2H8 9
T 168

SYNOPSIS
THEOLOGIÆ DOGMATICÆ

AD USUM SEMINARIORUM

T. III.

Jus proprietatis auctor sibi vindicat

SYNOPSIS THEOLOGIÆ
DOGMATICÆ

AD MENTEM S. THOMÆ AQUINATIS
HODIERNIS MORIBUS ACCOMMODATA.

T. III.

de Deo Sanctificante et Remuneratore

SEU

de Gratia, de Sacramentis et de Novissimis

Auctore AD. TANQUEREY

THEOLOGICAL LIBRARY O. F. M. SANTA BARBARA NO. 359

3551

EDITIO DUODEVICESIMA

Property of CBF Please return to Graduate Theological Union Library

BIBL. STUD. O. F. M. CALIFORNIA

Typis Societatis Sancti Joannis Evangelistæ
DESCLÉE ET SOCII
ROMÆ — TORNACI (Belg.) — PARISIIS
1921

70.2
167
3

Nova editio (1921-1922) Synopsis Theologiæ dogmaticæ et moralis, necnon Brevioris Synopsis dogmaticæ et moralis, auctore AD. TANQUEREY.

Nihil obstat.
die 9ª Maii 1921.
A. BERRUÉ.

IMPRIMATUR :
† LUDOVICUS, CARD. DUBOIS
Arch. Paris.

IMPRIMATUR.
Tornaci, die 28 Maii 1921.
V. CANTINEAU, Vic. Gen.

Præfatio
in quartam decimam editionem.

In hâc editione penitus recognitâ, mens nostra fuit, sicut in prævio volumine, ita dogmata fidei *positivis argumentis* probare ut, contra Liberalium et Modernistarum asserta, pateat ea, licet decursu temporum explicitius declarata, non adulterata aut immutata esse; eaque secundum *philosophiam scholasticam* ita expolire, duce præsertim *Angelico Doctore*, ut eorum convenientia et cum rectâ ratione concordia animis recte dispositis appareat.

Inter quæstiones quas speciatim recognovimus, recensere liceat *gratiæ actualis necessitatem et essentiam, gratiæ habitualis existentiam et naturam, specialem inhabitationem SS. Trinitatis in animâ justi, ordinis gratiæ supernaturalitatem, omnium et singulorum Sacramentorum divinam institutionem, modum quo gratiam operantur, speciatim divinam institutionem Eucharistiæ ut sacramenti et sacrificii, philosophicas quæstiones de transsubstantiatione et essentiâ sacrificii missæ, biblicam doctrinam de cœlo et inferno, necnon communionem sanctorum.*

Quâ in re cooperatores habuimus nonnullos theologiæ professores qui vivâ voce et scriptis auxilium haud mediocre nobis benigne præstiterunt, quales sunt *R. Audrain, F. Cimetier, E.-M. Quévastre, R. de la Serre, A. Verriele et A. Viéban;* quibus gratias agere non minus æquum quam jucundum.

Ex ædibus Seminarii Issiacensis, in festo SS. Petri et Pauli, 1914.

Ad. Tanquerey.

IN DUODEVICESIMAM EDITIONEM.

In hâc editione pauca tantum emendavimus, et quosdam recentiores auctores de rebus in hoc volumine tractatis disserentes recensemus.

Ex ædibus Seminarii Issiacensis, die 2ª Julii 1921, in festo Visitationis B. Mariæ Virginis.

AD. TANQUEREY.

Præter auctores in decursu operis allegatos, legi possunt :

H. LAMIROY, *De essentiâ SS. Missæ sacrificii*, Lovanii, 1919.

G. SIMONS, *Le sacrifice de la Loi nouvelle*, Bruxelles, 1918.

EMÛS CARD. VAN ROSSUM, De essentiâ sacramenti ordinis, Friburgi, 1914.

Index Rerum.

De Gratiâ.

Historicus profectus doctrinæ de Gratiâ 1
Excerpta e canonibus C. Arausicani II 5
C. Tridentini decreta et canones. 7
Propositiones Jansenii 18
Objectum, utilitas et divisio Tractatûs 19
Prolegomena : gratiæ notio et divisiones 22
Errores præcipui circa gratiam 26

CAP. I. De gratiâ actuali.

Prævia de notione et speciebus gratiæ actualis. . . 33

ART. I. DE GRATIÆ ACTUALIS NECESSITATE 38
§ I. *Ad opera supernaturalia* 38
Ad opera quæ justificationem præcedunt . . . 38
Etiam ad initium fidei 47
Gratuitas hujus gratiæ 50
Ad opera quæ justificationem sequuntur. . . . 54
Corollaria practica. 59
§ I. *Ad opera naturalia.* 60
Quid homo lapsus non possit sine gratiâ? . . . 61
Quid homo lapsus possit sine gratiâ? 67
Corollarium : de necessitate gratiæ ad amorem Dei . 74

ART. II. DE DISPENSATIONE GRATIÆ ACTUALIS . . . 75
Quoad justos. 76
Quoad peccatores. 78
Quoad infideles adultos 81
Quoad parvulos 86

ART. III. DE NATURÂ GRATIÆ ACTUALIS. 87
Protestantium et Jansenistarum errores confutantur . . 87
Theologorum opiniones de essentiâ gratiæ actualis . . 94
Theologorum systemata de concordiâ libertatis cum gratiâ 96

CAP. II. De gratiâ habituali.

ART. I. DE NATURÂ JUSTIFICATIONIS 104
Justificatio consistit in infusione gratiæ habitualis quâ vere delentur peccata 105
Gratiæ justificantis effectus 116

ART. II. DE ADEPTIONE GRATIÆ JUSTIFICANTIS . . . 119
§ I. *De dispositionibus ad justificationem requisitis* . . 119
Sola fides non sufficit 120
Fides requisita non est fiducia. 124
§ I. *De proprietatibus gratiæ justificantis* 127
Ejus incertitudo. 127
Ejus inæqualitas 129
Ejus amissibilitas 129

ART. III. THEOLOGICA EXPOLITIO DOCTRINÆ DE GRATIÂ . 131
De gratiâ increatâ seu inhabitatione Spiritûs S. . . 131
De gratiâ creatâ 137
De gratiâ habituali 138
De virtutibus infusis 142
De donis Spiritûs sancti 145
De gratiis gratis datis 148
Corollarium : de supernaturalitate gratiæ . . . 149
Practica corollaria. 153

CAP. III. De Merito.

ART. I. DE NATURÂ ET CONDITIONIBUS MERITI . . . 154

ART. II. DE EXISTENTIÂ MERITI 162

ART. III. DE OBJECTO MERITI 169

De Sacramentis in communi.

Historicus profectus doctrinæ de Sacramentis . . . 171
Decreta et canones 173
Objectum, utilitas et divisio Tractatûs 175
Prolegomena : De Sacramentis ante Christum . . . 178

CAP. I. De naturâ et institutione Sacramentorum.

ART. I. DE NATURÂ SACRAMENTORUM 182
De genuino Sacramentorum conceptu 182
De eorum convenientiâ. 185

ART. II. DE INSTITUTIONE SEPTEM SACRAMENTORUM . . 188
§ I. *De ipsâ institutione a Christo peractâ* 188
§ II. *De modo quo Christus sacramenta instituit* . . 197

CAP. II. De elementis seu materiâ et formâ.

ART. I. NOTIO ET EXISTENTIA MATERIÆ ET FORMÆ. . . 204
ART. II. DE MUTATIONE VITANDÂ IN MATERIÂ ET FORMÂ . 207
ART. III. DE UNIONE MATERIÆ ET FORMÆ 210
ART. IV. DE SACRAMENTORUM ITERATIONE 211

CAP. III. De sacramentorum effectibus.

ART. I. DE GRATIA 212
Quomodo producitur, utrum necne ex opere operato, . 214
physice an moraliter vel intentionaliter? . . 217
Qualis? De gratiâ sanctificante primâ, secundâ . . . 220
De gratiâ sacramentali 221
Quanta? Secundum uniuscujusque dispositionem . . 223
Quandonam impedita reviviscit? 224
ART. II. DE CHARACTERE SACRAMENTALI. 227
Existentia 227
Natura 230
Dotes 232

CAP. IV. De ministro sacramentorum.

ART. I. DE QUALITATIBUS IN MINISTRO REQUISITIS . . 234
De fide et sanctitate, tum ad validitatem 235
» » tum ad liceitatem 238
De intentione internâ vel externâ 241
» actuali vel virtuali 243
» absolutâ vel conditionatâ 244
» determinatâ vel non 244
De attentione 245
ART. II. DE OBLIGATIONIBUS MINISTRI 245
De obligatione sacramenta dignis ministrandi . . . 245
De obligatione ea indignis denegandi. 247
De simulatione sacramenti 249

CAP. V. De sacramentorum subjecto.

ART. I. DE SUBJECTI DISPOSITIONIBUS ad validitatem . . 250
» » ad liceitatem . . 252
ART. II. DE SUSCEPTIONE SACRAMENTORUM AB INDIGNIS . 253
APPENDIX : DE SACRAMENTALIBUS 256

De Baptismo.

Auctores consulendi 258
Decreta et Canones 260
Divisio tractatûs 262

CAP. I. De institutione et elementis Baptismi.

Prævia de Baptismi notione. 263
ART. I. DIVINA INSTITUTIO BAPTISMI 264
ART. II. DE MATERIA ET FORMA 268
De materiâ remotâ 269
De materiâ proximâ, præsertim contra Baptistas . . 272
De formâ 276

CAP. II. De effectibus Baptismi.

De charactere 280
De gratiâ 282

CAP. III. De subjecto Baptismi.

ART. I. DE NECESSITATE BAPTISMI 286
De necessitate baptismi aquæ 286
De mediis quibus suppletur baptismus aquæ . . . 292
ART. II. REGULÆ PRACTICÆ DE BAPTISMI RECEPTIONE . . 297
De infantibus 297
De filiis catholicorum 297
De filiis acatholicorum 298
De baptismo adultorum. 300
De iteratione Baptismi 301
De servandis in receptione Neo-conversorum . . . 302

CAP. IV. De ministro.

De ipso ministro tum in casu necessitatis 304
» » tum in baptismo sollemni . . . 305
De patrinis 306

CAP. V. De Baptismi ceremoniis.

Ceremoniæ describuntur 308
Obligatio eas servandi 310

De Confirmatione.

Auctores consulendi 312
Decreta et Canones 313
ART. I. DIVINA INSTITUTIO. 314
ART. II. DE MATERIA ET FORMA. 318
ART. III. DE EFFECTIBUS 322
ART. IV. DE SUBJECTO 325
ART. V. DE MINISTRO. 327

De Eucharistiâ.

Auctores consulendi 331
Decreta et Canones 333
Objectum et utilitas tractatûs 346
Divisio 348

CAP. I. De mysterio præsentiæ realis.

ART. I. DE VERITATE REALIS PRÆSENTIÆ CHRISTI . . . 350
Errores contrarii 350
Doctrina Catholica 352
§ I. *De institutione Eucharistiæ a Christo* . . . 353
§ II. *De reali Christi præsentiâ in Eucharistiâ* . . 357
Probatur Scripturâ, — ex verbis promissionis . 357
» » ex verbis institutionis . 361
» » ex verbis circa usum . 370
» *Traditione*, — ex Patribus . . . 372
» » ex Ecclesiæ praxi . . 379
ART. II. DE MODO PRÆSENTIÆ REALIS 382
De transsubstantiatione. 382
Errores 382
Thesis catholica. 383
Objectiva specierum realitas 387
De modo quo Christus existit in Eucharistiâ . . 389
Christus est totus sub quâlibet specie, et sub singulis cujusque speciei partibus 389
Quomodo Christus sub speciebus eucharisticis existit? 391
Permanenter existit 392
De cultu Eucharistiæ debito 394
ART. III. DE CONCORDIA HUJUS MYSTERII CUM RATIONE . 396
§ I. *Scholastica expolitio dogmatis* 397
De naturâ transsubstantiationis 397
De statu corporis Christi in Eucharistiâ 399
De modo existendi specierum eucharisticarum . . 403
§ II. *Dogma catholicum non repugnat.* 406
Non ex multipræsentiâ corporis Christi 406
Nec ex accidentibus 407
Neque ex unione Christi cum accidentibus . . . 408
§ III. *Dogma catholicum argumentis convenientiæ suadetur* 409

CAP. II. De sacramento Eucharistiæ.

ART. I. DE EXISTENTIA ET NATURA HUJUS SACRAMENTI . . 412
ART. II. DE MATERIA ET FORMA. 416
§ I. *De materiâ* 416
De pane eucharistico. 416

De vino eucharistico 420
De consecratione utriusque 422
§ II. *De formâ :* quænam verba eam constituant . . 425
quænam sint essentialia 429
ART. III. DE EFFECTIBUS SACRAMENTI EUCHARISTIÆ . . 431
De effectibus quoad animam 431
De effectibus quoad corpus 437
Quæstiones disputatæ 438
ART. IV. DE SUBJECTO SACRAMENTI EUCHARISTIÆ. . . 439
§ I. *De necessitate hujus sacramenti* 439
De necessitate medii 440
De necessitate præcepti 442
§ II. *De extensione præcepti* 445
De præcepto divino 445
De præcepto ecclesiastico. 446
Speciatim de communione puerorum 447
De iis qui recipere prohibentur 450
§ III. *De dispositionibus ad communionem requisitis* . . 451
De dispositionibus animæ. 452
De dispositionibus corporis 455
§ IV. *De dispositionibus ad frequentem communionem* . 459
Corollarium de spirituali communione 464
ART. V. DE MINISTRO SACRAMENTI EUCHARISTIÆ . . . 465
De potestate requisitâ 465
De ordine servando 467

CAP. III. De sacrificio Missæ.

Notio hujus sacrificii 470
ART. I. DE EXISTENTIÂ ET ESSENTIÂ HUJUS SACRIFICII . . 473
Existentia sacrificii Missæ 473
Essentia ejusdem 481
In quâ actione consistat? 481
Sub quo formali respectu consecratio constituat sacrificium? 483
ART. II. DE EFFECTIBUS SACRIFICII MISSÆ 486
Quinam sint hi effectus? 486
Quomodo producantur? 488
Quisnam sit valor Missæ? 491
ART. III. DE SUBJECTO SACRIFICII MISSÆ. 492
De vivis 492
De defunctis 494
ART. IV. DE MINISTRO SACRIFICII MISSÆ 495
De potestate celebrandi 495
De obligationibus ministri 498
Quoad Missæ celebrationem 498

Quoad applicationem fructuum Missæ 500
Quoad stipendium 501
Quoad Missas fundatas. 505
Quoad Missam pro populo 506
Quoad servanda in celebratione Missæ 508
ART. V. DE LITURGICIS PRÆSCRIPTIS CIRCA MISSAM . . 510
De loco celebrationis 510
De altari ejusque apparatu 514
De sacris vasis, linteaminibus et vestibus 515
De sacris ritibus in Missâ peragendis. 517

De Extremâ Unctione.

Auctores consulendi 521
Decreta et Canones 522
ART. I. NOTIO ET EXISTENTIA HUJUS SACRAMENTI . . 524
ART. II. DE ELEMENTIS CONSTITUTIVIS 532
De materiâ, et quidem remotâ 532
De materiâ proximâ 534
De formâ 536
ART. III. DE EFFECTIBUS EX. UNCTIONIS 537
De gratiâ confortante 538
De remissione peccati 539
De sanitate corporis 541
ART. IV. DE SUBJECTO EX. UNCTIONIS 542
De conditionibus requisitis ad eam recipiendam . . 542
De ejus necessitate et iteratione 544
ART. V. DE MINISTRO EX. UNCTIONIS 545
Quisnam sit? 545
Quænam sint ejus officia? 548

De Ordine.

Auctores consulendi 550
Decreta et Canones 551
Prænotanda 554
ART. I. DE ORDINE IN GENERE. 554
§ 1. *De divinâ institutione Ordinis* 555
Ordo est vere sacramentum 556
Quinam ordines rationem habent sacramenti? . . 562
§ II. *De materiâ et formâ Ordinis* 567
Facta exponuntur 567
Variæ sententiæ expenduntur 569

§ III. *De effectibus hujus sacramenti* 570
De charactere 570
De gratiâ 573
Corollaria practica 574
§ IV. *De subjecto hujus sacramenti* 575
§ V. *De ministro Ordinis* 576
Appendix de anglicanis ordinationibus 577
ART. II. DE SINGULIS ORDINIBUS IN SPECIE 580
De tonsurâ. 580
De quatuor minoribus ordinibus 581
De subdiaconatu et diaconatu 582
De presbyteratu. 583
De episcopatu 585

De Deo Remuneratore seu Eschatologia.

Breviter delineatur profectus doctrinæ 587
Objectum et divisio Tractatûs 589

Cap. I. De morte et judicio particulari.

De mortis universalitate et tempore 590
De judicio particulari. 591
Corollaria, præsertim de millenarismo 594

Cap. II. De cujusque hominis sorte.

ART. I. DE CÆLO 596
§ I. *De existentiâ cæli.* 596
Doctrina Scripturæ. 597
Doctrina Patrum 601
Concordia doctrinæ cum ratione 604
§ II. *De naturâ cœlestis beatitudinis* 606
De beatitudine essentiali 607
De beatitudine accidentali 613
De beatitudinis inamissibilitate 614
ART. II. DE INFERNO 616
§ I. *De existentiâ et æternitate inferni* 616
Doctrina Scripturæ 617
Doctrina Traditionis 620
Concordia doctrinæ cum ratione 624
§ II. *De naturâ et gradu pœnarum* 629
De pœnâ damni 629
De pœnâ sensûs 631
De gradu pœnarum. 634

ART. III. DE PURGATORIO 636
Existentia purgatorii 637
Natura pœnarum 641
Ratio et modus juvandi animas purgatorii . . . 643

Cap. III. De universali consummatione.

Prænotanda de fine mundi. 644
ART. I. DE RESURRECTIONE CORPORUM 646
Thesis 646
Solutio difficultatum 651
Corollaria 653
ART. II. DE JUDICIO UNIVERSALI 654
Existentia 654
Circumstantiæ 656

De Communione Sanctorum.

Status quæstionis 658
Thesis 659
Consectaria 664

De Gratiâ.

Historicus profectus theologicæ doctrinæ breviter delineatur.

In profectu doctrinæ de gratiâ ac consequenter ipsius Tractatûs, septem veluti stadia distingui possunt.

1° **Patres** quatuor priorum sæculorum, nondum exortâ hæresi pelagianâ, de gratiâ non explicite disseruerunt, sed obiter tantum, pauca videlicet scribentes de necessitate divini auxilii ad bonum faciendum et salutem consequendam, de naturâ et incremento justificationis, de necessitate tum fidei tum bonorum operum ad justificationem, de effectibus et amissione gratiæ sanctificantis, necnon de bonorum operum indole ac merito; inter quos **Clemens Papa**, *Ep. I ad Corinthios;* **S. Justinus**, *Apolog. I; Dialog. cum Tryphone;* **S. Irenæus**, *Contra Hæreses;* **Origenes**, *De Principiis;* **S. Athanasius**, *Orat. contra Arianos; Orat. contra Gentes;* **S. Cyrillus Hierosolymitanus**, *Procatech.; Catech.* III, n. 12; IV, n. 21; XX, n. 6; **S. Basilius**, *De Spiritu Sancto;* **S. Gregorius Nazianz.**, *Orat.* VII, n. 15; XVIII, n. 13; XXXVII, 13 sq.; XL, n. 45, etc.; **S. Hilarius**, *In Psalmos;* **Victorinus**, *In ep. ad Philip.;* **S. Ambrosius**, *In Psalmos.*

2° *Sæc. V*, ortâ cum Pelagianis controversiâ, jam integros tractatus de rebus gratiæ Patres scripserunt: **S. Hieronymus**, *Dialogus adversus Pelagianos;* sed præsertim **S. Augustinus**, qui totam hanc materiam de gratiâ actuali tam diserte expolivit ut *Doctor gratiæ* recte nuncupetur, *De peccatorum meritis et remissione libri III*, *Liber de spiritu et litterâ*, *De naturâ et gratiâ*, *De perfectione justitiæ hominis*, *De Gestis Pelagii*, *De gratiâ Christi et de peccato originali*, *Libri VI contra Julianum*, *De gratiâ et libero arbitrio*, *De correptione et gratiâ*, *De prædestinatione Sanctorum*, *De dono perseverantiæ*, *Opus imperfectum contra Julianum*, quibus in operibus late disserit de gratiæ actualis necessitate sive ad credendum, sive ad agendum, etiam ad initium fidei et boni operis, aut ad perseverandum, de ejus gratuitate speciatim quoad primam gratiam et finalem perseverantiam, de cooperatione voluntatis, de merito et gratuitâ

prædestinatione. — Semipelagianismum autem impugnârunt : S. Prosper Aquitanus, *Epistolæ duæ*, una ad Augustinum, altera ad Rufinum, *Responsiones pro Augustino ad capitula objectionum*, *Liber contra Collatorem* (i. e. Cassianum), *Carmen de Ingratis;* Innocentius I, *Responsio ad Episcopos Concilii Carthaginensis*, *Respons. ad Ep. Conc. Milevitani*, *Rescriptum ad quinque Episcopos;* Zosimus, *Epistolæ*, præsertim ea quæ *Tractoria* vocatur. — *Sæc. VI.* S. Fulgentius Ruspensis, *De veritate prædestinationis et gratiæ Dei, contra Semipelagianos et præsertim contra Faustum Rejensem.* — *Sæc. VII*, S. Gregorius M., *Moral.*, XVI, XVIII, XXIV, *homil. in Ezechielem*, IX, de gratiâ et libero arbitrio.

3° *Sæc. IX*, prædestinatianismum confutavit Hincmarus, *De prædestinatione.*

4° *A sæculo XII°*, jam fit *synthesis theologica* doctrinæ de gratiâ; quam inchoant : S. Anselmus, *De concordiâ præscientiæ et prædestinationis necnon gratiæ Dei cum libero arbitrio;* et Petrus Lombardus, in libro II° *Sententiarum*, ubi asserit gratiam justificantem non distingui a caritate nec a Spiritu sancto in animâ justi habitante. Hanc autem perficiunt B. Albertus Magnus, Alexander Halensis, *Summa theologiæ*, 3ª pars, S. Bonaventura, *In libr. II Sententiarum;* sed præcipue S. Thomas, *Summa theol.*, 1ª 2æ, q. 109-114, et *C. Gentiles*, III, c. 148-164, qui ordinate de gratiâ actuali, de gratiâ justificante et de merito disserit, sedulo exponens quid homo possit aut non possit facere sine gratiâ quoad bonum naturale et supernaturale, accurate distinguens gratiam habitualem a caritate et virtutibus infusis, et ostendens remissionem peccati seu justificationem non fieri nisi infusione gratiæ. Scotus autem, *In IIum lib. Sententiarum*, in pluribus S. Thomæ contradicit, asserens gratiam habitualem non distingui realiter a caritate, et peccatum mortale remitti posse de potentiâ Dei absolutâ sine gratiâ. Exinde duplex erit schola, *Thomistarum* nempe et *Scotistarum :* priori generatim adhærent *Dominicani*, posteriori autem *Franciscani*. His adjungi debent *Augustinenses*, qui doctrinam S. Augustini propugnant, et aliquando humanam pravitatem exaggerant. — Inter commentatores et discipulos S. Thomæ eminent : J. Capreolus († 1444), Th. Cajetanus († 1534) et Silvester Ferrariensis († 1526).

5° *A sæculo XVI°*, contra *Protestantes*, qui, humanæ naturæ lapsæ totalem corruptionem admittentes, liberum arbitrium negant et forinsecam tantum justificationem per fiduciam profitentur, doctrinam catholicam de libero arbitrio et gratiâ, de justificationis causâ, naturâ et proprietatibus, necnon de merito expolierunt, inter alios : Albertus Pighius († 1542), *de Gratiâ et libero arbitrio*, ubi tamen de justificatione non omnino tutam tradit doctrinam; M. Becanus, S. J., cujus *Manuale Controversiarum* solliditate et perspicuitate fulget; Thomas Stapleton († 1598), *Universa justificationis doctrina;* Ambrosius Catharinus, O. P. († 1553), *De perfectâ justificatione;* Dominicus Soto,

O. P., *De naturâ et gratiâ*, ubi decreta Tridentina præclare exponit; **Franciscus Suarez**, S. J. († 1617), qui erudite et fuse scripsit *De divinâ gratiâ, De concursu, motione et auxilio Dei, De auxilio Dei efficaci;* **Bellarminus**, S. J., *Controversiæ de gratiâ et libero arbitrio, de justificatione impii*, etc., ubi Scripturâ et Traditione Protestantium fallacias refellit; **J. Martinez de Ripalda**, S. J. († 1648), qui in opere *De ente supernaturali* subtiliter et profunde de gratiâ disserit, aliquando tamen contra communes theologorum sententias; **Dionysius Petavius**, S. J. († 1652), *De lege et gratia*, ubi *positivis* præsertim argumentis doctrinam catholicam demonstrat.

Baianos et *Jansenistas*, qui semi-protestantismum quemdam propugnant, confutârunt Theologi sæc. XVII[i] et XVIII[i], lucidius ostendendo discrimen inter *naturale* et *supernaturale*, voluntatem manere liberam sub influxu gratiæ efficacis eique cooperari, dari gratiam mere et vere sufficientem. Inter quos : multi theologi *Societatis Jesu*, quales sunt **Joannes Martinonus** († 1662), *Anti-Jansenius*, ubi de variis statibus humanæ naturæ et de gratiâ disserit; **Franciscus Annatus** († 1670), *Informatio de quinque propositionibus ex Jansenii theologiâ collectis, Opuscula theologica ad gratiam spectantia;* **Stephanus Dechamps** († 1701), *Defensio censuræ facultatis Parisiensis*, in quâ liberum arbitrium tuetur contra Jansenianos, *De hæresi Janseniană ab A. Sede merito proscriptâ;* — haud pauci *Dominicani*, quorum præcipui sunt **J. B. Gonet** († 1681), *Clypeus theologiæ thomisticæ;* **C. R. Billuart**, *Cursus theologiæ universæ;* **Card. Gotti**, *Theologia scholastico-dogmatica;* **C. J. Tricassinus**, Ord. Cap., qui in multis operibus de *lapsi hominis arbitrio* et de *gratiâ* explicavit S. Augustini mentem de gratiâ contra Jansenianorum falsas interpretationes; **Isaac Habert**, *Theologiæ græcorum patrum vindicatæ circa universam materiam gratiæ libri tres*, 1646; **Tournely**, *Prælectiones de gratiâ.*

6° Eodem fere tempore, inter catholicos theologos, exorta est ac magno æstu agitata controversia de modo conciliandi liberum arbitrium cum efficaciâ gratiæ. *Molinismum* propugnârunt plerique theologi *Societatis Jesu*, præsertim : **Ludovicus Molina**, *Concordia liberi arbitrii cum gratiæ donis, divinâ præscientiâ, providentiâ, prædestinatione et reprobatione*, ubi scientiam mediam advocat et efficaciam gratiæ a libero consensu voluntatis humanæ pendere asserit; **Leonardus Lessius**, *De gratiâ efficaci, decretis divinis, libertate arbitrii*, etc.; **Livinus de Meyer** (T. Eleutherius), *Historiæ controversiarum de divinæ gratiæ auxiliis lib. VI;* mitigatum molinismum, nomine congruismi, proposuerunt **Suarez** et **Bellarminus**. *Thomismum* autem, quem *Bannezianismum* haud pauci appellant, exposuerunt ac defenderunt præsertim *Dominicani* et *Carmelitæ* : **Dom. Bannez**, *Scholastica commentaria in Summam Angelici Doctoris;* **Petrus de Ledesma**, *De divinæ gratiæ auxiliis;* **Thomas de Lemos**, *Panoplia gratiæ;* **Didacus Alvarez**, *De auxiliis divinæ gratiæ;* **Goudin**,

De Gratiâ Dei; Gonet et Billuart; J. Serry (Aug. Le Blanc), *Historia Congreg. de Auxiliis;* Salmanticenses, O. Carm., *de Gratiâ Dei.* Systema huic affine proposuerunt *Augustiniani,* qui gratiæ efficaciam e delectatione victrice repetebant sensu tamen diverso a Jansenianis : H. Norisius, *Historia pelagiana et diss. de synodo V^a œcumenicâ;* J. Laurentius Berti, *De theologicis disciplinis, Augustinianum systema de gratiâ.* — Ex his omnibus disputationibus, quæ nostris etiam diebus perseverant, clarius evadit quid sit certum et quid libere controvertatur de naturâ gratiæ efficacis et de modo conciliandi liberum arbitrium cum divinâ motione.

7° *A sæculo XVIII°,* contra *Rationalistas* et *Protestantes liberales* qui ordinis supernaturalis existentiam et possibilitatem penitus negabant, necesse fuit notiones *naturalis, præternaturalis* et *supernaturalis* lucidius exponere, quid naturæ debitum et indebitum sit accuratius delineare, possibilitatem et existentiam ordinis supernaturalis explicite demonstrare, necessitatem gratiæ actualis intra proprios limites coarctare (contra *Traditionalistas*), gratiæ habitualis naturam expendere. Quod præstiterunt, inter alios : Cl. Lud. de Montaigne, S. S. († 1767), *De gratiâ Christi Salvatoris;* Liebermann, *Instit. theologicæ, de gratiâ et justificatione;* Wirceburgenses, S. J., *De Gratiâ;* Perrone, S. J., *De gratiâ;* Kleutgen, S. J., *Theol. der Vorz.,* t. 2; C. Mazzella, *De gratiâ Christi:* Palmieri, S. J., *De Deo creante et elevante, De gratiâ actuali;* Schiffini, S. J., *Tr. de gratiâ,* Friburgi, 1901; Scheeben, *Handbuch der Katholischen Dogmatik; Die Mysterien des Christentums*[3], 1912; G. Van Noort, *De gratiâ Christi*[2], 1911; Lahousse, S. J., *De gratiâ divinâ,* 1902; Card. Billot, *De gratiâ Christi,* 1908; Pesch, S. J., *Prælectiones, De gratiâ*[3], 1908; Murray, *De gratiâ;* Del Prado, O. P., *De gratiâ et libero arbitrio,* 1907; J. Van der Meersch, *Tr. de divinâ gratiâ,* 1910; Wagner, *Doctrina de gratiâ sufficienti,* 1911; A. Gaillard, S. S., *Etudes sur l'histoire de la doctrine de la Grâce, depuis S. Augustin,* 1899.

Quibus addi possunt opera nonnulla in quibus doctrina speculativa de gratiâ pietati accommodatur : Nieremberg, S. J., *Del aprecio y estima de la divina gracia,* latine redditum *De pretio inæstimabili gratiæ;* germanice nostris temporibus accommodatum *Die Herrlichkeiten der göttl. Gnade* [8], 1908, anglice *The Glories of divine grace,* gallice *Le prix de la grâce;* Card. Manning, *Internal Mission of the Holy Ghost;* Terrien, S. J., *La Grâce et la Gloire,* Paris, 1897; Bellamy, *La vie surnaturelle considérée dans son principe,* 1895; Abbé de Broglie, *Conférences sur la vie surnaturelle,* 1889 sq.; Bainvel, *Nature et Surnaturel;* Froget, *L'habitation du Saint-Esprit dans les âmes justes,* 1901; Ch. Sauvé, S. S., *Elévations dogmatiques, L'Ange et l'homme intimes.*

[1] Iterum monemus heterodoxos auctores allegari, non ut ab omnibus indiscriminatim legantur, sed ut ii, quibus hodiernos errores confutandi onus incumbit, sciant ex quibus fontibus difficultates adversariorum haurire valeant.

Inter **Protestantes**[1] : G. S. Faber, *The Primitive doctrine of Justification*, 1839; *The Primitive doctrine of Regeneration*, 1840; Jas. Buchanan, *The doctrine of Justification*, 1867; A. Ritschl, *Die christliche Lehre von der Rechtfertigung und Versöhnung*, Bonn, 1870-74; A. Phelps, *The new Birth, or the Work of the Holy Spirit*, Boston, 1866; Ad. Weber, *Etude sur la Justification par la foi;* F. Lichtenberger, Encyclopédie des Sciences religieuses, Paris, 1877-1882, vocabulis, *Grâce, Justification, Mérite;* C. Hodge, *Systematic theology*, vol. III, 1884; A. Hovey, *Manual of systematic theology*, Philadelphia, 1877, p. 242 sq.; Bovon, *Dogmatique chrétienne*, 2 vol., 1895-1896; H. H. Wendt, *System der Christlichen Lehre*, 1906.

Alia opera in decursu Tractatûs allegantur.

Excerpta e canonibus C. Arausicani II (529) contra Semipelagianos, a Bonifacio II° confirmati[1].

Can. 3. Si quis ad invocationem humanam gratiam dicit posse conferri, non autem ipsam gratiam facere ut invocetur a nobis, contradicit Isaiæ prophetæ vel Apostolo idem dicenti : " Inventus sum a non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogaverunt ". (*Isa.*, LXV, 1; *Rom.*, X, 20.)

Can. 4. Si quis, ut a peccato purgemur, voluntatem nostram Deum exspectare contendit, non autem ut etiam purgari velimus, per Spiritus Sancti infusionem et operationem in nos fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui Sancto per Salomonem dicenti " Præparatur voluntas a Domino " (*Prov.*, VIII, 35) et Apostolo salubriter prædicanti " Deus est qui operatur in nobis et velle et perficere pro bonâ voluntate ". (*Phil.*, II, 13.)

Can. 5. Si quis sicut augmentum ita initium fidei ipsumque credulitatis affectum... non per gratiæ donum... sed naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus adversarius approbatur, beato Paulo dicente " Confidimus quia qui cœpit in nobis bonum opus, perficiat usque in diem D. N. J. C.... "; " Gratia salvi estis per fidem et hoc non ex vobis : Dei enim donum est... " (*Eph.*, II, 8.)

Can. 7. Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare, ut expedit, aut eligere sive salutari id est evangelicæ prædicationi consentire posse confirmat absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti, qui dat omnibus suavitatem in consentiendo et credendo veritati, hæretico fallitur spiritu, non intelligens vocem Dei in Evangelio dicentis " Sine me nihil potestis facere ". (*Joan.*, XV, 5.)

Can. 8. Si quis alios misericordiâ, alios vero per liberum arbitrium, quod in omnibus qui de prævaricatione primi hominis nati

[1] Denzinger-Bannwart, *Enchiridion*, 176-198 (146-168).

sunt, constat esse vitiatum, ad gratiam Baptismi posse venire contendit, a rectâ fide probatur alienus. Is enim non omnium liberum arbitrium per peccatum primi hominis asserit infirmatum aut certe ita læsum putat ut tamen quidam valeant sine revelatione Dei mysterium salutis æternæ per semetipsos posse conquirere. Quod quam sit contrarium, ipse Dominus probat...

Can. 9. Divini est muneris cum et recte cogitamus et pedes nostros a falsitate et injustitiâ continemus; quoties enim bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum, ut operemur, operatur.

Can. 10. Adjutorium Dei etiam renatis ac sanctis semper est implorandum ut ad finem bonum pervenire vel in bono possint opere perdurare.

Can. 11. Nemo quidquam Domino recte voverit, nisi ab ipso acceperit quod voveret, sicut legitur " quod de manu tuâ accepimus, damus tibi ".

Can. 12. Tales nos amat Deus quales futuri sumus ipsius dono, non quales sumus nostro merito.

Can. 13. Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam Baptismi non potest reparari : quod amissum, nisi a quo potuit dari, non potest reddi. [Cfr. *Trident.*, sess. VI, cap. 5, 8.]

Can. 18. Nullis meritis gratiam prævenientibus debetur merces bonis operibus si fiant : sed gratia, quæ non debetur, præcedit ut fiant. [Cfr. *Trident.*, sess. VI, cap. 13.]

Can. 20. Multa Deus facit in homine bona, quæ non facit homo. Nulla vero facit homo bona quæ non Deus præstat ut faciat homo.

Can. 21. Sicut iis qui volentes in lege justificari et a gratiâ exciderunt, verissime dicit Apostolus " Si ex lege justitia est, ergo Christus gratis mortuus est ", sic et iis qui gratiam, quam commendat et percipit fides Christi, putant esse naturam, verissime dicitur " Si per naturam justitia est, ergo Christus gratis mortuus est... "

Can. 22. Nemo habet de suo nisi mendacium et peccatum. Si quid autem habet homo veritatis atque justitiæ, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo, ut ex eo quasi guttis quibusdam irrorati non deficiamus in viâ. [Cfr. *Trident.*, sess. VI, cap. 7; *Baii* propos. 25.]

Can. 23. Suam voluntatem homines faciunt, non Dei, quando id agunt quod Deo displicet; quando autem id faciunt quod volunt, ut divinæ serviant voluntati, quamvis volentes agant quod agunt, illius tamen voluntas est, a quo et præparatur et jubetur quod volunt.

Can. 24. Ita sunt in vite palmites, ut viti nihil conferant, sed inde accipiant unde vivant : sic quippe vitis est in palmitibus ut vitale alimentum subministret iis, non sumat ab iis...

Ac sic, secundum supra scriptas sanctarum Scripturarum sententias, vel antiquorum Patrum definitiones, hoc Deo propitiante et prædicare debemus et credere, quod per peccatum primi hominis

ita inclinatum et attenuatum fuerit liberum arbitrium ut nullus postea aut diligere Deum sicut oportuit, aut credere in Deum, aut operari propter Deum quod bonum est, possit, nisi eum gratia misericordiæ divinæ prævenerit...

Hoc etiam secundum fidem catholicam credimus quod, acceptâ per baptismum gratiâ omnes baptizati Christo auxiliante et cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent, possint et debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere. Aliquos vero ad malum divinâ potestate prædestinatos esse, non solum non credimus, sed etiam, si sunt qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus. Hoc etiam salubriter profitemur et credimus, quod in omni opere bono nos non incipimus, et postea per Dei misericordiam adjuvamur, sed ipse nobis nullis præcedentibus bonis meritis et finem et amorem sui prius inspirat...

Concilii Tridentini Decreta et Canones.

Sessio VI de Justificatione (1547)[1].

CAP. I. De naturæ et legis ad justificandos homines imbecillitate.

Primum declarat sancta Synodus, ad justificationis doctrinam probe et sincere intelligendam, oportere ut unusquisque agnoscat et fateatur, quod cum omnes homines in prævaricatione Adæ innocentiam perdidissent, facti immundi, et, ut Apostolus inquit, *natura filii iræ*[2], quemadmodum in decreto de peccato originali exposuit, usque adeo *servi erant peccati*[3], et sub potestate diaboli ac mortis, ut non modo gentes per vim naturæ, sed ne Judæi quidem per ipsam etiam litteram legis Moysi, inde liberari aut surgere possent; tametsi in eis *liberum arbitrium minime exstinctum esset, viribus licet attenuatum et inclinatum.*

CAP. 2. De dispensatione et mysterio adventus Christi.

Quo factum est ut cælestis Pater, pater misericordiarum et Deus totius consolationis[4], Christum Jesum, Filium suum, et ante Legem et Legis tempore, multis sanctis Patribus declaratum ac promissum, cum venit beata illa plenitudo temporis, ad homines miserit, ut et Judæos, qui sub Lege erant, redimeret[5]; et gentes, quæ non sectabantur justitiam, justitiam apprehenderent, atque omnes

[1] Denz.-Bann., 793-843 (675-725); A. Theiner, *Acta genuina SS. Œcumenici Concilii Tridentini*, Zagrabiæ, 1874, tom. I, p. 156-381, ubi multa inveniuntur quæ ad tridentinas definitiones recte intelligendas non parum conferunt, etsi quædam asserta emendatione indigent.

[2] *Ephes.*, II, 3. — [3] *Rom.*, VI, 17. — [4] *II Cor.*, I, 3. — [5] *Galat.*, IV, 5.

adoptionem filiorum reciperent. Hunc proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius pro peccatis nostris; non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi [1].

CAP. 3. Qui per Christum justificantur.

Verum, etsi ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt, sed ii duntaxat, quibus meritum passionis ejus communicatur. Nam sicut revera homines, *nisi ex semine Adæ propagati nascerentur*, non nascerentur injusti, cum *eâ propagatione, per ipsum* dum *concipiuntur*, propriam injustitiam contrahant : ita, nisi *in Christo renascerentur*, nunquam justificarentur, cum eâ renascentiâ, per meritum passionis ejus, gratia, quâ justi fiunt, illis tribuatur. Pro hoc beneficio Apostolus gratias nos semper agere hortatur Patri, " qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine, et eripuit de potestate tenebrarum, transtulitque in regnum Filii dilectionis suæ, *in quo* habemus *redemptionem* et *remissionem peccatorum* " [2].

CAP. 4. Insinuatur descriptio justificationis impii, et modus ejus in statu gratiæ.

Quibus verbis justificationis impii descriptio insinuatur, ut sit *translatio ab eo statu*, in quo homo nascitur filius primi Adæ, *in statum gratiæ* et adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Jesum Christum, Salvatorem nostrum; quæ quidem translatio, post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis, aut ejus voto fieri non potest, sicut scriptum est : " Nisi quis renatus fuerit ex aquâ, et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei " [3].

CAP. 5. De necessitate præparationis ad justificationem in adultis, et unde sit.

Declarat præterea ipsius *justificationis exordium* in adultis a Deo per Christum Jesum *prævenientegratiâ* sumendum esse : hoc est, ab ejus *vocatione*, quâ nullis eorum existentibus meritis vocantur; ut, qui per peccata a Deo aversi erant, per ejus *excitantem* atque *adjuvantem gratiam* ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem, eidem gratiæ *libere assentiendo* et *cooperando, disponantur;* ita ut, tangente Deo cor hominis per Spiritus Sancti *illuminationem*, neque homo ipse nihil omnino agat, *inspirationem* illam recipiens, quippe qui illam et abjicere potest, neque tamen sine gratiâ Dei movere se ad justitiam coram illo liberâ suâ voluntate possit. Unde in sacris litteris cum dicitur, " Convertimini ad me, et ego convertar ad vos " [4], libertatis nostræ admonemur; cum respondemus : " Con-

[1] *I Joa.*, II, 2. — [2] *Coloss.*, I, 12-14. — [3] *Joa.*, III, 5. — [4] *Zach.*, I, 3.

verte nos, Domine, ad te, et convertemur"[1], Dei nos gratiâ præveniri confitemur.

CAP. 6. Modus præparationis

Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divinâ gratiâ, et adjuti, *fidem* ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse quæ divinitus revelata et promissa sunt; atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus per redemptionem, quæ est in Christo Jesu; et dum peccatores se esse intelligentes *a divinæ justitiæ timore*, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in *spem* eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore; illumque, tanquam omnis justitiæ fontem, *diligere incipiunt* : ac propterea moventur adversus peccata per *odium* aliquod et detestationem, hoc est, per eam *pœnitentiam* quam ante Baptismum agi oportet : denique dum *proponunt* suscipere Baptismum, inchoare novam vitam et servare divina mandata. De hac dispositione scriptum est : "Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit"[2]; et : "Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua"[3]; et : "Timor Domini expellit peccatum"[4]; et : "Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus Sancti"[5]; et : "Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, docentes eos servare quæcumque mandavi vobis"[6]; denique : "Præparate corda vestra Domino"[7].

CAP. 7. Quid sit justificatio impii, et quæ ejus causæ.

Hanc dispositionem seu præparationem justificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio, et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum, unde homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus, ut sit heres secundum spem vitæ æternæ. Hujus justificationis causæ sunt : *finalis* quidem, gloria Dei et Christi ac vita æterna; *efficiens* vero, misericors Deus, qui gratuito abluit, et sanctificat, signans et ungens Spiritu promissionis Sancto, qui est pignus hereditatis nostræ; *meritoria* autem, dilectissimus Unigenitus suus, Dominus noster Jesus Christus, qui, cum essemus inimici, propter nimiam caritatem, quâ dilexit nos, suâ sanctissimâ passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis Deo Patri satisfecit; *instrumentalis* item, sacramentum Baptismi, quod est sacramentum fidei sine quâ nulli unquam contigit justificatio; demum unica

[1] *Thren.*, V, 21. — [2] *Hebr.*, XI, 6. — [3] *Matth.*, IX, 2. — [4] *Eccli.*, I, 27.
[5] *Act.*, II, 38. — [6] *Matt.*, XXVIII, 19 sq. — [7] *I Reg.*, VII, 3.

formalis causa est justitia Dei, non quâ ipse justus est, sed quâ nos justos facit, quâ videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostræ; et non modo reputamur, sed vere justi nominamur et sumus, justitiam *in nobis recipientes*, unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis *prout vult*, et secundum *propriam cujusque dispositionem* et cooperationem.

Quanquam enim nemo possit esse justus, nisi cui merita passionis Domini nostri Jesu Christi communicantur, id tamen in hac impii justificatione fit, dum ejusdem sanctissimæ passionis merito per Spiritum Sanctum *caritas* Dei diffunditur in cordibus eorum qui justificantur, atque ipsis *inhæret*, unde in ipsâ justificatione, cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur, *fidem*, *spem* et *caritatem* : nam fides, nisi ad eam spes accedat et caritas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit : quâ ratione verissime dicitur, " Fidem sine operibus mortuam et otiosam esse "[1]; et, "In Christo Jesu neque circumcisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem, quæ per caritatem operatur "[2].

Hanc fidem ante Baptismi sacramentum ex Apostolorum traditione Catechumeni ab Ecclesiâ petunt, cum petunt fidem, vitam æternam præstantem : quam sine spe et caritate fides præstare non potest. Unde et statim verbum Christi audiunt : " Si vis in vitam ingredi, serva mandata "[3].

Itaque veram et christianam justitiam accipientes, eam ceu primam stolam, pro illâ quam Adam suâ inobedientiâ sibi et nobis perdidit, per Christum Jesum illis donatam, candidam et immaculatam jubentur statim renati conservare, ut eam perferant ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, et habeant vitam æternam.

CAP. 8. Quomodo intelligatur impium per fidem et gratis justificari.

Cùm vero Apostolus dicit " justificari hominem *per fidem* et *gratis* "[4], ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ Catholicæ consensus tenuit, et expressit, ut, scilicet, *per fidem* ideo justificari dicamur, quia *fides est humanæ salutis initium, fundamentum* et *radix omnis justificationis ;* sine quâ impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire; *gratis* autem justificari ideo dicamur, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur; " si enim gratia est, jam non ex operibus : alioquin, ut idem Apostolus inquit, gratia jam non est gratia "[5].

[1] *Jac.*, II, 20. — [2] *Galat.*, V, 6. — [3] *Matth.*, XIX, 17.
[4] *Rom.*, III, 24 sq. — [5] *Rom.*, XI, 6.

CAP. 9. Contra inanem hæreticorum fiduciam.

Quamvis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa unquam fuisse peccata, nisi gratis divinâ misericordiâ propter Christum : nemini tamen fiduciam et *certitudinem remissionis* peccatorum suorum jactanti, et in eâ solâ quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est, cùm apud hæreticos et schismaticos possit esse, immo nostrâ tempestate sit, et magnâ contra Ecclesiam Catholicam contentione prædicetur vana hæc et ab omni pietate remota fiducia.

Sed neque illud asserendum est oportere eos, qui vere justificati sunt, absque ullâ omnino dubitatione apud semetipsos statuere, se esse justificatos, neminemque a peccatis absolvi ac justificari, nisi eum, qui *certo credat se absolutum* et *justificatum esse*, atque hâc *solâ* fide absolutionem, et justificationem perfici : quasi qui hoc non credit, de Dei promissis, deque mortis et resurrectionis Christi efficaciâ dubitet. Nam, sicut nemo pius de Dei misericordiâ, de Christi merito, deque Sacramentorum efficaciâ dubitare debet : sic quilibet, dum seipsum, suamque propriam infirmitatem et indispositionem respicit, de suâ gratiâ formidare et timere potest : cùm *nullus scire valeat certitudine fidei*, cui non potest subesse falsum, *se gratiam Dei esse consecutum*.

CAP. 10. De acceptæ justificationis incremento.

Sic ergo justificati, et amici Dei ac domestici facti, euntes de virtute in virtutem, renovantur, ut Apostolus inquit, de die in diem : hoc est, mortificando membra carnis suæ, et exhibendo ea arma justitiæ in sanctificationem, per observationem mandatorum Dei, et Ecclesiæ, *in ipsâ justitiâ per Christi gratiam acceptâ, cooperante fide bonis operibus, crescunt*, atque *magis justificantur*, sicut scriptum est : "Qui justus est, justificetur adhuc"[1]; et iterum : "Ne verearis usque ad mortem justificari"[2]; et rursus : "Videtis, quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum"[3]. Hoc vero justitiæ incrementum petit Sancta Ecclesia, cum orat : "Da nobis, Domine, fidei, spei et caritatis augmentum".

CAP. 11. De observatione mandatorum, deque illius necessitate et possibilitate.

Nemo autem, quantumvis justificatus, liberum se esse *ab observatione mandatorum* putare debet; nemo temerariâ illâ, et a Patribus sub anathemate prohibitâ voce uti, *Dei præcepta* homini *justificato* ad observandum *esse impossibilia*. Nam Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non

[1] *Apoc.*, XXII, 11. — [2] *Eccli.*, XVIII, 22. — [3] *Jac.*, II, 24.

possis, et adjuvat ut possis. Cujus mandata gravia non sunt, cujus jugum suave est, et onus leve. Qui enim sunt filii Dei, Christum diligunt : qui autem diligunt eum, ut ipsemet testatur, servant sermones ejus. Quod utique cum divino auxilio præstare possunt. Licet enim in hâc mortali vitâ, *quantumvis sancti et justi, in levia* saltem et quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur, *peccata quandoque cadant*, non propterea desinunt esse justi. Nam justorum illa vox est et humilis, et verax : " Dimitte nobis debita nostra " : quo fit, ut justi ipsi eo magis se obligatos ad ambulandum in viâ justitiæ sentire debeant, quo liberati jam a peccato, servi autem facti Deo, sobrie, juste, et pie viventes, proficere possint per Christum Jesum, per quem accessum habuerunt in gratiam istam. Deus namque suâ gratiâ *semel justificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur.*

Itaque nemo sibi in solâ fide blandiri debet, putans fide solâ heredem esse constitutum, hereditatemque consecuturum, etiamsi Christo non compatiatur, ut et conglorificetur. Nam " et Christus ipse ", ut inquit Apostolus, " cum esset Filius Dei, didicit ex eis, quæ passus est, obedientiam ; et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ " [1]. Propterea Apostolus ipse monet justificatos, dicens : " Nescitis quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium ; sic currite, ut comprehendatis. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum : sic pugno, non quasi aerem verberans : sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar " [2]. Item princeps Apostolorum Petrus . " Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis : hæc enim facientes, non peccabitis aliquando " [3].

Unde constat, eos orthodoxæ religionis doctrinæ adversari, qui dicunt, justum in omni bono opere saltem venialiter peccare, aut, quod intolerabilius est, pœnas æternas mereri : atque etiam eos, qui statuunt in omnibus operibus justos peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, et sese ad currendum in stadio cohortando, cum hoc, ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur æternam ; cum scriptum sit : " Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter retributionem " [4] ; et de Moyse dicat Apostolus, quod " respiciebat in remunerationem " [5].

CAP. 12. Prædestinationis temerariam præsumptionem cavendam esse.

Nemo quoque, quamdiu in hâc mortalitate vivitur, de arcano divinæ prædestinationis mysterio usque adeo præsumere debet, ut certo statuat, se omnino esse in numero prædestinatorum : quasi

[1] *Hebr.*, V, 8-9. — [2] *I Cor.*, IX, 24-27. — [3] *II Petr.*, I, 10.
[4] *Ps.* CXVIII, 112. — [5] *Hebr.*, XI, 26.

verum esset, quod justificatus aut amplius peccare non possit, aut, si peccaverit, certam sibi resipiscentiam promittere debeat. Nam, nisi *ex speciali revelatione, sciri non potest, quos Deus sibi elegerit.*

CAP. 13. De perseverantiæ munere.

Similiter de perseverantiæ munere, de quo scriptum est : " Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit "[1] : quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo qui potens est, eum qui stat, statuere, ut perseveranter stet, et eum qui cadit, restituere : nemo sibi certi aliquid absolutâ certitudine polliceatur; tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere.

Verumtamen qui se existimant stare, videant ne cadant; et cum timore ac tremore salutem suam operentur in laboribus, in vigiliis, in eleemosynis, in orationibus et oblationibus, in jejuniis et castitate. Formidare enim debent scientes, quod in spem gloriæ, et nondum in gloriam renati sunt, de pugnâ quæ superest cum carne, cum mundo, cum diabolo : in quâ victores esse non possunt, nisi cum Dei gratiâ Apostolo obtemperent dicenti : " Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus : si enim secundum carnem vixeritis moriemini; si autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis "[2].

CAP. 14. De lapsis et eorum reparatione.

Qui vero ab acceptâ justificationis gratiâ per peccatum exciderunt, rursus justificari poterunt, cum, excitante Deo per Pœnitentiæ Sacramentum, merito Christi amissam gratiam recuperare procuraverint. Hic enim justificationis modus est lapsis reparatio : quam secundum post naufragium deperditæ gratiæ tabulam sancti Patres apte nuncuparunt. Etenim pro iis, qui post Baptismum in peccata labuntur, Christus Jesus sacramentum instituit Pœnitentiæ, cum dixit : " Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt "[3].

Unde docendum est, Christiani hominis pœnitentiam post lapsum multo aliam esse a baptismali; eaque contineri non modo cessationem a peccatis, et eorum detestationem, aut cor contritum et humiliatum; verum etiam eorumdem sacramentalem confessionem, saltem in voto, et suo tempore faciendam, et sacerdotalem absolutionem; itemque satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes et alia pia spiritualis vitæ exercitia; non quidem pro pœnâ æterna, quæ vel Sacramento, vel Sacramenti voto, una cum culpâ remittitur,

[1] *Matt.*, XXIV, 13. — [2] *Rom.*, VIII. 12 13. — [3] *Joa.*, XX, 22-23.

sed pro pœnâ temporali, quæ, ut sacræ Litteræ docent, non tota semper, ut in Baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiæ Dei, quam acceperunt, ingrati Spiritum Sanctum contristaverunt, et templum Dei violare non sunt veriti. De quâ pœnitentiâ scriptum est "Memor esto unde excideris : age pœnitentiam, et prima opera fac"[1]; et iterum : "Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur"[2]; et rursus : "Pœnitentiam agite, et facite fructus dignos pœnitentiæ"[3].

CAP. 15. Quolibet mortali peccato amitti gratiam, sed non fidem.

Adversus etiam hominum quorumdam callida ingenia, qui per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium asserendum est : non modo infidelitate, per quam et ipsa fides amittitur; sed etiam *quocumque alio mortali peccato*, quamvis *non amittatur fides, acceptam justificationis gratiam amitti*, divinæ legis doctrinam defendendo, quæ a regno Dei non solum infideles excludit, sed et fideles quoque fornicarios, adulteros, molles, masculorum concubitores, fures, avaros, ebriosos, maledicos, rapaces, ceterosque omnes, qui lethalia committunt peccata; a quibus cum divinæ gratiæ adjumento abstinere possunt, et pro quibus a Christi gratiâ separantur.

CAP. 16. De fructu justificationis, hoc est, de merito bonorum operum, deque ipsius meriti ratione.

Hac igitur ratione justificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba : "Abundate in omni opere bono, scientes quod labor vester non est inanis in Domino[4]"; "non enim injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius"; et : "Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem"[5]. Atque ideo bene operantibus usque in finem, et in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, et *tanquam gratia* filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, et *tanquam merces* ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda. Hæc est enim illa corona justitiæ, quam post suum certamen et cursum repositam sibi esse aiebat Apostolus, a justo Judice sibi reddendam : non solum autem sibi, sed et omnibus, qui diligunt adventum ejus[6].

Cùm enim ille ipse Christus Jesus tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, et comitatur,

[1] *Apoc.*, II, 5. — [2] *II Cor.*, VII, 10. — [3] *Matt.*, III, 2, 8.
[4] *I Cor.*, XV, 58. — [5] *Hebr.*, VI, 10; X, 35. — [6] *II Tim.*, IV, 8.

et subsequitur, et sine quâ nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent : nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est, quominus plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, divinæ legi pro hujus vitæ statu satisfecisse, et vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratiâ decesserint, consequendam, vere promeruisse censeantur ; cùm Christus Salvator noster dicat : " Si quis biberit ex aquâ, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam "[1]. Ita neque propria nostra justitia, tanquam ex nobis propria statuitur ; neque ignoratur aut repudiatur justitia Dei. Quæ enim justitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhærentem justificamur ; illa eadem Dei est, quia a Deo nobis infunditur per Christi meritum.

Neque vero illud omittendum est, quod licet bonis operibus in sacris Litteris usque adeo tribuatur, ut etiam qui uni ex minimis suis potum aquæ frigidæ dederit, promittat Christus, eum non esse suâ mercede cariturum : et Apostolus testetur, id quod " in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operari in nobis "[2] : absit tamen, ut Christianus homo in se ipso vel confidat, vel glorietur, et non in Domino ; cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Et quia in multis offendimus omnes, unusquisque sicut misericordiam et bonitatem, ita severitatem et judicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis, etiam si nihil sibi conscius fuerit, judicare ; quoniam omnis hominum vita non humano judicio examinanda et judicanda est, sed Dei : qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium : et tunc laus erit unicuique a Deo, qui, ut scriptum est, reddet unicuique secundum opera sua.

Post hanc catholicam de justificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter firmiterque receperit, justificari non poterit ; placuit sanctæ Synodo hos canones subjungere, ut omnes sciant, non solum quid tenere et sequi, sed etiam quid vitare et fugere debeant.

Can. 1. Si quis dixerit, hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ, vel legis doctrinam fiant, absque divinâ per Jesum Christum gratiâ posse justificari coram Deo ; A. S.

Can. 2. Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere, ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratiâ utrumque, sed ægre tamen et difficulter possit ; A. S.

Can. 3. Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere aut pœnitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur ; A. S.

---

[1] *Joa.*, IV, 13-14. — [2] *II Cor.*, IV, 17.

Can. 4. Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum, et excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac præparet, neque posse dissentire, si velit, sed, veluti inanime quoddam, nihil omnino agere, mereque passive se habere; A. S.

Can. 5. Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et exstinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum sine re, figmentum denique a Satanâ invectum in Ecclesiam; A. S.

Can. 6. Si quis dixerit, non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli: A. S.

Can. 7. Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare; A. S.

Can. 8. Si quis dixerit, gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere; A. S.

Can. 9. Si quis dixerit, solâ fide impium justificari, ita ut intelligat nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, et nullâ ex parte necesse esse, eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi; A. S.

Can. 10. Si quis dixerit, homines, sine Christi justitiâ, per quam nobis meruit, justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse; A. S.

Can. 11. Si quis dixerit, homines justificari vel solâ imputatione justitiæ Christi, vel solâ peccatorum remissione, exclusâ gratiâ et caritate, quæ in cordibus eorum per Spiritum Sanctum diffundatur, atque illis inhæreat: aut etiam gratiam, quâ justificamur, esse tantum favorem Dei; A. S.

Can. 12. Si quis dixerit, fidem justificantem nihil aliud esse quam fiduciam divinæ miser.cordiæ, peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, quâ justificamur; A. S.

Can. 13. Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo, et absque ullâ hæsitatione propriæ infirmitatis et indispositionis, peccata sibi esse remissa; A. S.

Can. 14. Si quis dixerit, hominem a peccatis absolvi ac justificari ex eo quod se absolvi ac justificari certo credat, aut neminem vere esse justificatum, nisi qui credat se esse justificatum, et hâc solâ fide absolutionem et justificationem perfici; A. S.

Can. 15. Si quis dixerit, hominem renatum et justificatum teneri ex fide ad credendum se certo esse in numero prædestinatorum; A. S.

Can. 16. Si quis magnum illud usque in finem perseverantiæ donum se certo habiturum, absolutâ et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit; A. S.

Can. 17. Si quis justificationis gratiam nonnisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit, reliquos vero omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, utpote divinâ potestate prædestinatos ad malum; A. S.

Can. 18. Si quis dixerit, Dei præcepta homini etiam justificato, et sub gratiâ constituto, esse ad observandum impossibilia; A. S.

Can. 19. Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem; cetera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera; aut decem præcepta nihil pertinere ad Christianos; A. S.

Can. 20. Si quis hominem justificatum, et quantumlibet perfectum, dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei et Ecclesiæ, sed tantum ad credendum; quasi vero Evangelium sit nuda et absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione observationis mandatorum; A. S.

Can. 21. Si quis dixerit Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse ut redemptorem, cui fidant; non etiam ut legislatorem, cui obediant; A. S.

Can. 22. Si quis dixerit, justificatum vel sine speciali auxilio Dei, in acceptâ justitiâ perseverare posse, vel cum eo non posse; A. S.

Can. 23. Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur et peccat, nunquam vere fuisse justificatum; aut contra, posse in totâ vitâ peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de Beatâ Virgine tenet Ecclesia; A. S.

Can. 24. Si quis dixerit, justitiam acceptam non conservari, atque etiam augeri coram Deo per bona opera; sed opera ipsa fructus solummodo et signa esse justificationis adeptæ, non autem ipsius augendæ causam; A. S.

Can. 25. Si quis in quolibet bono opere justum saltem venialiter peccare dixerit, aut, quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri; tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem; A. S.

Can. 26. Si quis dixerit, justos non debere pro bonis operibus quæ in Deo fuerint facta, exspectare et sperare æternam retributionem a Deo per ejus misericordiam, et Jesu Christi meritum, si bene agendo et divina mandata custodiendo usque in finem perseveraverint; A. S.

Can. 27. Si quis dixerit, nullum esse mortale peccatum, nisi infidelitatis, aut nullo alio, quantumvis gravi, et enormi, præterquam infidelitatis peccato, semel acceptam gratiam amitti; A. S.

Can. 28. Si quis dixerit, amissâ per peccatum gratiâ, simul et fidem semper amitti; aut fidem, quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum, qui fidem sine caritate habet, non esse Christianum; A. S.

Can. 29. Si quis dixerit, eum, qui post Baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere; aut posse quidem, sed solâ fide amissam justitiam recuperare sine sacramento Pœnitentiæ, prout Sancta, Romana et universalis Ecclesia, a Christo Domino, et ejus Apostolis edocta, hucusque professa est, servavit et docuit; A. S.

Can. 30. Si quis, post acceptam justificationis gratiam, cuilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti, et reatum pœnæ æternæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exsolvendæ vel in hoc seculo, vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna cælorum aditus patere possit; A. S.

Can. 31. Si quis dixerit, justificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis bene operatur; A. S.

Can. 32. Si quis dixerit, hominis justificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita, aut, ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam, et Jesu Christi meritum, cujus vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, et ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratiâ decesserit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum; A. S.

Can. 33. Si quis dixerit, per hanc doctrinam catholicam de justificatione, a sanctâ Synodo hoc præsenti decreto expressam, aliquâ ex parte gloriæ Dei, vel meritis Jesu Christi Domini nostri, derogari, et non potius veritatem fidei nostræ, Dei denique ac Christi Jesu gloriam illustrari; A. S.

Propositiones C. Jansenii excerptæ ex Augustino damnatæ ab Innocentio X tamquam hæreticæ (1653)[1].

1. Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et conantibus, secundum præsentes quas habent vires, sunt impossibilia : deest quoque illis gratia, quâ possibilia fiant.

2. Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur.

3. Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.

4. Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant hæretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere, vel obtemperare.

[1] Denz-Bann., 1092-1096 (966-970).

5. Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse.

Declarata et damnata uti falsa, temeraria, scandalosa, *et intellecta eo sensu ut Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus sit*, impia, blasphema, contumeliosa, divinæ pietati derogans et *hæretica.*

Objectum, utilitas et divisio Tractatus.

1. Absoluto *Tr. de Verbo Incarnato*, jam de *Deo Sanctificante* disputandum est : ideo enim Verbum caro factum est ut nos sanctificaret, gratiam pro nobis merendo. Deus potuisset quidem gratiam nobis ex merâ bonitate largiri; sed revera voluit ut, saltem in statu naturæ lapsæ, hæc daretur propter merita Christi, ut dictum est in *Tr. de Verbo Incarnato.*

Gratia igitur est veluti *fructus Incarnationis*, nobisque confertur ut, vitæ divinæ, cujus plenitudo est in Christo capite, participes effecti, *æternam salutem* aliquando consequi valeamus. Quæ vita, olim protoparentibus gratuito collata, et per peccatum originale amissa, nobis datur, ob Christi merita, per Spiritum Sanctum, qui nos sanctificat *formaliter* per gratiam et *instrumentaliter* per *sacramenta.* Quapropter *Tractatum de Verbo Incarnato* logico ordine sequuntur *Tractatus de Gratiâ et de Sacramentis* seu *de Deo Sanctificante;* posteaque *de Deo Remuneratore*, ubi describitur gratiæ ultima consummatio per gloriam[1].

2. *Utilitas* hujus Tractatûs est simul theoretica et practica : a) *speculativa*, ex ipsâ dignitate objecti desumpta : siquidem gratia, in suâ *origine* spectata, est fructus sanguinis Christi, ac proinde tanti valet quanti Deus; in suâ *naturâ*, est participatio quædam divinæ naturæ, vi cujus filii Dei nominamur et sumus; in suo *termino*, semen est gloriæ, et gemma pretiosa quâ regnum cælorum comparatur[2]; (b) *practica :* nam multum sane juvat fideles sedulo instruere de

[1] Quidam, sub nomine *Antropologiæ supernaturalis*, ea omnia amplectuntur quæ hominem respiciunt in ordine ad salutem : ejus *elevationem* ad statum supernaturalem et *lapsum* (de quibus in *Tr. de Deo Creante et Elevante* egimus), ejus *instaurationem* per gratiam, et *consummationem* per gloriam.

[2] *Matt.*, XIII, 46.

gratiæ naturâ, pretio, dignitate et effectibus[1], de ejus ad christiane agendum gloriamque obtinendam necessitate, de ejusdem relationibus cum oratione, quâ suppliciter obtinetur, cum sacramentis quibus instrumentaliter distribuitur, cum bonis operibus ad quæ necessaria est et quibus etiam meretur, ut, his omnibus mature perpensis, media ad eam adipiscendam eâdemque bene utendum indesinenter adhibeant.

3. *Difficultatem* hujus Tractatûs non diffitemur : (a) gratia enim ad ordinem spiritualem et psychologicum spectat, cujus consideratio ardua est homini ad sensibilia prono; (b) gratia est undequaque supernaturalis, nec ejus natura facile intelligi potest; (c) iterum difficile est gratiæ influxum cum libero arbitrio conciliare, ut ex erroribus mox exponendis et confutandis patebit. Sed e fontibus revelatis haud pauca de his omnibus cognosci possunt, quæ quidem non solum intellectum juvant, sed etiam pietatem fovent.

4. *Divisio.* Post *Prolegomena*, in triplici capite disputabimus de *gratiâ actuali* quæ logice est præparatio ad gratiam habitualem, de *gratiâ habituali* seu *justificante*, et de *merito* quod est utriusque fructus.

[1] Hæc omnia præclare describit **Nieremberg**, *Del aprecio y estima de la divina gracia*, seu *De pretio inæstimabili divinæ gratiæ;* cujus opus *germanice* redditum ac recognitum auctore **Scheeben**, *anglice* translatum est sub hoc titulo *The Glories of divine Grace*, 1886; *gallice* pariter versum *Le Prix de la Grâce*.

- PROLEGOMENA.
  - Gratiæ notio.
  - Gratiæ divisiones.
  - Errores præcipui.
- CAP. I. de Gratiâ actuali.
  - PRÆVIA.
    - Notio gratiæ actualis.
    - Species.
  - ART. I. Ejus necessitas.
    - ad opera *supernaturalia*
      - ante justificationem.
      - post justificationem.
    - ad opera *naturalia*
      - quia non possit homo lapsus?
      - quid possit?
  - ART. II. Ejus dispensatio quoad
    - justos.
    - peccatores.
    - infideles.
    - parvulos.
  - ART. III. Ejus natura.
    - Errores confutantur.
    - Theologorum systemata exponuntur.
- CAP. II. de Gratiâ habituali, seu justificante.
  - ART. I. Ejus natura.
    - In quo consistat?
    - Quinam sint ejus effectus formales?
  - ART. II. Ejus adeptio
    - Dispositiones ad justificationem.
    - Proprietates gratiæ justificantis.
  - ART. III. Ejus theologica expolitio.
    - Gratia increata.
    - Gratia creata.
- CAP. III. de Merito.
  - ART. I. De ejus naturâ et conditionibus.
  - ART. II. De ejus existentiâ et objecto.

Prolegomena.

1. Gratiæ notio[1].

5. 1° *Quoad nomen*, gratia, a voce *gratis*[2], idem sonat ac gratuitum seu gratis datum, aut a voce *gratum* designat id quod personam reddit *gratam* seu acceptabilem.

Apud sacros auctores quatuor præsertim significat : (a) *Benevolentiam* seu favorem dantis : v.g. "Noe invenit gratiam (i. e. favorem) coram Domino"[3]; (b) *Gratitudinem*, seu gratum animi sensum pro beneficio accepto : v. g. "Non cesso gratias agens pro vobis"[4]; (c) *qualitatem*, quæ reddit personam *amabilem* : "Diffusa est gratia in labiis tuis"[5]. "Fallax gratia, et vana est pulchritudo"[6]; (d) rem aliquam *gratis datam*, seu donum gratuitum : v. g. "Unicuique nostrum data est gratia"[7]. In præsenti Tractatu agitur de gratiâ hoc ultimo sensu acceptâ. Quatuor hujusmodi significationes sic logice connectuntur : ex *benevolentiâ* procedit *donum;* ex bono accepto consurgit *gratiarum actio;* *amabilitas* autem est una ex dotibus quæ benevolentiam conciliant.

6. 2° *Quoad rem*, gratia sumitur sensu *lato* et *stricto*.

(A) Gratia sensu *lato* et improprie dicto, definitur *quodlibet donum gratis concessum*, et ita creatio, conservatio, immo et liberum arbitrium gratiæ vocari possunt, quia dona sunt gratuita. Olim Pelagiani, et hodie Rationalistæ et Unitarii quandoque adhibent vocem *gratiam* in hoc sensu, sicque simplices decipiunt[8]; sed theologi hâc voce

---

[1] Cf. **S. Th.**, I. 2., q. 110; **Suarez**, *De Gratiâ*, Prolegom. III; **Salmant.**, *de Gratiâ*, disp. I, c. 1; **Montagne**, *De Gratiâ*, quæstio procem.; **Mazzella**, *De Gratiâ*, n. 4 sq.

[2] Græca vox χάρις idem fere significat, videlicet *favorem* quo quis alium prosequitur; *beneficium* quod recipitur; *gratiarum actionem; remunerationem* alicujus beneficii; quidquid habet *vim favorem conciliandi*. Cfr. **Schleusner**, *Lexicon;* **Grimm**, *Lexicon græco-latinum*, 1903.

[3] *Gen.*, VI, 8. — [4] *Ephes.*, I, 16. — [5] *Ps.* XLIV, 3. — [6] *Prov.*, XXXI, 30. — [7] *Ephes.*, IV, 7.

[8] Pelagius olim Episcopos Synodi Diospolitanæ decepit, dicendo se confiteri gratiam, dum revera nonnisi liberum arbitrium significaret. — Merito autem

nonnisi in sensu stricto uti debent, quando *simpliciter* de gratiâ loquuntur.

7. (B) Sensu *stricto* gratia est *donum supernaturale creaturæ intellectuali a Deo concessum in ordine ad vitam æternam.*

Dicitur (a) donum *supernaturale,* id est, prorsus indebitum, seu *essentiam, vires,* et *exigentias* cujuslibet creaturæ *superans*[1], et sic distinguitur a beneficiis mere naturalibus, juxta illud S. Pauli : " Si autem *gratia,* jam *non ex operibus,* alioquin gratia jam non est gratia "[2].

(b) *creaturæ intellectuali* concessum; ita designatur *subjectum* gratiæ, scilicet angelus et homo; ceteræ enim creaturæ, utpote irrationales, non possunt recipere gratiam, quæ est participatio vitæ Dei intellectualis, in homine autem, anima et facultates spirituales sunt proprie subjectum gratiæ.

(c) *a Deo;* sic indicatur *causa efficiens* principalis gratiæ, solus nempe Deus, cùm ipse solus propriam vitam aliis impertiri valeat.

(d) In ordine ad *vitam æternam;* sic exprimitur *causa finalis* gratiæ, nempe *consecutio finis nostri supernaturalis,* seu adeptio vitæ supernaturalis perfectioris quæ ultimum erit gratiæ complementum et sine fine durabit. Deus enim, ob immensam bonitatem, ad finem supernaturalem seu perfectam propriæ vitæ communicationem nos destinavit. Vi hujus communicationis, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, facie ad faciem; seu eum cognoscemus sicut seipsum cognoscit et amabimus sicut seipsum amat. Gratia nobis datur tamquam *medium,* directum vel indirectum, ad finem nostrum supernaturalem attingendum : gratia *habitualis* est jam inchoatio vitæ æternæ in nobis; et gratia *actualis* est auxilium cujus ope ad gratiam habitualem disponimur vel eam augemus. Utraque *salutaris* dicitur, utpote ad salutem ordinata.

---

gratiæ nomine designantur usu loquendi biblico et ecclesiastico bona *supernaturalia :* hæc enim sunt per antonomasiam indebita, seu gratuita, cùm omne prorsus debitum excludant non solum in operibus, sed etiam in naturâ fundatum. (S. Thom, 1ª, 2æ, q. III, a. 1, ad 2).

[1] *De Deo Creante,* n. 863. — [2] *Rom.,* XI, 6.

II. Gratiæ præcipuæ divisiones[1].

8. (A) Primum quidem gratia dicitur increata, vel creata : (a) *increata* est Deus ipse creaturæ intellectuali sese communicans; (b) *creata* est donum gratuitum a Deo distinctum, et veluti effectus divini amoris. Utriusque exemplum habetur apud S. Paulum[2] : " Caritas (*gratia creata*) diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis " (*gratia increata*). Notandum est tamen has non esse duas gratias separatim existentes, sed consociari potius in unum complexum gratiæ, præsertim habitualis, ut infra exponetur.

(B) Ratione *causæ*, gratia creata duplex est : (a) Gratia *Dei* seu *Conditoris*, ea est quæ conceditur a Deo, ex merâ liberalitate, independenter a meritis Christi : sic, juxta Thomistas, gratia Angelis et Adamo innocenti data, est gratia Dei. (b) Gratia *Christi* seu *Redemptoris* ea est quæ conceditur a Deo intuitu meritorum Christi[3]. Revera omnis gratia in statu præsenti collata, est gratia Christi, quia Christus omnes gratias meruit quæ nobis hodie dispensantur, ut in *Tr. de Verbo Incarn.* (n. 1162) probatum est.

9. (C) Ratione *modi*, est (a) *externa*, quæ extrinsece afficit subjectum, ut Christi exempla, evangelii prædicatio, etc. (b) *interna*, quæ subjectum intrinsece afficit, v. g., gratia habitualis, quæ ipsam substantiam animæ perficit, pariterque gratiæ actuales quæ directe facultates nostras spirituales adjuvant. De gratiâ *internâ* hic potissimum agimus.

10. (D) Ratione *finis*, gratia interna iterum subdividitur in : (a) gratiam *gratis datam*, quæ *per se* et *primario* ad

---

[1] Cfr. **S. Th.**, 1. 2., q. 111; **Suarez**, l. cit., c. 3-6; **Montagne**, l. cit., art. 4; **Mazzella**, n. 11 sq.; **Jungmann**, *De Gratiâ*, n. 9 sq.

[2] *Rom*,, V, 5.

[3] *Scotistæ*, qui putant omnem gratiam ob merita Christi concedi (*De Verbo Incarnato*, n. 1211), vocant gratiam *Christi capitis* eam quæ Adamo innocenti et angelis concessa fuit; gratiam *Christi Redemptoris* eam quæ hominibus redemptis dispensatur. — Quidam theologi gratiam *Dei* appellant eam quæ vocationem ad fidem præcedit, et infidelibus negativis datur, gratiam autem *Christi* eam quæ a vocatione ad fidem incipit. Sed communior est explicatio supra allata.

aliorum utilitatem datur, ut donum miraculorum, prophetiæ variaque charismata a S. Paulo descripta[1] : talis gratia non omnibus datur christianis, sed quibusdam, et potest etiam peccatoribus *concedi*, ut ex facto Balaam videtur[2]; (b) gratiam *gratum facientem*, quæ *per se* et *primario* in propriam subjecti utilitatem ordinatur ; talis est gratia habitualis, quæ proprie nos gratos Deo facit, et actualis, quæ est medium ad acquirendam vel augendam gratiam habitualem.

Gratiam gratum facientem meliorem esse gratiâ gratis datâ constat ex S. Paulo qui, post enumeratas gratias gratis datas, addit : " Æmulamini charismata meliora "[3], posteaque *caritatem* describit, quæ semper cum gratiâ gratum faciente connectitur. Christus ipse Apostolis dixerat : " Verumtamen in hoc nolite gaudere quia spiritus vobis subjiciuntur; gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in cælis "[4]. Nec mirum, nam, ut ait *S. Thomas*[5], finis potior est his quæ sunt ad finem ; atqui gratia gratum faciens hominem ordinat immediate ad ultimum finem, dum gratiæ gratis datæ ordinant hominem ad quædam præparatoria finis ultimi, quatenus per miracula homines inducuntur ad hoc quod ultimo fini conjungantur.

11. (E) Ratione *subjecti et effectuum*, gratia gratum faciens duplex est : (a) Gratia *habitualis*, ut est gratia *increata*, est specialis unio Dei cum animâ in quâ inhabitat, et, quatenus gratia *creata*, est qualitas supernaturalis, permanenter et intrinsece inhærens animæ, per quam efficimur participes naturæ divinæ : quæ quidem gratia vocatur etiam *status gratiæ*. (b) Gratia *actualis*, *stricte* sumpta, est auxilium quoddam supernaturale et transiens, quo Deus intellectum illustrat et voluntatem adjuvat ad eliciendos actus supernaturales. Hinc gratia habitualis a gratiâ actuali differt in eo quod prior est *habitus*, posterior, *motio* seu actus ; prior est *permanens*, posterior, *transiens ;* prior *inhæret substantiæ* animæ, posterior *facultates* solummodo afficit.

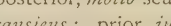

[1] *I Cor.*, XII, 8-11. — [2] *Num.*, XXII-XXIV. — [3] *I Cor.*, XII, 31.
[4] *Luc.*, X, 20. — [5] 1. 2.. q. 3, a. 5.

III. Errores præcipui circa Gratiam [1].

12. Homines ad Deum finem supernaturalem tendunt duplici principio moti, nempe *auxilio divino* seu *gratiâ* et *actione propriâ*. Difficile autem est accurate definire quænam sint partes Dei, quænam partes nostræ in opere salutari. Quare in duo extrema opposita abierunt hâc de re hæretici: alii naturæ et libertati plus æquo faventes, gratiæ juribus plus minusve violatis, vocantur *naturalistæ;* alii ex adverso nimium gratiæ tribuentes, cum detrimento humanæ libertatis, in *falsum* seu exaggeratum *supernaturalismum* inciderunt.

1° Naturalismus.

13. (A) *Judaizantes* [2], qui, licet ad fidem christianam conversi, judaismi præjudiciis adhuc imbuti erant, docuerunt opera legis mosaicæ, quamvis in se naturalia, gratiam et justificationem mereri posse. Exinde contenderunt legem mosaicam, etiam post Christum, ad salutem necessariam esse non solum Judæis, sed etiam Gentilibus [3]. In concilio *Hierosolymitano* (50 vel 52) damnati sunt [4] et a *S. Paulo* confutati præsertim in Epistolis ad *Romanos* et *Galatas*.

14. (B) *Pelagiani* [5] ducem habuerunt *Pelagium*, monachum ex Majori Britanniâ oriundum, qui errores suos Romæ circa annum 405 disseminare cœpit : præcipui ejus asseclæ fuerunt *Cælestius*, monachus juris peritus, et *Julianus*, Eclanensis Episcopus. Pelagianismus ortus esse videtur

[1] Cf. **Suarez**, *op. cit.*, Proleg. V; **Montagne**, qui præ ceteris fuse et accurate de his erroribus disputat (*Migne*, Theol. Curs., t. X, p. 89-642); **Billuart**, *de Gratiâ*, Diss. I.

[2] Cf. **J. B. Lightfoot**, *Dissertations on the Apostolic Age*, 1892, p. 67 sq.; **A. de Boysson**, *La Loi et la Foi*, Paris, Bloud, 1912, p. 191-213; **Tixeront**, *Hist. des Dogmes*, I, 165 sq.; **E. Tobac**, *Le problème de la Justification*, 1908, p. 20-28.

[3] Inter Judæos qui christianismum amplexi sunt, quidam fuerunt qui putârint legem mosaicam adhuc Israelitas ligare; sed hi in Ecclesiâ manserunt, nec ut proprie hæretici habiti sunt. — [4] *Act.*, XV.

[5] Cfr. **Pelagius**, *Epist. ad Demetriadem*, *Libellus fidei ad Innocentium Papam* (*P. L.*, XXX); **Petavius**, *Dogmata theologica*, Parisiis 1866, vol. IV, p. 597 sq.; **Norisius**, *Historia pelagiana;* **Tixeront**, *Hist. des dogmes*, II, 436-459.

ex duplici tendentiâ : ex nimiâ fiduciâ quam vitæ monasticæ exercitia in non paucis monachis genuerant; et ex voto efficacius liberum arbitrium tuendi contra Manichæorum prædestinatianismum. Præter errores circa statum primi hominis et originale peccatum, de quibus diximus in *Tr. de Deo Creante*, n. 901, Pelagiani *gratiæ necessitatem negabant*, asserentes liberum arbitrium ad tentationes superandas et mandata servanda plane sufficere; deinde, ad fucum faciendum, gratiam quidem admiserunt, sed mere externam, legem scilicet et doctrinam Christi, vel ejus exempla; tandem, post *Zosimi* decretum (418), agnoverunt quidem gratiam internam illustrationis pro intellectu, sed triplici vitio infectam: nam dabatur *juxta merita*, nec proinde gratuita erat, non ad *initium boni operis*, sed tantum ad ejus perfectionem conferebatur, denique *utilis* quidem, sed non necessaria erat. Cæterum gratiam pro voluntate rejiciebant, utpote liberi arbitrii destructivam.

Pelagianas fraudes *S. Augustinus* detexit et feliciter confutavit, propterea que *Doctor gratiæ* merito fuit appellatus; eisdem pariter *S. Hieronymus* strenue restitit. Damnati sunt Pelagiani in viginti quatuor conciliis particularibus, quorum præcipua sunt *Carthaginensia* duo (412, 418), *Diospolitanum* (415) et *Milevitanum* (416); ab *Innocentio I* et *Zosimo* in Epistolâ *Tractoriâ* (418); necnon in Conc. œcum. *Ephesino* (431).

15. (C) *Semipelagiani* [1], quibus præluserunt monachi *Adrumetani* et *Vitalis Carthaginiensis*, et quorum duces præcipui fuerunt *Cassianus*, abbas monasterii S. Victoris Massiliæ, *Gennadius* Massiliensis, et *Faustus*, Regiensis Episcopus, quasi *dimidiatum* Pelagianismum docuerunt. Agnoscebant quidem peccati originalis existentiam, et debilitatas voluntatis vires, sed simul tenebant : (a) gratiam *secundum merita* nostra dari, licet concordes non essent in explicando quibusnam actibus eam mereri possimus; quidam tamen, ut Cassianus, existimabant eam interdum dari absque ullis præcedentibus meritis, licet sæpius sub merito

[1] Hoc nomine nonnisi sæc. XVI° designari cœperunt. — Cfr. **Petavius**, l. cit., p. 648; **Montagne**, *op. cit.*, p. 164; **P. Sublet**, *Le Semipelagianisme*, Namur, 1897; **Tixeront**, III, 274-283.

caderet; alii vero tenebant eam nonnisi propter præcedentia merita conferri; (b) ad *initium fidei*, vel *perseverantiam in fide*, aut *desiderium* opus supernaturale faciendi, gratiam internam non esse necessariam, sed solum *ad opera bona perficienda;* sicut enim ægrotus non potest quidem seipsum curare, sed tamen sanitatem desiderare et medicum quærere, ita homo per peccatum vulneratus salutem desiderare, et media ad eam consequendam per se quærere valet; (c) tandem *perseverantiam in bono* meritis obtineri posse docebant.

S. Augustinus, jam senex, istum errorem strenue impugnavit, et cum illo *S. Prosper*, *S. Fulgentius*, *S. Cæsarius Arelatensis;* eumdem errorem damnavit Synodus *Arausicana II* (529), a Bonifacio II sollemniter approbata.

16. (D) *Rationalistæ*, quorum historia in *Syn. theol. Fund.*, n. 58-61, delineatur, id omne rejiciunt quod ratione demonstrari nequit; homo, inquiunt, ad finem supernaturalem nunquam fuit evectus, nullum originale peccatum incurrit, nullâ indiget gratiâ, sed propriis viribus ea cognoscere et agere potest, quæ necessaria sunt ad finem suum attingendum; immo doctrina catholica de gratiâ libertatem et conatus hominum impedit, mysticorum somnia fovet et Deum ipsum arguit auctorem peccatorum ab hominibus commissorum [1]. Quem quidem errorem multoties damnarunt SS. Pontifices *Gregorius XVI*, *Pius IX et Leo XIII*, necnon *Vaticanum* Concilium.

17. (E) *Sociniani*, *Unitarii* et Protestantes *liberales* Pelagii errores quoad substantiam renovarunt: licet enim revelationem *lato sensu* admittant, originalis peccati existentiam, Baptismi necessitatem, et gratiæ internæ, a concursu naturali distinctæ, existentiam rejiciunt: hinc conversio seu justificatio, juxta ipsos, nihil aliud est nisi naturalis ad Deum conversio: homo in doctrinâ Christi instructus, ejusque exemplo roboratus, propriis viribus honestam vitam ducere, finemque suum attingere valet [2].

[1] Ita **Wegscheider***, *Institut. theologiæ*, III, § 152.

[2] Ad rem scribit unus ex Unitariorum ducibus: "*Conversio est* vocis græcæ versio, quæ in Novo Testamento significat *reverti*. Cum malam secuti sumus viam, reverti debemus ut bonam sequamur... Regeneratio autem est vox quæ

A quibus haud multum recedunt *Modernistæ*, qui, putantes religionem omnem, etiam supernaturalem, oriri ex *indigentiâ divini* et *sensu religioso*, omne supernaturale proprie dictum rejiciunt, et nomine gratiæ nihil aliud intelligunt nisi influxum quemdam divinum e latebris conscientiæ dimanantem, quo versus aliquod divinum impellimur [1].

2° Pseudo-Supernaturalismus.

18. (A) *Dualismus*, a *Gnosticis*, et *Manichæis* advocatus, humanæ activitatis et libertatis existentiam in negotio salutis practice negabat : inter homines enim, aiebant, alii a bono principio creati, necessario ad salutem destinantur, alii vero, e malo principio orti, ad infernum ex necessitate tendunt.

(B) Istis erroribus aliquo modo affinis est *prædestinatianismus*. Quam hæresim [2] advocârunt *Lucidus*, in Galliâ presbyter (sæc. V.), qui damnatus fuit in Conciliis *Arelatensi* et *Lugdunensi* (475); *Gotescalcus*, monachus Orbacensis in Galliâ, qui damnatus est in Concilio *Carisiaco* (846). Quos errores partim renovârunt *Albigenses*, *Waldenses*, posteaque *Wiclefus* (XIV sec.) natione Anglus, et *J. Huss* ex Bohemiâ oriundus, qui in concilio *Constantiensi* damnati sunt.

Hujus erroris hæc sunt præcipua capita : (a) Deus homines ad gloriam aut damnationem prædestinat, etiam ante prævisa merita vel demerita, eo sensu quod non vult salutem omnium, sed tantum prædestinatorum. (b) Post peccatum originale nulla remanet vera libertas, scilicet libertas a necessitate, sed Deus ipse agit in nobis et est auctor boni et mali ; sicut prædestinatus non potest a gratiâ excidere, ita reprobus non potest in eâ perseverare.

19. (C) *Protestantismi* fautores [3] præcipui fuerunt : *Lutherus*, qui Islebii in Thuringiâ natus (1483), ordinem Ere-

---

Sacra Scriptura utitur ad vitam novam significandam, quæ suum principium habet non tantum in Legis divinæ, sed etiam in ejus amoris consideratione... Conversus dicitur qui statuit in corde suo bonum facere, et jam opus incœpit. Homo regeneratus ille est qui habitum bene agendi firmiter tenet". (J. F. Clarke *, *Manual of Unit. Belief*, p. 42.) — Nec aliter Lichtenberger*, *Encycl. des Sc. religieuses*, voce *Grâce*.

[1] Encycl. *Pascendi*, Denz.-Bann., 2077, 2087, 2088 et passim.

[2] Cf. Montagne, *op. cit.*, diss. 4-6, p. 195 sq.

[3] Cf. Montagne, *op. cit.*, diss. 7-8, p. 254 sq.; Alzog, *op. cit.*, § 299 sq.; Schaff, *Creeds of Christendom*, vol. I, p. 203 sq.; vol. II, p. 1 sq.; H. Denifle, *Luther u. Luthertum*, 1904 sq.; gallice redditum *Luther et le Luthéranisme* curâ *J. Paquier*, 1910 sq.; Moelher, *La Symbolique*, anglice, *Symbolism*, § 1 sq.; L. Cristiani, *Luther et le Luthéranisme*, Paris, 1908.

mitarum S. Augustini ingressus est, et, cum ægre ferret munus novas indulgentias prædicandi Dominicanis præ Augustinianis demandatum fuisse, primum quidem indulgentiarum abusum denuntiavit; deinde vero, cùm et ipse maximis anxietatibus circa propriam justificationem et salutem turbaretur, novam justificationis theoriam per *fidem solam* elaboravit, et doctrinam catholicam circa gratiam aliaque plurima dogmata fidei impugnavit; *Calvinus*, qui Novioduni in Galliâ natus (1509), lutheranos errores, quibusdam tamen mutatis, in systema reduxit, et eosdem in famoso *Institutionum* libro conscripsit. Horum errorum circa gratiam summa hæc est :

(a) Circa statum *naturæ innocentis*, *Lutherus* docuit gratiam Adamo collatam et donum integritatis esse quid *naturale;* nam, juxta ipsum, gratia consistit in cognitione et amore Dei; atqui tam naturale est homini Deum diligere quam naturale est oculis lumen recipere. Cujus erroris causa fuit ignoratio discriminis inter cognitionem Dei *naturalem* et *supernaturalem*.

(b) Circa statum *naturæ lapsæ*, docuit : 1) peccatum originale in *totali corruptione* facultatum naturalium consistere, ita ut etiam opera quæ in ordine civili et sociali tanquam bona existimantur, sint saltem venialia peccata, cum eliciantur sub influxu concupiscentiæ [1]; hæc autem peccata justis non imputari, quia eis per fidem applicantur merita Christi; 2) liberum arbitrium non manere, cùm voluntas a gratiâ vel concupiscentiâ necessario moveatur, sed esse titulum sine re.

(c) *Justificatio*, seu conversio, consistit in extrinsecâ imputatione meritorum Christi, non autem in internâ renovatione; per solam fidem seu per fiduciam obtinetur, quâ quis credit sibi non imputari peccata.

(d) Hisce erroribus *Calvinus* [2] duos addidit circa prædestinationem, et baptismi necessitatem : Deus absolute et

[1] Quod comparatione illustrat : quemadmodum ubi primum anima separatur a corpore, nihil aliud remanet nisi turpe ac fœtidum cadaver; ita anima gratiâ privata intrinsece et substantialiter corruptio et peccatum est. Potest quidem opera perficere *socialiter* bona, non ita tamen ut Dei approbationem mereantur.

[2] Cfr. A. Baudrillart, *Calvin*, *Calvinisme*, *Calvinistes*, in *Dict. de Théol. (Vac.-Mangenot)*, t. II, 1377-1423.

positive prædestinat quosdam ad gloriam, quosdam ad infernum ante prævisa merita aut demerita, et quidem antecedenti voluntate; et omnes fideles credere tenentur se esse prædestinatos, quia gratia semel obtenta est inamissibilis; insuper qui nascuntur ex fidelibus parentibus, salvantur sine baptismo, quia sunt filii Dei et membra Ecclesiæ statim ac geniti sunt.

(e) Hodierni Protestantes Lutheri et Calvini doctrinas emollire conati sunt, præsertim quoad liberum arbitrium et bona opera; et, licet justificationi per fidem, nostris etiam diebus, generatim adhæreant, prava tamen consectaria, quæ ex hâc doctrinâ naturaliter fluunt, aperte rejiciunt [1].

20. (D) *Baius*, Lovaniensis professor († 1589), excogitavit systema, quod *semi-Lutheranismus* vocari posset. Damnatus est a Pio V et Gregorio XIII, et, post multas tergiversationes, tandem laudabiliter se subjecit. Hæc sunt ejus errorum præcipua capita [2]: (a) dona, quæ vocamus supernaturalia, humanæ naturæ erant debita, et sic corruit distinctio inter ordinem naturalem et ordinem supernaturalem; (b) libertas electionis non est penitus exstincta, sed ita debilitata, ut sine gratiâ, ad nihil valeat nisi ad peccandum; attamen opera nostra, etiam necessaria, dici possunt libera in quantum procedunt ex inclinatione *nobis intrinsecâ*, absque violentiâ ab extrinseco illatâ; (c) essentia justificationis non consistit in aliquo dono infuso, sed in observatione mandatorum; (d) qui agit sine caritate, aut saltem sine fide ex initio caritatis procedente, peccat mortaliter et meretur damnationem, quia talis actus ex concupiscentiâ procedit, cùm inter caritatem et concupiscentiam nullum detur medium.

21. (E) *Cornelius Jansenius*, Episcopus Yprensis, in libro cui titulus *Augustinus*, post ejus mortem edito (1640), Lutheri et Baii errores, modo tamen subtiliori, renovavit; eosdem Abbas *San-Cyranus* et *Quesnellus* in Galliâ propugnarunt [3].

Istius erroris *radix* fuit falsus conceptus quod privilegia *integritatis* primo homini concessa ipsi erant debita, et quod

---

[1] Varia Symbola *Lutherana* invenies apud **Schaff**, *Creeds*, vol. III, p. 1-189; *Calvinistica*, l. cit., 193-704.

[2] Fusiorem Baiani erroris descriptionem invenire est apud **Montagne**, *op. cit.*, diss. IX, p. 279 sq.; **X. Le Bachelet**, *Baius*, in *Dict. de Théol. (Vacant)*, t. II, 38-111. Ipsas Baii propositiones a S. Pio V damnatas lege apud **Denz.-Bann.**, 1001-1080 (881-960.)

[3] Cf. **Montagne**, *op. cit.*, diss. XI, p. 389 sq.; **Alzog**, *op. cit.*, § 365; **J. Paquier**, *Le Jansénisme*, 1909, p. 121-181.

homo lapsus eis orbatus est totaliter corruptus. (a) Exinde infert in statu præsenti voluntatem non esse vere liberam, sed necessario trahi a delectatione *sensibili* seu concupiscentiâ, vel a delectatione *cælesti* seu gratiâ[1].

(b) Hinc etiam justi non possunt adimplere omnia præcepta, quia aliquando ipsis deest gratia efficax : gratia autem, quæ sufficiens vocatur, de facto, omnibus attentis circumstantiis, non sufficit.

(c) Ad meritum aut demeritum non requiritur libertas interna, sed sufficit libertas exterior seu immunitas a coactione.

(d) Christus non est mortuus pro omnibus, sed solum pro iis, quibus gratia efficax datur.

Notandum. Præfatis erroribus damnatis, difficultas conciliandi libertatem cum gratiâ non penitus soluta fuit; quænam videlicet sint partes Dei et quænam partes nostræ in actu salutari adhuc investigandum est. Ad quam difficultatem solvendam varia systemata inter Catholicos libere disputantur, nempe *thomismus*, *molinismus* et *augustinianismus*, de quibus infra dicemus.

[1] *Cælestis* delectatio, juxta Jansenium, est supernaturalis et indeliberatus boni et recti amor, qui proprie in superiori parte animæ residet, sed quandoque partem sensibilem etiam afficit; *terrestris* autem delectatio est inordinatus ac indeliberatus creaturæ amor, qui plerumque sensibilis est, quandoque tamen intellectualis.

Caput j.

DE GRATIA ACTUALI.

Prævia de gratiæ actualis notione et speciebus[1].

I. Gratiæ actualis notio declaratur.

22. Gratia actualis, *stricte* sumpta, ex dictis, est *auxilium quoddam supernaturale et transiens, quo Deus intellectum illuminat et voluntatem adjuvat ad eliciendos actus supernaturales.*

Ad quam notionem penitius intelligendam, exponendum est : 1° quomodo gratia actualis distinguatur a concursu naturali; 2° quomodo nobiscum cooperetur; 3° quasnam vires præbeat.

23. 1° *Gratia actualis se habet in ordine supernaturali sicut concursus in ordine naturali.* Sicut enim ad opera naturalia requiritur Dei auxilium naturale seu concursus, quo facultates nostræ ut in actum prosiliant juvantur, ita pariter ad actus supernaturales eliciendos requiritur auxilium quoddam supernaturale, quod gratia actualis appellatur. Differt tamen gratia a concursu naturali : (a) concursus enim, suppositâ creatione, homini *debetur* ideoque *naturalis* est, dum gratia prorsus *gratuita* est; (b) concursus ad opera *etiam mala* requiritur, videlicet ad positivum elementum quod in eis invenitur, dum gratia nonnisi ad opera *bona;* (c) gratia nos movet ad bonum *supernaturale*, ideoque elevat facultates vel actus ad ordinem superiorem, dum concursus bonum *naturale* non prætergreditur.

24. 2° Gratia actualis *nobiscum cooperatur* diversimode : (A) *immediate* agendo in *intellectum* et *voluntatem*, quæ sunt facultates proprie humanæ. (a) *Intellectum illuminat* ut ea videamus quæ ad salutem spectant; videlicet *infidelium* oculos mentis aperit ut veritatem christianæ religionis

[1] Cf. Suarez, *de Gratiâ*, lib. III; Salmant., *de Gratiâ*, disp. V; Palmieri, *de Gratiâ div. actuali*, th. 7-13; Mazzella, n. 107 sq.; Hurter, n. 13 sq.; Egger, n. 335 sq.

percipiant, *peccatorum* ut malitiam peccati intelligant, *justorum* ut virtutis pulchritudinem agnoscant, etc. Ita Scriptura declarat Deum "aperire oculos hominum, ut convertantur a tenebris ad lucem[1], illucescere in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei[2], dare nobis spiritum sapientiæ et revelationis et illuminatos oculos cordis[3], aperire cor intendere his quæ prædicantur"[4]. — Quæ quidem illustrationes a *revelatione* differunt, quia ex se aliquid novi non necessario manifestant, sed mentem adjuvant ut ea quæ dicuntur, vel leguntur, melius intelligat; et quia distincte saltem conscii non sumus generatim divinæ earum originis.

25. (b) *Voluntatem adjuvat*, id est, ei dat desiderium et potestatem volendi et faciendi quæ ad salutem consequendam necessaria sunt; v. g., in corde *infidelis* pia excitat desideria ut veritatem quærat, simulque vires ei præbet ut, spretis vitæ illecebris, christianam religionem amplectatur, *peccatorem* sollicitat et impellit ut ab iniquitate avertatur, *justum* excitat et movet ut justificetur amplius. Ita dicitur Deum nos *trahere*[5], operari in nobis *velle* et perficere[6], *incrementum dare* "neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus"[7]; per quod designatur spiritualis progressus, quem nec qui plantat nec qui rigat, sed solus Deus per interiorem gratiam dare potest.

26. (B) *Mediate*, agendo directe in facultates inferiores et sensus, et indirecte in intellectum et voluntatem; et eo sensu habetur gratia actualis *late* sumpta. Quod fit dupliciter: (a) *excitando actus indeliberatos facultatum sensitivarum*, v. g., memoriæ, imaginationis, appetitûs sensitivi, quibus ad bonum supernaturale allicimur, aut impediendo ne pravi motus aliæque tentationes exsurgant; ita enim vulneri *concupiscentiæ* medetur, spirituales delectationes, loco terrestrium, præbendo.

(b) *Externis eventibus utendo* ad excitandas in animâ, modo nostræ naturæ consentaneo, pias cogitationes aut affectiones, quibus ad actus salutares trahimur; ita Deus

[1] *Act.*, XXVI, 18. — [2] *II Cor.*, IV, 6. — [3] *Ephes.*, I, 17-18. — [4] *Act.*, XVI, 14. — [5] *Joan.*, VI, 44. — [6] *Philip.*, II, 13. — [7] *I Cor.*, III, 7.

utitur sacris lectionibus aut concionibus, rebus prosperis aut calamitatibus, etc., ad bonas cogitationes suggerendas; mors ipsa aliquando est gratia, juxta illud : " Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus "[1].

27. 3° Nobiscum cooperando, gratia *quasdam vires præbet morales*, et quodammodo etiam *physicas*.

(A) *Vires morales præbet*, ad bonum nos alliciendo *promissione bonorum* et a malo deterrendo *comminatione malorum*. Nam, juxta Scripturam et Patres, gratia homines vocat, excitat, allicit, trahit ad bonum[2]; atqui talis agendi ratio moraliter in voluntatem influit, vires ejus augendo ad bonum faciendum, sicut mater, filium vocando et suavibus verbis alliciendo, eum moraliter ad se trahit; ergo. *Experientiâ* confirmatur : si quis enim, vehementer ad illicita inclinatus, divinum lumen vel supernaturalem delectationem accipit, statim alacrior fit ad tentationem superandam, quasi novas vires morales accepisset.

28. (B) *Vires etiam physicas* spiritualis ordinis præbet, *physicâ motione* nos impellendo ad actus *salutares* eliciendos Etenim homo, solis propriis viribus relictus, in impotentiâ *physicâ* versatur actus *supernaturales* eliciendi, cùm sint supra ejus facultates; atqui talis impotentia physica vinci nequit nisi per *virium physicarum additionem*, quibus facultates nostræ *proportionentur* ad faciendum id quod per se facere nequibant; aut saltem, ut videtur, per *elevationem quodammodo physicam* facultatis vel actus eliciti. Unde a S. Paulo dicitur : " *Non* quod *sufficientes simus cogitare* (salubriter) aliquid a nobis quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est "[3]; " Deus est enim qui operatur in vobis et *velle* et *perficere* "[4]. — Confirmatur ex analogiâ cum gratiâ habituali, quæ aliquid physicum in animâ ponit, ut infra dicetur : aliqua enim proportio esse debet inter gratiam actualem et habitualem.

Res illustrari potest comparatione matris, quæ puerulum, adhuc deambulandi incapacem, non solum verbis, sed etiam physicâ motione ad ambulandum adjuvat; ita Deus non tantum morali

[1] *Sap.*, IV, 11. — [2] *Ephes.*, V, 14; *Joa.*, VI, 44 etc.
[3] *II Cor.*, III, 5. — [4] *Philipp.*, II, 13.

suasione, sed infusione spiritualium virium nos ad salutares actus faciendos juvat.

II. Gratiæ actualis species præcipuæ.

Quo melius intelligatur modus loquendi Patrum ac Theologorum de gratiâ, præcipuas ejus species exponere oportet.

29. (A) Ratione *finis* propter quem conceditur, gratia potest esse *medicinalis* vel *elevans :* (a) prior ea est quæ conceditur ad subveniendum infirmitati naturæ per peccatum vulneratæ, viresque sive *morales* tantum, sive etiam *physicas*, præbet ad actus bonos *naturales* sed *difficiles* faciendos; hæc est *supernaturalis quoad modum*, non autem *in se* et *intrinsece*, quia, licet gratuita, non ordinatur ad aliquid supernaturale in se; (b) posterior ea est quæ facultates nostras ita elevat ut eis det potestatem etiam *physicam* actus *vere supernaturales* faciendi, ideoque dicitur *supernaturalis in se.*

30. (B) Ratione *modi* quo agit, gratia est operans vel cooperans : (a) *operans* seu *excitans*, est motus internus intellectûs aut voluntatis, quem Deus operatur *in nobis sine nobis*, seu *ante liberum* saltem consensum nostrum, et quo nos ad bonum libere agendum sollicitat; v. g., peccator divinum verbum audiens, aliquando illustrationes in intellectu piosque motus *indeliberatos* in voluntate experitur, etiam antequam libere agat : hæc est gratia operans, de quâ Apostolus dicit : " Deus *operatur* in nobis velle "; vocatur etiam *prævenions* seu *antecedens*, quia libertatis exercitium prævenit.

(b) *Cooperans* seu *adjuvans* est adjutorium quo Deus voluntatem juvat ad libere consentiendum gratiæ operanti et perficiendum opus supernaturale *deliberatum*, quod proinde agit *in nobis et nobiscum;* v. g., peccator, jam per gratiam excitantem prævenius, actum contritionis elicere incipit sub influxu gratiæ : talis gratia est *cooperans*, quia simul cum peccatore libere agente concurrit ad actum eliciendum; vocatur etiam *concomitans*, quia nos agentes veluti comitatur, vel etiam *subsequens*, quia

subsequitur voluntatis motum quem gratia prævenicns operata est[1].

31. Ex dictis igitur triplex saltem est differentia inter gratiam operantem et cooperantem : (a) prior existere potest sine posteriore, dum posterior nunquam sine priore datur; nam a Deo excitari possumus quin tali excitationi consentiamus, dum gratiæ cooperanti consentire non valemus, nisi prius gratiâ operante excitati simus, licet ea prioritas non sit semper *chronologica;* (b) prior non necessario trahit opus deliberatum et salutare, quia solummodo nos *sollicitat;* posterior importat cooperationem deliberatam voluntatis, quia *adjuvari* non potest voluntas, nisi ipsa ad opus concurrat; (c) prior ex se est solum *sufficiens,* quia gratiæ excitanti voluntas resistere potest; posterior autem est *efficax,* quia non datur nisi ad adjuvandum consensum.

32. (C) Ratione *effectûs,* gratia est sufficiens vel efficax : (a) *sufficiens* ea est quæ dat veram et expeditam facultatem bonum faciendi; est autem *mere sufficiens,* quando suo caret effectu, quia eidem voluntas suâ culpâ resistit, ut exemplum habetur in *Prov.,* I, 24 : "Vocavi et renuistis, extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret". Præterea gratia est *immediate* sufficiens, quando directe potentiam dat actum ipsum operandi, et *remote* sufficiens, quando proxime dat potentiam orandi aliudve faciendi, et, mediante oratione aliâve actione prævia, potentiam ipsum actum eliciendi. (b) Gratia *efficax* ea est cui voluntas de facto libere consentit, ac proinde semper suum obtinet effectum.

Undenam autem gratia sit efficax, inter Thomistas et Molinistas controvertitur, ut infra videbitur.

33. **Divisio capitis.** In triplici articulo agemus : 1° de gratiæ actualis *necessitate;* 2° de ejus *dispensatione;* 3° de ejus *naturâ.*

[1] Antiqui theologi, inter quos S. **Thomas,** 1ª 2æ, q. 111, a. 2, hanc divisionem accommodabant etiam gratiæ habituali : hæc dicebatur præveniens vel operans in quantum justificat hominem eum faciendo gratum Deo; subsequens autem vel cooperans, quatenus est causa meriti, jam non tantum hominem, sed opus hominis Deo gratum reddendo (**Card. Billot,** *op. cit.,* p. 136).

Articulus I. De gratiæ necessitate.

In statu naturæ lapsæ[1], gratia actualis necessaria est non solum ad actus *supernaturales* seu *salutares*, sed etiam ad quosdam *ethice* seu *moraliter* bonos.

§ I. De necessitate gratiæ actualis ad opera supernaturalia[2].

Quam necessitatem expendemus : 1° quoad opera quæ justificationem *præcedunt;* 2° quoad ea quæ eamdem *sequuntur.*

1° Quoad opera quæ justificationem præcedunt.

34. In triplici thesi ostendemus : 1° gratiam supernaturalem esse necessariam ad *omnes actus supernaturales* ad justificationem *præparatorios;* 2° immo ad *initium fidei;* 3° eamdem *gratuitam esse.*

35. *Thesis 1ª :* **Homo lapsus non potest, etiam physice, sine gratiâ vere supernaturali illuminationis et inspirationis, tum præveniente tum concomitante, elicere actus supernaturales ad justificationem præparatorios.**

De fide est ex *Trid.*[3] : " Si quis dixerit, sine *præveniente* Spiritûs sancti inspiratione, atque ejus *adjutorio*, hominem credere, sperare, diligere aut pœnitere posse sicut oportet ut ei justificationis gratia conferatur, A S. " Quod jam a Concil. *Arausicano II* (529)[4] et a *Zosimo* Papa definitum fuerat contra *Pelagianos*, quorum errores renovarunt *Sociniani* et *Unitarii.*

36. **Declaratur.** Hìc agitur de iis actibus quibus peccator *proxime* et *positive* ad justificationem disponitur, v. g., de *piis cogitationibus* quibus in Deum fertur, ut actibus fidei, vel timore inferni aut spe in divinam misericordiam, de *motibus voluntatis* quibus peccatum odisse et bonum diligere incipit, de *bonis operibus* quibus bona

[1] Loquimur enim de homine in deterius commutato propter vulnera ignorantiæ in intellectu, malitiæ in voluntate, concupiscentiæ et infirmitatis in inferiori appetitu. Cfr. *De Deo Creante*, n. 916,

[2] S. Thom., 1. 2., q. 109, a. 6; Suarez, l. II, c. 3. sq.; Salmant., disp. III, dub. 1-6; Bellarminus, l. VI, c. 1-6; Billuart, diss. III, a. 7; Hurter, n. 29 sq; Murray, disp. III; Pesch, n. 92 sq.; V. der Meersch, n. 256 sq.

[3] Sess. VI, can. 3, Denz.-Bann., 813 (695). — [4] Denz., 176-180 (149-150.)

desideria jam exsequitur; non autem de iis quibus remote et negative sese præparare potest, v. g., vitando quædam peccata aut removendo quosdam obices ad conversionem. — Dicitur : (a) *physice*, quia *de se* homo versatur in impotentiâ non solum morali, sed etiam physicâ actus supernaturales eliciendi qui sunt absolute supra ejus vires; (b) unde, ad hos actus requiritur gratia *vere et entitative supernaturalis;* (c) hæc autem gratia est *duplex*, scilicet *illustratio* mentis et *inspiratio* voluntatis; (d) per gratiam *inspirationis*, intelligendus est saltem moralis influxus illuminationis quæ recipitur immediate in intellectu, et mediate in voluntatem agit; sed, juxta sententiam communem [1], intelligenda est alia gratia immediate in voluntate recepta.

37. **Probatur Scripturâ :** 1° *ex Vetere Testamento.* De necessitate gratiæ actualis ad justificationem non agitur quidem directe in Antiquâ Lege, hæc tamen *infertur* ex innumeris locis, in quibus apparet *Israel* versari coram Deo *in ordine* quodam *non justitiæ strictæ et naturalis subjectionis tantum*, sed *favoris et positivæ misericordiæ ac benignitatis*, in quo, etsi ab initio peccavit [2], tum veniam peccatorum tum veram *justitiam et rectitudinem* consequitur, *internis* quibusdam *auxiliis gratiæ* adjutus; et ipsos Gentiles hujus privilegii participes fieri juxta doctrinam Prophetarum. Etenim, ex unâ parte, Deus patiens et misericors vocat peccatores ad pœnitentiam; et, ex alterâ, hi enixe postulant ut Deus se ad peccatores convertat eosque vivificet, quasi ipsis impossibile esset, sine divino auxilio, justificationem consequi. (a) Apud *Prophetas* sæpe Deus minis, promissis et hortationibus peccatores allicit ad pœnitendum. " Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum... si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur... Quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos " [3]. Gentiles ipsi ad pœnitentiam et conversionem vocantur, immo

[1] Sententia enim adversa multis non videtur satis recedere ab hæresi Pelagii, qui et ipse tandem admisit gratiam internam actualem in intellectu, ad facilius agendum, habentem necessario quemdam influxum in voluntatem, propter naturalem utriusque potentiæ connexionem; quam tamen non esse sufficientem ad salvandam Ecclesiæ doctrinam, affirmat S. Augustinus, *de Gratiâ et lib. arbitrio*, n. 33, *P. L.*, XLIV, 901.

[2] *Gen.*, II-III.

[3] *Isa.*, I, 16-20. Cf. *Jerem.*, III, 14, 22; XXXV, 15; *Ezech.*, XIV, 6; XVIII, 30; XXXIII, 11, etc.

declaratur apud Deum solum salutem inveniri : " Congregamini et videte et accedite simul qui salvati estis ex Gentibus... Deus justus et salvans non est præter me. Convertimini ad me et salvi eritis, omnes fines terræ " [1].

(b) In *Psalmis* autem multæ funduntur preces ad implorandam Dei misericordiam pro peccatis, ibique supponitur veniam obtineri non posse sine divino et gratuito adjutorio : " Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam... Asperges me hyssopo et mundabor... Cor mundum crea in me Deus et spiritum rectum innova in visceribus meis... et spiritum sanctum tuum ne auferas a me... et spiritu principali confirma me... Domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam... Cor contritum et humiliatum non despicies... " [2]. Et alibi : " Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus " [3]. Ex quibus aliisque verbis infertur non tantum peccatorem veniam consequi ex Dei magnâ misericordiâ, sed etiam cor ejus ab ipso Deo *mundum creari*, ejus labia a Deo aperiri ad orationem, salutemque ei conferri a Deo qui ad peccatores benigne se convertit ; ita implicite asseritur interni et gratuiti auxilii necessitas ad recte agendum speciatim in ordine ad justificationem.

Quapropter, etiam inter Judæos qui tempore Christi vivebant, agnoscebatur aliquando necessitas ad Deum recurrendi pro veniâ peccatorum obtinendâ et bono faciendo [4].

38. 2° *Ex Novo Testamento.* (A) Apud *Synopticos*, necessitas gratiæ *implicite* declaratur ; etenim regnum Dei exhibetur ut quid *gratuitum*, ut *regnum Patris*, in quod homines non ingrediuntur nisi *Christum sequendo*, ideoque speciali auxilio ab eo adjuti, et gratiam obtinendo per orationem. (a) *Gratuitas salutis* apparet in parabolâ de operariis in vineâ ; operarii enim non ingrediuntur vineam nisi a Deo vocati, et merces non datur nisi ex pacto libere inito ; immo merces semper excedit, etiamsi inferioris sit

[1] *Isa.*, XLV, 20-22.

[2] *Ps.* L, 3, 9, 12, 13, 14, 17, 19. — Cf. *Ps.* XXXVII ; LXXIX ; LXXXIX ; CXVIII, etc. — [3] *Ps.* LXXIX, 4, 8, 20.

[4] Quod constat ex *IV Esd.*, VIII, 42-45. Idem admittebat *Philo*, ap. **Tixeront**, *op. cit.*, I, 57.

gradûs, omnem laborem nostrum : " Conventione autem factâ cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam... Amice non facio tibi injuriam, nonne ex denario convenisti mecum "[1] ? (b) Christum esse *ducem sequendum*, ideoque adjutorem nostrum, sane ex speciali et positivo misericordiæ consilio, ex his aut similibus verbis apparet : " Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me "[2]. (c) Orationem vero ad salutem esse necessariam, ideoque gratiam quæ oratione obtinetur, ex his verbis colligitur : " Petite et dabitur vobis ; quærite et invenietis ; pulsate et aperietur "[3]. Tandem expresse omnino Christus *de salute* dicit : " *Apud homines impossibile est*, sed non apud Deum ; *omnia* enim *possibilia sunt apud Deum*[4] ".

39. (B) Apud *S. Joannem*, lucidius affirmatur gratiæ necessitas. (a) Hæc variis analogiis declaratur : dicitur nempe Christum esse *lucem veram* quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum[5], *panem vitæ* sine quo vitam æternam habere nequimus[6], pastorem et ostium ovilis, per quem introire debent oves ut pascua inveniant[7].

(b) Res apertius declaratur exemplo palmitum qui fructus ferre nequeunt nisi viti uniantur et ab eo succum accipiant. Christus siquidem se comparat viti, cujus nos sumus palmites : " Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis... Sine me nihil potestis facere "[8] ; proinde, sicut palmes totam suam vitam a vite derivat, ita ut nullum fructum a seipso proferre valeat, pariter homo totam suam vim ad opera supernaturalia ab influxu Christi accipit, ita ut sine ejus gratiâ nullum opus salutare efficere possit. Unde *S. Augustinus* animadvertit in hunc textum[9] : " Non ait quia sine me parum potestis facere, sed *nihil* potestis facere ; sive ergo parum sive multum sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest ". Nec dicatur hic agi tantum de gratiâ

[1] *Matt.*, XX, 1-13; cfr. XXV, 21, 23, 27.
[2] *Matt.*, XVI, 24; cf. X, 32-42; XIX, 21. — [3] *Matt.*, VII, 7.
[4] *Marc.*, X, 26-27. — [5] *Joan.*, I, 9. — [6] *Joan.*, VI, 35 sq. — [7] *Joan.*, X, 7-18.
[8] *Joan.*, XV, 1-5. — Cf. **Corluy**, *Spicil. dogmat.*, t. II, 301-307.
[9] *In Joan.*, tr. 81, n. 3, *P. L.*, XXXV, 1841.

habituali; sicut enim non sufficit ut palmes sit viti conjunctus, sed requiritur ut quovis momento vitales succos a vite accipiat, ita pariter non sufficit ut anima Christo uniatur per gratiam habitualem, sed requiritur ut vitalem motum accipiat per gratiam actualem. Insuper, licet præfata verba *in se* sumpta de necessitate gratiæ sanctificantis intelligi possint, Patres eis usi sunt ad probandum, contra Pelagianos, gratiæ actualis necessitatem ad singulos actus supernaturales; hic est igitur sensus *traditionalis*.

40. (C) *S. Paulus* rem non obiter tantum, sed *ex professo* docet: (a) *negative*, asserendo hominem lapsum imparem esse ad gratiam et salutem propriis viribus assequendam. Homines enim per peccatum sunt "*naturâ filii iræ*" et "*servi peccati*" [1]; veluti supernaturaliter *mortui;* "Unius delicto multi *mortui* sunt" [2]; "Cum essemus *mortui* peccatis, convivificavit nos" [3]; aut etiam spiritualiter *cæci:* "Eratis enim aliquando *tenebræ*, nunc autem lux in Domino" [4]. Porro qui est naturâ filius iræ et servus peccati non potest per se fieri Deo acceptus aut se liberare a peccato; pariter qui est veluti mortuus, aut etiam cæcus in ordine supernaturali, certe non potest aliquid facere ad vitam spiritualem de novo assequendam, nisi prius a gratiâ excitetur, sicut membrum corporis mortificatum non potest seipsum movere, nisi ab agente exteriori prius moveatur. Et reapse justificatio nostra gratiæ Christi tribuitur [5].

(b) *Positive* et *diserte affirmat* omnes actiones nostras salutares, quæ ad tres revocantur, *cogitationes*, *volitiones*, et *executionem* earumdem, Deo esse tribuendas, ac proinde sub influxu gratiæ elicitas: "Non quod simus sufficientes *cogitare* aliquid a nobis, quasi ex nobis, sufficientia nostra ex Deo est" [6]; "Deus est qui operatur in vobis et *velle* et *perficere*" [7]. De ipsâ oratione ait S. Paulus [8]: "Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram; nam *quid oremus, sicut oportet*, nescimus; sed ipse Spiritus postulat

[1] *Ephes.*, II, 3; *Rom.*, VI. 17. — Hæc verba *naturâ filii iræ* significant omnes homines *sibi relictos*, gratiâ nondum regeneratos, esse dignos divinâ irâ seu castigatione. Cf. **Prat**, *La Théol. de St Paul*, II, p. 85-87.

[2] *Rom.*, V, 15. — [3] *Ephes.*, II, 5. — [4] *Ephes.*, V, 8. — [5] *Ephes.*, II, 4-7. — [6] *II Cor.*, III, 5. — [7] *Philip.*, II, 13. — [8] *Rom.*, VIII, 26.

pro nobis gemitibus inenarrabilibus". His et similibus testimoniis clare constat nullam esse actionem supernaturalem ad quam non requiratur gratia actualis, eo quia impares sumus ad hujusmodi actum propriis viribus eliciendum. Animadvertatur insuper hic agi de gratiâ *internâ*, quæ operatur in nobis velle, et quam præbet Spiritus, nos movendo et juvando ad orandum.

(c) Tandem hæc omnia summatim comprehenduntur his Apostoli verbis [1] : "*Gratiâ* enim estis salvati per *fidem*, et hoc *non ex vobis* (i. e. per naturalia opera) : Dei enim *donum* est, *non ex operibus* ut ne quis glorietur ; ipsius enim sumus *factura*, creati in Christo Jesu (qui est causa meritoria et exemplaris nostræ justificationis) in operibus bonis" (i. e. ad bona opera exercenda). Ibi enim tot argumenta quot sententiæ : si *gratiâ*, id est, gratuito salvati sumus, non certe nostris meritis ; si per *fidem*, non per opera nostra ; si justificatio est Dei *donum*, *non ex operibus*, sed Dei misericordiâ justificamur ; si Dei *factura* sumus, non propriis viribus, sed Deo impellente et cooperante bona opera facimus. Numquid apertius declarari potest gratiæ necessitas ad omnes et singulos actus salutares?

41. Traditione. Tria stadia in hujus dogmatis historiâ distinguere licet :

1° Ante exortam *pelagianam* controversiam, necessitas gratiæ proponitur tum *factis*, tum *dictis*, minus tamen diserte, absque distinctione explicitâ inter opera naturalia et supernaturalia, inter initium operis ejusque complementum.

(A) *Factis*, præsertim *publicis Ecclesiæ precibus*, quibus enixe postulatur ut infidelibus donetur fides, ut Judæis lux veritatis appareat, ut lapsis pœnitentiæ remedia conferantur, ut hæretici et schismatici ad catholicam fidem revertantur. Orationes hujusmodi, quas S. Paulus commendaverat [2], jam apud Patres apostolicos [3] et in omnibus liturgiis inveniuntur. Jamvero hæc praxis demonstrat conversionem fieri non posse sine gratiâ, ut recte arguit *S. Augustinus* [4] :

[1] *Ephes.*, II, 8-10. — [2] *I Tim.*, II, 1-2.

[3] Exemplum habes apud **S. Clementem**, *I ad Cor.*, 70-71.

[4] *De dono perseverantiæ*, c. XXIII, n. 63, *P. L.*, XLV, 1031. — Idem docet **S. Cælestinus**, ap. **Denzing.**, n. 139 (95).

"Nec oraret Ecclesia... nisi crederet Dominum sic in potestate habere cor nostrum ut bonum quod non tenemus nisi propriâ voluntate, non tamen teneamus nisi ipse in nobis operetur et velle".

42. (B) *Dictis.* Sæculo II°, *S. Justinus* docet *fidem* esse donum Dei [1]; *S. Irenæus*, comparatione utens, declarat nos fructificare non posse sine pluviâ gratiæ: "Sicut arida terra, si non percipiat humorem, non fructificat, sic et nos lignum aridum existentes primum nunquam fructificaremus vitam sine supernâ voluntariâ pluviâ" [2].

Tertio sæculo, *Tertullianus* conversionem tribuit divinæ gratiæ: "Hæc erit vis divinæ gratiæ, potentior utique naturâ, habens in nobis subjacentem sibi liberam arbitrii potestatem..." [3]. Quod et confirmat *S. Hippolytus*, regenerationem tribuens Spiritui Sancto [4]. Longius procedens, *S. Cyprianus* tradit nos voluntatem Dei implere non posse sine gratiâ. "Nemo suis viribus fortis est, sed Dei indulgentiâ et misericordiâ tutus est" [5]. — Apud Græcos, *Origenes* lucidius necessitatem gratiæ ad opera *salutaria* affirmat [6]: "Non sufficit ad perficiendam salutem sola voluntas humana... nisi hæc ipsa voluntas nostra bona, promptumque propositum et quæcumque illa in nobis esse potest industria divino vel juvetur vel muniatur auxilio".

Quarto sæculo *Cappadoces* necessitatem gratiæ etiam ad *velle* profitentur; inter quos *S. Gregorius Naz.* [7]: "Docet Paulus quod ipsum etiam velle divino auxilio indigeat; immo ipsa electio eorum quæ recta sunt, divinum quoddam est atque donum a Dei benignitate manans". — *S. Chrysostomus* recte quidem docet gratiam modo generali esse necessariam [8]: "Neque enim possibile est bonum aliquod nos recte agere non adjutos supernâ gratiâ"; sed asserit *initium boni operis* esse a voluntate nostrâ [9]: "Nostrum quidem est præeligere et velle, Dei autem est perficere et ad finem deducere". — Idem, apud Latinos docent *S. Optatus* et *S. Hilarius*, qui scribit: "Divinæ misericordiæ est ut volentes adjuvet, inci-

[1] *Apol. I*, 10, *P. G.*, VI, 341; Journel, 114. Quod pariter tradit *Clemens Alex.*, ap. Journel, 418.
[2] *Adv. hæres.*, l. III, c. 17, n. 2, *P. G.*, VII, 930; Journel, 220.
[3] *De animâ*, 21, *P. L.*, II, 685; Journel, 348.
[4] *De Antichristo*, 3, *P. G.*, X, 732; Journel, 389.
[5] *De domin. oratione*, 14, *P. L.*, IV, 528; Journel, 558.
[6] *De principiis*, III, c. 1, 18, *P. G.*, XI, 289; Journel, 465.
[7] *Orat.*, XXXVII, 13, *P. G.*, XXXVI, 297; Journel, 1003.
[8] *In Gen. homil.*, XXV, 7, *P. G.*, LIII, 228; Journel, 1153
[9] *In Ep. ad Hebr.*, XII, 3, *P. G.*, LXIII, 99; Journel, 1219.

pientes confirmet, adeuntes respiciat : ex nobis autem initium est ut ille perficiat "[1]. Et sane mirum non est, nondum exortâ controversiâ semi-pelagianorum, quosdam Patres putâsse initium fidei et bonorum operum aliquatenus a nobis esse, quo melius ita servaretur liberum arbitrium. — Sed jam *S. Ambrosius* clare viderat etiam tale initium esse a Deo, quin exinde læderetur humana libertas[2] : " Vides utique quia ubique Domini virtus studiis cooperatur humanis, ut nemo possit ædificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo *quidquam incipere* sine Domino ".

43. 2° Quinto sæculo, occasione *pelagianæ hæresis*, necessitas gratiæ lucidius et explicitius, duce *S. Augustino*, exposita et definita fuit. Pelagiani, ut supra diximus, n. 14 primum cujuslibet gratiæ actualis necessitatem negârunt, postea tamen gratiam *externam* admiserunt, immo et gratiam *internam illuminationis*, sed tanquam *utilem* tantum.

(A) Quos strenue confutavit *S. Augustinus*[3] : ante annum 397, dum manichæismum impugnaret, qui vires naturæ nimis deprimebat, censebat quidem gratiam necessariam non esse ad *initium* boni operis salutaris; sed ab anno 397, doctrinam catholicam *integram* jam prædicabat, quam ex epistolis S. Pauli hauserat. Diserte videlicet Scripturâ et Traditione probat gratiam vere *internam*, non tantum *illuminationis*, sed etiam *motionis*, necessariam esse ut credere et pie vivere valeamus, et neminem salvari posse sine gratiâ *prævenient*e et *cooperante* : " Quapropter, ut in Deum *credamus*, et *pie vivamus*, non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei : non quia velle non debemus et currere; sed quia ipse in nobis et *velle operatur* et *currere*... Confiteamur gratiâ Dei *præveniri* hominum voluntates, et per hanc eas potius præparari quam propter earum meritum dari "[4]. Quam gratiam esse *internam* non solum *illuminationis*, sed et *inspirationis* ita declarat : " Legant ergo et intelligant, intueantur atque fateantur, non lege atque doctrinâ insonante forinsecus, sed *internâ* et *occultâ*,

[1] *In Ps. CXVIII*, lit. XVI, 10, *P. L.*, IX, 610; cf. **Journel**, 892; **Tixeront**, II, 282.

[2] *Expos. Evang. sec. Lucam*, II, 83, *P. L.*, XV, 1583; **Journel**, 1302.

[3] **Portalié**, *S. Augustin*, in *Dict. de Theol. (Vacant)*, t. I, 2375 sq.; **Tixeront**, II, 482-498; **L. Labauche**, *Leç. de Théol. dogmat.*, t. II[3], p. 158.

[4] *Epist.* CCXVII, 12, 25, *P. L.*, XXXIII, 983, 987.

mirabili ac ineffabili potestate operari Deum in cordibus hominum, non solum veras revelationes, sed bonas etiam *voluntates* " [1]. — Insuper, contra Pelagianos asserentes voluntatem hominis esse a Deo independentem et propriis viribus perfectionem adipisci posse, demonstrat supremum Dei dominium etiam in voluntates liberas; hominisque inhabilitatem ad bonum faciendum, quam ex originali peccato repetit; nec tamen gratiæ influxu destrui liberum arbitrium, cùm in nostrâ potestate sit ei consentire vel ab eâ dissentire : " Ipsum velle credere Deus operatur in homine, et in omnibus misericordia ejus prævenit nos : consentire autem vocationi Dei vel ab eâ dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est " [2].

44. (B) Curavit etiam S. Doctor ut pelagiana hæresis damnaretur in synodis *Carthaginensi* et *Milevitanâ* (an. 416) necnon ab *Innocentio I*, qui Pelagium et Cælestium excommunicavit. Cùm autem *Zosimus*, istorum fraudibus primum deceptus, eis parcere vellet, alia synodus *Carthaginensis* (an. 418) iterum pelagianos errores reprobavit, declarans gratiam nobis conferri non tantum " ut sciamus quid appetere, quid vitare debeamus ", sed etiam " ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus atque valeamus "; nec tantum ut " facilius possimus per gratiam implere quod facere jubemur, sed etiam ut simpliciter id facere valeamus "[3]. Tum Zosimus, re melius perpensâ, *epistolam tractoriam* edidit, quâ rectam Ecclesiæ fidem de peccato originali et necessitate gratiæ exponebat et synodum Carthaginensem approbabat[4]. Pelagiani multi suos errores retractârunt, sed pauci, ut *Fastidius* et *Agricola*, eos spargere in Britanniam conati sunt.

45. 3° S. Augustinus, Pelagianos confutans, non explicite distinxerat, saltem generatim inter bonum naturale et supernaturale, et quamdam requirebat gratiam quoad omne bonum etiam ordinis naturalis. *Scholastici* autem, sedulo

[1] *De gratiâ Christi et pec. origin.*, XXIV, 25, *P. L.*, XLIV, 373; Journel, 1853. — [2] *De spiritu et litterâ*, 60, *P. L.*, XLIV, 240; Journel, 1736.
[1] Denz.-Bann., 104-105 (68-69).
[2] Fragmenta quæ supersunt hujus epistolæ invenies *P. L.*, XX, 693.

inter bonum naturale et supernaturale distinguentes, docuerunt hominem etiam in statu naturæ corruptæ aliquod bonum particulare propriis viribus agere posse, non tamen totum bonum sibi connaturale, indigere vero absolute gratiâ ad bonum supernaturalis virtutis operandum [1].

46. Quod quidem ita probant, præsuppositâ supernaturalitate justificationis. Omnes actus proportionari debent fini ad quem tendunt; atqui justificatio est finis omnino supernaturalis, cùm nihil aliud sit nisi infusio gratiæ sanctificantis, quam supernaturalem esse probavimus in *Tr. de Deo Creante* (n. 874 sq.), et infra demonstrabimus, ubi de *gratiâ habituali;* ergo actus præparatorii ad justificationem debent esse vere supernaturales. Jamvero non possunt esse vere supernaturales, nisi fiant sub influxu gratiæ vere et entitative supernaturalis; potentia enim naturalis est radicaliter incapax actum supernaturalem efficiendi, nisi gratiâ ita elevetur ut operari valeat præter vires sibi naturaliter inditas.

Comparatione res illustratur; sicut enim oleaster non potest ferre bonos fructus nisi ei inseratur ramus olivæ bonæ, ita pariter natura nostra fructus supernaturales ferre nequit, nisi ei inseratur gratia supernaturalis.

47. *Thesis II*[a] : **Gratia actualis supernaturalis requiritur ad ipsum fidei initium, et ad cujuslibet operis salutaris efficax desiderium.**

De fide est contra Semi-Pelagianos, utpote definitum a Conc. *Arausicano II* (a. 529), quod fuit approbatum a *Bonifacio II :* "Si quis sicut augmentum ita etiam initium fidei [2] ipsumque credulitatis affectum non per gratiæ donum, id est, per inspirationem Spiritûs sancti... sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus adversarius comprobatur" [3]. Quæ definitio respicit voluntatem jam saltem *aliquatenus efficacem* credendi, vel positive quodammodo ordinatam ad fidem Non ibi asseritur gratiam ad quodli-

[1] S. Thomas, I[a] 2æ, q. 109, a. 2.

[2] Initium fidei, juxta Semi-Pelagianos, complectebatur desiderium credendi, desiderium salutis inde ortum atque divinæ bonitatis implorationem.

[3] Denzing., 178 (148).

bet desiderium requiri, sed tantum ad *salutare* desiderium : sicut enim infidelis potest proprio intellectu aliquo modo perspicere vim argumentorum credibilitatis, ita propriâ voluntate inclinari potest, non tamen efficaciter, sicut oportet, ad religionem christianam. Idem dic de peccatore.

48. (A) *Scripturâ* res *implicite* declaratur. (a) Dixit enim *Christus :* " Nemo potest venire ad me (per fidem, ut ex contextu apparet) nisi Pater, qui misit me, traxerit eum "[1] ; id est, nemo potest accedere ad Christum per fidem, seu incipere credere in Christum, nisi prius a Patre seu gratiâ alliciatur.

(b) Insuper *S. Paulus* diserte affirmat nos nihil habere ex quo gloriari possimus[2] : " Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? " Atqui si fidei initium vel desiderium supernaturalis boni esset a nobis, haberemus aliquid unde gloriari possemus scilicet illud initium fidei vel bonum desiderium; ergo. — Huc etiam pertinent textus supra relati (n. 40) ubi declaratur nos non posse *orare*, aliquid *cogitare* aut facere absque gratiâ.

49. (B) *Traditione* probatur. (a) Tribus prioribus sæculis, thesis implicite continetur in generali assertione quod gratia necessaria est ad omne opus supernaturale, etiam ad *propositum* salutem consequendi, supra, n. 42. (b) Quarto sæculo, quidam Patres concedunt *initium* boni operis esse a voluntate humanâ, inter quos *S. Augustinus* adhuc junior, n. 43. (c) Ab anno 397, mature consideratâ S. Pauli doctrinâ in *ep. ad Romanos*, S. Doctor clare docuit etiam ad initium fidei et cujuslibet operis salutaris gratiam requiri. Exinde autem quidam Monachi Adrumetini censuerunt plus æquo minui humanam libertatem, et alii concluserunt omnem correptionem esse inutilem, cùm Deus omnia nostra opera operetur. Quos redarguit in libris *De gratiâ et libero arbitrio, De correptione et gratiâ*, in quibus ostendit gratiæ efficaciâ non destrui libertatem, ideoque merito corripi eos qui gratiæ resistunt.

[1] *Joan.*, VI, 44. — [2] *I Cor.*, IV, 7.

50. (d) Paulo post, *Joannes Cassianus*, quem secuti sunt multi monachi *Massiliensis* monasterii S. Victoris et *Faustus Rejensis*, putantes Augustini doctrinâ nimis deprimi vires hominis naturales, contenderunt hominem propriis viribus valere ac debere ad initium fidei pertingere, salutem desiderare, Dei auxilium petere; eum gratiam Dei ita *mereri* ac perseverare posse; eos ad *gratiam* prædestinari quos Deus prævidet propriis viribus gratiæ consensuros, ad *gloriam* autem eos quos prævidet naturalibus viribus in gratiâ perseveraturos. Istos errores confutavit *S. Augustinus* in duobus libris *De prædestinatione sanctorum* et *De dono perseverantiæ*, in quibus probat initium salutis, bonum desiderium et petitionem divini auxilii non fieri sine gratiâ, primam gratiam esse omnino gratuitam, et prædestinationem esse vere donum Dei. Ejus discipulus, *S. Prosper Aquitanus*, opus magistri complevit præsertim in *Carmine de ingratis*, *Pro Augustino responsionibus ad capitula objectionum vincentianarum* (ubi impugnat *Vincentium*, monachum Lirinensem, probabiliter auctorem *Commonitorii*), et in *Libro contra Collatorem* (Cassianum, auctorem *Collationum*). Ibi doctrinam S. Augustini exponit, eam tamen paulisper emolliendo præsertim quoad *reprobationem*. Ad probandum initium fidei esse a Deo, animadvertit hominem ante illuminationem fidei esse in tenebris, suos languores amare, donec "prima hæc medela conferatur ægroto ut incipiat nosse quod langueat et possit opem medici desiderare quâ surgat"[1] Hinc "conversio nostra ad Deum non ex nobis, sed ex Deo est"[2].

51. (e) Contra Faustum Rejensem *S. Fulgentius* augustinianam doctrinam clare propugnat : "Gratia nobis et initium bonæ voluntatis donatur ad fidem, et ipsi voluntati adjutorium tribuitur, ut quod bene vult bene operetur"[3]. — Cùm tamen in Galliâ meridionali quidam adhuc erroribus semi-pelagianorum adhærerent, *S. Cæsarius* eos impugnavit, probando "nihil per se in divinis profectibus quemquam arripere posse nisi fuerit primitus Dei gratiâ præveniente vocatus"[4], et, post consultum Rom. Pontificem, capitula redegit quæ *synodus Arausicana II* approbavit et *Bonifacius II* confirmavit ut consentanea catholicis Patrum regulis. Mox hujus synodi canones in Galliâ recepti sunt, et error semi-pelagianorum exstinctus.

52. (C) *Rat. theol.* Ad omne opus salutare requiritur gratia supernaturalis, ex thesi præcedenti; sed initium fidei aut operis cujuslibet salutaris est jam aliquid salutare, cùm sit virtualiter actus fidei aut alicujus virtutis in ordine ad salutem. Immo ex nobis sumus in magis remotâ potentiâ

[1] *Resp. ad cap. Gallorum*, 6. — [2] *Epist. ad Ruf.*, VII, 6.
[3] *Epist.*, XVII, Epilog., 67, *P. L.*, LXV, 492; Journel, 2246.
[4] *S. Cæsarii vita*, I, 26.

ad initium quam ad incrementum cujuscumque actûs, sive naturalis, sive supernaturalis.

53. *Solvuntur difficultates.* (A) Homo debet sese præparare ad justificationem : " Convertimini ad me et convertar ad vos " [1]; atqui ad justificationem sese disponere nequit, nisi saltem possit propriis viribus initium fidei habere; ergo. — *Resp.* Homo debet quidem se præparare ad justificationem, sed cum gratiâ Dei; quando enim Deus nos invitat ad conversionem, illa ipsa invitatio est jam gratia prævenions, cui, si respondemus, succedit gratia adjuvans; nos autem non possumus incipere opus conversionis nostræ, nisi prius Deus nos adjuverit, juxta illud " converte nos, Domine, ad te, et convertemur " [2]. Hinc, ut ait *Trident.*[3], " in sacris litteris cum dicitur " convertimini ad me, et ego convertar ad vos ", libertatis nostræ admonemur; cum respondemus, " converte nos, Domine, ad te, et convertemur ", Dei nos gratiâ præveniri confitemur ".

(B) *Instant adversarii :* S. Paulus dicit : " Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio " [4]; ergo saltem velle, seu initium fidei, est in nostra potestate. — *Resp.* Nego consequens, nam hic Apostolus loquitur de operibus naturalibus, et dicit nos capaces esse volendi bonum naturale, quamvis plerumque illud non perficiamus, ob infirmitatem nostram; quando autem S. Paulus loquitur de operibus supernaturalibus, tunc sine dubio asserit tum velle, tum perficere esse a gratiâ : " Operatur in vobis velle et perficere " [5]. Alii *velle* intelligentes de volitione supernaturali ita textum interpretantur : velle cum gratiâ, adjacet mihi, sed alia et multo potentior gratia necessaria est ad opus exsequendum.

(C) Exhibentur etiam exempla Centurionis, Zachæi, boni Latronis, qui per orationem, aut pium desiderium Christum recipiendi, conversionem suam obtinuerunt; ex quibus deducitur initium conversionis esse a nobis. — Sed contra, fides Centurionis, pium Zachæi desiderium et confessio boni Latronis, fuerunt, juxta Concil. *Arausicanum*, opera vere supernaturalia, sub influxu gratiæ interioris elicita, nec absque gratiâ præveniente elici potuissent[6].

54. *Thesis III[a] :* **De fide est primam gratiam ita gratuitam esse ut nulla opera naturalia eam mereri possint de condigno; certum est opera naturalia gratiam mereri non posse de congruo**[7].

---

[1] *Zach.*, I. 3. — [2] *Thren.*, V, 21. — [3] Sess. VI, cap. 5.

[4] *Rom.*, VII, 18. — [5] *Philip.*, II, 13. — [6] Denz.-Bann., 200 (169).

[7] Meritum in genere est opus præmio dignum, seu ex quo oritur quoddam jus ad mercedem; meritum *de condigno* est illud cui præmium ex justitiâ debetur, meritum *de congruo* id cui debetur solum ex quâdam æquitate. Quæ notio infra evolvetur, in tertio capite.

Prius definitum fuit contra Pelagianos et Semipelagianos in Concilio *Arausicano II* : " Si quis per invocationem humanam gratiam Dei dicit posse conferri, non autem ipsam gratiam facere ut invocetur a nobis, contradicit Isaiæ prophetæ, vel Apostolo idem dicenti : inventus sum a non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant "; et paulo infra : " Debetur merces bonis operibus, si fiant; sed *gratia, quæ non debetur, præcedit ut fiant.* " — Posterius autem non fuit definitum, quia Concilia distinctionem non instituunt inter meritum *de condigno* et *de congruo;* sed infertur ex verbis Conciliorum et Scripturæ, quæ tam generalia sunt ut omne prorsus meritum excludant, quando agitur de operibus naturalibus.

Declaratur. Hic agitur de *primâ* gratiâ *actuali* in ordine *ad salutem;* non enim negamus hominem, divinâ gratiâ jam præventum, aliquid in ordine salutis vere mereri posse; sed doctrina catholica est primam gratiam neque naturæ, neque naturalibus operibus esse ullo modo debitam.

55 *Probatur.* (A) *Script.* (a) Ex omnibus textibus, quibus jam supra (n. 40) probavimus hominem nec cogitare, nec velle, nec perficere, nec petere posse aliquid, sicut oportet, in ordine ad salutem, nisi gratiâ Dei præveniatur et juvetur; ex hoc enim logice sequitur eum non posse primam mereri gratiam. (b) Insuper totus est Apostolus in *Ep. ad Romanos* in demonstrandâ gratiæ gratuitate : probat videlicet neque Judæos, legem mosaicam servando, neque Gentiles, naturæ legem sequendo, primam gratiam, seu vocationem ad fidem, meruisse, et exinde colligit justificationem esse prorsus gratuitam : pauca sufficiat referre testimonia : " Quia *ex operibus legis non justificabitur* omnis caro coram illo... *justificati gratis* per gratiam ipsius... arbitramur enim justificari hominem *per fidem sine operibus legis* "[1]; " Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum "[2]; tandem diserte asserit gratiam esse gratuitam : " Si autem gratia, jam non ex operibus : alioquin gratia jam non est gratia "[3] seu gratuita. Jamvero hæc omnia clare evincunt primam saltem gratiam esse

[1] *Rom.*, III, 20, 24, 28. — [2] *Rom.*, IV, 2. — [3] *Rom.*, XI, 6.

prorsus gratuitam : si enim eam mereri possemus, jam non ut gratia, sed ut debitum nobis daretur, juxta illud S. Pauli : " Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum " [1].

56. (B) *Tradit.* (a) Patres etiam antiqui hanc doctrinam implicite docent, statuendo gratiam esse gratuitam; quare *Pelagius* ipse declarare compulsus est in synodo *Diospolitanâ* (an. 415) " gratiam Dei non dari secundum merita nostra ". (b) Explicite autem eam tradit *S. Augustinus* saltem ab anno 397 (nam junior eam negaverat), multoties asserens hominem non posse bonis operibus mereri gratiam, cùm nonnisi *gratiâ* hæc opera facere valeamus : " Eo ipso quo gratia est evangelica, operibus non debetur : alioquin gratia jam non est gratia... Incipit autem homo percipere gratiam ex quo incipit Deo credere... Unde admonemur nec ipsis operibus misericordiæ quemquam oportere gloriari et extolli, quod eis quasi suis Deum promeruerit " [2]. Quod et illustrat exemplo S. Pauli : " Ut autem de cælo vocaretur (Paulus), et tam magnâ et efficacissimâ vocatione converteretur, gratia Dei erat sola; quia merita ejus erant magna, sed mala " [3].

(c) Rem definivit non solum synodus *Arausicana II*, sed etiam *Tridentina*, declarans primam gratiam seu vocationem adultis dari " nullis eorum meritis existentibus " [4].

57. (C) *Ratione theologicâ* confirmatur. Nam si supponitur nos per opera naturalia posse primam gratiam salutarem mereri, eo ipso ceteras gratias salutares ipsamque salutem mereri possemus; atqui id aperte contradicit supernaturalitati gratiæ, quæ ex thesibus jam probatis (nn. 35, 47) constat atque etiam ex dicendis de gratiâ habituali evidentius patebit; ergo dici nequit nos per merita naturalia posse primam gratiam mereri.

58. **Corollarium :** *Prima gratia non obtinetur precibus mere humanis, nec positivâ dispositione naturali.* Ita communiter.

[1] *Rom.*, IV, 4.
[2] *De div. quæstionibus ad Simplic.*, I, 2, 9, *P. L.*, XL, 111, 116.
[3] *De gratiâ et libero arbitrio*, V, 12, *P. L.*, XLIV, 889; **Journel**, 1936.
[4] Sess. VI, cap. 5; **Denz.-Bann.**, 797 (679).

Hìc non agitur de merito, sed de *dispositione* quæ reddat subjectum positive idoneum ad gratiam recipiendam. Jamvero omnes concedunt hominem posse propriis viribus se ad primam gratiam *negative* disponere, obices quosdam removendo, ut peccata et duritiam cordis. Sed *communiter* tenetur eum non posse ad eam sese disponere *positive* seu *reali* aptitudine et exigentiâ; nec posse proprie loquendo movere Deum supplicatione naturali ad infundendam primam gratiam.

59. Etenim : (A) *Script.* constat : (a) nos orare non valere sicut oportet, i. e., in ordine ad salutem, quin gratiâ Spiritûs sancti præveniamur : "Quid oremus, *sicut oportet*, nescimus, sed Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus "[1]; ergo *prima* gratia precibus nostris obtineri nequit; (b) *initium* operis boni esse a Deo : "Qui cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiet "[2]; porro si natura positive disponeretur propriis viribus ad primam gratiam, initium boni operis non a Deo esset, sed a nobis.

60. (B) *Tradit.* (a) Quoad *orationem*, res propriis terminis declarari videtur a Concil. *Arausicano II* (cfr. supra n. 54). (b) Insuper Patres et Concilia sat communiter tradunt hominem nihil de suo habere nisi mendacium et peccatum, ideoque quidquid fit ab eo in ordine ad salutem, a gratiâ venire; ita *Arausic. II* (can. 22) : "Nemo habet de suo nisi mendacium et peccatum. Si quid autem homo habet veritatis atque justitiæ, ab illo fonte est quem debemus sitire in hâc eremo, ut ex eo quasi guttis quibusdam irrorati, non deficiamus in viâ "[3].

Attamen, posito quod Deus nos ad finem supernaturalem destinaverit, et Christum mediatorem et redemptorem instituerit, *sibi* ipsi debet ut gratias nobis largiatur; quod ex misericordiâ simul et sapientiâ præstat : qui enim vult finem, eo ipso vult media ad finem necessaria; necnon ex fidelitate erga Christum redemptorem, qui gratiam pro nobis meruit. — Insuper, ex parte hominis, observatio legis natu-

[1] *Rom.*, VIII, 26.

[2] *Philipp.*, I, 6. — Quo argumento usus est **S. Thomas** (*Quodl.*, I, a. 7) : "Ad errorem pelagianum pertinet dicere quod homo possit se ad gratiam præparare absque auxilio divinæ gratiæ : et est contra Apostolum, qui dicit : Qui cœpit in vobis opus bonum perficiet ".

[3] **Denz.-Bann.**, 195 (165).

ralis est præparatio *negativa* ad gratiam, quatenus impedimenta aufert quæ conversioni obstant. Unde *facienti quod in se est Deus non denegat gratiam*, ut fusius infra declaratur, n. 105.

61. **Conclusio.** Ex dictis tum in thesibus tum in corollario sequitur hominem lapsum, nondum gratiâ habituali regeneratum, esse *omnino et physice incapacem, sine gratiâ vere supernaturali* seu ordinis superioris, *actus salutares eliciendi*, etiam *initium fidei*, immo nec posse *positive* se præparare ad gratiam aut eam precibus mere humanis consequi; ideoque *absolute necessariam esse gratiam supernaturalem prævenientem* ut homo lapsus initium fidei ceterosque actus salutares elicere valeat.

II. Gratiæ actualis necessitas ad opera quæ justificationem sequuntur[1].

Quæstio expendi potest quoad *actus salutares in genere*, — quoad *perseverantiam* præsertim *finalem*, — et quoad *venialium peccatorum vitationem*.

62. *Thesis I^a^*: **Justus, etiam habitibus supernaturalibus instructus, gratiâ actuali, etiam præveniente, indiget ad actus salutares faciendos.**

Certum est hanc gratiam requiri *saltem interdum*, præsertim ad resistendum gravioribus tentationibus. *Communiter* admittitur eam requiri ad *singulos actus salutares* contra paucos theologos, præsertim *Molinam*[2], *Bellarminum*[3], *Billot*[4], etc, qui docent justum, virtutibus supernaturalibus instructum, non indigere gratiâ actuali excitante ad faciendos actus his virtutibus respondentes. — Probatur:

(A) *Script.* Christus enim alloquens discipulos, gratiâ et virtutibus ornatos, declarat eos nihil sine gratiâ facere posse, eodem fere modo ac palmites fructum ferre nequeunt nisi viti uniantur et ab eâ succum vitalem accipiant: " Sicut

[1] S. Thomas, 1. 2., q. 109, a. 9-10; Suarez, l. X, c. 2 sq.; Salmant., disp. III, dub. II; Billuart, diss. III, a. 10; Mazzella, n. 306 sq.; Palmieri, th. 28-29.

[2] *Concord.*, q. 14, a. 13, disp. 8. — [3] *De grat. et lib. arbit.*, lib. 6, cap. 15.

[4] *De virtutibus infusis*, thes. VII; *De gratiâ*, p. 90.

palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis "[1]. Pariter S. Paulus asserit nullum, nec proinde justum, idoneum esse ad bonam cogitationem sine gratiâ habendam, cùm Deus ipse operetur in nobis velle et perficere [2].

(B) *Tradit.* Rem *S. Augustinus* non solum explicite docet, sed illustrat comparatione[3] : "Sicut oculus corporis etiam plenissime sanus, nisi candore lucis adjutus, non potest cernere, sic et homo etiam perfectissime justificatus, nisi æternâ luce justitiæ adjuvetur, recte non potest vivere". Idem, inter Græcos, asserit *Theodoretus* : "Omnes enim homines, licet virtutibus et præclare factis ornati sint, divinâ tamen egent gratiâ. Propterea et divinus Apostolus exclamat : gratiâ salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, nam Dei donum est". — Quod sane magis consentaneum est *C. Arausicano II* (can. 9) : "Quoties enim bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum ut operemur operatur "[4].

(C) *Ratione*, ex analogiâ cum ordine naturali : sicut enim, præter essentiam et facultates, requiritur concursus divinus ad omnes actiones naturales peragendas, ita, in ordine supernaturali, præter gratiam habitualem et virtutes (quæ sunt veluti facultates supernaturales), requiritur concursus supernaturalis seu gratia actualis : nulla enim res creata transit de potentiâ in actum nisi virtute motionis divinæ.

Theologi qui contrarium tenent forsan intelligi possunt eo sensu quod justi non egent *novâ* gratiâ, quatenus nempe gratia excitans producere potest actum liberum, et hic actus potest iterum induere rationem gratiæ excitantis quoad sequentem actum; tunc singuli actus fiunt ex gratiâ actuali, at non quilibet actus ex novâ gratiâ præveniente [5].

63. *Thesis II[a]* : **Justus non potest diu perseverare in statu gratiæ, præsertim usque in finem, sine speciali auxilio.**

De fide est saltem quoad perseverantiam *diuturnam* et *finalem*. Duplex enim distinguitur perseverantia : *tempo-*

[1] *Joan.*, XV, 1-5. — [2] *II Cor.*, III, 5; *Philip.*, II, 13.

[3] *De nat. et gratiâ*, cap. 26, *P. L.*, XLIV, 261; **Journel**, 1792.

[4] **Denz.-Bann.**, 182 (152).

[5] Quâ de re ait **Pesch**, n. 109 : "Potest per se hæc sententia duplici sensu intelligi : aut ita ut negetur ad quodlibet opus salutare requiri novum auxilium, cùm aliud præcedens auxilium possit sufficere; aut ita ut negetur ullum auxilium supernaturale requiri, sed solum concursum generalem sufficere cum habitu supernaturali. Si hoc altero sensu intelligitur, ut illi doctores intellexisse videntur, hæc doctrina communissime et merito a theologis rejicitur "

ralis quâ diuturno tempore status gratiæ servatur, non autem usque ad mortem ; *finalis*, quæ usque ad mortem ipsam perdurat. Legitur in C. *Arausicano II* (can. 10) : " Adjutorium Dei etiam renatis ac sanctis semper est implorandum,... ut in bono possint opere perdurare " [1] ; et in *Tridentino :* " Si quis dixerit justificatum vel sine *speciali auxilio* Dei in acceptâ justitiâ perseverare posse vel cum eo non posse, A. S. " [2] ; " Si quis magnum illud usque in finem perseverantiæ donum se certo habiturum absolutâ et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit, A. S. " [3]. Ex quibus simul collatis constat *auxilium speciale* requiri saltem ad perseverantiam quadamtenus diuturnam cum morte conjunctam.

Hoc autem *speciale auxilium* consistit : 1) vel in *protectione Dei externâ*, quâ removentur gravissimæ tentationes quibus Deus prævidet nos consensuros esse ; 2) vel in *gratiis internis efficacibus*, quibus difficultates saluti obstantes superamus, et in *ordinariis etiam gratiis actualibus* ad actus supernaturales peragendos quæ *speciales* dici possunt quatenus gratiæ habituali superadduntur ; 3) vel in *coincidentiâ mortis cum statu gratiæ*, quæ non fit nisi speciali providentiâ ; et aliquando in his tribus simul sumptis.

64. *Probatur.* (A) *Script. :* (a) etiam justi orare debent ne tentationi succumbant, ideoque gratiâ indigent ad perseverandum : " Vigilate et orate ut non intretis in tentationem " [4] ; (b) perseverantia in bono tribuitur divinæ gratiæ : " Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam gloriam suam in Christo Jesu, modicum passos *ipse* perficiet, confirmabit, solidabitque " [5] ; quod præcipue intelligendum est de perseverantiâ finali.

65. (B) *Traditione.* (a) Patres, etiam ante ortum pelagianismum, sæpe docent gratiæ necessitatem ad perseverandum in bono.

Ita *Origenes* [6] : " Non solum igitur ad id ut honestus et bonus fiat aliquis, opus est voluntate nostrâ et divinâ ope conspirante, quæ quantum ad nos arbitraria non est, sed ad id etiam ut qui honestus et bonus evasit *in virtute perseveret* ". Pariter *S. Chrysostomus* justos hortatur " ut superno adjuti subsidio etiam ad finem

[1] **Denz.-Bann.**, 184 (153). — [2] **Denz.-Bann.**, 832 (714).
[3] **Denz.-Bann.**, 826 (708). — [4] *Matth.*, XXVI, 41. — [5] *I Petr.*, V, 10.
[6] *In Psalmos comment.*, IV, *P. G.*, XII, 1161 ; Journel, 485.

pervenire valeant. Neque enim possibile est bonum aliquod nos recte agere non adjutos supernâ gratiâ"[1].

(b) Contra Semi-pelagianos, qui docebant justum perseverare posse sine novâ gratiâ, *S. Augustinus* integrum scripsit librum *De dono perseverantiæ*, ubi exponit perseverantiam, præsertim finalem, esse magnum Dei donum.

(c) Quod confirmavit documentum sub nomine *S. Cælestini Papæ* vulgatum : "Neminem etiam baptismatis gratiâ renovatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias, et ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per *quotidianum adjutorium Dei* perseverantiam bonæ conversationis acceperit"[2]. Idem declarat *Arausicanum II*, ubi asserit acceptam per baptismum gratiam servari posse Christo auxiliante et cooperante[3].

66. (C) *Ratione.* Perseverantia essentialiter sumpta est conjunctio mortis cum statu gratiæ; atqui ea conjunctio est speciale beneficium Dei : (a) pro *parvulis* quibus speciali Providentiæ curâ contigit et gratiam accipere et mori antequam *malitia mutaverit intellectum* eorum[4]; (b) pro *adultis*, qui speciali gratiâ seu Dei favore indigent vel ad moriendum in statu gratiæ postquam brevi tempore perseveraverint, vel præsertim ad diu perseverandum : nam, ad superandas omnes graves tentationes, et adimplenda omnia præcepta, non obstantibus perversis propensionibus quas gratia habitualis non destruit, requiruntur gratiæ multæ et *efficaces*, quæ videlicet sæpe forsan superant gratias sufficientes quas Deus sibi debet quodammodo nobis concedere; homo enim, mutabilis et labilis, repetitis conatibus exhaustus, aliquam imprudentiam et negligentiam facile committit[5], quâ positâ in peccatum facile labitur nisi speciali et indebito juvetur auxilio. Atqui jus strictum non habemus ad gratias hujusmodi tam multiplices et tam efficaces; Deus enim sine injustitiâ potuisset nobis dare

[1] *In Genesim homil.*, XXV, 7, *P. G.*, LIII, 228; **Journel**, 1153.

[2] *De gratiâ Dei indiculus*, apud **Denz.-Bann.**, 132 (90).

[3] **Denz.-Bann.**, 200 (169). — [4] *Sup.*, IV, 11.

[5] Experientiâ enim constat diuturnam perseverantiam in bono, non obstantibus omnibus tentationibus, esse opus arduum, immo moraliter impossibile, quia, etsi quodlibet peccatum grave *in particulari* vitare possimus, multo difficilius est *omnia simul* peccata fugere; sicut, v. g., optimus computator bis aut ter per annum erroneas computationes faciet, licet singulos errores satis facile vitare valeat. Cfr. **J. H. Newman**, *Discourses to mixed Congregations*, VII, Perseverance in grace.

gratias minus abundantes quæ ex culpâ nostrâ mere sufficientes fuissent.

Animadvertit *Tridentinum* perseverantiam aliunde haberi non posse nisi a Deo, sed hoc donum non denegari humiliter petentibus, ideoque in ejus auxilio spem reponere omnes debere : " Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet " [1].

67. *Thesis III[a]* : **Justus etiam perfectus non potest moraliter per totam vitam omnia peccata venialia vitare sine speciali privilegio gratiæ.** *De fide* est contra Pelagianos, qui contendebant justos posse sine gratiâ vitare in præsenti vitâ omne peccatum, etiam veniale. Definivit enim Conc. *Carthaginense* (an. 418) etiam sanctos veraciter dicere, et quidem pro seipsis : " *Dimitte nobis debita nostra* ", quia videlicet " in multis offendimus omnes " [2]. Lucidius *Tridentinum* : " Si quis dixerit hominem semel justificatum... posse in totâ vitâ vitare omnia peccata, etiam venialia, nisi ex speciali Dei privilegio, A. S. " [3].

Explicatur : (a) " *omnia* peccata venialia ", quia homo potest, cum ordinariis gratiis, vitare venialia *singulatim* sumpta ; immo, juxta plures, sancti possunt vitare, sine speciali privilegio, omnia peccata *deliberata*, non autem omnia peccata semi-plene deliberata, quæ ex fragilitate contingunt. (b) " Per *totam* vitam ", quia justus potest per aliquod breve tempus, cum gratiis ordinariis, omnia venialia vitare, non autem diu nec a fortiori per longam vitam. (c) " Sine *speciali* privilegio " : per hoc intelligitur ad vitandum diu omnia venialia, non sufficere gratiam supernaturalem ordinariam, sed requiri gratiam omnino singularem et extraordinariam. Talis gratia concessa fuit B. Virgini, ut declarat *Tridentinum*. Juxta quosdam, concessa fuit S. Joseph, saltem post matrimonium cum B. Virgine, S. Joanni Baptistæ, et Apostolis post diem Pentecostes ; quod quidem admitti potest *probabiliter* de venialibus *deliberatis*, sed incertum est quoad venialia semi-plene deliberata.

68. *Prob.* (A) *Script.* Dicitur siquidem : " Non est enim homo justus in terrâ qui faciat bonum et non peccet [4] ", item : " In multis offendimus omnes " [5] ; atqui hæc verba intelligi nequeunt de peccatis gravibus, cùm certe dentur

[1] Sess. VI, cap. 13, **Denz.-Bann.**, 806 (689).
[2] Can. 7-8, **Denz.-Bann.**, 107-108 (71-72).
[3] Sess. VI, can. 23, **Denz.-Ban.**, 833 (715).
[4] *Eccles.*, VII, 21. — [5] *Jac.*, III, 2.

justi qui mortalia vitent; ergo agitur de venialibus. Unde in oratione Dominicâ, a justis quoque recitandâ, dicitur : " Dimitte debita nostra ". Hinc Joannes aperte de justis dicit : " Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est " [1].

69. (B *Rat. Theol.* Ut vitentur omnia venialia, necesse est omnes tentationes superare, sive graves sive leves, omnes etiam repentinos concupiscentiæ motus reprimere, nullam negligentiam culpabilem in precibus aliisque officiis admittere; atqui homo etiam justus hoc facere nequit nisi facultates ejus *specialiter* adjuventur; nam facultas læsa, prout est voluntas nostra in statu præsenti, talis vigilantiæ, fortitudinis et constantiæ est incapax; dum uni resistit tentationi, alia insurgit, et ratio non potest moraliter semper esse pervigil ad omnes statim et strenue repellendas [2].

Si autem quæritur quomodo hæc duo conciliari possint, scilicet justum non posse moraliter vitare omnia venialia et simul eum liberum esse in singulis peccatis quæ committit, respondendum est hanc impotentiam esse *moralem* tantum, non physicam, *nec afficere singulos actus* in particulari, sed eorum collectionem, ita ut in actibus singulatim sumptis venialia omitti possint.

Corollaria practica.

70. (A) " Si gratiæ adjutorium tantopere necessarium est malis ut boni sint, bonis ut meliores sint, melioribus ut perfecti sint, perfectis ut perseverantes sint, omnibus ut bona faciant et bene, illam solam quæramus, illam gemitibus inenarrabilibus *postulemus*, quæ sola est quâ egemus " [3]. Revera *oratio* est optimum et efficacissimum medium quo gratia obtineri potest, juxta illud Christi ipsius : " Petite et dabitur vobis; quærite et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur " [4]. Quæ quidem oratio multo efficacior erit, si gratiam postulamus per Christum, cùm et ipse sit causa gratiæ meri-

[1] *I Joa.*, I, 8. — Sæpe etiam allegantur verba *Proverb.*, XXIV, 16 : " Septies *(in die)* cadet justus et resurget "; hæc autem non probant, quia, inspecto contextu, non agitur hic de culpâ morali, sed de *tribulationibus* in quas justus aliquando cadit.

[2] S. Thom., 1ª 2æ, q. 109, a. 8.

[3] Ita Contenson, *Theol.*, l. 8. de Deo primo motore, diss. II, spec. 3, consect. 7, reflexio. — [4] *Matt.*, VII, 7-8.

toria, ex dictis in *Tr. de Verbo Incarn.* (n. 1153). Hinc Ipse ait : "Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam... Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam"[1]. Iterum gratia cum *humilitate* postuletur; cùm enim nostris meritis non debeatur, sed gratuito dispensetur, veluti *mendici* Dei sumus; ideoque nostræ indigentiæ et indignitatis conscii, humiliter petamus id ad quod jus non habemus : "Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam"[2].

71. (B) Cum perseverantiæ donum sit omnium maximum, nec illud proprie mereri possimus, illud enixe flagitari oportet; nam, ut ait *S. Augustinus*[3], *suppliciter* emereri potest, i. e. precibus obtineri. Insuper cuilibet gratiæ nobis datæ cooperari debemus; nam, ut rectè animadvertit *Suarez*[4] "integrum perseverantiæ donum multa efficacia auxilia includit, quæ non simul, sed successive opportunis temporibus dantur; ergo optime intelligitur, et fieri potest, ut eâ lege dentur quod homo bene utatur primo auxilio, ut recipiat secundum, et secundo ut recipiat tertium, et sic de ceteris". Gratiæ igitur ita concatenantur ut, si primæ consentiamus, secundam consequamur, si secundæ, tertiam, et ita porro.

§ II. De necessitate gratiæ ad actus bonos ordinis naturalis.

72. In statu naturæ lapsæ, gratia actualis necessaria est non tantum ad actus *supernaturales* seu *salutares*, sed etiam ad quosdam actus *naturaliter* seu *ethice bonos*, id est mere honestos seu legi naturali conformes. Inquirendum est igitur quid homo in statu præsenti *non possit*, quid autem facere *valeat* sine gratiâ in ordine naturali.

Quoad *veritates naturales*, jam dictum est in *Tr. de Verâ Relig.*, n. 212, genus humanum lapsum non posse moraliter sine auxilio gratuito, cognoscere expedite, certo et absque admixto errore, omnes veritates naturales *collective* sumptas, ad vitam suam rectè ordinandam necessarias. Aliunde certum est rationem demonstrare posse cum certitudine quasdam veritates, præsertim Dei existentiam, animæ spiritualitatem, hominis libertatem. Inquirendum igitur superest de necessitate gratiæ in ordine *morali*.

---

[1] *Joa.*, XIV, 13-14. — [2] *Jac.*, IV, 6; *I Petr.*, V, 5.
[3] *De dono perseverant.*, VI, 10, *P. L.*, XLV, 999.
[4] *De gratiâ*, l. X, c. 7, 4-18.

I. Quid homo lapsus non possit sine gratiâ actuali[1].

73. *Status quæstionis.* Docuerant *Pelagiani* hominem in statu præsenti posse propriis viribus totam legem naturalem servare, immo talem statum perfectionis attingere ut nullum amplius sentiret concupiscentiæ motum. Hodierni *Rationalistæ* et Protestantes *liberales*, peccatum originale negantes, pariter tenent hominem posse, sine gratiâ, totam legem naturalem adimplere omnibusque tentationibus, etiam gravibus, resistere, dummodo recte instruatur.

74. *Thesis :* **Homo lapsus non potest moraliter, sine auxilio gratiæ, diu servare totam legem naturalem neque omnes graves tentationes superare.** *Certum est*, aut saltem ita *communiter* admissum ut *sine temeritate* negari nequeat.

Declaratur : — (a) "Non potest *moraliter*", quia hìc agitur de impotentiâ non physicâ, sed morali : physica impotentia est absoluta incapacitas actum eliciendi, v. g., homo physice impotens est ad aliquid intelligendum sine prævià repræsentatione objecti in mente; moralis autem impotentia est summa difficultas ad aliquid agendum, quæ de facto nunquam, vel fere nunquam superatur, licet absolute superari possit. (b) "*Sine auxilio gratiæ*", id est, sine aliquo auxilio a generali concursu distincto; ad hanc enim impotentiam superandam non requiritur *per se* auxilium vere supernaturale seu gratia *elevans*, sed sufficit gratia *medicinalis* seu auxilium *præternaturale*, quod Deus benigne concedit hominibus bonæ voluntatis qui faciunt id quod possunt; graves tamen theologi probabiliter dicunt de facto omne auxilium a Deo datum in hoc casu esse aliquo gradu supernaturale, quia remote ad vitam æternam conducit[2]; immo, quoad *fideles*, id communiter tenetur. (c) "*Diu servare totam legem naturalem*", quia non negamus hominem lapsum posse propriis viribus legem naturalem per *aliquod*

[1] **S. Thom.**, 1. 2, q. 109, a. 4 et 8; **Suarez**, lib. I, c. 23-28; **Salmant.**, disp. II, n. 17 sq.; **Bellarm.**, *De gratiâ et libero arbitrio*, lib. V, c. 7-8; **Mazzella**, n. 369 sq.; **Palmieri**, th. 20; **Murray**, disp. IV; **Pesch**, n. 147-172.

[2] **Ripalda**, disp. 114, sect. 18, n. 169; **Suarez**, lib. I, c. 27, n. 24.

tempus servare, aut *aliquot* præcepta, faciliora scilicet, etiam diu adimplere. (d) " Neque *omnes graves tentationes superare* ". Tentationes sunt *graves* quando *vehementer*, præsertim si etiam *diu*, ad peccatum incitant. Jam vero non negamus hominem lapsum posse propriis viribus *levibus* tentationibus aut etiam alicui gravi tentationi seorsim spectatæ resistere [1]; sed in præsenti statu quædam sunt tentationes tam graves et tam multiplices ut homo sine speciali auxilio non possit eas *omnes* superare etiam victoriâ *naturaliter honestâ*.

Victoria de tentationibus potest esse triplex : (a) *salutaris* et meritoria, quando fit ex motivo supernaturali; (b) *peccaminosa*, quando quis tentationi resistit consentiendo in aliam, v. g., si quis avaritiam superat ex vanâ gloriâ; (c) *naturaliter bona*, quando quis resistit, propter motivum naturaliter honestum, v. g., avaritiam vincit propter motivum morale philanthropiæ. Jamvero hic non est quæstio de victoriâ *salutari*, quæ certo reportari nequit sine gratiâ; nec pariter de victoriâ *peccaminosâ*, cui gratia concurrere nequit; sed solum de victoriâ *naturaliter bonâ*.

75. *Probatur* 1° *Script.* (A) Jam in *Vet. Testamento*, *Sapiens* dixerat neminem posse habere sapientiam, id est, virtutes complexive sumptas, sine divino auxilio [2] : " Scivi quoniam aliter non possem esse continens (sapientiæ) nisi Deus det ".

(B) S. Paulus, in *Ep. ad Romanos*, *ex professo* quidem doctrinam nostram non probat, sed ostendit neque Judæos neque Gentiles propriis viribus seu sine gratiâ Christi, *justificationem* consequi posse. Attamen ex argumentis quæ affert thesis *concomitanter* affirmatur; tria enim asserit : (a) demonstrat tum Judæos tum Gentiles contra *legem naturalem* sibi notam graviter *peccâsse*, idololatriæ aut vitiis innaturalibus indulgendo [3]; (b) ostendit causam istorum pecca-

[1] Quidam theologi asserunt quidem hominem lapsum non posse, sine gratiâ, ullam tentationem gravem vincere, sed vel loquuntur de tentatione quæ tam diuturna est ut pluribus æquivaleat, vel suam opinionem ex fontibus revelationis probare nequeunt, ut rectè animadvertit Pesch, nn. 157, 164 : " Nunquam enim hi fontes loquuntur de aliquâ particulari tentatione, sed de generali illâ pugnâ, in quâ homo undique difficultatibus obsessus sine gratiâ non potest non superari ". — [2] *Sap.*, VIII, 21.

[3] *Rom.*, I, 20-32; II, 1-29. Quidam dixerunt impotentiam quâ Judæi laborabant oriri ex speciali difficultate servandi innumera legis mosaicæ minuta

torum esse *concupiscentiam*, cui lex etiam mosaica mederi non potuit. Nam, licet lex in se sit sancta, et justa, et bona[1], tamen, seorsum a gratiâ spectata, concupiscentiam potius acuit quam exstinguit : " Peccatum non cognovi nisi per legem ; nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret : non concupisces "[2]; (c) in statu præsenti hanc concupiscentiam propriis viribus vincere nequimus : " Quod enim operor non intelligo : non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio "[3] : " Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio... Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per J. Christum "[4], vel, ut in multis græcis codicibus legitur : " Gratias ago Deo per J. Christum ". — Apostolus itaque hîc docet summam hominis esse infirmitatem ad bonum faciendum quodcumque (sive supernaturale sive naturale), et eam repetit ex concupiscentiâ seu ex gravibus tentationibus quæ in nobis oriuntur; simul affirmat hanc infirmitatem non posse vinci, nec tentationes superari nisi per gratiam ex meritis Christi datam; ergo homo lapsus non potest diù totam legem etiam naturalem servare omnesque tentationes superare sine auxilio gratiæ.

(C) Quam doctrinam confirmat *S. Jacobus* asserens nemi. nem linguam seu peccata oris cohibere posse : " Linguam nullus hominum domare potest "[5].

(D) Idem constat ex illis Scripturæ locis ubi oratio ut necessaria commendatur ad tentationes superandas : " Vigilate et orate ut non intretis (i. e. non consentiatis) in tentationem "[6]; atqui si vires naturales ad tentationes superandas

præcepta. Sed immerito; nam *S. Paulus* hîc potius agit de naturalibus præceptis in lege mosaicâ inclusis, cùm speciatim commemoret præceptum *Non concupisces*, quod sane ad legem naturalem spectat.

[1] *Rom.*, VII, 12. — [2] *Rom.*, VII, 7.

[3] *Rom.*, VII, 15. Inter exegetas controvertitur utrum S. Paulus hîc loquatur nomine Judæorum an etiam nomine christianorum qui, post justificationem, concupiscentiæ impugnationibus obnoxii manent. Cfr. **F. Prat**, *La Théol. de S. Paul*, I, p. 327. Quidquid est, certum manet in utrâque opinione hominem, *nondum gratiâ regeneratum*, non posse, secundum Apostoli doctrinam, legem naturalem integre servare. — [4] *Rom.*, VII, 18-25. — [5] *Jac.*, III, 8.

[6] *Matt.*, XXVI, 41; cfr. *Luc.*, XVIII, 1; *I Cor.*, X, 12-13.

sufficerent, oratio necessaria non esset ad gratiam impetrandam, quâ vincerentur; ergo.

76. 2° *Tradit.* (A) *Patres* distinguere non solebant *ex professo* inter actus *ethice* et *supernaturaliter* bonos; sed ex eorum modo loquendi merito infertur thesis nostra.

(a) Ante pelagianam controversiam, modo generali asserunt hominem in præsenti statu recte agere non posse sine supernâ gratiâ; v. g, *S. Cyprianus* testatur se, ante conversionem, ita vitiis irretitum esse ut de emendatione desperaret, sed undâ genitali refectum facile peregisse quod antea difficile, immo et impossibile videbatur[1]. *S. Ambrosius* addit[2]: "Quis est autem tam fortis ut nequaquam in tentationes moveatur, nisi Dominus adjutor ei assistat". Quod *S. Chrysostomus* confirmat asserens Gentiles non posse nisi raro recte vivere[3]. (b) Contra Pelagianos, *S. Augustinus* statuit hominem non posse, sine auxilio Dei, vitare peccatum et omnes tentationes superare: 1) quia omnia bona ex Deo sunt: "Omnia bona, sicut dictum est, et magna, et media, et minima ex Deo sunt; sequitur ut ex Deo sit etiam bonus usus liberæ voluntatis, quæ virtus est et in magnis numeratur bonis"[4]; 2) insuper "nemo habet de suo nisi mendacium atque peccatum"[5]. Concedit tamen infideles quædam opera bona facere, cùm divina imago in eis non omnino deleatur, sed pauca tantum, cùm pleraque justitiæ, patientiæ, temperantiæ aliarumque virtutum opera quæ peragunt rectæ intentionis defectu vitientur[6]. Quapropter quibusdam visus est nimis deprimere, ob originale peccatum, vires humanas quoad bonum naturale.

77. (B) *Concilia* declarant non omnia præcepta impleri nec omnes tentationes vinci posse sine gratiâ. Ita canones concilii plenarii *Carthaginensis* (418), a Zosimo approbati, docent gratiam requiri non solum ad remissionem peccatorum, quæ jam commissa sunt, sed etiam ad *adjutorium* ut non committantur; hanc gratiam requiri non solum in intellectu, sed etiam in voluntate; non solum ut facile, sed etiam ut simpliciter impleamus mandata[7]. Jamvero, etsi non

[1] *Ad Donatum*, 4, *P. L.*, IV, 200; Journel, 548.

[2] *Enarrat. in 12 Ps. davidicos*, XLIII, 71, *P. L.*, XIV, 1123; Journel, 1263.

[3] *In Joan. homil.*, XXVII, 2, *P. G.*, LIX, 164; Journel, 1162.

[4] *Retract.*, l. I, c. IX, 6, *P. L.*, XXXII, 598.

[5] *In Joan.*, tract. V, n. 1, *P. L.*, XXXV, 414.

[6] Cfr. *De spiritu et litterâ*, *P. L.*, XLIV, 201-246; *De naturâ et gratiâ*, XLIV, 247-290; *De gratiâ et libero arbitrio*, XLIV, 881-912.

[7] Cfr. Denzing., 103, 105 (67-69).

specifice hìc agitur de præceptis *naturalibus*, hæc tamen includuntur, quia et de iis Pelagiani locuti erant. — Ita pariter *Cœlestinus I*, ad Episcopos Galliæ de erroribus Semipelagianorum scribens (431), declaravit " neminem idoneum esse ad superandas diaboli insidias et ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei " [1].

78. 3° *Ratione suadetur.* (a) *Cujusque experientiâ* constat aliquot præcepta legis naturalis esse *ardua*, non quidem eadem pro omnibus, sed varia pro variis individuis; præterea *multiplicia* sunt, occasiones ea violandi sæpe occurrunt, et ex hâc frequentiâ maxime crescit difficultas ; insuper haud raro *vehementes* exsurgunt *tentationes* a carne, mundo et diabolo, quæ lumen rationis obscurant et voluntatem debilitant, et quandoque eo periculosiores sunt quo magis *diuturnæ;* attamen tota lex naturalis adimpleri nequit nisi hæ tentationes vincantur.

Unde sic : ad resistendum hujusmodi tentationibus et omnia legis præcepta fideliter servanda requiritur *prompta*, *attenta* et *perseverans* consideratio alicujus boni superioris quæ a bonis sensibilibus et a peccato nos deterreat, qualis est consideratio vitæ æternæ, præmiorum ac pœnarum quæ bonis et malis servantur, pulchritudinis virtutis, fœditatis vitii, etc. Atqui talis applicatio mentis moraliter impossibilis est in statu naturæ lapsæ : anima enim nostra quadruplici vulnere *ignorantiæ*, *malitiæ*, *infirmitatis* et *concupiscentiæ* sauciata, res divinas non facile percipit, sibique relicta debilis, inconstans et impar est ad diuturnas considerationes vel ad magnos conatus, ut probavimus in *Tr. de Deo Creante*, n. 916. Ad rem S. Thomas scribit [2] : " Quæ quidem licet per gratiam sanetur quantum ad mentem (seu partem superiorem), remanet tamen in eâ corruptio et infectio quantum ad carnem, per quam servit legi peccati, ut dicitur [3]. Remanet etiam quædam ignorantiæ obscuritas in intellectu, secundum quam, ut etiam dicitur [4], quid oremus, sicut oportet, nescimus... Et ideo necesse est nobis ut a

[1] **Denzing.**, 132 (90). — [2] *Sum. theolog.*, Iª 2æ, q. 109, a. 9.
[3] *Rom.*, VII, 25. — [4] *Rom.*, VIII, 26.

Deo dirigamur et protegamur qui omnia novit et omnia potest".

(b) *Historiâ* populorum thesis confirmatur. Jam enim probatum est in *Tr. de Verâ Religione*, n. 214-219, paganas gentes excultissimas vitiis etiam turpissimis indulsisse, non exceptis præclaris philosophis : sapientissimis enim, v. g., Socrati, Aristoteli Platonique gravia tribuuntur delicta, ut videre est apud *Diogenem Laertium*, qui eorum vitas describit. Merito itaque S. Paulus dicere potuit [1] : "Causati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est, quia non est justus quisquam". Historice pariter constat, apud christianas gentes, generatim eos qui religioni valedicunt, mox ad paganos mores redire et gravissima legis naturalis præcepta violare [2]. Nonne igitur ex his factis inferre licet moraliter impossibile esse homini lapso diu integram legem servare absque divino auxilio quod in religionis praxi invenitur?

(c) Et sane *divinam sapientiam ac bonitatem decebat* ut homo ad ordinem supernaturalem traheretur agnitione propriæ impotentiæ ad bene vivendum etiam in ordine naturali : quando enim suæ infirmitatis conscius est, indebitum auxilium ferventius exoptat et postulat, libentius accipit, eoque generosius utitur.

79. **Notanda pro praxi.** (A) Impotentia ad bonum naturale faciendum aut tentationes superandas *non eodem gradu* in omnibus hominibus lapsis existit : (a) non enim in omnibus æqualis est vis concupiscentiæ, ut diximus in *Tr. de Deo Creante*, n. 916; (b) insuper vi hæreditatis, temperamenti, educationis, externarumque circumstantiarum, alii alias habent propensiones sive ad bonum sive ad malum. Quare spiritualis director de singulis pœnitentibus non idem judi-

[1] *Rom.*, III, 9.

[2] Quod præclare ostendit **H. Taine** (*Origines de la France contemp. : le Régime moderne*, t. II, p. 118-119), ubi, inter alia, hæc scribit : "Il (le christianisme) est encore, pour quatre cents millions de créatures humaines, l'organe spirituel, la grande paire d'ailes indispensables pour enlever l'homme au-dessus de lui-même, au-dessus de sa vie rampante et de ses horizons bornés, pour le conduire, à travers la patience, la résignation et l'espérance, jusqu'à la sérénité; pour l'emporter, par delà la tempérance, la pureté, la bonté, jusqu'au dévouement et au sacrifice. Toujours et partout, depuis dix-huit cents ans, sitôt que ces ailes défaillent ou qu'on les casse, les mœurs publiques ou privées se dégradent."

cium feret, sed suum agendi modum eorum indoli et externis circumstantiis accommodabit, ut in *Tr. de Pœnitentiâ* declaratur.

(B) Juxta *communem* theologorum *sententiam*, qui versatur in statu peccati mortalis *non potest diu vitare gravia peccata;* cùm enim sit a Deo aversus per peccatum, et aliunde homo in repentinis plerumque operetur secundum habituales dispositiones, occurrente gravi tentatione, sæpius iterum a Deo se avertet novum peccatum committendo[1]. Maxime igitur interest peccatorem quamprimum ad Deum per pœnitentiam redire.

II. Quid homo lapsus possit, sine gratiâ, quoad opera ethice bona?[2].

80. 1° **Errores.** (A) Protestantes plerique, tum *Lutherani* tum *Calvinistæ*, contendunt per originale peccatum naturam ita fuisse vitiatam, ut homo non renatus, seu nondum justificatus per gratiam, nullum opus moraliter bonum perficere valeat : dicebat siquidem *Lutherus* "hominis naturam post lapsum esse mutatam, peccatum originis esse id quod nascitur ex patre et matre, hominem esse ipsum peccatum"[3]; et in *Concordiæ Formulâ* legitur[4] : "Credimus docemus atque confitemur peccatum originis non esse levem,

[1] Quod ita declarat **S. Thomas**, 1ª 2æ, q. 109, a. 9. : "Similiter etiam antequam hominis ratio, in quâ est peccatum mortale, reparetur per gratiam justificantem, potest singula peccata mortalia vitare, et secundum aliquod tempus, quia non est necesse quod continuo peccet in actu. Sed quod diu maneat absque peccato mortali, esse non potest... Cum enim homo non habet cor suum firmatum in Deo, ut pro nullo bono consequendo vel malo vitando ab eo separari vellet, occurrunt multa propter quæ consequenda vel vitanda homo recedit a Deo, contemnendo præcepta ipsius; et ita peccat mortaliter, præcipue quia in repentinis homo operatur secundum finem præconceptum, et secundum habitum præexistentem".

[2] Cf. **S. Thomas**, 1. 2., q. 109, a. 1-2; **Suarez**, l. I, c. 1-22; **Salmant.**, disp. II, dub. 2; **Bellarminus**, *de Gratiâ et lib. arbit.*, l. V, c. 5-9; **Murray**, *de Gratiâ*, disp. VI, n. 25 sq.; **Mazzella**, n. 423 sq.; **Palmieri**, th. 20-21.

[3] Apud **Moehler**, *Symbolik*, § VI, p. 148, ed. 1844.

[4] Cf. **Schaff**, *Creeds of Christendom*, vol. III, p. 100. — Nec aliter docent *Calvinistæ*, seu Presbyteriani; hæc enim leguntur in *Confessione fidei Westmonasteriensi*, cui hodie etiam adhærent : "Ab hâc originali labe, quâ *ad omne bonum facti sumus inhabiles prorsus ac impotentes, eique plane oppositi, ad malum autem omne proclives penitus*, proveniunt omnia peccata actualia". (Apud **Schaff**, l. cit., p. 615.) Quod tamen intelligi non debet de actibus ad vitam civilem pertinentibus : "Homo bonus et justus esse potest, suaque socialia officia adimplere, ita ut aliorum hominum tuto approbationem sibi comparare valeat. Hoc vero minime importat animi statum in quo hujusmodi actus complentur, vel motiva quæ ipsos inspirant, esse hujusmodi, ut

sed tam profundam humanæ naturæ corruptionem, quæ nihil sanum, nihil incorruptum in corpore et animâ hominis, atque adeo in interioribus et exterioribus viribus ejus reliquit". Hinc, juxta ipsos, omnia opera infidelium et peccatorum, etiam materialiter bona, sunt peccata.

(B) Idem fere docuerunt *Jansenistæ*, juxta quos nulla gratia datur *ante gratiam fidei*, et aliunde *nullum opus moraliter bonum sine gratiâ perfici* potest; ex quo sequitur omnia *infidelium opera esse peccata*, et virtutes philosophorum vitia. A quibus non multum differt *Baius*, juxta quem nullum opus bonum perfici potest *absque gratiâ sanctificante* et *imperio caritatis*, aut fide saltem *initiali caritate* animatâ.

(C) Tandem quidam theologi, *Augustiniani* dicti [1], post Card. *Norisium*, docuerunt nullum opus bonum *in statu præsenti* perfici posse absque gratiâ actuali.

81. *Thesis:* **Homo lapsus potest, sine gratiâ supernaturali, cum solo Dei concursu naturali, aliquod opus moraliter bonum perficere.**

Declaratur. Hic statuitur hominem *lapsum* posse *propriis viribus aliquod*, non autem omne, opus moraliter seu naturaliter bonum perficere. Id facere potest cum solo Dei concursu in ordine naturali, *sine gratiâ supernaturali*, sive habituali sive actuali, etiam absque gratiâ fidei. Notandum est tamen hic agi tantum de *potentiâ* faciendi bonum; controvertitur autem num *de facto* aliquid boni peragatur sine gratiâ supernaturali: nonnulli enim theologi [2] contendunt omnem cogitationem bonam et omnem conatum ad bonum sub influxu gratiæ produci, quatenus ad *vitam æternam conducunt*; sed simul admittunt hominem lapsum *per se* capacem esse alicujus boni naturalis.

Propositio varios habet certitudinis gradus secundum varias species gratiæ de quâ agitur:

Dei infinite sancti approbationem mereantur; sed importat tantum hos actus, quoad objectum, a lege morali præscribi". (**Hodge***, *Systematic Theology*, vol. II, 263).

[1] Ita vocantur quia discipulos *S. Augustini* se profitentur et plerique ad ordinem S. Augustini spectant; inter quos: **H. Noris**, *Historia pelagiana* (1673), **J. L. Berti** († 1766), *De theologicis disciplinis;* **E. Klupfel**, *De statu naturæ puræ, Institutiones theol. dogmaticæ*. Cfr. **E. Portalié**, *Augustinianisme*, in *Dict. de Theol.* (*Mangenot*), I, 2485-2501.

[2] **Suarez**, l. I, c. 18, n. 7; **Ripalda**, disp. 114, sect. 13, n. 123.

(a) *De fide est*, contra Lutheranos et Calvinistas, hominem lapsum posse, *ante adeptam justificationem*, aliqua opera moraliter bona facere, seu, aliis verbis, *non omnia peccatorum opera necessario esse peccata*, ut constat ex hâc definitione Trid.[1] : " Si quis dixerit opera omnia quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata... A. S."

(b) *Certum est*, contra Protestantes, Baium et Jansenistas, hominem lapsum posse, etiam *sine gratiâ fidei*, aliquod opus moraliter bonum facere, proindeque *non omnia infidelium opera esse peccata*, ut colligitur ex damnatione hujus *Baii* propositionis (25)[2] : " Omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum virtutes sunt vitia ".

(c) *Communis et vera sententia est*, contra Augustinianos, hominem lapsum posse, etiam *sine gratiâ actuali*, cum solo Dei concursu naturali, aliquod opus moraliter bonum peragere, ideoque non omnia opera eorum qui *gratiâ actuali carent* esse peccata. Quod quidem nunquam definitum est[3], sed logice inferri potest ex damnatione variarum *Baii* propositionum[4] : " Liberum arbitrium, sine *gratiæ* Dei *adjutorio*, nonnisi ad peccandum valet... Cum Pelagio sentit, qui boni aliquid naturalis, hoc est, quod ex naturæ solis viribus ortum ducit, agnoscit... Voluntas, quam gratia non prævenit, nihil habet luminis nisi ad aberrandum, ... est capax omnis mali et incapax ad omne bonum ". Ex hoc enim sequitur liberum arbitrium sine *gratiâ actuali* (gratiæ adjutorio) ad aliquid aliud valere quam ad peccandum, bonum aliquod naturale ex naturæ solis viribus perficere posse, atque voluntatem, sine gratiâ præveniente, alicujus boni esse capacem.

82. **Probatur** : 1° *Scripturâ* satis clare probatur, contra Protestantes et Jansenistas, non omnia peccatorum et infidelium opera esse peccata.

---

[1] Sess. VI, can. 7.

[2] **Denzing.-Bann.**, 1025 (905); cfr. n. 1035 (915), 1038 (918).

[3] Nunquam damnata est opinio Augustinensium, etsi pluries *S. Officio* denuntiata et ab eo sedulo perpensa. **Cfr. Portalié**, l. c., 2486.

[4] **Denzing.**, n. 1028, 1030, 1037 (908, 910, 917); cfr. n. 1389 (1254) ubi damnatur una e *Quesnelli* propositionibus.

83. Deus enim non solum *peccatores*, sed etiam *infideles* hortatur ad aliqua opera facienda, ea quandoque laudat, eisdemque præmium promittit atque largitur.

(a) *Peccatores* enim sic alloquitur [1] : " Fili, peccasti? Non adjicias iterum, sed et de pristinis deprecare, ut et tibi dimittantur ". " Convertimini ad me,... et convertar ad vos " [2]. Insuper bona opera facientibus remissionem peccatorum promittit [3] : " Si quis cognoverit plagam cordis sui et expanderit manus suas in domo hâc, tu exaudies in cælo... et repropitiaberis ". Revera publicanus, humilitatis et orationis actibus, veniam suorum peccatorum obtinet [4]. Atqui impossibile est Deum homines hortari ad opera mala aut ea remunerare. Ergo quædam saltem opera peccatorum non sunt mala.

(b) Quoad *infideles* idem constat; siquidem Deus excitat Nabuchodonosor ad redimendum peccata sua eleemosynis, et ei confert terram Ægypti, quia, juxta præceptum Domini, Tyrum expugnaverat [5]; insuper laudat Cyrum eo quod templum instaurari mandaverit [6]; atqui Deus non potest suadere, laudare et remunerari opera moraliter mala; ergo quædam saltem opera infidelium non sunt peccata [7]. — Præterea *S. Paulus* Gentiles reprehendit " quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt " [8]; atqui si incapaces fuissent aliquid boni peragere, non potuissent reprehendi quod illud neglexerint; ergo. Insuper de Gentibus in genere, ac proinde de eis quæ erant etiam fide destitutæ, ait : " Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex " [9]. Hic sane S. Paulus non

---

[1] *Eccli.*, XXI, 1. — [2] *Zach.*, I, 3.

[3] *III Reg.*, VIII, sq.; cfr. *Isa.*, I, 16-18; *Jerem.*, III, 12-14.

[4] *Luc.*, XVIII, 13.

[5] *Dan.*, IV, 24; *Ezech.*, XXIX, 18-20. — [6] *Isa.*, XLIV, 28.

[7] Nonnulli theologi argumentum desumunt ex *Exod.*, I, 17-21, ubi agitur de obstetricibus, quæ a Deo remunerantur eo quod masculos infantes Hebræorum interficere recusaverint; sed ratio non est apodictica, quia non constat hujusmodi obstetrices fuisse infideles. Cf. **Murray**, l. cit., n. 27.

[8] *Rom.*, I, 21.

[9] *Rom.*, II, 14. Hic agitur de Gentilibus nondum conversis (contra *Estium*, *Bainum* paucosque alios); damnata est enim hæc *Baii* propositio : " Cum Pelagio sentiunt qui textum Apostoli ad Rom. II, " Gentes quæ legem non habent,

diserte ait paganos id peragere sine gratiâ actuali; sed ex iis quæ dicit saltem infertur non omnia infidelium opera esse peccata, et etiam aliqua eorum opera esse aut esse posse naturaliter bona, quin ulla insinuetur necessitas gratiæ.

Quod etiam contra *Augustinianos* valet : cùm enim Scriptura nullibi auxilium supernaturale ad hæc opera naturaliter bona requirat, ejus necessitatem asserere absonum est.

84. *Principia ad solvendas difficultates.* Plurimi objiciuntur textus Scripturæ, in quibus declaratur sine fide impossibile esse placere Deo, hominem nihil boni facere, velle aut cogitare posse nisi a Deo. — Ad quos rectè exponendos, animadvertere sufficiat in Scripturâ hominem spectari prout ad finem *supernaturalem* ordinatur, quem nonnisi actibus *salutaribus* attingere valet; merito itaque dici eum non posse Deo placere in ordine *supernaturali* sine fide, eumque nihil valere in ordine ad salutem sine gratiâ. De iis quæ homo agere possit in ordine *mere naturali* sacri scriptores ordinarie non curant, cùm talis ordo reapse non existat.

85. 2° *Tradit.* Patres, etsi non explicite distinguunt inter opera *naturaliter* et *supernaturaliter* bona, satis clare supponunt peccatores et infideles aliquod bonum facere posse.

(A) *S. Hieronymus* ait : "Multi absque fide et Evangelio Christi vel sapienter faciunt aliqua vel sanctè, ut parentibus obsequantur, ut inopi manum porrigant"[1]. Pariter *S. Gregorius Naz.* : "Ut multi ex nostris nobiscum non sunt, quos scilicet a communi corpore vita removet; sic contra multi exterorum (infidelium) ad nos spectant, quicumque nimirum fidem moribus antevertunt, ac solo nomine carent, cùm rem ipsam teneant, nempe virtutes quasdam christianis commendatas exerceant"[2]. Necnon *S. Chrysostomus*[3] : "Tamen, ne contentiosi videamur, concedamus apud Gentiles esse qui rectè vivant; ... sermo enim erat de eo quod ut plurimum, non de eo quod raro contingit."

naturaliter ea quæ legis sunt faciunt", intelligunt de Gentibus fidei gratiam non habentibus" Denzing., 1022 (902). Sane Gentes, quæ legem non habent, designant Gentiles non conversos, cùm ii, qui christianam fidem amplectuntur, christianæ legi subdantur nec dici possint sine lege esse.

[1] *In Ep. ad Galat.*, c. 1. — [2] *Orat.*, XVIII, 6.

[3] *In Joan.*, homil. XXVII, 2, *P. G.*, LIX, 164; Journel, 1162.

86. (B) Difficultas tamen desumitur ex his aut similibus *S. Augustini* verbis : " Nemo habet de suo nisi mendacium et peccatum [1]... Absit ut sit in aliquo vera virtus, nisi fuerit justus. Absit autem ut sit justus vere, nisi vivat ex fide : *Justus enim ex fide vivit*" [2]. Ex quibus videtur omnia infidelium opera esse peccata. — Ad mentem S. Doctoris intelligendam, hæc animadvertere licet. Supponit hominem ad finem et statum *supernaturalem* destinatum fuisse, ex hoc vero statu per peccatum originale excidisse, et nonnisi per fidem posse reparari. Hinc omnis actio, quæ ad salutem non tendit, non solum *inutilis*, sed etiam *mala* ab ipso vocatur, quia deflectit ab ordine quem Deus constituit; quo sensu scribit : " Quidquid boni fit ab homine et non propter hoc fit, propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officio *videatur* bonum, ipso non recto fine *peccatum* est, hoc tamen peccantes quod homines sine fide, non ad eum finem ista opera retulerunt, ad quem referre debuerunt" [3]. Talis autem actio esse potest quidem *peccatum materiale*, quia deordinatio est, sicut ipsa concupiscentia quæ ab Augustino pariter vocatur peccatum; immo sæpe erit peccatum *formale*, si quis ex pravâ intentione agat, non quærens Dei gloriam sed suam. Sed non liquet mentem Augustini fuisse omnia infidelium opera, propter solum fidei defectum, esse peccata formalia, cùm alibi agnoscat quædam saltem opera ab eis peracta esse laude digna. Ita dicit orationem cæci nati et publicani fuisse bonam et a Deo exauditam [4], — infideles quosdam non solum agere secundum justitiam, sed etiam aliquando, etsi raro, ob bonum finem [5], — caritatem dari humanam quæ licita est, caritatem nempe quâ diliguntur conjuges, amici, cives [6]. Cujus ratio est quia non omnia lineamenta divinæ imaginis in animâ humanâ terrenorum affectuum labe detrita sunt [7].

Si quæ vero sententiæ nimis duræ videantur, v. g., ubi plus æquo deprimit liberi arbitrii vires post peccatum originale, cum *S. Bonaventurâ* dici potest id tribuendum esse Pelagianorum excessibus : " Ut eos reduceret ad medium, abundantius declinavit ad extremum plus dicens et minus volens intelligi" [8].

87. (C) Concil. *Arausicanum II*, contra Semi-pelagianos necessitatem gratiæ definivit, quibusdam verbis S. Augustini utens, his præsertim : " Nemo habet de suo nisi men-

[1] *In Joan.*, tract. V, 1, *P. L.*, XXXV, 1414; Journel, 1809.
[2] *Cont. Julian.*, l. IV, c. 3, *P. L.*, XLIV, 745.
[3] Ibid., 749, 751.
[4] *In Joan.*, tract. XLIV, 13, *P. L.*, XXXV, 1718.
[5] *De spiritu et litterâ*, XXVIII, 48, *P. L.*, XLIV, 229.
[6] Sermo CCCXLIX, I, 1, *P. L.*, XXXII, 727.
[7] *De spiritu et litterâ*, XXVIII, 48, *P. L.*, XLIV, 229.
[8] *Breviloq.*, p. 3, § 5.

dacium et peccatum [1]". Quæ significant, ex contextu, *bonum* quod agimus *non esse ex nostris viribus solis :* a Deo enim accepimus facultatem bene operandi, consilia et mandata, aliaque auxilia ad recte agendum; *malum* autem exclusive a nobis peragi, ex infirmitate et malitiâ nostrâ oriri, contra Dei voluntatem. Id satis clare constat ex sequenti canone : " Suam voluntatem homines faciunt, non Dei, quando id agunt quod Deo displicet; quando autem id faciunt quod volunt, ut divinæ serviant voluntati, quamvis volentes agant quod agunt, illius tamen voluntas est a quo et præparatur et jubetur quod volunt " [2].

(D) *Scholastici* vero, sedulo inter opera *salutaria* et *ethice bona* distinguentes, docuerunt peccatores et infideles posse aliquot opera naturaliter bona sine gratiâ perficere. — Quando igitur Baiani et Jansenistæ, sub prætextu ad augustinianam doctrinam redeundi, contenderunt peccatores et infideles nonnisi ad peccandum valere, merito S. Pontifices istas propositiones damnârunt.

88. 3° *Rat. theol.* Ut actio sit ethice seu naturaliter bona, sufficit ut sit honesta ex parte *objecti, finis* et *circumstantiarum.* Atqui nihil prohibet quin homo lapsus, etiam peccator et infidelis, possit, sine gratiâ, actum perficere qui ex hoc triplici capite honestus sit. Nam, ex dictis, ubi de peccato originali, natura humana per Adami peccatum non fuit penitus corrupta vel intrinsece in suis naturalibus minuta, sed remanet libero arbitrio prædita et morum capax; atqui ens liberum et morum capax potest, aliquando saltem, perficere opera ex omni parte naturaliter bona, etiam sine supernaturali auxilio :

(a) Potest siquidem peragere opera *objective* et materialiter bona, ea scilicet quæ sunt faciliora, ut eleemosynam, amorem erga parentes etc., cùm talia opera ejus naturæ sint proportionata.

(b) Insuper *finem* honestum naturalem sibi præficere potest, v. g., dum facit eleemosynam, sublevationem pauperis intendere potest.

[1] Denz.-Bann., 195 (165). — [2] Denz.-Bann., 196 (166).

Nec dicatur infidelem necessario referre actum suum ad idola, quæ colit; nam, etiamsi quis idola colat, non necessario perficit omnia opera sua ad falsis numinibus placendum; si enim nos non elicimus omnia opera nostra propter Deum, infidelis non necessario actiones suas ad falsa numina refert, sed sæpe propter finem simpliciter honestum agit, qui implicite saltem in finem ultimum, in Deum scilicet, tendit. Immo, apud incultas gentes idololatriæ addictas, sincera fides in Deum (in *Magnum Spiritum*, ut aiunt) aliquando in cultu religioso ceteroquin erroribus admixto remanere potest. Idem dic de peccatore; quamvis enim habitualiter a Deo avertatur, hæc aversio non reddit actus ejus malos, nisi erumpat in actum, sed solum impedit ne ejus actus sint meritorii de condigno.

(c) Tandem opus perficere potest quod *nullâ circumstantiâ malâ vitietur*, cùm difficilius non sit opus honestum facere quoad circumstantias quam quoad substantiam ipsius actûs.

Corollarium de necessitate gratiæ ad amorem Dei [1].

89. Hic quæstio est tantum de amore Dei naturali, nam, juxta omnes, ad amorem Dei supernaturalem certo requiritur gratia. Ille amor potest esse perfectus vel imperfectus : *perfectus*, si Deus diligitur super omnia, ita ut voluntas omnia facere parata sit potius quam eum offendere; *imperfectus*, si Deus non diligitur super omnia. Rursum amor Dei potest esse effectivus, vel affectivus tantum; *effectivus*, quando cum mandatorum executione conjungitur; *affectivus tantum*, quando in voluntate residet, quin cum mandatorum observatione conjungatur. His positis :

90. 1° *Certum est :* (a) hominem lapsum non posse moraliter, sine gratiâ, amare Deum amore *effectivo super omnia*, saltem ad *longum* tempus; nam ad hoc requiritur ut possit propriis viribus omnia præcepta legis naturalis per tempus notabile adimplere : " Qui dicit se nosse Deum et mandata ejus non custodit, mendax est... Qui autem servat verbum ejus, vere in hoc caritas Dei perfecta est " [2]. Atqui hoc est moraliter impossibile in statu naturæ lapsæ, ex dictis supra;

[1] Cfr. S. Thom., 1. 2., q. 109, a. 3; Suarez, l. I, c. 29-36; Salmant., disp. II, dub. 3-4; Bellarminus, l. IV, c. 7; Palmieri, th. 20; Mazzella, n. 404 sq. — [2] *I Joan.*, II, 4-5.

insuper ea est corruptio humanæ naturæ ut bonum nostrum magis quam Dei gloriam amemus : unde fit ut nimis arduum sit Deum ex toto corde diligere, nisi gratiâ juvemur.

(b) Hominem lapsum posse moraliter, sine gratiâ, amare Deum amore naturali *affectivo imperfecto*. Nam talis amor consistit in eo quod homo ita diligit Deum ut disponatur ad servanda saltem *aliquot* divina præcepta ; atqui, ex dictis, homo naturaliter aliquot divina præcepta servare potest ; ergo potest amare Deum modo imperfecto.

91. 2° *Controvertitur* autem num homo possit moraliter, sine gratiâ, amare Deum amore *affectivo perfecto*, ita ut sincere velit omnia mandata servare.

(A) *Negative* respondent *Thomistæ*, aliique ut *Bellarminus* et *Suarez*. Etenim homo non potest sincere velle quod assequi non potest ; atqui homo non potest naturaliter adimplere præcepta omnia, nec proinde effective amare Deum super omnia ; ergo non potest id sincere velle.

(B) *Affirmative* autem respondent *Molinistæ ;* nam, etiamsi homo de facto non possit moraliter adimplere omnia præcepta, tamen potest, quando nulla gravis tentatio urget, sincere velle ea adimplere ; multa enim sincere volumus, quæ, propter infirmitatem, non adimplemus, ut constat, v. g., ex bono proposito quod elicimus ante absolutionem omne vitandi peccatum.

Art. II. De dispensatione gratiæ actualis [1].

92. Cùm gratia actualis sit omnibus necessaria ad salutem, exsurgit quæstio num detur omnibus. Non agitur quidem de gratiâ efficaci, quæ suum sortitur effectum, sed de gratiâ vere sufficiente, saltem remote, quâ videlicet, si ei consentimus, pedetentim salutem operari valeamus. Solutio pendet a duobus jam notis principiis, quod Deus scilicet vult sincere omnes homines salvos fieri (*De Deo uno*, n. 514), et quod Christus pro omnibus mortuus est, ideoque omnibus gratiam meruit (*De Verbo Incarn.*, n. 1153). Quæstio expendi potest quoad *justos, peccatores*, sive communes sive obduratos, *infideles* et *parvulos sine baptismo decedentes*.

[1] **Suarez**, *de Gratiâ*, l. IV, c. 7-19 ; **Salmant.**, *de Gratiâ*, disp. VI, dub. 2-3 ; **Ripalda**, *de Ente supernaturali*, disp. CXI ; **Murray**, *de Gratiâ*, disp. VII, n. 99 sq. ; **Mazzella**, n. 782 sq. ; **Palmieri**, th. 59-62.

I. Quoad justos, seu fideles in statu gratiæ versantes.

93. *Thesis:* **Justis omnibus dantur, urgente tentatione vel præcepto, gratiæ, saltem remote et relative sufficientes, ad resistendum tentationibus, omniaque præcepta adimplenda.** *De fide* contra Lutherum, Calvinum et Jansenium, qui docuerunt aliquando ipsos justos non posse adimplere mandata, præsertim mandatum de non concupiscendo, quia ipsis deficit gratia vere sufficiens.

Ait enim *Trident.*[1]: "Nemo temerariâ illâ, et a Patribus... prohibitâ voce uti (debet): Dei præcepta homini justificato esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis". Et alibi (can. 18): "Si quis dixerit Dei præcepta, homini etiam justificato et sub gratiâ constituto, esse ad observandum impossibilia, A. S." Ex quibus sequitur justos semper habere gratiam sive ad præcepta adimplenda, sive ad orandum ut gratia necessaria ad opus complendum concedatur.

Dicitur: (a) "*urgente præcepto* vel *tentatione*", quia gratia actualis, utpote *transiens*, non datur singulis momentis, sed tempore opportuno, præsertim quando urget præceptum adimplendum, aut tentatio quæ sine gratiâ superari non posset; quoad cetera momenta, plus minusve frequenter datur, secundum Dei voluntatem, et dispositiones subjecti; ideoque uberius veræ Ecclesiæ membris, ut postulat nota sanctitatis quæ semper in hâc Christi sponsâ effulget; multo magis sanctis; (b) "gratiæ *saltem remote sufficientes*", nam non agitur de gratiis abundantioribus quæ non omnibus nec semper conceduntur, cùm Deus eas imparatis largiri non soleat; nec necessario de gratiâ *proxime* sufficiente, nam quandoque datur auxilium *remote* sufficiens, v. g., ad orandum, quo si justi bene utantur, accipient *proxime* sufficiens; si autem eodem non utantur, quandoque proxime sufficiens non accipient; (c) "*relative*" sufficientes, i. e., spectatis omnibus circumstantiis personæ, temporis, loci, ita ut in his adjunctis justi perseverare possint.

94. *Probatur* (A) *Script.:* (a) In *Psalmis* sæpe asseritur Deum preces justorum audire, eisque auxilium præstare, v. g.: "Oculi Domini super justos et aures ejus in preces

[1] Sess. VI, cap. 11.

eorum "[1]. (b) Juxta S. Paulum, justi non tentantur supra vires : "Fidelis... Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere "[2]; atqui supra vires tentarentur, si, urgente præcepto adimplendo aut tentatione superandâ, non haberent gratiam vere sufficientem, unde perseverare possent. (c) Insuper multoties declaratur mandata Dei non esse gravia seu onerosa : "Jugum enim meum suave est et onus meum leve "[3]; "Mandata ejus gravia non sunt "[4]. Atqui mandata essent nimis onerosa, si urgente præcepto, non daretur gratia ad illa adimplenda, cùm impossibile esset ea adimplere; ergo.

Nec dici potest cum Jansenianis hic de solis prædestinatis agi; nam, quoad textum S. Pauli, Apostolus omnes Corinthios alloquitur, eosque solari intendit, firmam spem in eis erigendo; atqui, si de solis prædestinatis loqueretur, finem suum assequi non potuisset, cùm nullus certo noverit se esse de numero prædestinatorum; ergo. Idem dic de aliis textibus.

(B) Cùm adversarii ad *S. Augustinum* præsertim provocent, pauca ex ejus verbis referemus : "Deus per mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, spiritualiter sanat ægrum, vel vivificat mortuum, i. e., justificat impium, et cùm ad perfectam sanitatem, hoc est, ad perfectam vitam justitiamque perduxerit, *non deserit, si non deseratur, ut pie semper justeque vivatur*". Et postea addit : "Non igitur Deus impossibilia jubet, sed jubendo admonet et facere quod possis, et petere quod non possis "[5]. Si igitur quædam sunt loca aliquatenus contraria, v. g., S. Doctoris interpretationes variæ verborum : "*vult omnes salvos fieri*", id ex eo oritur quod excessus Pelagianorum impugnando, ipse duriora verba adhibet quæ ex aliis locis emollienda sunt. Ceterum patres communiter præfata Scripturæ verba clare intelligunt de sincerâ vere sufficienti omnium vocatione ad salutem ideoque ad gratiam.

95. (C) *Rat. Theol.* Ex dictis in *Tr. de Deo* (n. 514) et *de Verbo Incarn.* (n. 1156), Deus sincere vult salutem omnium hominum, præsertim vero fidelium; atqui Deus eorum salutem sincere non vellet, si ipsis non concederet, tempore opportuno, gratiam saltem remote sufficientem, cùm talis

[1] *Ps.* XXXIII, 16. Integer legatur psalmus.
[2] *I Cor.*, X, 13. — [3] *Matth.*, XI, 30. — [4] *I Joa*, V, 3.
[5] *De Nat. et Grat.*, c. 26, 43. Cf. Deschamps, *de Hæresi Jansen.*, l. III, disp. 8, c. 3-5.

gratia ad salutem sit absolute necessaria : nam qui sincere vult finem, eo ipso vult media ad finem necessaria; ergo. Hinc a *Trident.*[1] merito dictum est : "Deus gratiâ suâ semel justificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur".

II. Quoad peccatores.

96. Peccatores duplicis sunt generis : alii sunt *communes*, alii *obcæcati* et *indurati* : obcæcati ii sunt qui, propter gravia et multiplicia peccata, intellectum obnubilatum habent quoad veritates fidei; obdurati, qui ita malo adhærent ut difficillime gratiæ obediant. Generatim obduratio, quæ est perversio voluntatis, subsequitur obcæcationem, quæ est perversio intellectûs.

97. *Thesis* : **Omnibus peccatoribus, etiam obcæcatis et induratis, dantur gratiæ saltem remote sufficientes, ut possint pœnitentiam agere.** Certum est quoad peccatores *communes;* communiter admissum quoad alios, quamvis hi sæpe priventur uberioribus gratiis, ut infra declaratur, n. 101.

Probatur : (A) *Script.* (a) Deus enim vocat omnes peccatores ad pœnitentiam sine ullâ exceptione : "Convertimini *unusquisque* a viâ suâ pessimâ"[2]; "Deus patienter agit... *nolens aliquos perire*, sed *omnes* ad pœnitentiam reverti"[3]; atqui illa invitatio mera irrisio esset si Deus simul non daret gratiam necessariam ad pœnitendum; ergo. — Neque excluduntur obcæcati et indurati; nam Judæos qui cor suum obduraverant resistendo gratiæ Deus sic alloquitur : "Expandi totâ die manus meas ad populum incredulum, qui graditur in viâ non bonâ, post cogitationes suas, populum qui ad iracundiam provocat me"[4]. Modo generali *Sapientia* ad conversionem vocat etiam obduratos[5] : "Quia vocavi et renuistis : extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum et increpationes meas neglexistis".

(b) Insuper Christus *expresse* ait : "Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent; non veni vocare justos,

[1] Sess. VI, cap. 11. — [2] *Jer.*, XXXV, 15.
[3] *II Petr.*, III, 9. — Cf. *Ezech.*, XVIII, 23; XXXIII, 11.
[4] *Isa.*, LXV, 2-3. — [5] *Prov.*, I, 20.

sed peccatores ad pœnitentiam "[1]. Se comparat bono pastori qui vadit ad ovem perditam, donec inveniat eam, et in ovile reducat[2], aut patrifamilias qui prodigum benigne excipit[3]; atqui hæc omnia manifeste ostendunt Deum speciali amore peccatores prosequi, eisque gratias largiri ad pœnitendum.

(B) *Trad.* (a) *Patres* modo generali, cum *S. Chrysostomo*, asserunt neminem dicere debere : *non possum;* nam, si voluerint, poterunt, Deo cum eis cooperante[4]. Speciatim *S. Augustinus*, explicans cur de Judæis dictum sit : *non poterant credere*, scribit : " Quare autem non poterant si a me quæratur, cito respondeo : *quia nolebant;* malam quippe eorum voluntatem prævidit Deus ". Verba " *induravit cor eorum* " ita declarat : " Sic enim excæcat, sic obdurat Deus, deserendo et non adjuvando; quod occulto judicio facere potest, iniquo non potest "[5].

(b) Thesis infertur ex eo quod omnia peccata remitti possunt; ait enim *Conc. Lateranense IV* : " Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram pœnitentiam potest semper reparari "[6]; atqui reparari non posset nisi ipsi daretur gratia, ex dictis supra; ergo.

(C) *Rat. Theol.* Quamdiu peccator vivit, salus ipsi possibilis est; nam Deus vult omnes homines salvos fieri, et quilibet tenetur sub gravi salutem sperare; atqui peccator non potest vere salvus fieri, nec salutem sperare, nisi habeat gratiam saltem remote sufficientem ad pœnitentiam; ergo. — Attamen decet *induratos* peccatores *uberioribus* gratiis privâri, tum ex justitiâ, ut ita puniantur, tum ex misericordiâ, ne gratiâ nimis abutantur.

98. *Quærunt* insuper theologi utrum peccatores gratiam proxime sufficientem accipiant ad præcepta implenda novaque peccata præcavenda, an solum directe gratias conversionis, et indirecte gratias ad tentationes vincendas. Pro-

[1] *Luc.*, V, 32. — [2] *Luc.*, XV, 4. — [3] *Luc.*, XV, 11.
[4] *In Ep. ad Hebr.*, XVI, 14, *P. L.*, LXIII, 127.
[5] *In Joan.*, LIII, 66, *P. L.*, XXXV, 1776.
[6] Cap. *Firmiter*, Denz.-Bann., 430 (357).

babilior est prior sententia; nam etiam quoad peccatores verum est Deum impossibilia jubere non posse, mandata ejus gravia non esse, nemini ad culpam imputari id quod vitare non potest. Hinc *S. Thomas* ait : "Deus non est magis crudelis quam homo : sed homini imputatur ad crudelitatem si obliget aliquem per præceptum ad id quod implere non possit; ergo hoc de Deo nullatenus est æstimandum" [1].

99. *Objici* solet in divinis Litteris nonnulla esse loca, in quibus asseritur Deum homines quosdam positive excæcare, indurare, etc. Hæc autem omnia, inspecto contextu, significant Deum permittere homines excæcari et indurari. Ita de Pharaone dicitur : "Induravitque Dominus cor Pharaonis" [2]; hoc de eo non prædicatur nisi postquam pluries declaratum est Pharaonem cor suum indurâsse : v. g. "Videns autem Pharao quod data esset requies, *ingravavit cor* suum, et non audivit eos, sicut præceperat Dominus" [3]; ipse Pharao rem agnoscit, dicendo : "*Peccavi* etiam nunc; *Dominus justus* : ego et populus meus, impii" [4]; hinc merito auctor *Sapientiæ* [5] infert Deum, Ægyptios plagis afficiendo, eorum correctionem et pœnitentiam intendisse. Quod confirmat Paulus [6] : "An divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem *duritiam tuam* et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei"; ex quibus colligere licet impœnitentiæ causam Deum non esse, sed voluntatem hominis perversam, qui gratiâ jam datâ male utitur, vel oblatam recusat.

100. **Corollarium.** *De modo quo gratia peccatoribus datur.* Gratia actualis, peccatoribus concessa, non datur omnibus horis, sed solum tempore opportuno, juxta illud : "Ecce sto ad ostium et pulso" [7]; Deus videlicet stat ad ostium cordis, et plus minusve frequenter pulsat, per gratiam suam, prout opportunum judicaverit. Præsertim vero Deus gratiam concedit : (a) occasione *externæ prædicationis*, piæ lectionis, boni exempli, etc. Constat exemplo Lydiæ, piæ mulieris, quæ, dum audíret prædicationem Pauli, gratiam accepit, juxta illud : "Cujus Dominus aperuit cor, intendere his quæ dicebantur a Paulo" [8]; (b) occasione *bonæ*

[1] *In II Sent.*, dist. 28, q. 1, a. 3.
[2] *Exod.*, IX, 12. — [3] *Exod.*, VIII, 15. — [4] *Exod.*, IX, 27.
[5] *Sap.*, XI, 5-15. — [6] *Rom.*, II, 4. — [7] *Apoc.*, III, 20. — [8] *Act.*, XVI, 14.

actionis ab ipso peccatore peractæ; v. g., de eleemosynâ dicitur : "Peccata eleemosynis redime"[1]; (c) occasione *tribulationis*, ut patet exemplo filii prodigi, qui fame tabescens, ad patrem redire cogitavit[2]; (d) tandem *articulo mortis*, nam tunc gratia actualis est absolute necessaria peccatori; atqui Deus nunquam in necessariis gratiam denegat : ergo.

101. **Notandum pro praxi.** Ex dictis intelligi datur quid censendum sit de assertione a sacris oratoribus sæpe repetitâ, certum scilicet esse peccatorum numerum quæ Deus remittere intendit, gratiarum numerum quas concedere decrevit, ultra quem nihil ab ipso exspectandum est; hoc enim, sensu absoluto intellectum, communi doctrinæ adversatur, juxta quam omnes, quamdiu vivunt, salutem suam operari possunt, proindeque rejiciendum est. Fatendum est tamen, ex lege Dei communi, eos qui gratiâ abutuntur, conversionem deliberate postponendo, vel gravia peccata frequenter committendo, in maximum discrimen æternæ damnationis facile labi; nam (a) uberioribus gratiis privantur, (b) pravi habitus in eis augentur, (c) et voluntatis vires paulatim minuuntur[3].

III. Quoad infideles adultos.

102. Infideles adulti duplicis sunt generis : alii sunt *positivi*, qui, ad fidem sufficienter propositam interiori gratiâ invitati, credere noluerunt, aut fidem acceptam propriâ culpâ amiserunt, ut apostatæ; alii autem sunt *negativi*, qui, scilicet, de fide nunquam sufficienter audierunt, ut Indi in Americâ antequam Evangelium hâc in regione prædicaretur[4]. Priores jam gratiam acceperunt, eisque, sicut peccatoribus, novas gratias Deus concedere valet, in memoriam revocando motiva credibilitatis antea proposita, simulque voluntatem movendo ut eis assentiant. Quæstio igitur est de infidelibus *negativis*.

---

[1] *Dan.*, IV, 24. — [2] *Luc.*, XV, 17.

[3] Quam veritatem eloquenter exponunt **Bourdaloue**, Sermon pour le Lundi de la Semaine Sainte, sur le *Retardement de la Pénitence;* **J. H. Newman**, *Discourses to mixed Congregations*, disc. II. Neglect of divine calls and warnings.

[4] De Protestantibus aliisque hæreticis *ex professo* non disputamus : veniunt enim sub nomine *Infidelium*, cùm infidelitas late sumpta etiam hæreticos et apostatas complectatur; melioris tamen sunt conditionis quam Infideles, cùm ii qui in bonâ fide versantur quasdam saltem primarias veritates verâ fide explicite credant, sicque facilius gratiam accipere valeant.

103. 1° *Thesis :* **Infidelibus adultis negativis, Deus non denegat gratias saltem remote sufficientes, ut possint ad fidem converti.** *Certum est* contra Jansenianos, rigidosque Lutheranos et Calvinistas, qui contendunt infidelibus nullam gratiam concedi ; et insuper contra quosdam antiquos theologos asserentes Infidelibus negativis nullam pariter gratiam conferri.

104. (A) *Script.* (a) Ex textibus ubi declaratur omnes indiscriminatim homines vocari ad gratiam et salutem : " Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi " [1] ; ex his verbis Christus satisfecit non solum pro fidelibus, sed etiam pro omnibus aliis ; atqui frustra satisfecisset pro omnibus, si infidelibus denegaretur gratia per quam salvari possint. (b) Ex textibus qui specialiter infideles complectuntur : " Omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire " [2] ; quæ quidem verba manifeste infideles includunt, cùm de eis agatur qui ad agnitionem veritatis venire indigent ac proinde ad fidem converti [3]. (c) Ex iis locis in quibus Apostolus asserit gratiam concedi tum Judæis tum Græcis qui bonum operantur : " Reddet unicuique secundum opera ejus : iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem quærunt, vitam æternam ; iis autem qui sunt ex contentione et qui non acquiescunt veritati, ira et indignatio. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci ; gloria autem et honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco. Non enim est acceptio personarum apud Deum... Non enim auditores legis justi erunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur... [4]. Non est distinctio Judæi et Græci (i. e., fidelis et infidelis), nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum " [5], seu paratus gratias impertiri omnibus invocantibus eum.

[1] *I Joa.*, II, 2 ; Cf. *Sap.*, XI, 24 ; *Joa.*, I, 9. — [2] *I Tim.*, II, 4.

[3] Quem textum fusius expositum vide in *Tr. de Deo* (n. 517) *et de Verbo Incarnato* (n. 1157).

[4] *Rom.*, II, 6-13. Integrum legatur caput.

[5] *Rom.*, X, 12.

(B) *Traditione.* Alexander VIII (1690) sequentem damnavit Arnaldi propositionem : " Pagani, Judæi, hæretici nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum ", cujus contradictoria est : " Pagani, etc. aliquem influxum (seu gratiam) accipiunt a Christo " [1].

(C) *Rat. Theol.* Ex dictis in *Tr. de Deo* (n. 514) et de *Verbo Incarnato* (n. 1157), Deus sincere vult salutem omnium hominum, etiam infidelium ; atqui sincere velle nequit eorum salutem nisi ipsis conferat gratias saltem remote sufficientes, cùm tales gratiæ sint absolute ad salutem necessariæ ; ergo.

105. 2° *Modus quo gratia confertur.* Diversæ sunt hâc de re theologorum sententiæ.

(A) Nonnulli theologi docuerunt Deum modo tantum generali infidelium saluti providere, quatenus omnibus paravit media quibus vera fides, aliorum hominum ministerio, illis prædicari possit ; ita tamen ut si *per accidens* contingat veram fidem quibusdam non prædicari, nihil amplius faciat ut salvari possint. Quæ tamen opinio communissime reprobatur, quia non satis consentanea videtur esse cum sincerâ voluntate omnes salvandi.

(B) Nonnulli putârunt ad salutem non requiri ipsum actum fidei, sed sufficere positivam et habitualem dispositionem ad veritates credendas quas Deus forsan revelaverit et ad servanda præcepta quæ promulgaverit [2]. Quæ opinio vix conciliari potest cum iis quæ habet *Vaticanum* [3] de necessitate et naturâ fidei, ubi asserit eam esse virtutem supernaturalem quâ *vera esse credimus* quæ a Deo revelantur. Sed dici potest, hâc existente dispositione, actum fidei jam facilem evadere ; nam imprimis multi Acatholici, ut Protestantes, Judæi, Mahumetani aliique etiam pagani, aliquam revelationem admittunt, ideoque credere possunt fide supernaturali " quia Deus est et inquirentibus se remunerator sit " ; præterea ii omnes qui Supremi Numinis existentiam agnoscunt, vocem Dei interius audire possunt, eique obedire : quod sane sufficiet ad actum fidei eliciendum.

106. (C) Juxta communem sententiam, Deus omnibus adultis media præbet necessaria ut ad fidem ideoque salutem perveniant. Quod colligi potest ex Ep. Encyl. *Pii IX* 10 Aug. 1863 : " Notum nobis vobisque est eos qui invinci-

[1] **Denzing.**, 1162.
[2] Ita **DD. Freppel**, *S. Justin*, Paris, 1869, p. 324-331.
[3] Sess. III, cap. III. .

bili circa sanctissimam nostram religionem ignorantiâ laborant, quique naturalem legem ejusque præcepta in omnium cordibus a Deo insculpta sedulo servantes ac Deo obedire parati, honestam rectamque vitam agunt, posse *divinæ lucis et gratiæ operante virtute*, æternam consequi vitam". Hoc tamen diverso modo explicatur.

(a) Juxta *Perrone* aliosque, prima auxilia infidelibus data sunt tantum *præternaturalia*, videlicet: 1) ex dictis, infideles possunt propriis viribus faciliora legis naturalis præcepta servare; si ita faciant, Deus, non quidem ex justitiâ, sed ex misericordiâ, ipsis dabit auxilium *gratuitum*, seu gratiam *supernaturalem quoad modum*, juxta quosdam, aut etiam vere et proprie supernaturalem. 2) Si autem per aliquod tempus legem naturalem adimpleant, Deus eis *gratiam fidei* dabit sive per internam illuminationem, sive per aliquem prædicatorem, ita ut cognoscere possint omnes veritates necessarias necessitate medii ad salutem[1]. 3) Quando autem infideles ita illuminati sunt, possunt, cum gratiâ Dei supernaturali, elicere actum contritionis perfectæ, vel amoris Dei perfecti, et in illo actu implicite continetur votum baptismi, seu baptismus desiderii, quia videlicet ea omnia suscipere volunt quæ ad salutem requiruntur; et sic justificationis gratiam consequuntur. 4) Si qui autem adulti inter infideles, propter imbecillitatem ingenii *sufficientem rationis usum non attingant*, quo Deum cognoscere valeant (quod raro forsan contingit), parvulorum sortis participes erunt; nam propter rationis defectum infantibus æquiparari possunt.

Juxta hanc igitur sententiam, ita intelligi debet axioma theologicum, "*Facienti quod in se est Deus non denegat gratiam*"[2]: —

[1] Hæc sunt S. Thomæ verba: "Si aliquis in sylvis nutritus, ductum rationalis naturalis sequeretur in appetitu boni et fugâ mali, certissime est tenendum, quod Deus ei vel per internam inspirationem revelaret necessaria, vel ad eum prædicatorem dirigeret". *De Verit.*, q. 14, a. 11, ad 1. Quod alibi etiam docet *In II lib. Sent.*, dist. 28, q. unica, a. 4, ad 4. Alias auctoritates citatas invenies apud **Bucceroni**, *Comment. de auxilio sufficienti infidelibus dato*, 1890, p. 11-12. — **J. de Guibert**, *B. Litt. eccles.*, Toulouse, oct. 1913, p. 337-355, putat S. Thomam aliquatenus suam mentem mutavisse, et in *Summâ theologicâ* non tam certo affirmavisse specialem Dei interventum ad infideles illuminandos.

[2] Hujusmodi axioma jam quoad sensum invenitur in Patribus; ita, v. g.,

1) Facienti quod in se est per *vires naturæ*, Deus, non quidem ex justitiâ, neque ex positivâ dispositione, sed ex *gratuito beneplacito*, auxilia concedit quibus fides obtineri potest. Opera bona mere naturalia non possunt equidem gratiam mereri, sed disponunt *negative* ad gratiam, removendo obicem, scilicet peccatum [1]. 2) Facienti quod in se est sub *influxu gratiæ actualis*, Deus certo uberiores *gratias actuales* concedet, ut possit ad justificationem sese præparare; qui enim sic agit, *de congruo* novas gratias actuales meretur, ut infra dicetur. 3) Facienti quod in se est cum *gratiâ actuali*, et *ultimam dispositionem* ad justificationem requisitam ponenti, Deus dat *gratiam justificantem* seu habitualem, quam agens in hoc casu *de congruo* pariter meretur, ex dicendis ubi de merito.

107. (b) Juxta alios vero, v. g., *Ripalda*, *Card. Billot*, Deus non concedit gratias mere præternaturales, sed infideli bene disposito *gratiam vere supernaturalem* gratuito largitur [2]. Sensus igitur præfati axiomatis hic est : 1) facienti quod in se est *cum auxilio gratiæ* Deus novas gratias actuales concedit; 2) facienti quod in se est cum his gratiis actualibus Deus non denegat gratiam habitualem.

108. Ex alterutrâ expositione sequitur nullum infidelem damnari nisi *propriâ culpâ* : si enim ductum rationis et gra-

---

Isidorus Pelusiota (f. a. 412) scribit : " Qui enim omnia quæ in se sita sunt adimplet, Deus ipse benigne annuit " (*Epist.*, l. V, ep. 459); unanimi consensu acceptum est a theologis, et est rationi omnino consentaneum. Cfr. **Salmant.**, *de Gratiâ*, disp. III, n. 156 sq.; **Billuart**, disp. III, art. 7; **Suarez**, l. IV, c. 12 sq.; **Mazzella**, n. 848; **Bucceroni**, *op. cit.*, p. 12; **L. Capéran**, *Le problème du salut des Infidèles*, 1912, Essai historique, pp. 91-93, 177-178, 235.236, etc., Essai théologique, p. 39-51.

[1] **Molina** (*Concord. lib. arbit.*, q. 14, a. 13, disp. 10) rem alio modo exponit, quasi videlicet pactum initum fuisset inter Deum et Christum, ut facienti quod in se est viribus naturæ infallibiliter gratia conferretur; sed talis expositio a multis rejicitur ut solido carens fundamento, et gratiæ gratuitati nociva.

[2] Cui sententiæ favet **S. Thomas**, 1ª 2æ, q. 89, a. 6, ubi ait de homine qui usum rationis attingit : " Primum quod tunc homini cogitandum occurrit, est deliberare de seipso : et si quidem seipsum ordinaverit ad debitum finem, *per gratiam* consequetur remissionem originalis peccati; si vero non ordinet seipsum ad debitum finem, secundum quod in illâ ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est. " Cfr. **E. Hugon**, O. P., *Le salut des païens*, in *Rev. Thomiste*, 1905, p. 381-393; **Et. Hugueny**, *L'éveil du sens moral*, ibid., p. 664-668.

tiæ sequatur, gradatim perveniet ad fidem et justificationem. Fatendum est tamen gratias minus abundanter concedi infidelibus quam christianis; quamvis enim Deus non sit personarum acceptor, eo sensu quod neminis jura lædit, tamen non æqualiter distribuit bona naturalia vel supernaturalia. In quâlibet enim societate debet esse subordinatio inferiorum et superiorum; talis autem subordinatio requirit inæqualitatem in donis sive naturalibus sive supernaturalibus.

IV. Quoad parvulos.

109. 1° *Deus paravit etiam parvulis qui in sinu materno moriuntur antequam baptizari possint, media ex se sufficientia ad salutem.* Ita communiter.

Ex dictis enim in *Tr. de Verbo Incarn.*, n. 1158, Christus mortuus est etiam pro parvulis; atqui frustra pro eis mortuus esset, nisi media salutis eis paravisset.

110. 2° Difficile est autem explicare *quomodo* illa media præbeantur : (A) Certum est Deum *remote* saltem omnibus illis parvulis media salutis paravisse, dum instituit medium ad originale peccatum delendum, quale est baptismus sub N. Lege : hoc enim sacramentum *de se* pro omnibus institutum est, et si de facto quibusdam non applicatur, id provenit ex causis naturalibus, quarum Deus, utpote provisor universalis, vim et effectum per miraculum impedire non tenetur.

(B) Insuper quidam theologi docent salutem illorum infantium esse *in manu parentum*, eo sensu quod, si parentes ex unâ parte omnes leges prudentiæ servarent, sobrie viverent, etc., et ex alterâ debite orarent, obtinere possent ut parvuli isti usque ad baptismi receptionem semper viverent. Quæ opinio nulli dogmati contradicit, sed ex altero capite nullo positivo argumento probari potest.

Pauci alii, cum *Cajetano*, addiderunt infantes salvari posse, sine baptismo, *parentum fide et precibus*[1] : sed hæc opinio tuta non est, et jussu *Pii V*, expuncta fuit ex operibus Cajetani Romæ editis.

[1] Alias hypotheses huic affines exponemus in *Tr. de Baptismo*. Cfr. Bianchi, *Disputatio physico-theologica de remedio æternæ salutis pro parvulis in uteris clausis, sine baptismo decedentibus*, necnon Auctor dissertationis *de Intolerantiâ catholicâ*, Taurini, 1868.

Art. III. De naturâ gratiæ actualis.

111. Jam supra exposuimus quid et quotuplex sit actualis gratia, n. 859 sq., sed, ad penitius ejus naturam investigandam, manet ut declaremus ejus efficaciam, modum agendi in facultates nostras et ejus cum libero arbitrio concordiam.

Ut certa ab incertis secernamus, primum *Protestantium* et *Jansenistarum errores* de naturâ gratiæ efficacis et sufficientis *confutabimus;* postea præcipua *theologorum systemata exponemus* de essentiâ gratiæ actualis et ejus concordiâ cum libero arbitrio.

§ I. Protestantium et Jansenistarum errores confutantur[1].

112. (A) *Protestantes* multi, præsertim vero *Lutherani* et *Calvinistæ*, contendunt voluntatem hominis lapsi, etsi liberam in implendis *civilibus* officiis, libertate carere in ordine ad salutem utpote totaliter corruptam per peccatum originale. Exinde inferunt eam, sub influxu gratiæ efficacis non esse liberam, sed similem trunco vel statuæ vitâ carenti, quæ ab extrinseco movetur, ita ut *gratia efficax sit vere necessitans :* "Liberum arbitrium, ait *Lutherus*[2], est figmentum in rebus, et *titulus sine re*, quia nulli est in manu quidpiam cogitare boni vel mali; sed omnia... de necessitate absolutâ eveniunt". Nonnulli tamen Lutherani hodie hoc aperte rejiciunt. Calvinistæ autem etiam hodierni tenent gratiam prorsus *insuperabilem* esse, nec proinde hominem liberum esse ab internâ necessitate, sub influxu gratiæ, licet liber sit a coactione[3]. Et ideo negant ullam esse gratiam *vere* et *mere* sufficientem : cùm enim voluntas nostra sit veluti res inanimis, omnis gratia, quæ non est ab intrinseco efficax, insufficiens et impotens est ad eam movendam.

(B) *Jansenistæ* idem substantialiter docuerunt; distinguentes videlicet duplicem delectationem, aliam terrenam,

[1] Cf. **Suarez**, *de Gratiâ*, l. V, c. 4; **Bellarminus**, *de Gratiâ et lib. arbitrio*, l. VI, c. 9 sq.; **Perrone**, *de Gratiâ*, n. 259 sq.; **Murray**, *de Gratiâ*, disp. VII, n. 1-98; **Mazzella**, n. 553; **Palmieri**, th. 39-48.

[2] *Assert.*, art. 36. — [3] **Hodge***, *Systematic theol.*, vol. II, 687.

quæ nihil aliud est nisi concupiscentia, et aliam cælestem, quæ ex gratiâ oritur, tenuerunt hominem lapsum delectatione victrici necessario moveri, ac proinde gratiam, quæ sufficiens vocatur, esse revera *insufficientem*, immo et *nocivam*, cùm sit occasio peccandi. Attamen, post damnatas Jansenii propositiones an. 1653, admiserunt quasdam esse gratias *sufficientes in se*, sed non relate ad circumstantias, in quibus de facto versamur, nec præsertim relate ad prævalentem concupiscentiam [1]. Duplex igitur erit propositio contra illum duplicem errorem. Animadvertimus tamen inter duas theses intimam esse connexionem, ita ut prior non plene demonstretur nisi additis argumentis quibus posterior fulcitur.

113. *Thesis I^a* : **Gratia efficax non est necessitans[2], sed homo remanet liber a necessitate etiam sub influxu gratiæ efficacis.** *De fide est ex Trident.* : " Si quis dixerit liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac præparet, neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se agere, A. S. [3] "

114. 1° *Probatur* : (A) *Script.* (a) Ex eo quod Dei *cooperatores* sumus : de seipso dicit S. Paulus : " Gratiâ autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed *abundantius* illis omnibus *laboravi*, non ego autem [4], sed *gratia Dei mecum*" [5]; et alibi addit : " Unusquisque... propriam *mercedem* accipiet *secundum suum laborem* : Dei enim

[1] **Paquier**, *op. cit.*, p. 121-181. — Hujus duplicis stadii vestigia inveniuntur apud **Pascal**, *Lettres provinciales* : in primis enim epistolis deridetur omnis gratia sufficiens; in ultimis vero (17-18), gratia sufficiens admittitur quidem, sed cui semper resistitur ob victricem concupiscentiam. Cfr. **Petitot**, *Pascal et la grâce suffisante*, in *Rev. Thomiste*, sept., oct. 1910.

[2] Non negamus Deum posse aliquando, si velit, gratiam concedere necessitantem ; sed hic agitur de gratiâ quæ conceditur ad actum *meritorium et salutarem*. — [3] Sess. VI, can. 4.

[4] Illud incisum *non ego* est hebraismus quo significatur non Paulum solum laboravisse, sed gratiam Dei cum Paulo; sicut alibi idem Apostolus dicit : " Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Christus " (*Galat.*, II, 20) : quibus verbis significatur in Paulo, præter vitam propriam, fuisse insuper vitam Christi. *Cf.* **Corluy**, *op. cit.*, vol. II, p. 286. — [5] *I Cor.*, XV, 10.

sumus *adjutores*" [1]. Hic certo agitur de gratiâ efficaci, scilicet de gratiâ quæ vacua non fuit, sed mercedem obtinuit; atqui, sub influxu hujus gratiæ, Paulus libere laboraverat et quidem ceteris abundantius; item apostoli active laborare debent, nam sunt Dei adjutores, seu, juxta vim græcæ vocis συνεργοι, activi cooperatores; ergo non necessitantur a gratiâ.

(b) *E mercede bene operantibus promissâ* : dicitur de justo qui salvatur, ac proinde gratiam efficacem obtinuit : " Erit illi gloria æterna, qui potuit transgredi et non est transgressus, facere mala et non fecit " [2]; ergo constat etiam eum qui bonum facit sub influxu gratiæ efficacis, potuisse transgredi, seu liberum fuisse.

(c) Idem constat ex *præceptis, monitionibus, minis* quibus homines ad malum fugiendum aut opera salutaria præstanda incitantur, v. g. " Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus " [3]; nam talis loquendi modus mera irrisio esset, si illi ad quos dirigitur, liberi non essent opus præscriptum facere vel omittere. — Quod confirmatur iis locis ubi gratiâ bene uti *admonemur* : " Exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis " [4]; hoc enim manifeste supponit nos gratiâ bene vel male uti posse, prout nobis placuerit.

115. (B) *Traditione.* (a) *Ante S. Augustinum,* Patres communiter docent in nostrâ potestate esse divinæ motioni obedire vel resistere.

Ita, inter alios, *S. Irenæus* scribit : " Et qui operantur illud (bonum), gloriam et honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cùm possint non operari illud; hi autem qui illud non operantur judicium justum excipient Dei, quoniam non sunt operati bonum, cùm possint operari illud " [5]. Expressius etiam *S. Chrysostomus* : " Nisi enim cælesti auxilio potiaris, omnia frustra sunt. Sed est perspicuum fore ut illo auxiliante assequaris id in quo ponis studium, si tamen tu quoque curras et velis " [6].

(b) *S. Augustinus* fatetur hanc quæstionem ita esse difficilem ut " quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei

[1] *I Cor.*, III, 8. — [2] *Eccli.*, XXXI, 10.
[3] *Ephes.*, V, 14; cf. *Ezech.*, XVIII, 31; *Act.*, III, 19. — [4] *II Cor.*, VI, 1.
[5] *Adv. hæres.*, l. IV, c. 37, n. 5, *P. G.*, VII, 1099; **Journel**, 244.
[6] *In ep. ad Hebr.*, XII, 13, *P. G.*, LXIII, 99; **Journel**, 1219.

gratia videatur, quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri". Sed sæpe affirmat voluntatem liberam [1] manere sub influxu gratiæ, et id explicare conatur : " Deus, inquit, *velle et operari operatur in nobis*, non quia *nos non volumus*, aut nos non agimus, sed quia sine ipsius adjutorio nec volumus aliquid boni, nec agimus " [2]. Alibi exponit quomodo a Deo trahamur quin liberum arbitrium cogatur : " Quis trahitur si jam volebat? Et tamen *nemo venit nisi velit.* Trahitur ergo miris modis ut velit, ab illo qui novit intus in ipsis hominum cordibus operari, non ut homines, quod fieri non potest, nolenter credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant " [3]. — Præterea integrum scripsit tractatum *De gratiâ et libero arbitrio*, in quo demonstrat hominem liberum manere sub gratiâ, et posse vitare peccatum, si vult, ideoque vere mereri vitam æternam [4]. — Si igitur alibi inveniuntur duriora verba quibus nimis deprimi videtur hominis libertas, ex clarioribus elucidari debent.

116. (C) *Rat. theol.* (a) Ad sapientiam Dei pertinet entia movere in ordine sive naturali sive supernaturali, secundum uniuscujusque naturam; atqui naturæ hominis est libere agere, ex dictis in Philosophiâ; ergo Deus, per gratiam, ita homines movet ut liberi maneant [5]. (b) Insuper gratia naturam, nedum destruat, e contra perficit, nobisque conceditur ut supernaturale præmium mereri valeamus; atqui si gratia libertatem tolleret, naturalem hominis facultatem destrueret, merendique potestatem tolleret : quod esset contra id quod Deus intendit nos juvando per gratiam.

117. 2° *Solvuntur diffic.* (A) Ex Scripturâ homo per peccatum est spiritualiter mortuus; atqui mortuus nullo modo cooperari potest suæ resurrectioni; ergo [6].

---

[1] *De gratiâ Christi et de peccato originali*, XLVII, 52, *P. L.*, XLIV, 383; **Journel**, 1856. — [2] Ibid., XXV, 26, 373; **Journel**, 1854.

[3] *Cont. duas epist. Pelag.*, l. I, XIX, 37; **Journel**, 1890.

[4] *P. L.*, XLIV, 881-912.

[5] Quod sic egregie exponit **S. Thomas** (I, q. 19, a. 8) : "Cum igitur voluntas Dei sit efficacissima, non solum sequitur quod fiant ea quæ Deus vult fieri, sed quod eo modo fiant quo Deus ea fieri vult. Vult autem quædam fieri necessario, quædam *contingenter*, ut sit ordo in rebus, ad complementum universi ". Totum lege articulum.

[6] Ita **Hodge***, *Systematic theology*, II, 691-692.

Resp. *Distinguo majorem :* homo per peccatum *partialiter* est mortuus, concedo; *totaliter*, nego; nam etiam in homine peccatore remanet vita non solum materialis, sed etiam rationalis; immo in illo qui fidem non amisit, remanet initium vitæ supernaturalis, scilicet fides; jamvero fatemur quidem hominem in statu peccati nullum actum supernaturalem facere posse quin prius a gratiâ excitetur, quia vitâ spirituali saltem perfectâ privatur; sed quando jam gratiâ actuali prævenitur et movetur, facultatibus naturalibus uti potest, aut virtute fidei, si in ipso maneat, ad elicienda opera præparatoria ad justificationem; gratia enim actualis, et a fortiori virtus fidei facultates naturales ita elevat ut actus supernaturales elicere possint. Ergo etiam peccator, gratiâ Dei præventus, propriæ resurrectioni cooperari potest.

(B) Ex Scripturâ homo per gratiam vere trahitur : " Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum "[1]; porro qui trahitur non est liber : ergo.

Resp. Homo trahitur quidem per gratiam, quatenus movetur; sed non eo sensu quod ei necessitas infertur, nam versiculo sequenti[2] ipse Christus addit : " Omnis qui audivit a Patre, *venit* ad me ", igitur ita trahimur per gratiam ut simul ad Deum libere veniamus. Revera trahit timor, trahit lætitia, trahit desiderium, trahunt delectationes, quin tamen necessitatem nobis inferant.

(C) *Instant :* S. Paulus ait : " Deus... operatur omnia in omnibus... operatur in vobis et velle et perficere "[3]; atqui si Deus operatur omnia, etiam volitiones nostras, nullus remanet locus libertati; ergo.

Resp. Deus operatur omnia, eo sensu quod omnibus actionibus nostris *cooperatur*, non autem eo sensu quod solus eas operatur; nam S. Paulus eodem loco ait : " Cum metu et tremore vestram salutem *operamini* "[4]; igitur duæ sunt causæ salutem nostram operantes, Deus et voluntas nostra, et utraque causa libere simul cooperatur. Notamus insuper priorem textum ad rem non pertinere, cùm ibi agatur de gratiis gratis datis.

118. *Thesis II[a] :* **Datur in præsenti statu gratia vere et relative sufficiens, quæ scilicet potentiam agendi actus supernaturales vere confert, et ex nostrâ culpâ suo caret effectu.** *De fide* contra Protestantes et Jansenistas : damnata est enim ut *hæretica* sequens Jansenii propositio : " Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et conantibus, secundum præsentes quas habent vires, sunt impossibilia : deest quoque illis gratia, quâ possibilia fiant ".

[1] *Joa.*, VI, 44. — [2] *Joa.*, VI, 45.
[3] *I Cor.*, XII, 6; *Philip.*, II, 13. — [4] *Philip.*, II, 12.

Ergo hominibus justis datur gratia sufficiens ad præcepta adimplenda, ita ut violatio horum præceptorum sit imputabilis. Item damnata est ut *hæretica* hæc propositio : " Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur " [1]. Ergo absolute (sive justis, sive peccatoribus) dantur gratiæ quæ redduntur inutiles culpâ hominum, et exinde de se vere sufficientes.

Dicitur " vere et *relative* sufficiens ", ut ex hoc evincatur talem gratiam sufficientem esse non solum in se, sed etiam relate ad personam cui datur aut circumstantias in quibus datur.

119. *Probatur Script.* (A) Hanc veritatem illustrat *Isaias* [2] comparatione vineæ, quam Dominus exquisitâ sollicitudine plantavit et excoluit, et quæ tamen, loco uvarum, labruscas produxit; dein comparationem applicans populo judaico, Deum sic loquentem inducit : " Quid est quod ultra debui facere vineæ meæ et non feci? An quod exspectavi ut faceret uvas et fecit labruscas? " Unde sic : hìc sane agitur de gratiâ mere sufficienti, cùm de facto suum non sortita fuerit effectum; atqui talis gratia exhibetur non solum ut vere et relative, sed etiam ut abundanter sufficiens, ut constat tum ex comparatione vineæ quam Deus omni curâ et sollicitudine coluit, tum ex eo quod Deus ipsos Judæos veluti judices assumat ut dicant, si possint, quodnam majus auxilium iis concedere valuerit; ergo datur gratia mere et vere tamen sufficiens. — Attamen hic textus, sicut quidam alii quos e Vet. Test. allegamus, directe agunt de providentiâ Dei erga populum judaicum, et nonnisi indirecte de gratiâ cuilibet individuo concessâ : citantur tamen a theologis, quia ratio agendi Providentiæ divinæ debet esse conformis naturæ humanæ, sive in individuis consideretur, sive in societate seu collectivitate.

(B) Nec minus cogentia sunt ipsa Christi verba : " Jerusalem, Jerusalem,... quoties *volui* congregare filios tuos,

[1] Denz.-Bann., 1092, 1093 (966, 967). — Quod etiam infertur ex hoc canone *Tridentino* (sess. VI, can. 18). " Si quis dixerit Dei præcepta homini etiam justificato et sub gratiâ constituto esse ad observandum impossibilia, A. S. "

[2] *Isa.*, V, 1-7. — Cfr. *Proverb.*, I, 24-25.

quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et *noluisti*" [1]. Hìc iterum agitur evidenter de gratiâ mere sufficiente, quæ suum non obtinet effectum : jamvero eadem gratia tam sufficiens exhibetur, ut comparetur auxilio certe egregio quo gallina suos pullos protegit, et inefficacia ejusdem soli resistentiæ humanæ voluntatis tribuatur "*et noluisti*"; ergo.

120. *Solv. difficultates.* (A) *Objicitur* multos in Scripturâ esse textus, ex quibus concludere licet gratiam Dei esse semper efficacem, v. g. : "Voluntati ejus quis resistit" [2]? "Verbum quod egrèdietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui" [3]; ergo non datur gratia mere sufficiens. — *Resp.* : Textus allegati, aliique ejusmodi probare forsan valent *quasdam* gratias esse efficaces, et Deum posse, si velit, corda nostra immutare; sed minime probant *omnes gratias*, quas confert, suum consequi effectum; sed e contra Scriptura manifeste supponit nos gratiæ resistere posse, "Vocavi et renuistis... volui congregare, et noluisti". Insuper plerique textus allati non de gratiâ, sed de voluntate Dei aliquid absolute decernentis, agunt, ut clare ex contextu evincitur.

(B) *Objicitur* iterum gratiam sufficientem esse inutilem, cùm nunquam suum sortiatur effectum.

Resp. : (a) Gratia sufficiens non est inutilis, sed verum *beneficium*, cùm det potentiam agendi : si de facto intentum effectum non producat, id perversæ hominis voluntati unice tribuendum est. (b) Insuper, quamvis non producat actum salutarem a Deo intentum, excitat tamen illuminationes in intellectu et pia desideria in voluntate, quæ sunt veluti præparatio ad conversionem, nec proinde inutilia sunt.

Merito itaque ab *Alexandro VIII* damnata est hæc propositio jansenistica : "Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis quam perniciosa est, sic, ut proinde merito possimus petere : A gratiâ sufficienti libera nos Domine" [4].

121. **Corollarium** : *homo potest et debet gratiæ cooperari.* De fide est ex *Trident.* : "Si quis dixerit solâ fide impium justificari... et nullâ ex parte necesse esse eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi, A. S." [5]

Revera ex *Scripturâ* aperte colligitur hominem cum Deo cooperari ad omnes actus salutares; nam : (a) de Deo dici-

[1] *Matt.*, XXIII, 37. — [2] *Rom.*, IX, 19. — [3] *Isa.*, LV, 11.
[4] **Denz.-Bann.**, 1296 (1163). — [5] Sess. VI, can. 9.

tur : " *Inclinet* corda nostra ad se, ut ambulemus in universis viis ejus " [1]; et tamen de hominis cooperatione additur : " Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum " [2]; (b) Deus aperit quidem labia nostra ad orandum : " Domine, labia mea aperies " [3]; sed nos eadem aperimus : " Os meum aperui et attraxi spiritum " [4]; (c) Deus nos ad se convertit : " Converte nos Deus salutaris noster " [5] sed nosmetipsos pariter ad Deum convertimus : " Cogitavi vias meas, et converti pedes meos in testimonia tua " [6]; (d) Deus in nobis cor novum creat : " Cor mundum crea in me, Deus " [7], sed illi creationi cooperari debemus : " Facite vobis cor novum et spiritum novum " [8].

Cum *S. Augustino* igitur concludere fas est : " Qui fecit te sine te, non te justificat sine te. Ergo fecit nescientem, justificat volentem " [9].

§ II. Theologorum opiniones de essentia gratiæ actualis.

Hic agitur de gratiâ actuali proprie dictâ, nempe de gratiâ *internâ* illuminationis et inspirationis.

122. 1° *Communiter* docent theologi gratiam actualem proprie supernaturalem consistere non solum in auxilio *morali*, quo vocamur, allicimur et trahimur ad bonum supernaturale, sed etiam in auxilio *physico* quo capaces reddimur actus salutares eliciendi. Sed *controvertitur* inter Thomistas et Molinistas utrum in homine carente omni habitu supernaturali infuso, gratia excitans directe agat in *facultates* nostras, ope entitatis transeuntis, an directe in *actus* nostros, extrinsece concurrendo simul cum facultatibus nostris ad productionem actûs salutaris.

(A) *Molinistæ* putant gratiam *directe* in actus nostros agere absque entitate reali potentiis nostris modo transeunti additâ. Deus videlicet, simul cum facultatibus nostris constituens unum principium adæquatum operandi, producit in intellectu illuminationes et in voluntate inspirationes, indeliberatas quidem sed vitales; per hunc

[1] *III Reg.*, VIII, 58. — [2] *Ps.* CXVIII, 112. — [3] *Ps.* L, 17.
[4] *Ps.* CXVIII, 131. — [5] *Ps.* LXXXIV, 5. — [6] *Ps.* CXVIII, 59. — [7] *Ps.* L, 12
[8] *Ezech.*, XVIII, 31.
[9] *Serm. 15 de Verb. Apost.*, c. 11, n. 13, *P. L.*, XXXVIII, 923.

supernaturalem concursum facultates nostræ vere et realiter in agendo elevantur, licet in suâ internâ constitutione maneant prorsus immutatæ, et fiunt capaces, una cum auxilio Dei, salutares actus deliberatos perficiendi. Gratia siquidem vocatur *pulsatio, excitatio,* etc.; sed quando pulsatur vel excitatur intellectus aut voluntas, producitur in nobis quædam cognitio aut volitio, id est actio vitalis; ergo gratia actualis proprie consistit in hâc vitali actione, quin necesse sit recurrere ad entitatem quamdam transeuntem.

(B) Juxta *Thomistas*[1], gratia actualis non est ipsa actio vitalis intellectûs aut voluntatis, sed quædam *entitas realis et supernaturalis*, motio seu qualitas fluida *transeunter* a Deo immissa, actionem vitalem naturâ non tempore præcedens, quâ *intrinsece* facultates nostræ excitantur, moventur et simul elevantur ad agendum. *Etenim* gratia dicitur *pulsatio, excitatio, vocatio, tactus;* atqui pulsatio, excitatio, etc. non efficiuntur ab eo qui pulsatur vel excitatur, sed solum a pulsante vel excitante; ergo gratia non est actus vitalis, sed aliquid actum vitalem præcedens. Revera facultates nostræ, utpote naturales, non possunt actus vitales supernaturales producere, nisi prius eleventur aliquâ entitate supernaturali, quæ tota sit a Deo, proindeque distinguatur ab actione nostrâ vitali[2].

123. 2° Omnes theologi admittunt aliquam esse *differentiam inter gratiam operantem* seu *excitantem, et cooperantem* (supra, n. 31). *Controvertitur* autem num una ab alterâ *entitative* distinguatur.

(a) *Molinistæ* tenent gratiam excitantem et gratiam adjuvantem esse *entitative unam eamdemque* gratiam, licet munere et effectu differant[3]: eadem enim gratia, *quatenus consensum* nostrum *antecedit*, et est principium piæ affectionis *indeliberatæ*, dicitur *operans* seu excitans; quatenus vero, per hanc indeliberatam affectionem, *causa est libero arbitrio ponendi*, si velit, *actum salutarem deliberatum*, dicitur adjuvans seu cooperans.

---

[1] **S. Thom.**, 1ª 2æ, q. 110, a. 2; **Salmant.**, disp. V, n. 37 sq.; **Billuart**, diss. IV, art. 2; *Rev. thomiste*, 1902, p. 884.

[2] Quam opinionem amplectitur et ita declarat **Card. Billot** (*De gratiâ*, p. 129): " Et si quidem anima habitibus supernaturalibus instructa supponatur, motio ista est motio applicans facultatem habitualiter elevatam, eamque instinctive determinans ad actum et objectum ejus. Sin autem minus, est motio non solum applicans, sed simul etiam transeunter elevans potentiam, et supplens habitûs defectum. Utroque autem modo, non in ipso actu indeliberato, sed in motione quâ principiatur ille actus, recte repones essentiam excitantis gratiæ, quæ utique dicenda est esse immediate a Deo, ab eoque *solo*: a Deo, inquam, aperiente intellectum et tangente cor suæ creaturæ ".

[3] **Molina**, *Concordia*, q. 14, a. 13, disp. 40; et generatim theologi Soc. Jesu, inter quos **Mazzella**, n. 171-187; **Pesch**, n. 41-44; **Card. Billot**, p. 143-147.

(b) *Thomistæ multi* putant gratiam excitantem *realiter* distingui ab adjuvante; nam motio divina necessario attemperari debet indoli motûs seu actûs; atqui motus indeliberatus et deliberatus sunt operationes realiter distinctæ; ergo motio ad actum indeliberatum non est eadem entitative ac motio ad actum deliberatum.

§ III. Theologorum systemata de concordia libertatis cum gratia.

124. Quæstio est *undenam* oriatur gratiæ efficacia, utrum *ab intrinseco* seu ab ipsâ gratiâ, an *ab extrinseco* seu a consensu voluntatis; et consequenter quomodo libertas nostra conciliari possit cum gratiæ efficacitate a Deo infallibiliter prævisâ. Unde hujusmodi quæstio intime connectitur cum alterâ de divinâ scientiâ, de quâ diximus in *Tr. de Deo uno*, n. 471-477.

Multa hâc de re prodierunt systemata, quorum præcipua sunt *Molinismus*, cui affinis est *Congruismus*, et *Thomismus* cui affinis est *Augustinianismus*.

Discrimen inter utrumque systema ex eo oritur quod *Molinistæ* ante omnia humanam libertatem atque activitatem servare volunt, dum *Thomistæ* supremum Dei dominium præcipue tueri intendunt. Sane, si res omnino perspicua esset, utriusque systematis conclusiones eædem forent; sed, cùm quæstio sit ardua et implexa, diversos rei aspectus harmonice et perfecte conciliare humanum ingenium fere transcendit : Molinistæ videlicet, dum libertatem facilius vindicant, perfectionem divinæ scientiæ divinique dominii plus æquo forsan minuere videntur; Thomistæ autem, dum jura Dei intacta tuentur, libertatis humanæ exercitium non tam facile explicant. Quæ quidem difficultates ex imperfectione humani ingenii ultimo procedunt.

125. Prima hujus controversiæ semina in Hispaniis jacta sunt anno 1581, quando *Bannez*, O. P., theses impugnavit *Prudentii de Montemajor*, S. J.; acrior evasit pugna cùm Molina famosum edidit librum de *Liberi arbitrii cum gratiæ donis Concordiâ*. Res ad S. Pontificem Clementem VIII delata fuit, qui, ad litem componendam, specialem Congregationem de Auxiliis anno 1598 instituit. Per novem annos strenue res disputata fuit coram *Consultoribus* et *Cardinalibus*[1] : Clemens VIII, antequam sententiam proferret,

[1] Brevem historiam harum Congregationum videre est apud **Montagne**, *de Gratiâ*, diss. X (Theol. Curs., X, p. 370 sq.).

decessit, et Paulus V, secundus ejus successor, rescriptum emisit anno 1607, in quo duo præsertim declarat : (a) se debito tempore editurum esse definitionem; (b) interea vero nulli licere alterutram partem hæreseos vel alterius censuræ notâ insimulare. Sententiâ autem in dies dilatâ, S. Pontifex mortuus est. Igitur adhuc sub judice lis est, et utrumque systema potest libere propugnari.

I. Molinismus et Congruismus.

126. 1° *Molinismus exponitur.* (**a**) Gratia sufficiens non differt *intrinsece* a gratiâ efficaci, sed solum *extrinsece* : eadem enim gratia potest esse sufficiens vel efficax : est mere sufficiens, si voluntas humana ei resistit; erit autem efficax, si voluntas eidem consentiat. Igitur una eademque gratia potest esse mere sufficiens in uno et efficax in altero; immo minor gratia potest esse efficax in uno, dum major gratia remanebit mere sufficiens in altero.

(**b**) Attamen gratia efficax est *majus beneficium* quam gratia mere sufficiens; nam Deus a totâ æternitate, *scientiæ mediæ* ope, prævidet quod, si det talem gratiam **A** Petro, ille consentiet, si autem det gratiam **B**, Petrus non consentiet; quando igitur Deus dat Petro gratiam **A** quam prævidet fore efficacem, hæc gratia, licet forsan *in se* minor, est certe majus beneficium quam gratia **B** quam prævidet mere sufficientem fore. Ita *Molina*, *Lessius*, multi theologi Societatis Jesu, aliique [1].

127. 2° *Congruismus exponitur.* Gratia sufficiens non differt intrinsece a gratiâ efficaci, sed tantum ratione *modi* quo nos afficit : siquidem (**a**) gratia *efficax*, quæ vocatur etiam *congrua*, ea est quæ ita accommodatur hominis ingenio, et circumstantiis loci et temporis in quibus versatur, ut eidem voluntas certo et tamen libere consentiat.

[1] Cf. **Molina**, *Concordia;* **Lessius**, *de Gratiâ efficaci et decretis divinis;* **Mazzella**, n. 658 sq.; **Hurter**, n. 124 sq.; **Palmieri**, th. 55 sq.; **Tepe**, n. 165 sq.; **G. Schneemann**, S. J., *Controversiarum de divinæ gratiæ liberique arbitrii concordiâ initia et progressus*, 1881; **V. Frins**, S. J., *S. Thomæ Aq. doctrina de cooperatione Dei cum omni naturâ creatâ præsertim liberâ*, Parisiis, 1893. **Tepe** (n. 188) ita contrahit doctrinam communiter a Societate propugnatam : "Gratia efficax est *a*) naturâ suâ repudiabilis; *b*) efficax efficaciâ virtutis ex se ipsâ; *c*) efficax efficaciâ connexionis secundario ex consensu; *d*) efficax efficaciâ infallibilitatis ex scientiâ mediâ; *e*) non semper entitative melior quam sufficiens; *f*) semper tamen moraliter melior quam sufficiens".

(b) Gratia autem mere sufficiens ea est quæ non tam perfecte accommodatur hominis ingenio et circumstantiis in quibus versatur, ita ut voluntas de facto, sed libere, ei resistat. Ita *Suarez*, *Bellarminus*, *Vasquez* multique alii theologi Societatis Jesu, qui post Congregationes de Auxiliis putarunt mitigandum esse systema Molinæ [1].

128. 3° *Utrumque systema probatur.* (A) *Script.* : (a) Legitur apud *Matt.* XI, 21 : "Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, in cinere et cilicio olim pœnitentiam egissent". Unde sic : Christus increpat Judæos, eo quod non egerint pœnitentiam sub influxu gratiæ, quæ convertisset Tyrios, si illis concessa fuisset; atqui illud manifeste supponit eamdem gratiam in uno esse sufficientem et in altero efficacem; ergo. (b) Item *S. Paulus* hortatur Corinthios dicens [2] : "Exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis"; atqui hoc supponit eamdem gratiam posse esse vacuam seu mere sufficientem, vel efficacem; ergo. (c) Insuper Deus apud *Isaiam* (V, 4) dicit : "Quid est quod debui facere vineæ meæ et non feci?... exspectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas"; atqui talis loquendi modus ostendit Deum exspectare consensum nostrum, ac proinde gratiam non fieri efficacem nisi ex libero consensu voluntatis nostræ.

(B) *Tradit.* Ex *Trident.* quod declarat voluntatem nostram posse dissentire, si velit, etiam sub influxu gratiæ efficacis (*supra*, n. 113); hoc enim supponit efficacitatem gratiæ venire a consensu.

(C) *Rat. theologicâ.* Illud systema admittendum est quod salvat simul libertatem humanam et gratiæ efficacitatem; atqui systema expositum : (a) salvat humanam *libertatem*, cui adversatur *præmotio physica* : nam ideo gratia est efficax quia præcise voluntas ei libere consentit; libertatem igitur non destruit, sed potius juvat, ut comparatione ostenditur : quando navis ad portum tendit, impellitur quidem a vento, sed determinatio motus relinquitur gubernanti, qui potest dirigere navem ad talem talemve portum. Item Deus gratiâ suâ impellit voluntatem nostram ad bonum in genere, sed voluntas ipsa determinat gratiam ad faciendum hoc potiusquam aliud. Nec dicatur voluntatem nostram non esse liberam quia Deus prævidet nos esse consensuros gratiæ; hæc enim prævisio, seu potius visio divina non magis libertati nostræ nocet, quam visio nostra officit libertati alicujus personæ in conspectu nostro agentis.

(b) Salvat *efficacitatem* gratiæ. Deus enim a totâ æternitate, per scientiam mediam, prævidit Petrum tali auxilio consensurum, si

[1] **Suarez**, *de Gratiâ*, lib. V; **Vasquez**, *In 1. 2.*, disp. 189, c. 14; **Bellarminus**, *op. cit.*, lib. I, c. 12. — [2] *II Cor.*, VI, 1.

psi daretur; insuper, ex merâ misericordiâ, decrevit se daturum esse Petro illud præcise auxilium; ergo certo Petrus consentiet gratiæ illi datæ, ac proinde gratia, illi a Deo concessa, erit certo efficax.

II. Thomismus et Augustinianismus.

129. 1° *Thomismus* [1]. (a) Gratia sufficiens *intrinsece* differt a gratiâ efficaci : quod dupliciter exponitur. Juxta communem explicandi modum, prior dat solum potentiam proximam agendi; posterior movet et applicat potentiam ad actum, seu brevius prior dat *posse*, posterior dat *agere*. Attamen, juxta quosdam alios, gratia sufficiens dat non tantum posse, sed etiam *motionem ad agendum*, ita tamen ut non tollat omne impedimentum, omnem resistentiam; dum gratia efficax omnem resistentiam superat aut amovet [2].

(b) Gratia sufficiens nos habiles facit ut bene agere possimus; immo, juxta quosdam, jam nos movet ad agendum; attamen, ut de facto bonum agamus, requiritur alia gratia perfectior et validior, scilicet gratia efficax; hæc autem gratia efficax omnibus offertur, et iis datur qui nullum impedimentum gratiæ sufficienti opponunt.

(c) Gratia efficax etiam vocatur *præmotio* physica; siquidem per eam Deus nos movet ad agendum, et quidem non moraliter tantum, sed per impulsum physicum, et dicitur *præmotio*, quia ordine *logico* actionem nostram prævenit.

(d) Quæ præmotio physica non destruit libertatem : Deus siquidem nos movet ut *causa prima*, sed voluntas nostra, etiam quando movetur a Deo, sese movet ut causa *secunda*, etsi dependenter a Deo. Jamvero Deus movet omnes creaturas secundum uniuscujusque naturam, creaturas non liberas modo quidem irresistibili, creaturas autem liberas, ita ut libere agant. Quod illustrari potest exemplo magistri

[1] Cf. **S. Thomas**, I. 2., q. 112, a. 3; 2. 2.; q. 24, a. 11; **C. Gent.**, l. III, c. 89; **Thomas de Lemos**, *Panoplia Gratiæ;* **Alvarez**, *De auxiliis divinæ gratiæ;* **Salmant.**, *de Gratiâ*, disp. VII, dub. 4; **Billuart**, *de Gratiâ*, diss. V, a. 2-6; **Goudin**, q. V, a. 3-4; **P. F. Dummermuth**, O. P., *S. Thomas et doctrina præmotionis physicæ*, Parisiis, 1886; *Defensio doctrinæ S. Thomæ de præmotione physicâ*, Lovanii, 1896.

[2] Ita *J. Gonzalez de Albeda*, *Massoulié*, aliique quos allegat et approbat **H. Guillermin**, O. P., in *Rev. thomiste*, 1902, p. 654-675.

moventis manum discipuli, ut hic scribere possit : talis motio est vere physica, sed tamen libertatem discipuli non opprimit, quia discipulus libere motionem accipit, eique libere cooperatur.

(e) Attamen effectus a Deo intentus infallibiliter seu certo, etsi non necessario, gratiâ efficaci producitur. Deus igitur infallibiliter prævidere potest actiones nostras liberas in *decreto* quo statuit alicui personæ in tali casu determinato gratiam efficacem concedere, vel non, quin *scientiâ mediâ* egeat (*De Deo*, n. 473) : posito enim quod ab æterno decrevit se daturum alicui gratiam efficacem, consensus ejus infallibiliter prævidetur.

Ita *Dominicani*, *Salmanticenses*, non pauci *Scotistæ*, aliique.

130. 2° *Augustinianorum systema*[1]. Augustiniani amplectuntur quoad substantiam systema Thomisticum, saltem pro statu naturæ lapsæ; rejiciunt tamen præmotionem physicam et, ejus loco, admittunt præmotionem *moralem* seu moralem suasionem, per quam Deus nos ad bonum allicit. Gratia videlicet est *sufficiens*, quando nobis conceditur gradus delectationis cælestis, quo concupiscentiam vincere possumus; gratia est *efficax*, quando delectatio cælestis tanta est, ut *certo* et infallibiliter, *non tamen necessario*, concupiscentia vincatur : distinguuntur ergo a Jansenianis, qui dicunt hanc delectationem esse necessitantem.

131. 3° *Systema sorbonico-alphonsianum*, quod *S. Alphonsus*[2], post quosdam doctores sorbonicos[3], expolivit, dictum etiam *augustinianismus mitigatus*, scientiam mediam rejicit, et ita a Molinistis distinguitur, necnon præmotionem physicam Thomistarum; admittit vero *prædeterminationem mora-*

[1] Cf. **Berti**, *De theolog. discipl.*, l. XIV, c. 8; **Noris**, *Janseniani erroris calumnia sublata.* — **Thomassinus** (*Tr. 3 de consensu scholæ de gratiâ*) Augustinensium systema alio modo advocat, gratiæ efficaciam tribuens *multitudini* auxiliorum alicui collatorum : licet enim singula seorsim sumpta frustrari possint, universa tamen simul sumpta obstinatos ad assensum suaviter et fortiter trahunt.

[2] *Contra hæreticos pseudoreformat.*, disp. 4, ap. **Walter**, *S. Alphonsi Opera dogm.*, t. I, p. 517; *De magno orationis medio*, t. II, p. 707. Cfr. **J. L. Jansen**, C. SS. R., in *Rev. thomiste*, 1903, p. 340-348.

[3] Ita *Isambertus*, *Is. Habert*, *Tournely*, etc.

lem Augustinianorum. Ab his tamen dissentit, quia duplicem gratiam agnoscit, unam ad opera *difficiliora*, alteram ad *faciliora*. (a) Ad opera *difficiliora*, qualia sunt observantia mandatorum, perfecta cordis conversio, diuturna in bono perseverantia, requiritur gratia *ab intrinseco* et *absolute* efficax, ea nempe quæ *ex se*, omnia removens obstacula, et quoad omnes, infallibiliter voluntatem in bonum trahat. (b) Ad opera *faciliora*, præsertim orationem, non requiritur nisi gratia *communis* seu *sufficiens*, quæ, etsi *in se* et *ab intrinseco* efficax, non est talis *absolute* et *quoad omnes*, sed ita voluntatem sollicitat ut hæc aliquando ei consentiat et aliquando resistat. Jamvero, ex ordinatione divinâ, quicumque gratiâ sufficiente bene usus fuerit, præsertim fiducialiter *orando*, gratiam efficacem infallibiliter recipiet quoties eâ indigebit; si vero gratiæ sufficienti non consenserit (v. g., orationem negligendo), ordinarie gratias efficaces non recipiet. Exinde S. Alphonsus infert *orationem* esse medium maxime efficax ad salutem consequendam.

132. 4° *Argumenta pro gratiâ ab intrinseco efficaci.*

(A) *Script.* (a) *S. Paulus* ita Corinthios alloquitur[1]: "Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis"? Unde sic: ex hoc textu homo nihil habet ex quo gloriari possit; atqui si gratiæ efficacitas ex consensu oriretur, homo aliquid haberet ex quo gloriari posset, scilicet proprium consensum, quem non a gratiâ sed a seipso haberet.

(b) Illa gratia est ex se et ab intrinseco efficax, quæ facit ut faciamus, quæ facit ut velimus, quæ mutat voluntatem nostram et ejus dispositiones malas in bonas convertit; atqui talis est gratia efficax, juxta Scripturam: dicitur enim: "Dabo vobis cor novum, et auferam cor lapideum de carne vestrâ, et dabo vobis cor carneum... et *faciam ut in præceptis meis ambuletis*"[2]; iterum "Deus *operatur* in vobis *velle* et perficere"[3], id est, volitiones seu consensum internum voluntatis nostræ, et deinde exsecutionem harum volitionum.

(c) Idem constat comparationibus a Scripturâ adhibitis; homo enim gratiâ motus comparatur luto in manu figuli[4], quod figulus fingit sicut vult, et rivulo aquarum, qui dirigitur ab hortulano sicut vult[5]; atqui illæ comparationes ostendunt efficacitatem gratiæ a voluntate Dei, non autem a voluntate nostrâ, pendere; ergo.

[1] *I Cor.*, IV, 7. — [2] *Ezech.*, XXXVI, 26-28. — [3] *Philip.*, II, 13.
[4] *Eccli.*, XXXIII, 13. — [5] *Prov.* XXI, 1.

133. (B) *Trad.* (a) auctoritate *S. Augustini*, qui dicit : "Certum est nos velle cum volumus, sed ille (Deus) facit ut velimus bonum... ille facit ut faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati" [1]; (b) auctoritate *Ecclesiæ*, quæ Deum orat "ut nostras etiam rebelles ad se compellat voluntates" [2]; jamvero Deus non potest compellere nostras voluntates, nisi gratia sit in se efficax; ergo.

134. (C) *Ratione :* (a) Nisi admittatur gratia ab intrinseco efficax, dicendum est esse aliquod ens, scilicet consensum voluntatis nostræ, quod non immediate a Deo causetur; atqui illud repugnat supremæ Dei causalitati : *esse* enim est objectum proprium et specificum *Primi esse;* ergo omne esse, sive essentiæ, sive existentiæ sive operationis, a Deo procedit; ergo et esse consensûs nostri liberi.

(b) Deus, utpote primus motor, omnes causas movere debet sive in ordine naturali sive in ordine supernaturali; atqui voluntatem nostram in ordine supernaturali movere nequit nisi per gratiam ex se et ab intrinseco efficacem; gratia enim, quæ est efficax tantummodo ex consensu nostro, non movet vere voluntatem nostram, sed potius movetur et applicatur ad actum per voluntatem; ergo admitti debet gratia ab intrinseco efficax.

(c) Si rejicitur gratia ab intrinseco efficax, admitti debet in Deo *scientia media*, quæ Eum decet, ex dictis in *Tr. de Deo*, n. 473.

135. Conclusio. Utrinque igitur rationes haud spernendæ in medium proferuntur, utrinque angustiæ et difficultates; nec mirum est difficile admodum esse gratiæ efficaciam cum libertate conciliare, cùm tam pauca cognoscamus circa utriusque operandi modum. Quisque igitur libere sententiam amplectatur quam dogmati catholico magis consentaneam putat, quin tamen oppositam theologicâ censurâ inurat. Recte enim dixit *Paulus V*, dum finem imponeret Congregationibus de Auxiliis : "*Jesuitæ discrepant a Pelagianis*, qui initium salutis posuerunt fieri a nobis, illi vero tenent omnino contrarium... Sententia *Patrum Prædicatorum plurimum differt a Calvino;* dicunt enim Prædicatores, gratiam non destruere, sed perficere liberum arbitrium, et eam vim habere, ut homo operetur juxta modum suum, id est, libere".

Ad *praxim* quod attinet, quando bonum operamur, gloriari non possumus, sed gratias Deo reddere debemus, qui sive mediate sive immediate quidquid in nobis boni est suâ

[1] *De grat. et lib. arbit.*, XVI, 32, *P. L.*, XLIV, 900; **Journel, 1941.**
[2] Domin. IV. post Pentec.

gratiâ operatus est, ut aperte docet *S. Paulus;* aliunde cùm gratia efficax nihil agat in nobis sine nobis, totis viribus nostris ei cooperari tenemur, quasi totum a nobis penderet; gratia enim hominibus bonæ voluntatis nunquam deest.

Caput ij.

DE GRATIA HABITUALI.

136. Gratia actualis, de quâ egimus, ordinatur ad gratiam *habitualem.* Hæc vocatur etiam *sanctificans,* quatenus nos sanctos efficit, et *justificans,* præcipue quando primum infunditur, quia nos ex injustis justos facit.

Justificare in sacris Litteris plura significat [1] : (a) alicujus prærogativas approbare seu agnoscere [2]; (b) agendi modum explicare et vindicare [3]; (c) declarare aliquem justum [4]; (d) facere aliquem justum [5] : quæ quidem duæ posteriores significationes frequentiores sunt in Scripturâ, et, quando de Deo agitur, in idem reincidunt; nam Deus non potest declarare justum eum qui revera justus non est.

Justificatio igitur *active* sumpta, est *operatio Dei quâ hominem justum declarat et facit;* justificatio *passive* sumpta, est *translatio a statu peccati mortalis in statum justitiæ seu gratiæ;* duplex ergo elementum complectitur, unum negativum, scilicet mortalium peccatorum remissionem, alterum positivum, nempe gratiæ habitualis infusionem.

Tria declarabimus : 1° *naturam justificationis* seu gratiæ justificantis, qualis e *fontibus revelatis* manifestatur; 2° ejus *adeptionem,* exponendo quænam sint *dispositiones* ad justificationem ejusque *proprietates;* 3° ejus *essentiam,* qualis a *theologis expolita fuit.*

---

[1] Cf. **Newman,** *Lectures on the doctrine of Justification,* lect. III-IV, Primary sense, Secundary senses of the term *justification;* **E. Tobac,** *op. cit.,* p. 115 sq; **F. Prat,** *La Théologie de S. Paul,* I, p. 230-232.

[2] *Luc.,* VII, 35 : " Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis "...

[3] *Luc.,* X, 29 : " Ille autem volens justificare seipsum "...

[4] *Matt.,* XII, 37 : " Ex verbis enim tuis justificaberis "...

[5] *Apoc.,* XXII, 11 : " Qui justus est, justificetur adhuc "...

Art. I. De naturâ justificationis seu de existentiâ gratiæ habitualis in justis.

137. Status quæstionis. Secundum *Tridentinum*[1], justificatio essentialiter consistit in remissione peccati mortalis et infusione gratiæ : " Non est sola *peccatorum remissio*, sed et *sanctificatio* et *renovatio interioris hominis* per *voluntariam* susceptionem *gratiæ* et *donorum*. Unde homo ex injusto fit *justus*, et ex inimico *amicus*, ut sit *heres* secundum spem vitæ æternæ ".

Quibus verbis quatuor declarantur : (a) *negativum* justificationis elementum, scilicet peccatorum remissio; (b) *positivum* elementum, seu sanctificatio et renovatio vere interna; (c) *medium* ad justificationem consequendam, videlicet voluntaria susceptio gratiæ habitualis; (d) *effectus* ejusdem, cùm homo justificatus sit justus, Dei amicus et heres.

Plerique autem *Novatores* distinctionem instituunt inter *justificationem*, et *sanctificationem*. Prior, inquiunt, est judicialis sententia quâ peccator, fiduciâ instructus, *declaratur justus*, seu immunis a pœnâ peccato debitâ; posterior est renovatio quædam totius hominis, quâ homo jam justificatus, et ope divinâ adjutus, paulatim concupiscentiam ac libidines mortificat atque ad praxim sanctitatis accedit. Quia vero putant hominem per peccatum originale fuisse totaliter corruptum, hâc de re dupliciter errant docendo : (a) in *justificatione* peccata non vere deleri, sed solummodo tegi, non eradicari, sed operiri propter merita Christi nobis imputata, ita ut non imputentur ad pœnam, licet in animâ remaneant quoad maculam; proindeque justificationem nihil aliud esse nisi forensem declarationem quâ justi pronuntiamur, licet intrinsece injusti maneamus[2]; (b) *sanctificationem* ipsam non in verâ et intrinsecâ innovatione sitam esse, saltem in ipso instanti justificationis, sed solum in extrinsecâ imputatione meritorum Christi. — Nonnulli tamen, præsertim moderni, hanc forensem declarationem ac extrinsecam imputationem meritorum Christi rejiciunt, utpote alienam a mente Christi et Apostolorum, docentque peccata vere remitti in justificatione et in animam infundi quamdam justitiam et sanctitatem[3]. —

---

[1] Sess. VI, cap. 7.

[2] Cfr. **Calvinus***, *Instit.*, l. III, c. 11, § 2, 3, 22; **Hodge***, *Syst. theol.*, vol. III, p. 118, 213; **Lichtenberger***, *op. cit.*, vocabulo *Justification*, ubi varia Protestantium systemata exponuntur.

[3] Ita **Liddon***, *Analysis of Romans*, p. 17-18; **Vincent***, *International critical Comment. on Philippians*, 1897, p. 123.

Pauci tandem, viam mediam tenentes, putant justificationem esse meram declarationem quâ peccata nostra teguntur, sed sanctificationem esse veram et intrinsecam, licet progressivam, hominis renovationem [1].

Contra Protestantes, genuinam naturam justificationis e fontibus Revelationis declarabimus : 1° ostendendo *gratiam vere infundi*, vi cujus omnia *peccata delentur animaque sanctificatur*, 2° *effectus* hujus gratiæ describendo, ut ejus natura exinde manifestetur.

138. *Thesis I^a :* **Justificatio non consistit in solâ extrinsecâ imputatione meritorum Christi, sed et in infusione gratiæ sanctificantis intrinsece et permanenter animæ inhærentis quâ peccata vere delentur et anima proxime disponitur ad vitam æternam** [2].

De fide est ex *Trident. :* " Si quis dixerit homines justificari vel solâ imputatione justitiæ Christi, vel solâ peccatorum remissione, exclusâ *gratiâ* et caritate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur atque *illis inhæreat*, aut etiam gratiam, quâ justificamur, esse tantum favorem Dei, A. S.[3]". " Si quis per Jesu Christi gratiam... asserit non tolli totum id quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari, A. S. [4] ".

Declaratur. Concilium declarat duo : (a) nos justificari propriè per gratiam, non transitoriam quidem, sed *inhærentem* animæ, ideoque *ex se* permanentem, quæ diffunditur per Spiritum Sanctum nosque vere justos et Deo acceptos reddit; (b) per hujusmodi gratiam omnino tolli quidquid rationem peccati habet, proindeque maculam et reatum peccati.

139. Probatur. 1° *Scripturâ* [5]. (A) In *Vet. Testamento*, præsertim apud *Prophetas*, in *Psalmis* et libris *sapientialibus :* (a) Deus describitur non tantum ut justus et sanctus

[1] Ita **Sanday***, *Internat. critic. Comment. on Romans*, p. 36.

[2] **Bellarm.**, *op. cit.*, l. II, c. 7; **Suarez**, l. VI, c. 10; **Perrone**, n. 480 sq.; **Murray**, disp. IX, n. 57 sq.; **Mazzella**, n. 966 sq.; **Hurter**, n. 185 sq.; **Pesch**, n. 325 sq.; **Van Noort**, n. 132-136.

[3] Sess. VI, can. 11, **Denz.-Bann.**, 821 (703).

[4] Sess. V, can. 5, **Denz.-Bann.**, 792 (674).

[5] **Tobac**, *Grâce*, in *Dict. Apol.* (d'Alès), II, p. 324-343; *Le Problème de la Justification dans St Paul*, 1908; **A. de Boysson**, *La Loi et la Foi*, p. 265 sq.; **Prat**, *op. cit.*, II, p. 350-355.

in se, sed etiam ut *causa justitiæ* et *salutis* eorum qui legem custodiunt : " Custodite judicium et facite justitiam quia juxta est salus mea ut veniat et justitia mea ut reveletur " [1]. Pariter in Ps. *Beati immaculati in viâ* [2] supponitur eum qui legem observat esse justificatum et Deo acceptabilem. — Insuper exhibetur ut *pater* populi israelitici et cujusque justi, filiorum suorum curam gerens veluti maternam [3]; quod quidem supponit quamdam divinam adoptionem. Hæc autem adoptio primum quidem spectat universum populum Israelis, sed etiam et speciatim justos [4].

(b) Ibidem clare asseritur justificatione vere *deleri* peccata : " Amplius lava me ab iniquitate meâ, et a peccato meo munda me... Lavabis me, et super nivem dealbabor... Omnes iniquitates meas dele... Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis " [5]. Quod et Prophetæ variis illustrant comparationibus : " Si fuerint peccata vestra ut *coccinum, quasi nix* dealbabuntur " [6]. Deus " projiciet in profundum maris omnia peccata vestra " [7]. Jamvero peccata quæ delentur, supra nivem dealbantur, et in profundum maris projiciuntur, dici non possunt tantummodo tegi, sed omnino et intrinsece remittuntur; quod confirmatur ex eo quod, remissis peccatis, cor novum creatur et spiritus rectus innovatur.

140. *Opponuntur* quidem verba hæc, quæ thesim Protestantium confirmare videntur : " Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata; beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum " [8].

Resp. Plurimos textus supra attulimus qui peccata omnino tolli diserte asserunt; igitur textus hic ita intelligi debet, ut aliis Scripturæ testimoniis non contradicat. Hoc posito, verus sensus est hic : beati quorum peccata tecta sunt, non solum *oculis hominum*, sed etiam *oculis Dei* : jamvero peccata non possunt tegi oculis Dei, nisi realiter deleantur; quæ quidem interpretatio *contextu* fundatur, nam declaratur in primo versiculo peccata esse vere remissa, " beati, quorum *remissæ* sunt iniquitates ", et in secundo nullum dolum, ac proinde nullum peccatum remanere in animâ justi :

[1] *Isa.*, LVI, 1. — [2] *Ps.* CXVIII.

[3] *Isa.*, I, 4; XXX, 9; XLIII, 6; XLIX, 15; *Os.*, I, 10; XI, 1; *Jerem.*, III, 4, 14, 19, 22; *Malach.*, II, 10.

[4] *Sap.*, II, 16-18; *Eccli.*, XXIII, 1-4. — [5] *Ps.* L, 4, 9, 11, 12.

[6] *Isa.*, I, 18. — [7] *Mich.*, VII, 19. — [8] *Ps.* XXXI, 1-2.

" beatus vir cui non imputavit peccatum, nec est in spiritu ejus dolus". Quæ quidem interpretatio jam ab ipso *Augustino*[1] prolata fuit, ubi declarat vulnera corporis duobus modis tegi posse, ab ipso vulnerato et a medico : vulneratus tegit ea pallio, non tollit, medicus emplastro et tollit. Ita fit in peccatis : peccator tegit quando dissimulat, Deus tegit quando infusione suæ gratiæ sanat et tollit.

141. (B) *Novo Testamento* lucidius res declaratur. (a) Jam in *Synopticis* hæc doctrina *implicite* continetur, præsertim ubi asseritur *regnum Dei* non solum appropinquare, sed jam advenisse in quod peccatores per *pœnitentiam* ingrediuntur, quâ *remittuntur peccata*, et justi Deum tanquam *Patrem* invocant, cum spe cælum consequendi, et *videndi Deum* sicut eum vident Angeli Dei, quippe qui sint *filii Dei*[2].

142. (b) *S. Paulus* magis *explicite* rem declarat : 1) asserendo caritatem in animam justorum infundi, quâ filii Dei ejusque heredes efficiuntur : " Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis... Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filii Dei; si autem filii et heredes, heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi "[3]. Hæc autem omnia internam supponunt innovationem, non solam extrinsecam imputationem meritorum Christi. Quod sane his Apostoli verbis confirmatur : " Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi : ita et per unius obeditionem justi constituentur multi "[4]. Eodem modo constituimur justi per Christum ac constituti sumus peccatores per Adamum; atqui per Adamum vere et interne constituti sumus peccatores, ut ex græcâ voce καταστάθησονται et Protestantium confessione colligitur[5]; ergo per Christum

[1] *Enarr. 2ª in Ps.* XXXI, 12, *P. L.*, XXXVI, 257.

[2] " Ecce regnum Dei intra vos est " (*Luc.*, XVII, 21). — " Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cælorum " (*Matt.*, III, 2). — " Quanto magis Pater vester qui in cælis est dabit bona petentibus se... Pater noster qui es in cælis..." (*Matth.*, VII. 11). " Illi vero qui digni habebuntur sæculo illo et resurrectione ex mortuis... æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cùm sint filii resurrectionis " (*Luc.*, XX, 35-36). — " Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei qui in cælis est " (*Matth.*, XVIII, 10).

[3] *Rom.*, V, 5; VIII, 16-17. — [4] *Rom.*, V, 19.

[5] Hæc enim habet **D. Alford** (*Greek Test.*) in hunc locum : " Multi *facti* sunt peccatores non solum ut tales habiti, vel ut tales imputatione existentes. Dici-

justi intrinsece constituimur, eo magis quod S. Paulus infra addit gratiam, quâ justificamur, super delictum abundavisse.

2) Explicando hanc immutationem esse veram *regenerationem* et *renovationem* Spiritu Sancto peractam : " Salvos nos fecit per lavacrum *regenerationis*, et *renovationis* Spiritûs Sancti, quem *effudit* in nos... ut justificati *gratiâ* ipsius *heredes* simus secundum spem vitæ æternæ " [1]. Quibus verbis nihil expressius dici potest ad significandum justitiam, quâ justi constituimur, esse nobis intrinsecam et realem. Siquidem effusione *aliquid* effunditur, renovatione *novitas* tribuitur, regeneratione *nova vita* communicatur. Hæc autem vita est ordinis divini, cùm vocetur *ipsius Sancti Spiritûs effusio*, et eâ efficiamur *heredes vitæ æternæ*. — Alibi justificatio describitur uti actus, per quem *renovamur in statu primitivæ sanctitatis* : " Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitiâ, et sanctitate veritatis " [2]. Atqui status justitiæ primitivæ, juxta ipsos Protestantes, erat status interioris sanctitatis; ergo. Quod S. Paulus alio modo exprimit, asserens nos esse *in Christo Jesu*, cum eo compatientes, crucifixos, commortuos et consepultos, postea vero conresuscitatos, convivificatos conglorificatos, ei conformes, ideoque ejus coheredes, ei conjunctos sicut membra corpori, palmites trunco et lapides in eodem ædificio [3]. Hæc enim omnia nihil aliud sonant nisi vitam Christi nobis vere communicari.

3) Exponendo justos a Christo redemptos, vere mortuos esse peccato, ita ut destruatur corpus peccati et nihil damnationis in justis maneat : " Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per unius justi-

---

tur etiam : multi *fient* justi non per simplicem imputationem sicut in superiori casu, sed *realiter et actualiter* fient justi, eodem modo quo primi realiter et actualiter facti sunt peccatores ". Idem argumentum exponit **Newman**, *Lect. V. on Justificat*, 105-106; et postea addit non solum vocabulum *justum* de christianis prædicari in Scripturâ, sed etiam multoties rem ipsam seu sanctitatem vere justificatis tribui. Quod probat ex *Hebr.*, XIII, 21; *II Cor.*, IV, 4; *Eph.*, I, 4, 6; *Rom.*, VIII, 27.

[1] *Tit.*, III, 5-7. — [2] *Ephes.*, IV, 23.

[3] *Rom.*, VI, 4, 6; VIII, 17; *I Cor.*, II, 26; *II Cor.*, VII, 3; *Ephes.*, II, 5, 6, 21-22; III, 6; IV, 16, etc. Cfr. **Prat**, II, 52-54.

tiam in omnes homines in justificationem vitæ... Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia... Vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati... Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam... Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu" [1]. — Immo ideo cum Christo morimur et consepelimur, ut cum eo *novam vitam accipiamus*, ita ut simus in Christo *nova creatura, ipsius factura, in eo creati* [2]. Hanc autem vitam gratiæ esse dispositionem ad vitam gloriæ diserte testatur Apostolus : "Convivificavit nos in Christo (cujus gratiâ salvati estis, et conresuscitavit, et consedere fecit in cælestibus in Christo Jesu). Gratiâ enim salvati estis per fidem. [3]"

143. (c) Nec minus clare rem evincit *S. Joannes.* 1) Christus vocatur "Agnus Dei qui *tollit peccata mundi*" [4], et "*lavit nos a peccatis nostris* in sanguine suo [5]".

2) Præsertim vero justificationem describit ut *regenerationem spiritualem*, quâ filii Dei nominamur et sumus; ut *participationem vitæ* quæ vitæ æternæ est veluti inchoatio, quâ Christo intime unimur sicut palmites viti, vi cujus tres divinæ personæ in justo habitant, divinamque similitudinem animæ imprimunt, nunc absconditam, postea vero manifestandam [6].

144. Solvuntur difficultates. (a) Ex totâ doctrinâ Vet. et N. Testamenti constat peccatorem, per justificationem, vere a peccato libe-

[1] *Rom.*, V, 18, 20; VI, 6, 22; VIII, 1. — Attente legenti capita V-VIII hujus epistolæ res clare patebit.

[2] "Consepulti enim sumus cum illo... ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus." (*Rom.*, VI, 4). Cfr. *Ephes.*, II, 4-22; IV, 24; *Galat.*, VI, 15, etc, Cfr. **Prat**, II, 351-354; 370-375.

[3] *Ephes.*, II, 5-8; cfr. *Rom.*, VIII, 9-19; *I Cor.*, XIII, 12; XV, 21-28.

[4] *Joan.*, I, 29. — [5] *Apoc.*, I, 5; cfr. *I Joan.*, I, 7; III, 5.

[6] "Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei". (*Joan.*, III, 5). "Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam" (IV, 14) "Si quis diligit me... Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus" (XIV, 23). "Ego sum vitis, vos palmites; qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum" (XV, 5). "Carissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est" (*I Joan.*, III, 2).

rari nec immundum interne manere, sed in sanguine Christi lavari, ita ut fiat nova creatura, spiritualiter regeneratus, filius Dei adoptivus et heres, divinæ vitæ particeps, templum Dei sanctum. Etiamsi igitur vox "*justifico*, δικαιόω" etymologice significaret *declaro justum*, non exinde sequeretur justificationem nostram esse *meram ac nudam declarationem* quod justi sumus. Deus enim, utpote *omniscions*, *omnipotens* et infinite *verax*, cujus verba *statim producunt* quidquid significant, non potest aliquem *declarare justum* quin eo ipso eumdem *justum faciat;* secus ejus verbum esset inane aut mendax, ejus potentia irrita [1].

(b) Frustra pariter objiciunt *Protestantes* justificationem condemnationi opponi, condemnationem vero non facere, sed declarare aliquem esse reum. — Respondetur enim : condemnatio non facit quidem hominem esse reum, sed, ut justa sit, manifeste supponit eum reum esse. Quando igitur Deus declarat aliquem esse justum, vel supponit eum jam esse justum, vel eum justum facit.

(c) Multoties in Scripturâ justificatio comparatur vesti, quâ induimur; v. g. : "Induite novum hominem" [2]; "Exspoliantes vos veterem hominem et induentes novum" [3]. Atqui indumentum est aliquid extrinsecum. Ergo.

Resp. Justificatio comparatur vesti quoad *aliquid*, concedo; quoad *omnia*, nego. Hæc enim comparatio adhibetur ad ostendendum sanctitatem nostram non ex nobis, seu ex ipsâ naturâ nostrâ oriri, sed ex meritis Christi, quæ nobis applicantur, non autem ad probandum justificationem nostram esse tantum extrinsecam, ut clare ex contextu apparet : nam loco cit. (*Ephes.*, IV, 23-32), declaratur nos renovari debere *in spiritu*, seu intrinsece, et omnes actus malos et vitia deponere debere, ut virtutes christianas amplectamur. Atqui hoc supponit internam et veram renovationem. Confirmatur alio loco S. Pauli ubi loquitur de corpore nostro : "Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem" [4]. Atqui vox "induere" hoc loco certe intelligenda est de intrinseco immortalitatis dono nobis collato. Ergo pariter alius textus "induite novum hominem" de intrinsecâ gratiâ nobis collatâ accipi potest; aliunde contextus id exigit.

---

[1] Quod argumentum diserte evolvit **J. H. Newman** (*op. cit.*, p. 78-84); pauca ex ejus verbis referre juvat : "Res miranda! Altera theologiæ schola, de qua locuti sumus (lutherana scilicet), autumat Deum, cum nos justos appellat, significare nos non solum non fuisse, sed et numquam justos futuros. Incredibile sane, aliquid non esse eo quod Deus id esse dicat : sollemne viventis ac infallibilis Dei testimonium aliud esse a re quam testatur; Deum nostræ obedientiæ obsequium accipiendo prohiberi quominus nostram obedientiam acceptabilem reddat, atque gloriam declarandi nos justos, in hoc sitam esse ut nos injustos relinquat". — Nec aliter **Sabatier***, *L'Apôtre Paul*, p. 221-22.

[2] *Ephes.*, IV, 24. — [3] *Coloss.*, III, 9-10. — [4] *I Cor.*, XV, 53.

(d) Iterum dicitur de Christo : "Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio et redemptio"[1]. Atqui hæc verba significant justitiam Christi esse nobis imputatam. Ergo.

Resp. Nego minorem : nam, ut ex contextu et locis parallelis colligitur, sensus est Christum esse *causam meritoriam* et *efficientem* et veluti *fontem* justificationis nostræ, non autem extrinsece nobis suam sanctitatem imputare. Sic cùm dicitur : Deus fortitudo nostra, illuminatio nostra, etc.[2], sensus est Deum nostræ fortitudinis et illuminationis esse fontem, quippe qui fortes et illuminatos nos efficiat.

145. 2° **Traditione.** (A) *Per tria priora sæcula*, Patres, præsertim dum baptismi effectus describunt, justificationis naturam haud obscure declarant, asserentes non solum peccata vere remitti, sed etiam christianos renovari in novitatem Christi, ita ut sint christiferi et deiferi, iterum ab integro creari secundum imaginem et similitudinem Dei, filios Dei adoptivos effici, templum Dei, participes Spiritûs Sancti.

Ita *Pseudo-Barnabas* (circa an. 96) scribit[3] : "Ubi igitur nos renovavit per remissionem peccatorum, effecit ut aliam formam haberemus, animam nempe puerorum instar, utpote qui nos renovavit". Hanc autem peccatorum remissionem esse veram, non autem *mere imputatam* asserit *S. Justinus*[4] : "Si peccatorum eum pæniteat, peccatorum a Deo accipit remissionem, sed non, sicut vosmetipsos decipitis et alii quidam in hoc vobis similes qui dicunt, etsi peccatores sint, modo Deum noverint, *non imputare illis Dominum peccatum*". Juxta *S. Irenæum*, Filius Dei ideo factus est homo ut homo filius Dei adoptivus fieret[5], quare justi regenerantur et renovantur "a vetustate in novitatem Christi"[6], Spiritum Dei in se perseverantem habent, ideoque sunt templum Spiritûs Sancti, et, sicut oleaster in fructiferam olivam insertus, per fidem in Spiritum inserti, divinos fructus proferunt[7]. *Clemens Alex.* mirabiles baptismi effectus describit, quo illuminamur, in filios adoptamur et immortales reddimur; posteaque pergit : "Multis autem modis vocatur illud opus gratia, illuminatio, perfectum et lavacrum : lavacrum quidem, per quod peccata abstergimus; gratia autem,

[1] *I Cor.*, I, 30. — [2] *Ps.* XVII, 2; XXVI, 1; LXX, 5.
[3] *Ep. Barnab.*, VI, 11, *P. G.*, II, 741; **Journel**, 32.
[4] *Dial. cum Tryph.*, 141, *P. G.*, VI, 797; **Journel**, 146.
[5] *Adv. hæres.*, l. III, c. 19, n. 2, *P. G.*, VII, 938.
[6] *Adv. hæres.*, l. III, c. 17, n. 1, *P. G.*, VII, 929.
[7] Ibid., l. V., c. 6, n. 1; c. 10, n. 1; *P. G.*, VII, 1138, 1148; **Journel**, 251, 253.

quâ remittuntur pœnæ, quæ peccatis debentur; illuminatio autem per quam sanctam illam et salutarem lucem intuemur, hoc est per quam Deum perspicimus"[1].

146. (B) *A quarto ad undecimum sæc.*, jam magis explicite Patres, præsertim græci, gratiam præbent ut animæ instaurationem *per Spiritum Sanctum*, ut divinam similitudinem animæ impressam, quâ divinæ efficimur consortes naturæ, ad dignitatem supra naturam evecti per regenerationem in Spiritu, participes Dei per Spiritum, Deo assimilati et deificati.

(a) Inter *Græcos*, *S. Basilius* tradit per Spiritum in animas justorum gratiam infundi, quâ omni sorde purgati, illuminantur et spirituales redduntur : "Et quemadmodum corpora nitida pellucidaque, contacta radio, fiunt et ipsa supra modum splendida, et alium fulgorem ex sese profundunt; ita animæ, quæ Spiritum ferunt illustranturque a Spiritu, fiunt et ipsæ spirituales et in alios gratiam emittunt"[2]. *S. Chrysostomus* ostendit quomodo natura nostra, peccati rubigine fœdata, per Spiritum denuo conflata, novum et pulchriorem splendorem acquirit,[3] peccatorum remissionem accipit, Spiritûs participationem, adoptionem, vitam æternam[4]; mirosque baptismi effectus describit, quo reddimur sancti et justi, filii et heredes Dei, fratres et coheredes Christi, membra, templum et organa Spiritûs[5].

Lucidius etiam describit *S. Cyrillus Alex.* divinam similitudinem nobis per Spiritum impressam : "Spiritus nos ad formam Christi perficit, per sanctificationis videlicet qualitatem : Spiritus enim salvatoris nostri Christi est quasi forma ejus, divinam figurationem in nobis imprimens quodammodo per seipsum"[6]. Alibi exponit discrimen inter nostram filiationem adoptivam et filiationem Christi per naturam : "Igitur ascendimus ad supernaturalem dignitatem per Christum; non autem erimus filii Dei sicut ille, absque discrimine, per gratiam quâ illum imitamur : est enim Filius ex Patre existens genuinus, nos vero adoptivi ex benignitate, accipientes tanquam gratiam hoc : *Ego dixi : dii estis et filii Excelsi omnes.* Facta enim et serva creatura vocatur ad supernaturalia solo nutu ac voluntate Patris; Filius vero, Deus et Dominus, non decreto Dei et Patris, nec solum quia voluit, habet unde sit Deus et Filius,

[1] *Pædagog.*, l. I, c. 6, n. 26, *P. G.*, VIII, 280; **Journel**, 407.
[2] *De Spiritu S.*, IX, 23, *P. G.*, XXXII, 109; **Journel**, 944.
[3] *Catech. ad illuminandos*, I, 3, *P. G.*, XLIX, 227.
[4] *In Act. Apost. homil.*, XL, 2, *P. G.*, LX, 285.
[5] *Ex homil. ad Neophytos*, apud *S. August.*, *P. L.*, XLIV, 654; **Journel**, 1228.
[6] *Homil. paschales*, X, 2, *P. G.*, LXXVII, 617; **Journel**, 2063.

sed ex ipsâ substantiâ Patris effulgens, proprium ejus substantiæ bonum secundum naturam accipit"[1].

Uterque divinitatem Spiritûs sancti probat ex eo quod Spiritus nos *deificat*, uterque docet justos non posse sanctificari nisi *Spiritum accipiant*, qui suâ naturâ sanctus est[2].

(b) *Latini* minus diserte, sed tamen satis clare idem docent. *S. Ambrosius* asserit non solum peccata nostra *penitus tolli*[3], sed etiam per Spiritum justos *ad imaginem et similitudinem Dei* esse, divinæque consortes naturæ[4]. Quod lucidius affirmat *S. Augustinus*, dicens baptismo *auferri crimina, non radi*[5], nosque per gratiam deificari : "Manifestum est ergo quia homines dixit deos, ex gratiâ suâ deificatos... Qui autem justificat, ipse deificat, quia justificando filios Dei facit"[6].

Patres itaque explicite asserunt peccata non tantum radi, sed penitus tolli per gratiam, hancque esse divinam similitudinem quâ vere et interne renovamur; ideoque supponunt eam esse habitum quemdam supernaturalem animæ inhærentem.

147. (C) *A sæc. duodecimo ad sextum decimum*; (a) præeunte *S. Thomâ*, fit synthesis theologica : docet Angelicus Doctor remissionem peccatorum non fieri sine gratiâ animæ inhærente, quæ est habituale donum animæ infusum, a virtutibus distinctum, in essentiâ animæ sicut in subjecto residens.

(b) Res nondum definita fuerat a Conciliis. *Tridentinum* vero, ad refellendos errores Protestantium qui contendebant justificationem fieri morali seu extrinsecâ imputatione justitiæ Christi, absque verâ peccatorum remissione, duo definivit : 1) homines justificari non solâ imputatione justitiæ Christi, sed "*gratiâ* et *caritate* quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur atque illis *inhæreat*"[7]; hanc autem gratiam *non esse merum favorem Dei*, sed justitiam Dei, non quâ ipse justus est, sed quâ nos justos facit,

[1] *In Joannem*, I, 9, *P. G.*, LXXIII, 153; Journel, 2106.

[2] S. Basilius, *De Spiritu S.*, c. XVI, n. 38, *P. G.*, XXXII, 136; S. Cyrillus Alex., *Thesaurus*, 34, *P. G.*, LXXV, 585, etc.

[3] *Epistolæ*, LXX, 23, *P. L.*, XVI, 1240.

[4] *De Spiritu S.*, l. I, c. VI, n. 80, *P. L.*, XVI, 723, Journel 1283.

[5] *Cont. duas epist. Pelag.*, l. I, c. 13, n. 26, *P. L.*, XLIV, 562.

[6] *Enarrat. in Psalm.*, XLIX, 2, *P. L.*, XXXVI, 565; Journel, 1468.

[7] Sess. VI, can. 11.

quâ videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostræ, justitiam in nobis recipientes, unusquisque secundum mensuram quam Spiritus Sanctus partitur singulis, prout vult, et secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem; quâ Deus nos signat et ungit Spiritu promissionis sancto [1]; 2) hâc autem justificatione *tolli totum id quod veram habet rationem peccati*, et *non radi tantum aut non imputari* [2]; ex quo patet gratiam justificationis esse eo ipso remissivam cujusvis peccati saltem mortalis, quo separamur a Deo, pœnæque æternæ isti debitæ.

(c) Post Tridentinum, *Bellarminus* explicite disserit de gratiâ habituali prout ab actuali distinctâ, et de justificatione internâ per infusionem alicujus supernaturalis habitûs permanentis. Quam notionem expoliunt sequioris ævi theologi.

148. 3° **Ratio** *convenientiam* hujus doctrinæ ostendit. Inest enim homini intimum ac permanens desiderium Deum attingendi, Ei ex toto corde adhærendi, et in Eo perpetuo quiescendi: "Fecisti nos ad te, Deus, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te" [3]. Quod constat etiam ex diversis *religionibus positivis*, quæ omnes quamdam cum Deo communionem quærere videntur; immo aliquatenus ex variis *pantheismi* formis, quæ sunt quasi adulteratio hujus desiderii; necnon ex virorum præsertim religiosorum aspirationibus, qui non in rebus creatis, sed in solo Deo perfectam beatitudinem inveniunt [4]. Atqui tale desiderium sane non impletur merâ fictione juridicâ quâ reputamur justi dum intrinsece remanemus peccato inquinati; sed optime, immo et supra omnem nostram cogitationem ac aspirationem naturalem, satiatur infusione divinæ gratiæ quâ vitâ deiformi vivimus simili vitæ quâ vivebat Christus [5], vi cujus Deo ita intime conjungimur, ut ejus amici et filii vere nominemur et simus, ac prorsus deleantur peccata quæ huic perfectæ unioni obstabant; quâ tandem apti efficimur

[1] Sess. VI, cap. 7. — [2] Sess. V, can. 5.
[3] S. Augustinus, *Confessiones*, l. I, c. 1, *P. L.*, XXXII, 661.
[4] *Sum. theol.*, I² 2æ, q. 2-5.
[5] "Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Christus" (*Galat.*, II, 20).

ad videndum Deum intuitive, ut infra exponemus in *Tr. de Deo Remuneratore.* — Nec objiciatur tale desiderium Deo fruendi vires naturæ superare : potest enim non solum in justis, sed etiam in aliis, excitari divinæ gratiæ influxu, quæ, ex dictis, n. 971, etiam peccatoribus conceditur.

149. **Conclusiones.** (A) Duplici igitur elemento constituitur justificatio, uno positivo, altero autem negativo : (a) elemento *positivo*, infusione scilicet gratiæ, quæ nos sanctificat, ad vitam supernaturalem elevat et deificat reali et intimâ cum Deo unione ; (b) elemento *negativo*, nempe remissione verâ omnis peccati mortalis, cùm sit unio *amicitiæ* cum Deo ideoque penitus excludat quidquid nos Deo odibiles reddit.

(B) Gratia justificans non consistit in actibus transitoriis, sed in *habitu* quodam seu *qualitate permanente* animæ inhærente ; nam, juxta *Tridentinum*, gratia etiam parvulis infunditur, et consistit non in solâ remissione peccati nec in extrinsecâ imputatione justitiæ Christi, sed in internâ renovatione quâ vere justi efficimur, et quæ nobis inhæret ; atqui hæc dici nequeunt de actibus transitoriis, quorum infantes sunt incapaces et qui inhærere non possunt ; ergo hæc nonnisi *habitui permanenti* competunt.

(C) Eo ipso quod justificatione deleantur peccata quoad culpam, delentur et quoad pœnam æternam ipsis debitam : repugnat enim hominem esse simul Dei amicum et damnationi obnoxium. Sed remanere potest aliqua *temporalis* pœna exsolvenda.

150. **Controversia.** Ex dictis *gratia* justificans est *incompossibilis* in eodem subjecto cum *peccato mortali*, cùm infusio gratiæ infallibiliter annexam habeat remissionem peccati. Sed controvertitur inter theologos num hæc incompossibilitas sit *absoluta* et *ex quo fonte* oriatur [1].

Juxta *Scotistas*, hæc repugnantia non existit ex naturâ rei, sed solum ex *favore Dei gratuito*, ita ut ex *absolutâ Dei potentiâ* gratia et peccatum mortale in eâdem animâ coexistere possint ; juxta *Suarez*, hæc non ex institutione Dei, sed ex *naturâ* gratiæ ac

[1] **S. Thom.**, 1ª 2æ, q. 113, a. 1-2 ; **Suarez**, l. VII, cap. 20 ; **Mazzella**, n. 973 sq. ; **Pesch**, n. 331-335 ; **J. Van der Meersch**, n. 135.

peccati fluit, ita tamen ut peccatum mortale et gratia *de potentiâ Dei absolutâ* simul in eodem subjecto existere valeant; *Thomistæ* tandem contendunt illam repugnantiam tam essentialem esse ut gratia et peccatum mortale non possint etiam *de potentiâ absolutâ* in eâdem animâ simul sociari.

151. Quam ultimam sententiam ut multo probabiliorem amplectimur. (a) Teste enim *Scripturâ*, gratia et peccatum opponuntur ut *vita* et *mors*, *lux* et *tenebræ*, *justitia* et *iniquitas*, *Christus* et *Belial*, *Deus* et *idola* : "Et vos cum *mortui* essetis in delictis... *convivificavit* cum illo" [1]; "Nos scimus quoniam translati sumus de *morte* ad *vitam*" [2]; "Quæ est enim participatio *justitiæ* cum *iniquitate*? Aut quæ societas *luci* ad *tenebras*? Quæ autem conventio *Christi* ad *Belial*...? Qui autem consensus templo Dei cum idolis" [3]? Porro inter hæc omnia est repugnantia essentialis ex ipsâ naturâ rei, ita ut nec etiam divinitus conciliari possint, cùm sese mutuo destruant. Ergo idem dicendum est de gratiâ et peccato mortali. (b) Aliunde formæ quæ habent effectus formales essentialiter oppositos, non possunt etiam de potentiâ Dei absolutâ simul in eodem subjecto sociari; atqui ita est de gratiâ et peccato mortali; nam gratia, ex dictis, nos reddit Deo acceptos, ejus filios adoptivos ac vitæ æternæ heredes, necnon divinæ vitæ participes; dum peccatum mortale nos facit Deo odibiles, servos diaboli, ac æternæ damnationis reos; ergo non possunt simul in eodem subjecto subsistere, nisi eadem anima dicatur esse simul Deo *grata* et *odibilis*, et æternam beatitudinem æternamque reprobationem eodem tempore mereri.

152. *Thesis II[a]* : **Gratia justificans nos efficit Dei amicos, filios adoptivos et heredes, necnon divinæ consortes naturæ ac templum Spiritûs Sancti.**

1° *Gratia sanctificans seu justificans nos reddit Deo gratos ejusque amicos.* Certum est.

Etenim qui habent gratiam sanctificantem non solùm gaudent benevolentiâ communi quâ Deus omnes suas creaturas prosequitur, sed etiam ejus *verâ amicitiâ*. Amicitia siquidem tria importat : amorem *benevolentiæ*, et quidem *mutuum*, necnon *communicationem* alicujus boni, vi cujus quædam æqualitas aut similitudo inter amicos existit. Atqui gratia justificans hæc tria præstat. Siquidem : (a) justi *diligunt Deum*, nam gratia sanctificans nunquam separatur a caritate quâ diligimus Deum amore benevolentiæ; (b) *a Deo redamantur*, cùm scriptum sit : "Si quis

[1] *Coloss.*, II, 13. — [2] *I Joa.*, III, 14. — [3] *II Cor.*, VI, 14-16.

diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum "[1]; (c) cum hâc mutuâ dilectione adest *communicatio alicujus boni*, participatio scilicet naturæ divinæ omniumque donorum gratiæ quibus similes Deo efficimur, et cum eo intimâ ac stupendâ familiaritate conversantes : " Si quis diligit me,... Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus "[2], cujus ratio satis evidens est, cùm gratia sanctificans nihil aliud sit nisi *realis* expressio amoris Dei erga nos. Unde ait Tridentinum : " Sic ergo justificati, et *amici* Dei ac *domestici* facti, euntes de virtute in virtutem, renovantur "[3].

153. 2° *Gratia justificans filios Dei adoptivos ejusque heredes nos efficit.* Certum est : (A) ex *Scripturâ* quæ de justis id aperte declarat : " Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, ut *filii Dei* nominemur et simus "[4]; " Non accepistis spiritum servitutis..., sed accepistis *spiritum adoptionis filiorum* "[5]; si autem filii, et heredes, *heredes quidem Dei*, coheredes autem Christi "[6].

(B) *Traditione :* Concil. *Trid.* asserit nos per justificationem transferri " in statum gratiæ et adoptionis filiorum Dei ", et effici " heredes secundum spem vitæ æternæ "[7].

(C) *Rat. theol.* confirmatur et explicatur. Adoptio est gratuita assumptio personæ extraneæ in filium, cum jure ad hereditatem. Atqui gratiâ habituali non tantum reputamur filii Dei, sicut apud homines adoptatus adoptantis filius per juris fictionem censetur, sed insuper mirabili *regeneratione* naturam ipsam divinam participamus, ac consequenter quasi ingenitum jus ad Dei hereditatem consequimur; nam, ut recte ait *S. Thomas*[8], " homo consors factus divinæ naturæ adoptatur in filium Dei, cui debetur hereditas ex ipso jure adoptionis ".

Adoptio autem divina perfectior est humanâ adoptione : " quia, ut ait *S. Thomas*[9], Deus hominem quem adoptat,

---

[1] *Joan.*, XIV, 23. — [2] *Joan.*, XIV, 23.
[3] Sess. VI, cap. 10; cf. cap. 7, Denz.-Bann., 803 (685), 800 (682).
[4] *I Joan.*, III, 1. — [5] *Rom.*, VIII, 15-16. — [6] *Rom.*, VIII, 17.
[7] Sess. VI, cap. 4 et 7, Denz.-Bann., 796 (678), 799 (681).
[8] *Sum. theol.*, 2ª 2æ, q. 114, a. 3.
[9] *Sum. theol.*, 3, q. 23, a. 1.

idoneum facit per gratiæ munus ad hereditatem cælestem percipiendam; homo autem non facit idoneum eum quem adoptat; sed potius eum jam idoneum eligit adoptando".

154. *Conclusio practica.* Quantâ autem sollicitudine, quanto amore Deus filios suos adoptivos foveat, ex his verbis patet : "Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui"[1]. — Si vero filii Dei sumus, ejus sanctitatem ac dilectionem imitari debemus : "Estote ergo imitatores Dei, sicut filii carissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis"[2].

155. 3° *Gratiâ sanctificante justus efficitur templum Spiritûs Sancti totiusque Trinitatis*, secundum hæc verba : "Si quis diligit me... Pater meus diliget eum, et ad eum *veniemus* et *mansionem* apud eum faciemus[3]... Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis[4]"? Quod fusius mox declarabitur, n. 180.

156. 4° *Gratia justificans nos efficit divinæ naturæ consortes.* Certum est.

Hoc autem divinæ naturæ consortium est : (a) specialis inhabitatio Dei in animâ et unio immediata cum eâ; (b) vi hujus unionis, quædam specialis et supernaturalis Deo *assimilatio*, longe transcendens naturalem similitudinem tùm *vestigii* quæ omnibus creaturis inest, tùm *imaginis* quæ menti humanæ et angelo imprimitur[5]. Etenim gratiæ assimilatione efficimur apti, remote saltem, ad Deum immediate intuendum sine ullo medio creato : "Similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est"[6]; et jam dicimur "divinæ consortes naturæ"[7]; quia *semen ipsius Dei* in justis manet[8] : quia vero semen virtualiter continet novam plantam priori similem, ita gratia in se habet vim nos efficiendi Deo similes.

Hinc animæ quam gratia decorat, inest mirabilis *pulchritudo :* siquidem claritate et gloriâ divinâ refulget, quemadmodum purissimi crystalli globus lucet atque resplendet lumine solis; ordo perfectus vigere incipit inter facultates,

[1] *Isa.*, XLIX, 15. — [2] *Ephes.*, V, 1-2. — [3] *Joan.*, XIV, 23.
[4] *I Cor.*, III, 16. — [5] S. Thomas, I, q. 93, a. 1-4.
[6] *I Joan.*, III, 2. — [7] *II Petr.*, I, 4. — [8] *I Joan.*, III, 9.

dum inferiores potentiæ voluntati, ratio autem et voluntas Deo subduntur.

Divinam igitur imaginem peccato non deleamus, sed virtutum praxi perficiamus, secundum illud *S. Ambrosii* [1] : "Pictus es ergo, o homo, et pictus a Domino Deo tuo. Bonum habes artificem atque pictorem. Noli bonam delere picturam, non fuco sed veritate fulgentem, non cerâ expressam, sed gratiâ".

Art. II. De adeptione gratiæ justificantis.

Expositâ naturâ gratiæ justificantis, inquirimus : 1° quænam *dispositiones* requirantur ad eam consequendam; 2° quænam sint ejus *proprietates :* hæc duo sunt connexa, ut ex dicendis patebit.

§ I. De dispositionibus ad justificationem requisitis.

157. Status quæstionis. *Parvuli,* qui per baptismum justificantur, nullâ dispositione indigent, cùm nullius actûs rationalis sint capaces. *Adulti* vero ad justificationem sese præparare debent per actus fidei, timoris, spei, inchoatæ dilectionis et contritionis, ut optime a *Trident.* explicatur [2]. Protestantes autem plerique hâc de re dupliciter errant : docent enim (a) *fidem* esse *solam* conditionem ad justificationem requisitam, eo quod homo, spiritualiter per peccatum mortuus, nullam activam partem in suâ resurrectione habere potest; (b) fidem, quæ justificat, non esse directe fidem quâ mysteria divinitus revelata credimus, sed *fiduciam,* quâ quis credit peccata esse sibi remissa, propter merita Christi, et illam fidem non per modum dispositionis operari, sed per modum instrumenti quo merita Christi apprehenduntur [3].

---

[1] *In Hexaem.*, l. VI, c. 8, *P. L.*, XIV, 260. — [2] Sess. VI, cap. 6.

[3] Hanc doctrinam de *solâ fide justificante* vocavit **Lutherus** articulum stantis aut cadentis Ecclesiæ. Item **Calvinus** ait ; "Dicimus hominem solâ fide justificari" (*Instit.*, l. III, c. XI, 19). Quomodo autem fides justificet sic explicatur a Lutherano **Gerhard** (*de Justif.*, § 153) : "Fides non justificat vel meritorie, vel per modum dispositionis, ut volunt Pontificii, sed *organice* et per *modum apprehensionis*, quatenus meritum Christi in verbo Evangelii complec-

Triplicem videlicet fidem distinguunt : *fidem historicam*, quæ versatur circa res olim gestas, comminationes divinas, pœnas peccatoribus inflictas, aliaque hujusmodi in Scripturâ relata ; *fidem miraculorum*, quâ opera omnipotentiæ divinæ naturæ vires superantia credimus ; *fidem promissionum*, quæ iterum duplex est : *generalis*, quâ creditur salutem omnibus in Christum credentibus fuisse promissam ; *specialis*, quâ quis confidit sibi per imputatam Christi justitiam peccata fuisse condonata. Hæc ultima fidei species est, juxta ipsos, fides salvificans, seu justificans [1].

Multi tamen protestantes, præsertim recentiores, addunt fidem justificantem non esse sine bonis operibus, licet illa opera nihil ad justificationem conferant, sed sint veluti fructus ipsius : " Pœnitentiam vero non modo fidem continuo subsequi, sed ex eâ nasci, extra controversiam esse debet " [2]. Quomodo autem hæc omnia sibi consistant nostri non est exponere.

158. *Thesis I*ª. **Adulti ad justificationem se præparare debent gratiæ actualis ope, non per solam fidem sed etiam per actus aliarum virtutum** [3]. *De fide est ex Trident.* [4] : " Si quis dixerit solâ fide impium justificari, ita ut intelligat nihil aliud requiri quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, et nullâ ex parte necesse esse cum suæ voluntatis motu præparari atque disponi, A. S. "

159. 1° *Script.* (**A**) Scriptura manifeste asserit quasdam dispositiones ad justificationem requiri, et solam fidem non sufficere. Ait enim *S. Jacobus* : " Ex *operibus* justificatur homo, et *non ex fide tantum*... fides sine operibus mortua est " [5]. Quæ quidem verba, præsertim quando cum contextu sumuntur, adeo clara sunt ut Protestantes ipsi fateri debeant bona opera (supernaturalia) a S. Jacobo ad justificationem

---

titur ". Nec aliter docet Anglicanus **Faber** (*Primitive doctr. of justific.*, XIX), qui declarat justificationis causam esse extrinsecam Christi justitiam, quam apprehendimus ac nostram facimus per instrumentalem fidei manum. Cf. **Newman's** *Lect. on Justific.*, lect. I.

[1] Cfr. **Calvinus***, *Instit.*, lib. III, c. 2; **Hodge***, *Syst. theol.*, vol. III, p. 95.

[2] Ita **Calvinus**, *Instit.*, lib. III, c. 3, § I ; **Hodge***, *op. cit.*, III, 328.

[3] Cfr. **Bellarminus**, *de Justificatione*, l. I, c. 12-25 ; **Suarez**, *de Gratiâ*, l. VIII, c. 15-22 ; **Salmant.**, *de Justificatione*, disp. III, dub. 1 ; **Billuart**, *de Gratiâ*, disp. VII, a. 4 ; **Perrone**, *de Gratiâ*, n. 525 sq. ; **Murray**, *de Gratiâ*, disp. X, n. 32 sq. ; **Mazzella**, n. 1067 sq. ; **Newman**, *op. cit.*, lect. XII ; *Dublin Review*, oct. 1868, p. 344.

[4] Sess. VI, can. 9, — [5] *Jacob.*, II, 24-26.

requiri [1]. Insuper *S. Paulus*, cui tam confidenter Protestantes innituntur, dicit : " Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, *caritatem autem non habuero*, nihil sum " [2]; ex quo manifeste colligitur fidem etiam eximiam, sine caritate, justificare non posse. Alibi dicit : " In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ *per caritatem* operatur " [3], id est, ea quæ per caritatem animatur et vivificatur; ergo non sola fides justificat, sed ea quæ caritati conjungitur.

(B) Aliunde Scriptura distincte quasdam enumerat dispositiones ad justificationem necessarias, præter fidem : dicitur enim de *timore :* " Qui sine timore est non poterit justificari " [4]; de *spe :* " Qui sperat in Domino sanabitur " [5]; de *pœnitentiâ*, seu contritione : " Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis " [6]; de *dilectione :* " Qui non diligit, manet in morte " [7]. Jamvero si aliæ dispositiones, præter fidem, necessariæ sunt, certo fides sola non sufficit. Nec dicatur illas esse solum justificationis fructus, nam ex locis citatis, requiruntur tanquam conditiones sine quibus justificatio obtineri nequit.

160. 2° *Rat.* (A) Illud rejiciendum est quod *ex se* prava consectaria inducere potest; atqui doctrina novatorum circa sufficientiam fidei ad justificationem *ex se* ad inducenda prava consectaria tendit; si enim sola fides sufficiat, non necesse est pœnitere, bonis operibus vacare, concupiscentiam frænare.

De facto *Lutherus* prava illa consectaria amplexus est, dum scripsit ad Melanchthon : " Esto peccator et pecca fortiter, sed fortius fide et gaude in Christo "; quidam ex ejus discipulis, præsertim *Antinomiani*, eadem consectaria professi sunt. Fatemur equidem plerosque hodiernos Protestantes illa reprobare, et bona opera de facto commendare; sed hoc non impedit quin naturaliter et logice prava consectaria ex eorum systemate deduci possint.

---

[1] *Lutherus* quidem hanc epistolam genuinam esse dubitavit, quia cum illâ doctrinam suam conciliare nequibat, sed hodierni Protestantes ejus authenticitatem agnoscunt.

[2] *I Cor.*, XIII, 1. — [3] *Galat.*, V, 6. — [4] *Eccli.*, I, 28.

[5] *Prov.*, XXVIII, 25. — [6] *Luc.*, XIII, 3; *Act.*, III, 19.

[7] *I Joa.*, III, 14; cf. *Luc.*, VII, 47; *Galat.*, V, 6, etc.

(B) Aliunde ratio ipsa perspicere valet quam *conveniens* sit alias dispositiones, præter fidem, requiri ad justificationem. Nam, ut animadvertit *S. Thomas*, Deus movet omnia secundum uniuscujusque naturam, et quia homo liber est, Deus eum ad justificationem ita movet ut ipse libere sese præparet ad eam adipiscendam. Atqui talis præparatio includit actus *fidei, timoris, spei*, alicujus *amoris* et *contritionis;* nam prima conversio hominis ad Deum fit quidem per fidem; sed fides generat timorem filialem, quo peccator Deo se subjicit, eumque offendere timet; fides pariter causat spem, quâ misericordiâ Dei innixi remissionem peccatorum exspectamus; ex quo sequitur peccati detestatio : nam non potest peccator ad justitiam accedere nisi a peccato recedat, cùm hæc duo sibi invicem opponantur; tandem cùm fides perfecta non sit, nisi caritate informetur, peccator qui sincere ad Deum vult redire eum diligere incipit; ergo actus supra descripti ad justificationem adipiscendam requiruntur [1].

161. 3° *Solvuntur difficultates.* (A) In multis Scripturæ locis justificatio fidei ascribitur, nullâ aliâ conditione requisitâ : v. g., Christus dixit peccatrici : "Fides tua te salvam fecit" [2].

Resp. Scriptura justificationem fidei quidem ascribit, non quatenus hæc a ceteris virtutibus supernaturalibus distinguitur, sed quia fides sæpe designat complexum virtutum supernaturalium; itaque, nedum alias conditiones excludat, eas potius manifeste supponit; ita in casu allato, antequam Christus præfata verba proferret, de eâdem peccatrice dixerat : "Remittuntur ei peccata multa, quoniam *dilexit* multum" [3]; igitur justificatio non minus dilectioni seu caritati, quam fidei ascribitur. Mirum autem non est Scripturam tam sæpe necessitatem fidei inculcare, cùm fides sit revera "humanæ salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis" [4]. Qui fidem habet, eo ipso ceteras conditiones cognoscere et assequi potest, dum qui eâ caret, alias nec novit nec habere potest; non est igitur mirum si fides, quæ inter dispositiones ad justificationem est ordine prima, ex quâ ceteræ suam efficaciam derivant, et sine quâ aliæ exsistere non possunt, tam sæpe memoretur, eidemque tribuantur omnes justificationis effectus, præsertim cùm sæpe nomine fidei designetur non solum virtus ipsa fidei, sed *tota religio christiana* [5].

[1] *Sum. theol.*, 1ª 2æ, q. 113, a. 3-5. — [2] *Luc.*, VII, 50.
[3] *Luc.*, VII, 47. — [4] *Trident.*, sess. VI, cap. 8.
[5] *Rom.*, I, 8. Quod eruditi Protestantes etiam admittunt, ut v. g., **Sanday**, *Comment. on Romans*, p. 26-28.

162. (B) Totus est S. Paulus, præsertim in epistolis ad *Rom.* et ad *Galatas*, in declarando *solam fidem* sufficere, absque operibus, v. g. "Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus"[1]. *Resp.* (a) Nullibi asseritur in S. Paulo *fidem solam* ad justificationem sufficere; vox *sola* a *Luthero* addita fuit, in Germanâ translatione, sed in textu non invenitur, ut hodie Protestantes fatentur[2]. Nec potest dici illam vocem inveniri quoad sensum, ut contendunt adversarii; nam asserit quidem S. Paulus fidem sufficere ad salutem, sed fidem a caritate formatam, ut supra animadvertimus, n. 159.

(b) S. Paulus addit "*sine operibus*", sed his verbis opera *naturalia*, aut opera *legis mosaicæ* excludit, non autem opera supernaturalia, ut patet ex *textu*, *contextu* et *locis parallelis*: 1) ex *textu*, qui ita se habet: "Arbitramur justificari hominem sine *operibus legis*", i. e., sine operibus præscriptis a lege mosaicâ, jam a Christo abrogatâ; 2) *ex contextu*, nam in *Epist. ad Rom.* S. Paulus intendit probare contra Gentiles opera naturalia non mereri justificationem, et contra Judæos *opera legis* (mosaicæ) non ex se mereri gratiam, sed præterea requiri fidem in Christum, quia talis fides, et quidem sola, opera nostra reddere potest supernaturalia; opera autem bona ut necessaria habet, nedum ea excludat; siquidem in cap. II (6-13) ait: "Reddet unicuique secundum *opera* ejus... Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed *factores legis* justificabuntur"; 3) *ex locis parallelis*, nam alibi S. Paulus Christianos hortatur ut in *omne opus bonum* abundent, in *omni opere bono* justificentur, ut confirmentur in *omni opere et sermone bono*[3]; atqui illa omnia ostendunt S. Paulum non opera bona, seu supernaturalia, sed solum opera naturalia inutilia declarare; ergo[4].

163. (C) Si aliæ conditiones præter fidem requirerentur, justificatio gratuita non esset, nec tribui posset Christi meritis, sed nostris: quod hominis superbiæ faveret. *Resp.* Quamvis dispositiones ad justificationem requirantur, justificatio merito *gratuita*

[1] *Rom.*, III, 28.

[2] Quod jam Lutherus fateri coactus est: "Bene mihi notum erat vocem *sola* in textu latino et græco desiderari; nec Papistæ mihi opus erant ut hoc scirem. Verum est hasce quatuor literas *sola* ibi non inveniri... at hi non vident quomodo, omnibus insitis, hæc vox textus sensum optime exprimat". (*Luther*, apud **O'Connor**, *Luther's own Statements*, p. 26.)

[3] *II Cor.*, IX, 6-12; *Colos.*, I, 10; *II Thessal.*, II, 16.

[4] Quod egregie exponit **Newman**, *op. cit.*, lect. XII, et ibidem probat nullam contradictionem esse inter S. Pauli et S. Jacobi doctrinam: prior, eos alloquens qui naturæ nimis fidebant, iterum atque iterum declarat *opera sine fide* peracta non valere ad justificationem, sed supernaturalia opera non excludit; posterior autem eos alloquens qui jam credebant, emphatice asserit *fidem sine operibus* parum prodesse, sed, dum opera commendat, fidei necessitatem non negat. Utriusque igitur doctrina simul coordinata thesim nostram optime confirmat.

vocatur, quia homo ad eam sese disponere nequit sine gratiâ actuali, quæ gratis omnino datur; et insuper dispositiones illæ non merentur de condigno justificationem. Nec per hoc aliquid detrahitur gloriæ Christi, nam, sine ejus gratiâ, homo est radicaliter incapax sese disponendi ad justificationem, ac proinde conversio nostra Christi meritis tribuitur, nec de illâ gloriari possumus; immo quidquid agimus in ordine ad justificationem in gloriam ejus redundat, cùm id sub ejus influxu fiat.

164. *Thesis II[a]:* **Fides ad justificationem requisita non est fiducia, quâ quis credit peccata sibi esse condonata, sed supernaturalis assensus omnibus veritatibus a Deo revelatis.** *De fide est ex Trident.* l. c. can. 12 : " Si quis dixerit fidem justificantem nihil aliud esse quam fiduciam divinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum... A. S. "

165. 1° *Script.* (A) Christus enim de fide ad salutem necessariâ ait : " Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ; qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur "[1]. Atqui fides illa est fides, quâ creditur Evangelium, i. e. tota religio christiana quæ sub nomine Evangelii designatur, ut colligitur tum ex contextu, tum ex *Matth.*, XXVIII, 20, non autem fides quâ quis putat se esse justificatum, seu fiducia.

(B) S. Paulus rem aperte docet : " Sine fide autem impossibile est placere Deo; credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est et inquirentibus se remunerator sit "[2]. Hìc S. Paulus certo disserit de fide justificante, nempe de fide sine quâ nemo potest placere Deo; atqui hæc fides consistit in credendo existentiam Dei, ejusque providentiam, non autem in fiduciâ; ergo.

Objiciunt quidem Protestantes initio ejusdem capitis Paulum dicere : " Est autem fides sperandarum substantia rerum ", hisque verbis *fiduciam* designari. Sed immerito; ibi enim tradit Apostolus fidem esse *spei fundamentum*, quod minime negamus, sed statim addit eamdem esse *argumentum* (i. e. convictionem) non apparentium, seu assensum rebus non visis præbitum : quod est ipsa thesis nostra. Postea varia exhibet fidei exempla, ex quibus constat

[1] *Marc.*, XVI, 15.
[2] *Hebr.*, XI, 6; cf. *Joa.*, XX, 29, 31; *Rom.*, X, 9-10.

fidem de quâ disserit esse firmum assensum rebus revelatis datum, quatenus generat fiduciam, obedientiam aliasque morales dispositiones[1].

(C) Aliunde, fides, sensu protestantico intellecta, est impossibilis. Nam fide credere non possumus nisi ea quæ a Deo revelata sunt; atqui nullibi revelatur in Scripturâ nec proinde credi potest peccata uniuscujuslibet in particulari esse condonata. Revelatur quidem omnes, qui sinceram pœnitentiam agunt, esse justificatos, non autem talem aut talem hominem sinceram pœnitentiam egisse; quare *S. Paulus* de se ipso dicebat : " Nihil... mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum "[2]; ergo non possumus credere, fide divinâ nostra peccata in particulari fuisse condonata.

166. 2° *Solvuntur diffic.* Objiciunt Protestantes vocabula πιστεύω et πίστις non simplicem intellectûs assensum, sed *fiduciam* significare, præsertim ubi agitur de fide justificante, v. g. *Matt.*, IX, 2, 22; XV, 28; *Rom.*, IV, 5, etc.

Resp. Præfata vocabula aliquando simplicem assensum, aliquando, licet raro, fiduciam significant, ut clare colligitur ex lexicis N. T. ab ipsis Protestantibus editis. Ita, juxta *Schleusner*, πίστις est " certa animi persuasio, certitudo opinionis et judicii de aliquâ re, maxime de eo quod licitum et illicitum est... *assensus qui rebus credendis* tribuitur, speciatim *assensus* qui *religioni christianæ* tribuitur... mox nuda scientia et cognitio religionis christianæ, mox accessus et conversio ad religionem christianam, susceptio, professio externa religionis christianæ, ob assensum qui ei tribuitur "[3]. Proinde sensus ex contextu determinandus est : jamvero supra ostendimus, ex contextu, fidem justificantem non esse fiduciam, sed assensum veritatibus a Deo revelatis; ergo. Textus autem allati nil contra nostram thesim probant; prior in textu græco

[1] Argumenta hujusmodi fusius evoluta invenies apud **Bellarminum**, *op. cit.*, l. I, c. 4-11; **Suarez**, l. VIII, c. 16; **Becanum**, *Manuale*, l. I, c. 16, q. 5; **Perrone**, n. 554 sq.; **Murray**, *de Gratiâ*, l. c, n. 1-51; **Mazzella**, n. 1088 sq.; **Newman**, *op. cit.*, lect. XI; *Dublin Review*, oct. 1868, p. 317 sq.

[2] *I Cor.*, IV, 4.

[3] *Lexicon Gr.-Lat. N. T.* — Ita etiam *Robinson**, *Parkhurst** in Lexicis suis. Nec aliter sentit *Thayer**, op. cit., juxta quem fides est firmus alicui veritati assensus : " in Novo Testamento est assensus relationibus hominem inter et Deum, rebusque divinis, cui fiduciæ et sancti fervoris idea plerumque unitur, quæ ex fide nascitur, fideique nectitur. Relate ad Deum, πίστις est persuasio et Deum esse, eumdemque existere Creatorem et Dominum omnium rerum, qui nobis per Jesum Christum salutem æternam comparat. Relate ad Christum, πίστις firmam ac suavem persuasionem significat Jesum esse Messiam, quo mediatore, salutem æternam in regno Dei obtinemus, etc. "

sic se habet : " Confide, fili, *remissa sunt* (ἀφιενται) peccata tua ", et sensus est paralyticum posse confidere et gaudere, quia ejus peccata jam remissa sunt; posterior agit de fiduciâ per quam mulier a fluxu sanguinis curata fuerat; in tertio textu quæstio est de fide, vel fiduciâ per quam mulier Chananæa curationem filiæ suæ obtinuit; in quarto agitur de fide quâ Abraham credidit Deo dicenti posteros suos sicut stellas cæli innumerabiles fore, seu de fide vere theologicâ. Addimus in nullo loco N. T. fidem significare *fiduciam propriæ justificationis*, sed plerosque textus a Protestantibus congestos ad illam fiduciam referri, quæ ad miracula desideratur, nec proinde ad rem pertinere.

167. (A) **Theologicæ elucidationes.** 3° Inter dispositiones a *Tridentino* recensitas ad justificationem, non omnes sunt æque necessariæ. (a) *Fides* est omnino necessaria, cùm, ex dictis, sit initium et radix justificationis; (b) *spes* etiam requiritur, quia nemo ad Deum sese convertere valet nisi a Deo exspectet æternam felicitatem mediaque ad eam adipiscendam necessaria; (c) *timor servilis* non requiritur, sed plerumque utilis est; (d) *contritio* seu pœnitentia necessaria est omnibus qui graviter peccaverunt; (e) *caritas perfecta* non requiritur quando quis justificatur per sacramentum, sed tantum initium amoris, ut in *Tr. de Pœnitentiâ* declaratur.

168. (B) *Ultima dispositio* sufficiens ad justificationem peccatoris adulti est *contritio perfecta* extra sacramentum re susceptum, *attritio* autem in suscipiendo sacramento mortuorum, ut probabitur in *Tr. de Pœnitentiâ*. Hæc autem ultima dispositio non meretur justificationem *de condigno*, sed tantum *de congruo*, prout infra exponemus, n. 227. Non est igitur instrumentum quo arripimus merita Christi, sed *dispositio moralis* quâ, divinâ adjuti gratiâ, apti efficimur ad gratiam habitualem recipiendam.

169. (C) Hæc ultima dispositio debet esse *supernaturalis*, ideoque elici a voluntate per gratiam elevatâ. Controvertitur autem utrum eliciatur sub influxu *gratiæ actualis*, an *virtutis caritatis* quæ simul cum gratiâ sanctificante infunditur.

(a) *S. Thomas*[1] multique ejus discipuli docent justificationem fieri in instanti, eodemque tempore haberi contritionem et infusionem gratiæ sanctificantis, ita ut actus contritionis eliciatur sub influxu *habitûs caritatis*.

(b) *Suarez* autem, quem non pauci sequuntur, censet ultimum actum quo disponimur ad justificationem non elici a voluntate mediante infuso habitu caritatis, sed mediante *gratiâ actuali*[2]. Nam, ut ait *Pesch*, n. 360, " intelligi nequit quomodo id quod

[1] *Sum. theol.*, 1ª, 2æ, q. 113, a 8; *De veritate*, q. 28, a. 8.

[2] *De gratiâ*, l. VIII, c. 11. Cfr. **J. de Lugo**, *De pœnitent.*, disp. VIII, sect. 7.

homini datur *quia* est bene dispositus, simul detur ad hoc *ut* sit bene dispositus ad illud recipiendum". — Respondent tamen Thomistæ cum *Card. Billot*[1] : "Cùm, juxta omnes, infusio habitûs et motus contritionis sint tempore simul, non est existimandum voluntatem elevari per aliquod principium distinctum ab habitu ipso; redundaret enim et ad nihil inserviret. Verum pro priori (signo) naturæ, habitus nondum influit per modum habitûs, scilicet ut in potestate voluntatis existens, sed influit solum per modum motionis, seu *ut gratia operans*, et hoc modo est principium contritionis... In signo autem naturæ posteriori, cùm jam in potestate liberi arbitrii positus intelligitur, incipit influere per modum habitûs, id est, *ut gratia cooperans;* et hoc modo est principium contritionis in quantum eadem contritio est meritoria vitæ æternæ, et de condigno satisfactaria pro pœnâ temporali".

§ II. De proprietatibus gratiæ justificantis.

170. *Lutherani* et *Calvinistæ* contendunt : (a) hominem justificari fide quâ credit se esse justificatum, et exinde hâc fide cujus est conscius, certum esse de suâ justificatione; (b) gratiam justificantem esse in omnibus æqualem nec posse crescere, cùm nihil aliud sit nisi justitia Christi nobis imputata[2]. (c) Addunt *Calvinistæ* fidem et gratiam semel acceptas non posse amitti, quia Deus, juxta ipsos, solos electos regenerat, ita ut nunquam pereat semen vitæ eorum cordibus insitum. *Lutherani* autem dicunt solâ *fiduciæ* amissione justitiam amitti posse. Contra quos errores statuimus *incertitudinem*, *inæqualitatem* et *amissibilitatem* justificationis.

171. *Thesis Ia* : **Nemo potest, absque speciali revelatione, certus esse certitudine fidei vel scientiæ se esse justificatum; potest vero aliquis id scire certitudine morali late sumptâ.**

(A) *Neminem posse esse certum certitudine fidei* certum est ex *Trident.*[3] in quo legimus : "Quilibet, dum seipsum suamque propriam infirmitatem et indispositionem respicit, de suâ gratiâ formidare et timere potest; cùm nullus scire

[1] *De Ecclesiæ sacramentis*, t. II[4], p. 95-96.

[2] "Omnes christiani, aiebat **Lutherus** (*Sermo de Nativ. B. M. V.*), æque magni sumus sicut Mater Dei et æque sancti sicut ipsa"

[3] Sess. VI, cap. 9; cf. can. 13, 14, 15.

valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum ".

Probatur : (a) *Script.* in quâ *Sapiens* quærit : " Quis potest dicere : Mundum est cor meum ; purus sum a peccato ? " [1] ac si diceret : nemo. Quod confirmatur testimonio *S. Pauli* [2] : " Nihil... mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum ; qui autem judicat me, Dominus est ". Cujus sensus est : quamvis nullius peccati conscius sim, non ideo absolute certum est me esse justificatum, cùm solus Deus id infallibiliter sciat.

(b) *Tradit.* : " Quantâlibet enim justitiâ sit præditus homo, cogitare debet ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inveniatur esse culpandum " [3].

(c) *Rat.* : 1) quoad *certitudinem fidei* : nullibi revelatum est hunc aut illum esse justificatum ; 2) quoad *certitudinem scientiæ* : non absolute constat hunc aut illum hominem omnes conditiones adimplevisse ad justificationem requisitas ; et aliunde nihil in nobis cum absolutâ certitudine experimur a gratiâ procedens aut cum eâ exclusive connexum.

172. (B) Potest tamen conjici, et quidem aliquando cum *morali certitudine*, aliquem esse in gratiâ : (a) ex testimonio conscientiæ [4], quando quis nullius mortalis peccati conscius est ; (b) ex amore erga Deum sincero qui exercetur orationibus fervidis, sollicitâ fugâ peccati, zelo animarum : hæc enim omnia caritatem ideoque gratiam habitualem supponunt ; (c) contemptu mundi et praxi mortificationis [5] ; (d) solidâ devotione erga B. Virginem.

173. Corollarium. Communiter itaque rejicitur opinio *Catharini* [6] asserentis justum cognoscere posse suam justificationem *cum certitudine conclusionis theologicæ*. Quamvis enim de fide sit eos omnes justificari qui requisitas dispositiones afferunt, non est absolute certum hunc vel illum

[1] *Prov.*, XX, 9. — [2] *I Cor.*, IV, 4.
[3] S. Augustinus, *De perf. just.*, c. 15, n. 33, *P. L.*, XLIV, 309.
[4] Cf. *Rom.*, VIII, 16. — [5] *Galat.*, V, 24.
[6] Quam opinionem nostris diebus erudite propugnare conatus est P. Gaucher, *Le signe infaillible de l'état de grâce*, 1907.

hominem has dispositiones habere. Sufficit aliunde certitudo moralis late sumpta ad pacem animi tuto servandam.

174. *Thesis II[a] :* **Gratia justificationis est inæqualis in diversis justis, et in eodem justo crescere potest.**

De fide est ex *Trident.*[1] : " Justitiam in nobis recipientes unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult et secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem... Si quis dixerit justitiam acceptam non conservari atque etiam augeri... per bona opera, A. S. "

175. Probatur : (A) *Script.* (a) Juxta *S. Paulum*[2], " unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi " : quod satis indicat unicuique dari talem mensuram ex liberâ donatione Christi, et exinde diversis diversam. (b) In *Apocalypsi* expresse declaratur justum in justitiâ crescere posse : " Qui justus est justificetur adhuc et sanctus sanctificetur adhuc "[3].

(B) *Ratione :* ex parte quidem *finis*, gratia non potest esse major aut minor, cùm secundum sui rationem, et exinde semper, conjungat hominem summo bono, quod est Deus; sed ex parte *subjecti*, gratia suscipit magis et minus, cùm magis ac magis eam participare, eâ imbui et deificari homo possit. Cujus diversitatis *aliqua* ratio est præparatio animæ, *prima* vero ratio est sapientia Dei " qui diversimode suæ gratiæ dona dispensat ad hoc quod ex diversis gradibus pulchritudo et perfectio Ecclesiæ consurgat, sicut etiam diversos gradus rerum instituit ut esset universum perfectum "[4].

176. *Thesis III[a] :* **Gratia justificationis est amissibilis et de facto amittitur per quodlibet peccatum mortale.**

1° Gratiam *amitti* per peccatum mortale constat (A) *Script. :* " Justus non poterit vivere in justitiâ suâ in quâcumque die peccaverit "[5]. Unde monet Christus : " Vigilate et orate ut non intretis in tentationem "[6]; et Apostolus : " Qui se existimat stare, videat ne cadat "[7]. Quæ quidem admonitiones vanæ essent, si gratia semel

[1] Sess. VI, cap. 7, can. 24, Denz.-Bann., 799 (681), 834 (716).
[2] *Ephes.*, IV, 7; cf. *Matth.*, XXV, 15-20.
[3] *Apoc.*, XXII, 11; cf. *Prov.*, IV, 18; *II Pet.*, III, 18.
[4] I[a] 2æ, q. 112, a. 4. — [5] *Ezech.*, XXXIII, 12-13. — [6] *Matth.*, XXVI, 41.
[7] *I Cor.*, X, 12.

accepta amitti nequiret. — Confirmatur exemplis Davidis, Salomonis aliorumque qui, post habitam justificationem, eam amiserunt. Unde et *S. Paulus* asserit fidem ipsam amitti posse [1].

(B) *Ratio* est : 1) quia gratia nos conjungit cum Deo et per seipsam et per caritatem quæ ab eâ resultat; peccatum vero mortale nos a Deo separat : unde gratia et peccatum, utpote oppositâ, sunt incompossibilia; 2) quia gratia et caritas pendent sane ex actione Dei infundentis, sed simul ex acceptatione animæ perseverante : unde, cùm anima per peccatum respuat gratiam et amicitiam Dei, eo ipso cessat Deus hanc influere, sicut lumen solis cessat in aere per hoc quod aliquod obstaculum interponitur [2].

177. 2° Quod autem gratia *possit amitti*, venit ex eo quod regulariter, intra spatium probationis, non tam perfecte subdat animam ut liberum arbitrium sit immobiliter in bono fixum. Unde definivit *Trident* [3] : " Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo eum qui labitur et peccat, nunquam vere fuisse justificatum, A. S. "

178. *Solv. diff.* (a) Sæpe sæpius Scriptura asserit caritatem esse *inexstinguibilem*, *insuperabilem*, *nunquam excidentem* [4]; atqui hæc omnia indicant justitiam esse inamissibilem; ergo.

Resp. Nego minorem, nam illa verba significant, virtutem caritatis neque vi externâ neque per visionem beatificam esse destruendam sicut fidem et spem, sed perseveraturam in justis, qui in statu gratiæ moriuntur, ut S. Paulus ipse disertis verbis rem alibi [5] explicat.

(b) Dicitur : " Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare quia ex Deo natus est " [6].

Resp. Sensus est : qui natus est ex Deo non potest peccare mortaliter *dum* remanet filius Dei, quoniam semen illius, scilicet caritas sive gratia in eo manens, peccatum excludit : seu aliis verbis declaratur aliquem non posse simul caritatem retinere et peccare mortaliter, ut explicatur etiam a Protestantibus, v., g. *D. Alford*, in h. l.; nihil igitur ex his verbis contra thesim nostram deduci potest.

---

[1] *I Tim.*, I, 19. — [2] S. Thomas, 2ª 2æ, q. 24, a. 12.
[3] Sess. VI, can. 23, 27. — [4] *Rom.*, VIII, 35; *I Cor.*, XIII, 8.
[5] *I Cor.*, XIII, 8-10. — [6] *I Joan.*, III, 9.

Art. III. Theologica expolitio doctrinæ de gratiæ essentia.

179. Scriptura et Concilia gratiæ intrinsecam naturam non definierunt; sed ex iis quæ circa ejus proprietates et effectus declarârunt, Patres et Theologi ejus essentiam inferre nisi sunt.

Animadvertunt imprimis gratiam duplici elemento constare, nempe *inhabitatione Spiritûs Sancti* seu totius Trinitatis in animâ, vi cujus supernaturalis et intima unio inter Deum trinum et animam justi existit (hæc est gratia *increata*); et *qualitate supernaturali* (gratiâ *creatâ*) quâ Spiritus animam adornat eamque reddit divinæ consortem naturæ seu *deiformem*, Deo aliquatenus similem. Animadvertimus autem ex hoc duplici elemento non constitui duas species gratiæ habitualis, sed unam eamdemque esse gratiam, quæ sub duplici respectu consideratur.

Græci prius elementum præcipue exposuerunt, Latini autem posterius. Utrumque vero consociari debet, juxta omnes, ut gratiæ integer conceptus habeatur; nam, ut ait *S. Thomas*, "gratia causatur in homine ex præsentiâ Divinitatis sicut lumen in aere ex præsentiâ solis [1]"; seu, aliis verbis, Spiritus Sanctus (gratia increata) est causa efficiens gratiæ sanctificantis (gratiæ creatæ), eam producendo, conservando et augendo, et quidem ipsâ suâ præsentiâ et intimâ unione cum animâ. De utrâque igitur dicemus.

§ I. De gratia increata seu de inhabitatione Spiritus S. in anima justi [2].

180. Jam diximus in *Tr. De Deo Trino*, n. 562, totam Trinitatem in animâ justi inhabitare sicut in templo, et

[1] *Sum. theol.*, 3, q. 7, a. 13.

[2] **S. Thomas**, 1, q. 38, a. 1, 2; q. 43, a. 3; **S. Bonaventura**, *In lib. I Sent.*, dist. 14, a. 2; **Lessius**, *De perfect. divinis*, XII, 11; **Petavius**, *De Trinitate*, l. VIII, c. 4 sq.; **Suarez**, *De Trinit.*, l. XII, c. 5; **Schaezler**, *Natur und Uebernatur*, I, 24; **Franzelin**, *De Deo trino*, th. 43 sq.; **Scheeben**, *Mysterien*, § 28-30; *Dogm.*, II, § 125, III, § 169; **Scholz**, *De inhabit. Spiritûs S.*; **P. Oberdoerffer**, *De inhabitatione Spiritûs Sancti*, 1890; **Froget**, *De l'inhabitation du St Esprit* [2], 1901; **Abbé de Bellevue**, *L'œuvre du St Esprit ou la sanctification des âmes*, 1901; **L. Labauche**, *op. cit.*, 290-318.

hanc inhabitationem specialiter tribui Spiritui Sancto, quia est opus sanctificationis. Quod quidem hic fusius explicare oportet.

1° Secundum *Scripturam :* (A) *Spiritus Sanctus* (a) nobis datur ut *donum* a caritate idcoque a gratiâ creatâ distinctum : " *Caritas* Dei diffusa est in cordibus nostris per *Spiritum S. qui datus est* nobis " [1]; ibi enim distinguitur *caritas* a Spiritu qui eam diffundit, sicut donum a donatore; (b) habitat *in nobis* sicut *in templo*, ideoque nobiscum init communionem intimam et societatem permanentem, quatenus nempe *Deo consecramur* tanquam speciale et sacrum habitaculum : " Nescitis quia templum Dei estis et Spiritus Dei habitat in vobis?... Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos... An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritûs Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo " [2]... (c) dicitur *signaculum* quo signati sumus et *pignus* gloriæ cælestis quæ nobis promittitur : " Credentes *signati* estis Spiritu promissionis Sancto... Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo *signati* estis in diem redemptionis... Qui signavit nos et dedit *pignus* Spiritûs in cordibus nostris " [3].

(B) Hæc autem inhabitatio seu unio non est propria Spiritui Sancto, sed *communis tribus divinis personis :* " Si quis diligit me... et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus " [4].

181. 2° *Patres* hanc intimam unionem inter animam justi et Spiritum Sanctum describunt et variis comparationibus illustrant.

(a) Inter *Græcos*, *S. Basilius* declarat hanc unionem in eo sitam esse quod Spiritus S., habitans in nobis, nos spirituales reddit et conformes imaginis Filii Dei[5]: " Nam qui jam non vivit secundum carnem, sed Spiritu Dei agitur et filius Dei nominatur et conformis imaginis Filii Dei factus est, spiritualis dicitur... Gratia ab eo manans, dum Spiritus habitat in dignis et sua ibi operatur, recte dicitur inesse eis qui Spiritûs sunt capaces ". *S. Cyrillus Alex.*

[1] *Rom.*, V, 6. Cfr. *I Thess.*, IV, 7-8; *I Cor.*, II, 12.
[2] *I Cor.*, III, 16, 17; VI, 16, 19.
[3] *Ephes.*, I, 18; IV, 30; *II Cor.*, I, 22. — [4] *Joan.*, XIV, 23.
[5] *De Spiritu S.*, cap. XXVI, nn. 61, 63, *P. G.*, XXXII, 180, 184; cfr. cap. IX, n. 22-23; cap. XVIII, n. 47.

docet Spiritum S. non solum gratiâ suâ et operatione nobiscum esse, sed eum ipsum intime nobis uniri : " Templa enim sumus vere existentis et subsistentis Spiritûs; vocati autem sumus propter ipsum dii, quatenus divinæ et ineffabilis naturæ consortes sumus per conjunctionem ad ipsum " [1]. Quod comparatione illustrat *sigilli ceræ impressi :* " Ipse qui Deus est et ex Deo procedit, in cordibus se recipientium, tanquam in cerâ, sigilli instar, invisibiliter imprimitur, per sui communicationem et similitudinem naturam ad exemplaris pulchritudinem repingens et Dei imaginem homini restituens " [2]. — (b) Inter *Latinos*, *S. Ambrosius*, exponens verba S. Pauli. " Caritas Dei diffusa est, etc.", asserit Spiritum Sanctum nobis dari primum in baptismo, deinde in confirmatione, ut splendorem atque imaginem ejus et gratiam tenere possimus [3]; *S. Augustinus* non solum ipse docet, sed testatur et Patres magno consensu prædicare Deum seipsum donum justis dare : " Si in donis Dei nihil est majus caritate et nullum est majus donum Dei quam Spiritus Sanctus, quid consequentius quam ut ipse sit caritas [4] ? ... De Spiritu autem Sancto nondum tam copiose ac diligenter disputatum est... nisi quod eum *donum Dei* esse prædicant " [5].

182. 3° *Theologi* hanc inhabitationem accuratius exponere conantur. (**A**) Spiritus Sanctus manet in animâ justi non solum ratione immensitatis divinæ, sed novo plane modo, ita ut eum *possideamus* sicut *in templo*, eoque ut *amico fruamur*, qui in nobis *commoratur* tanquam *protector specialis*, ut suæ sanctitatis nos consortes efficiat, et in amore suo conservet, immo et crescere faciat. Sicut enim mundus naturalis non persisteret nisi Dei vi creatrice conservaretur, ita vita nostra supernaturalis subsistere non posset nisi vi sanctificatrice Spiritûs sustentaretur; vis autem Spiritûs sanctificatrix ab ejus substantiâ realiter non differt; ideoque Spiritus Dei ipse animam intrat, eamque pervadit et sanctificat.

Præsentia vero Dei per gratiam a communi præsentiâ in rebus creatis differt : (**a**) Deus omnibus rebus præsens est tamquam *auctor naturæ*, ut eas in esse naturali conservet et ad finem naturalem perducat; justis autem præsens est tanquam *auctor vitæ supernaturalis*, ut eam tueatur et

[1] *Dialog.* VII, *P. G.*, LXXV, 1085.
[2] *Thesaurus*, 34, *P. G.*, LXXV, 609; **Journel**, 2080.
[3] *De Spiritu S.*, l. I, c. 5-6.
[4] *De Trinitate*, l. XV, c. 19, *P. L.*, XLII, 1086.
[5] *De fide et Symbolo*, n. 19, *P. L.*, XL, 191.

augeat, nosque ad vitam gloriæ dirigat; (b) Deus præsens est creaturis rationalibus ut cognoscatur et ametur tanquam *auctor naturæ* naturaliumque bonorum distributor; justis vero inest ut cognoscatur et ametur tanquam *auctor gratiæ*, amicus intime dilectus, bona supernaturalia et seipsum largiens; (c) unio communis cum Deo est inchoatio illius cognitionis dilectionisque, perfectioris quidem sed discursivæ, quæ naturalem beatitudinem constituit; unio per gratiam est inchoatio unionis quæ consummabitur in gloriâ per visionem beatificam, vi cujus jam eum possidemus eoque fruimur. — Duo *igitur* ordines differunt in eo quod Deus constituit *naturalem* ordinem *efficientiâ causalitatis suæ*, quâ omnibus substantialiter præsens est ut *auctor;* dum *supernaturalem* ordinem constituit non tantum efficientiâ potentiæ suæ, sed etiam illâ *unione* et illo *dono suî ipsius*, quibus animam justi eo ipso divino consortio *deiformem facit*, et seminaliter inchoat *in viâ* unionem illam cælestem, in quâ Ipse, ad modum *speciei immediate impressæ*, ineffabiliter menti creaturæ suæ in æternum adhærebit.

183. (B) Hæc inhabitatio omnino distinguitur ab unione *hypostaticâ*, quâ duæ naturæ, divina et humana, in unâ cândemque personâ subsistunt, cùm justus suam personalitatem retineat; et ab unione quæ existit *inter corpus et animam*, in quâ anima et corpus unum compositum substantiale constituunt, cùm Spiritus et anima remaneant substantiæ prorsus distinctæ. Attamen ad utramque unionem quadamtenus accedit, ait *Hurter*[1]: "Sicut enim ratione unionis hypostaticæ filius hominis est Filius Dei naturalis et verus Deus: ita ratione hujus unionis filius Adæ redditur (saltem secundum plures) *plene* filius Dei adoptivus atque consors divinæ naturæ; et sicut ratione unionis animæ cum corpore corpus vivit vitam animalem: ita ratione inhabitantis Spiritûs Sancti justi vivunt vitam spiritualem".

Unio itaque justi cum Deo est: (a) *accidentalis* et non substantialis, non quidem eo sensu quod Spiritus Sanctus fit accidens quoddam substantiæ animæ inhærens, aut anima fit accidens divinitati inhærens, sed eo sensu quod

[1] *Theol. dogmat. Compendium*, th. CCIV, Scholion, n. 200.

Deus habitat in justis *non per se et necessario*, sed ex *liberâ electione*, et seipsum donando nostram substantiam sibi quidem assimilat, sed non transformat in se [1], ideoque manet a nobis distinctus, etsi vere et physice præsens in animâ nostrâ eique unitus; (b) *moralis* quidem, quatenus intimo amore Deus et anima conjunguntur, sed simul *realis* et aliquo modo *physica*, licet sensu *minus stricto*, quatenus Spiritus Sanctus, præsens non solum per operationem, sed etiam per substantiam, vitam supernaturalem effundit in animam, seipsum in eâ imprimens sicut sigillum ceræ imprimitur, dum anima omnino pendet a Spiritu Sancto quoad eamdem vitam. Animadvertendum est tamen hujusmodi unione Spiritum S. nullam mutationem pati, sed totam mutationem se habere ex parte animæ. (c) Hæc unio est *progressiva*, eo sensu quod fit intimior quoties justus altiorem gratiæ gradum accipit : tunc enim Spiritus magis ac magis animæ illabitur, eam pervadit, novisque beneficiis donat, ut videre est in vitâ Sanctorum.

184. (C) Spiritus in animâ habitans eam sanctificat non ut causa formalis intrinsece informans, sed extrinsece tantum inhærens, et ut causa *efficiens* et *exemplaris*. (a) Non proprie ut causa *formalis*, quidquid dixit *P. Lombardus;* nam, juxta *Tridentinum*, "unica causa formalis (justificationis) est justitia Dei *non quâ justus est*, sed quâ *nos justos facit*", seu gratia creata; si enim Spiritus S. esset causa formalis nostræ sanctificationis, anima considerari deberet tanquam causa materialis, cui intrinsece inhæreret Spiritus, et ex his duobus constitueretur aliquâ ratione unum ens : quod pantheismum redolet. (b) Est autem causa *efficiens* sanctitatis, quatenus eam infundit, conservat et auget, et quidem vi ipsius unionis quâ animam sibi assimilat. Itaque *uno eodemque tempore* Spiritus S. et gratia creata animam ingrediuntur; sed *logice*, ut ait *S. Thomas*, per prius recipi-

[1] Reprobata est enim propos. 5a *Mich Molinos :* "Nihil operando anima se annihilat et ad ipsum principium redit et ad suam originem, quæ est essentia Dei, in quâ transformata manet ac divinizata, et Deus tunc in se ipso manet; quia tunc non amplius sunt duæ res unitæ, sed *una tantum* et hâc ratione Deus vivit et regnat in nobis, et anima seipsam annihilat in esse operativo". Denz.-Bann., 1225 (1092).

mus Spiritum Sanctum quam dona ejus [1]. (c) Dici etiam potest causa *exemplaris*, quatenus divinam similitudinem animæ imprimit, ut infra exponetur, n. 189.

185. (D) Hæc specialis unio animæ cum Spiritu Sancto est *communis tribus divinis personis*, sed *per appropriationem* tribuitur Spiritui Sancto, quia est opus caritatis et sanctitatis. Ita communiter contra quosdam theologos [2], qui, distinctione factâ inter *inhabitationem*, quam fatentur esse communem tribus personis, et *unionem*, hanc proprie convenire Spiritui Sancto putant, innixi præsertim Patribus græcis, qui id docere videntur [3]. Ratio præcipua hæc est : in divinis omnia sunt communia, ubi non obviat relationis oppositio; atqui non solum inhabitatio, sed etiam unio Dei cum animâ per gratiam, potest tribus divinis personis tribui, quin obviet relationis oppositio : hæc enim unio non est proprietas *personalis* Spiritûs S., cùm hic non hypostatice, sed solum accidentaliter uniatur animæ, ex jam dictis. — Dicunt quidem Spiritum Sanctum *specialiter* uniri justo quatenus Spiritus est aliquo modo, licet non sensu stricto, *causa formalis* nostræ sanctitatis et divinæ adoptionis, et constituit cum animâ totum quoddam organicum, ad efficiendos actus nostros supernaturales. Sed hæc theoria vel reincidit in opinionem P. Lombardi superius confutatam, vel significat tantum realem unionem trium pariter personarum cum animâ nostrâ, eo sensu quo jam exposita fuit, cùm nulla alia relatio propria alicujus divinæ personæ *ad extra* concipiatur nisi hypostatica unio [4].

Quare merito scripsit *Leo XIII* : "Hæc autem mira

[1] *In I Sent.*, dist. 14, a. 3, sol. 4.

[2] Inter quos : **Petavius**, *De Trinitate*, l. VIII, cap. 4-6; **Scheeben**, *Dogmatik*, II, § 169; **Scholz**, *De inhabit. Spiritûs Sancti*, p. 70.

[3] Haud pauci tamen inter Græcos nostræ sententiæ favent. Ita, v. g., **S. Athanasius** (*Ad Serap.*, ep. I, n. 31, *P. G.*, XXVI, 601) : "Profecto, cum Dominus ait : veniemus ego et Pater, simul venit Spiritus non alio modo quam ut Filius in nobis habitaturus"; **S. Cyrillus Alex.** (*In Joan.*, X, 23, *P. G.*, LXXIV, 292), eumdem textum interpretans, scribit : "Inhabitante itaque in nostris cordibus Unigenito, nequaquam abest Pater, habet enim in seipso Filius genitorem, unius existens cum eo substantiæ, sed et ipse est in Patre naturaliter".

[4] Quam opinionem late exponit et confutat **P. Oberdoerffer**, *op. cit.* p. 44-56; 71-122.

conjunctio, quæ suo nomine *inhabitatio* dicitur, conditione tantum seu statu ab eâ discrepans quâ cælites Deus beando complectitur, tametsi verissime efficitur præsenti totius Trinitatis numine : " *ad eum veniemus et apud eum mansionem faciemus* ", attamen de Spiritu Sancto tanquam peculiaris prædicatur " [1].

Itaque eo tantum sensu inhabitatio SS. Trinitatis dici debet Spiritui Sancto *peculiaris*, quod in Ipso sit *specialis* ad eam tituius : videlicet Deus trinus unitur nobis quatenus est *amor*, ideoque quia est Spiritus Sanctus qui procedit *ut amor*. Unde unio communis est quidem tribus personis, ita tamen ut sit *virtualiter propria* Spiritui, eodem fere modo ac dicitur Christus miracula patrasse per omnipotentiam propriam Verbi, id est, *virtualiter* propriam, licet tribus personis realiter communem.

§ II. De gratia creata [3].

186. Scholastici ex hâc doctrinâ de habitatione SS. Trinitatis in animâ nostrâ consectaria quædam deduxerunt quæ Patres jam obiter indicaverant. Deus, seipsum donando, secum dona creata affert ad ornandum templum in quo inhabitat, et ad elevandam vitam nostram intellectualem. Quapropter Spiritus Sanctus in animam justi infundit dona supernaturalia quæ a nobis recepta non tantum eam adornant et perficiunt, sed etiam constituunt novam vitam, vitam nempe *deiformem* triplici constantem elemento : (a) *gratiâ habituali creatâ*, quæ est habitus *entitativus* ipsam essentiam animæ perficiens; (b) *virtutibus infusis*, quæ sunt habitus *operativi* seu *facultates supernaturales*, quibus potentiæ naturales ita elevantur ut actus deiformes elicere valeant, adjuvante *gratiâ actuali*, de quâ jam egimus; (c) *donis Spiritus Sancti*, quæ sunt pariter habitus operativi, quibus inclinamur ac disponimur ad prompte obediendum motionibus Spiritûs Sancti. Quapropter *tria elementa* quibus constituitur gratia creata *describemus*.

---

[1] *Encycl. de Sancto Spiritu*, 9 maii 1897.

[2] Th. de Régnon, *Etudes sur la Ste Trinité*, Etude XXVI, p. 484-485; L. Labauche, *op. cit.*, p. 292-301.

[3] S. Thomas, Ia 2æ, q. 110; Suarez, lib. VI; Salmantic., disp. IV; Billuart, disp. IV; Mazzella, n. 907-1024; Terrien, *op. cit.*, p. 75 sq.; Bellevue, *op. cit.*; Rademacher, *Die Uebernatürl. Lebensordnung nach der Paulin. und Joann. Theologie*, 1905.

I. De gratia habituali.

187. Cùm existentia gratiæ habitualis jam probata fuerit (n. 138), ejus naturam expendere satis erit. Definiri potest : *qualitas supernaturalis, intrinsece et permanenter animæ inhærens, per quam divinæ efficimur participes naturæ.*

Dicitur : (A) *qualitas*, ac proinde non substantia, sed *accidens*, seu præcisius *habitus* animam perficiens immediate in ordine essendi, mediate in ordine operandi : vi enim gratiæ homo potest divine agere. Hic habitus non est proprie creatus, cùm creatio proprie dicta de solis substantiis prædicetur, sed a Deo producitur et infunditur in animam. Quod jam infertur ex eo quod, juxta *Tridentinum*, gratia sit aliquid animæ *inhærens*, et explicite asseritur a *Catechismo C. Tridentini* : "Est autem gratia... divina qualitas in animâ inhærens, ac veluti splendor quidam et lux quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores ac splendidiores reddit".

(B) *supernaturalis*, seu supra vires et exigentias cujuslibet naturæ creatæ aut creabilis, ac consequenter divinitùs *per se infusa*, ut fusius infra exponemus, n. 201 seq.

(C) *inhærens intrinsece*, non consistens in extrinsecâ imputatione sanctitatis Christi, ut contendunt Protestantes; nec tantum in obedientiâ mandatorum, ut contendebat *Baius* [1], sed in supernaturali dono animæ infuso et inhærente.

188. (D) *et permanenter* : gratia habitualis non est transitoria, ut gratia actualis, sed in animâ manet quamdiu per peccatum non expellitur. In *Scripturâ* enim dicitur gratia *semen Dei* quod in nobis *manet* [2], *pignus* hereditatis, *signum* quo signantur credentes [3], *regeneratio* et *renovatio* [4] vi cujus transformamur *in imaginem Dei* [5]; atqui hæc omnia non conveniunt nisi qualitati ex se stabili. — Præterea, juxta *Trident.*[6], gratia etiam parvulis infunditur, consistit

[1] Damnata est enim propos. Baii 42 : "Justitia quâ justificatur per fidem impius, consistit formaliter in obedientiâ mandatorum, quæ est operum justitia, non autem in gratiâ aliquâ animæ infusâ, quâ adoptatur homo in filium Dei et secundum interiorem hominem renovatur". Denz.-Bann., 1042 (992).

[2] *I Joan.*, III, 9. — [3] *Ephes.*, I, 14. — [4] *Tit.*, III, 5. — [5] *II Cor.*, III, 18.

[6] Sess. VII, can. 7.

in interiori renovatione quâ homo vere justus efficitur et quæ animæ inhæret; atqui parvuli sunt incapaces actuum; ergo gratia consistit in qualitate permanente.

189. (E) per quam efficimur "*consortes divinæ naturæ*", testante *S. Petro* [1]. Consortium hujusmodi duo simul importat : specialem *unionem* cum Deo et Spiritu sancto, de quâ jam actum est, et, vi ejusdem, *assimilationem* cum eo, quam accurate exponere juvat, cùm in eâ consistat essentia gratiæ creatæ.

Participatio divinæ naturæ quæ fit per gratiam multo superat eam quâ omnes creaturæ participes sunt divinæ perfectionis. Juxta communem sententiam [2], gratia est participatio naturæ divinæ quâ *intellectualis*, in quantum nos aptos efficit ad Deum cognoscendum *eodem modo*, licet *non eodem gradu*, ac Deus seipsum cognoscit, eumque amandum amore proportionato. Ad hoc intelligendum sciendum est triplicem esse gradum participationis divinarum perfectionum : 1) per modum *vestigii*, in rebus materialibus, 2) per modum *imaginis*, in creaturis intellectualibus, 3) per modum *formalis similitudinis*, vi cujus mens creata *supernaturaliter* participat vitam *divinam*, per quam Deus seipsum et omnia alia videt *directe et immediate*. Jamvero homo per gratiam sanctificantem ita elevatur, ut *remote* saltem fiat *aptus ad videndum Deum immediate seu facie ad faciem*, et ad eum diligendum *amore proportionato :* dicitur *remote*, quia, dum in viâ peregrinamur, Deum adhuc non videmus, sed jam apti efficimur ad eum videndum, cùm gratia sit *semen gloriæ*, ac virtualiter eam contineat sicut semen arborem jam continet. Quod quidem fieri nequit nisi dono Dei ipsius se jam infundentis in animam, eique *immediate* adhærentes, ut supra expositum est, n. 182. Et ita hæc participatio omnino transcendit naturalem Dei cognitionem quæ est *mediata* et *discursiva*.

---

[1] *II Pet.*, I, 4.

[2] Rejicienda proinde videtur sententia eorum qui cum **Gonet**, disp. II, § 10, putant gratiam esse participationem naturæ divinæ formaliter ut est ens *infinitum* et *actus purus*. Nulla enim creatura *formaliter* participare potest infinitatem Dei et proprietatem quâ actus purus est, cùm creatura sit essentialiter finita et potentialitate mixta.

Hæc autem participatio, secundum Traditionem, est : (a) non moralis tantum, sed et *physica*, id est, non consistit tantum in imitatione quâdam divinarum perfectionum, sed in reali etiam perfectione quâ, quoad esse et facultates, similes Deo reddimur. Spiritus Sanctus, juxta *S. Cyrillum Alex.*[1], divinam nobis similitudinem imprimit, et " signaculi instar supramundanam pulchritudinem inserit "[2]. Revera gratia describitur ut nova *generatio*, nova *nativitas*, *semen* Dei : quæ omnia exprimunt non tantum moralem similitudinem per viam imitationis, sed *realem* perfectionem nos physice efficientem participes vitæ divinæ.

(b) *Formalis*, et non virtualis tantum. Formalis siquidem ea est quâ res participata invenitur in participante *eodem modo* ac in exemplari, licet diverso gradu; virtualis autem ea dicitur quâ res participata invenitur *diverso modo* ac in participante. Jamvero gratiâ homo radicaliter habilis fit ad cognoscendum Deum immediate et intuitive *sicut* Deus seipsum cognoscit, licet non eodem gradu. Hæc participatio differt proinde a participatione *virtuali*, qualis est humana ratio quæ naturaliter non cognoscit Deum sicut seipsum videt, sed tantum per *speculum* et *in ænigmate* seu mediate.

(c) *Accidentalis tamen;* id est, divina natura non communicatur nobis *substantialiter* sicut communicatur Verbo, nec *personaliter*, ut in Incarnatione, sed *accidentaliter* [3], eo sensu quod qualitas in animâ nostrâ imprimitur, quâ ejus substantia non fit quidem Deus substantialiter, sed similis Deo, deiformis, deifica; sicut ferrum in fornacem projectum non fit quidem ignis, sed simile igni, igneum, igniforme. —

---

[1] *De SS. Trinit. Dial.* VII, *P. G.*, LXXV, 1088.

[2] Insufficiens est igitur explicatio **Ripaldæ** (disp. CXXXII, sect. 9, n. 105), secundum quem consortium naturæ divinæ ultimatim reponendum est in *bonitate morali habituali* et universali naturæ propriâ, cui debita est virtus ad omnes et solas operationes moraliter bonas. Hæc enim moralis bonitas est quidem unus ex gratiæ effectibus, sed supponit naturam jam elevatam quæ sit radicale principium hujus bonitatis moralis; hoc autem radicale principium est gratia habitualis qualem explicavimus.

[3] Ad rem **S. Thomas** (1ª 2æ, q. 110, a. 2, ad 2) : " Et quia gratia est supra naturam humanam, non potest esse quod sit substantia aut forma substantialis; sed est forma accidentalis ipsius animæ. Id enim quod substantialiter est in Deo, accidentaliter fit in animâ participante divinam bonitatem, ut de scientiâ patet ".

Unde etiam hæc participatio potest dici *analoga*, eo sensu quod infinite distat ab eo cujus est participatio, ut ita vitetur pantheismus; et simul *formalis*, quatenus per gratiam anima apta fit ad videndum Deum sicut seipsum videt, modo tamen finito.

190. *Scholion. Comparationes quibus natura gratiæ habitualis elucidatur.*

Scriptura et Patres, ad illustrandam gratiæ notionem quæ intellectu difficilis est, variis utuntur comparationibus.

(A) In Scripturâ, gratia exhibetur ut *adoptio divina*, quâ filii Dei nominamur et sumus (supra, n. 153) ideoque ut *semen divinum*[1] quo divina vita nobis transmittitur, ut *succus vitalis divinus* qui animas nostras pervadit sicut succus arboris pervadit palmites[2], ex quo fit ut *imagines Christi* simus[3], qui est Filius Dei primogenitus; *signaculum Spiritûs Sancti*[4], qui hanc imaginem in cordibus nostris pingit, *unctio spiritualis*[5] quâ divinitatis unguento delibamur; ideoque gratia efficimur *templum Spiritûs Sancti et totius Trinitatis*[6], qui inhabitat in nobis ad præfatos effectus producendos.

191. (B) Quas comparationes Patres fusius declarant aliasque exponunt. (a) Ita *S. Cyrillus Hieros.* utitur comparatione *ferri igniti*: "Si ignis, ferri densitatem intus penetrans, illud totum facit ignem, et frigidum evadit calidum, et nigrum evadit splendidum, si ignis, qui est corpus, in ferri corpus intrans tanquam sine obstaculo agit, quid miraris quod Spiritus Sanctus in intima animæ ingreditur"[7]. (b) *S. Basilius* comparat animam justi *corpori illuminato solis radio*[8] (supra, n. 146). (c) Exinde *S. Ambrosius* infert *quantâ pulchritudine* fulgeat anima quæ divinum splendorem in se recipit: "Pictus es ergo, o homo, et pictus a Domino Deo tuo. Bonum habes artificem atque pictorem. Noli bonam delere picturam, non fuco sed veritate fulgentem, non cerâ expressam, sed gratiâ"[9]. (d) *S. Bernardus* unionem Spiritûs et animæ *connubio spirituali* similem esse asserit: "Vere spiritualis sanctique connubii est con-

[1] *I Joan.*, III, 9. — [2] *Joan.*, XV, 1-6. — [3] *Rom.*, VIII, 29.
[4] *Ephes.*, I, 18; IV, 30; *II Cor.*, I, 22. — [5] *I Joan.*, II, 20; V, 27.
[6] *I Cor.*, III, 16-17; VI, 19; *II Cor.*, VI, 16.
[7] *Catech.*, XVII, 14, *P. G.*, XXXIII, 985.
[8] Quam comparationem evolvit **S. Bonaventura**, *In lib. II Sent.*, dist. 26, a. 1, q. 2: "Sicut ab isto sole materiali influitur lumen corporale in aere per quod aer formaliter illuminatur, sic a sole spirituali, qui Deus est, influitur lumen spirituale in animam, a quo anima formaliter illuminatur, et reformatur, et gratificatur, et vivificatur".
[9] *In Hexaem*, l. VI, c. 8, n. 47, *P. L.*, XIV, 260. Reapse, ut ait **Jungmann**, *De gratiâ*, n. 258: "Quemadmodum purissimi *crystalli globus* lucet atque resplendet veluti sol, dum solis radii atque lux in eo colliguntur, ita et anima ornata gratiâ divino fulgore resplendet et deificatur".

tractus iste. Parum dixi contractus, complexus est. Complexus plane, ubi idem velle et nolle idem unum facit spiritum de duobus"[1].

II. De virtutibus infusis[2].

192. Naturales hominis potentiæ jam perficiuntur et ad actum juvantur *virtutibus acquisitis*, de quibus agimus in *Synopsi Theologiæ moralis*. In ordine autem supernaturali, ad opera plene *salutaria* agenda, homo indiget non tantum influxu transeunte gratiæ actualis, sed etiam virtutibus quibus facultates nostræ, forsan cum habitibus suis acquisitis, primum *eleventur* ad operandum supernaturaliter, posteaque in ipso actu *adjuventur*. De quibus pauca dicenda sunt.

193. (A) Simul cum gratiâ habituali *infunduntur in animam justi virtutes quæ ordinant et inclinant ad Deum ipsum ut finem supernaturalem* amplectendum, et magis ac magis prosequendum : naturales enim facultates, nempe intellectus et voluntas quæ, absque habitu superinducto, sufficienter ordinant ad Deum ut finem naturæ proportionatum, impares sunt Deo ut fini supernaturali attingendo.

Unde cum gratiâ habituali habentur : (a) virtutes *theologicæ*, nempe *fides*, *spes* et *caritas*, quibus Deum ut beatitudinis fontem cognoscimus, inquirimus, diligimus. Quod *certum* est ex *Tridentino* : "In ipsâ justificatione... hæc omnia simul infusa accipit homo, fidem, spem et caritatem"[3]. Quod etiam merito infertur ex his *S. Pauli* verbis : "Caritas Dei diffusa est in cordibus vestris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis"[4] ; ibi enim res asseritur pro caritate; porro eadem est ratio quoad fidem et spem. (b) Virtutes *morales*, ut fert *communis* et *vera* sententia; nam, secundum *Catech. Conc. Tridentini*, gratiæ "additur nobilissimus omnium virtutum comitatus"[5], quibus actus *prudentiæ*, *justitiæ*, *fortitudinis*, *temperantiæ* eliciamus modo gratiæ habituali et virtutibus theologicis consentaneo. Illæ

[1] *Sermo in Cantic.*, 83.

[2] S. Thomas, 1ª 2æ, q. 49-70; Suarez, *de Passionibus et habitibus;* Mazzella, *De virtutibus infusis;* Card. Billot, *De virtutibus infusis*, 1901; Pesch, *Prælectiones*, t. VIII, De virtutibus; Van der Meersch, n. 228-248.

[3] Sess. VI, cap. 7.

[4] *Rom.*, V, 5. — [5] *Catech. Rom.*, pars II, de Baptismo, n. 42.

autem virtutes, sicut virtutes theologicæ, nuncupantur *infusæ*, quia Deus solus potest eas, ut supernaturales, nobis infundere, cùm sint supra vires et exigentias nostras.

Virtutes infusæ sunt igitur *habitus supernaturales a Deo inditi, quibus animæ facultates disponuntur ad eliciendos actus supernaturales.* Quibus verbis duo indicantur : tum *subjectum* illarum virtutum, videlicet, non essentia animæ, sed ejus facultates; tum *natura* earumdem, quæ consistit in eo quod conferunt *potentiam* actus supernaturales efficiendi. Ita virtus infusa distinguitur ab *habitibus acquisitis* qui non solum potentiam, sed facilitatem agendi plus minusve conferunt. Attamen *repetitis actibus* generatur habitus quo facilitas exercitii acquiritur tum removendo impedimenta tum conferendo et augendo inclinationem positivam ad agendum [1].

194. (B) Itaque, quot sunt virtutes, cardinales et annexæ, ad facilius sequendum ductum rationis in ordine ad finem nobis proportionatum, tot sunt virtutes supernaturales et infusæ ad agendum modo gratiæ, fidei et caritati conformi; nam ordo supernaturalis,nedum ordinem naturalem destruat, eum perficit.

Dupliciter igitur homo perficitur a Deo : primò quidem naturali perfectione, secundum scilicet lumen naturale rationis et virtutes naturales acquisitas, alio autem modo, supernaturali perfectione per virtutes theologicas, et ceteras virtutes infusas.

195. (C) *De discrimine inter gratiam et virtutes, præsertim caritatem.* Gratia justificans *realiter* distinguitur a *fide* et *spe*, saltem quando sunt *informes*, idest, quando sunt in animâ sine gratiâ habituali et caritate. Sed *controvertitur* num gratia *realiter* distinguatur a virtute caritatis et ceteris virtutibus quando sunt *caritate informatæ.*

Juxta *Scotistas* [2], non datur distinctio realis inter utramque, quia Scriptura sacra eosdem effectus assignat gratiæ et caritati, præsertim vero justificationem : " Qui diligit me, diligetur a Patre meo "...

[1] **Card. Billot**, *op. cit.*, Prolegomenon, § 3, p. 50.

[2] Cfr. **Scotus**, *In II Sent.*, dist. 26, q. unica; **Bellarminus**, *de Gratiâ*, l. I, c. 6.

Atqui habitus producentes eosdem effectus non distinguuntur realiter ab invicem. — Aliunde gratia et caritas sunt inseparabiles, et gratia habitualis est habitus non tantum entitativus sed et operativus; ergo sunt quid unum et idem. Quæ opinio respondet sententiæ quam propugnant in ordine naturali de distinctione *virtuali* quidem, sed *non reali*, inter essentiam animæ ejusque facultates.

Juxta *Thomistas*[1], multosque alios theologos omnium scholarum, gratia realiter differt a caritate, quia gratia est habitus *entitativus*, perficiens ipsam essentiam animæ, dum caritas est habitus *operativus*, perficiens unam ex facultatibus animæ, scilicet voluntatem. (a) *Scriptura* enim sedulo distinguit gratiam a caritate; et de illis loquitur tanquam si distinctæ essent, v. g. "Gratia Domini nostri J. Christi, et caritas Dei, et communicatio S. Spiritûs sit cum omnibus vobis"[2]. Item : "Caritas diffusa est in cordibus vestris per *Spiritum S.*, qui datus est vobis"[3]. Jamvero in illis textibus distingui videtur caritas tum a gratiâ, tum a Spiritu S. inhabitante in nobis per gratiam; ergo caritas et gratia realiter distinguuntur.

(b) *Tridentinum* pariter[4] distinguit gratiam a caritate et verba adhibet, quæ Thomistarum sententiæ magis favent : "exclusâ *gratiâ* et *caritate*, quæ in cordibus eorum per Spiritum Sanctum diffundatur, atque illis inhæreat".

(c) *Ratione theol.* Caritas est habitus *immediate operativus* seu inclinans ad actus supernaturales amoris. Atqui omnis virtus supponit aliquam *naturam sibi connaturalem* cui inhæreat. Ergo caritas, utpote virtus supernaturalis, supponit aliquod *esse supernaturale* quod se habeat per modum *naturæ*, et cui inhærere possit. Hoc autem non est nisi gratia habitualis, quæ, utpote essentiam animæ perficiens, vices agit *naturæ* quoad actus supernaturales, quatenus est principium *remotum* supernaturaliter agendi, cui inhærent virtutes quæ sunt *immediata* operandi principia. — Quæ theoria omnino consonat cum eorum philosophicâ opinione de *reali* discrimine inter essentiam et facultates.

Nec valet ratio a Scotistis allata. Fatemur equidem gratiam et caritatem inseparabiliter conjungi; sed ex hoc non sequitur easdem non realiter distingui, sicut realiter distinguuntur in animâ humanâ essentia et facultates, quamvis ambo indivulse uniantur. Cùm autem gratia sit principium remotum, caritas autem principium proximum actuum vitæ spiritualis, mirum non est eosdem effectus utrique tribui.

Probabilior itaque nobis videtur Thomistarum sententia.

[1] Cfr. S. Thomas, I. 2., q. 110, a. 3-4; Suarez, l. VI, c. 12; Salmant., disp. IV, n. 177 sq.; Billuart, diss. IV, a. 4; Terrien, *op. cit.*, 171 sq.
[2] *II Cor.*, XIII, 13. — [3] *Rom.*, V, 5. — [4] Sess. VI, can. 11.

III. De donis Spiritûs Sancti [1].

196. (A) Hæc dona sunt *habitus supernaturales quibus animæ facultates disponuntur ad prompte obediendum motionibus Spiritûs Sancti.* Distinguuntur a virtutibus *diverso agendi modo :* opera virtutum fiunt, secundum *ordinarias supernaturalis prudentiæ* regulas; opera donorum fiunt ex *speciali divino instinctu* [2].

(B) *Necessitatem* donorum quæ nos disponunt ad recipiendam motionem Spiritûs Sancti ita declarat *S. Thomas* [3] : " Sic igitur quantum ad ea quæ subsunt humanæ rationi, in ordine scilicet ad finem connaturalem homini, homo potest operari per judicium rationis... Sed in ordine ad finem ultimum supernaturalem, ad quem ratio movet, secundum quod est aliqualiter et imperfecte informata per virtutes theologicas, non sufficit ipsa motio rationis, nisi desuper adsit *instinctus* et *motio Spiritûs Sancti*, secundum illud : *Qui Spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt* " [4].

Sed omne quod movetur, debet esse proportionatum motori, et quanto movens est altior, tanto necesse est ut mobile perfectiori dispositione ei proportionetur. Ergo convenienter infunduntur dona Spiritûs Sancti, quibus animæ facultates disponuntur ad prompte obediendum his motionibus.

(C) Horum *existentiam* Patres inferunt ex verbis quibus *Isaias* [5] annuntiat septem dona Christo conferenda esse : cùm enim Christus sit caput nostrum, de plenitudine ejus eadem dona accipimus. Ita, v. g., *S. Irenæus :* " Spiritus Dei qui descendit in Dominum, *spiritus sapientiæ* et *intellectûs*, spiritus *consilii* et *fortitudinis*, spiritus *scientiæ* et

---

[1] *Sum. theol.*, Iª 2æ, q. 68; Joannes a S. Thoma, *Cursus theologicus*, in Iam 2æ, q. 68, disp. 18, a. 3-6; Card. Billot, *De virtutibus*, th. 7-8; Card. Manning, *Internal mission of the Holy Ghost;* A. Gardeil, *Dons du St Esprit*, in *Dict. de Théol. (Mangenot)*, IV, 1727-1781.

[2] Etsi dona non proprie differunt a virtutibus in eo quod priora dantur ad actus *heroicos*, virtutes autem ad actus *ordinarios*, plerumque tamen sublimiores actus sub influxu donorum perficiuntur : nisi enim virtutes speciali instinctu Spiritûs Sancti excitarentur, tantam perfectionem non attingerent, propter tot et tanta obstacula quæ earum exercitio obstant. Cfr. Card. Billot, *De virtutibus*, p. 181.

[3] Iª 2æ, q. 68, a. 2. — [4] *Rom.*, VIII, 14. — [5] *Isa.*, XI, 1-3.

pietatis, spiritus *timoris Dei*, quem ipsum iterum dedit Ecclesiæ, in omnem terram mittens de cælis Paracletum... ut per Spiritum imaginem et inscriptionem Patris et Filii accipientes, fructificemus creditum nobis denarium... "[1]

Unde virtutes morales infusæ quæ hominem disponunt ad recipiendam motionem a ratione per virtutes theologicas elevatâ, perfectiores sunt virtutibus moralibus acquisitis quæ disponunt ad motionem rationis naturalis sequendam; virtutibus autem moralibus infusis perfectiora sunt *dona* quæ disponunt ad recipiendam motionem ipsius Spiritûs Sancti[2].

197. (D) Hi habitus, quibus homo justificatus aptus efficitur ad accipiendam et sequendam motionem Spiritûs Sancti, respiciunt tum vim cognoscitivam, tum vim appetitivam. (a) Ad vim *cognoscitivam* referuntur : 1) *donum intellectûs* quo penetrantur et veluti intus leguntur credenda; 2) *donum sapientiæ*, 3) *donum scientiæ*, 4) et *donum consilii*, quibus de credendis habeatur judicium rectum, æstimando his esse inhærendum et ab eorum oppositis recedendum : quod judicium elicitur per *sapientiam* quoad res divinas, per *scientiam* quoad res creatas, per *consilium* quantum ad applicationem ad singularia opera 3. (b) Ad vim *appetitivam* spectant : 1) *donum pietatis*, quo perficitur in his quæ sunt ad alterum, præsertim vero ad colendum Deum ut Patrem, et homines ut ejus imaginem in se gerentes; 2) *donum fortitudinis*, quo perficitur contra timorem periculorum; 3) *donum timoris* quo perficitur contra concupiscentiam inordinatam delectationum[4].

198. (E) Si autem comparantur dona cum virtutibus, *intellectus* et *scientia* connexionem habent cum *fide*, quatenus *intellectu* veritates fidei intimius cognoscimus, et *scientiâ* recte judicamus de rebus creatis ac speciatim de actu fidei eliciendo; *timor* cum *spe*, in quantum *dono timoris filialis* inclinamur ad Deum reverendum vitandaque omnia quæ ei displicent; *consilium* cum *prudentiâ*, quia promptiores eo reddimur ad recte judicandum in rebus difficilioribus, præ-

[1] Alia testimonia refert J. Touzard, *Isaïe et les sept dons du St Esprit*, in *Rev. biblique*, VIII, 1899, p. 249-266; præcipue autem A. Gardeil, l. c., 1754 sq.
[2] Ia 2æ, q. 68, a. 1. — [3] 2a 2æ, q. 8, a. 6. — [4] Ia 2æ, q. 68, a. 4.

sertim repentinis, ad salutem pertinentibus; *pietas* cum *justitiâ*, quatenus hoc dono disponimur ad Deum tanquam Patrem debite colendum aliasque creaturas reverendas propter Deum; *donum fortitudinis* cum *virtute* fortitudinis, in quantum nos movet ad alacriter, strenue et perseveranter tentationes aliaque pericula vincenda, imprimis mortis.

N. B. Cùm dona sint virtutibus moralibus perfectiora, horum habituale exercitium speciatim competit iis qui ad altiorem perfectionis gradum, præcipue ad *contemplationem* evehuntur, vel humilibus quorum imperfectam rationem supplet Spiritus Sanctus.

Controvertitur autem utrum dona *realiter* a virtutibus differant an *virtualiter* tantum. *Pesch*, n. 114, putat distinctionem esse *virtualem tantum*, videlicet : " idem habitus infusus dicitur virtus respectu rationis humanæ, et donum respectu altioris motionis Spiritûs Sancti, quæ superat rationem humanam. " Sed *Card. Billot*[1] et *A. Gardeil*[2] censent hanc distinctionem esse *realem*, et ex eo oriri quod *modus operandi* est omnino *diversus :* virtutes enim operantur humano modo secundum rationem fide adjutam, et dona modo divino, secundum motionem Spiritûs sancti.

199. **Corollarium.** Ex dictis satis apparet in quonam consistat *vita supernaturalis* seu *christiana.*

(A) *Substratum* vitæ supernaturalis est *natura humana* in se considerata et in suis facultatibus moralibus : ratione scilicet, voluntate, appetitu concupiscibili et irascibili. Naturam autem humanam et ejus facultates perficiunt et ad supernaturalem vitam præparant virtutes naturales et acquisitæ prudentiæ, justitiæ, fortitudinis et temperantiæ.

(B) Huic organismo morali naturali coaptatur, uti accidentalis sed transcendens elevatio ejusdem, organismus moralis *supernaturalis* consistens : (a) in *gratiâ habituali* quâ deificatur essentia seu substantia hominis; (b) in *virtutibus infusis theologicis* fidei, spei et caritatis quæ nos immediate ac supernaturaliter Deo ipsi conjungunt, Ei coaptant, ad Eum ordinant; (c) in *virtutibus infusis moralibus* prudentiæ, justitiæ, fortitudinis et temperantiæ, quibus supernatu-

[1] *De virtutibus*, p. 168. — [2] *Dict. de Théol.*, IV, 1738.

raliter inclinamur ad agendum in totâ morali vitâ modo consentaneo tùm virtutibus theologicis tùm gratiæ habituali; (d) in *donis Spiritûs Sancti*, quibus præparamur et prompti reddimur ad motionem Spiritûs sancti suscipiendam et sequendam.

Ita quasi duplici organismo, harmonice tamen composito in perfectam unius ejusdemque viventis unitatem, agimus et vivimus perfecte et virtuose tum in ordine naturali, tum in ordine supernaturali, seu vivimus vitâ ipsius Christi, cujus sumus membra, Spiritu Sancto nos movente sicut movebat Christum.

200. **Scholion. De gratiis gratis datis.** In ordine ad gratiam habitualem et ejus exercitium per vitam christianam, Deus quibusdam concedit gratias gratis datas [1], ut hi in aliorum salutem cooperentur, exterius docendo et persuadendo. Atqui tria ad hoc requiruntur : *plenitudo cognitionis* divinorum, *potestas miraculis confirmandi* ea quæ docentur, *modus res exponendi* auditoribus conveniens : —

(A) *Plenitudo cognitionis* divinorum, ad quam pariter tria desiderantur : (a) *fides*, seu certitudo mentem prædicatoris interius firmans circa fidei principia, et exterius se manifestans ut ipsi auctoritatem conciliet; (b) sermo *sapientiæ*, i. e., cognitio conclusionum ex principiis fidei deductarum; (c) sermo *scientiæ*, seu rerum humanarum cognitio ad explicandam sacram doctrinam.

(B) *Potestas* miraculis confirmandi ea quæ docentur; ad quod quatuor spectant : (a) *gratia sanitatum*, i. e., virtus sanandi corpora; (b) *operatio virtutum*, i. e., potestas mira patrandi; (c) *prophetia*, seu virtus futura contingentia cognoscendi et manifestandi; (d) *discretio* spirituum, seu virtus occulta cordium cognoscendi.

(C) *Modus res exponendi* auditoribus conveniens, qui duo involvit : (a) *gratiam linguarum*, seu facultatem variis linguis loquendi, et (b) *interpretationem* sermonum ad recte explicandum sensum eorum quæ dicuntur.

[1] *I Cor.*, XII, 8-10; S. Thom., I^a 2^æ, q. III, a. 4.

Conclusio hujus articuli : De supernaturalitate gratiæ [1].

Duo exponemus : 1° ordinem gratiæ quem descripsimus (gratiam, increatam et creatam) esse omnino et *absolute supernaturalem ;* 2° esse tamen in animâ quamdam *aptitudinem* ad gratiam recipiendam.

201. 1° *Ordo gratiæ est omnino et absolute supernaturalis. De fide* est, contra Pelagianos, præsentem ordinem gratiæ esse supra exigentias *naturæ lapsæ* [2]*; certum est*, contra *Jansenistas* et *Baianos*, eumdem esse etiam supra exigentias *primæ conditionis* humanæ, ut constat ex damnatione hujus propositionis Baii (21) : " Humanæ naturæ sublimatio et exaltatio in consortium divinæ naturæ debita fuit integritati primæ conditionis et proinde naturalis dicenda est, non supernaturalis " [3]; *communiter* admittitur, contra *Ripalda*, hunc esse insuper supra exigentias et vires *cujuslibet creaturæ etiam possibilis.*

(A) Quod sane infertur ex iis omnibus quæ de naturâ gratiæ hucusque probavimus. Gratiâ enim efficimur *filii Dei adoptivi, consortes divinæ naturæ, templum Spiritûs Sancti,* ita ut tres divinæ personæ habitent in nobis modo omnino familiari, simulque reddimur *apti ad videndum* et *diligendum Deum* unum et trinum *sicut Ipse seipsum videt et amat.* Atqui nulli creaturæ, quantumvis perfectæ, debetur adoptio divina, consortium divinæ naturæ, familiaris inhabitatio Spiritûs, præsertimque aptitudo ad videndum Deum sicut seipsum videt.

(B) Confirmatur Patrum et Theologorum auctoritate. (a) *Patres* enim Spiritûs Sancti divinitatem ex eo probant quod *suâ naturâ* sanctus est, et ita differt ab angelis, qui, si suâ naturâ sancti essent, non distinguerentur a Spiritu ; ita præsertim *S. Basilius :* " Neque enim virtutes cælorum *suâpte*

[1] Plerique theologi hâc de re disputant ubi de visione Dei beatificâ. Cfr. S. Thom., I, q. 12, a. 4 ; *C. Gent.*, l. III, c. 52 ; Suarez, *De Divinâ substantiâ*, l. II, c. 9 ; Salmant., *de Visione Dei*, disp. III ; Palmieri, *De Deo Creante*, th. 37-39.

[2] *Conc. Carthag.*, can. 5, Denz.-Bann., 105 (69).

[3] Denz.-Bann., 1021 (901).

naturâ sanctæ sunt; alioquin *nullâ ratione differrent a Spiritu Sancto*... Sanctificatio quæ est *extra substantiam illorum*, perfectionem illis affert per *communicationem Spiritûs*"[1].

(b) Quoad *Theologos*, Ripalda ipse fatetur plerosque sibi adversari : "Magna sunt testimonia quæ favent sententiæ neganti (aliquam creaturam possibilem esse cui gratia deberetur), ideoque merito stando auctoritati affirmans sententia absolute posthabenda"[2]. Cui addi potest, a tempore Ripaldæ, nullum fere theologum alicujus nominis ejus opinionem amplexum fuisse; unde sententia nostra vere communis evasit.

202. *Corollarium.* Dici igitur nequit supernaturale proprie dictum seu gratiam *postulari* aut *exigi* a naturâ etiam rite excultâ aut ab explicatione vitæ perfectâ : nemo enim exigere potest quod est sibi indebitum. Merito itaque Pius X eos damnavit qui, "quamvis immanentiæ doctrinam ut doctrinam rejiciunt, eâ tamen pro apologesi utuntur : idque adeo incauti faciunt, ut in naturâ humanâ non capacitatem solum et convenientiam videantur admittere ad ordinem supernaturalem, quod quidam apologetæ catholici opportunis adhibitis temperationibus demonstrârunt semper, sed germanam verique nominis exigentiam"[3].

Sane, quando ad statum gratiæ evecti opera meritoria elicimus, datur in nobis exigentia quædam supernaturalis ad præmium supernaturale, nempe gratiam et gloriam, ut mox declarabimus; sed ipsum hoc meritum oritur non ex naturâ seorsim sumptâ, sed ex naturâ per *gratiam* elevatâ et adjutâ. Pariter, ubi Concilia loquuntur de *impetratione* quâ obtinetur gratia, aut de hominibus *desiderantibus* et *petentibus uti oportet*, ut misericordia eis conferatur, ibi expresse docent vel impetrationem vel aspirationes *ex ipsâ gratiâ* jam procedere[4]. Quæ impetrationes, si in ipsis pec-

[1] *De Spirit. S.*, c. 16, *P. G.*, XXXII, 136; Journel, 950.

[2] *De ente supernaturali*, disp. XXIII, n. 58. — Recenter tamen hæc opinio propugnata est a **M. Morlais**, *Le surnaturel absolu*, in *Rev. du cl. fr.*, XXXII, 1902, p. 464-495; impugnata autem a **S. Harent**, *Etudes*, 20 oct. 1902, p. 159-161, necnon a **G. Bellamy**, *Rev. du cl. fr.*, XXXV, 1903, p. 419-430.

[3] **Denz.-Bann.**, 2103.

[4] *Arausicanum II*, can. 3, 6, **Denz.-Bann.**, 176, 179 (146-149).

catoribus et infidelibus incipi aliquatenus possunt, id pariter tribuitur gratiis actualibus, prævenientibus et juvantibus [5]. Ex his omnibus confirmatur totalis impotentia *naturæ* ad exigendum vel postulandum supernaturale.

203. 2° *In humanâ naturâ invenitur quædam capacitas seu potentia obedientialis ad ordinem supernaturalem, immo et quædam convenientia.*

(A) Invenitur *potentia obedientialis*, id est, *capacitas recipiendi a Deo, et quidem ab Eo solo, virtutes et operationes superantes vires omnis naturæ creatæ et creabilis.*

(a) Hujus potentiæ *existentia* ex supremo Dei dominio fluit. Deus enim, creator et supremus omnium dominus, in creaturis aliquid agere potest et quidem multo efficacius quam quælibet res creata; atqui id efficere nequit nisi creaturis insit quædam aptitudo seu potentia passiva vi cujus virtutem divinitus infusam accipere valeant, et, mediante hâc virtute, operationes perficere supra vires naturæ.

(b) Quæ obedientialis potentia in pluribus *a potentiâ naturali differt :* 1) ratione *naturæ*, nam potentia naturalis per seipsam, cum ordinario Dei concursu, actus connaturales exercere potest, dum potentia obedientialis est primario et per se *mera capacitas* aliquid accipiendi; 2) ratione *exercitii*, prior per agentia naturalia reducitur in actum, posterior *soli Deo obedit*, et ab ipso solo potest in actum reduci; 3) ratione *finis*, prior ad actus connaturales ordinatur, dum posterior ad actus qui suam nativam virtutem superant. Quare potentia obedientialis est *entitative* naturalis et *terminative* supernaturalis.

204. (C) Omnes quidem concedunt hanc potentiam *passive* se habere in recipiendo supernaturali influxu; sed *controvertitur* utrum gratia aliaque dona supernaturalia sint tantum aliquid animæ nostræ *superadditum ab extrinseco* an *transformatio intrinseca* virium nostrarum divinitus producta.

1) *Scotistæ* et quidam veteres Thomistæ putârunt, post *Alex. Halensem*, justificationem fieri per *donum superadditum animæ ab*

[5] *Ibid.*, can. 14, 18, 25, Denz.-Bann., 187, 191, 200 (157, 161, 169).

extrinseco quo consecratur anima ut sit templum Dei ; quare dicebant gratiam *creari* seu ex nihilo produci [1].

2) *Thomistæ* autem plerique, a tempore Suarezii, multique alii theologi, docent gratiam produci per *transformationem* hominis, ideoque *educi de potentiâ obedientiali animæ*, non autem proprie creari [2]. Quæ sententia probabilior nobis videtur, utpote magis consentanea doctrinæ Patrum qui animam justi comparant *ferro ignito* quod ita intus pervaditur ab igne ut fiat non quidem ignis, sed igniforme, et insuper asserunt animam *transformari* et divinæ consortem fieri naturæ.

205. (B) *Positâ elevatione hominis ad statum supernaturalem, ordo gratiæ apparet non tantum possibilis, sed etiam conveniens.*

(a) *Possibilis.* Etenim hic ordo duo importat, *gratiam* et *gloriam* seu *visionem beatificam.* Atqui neutrum impossibile esse demonstratur. 1) Non prius. Gratia siquidem, ut diximus ubi de ejus essentiâ, est *donum Dei ipsius* quo intime animæ nostræ adhæret, simulque *deiformis*, licet *accidentalis*, *transformatio* mentis nostræ ex illâ unione orta, cum relationibus amicitiæ et filiationis adoptivæ. Atqui hæc duo certo naturalia nostra desideria superant, sed impossibilia nullatenus ostendi possunt, cùm nullam contradictionem involvant ; immo finem nobis pro ponuntomnino sublimem. 2) Non posterius, ut melius exponetur ubi de visione beatificâ, in *Tr. de Deo consummatore.*

206. (b) *Conveniens.* Homo naturaliter suam beatitudinem appetit, ideoque Dei cognitionem et amorem in quibus beatitudo consistit, immo et modum cognoscendi et possidendi Deum tam perfectum quam sibi possibile est. Quamdiu nil novit de visione Dei immediatâ, eam quidem appetere non potest (nisi forsan *implicite*, quatenus, viso effectu, causam videre cupit) [3] ; sed statim ac ei revelatur hominis ordinatio ad visionem beatificam, ejus convenien-

[1] *Summa*, pars IIa, q. XCI, a. 3, § I ; cfr. **S. Bonavent.**, *In lib. IV Sent.*, dist. XXVI, a. 1, q. 6.

[2] **Suarez,** *De gratiâ*, lib. VIII, cap. 2, n. 9 ; **Ripalda,** *op. cit.*, I. I, disp. VIII, n. 6 ; **Sylvius,** *Comment. in Summam*, I, q. 45, a. 4, concl. 1, 2, 3 ; **Billuart,** *De gratiâ*, diss. VI, art. 2. — Cfr. **H. Ligeard,** *La Théologie scolastique et la transcendance du surnaturel*, Paris, 1908.

[3] **S. Thomas,** Ia 2æ, q. 3, a. 8. Cfr. **A. Gardeil,** *Appétit*, in *Dict. de Théol. (Vacant)*, t. I, 1698.

tiam facile intelligit : ita enim impletur, et quidem supra modum et supra omne debitum, desiderium sibi inditum cognoscendi Deum modo perfectissimo; ita etiam intelligit quomodo satietur appetitus intimam unionem cum Deo consequendi et bonum universale possidendi. Quapropter gratias agit Ei qui " maxima et pretiosa promissa donavit, ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ " [1]

Corollaria practica.

Ex dictis de naturâ et effectibus gratiæ habitualis sponte fluunt practica consectaria.

207. 1° Cùm Deus unus et trinus *habitare* dignetur in animâ nostrâ tanquam *in templo*, eum indesinenter glorificare debemus : " Glorificate et portate Deum in corpore vestro " [2]; quod præstamus non solum *orationibus* sed etiam *operibus bonis* pro Deo factis. — Quia vero in nobis habitat etiam ut *protector specialis*, *fiducialiter* in Eo quiescere possumus : " Jacta super Dominum curam tuam, ipse te enutriet " [3]. Cùm nobiscum maneat ut *amicus amore flagrans*, Eum ex toto corde diligere et cum Eo familiariter conversari debemus : " Non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium convictus illius, sed et lætitiam et gaudium " [4].

208. 2° Cùm per gratiam *divinæ* simus *consortes naturæ*, *filii Dei adoptivi* et *fratres Christi*, necesse est ut, veterem hominem exuentes, novum hominem induamus, qui creatus est in justitiâ et in sanctitate veritatis; ideoque *vitam ducamus* veluti *divinam*, perfectionem Patris nostri cælestis pro posse nostro imitantes, duce Christo, cujus virtutes præ oculis habere et in actibus nostris exprimere oportet : " Estote ergo vos perfecti sicut et Pater vester cælestis perfectus est [5]... Exemplum enim dedi vobis ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis " [6]. — Quod sic urget *S. Leo* : " Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam, et divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memento cujus capitis et cujus corporis sis membrum. Reminiscere quia erutus de potestate tenebrarum translatus es in Dei lumen et regnum " [7]. Quapropter cum pio theologo addamus : " Cum ergo te caro sollicitat, cum te mundus pertentat, cum te dæmon invadit, responde : Filius Dei sum, æterno regno natus, paradisi candidatus, et a præcelsis filiorum Dei cogitationibus, sanctoque ambitu noli degenerare. Justificatus acceptam gratiam serva, peccator ad illam totis viribus enitere, lacrymis suspira, precibus contende " [8].

---

[1] *II Petr.*, I, 4. — [2] *I Cor.*, VI, 20. — [3] *Ps.* LIV, 23. — [4] *Sap.*, VIII, 16. [5] *Matth.*, V, 48. — [6] *Joan.*, XIII, 15.

[7] *Sermo XXI*, *P. L.*, LIV, 192. — [8] **Contenson**, *Theol. mentis et cordis*, De Deo primo motore, diss. IV, c. I, spec. 3, reflex.

209. 3° Quia vero ad christianam perfectionem attingendam grandis restat via, quotidie in operibus bonis *proficiendum est* assiduo virtutum et donorum Spiritûs sancti exercitio : " Qui justus est, justificetur adhuc; et sanctus, sanctificetur adhuc "[1]. Quod præstabimus præcipue actus meritorios eliciendo.

Caput tij.

DE MERITO.

210. Gratia *habitualis*, virtutes infusæ, dona Spiritûs sancti necnon gratiæ *actuales* nobis conferuntur non tantum ut ad altiorem statum evehamur, sed etiam ut, his auxiliis supernaturalibus adjuti, actus vere supernaturales agamus, et ita vitam æternam *mereamur* mediaque ad eam conducentia. Primæ siquidem gratiæ sunt omnino et absolute gratuitæ, ut supra ostendimus; sed his cooperando, novas gratias et æternam beatitudinem meremur. Dicendum igitur superest de *merito*, quod est veluti fructus ab utrâque gratiâ, habituali scilicet et actuali, productus : 1° de ejus *naturâ* et *conditionibus*; 2° *existentiâ*; 3° *objecto*.

Art. I. De natura et conditionibus meriti[2].

I. De naturâ meriti.

211. 1° Notio. Meritum in genere est *jus* ad aliquod præmium, oriens ex opere bono libere facto in obsequium alterius. Sæpe autem nomine meriti designatur ipsum *opus meritorium* ex quo oritur jus ad mercedem.

Hic agitur de merito *coram Deo*, et quidem in ordine *supernaturali*[3]. Jamvero opus meritorium supernaturale est

[1] *Apoc.*, XXII, 11.

[2] S. Thomas, 1ª 2æ, q. 114; Suarez, l. XII, c. 2 sq.; Salmant., disp. I-II; Ripalda, *de Ente Supernaturali*, disp. 71 sq.; Bellarminus, *de Justificat.*, l. V, c. 1 sq.; Billuart, diss. VIII, a, 1; Perrone, n. 620 sq.; Murray, *de Gratiâ*, n. 1-5, 93 sq.; Mazzella, n. 1119 sq.; Pesch, n. 381 sq.; Terrien, *op. cit.*, t. II, p. 15 sq.; Van Noort, n. 188-215.

[3] Quod ordinem *naturalem*, probavimus in *Tr. de Ultimo Fine*, n. 29, homines honeste agentes aliquod præmium naturale mereri. Divina enim perfectio

opus bonum et supernaturale propter Deum factum, ex quo, positâ divinâ ordinatione, oritur jus ad supernaturalem retributionem.

Dicitur : (a) opus *bonum et supernaturale*, ut sic distinguatur a merito naturali; debet esse supernaturale tum ratione *principii*, quatenus fit sub influxu gratiæ, tum ratione *finis*, quatenus fit propter finem supernaturalem, ut infra declarabitur, n. 218. (b) *Propter Deum ;* si enim aliquod opus propter Deum non fit, saltem *implicite*, nulla est ratio cur retributio ab ipso exspectetur. (c) Ex quo oritur *jus...;* in hoc consistit *essentia* meriti, et distinguitur tum ab *impetratione* tum a *propitiatione* et *satisfactione*. Impetratio enim non dat jus, sed favorem obtinet ex merâ misericordiâ; propitiatio ordinatur non ad præmium obtinendum, sed ad compensandam injuriam Deo illatam et remissionem peccati consequendam; satisfactio autem ad remissionem pœnæ peccato debitæ tendit. In eâdem autem operatione, v. g., in oratione justi, inveniri potest quadruplex hujusmodi valor, impetratorius scilicet, meritorius, propitiatorius et satisfactorius : quatenus decentia a Deo postulat, eadem *impetrare* potest; quatenus opus supernaturale Deo acceptabile perficit, gratiam *mereri* potest; quatenus vero opus difficile et laboriosum agit, ad reparandam injuriam Deo illatam pro peccatis suis *propitiationem* offert et pro pœnâ *satisfacit*. (d) *Positâ Dei ordinatione*. Deus enim libere *ordinavit* ut homines per gratiam præparentur ad gloriam, et per bona opera gratiâ informata gratiæ et gloriæ incrementa mererentur. Etsi, upote justus et misericors, sibi debeat aliquam mercedem proportionatam dare iis qui in ipsius obsequium agunt, non tenetur tamen supernaturalem beatitudinem et visionem beatificam eis largiri; positâ autem divinâ ordinatione, homo potest, Dei juvante gratiâ, opera efficere supernaturalia quæ quamdam habeant proportionem ad supernaturalem retributionem nobis promissam.

212. 2° **Species.** Duplex distinguitur meritum : *de condigno* et *de congruo*. (a) Meritum de condigno illud est quod eam æqualitatem habet cum præmio ut hoc debeatur ex *justitiâ* vel saltem ex *fidelitate :* ex justitiâ, quando opus *ex se* adæquat præmium; ex fidelitate, quando adest *promissio*, vi cujus præmium, etsi aliquo modo superans opus, aliquam tamen proportionem cum eo habet et infallibiliter conceditur. Meritum de *condigno* est verum meritum seu meritum simpliciter, quod proinde theologi intendunt quotiescumque aliud expresse non significant.

exigit ut in entibus moralibus *ordo* servetur æque ac in mundo physico ; atqui ordo moralis exigit ut tandem aliquando justi aliquod præmium accipiant, quo valor moralis bonorum actuum agnoscatur.

(b) Meritum de *congruo* illud est quod ita imperfectum est ut ei debeatur præmium non ex justitiâ aut fidelitate sed *ex quâdam decentiâ*, attentâ Dei liberalitate, ob quamdam, licet valde imperfectam, operis proportionem cum præmio. Ad explicandam differentiam inter utrumque quidam theologi hâc utuntur comparatione : miles qui valde strenue se gessit in bello, duplex habet meritum : meretur de condigno stipendium militantibus promissum ; meretur autem de congruo, præter ordinarium stipendium, ut ad aliquam dignitatem promoveatur.

II. De conditionibus meriti.

Hìc agimus de conditionibus ad meritum *de condigno* requisitis. Cùm meritum supernaturale, ex infinitâ Dei liberalitate, jus nobis tribuat ad præmium opera naturalia omnino superans, præter conditiones ad meritum naturale necessarias, aliæ requiruntur, præsertim *positiva Dei ordinatio* et *promissio* ex parte Dei, et ex parte nostrî elevatio ad ordinem supernaturalem per gratiam. Quas omnes declarare oportet.

1° *Ex parte operantis.*

213. (A) **Status viæ** : *ad meritum requiritur ut homo sit adhuc in statu probationis, seu in terrâ degens.* Certum est : (a) quatenus logice deducitur ex eo quod, juxta fidem catholicam, justi, qui sua peccata expiârunt, mox cælum ingrediuntur ad præmium accipiendum, mali autem in infernum descendunt puniendi. (b) Ex eo quod tempus probationis perdurat usque ad mortem : supra enim (n. 97) probatum est aliquas saltem gratias etiam peccatoribus usque ad mortem præsto esse, ideoque manere possibilitatem conversionis et meriti.

Probatur (a) *Script.* 1) Ex iis locis ubi monemur tempus hujus vitæ dari ad salutariter agendum, et *ultra hoc tempus nil ad salutem conferre.* Ita *Christus*[1] : " Me oportet operari... donec dies est. Venit nox quando nemo potest operari ". Jamvero nox hic significat mortem, ut aperte constat ex contextu. Quod ceteroquin Christus ostendit

[1] *Joa.*, IX, 4.

exemplo Lazari mendici, qui, statim post mortem in sinum Abrahæ defertur, et divitis qui statim in inferno sepelitur [1].

2) Ex iis locis ubi statuitur homines statim post mortem *judicari*. Ita S. Paulus dicit [2] : " Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium ". Atqui judicium, sive particulare, sive generale (cùm posterius nihil aliud nisi prioris manifestatio sit) finem probationis importat, ac proinde illius temporis per quod mereri aut demereri possumus; quæ quidem interpretatio confirmatur alio loco [3] S. Pauli ubi dicitur : " Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis " i. e., ea quæ in corpore seu durante vitâ mortali, peracta sunt.

(b) *Tradit.*, scilicet ex unanimi Patrum et theologorum omnium scholarum consensu, qui semper hoc docuerunt ut unam ex primariis veritatibus : ita, v. g., *S. Hieronymus* [4] : " Viventes possunt bona opera perpetrare, mortui vero nihil valent ad id adjicere quod semel secum tulere de viâ ". Huc etiam pertinent sæpe repetitæ exhortationes ad bene agendum in præsenti vitâ, eo quod post mortem nulla est redemptio.

(c) *Ratione convenientiæ.* Necesse est enim ut tempus probationis, per quod homo mereri vel demereri potest, finem accipiat; atqui omnino convenit ut illud tempus finem accipiat in puncto mortis : quamdiu enim anima est conjuncta corpori corruptibili, ex unâ parte non videtur capax visionis beatificæ, excepto miraculo, et ex alterâ est in statu aptissimo ad merendum, quia corpore uti potest ad perfectionem acquirendam, et in miseriis hujus vitæ ampliores invenire opportunitates ad merendum ; ergo ordo meriti a Deo volitus rationi etiam omnino convenit.

214. (B) Status gratiæ sanctificantis *etiam requiritur :* (a) *Script.* Dicit enim Christus : " Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis " [5]; atqui nemo manet in Christo nisi per gratiam habitualem; ergo. Item S. Paulus [6] : " Si cari-

[1] *Luc.*, XVI, 22. — [2] *Hebr.*, IX, 27. — [3] *II Cor.*, V, 10.
[4] *In Eccles.*, IX, 4. — [5] *Joa.*, XV, 4. — [6] *I Cor.*, XIII, 3.

tatem (ac proinde gratiam habitualem) non habuero, nihil mihi prodest".

(b) *Trad.* Ex decreto *Trident.*, in quo declaratur *hominis justificati* opera vere mereri; homo enim justificatus dicitur qui gratiâ habituali ornatur; et ex damnatione propositionis *Baii* negantis gratiam sanctificantem esse necessariam ad meritum [1].

(c) *Rat. theol.* 1) Repugnat sane aliquem mereri de condigno apud Deum, quando aliunde est inimicus Dei, et dignus pœnâ æternâ; atqui peccator, nondum justificatus, est Deo odibilis, et pœnâ æternâ dignus; ergo non potest eodem tempore vitam æternam mereri. 2) Præsertim quædam proportio inter opus et præmium esse debet; atqui præmium de quo agitur, est intra ordinem filiationis supernaturalis; ergo in tantum vitæ æternæ heredes esse possumus in quantum filii Dei adoptivi sumus, "si filii, et heredes" [2]; atqui nonnisi per gratiam habitualem filii Dei adoptivi efficimur [3].

2° *Ex parte operis.*

215. (A) *Opus meritorium debet esse* **liberum**, *tum a coactione tum a necessitate. De fide* est contra Jansenianos. Nam sequens propositio ut hæretica damnata est [4]: "Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione". Et revera nemo remuneratur aut punitur nisi sit dominus actuum suorum; atqui homo non est dominus suorum actuum nisi sit vere et intrinsece liber.

Quod tamen non impedit quin opera præcepta meritoria esse possint; nam Deus mercedem etiam illis operibus *de præcepto* promisit; ita, v. g., dilectio inimicorum præcipitur, et est tamen opus valde meritorium, juxta illud: "Diligite inimicos vestros,... et erit merces vestra multa" [5]; immo, præceptum, ceteris paribus, auget meritum, operi addendo meritum obedientiæ.

216. (B) *Insuper debet esse* **honestum**, *seu naturaliter bonum, ex parte objecti, finis, et circumstantiarum;* nam malum opus, nedum possit remunerari, est pœnâ dignum;

[1] **Denz.-Bann.**, 1002 (882), 1012 (892), 1015 (895).
[2] *Rom.*, VIII, 17. — [3] **S. Thom.**, 1. 2., q. 114, a. 3.
[4] **Denz.-Bann.**, 1094 (968). — [5] *Luc.*, VI, 35.

opus autem indifferens, si aliquod sit in individuo, ex se nihil meretur aut demeretur. Attamen opus *ex se* indifferens, bonum reddi potest per intentionem supernaturalem; immo opus materialiter malum potest, juxta communem sententiam, fieri bonum et meritorium, si sit honestum in mente agentis : Deus enim intuetur cor.

217. (C) Supernaturale : (a) ratione *principii*, eo sensu quod fieri debeat sub influxu *gratiæ* ut proportionem habeat ad finem supernaturalem; quod ab omnibus admittitur. Sed quænam gratia requiritur? Quidam theologi [1] dixerunt ad meritum in justis gratiam habitualem et virtutes infusas sufficere, absque gratiâ actuali. *Communis* tamen sententia est requiri gratiam actualem, ut colligitur ex textibus supra allatis, ex quibus constat hominem etiam justum nil facere posse in ordine supernaturali sine gratiâ, n. 62. — Ratio est quia virtutes infusæ nos *directe non movent ad actum*, ideoque gratiâ actuali indigemus ut ad actum supernaturalem moveamur.

218. (b) Ratione *finis* seu motivi, eo sensu quod fieri debet *aliquo modo* ex *motivo fidei* cum relatione ad Deum aut ad vitam æternam, juxta illud : " Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino et non hominibus, scientes quod a Domino accipietis retributionem " [2]; idem probant omnia loca ubi dicitur nos propter Deum agere debere [3]. — Sed quæstio est *quo sensu* actus nostri ad Deum referri debeant. Juxta omnes, necesse non est ut in *singulis* operibus renovetur intentio finis supernaturalis. Pariter, juxta omnes, requiritur *saltem* ut *virtualiter* referantur in Deum; quod duo importat : *habitualem ordinationem* hominis in Deum quæ invenitur in omni homine *justificato;* et *operationem* actûs *moraliter boni* cum intentione finis operis.

Juxta *Thomistas*, requiritur insuper ut opus illud aliquo modo sub influxu *caritatis* fiat; sufficit tamen *virtualis*

[1] Ita D. Soto, *De nat. et grat.*, l. III, c. 4; Terrien, II, 59-62; Card. Billot, *De virtutibus*, th. VII, p. 173; V. der Meersch, n. 338.

[2] *Coloss.*, III, 23.

[3] *Matt.*, V, 46; X, 41-42; *Rom.*, II, 6-7; *Jacob.*, II, 22.

influxus, qui permanet quamdiu actus caritatis, erga Deum semel elicitus, non fuit retractatus. Sic enim arguunt : ut actus alicujus virtutis sit vitæ æternæ meritorius, debet a gratiâ habituali procedere; sed a gratiâ habituali nullus actus procedit nisi mediante caritate, quæ in Deum tendit finem ultimum supernaturalem; ergo nullus actus vitæ æternæ meritorius esse potest quin caritate virtualiter saltem referatur in Deum finem ultimum supernaturalem. Relatio autem virtualis sufficit, quia est vera relatio; et eo ipso fit quod bene agimus in statu gratiæ et caritatis : tunc enim agimus voluntate et quidem gratiâ et caritate informatâ.

Haud pauci tamen theologi, post *Suarez* et *Vasquez* [1], putant non necessarium esse ut actus meritorii eliciantur aut imperentur a caritate; nam, teste Scripturâ, vita æterna non solum caritatis actibus, sed etiam aliis supernaturalibus promittitur operibus, videlicet obedientiæ, paupertati, mansuetudini, ceterisque bonis operibus in genere [2]. Aliunde quodlibet opus supernaturale, in statu gratiæ peractum, sufficientem proportionem habet cum vitâ æternâ.

Controversia est magis speculativa quam practica; nam Thomistæ tenent omnes actus ab eo elicitos qui habet caritatem, seu est in statu gratiæ, *virtualiter* fieri sub influxu caritatis, ac esse meritorios, nisi id impediatur per aliquam inordinationem actûs [3] : si enim hic actus renovatur quoties id præcipitur, eo ipso omnes actus nostri virtualiter saltem referentur in Deum finem ultimum per motivum caritatis.

Aliunde melius est, juxta omnes, *sæpe* actiones nostras et quidem ex motivo caritatis Deo offerre : sic enim valde augetur meritum.

3° *Ex parte Dei.*

219. Ut opera nostra sint supernaturaliter meritoria, requiritur *positiva* **Dei ordinatio.** Nam per meritum *de condigno* verum acquirimus *jus* ad præmium; atqui creatura nullum jus proprie dictum acquirere potest erga Deum, præsertim quoad præmium supernaturale, nisi suppositâ

[1] Suarez, l. XII, c. 9-10; Vasquez, *In 1. 2.*, disp. 127.
[2] *Marc.*, III, 35; *Matt.*, V, 3-6; *Rom.*, II, 6; *I Tim.*, VI, 17.
[3] S. Thom., *de Malo*, q. II, a. 5; *de Carit.*, q. un., a. 11, ad 2.

aliquâ Dei positivâ ordinatione [1] : omnes enim actus nostri jam Deo debentur multiplici titulo dependentiæ, gratitudinis, etc.; hinc, juxta *Trid.* [2], vita æterna est "tanquam merces, ex ipsius Dei promissione, bonis justorum operibus et meritis reddenda".

Quod quidem illustrari potest comparatione : si quis operarius sponte suâ in agro extraneæ personæ laboraverit, quin ab eâ conductus fuerit, strictum jus ad mercedem non habebit; si autem hoc ex pacto fecerit, ad præmium jus strictum habebit. Ita et nos, dum in vineâ Domini laboramus, jus habere nequimus ad præmium, nisi Deus prius nos miserit in vineam suam, mercedemque tali labori adnexam esse declaraverit. Positâ autem hâc ordinatione, jus habetur ad præmium, cùm adsit proportio inter opera sub influxu gratiæ peracta et finem supernaturalem.

Immo, si gratia eo fine confertur a Deo ut capaces simus ad finem supernaturalem tendendi, dici potest Deum quodammodo *sibi debere* (attentâ ejus sapientiâ et æquitate, et ne sibi contradicat), ut nobis concedat supernaturale præmium pro actibus supernaturaliter factis. Ita vitatur excessus *Scoti* qui dicebat supernaturale præmium nobis dari ex promissione *mere arbitrariâ;* necnon excessus *Vasquezii* asserentis supernaturale meritum nullatenus requirere gratuitam Dei promissionem.

220. Corollarium. Ex dictis intelligere est quænam *circumstantiæ* meritum augeant : 1° ex parte *operis :* (a) major *excellentia* ipsius actûs, quæ desumitur tum ex *objecto :* v. g., actus caritatis objective melior est actu humilitatis; tum ex *quantitate* operis, v. g., in casu eleemosynæ; tum ex ejus *difficultate :* sic magis meritorium est gravi quam levi tentationi resistere; (b) *longa duratio*, nam, ceteris paribus, magis meretur quis precando per horam quam per quadrantem. — Quæ tamen consideratio operis *objective sumpti* non influit in meritum *formale* nisi quatenus intentio operantis hoc opus amplectatur. Unde præcipua consideratio ex parte *operantis* desumitur.

2° Ex parte *operantis :* (a) perfectior *habitualis* dispositio, nempe : 1) *major gradus gratiæ* sanctificantis, saltem probabilius, nam ami-

[1] Hinc merito **S. Augustinus** (*Serm. CLVIII*, n. 2, *P. L.*, XXXVIII, 863) : "Debitor enim factus est, non aliquid a nobis accipiendo, sed quod ei placuit promittendo".

[2] Sess. VI, cap. 16, **Denz.-Bann.**, 809 (692).

corum opera eo magis placent quo gratiores sunt amici; 2) *major conjunctio cum Christo;* nam qui se intimius cum eo unitum servat, ab illo majorem virtutem merendi derivat, cùm ipse sit *omnium meritorum* fons et origo : " Qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum "[1]; (b) perfectior *actualis* dispositio, nempe : 1) *intensitas*, seu fervor; 2) *finis* operantis nobilior : sic magis meretur qui ex motivo caritatis quam qui ex motivo spei aut timoris agit.

N. B. Ad merendum *de congruo*, eædem conditiones requiruntur, si excipias statum gratiæ habitualis et ordinationem divinam.

Art. II. De existentiâ meriti[2].

221. Existentiam meriti proprie dicti negant Protestantes. *Lutherus* docere non erubuit opera justi non solum non esse meritoria, sed etiam totidem esse peccata, saltem venialia : " Opus bonum optime factum est veniale peccatum... non naturâ suâ, sed misericordiâ Dei... Omne opus justi damnabile est et peccatum mortale, si judicio Dei judicaretur "[3]. Attamen, jam a tempore Melanchtonis, multi Protestantes concesserunt bona opera aliquod præmium naturale mereri, non autem vitam æternam. Nam, aiebant, opus meritorium esse nequit nisi sit *indebitum, proprium*, omnino *perfectum*, præmio *æquale*, ita ut merces ex *justitiâ*, non ex merâ promissione debeatur. Hodie vero plerique Protestantes admittunt necessitatem bonorum operum ad salutem, immo docent bona opera justi a Deo remunerari, sed nihilominus declarant opera illa non esse meritoria, quia salus nostra est omnino gratuita, et Christi meritis tribuenda[4].

222. *Thesis :* **Justi bona opera, debitis vestita conditionibus, vere merentur augmentum gratiæ et vitam æternam.** *De fide est ex Trident.*[5] : " Si quis dixerit hominis justificati bona opera ita esse *dona Dei*, ut non sint etiam

[1] *Joan.*, XV, 5.

[2] Cfr. **S. Th.**, 1. 2., q. 114, a. 3-10; **Ripalda**, disp. 85 sq.; **Bellarminus**, *op. cit.*, l. V, c. 2 sq.; **Murray**, l. c., n. 11 sq.; **Mazzella**, n. 1131 sq.; **Van Noort**, n. 189-197; **L. Labauche**, p. 329-334.

[3] **Lutherus**, *Ass. omn. artic.*, Oper. t. II, fol. 235.

[4] **Hodge***, *op. cit.*, p. 244.

[5] Sess. VI, can. 32, **Denz.-Bann.**, 842 (724).

bona ipsius justificati merita, aut ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam et J. Christi meritum, cujus vivum membrum est, fiunt, non *vere mereri* [1] augmentum gratiæ, vitam æternam, et ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratiâ Dei decesserit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum, A. S. "

Ex quâ definitione evincitur : (a) bona opera justificati hominis, etsi sunt dona Dei, utpote per Dei gratiam et Jesu Christi meritum effecta, esse merita *vera* seu *de condigno*, nedum sint peccata *de se* mortalia, Dei misericordiâ venialia, ut voluit Lutherus; (b) merita justorum nullo modo detrimentum afferre meritis Christi, ut sentiunt Protestantes, sed potius in laudem Christi redundare : nam mereri nequimus nisi per Christum et in Christo.

223. 1° *Scripturâ* (A) S. Paulus, loquens de mercede, sibi aliisque sanctis reservatâ in cælo, hæc habet [2] : " Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposita est mihi *corona justitiæ*, quam reddet mihi Dominus in illâ die *justus judex*, non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus "; atqui vita æterna hìc exhibetur uti corona *justitiæ*, seu debita eodem titulo ac corona vincenti in ludis debebatur, et tribuitur a *justo judice*, non igitur ex merâ misericordiâ, sed tanquam *præmium* quo judicamur digni propter opera supernaturalia, his verbis descripta : " bonum certamen certavi " etc.

(B) Insuper, in multis locis, vita æterna exhibetur ut *merces*, *remuneratio*, *retributio*, quia propter bona opera datur : " Gaudete et exsultate, quoniam *merces* vestra copiosa est in cælis " [3] ; " Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet *remunerationem* " [4] ; " Scientes quod accipietis a Deo *retributionem* hereditatis " [5] ; atqui merces, remuneratio et retributio supponunt verum meritum : non potest enim dari merces sine opere mer-

[1] Concilium noluit adhibere vocem *de condigno*, ne anathemate attingeret opiniones aliquot veterum theologorum; sed mens Concilii ex contextu clare colligitur.

[2] *II Tim.*, IV, 7; cfr. *I Cor.*, IX, 24 sq.

[3] *Matt.*, V, 12; cfr. *Apoc.*, XXII, 12. — [4] *Hebr.*, X, 35.

[5] *Colos.*, III, 24.

cede digno, seu meritorio, eo magis quia græca vox μισθός significat quidquid pro operâ paciscitur [1]; ergo.

(C) Confirmatur comparatione quæ fit inter pœnam damnatis irrogatam et mercedem justis concessam. Sicut enim reprobis dicetur : " Discedite a me, maledicti... esurivi enim, et non dedistis mihi manducare ", ita pariter bonis : " Venite benedicti... esurivi enim, et dedistis mihi manducare " [2]. Unde sic : eodem modo se habent opera bona ad vitam æternam ac opera mala relate ad damnationem ; atqui hæc vere merentur æternam damnationem, secus Deus justus non esset; ergo illa vitam æternam vere merentur.

(D) Immo ex parabolis mnarum [3] et talentorum [4], merces labori seu merito proportionatur. Quod minime negatur in parabolâ operariorum [5], quibus singulis unum denarium æque retribuitur : ibi enim significatur mercedem esse simul fructum laboris et donum gratiæ, et ab hoc dono neminem excludi, neque peccatores neque gentiles qui undecimâ horâ tantum vocantur.

2° *Traditione.* *S. Augustinus* jam docuerat merita nostra, etsi *dona Dei*, quia ex *gratiâ*, esse tamen *nostra*, quia ex libero arbitrio etiam procedunt [6]. Quod et supponit Conc. *Arausicanum II* : " Nullis meritis gratiam prævenientibus debetur merces bonis operibus, si fiant ; sed gratia quæ non debetur, præcedit ut fiant " [7].

224. 3° *Ratione.* In ordine naturali, attentis Dei sapientiâ, bonitate et justitiâ, aliquod præmium homini debetur pro bonis operibus. Atqui ordo supernaturalis, nedum ordinem naturalem destruat, eum potius perficit. Ergo in ordine supernaturali omnino decet opera nostra supernaturalia aliquam mercedem ejusdem ordinis mereri.

Nec dicatur, cum Protestantibus, nullam proportionem esse inter opera nostra et vitam æternam; hoc enim verum est quidem si opera nostra *in seipsis* spectantur ; sed si considerantur prout pro-

[1] Vide, inter alios, **Schleusner**, *Lexicon*, in h. verb.

[2] *Matt.*, XXV, 34 sq.; cf. *Rom.*, II, 6 sq.

[3] *Luc.*, XIX, 12. — [4] *Matth.*, XXV, 14-23. — [5] *Matth.*, XX, 1-16.

[6] *De gratiâ et libero arbitrio*, 15, *P. L.*, XLIV, 890-891 ; *Epist.*, CXCIV, *P. L.*, XXXIII, 876.

[7] Can. 18, **Denz.-Bann.**, 191 (161).

cedunt ex *gratiâ* Spiritus sancti, nos elevantis et moventis in vitam æternam, ex hoc capite ad æternum præmium proportionem habent, juxta illud : " Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam "[1]; nam per gratiam divinæ efficimur consortes naturæ, in filios adoptamur, nobisque debetur hereditas æterna ex ipso jure adoptionis : " Si filii, et heredes "[2].

225. *Solvuntur difficultates.* Prænotamus has Protestantium difficultates falso inniti supposito : (a) quod meritum dat *jus strictum, absque divinâ promissione;* (b) quod innititur divinâ justitiâ, exclusâ liberalitate et misericordiâ. Ad solvendas igitur has difficultates, præ mente haberi debet quod diximus de *notione* et *conditionibus* meriti.

(A) Vita æterna sæpe sæpius in Scripturâ vocatur *hereditas;* atqui hereditas non datur ex merito, sed ex solo jure filiationis. Ergo. *Resp.* Vita æterna vocatur quidem hereditas, sed vocatur etiam *merces*, ut supra ostendimus; dicitur hereditas, quia non datur nisi filiis Dei saltem adoptivis, sed vocatur etiam merces, quia Deus, nos adoptando in filios, expresse exigit ut hereditatem illam bonis operibus mereamur : " Heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, *si* tamen compatimur ut et conglorificemur "[3].

(B) Vita æterna datur *ex misericordiâ :* " Qui coronat te in misericordiâ "[4]. Ergo non ex merito. — *Resp. Nego conseq.;* nam vita æterna datur simul ex misericordiâ, et ex justitiâ : ex *misericordiâ*, quatenus Deus ex merâ bonitate concedit nobis gratiam quâ mereri possumus, et insuper ex bonitate promittit remunerationem æternam pro opere momentaneo; sed datur ex *justitiâ*, quatenus Deus, positâ promissione suâ, tenetur ex virtute fidelitatis opera nostra supernaturalia remunerare.

(C) Qui *servus inutilis* est, non potest mereri. Atqui justus, etiam quando præcepta adimplet, servus est inutilis, juxta illud : " Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite : servi inutiles sumus "[5].

Resp. Justus est servus inutilis, eo sensu quod Deus bonis operibus nostris non indigeat, cùm ex se nihil utilitatis Deo afferre possint, sed non est inutilis sub omni respectu : nam, adimplendo præcepta, Dei gloriam externam, juvante gratiâ, promovet, et sic consequi meretur mercedem libere promissam fidelibus servis, juxta illud Christi ipsius : " Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam "[6].

(D) Si justus posset vitam æternam mereri, illud *detraheret de meritis Christi*, quæ tunc insufficientia esse viderentur. Atqui talis affirmatio impia est. Ergo.

---

[1] *Joa.*, IV, 14. — [2] Cf. S. Th., 1. 2., q. 114, a. 3. — [3] *Rom.*, VIII, 17.
[4] *Ps.* CII, 4. — [5] *Luc.*, XVII, 10. — [6] *Matth.*, XXV, 23.

Resp. Merita justorum nullo modo detrimentum afferunt meritis Christi, sed potius in ejus laudem redundant; nam mereri nequimus nisi per Christum et in Christo : ipse est vitis, nos palmites, et sicut nihil detrahitur de gloriâ vitis, si palmites ejus multum fructum afferant, ita nihil detrahitur de gloriâ Christi, si ejus discipuli, per gratiam ejus, et sub influxu caritatis ab ipso inspiratæ, bona opera faciant; immo illa opera meritoria in honorem Christi redundant, cùm sint effectus gratiæ ejus, et ostendant efficacitatem et abundantiam ejus redemptionis.

Art. III. De objecto meriti.

Inquiremus quid mereri possimus 1° *pro nobis* quoad gratiam *actualem* et *habitualem*, necnon quoad *gloriam;* 2° quid tandem *pro aliis.*

I. Quid pro se mereri possit homo?

226. 1° Quoad gratiam actualem : —

(A) *Certum est hominem non posse mereri pro se primam gratiam actualem etiam de congruo*, ut jam supra (n. 70) probatum est. *Trident.*[1] enim declarat " ipsius justificationis exordium in adultis a Deo per Christum Jesum præveniente gratiâ sumendum esse, hoc est ab ejus vocatione, quâ nullis eorum existentibus meritis vocantur ".

(B) *Certum est hominem etiam peccatorem, agentem sub influxu gratiæ actualis, posse mereri de congruo gratias actuales sive sufficientes, sive efficaces,* siquidem omnes conditiones recensitæ ad meritum de congruo adesse possunt in hoc casu.

(C) *Communiter asseritur hominem justum posse mereri de condigno gratias actuales sufficientes ;* etenim, ex dictis, justus de condigno potest mereri vitam æternam; ergo eodem modo mereri potest media necessaria ad illam, ac proinde gratias actuales sufficientes, quæ sunt medium absolute necessarium ad salutem.

Ex quibus sequitur gratias actuales ita concatenari, ut, si cum primâ cooperamur, secundam saltem de congruo mereamur, et sic de ceteris; quod certe nos impellere debet ut gratiâ bene utamur.

[1] Sess. VI, cap. 5.

(D) *Certum est hominem etiam justificatum non posse mereri de condigno gratiam efficacem præcise quâ talem :* talis enim gratia nullibi promittitur in Scripturâ tanquam infallibiliter danda; quare *Tridentinum*, recensens ea quæ mereri possumus (l. cit.), nec gratias efficaces, nec perseverantiam finalem commemorat. — Id etiam sequitur ex eo quod probatio nostra usque ad finem vitæ perdurat : quod sane non esset si pro futuro gratia efficax *de condigno* mereretur [1].

227. 2° **Quoad gratiam habitualem : —**

(A) *Peccator non potest mereri de condigno primam gratiam habitualem, seu justificationem, sed eam mereri potest de congruo.* Certum est. (a) Constat *prius*, nam dicit Apostolus de justificatione : " Justificati gratis per gratiam ipsius " [2]. Quæ verba explicans *Tridentinum* [3] ait : " Gratis justificari dicimur, quia nihil eorum quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur ". Insuper ad meritum de condigno requiritur gratia habitualis; atqui talis gratia non existit in casu præsenti, ut patet. (b) Constat *posterius*, quia opera supernaturalia, a peccatore effecta, omnes conditiones habere possunt ad meritum de congruo necessarias. Aliunde *S. Scriptura* de operibus supernaturalibus ita loquitur ut vera moralis causalitas ipsis tribuatur relate ad gratiæ collationem : " Timor Dei expellit peccatum " [4]; " Eleemosyna a morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam æternam " [5]. Quod sic declarat *S. Augustinus* [6] : " Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, quâ fide ille dicebat : Deus propitius esto mihi peccatori; et descendit justificatus merito fidelis humilitatis ".

228. (B) *De fide est justum posse mereri augmentum gratiæ habitualis.* Hoc enim aperte declarat *Trid.* (can. 32) : " Si quis dixerit ipsum justificatum... non vere mereri augmentum gratiæ, ... A. S. " *Ratione convenientiæ* confir-

[1] Possumus quidem mereri *de condigno* gratiam quæ *de facto* erit efficax, non non autem gratiam *efficacem quâ talem* seu *efficaciam* hujus gratiæ.

[2] *Rom.*, III, 24. — [3] Sess. VI, cap. 8. — [4] *Eccli.*, I, 27.

[5] *Tob.*, XII, 9. — [6] *Epist.* 194, n. 9.

matur : nam qui meretur de condigno ultimum terminum eodem modo terminum intermedium mereri potest; atqui, justus, supernaturaliter operando, de condigno vitam æternam meretur, quæ est ultimus meriti terminus; ergo eodem modo meretur medium necessarium quo attingi potest, scilicet gratiam, ejusque augmentum [1].

Disputatur vero inter theologos *quandonam* detur augmentum quod nobis debetur ratione meriti. Respondet *S. Thomas* [2] quod sicut vita æterna non statim redditur, sed suo tempore, ita nec gratia statim augetur, sed suo tempore, cùm scilicet aliquis sufficienter fuerit dispositus ad gratiæ augmentum. Actus vero cujus intensio proportionaliter deficit a perfectione habitûs gratiæ et caritatis, non disponit ad augmentum hujusce habitûs. *Suarez* [3] autem contendit omnes gradus gratiæ, quos justus meretur, etiam per actus remissos statim ei conferri.

Cùm res a voluntate Dei pendeat, quæ non clare nobis manifestata fuit, controversia dirimi nequit.

229. (C) *Perseverantia finalis in gratiâ sanctificante non potest mereri de condigno;* quia nulla promissio circa hoc legitur in Scripturâ, sed e contra dicitur : " Qui se existimat stare videat ne cadat " [4]; ratio est quia homo qui de condigno hanc perseverantiam meruisset, jam non esset vere in statu probationis. Potest autem mereri *de congruo fallibili*, seu impetratione, juxta illud S. Augustini [5] : " Supplicibus precibus emereri potest ". Recte tamen animadvertit *Suarez* finalem perseverantiam non unicâ oratione, sed sæpe repetitis precibus obtineri.

230. (D) *Justus non potest de condigno sibi mereri reparationem post lapsum;* dicitur enim : " Si autem averterit se justus a justitiâ suâ et fecerit iniquitatem... omnes justitiæ ejus quas fecerat, non recordabuntur " [6]; ratio eadem est ac pro perseverantiâ finali. Immo, juxta *Thomistas*, hoc mereri nequit de congruo, licet *Scotistæ* non pauci aliique, ut *Suarez*, contradicant. Quidquid est, justus orare potest

[1] Cfr. **S. Thom.**, I. 2., q. 114, a. 8; **Salmant.**, disp. VI, n. 81 sq.

[2] Hujusmodi quæstio a theologis communiter expenditur in *Tr. de Caritate*. Cf. **S. Th.**, I. 2., q. 114, a. 8, ad 3; q. 52, a. 3; 2. 2., q. 24, a. 6; **Billuart**, *de Caritate*, diss. II, a. 3; **Becanus**, *Summa*, P. III., tr. I, c. 22, q. 3.

[3] **Suarez**, lib. IX, cap. 3, n. 23; **Tepe**, n. 514. — [4] *I Cor.*, X, 12.

[5] *De dono persev.*, cap. 5, n. 10, *P. L.*, XLV, 999. — [6] *Ezech.*, XVIII, 24.

ut, si cadat, resurgat, et sic, per modum impetrationis suam reparationem consequi [1].

231. 3° **Quoad gloriam :**

(A) *De fide est hominem justum vere mereri posse gloriam, seu vitam æternam ;* hoc probant textus Scripturæ citati ubi de existentiâ meriti, et aperte declaratur a *Trident.* [2] : " Si quis dixerit ipsum justificatum non vere mereri... vitam æternam, et ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratiâ decesserit, consecutionem... A. S. " Id est, vere *mereamur* vitam æternam *eo tempore quo versamur in gratiâ*, et dummodo in hoc statu perseveremus usque ad mortem ; hoc autem magnum perseverantiæ donum de condigno mereri nequimus, ex dictis n. 229.

(B) *Controvertitur* autem inter theologos nùm prima gloria, seu primus gradus gloriæ, possit cadere sub merito de condigno. (a) Quidam negant, ut *Lugo* [3] et *Ripalda* [4], quia primus gloriæ gradus primæ gratiæ habituali respondet, quæ, ex dictis, non potest mereri de condigno, sed solum de congruo. (b) Communiter alii affirmant, nam actus, quo primam gratiam habitualem accipimus, est meritorius de condigno. Jamvero ille actus non potest quidem mereri primam gratiam habitualem, quæ, jam habita, est principium prærequisitum ad meritum ; sed nihil prohibet quin mereri possit primum gloriæ gradum : " talis operatio est quidem meritoria, sed non gratiæ quæ jam habetur, sed gloriæ quæ nondum habetur " [5].

232. *Scholion.* Quoad *bona temporalia*, si considerantur prout *utilia sunt ad salutem* et ad opera virtutum, directe et simpliciter cadunt sub objecto meriti, sicut ipsum augmentum gratiæ ; si vero considerantur *secundum se*, non cadunt sub merito *de condigno*, cùm similiter bonis ac malis concedantur, sed *de congruo* mereri possunt.

II. Quid mereri possimus pro aliis ?

233. (A) *Nullam gratiam pro aliis de condigno mereri possumus :* privilegium Christi est, utpote capitis nostri, a

[1] *Thomistarum* argumenta lege apud **S. Th.**, 1. 2., q. 114, a. 7; **Salmant.**, disp. VI, n. 71; *Scotistarum* apud **Suarez**, l. XII, c. 38; **Mazzella**, n. 1205.
[2] Sess. VI, can. 32. — [3] *De Incarnat.*, disp. VI, sect. 3.
[4] *De ente supern.*, disp. 89. — [5] **S. Thom.**, 1a 2æ, q. 112, a. 2, ad 1.

Deo constituti, mereri de condigno pro aliis; etenim, cùm meritum sit ex naturâ suâ quid omnino *personale*, homo non potest pro aliis mereri de condigno, seu ex justitiâ, nisi ordinatio vel pactum intercesserit; atqui nullum adest pactum hujusmodi, quo Deus promiserit gratiam alicui dare in præmium meritorum alterius justi, sed potius ex Scripturâ colligitur Christum solum esse aliorum caput, et posse pro illis gratiam de condigno mereri. Ergo.

234. (B) *Sed possumus mereri de congruo pro aliis omnes gratias, etiam primam gratiam actualem;* in hoc sensu dicit S. Jacobus [1] : " Orate pro invicem ut salvemini ". Revera pie creditur S. Stephanum Pauli conversionem, S. Monicam Augustini conversionem de congruo meruisse. Et merito; nam, ut ait *S. Thomas* [2], " quia homo in gratiâ constitutus implet Dei voluntatem, *congruum est* secundum amicitiæ proportionem ut Deus impleat hominis voluntatem in salvatione alterius, licet quandoque possit habere impedimentum ex parte illius cujus aliquis sanctus justificationem desiderat ".

Valor autem *propitiatorius* et *satisfactorius* operum aliis communicari potest, ut dicetur ubi de *Indulgentiis* et de *communione Sanctorum.* Quod etiam valet aliquo saltem sensu de valore impetratorio, ut exponimus in *Synopsi Theologiæ moralis.*

235. Remanet igitur ut per *bona opera*, ferventes *orationes* et *sacramentorum* assiduam receptionem, quotidie in gratiâ crescamus, ut sic ad fruendum gloriâ nosmetipsos præparemus : " Qui justus est, justificetur adhuc : et sanctus, sanctificetur adhuc. Ecce venio, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua " [3].

[1] *Jacob.*, V, 17. — [2] *Sum. theol.*, Iª 2æ, q. 114, a. 6.
[3] *Apoc.*, XXII, 11-12.

De Sacramentis
in communi seu in genere

Historicus profectus doctrinæ theologicæ de Sacramentis breviter delineatur.

Quatuor stadia in profectu doctrinæ de Sacramentis distingui possunt : —

1° *Ante S. Augustinum*, Patres de Sacramentis *in communi* non scripserunt, sed sive obiter sive in specialibus tractatibus, de singulis successive sermonem habebant, prout se dabat opportunitas. Ita : *sæc. I^e exeunte*, auctor anonymus *Doctrinæ duodecim Apostolorum (Didache)* de Baptismo, Eucharistiâ et Ordine agit ; — *sæc. IIe*, **S. Justinus** Baptismum et Eucharistiam commemorat ; **Hermas** et **S. Irenæus**, præter hæc duo, Pœnitentiam recensent ; — *sæc. IIIe*, **Tertullianus** jam specialem tractatum de Baptismo instituit, et, præter Eucharistiam et Pœnitentiam, Confirmationem et Matrimonium commemorat ; de iisdem sacramentis agit **S. Cyprianus** ; — *sæc. IVe*, Patres explicite in suis *Catechesibus* doctrinam exponunt de tribus sacramentis initiationis, nempe Baptismo, Confirmatione et Eucharistiâ : ita **S. Cyrillus Hierosol.**, **S. Gregorius Nyss.**, **S. Ambrosius.** — Eodem tempore jam inveniuntur opera liturgica in quibus preces et ritus ordinationum, baptismi, missæ, etc., describuntur : ita *Canones S. Hippolyti*, *Canones Apostolorum*, *Constitutiones Apostolicæ*, *Testamentum D. N. Jesu Christi.*

2° *A sæc. V^o ad XII^um :* **S. Augustinus** jam *ex professo* de sacramentis disserit, de eorum naturâ, efficaciâ independenter a fide et dispositionibus ministri, necnon de charactere a tribus sacramentis impresso. — Pauca de eodem objecto tradunt **Pseudo-Dionysius**, *De ecclesiasticâ hierarchiâ ;* **S. Isidorus**, *Etymologiæ*, *De ecclesiasticis officiis ;* **Rab. Maurus**, *De clericorum institutione ;* **S. Petrus Damianus**, *De sacramentis per impios administratis.* — Eâdem ætate eduntur *Sacramentaria*, *Leoninum*, *Gelasianum* et *Gregorianum*, in quibus inveniuntur preces et ritus pro missâ et ordinationibus.

3° A sæculo XII° ad XVI^um, fit *synthesis theologica :* naturâ sacramenti rectè expositâ, eorum numerum, divinam institutionem, efficaciam et causalitatem describunt : *sæc. XIIe*, **Hugo a S. Victore**, *de Sacramentis*, ubi non tantum de sacramentis proprie dictis, sed

de mysteriis christianæ fidei agit; **P. Lombardus**, *Lib. IV Sententiarum; — sæc. XIII°*, **S. Thomas Aq.**, O. P., *Sum. theol.*, 3 p., q. 60 sq.; *Contra Gent.*, lib. IV, c. 56 sq.; **S. Bonaventura**, O. Min., *Comment. in IV lib. Sentent.*; **Gulielmus Parisiensis**, *De Sacramentis; — sæc. XIV°*, **J. D. Scotus**, O. Min., *In lib. IV Sentent.: — sæc. XV° et XVI°*, **J. Capreolus**, O. P., *Comment. in lib. IV Sentent.*, et Commentatores S. Thomæ, præsertim **Cajetanus** et **Silvester Ferrariensis**.

4° *Post exortum Protestantismum*, Theologi non solum synthetice eamdem doctrinam exponunt, sed etiam plerumque Scripturâ et Traditione contra Novatores demonstrant, et insuper modum quo sacramenta a Christo instituta sunt, explicare satagunt : *sæc. XVI*, **J. Fisher**, *Assertio septem Sacramentorum; Defensio* ejusdem assertionis; **J. Maldonatus**, S. J., *Disputat. ac Controv. circa septem Sacramenta;* **Sebastianus Perez**, *De Sacramentis in genere.* — *Sæc. XVII*, **Gregorius de Valentia**, S. J., *In 3 part. S. Thom.;* **F. Suarez**, S. J., *De Sacramentis;* **Vasquez**, S. J., *in 3 part. S. Thom.;* **R. Bellarminus**, S. J., *Controv.*, de Sacramentis in genere; **J. de Lugo**, S. J., *de Sacramentis in genere;* **M. Becanus**, *Summa* et *Manuale Controversiarum;* **Joannes a S. Thoma**, O. P., *Theologia*, de Sacramentis; **Martinez de Prado**, O. P., *De Sacramentis in genere;* **J. B. Gonet**, O. P., *Clypeus theol. thomisticæ*, De Sacramentis in communi; **Salmanticenses**, *De Sacramentis in communi;* **Petrus de Cabrera**, O. S. Hier., *Comment. et disp. in 3 p. S. Thom.*, de Sacramentis; **Joa. de Carthagena**, *De Sacram. in genere;* **M. A. Vibaldus**, *Candelabrum aureum Ecclesiæ s. Dei*, in quo de 7 sacram. etc.; **Mauritius Centinus**, O. Min., *Disput. theolog. de Sacramentis;* **Sylvius**, *In 3 part. S. Thomæ;* **Joannes Bosco**, O. Min., *Theologia sacramentalis ad mentem Scoti;* **Arcudius**, *De Concordiâ Ecclesiæ Occident. et Orient. in 7 Sacrament. administratione.* — *Sæc. XVIII*, **Juenin**, *De Sacramentis*, Commentarius historicus et dogmaticus; **Raphael Jacobatus**, O. P., *Doctrina dogmatica de Sacramentis;* **Billuart**, O. P., *Summa*, de Sacramentis; **Gotti**, O. P., *Theologia scholastico-dogmatica*, de Sacramentis; **Drouin**, O. P., *Tr. de re sacramentariâ;* **Wirceburgenses**, S. J., *de Sacramentis;* **C. Merlin**, S. J., *Traité historique et dogmatique sur les paroles ou les formes des Sacrements de l'Eglise* (*Migne*, Theol. Curs., XXI); **Chardon**, *Histoire des Sacrements* (*Migne*, op. cit., XX); **Tournely**, *Prælectiones*, de Sacramentis; **d'Argentré**, *Explication des Sacrements;* **M. Gerbert**, *Principia theologiæ sacramentalis.* *Sæc. XIX*, **Liebermann**, *Institut. theol.*, de Sacramentis; **Perrone**, S. J., *Prælectiones*, de Sacramentis; **Franzelin**, S. J., *de Sacramentis;* **de Augustinis**, S. J., *de Re Sacramentariâ;* **Card. Billot**, S. J., *De Ecclesiæ Sacramentis;* **Pesch**, S. J., *Prælectiones*, t. VI; **J. B. Sasse**, S. J., *Instit. theolog. de Sacramentis Ecclesiæ*, Friburgi, 1896-98; **J. H. Oswald**, *Die dogmatische Lehre von den heiligen Sakramenten der Katholischen Kirche*, 1893; **P. Schanz**, *Die Lehre von den heiligen Sakramenten der Katholischen*

Kirche, 1893; G. Lahousse, *Tr. de Sacramentis in genere...*, 1900; N. Gihr, *Die h. Sacramenten d. Kath. Kirche*[2], 1903, gallice redditum a *P. Mazoyer*, Les Sacrements de l'Eglise catholique; P. Pourrat, *La Théologie sacramentaire*[3], 1908; G. Van Noort, *De Sacramentis*[2], 1910; Morgott, *Der Spender der heiligen Sacramenten.*

Inter **Protestantes** : Calvinus, *De re sacramentariâ;* Bingham, *Origines ecclesiasticæ*, seu Antiquities of the Christian Church, 1708-22; Baumgarten, *De Sacramentis*, 1753; Wersndorf, *De naturâ et indole Sacramentorum*, 1755; Glœckler, *Die Sacramente der Christl. Kirche theoretisch dargestellt*, 1832; R. Halley, *An Inquiry into the nature of the Symbolic Institutions of the Christian Religion, usually called the Sacraments*, 1854; J. Blunt, *The Sacraments*, London, 1868; Morgan Dix, *The Sacramental system*, New-York, 1893; Lichtenberger, *Encyclop. des Sciences Relig.*, t. XI, Paris, 1881, voce *Sacrements;* Stanley, *Christian Institutions*, New-York, 1881; Maltzew, *Die Sakramente der orthodox Katholischen Kirche des Morgenlandes*, 1898.

Decreta et Canones de sacramentis in genere.

I. Decretum pro Armenis in Bullâ Eugenii IV " Exsultate Deo "[1].

Quinto, ecclesiasticorum sacramentorum veritatem pro ipsorum Armenorum tam præsentium quam futurorum faciliori doctrinâ, sub hâc brevissimâ redigimus formulâ.

Novæ legis septem sunt sacramenta : videlicet, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema Unctio, Ordo, et Matrimonium. Quæ multum a sacramentis differunt antiquæ Legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant; hæc vero nostra et continent gratiam, et ipsam digne suscipientibus conferunt. Horum quinque prima ad spiritualem uniuscujusque hominis in seipso perfectionem; duo ultima ad totius Ecclesiæ regimen multiplicationemque ordinata sunt. Per Baptismum enim spiritualiter renascimur; per Confirmationem augemur in gratiâ, et roboramur in fide; renati autem et roborati, nutrimur divinâ Eucharistiæ alimoniâ. Quod si per peccatum ægritudinem incurrimus animæ, per Pœnitentiam spiritualiter sanamur, spiritualiter etiam et corporaliter, prout animæ expedit, per Extremam Unctionem; per Ordinem vero

[1] Hoc decretum in Conc. *Florentino* confectum fuit, et septem constat partibus : hic solam instructionem de sacramentis exscribimus, quæ fere ad litteram desumpta est ex *S. Thomæ* opusculo *de fidei articulis et septem sacramentis.* " De hâc instructione præmittendum est eam non esse definitionem de ministro, materiâ et formâ sacramentorum, ut multi putabant, sed instructionem tantummodo *practicam* quæ tamen ut talis plenam habet auctoritatem " (Denz.-Bann., 695 (590).

Ecclesia gubernatur et multiplicatur spiritualiter ; per Matrimonium corporaliter augetur.

Hæc omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materiâ, verbis tanquam formâ, et personâ ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia ; quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. Inter hæc sacramenta tria sunt : Baptismus, Confirmatio et Ordo, quæ characterem, id est, spirituale quoddam signum a ceteris distinctivum, imprimunt in animâ indelebile. Unde in eâdem personâ non reiterantur. Reliqua vero quatuor characterem non imprimunt, et reiterationem admittunt.

II. Canones C. Tridentini de sacramentis in genere. (Sess. VII) [1].

Can. 1. Si quis dixerit, sacramenta novæ legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta ; aut esse plura, vel pauciora, quam septem, videlicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem, et Matrimonium ; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum ; A. S.

2. Si quis dixerit, ea ipsa novæ legis sacramenta a sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia cæremoniæ sunt aliæ, et alii ritus externi ; A. S.

3. Si quis dixerit, hæc septem sacramenta ita esse inter se paria, ut nullâ ratione aliud sit alio dignius ; A. S.

4. Si quis dixerit, sacramenta novæ legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua ; et sine eis, aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci ; licet omnia singulis necessaria non sint ; A. S.

5. Si quis dixerit, hæc sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse ; A. S.

6. Si quis dixerit, sacramenta novæ legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptæ per fidem gratiæ vel justitiæ, et notæ quædam christianæ professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus ; A. S.

7. Si quis dixerit, non dari gratiam per hujusmodi sacramenta semper, et omnibus, quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando, et aliquibus ; A. S.

8. Si quis dixerit, per ipsa novæ legis sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere ; A. S.

9. Si quis dixerit, in tribus sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione, et Ordine, non imprimi characterem in animâ, hoc est,

[1] Denz.-Bann., 844-856 (726-737).

signum quoddam spiritale et indelebile, unde ea iterari non possunt; A. S.

10. Si quis dixerit, Christianos omnes in verbo et omnibus sacramentis administrandis habere potestatem; A. S.

11. Si quis dixerit, in ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia; A. S.

12. Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere sacramentum; A. S.

13. Si quis dixerit, receptos et approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in sollemni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libitu omitti, aut in novos alios per quemcumque ecclesiarum pastorem mutari posse; A. S.

III. Ex decreto S. Officii Lamentabili, 3 Jul. 1907 [1].

Sequentes *Modernistarum* errores reprobati sunt :

39. Opiniones de origine sacramentorum, quibus Patres Tridentini imbuti erant, quæque in eorum canones dogmaticos procul dubio influxum habuerunt, longe distant ab iis quæ nunc penes historicos rei christianæ indagatores merito obtinent.

40. Sacramenta ortum habuerunt ex eo quod Apostoli eorumque successores ideam aliquam et intentionem Christi, suadentibus et moventibus circumstantiis et eventibus interpretati sunt.

41. Sacramenta eo tantum spectant ut in mentem hominis revocent præsentiam Christi semper beneficam.

Objectum, utilitas et divisio Tractatus [2].

In hoc Tractatu partem *dogmaticam* simul cum *morali* tradimus, propter intimam utriusque connexionem.

236. *Objectum.* Gratia, quam Christus nobis promeruit, per *signa sensibilia* humanæ naturæ accommodata, quæ *sacramenta* dicuntur, in animas nostras *præcipue* effunditur [3]. Nunc igitur de *sacramentis* agendum est, et primum quidem

[1] Denz.-Bann., 2039-2041. — [2] Sacramenta considerari possunt tripliciter : *dogmatice*, *moraliter* et *liturgice* : hanc ultimam considerationem, quæ ad institutiones liturgicas spectat, nonnisi obiter attingemus.

[3] Dicitur *præcipue* : sunt enim alia media quibus gratia obtinetur, nempe *oratio* de qua in *Synopsi Theol. moralis*, *meritum* de quo supra egimus, aliaque e divino beneplacito dependentia.

de sacramentis in communi seu *in genere*, deinde de singulis *sacramentis in specie.*

Utilitas hujus tractatûs desumitur : (A) *Ex dignitate objecti :* sacramenta enim sunt : (a) Dominicæ Incarnationis *reliquiæ*, seu vasa pretiosa in quibus Christi sanguis et merita continentur; (b) *causæ instrumentales gratiæ*, seu fontes aquæ vivæ, de quibus dici potest : " Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris "[1]; siquidem in sacramentis haurimus illas gratiæ aquas, quæ ex aperto Christi latere in universam Ecclesiam effluxerunt. (B) *Ex ipsâ sacramentorum necessitate :* sane fideles, et a fortiori sacerdotes instrui debent de mediis ad salutem necessariis aut valde utilibus; atqui sacramenta alia sunt necessaria ad salutem, alia autem valde utilia; nam, ut ait *Trid.*[2], per ea " vera justitia vel incipit vel cœpta augetur vel amissa reparatur ". (C) *Ex erroribus confutandis : Protestantes* plerique duo tantum sacramenta admittunt, et insuper circa eorum naturam et modum operandi multipliciter errant; *Rationalistæ* nostra sacramenta irrident, tanquam superstitioni faventia; *Liberales* et *Modernistæ* naturam sacramentorum eorumque divinam originem omnino pervertunt. Istos errores confutare absque momento non erit.

237. *Indoles* et *divisio.* (A) Tractatus de Sacramentis *in communi* est : (a) *scholasticus*, eo sensu quod primum a Scholasticis synthetice collecta fuerunt varia elementa quæ omnibus sacramentis sunt communia et in unum tractatum coadunata; (b) *traditionalis* tamen, quatenus hæc elementa jam dispersa apud Patres inveniebantur, qui de *singulis* sacramentis disseruerant. — Notandum est autem Scholasticos hanc synthesim instituisse præ oculis habentes præcipue *Baptismi* sacramentum; quare haud pauca ex iis quæ tradunt melius Baptismo et sacramentis huic similibus accommodantur quam Pœnitentiæ et Matrimonio, quæ peculiarem indolem præ se ferunt.

(B) Paucis prænotatis de sacramentis ante Christum, dicemus : 1° de *naturâ* et *existentiâ* sacramentorum; 2° de elementis quibus constituuntur, seu de *materiâ* et *formâ;*

[1] *Isa.*, XII, 2-3. — [2] Sess. VII, Procem.

3° de *effectibus* quos producunt; 4° de eorum *ministro;* 5° de *subjecto* quod eadem recipere potest; 6° de *ceremoniis* quæ sacramentorum administrationem comitantur, et *sacramentalibus* quæ sacramentis affinia sunt.

Prolegomena de Sacramentis ante Christum.

- CAPUT I. Natura et Institutio.
  - ART. I. Natura.
    - Genuinus conceptus.
    - Convenientia.
  - ART. II. Institutio.
    - Christus sacramenta instituit.
    - Quo sensu?
- CAPUT II. Materia et forma.
  - ART. I. Notio et existentia.
  - ART. II. Mutationes vitandæ.
  - ART. III. Unio inter materiam et formam.
  - ART. IV. Iteratio materiæ et formæ.
- CAPUT III. Effectus.
  - ART. I. Gratia.
    - Quomodo producatur?
    - Qualis?
    - Quanta?
    - Num impedita reviviscat?
  - ART. II. Character.
    - Existentia.
    - Natura.
    - Dotes.
- CAPUT IV. Minister.
  - ART. I. Ejus qualitates.
  - ART. II. Ejus obligationes.
- CAPUT V. Subjectum.
  - ART. I. Dispositiones.
  - ART. II. Obligatio ab indignis non suscipiendi.
- CAPUT VI.
  - ART. I. De ceremoniis.
  - ART. II. De sacramentalibus.

Prolegomena : de Sacramentis ante Christum [1].

238. Ante Christum, quædam erant sacramenta seu signa sensibilia a Deo instituta, ad conferendam sanctitatem *legalem* seu *externam*, et significandam internam gratiam. Præfigurabant quidem sacramenta Novæ Legis, sed ab eis distinguebantur præcipue, juxta *Decretum ad Armenos* [2], in eo quod " non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam figurabant ", dum nostra " et continent gratiam et ipsam digne suscipientibus conferunt ".

I. Horum sacramentorum existentia.

239. Communiter docent theologi nullum fuisse sacramentum in *statu innocentiæ*. Nullum enim in Scripturâ et Traditione recensetur. Aliunde hic status brevissimo tempore duravit, ideoque instituere sacramenta tam cito abolenda conveniens non erat. Quæstio autem movetur quoad *statum legis naturæ* et *legem mosaicam*.

240. I° **De statu legis naturæ.** Hic status a lapsu Adami usque ad legem scriptam per Moysen datam effluxit, et pro Gentibus usque ad legis evangelicæ promulgationem perduravit [3]; vocatur status *legis naturæ*, non quia legem supernaturalem excludebat, sed ut distinguatur a statu *legis scriptæ*. Ut certa ab incertis secernamus, tria inquiremus : num in hoc statu exstiterit remedium pro peccato originali; num tale remedium sacramentum fuerit; num alia exstiterint sacramenta.

241. (A) *Certum est fuisse aliquod remedium pro parvulis contra peccatum originale.* Probatur :

(a) *Auctoritate* Patrum ac Theologorum, qui unanimiter id docent, ita ut sine temeritate negari non possit; ait siquidem *S. Augustinus* [4] : " Nec credendum est, et ante datam circumcisionem famulos Dei, quandoquidem eis inerat Mediatoris fides in carne venturi, nullo sacramento ejus opitulatos fuisse parvulis suis, quamvis quid illud esset, aliquâ necessariâ causâ Scriptura latere voluerit ". Confirmatur unanimi consensu theologorum omnium scholarum.

---

[1] **S. Thomas**, 3 p., q. 61, a. 2-3; **Suarez**, disp. III-V; **Salmant.**, disp. III, dub. 1-4; **Drouin**, q. II; **Billuart**, diss. II, a. 1-3; **de Augustinis**, th. 1-4; **Pesch**, n. 37 sq. — [2] **Denz.-Bann.**, 695 (590).

[3] Lex enim mosaica solos Judæos ligabat, ut animadvertit **S. Thomas** 1ª 2æ, q. 98, a. 5 : " Quantum ad illa quæ lex vetus superaddebat, non tenebantur aliqui ad observantiam veteris legis, nisi solus populus Judæorum ".

[4] *Contra Julian.*, l. V, c. 11, n. 45, *P. L.*, XLIV, 809.

(b) *Ratione Theol.* Ex dictis in *Tract. de Gratiâ* et de *Incarnatione*, Deus sincere vult salutem omnium hominum etiam post originale peccatum; atqui voluntas illa sincera non esset, nisi Deus instituisset pro omnibus temporibus, et etiam pro tempore legis naturæ, remedium contra originale peccatum; nam, sine tali remedio, impossibile erat hos parvulos salvari, ex dictis ubi de originali peccato.

242. (B) De *hujus remedii naturâ* tacet Scriptura. Ab omnibus tamen admittitur illud remedium non fuisse positum in actione propriâ, cujus parvuli incapaces erant, sed in *aliquâ actione parentum*, quâ videlicet natos suos Deo offerebant, et insuper illam actionem fuisse aliquam protestationem fidei, implicitam saltem, in futurum Redemptorem, juxta illud : " Nec aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri " [1].

(a) Juxta *S. Bonaventuram* [2] paucosque alios, illa protestatio fidei poterat esse *interna* tantum sine ullâ exteriori ceremoniâ, ac proinde non erat sacramentum, quia sacramentum est signum sensibile.

(b) E contra, juxta *D. Thomam*, *Scotum*, *Suarez* [3], aliosque, illa fidei protestatio extrinsecus manifestari debebat, proindeque verum erat sacramentum; nam omnes conditiones habebat ad sacramentum requisitas; erat siquidem signum *sensibile*, nam per illud infans non solum Deo consecrabatur, sed etiam Ecclesiæ Dei visibili coadunabatur : quod sine sensibili signo fieri nequit; signum *gratiæ productivum*, nam tollebat originale peccatum, quod sine gratiæ effusione fieri nequit; a *Deo institutum*, quia solus Deus gratiam signo sensibili adnectere potest; *permanenter*, quia illud signum toto legis naturæ tempore perdurare debebat; ergo.

243. (C) Nùm vero alia fuerint sacramenta, incertum est; in Scripturâ mentio fit quidem sacrificiorum Abel, Noe et Melchisedech : sed de sacramentis nil dicitur; nonnulli tamen theologi docent adfuisse aliquod sacramentum ad actualis peccati deletionem licet de illius naturâ nil certum dici possit [4].

244. 2° **Sub lege mosaica.** (A) *Certum est adfuisse quædam sacramenta sub lege mosaicâ.* Probatur ex S. Paulo, qui de purificationibus legalibus ait [5] : " Sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus inquinatos *sanctificat* ad emundationem carnis " : quibus verbis ostenditur ritus, de quibus agitur, sanctitatem legalem produxisse, atque proinde sacramenta fuisse. Insuper *Florentinum* et *Tridentinum* de antiquæ legis sacramentis manifeste loquuntur, eorumque existentiam supponunt.

---

[1] *Act.*, IV, 12. — [2] **S. Bonavent.**, *In IV Sent.*, dist. I, a. 2. q. 1 et 2.

[3] **S. Thom.**, 3, q. 70, a. 4, ad 2; **Scotus**, *in 4 Sent.*, dist. 1, q. 3 et 7; **Suarez**, disp. IV, sect. 3-4.

[4] **S. Thom.**, *In 4 Sent.*, dist. 1, p. 1, q. 1, a. 2. — [5] *Hebr.*, IX, 13.

(B) Præcipua autem sacramenta fuere : (a) *Circumcisio*, quæ figura erat Christiani Baptismi, homines ad cultum divinum deputabat, et juxta communem doctrinam, insuper ab originali peccato mundabat [1]; (b) *Esus agni paschalis*, Eucharistiæ sacramento respondens; item *propositionis panes* qui a ministris edebantur; (c) *Expiationes* multæ quæ sacr. Pœnitentiæ figurabant; (d) *Leviticorum* sacerdotum consecratio, quæ sacr. Ordinis adumbrabat.

Sacramentum autem Confirmationis nullomodo existebat in Antiquâ lege, quia gratiæ plenitudinem confert, quæ nondum advenerat; nec Extr. Unctio, quæ immediate ad introitum gloriæ præparat, quia talis introitus usque ad Christi mortem differebatur; tandem Matrimonium, licet religiosus contractus, non erat sacramentum, quia, propter polygamiam et divortium, quæ tunc temporis vigebant, unionem Christi cum Ecclesiâ perfecte significare nequibat.

II. De modo quo sacramenta Veteris Legis suum producebant effectum.

245. 1° **Quoad adultos.** (A) *Sacramenta V. Legis gratiam ex opere operato non producebant, saltem in adultis.* Certum est.

Prob. (a) *Scripturâ.* Sacr. V. Legis vocantur "infirma et egena elementa" [2]; munera et hostiæ antiquæ legis dicuntur non potuisse "juxta conscientiam perfectum facere servientem" [3]; et lex antiqua reprobatur "propter infirmitatem ejus et inutilitatem" [4]; atqui quod est infirmum et vacuum, quod conscientiam mundare nequit, et inutile seu insufficiens vocatur, gratiam ex opere operato non producit.

(b) *Traditione. In Decreto ad Armenos* legitur : "Antiquæ legis sacramenta gratiam non causabant, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant".

(c) *Ratione convenientiæ.* Sub V. Lege, gratiæ pretium per Christum solutum nondum fuerat; atqui, pretio nondum soluto, non decebat sacramenta, quæ virtutem ex Christi passione habent, ex se gratiam conferre, eo fere modo quo chirographum, exhibens solummodo futurorum laborum promissionem, *ex se* ad obtinendam mercedem et pecuniam non sufficit.

---

[1] Circumcisio ante Moysen instituta fuerat (*Gen.*, XVII, 10-14) ut signum fœderis inter Deum et Abrahæ semen, immo inter ipsos Ægyptios vigebat. Communiter tenetur masculos infantes hujusmodi ceremoniâ ab originali peccato fuisse mundatos; quod deducitur ex his verbis : "Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit" (*Gen.*, XVII, 14); quibus verbis significatur parvulum hebraicum non circumcisum ab æternâ vitâ exclusum iri, juxta plerosque interpretes. Feminæ autem alio modo justificabantur, probabiliter ope medii jam sub Lege naturæ instituti. Cf. S. Th., q. 70, a. 4; de Augustinis, th. 3.

[2] *Galat.*, IV, 9. — [3] *Hebr.*, IX, 9. — [4] *Hebr.*, VII, 18.

246. (B) *Sacramenta V. Legis producebant gratiam ex opere operantis, scilicet directe fidem, contritionem, caritatem, etc., excitando, et mediantibus illis dispositionibus, gratiam operando.*

(a) Hæc enim sacramenta erant Christi venturi, ejusque Redemptionis præfigurativa, juxta illud S. Pauli[1] : " Umbram habens lex futurorum bonorum "; atqui signa Redemptionis præfigurativa omnino apta erant ad producendum fidem, spem, et caritatem in suscipientibus; ergo.

(b) Insuper sacramenta V. Legis legalem sanctitatem directe producebant. Jubetur enim princeps, qui peccaverit, offerre pro peccato arietem, et additur[2] : " Rogabitque pro eo sacerdos, et pro peccato ejus et dimittetur ei "; in hoc loco agitur de remissione *peccati legalis*, per quod legalis immunditia incurrebatur, non autem de *remissione culpæ* coram Deo; nam, per expiationes legales, de quibus agitur, unum tantum peccatum remittebatur, et variæ pro variis peccatis expiationes præcipiebantur, ut ex eodem loco constat; atqui si peccatum remissum fuisset *quoad culpam*, omnia alia peccata fuissent remissa, cùm unum peccatum mortale coram Deo remitti non possit, quin alia remittantur.

247. 2° **Quoad parvulos.** Circumcisio, vel aliud remedium a Deo institutum pro originalis peccati remissione, gratiam parvulis vere conferebat, et quidem sine ullo eorum actu; de hoc omnes concordant theologi. Circa modum rem explicandi differunt; alii dicunt hoc remedium *ex opere operato passive* gratiam contulisse; alii *ex opere operato per accidens;* alii *præter opus operantis*. Quidquid est, res ita explicari potest : per hujusmodi sacramentum, parvuli *directe* aggregabantur populo Dei, et *indirecte* sanctificabantur, quatenus Deus non quidem directe per sacramentum illud, sed illius occasione, et vi promissionis suæ ac Christi meritorum, parvulis, independenter a ministri aut suscipientis merito, gratiam conferebat[3].

Hebr., X, 1. — [2] *Levit.*, IV, 26. — [3] S. Thom., 3, q. 70, a. 4.

Caput j.

DE NATURA ET INSTITUTIONE SACRAMENTORUM.

Art. I. De naturâ sacramentorum.

Duo exponenda sunt : 1° genuinus sacramentorum *conceptus;* 2° eorum *convenientia.*

I. De genuino sacramentorum conceptu [1].

248. 1° **Definitio sacramenti** N. Legis, prout ex Ecclesiæ documentis colligitur, hæc est : *signum sensibile, a Christo permanenter* institutum, ad *gratiam* sanctificantem *significandam* et *conferendam.* Tria igitur ad sacr. Novæ Legis requiruntur : *signum sensibile; gratiæ productivum; a Christo permanenter institutum.*

(a) *Signum sensibile,* id est, sensus aliquo modo afficiens, vel immediate ut aqua in Baptismo, vel mediate, ut contritio, verbis aut gestu expressa, in sacramento Pænitentiæ; et *significans* præcipue *gratiam* interius productam; ita ablutio aquæ in baptismo internam animæ emundationem exprimit [2].

(b) *Gratiæ productivum;* hìc designatur præcipuus sacramenti effectus, nempe *collatio gratiæ;* sacramentum enim N. Legis non est signum *mere speculativum,* sed *practicum,* quo vere confertur gratia sanctificans [3].

---

[1] Cfr. **S. Th.**, 3, q. 60; **Suarez**, *de Sacramentis*, disp. I; **Salmant.**, *de Sacrament.*, disp. I; **Drouin**, q. 1, c. 1; **de Augustinis**, p. 1, a. 1; **Card. Billot**, *De Ecclesiæ sacramentis*, I, p. 18-26.

[2] Quædam sacramenta tria simul significant; sunt *rememorativa passionis* Christi, vi cujus gratia nobis confertur; *demonstrativa* ipsius *gratiæ* quæ nobis datur, et *prognostica* seu prænuntiativa futuræ gloriæ, ad quam gratiâ jus conceditur. Quod quidem maxime apparet in sacramento Eucharistiæ, in quo, ut Ecclesia canit, "recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratiâ, et futuræ gloriæ nobis pignus datur".

[3] Triplicis generis signa distinguuntur : *naturalia*, quæ *ex se* aliquid aliud significant, sicut fumus ex se ignem indicat; *arbitraria*, quæ nonnisi *ex conventione* aliquid determinatum significant, sicut olivæ ramus est pacis symbolum; *mixta*, quæ partim ex se, partim ex positivâ institutione aliquid designant. Jamvero sacramenta sunt signa hujusmodi; v. g., ablutio in baptismo *ex se*

(c) *A Christo permanenter institutum :* Christus siquidem ut *Deus*, est causa *principalis* sacramentorum, cùm solus Deus gratiam signo sensibili alligare valeat; ut *homo*, est causa *instrumentalis* eorumdem sensu infra exponendo. Additur : *permanenter*, eo sensu quod perseverare debent quamdiu perseverat Ecclesia Christi pro quâ instituta sunt, proinde usque ad consummationem sæculi. Non autem *proprie* vocantur sacramenta nisi ea quæ sunt veluti instrumentum hujus ministerii sanctificationis quo Ecclesia fungi debet usque ad finem mundi.

249. 2° **Historica delineatio hujus definitionis** [1]. Hæc notio legitime e fontibus revelatis deducitur, ut ex dicendis patebit; sed non fuit *integre* et *explicite* prioribus sæculis tradita. Tria stadia in ejus progressu delineari possunt.

(A) *Tribus prioribus sæculis*, etsi sacramenta in usu fuerunt, horum *notio generalis* nonnisi *obiter* et in suo *generico* conceptu exposita fuit, quatenus nempe erat *signum sacrum*. Attamen inter hæc signa, quædam, ut Baptismus, Confirmatio et Eucharistia, apparent *cum gratiæ collatione connexa*. *Synthetica* autem notio septem sacramentorum nondum exponebatur. Nec mirum : Christus enim *singula* sacramenta instituens, horum generalem conceptum non tradiderat. Sæculis II° et III° jam sacramentis nomen *commune* tribuitur, *mysterium* apud Græcos, *sacramentum* apud Latinos.

(a) Apud Græcos, μυστήριον designabat rem *sacram* et *occultam*, nempe vel *doctrinam* religiosam secretam vel *ritum* sacrum et symbolicum cujus significatio solis initiatis nota erat. Quare hoc vocabulo mox usi sunt Patres ad designandos ritus sensibiles, sicut baptismum et eucharistiam, quibus gratia significabatur et conferebatur [2]. Ita, secundum *Origenem*, baptismális ablutio significat animæ purificationem eamque producit mediante invocatione SS. Trinitatis [3].

250. (b) Apud *Latinos*, vox *sacramentum* rem sacram designabat, videlicet *juramentum* a militibus coram tribunis præstitum aut quodlibet juramentum, vel *pecuniam* a litigantibus apud pontificem depositam eâ lege ut *victus* suam partem relinqueret in *sacros usus*

internæ ablutionis similitudinem gerit, sed nonnisi ex divinâ institutione signum est efficax internæ mundationis.

[1] **P. Pourrat**, *op. cit.*, p. 1-46 ; **F. Prat**, *La Théol. de St Paul*, II, p. 393-396.

[2] Patres ceteroquin nomine *mysterii* et *sacramenti* designabant ritus qui gratiam non conferebant.

[3] *In Joan.*, VI, 17, *P. G.*, XIV, 257. — Hanc vocem *mysterium* S. Ambrosius in Ecclesiam latinam transtulit ad sacramenta designanda.

impendendam. Hanc vocem *Tertullianus* adhibuit ad designandos quosdam ritus sacramentales, nempe Baptismum et Confirmationem, Eucharistiam et Matrimonium [1], sed nonnisi imperfecte notionem ipsam sacramenti exponit. Eam vero satis lucide tradit *S. Ambrosius*, declarans non solum symbolicam significationem sacramenti Baptismi, sed etiam hujus efficaciam, quam Spiritui Sancto tribuit: "Si qua ergo in aquâ gratia, non ex naturâ aquæ, sed ex præsentiâ est Spiritûs sancti" [2].

251. (B) *A quarto sæc. ad undecimum*, clarius distinguitur in sacramentis duplex elementum, *visibile* et *spirituale*, inter utrumque relatio, necnon ejus efficacia. *S. Augustinus* jam conceptum generalem sacramenti tradit, in quo duo elementa inveniuntur: *visibile* seu sacramentum ipsum, et *invisibile* seu *spirituale* aut *virtus* sacramenti. Prius est *signum sacrum*, quatenus rem sacram seu gratiam designat; non autem signum vacuum, cùm Spiritus sanctus sacramento visibili invisibilem *gratiam conferat*, nisi suscipiens sit male dispositus: "Dominus (sanctificat) invisibili gratiâ per Spiritum Sanctum, ubi est totus fructus etiam visibilium sacramentorum. Nam sine istâ sanctificatione invisibilis gratiæ, visibilia sacramenta quid prosunt?... Nihil quippe profuit Simoni mago visibilis baptismus, cui sanctificatio invisibilis defuit" [3]. In signo visibili pariter duo distinguit, *elementum* et *verbum* [4], et ita viam parat distinctioni inter *materiam* et *formam* sacramentorum quam Scholastici postea elucidabunt. Invenitur itaque apud S. Augustinum quidquid requiritur ad definitionem sacramenti; sed ipse hæc varia elementa non collegit ad integram definitionem sacramenti expoliendam. Quare vox sacramentum ab ipso et Patribus sequioris ævi promiscue sumitur pro signis quæ sunt tantum symbola gratiæ et pro eis quæ gratiam vere conferunt.

Exinde vero minime concludendum est Patribus ignotam fuisse *efficaciam* sacramentorum. Hanc enim sæpe variis modis inculcant. Ita *Severianus*, Gabalorum episcopus, ineunte sæc. V°, declarat per visibilem aquam Baptismi imprimi characterem, Spiritum Sanctum per aquam inscribere beneficium, visibilem aquam esse instrumentum invisibilis gratiæ: "Quemadmodum regium quoque

[1] A. d'Alès, *La Théol. de Tertullien*, p. 321-323; E. de Baker, *Sacramentum, Le mot et l'idée représentée par lui dans les Œuvres de Tertullien*, Louvain, 1911.

[2] *De Spiritu S.*, I, 88, 77; cfr. *de Mysteriis*, 14, 15, 20, 21, 30, 32, etc.

[3] *Quæst. in Heptat.*, lib. III, cap. 84, *P. L.*, XXXIV, 712.

[4] "Et in aquâ verbum mandat; detrahe verbum, et quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum... Unde tanta virtus aquæ, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo?... Mundatio igitur nequaquam fluxu et labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo". (*In Joan.*, tract. 80, n. 3, *P. L.*, XXXV, 1840).

donum tam manu vivâ quam instrumento mortuo donatur... simili modo, etsi aquâ opus sit ad instar atramenti, ut *per visibilem aquam exaretur character*, non ideo eamdem dignitatem habent aqua et divinus Spiritus, sed res ita concipienda est, ut Spiritus Sanctus per aquam inscribat beneficium... At ubi videris Spiritum descendentem... intelliges adesse per gratiam dominicam invisibilem dextram ejus qui naturæ imperat, visibilem autem aquam esse instrumentum invisibilis gratiæ"[1].

Pariter *S. Isidorus*, prætermittens notionem sacramenti ut signi, ejus efficaciam præsertim describit quæ Spiritui Sancto tribuitur : "Sunt autem sacramenta baptismus et chrisma, corpus et sanguis. Quæ ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur, unde et a *secretis virtutibus*, vel a sacris sacramenta dicuntur. Quæ ideo fructuose penes Ecclesiam fiunt, quia Sanctus in eâ manens *Spiritus* eorumdem sacramentorum *latenter operatur effectum*"[2].

252. (C) *A sæc. duodecimo*, Theologi intellexerunt in ipsâ definitione sacramenti *efficaciam* esse includendam uti *differentiam specificam*, quâ separantur a ceremoniis quæ sunt signa gratiæ tantum ; ita ut postea maneant tantum controversiæ *de modo* concipiendi hanc efficaciam seu causalitatem. Ita *Hugo a S. Victore*[3] : "Sacramentum est corporale vel materiale elementum... ex similitudine repræsentans et ex institutione *significans*, et ex sanctificatione *continens* aliquam invisibilem et spiritualem gratiam". Quod et lucidius declarat *P. Lombardus*[4] : "Sacramentum enim proprie dicitur quod ita *signum* est gratiæ Dei et invisibilis gratiæ forma ut ipsius imaginem gerat et *causa* existat". Exinde infert *S. Thomas* sacramenta a Christo instituta esse, quin tamen id in ipsâ definitione includat. Post *Tridentinum* vero, hæc institutio in definitione invenitur.

II. De sacramentorum convenientiâ[5].

Cùm Rationalistæ contendant non decere salutem æternam a *ritibus externis pendere*, abs re non erit ostendere sacramentorum institutionem omnino convenire : 1° cum ipsâ naturâ *hominis in ordine ad religionem ;* 2° cum *fucto universali religionum ;* 3° cum *religione christianâ*.

[1] *Severiani homiliæ* (ed. *J. B. Aucher*, Venetiis 1827), p. 111-113. Cfr. **M. Jugie**, in *Rev. des Sc. Philos. et Théol.*, juil. 1913, p. 467-471.

[2] *Etymol.*, l. VI, c. XIX, 39 sq., *P. L.*, LXXXII, 255.

[3] *De Sacrament.*, l. I, p. IX, c. 2, *P. L.*, CLXXVI, 317.

[4] *IV Sent.*, dist. I, 2, *P. L.*, CXCII, 329.

[5] **S. Thom.**, 3, q. 61, a. 1; **Abbé de Broglie**, *Conf. sur la vie surnaturelle*, Paris, 1902, t. III, p. 3-56.

253. 1° *Convenit cum hominis naturâ in ordine ad religionem spectatâ.* (A) *Generatim inspectâ.* Ea enim est natura hominis ut ad spiritualia per sensibilia perducatur; ita, v. g., per corporalia, hominis intellectus velut manuducitur in intelligibilium cognitionem; atqui convenit divinam Providentiam in gratiarum dispensatione, naturæ cujuslibet entis sese accommodare, per sensibilia media homini gratiam dispensare; ita enim : (a) *certiores reddimur de gratiâ* nobis collatâ, cum hæc visibilibus signis et dispositionibus moralibus clare determinatis veluti alligetur, quin tamen omnino tollatur obscuritas præsenti statui competens; cùm hæc certitudo fide in Christum et virtutem sacramentorum innitatur; (b) *perfectius* etiam *Deum colimus :* licet enim sacramenta directe in utilitatem hominis instituantur, cultum divinum etiam maxime promovent, nos excitando et adjuvando ad Deum adorandum, Eique gratias agendum, et intime cum Eo conversandum.

(B) *Specialius consideratâ, ex parte virtutum quibus homo indiget.* Id sane convenit quod ad *virtutes* hominem promovet, eumque a *vitiis* avertit; atqui datâ collatione gratiæ per visibilia signa, virtutes maxime necessariæ foventur : (a) *fides* promovetur, dum credimus, propter verbum Dei, gratiam signis sensibilibus alligari; aut etiam dum sacramenta publice recipientes in hominum conspectu fidem nostram profitemur; (b) *spes* erigitur, cùm sacramenta sint pignora divinæ erga nos bonitatis, viam salutis faciliorem efficientia; (c) *caritas* erga Deum augetur, dum videmus Christum nobis præbuisse tam multa sanctificationis media nostræ infirmitati optime accommodata; caritas autem fraterna inflammatur, cùm ex sacramentorum receptione recordamur nos arctissimo vinculo colligatos et unius corporis membra effectos esse; (d) tandem *superbia* edomatur, dum necessitas nobis incumbit ad signa sensibilia, per sacerdotes confecta, recurrendi, ad nostram sanctificationem obtinendam.

254. (C) *Attentâ naturâ sociali hominis et religionis.* Religio enim inter homines *socialis* esse debet, tum quia homo, ad societatem pronus, non solum tanquam persona privata sed etiam ut membrum societatis Deum colere

debet, tum quia diversæ religiones ad modum societatis efformatæ sunt et absque vinculo sociali subsistere non potuerunt, ut constat ex *historiâ religionum*. Atqui societas religiosa, sicut ceteræ societates *externis indiget symbolis*, quibus unio inter fideles servari possit; id vero optime præstant sacramenta, quæ fideles ab infidelibus distinguunt, et eos stricto nexu inter se coadunant; dum enim eadem participant sacramenta, unius et ejusdem corporis membra se agnoscunt. Hinc *S. Augustinus* ait [1]: "In nullum nomen religionis seu veræ seu falsæ coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur: quorum sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum et ideo contempta sacrilegos facit".

255. 2° *Convenit cum universali facto religionum.* Omnes fere religiones, antiquæ vel hodiernæ, ritus externos adhibent tanquam signa purificationis et sanctificationis, haud paucis tamen vitiis deturpatos: eis siquidem tribuunt vim *mechanicam*, quæ suos effectus producit absque dispositionibus moralibus, necnon vim *magicam* independentem ab ipsâ divinitate; et sæpe his ritibus homines a Deo avertuntur et in superstitionem cadunt. Decebat igitur ritus externos institui qui legitimis aspirationibus hominis satisfacerent, nec istis abusibus ansam præberent. Jamvero res ita se habet in sacramentis christianis. (a) Ritus enim externus non est causa principalis gratiæ, sed signum externum quo Deus ipse utitur ad nos sanctificandos; nec sufficit materialis receptio ritûs, sed requiruntur in adultis dispositiones morales ad fructum sacramenti suscipiendum, ut infra exponetur. (b) Minime igitur *vis magica* ritui externo tribuitur, cùm ejus efficacia tum a Deo tum a suscipientis dispositionibus pendeat. (c) Nedum vero fideles a Deo avertantur per sacramenta, ad Eum potius trahuntur, cùm omnia in ritu externo Dei sapientiam et bonitatem necnon Christi amorem in memoriam revocent.

256. 3° *Convenit cum naturâ religionis christianæ.* Centrum enim hujus religionis est mysterium *Incarnationis*, quo *visibiliter invisibilis* Deus hominibus datur ad eos sanctifi-

[1] *Cont. Faust.*, l. XIX, c. 11, *P. L.*, XLII, 355; Journel, 1601.

candos et deificandos, per ministerium præsertim *visibilis Ecclesiæ*. Decebat igitur gratiam, quæ est Incarnationis fructus, visibilibus signis concedi quibus memoria Christi Redemptoris facilius custodiretur ejusque merita efficacius singulis hominibus applicarentur, et quæ visibili modo ab Ecclesiâ dispensari possint.

Art. II. De institutione septem sacramentorum.

Ut certa ab incertis secernamus, dicemus : 1° de *ipsâ institutione* septem sacramentorum; 2° de *modo* hujus institutionis.

§ I. De ipsa institutione sacramentorum a Christo.

257. **Status quæstionis**. (A) *Errores*. Si excipiuntur *Cathari* et *Waldenses*, qui, sub prætextu *spiritualem* religionem fovendi, ritus externos sacramentorum plus minusve despiciebant, nullus est qui, ante Protestantes, existentiam septem sacramentorum negaverit. (a) *Lutherus* primum tria retinebat sacramenta, nempe Baptismum, Pœnitentiam et Panem seu Cœnam [1], postea vero duo tantum, Pœnitentiâ rejectâ [2]. Ejus discipuli modo tria modo quatuor admiserunt, sed communiter nonnisi duo, Baptismum et Cœnam Domini. Contendebant quidem numerum septenarium in Scripturâ non inveniri; sed ratio fundamentalis istorum erroris ex eo desumitur quod sacramenta, juxta Protestantes, non sunt vere gratiæ productiva, sed solum *media ad fidem excitandam*, et pignora quibus de peccatorum remissione certiores reddimur. Hinc Matrimonium et Ordo non sunt sacramenta, quia nullum peccatum remittunt; Confirmatio et Extrema Unctio meræ sunt ceremoniæ, quia prior est renovatio promissorum in baptismo, posterior autem oratio pro infirmis facta ; Pœnitentia autem non fuit a Christo instituta ut medium ad gratiam aut fidem excitandam; remanent igitur duo tantum sacramenta.

(b) Attamen quidam Anglicani, *Ritualistæ* dicti, septem esse sacramenta docent, nempe duo *majora*, Baptismum et

[1] *De captivitate babylonicâ*, sub initio, inter Lutheri opera, t. II, p. 275.
[2] *De adoratione sacramenti.* — Cfr. **Calvinus**, *Instit. christ.*, IV, 193.

Cœnam, et quinque *minora*, quæ etsi utilia, ad salutem non sunt necessaria [1].

258. (B) *Doctrina catholica.* Contra Protestantes, *Tridentinum* definivit septem et septem tantum esse sacramenta [2]: "Si quis dixerit sacramenta N. legis non fuisse omnia a Jesu Christo D. N. instituta; aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Ex. Unctionem, Ordinem et Matrimonium; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum, A. S."

259. *Thesis:* **Sacramenta N. Legis, a Christo instituta, septem sunt, nec plura, nec pauciora.** De fide est ex *Tridentino* jam allegato.

Prænotamus thesim non posse *Scripturâ solâ* apodictice demonstrari quoad omnia sacramenta, cùm nullibi dicatur sive implicite sive explicite, septem et septem tantum esse sacramenta; quænam autem sacramenta, et quomodo, ex Scripturâ probari possint, infra exponetur, ubi de singulis sacramentis. Hic utemur tantummodo *præscriptionis* argumento, *historicis testimoniis* confirmato; posteaque *convenientiam* septenarii numeri ostendemus.

I. Thesis probatur argumento præscriptionis.

260. **1° Facta exponuntur.** Tempore quo Novatores prodierunt, sæculo XVI°, septenarius sacramentorum numerus certo admissus fuerat in universâ Ecclesiâ sive Romanâ sive Orientali, et quidem per plura sæcula.

(A) Quoad Ecclesiam *Romanam*, id sane constat: (a) ex *Decreto ad Armenos* (sæc. XV), in quo septem numerantur sacramenta (initio Tractatûs); (b) ex Conc. Œcum. *Lugdunensi II* (1274), in quo Michael Palæologus Gregorio X fidei Confessionem obtulit, ubi legebatur [3]: "Tenet etiam et docet eadem S. Romana Ecclesia septem esse ecclesiastica sacramenta, etc."; (c) *ex professione fidei* quæ anno 1210 *Waldensibus* ad Ecclesiam reducibus ab Innocentio III præscripta fuit, in quâ septem singillatim sacramenta com-

[1] **Dix Mogan***, *Sacramental system*, p. 83-84.
[2] Sess. VII, can. 1. — [3] **Denz.-Bann.**, 465 (388).

memorantur [1]; (d) ex *unanimi consensu theologorum*, qui, jam a sæculo XII°, etsi de multis ad sacramenta pertinentibus dissentientes, firmiter docuerunt tanquam dogma ad fidem spectans, septem et septem tantum esse sacramenta [2], nullis pastoribus aut fidelibus usque ad Reformationis tempus reclamantibus, si excipiuntur Waldenses qui propterea e sinu Ecclesiæ ejecti sunt.

261. (B) Quoad *Ecclesiam græcam*, idem constat [3] : (a) ex consensu Ecclesiæ græcæ tempore Reformationis, ut patet : 1) ex declaratione *Jeremiæ*, schismatici patriarchæ Constantinop., qui, a Protestantibus Germaniæ interrogatus, respondit (an. 1576) : " Nihil nostrum afferentes, sed ex *sanctis septem œcumenicis synodis* et ex *sententiâ ss. doctorum* interpretumque divinitus inspiratæ Scripturæ, quos catholica Christi ecclesia unanimi consensu recipit... dicimus *septem divina esse mysteria (sacramenta)*, *baptismum* scilicet... "; hic septem recenset sacramenta nostra. Secundâ vice ab iisdem interrogatus (an. 1579), eamdem repetit doctrinam, et addit : " Et hæc quidem omnia salutis nostræ remedia ipse Jesus Christus Deus et Dominus noster tradidit et sancti ejus Apostoli "; 2) ex *condemnatione Cyrilli Lucaris*, Jeremiæ successoris, qui, calvinianis erroribus in Germaniâ et Lithuaniâ imbutus, duo tantum sacramenta admittenda esse docuerat : jamvero hæc assertio ut *hæretica* damnata fuit in duobus conciliis Constantinop. (1638 et 1642), et Hierosolymitano (1672), necnon in *confessione orthodoxæ fidei* quam confecit *Petrus Magilas*, metropolitanus russia-

[1] **Denz.-Bann.**, 424 (370).

[2] Ita, inter alios, **P. Lombardus** († 1164), *Sentent.*, l. IV, dist. 2ª ; Magister **Rolandus**, postea *Alexander III*, in *Sententiis* quas circa an. 1150 edidit ; **Gregorius**, episcopus Bergamensis (1133-1146), in opere *De veritate corp. Christi* contra Berengarium ; **S. Otto**, ep. Bambergensis, circa an. 1139, in *Sermone ad Pomeranos*, *P. L.*, CLXXIII, 1360. Critici quidam putant *Herbordum*, qui vitam S. Ottonis scripsit, auctorem esse hujus Sermonis ad Pomeranos ; sed cum sit S. Ottoni cœvus († 1168), certum est jam a sæc. XII septem sacramenta enumerata fuisse. — Allegatur etiam auctor anonymus libri an. 1098 Billemi in Alvernia scripti, qui de septem sacramentis disserere promittit, sed in decursu libri confirmationem omittit. (*Hist. littér. de la France*, t. VIII, p. 474-476).

[3] *Perpétuité de la foi sur les sacrements*, t. V, l. I-VI ; **Schelstrate**, *Acta orient. eccles.*, 151, 154, 202, etc.

cus [1]. (b) Ex Conciliis *Florentino* et *Lugdunensi*, quibus Græci schismatici interfuerunt, quin unquam contra existentiam septem sacramentorum protestaverint. (c) Ex eorum *Euchologiis* seu Ritualibus, ubi preces ritusque inveniuntur pro septem sacramentis; pariter ex consensu theologorum schismaticorum qui de re sacramentariâ scripserunt [2].

(C) Idem probari potest quoad *Orientales*, nempe *Nestorianos* et *Monophysitas*, jam a sæc. V extra Ecclesiam rejectos, tum ex Episcoporum illarum nationum declarationibus statim ac Protestantium hæresis eis innotuit, tum ex eorum libris liturgicis, aut testimoniis eorum qui per eorum regionem iter fecerunt [3].

Fatemur equidem quosdam scriptores orientales errasse in determinatione singulorum sacramentorum, sed nihilominus septem enumerant; proindeque cum Ecclesiâ catholicâ consentiunt circa substantiam dogmatis, et particulares errores, in quos inciderunt, facile explicantur si præ oculis habeatur Orientales ecclesias a centro unitatis divulsas et tyrannide oppressas, ignorantiâ obvolutas fuisse [4]. Unde doctrina Orientalium ex libris eorum liturgicis potius quam ex libris privatorum scriptorum discenda est.

Conclusio : certo igitur constat, pluribus sæculis ante Reformationem, omnes ecclesias christianas tanquam fidei dogma admisisse septem esse sacramenta a Christo instituta, nec plura, nec pauciora.

262. 2° *Ex his factis* **argumentum eruitur theologicum.** Ii omnes qui universæ Ecclesiæ infallibilitatem

[1] **Schelstrate**, *op. cit.*, 504.

[2] **Arcudius**, *De concordiâ eccl. occid. et orient.*, l. I, c. 2; **Schelstrate**, *op. cit.*, 125, 139, 262, etc.; **E. Renaudot**, *Liturgiæ orientales*. — Quem consensum iterum affirmavit *Janischen*, rector academiæ Petroburgensis (in Russiâ), quando, an. 1874, cum Protestantibus et Vetero-Catholicis Bonnæ convenit; tunc enim, nomine Orientalium, postulavit ut omnes fidem suam profiterentur in *septem sacramenta*, quæ absque dubio agnoscuntur, inquiebat, in veteri utriusque Ecclesiæ praxi liturgicâ et scriptis patrum a Conciliis approbatorum. (**Ap. Einig**, *De sacramentis*, I, p. 44).

[3] **Assemani**, *Biblioth. orient.*, t. II, p. 5; t. III, p. 240 sq.; *Perpétuité de la Foi*, t. III, l. 8, c. 18 sq.; t. V, l. I, c. 9. — *Armeni*, qui Monophysitarum erroribus adhærent, Extremam Unctionem non amplius ministrant (forsan quia difficile est invenire *septem* sacerdotes qui ad ejus collationem requiruntur), sed in eorum Ritualibus præsertim antiquis ritus ad hoc sacramentum ministrandum certo invenitur; cetera vero sacramenta etiam hodie conferunt. Cfr. **L. Petit**, *Dict. de Théol.* (*Vacant*), t. I, 1954-58.

[4] Cfr. **Franzelin**, th. XX; **Pesch**, n. 92.

agnoscunt, eo ipso admittere debent tanquam dogma catholicum septem esse sacramenta a Christo instituta. Nam unanimis consensus omnium theologorum, pastorum et fidelium, immo totius Ecclesiæ in synodis coadunatæ, per plura sæcula, de re simul dogmaticâ et morali, ad praxim quotidianam pertinente, est infallibile criterium veritatis, ut probatum est in *Tr. de Ecclesiâ*, n. 658, et *de Fontibus Revelat.*, n. 977 sq.

263. 3° *Ex iisdem eruitur* **argumentum historicum.** Fides enim utriusque Ecclesiæ et omnium sectarum orientalium etiam *historice* explicari nequit, nisi ab ipsis Apostolis oriatur. Etenim Græci sæc. IX, sectæ Orientales sæc. V, ab Ecclesiâ Romanâ jam secesserant; jamvero, si ante schisma nonnisi duo vel tria sacramenta admisissent, certe alia nunquam a Latinis suscepissent, præsertim cùm Latinis semper *infensos* sese præbuerint, et suarum *traditionum tenacissimos*. Quoties enim de unione cum Latinis actum est, toties infinitæ prope disputationes habitæ sunt de additione "*Filioque*", de modo Baptismum ministrandi, de pane azymo, de jejuniis, de cantico *Alleluia* ceterisque hujusmodi : nec tamen ulla fuit controversia de septenario numero sacramentorum, licet hæc materia in professionibus fidei inclusa fuerit : nonne hoc est invictum argumentum fidem de septem sacramentis tam antiquam esse ut ante separationem sive Græcorum sive Orientalium, nempe ante quintum sæculum, jam exstiterit, et quidem in universâ Ecclesiâ?

Jamvero talis consensus omnium Ecclesiarum in re dogmaticâ, ad praxim quotidianam pertinente, quinto sæculo ubique vigens, non potuit per innovationem induci, sed ab Apostolis ipsis originem ducit; nam per quatuor priora sæcula, notum est Episcopos veritatis custodes pervigiles et novitatum impatientes fuisse, et fideles fuisse apostolicarum traditionum tenacissimos, ita ut statim ac novus error, vel aliquid inauditi prodiit, statim reclamaverint. Ita quando *Donatistæ* validitatem Baptismi ab hæreticis collati impugnârunt, *Encratitæ* Eucharistiæ materiam, *Montanistæ* et *Novatiani* potestatem omnia peccata remittendi, *Aeriani* ordinum distinctionem, *Manichæi* matrimonii honestatem,

vel dubia orta sunt circa ministrum et subjectum Ex.-Unctionis, Patres indubitanter strenueque catholicam fidem de his omnibus propugnârunt; quanto magis si nova sacramenta ab aliquo impostore inventa fuissent? Atqui nulla inveniuntur vestigia controversiarum de Sacramentorum numero in prioribus sæculis, nullæ reclamationes sive episcoporum, sive fidelium. Ergo recte cum *Tertulliano* [1] concludimus : " Ecquid verisimile est ut tot ac tantæ Ecclesiæ in unam fidem erraverint?... Ceterum quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum ".

264. *Objiciunt* quidem *Liberales* doctrinam de septenario sacramentorum numero per duodecim priora sæcula penitus ignotam esse idcoque revelatam dici non posse, sed a *Petro Lombardo* inventam.

Resp. Fatemur equidem hanc doctrinam non fuisse *synthetice* et *explicite* traditam per priora sæcula; sed simul historice constat nullum esse e septem sacramentis quod a Patribus commemoratum non fuerit, ita ut Petrus Lombardus non sit inventor hujus dogmatis, sed tantum *synthetice* exposuerit doctrinam sparsim a Patribus traditam et jam implicite in Scripturâ contentam; quod quidem legitimum esse infertur ex iis quæ diximus de incremento dogmatum [2].

Quod ut melius intelligatur, hæc duo statuimus : —

265. (A) *Nullum est sacramentum quod a Patribus non fuerit recensitum, immo quod non inveniatur plus minusve explicite in N. Testamento.* Id melius constabit ex infra dicendis de singulis sacramentis; hic satis sit præcipua facta recolere : —

(a) Quoad *Scripturam*, Christus, qui ritibus legalibus sese subjecerat, et modo generali *sacramentale principium* docuerat, apostolis potestatem tradendo homines externis mediis sanctificandi, ipse ritus sacramentales instituit plus minusve explicite : 1) *Baptismum*, ejus necessitatem declarando et apostolis officium baptizandi omnes gentes imponendo [3]; 2) *Confirmationem*, Spiritum sanctum promittendo, quem

[1] *De præscript.*, c. 28, *P. L.*, II, 40.
[2] *De Fide*, n. 305 sq. — [3] *Joan.*, III, 5; *Matth.*, XXVIII, 19.

apostoli baptizatis contulerunt per impositionem manuum[1]; 3) *Eucharistiam*, consecrando panem et vinum et potestatem idem faciendi apostolis relinquendo[2]; 4) *Pœnitentiam*, potestatem clavium et facultatem remittendi peccata eisdem tradendo[3]; 5) *Extremam Unctionem*, discipulis committendo curam ægrotos ungendi unctione quæ, teste S. Jacobo, spiritualiter etiam alleviabit infirmos[4]; 6) *Matrimonium*, hunc contractum ad pristinam dignitatem revocando et ita evehendo, ut gratia ad ejus officia rite implenda videatur necessaria[5]; 7) *Ordinem*, inter discipulos quosdam eligendo quos et apostolos nominavit, quibusque potestatem non solum docendi et regendi, sed et sacramenta ministrandi ritu quodam externo contulit[6]. Quæ quidem omnia suo loco fusius exponentur.

(b) Quoad *Patres :* 1) Patres apostolici baptismum et eucharistiam commemorant, quia frequentioris sunt usus. 2) Tertio sæculo, *Tertullianus*, præter hæc duo, *confirmationem* et *pœnitentiam* recenset, priorem quâ baptisma completur, posteriorem quâ delentur peccata post baptismum commissa; immo et implicite *ordinationem*, quâ conferuntur sacerdotalia munera quæ laici exercere nequeunt, et de quâ *S. Cyprianus* magis explicite loquitur. *Matrimonium* autem jam *S. Ignatius* et *Tertullianus* coram episcopo celebrandum esse declarant. 3) *Quarto et quinto* sæculis, jam fit quædam *synthetica expositio* trium sacramentorum quibus constituitur ritus christianæ initiationis, nempe baptismi, confirmationis et eucharistiæ. Cetera autem sacramenta recensentur, quin tamen sub eodem *nomine* colligantur. Ita *S. Augustinus* omnia enumerat sacramenta, exceptâ *Extremâ Unctione*, quam aliunde *Innocentius I* describit in *ep. ad Decentium*, et quam eodem tempore commemorant *Euchologium Serapionis*, *S. Cyrillus Alex.* et *S. Cæsarius Arelat.* tanquam ritum sacrum jam a S. Jacobo recensitum. Certum est igitur septem sacramenta fuisse *in usu* prioribus sæculis; nec proinde hanc doctrinam fuisse sæculo XII° inventam.

---

[1] *Joan.*, XIV, 26; *Act.*, VIII, 14-17; XIX, 1-6. — [2] *I Cor.*, XI, 23-25. — [3] *Matth.*, XVI, 19; *Joan.*, XX, 22-23. — [4] *Matth.*, X, 5-8; *Luc.*, IX, 1-2; *Jac.*, V, 14-15. — [5] Præter textus jam allegatos, cfr. *I Tim.*, IV, 14; *II Tim.*, I, 6. — [6] *Marc.*, X, 2-13; *Ephes.*, V, 25-32.

266. (B) Attamen, ante sæc. XII, nullus hucusque inventus est auctor qui synthetice et explicite docuerit septem et septem tantum esse sacramenta a Christo instituta. Cujus rationes præcipuæ hæ sunt[1] : (a) Prioribus sæculis *synthetica notio* sacramenti non fuerat *explicite* et *scientifice* elucidata. Primi christiani baptismum, confirmationem, eucharistiam aliaque sacramenta suscipiebant, quin elementum variis hujusmodi ritibus commune clare perciperent. Nec mirum : licet enim omnia sacramenta aliquid commune habeant, *inter se valde differunt*, et ab Antiquis in duplicem classem distributa fuerant : alia *consecrantia* seu *perficientia* vocabantur, *Baptismus* nempe, *Chrisma* seu Confirmatio, *Eucharistia* et *Ordinatio;* alia vero *medicinalia* dicebantur, *Pœnitentia*, *Ex. Unctio* et *Matrimonium;* hinc intelligitur cur Patres tria vel quatuor priora frequentius connumerent, quia, ex scopo quem sibi præfixerant, nonnisi *consecrantia* enumerare intendebant. Ex quo etiam patet doctrinam de sacramentis *in genere* nonnisi post multa sæcula scientifice per analysim et synthesim expolitam fuisse; ita, v. g., quoad baptismum, primum *analysi* expendere necesse erat quot elementa essentialia in eo invenirentur, videlicet signum interioris regenerationis, productivum gratiæ, a Domino institutum; postea idem de singulis sacramentis investigandum erat; tandem, *synthesis* ope, determinandum erat quot signis sacris competerent cuncta *specifica* elementa ita per analysim determinata. Quod quidem longum requirebat tempus, præsertim cùm aliæ quæstiones gravioris momenti de mysterio Incarnationis et de gratiâ urgerent quarum solutioni prius incumbere necesse erat.

267. (b) Insuper, cùm, præter septem sacramenta, varii essent ritus sacri, Patres qui sacramenti notionem prius tradiderunt, præeunte *S. Augustino*, supra, n. 251, *conceptum genericum* exposuerunt his omnibus communem. Itaque nomine sacramentorum, seu mysteriorum, omnia complectebantur quæ aliquid *sacri* et *sanctificantis* præ se

[1] Hic non insistimus in *arcani disciplinâ*, quæ sæculo VI° amplius non vigebat, quæque proinde non sufficit ad rem penitus explicandam. Cfr. Batiffol, *Etudes d'histoire et de théologie*, 1re série, p. 1-41.

ferebant, non distinguendo *differentiâ specificâ* sacramenta a sacramentalibus.

Ita, sæc. XII, *Hugo a S. Victore* tractatum de *sacramentis* scripsit, in quo de omnibus fidei mysteriis, sacris ritibus, etc. disserit, quasi totidem sacramenta essent; idem auctor inter *majora* et *minora* sacramenta distinguit, et inter minora aquam aspersionis, susceptionem cineris, benedictionem ramorum, signaculum crucis, etc. recenset[1]. Item *S. Petrus Damianus* († 1072) duodecim sacramenta enumerat, inter quæ regis inunctionem, ecclesiæ dedicationem, monachorum et sanctimonialium benedictionem, etc. *S. Bernardus*[2] († 1153) pariter dicit multa esse sacramenta, et inter hæc ponit baptismum, eucharistiam et *pedum ablutionem*, quæ fit in Cœnâ Domini; nec mirum, nam sacramentum definit "sacrum signum, sive sacrum secretum".

Statim vero ac *conceptus specificus* sacramenti, analysis et synthesis ope, lucide a Theologis expositus est, omnes ore unanimi agnoverunt septem et septem tantum esse sacramenta a Christo (mediate vel immediate) instituta (supra n. 260). *Res ipsa* igitur vere in Ecclesiâ existebat, nempe septem sacramenta, sed vocabulum commune quo hi septem sacri ritus exclusive designarentur nonnisi sæculo XII° inventum est[3]. Quod quidem mirum non est : etsi enim omnia christiana mysteria ab initio in Traditione continebantur, nonnisi sæculorum decursu inventa sunt *vocabula scientifica* quibus designarentur, v. g., *consubstantialitas Verbi*, *unio hypostatica*, *satisfactio vicaria*, *transsubstantiatio*, Deo sic volente ut in expolitione dogmatum aliquis sit profectus. — Sæculo igitur duodecimo, doctrina de septenario sacramentorum numero *non fuit inventa* aut *adulterata*, sed tantum *magis synthetice et explicite exposita*.

II. Convenientia septenarii sacramentorum numeri.

Positâ institutione divinâ septem sacramentorum, horum *convenientiam* exquisierunt theologi.

268. 1° Quidam, ut *Albertus M.*, putârunt ea instituta fuisse ut septem vitiis capitalibus mederentur[4]. Alii, duce *S. Bonaventurâ*,

[1] *De sacram.*, I, II, p. IX, c. 1. — [2] *Sermo in Cœnâ Domini*, n. 1-4.

[3] Ita, v. g., in *Capitulariis* Caroli Magni (769-813) singula recensentur sacramenta, quin tamen eorum catalogus texatur. Cfr. **J. Misson** in *Recherches de Sc. relig.*, t. III (1912), p. 245-254. — [4] *In IV Sent.*, dist. 2, art. 1.

docuerunt ea respondere septem præcipuis virtutibus christianis, simulque esse remedia septem morborum spiritualium [1].

269. 2° *S. Thomas* sapientius hanc convenientiam desumit e conformitate vitæ spiritualis cum vitâ naturali, sive *individuali*, sive *sociali*, et sic arguit [2] : —

Convenit tot esse media ad vitam spiritualem conferendam vel augendam quot sunt ad vitam corporalem; atqui in vitâ corporali septem sunt præsertim necessaria, quinque ad perfectionem *individui*, duo ad *societatis* perfectionem.

(A) Ad perfectionem *individui* requiritur : (a) ut nascatur, quod spiritualiter fit per Baptismum; (b) ut crescat et roboretur, quod fit spiritualiter per Confirmationem; (c) ut nutriatur, quod in vitâ spirituali per Eucharistiam obtinetur; (d) ut sanetur ab infirmitatibus, quod spiritualiter fit per Pœnitentiam; (e) ut, post morbum, recuperet pristinam valetudinem, quod in vitâ spirituali producitur per Extremam Unctionem, quæ peccati reliquias abstergit.

(B) Ad perfectionem *societatis* requiritur : (a) potestas regendi multitudinem, cui respondet Ordo; (b) propagatio generis humani, quæ in ordine spirituali per Matrimonium sanctificatur [3].

§ II. De modo quo Christus sacramenta instituit.

270. **Status quæstionis.** Certum est Christum ut *Deum*, et quidem *solum*, esse *principalem* sacramentorum auctorem; nam ipse solus potest propriâ auctoritate dare sacramentis vim gratiam causandi; ipse solus potest illabi animæ et in eâ operari. Christus autem instituere potuit sacramenta duplici modo : *immediate*, seu per se ipsum, si ipse gratiam unicuique sacramento propriam determinaverit, eamque signo cuidam sensibili alligaverit; et *mediate*, seu dando aliis, v. g., apostolis et eorum successoribus, potestatem delegatam instituendi signa quædam quibus gratia annecteretur. Præterea inquiri potest quo sensu

[1] *Breviloquium*, VI, 3. — [2] *Sum. theol.*, 3, q. 65, a. 1.

[3] Protestantes ipsi hanc analogiam non potuerunt non mirari; eamdem stylo poetico descripsit **Goethe**, *Œuvres*, t. 18, p. 262; anglice *Auto-Biography*, Bohn's translat., I, p. 245-248. Quod et admittit **A. Harnack**, *Dogmengesch.*, III³, pp. 485, 487.

Christus ut *homo* sacramenta instituerit; et quidem num determinaverit elementa sacramentorum *in genere* tantum an *in specie*.

I. Institutio immediata.

271. *Thesis :* **De fide est omnia N. Legis sacramenta fuisse saltem mediate a Christo instituta; et certum videtur omnia pariter fuisse a Christo immediate instituta.**

Pars *prior* contra *Protestantes* definita fuit, et hodie etiam merito opponitur *Modernistis* qui contendunt sacramenta ortum habuisse " ex eo quod apostoli eorumque successores ideam aliquam et intentionem Christi, suadentibus et moventibus circumstantiis et eventibus, interpretati sunt " [1]. Pars *altera* contra quosdam antiquos scholasticos dirigitur, qui putârunt Confirmationem et Extremam Unctionem ab Apostolis post Ascensionem institutas fuisse [2], et contra *Alex. Alensem* qui putavit Confirmationem ab Ecclesiâ fuisse institutam in Concilio *Meldensi* (845).

272. 1° Prob. pars utraque *Tradit.*[3] (A) Ex *Trident.*[4] constat omnia sacramenta a Christo fuisse instituta : " Si quis dixerit sacramenta N. Legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta, A. S. " ; atqui hæc verba accipi debent de *immediatâ* institutione; nam quæ *mediate* solum instituuntur, non dicuntur institui simpliciter; sic, v. g., quæ Ecclesia instituit, vi potestatis sibi a Christo collatæ, ut jejunium Quatuor Temporum, non dicuntur ab ipso Christo instituta sed ab Ecclesiâ; ergo pariter si sacramenta fuissent solum mediate a Domino instituta, non ab eo simpliciter instituta dici possent.

(B) Confirmatur ex canone circa Ext. Unctionem [5], ubi definitur hoc sacramentum, de quo præsertim dubitabatur,

---

[1] Qui error reprobatus est in decr. *Lamentabili*, nn. 39-40.

[2] Ita **Hugo Victorinus**, *De Sacram.*, l. II, p. 15, c. 2, *P. L.*, CLXXVI, 578; **Petr. Lombardus**, *4 Sent.*, dist. 3; **S. Bonaventura**, *in 4 Sent.*, dist. 7, schol.; sed nuperrimi editores S. Bonaventuræ operum animadvertunt S. Doctorem ea quæ junior minus correcte scripserat in *Breviloquio* (VI, c. 4) correxisse.

[3] Argumenta ex *Scripturâ* exponentur ubi de singulis sacramentis.

[4] Sess. VII, can. 1 de Sacramentis in genere. — [5] Sess. XIV, can. 1.

fuisse *a Christo institutum*, et a *S. Jacobo promulgatum;* atqui in hoc casu certe vox : " institutum ", cum opponatur voci " promulgatum ", nonnisi directam institutionem designare potest, et significat Apostolos promulgavisse quidem, sed nullo modo instituisse sacramentum Extremæ Unctionis.

(C) Tandem alibi declaratur a *Trid.* Ecclesiam nil posse circa sacramentorum substantiam [1]; atqui, si Ecclesia accepisset a Christo potestatem sacramenta instituendi, posset utique mutare eorum substantiam; nam qui potest plus, potest et minus; ergo.

Attamen notandum est *Tridentinum* noluisse vocem *immediate* in ipso canone inserere, quia *Novatores*, non autem paucos Medii Ævi theologos qui hâc de re erraverant, percellere volebat. Sed mens ejus satis clare e præfatis testimoniis *infertur.*

273. 2° *Rat. convenientiæ suadetur.* Conveniebat Christum ipsum sacramenta immediate instituere : (a) ut melius appareret solum Christum Redemptorem nostrum esse, et sacramenta totam virtutem suam ex ejus meritis desumere; (b) ne homines spem in homine ponerent, in eo scilicet qui illa sacramenta instituisset, et ne schismata orirentur, sicut olim exorta sunt inter Corinthios, qui dicebant : " Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi " [2].

274. *Corollarium.* Admitti nequit theoria eorum qui dicunt *quædam sacramenta implicite tantum fuisse instituta*, eo saltem sensu quod Christus quædam verba protulit aut actiones perfecit, ex quibus *conscientia catholica* paulatim hæc sacramenta eduxit, quin Christus ipse vere ea determinaverit etiam substantialiter [3]. Ita, quoad Confirmationem

[1] *Trident.* enim docet (sess. XXI, cap. 2) "hanc potestatem perpetuo in Ecclesiâ fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, *salvâ illorum substantiâ*, ea statueret vel mutaret, quæ suscipientium utilitati... magis expedire judicaret ".

[2] *I Cor.*, I, 12; cf. S. Thom., 3, q. 64, a. 4, ad 1.

[3] Si vero admitteretur implicita institutio eo sensu quod Christus determinaverit gratiam propriam sacramenti, et modo tantum generico signum sensibile cui adnecteretur, hæc esset hypothesis probabilis ex infra dicendis, n. 279.

Christus promiserat se daturum Spiritum Sanctum omnibus in se crediturus. Exinde Apostoli cœperunt baptizatis manus imponere ad Spiritum Sanctum eis conferendum; et hæc impositio tanquam baptismi complementum habita est. Postea ritus impositionis separatus est a ritu baptismali, et distinctum constituit sacramentum.

Hæc, inquam, theoria admitti nequit, quia non satis recedit ab institutione mediatâ quæ hodie communiter rejicitur. Si enim Christus non determinavit gratiam specialem cuique sacramento propriam, simulque ritum, modo saltem generico, cui gratia adnecteretur (quæ duo ipsam essentiam sacramenti constituunt), sed tantum *principium* posuit ex quo Ecclesia hæc sacramenta eduxit, horum institutio non est proprie et stricte divina, sed *partim* saltem *ecclesiastica;* sicut, v. g., ecclesiasticæ, et non divinæ, vocantur leges quas Ecclesia condidit, vi auctoritatis sibi a Christo collatæ, ad complendas leges divinas.

II. Institutio a Christo ut homine.

275. Christus ut *Deus*, vi et auctoritate propriâ, est causa principalis omnium sacramentorum, ex dictis supra.

Ut *homo*, Christus instituit sacramenta duplici sensu : 1° ut causa *meritoria*, quatenus suis actibus gratiam meruit quæ per sacramenta distribuitur : nulla enim gratia, in statu saltem naturæ lapsæ, confertur nisi vi meritorum et satisfactionum Christi, ut probatum est in *Tr. de Verbo Incarnato*, n. 1162. Quare *Tridentinum* docet causam meritoriam gratiæ per baptismum collatæ esse Jesum Christum [1]

2° Ut causa *instrumentalis*, quatenus ejus humanitas instrumentum fuit quo Deus usus est ad sacramenta instituenda.

276. Sub hoc duplici respectu, Christus, ut homo, habet super sacramenta *potestatem quamdam excellentiæ*, quæ in quatuor consistit [2] : (a) Sacramenta *vim suam habent a passione Christi;* nam gratia, quæ per ipsa confertur, est veluti fructus meritorum ejus; (b) Possunt administrari *ejus nomine*, seu virtute : " Baptizetur unusquisque vestrum in *nomine*

[1] Sess. VI, cap. 7; Denz.-Bann., 799 (681). — [2] *Sum. theol.*, q. 64, a. 3.

Jesu Christi"[1]. (c) Insuper eorum elementa constitutiva ab ipso determinari possunt; immo Christus aliis communicare valet potestatem hanc materiam et formam determinandi. (d) Tandem potest, absque ritu sacramentali, producere gratiam sacramentis propriam, ut constat exemplis paralytici et Magdalenæ, quorum peccata sine ullo sacramento remisit[2].

III. Determinatio materiæ et formæ in genere an in specie?

277. 1° *Status quæstionis.* Christus quidem immediate instituit omnia sacramenta. (A) Hoc autem duplici modo præstare potuit: (a) *in genere* determinando quidem gratiam propriam cujusque sacramenti, et statuendo simul adhibendum esse aliquod signum ad hanc gratiam significandam idoneum, sed Ecclesiæ relinquendo hujus signi electionem; (b) *in specie infimâ*, eligendo non solum gratiam, sed etiam signum adhibendum, additâ lege eo semper utendi. Sic v. g., *in genere* tantum instituit sacramentum Ordinis, si, determinatâ gratiâ propriâ hujus sacramenti, Apostolis præceperit adhibere *quodlibet* signum ex se idoneum ad auctoritatis et gratiæ huic annexæ collationem significandam; e contra idem sacramentum *in specie* instituit, si præceperit *manuum impositionem* tanquam materiam semper adhibendam esse.

(B) His positis, *certum* est Christum determinavisse non solum in genere, sed etiam in specie materiam et formam Baptismi et Eucharistiæ; hoc enim sufficienter constat tum ex Scripturâ, tum ex traditione omnium Ecclesiarum, ut infra probabitur quando de his sacramentis disputabimus; sed *controvertitur* num idem dicendum sit de ceteris sacramentis, et præsertim de Confirmatione, Extr. Unctione et Ordine.

278. 2° *Prior sententia.* Juxta *Suarezium*, *S. Ligorium*, aliosque[3], omnium sacramentorum materia et forma in specie determinatæ sunt a Christo.

---

[1] *Act.*, II, 38. — [2] *Matth.*, IX, 2; *Luc.*, VII, 48.

[3] Suarez, disp. II, sect. 3; S. Alphonsus, n. 12; de Augustinis, th. 13; Tepe, n. 23 sq.

(a) *Trid.* declarat Ecclesiam nil posse circa sacramentorum substantiam; atqui si Ecclesia a Christo recepisset potestatem *eligendi in specie* materiam et formam sacramentorum, easdem mutare posset. (b) Si Christus reliquisset Ecclesiæ potestatem in specie determinandi materiam et formam sacramentorum, aliquot vestigia hujus potestatis in Scripturâ aut Traditione invenirentur; atqui nullum apparet hujusmodi vestigium.

279. 3° *Posterior sententia.* Juxta *Lugo*, *Salmanticenses*, *Card. Billot*, aliosque[1], materia et forma quorumdam sacramentorum non fuerunt *in specie* determinatæ ab ipso Christo, sed ab Ecclesiâ, cum potestate ab eo acceptâ.

(A) Imprimis nullibi legitur in Script. et Tradit. Christum ipsum *in specie* determinavisse materiam aut formam Confirmationis, Extr. Unctionis vel Ordinis; immo *Innocentius IV* (in cap. *Presbyter*, de sacr. iterandis) contrarium manifeste supponit; ait enim: "Unde credimus quod nisi essent formæ postea inventæ, sufficeret ordinatori dicere: sis sacerdos, vel alia æquipollentia verba, sed subsequentibus temporibus formas, quæ servantur, Ecclesia ordinavit".

(B) Historice constat mutationes occurrisse in *materiis* et *formis* quorumdam sacramentorum, et quidem circa res quæ hodie ut *essentiales* a plerisque theologis habentur. (a) Sic, v. g., theologi communiter docent verba "signo te signo crucis et confirmo te... in nomine Patris..." necessaria esse ad validam administrationem Confirmationis in Ecclesiâ Latinâ; jamvero certum est quædam ex his verbis per multa sæcula non fuisse in usu, nec etiam nunc a Græcis adhiberi[2]. Iterum in sacramento Pœnitentiæ forma *deprecativa* in usu erat in nonnullis Occidentalibus ecclesiis, et etiam nunc apud Orientales adhibetur, dum *sola* forma *indicativa* a multis dicitur esse valida in Ecclesiâ Romanâ. E contra communiter docetur in Ex. Unctione *solam* formam *deprecativam* validam esse, et nihilominus certum est in multis antiquis Ritualibus formam

[1] **Salmantic.**, *Cursus theol. mor.*, de Sacram. in genere, c. IV, n. 48; **Lugo**, *de Sacrament. in gen.*, disp. IV, sect. 5, n. 86 sq.; **Hurter**, *de Ordine*, n. 712; **Card. Billot**, t. I, pp. 35, 171; t. II, p. 297; **Egger**, n. 648; multique alii theologi ubi de Ordine.

[2] Olim hæc tantum verba dicebat (Pontifex): "In nomine Patris et Filii, et Spiritûs S., pax tibi", ut videre est apud Amalarium... Græci hanc formam adhibent: "Signaculum doni Spiritûs S."... Ad eam formam multum accedit ea quæ exstat in ordine Gelasiano, et in antiquioribus sacramentorum libris: "Signum Christi in vitam æternam. Amen". (**Martene**, *de Antiquis Eccl. Ritibus*, lib. I, cap. I, art. 3). Alias formulas vide apud **Chardon**, *op. cit.*, Histoire du Sacr. de Confirmation, cap. I. Quicumque hæc duo opera attente perlegerit, candide fateri cogetur multas formas olim adhibitas fuisse, quæ hodie communiter a theologis ut invalidæ haberentur.

absolutam inveniri, et in aliis formam prorsus diversam ab eâ quæ nunc adhibetur, occurrere [1]. Et sic de aliis.

(b) Mutationes nonnullæ pariter in *materiis* occurrunt. Quoad Confirmationem, Apostolos *manuum impositione* usos fuisse Scriptura tradit; huic postea addita fuit *chrismatis unctio*, et hodie in Græcorum euchologiis ne minimum quidem verbum de impositione manuum reperitur; quoad Ordinem, sola manuum impositio tanquam ritus essentialis in Scripturâ describitur, et etiam hodie apud Orientales adhibetur, dum e contra *Decretum ad Armenos* aperte declarat: "Sextum sacramentum est Ordinis, cujus materia est illud per cujus traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino, et patenæ cum pane porrectionem". Hinc acriter theologi disputant quænam sit materia essentialis hujus sacramenti.

Ex his factis duplex educitur argumentum : (a) mutationes in rebus, quæ essentiales hodie considerantur, factæ sunt quoad materias et formas quorumdam sacramentorum; atqui si Christus materiam et formam omnium sacramentorum in specie determinâsset, hujusmodi mutationes occurrere non potuissent, cùm Ecclesia essentialium rituum fidelis custos exstiterit, ut pro Baptismo et Eucharistiâ constat; ergo. (b) Insuper, nisi admittatur Christum Ecclesiæ quorumdam sacramentorum materias et formas facultatem in specie determinandi reliquisse, dicendum est per multa sæcula nonnulla sacramenta invalida fuisse, et etiam nunc apud Græcos modo invalido administrari; quod quidem a nemine admitti potest; ergo.

(C) Nec obstat *Trident.* declarans Ecclesiam mutare non posse sacramentorum substantiam; nam, in materiis et formis illa sola substantialia sunt quæ Christus ipse instituit; jamvero si, ut contendimus, nonnisi modo generico quasdam materias et formas determinaverit, substantia earumdem non mutatur per specificam determinationem ab Ecclesiâ factam, dummodo generica significatio a Christo determinata retineatur.

280. **Conclusio.** Ex hâc controversiâ inferri potest :

(a) Christum non determinâsse materiam et formam sacramentorum *usque ad ultimas individuationes*, sed *Ecclesiæ* reliquisse *potestatem aliquas mutationes facere, salvâ eorum substantiâ*, quatenus a Christo fuit præscripta. Id sane constat ex *mutationibus* quæ, teste historiâ, in materiis et formis sacramentorum locum habuerunt; et ex *Tridentino* declarante "hanc potestatem perpetuo in Ecclesiâ fuisse ut in sacramentorum dispensatione, salvâ eorum substantiâ, ea

[1] Cf. Martene, *op. cit.*, lib. I, cap. 7, n. 3.

statueret vel mutaret, quæ suscipientium utilitati seu ipsorum sacramentorum venerationi pro rerum, temporum, locorum varietate magis expedire judicaret "[1].

(b) Quid vero Christus determinaverit quoad singula sacramenta, et quid ab Ecclesiâ ipsâ successu temporum determinatum fuerit, non posse definiri nisi ubi de unoquoque sacramento agitur.

(c) *In praxi* vero strictè standum esse regulis ab Ecclesiâ aut communi Theologorum consensu præfixis quoad materiam et formam sacramentorum, ne forte periculum nullitatis incurratur.

Caput tj.

DE ELEMENTIS SEU MATERIA ET FORMA SACRAMENTORUM[2].

281. Probatâ sacramentorum existentiâ, jam de eorum intrinsecâ constitutione dicendum est, de *signo sensibili*, quod duplici constituitur elemento, *rebus* nempe et *verbis* seu materiâ et formâ. Dicemus : 1° De *notione* et *existentiâ* materiæ et formæ in sacramentis; 2° De *mutatione* vitandâ in materiâ et formâ; 3° De *unione* inter utramque; 4° De *iteratione* materiæ et formæ.

Art. I. Notio et existentia.

232. 1° *Notio.* Signum sacramentale duplici constat elemento, scilicet *rebus* et *verbis*. *Res* autem hìc adhibetur *lato sensu* et designat sive *substantiam*, ut aquam, sive *actionem*, sive etiam *verbum* cujus sensus non sit adhuc plene determinatus. Pariter nomine *verbi* intelligitur non solum verbum *ore* prolatum, sed etiam *gestus* mentem

[1] Sess. XXI, cap. 2.

[2] S. Th., 3 p., q. 60, a. 5-8; Suarez, disp. II; Salmant., disp. II; Drouin, q. I, § 4; Billuart, diss. I, a. 4; de Augustinis, th. XI; S. Alphonsus, l. VI, n. 8 sq.; Konings, n. 1210 sq.; Marc, 1399; Sabetti, n. 631 sq.; Lehmkuhl, n. 10 sq.; Ballerini-Palmieri, n. 4 sq.

sufficienter exprimens, v. g., motio capitis consensum manifestans. Quod duplex elementum a Scholasticis vocatum est *materia et forma*, ex quâdam analogiâ cum corporibus physicis quæ ex materiâ et formâ constituuntur. Primus qui hoc loquendi modo usus fuerit, probabilius est *Gulielmus Antissiodorensis* initio sæculi XIII.

(A) *Materia*, in sacramentis, est res vel actio sensibilis, quæ jam significat effectum sacramenti, sed inchoate et incomplete, ideoque determinatione indiget quæ per formam inducitur : sic aqua, quæ in Baptismo adhibetur, ex se ad plura ordinari potest, v. g., ad refrigerandum, ad abluendum.

Iterum sacramenti materia potest esse : (a) *remòta* vel *proxima;* prior est res ipsa sensibilis in se considerata, ut aqua in Baptismo; posterior est rei usus seu applicatio, v. g., ablutio in Baptismo. (b) *Essentialis* vel *integrans;* prior ad sacramenti essentiam pertinet, ut contritio, vel etiam satisfactio in voto pro Pœnitentiæ sacramento; posterior ad sacramenti integritatem pertinet ut satisfactio in re.

(B) *Forma* pars est signi sacramentalis quæ materiam ad sacramentum constituendum *determinat*, ita ut jam habeat vim sanctificandi; v. g., in Baptismo verba : " Ego te baptizo "... efficiunt ut aqua, quæ ex se plura significat, tanquam lotio et lotio sacra habeatur. Generatim in *verbis* consistit; in Matrimonio tamen, hocque solo, signa seu *nutus* verborum locum tenere possunt.

283. 2° *Thesis :* **Omnia N. Legis Sacramenta, in suo sensibili elemento spectata, rebus tanquam materia, et verbis tanquam forma constant.** Certum est.

(A) *Scriptura* innuit saltem quædam sacramentalia signa illo duplici elemento constitui; nam de Baptismo dicitur [1] : " Nisi quis renatus fuerit ex *aquâ* "... et ita indicatur *materia;* et insuper : " Docete omnes gentes, baptizantes eos *in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti* ", quibus verbis *forma* designatur. De aliis sacramentis aliquid simile invenitur, ut exponetur ubi de singulis.

(B) *Tradit.* (a) *Patres* jam animadverterant in signo sensibili quorumdam sacramentorum duplex elementum

[1] *Joan.*, III, 5.

inveniri, præsertim *S. Augustinus*, supra n. 251. (b) *Scholastici*, ab initio sæc. XIII, unanimiter docuerunt sacramenta duplici constare elemento, *materiâ* et *formâ*, aliquando tamen utendo quâdam restrictione *(quasi-materiâ)*, ut ita ostenderent hæc verba nonnisi *analogice* sacramentis applicari, præsertim vero Pœnitentiæ et Matrimonio. (c) Rem aperte declaravit *Decretum ad Armenos* ab Eugenio IV in Conc. *Florentino* editum : " Hæc omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet *rebus tanquam materiâ*, et *verbis tanquam formâ*, et personâ ministri sacramentum conferentis cum intentione faciendi quod Ecclesia facit; quorum si aliquod desit, sacramentum non perficitur ". Notetur tamen hunc loquendi modum esse *analogicum* tantum, nihilque aliud significare nisi sacramentum visibile duobus elementis essentialiter constitui, quorum unum est *minus* et alterum *magis* determinatum. Insuper hæc analogia perfectior invenitur in quibusdam sacramentis quam in aliis, v. g., in baptismo quam in matrimonio. Hæc autem systematica distinctio multum confert ad clarius exponendum quænam elementa ad validam aut licitam sacramentorum collationem requirantur.

(C) Rationes cur *conveniat* sacramenta rebus et verbis seu materiâ et formâ constare sic exponit *S. Thomas* [1] : (a) ex parte *Christi :* sacramenta suum auctorem repræsentare decet; atqui Christus, sacramentorum auctor, est *Verbum sensibili carni* unitum; ergo sacramenta decebat verbis confici quæ rebus sensibilibus uniantur; (b) ex parte *hominis*, qui, cùm *animâ* et *corpore* constituatur, convenienter sanctificatur per medium constans duplici elemento, verbo quod ab animâ creditur et re sensibili corpus attingente; (c) ex parte *significationis :* per verba enim magis distincte exprimitur quod mente concipitur, proindeque sacramentorum N. Legis significatio per aliqua verba determinari debebat.

[1] *Sum. theol.*, 3, q. 60, a. 6.

Art. II. De mutatione vitandâ in materiâ et formâ.

284. Materia et forma sacramentorum a Christo et Ecclesiâ determinatæ sunt, ut supra dictum est, n. 277-280, nec proinde eas mutare licet, quin violetur præceptum divinum aut ecclesiasticum, simulque periculum nullitatis incurratur. Mutatio autem, quæ occurrere potest, est vel *substantialis* vel *accidentalis;* prior ea est quæ ipsam essentiam sacramenti destruit, posterior ea est quæ sacramenti essentiam licet retinens, materiam vel formam leviter alterat. Hìc igitur tres quæstiones practicæ solvendæ inveniuntur.

1° *Quandonam mutatio sit substantialis?*

285. (A) *Quoad materiam,* mutatio est *substantialis,* quando, secundum *communem usum* et prudentium æstimationem, materia adhibita non est ejusdem speciei et nominis ac materia a Christo et Ecclesiâ determinata. Diximus : "*secundum communem usum*", quia Dominus, sacramentorum materiam determinando, communem usum et æstimationem potiusquam physicam et chimicam artem respexit : hinc adest mutatio substantialis, si loco aquæ, vinum in Baptismo adhibeatur; item glacies et nix non solutæ, quamvis chimice sint ejusdem naturæ ac aqua, sunt materia dubia, quia, juxta communem sensum, non reputantur aqua. E contra aqua non benedicta vel aqua calida est materia valida, quia, juxta communem loquendi modum, ut vera aqua existimatur.

286. (B) *Quoad formam,* mutatio est substantialis quando, ex *communi hominum judicio,* verba adhibita *eumdem sensum* ac verba a Christo aut Ecclesiâ determinata non habent; hâc de re sex dantur regulæ practicæ, his versibus contentæ :

> Nil formæ demas, nil addas, nil variabis,
> Transmutare cave, corrumpere verba, morari.

(a) *Nil formæ demas,* i. e., nullam essentialem vocem omittas; v. g., in Baptismi formâ, omissio vocis "*Ic*" aut unius e SS. Trini-

tatis personis est substantialis; e contra si pronomen "*ego*" omittitur, sacramentum erit validum.

(b) *Nil addas* quod legitimæ formæ *sensum* destruere possit, ut si diceretur : "Ego te baptizo in nomine Patris majoris, et Filii minoris"... Si additur vox *æquivoca* tunc valor sacramenti ab intentione ministri pendet; v. g., si quis Baptismi formulæ adderet : "et B. M. Virginis", putans Baptismum vim suam ex B. M. invocatione repetere, Baptismus nullus esset; si quis autem adderet : "et B. Virgo te adjuvet"; Baptismus illicitus quidem, sed validus tamen foret.

(c) *Nil variabis*, i. e., nulla adhibeatur vox, *diversum* habens *sensum* ac vox a Christo determinata; v. g., si quis dicit, "ego remitto tibi peccatum originale in nomine Patris..." etc., Baptismus est invalidus; si autem dicitur "ego te abluo in nomine Patris", Baptismus validus erit, quia in posteriori casu servatur, in priori mutatur sensus vocis "baptizo".

(d) *Transmutare cave*, i. e., noli, per verborum transpositionem, formæ sensum tollere, v. g., "in Te, baptizo nomine Patris", Baptismum invalidat aut dubium reddit; e contra valida est forma : "Te ego baptizo"... quia sensus non mutatur.

(e) *Corrumpere verba*, i. e., vitanda est essentialium vocum corruptio. Hic notandum est facilius induci substantialem corruptionem per mutationem in principio verborum quam in fine; ita "in nomine *Matris*", loco Patris, Baptismum invalidat, dum "in nomine Patria et Filia... etc.", non invalidat, si per ignorantiam[1] aut distractionem dicatur.

(f) *Morari;* interruptio notabilis inter diversa formæ verba, præsertim inter diversas ejusdem verbi syllabas (v. g., juxta quosdam, per medium quadrantem), sacramentum invalidat; e contra *tussis* momentanea non invalidat; attamen, si paulo longior fuerit, tutius est in praxi integram formam ab initio repetere.

Formæ igitur sacramentorum *distincte* ac modo *audibili* pronuntientur.

2° *Quale peccatum sit mutatio?*

287. (A) *Mutatio substantialis* est peccatum mortale ex *toto genere suo*, i. e., materiæ parvitatem non admittit; potest tamen fieri veniale ex advertentiæ vel consensûs defectu. Ratio est quia tunc sacramentum est invalidum; atqui inva-

[1] Ita ex responso *Zachariæ* Papæ ad Bonifacium, ap. Mansi, XII, 339. Pariter *S. Officium* declaravit 3 Aug. 1889 validum esse baptisma a Tonkinensi catechistâ sub hâc formâ ministratum : "Ego te baptizo in nomine Patri Firii et Firitui Sancti". (*Collect. S. C. de Prop. Fide*, Romæ, 1893, n. 531).

lidum reddere sacramentum est semper peccatum grave contra *religionem*, et *sacrilegium*, cùm sit rei sacræ abusus; insuper peccatum contra *caritatem* erga proximum, qui sacramenti effectu privatur; immo et contra *justitiam*, quando minister est proprius parochus, qui ex justitiâ sacramenta ministrare tenetur.

288. (B) *Mutatio accidentalis* est peccatum cujus gravitas a mutationis gravitate pendet. Si mutatio, prudentium judicio, gravis censeatur, peccatum erit grave; secus, si levis; v. g., omittere in consecratione calicis : " qui pro vobis effundetur ", censetur grave; omittere in Baptismo " ego ", leve censetur. Ratio cur talis mutatio sit peccatum oritur ex eo quod omnis mutatio, etiam levis, est profanatio alicujus rei sacræ, et violatio ecclesiastici saltem præcepti.

3° *Quandonam dubiâ materiâ uti liceat?*

289. *Dubia* materia ea est quæ sacramenti valorem dubium relinquit. His positis :

(a) Nunquam licet dubiam materiam adhibere quoties certa materia datur. Nam sequens propositio ab *Innocentio X* damnata fuit : " Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de sacramenti valore, tutiori relictâ "[1]. Ratio est, quia in hoc casu libere et sine ratione sacramentum nullitati exponitur : quod sane est gravis irreverentia; ergo est peccatum, et quidem grave.

290. (b) Materiâ dubiâ uti licet, immo oportet, quando materia certa deficit, et simul urget gravis necessitas; v. g, deficiente oleo infirmorum, Ex.-Unctio ministrari potest cum chrismate. Cùm enim sacramenta propter homines instituantur, melius est exponere sacramentum nullitati, quam unum hominem in perditionis statu relinquere. Adest autem gravis necessitas, quando de sacramento ad salutem necessario agitur, scilicet de Baptismo pro infante morituro, Pænitentiâ pro peccatore, aut etiam Extr. Unctione, quando Pænitentia ministrari nequit.

[1] Denz.-Bann., 1151 (1018).

Art. III. De unione materiæ et formæ.

291. 1° **Principium generale.** Sacramenta, ex dictis, duplici constant elemento; ut valide ministrentur, necesse est ut adsit quædam saltem unio inter materiam et formam. Cùm autem sint *compositum morale*, ea unio requiritur et sufficit, quæ, juxta prudentium æstimationem, *totum morale* efformat. Ut judicetur quandonam adsit illa unio, generale principium statuitur : tunc habetur unio sufficiens materiam inter et formam, quando, *attentâ uniuscujusque sacramenti naturâ, formæ veritas salvatur.* Ratio est quia, dummodo formæ verba verificentur, nihil deest ut verba plenam habeant significationem et signum sacramentale integre constituatur.

292. 2° **Regulæ practicæ pro validitate** *diversæ* sunt pro diversis sacramentis.

(A) *In Eucharistiâ,* requiritur *unio physica* inter materiam et formam seu, aliis verbis, materia debet esse physice præsens, quando sacerdos pronuntiat formam : "Hoc est corpus meum", nam pronomen "*hoc*" verificari non posset, si materia tunc realiter præsens non esset.

(B) In *Baptismo, Confirmatione, Ext.-Unctione* et *Ordine, theoretice* loquendo, sufficit ad validitatem *unio moralis*, quæ existit quando materia applicatur immediate antequam forma pronuntietur, vel immediate postquam prolata est. *In praxi* tamen, cùm agatur de *validitate,* tutius est eodem tempore pronuntiare verba et materiam applicare ; attamen de valore sacramenti dubitari nequit, si forma inchoatur priusquam materiæ applicatio absolvatur, vel vice versâ. Mora unius *Pater* inter applicationem materiæ et formæ prolationem, a nonnullis ut sacramentum invalidans consideratur.

(C) In *Pœnitentiâ,* mora temporis longior validitati non obstat, v. g., inter confessionem et absolutionem una hora intercedere potest; nam Pœnitentia naturam judicii sequitur. Attamen confessio absolutionem præcedere debet.

(D) *In Matrimonio,* sufficit ut unius consensus ponatur dum alterius consensus perseverat, nam matrimonium est contractus, et contractûs regulas sequitur.

293. 3° **Regulæ ad liceitatem.**

(a) Ad liceitatem talis unio materiam inter et formam servanda est, *qualis ab Ecclesiâ præscribitur ;* ritus enim ab Ecclesiâ præscripti hâc de re sub pœnâ peccati servandi

sunt. (b) Quoad peccati *gravitatem*, eadem principia sequi oportet ac pro mutatione materiæ et formæ.

Art. IV. De sacramentorum iteratione.

294. 1° **Quandonam iterari possunt aut debent?** (A) Sacramenta *iterari non possunt* sine gravi peccato, quando de eorum valore prudens dubium non adest, quia sacramentum iterare, sine ullâ ratione aut ob inane dubium, gravis erga sacramentum est irreverentia. Prudens autem dubium existit, quando *post diligens examen* perseverat. Hinc si quis, sine sufficienti ratione, integram formam repetit, aut unum verbum ter quaterque, *per se* graviter peccat; *per accidens* tamen excusantur scrupulosi, ob perplexitatem. Venialiter autem peccat qui unum verbum in formæ prolatione sine ratione repetit.

295. (B) *Iterari possunt sub conditione*, quoties *prudens* adest *dubium* de eorum valore. Nam tunc dubium est num subjectum fructum sacramenti perceperit; atqui timor prudens tanti incommodi (qui facilius existimabitur in sacramentis magis necessariis) est ratio sufficiens iterandi sacramentum sub conditione, vi axiomatis : sacramenta propter homines.

296. (C) Sacramenta *iterari debent* sub conditione, quoties, posito prudenti dubio de eorum validitate, id *postulant caritas, justitia*, vel *religio;* quod quidem præsertim evenit, quando agitur de sacramento necessario, v. g., de Baptismo, aut de Ordine. Idem dici potest, licet minori gradu, de aliis sacramentis, v. g., de Confirmatione, quæ semel tantum conferri potest, et quæ, etsi non necessaria, valde tamen utilis est ad salutem; quoad sacramentum Pœnitentiæ, iteranda est absolutio, si pœnitens mortalia peccata accusaverit; talis autem obligatio non adest, si venialia tantum accusata fuerint.

297. 2° **Quomodo iterari possunt?** (a) Quando sacramentum dubie confectum iteratur, conditio saltem *mentaliter* est apponenda; sic enim salvatur reverentia erga sacramentum, si forte validum fuerit; nec aliunde impeditur

bonum suscipientis per conditionis appositionem, ut infra dicetur. (b) Insuper, quando *Baptismus* dubius *publice* iteratur, conditio verbis exprimi debet : v. g., si non es baptizatus, ego te baptizo. Hoc enim a Rituali præscribitur, ne astantes putent Baptismum absolute ministrari.

Caput iij.

DE SACRAMENTORUM EFFICACIA.

Expositâ intimâ constitutione signi sacramentalis, ejus *efficaciam* declaremus oportet, sive quoad *gratiam* ab omnibus sacramentis productam, sive quoad *characterem* a tribus impressum.

Art. I. De gratiâ per sacramenta collatâ.

De hujusmodi gratiâ quatuor inquiruntur : 1° *quomodo* producatur, 2° *qualis*, 3° *quanta*, 4° nùm impedita *reviviscat*.

§ I. De modo quo sacramenta suum producunt effectum [1].

298. **Status quæstionis.** 1° *Errores.* Protestantes, soli fidei justificationem tribuentes, signi sacramentalis efficaciam plus minusve aperte rejiciunt. (a) *Lutherus*, post nonnullas tergiversationes, docuit sacramentis produci gratiam eo sensu quod verba in eorum usu adhibita sunt simul *concionatoria*, in quantum fidem in cordibus excitant, et *promissoria* quatenus divinas promissiones continent et in memoriam revocant. (b) Juxta *Calvinum*, sacramenta sunt *sigilla promissionum Dei*, quibus fiducia nostra excitatur efficacius quam solis verbis, simulque *symbola* quibus pietatem nostram externe manifestamus. (c) *Zwingliani*, *Sociniani*, et *Unitarii* contendunt sacramenta esse signa seu

[1] S. Thom., 3 p., q. 62; Suarez, disp. VII, sect. I; Salmant., disp. IV, dub. 1; Bellarminus, l. II, c. 1, 13; Drouin, q. IV, c. 1; Franzelin, th. 6-11; de Augustinis, th. 6; Sasse, th. 6-9; Card. Billot, th. 5.

ceremonias quibus fideles se Christo obligant ejusque militiæ nomen dant, et ita distinguuntur a Judæis et Gentilibus, ea vero gratiam minime producere. (d) *Modernistæ* tandem contendunt sacramenta nihil aliud præstare nisi in mentem renovare præsentiam Creatoris semper beneficam.

299. 2° Contra Novatores Tridentinum definivit sacramenta Novæ Legis suos effectus *ex opere operato* [1] producere, et *continere* gratiam quam significant. Ex quo sequitur ea *vere, licet instrumentaliter, causas esse gratiæ.* (a) Sacramenta non sunt causæ principales gratiæ, sed solum *instrumentales;* nam solus Deus gratiam primario conferre potest; pariter solus Christus est principalis causa *meritoria* omnis gratiæ quam in præsenti ordine accipimus; igitur sacramenta gratiam non propriâ virtute, sed *virtute a Deo receptâ*, conferunt; sicut penna non scribit propriâ virtute, sed virtute ab ipso scriptore receptâ. (b) Attamen gratiam producunt *ex opere operato,* id est: 1) ex *ipso signo sacramentali valide posito,* non *ex opere operantis tantum,* id est, non proprie ex sanctitate ministri aut merito suscipientis, neque eo sensu quod signum sensibile fidem tantummodo excitare valet, sed quod vere *gratiam continet et confert;* 2) *dummodo* tamen *non sit obex,* sed e contra adsint in adultis *requisitæ dispositiones.* Igitur, quidquid Protestantes calumniantur, juxta catholicam doctrinam, requiruntur internæ dispositiones ad *fructuosam* sacramenti *receptionem;* hæ autem dispositiones non sunt causa instrumentalis gratiæ, sed tantum *præviæ conditiones* ad justificationem, simulque in quantitatem gratiæ per sacramenta collatæ *vere influentes*, ut infra declarabitur: gratia enim Baptismi confertur "secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem" [2].

Controvertitur tamen inter theologos *quo sensu* sacramenta producant gratiam. — Quapropter exponemus:

[1] Protestantes contendunt vocabulum hujusmodi novum esse ac proinde rejiciendum; novum est quidem, si soni ratio habeatur, nam nonnisi sæc. XII usurpari cœpit, sed novum non est quoad sensum, ut ex thesi patebit. Jam vero Ecclesia jus habet novis utendi verbis ut clarius dogma catholicum exponatur, sicut revera vocabula *Trinitatis, Incarnationis, consubstantialitatis* adhibuit ad hæreses dilucidius confutandas. — [2] *Trident.*, sess. VI, cap. 7.

1° *doctrinam catholicam;* 2° *controversiam* de causalitate sacramentorum.

I. Doctrina catholica.

300. *Thesis :* Sacramenta Novæ Legis gratiam conferunt ex opere operato omnibus obicem non ponentibus, *seu aliis verbis sunt* causæ instrumentales gratiæ. *De fide est ex Tridentino* [1] : " Si quis dixerit sacramenta N. Legis non continere gratiam quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem [2] non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptæ per fidem gratiæ vel justitiæ, et notæ quædam christianæ professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, A. S." " Si quis dixerit per ipsa N. Legis sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere, A. S."

301. *Prob.* 1° *Scripturâ.* Hìc satis est ostendere *quædam* sacramenta gratiam conferre *ex opere operato;* probatio postea complebitur ubi de singulis sacramentis.

Jamvero de *baptismo* dicitur : " Nisi quis renatus fuerit *ex* aquâ et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei " [3]; " Salvos nos fecit *per* lavacrum regenerationis " [4]. De *confirmatione :* " Imponebant manus super illos et accipiebant Spiritum Sanctum. Cùm vidisset autem Simon quia *per* impositionem manûs Apostolorum daretur Spiritus... " [5]. De *ordinatione :* " Admoneo te ut resuscites gratiam, quæ est in te *per* impositionem manuum mearum " [6]. Ex quibus textibus sic arguitur : ibi declaratur gratiam conferri *per* sacramenta et *ex* sacramentis; atqui particulæ " *per* et *ex* ", cum contextu sumptæ, significant gratiam instrumentaliter (seu *ex opere operato*) a sacramentis produci; ex se quidem tria significare possunt, causam *principalem*, causam *instrumentalem*, vel causam *dispositivam;* atqui hìc certe non designant causam principalem gratiæ, quæ solus Deus

[1] Sess. VII, can. 6, 8.

[2] Obex de quo agitur, est animæ dispositio gratiæ infusioni repugnans vel absolute, vel secundum præsentem Dei providentiam, ut defectus fidei, spei, attritionis in sacramentis mortuorum, et conscientia peccati mortalis in sacramentis vivorum.

[3] *Joa.*, III, 5. — [4] *Tit.*, III, 5. — [5] *Act.*, VIII, 17-18. — [6] *II Tim.*, I, 6.

est (ut fatentur ipsi Protestantes, ita intelligentes *ex Spiritu Sancto*), nec pariter causam dispositivam, cùm nec aqua, nec manuum impositio dispositiones esse possint; ergo causam instrumentalem manifestant.

302. *Objiciunt* quidem Protestantes in multis Scripturæ locis justificationem seu gratiæ collationem, fidei tribui : "Arbitramur justificari hominem per fidem"[1]. Hæc autem potius nostram thesim confirmant; nam, si Protestantes ex præfatis et similibus verbis deducunt fidem esse causam instrumentalem justificationis, nonne pari jure concludere possumus ex verbis supra allatis : "per lavacrum regenerationis" (Baptismum), "per manuum impositionem" (Confirmationem et Ordinem), sacramenta esse vere causas instrumentales gratiæ? Neque ex hoc inferre licet fidem esse justificationis causam instrumentalem : nam fides sese habere potest per modum dispositionis, ideoque ex contextu determinandum est utrum fides sit *dispositio* an *causa instrumentalis*, ut jam in *Tr. de Gratiâ* investigatum est. Optime igitur cum Scripturâ concordat doctrina catholica, juxta quam tum sacramenta, tum fides ad producendam gratiam concurrunt : sacramenta, ut causæ instrumentales, fides, ut una ex causis dispositivis.

303. 2° *Tradit.*[2] (A) *Per quatuor priora sæcula*, doctrina de sacramentorum efficaciâ asseritur variisque rationibus et comparationibus illustratur.

(a) *Patres secundi* sæculi, ut *Hermas*[3] et *Pseudo-Barnabas*[4], docent per aquam baptismatis homines a peccatis mundari vitamque novam suscipere. — *S. Irenæus* asserit carne Christi carnem nostram vivificari et semen resurrectionis accipere[5].

(b) *Tertio* sæculo, *Tertullianus* hanc efficaciam explicat influxu Spiritûs Sancti qui aquam baptismatis sanctificat : "Supervenit enim statim Spiritus de cælis et aquis superest sanctificans eas de semetipso, et ita sanctificatæ vim sanctificandi habent"[6]. — Idem tradit *Origenes*, declarans sanctificationem per baptismum collatam tribuendam esse invocationi SS. Trinitatis[7]. — Quæ doctrina authentice confirmata est auctoritate S. Stephani Papæ, qui, Romanæ traditioni innixus, rebaptizari prohibuit eos qui ab hæreticis baptizati erant, ita ostendens efficaciam sacramenti a fide ministri minime pendere.

[1] *Rom.*, III, 28. — [2] P. Pourrat, *op. cit.*, p. 84-166.
[3] *Simil.*, IX, 16 [1-2], 36 [1-4]. — [4] *Barnab.*, XI-XII.
[5] *Adv. hæres.*, l. IV, 18, n. 5; V, 3, n. 2; *P. G.*, VII, 1027, 1124; Journel, 234, 249.
[6] *De baptismo*, c. 2, *P. L.*, I, 1201.
[7] *In Joan.*, VI, 17, *P. G.*, XIV, 257.

(c) *Quarto* sæculo, Patres comparant baptismalem aquam *utero materno*, quia virtutem habet spiritualem vitam producendi : " Quod est matrix embryoni, hoc est aqua (baptismi) fideli : in aquâ enim fingitur et formatur "[1]. — Alii comparant operationem Spiritûs sancti super baptismalem aquam, operationi Spiritûs aquas fecundantis; ergo, sicut aquæ, sub Spiritûs influxu, pisces ac reptilia produxerunt, ita baptismalis aqua vim habet divinitus infusam christianos efficiendi, spiritualem vitam eis largiendo[2].

304. (B) Contra Donatistas qui contendebant ministrum hæreticum vel indignum non posse valide baptismum aut ordines conferre, *S. Augustinus* magis explicite hanc causalitatem affirmat, asserens non ex meritis ministrantis vel suscipientis, sed virtute a Christo acceptâ, homines sanctificari : " Non eorum meritis a quibus ministratur, nec eorum quibus ministratur, sed propriâ sanctitate atque veritate propter eum a quo institutus est, male utentibus ad perniciem, bene utentibus ad salutem "[3].

305. (C) *Ex praxi Ecclesiæ.* In Ecclesiâ etiam primitivâ baptizati sunt *infantes et amentes*, ut probatur in *Tr. de Baptismo;* immo pleræque Protestantium sectæ etiam hodie infantes baptizant. Atqui si sacramenta gratiam ex opere operato non conferunt, sed solum fidem excitant, ut fingunt Protestantes, talis baptismus omnino invalidus est ac inutilis, cùm neque infantes, neque amentes fidei actûs sint capaces.

Vim hujus argumenti Protestantes senserunt, et ita respondent : (a) juxta *Lutherum*, parvuli *miraculose credunt* cùm baptizantur, Deo illos juvante. Sed contra, tantum miraculum sine probatione admitti nequit, et Lutherus nullam probationem tanti portenti affert. (b) Juxta *Calvinum* et *Hodge*[4], Baptismus infantibus prodest, quando rationis usum attingunt, et recordantur se baptizatos fuisse; tunc enim eorum fides excitatur. Sed 1) multi usum rationis non attingunt et tamen sacramenti gratiam recipiunt; 2) insuper quomodo illi qui supervivunt, rem quam nullo modo perceperunt, recordari

[1] **S. Chrysostomus**, *In Joan.*, homil. 26, n. 1, *P. G.*, LIX, 153; cfr. **S. Gregor. Nyss.**, *Orat. in bapt. Christi*, *P. G.*, XLVI, 588.

[2] Sic iterum **S. Chrysostomus** (l. cit.) : " Primum dicebatur : producant aquæ reptile animæ viventis (*Gen.*, I, 20); ex quo autem Jordanis fluenta ingressus est Dominus, non amplius reptilia animarum viventium, sed animas rationales Spiritum sanctum ferentes aqua producit ".

[3] *Contra Cresconium*, l. IV, c. 16, n. 19, *P. L.*, XLIII, 559.

[4] **Hodge***, *Systematic. Theol.*, vol. III, p. 590.

possunt? 3) tandem Baptismus suos effectus tempore quo confertur, non postea, regulariter producere debet. (c) Juxta alios, Baptismus parvulis in fide Ecclesiæ confertur, sed hæc est, in eorum theoriâ, mera æquivocatio; nam fides justificans, juxta ipsos, non est fides communis Ecclesiæ, sed fides personalis, et unicuique propria.

306. *Corollarium :* Verba formæ non sunt necessario *concionatoria* vel *promissoria*, sed ad gratiam producendam conferunt.

De fide est, ex *Trid.*[1] : " Si quis dixerit hæc sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, A. S." Etenim : (a) in duobus sacramentis quæ a Protestantibus admittuntur, Baptismo et Eucharistiâ, verba quæ tanquam forma adhibentur nullam exhortationem, nullam promissionem præ se ferunt, sed simplex et nudum factum enuntiant : " Ego te baptizo " ; " hoc est corpus meum ". Ergo hujusmodi verba tanquam concionatoria aut promissoria haberi nequeunt. (b) Insuper si sacramenta per modum concionis vel promissionis operentur, ad eorum fructum percipiendum necesse non est eadem recipere, sed sufficit eorum administrationis testes esse, cùm astantes verba audire possint æque ac ipsi recipientes; quod quidem nemo admittere potest; ergo.

II. Controversia de causalitate sacramentorum[2].

Omnes quidem catholici admittunt sacramenta N. Legis vere gratiam conferre; sed de *modo quo eam conferunt* quatuor prodierunt systemata.

307. 1° *Causalitas improprie dicta seu occasionalis.* Medio Ævo, *S. Bonaventura*[3], *Scotus*[4], posteaque *Durandus*, *Biel*, etc., putârunt *Deum solum* gratiam producere *posito ritu sacramentali*, ideoque sacramentum esse veluti *schedulam chartaceam nullius valoris interni*, ad cujus exhibitionem Deus, vi promissionis antiquitus factæ, gratiam confert. — Hodie vero omnes hanc theoriam rejiciunt ut minus consonam *Tridentino* declaranti sacramenta *continere* et *conferre* gratiam quam significant. Scotistæ, eam relinquentes, causalitatem *moralem* tuentur.

[1] Sess. VII, can. 5.

[2] Præter auctores infra allegatos, cfr. **Bucceroni**, *Comment. de sacrament. causalitate*, 1889; **G. Reinhold**, *Die Streitfrage über die physische oder moralische Wirksamkeit der Sakramente*, 1899.

[3] *In IV Sent.*, dist. 1, p. 1, q. 4, conclus. — [4] *In IV Sent.*, dist. 1, q. 5.

308. 2° *Causalitas moralis.* Multi, duce *de Lugo* [1], docent sacramenta vere cooperari ad gratiæ infusionem, sed per modum *causæ instrumentalis moralis tantum*, quatenus nempe directe agunt non in animam subjecti, sed *in Deum*, quem suo *intrinseco valore* efficaciter, licet moraliter, movent ut gratiam conferat. Cùm enim a Christo instituta fuerint, moraliter sunt *actiones Christi* idcoque inæstimabilis pretii, et comparari possunt *nummo aureo* qui suo intrinseco valore vendentem movet ad mercem tradendam.

Sic autem arguunt : a nihil amplius deduci potest ex textibus Script. et Tradit. ; b aliunde difficile concipitur quomodo signum mere sensibile possit physice continere et transmittere spiritualem gratiam; c insuper modus operandi sequitur esse; jamvero sacramenta sunt morale compositum; ergo moraliter operantur. — Quæ sententia vere probabilis est.

309. 3° *Causalitas physica.* Juxta *Thomistas*, *Suarez*, aliosque [2], sacramenta sunt non solum causa moralis, sed etiam *physica* gratiæ, in quantum ex motu aut influxu Dei instrumentaliter gratiam conferunt, ac proinde sunt veluti canales per quos physice et realiter gratia in animam nostram transit. Verba enim *Scripturæ*, nempe particulæ *ex* et *per*, et *Patrum* comparationes, n. 303, de causalitate physicâ melius intelliguntur; insuper, juxta *Tridentinum*, sacramenta sunt causa gratiæ *instrumentalis*, et *continent* gratiam; atqui, admissâ morali causalitate, non videntur esse causa instrumentalis *sensu proprio* gratiæ, nec eam continere, sed tantum a Deo obtinere. Aliunde sacramenta, licet sensibilia, possunt esse vehicula gratiæ, sicut voces sensibiles possunt esse vehicula cogitationis.

a Objicitur quidem sacramentum esse ens *transiens* quod amplius non existit eo præcise instanti quo gratia confertur; ergo physice operari nequit. Sed ad physicam causalitatem minime requiritur ut sacramentum totum simul existat : sufficit aliquid signi sensibilis remanere tempore quo gratia producitur : quod fit in sacramentis : nam in ultimo instanti prolationis verborum effectus statim producitur. b *Instant* adversari : de ratione instrumenti

[1] *De Sacramentis*, disp. IV, sect. 4; ita etiam *Franzelin*, *Hurter*, *Sasse*, *Lahousse*, *etc.*

[2] S. Thomas, 3, q. 62, a. 4; Suarez, disp. IX; Salmant., disp. IV, dub. 3, 4; Billuart, diss. III, a. 2; Pègues, *Revue thomiste*, Jan. et Jul. 1904; E. Hugon, *La causalité instrumentale en théologie*, Paris, 1907, 118-171.

physici est ut vere et realiter tangat subjectum in quod agit; atqui sacramentum animam tangere nequit. *Resp.* : sacramentum animam attingit non quidem ratione sui, sed ratione *virtutis* ipsi supernaturaliter insitæ, sicut sol corpora nostra tangit non substantiâ suâ, sed contactu virtutis et caloris. (c) *Instant* iterum : repugnat virtutem spiritualem inesse enti corporeo, quale est sacramentum. *Resp.* : repugnat quidem virtutem spiritualem inesse enti corporeo *ex se et permanenter*, sed "nihil prohibet in corpore esse virtutem spiritualem instrumentaliter, in quantum scilicet corpus potest moveri ab aliquâ substantiâ spirituali ad aliquem effectum spiritualem inducendum, sicut et in ipsâ voce sensibili est quædam vis spiritualis ad excitandum intellectum hominis, in quantum procedit a conceptione mentis"[1]. (d) Sacramenta ficte suscepta, remoto obice, gratiam causare possunt; atqui non physice eam producunt, cùm amplius non existant; ergo. *Resp.* : etiamsi in hoc casu moraliter agerent, non exinde sequeretur ea in omni casu moraliter tantum operari. Aliunde sacramenta, quæ reviviscunt, generatim characterem imprimunt, et mediante charactere, physice gratiam producere valent, etiamsi non amplius subsistant.

310. 4° *Causalitas intentionalis. Card. Billot*[2], putans causalitatem instrumentalem *moralem* non esse veram causalitatem ad mentem Conciliorum, causalitatem autem proprie *physicam* non esse possibilem, cùm repugnet virtutem spiritualem rei corporali inesse, novam proposuit explicationem. Juxta ipsum, causalitas sacramentorum est quidem vera, et instrumentalis, sed *intentionalis*, seu in ordine *cognitionis* et quidem *practicæ*. Sacramentum scilicet, cùm sit *signum*, habere nequit causalitatem quæ prætergrediatur rationem signi et exinde ordinem cognitionis. Unde sacramentum est causa sicuti sunt causa jurisdictionis episcopalis verba a Summo Pontifice in Consistorio prolata. Quæ verba : (a) non tantum *referuntur* ad rem significatam, (b) nec tantum *notificant* rem significatam (sub quo secundo respectu jam sunt causa, quatenus intellectum excitant ad cognoscendum), (c) sed insuper sunt *causa ipsius rei* significatæ, cùm inserviant non solùm ad manifestandam propriam conceptionem, sed ad imponendam *ordinationem* intellectûs Pontificis. Ita sacramentum, vi institutionis Christi, per modum imperii et exigentiæ significat et ita causat gratiam,

[1] *Sum. theol.*, 3, q. 62, a. 4, ad 1.
[2] *De Sacramentis in communi*, thesis VII.

licet secundario et instrumentaliter, *causalitate non perfectivâ* sed tantum *dispositivâ;* seu, aliis verbis, non producit ipsam gratiam, sed *dispositionem exigitivam gratiæ.*

Quæ theoria ingeniosa est, nec probabilitate caret. Attamen non clare videtur quomodo in hâc hypothesi sacramenta *gratiam contineant* nisi *moraliter*, cùm *vis intentionalis* sit eis *extrinseca;* nec quomodo *gratiam* conferant nisi *mediate,* cùm dispositio exigitiva gratiæ sane ab ipsâ gratiâ distinguatur.

§ II. Qualis producatur gratia?

Gratia a sacramentis producta, duplex est : gratia *communis* seu sanctificans, et gratia *sacramentalis.*

311. 1° **De Gratiâ sanctificante.** Gratia sanctificans, quam sacramenta conferunt, est *prima*, vel *secunda; prima* ea est quæ infunditur quando homo de statu peccati mortalis in statum gratiæ transit; *secunda* vero nihil aliud est nisi primæ gratiæ augmentum. His positis, inquirendum est quænam gratia a sacramentis producatur *per se*, vel *per accidens.*

312. (A) *Per se.* (a) Duo sacramenta, *Baptismus* et *Pœnitentia*, primam gratiam *per se*, seu *ex primariâ institutione* conferunt, ideoque vocantur sacramenta *mortuorum* quia spiritualiter mortuos vivificant. Hæc enim directe ad remittendum originale vel actuale peccatum mortale instituta sunt, ut infra probabitur; atqui illa peccata non remittuntur nisi per sanctificantis gratiæ infusionem, ac proinde gratiam primam; ergo.

(b) Quinque alia sacramenta *per se* secundam gratiam conferunt, et vocantur sacramenta *vivorum;* ii enim soli qui spirituali vitâ jam fruuntur ad ea accedere possunt, quia vitam supernaturalem jam animæ inesse supponunt et adaugent : ita *Confirmatio* corroborat justum in fide et gratiâ; *Eucharistia* eum nutrit; *Extr. Unctio* eumdem roborat pro ultimo certamine; *Ordo* speciales gratias Ecclesiæ ministris tribuit; *Matrimonium* sanctificat conjuges christianos.

313. (B) *Per accidens.* (a) Sacramenta mortuorum aliquando *gratiam secundam* per accidens producunt, quando

scilicet: suscipiens primam gratiam jam possidet. *Certum est;* nam sacramenta omnibus non ponentibus obicem gratiam conferunt, ex dictis; porro qui jam gratiam possidet in recipiendo Baptismum et Pœnitentiam, certo non ponit obicem; ergo gratiam, non primam quidem, quâ jam ornatus est, sed secundam accipit. Quod quidem certum evasit ex praxi, ab Ecclesiâ approbatâ, confitendi *levia* peccata, quando nullum grave peccatum commissum est.

(b) Sacramenta vivorum possunt etiam *per accidens* gratiam primam producere, scilicet quando peccator *bonâ fide* se esse justificatum credit, et *attritus* recipit unum ex vivorum sacramentis; quod evenire potest, quia non recordatur de peccato commisso, aut putat illud per contritionem perfectam esse remissum, aut inscius fuit invalide absolutus a sacerdote. Quæ sententia non est quidem certa, sed *probabilior* et *communior* inter Theologos [1]. Etenim sacramenta gratiam conferunt omnibus non ponentibus obicem; atqui subjectum, in casu allato, non ponit actu obicem sacramento, cùm sit in bonâ fide; aliunde peccatum, antea commissum et nondum remissum, sed sincere retractatum, non est obex gratiæ; ergo sacramenta in casu allato per accidens gratiam, et quidem primam, causant.

(c) Immo, ex infra dicendis, *Extrema Unctio* non solum *per accidens*, sed etiam ex *secundario fine* institutionis, mortalia remittit, quando impossibile est Pœnitentiam accipere.

314. 2° **De Gratiâ sacramentali** [2]. (A) *Existentia. Singula Novæ Legis sacramenta producunt gratiam propriam, quæ sacramentalis vocatur.* Certum est. (a) Etenim sacramenta instituta ad diversos fines specialem effectum producere debent; atqui sacramenta instituuntur ad diversos omnino fines, ut ex *Decreto ad Armenos* constat: "Horum quinque prima ad spiritualem uniuscujusque hominis in seipso perfectionem, duo ultima ad totius Ecclesiæ regimen multiplicationemque ordinata sunt. Per Baptismum enim spiritualiter renascimur; per Confirmationem augemur in

[1] Cfr. S. Thom., 3 p., q. 79, a. 3; S. Alphonsus, n. 6, cum auctoribus ibi citatis.

[2] Abbé de Bellevue, *La grâce sacramentelle*, 1900.

gratiâ et roboramur in fide; renati autem et roborati, nutrimur divinæ Eucharistiæ alimoniâ, etc."; ergo sacramenta diversos gratiæ effectus producunt, seu gratiam sacramentalem. (b) Revera *Scriptura* et *Patres* priorum sæculorum *directe* hanc *specialem* gratiam describunt, potiusquam genericam gratiam omnibus sacramentis communem, ut exponemus ubi de singulis sacramentis.

315. (B) *Natura.* Gratia sacramentalis, juxta communem sententiam, non est habitus *realiter* distinctus a gratiâ sanctificante, *sed ipsamet gratia habitualis valde probabiliter* cum *speciali vigore* in ordine ad proprium finem sacramenti obtinendum [1], et *certo* cum *jure ad speciales gratias* actuales suo tempore conferendas. Ratio est quia gratia habitualis, cum virtutibus et donis, diversam sacramentorum finem, sine alio distincto habitu, attingere posse videtur.

Res autem pro singulis sacramentis sic explicari potest. (a) Gratia sacramentalis Baptismi dat specialem vigorem ad novam vitam instituendam, et Baptismi vota adimplenda; (b) Confirmatio ordinatur ad fidem alacriter et fortiter propugnandam; (c) Eucharistia, ad nutriendam animam, eamque per caritatem Deo uniendam; (d) Pœnitentia ad præterita peccata expianda et nova vitanda; (e) Extr. Unctio ad peccati tollendas reliquias, ultimasque tentationes superandas; (f) Ordo ad recte sancteque regimen spirituale animarum exercendum; (g) Matrimonium ad fidelitatem mutuo servandam, caste vivendum, et prolem pie educandam.

Insuper, quando occurrit specialis obligatio adimplendi officia in sacramentorum receptione imposita, conferuntur a Deo, vi ipsius sacramenti, *gratiæ actuales speciales*, ut illa officia suaviter et facile adimpleantur, et quidem abundantiores et intensiores quam secus darentur.— Immo animadvertere licet in quibusdam sacramentis *potiorem* esse collationem *gratiæ habitualis*, ut in Eucharistiâ et Pœnitentiâ; in aliis autem, v. g., Ordine et Matrimonio, potius esse *jus ad actuales gratias* toto decursu vitæ consequendas.

[1] Non pauci theologi putant gratiam sacramentalem non addere hunc specialem vigorem, sed solum conferre jus ad gratias actuales tempore opportuno conferendas. (Cf. **de Augustinis**, th. 19).— Sed alii, cum **S. Thomâ**, *Quæst. disp.*, de Veritate, q. 27, a. 5, ad 12, et **Card. Billot**, t. I, p. 91-93, putant gratiam sacramentalem addere gratiæ communi dispositiones quasdam habituales plus minusve imminutivas concupiscentiæ in variis ejus ramificationibus.

§ III. De quantitate gratiæ per sacramenta collatæ [1].

316. Quânam proportione sacramenta specie inter se diversa, ut Baptismus et Confirmatio, gratiam conferant, prorsus incertum est : hoc enim a liberâ Dei voluntate pendet, de quâ nil in Scripturâ et Traditione legitur. Unum declarat *Tridentinum*, scilicet ea non esse paria [2] : " Si quis dixerit hæc septem sacramenta ita esse inter se paria ut nullâ ratione aliud alio sit dignius, A. S."

Quoad sacramenta ejusdem speciei sequens thesis rem declarabit.

317. *Thesis :* **Sacramenta ejusdem speciei per se conferunt æqualem gratiam æqualiter dispositis; inæqualem vero inæqualiter dispositis.** *Ita communiter.*

Dicitur *per se*, quia per accidens, scilicet ex Dei speciali misericordiâ, vel ex speciali ministri fervore, sacramenta possunt majorem gratiæ gradum in uno quam in altero producere; sed tunc ille effectus non confertur *ex opere operato*, seu vi ipsius sacramenti, sed potius ejus occasione.

(A) *Ex Tridentino* [3], Deus justitiam seu gratiam confert, secundum propriam uniuscujusque dispositionem et cooperationem : " justitiam in nobis recipientes unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus S. partitur singulis prout vult, et secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem "; atqui, æqualiter dispositi æqualem cooperationem afferunt; ergo æqualem gratiam recipiunt; e contra, inæqualiter dispositi inæqualem dispositionem afferunt : ergo.

(B) *Rat. conv.* (a) Sacramenta agunt veluti causæ natu-

[1] Cf. **S. Thom.**, 3 p., q. 69, a. 8; **Suarez**, disp. VII, sect. 5; **Salmant.**, disp. IV, dub. 8; **de Augustinis**, th. 21.

[2] Sess. VII, can. 3. — Juxta **S. Thomam** (3, q. 65, a. 3), quem communiter sequuntur theologi, ratione *dignitatis* primo loco venit Eucharistia, quæ non solum gratiam sed gratiæ auctorem continet, deinde Ordo, qui ad Eucharistiæ consecrationem spectat, tertio Confirmatio, quarto Baptismus, quinto Matrimonium, sexto Ex. Unctio, ultimo Pœnitentia. — Aliunde probabiliter supponi potest sacramenta *magis necessaria*, et quæ *semel* tantum conferuntur, qualia sunt Baptismus, Confirmatio, Ordo, majorem dare gratiam.

[3] Sess. VI, cap. 7.

rales; atqui causæ naturales, sive morales, sive physicæ, in eisdem circumstantiis eosdem producunt effectus, dum e contra inæquales effectus producunt in subjectis inæqualiter dispositis; ita idem ignis inæqualem calorem producit in ligno arido et in ligno humido; ergo. (b) Ad suavem Dei providentiam pertinet ut homines excitentur ad recipienda sacramenta cum maximâ devotione et reverentiâ; atqui ita erit si majorem gratiam in iis qui melius sunt dispositi sacramenta producant; tunc enim, propter spem majoris fructûs, melius ad sacramenta se disponent.

318. Dispositio quæ gratiam augere potest, duplex est: (a) imprimis *virtualis fervor* et præsertim *actualis*, in ipsâ sacramenti receptione; et ille *fervor* eo major est quo major caritas vel contritio existit in animâ. (b) Insuper, juxta plures, *quantitas gratiæ habitualis* jam existens in animâ; nam cùm caritatis virtus sanctificantis gratiæ quantitati proportionetur, quo major est hæc gratia, eo major est caritas, ac proinde eo ferventiores esse possunt caritatis actus in susceptione sacramenti. Exinde apparet quanti momenti sit præparatio ad sacramentorum receptionem, sive remota, sive proxima.

§ IV. Quomodo impedita gratia reviviscat?[1]

319. Hucusque diximus de gratiâ iis collatâ qui obicem non ponunt. Sed aliquando evenit sacramentum valide confectum esse, licet nulla gratia a suscipiente recipiatur, propter obicem. Obex autem duplex esse potest: (a) *positivus*, quando quis, licet propriæ indispositionis conscius, ad sacramentum accedit; (b) *negativus*, si dispositionis defectus non sit voluntarius, propter ignorantiam invincibilem seu bonam fidem.

In utroque casu, defectus dispositionis vocatur *ficticio*, et sacramentum ita susceptum dicitur *ficte susceptum*, quia suscipiens aliquo modo fingit se esse dispositum, dum revera non est.

Quæstio est igitur num sacramenta valide quidem suscepta, sed absque gratiâ propter obicem positivum aut negativum, possint, remoto obice, gratiam conferre et ita aliquo modo reviviscere.

[1] Cf. S. Thom., *In 4 Sent.*, dist. 4, q. 3, a. 2, quæstiunc. 5; *Sum. theol.*, 3 p., q. 69, a. 10; Suarez, disp. VIII, sect. III; Salmant., disp. IV, dub. 6; de Augustinis, th. 22; S. Alphonsus, l. VI, n. 87; Lehmk., n. 9; Marc, n. 1397.

I. Existentia illius reviviscentiæ.

320. • 1° *Baptismus ficte susceptus præ defectu contritionis supernaturalis, remoto obice, quoad gratiam reviviscit.* Certum est.

(A) Baptismus enim, et quidem solus, cum simplici attritione susceptus, potest remittere peccata antea commissa, gratiamque conferre specialem ad officia totius vitæ christianæ adimplenda; atqui divinam Providentiam non decet ut, ob culpam transitoriam, homo perpetuo hâc gratiâ privetur. — Revera, juxta *Trident.*[1], nullum mortale peccatum remittitur in N. Lege nisi per aliquod sacramentum (scil. Bapt. vel Pænitentiam) in re vel in voto susceptum. Unde sic: juxta omnes, existere debet etiam pro eo qui Baptismum ficte recepit, medium obtinendi remissionem originalis peccati; atqui, nisi Baptismus reviviscat quoad gratiam, nullum erit medium; scilicet non novum Baptisma, aut votum illud suscipiendi, cùm hoc valide susceptum renovari nequeat; nec Pænitentiæ sacramentum, quod tollit tantum peccata post baptismum commissa; ergo unicum remanet medium, scilicet reviviscentia gratiæ per obicem impeditæ.

(B) Idem constat ex auctoritate Patrum et Theologorum, præsertim *S. Augustini* qui, de Baptismo apud hæreticos vel schismaticos collato disserens, declarat illum non produxisse gratiam quando ministrabatur, et addit: "tunc incipit valere idem Baptismus ad dimittenda peccata, cùm ad Ecclesiæ pacem venerint"[2].

321. 2° *Ordo, Confirmatio, Matrimonium et Ext. Unctio reviviscere possunt quoad gratiam.* Ita probabilius contra Vasquez paucosque alios.

(A) *Confirmatio* et *Ordo* characterem imprimunt, hominemque constituunt in statu a quo recedere nequit, et in quo speciali indiget gratiâ ad obligationes suas adimplendas; atqui, si hæc sacramenta non reviviscant, homo semper privabitur illâ speciali gratiâ sibi moraliter necessariâ; quod quidem divinæ bonitati repugnare videtur; ergo.

[1] Sess. VI, cap. 14; XIV, cap. 4.
[2] *De Bapt.*, lib. 3, c. 13, *P. L.*, XLIII, 146.

(B) Idem fere dici potest de *Matrimonio*, quod ex unâ parte hominem constituit in statu in quo valde indiget speciali gratiâ, et ex alterâ iterari nequit, vivente conjuge; et de *Extr. Unctione*, quæ gratias confert valde utiles pro articulo mortis, nec in eodem mortis periculo iterari potest.

322. 3° *Pro Pœnit. et Eucharistiâ.* (A) Quoad Pœnitentiam, cùm tres actus pœnitentis sint, juxta communem sententiam, materia proxima sacramenti, vix concipi potest quomodo hoc sacramentum validum esse possit et simul infructuosum. Si vero valide et non licite reciperetur, minus probabile est illud reviviscere, cùm gratia per novam absolutionem recuperari possit.

(B) Eucharistia, juxta communem sententiam, non reviviscit, saltem quando obex fuit voluntarius, nisi forte removeatur obex antequam sacræ species consumantur : nam : (a) nulla adest specialis necessitas, cùm illud sacramentum iterum suscipi possit; (b) insuper indecorum omnino videtur, ut qui sacrilege communionem suscepit, postea fructum communionis recipiat, et quidem eo uberiorem quo sæpius sacrilegia commiserit.

II. Conditiones illius reviviscentiæ.

323. 1° *Pro obice negativo.* Quando obex fuit negativus, seu involuntarius, et nullum aliud mortale peccatum postea fuit commissum, requiritur et sufficit attritio supernaturalis. Hoc communiter asseritur pro sacramentis mortuorum, et probabiliter etiam pro vivorum sacramentis; cùm enim obex negativus nihil aliud est nisi absentia dispositionis requisitæ, removebitur statim ac illa dispositio aderit; atqui attritio supernaturalis est dispositio sufficiens ad sacramenta mortuorum; immo probabilius ad sacramenta vivorum, *per accidens*, quando scilicet quis bonâ fide putat se esse in statu gratiæ ; ergo.

2° *Pro obice positivo.* Quando obex fuit positivus, seu voluntarius, aut aliquod mortale peccatum fuit postea commissum, requiritur absolutio cum attritione, vel contritio perfecta cum voto sacramenti : nam peccatum mortale non nisi per sacramentum Pœnitentiæ aut perfectam contritionem tolli potest, nec in casu remitti potest sacramento aut antecedenter aut concomitanter sed sacrilege recepto.

3° *Controversia.* Controvertitur inter Theologos nùm gratia reviviscens, obice remoto, detur omnibus æqualis, an secundum gradum dispositionis, quâ removetur obex. Nil certum hâc de re

dici potest. Probabilior nobis videtur sententia asserens gratiam tunc dari secundum subjecti dispositiones, vi generalis principii supra enuntiati, n. 317.

Art. II. De Charactere Sacramentali [1].

324. *Status quæstionis.* Hucusque diximus de primario sacramentorum effectu, scil. de gratiâ; sed, præter gratiam, tria sacramenta characterem in animâ producunt; de quo dicendum superest.

1° Character (a græcâ voce Χαρακτήρ quæ idem significat ac figura, signaculum, nota) definitur : *Signum, seu signaculum quoddam spirituale et indelebile, in animâ impressum, quo homines apti efficiuntur ad aliquid sacri suscipiendum vel agendum.*

Dicitur (a) *signum quoddam spirituale*, non autem sensibile, quia est veluti nota *interna*, quâ fideles, qui hoc signum susceperunt, ab aliis, coram Deo, Angelis et Beatis, distinguuntur.

(b) *Indelebiliter* in *animâ* impressum; quibus verbis designatur characteris *subjectum* ejusque præcipua qualitas, scilicet *perpetuitas*.

(c) *Quo homines apti efficiuntur;* illud enim signum non est merum ornamentum, sed dat potestatem aliquid sacri agendi vel recipiendi, ideoque nos facit aliquo modo sacerdotii Christi participes.

2° Existentiam characteris sacramentalis negaverunt tum *Wicleffus*, tum *Protestantes*, eo quod Scriptura et Patres altum silentium servant de tali charactere, cujus primus excogitator fuit *Innocentius III*, initio sæculi XIII [2]; aliunde in quo consistat illud signum explicari nequit; ideoque tamquam mediævum inventum rejiciendum est.

I. De ejus existentiâ.

325. *Thesis :* Tria sacramenta characterem spiritualem imprimunt in animâ, scilicet Baptismus, Confirmatio et Ordo. *De fide est*, utpote definitum a *Trident.* [3] : " Si

[1] S. Thomas, 3 p., q. 63; Suarez, disp. XI; Salmantic., disp. V; Bellarminus, l. II, c. 18-22; Billuart, diss. IV; Drouin, q. V, c. 2; Franzelin, th. 12-13; de Augustinis, th. 23; Hurter, n. 308 sq.

[2] Innocentius ab Archiepiscopo Arelatensi interrogatus num dormientibus et amentibus *baptismatis character* imprimatur, respondit illam qui non absolute invitus est, recipere hujusmodi characterem; uterque igitur supponit doctrinam de charactere extra controversiam esse, et nemo nisi malæ fidei tenere potest Innocentium hujus doctrinæ inventorem fuisse.

[3] Sess. VII, can. 9, de Sacram. in genere.

quis dixerit in tribus sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine, non imprimi characterem in animâ, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, A. S." Huic definitioni jam præiverat *Florent.* seu Decretum ad Armenos, ubi hæc insuper leguntur : " Reliqua vero quatuor characterem non imprimunt, et reiterationem admittunt ".

326. 1° Ex *Scripturâ* thesis non probatur, sed solum innuitur : (a) ex eo quod quædam sacramenta iterari non possunt, quia videlicet animam Deo in perpetuum consecrant [1]; (b) ex locis in quibus agitur de quodam *sigillo* animæ impresso : " Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus : qui et *signavit* nos, et dedit *pignus* Spiritûs in cordibus nostris " [2]; " In quo et credentes *signati* estis " [3]. Ibi enim, præter unctionem gratiæ et habitationem Spiritûs, commemoratur alius effectus, nempe sigilli impressio (hic est enim sensus græcæ vocis σφραγιζόμενοι), et, licet stricte intelligi possit de gratiæ sigillo, melius tamen intelligitur de charactere per quædam sacramenta impresso, præsertim si Patrum auctoritas simul invocatur, qui præfata verba de sigillo indelebili interpretantur [4].

327. 2° *Tradit.* probatur. (a) Patres *quatuor* priorum sæculorum *implicite* characterem sacramentalem esse docent, dum dicunt *Baptismum* esse *sigillum impressum*, *sigillum infragile*, *signaculum in Christo* muniens contra tentationes, *sigillum* datum a Domino suis fidelibus cui *opponitur character bestiæ* dandus ab Antechristo [5]; aut vocant *Confirmationem* " *sigillum* doni Spiritûs " [6]; et *sacerdotalem consecrationem* comparant consecrationi altarium [7]; aut asserunt sacramenta Baptismi, Confirmationis et Ordinis valide col-

[1] *Hebr.*, VI, 1-6. — [2] *II Cor.*, I, 21 sq. — [3] *Ephes.*, I, 13; IV, 30.

[4] Ita **S. Ambrosius**, *De Spiritu*, l. I, c. 6, n. 77, *P. L.*, XVI, 723; **S. Chrysostomus**, *Homil. 2ª in ep. ad Ephes.*, n. 1; *P. G.*, LXII, 18.

[5] **Pseudo-Clemens**, *II Cor.*, VIII, 6; **Clemens Alex.**, *Quis dives salvetur*, 42; **Tertullianus**, *De spectaculis*, XXIV, 4; **S. Basilius**, *Homil. in Baptisma*, n. 5; **S. Cyrillus Hierosolymit.**, *Catech.*, I, 3; XXI, 7. — Hæc et alia testimonia collegit **P. Pourrat**, *op. cit.*, p. 196-205.

[6] **S. Cyrillus Hierosol.**, *Catech.*, XVIII, 33; *Euchol. Serapionis*, XXV, 2, ap. **Journel**, 1240.

[7] **S. Gregor. Nyss.**, *In baptismum Christi*, *P. G.*, XLVI, 581.

lata *iterari* non posse. Atqui hæc omnia nonnisi de signo spirituali simul et indelebili prædicari possunt, non autem de gratiâ *solâ*, licet eâdem voce σφραγίς aliquando utantur ad significandum *simul* characterem et gratiam.

(b) Jam a *quinto* sæculo, *S. Augustinus* magis explicite de charactere loquitur, eum a gratiâ *expresse* distinguit, affirmando characterem etiam in malis remanere, et similem esse signaculo militibus imposito vel signo ovibus impresso.

Contra *Donatistas* arguens, qui contendebant sacramenta baptismi et ordinationis extra Ecclesiam suscepta esse invalida ideoque iteranda, S. Doctor ostendit hujusmodi sacramenta, etsi sine fructu gratiæ collata, esse tamen valida nec proinde iteranda. Distinguit enim duplicem effectum in baptismo, nempe vitæ sanctificationem seu *gratiam*, et sacramenti perceptionem seu *characterem*: hic adesse potest dum prior abest: "Quemadmodum Spiritum sanctum sicut habent filii dilecti, non habent filii maligni, et tamen baptismum habent, sic et Ecclesiam sicut habent catholici, non habent hæretici, et tamen baptismum habent... Induunt homines Christum aliquando usque ad *sacramenti perceptionem*, aliquando et usque ad *vitæ sanctificationem*, atque illud primum et bonis et malis potest esse commune, hoc autem alterum proprium est bonorum et priorum"[1]. Pariter asserit gratiam ordinationis amitti posse quin character amittatur: "Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis sacramentum ordinationis, et, si aliquâ culpâ quisquam ab officio removeatur, sacramento Domini semel imposito non carebit, quamvis ad judicium permanente"[2].

328. (c) Idem constat ex *praxi Ecclesiæ*. Jam enim primis temporibus mos viguit non iterandi tria sacramenta Baptismi, Confirmationis et Ordinis, quando valide ministrata fuerant. Id minime negabant ipsi *Rebaptizantes* aut Donatistæ, sed solum putabant ea ab hæreticis valide conferri non posse. Atqui ratio a Patribus assignata cur iterari nequeant, est quia his sacramentis, præter gratiam, aliquid confertur permanens et indelebile, quasi per modum definitivæ consecrationis, impressum in animâ tanquam sigillum, nempe character qui adhæret christiano sicut militaris character militi etiam desertori: "Baptismus

[1] *De baptismo*, l. V, c. 23, n. 33, *P. L.*, XLIII, 193.
[2] *De bono conjugali*, XXIV, 32, *P. L.*, XL, 394; Journel, 1642.

ille tanquam character infixus est : ornabat militem, convincit desertorem " [1].

329. 3° *Rat. convenientiæ* [2]. Quicumque ad aliquod munus deputatur, et specialem accipit potestatem, quodam charactere debet consignari, ut ab aliis distinguatur, sicut, v. g., milites speciali veste induuntur; atqui, per tria præfata sacramenta, fideles deputantur ad spirituale munus, specialemque accipiunt potestatem ; videlicet, per Baptismum, homo fit membrum familiæ Christi, seu *civis Ecclesiæ*, et accipit potestatem passivam recipiendi alia sacramenta; per Confirmationem, fit *miles Christi*, et accipit potestatem agendi ea quæ spiritualem militiam spectant; per Ordinem, *fit minister Christi*, seu dux exercitûs ejus, et accipit potestatem activam sacramenta alia ministrandi; ergo.

II. De ejus naturâ.

Patres hâc de re nonnisi pauca tradiderunt; Scholastici autem in varias abierunt sententias; quid sit probabilius, breviter exponemus.

330. 1° Communiter admittitur, contra *Durandum* et quosdam alios [3], characterem *non esse meram relationem extrinsecam*, sive realem, sive non, sed esse *quid reale et intrinsece inhærens animæ*. Etenim, tum Patres, tum Concilia *Florent.* et *Trid.* docent characterem esse signaculum animæ impressum; atqui simplex relatio præsertim non realis, non potest dici *animæ impressa;* relatio enim, etiam realis, nihil in animâ imprimit, sed solummodo duos terminos cum fundamento supponit, quo mediante, unus ad alterum refertur. Aliunde nullum assignari potest hujus relationis fundamentum : non gratia ipsa, nam character sine gratiâ imprimitur, câque amissâ, permanet ; non actio sacramentalis, quæ transit, dum character manet; ergo character non est mera relatio.

---

[1] S. Augustinus, *In psalm.* XXXIX, n. 1, *P. L.*, XXXVI, 433.

[2] S. Thom., 3, q. 63, a. 3.

[3] Durandus (*In IV Sent.*, d. 4, q. 1, n. 11) tenebat characterem esse meram relationem *rationis;* alii pauci theologi docebant hunc esse relationem *realem*, quæ opinio Scoto tribuitur, sed immerito. Cfr. Pesch., n. 191.

331. 2° Communiter tenent theologi characterem esse de genere *qualitatis*, sed disputatur utrum sit habitus an potentia. Probabilius etiam admittitur, cum *S. Thomâ* contra *Suarez*, characterem esse aliquam *potentiam spiritualem et supernaturalem*, non autem habitum; nam habitus non potest esse indifferens, sed determinatur ad bonum, si sit bonus, vel ad malum, si malus sit; atqui character est ex se quid indifferens ad bonum vel ad malum; nam quidam bene, alii autem male eo utuntur, ut experientiâ constat; ergo character non est habitus, sed *potentia* seu facultas *ministerialis aliquid sacrum accipiendi vel agendi*[1]. Controvertitur insuper utrum character ille sit potentia *physica* an *moralis*; quæ quæstio affinis est controversiæ de causalitate physicâ vel morali sacramentorum.

332. 3° Character nos *configurat Christo*, non secundum similitudinem *naturæ* (quod fit per gratiam sanctificantem), sed per similitudinem *muneris*, quatenus est *quædam participatio sacerdotii Christi*, eo sensu quod nos cultui divino consecrat, nobisque tradit quamdam potestatem respectu sacramentorum; attamen Baptismi et Confirmationis character nos non facit sacerdotes, nisi lato sensu, quatenus nobis potestatem tradit *passive* tantum sacramenta recipiendi; solus sacerdotalis character homines efficit proprie loquendo participes sacerdotii Christi, quatenus ipsis dat facultatem *active* sacramenta ministrandi.

333. 4° Character *specialem habet connexionem cum gratiâ, etsi ab eâ distinguitur.* (a) *Ex se* est *gratiæ exigitivus*: Deus enim vult eos qui charactere signantur tanquam divino cultui addicti, esse sanctos, et quidem eo sanctiores quo perfectius Christo configurantur. (b) Attamen character confertur etiam *indignis*, quia cùm sit potentia, nullam dispositionem requirit; dum gratia, utpote status amicitiæ cum Deo, nonnisi *bene dispositis* datur. (c) Ratione *dignitatis*, gratia est *potior*, utpote ad salutem æternam ordinata; sed ratione *causalitatis*, prior est character, cùm gratia detur ad potentiam exercendam; ratione *temporis*, gratia et character *per se* simul infunduntur, sed *per accidens*, quando nempe

[1] S. Thom., l. c., a. 2; Card. Billot, th. XI.

sacramentum suscipitur cum obice qui postea removetur, character præcedit gratiam.

III. De ejus dotibus.

334. 1° **Indivisibilitas.** *Character sacramentalis est indivisibilis, seu nec augeri, nec minui potest.* Certum est. Si enim augeri vel minui posset, esset vel propter inæqualem subjecti dispositionem, vel propter sacramenti iterationem, vel propter ejusdem variabilem efficacitatem; atqui nullum ex his dici potest; non primum, quia character nullam dispositionem exigit, nec proinde propter intensiorem dispositionem subjecti augeri potest; non secundum, quia character semel tantum imprimitur; non tertium, quia, ex dictis, sacramenta, sicut causæ naturales, in iisdem circumstantiis eosdem effectus producunt. Ergo.

Difficultas tamen adesse videtur pro Ordine qui veluti *per partes* suscipitur. Hæc autem evanescit, dicendo characterem esse indivisibilem in eodem ordine, sed per superioris ordinis susceptionem augeri posse; v. g., character in Diaconatu receptus est quidem ejusdûs gradûs in omnibus diaconis; si autem diaconus recipit sacerdotium, tunc augetur character et fit sacerdotalis; character vero sacerdotalis in omnibus sacerdotibus est æqualis.

335. 2° **Perpetuitas.** *De fide est characterem esse perpetuum in hâc vitâ*, ut constat ex thesi. — Insuper *communiter admittitur characterem esse perpetuum etiam in alterâ vitâ;* nam verba Conc. *Trid.* sunt absoluta, nec ullam indicant restrictionem. Aliunde valde convenit characterem in Beatis remanere ad eorum gloriam, et in damnatis ad illorum ignominiam, sicut militaris character in militibus post prœlium manet victoribus ad gloriam, victis ad confusionem[1]. Hinc, ut aiunt theologi, si sacerdos e mortuis resurgeret, missam valide celebraret quin de novo ordinaretur.

336. *Scholion.* Secundum scholasticos tria in sacramentis distinguuntur : *sacramentum tantum, res tantum, res et sacramentum.*

(a) Jamvero *sacramentum tantum* nihil aliud est quam *ritus externus*, qui aliquid significat, sed non significatur.

[1] S. Thom., 3, q. 63, a. 5, ad 3.

(b) *Res tantum* est ipsa *gratia* quam confert ritus sacer : hæc significatur, sed nihil significat.

(c) *Res et sacramentum* est id quod simul significatur et aliquid significat : ita *character* qui est *res* quatenus a ritu externo producitur, et *sacramentum* in quantum significat et appellat gratiam ; in aliis sacramentis, qui characterem non imprimunt, invenitur aliquid analogum : v. g., in Eucharistia corpus Christi præsens, quando sumitur, *ex se* gratiam appellat ; pariter in Pœnitentiâ jus liberationis a reatu, in Extremâ Unctione jus quoddam alleviationis, in Matrimonio vinculum conjugale, unionem Christi et Ecclesiæ repræsentans, *ex se* gratiam appellant.

Caput IV.

DE MINISTRO SACRAMENTORUM.

337. *Principalis* sacramentorum minister est *Christus-homo*, qui eadem instituit (n. 271), et cujus nomine et auctoritate a ministris secundariis conferuntur. Christus autem sacramenta Ecclesiæ tradidit, cujus est invigilare ut secundum mentem Christi ministrentur, eaque statuere quæ, pro diversis locis et temporibus necessaria aut opportuna fuerint. Exinde sequitur neminem *legitime* ea conferre, nisi ab Ecclesiâ deputatus fuerit et leges canonicas observaverit. Dico *legitime*, non autem valide, quia sæpe, ut infra dicemus, ex voluntate Christi, minister non legitimus valide ministrare potest.

Minister *secundarius* igitur is est qui, nomine Christi, sacramentalem ritum perficit et hominibus confert. Duplex est : *ordinarius*, seu minister *sollemnitatis*, qui ad sacramenta ministranda *ex officio* specialiter consecratus est ; *extraordinarius*, seu minister *necessitatis*, qui ob necessitatem vel peculiare privilegium eadem ministrat. Quisnam sit minister ordinarius vel extraordinarius uniuscujusque sacramenti infra declarabitur. — Hic de ministri *qualitatibus* et *obligationibus* agendum est.

Art. I. De qualitatibus in ministro requisitis.

Hæ qualitates sunt *fides* et *sanctitas*, *intentio* et *attentio*.

I. De fide et sanctitate in ministro requisitis[1].

338. *Errores.* (A) Jam ineunte sæculo II°, occasione hæresis Montanistarum, *Agrippinus*, Carthaginensis Episcopus, decreverat omnes hæreticos ad Ecclesiam redeuntes esse rebaptizandos, putans videlicet Baptismum sine fide collatum esse invalidum, ejusque agendi ratio a *Tertulliano*, *Clemente Alex.* et *Hippolyto* approbata fuit, necnon a provinciali Concilio *Carthaginensi* (218 vel 222?) Insuper in Asiâ Minori eodem modo agebant Episcopi Ciliciæ, Cappadociæ et Galatiæ, et hæc praxis sancita est in Conciliis *Iconiensi* et *Synnadensi* (230, 236?)

(B) Agrippini successor, *S. Cyprianus* (sæc. III), praxim prædecessoris in tribus particularibus conciliis confirmavit; eumdem morem defendit in Asiâ *Firmilianus*, Cæsariensis Episcopus, cum quibusdam aliis. Argumenta præcipua a Cypriano allata, tria erant: (a) Extra Ecclesiam nulla datur salus, nec proinde gratia; atqui hæretici sunt extra Ecclesiam; ergo nulla gratia ipsis datur. (b) Nemo dat quod non habet; atqui hæretici nec fidem nec Spiritum sanctum habent; ergo. (c) Vera fides est conditio necessaria ad sacramentorum receptionem; atqui baptizati in hæresi veram fidem non habent; ergo.

S. Stephanus I hunc damnavit errorem, quin tamen, propter prudentiæ motivum et S. Dionysii Alex. interventum, Rebaptizantes excommunicaverit; S. Cyprianus diu restitit, putans hanc quæstionem esse materiam disciplinarem; dubitatur num ante mortem suum errorem positive retractaverit; hoc ut probabile tenet S. Augustinus; quidquid est, vitam martyrio coronavit, et ut Sanctus ab Ecclesiâ colitur. Ceteri vero Africæ Episcopi gradatim illum errorem deseruerunt, teste S. Hieronymo[2].

---

[1] S. Thom., 3 p., q. 64, a. 5-6; Suarez, disp. XIII, sect. 4; Salmantic., disp. VI, dub. 3; Drouin, q. VII, cap. 2; Franzelin, th. 15; de Augustinis, th. 16; Pesch., n. 233-261. — [2] De hâc controversiâ lege S. Cypriani, *Epis-*

(C) Attamen idem error renovatus est a *Donatistis* (sæc. IV) necnon a *Waldensibus* et *Albigensibus* (sæc. XIII) et *Wicleffo* (sæc. XIV), qui insuper tenuerunt probitatem esse necessariam ad validam sacramentorum administrationem. Quidam inter *Protestantes* initio idem docuerant, ut Anabaptistæ, sed hodie plerique hâc de re catholicam doctrinam tenent.

339. *Thesis I[a]* : **Nec fides, nec sanctitas (seu status gratiæ) requiruntur ad validam sacramentorum administrationem.** *De fide est* sanctitatem non requiri ad validitatem sacramentorum in genere; ait enim *Trid.* [1] : " Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quæ ad sacr. conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre sacramentum, A. S." *De fide est* pariter fidem non requiri ad validam Baptismi administrationem, ut constat ex *Trid.* [2] : " Si quis dixerit Baptismum qui etiam datur ab hæreticis, in nomine Patris, et Filii et Spiritûs S. cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum, A. S." *Certum est* tandem fidem non esse necessariam ad validam aliorum sacramentorum administrationem, exceptâ tamen Pœnitentiâ, quæ, *extra necessitatis extremæ casum, valide non ministratur ab hæretico, propter jurisdictionis defectum*, ut probatur in *Tr. de Pœnitentiâ.*

Scriptura negativum tantum argumentum hâc de re præbet; siquidem nullibi legitur fidem aut statum gratiæ requiri ad validam sacramentorum administrationem.

340. Thesis autem probatur : 1° *Traditione*, in quâ tria stadia distinguuntur : —

(a) In *primo*, ante Agrippinum, vigebat in Ecclesiâ praxis non rebaptizandi eos qui ab hæreticis debito modo baptizati fuerant. Constat : 1) ex *testimonio S. Stephani*, qui suam decisionem universali firmat consuetudine: " Nihil innovetur,

tolas 70-86; S. Augustus., *de Baptismate*, l. VI-VII; Schwane, *Controversia de valore Baptismi...*, Munster, 1860; Hefele-Leclercq, *Histoire des Conciles*, vol. I, p. 172-191; A. d'Alès, *La question baptismale au temps de St Cyprien*, in *Rev. des Q. histor.*, april. 1907, et *Dict. Apologét.*, I, 390 418; F. Mourret, *Hist. gén. de l'Eglise*, I, p. 356-363.

[1] Sess. VII, c. 12. — [2] Sess. VII, c. 4.

ait, nisi quod traditum est, ut manus illis imponatur in pœnitentiam "[1]; 2) ex testimonio *S. Vincentii Lirin.* dicentis[2]: "Agrippinus, Carthaginensis Ep. primus omnium mortalium, contra divinum canonem, contra universalis Ecclesiæ regulam, contra sensum omnium consacerdotum, contra morem ac instituta majorum, rebaptizandum esse censebat..." 3) ex ipsâ *S. Cypriani* confessione, qui non negat hanc consuetudinem, sed putans eam legitimâ ratione minime fundari respondet: "non est de consuetudine præscribendum, sed ratione vincendum"[3]; 4) ex tractatu *De rebaptismate*, quem scripsit auctor ignotus S. Cypriano coævus, ubi praxim rebaptizandi condemnat utpote "contra priscam et memorabilem cunctorum emeritorum sanctorum et fidelium sollemnissimam observationem"[4]; 5) item ex *Firmiliani* confessione, qui pariter agnoscit illam consuetudinem existere, saltem in quibusdam ecclesiis, quamvis addat consuetudini veritatem esse præferendam[5]. Hæc autem Ecclesiæ universalis praxis, in re ad fidem pertinente, ut in casu nostro, in quo connectitur cum dogmate validitatis Baptismi aliorumve sacramentorum sine fide collatorum, est ineluctabile veritatis argumentum, ut dictum est in *Tract. de Fontibus Revelationis* (n. 978).

341. (b) In *secundo stadio*, veritas *obscurari cœpit* tum propter auctoritatem *Tertulliani*, tum propter rationes verisimiles quas proponebat *S. Cyprianus* ejus discipulus (supra, n. 338): tunc in Africâ et Asiâ minori praxis invaluit hæreticos rebaptizandi; sed alibi, præsertim in ecclesiis Romæ et Alexandriæ, antiqua praxis servata est, quam ut apostolicam Romani Pontifices defenderunt. Paulatim hæc praxis communior facta est, præsertim quoad hæreticos qui circa SS. Trinitatem non errabant, dum rebaptizabantur qui Trinitatem negabant, quia censebantur Baptismi formam corrupisse. Ita Conc. *Arelatense I* (an. 314) statuit non rebaptizandos hæreticos qui in Patre et Filio et Spiritu baptizati erant[6]; *C. Nicænum* (an. 325) decrevit ne Cathari

[1] Apud S. Cypr., *Ep.* 74, Denz.-Bann., 46 (14). — [2] *Commonitor.*, c. 6.
[3] *Epist.* 73, n. 3. — [4] *De Rebapt.*, c. 1, *P. L.*, III, 183.
[5] Inter epist. S. Cypriani, ep. 75, n. 19. — [6] Denz.-Bann., 53 (16).

(Novatiani) conversi iterum baptizarentur, contrarium vero statuit quoad Paulianistas [1] : priores enim baptizabant invocatâ SS. Trinitate, posteriores autem absque hâc invocatione.

342. (c) In *tertio stadio*, doctrina catholica *explicite traditur*. Patres, præsertim vero *S. Augustinus* [2], invictus dogmatis catholici defensor contra Donatistas, eam non solum asserunt, sed etiam variis comparationibus illustrant; sicut, inquiunt, *semen* sordidis manibus satum, nihilominus fructificat, et *aqua* per canales lapideos, ferreos aliosve æqualiter irrigat, *sigillumque* regium, sive sit ferreum, sive aureum, regis imaginem imprimit, et sicut *medicus*, etiam ægrotans, alios curare potest; ita pariter sacramenta valide gratiam causare possunt, etiam si a malo ministro ministrantur.

343. 2° *Rat. Theol.* Res utique pendet a voluntate Christi; sed thesis rationi consentanea videtur.

(a) *Non repugnat* malum ministrum gratiam conferre; nam minister est solum causa *instrumentalis* gratiæ; atqui causa instrumentalis non agit propriâ virtute, sed virtute causæ principalis, et effectum producit, independenter a suis qualitatibus, dummodo moveatur a causâ principali. Nec repugnat Deum uti peccatore ad gratiam conferendam, nam potestas aliis conferendi gratiam est veluti gratia gratis data, quæ etiam in peccatoribus existere potest.

(b) Immo id *omnino convenit* si considerantur consectaria adversæ sententiæ : maximi enim momenti est ut vitentur dubia circa validitatem sacramentorum; atqui si fides vera, et præsertim status gratiæ requirerentur ad validam sacramentorum administrationem, perpetua dubia et

[1] **Denz.-Bann.**, 55-56 (19-20); cfr. 97 (63).

[2] Sic enim contrahi potest **S. Augustini** argumentum : Quid tibi facit malus minister, ubi bonus est Dominus? Non contaminatur donum Christi, quia per illum purus fluvius transit, et venit ad fertilem terram. Per lapideum canalem transit aqua ad areolas, in canali lapideo nihil generans; sed tamen hortis plurimum fructum affert (*Tract. 5 in Joan.*, 15). Et alibi (*Contr. Crescon.*, lib. 3) : Nihil refert an lotis manibus semen jaciatur, ut fructum ferat : nihil refert, quod lumen solis per cœnosa diffundatur, ut splendeat. — Item **Gregor. Naz.** (*Orat. 40 de Bapt.*, n. 26) : Nihil refert utrum sigillum sit ferreum an aureum, ut in cerâ figuram imprimat; ita nihilo magis refert quod Deus per bonum vel malum ministrum dona suæ gratiæ largiatur.

anxietates essent circa validitatem sacramentorum, cùm nemo certo scire possit utrum minister sit in statu gratiæ an non; ergo.

344. *Thesis II[a]:* Ad licitam sacramentorum administrationem ex officio requiritur sub gravi status gratiæ. *Certum est*[1].

Dico *ex officio;* quod duo importat: ministrum *ad conficienda sacramenta ordinatum, — sollemniter ea conficientem.*

Etenim: (A) *Rituale Rom.* (Tit. I, 4) hæc habet: "Etsi sacramenta ab impiis coinquinari non possint... impure tamen et indigne ea ministrantes æternæ mortis reatum incurrunt"; quæ quidem verba clare indicant ministros, in statu peccati sacramenta ministrantes, mortaliter peccare.

(B) Revera qui ministrat sacramenta in statu peccati mortalis gravem injuriam committit erga *Deum;* nam, dum ipse est inimicus Dei per peccatum, divinam legationem ex officio agit; erga *Christum*, nam Christi personam pariter indigne gerit; tandem erga *sacramenta*, quæ contaminat, quantum in se est, res sacras et gratiæ productivas indignis manibus profanando.

345. *Regulæ practicæ:* (A) *Quoad ministrum necessitatis.* Diximus eum qui *ex officio* conficit sacramenta in mortali graviter peccare; sed controvertitur num graviter peccet, laicus vel sacerdos qui non ex officio, sed ex necessitate sacramentum confert, v. g., qui in casu necessitatis, baptizat sine ceremoniis.

(a) *S. Thomas, Suarez* aliique probabilius negant, quia in hoc casu sacerdos vel laicus non agit ut minister *consecratus ex officio*, Christum repræsentans, sed ut minister succurrens speciali necessitati suscipientis; (b) *S. Ligorius* aliique probabiliter affirmant, quia obligatio ministrandi in statu gratiæ non derivatur solum a consecratione ministri, sed a sanctitate sacramentorum.

Utraque opinio solide probabilis est, ac proinde in praxi erit peccatum grave vel non, prout minister agendo crediderit se peccare graviter vel non. Juxta omnes tamen excusatur per accidens qui, in tali casu, vel non cogitat de

[1] Cf. S. Thom., 3, q. 64, a. 6; S. Alphons., l. VI, n. 30 sq.: Konings, 1241 sq.; Marc, 1415 sq.; Lehmk., n. 41 sq. (32 sq.); Sabetti, n. 637 sq.

eliciendo actu contritionis, vel, de eo cogitans, putat sibi tempus deesse.

346. (B) *Quoad Eucharistiæ dispensationem.* (a) Certum est eum qui *consecrat* Eucharistiam in mortali, peccare graviter.

(b) Controvertitur num graviter peccet qui sacram communionem *dispensat* seu distribuit.

Negant probabiliter *Lugo* et *Vasquez*, quia in hâc actione minister non agit stricto sensu nomine Christi, neque instrumentaliter active gratiam causat, sed solum passive, faciendo quod instrumentum inanimatum præstare posset. Affirmant autem probabilius *S. Thomas*, *Suarez*, *S. Ligorius*, quia sacerdos vel diaconus ministrans Eucharistiam est minister ex officio, et proxime concurrit ad sanctificationem communicantis.

Unde, juxta *S. Ligorium*, sacerdos Missam celebrans in mortali, quatuor mortalia peccata committit, scilicet indigne consecrando, indigne aliis ministrando communionem, indigne suscipiendo communionem, et indigne sibi indigno ministrando. Si vero communionem aliis dispensat, *probabilius* non committit tot peccata quot sunt personæ communicantes, quia in hoc casu adest una actio moralis, unum convivium.

Sed, juxta priorem sententiam, probabiliter duo tantum peccata mortalia committuntur in Missâ sacrilegâ, unum consecrando, alterum communicando, quia mera ministratio Eucharistiæ non est peccatum grave, cùm non sit confectio sacramenti [1].

(c) *Tangere* Eucharistiam *ex officio* in mortali, est semper peccatum grave, juxta quosdam; juxta alios, leve; et, juxta tertiam sententiam, est grave, si Eucharistia immediate tangitur; leve, si mediante velo aut pyxide. — Pariter dubium est num diaconus vel subdiaconus, ordinem suum exercentes in mortali, graviter peccent.

Quæ opiniones sunt *vere probabiles*, ac proinde in praxi inquirendum est quomodo pœnitens suam efformaverit conscientiam.

347. (C) *Quoad Pœnitentiam.* Qui confessiones excipit in mortali, sed non absolvit, *probabilius* peccat tantum *venialiter*; qui vero absolvit, *probabilius* tot peccata committit quot personas absolvit, quia una quælibet absolutio efformat speciale judicium; nonnulli tamen, post *Salmanticenses* [2], *probabiliter* putant toties solummodo peccata numero distingui, quoties confessarius diversis vicibus pro tribunali sederit.

348. *Corollaria.* (a) Juxta *S. Ligorium* et plerosque theologos, omnes sacerdotes curam animarum habentes,

[1] Ita, inter alios, **Lugo, Lehmkuhl**, n. 46 (35).
[2] *De Censuris*, c. I, n. 182.

tenentur esse habitualiter in statu gratiæ; cùm enim sæpe sæpius sacramenta ministrare debeant, sese exponunt periculo administrandi indigne, et multoties quidem, nisi sint in statu gratiæ.

(b) Si quis, existens in mortali, sacramenta ministrare debeat, prius tenetur ad eliciendum actum perfectæ contritionis, et quando agitur de Missæ celebratione, tenetur confiteri, ut dicitur in *Tr. de Eucharistiâ*, immo in omni casu tutius est confiteri, si adsit copia confessarii [1].

II. De intentione in ministro requisitâ [2].

349. *Status quæstionis.* *Intentio* in genere est actus *voluntatis* libere tendentis in aliquem finem; et sic distinguitur ab *attentione* quæ est actus *intellectûs*. *De fide est* aliquam intentionem requiri in ministro ad sacramenti validitatem, ut ex *Trid.* constat [3]: "Si quis dixerit in ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, A. S."

Intentio autem multiplex esse potest: (A) *Ratione finis*, intentio est jocosa, externa, vel interna: (a) *Jocosa* seu *mimica*, ea est quâ minister, tum externe tum interne simulat sacramenti administrationem, ut histriones facere solent. (b) *Externa*, ea est quâ minister ritum sacramentalem ut *mere externum* seu materialem, *non ut sacrum* vult peragere. (c) *Interna*, ea est quâ minister ritum sacramentalem *ut sacrum* vult peragere seu intendit facere quod facit Ecclesia: ad quod non requiritur ut minister intendat directe ac explicite conficere sacramentum, sed sufficit ut velit ritum sacrum seu religiosum facere; nec requiritur ut velit facere quod facit Ecclesia Romana, sed quod facit *Ecclesia vera*, quæcumque sit, aut etiam modo generali Religio, quæ talem ritum adhibet, vel quod Christus, hujus ritûs institutor, intendebat; nec necesse est ut credat in effectum sacramenti [4]. Unde etiam hæreticus vel paganus talem internam intentionem habere potest.

---

[1] "Sacerdos ergo, si fuerit peccati mortalis sibi conscius (quod absit), ad sacramentorum administrationem non audeat accedere, nisi prius corde pœniteat: sed si habeat copiam confessarii, et temporis locique ratio ferat, convenit confiteri". (*Rituale*, tit. I, n. 4).

[2] **S. Thom.**, 3 p., q. 64, a. 8-10; **Suarez**, disp. XIII, sect. 2-3; **Salmantic.**, disp. VII, dub. 2; **Drouin**, q. VII, c. 3; **Billuart**, disp. V, a. 7; **Franzelin**, th. 16-17; **de Augustinis**, th. 17. — [3] Sess. VII, c. 11.

[4] *S. Officium*, 18 dec. 1872, interrogatum "utrum baptismus ab illis hæreticis administratus sit dubius propter defectum intentionis faciendi quod voluit Chris-

(B) *Rat. modi*, intentio est actualis, virtualis, habitualis, interpretativa : (a) *actualis*, quando quis, conficiendo sacramentum, *actu* vult illud ministrare; (b) *virtualis*, quando intentio ante habita perseverat, quamvis de eâ actu non cogitetur; (c) *habitualis* ea est quæ licet prius habita, et non retractata, tamen neque actu, neque virtute perseverat, quia minister jam non est suî compos, v. g., quia ebrius est vel hypnotizatus; (d) *interpretativa*, ea est quam quis de facto nunquam habuit, sed habiturus esset, si de actione peragendâ cogitasset.

(C) *Rat. effectûs voliti*, intentio est : (a) *absoluta*, quando sacramenti effectus nulli conditioni subordinatur; (b) *conditionata*, quando alicui conditioni subordinatur.

(D) *Rat. subjecti*, intentio est : (a) *determinata*, quando voluntas fertur circa certam et definitam personam aut materiam; (b) *indeterminata*, quando fertur circa materiam aut personas insufficienter determinatas, v. g., absolvo quatuor ex personis præsentibus.

Quibus prænotatis, inquiremus qualis intentio ad sacramentorum validitatem requiratur.

350. *Thesis I^a* : **Ad validitatem sacramentorum requiritur intentio vere interna faciendi quod facit Ecclesia, ac proinde non sufficit jocosa vel externa intentio.** *De fide est* contra Lutherum, et plerosque Protestantes, *jocosam* intentionem non sufficere, ex *Trident.* supra citato n. 349; *communiter* admittitur contra *Catharinum*, *Dronin*, et quosdam alios Theologos, *externam intentionem non sufficere.*

351. *Prima pars* probatur. (A) Ex *Script.*, sacramentorum administratores non sunt mera instrumenta passiva, sed libero arbitrio prædita; unde ad libitum possunt agere independenter a Christo et nomine proprio, *aut* ut Christi legati et ministri. Jamvero, si habent intentionem jocandi aut ritum mere materialem agendi, non agunt nomine Christi, sed nihil faciunt nisi actionem ludicram aut profanam.

(B) *Tradit.* (a) Ex *Trid.* supra citato, ad sacramenti valorem requiritur intentio faciendi quod facit Ecclesia; atqui Ecclesia certe non intendit jocari; ergo. (b) Insuper ex *Trid.* invalida est absolutio data a sacerdote qui animum non habet serio agendi et vere absolvendi [1].

---

tus, si expresse declaratum fuerit a ministro, antequam baptizet, baptismum nullum habere effectum in animâ", respondit "*negative*, quia non obstante errore quoad effectus baptismi, non excluditur intentio faciendi quod facit Ecclesia". (*Collectanea S. C. de Prop. Fide*, Romæ, 1893, n. 539). — [1] Sess. XIV, cap. 6

Nec objici potest S. Genesii factum, qui mimice baptizatus est, vel pueri a S. Athanasio in ludo baptizati, quia, si quod narratur verum est, baptismus in utroque casu validus habitus fuit præcise quia baptizandi sincera intentio, etiam in ludendo, non defuerat.

(C) *Rat. theol.* Ritus sacramentalis *per se* ad varios fines adhiberi potest, v. g, ad sacras ceremonias alios edocendos, ad mimicam repræsentationem, etc. Necesse est igitur ut ad conferendam gratiam determinetur per voluntatem ministri implicite saltem intendentis peragere quod Christus aut Ecclesia vult facere.

352. *Secunda pars* probatur. Theologi, quos impugnamus, sic arguunt :

(a) Sacerdotes in sacramentorum administratione nihil aliud sunt nisi Christi ministri vel legati, nec vere producunt gratiam, sed solum actionem ponunt, ex quâ, positis ponendis, gratia necessario sequitur; atqui minister et legatus, dummodo *serio externum actum* ponant, valide agunt, quidquid de eorum intentione dici potest; et quemadmodum qui stuppæ ignem admoveret, licet intra se diceret : "nolo igne comburi stuppam", non impedire posset quin ignis suum produceret effectum, quemadmodum etiam judex, qui serio sententiam externe pronuntiavit, ejus effectum impedire nequit, dicendo intra se : "nolo judicium ferre", ita pariter qui materiam et formam sacramenti serio ponit, licet interius dicat : "nolo gratiam conferre", impedire nequit quominus gratia de facto conferatur; ergo. (b) Insuper Christus, sacramenta instituendo, fidelium tranquillitati et paci consulere voluit; atqui si valor eorumdem ab internâ ministri intentione penderet, nunquam aut raro securi esse possent; ergo [1].

353. His non obstantibus, multo probabilius est non sufficere externam intentionem; nam (a) ab *Alexandro VIII* damnata fuit propositio : "Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo resolvit : non intendo quod facit Ecclesia". Nec probabile est hâc damnatione proscriptum fuisse tantummodo Lutheri errorem, jam satis a *Trident.* damnatum, sed, ut *Benedictus XIV* censet [2], ipsissimæ adversariorum opinioni grave vulnus inflictum

[1] Cfr. **Drouin**, q. VII, c. 3, sect. 2 § 2.

[2] *De synod.*, l. VII, c. 4, n. 8. — Revera hæc propositio desumpta est ex scriptis *Fervacques* qui Catharini sententiam propugnabat. Cfr. X. Le Bachelet, in *Dict. de Théol. (Vacant)*, I, 761.

fuit. (b) Nec valet primum argumentum supra allatum; nam, sacerdotes sunt ministri *animati et liberi* sacramentorum, et cùm, juxta *Florentinum*, requiratur, præter materiam et formam, intentio ministri, sacramenti confectio a liberâ ejus voluntate pendet. Nec valet igitur comparatio cum causis naturalibus, quæ, cum in seipsis virtutem agendi contineant, independenter a quâlibet intentione, suum producunt effectum statim ac applicantur. (c) Neque valet secundum, nam pauci admodum inveniuntur ministri qui adeo perversi sunt ut, dum serio exterius agunt, suam intentionem interius cohibeant [1]; si autem aliquando res acciderit, Deus fidelium saluti aliter providebit, sive per alia sacramenta, sive gratiam perfectæ contritionis concedendo.

In praxi igitur, si de defectu intentionis internæ constat, sacramenta, urgente necessitate, meliori quo fieri potest modo, iterum sub conditione sunt perficienda; si vero res moram patitur, Sedis Apostolicæ oraculum exquiratur.

354. *Thesis II*[a] : **Ad validitatem sacramenti requiritur et sufficit in ministro intentio virtualis, nec sufficit interpretativa vel habitualis.** Certum est.

(A) Non requiritur actualis intentio, licet sit omnino suadenda, sed *sufficit virtualis*. Hæc vere influit in actum eumque reddit humanum, et sufficit in contractibus humanis. Aliunde actualis intentio est sæpe nimis ardua propter mentis divagationes, quæ aliquando etiam piis viris accidunt; et Christus verisimiliter noluit validitatem sacramenti pendere a re nimis arduâ.

(B) *Non sufficit habitualis vel interpretativa;* nam intentio interpretativa nunquam exstitit nec proinde influere potest in sacramentum; habitualis vero exstitit quidem, sed non perseverat, nec proinde influere potest in sacramentum; sic, v. g., nemo dicet habitualem intentionem, quæ existit in ebrio vel dormiente, sufficere ad actum humanum.

N. B. Juxta quosdam, intentio habitualis sufficit, sed hi nomine intentionis habitualis intelligunt eam quam virtualem vocavimus.

[1] Merito itaque **Leo XIII**, Bulla *Apostolicæ curæ*, 13 Sept. 1896 : " Cùm quis ad sacramentum conficiendum et conferendum materiam formamque serio ac rite adhibuit, eo ipso *censetur* id nimirum facere intendisse quod facit Ecclesia ".

355. *Thesis III^a :* Intentio conditionata non invalidat sacramentum, quando non suspendit effectum; invalidat autem si effectum suspensum relinquit.

(A) *Constat prima pars.* Intentio conditionata primi generis, qualis est generatim intentio de *præterito* vel *præsenti*, v. g., si tu non es baptizatus, ego te baptizo, est æquivalens intentioni absolutæ quæ certo valida est : non enim incertum relinquit effectum sacramenti. Attamen *dubia* esset forma "si tu es prædestinatus, ego te baptizo", quia prædestinatio non cadit sub humanâ cognitione, et incertum reddit sacramenti effectum.

(B) *Constat secunda pars.* Etenim intentio secundi generis, qualis est intentio *de futuro* (v. g., si restitueris intra mensem, ego te absolvo), impedit ne forma sacramentalis effectum producat *in præsenti;* conditione autem postea verificatâ, jam forma præterita nihil valet : quia non poterat effectum causare nisi tempore quo fuit enunciata.

Excipitur matrimonium quod, utpote contractus, sequitur leges contractûs, et valet statim ac conditio suspensiva adimpletur.

Ad *liceitatem* vero quod spectat, conditionem apponere non licet sine gravi causâ, ut exponetur ubi de singulis sacramentis.

356. *Thesis IV^a :* Intentio debet esse determinata ad certam personam, vel ad certam materiam.

Certum est. Etenim volitiones et actiones non feruntur in res abstractas, sed in concretas et singulares : sane impossibile est baptizare personam in genere, consecrare hostiam in genere. Sufficit autem ut intentio dirigatur ad personam præsentem, quæcumque sit. Unde valida est absolutio sic data : "Ego absolvo omnes hic stantes", sed invalida est hæc : "ego absolvo tres ex hic stantibus".

Corollarium : Si minister duas intentiones habeat sibi invicem contrarias, ea attendenda est quæ, omnibus spectatis circumstantiis, *principalis* est et *prædominans;* v. g., si quis diceret : "volo quidem baptizare, sed nolo facere quod Ecclesia Romana facit", supponi potest baptizandi intentionem esse prævalentem, proindeque baptismum esse validum; secus vero, si intentio non faciendi quod facit Ecclesia Romana certo prævaleret.

III. De attentione.

357. Ad *validitatem* sacramenti non requiritur attentio, nisi ea quæ sufficit ut materia et forma debite ponantur : hæc enim sufficit ad actum vere humanum.

Requiritur tamen ad *liceitatem* : omnis distractio, voluntaria *in se* aut *in causâ*, in confectione sacramenti, est peccatum veniale, et quidem majus quam distractio in simplici oratione. Insuper, juxta omnes, si distractio voluntaria tanta esset ut exponeret ministrum periculo graviter errandi in applicatione materiæ et formæ, peccatum esset mortale. Immo, in ipsâ consecratione Eucharistiæ, plene voluntaria distractio est *probabilius* peccatum mortale propter specialem reverentiam tanto sacramento debitam.

§ II. De obligationibus ministri.

I. De obligatione sacramenta dignis ministrandi [1].

358. 1° **Principium generale** : *Pastores aliique ministri ex officio, ut coadjutores vel presbyteri assistentes, tenentur ex justitiâ sub gravi subditis rationabiliter petentibus sacramenta ministrare per se, vel per alium idoneum ministrum.*

(A) Certum est ex *Tridentino* [2] : "Præcepto divino mandatum est omnibus quibus animarum cura commissa est, oves suas... sacramentorum administratione pascere".

(B) Hi enim omnes tenentur, ex quasi-contractu, salutem et bonum spirituale procurare illorum a quibus sustentationem accipiunt : quod fit speciatim per sacramenta.

Quæ quidem obligatio perseverat etiamsi fideles pastorem suum ex negligentiâ non sustentent; nam, præter contractum cum fidelibus, adest contractus cum Ecclesiâ, vi cujus sacerdos curam animarum accipiens ad hujus officii munera adimplenda sese obligat. Si fideles suo officio desint, sacerdos a suis obligationibus non eo ipso liberatur, sed debet ad

[1] S. Alphonsus, l. VI, n. 58; Konings, n. 1225 sq.; Lehmkuhl, n. 48 (36 sq.); Sabetti, n. 639 sq.

[2] Sess. XXIII, cap. I, de Reformat.

Episcopum recurrere, qui quasi-contractum pro prudentiâ suâ solvet vel non [1].

359. 2° **Regulæ practicæ.** (A) In casu *extremæ* vel *quasi-extremæ necessitatis*, quando scilicet proximus versatur in periculo damnationis nisi sacramenta suscipiat, pastores aliique ex officio ministri tenentur sub gravi, etiam cum propriæ vitæ periculo, sacramenta necessaria ministrare, v. g., Baptismum. Ut talis obligatio existat, necesse est ut spes affulgeat moraliter certa moribundum attingendi eique sacramentum ministrandi, antequam moriatur. Ratio est quia "bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis" [2]. Hinc, tempore pestis, non licet pastori gregem suum deserere, etiamsi alium sacerdotem idoneum substituat, ut declaratum est a *S. Cong. Concilii* 1576 [3].

(B) In casu *gravis necessitatis*, quando scilicet proximus, absque sacramento, nonnisi difficile effugere valet periculum damnationis, ministri *ex officio* tenentur, etiam cum gravi incommodo, sacramenta ministrare, v. g., quando fideles gravi morbo laborant, quando obligantur ad recipienda sacramenta, aut versantur in gravi tentatione, quæ difficile sine sacramenti susceptione vinci potest.

(C) Tandem iidem ministri tenentur sacramenta ministrare subditis, non tamen cum gravi incommodo, in *communi eorum necessitate*, seu quando adest vera utilitas; v. g., quando occurrit festum sollemne, aut indulgentia plenaria lucranda, aut, uno verbo, quotiescumque fideles *rationabiliter* petunt.

Hinc graviter peccant ministri *ex officio* si declarant se nolle audire confessiones nisi paucis diebus intra mensem determinatis; aut qui *sæpe* se difficiles et morosos præbent in administratione sacramentorum; sic enim fideles deterrentur a sacramentorum susceptione ad proinde idem est in praxi ac si sacramenta denegarentur. Attamen venialiter tantum peccarent qui semel aut iterum sacramenta denegarent, extra casum necessitatis, quia damnum quod infertur facile reparatur.

Notandum. Si quæstio est de sacerdotibus qui non habent curam

[1] "Fama fert (quæ utinam inanis mendaxque sit!) nonnullis in locis inveniri sacerdotes qui, ubi gravis culpa non apparet, sacramentalis absolutionis beneficium denegant fidelibus qui nolint collectis stipem dare, ad quam sub peccato gravi teneri non constet; immo etiam (quod longe detestabilius est) ægrotantibus ac morti proximis adsistere ac sacramenta præbere recusant. Vix animum inducere possumus, ut quidpiam tam *atrox* et *indignum* de ecclesiarum nostrarum ministris suspicemur" (*Conc. Balt.* III, n. 292).

[2] *Joan.*, X, 11.

[3] Ab. Bened. XIV, *De Synodo*, lib. XIII, c. 19, n. 2.

animarum, obligantur quidem, deficientibus ex officio ministris, ad sacramenta necessaria ministranda in casu extremæ necessitatis, et quidem etiam cum vitæ periculo, sed solum ex motivo *caritatis*, ut alibi dicitur in *Tr. de Caritate* (*Syn. Theol. Moralis*).

II. De obligatione sacramenta indignis denegandi[1].

360. *Prænotanda.* (A) Peccatores, qui sunt sacramentorum receptione indigni, possunt esse notorii vel occulti. *Notorii* seu *publici* sunt duplicis generis : (a) notorii *notorietate juris*, ii sunt quorum crimina *judicialiter manifestantur* sive per confessionem eorum juridicam, sive per testium depositionem aut judicis sententiam ; (b) notorii *notorietate facti*, ii sunt quorum crimen nullâ tergiversatione celari potest, v. g., quando commissum fuit coram notabili parte communitatis. — *Occulti* ii sunt quorum indignitas paucis nota est, ita ut communitatis notitiæ subduci possit.

(B) Insuper peccatores possunt sacramenta petere vel *publice*, coram populo, vel *occulte*, coram solo ministro aut paucis aliis, quorum nulla ratio habeatur, ut sunt pueruli.

361. 1° **Quoad peccatores publicos.** (A) *Peccatori* **publico,** *sive publice sive occulte petenti, sacramenta regulariter sunt deneganda, nisi sufficientia conversionis signa dederit et scandalum removerit.*

Inter peccatores publicos *Rituale* recenset excommunicatos, interdictos, meretrices, concubinarios, fœneratores, magos, blasphemos, uno verbo omnes qui grave præbuerunt scandalum communitati. — Quoad *signa conversionis*, sunt diversa pro diversis circumstantiis ; si adsit occasio peccati proxima notoria, prius deserenda est ; item, si sit aliqua restitutio facienda ; secus, ad reparandum scandalum, sufficit generatim confessio in Ecclesiâ publicâ facta, pluribus personis circum astantibus : tunc enim res cito plerisque nota fiet.

(B) *Ratio* hujus principii est : (a) auctoritas *Script.* : " Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos "[2]. Quæ verba, juxta Patres, figurative indignos peccatores designant.

---

[1] Cf. S. Alphonsus, l. VI, n. 43 sq. ; Konings, n. 1228 sq. ; Marc, n. 1423 sq. ; Lehmk., n. 54 (38) sq. ; Sabetti, n. 642 sq.

[2] *Matt.*, VII. 6.

(b) Insuper virtus *fidelitatis* exigit ut ministri sacramentorum *prudenter* ea conferant ideoque regulariter dignis tantum : " Hic jam quæritur inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur " [1]. Item virtus *religionis* exigit ne sacra profanationi exponantur ; et virtus *caritatis* postulat ne minister cooperetur indignæ susceptioni sacramenti et scandalo exinde fidelibus dato. Aliunde non læditur fama proximi cùm hic peccato publico eam amiserit.

(C) *Explicatur.* (a) Dixi *regulariter*, nam imprimis sacramentum *Pœnitentiæ* debet omnibus concedi, etiam notoriis peccatoribus, si vere sunt contriti, et ad debitam reparationem dispositi, præsertim ad reparandum scandalum, quia hoc sacramentum pro peccatoribus institutum est. Idem dici potest et debet de *Ex. Unctione* quando moribundus non potest confiteri peccata sua. Insuper generatim *Matrimonium* permittitur etiam peccatoribus publicis, v. g., hæreticis aut incredulis, ad præcavenda mala quæ ex denegatione oriri possent, præsertim cùm ipsi contrahentes sint ministri in hoc sacramento, ac proinde minor sit cooperatio sacerdotis, qui est tantum testis *ex officio* sacramenti.

(b) Si crimen sit notum multis ex præsentibus, quin tamen notorium sit, sacramenta non sunt deneganda. Idem dici potest si crimen sit notorium in loco aliquo, sed non ubi peccator petit, nisi tamen prævideatur indignitatis notitiam brevi in hunc locum perventuram. Ratio est quia in hoc duplici casu non constat de notorietate criminis ; in dubio autem, odiosa sunt restringenda, ac fama proximi servanda.

(c) Si autem crimen sit notorium, et dubia pœnitentia, generatim sacra communio differenda est, ne scandalum præbeatur.

(d) Tandem, quando sacramenta publice denegantur, maximâ prudentiâ utendum est, nec publice aperienda est ratio denegationis, ne peccator sese injuste diffamatum consideret, ac ministrum coram civili tribunali prosequatur.

362. 2° **Quoad peccatores occultos.** (A) *Peccatori* **occulto occulte** *petenti regulariter deneganda sunt sacramenta.* Hæc est enim regula a Rituali statuta : " Occultos vero peccatores, si occulte petant, et eos non emendatos noverit, repellat ". Ratio est quia ex dictis non possunt conferri sacramenta indignis, nisi accedat gravissima ratio ; atqui in hoc casu non adest ratio, cùm peccator occulte petat, nec proinde ex denegatione diffamari possit ; ergo.

[1] *I Cor.*, IV, 2.

Excipitur casus quo indignitas petentis cognosceretur per confessionem sacramentalem, ne exinde confessio fiat odiosa.

(B) *Peccatori* occulto publice *petenti, regulariter denegari non debent sacramenta.* Constat ex *praxi Ecclesiæ*, in Rituali consignatâ : " Occultos vero peccatores, si occulte petant, et non eos emendatos agnoverit, repellat; non autem si publice petant, et sine scandalo ipsos præterire nequeat " [1]. Id enim tolerandum est quod publicum bonum exigit ne occulti peccatores diffamentur et ne pii viri a sacramentis arceantur; porro nonnulli accedere timerent, si scirent sibi, ob inanes rumores falsaque testimonia, aut sacerdotis malitiam, aliquando sacramenta denegari posse.

Excipitur tamen sacramentum Ordinis, a quo, ob publicum bonum, indignus, etiam occultus, sine dubio repellendus est, ut docet *S. Alphonsus* (n. 52) post *S. Thomam* [2].

363. *Corollarium.* Si quis peccator mortem minatur sacerdoti juste sacramenta deneganti, communius docetur cum *S. Alphonso* (n. 49) non licere sacramentum conferre ad mortem vitandam ; nam ratio propter quam sacramentum occulto peccatori ministrari potest, nempe bonum publicum promovendum, vel scandalum vitandum, hic non existit, ideoque non licet huic profanationi cooperari.

Pauci tamen theologi contrarium tenent, dummodo sacramentum non petatur in odium fidei vel religionis contemptum, quia tunc administrare sacramentum indigno non est intrinsece malum [3].

Scholion de simulatione et dissimulatione sacramentorum.

364. (a) *Simulatur* sacramentum quando in ejus administratione aut confectione scienter omittitur pars essentialis, vel interna intentio deest, ita ut sacramentum invalidum reddatur. Jamvero nunquam licet sacramentum simulare sive formaliter cum intentione decipiendi, sive materialiter, ob metum aliudve motivum, v. g., ne sacramen-

[1] *Rit.*, tit. IV, c. 1, n. 9. — [2] *Supplem.*, q. 36, a. 4, ad 3.

[3] Ballerini-Palmieri, IV, n. 689. De quâ sententiâ ait Lehmk, n. 59 ; " At hæc ratio, utut externam habet probabilitatem, tamen probabilitatem internam satis firmam ei sententiæ conciliare non videtur ".

tum indigno conferatur; nam damnata est ab *Innocentio XI* hæc propositio[1]: "Urgens metus gravis est causa sacramenti administrationem simulandi". Talis enim simulatio est *mendacium sacrilegum*, graviter *proximo nocivum*, si suscipiens indignus non sit, et, quando de Eucharistiâ agitur, fideles *idololatriæ* periculo exponit.

Hinc qui consecrationem simulat gravius peccat quam qui indigne consecrat; peccat pariter qui hostiam non consecratam pro consecratâ porrigit, quippe qui fideles idololatriæ periculo exponat. Non peccaret tamen qui, gravi de causâ, sacram particulam indigno non porrigeret, sed in ciborium reponeret, licet rarissime id fieri expediat.

365. (b) *Dissimulatur* sacramentum, quando aliqua actio peragitur ad dissimulandam sacramenti denegationem, v. g., quando preces super pœnitentem recitantur ne denegatio absolutionis aliis manifesta fiat. Hæc dissimulatio licet, modo fiat citra contemptum et scandalum, et cum gravi causâ. Hinc non peccat qui, gravi metu perturbatus, externam matrimonii celebrationem perficit, licet internum consensum non præbeat; deficiente enim consensu, nec materia nec forma adest, ac consequenter potius dissimulatur quam simulatur sacramentum.

Caput V.

DE SACRAMENTORUM SUBJECTO.

Duæ quæstiones solvendæ occurrunt: 1° quænam dispositiones in subjecto requirantur; 2° num liceat sacramenta suscipere ab indignis?

Art. I. De dispositionibus subjecti[2].

366. 1° **Ad validitatem.** Præmittimus nullam dispositionem requiri in *infantibus* aut perpetuo *amentibus*, ut

[1] Denz.-Bann., 1179 (1046).

[2] Cf. S. Alphons., l. VI, n. 78 sq.; Billuart, diss. VI, a. 1; Konings, n. 1238 sq.; Marc, n. 1432 sq.; Lehmk., n. 64 (47) sq.; Sabetti, n. 645 sq.; Ballerini-Palmieri, n. 67.

valide recipiant sacramenta, quorum sunt capaces, scilicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, et Ordinem [1]. Supponimus insuper Baptismum esse januam omnium sacramentorum, ut infra probabitur, ac proinde nullum sacramentum valide recipi posse ante impressionem characteris baptismalis.

(A) *Ad validam receptionem sacramenti, exceptâ tamen Eucharistiâ, requiritur in adultis intentio interna illud recipiendi ut rem sacram* [2]. Nec sufficit, juxta theologos, intentio veluti neutralis, quâ quis neque consentit neque dissentit, sed requiritur vera et determinata intentio. *Probatur :*

(a) *Innocentius III* positive declarat veram atque internam intentionem requiri [3] : "Qui nunquam consentit sed penitus contradicit, nec rem (i. e. gratiam) nec characterem sacramenti suscipit". Quod thesim demonstrat directe pro Baptismo, analogice pro aliis sacramentis, cùm eadem sit ratio pro omnibus.

(b) Ratio cur res ita se habeat est quidem voluntas Christi; quæ sane omnino sapiens apparet; etenim non convenit adultum obligationes aut gratiam suscipere absque proprio consensu.

Dicitur "*exceptâ Eucharistiâ*", quia hoc sacramentum consistit in re permanenti, ac proinde vere suscipitur independenter a quâlibet intentione : solummodo quæritur utrum receptio Eucharistiæ sine consensu, v. g, ab amente, sit fructuosa an non; sententia affirmativa probabilis est, quando suscipiens est in statu gratiæ, quia tunc nil impedit quin augmentum gratiæ suscipiatur.

367. (B) *Intentio requisita est diversa pro diversis sacramentis.* (a) Ad *Baptismum* requiritur intentio *saltem habitualis;* quæ *certo* sufficit si *explicita* est, seu positive formata et non retractata, v. g., in catechumeno, qui expresse optavit suscipere Baptismum et nunc jacet sensibus destitutus; *probabiliter* autem si *implicita* est, qualis invenitur in infideli

[1] Valida est quidem ordinatio pueri aut amentis, sed ita ordinati non tenentur ad divinum officium et vitam cœlibem; quando decimum sextum ætatis annum attingunt, datur eis optio, et si voluerint castitatem servare, ad exercitium ordinis admittuntur; si noluerint, possunt et debent laico more vivere. (**Bened. XIV.**, *Eo quamvis*, 4 maii 1745).

[2] **S. Many**, *De Ordinatione*, p. 592-598.

[3] Caput *Majores*, de Baptismo.

sensibus destituto, qui antea habuit voluntatem peragendi omnia ad salutem necessaria, ac proinde implicite optavit Baptismum.

(b) Ad *Confirmationem*, *Viaticum*, et *Ex.-Unctionem* sufficit intentio *habitualis implicita*, quæ a nonnullis vocatur etiam *interpretativa;* hæc existit, v. g., in moribundo sensibus destituto, qui christiane vivebat; quicumque enim christiane vivit, eo ipso vult implicite suscipere Confirmationem, quæ est complementum Baptismi, et duo alia sacramenta, quæ in articulo mortis sunt de præcepto.

(c) Ad *Pœnitentiam* et *Matrimonium* requiritur *virtualis* saltem intentio nec sufficit habitualis; pro Matrimonio certum est, quia consensus contrahentium est ipsa materia et forma sacramenti; probabilius est pro Pœnitentiâ, cùm, juxta probabiliorem opinionem, tres actus pœnitentis sint materia sacramenti.

(d) Ad *Ordinem* requiritur saltem intentio *habitualis expressa*, quia nullus adultus potest, sine explicitâ voluntate, contrahere graves sacerdotii obligationes.

368. (C) Nullo modo autem requiritur *attentio* ad validam susceptionem sacramenti, quia, ex dictis, ad actum vere humanum sufficit intentio nec requiritur attentio. Unde valide absolvuntur qui distractiones patiuntur ipso instanti quo ipsis absolutio datur.

369. 2° **Ad liceitatem.** (A) Ad licitam et fructuosam receptionem sacramenti *mortuorum* requiritur in adultis saltem *attritio supernaturalis*, quæ ipsa præsupponit actus *fidei*, *spei*, et *pœnitentiæ*. Hæc enim sacramenta ad justificationem producendam ordinantur, quæ supponit actùs fidei, spei et pœnitentiæ, ut in *Tr. de Gratiâ* probatum est

(B) Ad licitam et fructuosam receptionem sacramentorum *vivorum*, requiritur ex se *status gratiæ:* hæc enim ordinantur ad augendam gratiam, ideoque eam prius exigunt.

Inepte igitur nos calumniantur Protestantes, dum dicunt cum *Hodge*[1] juxta catholicam doctrinam nullam requiri fidem, aut interiorem dispositionem ad fructuosam sacramentorum receptio-

[1] *System. theol.*, vol. III, p. 511-514.

nem. Status enim gratiæ involvit non solum *fidem* et *spem* sed etiam *caritatem* et *peccati* sinceram *detestationem*.

(C) *Grave sacrilegium* committit qui voluntarie caret dispositionibus debitis, et ita obicem ponit effectui sacramenti; est enim gravis irreverentia erga sacramentum, gravisque gratiæ abusus.

Art. II. De susceptione sacramentorum ab indignis [1].

370. Ministri indigni sunt tolerati ab Ecclesiâ, vel non : (A) *Non tolerati* ii sunt qui publice ad sectam hæreticam aut schismaticam pertinent, vel fuerunt nominatim excommunicati, suspensi aut interdicti. (B) *Tolerati* ii sunt qui, quamvis in mortali peccato existunt, aut etiam censuris innodantur, tamen non sunt denuntiati, sed tolerantur ab Ecclesiâ.

371. 1° De ministris non toleratis. (A) *Non licet petere aut recipere sacramenta a ministris non toleratis, nisi in extremâ necessitate.* Etenim, (a) formaliter interdicitur communio in sacris cum ministris non toleratis; (b) insuper *caritas* vetat ne cooperemur actioni malæ proximi, absque urgenti ratione; (c) tandem *prudentia* suadet ne, per communicationem cum istis ministris, periculum amittendi fidem incurratur.

(B) *In extremâ necessitate, licet suscipere sacramenta necessaria a non toleratis, si non adsit alius minister, nec timeatur scandalum.* Nam in extremâ necessitate pars tutior sequenda est; atqui pars tutior in hoc casu est sacramenta ab indigno recipere, cùm Ecclesia det jurisdictionem cuilibet ministro in articulo mortis, et facilius sit justificari per sacramentum quam sine ipso. Sacramenta autem necessaria, de quibus agitur, sunt *Baptismus* et *Pœnitentia*, immo probabiliter *Eucharistia* et *Ex.-Unctio*, si Pœnitentia suscipi nequeat. Dicitur tamen "*secluso scandalo*", quia si ex tali susceptione aliis daretur occasio putandi per hoc approbari

[1] S. Alphons., l. VI, 88-89; Konings, n. 1234 sq.; Marc, n. 1439 sq.; Lehmk., n. 71-73 (53-54); Sabetti, n. 648.

schisma vel hæresim, tunc eliciendus esset actus contritionis perfectæ, ad quem certo gratia daretur [1].

372. 2° De ministris malis toleratis. (A) *Licet petere sacramenta a ministris malis toleratis, si desit bonus minister, nullum timeatur scandalum, et adsit justa petendi causa.* Etenim qui petit sacramentum in casu allato leges Ecclesiæ non frangit, cùm excommunicatus toleratus, si a fidelibus rogatur, sacramenta ministrare possit; nec concurrit directe et immediate peccato ministri, cùm hic actum contritionis elicere valeat, et sic sacrilegium vitare.

(B) Justa petendi causa est spiritualis necessitas vel utilitas, v. g., si urget præceptum confessionis vel communionis, si alias fidelis obligaretur diu stare in statu peccati mortalis, aut si quis indiget lucrari jubilæum, aut vult missam applicari pro amico defuncto.

(C) In dubio num minister sit indignus, debet præsumi dignus, quia nemo præsumitur malus nisi probetur; proindeque suscipi possunt sacramenta ab ipso, etiam sine speciali ratione.

Caput vj.

DE CEREMONIIS SACRAMENTORUM ET SACRAMENTALIBUS.

Hæc duo simul complectimur, propter quamdam analogiam inter ea quæ olim eodem vocabulo designabantur.

Art. I. De Ceremoniis Sacramentorum.

373. Quo uberiores fructus sacramentorum administratio in suscipientium cordibus produceret, Ecclesia quosdam

[1] Quod confirmari potest responso *S. O.*, 7. Jul. 1864 (*Collectanea*, n. 1845); cùm enim quæsitum fuisset utrum liceat, mortis articulo, absolutionem a sacerdote schismatico accipere, responsum est : " Licere, dummodo tamen et aliis fidelibus non præbeatur scandalum, nec sit periculum ut fidelis ab hæretico pervertatur, et tandem probabiliter credatur sacerdotem hæreticum administraturum hoc sacramentum secundum ritus Ecclesiæ ".

ritus instituit, nempe *ceremonias*, quibus fidelium devotio augeretur. Doctrinam catholicam hâc de re ita definit *Tridentinum* : "Si quis dixerit receptos et approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in sollemni sacramentorum administratione adhiberi consuetos aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libitu omitti, aut in novos alios per quemcumque ecclesiarum pastorem mutari posse, A. S." [1] Quatuor hìc declarantur aut supponuntur : —

374. 1° *Potestas Ecclesiæ competens ceremonias instituendi.* Hanc obiter innuit *S. Paulus* cùm, post quædam de dispensatione Eucharistiæ statuta, subjungit : "Cetera autem, cùm venero, disponam" [2].

Revera Patres, v. g., *S. Justinus*, *Tertullianus*, *S. Ambrosius*, necnon *Canones S. Hippolyti*, *Canones Apostolorum*, etc., haud paucos ritus ab Apostolis aut Ecclesiâ institutos commemorant [3]. Merito itaque declaravit *Tridentinum* "hanc potestatem perpetuo in Ecclesiâ fuisse ut, in sacramentorum dispensatione, salvâ eorum substantiâ, ea statueret vel mutaret quæ suscipientium utilitati seu ipsorum sacramentorum venerationi... expedire judicaret" [4].

375. 2° *Utilitas ceremoniarum.* "Cùm natura hominum ea sit ut non facile queat sine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum meditationem tolli" [5], ceremoniæ valde utiles sunt : (a) ut sancta sancte tractentur, majorem reverentiam sacramentorum in ministro, suscipiente et adstantibus excitando; (b) ut vivide declaretur ac veluti ante oculos ponatur, per visibilia symbola, mirabilis sacramentorum efficacia; (c) ut membra Ecclesiæ distinguantur ab hæreticis qui has ceremonias non observant.

376. 3° *Obligatio ceremonias servandi.* Cùm enim præfati ritus ab Ecclesiâ præscripti fuerint, sine peccato omitti nequeunt, quod grave aut leve erit, prout pars sine ratione omissa majoris vel minoris momenti erit; quænam vero sit materia gravis aut levis, infra exponetur ubi de singulis sacramentis.

[1] Sess. VII, can. 13, Denz.-Bann., 856 (737). — [2] *I Cor.*, XI, 34.
[3] Quæ testimonia collegerunt F. Cabrol et H. Leclercq, *Monumenta Ecclesiæ liturgica*, Parisiis, 1900-1902. — [4] Sess. XXI, cap. 2.
[5] *Trident.*, Sess. XXII, cap. 5.

377. 4° *Obligatio eas non mutandi.* Hos ritus mutare aut abolere non potest nisi *auctoritas ecclesiastica competens*, nempe S. Pontifex aut Concilium universale : cùm enim hodie ceremoniæ *universali lege* toti Ecclesiæ præscribantur, saltem in Occidente, singuli Episcopi eas mutare nequeunt propriâ auctoritate; et ita potestas olim eis competens jam sublata est. Episcopis tamen competit jus ut lacunas juris communis suppleant [1].

Art. II. De sacramentalibus [2].

378. 1° **Notio.** Sacramentalia aliquando designant, præcipue apud antiquos theologos, ritus quos Ecclesia observat in administratione sacramentorum. Attamen, usu hodierno, sacramentalia sunt *signa quædam sensibilia et sacra ab Ecclesiâ instituta vel recognita, ad quosdam effectus spirituales et temporales producendos destinata.* Vocantur sacramentalia ex quâdam cum sacramentis analogiâ; differunt tamen ab ipsis, (a) ratione *institutionis*, cùm ab Ecclesiâ, non a Christo, instituta fuerint; (b) ratione *effectuum*, cùm gratiam non producant ex opere operato, sed ex opere operantis. Ab antiquis theologis vocantur sacramenta minora, aut sacramenta minus principalia : "Origo nominis ex eo est quod, sacramentis virtute ac meritis longe inferiora cùm sint, ea tamen effectibus quodammodo imitentur" [3].

379. 2° **Sex species numerantur, hoc versu comprehensæ :**

Orans, Tinctus, Edens, Confessus, Dans, Benedicens.

Orans : oratio dominica, vel omnis oratio ab Ecclesiâ præscripta aut in Ecclesiâ consecratâ recitata.

Tinctus : usus aquæ benedictæ.

Edens : panes, vel fructus benedicti.

Confessus : confessio generalis quæ fit initio Missæ, vel ante communionem aut in horis canonicis.

Dans : eleemosyna spiritualis vel corporalis, ea saltem quæ fit nomine Ecclesiæ.

---

[1] F. X., Wernz, *Jus decretal.*, t. III, n. 329.

[2] Cùm hanc quæstionem nonnisi breviter attingere valeamus, adiri possunt auctores qui fusiori stylo de eâ disputârunt : Suarez, *De sacram. in genere*, disp. XV, sect. 4; Scavini, *Theologia moralis*, tr. IX, disp. I, Scholium; Migne, *Theol. Curs.*, vol. XXVII, p. 425 sq.; Probst, *Sakramente und Sakramentalien*, 1872; Pesch, n. 328 sq.; A. Lambing, *Sacramental of the Holy Catholic Church*, New-York, 1892; F. Schmid, *Die Sakramentalien der Kath. Kirche*, 1896; G. Arendt, S. J., *De Sacramentalibus*, Romæ, 1900.

[3] *Conc. Plen. Balt. II.* n. 211.

Benedicens : omnes benedictiones ab Ecclesiâ institutæ, ut benedictio ab Episcopo data, aut a sacerdote in fine Missæ, prima tonsura, etc. Item omnes substantiæ sensibiles precibus Ecclesiæ consecratæ, ut rosaria, agni cerei, etc.; tandem exorcismi.

Recentiores quidam theologi[1] sacramentalia reducunt ad *exorcismos* et *benedictiones*. Hæ sunt *constitutivæ* vel *invocativæ :* priores applicantur hominibus ut Dei servitio specialiter mancipentur (v. g., tonsura, benedictio abbatis aut virginis), necnon rebus ut eas Deo consecrent (consecratio calicis) aut eas efficiant media benedictionis communicandæ (aqua benedicta); — benedictiones *invocativæ* applicantur hominibus ut aliquod beneficium a Deo consequantur (benedictio mulieris post partum), aut rebus ut earum usus nobis prosit ad salutem corporis et animæ (benedictio mensæ).

380. 3° **Effectus.** (A) Sacramentalia conferunt *gratias actuales* non quidem ex opere operato, sed *partim ex precibus Ecclesiæ* et *partim ex suscipientis dispositionibus*. Ita *communiter* contra paucos, qui putant gratias quasdam actuales per sacramentalia *ex opere operato* conferri posse. Siquidem Ecclesiæ preces, quæ funduntur dum sacramentalia conficiuntur, plurimum valent apud Deum et obtinent, per modum impetrationis, non tamen infallibiliter, gratias actuales quibus suscipiens ad eliciendos actus fidei, et spei, et amoris excitatur ; aliunde subjecti dispositiones animam præparant ad abundantiorem gratiarum effusionem, ut dictum est in *Tr. de Gratiâ*. — Aliunde solus Deus gratiam adnectere potest signo sensibili; et Ecclesia utendo verbis deprecatoriis, non autem assertivis, in conficiendis Sacramentalibus, clare ostendit effectum non *ex opere operato*, sed a divinâ misericordiâ exspectandum esse.

(B) Producunt insuper *remissionem peccatorum venialium* eodem modo, quatenus scilicet motus contritionis aut caritatis excitant, quibus remissio venialium obtinetur; ita in benedictione novæ crucis postulatur ut "largior et cordis compunctio et admissorum indulgentia concedatur".

(C) Iterum quædam sacramentalia, v. g., Rosaria, *remissionem pœnæ temporalis* peccato debitæ producere possunt, quando scilicet S. Pontifex eis adnectit vim satisfactoriam ex thesauro Ecclesiæ depromptam; ille effectus tunc producitur ex opere operato per modum indulgentiæ.

(D) Quædam sacramentalia *dæmones expellendi* vim habent, v. g., aqua benedicta, exorcismi, etc.; hoc enim apparet ex ipsis precibus Ecclesiæ, quæ ad abigendos dæmones funduntur; nec mirum, cùm Ecclesia a Christo acceperit potestatem dæmones fugandi.

[1] Van Noort, n. 155.

(E) Tandem sacramentalia possunt etiam conferre *beneficia ordinis temporalis*, v. g., sanitatem, præsertim quando sunt ad salutem utilia.

Ex quibus patet sacramentalia valde utilia esse tanquam *media* ad fidem, spem et devotionem excitandam; cavendum est tamen ne fideles eis nimiam virtutem tribuant et paulatim in quamdam superstitionem incidant [1].

[1] "Curent imprimis concionatores et animarum rectores, ut harum rerum naturam, significationem, rectumque usum fidelibus exponant, ac sæpius inculcent. Iis qui sapientiæ et ingenio suo nimis innituntur, persuadeant hæc, levia licet minutaque videantur, non esse contemnenda, cùm ad pie vivendum et salutem consequendam non parum proficiant. Rudiorem vero plebeculam, quæ contrario errore abripitur, etiam atque etiam moneant, ne rebus ipsis nimiam efficaciam tribuat, neque eas cæcâ quâdam et immodicâ fiduciâ servet, et superstitiosâ veneratione prosequatur, quasi ipsæ per sese, sine piâ mentis dispositione, plurimum possent. Illos vero acerrime reprehendant, qui hujusmodi res sacras, ut Ethnici moris erat, amuletorum quasi loco habent, quæ ipsos etiam fœdissimo vitiorum cœno involutos ab irâ Dei et ultione præstent immunes" (*C. Pl. Balt. II*, n. 350).

Tractatus de Baptismo

Auctores consulendi.

Præter auctores allegatos ubi *de Sacramentis in genere*, legi possunt : Inter **Patres** : *Sæc. primo exeunte : Didachè* seu *Doctrina duodecim Apostolorum*, cap. 7 ; — *Sæc. II*e, S. Justinus, *Apol.* I[a], 61 ; — *Sæc. III*, Tertullianus, *Liber de Baptismo;* S. Cyprianus, *Ep. ad Donatum*, ubi effectus baptismi eloquenter describuntur; Dionysius Alex., *Epist.* 1-5 ; *Didascalia duodecim Apostolorum — Sæc. IV*, S. Cyrillus Hierosol., *Catech.* XIX-XX ; *Peregrinatio Sylviæ ;* S. Basilius, *Homilia in s. Baptisma;* S. Gregorius Nyss., *Oratio catechetica magna*, c. 33-36 ; *Contra differentes Baptismum ;* S. Gregorius Naz., *Oratio in s. Baptisma;* S. Chrysostomus, *Ad illuminandos;* Pacianus, *Sermo de Baptismo;* S. Ambrosius, *de Mysteriis; — Sæc. V*, S. Augustinus, *Libri VII de Baptismo, Liber de unico Baptismo, De catechizandis rudibus;* S. Leo Magnus, *Epist.* 16, 151, 166, 167, 168 ; Maximus Taurinensis, *Sermones de Tempore, serm. 13 de Baptismi gratiâ; — Sæc. VI*, Fulgentius Rusp., *Ep. ad Ferrandum, de salute Æthiopis moribundi; — Sæc. VII*, S. Ildefonsus Toletanus, *Liber de Cognitione Baptismi; — Sæc. IX*, Amalarius, *Ep. ad Carolum M. de Ceremoniis Baptismi.*

Inter **theologos** : P. Lombardus, *Sentent.*, l. IV, dist. 2-6, ejusque Commentatores ; S. Thomas, *Sum. theol.*, 3, q. 66-71, ejusque Commentatores ; Bellarminus, *Controversiæ*, De Baptismo ; Cassander († 1566), *De Baptismo infantium ;* J. Vicecomes (Visconti), *Observationes ecclesiasticæ de antiquis Baptismi ritibus*, 1615 ; J. Bussæus, *De Baptismi necessitate*, 1689 ; J. Hardouin, *De Baptismo quæstio triplex*, 1687 ; Aug. Fr. Orsi, O. P., *De baptismo in nomine Christi*, 1733 ; Gabriel Gualdo, *Baptisma puerorum in uteris existentium*, 1710 ; Hyac. Campion, *De Baptismo non natis abortivis et projectis conferendo*, 1761 ; Ignat. Lud. Bianchi, O. Theat., *De remedio æternæ salutis pro parvulis in utero clausis*, 1768 ; J. C. Trombelli, *Tr. de Baptismo*, 1769 ; J. Kleiner, S. J., *Orthodoxa de necessitate baptismi parvulorum doctrina*, 1765 ; Kenrick, *A treatise on Baptism*, 1843 ; Corblet, *Histoire du Sacrement de Baptême*, Paris, 1881 ; Pesch, *Prælectiones*[3], vol. VI, 1908 ; Vacant-Mangenot, *Dict. de Théol.*, II, voce

Baptême, 167-378; P. de Puniet, *Baptême* in *Dict. d'Archéol. chrét.*, II, 251-346; A. d'Alès, *Initiation chrétienne* in *Dict. Apolog.*, t. II, 789-823.

Inter **Protestantes** : Vossius, *De baptismo* disputationes XX, 1648; Wall, *History of Infant Baptism*, 1705; Walch, *Historia Pædobaptismi*, 1739; Mathies, *Baptismi expositio biblica, historica, dogmatica*, 1831; W. Hoffmann, *Taufe und Wiedertaufe*, 1846; C. P. Caspari, *Alte u. neue Quellen zur Geschichte d. Taufsymbols und der Glaubensregel*, Christiania, 1849; G. D. Armstrong, *The doctrine of Baptism*, New-York ,1857; D. B. Ford, *Studies on the Baptismal Question*, N. York, 1879; Smith and Cheetham, *Dict. of Christ. Antiq.*, voce *Baptism:* Lenoir, *Essai biblique, historique et dogmatique sur le Baptême des enfants;* Lichtenberger, *Encyclop.*, t. II, 1877, p. 53 sq ; Heitmüller, *Taufe und Abendmahl bei Paulus*, 1904; *Taufe und Abendmahl im Urchristentum*, 1911.

Excerpta ex Decreto ad Armenos[1].

Primum omnium sacramentorum locum tenet sanctum Baptisma, quod vitæ spiritualis janua est : per ipsum enim membra Christi, ac de corpore efficimur Ecclesiæ. Et cùm per primum hominem mors introierit in universos, nisi ex aquâ et Spiritu renascimur, non possumus, ut inquit Veritas, in regnum cælorum introire. Materia hujus sacramenti est aqua vera et naturalis : nec refert frigida sit, an calida. Forma autem est : *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Non tamen negamus quin per verba illa : *baptizatur talis servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ;* vel : *baptizatur manibus meis talis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, verum perficiatur Baptisma : quoniam, cùm principalis causa, ex quâ Baptismus virtutem habet, sit S. Trinitas; instrumentalis autem sit minister qui tradit exterius sacramentum, si exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum, cum S. Trinitatis invocatione, perficitur sacramentum. Minister hujus sacramenti est sacerdos, cui ex officio competit baptizare. In causâ autem necessitatis non solum sacerdos vel diaconus, sed etiam laicus vel mulier, immo etiam paganus et hæreticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiæ, et facere intendat quod facit Ecclesia. Hujus sacramenti effectus est remissio omnis culpæ originalis et actualis, omnis quoque pœnæ quæ pro ipsâ culpâ debetur. Propterea baptizatis nulla pro peccatis præteritis injungenda est satisfactio; sed morientes, antequam culpam aliquam committant, statim ad regnum cælorum et Dei visionem perveniunt.

[1] Denz.-Bann., 696 (591).

Canones Concilii Tridentini de Baptismo[1].

1. Si quis dixerit, baptismum Joannis habuisse eamdem vim cum Baptismo Christi; A. S.

2. Si quis dixerit, aquam veram et naturalem non esse de necessitate Baptismi, atque ideo verba illa Domini nostri Jesu Christi : Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit; A. S.

3. Si quis dixerit in Ecclesiâ Romanâ quæ omnium Ecclesiarum mater est et magistra, non esse veram de sacramento Baptismi doctrinam; A. S.

4. Si quis dixerit, Baptismum qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum; A. S.

5. Si quis dixerit, Baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem; A. S.

6. Si quis dixerit baptizatum non posse, etiamsi velit, gratiam amittere, quantumcumque peccet, nisi nolit credere; A. S.

7. Si quis dixerit, baptizatos per Baptismum ipsum solius tantum fidei debitores fieri, non autem universæ legis Christi servandæ; A. S.

8. Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab omnibus sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se suâ sponte illis submittere voluerint; A. S.

9. Si quis dixerit, ita revocandos esse homines ad Baptismi susceptimemoriam, ut vota omnia, quæ post Baptismum fiunt, vi promissionis in Baptismo ipso jam factæ, irrita esse intelligant, quasi per ea et fidei, quam professi sunt, detrahatur, et ipsi Baptismo; A. S.

10. Si quis dixerit, peccata omnia, quæ post Baptismum fiunt, solâ recordatione et fide suscepti Baptismi vel dimitti vel venialia fieri; A. S.

11. Si quis dixerit, verum et rite collatum Baptismum iterandum esse illi, qui apud infideles fidem Christi negaverit, cum ad pœnitentiam convertitur; A. S.

12. Si quis dixerit, neminem esse baptizandum, nisi eâ ætate quâ Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo; A. S.

13. Si quis dixerit, parvulos, eo quod actum credendi non habent, suscepto Baptismo inter fideles computandos non esse; ac propterea, cum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos : aut præstare omitti eorum Baptisma, quam eos non actu proprio credentes baptizari in solâ fide Ecclesiæ; A. S.

---

[1] Denz.-Bann., 857 (738) sq.; cfr. C. Ruch, *Baptême d'après le C. de Trente*, in *Dict. de Théol. (Mangenot)*, t. II, 296-328.

14. Si quis dixerit, hujusmodi parvulos baptizatos, cum adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint quod patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt : et ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec aliâ interim pœnâ ad christianam vitam cogendos, nisi ut ab Eucharistiæ aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant; anathema sit.

Objectum et divisio Tractatus

381. Triplici ritu *initiationis* catechumeni adulti Christo et Ecclesiæ incorporabantur, nempe *baptismo*, *confirmatione* et *eucharistiâ*. — Hìc de Baptismo agimus qui est ceterorum sacramentorum janua : "Per ipsum enim membra Christi ac de corpore efficimur Ecclesiæ" [1].

Præviæ notiones.

- Caput I. de Institutione et Elementis.
  - Art. I. Institutio.
  - Art. II. Elementa.
    - Materia
      - remota.
      - proxima.
    - Forma.
- Caput II. de Effectibus.
  - Art. I. de Charactere.
  - Art. II. de Gratiâ.
- Caput III. de Subjecto.
  - Art. I. de Necessitate Baptismi.
  - Art. II.
    - Regulæ practicæ
    - de Baptismi receptione.
- Caput IV. de Ministro.
  - Art. I. de ipso Ministro.
  - Art. II. de Patrinis.

Caput V. de Ceremoniis.

[1] *Decret. ad Arm.*

Prævia de Baptismi notione [1].

382. 1° **Nominis significatio.** Baptismus (a græcâ voce Βαπτίζω, immergo, abluo, tingo) idem significat ac immersio vel ablutio.

In Scripturâ hoc verbum adhibetur sensu litterali et metaphorico. (A) *litteraliter* significat : (a) aliquando *profanam* lotionem : "Baptizabat se in fonte aquæ" [2]; (b) aliquando *legales* Judæorum lotiones; sic de Pharisæis dicitur : "Nisi baptizentur, non comedunt" [3]; (c) baptismum a *S. Joanne Baptistâ* collatum [4]; (d) tandem designat *christianum* Baptismum : "Euntes ergo docete... baptizantes eos, etc."

(B) *Metaphorice* significat : (a) aliquando maximam *afflictionem* : "Baptismo habeo baptizari" [5], aiebat Christus de passione suâ loquens; (b) aliquando e contra copiosam *effusionem gratiæ* : "Baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies" [6].

383. 2° **Genuina definitio.** Baptismus definitur : *Sacramentum N. Legis a Christo institutum, in quo, per externam aquæ ablutionem, cum invocatione SS. Trinitatis, homo ut discipulus Christi signatur et spiritualiter regeneratur.*

Quæ verba indicant : (a) Baptismi elementa constitutiva, nempe materiam et formam, in aquæ ablutione et SS. Trinitatis invocatione consistere; (b) duplicem effectum, nempe *characterem* quo homo discipulus Christi signatur et redditur capax aliorum Sacramentorum, et spiritualem *gratiam regenerationis*. Quæ definitio in decursu Tractatûs evolvetur.

384. Præter baptismum *aquæ* seu *fluminis* modo definitum, duplex alius distinguitur : (a) Baptismus *desiderii* seu *flaminis*, consistens in actu contritionis perfectæ vel caritatis cum voto sacramenti Baptismi; (b) Baptismus *sanguinis* consistens in martyrio pro Christo tolerato. De utroque infra dicemus.

385. 3° **Præcipuæ figuræ et anticipationes.** (A) In Antiquâ Lege, Baptismus diversis modis fuit præfiguratus. Secundum sacros scriptores, præcipuæ figuræ fuerunt, præter *circumcisionem* de quâ

---

[1] S. Thomas, 3 p., q. 66, a. 1; Suarez, in hunc articul.; Bellarminus, *de Sacr. Bapt.*, c. 1; Drouin, l. II, 9. 1, § 1; Tournely, *De Baptismo*, q. I, a. 1; Billuart, *de Baptismo*, diss. I, a. 1; de Augustinis, *de Baptismo*, a. 1.

[2] *Judith*, XII, 7. — [3] *Marc.*, VII, 4. — [4] *Matth.*, III, 11.

[5] *Luc.*, XII, 50. — [6] *Act.*, I, 5.

egimus, n. 244 : (a) *Arca Noe*, aquas superans, et familiam Noe a communi destructione præservans [1]; Baptismo enim a peccati diluvio eripimur. (b) *Transitus maris rubri*, per quem Hebræi Pharaonis vindictam evadere potuerunt [2] : ita et nos diaboli vindictam baptismali charactere evadimus; item *aqua e petrâ fluens* jubente Moyse [3]. (c) *Lotio Naaman* Syri in Jordane, quæ ipsum a leprâ mundavit [4]; aquis enim Baptismi a peccato mundamur. (d) *Probatica piscina*, quâ sanabantur missi in ipsam statim ac aqua movebatur ab Angelo [5].

B) Insuper variæ aspersiones ac lotiones ut medium legalis sanctitatis recuperandæ usurpabantur [6], et a Prophetis tanquam interioris sanctificationis symbolum commendabantur [7], immo *proselyti*, qui Judæorum privilegia participare volebant, non solum circumcidebantur, sed etiam baptizabantur.

4° **Præcipua nomina.** Baptismus variis nominibus a sacris scriptoribus designatur. (a) A *materiâ* vocatur *lavacrum aquæ* [8], *unda genitalis*, fluvius *aquæ vitalis*. (b) A *formâ* appellatur *sigillum*, *signaculum*, obsignatio *fidei*, sacramentum *fidei*, sacramentum *Trinitatis*, quia in eo fidei professio emittitur, et quidem in nomine SS. Trinitatis. (c) Ab *effectibus* appellatur lavacrum *regenerationis* et *renovationis* [9], *ablutio peccatorum* [10], *sepultura* hominis cum Christo [11], *circumcisio* non manufacta [12], *illuminatio* [13].

Caput j.

DE INSTITUTIONE ET ELEMENTIS CONSTITUTIVIS BAPTISMI.

Art. I. De divinâ institutione Baptismi.

386. **Errores.** Divinam Baptismi institutionem a Christo negant : (a) *Unitarii* qui contendunt baptismum esse ritum mere externum omni regenerativâ virtute carentem [14]; (b) *Liberales*, qui putant Christum instituisse religionem mere spiritualem, absque ullo ritu externo, ideoque

[1] *I Petr.*, III, 20-21. — [2] *I Cor.*, X, 1-2. — [3] *I Cor.*, X, 4. — [4] *IV Reg.*, V, 14. — [5] *Joa.*, V, 2. — [6] *Levit.*, XIV, 7; *Num.*, XXXI, 21-24. — [7] *Isa.*, I, 16; *Ezech.*, XXXVI, 24-30. — [8] *Ephes.*, V, 26. — [9] *Tit.*, III, 5. — [10] *Act.*, XXII, 16. [11] *Rom.*, VI, 4. — [12] *Coloss.*, II, 11. — [13] *Hebr.*, VI, 4.

[14] Clarke[s], *Manual of Unitarian belief*, p. 48.

baptismum esse ritum a Judæis aut Græcis mutuatum; quidam concedunt hunc ritum a Domino institutum esse, sed non ut verum sacramentum [1]; (c) *Modernistæ*, qui docent baptismum a communitate christianâ adoptatum esse tanquam ritum necessarium, cui professionis christianæ obligationes adnectebantur [2].

387. I. *Thesis :* **Baptismus aquæ est verum sacramentum a Christo institutum.** De fide est ex *Tridentino* definiente septem esse sacramenta a Christo instituta, inter quæ baptismum recenset [3].

1° Ad probandam *divinam institutionem* Baptismi contra præfatos errores, sic arguere possumus : historice constat Apostolos baptismum contulisse tanquam ritum essentialem; atqui hæc praxis explicari nequit nisi Baptismus ab ipso Christo institutus fuerit; ergo.

388. (A) *Probatur prius :* (a) Jam enim a die Pentecostes, Apostoli baptismum conferunt tanquam ritum christianæ initiationis ad remissionem peccatorum et gratiæ collationem : " Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritûs sancti " [4]. — Ubicumque prædicatur evangelium, eadem agendi ratio invenitur; ita diaconus Philippus baptizat viros ac mulieres qui credunt evangelio [5]; nec aliter S. Paulus, qui baptizat Lydiam et domum ejus, custodem carceris et omnem domum ejus [6].

(b) Hæc autem Baptismi collatio tam necessaria habebatur ut nihil ab eâ dispensaret; ita Paulus, etsi a Christo ipso conversus, baptizatus est [7]; pariter Cornelius centurio, quamvis visibiliter Spiritum Sanctum accepisset, baptismum recipere debuit [8].

---

[1] **Lichtenberger**, *Encyclop.*, t. II, p. 70; **W. Heitmüller**, *Taufe und Abendmahl bei Paulus*, 1904, ubi concedit S. Paulum agnovisse Baptismum ut sacramentum, hunc autem ritum non accepisse a Christo, sed a Judæis et sectis orientalibus.

[2] Qui error damnatus est decreto *Lamentabili*, n. 42. **Denz.-Bann.**, 2042.

[3] Sess. VII, De sacram. in genere, can. 1, **Denz.-Bann.**, 844 (726).

[4] *Act.*, II, 38; cf. 41. — [5] *Act.*, II, 12, 38. — [6] *Act.*, XVI, 14-15, 33. — [7] *Act.*, IX, 18. — [8] *Act.*, X, 44-48.

389. (B) *Probatur posterius*, nempe hæc praxis explicari nequit nisi Baptismus ab ipso Christo institutus fuerit. Etenim : (a) *Ex unâ parte*, dici nequit Apostolos hunc ritum mutuâsse sive a Paganis sive a Judæis : 1) *Non a paganis :* cùm enim christiani a paganis ritibus abhorrerent, non est verisimile eos imitari voluisse ablutiones quæ ab Ethnicis adhibebantur ; 2) *non a Judæis :* nam *ablutiones*, quibus hi utebantur, tantummodo *legalem* impuritatem removebant, quæ a Christo aboleta fuerat, ut Evangelistæ testantur [1] ; aliunde ipse Baptismus Joannis habebatur ut ritus transitorius a baptismate christiano distinctus, ut constat ex eo quod ii qui Joannis baptismum acceperant, baptizati sunt in nomine Jesu [2].

(b) *Ex alterâ parte*, Apostoli clare docent se hunc ritum ab ipso Christo accepisse. Ita *S. Marcus*, S. Petri discipulus, hæc verba Domini refert : " Qui crediderit et *baptizatus fuerit*, salvus erit " [3] ; *S. Matthæus* asserit Christum apostolis dixisse : " Euntes ergo docete omnes gentes, *baptizantes* eos in nomine Patris et Filii et Spiritûs sancti " [4] ; *S. Joannes* narrat Christum Nicodemo dixisse : " Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei " [5]. Quæ quidem verba, directe *necessitatem* et *efficaciam* Baptismi, indirecte autem ejus institutionem a Christo manifesto supponunt. Nonne igitur, etiam *historice* loquendo, potius ipsis Apostolis credendum est quam hodiernis Criticis qui contendunt Christum *non potuisse* talem ritum instituere?

390. 2° Baptismus autem a Christo institutus est *vere sacramentum*. (A) Ex dictis enim in *Tr. de Sacramentis*, n. 248, tria ad sacramentum requiruntur et sufficiunt : signum *sensibile*, *gratiæ productivum*, *a Christo permanenter institutum*. Atqui, ex textibus supra allatis, hæc tria in Baptismo inveniuntur : (a) signum sensibile, scilicet *ablutio ex aquâ* et *invocatio SS. Trinitatis ;* (b) productivum gratiæ, nam Baptismus importat *regenerationem* spiritualem (nisi

[1] *Marc.*, VII, 1-4; 19-21. — [2] *Act.*, XIX, 1-5. — [3] *Marc.*, XVI, 16.
[4] *Matth.*, XXVIII, 19. — Quem textum esse genuinum, jam ostendimus in *Tr. de Deo trino*, p. 341, not. 4. — [5] *Joan.*, III, 5.

quis renatus fuerit ex aquâ), et dat jus ad *regnum Dei*, seu ad gloriam (non potest introire in regnum Dei) : quæ quidem supponunt infusionem gratiæ ; (c) *a Christo permanenter institutum :* " Ecce ego vobiscum sum (docentibus et baptizantibus) usque ad consummationem sæculi ". Aliunde Apostoli eorumque successores ita rem intellexerunt, cùm Baptismus semper in usu fuerit, etiam apud hæreticos, ut ex historiâ constat.

391. (B) *Convenientia* hujus sacramenti ostenditur. Ut homo christianus fiat, debet a peccato originali mundari et Ecclesiæ membrum seu civis fieri ; atqui decebat : (a) peccatum originale per ritum sensibilem gratiæ productivum tolli, quo homines certiores redderentur de collatâ sibi gratiâ ; (b) homines Ecclesiæ visibilis membra fieri per externam initiationem, internæ ipsorum cum Ecclesiâ unionis figurativam ; ergo decebat hominem christianum fieri per ritum externum gratiæ productivum : quem ritum Baptismum vocamus.

N. B. *Traditionis* argumentum non instituimus, cùm, fatentibus adversariis, jam primo exeunte sæculo, Baptismus tanquam sacramentum a Christo institutum receptum fuerit.

392. **II. Controversia** de tempore quo Baptismus institutus est.

(a) Quidam [1] putant Baptismum non fuisse institutum nisi *post Resurrectionem*, quando Christus dixit Apostolis : " Euntes ergo... " ; nam, ante passionem, nondum solutum erat pretium nostræ salutis.

(b) *Communius* tamen docent alii Baptismum *ante passionem* fuisse institutum : baptismus enim quem discipuli vivente Christo administrârunt [2], non erat baptismus Joannis, ut patet ex querelâ hujus discipulorum, nec tertius aliquis baptismus a Baptismo Joannis et nostro distinctus, sed ritus a Christo institutus. Quonam vero tempore ? 1) *Estius* [3] censet id fuisse quando Christus Nicodemo dixit : " Nisi quis renatus fuerit... " ; 2) *S. Thomas* [4], cum multis aliis, *probabilius* asserit hoc sacramentum institutum esse quando Christus in Jordane baptizatus est : tunc enim videtur aliquod sacramentum institui quando accipit virtutem producendi suum

[1] **Alexander Halens.**, *In IV Sent.*, q. 12, n. 3, a. 1 ; **Canus**, *De locis theol.*, l. VIII, c. 5.

[2] *Joan.*, III, 22 ; IV, 1-2. — [3] *In IV Sent.*, dist. 5, § 11.

[4] *Sum. theol.*, 3, q. 66, a. 2. Quam opinionem suam facit *Catech. Roman.*, p. II[a], De Bapt., n. 19. Cfr. **Card. Billot**, th. 23.

effectum; hanc autem virtutem accepit Baptismus quando Christus a Joanne baptizatus sanctificandi virtutem aquæ tribuit, et SS. Trinitas, in cujus nomine Baptismus conficitur, suam præsentiam manifestavit; a passione tamen vim et efficientiam ultimo accepit.

Unde dici potest Baptismum *inchoate* saltem institutum esse quando Christus baptizatus est, ejus *necessitatem* in sermone cum Nicodemo *privatim* inculcatam esse, paulo post eum *definitive* fuisse institutum, ejus *efficaciam* a passione derivare, ejusque *universalem necessitatem* publice post Resurrectionem promulgatam esse.

393. **Corollarium** : *Baptismus Christi a Baptismo Joannis differt. De fide est* contra Lutherum multosque protestantes, ut constat ex conc. *Trid.* : " Si quis dixerit baptismum Joannis habuisse eamdem vim cum Baptismo Christi, A. S." Differt siquidem : —

(a) Ratione *efficaciæ;* hoc ipse Joannes fatebatur, dicens [1] : " Ego quidem baptizo vos aquâ *in pœnitentiam*, qui autem post me venturus est, ... ipse vos baptizabit *in Spiritu* et igne "; baptismus igitur Joannis directe excitabat pœnitentiæ sensus, Baptismus autem Christi directe Spiritum dabat seu gratiam producebat.

(b) Ratione *durationis*, baptismus Joannis fuit transiens et solummodo præparatorius, ita ut baptizati a Joanne indigerent recipere Baptismum christianum [2], dum Baptismus Christi est permanens.

(c) Ratione *necessitatis*, baptismus Joannis utilis quidem erat ad excitandos pœnitentiæ sensus, non autem necessarius, dum Baptismus Christi necessarius est ad salutem ex infra dicendis. Quod quidem a nonnullis modernis Protestantibus libenter conceditur [3].

Art. II. De elementis constitutivis seu de materiâ et formâ.

§ I. De materia.

Materia duplex est, *remota*, scilicet aqua naturalis, et *proxima*, scilicet ablutio.

---

[1] *Matt.*, III, 11. — [2] *Act.*, XIX, 1-5.
[3] Schaff-Herzog, *Encyclopædia*, p. 200.

I. De materiâ remotâ.

394. 1° **Errores.** Hâc de re antiquitus errârunt nonnulli *Gnostici* et *Manichæi* qui, aquam ut substantiam vilem aut etiam malam reputantes, verba Evangelii circa Baptismi materiam metaphorice interpretati sunt. *Lutherus* contendit quidquid balnei loco adhiberi potest, materiam validam esse hujus sacramenti. *Quakeri* autem [1], qui *G. Fox* ducem agnoscunt, Baptismum aquæ ut judaicum ritum repudiant, et nonnisi *spiritualem* Baptismum agnoscunt, qui consistit in testimonio bonæ conscientiæ et Spiritûs Sancti receptione.

395. 2° *Thesis :* **Omnis et sola naturalis aqua est remota Baptismi materia** [2]. *De fide est*, utpote definitum a *Trident.* [3] : " Si quis dixerit aquam veram et naturalem non esse de necessitate Baptismi, atque ideo verba illa D. N. J. Christi : Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu S., ad metaphoram aliquam detorserit, A. S. "

(A) *Script.* Ex textu jam citato : " Nisi quis renatus fuerit *ex aquâ* " ... evidens est Baptismi materiam esse aquam ; atqui vocabulum " *aqua* " sensu litterali, non autem metaphorico intelligendum est ; nam (a) postquam Christus præfata verba protulit, venit in terram Judæam, et illic demorabatur et baptizabat. " Erat autem et Joannes baptizans in Ænnon juxta Salim, quia *aquæ multæ* erant illic " [4] ; ex quo manifestum est Christum baptizavisse aquâ verâ et naturali, sicut ipse Joannes ; (b) nec aliter Apostoli et discipuli verba Magistri intellexerunt ; nam eunuchus Candacis reginæ, etiamsi jam crederet et esset vir justus, debuit baptizari aquâ verâ et naturali, ut christianus fieret [5]. Item centurio Cornelius, jam *spiritua-*

[1] Circa *Quakeros*, qui se ipsos vocant " *The Religious Society of Friends* ", legi potest *A Concise Account of the Religious Society of Friends by Th. Evans*, eorum doctrina exposita fuit præsertim a **R. Barclay**, *Theologiæ veræ Christianæ Apologia ;* cf. *American Church History Series*, vol. XII, 1894, p. 163 sq.

[2] **S. Thomas**, 3 p., q. 66, a. 3-4 ; **Suarez**, disp. XX, sect. I ; **Bellarminus**, c. 3 ; **Billuart**, diss. I, a. 3 ; **Tournely**, q. I, a. 2 ; **Kenrick**, *de Baptismo*, c. I ; *Treatise on Baptism*, c. 2-4 ; **Tepe**, n. 128 sq.

[3] Sess. VII, can. 2. — [4] *Joa.*, III, 22-23. — [5] *Act.*, VIII, 27-39.

liter baptizatus a Spiritu S., fuit pariter baptizatus aquâ naturali a S. Petro [1].

(B) *Rat. conv.* Ea materia est conveniens ad Baptismum, quæ ex unâ parte est ita communis ut facile inveniri queat, et ex alterâ optime effectus sacramenti repræsentat; atqui ita est de aquâ; nam est communis ubique terrarum, et insuper optime designat effectum Baptismi : aqua enim suâ *humiditate* lavat et ita figurat ablutionem peccati; suâ *frigiditate* calorem temperat, et ita designat concupiscentiæ mitigationem; suâ *diaphaneitate* lumen suscipit, et ita figurat luminis fidei susceptionem [2].

396. 3° **Scholion de benedictione aquæ baptismalis.**

Primævâ ætate mos erat baptizandi in fluminibus aut in quâcumque aquâ naturali [3]. Sed jam tertio ineunte sæculo, aqua baptismalis speciali et sollemni benedictione prius benedicebatur. Protestantes autem contendunt talem praxim esse superstitiosam, et a paganis ritibus mutuatam. Immerito tamen. Ecclesia enim hanc benedictionem instituit ob religiosa motiva, præsertim ad explicandum *cur* et *quomodo* Baptismus tam mirabiles effectus operetur : hos enim producit, aiebant Patres, non aqua nude spectata, sed Spiritûs Sancti præsentia; jamvero benedictionis ritus præclare plebi ostendebat aquam baptismalem veluti fecundari Spiritûs Sancti virtute et ita vim accipere christianos spiritualiter gignendi : " Itaque si qua est gratia in Baptismo, non est ex ipsius aquæ naturâ, sed ex Spiritûs præsentiâ " [4]. Nec tamen putabant hanc benedictionem esse absolute necessariam; nam aqua communis in baptismo clinicorum (id est, ægrotantium) adhibebatur, et in controversiâ Rebaptizantium Ecclesia tanquam validum habuit baptismum etiam sine aquâ rite consecratâ collatum, dummodo recte invocaretur SS. Trinitas, ita agnoscens nullam *magicam* virtutem ipsi aquæ baptismali inesse, sed effectum gratiæ SS. Trinitati esse tribuendum.

397. 4° **Regulæ practicæ quoad validitatem** [5]. (a) Materia *certo valida* est omnis *aqua naturalis*, dummodo *non*

[1] *Act.*, X, 44-48. — Difficultates a Quakeris propositas, solutas vide apud **Kenrick**, *de Baptismo*, Cap. I, 33 et seq., vel *Treatise on Baptism*, p. 27-59.

[2] **S. Th.**, 3, q. 66, a. 3. — [3] *Didache*, cap. 7.

[4] **S. Basilius**, *De Spiritu sancto*, c. XV, 35, *P. L.*, XXXII, 129; **Journel**, 947.

[5] **S. Alphonsus**, l. VI, n. 102 sq.; **Konings**, n. 1251 sq.; **Marc**, n. 1453 sq.; **Lehmk.**, n. 80 (58); **Sabetti**, n. 654; **Ballerini-Palmieri**, *de Baptismo*, n. 6 sq.

adulteretur per mixtionem cum altero corpore in quantitate majori aut æquali, aut per substantialem transmutationem; v. g., aqua ex pluvia, ex rore, nebulis collecta, aqua mineralis, aqua maris, aqua ex nive in liquidum statum redacta, aqua in quâ parva copia sacchari vel salis mixta est [1].

(b) Materia *certo invalida* est quidquid, juxta communem æstimationem, non censetur vera aqua, v. g., lac, sanguis, sudor, vinum, potus caffei, vel thei, in quibus magna copia extraneæ materiæ cum aquâ miscetur.

(c) Materia *dubia* est quidquid *probabiliter* adhuc censeri potest aqua, quamvis adulterationem gravem susceperit, v. g., jusculum, potus caffei vel thei valde tenuis, lixivium, aqua ex sale soluta, aqua rosacea, glacies nondum resoluta, etc.

398. 5° **Regulæ ad liceitatem.** (a) Ad licitam administrationem Baptismi, sive privati, sive sollemnis, adhibenda est, si fieri potest, aqua eo anno benedicta in Sabbato sancto aut vigiliâ Pentecostes, et quidem sub gravi, juxta communem sententiam. Ita *Rit. Romanum*, tit. II, n. 4.

(b) Si aqua benedicta imminuta fuerit, alia non benedicta admisceri potest in minori tamen quantitate, idque etiam pluries; si autem corrupta fuerit, vel defecerit, Parochus novam benedicat juxta formulam præscriptam [2]; si deficiat tempus aquam novam benedicendi, aqua non consecrata, præsertim si benedicta sit, præferenda est aquæ consecratæ corruptæ [3].

(c) In casu *urgentis necessitatis* uti licet aquâ non consecratâ; sed quando sacerdos domi baptizat infantem cum ceremoniis, adhibenda videtur aqua consecrata, si præsto est : tunc enim baptismus non est omnino privatus.

(d) Si aqua conglaciata sit, curetur ut liquefiat; si nimis frigida, parochus paululum aquæ naturalis calefacere potest, eamque admiscere aquæ benedictæ.

---

[1] *S. Officium*, 21 Aug. 1901, declaravit licere millesimam partem hydrargyri bichlorati *(chloride de mercure)* miscere aquæ si secus periculum adest inficiendi materni uteri. (*Collectanea*[2], n. 2121; *Ami du Clergé*, t. XXIV, 1902, p. 240).

[2] Pro Americâ adest formula abbreviata *(Supplement. Rit.)*

[3] *S. Offic.*, 17 april. 1839.

II. De materiâ proximâ [1].

399. 1° **Status quæstionis.** Certum est *ablutionem* esse Baptismi materiam proximam; sed cùm ablutio tribus modis perfici possit, immersione, infusione vel aspersione, quæritur quisnam ex his modis ad validitatem requiratur. Ritum immersionis primævâ ætate fuisse communiter usurpatum, et in Ecclesiâ tum Græcâ tum Latinâ fuisse generatim retentum usque ad sæc. XIII pariter constat; sed a sæc. XIV ritus infusionis in Eccl. Latinâ prævaluit.

Hinc ab ipso Reformationis initio ortæ sunt *Anabaptistarum* et *Baptistarum* sectæ, tum in Germaniâ tum in Angliâ, contendentes Baptismum nonnisi immersione valide conferri posse [2]. Quorum præcipua argumenta desumuntur : (A) *ex significatione verborum :* (a) vocabulum βαπτίζω a Christo adhibitum unum significat, quando litteraliter accipitur, videlicet *immergere;* (b) alia vocabula de Baptismo usurpata, λούω, λουτρον nihil aliud significant nisi totum corpus lavare; (B) *Ex praxi primorum christianorum :* Baptismus in fluminibus vel stagnis ministrabatur, ideoque per *immersionem* [3]; (C) *Ex mysticâ Baptismi significatione :* quæ hâc de re *S. Paulus* tradit immersionis ritum manifeste supponunt, cùm doceat nos per Baptismum cum Christo sepeliri [4].

400. 2° *Thesis :* **Validus est Baptismus sive per immersionem, sive per infusionem, sive per aspersionem collatus, seu aliis verbis immersio non est necessaria.** Certum est.

Script. (A) *Ex significatione verborum.* (a) In tantum Baptistarum argumenta valerent, in quantum vox βαπτίζω

---

[1] **S. Thom.**, 3 p., q. 66, a. 7-8; **Suarez**, disp. XX, sect. 2-3; **Drouin**, q. II, c. 2; **Tournely**, q. I, a. 3; **Kenrick**, *Theolog.*, de Baptismo, c. 2; *Treatise on Bapt.*, c. 10-12; **de Augustinis**, art. 3; **J. W. Dale***, *Classic Baptism, Judaic Baptism, Johannic Baptism, Christian Baptism;* **Hodge***, *Systematic theol.*, vol. III, p. 526 sq.

[2] Historiam hujus sectæ fuse narravit **Th. Armitage***, *A History of the Baptists;* breviter **Schaff***, *Creeds of Christendom*, I, 840-859. Doctrinam eorum exposuerunt, inter alios : **M. Everts***, *Baptist Layman's Book;* **Hovey***, *Manual of Systematic theology.* Quoad præsentem eorum conditionem in Statibus Unitis lege **M. Lyon***, *A study of the Sects*, p. 112 et sq.; **A. H. Newman***, *A History of the Baptist Churches in U. S.*, 1902; **N. A. Weber**, *Baptist*, in *The Catholic Encyclop.*, t. II, 278-281.

[3] *Joa.*, III, 23; *Act.*, VIII, 38-39.

[4] *Rom.*, VI, 3-5. — Quæ argumenta late exponit **Hovey**, Baptista, *Systematic. Theol.*, p. 313 sq.

nonnisi immersionem significaret; atqui non est ita; nam, licet sæpe sæpius immersionem designet, quandoque tamen simplicem affusionem vel aspersionem significat.

Sic in Scripturâ legitur[1] : " Qui *baptizatur* a mortuo, et iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius "? Jamvero baptismus, a lege præscriptus in hoc casu, simplex erat aspersio, juxta illud : " Qui tetigerit cadaver hominis,... *aspergetur* ex hâc aquâ "[2]. Iterum dicitur[3] Pharisæos a foro venientes non comedere nisi *baptizentur;* atqui hoc nomine designabatur manuum usque ad ulnas lotio, ut probat *Spencerus*[4]. Ibidem commemorantur *baptismata* calicum et urceorum, et æramentorum et lectorum; atqui baptismata hujusmodi non necessario immersione fiebant, sed lotione quâcumque ratione factâ[5]. Ex his variis locis concludunt omnes exegetæ, sive catholici sive protestantes, solis Baptistis exceptis, vocabulum βαπτιζειν multiplicem significationem obtinere, nec proinde ex ejus usu certo colligi posse solum Baptismum per immersionem validum esse.

(b) Quoad vocabulum " λούω ", idem significat ac *lavo*, *abluo*[6], ideoque non necessario immersionem supponit.

(B) *Ex Apostolorum praxi.* Licet immersio fuerit communis ritus ab Apostolis usurpatus, valde probabile est eos sive aspersione sive infusione usos fuisse in quibusdam circumstantiis, nec proinde immersionem esse de necessitate sacramenti; narratur enim tria millia hominum die Pentecostes, et quinque millia aliâ die, baptizatos fuisse, et vix credibile est eos in aquam immersos fuisse, cùm aquæ paucitas in Jerusalem hoc prohibuerit[7]. Insuper S. Paulus baptizavisse refertur custodem carceris, ceterosque de domo ejus mediâ nocte in ipso carcere[8]; atqui valde improbabile est in hisce angustiis Baptismum per immersionem ministratum fuisse; ergo.

(C) *Ex significatione mystica ritûs.* Additur mysticam Baptismi significationem a S. Paulo traditam immersionis ritum supponere[9]; fatemur equidem hoc ritu melius significari sepulturam Christi, cui Apostolus Baptismum comparat, sed alibi[10] alias mysticas hujus sacramenti significationes exponit, quæ per aspersionem et infusionem optime repræsentantur : " *aspersi* corda a conscientiâ malâ, et *abluti* corpus aquâ mundâ ". Quid igitur ex hoc logice inferri licet nisi triplicem hunc ritum validum esse?

---

[1] *Eccli.*, XXXIV, 30. — [2] *Num.*, XIX, 12. — [3] *Marc.*, VII, 4.

[4] *De lege Hebr.*, l. IV, c. XII, § 11.

[5] **Hodge**, *op. cit.*, p. 527, 533. — [6] **Grimm**, *Lexicon.*

[7] *Act.*, II, 41. — " Nulla est aqua fluens prope Jerusalem, si rivum Siloe excipias, qui centum ferme passus defluit; urbi aquam cisternæ aliaque hujusmodi subministrant. Ex nullo horum fontium tantum aquæ hauriri licet ad octo millia hominum per immersionem baptizandos ". (**Robinson**, *Biblical Researches in Palestine*, vol. I, pp. 479-516, apud *Hodge*, l. c., p. 534).

[8] *Act.*, XVI, 33. — [9] *Rom.*, VI, 3-5. — [10] *Hebr.*, X, 22.

401. *Tradit.* Fatemur equidem Baptismum per trinam immersionem fuisse in Ecclesiâ communem per multa sæcula; pro adultis immersio non solebat esse totalis; aqua ascendebat usque ad genua vel medium corpus, simulque effundebatur aqua super caput. Infantes vero totaliter submergebantur. Sed ex indubitatis factis constat Baptismum quandoque per infusionem fuisse ministratum et ut validum ab universali Ecclesiâ consideratum.

(a) Id constat præsertim ex opere cui titulus Διδαχή, quod scriptum fuit circa finem primi, vel initio secundi sæculi : " Si non habeas aquam fluentem, in aliâ aquâ baptiza; si non potes in frigidâ, in calidâ baptiza. Si neutram habeas (ad immergendum), effunde in caput ter aquam in nomine Patris et Filii et Spiritûs S. ἐὰν δὲ ἀμφότερα μὴ ἔχῃς, ἔκχεον εἰς τὴν κεφαλὴν τρὶς ὕδωρ [1]... "

(b) Item, ex Patrum scriptis et Conciliorum decretis colligitur Baptismum ægrotantibus (*clinicis*) in lecto decumbentibus *infusione* administratum fuisse, quin tamen sub conditione rebaptizati fuerint, quando ex morbo convaluerint, licet a sacris ordinibus prohibiti fuerint ob dilatam usque ad mortis periculum Baptismi susceptionem. Hinc *S. Cyprianus* de *Clinicis* interrogatus respondit, per hunc ritum " in nullo mutilari et debilitari posse divina beneficia... Nec quemquam movere debet quod aspergi vel perfundi videntur ægri, cùm gratiam dominicam consequuntur " [2]. Porro hæc omnia facta, multaque alia quæ referri possent, evidenter ostendunt immersionis ritum, licet communiter usurpatum, non fuisse ut essentialem consideratum [3]. Si autem postea in Eccl. Latinâ paulatim derelictus est, præcipua ratio fuit ut ita vitarentur incommoda, quæ in frigidis

[1] *Didache*, c. 7.

[2] *Epist. ad Magnum*, n. 12, *P. L.*, III, 1147; **Journel**, 590.

[3] Aliquando opponuntur hæc verba Pontificis *Pelagii* (Ep. ad Gaudentium, in cap. *Multi*, dist. 4, de Consecratione) : " Evangelicum præceptum, ipso Domino Deo, et Salvatore nostro Jesu Christo tradente, nos admonet, in nomine Trinitatis, trinâ immersione sanctum baptismum unicuique tribuere "; ex quo arguitur trinam immersionem jure divino esse præscriptam. Sed paulo attendenti patet, tum ex contextu tum ex historicis circumstantiis, id quod ibi præscribitur esse *formam* baptismi, " in nomine Trinitatis ", non autem modum baptizandi; Pelagius enim contra illos scribebat qui, triplicem immersionem retinentes, negabant baptismum in nomine Trinitatis conferendum esse.

præsertim regionibus ex immersione oriuntur, præcipue quoad infantes. — Notatu autem dignum est nullum ante sæc. XVI^um^ docuisse *necessitatem* immersionis ad validitatem Baptismi.

402. *Rat. conv.* Conveniebat sane sacramentum adeo necessarium eo modo institui ut facile ab omnibus, etiam parvulis et morientibus, et ubique suscipi posset; atqui si immersio ad validitatem requireretur, multi essent qui, propter rerum adjuncta, illud, absque magnâ difficultate, recipere nequirent : ergo merito rejicitur absoluta necessitas immersionis, utpote spiritui christiano contraria ac pharisaismum redolens.

403. 3° **Regulæ practicæ ad rectum materiæ usum**[1].

(A) *Ad validitatem :* (a) aqua *fluere* debet, ut subjectum sit vere ablutum; proinde si una tantum vel altera gutta infantem tetigerit, quin fluxerit, Baptismus dubius est; si vero motu digiti bene madefacti minister frontem subjecti *successive contingit*, communiter censetur Baptismum esse validum, quia vera ablutio habetur; sed si quis per *modum unctionis* cum pollice madefacto baptizat, sacramentum dubium est[2]; (b) aqua debet *immediate* cutem tangere; hinc si aqua vestes tantum tangit, Baptismus invalidus est; si crines solum, dubius; (c) infusio fieri debet super *caput;* secus, Baptismus dubius erit, licet probabilius validus sit, si fiat in aliâ parte principali corporis, ut pectore, collo, etc.; (d) ablutio perfici debet ab eâdem personâ quæ verba pronuntiat, ut sic verificetur forma : *ego te baptizo;* (e) juxta *Scotum*[3] aliosque paucos, si quis projiciat subjectum in flumen vel mare, simul formam pronuntiando, Baptismus non valet, quia non solum immersio, sed etiam *emersio ex aquâ* in hoc casu requiritur; hæc autem opinio probabilitate caret, quia etiam si baptizatus in aquis moritur, sufficienter tamen significatur animæ ablutio[4].

---

[1] **S. Alphonsus**, l. VI, 105-107; **Konings**, 1253-54; **Marc**, 1456-57; **Lehmk.**, 83-86 (61-62); **Sabetti**, 655; **Ballerini-Palmieri**, n. 12 sq.

[2] Ita *S. Offic.*, 14 dec. 1898, *Collectan.*[2], 2028.

[3] *In IV Sent.*, dist. 3, a. 8.

[4] **Suarez**, disp. XX, sect. 3, n. 5.

(B) *Ad liceitatem*, attendantur hæc *Ritualis* verba (n. 10): "Baptisma licet fieri possit aut per infusionem aquæ, aut per immersionem, aut per aspersionem, primus tamen vel secundus modus, qui magis sunt in usu, pro Ecclesiarum consuetudine retineantur"; jamvero usus nunc invaluit per *infusionem* baptizare, et trina fit ablutio *in modum crucis* uno et eodem tempore quo verba proferuntur : Ego te baptizo in nomine Patris (*fundat primo*), et Filii (*fundat secundo*) et Spiritûs Sancti (*fundat tertio*).

§ II. De Baptismi forma [1]

404. Juxta *Rituale* Romanum, hæc forma adhibenda est : "Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti" sine *Amen* in fine.

Græci autem dicunt : "*Baptizatur* (non autem, ut quidam putârunt, baptizetur) N. servus Christi in nomine Patris, etc. ... amen". Olim non sacerdos baptizans, sed populus vel clerus præsens respondebat *Amen* : proinde hæc non est vox essentialis.

405. 1° *Thesis* : **Forma baptismi essentialis tria exprimere debet : 1) distinctam invocationem trium personarum, 2) actum abluendi, 3) subjectum.** *Certum videtur* contra quosdam theologos qui putârunt valere baptismum in nomine Christi aut Trinitatis collatum sine distinctâ personarum enumeratione [2], vel invocationem trium personarum sufficere sine verbis : *te baptizo* [3].

Verba : "*Euntes ergo*, etc." *ex se* non præbent argumentum *apodicticum*, quia Christus ibi non dixit verba *Ego te baptizo*, etc., esse inter baptizandum pronuntianda; sed Ecclesia, verborum Christi custos et interpres, ita præfata verba intellexit, ut ex antiquissimis documentis constat.

406. (a) *Ex Patribus.* In *Didache* legitur : "Baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritûs sancti". *S. Justinus* refert baptismum conferri "in nomine Parentis universorum

[1] S. Thomas, 3 p., q. 66, a. 5; S. Alphonsus, 108-112; Tournely, *Prælect. de Baptismo*, q. I, art. 3; Pesch, n. 377-396; Van Noort, 180-190; Konings, 1255-56; Marc, 1458-59; Lehmk., 63-64; Sabetti, 656-657; Ballerini-Palmieri, n. 24 sq.

[2] *P. Lombardus, Scotus, Cajetanus*, etc. — [3] *Morinus*, aliique.

ac Domini Dei ac salvatoris nostri Jesu Christi ac Spiritûs Sancti "[1]. *Tertullianus* asserit Christum præcepisse ut gentes tingerentur in nomine Patris et Filii, et Spiritûs Sancti[2]; et alibi : " Nec semel sed ter ad singula nomina in singulas personas mergitamur "[3]. Quod quidem esse *necessarium* affirmat *S. Ambrosius* : " Nisi baptizatus fuerit in nomine Patris et Filii et Spiritûs Sancti, remissionem non potest accipere peccatorum "[4]. Idem proclamant *SS. Athanasius, Gregor. Naz., Augustinus*, aliique.

(b) *Ex monumentis liturgicis* vetustissimis. Ita *Canones Hippolyti* (122) : " Presbyter baptizandum ter immergit; singulis vicibus autem dicit : Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritûs Sancti ". *Canones Apostolorum* (49) : " Si quis episcopus aut presbyter secundum Domini constitutionem non baptizaverit in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum... deponatur ". — Pariter in *euchologiis* et *ritualibus* græcis et latinis inveniuntur tria superius indicata, etsi formæ in aliis discrepant.

(c) *Ex decretis Pontificum : Pelagii I* decernentis non esse baptizandum in nomine Christi tantummodo, sed in nomine Trinitatis, juxta præceptum Domini dicentis : Ite, baptizate in nomine Patris, etc.[5]; — Alexandri III[1] (1159-1181) : " Si quis puerum ter in aquâ immerserit in nomine Patris et Filii et Spiritû Sancti, amen; et non dixerit : Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritûs Sancti, amen, non est puer baptizatus "[6]; — Alexandri VIII damnantis hanc propositionem : " Valuit aliquando baptismus sub hâc formâ collatus : In nomine Patris, etc., prætermissis illis : Ego te baptizo "[7].

407. Solv. difficultates. (A) In libro *Actuum* legitur Apostolos baptizâsse *in nomine Jesu Christi;* ergo necesse non est baptizare in nomine trium personarum distinctarum.

Ad hanc difficultatem solvendam triplex proposita fuit explicatio : (a) alii, cum *Bedâ*, *Lombardo*[8], *Scoto*, etc., putârunt Baptismum collatum in nomine Christi esse validum, quia hæc forma implicite

[1] *Apol. I*, 61, *P. G.*, VI, 419. — [2] *De bapt.*, 13, *P. L.*, I, 1215.
[3] *Adv. Prax.*, 26, *P. L.*, II, 190.
[4] *De mysteriis*, c. IV, n. 20, *P. L.*, XVI, 394.
[5] Denz.-Bann., 229. — [6] Denz.-Bann., 398 (331).
[7] Denz.-Bann., 1317 (1184). — [8] *Sentent.*, lib. IV, dist. 3, n. 2.

continet invocationem SS. Trinitatis : hæc opinio hodie omnino antiquata est. (b) Alii, cum *S. Thomâ* [1], censuerunt Apostolos per *specialem dispensationem* valide baptizâsse in nomine Christi, ut ejus nomen sic honorabile redderetur. (c) Alii vero communius putant baptizare *in nomine Jesu* nihil aliud significare nisi baptizare *in Christum credentes*, vel *Christi Baptismum* conferre, per oppositionem ad Joannis baptismum. Revera ex antiquissimis documentis, v. g., *Didachè*, constat jam exeunte sæculo primo baptismum collatum esse in nomine Patris, Filii et Spiritûs Sancti, quamvis ibidem dicatur baptismum conferri nomine Christi. Insuper haud pauci inter Patres, v. g., *S. Cyprianus*, *S. Augustinus*, *Origenes*, *S. Chrysostomus* explicite dicunt verba *in nomine Jesu* non excludere invocationem SS. Trinitatis [2].

408. (B) *Opponitur* etiam primis sæculis, in quibusdam ecclesiis, Baptismum collatum esse in nomine SS. Trinitatis, prætermissis verbis "*Ego te baptizo*"; videlicet interrogationes ad catechumenum fiebant : "Credis in Deum Patrem?... in Jesum Christum Filium Dei... etc."; post singula autem responsa, catechumenus immergebatur successive invocato nomine Patris et Filii... [3]

Resp. (a) Fatemur equidem præfatas interrogationes usitatas fuisse, nec in omnibus scriptis mentionem fieri verborum *Ego te baptizo* vel *Baptizatur servus Christi*. Sed ex hoc silentio minime sequitur hæc verba omissa fuisse; nam in antiquissimis documentis, v. g., *Canonibus Hippolyti*, interrogationes commemorantur *simulque* dicitur in primâ mersione, in secundâ etc., recitanda esse verba : *Ego te baptizo*. Si igitur in quibusdam scriptis hæc non recensentur, id explicari potest ex eo quod tanquam notissima supponuntur. In Ecclesiis enim tam Latinis quam Græcis præfata verba aut similia jam a longissimo tempore adhibentur, ideoque verisimiliter semper in usu fuerunt.

(b) Præterea, quoties assertum est hæc verba necessaria non esse, toties Rom. Pontifices eorum necessitatem asseruerunt, ex dictis supra, n. 406.

409. 2° **Regulæ practicæ.** (a) Vox *ego* in linguâ latinâ essentialis non est, quia satis includitur in verbo *baptizo;* secus autem in linguâ anglicâ, germanicâ, gallicâ... etc., quia pronomen in verbo ipso non continetur.

---

[1] *Sum. theol.*, 3, q. 66, a. 6, ad 1.

[2] S. Cyprian., *ep. ad Jubaian.*, n. 17-18, *P. L.*, III, 1120; S. August., *Cont. Maxim.*, l. II, c. 17, n. 1, *P. L.*, XLII, 783; Origenes, *In ep. ad Rom.*, l. V, 8, *P. G.*, XIV, 2039; S. Chrysost., *homil. 30 in II Cor.*, XIII, 13, *P. G.*, LXI, 608.

[3] Morinus, *De pœnitent.*, l. VIII, c. 16, n. 21; P. de Puniet, in *Dict. d'Archéol. (D. Cabrol)*, t. II, 342-344.

(b) Vox *te* pariter essentialis est [1], potest autem suppleri per *vos* aut nomen proprium.

(c) *Baptizo* est vox essentialis; suppleri potest valide per verbum exprimens notionem abluendi; non autem per verbum exprimens tantummodo Baptismi effectus. Hinc valida esset forma: "ego te abluo, tingo, lavo"; invalida: "ego te ungo; ego tibi ministro sacramentum remissionis peccatorum". Aliquatenus dubia est forma: "*I christen thee*" (*etymologice* te facio christianum), quia non sufficienter ablutionem exprimit; multo probabilius tamen valida est, quia, ex usu loquendi hodie recepto, idem significat ac *te baptizo* [2]. — Invalidus esset Baptismus collatus per verbum *præteriti temporis* (baptizatus est), nisi ex usu loquendi aut intentione ministri intenderetur tempus præsens [3].

(d) *Probabilius* vox *in* non est essentialis cùm ejus omissio in linguâ latinâ sensum non destruat; sed ejus omissio ***probabiliter*** dubium reddit sacramentum.

(e) Vox *nomine* est essentialis. Dicere *cum* nomine sine malâ intentione valori non obstat [4]; idem dici potest de "*in nomen*". *In nominibus* Baptismum invalidaret, quia non exprimit personarum unitatem; "*in auctoritate*" dubium relinqueret Baptismum.

(f) Essentiale est singillatim exprimere tres personas SS. Trinitatis, et quidem vocibus communiter receptis. Unde omnino dubia est forma "in nomine Dei, in nomine Trinitatis"; dubia est forma "in nomine Patris et *Christi* (loco Filii) et Sp. Sancti"; dubia est forma: "in nomine Dei unius et trini"; immo aliquatenus dubia: "in nomine Genitoris et Geniti et Procedentis ab utroque". Invalida est: "In nomine Christi" [5].

---

[1] "De baptismo, ex omissione pronominis *te* in ejus collatione, quod ex Coreanorum ignorantiâ sæpe contigisse refert, *invalidum* fuisse sacramentum perspicua res est". (Ex Litt. *S. C. de Prop. F., Collect.*, n. 526).

[2] Maximam probabilitatem hæc opinio nacta est ex eo quod, an. 1894, a S. Sede approbatum est *Rituale Slave...*, in quo forma baptismi hæc est: *Ja te krstim* (te christianizo), quia ex usu communi Slavorum hoc vocabulum significat *te baptizo*. (Van Noort, n. 184; *Acta. f. Kathl. Theol.*, 1901, p. 318).

[3] Ita *S. Cong. de Prop. Fide* (*Collectanea*, n. 68 (519).

[4] Ita *S. Cong. Concil.* et *S. Offic.* pluries, v. g., 16 aug. 1828.

[5] Cum *Lehmkuhl*, n. 90 (64) putamus formulam "in nomine Dei Patris et Dei Filii et Dei Spiritûs S." esse validam, quamvis *Gury* eamdem tanquam

(g) Quoad vocem "*et*", si bis omittitur, dubius est Baptismus; validus autem erit, si omittitur semel tantum, scilicet inter nomen Patris et nomen Filii, sine pravâ intentione, ut patet ex decisione S. Cong. Conc. et S. Offic., 12 Sept. 1801, in *Fæsul.*[1]

Vide insuper regulas generales in *Tr. de Sacram. in genere* traditas, n. 286.

Caput iij.

DE EFFECTIBUS BAPTISMI.

410. **Status quæstionis.** (A) Juxta Protestantes *orthodoxos*, nullus character Baptismo imprimitur, nulla gratia vere confertur, sed fiducia excitatur in nobis, per eam peccata nostra teguntur seu cessant nobis imputari[2]. *Liberales* autem dicunt effectum Baptismi esse tantummodo *juridicum*, quatenus per eum Ecclesiæ cooptamur.

(B) Secundum fidem catholicam, duplex est Baptismi effectus : *character*, quo Christo configuramur et Ecclesiæ cives efficimur, et *gratia regenerativa*, quâ remittuntur peccata et pœnæ peccato debitæ.

§ I. De characterе[3].

411. Characterem infundi per baptismum omnibus qui hoc sacramentum *valide* recipiunt, etiam indignis, jam supra probavimus, nn. 325, 333; quid vero in animâ baptizati efficiat declaremus oportet.

---

dubiam habeat (Casus II, n. 191), quia sufficienter trinitatem personarum indicat, nec tritheismum importat; in praxi tamen, si casus occurrat, adeantur Rom. Congregationes.

[1] **Lehmk.**, n. 89 (63).

[2] " Hoc primum est quod nobis a Domino proponitur (Baptismus) ut symbolum sit nostræ purgationis ac documentum... instar signati cujusdam diplomatis, quo nobis confirmet peccata nostra omnia sic deleta, inducta, obliterata esse, ne unquam in conspectum suum veniant, ne commemorentur, ne imputentur". (**Calvinus,** *Instit.*, l. IV, c. 15, n. 1).

[3] **Van Noort**, n. 198-200; **Card. Billot**, I, p. 262-263.

1° Per baptismalem characterem *homo unitur Christo, sicut membrum capiti.* Quo sensu dicitur : " Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis " [1] ; aut etiam : " Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi " [2] ; nam per hæc verba significatur nos per Baptismum fieri discipulos Christi, ejus subditos, et membra corporis cujus ipse est caput.

2° Per baptismalem characterem homo *aggregatur veræ Ecclesiæ Christi,* seu *fit civis Ecclesiæ,* cujus auctoritate securius gubernatur in rebus ad salutem conducentibus. Dicitur de iis qui ipso die Pentecostes a Petro conversi sunt : " Qui receperunt sermonem ejus baptizati sunt, et appositæ sunt (Ecclesiæ) animæ circiter tria millia " [3] ; quibus verbis implicite asseritur Baptismum esse veluti januam, per quam quis in Ecclesiam ingreditur, atque fit Ecclesiæ civis. — Etiam qui apud hæreticos aut schismaticos baptizantur *veræ* seu *Catholicæ* Ecclesiæ aggregantur, et quidem *actu,* si sunt *infantes, jure* et *debito,* si sunt *adulti* ab Ecclesiâ *actu* sejuncti. Cùm enim *una* sit Ecclesia Christi, ut alibi probatum est, Baptismus a Christo institutus huic uni Ecclesiæ omnes aggregat.

Ex quo sequitur quemlibet extra Ecclesiam baptizatum *saltem de jure* ad Catholicam Ecclesiam pertinere, ejusque jurisdictioni et legibus subjacere [4], ideoque teneri *actu* se huic aggregare, statim ac eam ut veram Ecclesiam agnosci.

Sequitur etiam eos qui in infantiâ baptizati sunt, legibus Christi et Ecclesiæ obligari, cùm adoleverint, absque ulteriori ratihabitione : christianus enim character indelebiliter iis inest cum obligationibus eidem annexis.

3° Per baptismalem characterem, *homo fit idoneus ad cetera sacramenta suscipienda et alia Ecclesiæ bona.* Id implicite asseritur a *Florent.* declarante Baptismum esse *januam* vitæ spiritualis, et expresse a *Catechismo Romano* [5] :

[1] *Galat.*, III, 27. — [2] *I Cor.*, VI, 15. — [3] *Act.*, II, 41.

[4] Possunt tamen *bonâ fide* excusari quamdiu invincibiliter ignorant Catholicam Ecclesiam esse veram Ecclesiam. Ecclesia pariter eos dispensare potest a legibus mere ecclesiasticis, si, ob bonum commune, id opportunum judicaverit.

[5] Pars II^a, de Sacram. in genere, n. 30.

"Baptismi quidem charactere... consequimur, ut ad alia sacramenta suscipienda reddamur idonei". Ratio est quia Baptismus nos efficit membra et cives Ecclesiæ; atqui civis alicujus societatis eo ipso idoneus efficitur ad recipienda bona quæ in eâ sunt; ergo.

§ II. De gratia per Baptismum collata [1].

412. *Thesis :* **Gratia sacramentalis Baptismi est gratia regenerativa, cum jure ad obtinendas gratias actuales pro vitâ christianâ recte instituendâ, et plenâ remissione peccatorum pœnæque peccatis debitæ.**

Certum est ex *Tridentino* [2] : "Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam quæ in Baptismate confertur, *reatum originalis peccati remitti negat;* aut etiam asserit non tolli totum id quod *veram et propriam peccati rationem* habet; sed illud dicit tantum *radi*, aut *non imputari*, A. S. : in renatis enim nihil odit Deus : quia nihil est damnationis iis, qui vere consepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem, qui non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cæli remoretur". — Constat etiam ex *decreto ad Armenos :* "Hujus sacramenti effectus est remissio omnis culpæ originalis et actualis, omnis quoque pœnæ".

413. **Declaratur.** (a) Gratia baptismi vocatur *regenerativa*, quia, sicut per carnalem generationem accipimus *primum esse et vivere naturale*, ita per baptismum seu per *lavacrum regenerationis* accipimus *primum esse et vivere supernaturale.* (b) Hæc autem regeneratio fit per infusionem *gratiæ habitualis*, ideoque *virtutum* infusarum et *donorum* (supra, nn. 138, 193.), vitam igitur novam accipimus, deiformem ac similem vitæ ipsius Christi. (c) Consequenter delentur omnia peccata, sive originale sive actualia antea commissa, immo et pœna temporalis istis peccatis debita, Deo sic volente, ut

[1] S. Thom., 3 p., q. 69; Suarez, disp. XXVI; Bellarminus, l. I, c. 12-18; Drouin, l. II, q. IV; Tournely, q. IV; Billuart, diss. IV; de Augustinis, n. 8; Corblet, *op. cit.*, l. VIII. — Vide etiam quæ diximus in *Tr. de Gratiâ*, n. 138.

[2] Sess. V, can. 5.

in novitate vitæ ambulemus. (d) Ut hanc novam vitam rectè vivamus, datur nobis jus ad gratias actuales tempore opportuno obtinendas.

414. Probatur : (A) *Script.* (a) Ex testimonio *S. Petri* dicentis Baptismum conferri *in remissionem peccatorum* et ut accipiatur gratia seu donum Spiritûs [1].

(b) Ex testimonio *S. Pauli*, qui asserit : 1) nos baptizari *in morte ipsius* Christi, et cum eo per Baptismum *sepeliri in mortem*, ut quomodo Christus surrexit a mortuis, ita et nos *in novitate vitæ* ambulemus, ut *destruatur corpus peccati* et ultra non serviamus peccato, sed *vivamus Deo* in Christo Jesu, habentes fructum nostrum in *sanctificationem*, finem vero *vitam æternam* [2]. Quæ quidem omnia vivide tria exprimunt, nempe *remissionem peccati*, *novæ vitæ infusionem*, necnon *obligationem sancte vivendi ;* 2) nos per baptismum *exspoliare veterem hominem* cum actibus suis, et *induere novum*, qui secundum Deum creatus est in *justitiâ et sanctitate veritatis* [3] ; quibus verbis idem modo diverso exponitur ; 3) omnes fideles efficere *unum corpus*, cujus caput est *Christus*, mediante *uno Spiritu*, qui eamdem vitam eamdemque caritatem diffundit in cordibus nostris [4] ; 4) eos salvos fieri per *lavacrum regenerationis* et *renovationis* Spiritûs sancti [5].

(c) Ex testimonio *S. Joannis* referentis verba *Christi* de spirituali *regeneratione per aquam et Spiritum* quæ necessaria est ad ingrediendum regnum cælorum [6].

Constat igitur ex Scripturâ per Baptismum conferri *gratiam regenerativam*, quâ *remittuntur omnia peccata*, et suscipitur *obligatio novam vitam* ducendi, Christum imitando, cooperante Spiritu Sancto.

415. (B) *Tradit.* (a) *Patres*, præfata Scripturæ testimonia explicantes, diversos Baptismi effectus extollunt, nempe non solum remissionem omnis culpæ et pœnæ, sed etiam infusionem gratiæ regenerativæ et privilegiorum quæ eam comitantur.

---

[1] *Act.*, II, 38. — [2] *Rom.*, VI, 3-22.
[3] *Galat.*, III, 27-29 ; *Coloss.*, III, 9-10 ; *Ephes.*, IV, 24.
[4] *I Cor.*, XII, 12-27 ; *Rom.*, V, 5. — [5] *Tit.*, III, 5. — [6] *Joan.*, III, 5.

Ita in *ep. Barnabæ*[1] legitur : " Nos descendimus quidem in aquam *pleni peccatis* ac sordibus, emergimus autem *fructificantes* in corde timorem et in spiritu spem in Jesum habentes". Quod *Hermas* sic breviter contrahit : " In aquam igitur descendunt *mortui* et ascendunt *vivi*"[2]. *Tertullianus* addit : " Exempto scilicet reatu eximitur et *pœna*"[3]. Plenius vero *Clemens Alex.* describit mirabiles effectus gratiæ quos producit Baptismus : " Baptizati *illuminamur;* illuminati *in filios* adoptamur; adoptati *perficimur;* perfecti *immortales* reddimur... Multis autem modis vocatur illud opus, gratia, illuminatio, perfectum et lavacrum. Lavacrum quidem, per quod peccata abstergimus. Gratia autem quâ remittuntur pœnæ quæ peccatis debentur. Illuminatio autem, per quam sanctam illam et salutarem lucem intuemur, hoc est per quam Deum perspicimus"[4]. *S. Cyprianus* narrat quomodo, undæ genitalis auxilio adjutus, id quod prius difficile et impossibile putabatur, multo facilius implere potuerit[5]. *S. Cyrillus Hierosol.*[6], doctrinam S. Pauli exponens, declarat Baptismum esse non solum *sepulchrum*, in quo peccato morimur, sed etiam *uterum* in quo spiritualiter renascimur. Quos effectus *S. Basilius* ita describit[7] : " Baptismus captivis est redemptionis pretium, debitorum condonatio, mors peccati, regeneratio animæ, indumentum lucidum, sigillum infrangibile, vehiculum ad cælum, regni conciliator, adoptionis donum". Eosdem eloquenter exponit *S. Chrysostomus*[8] : " Ecce *libertatis serenitate* perfruuntur qui tenebantur paulo ante captivi, et *cives Ecclesiæ* qui fuerunt in peregrinationis errore, et *justitiæ* in sorte versantur qui fuerunt in confusione peccati. Non enim tantum sunt *liberi*, sed et *sancti*, non tantum sancti sed et justi, non solum justi sed et *filii*, non solum filii sed et *heredes*, non solum heredes sed et *fratres Christi*, nec tantum fratres Christi sed et *coheredes*, non solum coheredes sed et *membra*, non tantum membra, sed et *templum*, non tantum templum sed et organa Spiritûs".

(b) Inter *Scholasticos*, quidam, habitum et actum non satis distinguentes, putârunt per baptismum virtutes infusas infantibus non conferri, quippe qui sint inhabiles ad actus virtutum. Contrariam vero opinionem *C. Viennense* ut probabiliorem elegit : " Opinionem quæ dicit tam parvulis quam adultis conferri in Baptismo informantem gratiam et *virtutes*, tanquam *probabiliorem* et dictis sanctorum et doctorum modernorum theologiæ magis consonam et concordem sacro approbante concilio duximus eligendam"[9]. *Tridentinum*

[1] *Barnab.*, XI, 11. — [2] *Simil.*, IX, 16, 3. — [3] *De Baptis.*, 5, *P. L.*, I, 1206.
[4] *Pædagog.*, l. I, c. 6, n. 25, 3, *P. G.*, VIII, 280; Journel, 407.
[5] *Ad Donat.*, 4, *P. L.*, IV, 200; Journel, 548. — [6] *Catéches.*, XX, 4-5.
[7] *Homil.*, 13. In sanct. bapt., 5, *P. G.*, XXXI, 433; Journel, 968.
[8] Ap. *S. August.*, *C. Julian.*, l. I, c. 6, 21, *P. L.*, XLIV, 654; Journel, 1228.
[9] Denz.-Bann., 483 (411).

autem aperte declaravit per Baptismum infundi virtutes fidei, spei et caritatis (supra n. 193).

416. (C) *Rat. theol.* Per baptismum homo incorporatur Christo ut membrum ejus, et fit particeps ejus passionis et mortis. Jamvero a capite Christo in omnia ejus membra gratiæ et virtutum plenitudo derivatur; ideoque baptizatus moritur vetustati peccati et incipit vivere novitati gratiæ; et quia passio Christi est sufficiens satisfactio pro omnibus peccatis, baptizatus liberatur a reatu totius pœnæ sibi debitæ pro peccatis, ac si ipse sufficienter pro his peccatis satisfecisset [1].

417. **Corollaria.** (A) *Vitæ pœnalitates in baptizatis permanent in hâc vitâ, et quidem convenienter.* Id enim quotidianâ constat *experientiâ :* dolores, mors, ignorantia, et concupiscentia, quæ sunt pœnalitates, in baptizatis existunt, nec totaliter auferentur nisi in cælo; sed dantur nobis gratiæ ut eas patienter et meritorie toleremus, et ita in virtute proficiamus. Variæ rationes convenientiæ afferri possunt ad explicandum cur Deus eas reliquerit.

(a) Ex parte *Christi :* nam convenit christianos, qui per Baptismum fiunt membra Christi, similes esse Capiti suo; atqui tota vita Christi crux fuit et martyrium : " Nonne hæc oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam " [2]? Ergo talis debet esse vita christiani. Merito igitur *S. Bernardus* ait : " Pudeat sub spinato capite membrum fieri delicatum " [3].

(b) Ex parte *hominis :* conveniebat hominem victoriæ coronam mereri, antequam eam acciperet; atqui illæ pœnalitates homini præbent optimum medium ut possit, per multa certamina, coronam gloriæ mereri : " Id quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ... æternum gloriæ pondus operatur in nobis " [4].

(c) Ex parte *Ecclesiæ :* conveniebat homines in Ecclesiam intrare, Baptismumque accipere propter motiva supernaturalia, non autem propter naturalia; atqui si Baptismus tolleret vitæ pœnalitates, multi ad illum concurrerent, non

[1] S. Thom., 3, q. 69, a. 1, 2, 4. — [2] *Luc.*, XXIV, 26.
[3] *Serm. V in fest. omnium SS.*, n. 9. — [4] *II Cor.*, IV, 17.

propter gratiam aut gloriam obtinendam, sed ut liberarentur ab incommodis illarum pœnalitatum [1].

418. B *Baptismus regni cælestis januam aperit:* nam aperire januam regni cælestis est removere impedimentum quo quis impeditur regnum cæleste introire. Hoc autem impedimentum est culpa et reatus pœnæ. Atqui supra ostensum est per Baptismum omnem culpam et reatum pœnæ tolli: ergo effectus Baptismi est apertio januæ regni cælestis [2].

419. *Scholion.* In Baptismo fit velut *contractus* seu fœdus inter Deum et homines. A Ex una parte Deus: (a) remittit omnem culpam et pœnam: (b) infundit quoque vitam spiritualem: (c) promittendo insuper omnia media necessaria ad eam servandam et augendam.

B Ex altera parte, baptizatus: (a) abnegat Satanam, ejusque pompas et opera, id est peccata et peccati occasiones: (b) suscipit obligationem christiane vivendi, Christi vestigia sequendo: (c) et profitetur obedientiam Ecclesiæ ejusque Pastoribus, præsertim vero R. Pontifici, qui est Christi vicarius. — Hæc promissa sæpe vocantur *vota* Baptismi, et de eis jam sermonem habet *S. Cyrillus Hieros.* [3]

Caput iij.

DE SUBJECTO BAPTISMI.

Subjectum Baptismi sunt omnes et soli homines viatores nondum baptizati.

Dicemus: 1° de *necessitate* Baptismi *pro omnibus;* 2° de *regulis practicis* circa receptionem et iterationem Baptismi.

Art. I. De necessitate Baptismi [4].

I. De necessitate Baptismi aquæ.

420. Status quæstionis. A Duplici modo aliquid potest esse necessarium ad salutem, scilicet necessitate

[1] S. Thom., 3, q. 69, a. 3. — [2] S. Thom., 3, q. 69, a. 7. — [3] *Catech.*, XXI, 19.
[4] S. Thom., 3 p., q. 68, a. 1 sq.; Suarez, disp. XXVII; Bellarminus, c. 1-5; Drouin, q. VI, c. 1; Tournely, q. II; Billuart, diss. III, a. 1; de Augustinis, a. 5; Corblet, *op. cit.*, lib. III; Pesch, n. 469 sq.

medii vel præcepti. (a) Id necessarium est necessitate *medii*, quod *positive* conducit ad salutem, et quidem ita ut sine eo, etiam *inculpabiliter* omisso, salus obtineri nequeat; in hoc casu igitur, neque ignorantia, neque impotentia excusare potest. Aliquid autem potest esse necessarium necessitate medii dupliciter: 1) *intrinsece*, quando ex *naturâ suâ* ita ordinatur ut per aliud suppleri nequeat, v. g., fides pro adulto in sacr. Baptismi vel Pœnitentiæ, etc.; 2) *extrinsece*, quando solum ex *positivâ Dei institutione* requiritur ad salutem, ita ut per alia media, Deo volente, suppleri possit: v. g., Baptismus aquæ, sacr. Pœnitentiæ. Hæc proinde necessitas non est absoluta, sed tantum *relativa* aut *hypothetica*.

(b) Id vero necessarium est necessitate *præcepti*, quod ita præscribitur ut libere omitti nequeat sine peccato; si igitur culpabiliter omittitur, est causa damnationis; si autem inculpabiliter, ob ignorantiam vel impotentiam, absque eo salus obtineri potest; ita est, v. g., de susceptione Eucharistiæ.

(B) Circa necessitatem Baptismi multi sunt errores: (a) *Pelagiani*, necnon *Sociniani*, et *Unitarii* absolute negârunt ejus necessitatem, logice quidem, cùm existentiam originalis peccati rejicerent. *Quakeri* negant necessitatem Baptismi aquæ, et docent solum spiritualem Baptismum esse necessarium.

(b) *Baptistæ* contendunt *infantes* nec valide nec licite baptizari, cùm sint incapaces fidei actum eliciendi [1]; quod quidem logice fluit ex theoriâ de fide justificante.

(c) Idem docere debuissent ceteri *Protestantes*: sed, cùm Scriptura tam evidenter necessitatem Baptismi inculcet, hanc negare non potuerunt. Quare *Lutherus* ejusque primi discipuli admiserunt Baptismum esse necessarium necessitate medii [2]. *Calvinistæ* putârunt eum necessarium esse tantum necessitate *præcepti*, cùm sola fides, inquiunt, possit hominem spiritualiter regenerare.

(d) Hodie vero plerique Protestantes, exceptis *Ritualistis*, putant fidem sufficere etiam sine Baptismo.

421. *Thesis I*ª: Baptismus aquæ post Evangelium promulgatum est necessarius necessitate medii tum adultis

[1] **Hovey** *, *Systematic Theology*, p. 323.

[2] Postea vero Lutherani docuerunt Baptismum per media extraordinaria suppleri, quando impossibile est eum conferre.

tum parvulis necessitate tamen extrinsecâ et relativâ. *De fide est* quoad *adultos*, certum est quoad *infantes*. Constat ex *Tridentino* : " Si quis dixerit Baptismum liberum esse, hoc est non necessarium ad salutem, A. S."[1]; quæ quidem verba modo generali Baptismi necessitatem proclamant, et magis elucidantur per alia, in quibus declaratur justificationem " post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis, aut ejus voto, fieri non posse, sicut scriptum est : Nisi quis renatus fuerit, etc...[2] " Ibi aperte declaratur nullum justificari sine Baptismo aut ejus voto, ideoque Baptismum aquæ esse *medium* necessarium ad justificationem, nisi ejus *voto* suppleatur. Cùm vero infantes hujus voti capaces non sint, si moriuntur absque baptismo, salvari nequeunt. Quænam sit eorum sors, alibi exposuimus, *De Deo Creante*, n. 922.

422. Dicitur : (a) *post Evangelium promulgatum*, quia, cùm lex Baptismi sit *positiva*, non obligat nisi promulgetur. Hæc quidem promulgatio cœpta est die Pentecostes, et successu temporum ad varias regiones extensa est.

Controvertitur autem num hodie apud omnes gentes et tribus promulgata fuerit. 1) *Pauci* theologi putant, cum *Perrone*[3], quasdam esse gentes aut tribus in quibus insufficienter promulgata fuerit, ideoque ibi adhuc vigere remedia ante Christum instituta pro remissione peccati originalis. 2) *Communius* tamen theolog docent, cum *Suarez*[4], legem Baptismi obligare etiam infideles qui eam ignorant. Nam illa lex est irritans seu invalidans antiquum remedium ante Christum institutum; atqui lex irritans obligat statim ac publice fuit promulgata, etiamsi per accidens a quibusdam subditis ignoretur; ita, v. g., lex irritans clandestina matrimonia valet etiam pro illis personis quæ legem ignorant.

(b) ... *Necessarius necessitate relativâ*, ita ut per alia media suppleri possit, ut mox probabimus.

423. **Probatur** : (A) *Scripturâ*, non quidem solâ, sed *traditionali interpretatione* rectè intellectâ. (a) Apud *Synopticos*, baptismus fidei æquiparatur tanquam conditio ad salutem necessaria : " Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit "[5]. — (b) Apud *S. Joannem*, Baptismus aquæ pariter

[1] Sess. VII, can. 5 de Bapt. — [2] Sess. VI, cap. 4.

[3] *De Baptismo*, n. 135; Dublanchy, *De axiomate : Extra Ecclesiam nulla salus*, p. 203-204. — [4] *De legibus*, l. X, c. 4.

[5] *Marc.*, XV, 16; *Matth.*, XXVIII, 19. — Objiciunt quidem *Baptistæ* ex

proponitur ut conditio necessaria salutis : " Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Sp. Sancto, non potest introire in regnum Dei " [1]. 1) Quæ propositio est *universalis negans*, nullas ex se patiens exceptiones nisi eas quas Deus ipse positive instituit (scilicet martyrium et Baptismi votum, ut infra dicetur); 2) verba non in formâ præceptivâ enuntiantur, sed declarant Baptismum necessarium esse ut *medium ad finem;* sicut enim nativitas est medium ut quis vitâ naturali vivat, ita spiritualis renascentia declaratur medium necessarium ad salutem; 3) in *tertiâ persona* proferuntur, ac proinde conditionem absolutam exprimunt, et parvulos æque ac adultos complectuntur; 4) Christus ipse hanc interpretationem confirmat, dum immediate addit : " Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu, spiritus est "; his enim verbis declarat ideo Baptismum esse necessarium quia homo qui ex carne nascitur, est peccator, et non potest spiritualem vitam acquirere nisi ex Spiritu denuo nascatur; atqui hæc ratio evidenter valet pro omnibus sive adultis sive parvulis, et ostendit Baptismum necessarium esse ut *medium* ad spiritualem regenerationem. — Quod quidem argumentum jam *ex se* valde probabile est; quia vero stricte loquendo posset forsan de solâ necessitate præcepti intelligi, Traditione firmandum est.

424. (B) *Traditione.* Patres, etsi non explicite necessitatem *medii* a necessitate *præcepti* distinxerunt, variis tamen modis thesim nostram affirmant, dicendo Baptismum ideo necessarium esse ut *peccatum originale tollatur* et *porta cœli aperiatur*, aut esse *conditionem* sine quâ salus obtineri nequit. Quod docent primum quoad omnes homines *in*

verbis *S. Marci* neminem baptizari posse nisi prius signa fidei dederit. Sed immerito : nam obligatio credendi solos adultos respicit, ut ex contextu evidenter apparet; loquitur enim Christus de iis qui per prædicationem convertentur, ac proinde de adultis, et ab iis exigit fidem ad hoc ut possint ad Baptismum admitti. Sed antea absolutam necessitatem Baptismi pro omnibus declaraverat; et verba sequentia apud S. Marcum talem necessitatem minime infringunt. — Apostolos autem baptizâsse etiam parvulos *probabiliter* infertur ex textibus in quibus dicitur eos baptizavisse neo-conversos cum omni domo seu familiâ eorum : " Baptizavi autem et Stephanæ domum " (*I Cor.*, I, 16), " Baptizatus est ipse et omnis domus ejus continuo " (*Act.*, XVI, 33); nam omnino probabile est in hisce familiis fuisse quosdam puerulos.

[1] *Joa.*, III, 5.

genere, et mox (a tertio sæculo) ad ipsos *infantes* extendi explicite declarant.

a *Sæc. II*, *Hermas* asserit neminem, nec etiam justos Antiquæ Legis, intrare in regnum Dei nisi per aquam (baptismatis) ascendat : " Necesse habuerunt per aquam ascendere ut vitam consequerentur; aliter enim non poterant intrare in regnum Dei, nisi mortalitatem deposuerint vitæ suæ prioris "[1].

b *Sæc. III*, *Tertullianus* docet neminem sine Baptismo salvari[2] : " Præscribitur nemini sine Baptismo competere salutem, ex illâ maxime pronuntiatione Domini, qui ait : *Nisi quis*... etc." — Quod *S. Cyprianus* ad infantes extendit, quia et ipsi peccato non proprio sed alieno maculantur : " Quanto magis a baptismo prohiberi non debet infans qui recens natus nihil peccavit nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ primâ nativitate contraxit, qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata "[3]. Quare, cum ceteris collegis qui concilio cuidam adfuerant numero sexaginta sex, vult parvulos baptizari etiam ante octavam diem[4]. — *Origenes* autem existentiam originalis peccati demonstrat ex eo quod Baptisma, pro remissione peccatorum collatum, " secundum Ecclesiæ observantiam etiam parvulis datur "[5].

c *Sæc. IV*, *S. Cyrillus Hierosol.* declarat Baptismum esse conditionem sine quâ salus obtineri nequit : " Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet, solis martyribus exceptis, qui etiam sine aquâ regnum recipiunt "[6]. Quod confirmat *S. Ambrosius* de catechumeno jam credente scribens : " Nisi baptizatus fuerit... remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritualis gratiæ munus haurire "[7]. Et alibi, post citata verba : " *Nisi quis*... ", ait : " Utique nullum excipit, non infantem, non aliquâ præventum necessitate "[8].

d *Sæc. V*, *S. Augustinus* contra Pelagianos docet infantes baptizandos esse quia et ipsi peccato originali inquinantur, ita ut nec regnum cœlorum nec vitam æternam consequi valeant nisi bapti-

---

[1] *Simil.*, IX, 16, 2-7. Ibi erronee supponit apostolos in limbos descendisse ut baptizarent justos sine baptismo defunctos.

[2] *De Baptismo*, 12, *P. L.*, I, 1213. — In eodem libro, cap. 18, ait quidem parvulos et catechumenos non esse cito baptizandos; sed hæc opinio ex quodam rigorismo oriebatur, ex eo quod nempe putabat gravissima peccata non nisi Baptismo deleri. Hæc in re igitur non est genuinus Traditionis testis ut constat ex testimonio aliorum Patrum.

[3] *Epist.* 59 (64), n. 5, *P. L.*, III, 1018.

[4] *Ibid.*, n. 2, *P. L.*, III, 1015.

[5] *In Levit. homil.*, VIII, 3, *P. G.*, XII, 496; Journel, 496

[6] *Cateches.*, III, 10, *P. G.*, XXXIII, 440; Journel, 811.

[7] *De mysteriis*, c, 4, n. 20, *P. L.*, XVI, 394; Journel, 1330.

De Abraham, l. II, c. 11, n. 84, *P. L.*, XIV, 497; Journel, 1324

zentur[1]. — Postea Conc. *Milevitanum II* (416) et *Carthaginense XVI* (418) a Zosimo approbatum anathemati zaverunt eum qui " parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lavacro regenerationis expietur "[2]. — Ex quibus sequitur Baptismum necessarium esse non solum necessitate præcepti, sed etiam necessitate *medii*, cùm sit *medium* necessarium ad tollendum originale peccatum et *conditio sine qua non* salutis. Nec necesse est alia testimonia proferre, cùm etiam adversarii fateantur jam a sæc. V° in Ecclesiâ ab omnibus agnitam fuisse absolutam necessitatem Baptismi.

425. *Objicitur* tamen prioribus sæculis multos nonnisi adulta et senili ætate baptizatos esse, ideoque Baptismum non omnino necessarium existimatum fuisse.

Resp. Hic abusus, etsi minime communis, ex variis causis ortus est : 1) quidam optabant se ferventius præparare ad suscipiendum sacramentum, quod *semel* tantum recipitur, ut constat ex iis quæ *Tertullianus* asserit in *Tr. de Baptismo*; 2) alii ab immediatâ Baptismi receptione deterrebantur timore arduorum officiorum quæ baptizatis imponebantur, præsertim quando graviter peccaverant; 3) alii tandem de salute suâ securiores esse volebant Baptismum recipiendo paulo ante mortem.

426. C. *Rat. theol.* Ex dictis in *Tr. de Deo Creante* et *de Verbo Incarnato*, nullus ex posteris Adæ salvari potest, ob peccatum originale, nisi Christo incorporetur qui nos a peccato liberavit : atqui, sub Novâ Lege, nullus Christo incorporatur nisi per Baptismum, juxta illud S. Pauli : " Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis "[3].

427. **Corollarium.** Rejiciendus est error *Erasmi* qui, etsi admittens validitatem Baptismi infantibus collati, contendebat pueros baptizatos interrogandos esse, cum ad annos discretionis pervenerint, utrum obligationes Baptismi ratas habere vellent necne, ut sic eorum libertas servari posset : et hodiernorum *Rationalistarum* qui docent omnino injustum esse obligationes in Baptismo infantibus imponi, sine eorum consensu.

Erasmi errorem non reprobat *Tridentinum*[4] : " Si quis dixerit, hujusmodi parvulos baptizatos, cum adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint quod patrini eorum nomine, cum bap-

[1] *Epist.*, CLXVI, c. 7, n. 21; c. 8, n. 23, *P. L.*, XXXIII, 730-731; Journel, 1439, 1440, 1525, 1717, 1881-82.

[2] Denz.-Bann., 102 (66).

[3] *Galat.*, III, 27. Cfr. S. Thom., 3, q. 68, a. 1.

[4] Sess. VII, Can. 14 de Baptismo.

tizarentur, polliciti sunt : et ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec aliâ interim pœnâ ad christianam vitam cogendos, nisi ut ab Eucharistiæ aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant, A. S."

Et merito; nam, quidquid dicunt *Erasmus* et *Rationalistæ*, non violatur libertas infantium qui sine proprio consensu baptizantur. Non eis enim imponuntur nisi obligationes quas ipsi accipere tenentur statim ac rationis usum attingunt. Baptismus siquidem non est quid supererogatorium; adest vera et stricta obligatio pro omnibus illum suscipiendi; proinde non læditur eorum libertas, sed e contra adjuvatur, cùm ipsis detur ab initio medium adimplendi obligationes, quæ secus ipsis etiam impositæ fuissent. Idem fit in societate civili; qui nascitur in aliquâ regione ex parentibus jura civium possidentibus, eo ipso acquirit jura et obligationes civium, absque ullâ electione propriâ.

428. *Thesis II^a* : **Baptismus aquæ suppleri potest quoad aliquos effectus per baptismum sanguinis seu martyrium, vel per baptismum flaminis seu contritionem aut caritatem perfectam cum voto Baptismi.** Certum est.

429. 1° *Martyrium Baptismi vices supplet quoad remissionem culpæ et pœnæ, tum in adultis tum in parvulis.*

Declaratur : (A) Martyrium proprie dictum est *perpessio mortis vel cruciatûs ex se mortiferi, ob catholicam fidem vel aliam virtutem christianam, et quidem patienter tolerata*, si agitur *de adultis*. Unde ad verum martyrium requiritur : (a) *mors* vel *cruciatus ex se lethalis*, nec sufficit vulnus, nisi mors exinde naturaliter sequatur, nec dolor internus etiam maximus, ut dolor B. Virginis ad crucem stantis; sufficit autem pœna *ex se* mortifera, v. g., pœna inflicta S. Joanni Apostolo, qui in ferventis olei dolium conjectus, nonnisi per miraculum mortem vitare potuit; (b) mors propter *fidem* aut aliam *virtutem* tolerata; nam, ut ait *S. Augustinus*[1], " martyres non facit pœna, sed causa ". Martyres igitur sunt qui ob fidem defendendam occiduntur, aut etiam pro defensione Ecclesiæ jurium, ut S. Thomas Cantuariensis; aut ob sigillum sacramentale, ut S. Joannes Nepomucenus; vel propter castitatem servandam, ut multæ virgines; (c) *patienter* tolerata, si agitur *de adultis* : nulla enim dispositio in infantibus requiritur; unde proprie martyres non sunt qui in sacro bello *pugnantes* cadunt, nec qui dormientes in Christi odium occiderentur, nisi antea martyrium ex supernaturali motivo exoptâssent.

(B) Ut martyrium adultos justificare possit, quædam dispositiones *internæ* requiruntur : (a) supernaturalis *attritio;* nullus enim adultus

[1] *Serm. 2 in Ps. XXXIV*, n. 13, *P. L.*, XXXVI, 340.

justificari potest, nisi a peccato saltem per attritionem se avertat; hæc autem dispositio vix abesse potest in eo qui pro Deo vitam tradit. Insuper, juxta quosdam, requiritur *perfecta contritio;* hæc autem opinio communiter rejicitur, quia sic nulla esset specialis virtus in martyrio, et illud medium cum secundo confunderetur; quod est contra modum loquendi Scripturæ[1] et Patrum. (b) *Votum* saltem implicitum Baptismi, quod nempe includitur in generali proposito omnia Dei præcepta servandi; unde si quis ante martyrium baptizari posset, deberet hoc sacramentum recipere.

(C) Martyrium remittit culpam et pœnam, non autem imprimit characterem; unde si quis lethaliter vulneratus superviveret, baptizari deberet.

430. **Prob.** (A) *Script.:* Christus enim absolute promisit *salutem* iis omnibus qui nomen ejus confiterentur coram hominibus, aut qui animam suam propter Evangelium perderent : " Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam "[2]; " Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui in cælis est "[3]. Quæ verba spectant sine dubio adultos qui libere suam vitam pro Christo tradunt; et, juxta Ecclesiæ praxim et Patrum interpretationem, etiam parvulos qui in ejus odium occiduntur : hi enim non loquendo sed moriendo ipsum confitentur, et insuper vere animam suam perdunt propter Christum et Evangelium.

431. (B) *Tradit.* (a) *Patres*, jam a tempore Tertulliani, id explicite docent, utpote clare expressum in prælaudatis textibus.

Tertullianus recenset secundum lavacrum, sanguinis scilicet, quod baptismum non acceptum repræsentat et supplet[4]. Cujus efficaciam præclare describit *S. Cyprianus*, declarans catechumenos pro fide occisos " nec privari baptismi sacramento, utpote qui baptizantur gloriosissimo et maximo sanguinis baptismo "[5]. Unde et *S. Cyrillus Hierosol.* ait : " Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet, solis martyribus exceptis, qui etiam sine aquâ regnum recipiunt "[6].

---

[1] Christus enim discipulos ad martyrium excitat quandoque ex motivo timoris : " Nolite timere eos qui occidunt corpus... sed potius eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam " (*Matt.*, X, 28); ergo motivum timoris sufficit ad martyrium. — [2] *Matt.*, X, 39. — [3] *Matt.*, X, 32.

[4] *De Baptismo*, 16, *P. L.*, I, 1217; **Journel**, 309.

[5] *Epist.*, 77 (73), 22, *P. L.*, IV, 418; **Journel**, 598.

Catech., III, 10, *P. G.*, XXXIII, 340; **Journel**, 811; cfr. 1010, 1139, 1759.

(b) Constat etiam ex *praxi Ecclesiæ*, quæ tanquam Sanctos honorat Innocentes pro Christo interfectos, aliosque infantes pro fide occisos; necnon adultos etiam qui, nondum baptizati, martyrium susceperunt (v. g., S. Emerentianam) et, nedum preces et sacrificia pro iis offerat, eorum contra opem implorat teste *S. Augustino* [1]: "injuria est enim pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari".

432. (C) *Ratione conv.* Baptismus aquæ ideo virtutem habet peccata delendi, quia nos in similitudinem mortis Christi configurat; atqui per martyrium, tum adulti, tum parvuli perfectius Christi morti configurantur quam per Baptismum aquæ, cùm martyres ejus passionem imitentur; ergo valde convenit ut martyrium justificet æque saltem ac Baptismus aquæ [2].

433. **Modus quo operatur.** Martyrium suos producit effectus, scilicet remissionem culpæ et pœnæ etiam temporalis, quasi ex *opere operato*. *Certum* est pro *infantibus*, quia incapaces sunt cujuscumque dispositionis, nec possunt justificari ex opere operantis.

Communiter admittitur pro *adultis; nam*: (a) juxta *S. Augustinum* [3] "Quicumque etiam non recepto regenerationis lavacro pro Christi confessione moriuntur, tantum in eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte Baptismatis"; atqui Baptisma ex opere operato remittit culpam et pœnam, ex dictis supra.

(b) Insuper Ecclesia non orat pro martyribus; atqui, si martyrium operaretur solum ex opere operantis, orandum esset pro eis; nam dubitari posset num eorum contritio ita perfecta fuerit, ut totam temporalem pœnam tulerit.

(c) Tandem si martyrium operatur solum ex opere operantis, suos effectus producit tantummodo vi caritatis aut contritionis perfectæ, et ita nulla ratio manet cur Baptismus sanguinis a flaminis Baptismo distinguatur.

434. 2° *Contritio aut caritas perfecta, cum voto saltem implicito Baptismi, supplet vices Baptismi aquæ quoad remissionem peccatorum.* Certum est.

---

[1] *Sermo* CLIX, I, 1, *P. L.*, XXXVIII, 868; Journel, 1513.
[2] S. Th., 3 p., q. 66, a. 12.
[3] *De Civit. Dei*, l. XIII, c. 7, *P. L.*, XLI, 381.

Dicitur : (a) *cum voto saltem implicito :* quod *certo* sufficit in eo qui legem baptismi invincibiliter ignorat, et *valde probabiliter* etiam in eo qui eam novit sed de eâ actu non cogitat.

(b) *Quoad remissionem peccatorum ;* nam caritas perfecta, cum Baptismi voto, remittit quidem peccatum originale et peccata actualia, ac proinde gratiam sanctificantem infundit ; sed baptismalem characterem non imprimit, nec ex se remittit totam pœnam temporalem peccato debitam ; unde manet obligatio Baptismum aquæ, datâ opportunitate, recipiendi, et nisi prius recipiatur, nullum aliud sacramentum valide recipi potest.

435. Probatur (A) *Script.* (a) Christus, etiam post sancitam necessitatem Baptismi aquæ, promisit gratiam sanctificantem iis omnibus dare qui *caritatem perfectam* haberent : " Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum... Si quis diligit me... ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus "[1] ; hæc enim Dei habitatio non fit nisi in animâ justâ, quæ remissionem peccatorum consecuta est, ut dictum est in *Tr. de Gratiâ*, n. 138 ; ergo caritas perfecta sufficit ad remissionem peccatorum, et vices Baptismi sub hoc respectu supplere potest. (b) Constat insuper exemplo Cornelii, qui, antequam Baptismum reciperet, Spiritum sanctum, ac proinde gratiam accepit[2].

436. (B) *Tradit.* (a) Patres nec tam sæpe nec tam diserte de baptismo flaminis loquuntur quam de baptismo sanguinis, quia testimonia Scripturæ minus lucida erant. Attamen auctor anonymus *de Rebaptismate*, III° exeunte sæculo, exemplo Cornelii ostendit " homines posse sine aquâ baptizari "[3]. Præsertim vero *S. Ambrosius*, in oratione habitâ de obitu Valentiniani imperatoris, nondum baptizati, declarat eum Baptismi voto fuisse salvatum[4] : " Si (martyres) suo abluuntur sanguine, et hunc sua pietas abluit et voluntas ". Quod et tradit *S. Augustinus*, exemplo Cornelii permotus : " Nec ego dubito catechumenum

[1] *Joa.*, XIV, 21-23. — [2] *Act.*, X, 44.
[3] *De rebapt.*, 5, *P. L.*, III, 1189.
[4] *De obitu Valent.*, 53, *P. L.*, XVI, 1375.

catholicum divinâ caritate flagrantem hæretico baptizato anteponere... Melior est enim centurio Cornelius nondum baptizatus Simone baptizato "[1]. Attamen alibi[2] S. Doctor videtur aliter sentire; sed, ex contextu, agitur de catechumeno, qui, virtutibus suis nimis fidens, putat baptismum non esse sibi necessarium. Forsan eodem modo explicari possunt quædam Patrum testimonia dicentium catechumenum, quamvis virtutibus ornatum, salvari non posse nisi aquam recipiat. Sed concedi etiam potest quosdam non omnino recte locutos esse[3], quia nondum res clare elucidata fuerat.

(b) *Scholastici* vero, a sæculo XII°, thesim nostram explicite docuerunt; animadverterunt enim eos qui baptismum desiderant, quin eum recipere valeant, mentaliter Christo incorporari posse per caritatem aut contritionem, et ita interius sanctificari Dei operante virtute, cujus potentia signis visibilibus non alligatur[4].

(c) Quam doctrinam Ecclesia confirmavit : 1) *Innoc. III*, interrogatus de Judæo, qui morti proximus seipsum baptizaverat, respondit talem Baptismum esse quidem invalidum, sed Judæum propter fidem (i. e. votum) Baptismi salvatum fuisse[5].

2) *Tridentinum*[6] declaravit : " Post Evangelium promulgatum nunquam fieri translationem a statu veteris Adam ad statum gratiæ sine regenerationis lavacro aut ejus voto "; quod manifeste supponit lavacri seu Baptismi votum aliquando sufficere ad justificationem.

437. (C) *Rat. theol.* Ex dictis, Baptismus aquæ est quidem necessarius necessitate medii, sed solum extrinsece, ex positivâ Dei voluntate; atqui quod est necessarium solum extrinsece potest per aliud suppleri, et conveniens omnino erat ut suppleretur per perfectam caritatem aut contritionem, quæ in se continent omnes internas dispositiones ad justificationem requisitas.

---

[1] *De baptismo*, l. IV, c. 21, *P. L.*, XLIII, 171.
[2] *Tract. XIII in Joan.*, 7, *P. L.*, XXXV, 1496.
[3] Cfr. **Suarez**, *de Baptismo*, disp. XXVII, sect. II, n. 5; **Pesch**, n. 423.
[4] S. **Bernardus**, ep. LXXVII, 8, *P. L.*, CLXXXII, 103; **Hugo Victorinus**, *De sacram.*, l. II, P. 6, c. 7; **S. Thom.**, 3, q. 66, a. 11; q. 68, a. 2.
[5] *Decretal.*, lib. III, tit. 42, c. 4. — [6] Sess. VI, c. 4.

438. Corollarium. *Infantes sine baptismo* aquæ aut sanguinis *morientes privantur beatitudine supernaturali* : hi enim, utpote incapaces eliciendi actum caritatis, a peccato originali non mundantur. Attamen, juxta communem sententiam, pœnam positivam non patiuntur, immo valde probabiliter quâdam naturali felicitate fruuntur, ut dictum est in *Tr. de Deo Creante*, n. 923-926.

439. Tuto autem tradi non possunt opiniones quorumdam theologorum qui putant hos infantes a peccato originali liberari sine baptismo, ideoque supernaturali beatitudine gaudere.

(a) Ita *Cajetanus* putavit in casu necessitatis sufficere baptismum *in voto parentum*, id est, desiderium a parentibus exterius expressum quod infantes baptizentur. Hæc opinio, etsi ab Ecclesiâ non expresse damnata, tanquam censurâ digna a Congregatione theologorum in Concilio Tridentino habita est, et postea jussu Pii V ab operibus Cajetani expuncta.

(b) *Durandus* et *Gerson* censebant aliquando, per modum *specialis privilegii*, justificationem horum infantium tribui ferventibus parentum precibus. — Hoc autem privilegium nullo positivo argumento firmatur.

(c) *H. Klee* († 1840) existimabat infantes in instanti mortis usum rationis accipere, Deum cognoscere et actum perfectæ caritatis elicere posse[1]. — Quod quidem miraculum esset prorsus inauditum.

(d) *H. Schell* autumabat hos infantes salvari per quemdam imperfectum baptismum sanguinis, quatenus sine culpâ personali morientes, aliquo modo imitantur mortem Domini[2]. Quæ opinio non consonat cum genuino conceptu martyrii quod essentialiter consistit in morte *propter Christum* perpessâ.

Art. II. Regulæ practicæ de Baptismi receptione[3].

Hujusmodi regulæ respiciunt : 1° *infantes;* 2° *adultos;* 3° *iterum baptizandos.*

§ I. De infantibus baptizandis.

440. I. De filiis catholicorum. (A) Infantes catholicorum *quamprimum* ad ecclesiam deferantur, ut baptizentur,

[1] *Kath. Dogmatik*[4], p. 643. — [2] *Kath. Dogmatik*, t. III, p. 478.

[3] S. Alphonsus. n. 121-139; Lehmk., n. 100-119; Noldin, n. 65-75; Marc, n. 1465-1479.

"ne illis sacramentum tantopere necessarium nimium differatur cum periculo salutis" [1]. Si versantur autem in periculo mortis, statim domi baptizentur etiam a laico, omissis ceremoniis ut infra dicetur, n. 459. Immo, ex justâ et rationabili causâ Ordinarii permittere possunt "ut parvulis, præterquam quod instante mortis periculo vel urgente infirmitate, domi baptismatis sacramentum administretur" [2]; quod intelligi debet de baptismo sollemni cum omnibus ceremoniis peracti [3].

441. (B) Baptismum differre, extra casum necessitatis, per decem vel undecim dies, sine gravi ratione, esset peccatum mortale, juxta *S. Ligorium*, n. 118; juxta alios tamen, dilatio unius vel alterius mensis requiritur ad peccatum mortale : quæ opinio probabilis est.

(C) "Curent sacerdotes ut omnes fideles, præsertim medici, nutrices atque obstetrices privati Baptismatis conferendi modum rite calleant. Sedulo etiam explicent gravissimam quâ tenentur omnes, absente sacerdote, obligationem illud infantibus, vel adultis consentientibus, qui in proximo mortis periculo forte constituantur, impertiendi" [4].

(D) Cùm hodie a pluribus certum reputetur fetum humanum animâ rationali ab initio conceptûs informari, de *baptismo fetui conferendo* in casu necessitatis curandum est, ut fusius alibi exponimus.

442. II. **De filiis acatholicorum** [5]. 1° *Principia generalia.* (A) Filii acatholicorum, sive infidelium, sive hæreticorum, possunt quidem licite baptizari, etiam invitis parentibus, quando sunt in *adultâ ætate* seu rationis usum attige-

[1] *Rituale Rom.*, tit. II, c. 1, n. 15. "Detestabilem quoque parentum Catholicorum socordiam, qui parvulorum ætatem tot casibus obnoxiam non statim Baptismatis sacramento muniendam curant, volumus ut pastores animarum acerrime ac sæpius reprehendant" (*C. Balt. II*, 225).

[2] Ita *S. C. de disciplinâ sacram.*, 23 dec. 1912, *A. A. S.*, IV, 725.

[3] *S. C. Rit.*, 17 jan. 1914, *A. A. S.*, VI, 32.

[4] *Conc. Baltimor. II*, 228.

[5] **Benedictus XIV**, *Inter omnigenas*, 1744; *Postremo mense*, 28 febr. 1747, *Probe te meminisse*, 15 dec. 1751. Cfr. **S. Thom.**, 3, q. 68, a. 10; **S. Alphonsus**, 126-132; **Konings**, 1261-62; **Marc**, 1471-73; **Lehmk.**, 80-86; **Sabetti**, 662; **Ballerini-Palmieri**, n. 55 sq.; **C. Ruch**, in *Dict. de Théol.* (Mangenot), II, 342-355.

runt, et postulant Baptismum; quia, in rebus ad salutem pertinentibus, filii adulti non dependent a parentibus : " obedire oportet Deo magis quam hominibus "[1]. Sed prudentia postulat ut hi, aliquo experimento, ostendant firmam voluntatem, non obstantibus damnis sibi imminentibus, christiane vivendi; si de eorum constantiâ serio dubitatur, primum per aliquod tempus probandi sunt.

(B) Filii *infidelium*, dum infantes sunt, non possunt licite baptizari invitis parentibus, saltem regulariter. Secus . (a) violaretur jus parentum, quia infantes qui nondum rationis usum attigerunt, sunt sub curâ parentum, ipsosque baptizare invitis parentibus, idem fere esset ac baptizare aliquem invitum; (b) insuper infantes sic baptizati facile ad infidelitatem aut hæresim redirent, propter naturalem affectum ad parentes. — Quoad filios *hæreticorum* et *schismaticorum*, eadem *in praxi* sequenda est regula, etsi Ecclesia *per se* jus habet eos baptizandi.

443. 2° *Regulæ practicæ.* (A) Attamen filii acatholicorum, etiam infantes, licite baptizari possunt : (a) in *periculo mortis*, quia tunc non timetur perversionis periculum, nec violatur jus parentum, cùm infans ipsis non subtrahatur[2]; quod etiam valet, ex decisione *S. Officii*, 18 jul. 1892, in casu quo valde prudenter dubitatur quod ex infirmitate, quâ actu afficiuntur, non vivant, sed moriantur ante ætatem discretionis[3]; (b) quando infantes sunt extra curam parentum, nec timor adest ipsos ad parentes reversuros; tunc enim non violatur jus parentum, nec periculum perversionis adest; (c) quando infantes perpetuo amentes sunt; (d) si unus parentum consentiat, vel si, mortuo patre, avus consentiat etiam altero parente reluctante, dummodo spes adsit puerum catholice educandi.

[1] *Act.*, V, 29.

[2] Attamen, si infantes ita baptizati superviverent, *ex se* subtrahendi essent et Catholicis tradendi ut ab iis pie educarentur, prout factum est in casu *Mortaræ;* nam baptizati jam ad Ecclesiam pertinent eique subduntur quoad religiosam educationem. Ubi vero timetur majus malum quam ipsa apostasia infantis ita baptizati, hanc regulam servare non expedit.

[3] Hoc decretum refert **Lehmk.**, n. 111, juxta *Pastoral Gazette*, Bombay, XXI, 65.

(B) Si autem parentes acatholici proprios infantes offerant sacerdoti baptizandos, hic potest eos baptizare, si probabilis adsit spes catholicæ eorum educationis [1], quæ quidem spes effulget, si unus saltem parentum promittat se fidem amplexurum, et permittat ut patrinus catholicus adhibeatur.

§ II. De Baptismo adultorum.

444. Adulti nondum baptizati tenentur quamprimum moraliter Baptismum suscipere : jure divino enim debent Ecclesiam ingredi per Baptismum.

1° *Ad validam* susceptionem sacramenti requiritur et sufficit intentio saltem habitualis, i. e., antea habita et non retractata, Baptismum recipiendi. Hinc validus est Baptismus amenti vel dormienti collatus, qui antea sacramentum *explicite* suscipere optavit.

(a) Sed quæstio est num valide baptizetur *moribundus* qui, *sensibus destitutus*, *implicitam* tantum habuit voluntatem Baptismum suscipiendi in supernaturali contritione aut caritate inclusam. Si antea obligationem recipiendi hujus sacramenti cognoverit, id sufficere potest; si vero non cognoverit, res valde dubia est. In praxi autem, cùm de sacramento necessario agatur, baptizari potest etiam is qui hanc implicitam tantum voluntatem habuit, sed *conditionate* [2].

(b) "Amentes et furiosi non baptizentur nisi tales a nativitate fuerint; tunc enim de iis idem judicium faciendum est quod de infantibus, atque in fide Ecclesiæ baptizari possunt. Sed si dilu-

[1] Siquidem *S. C. Offcii*, 13 febr. 1867, declaravit id remittendum esse prudenti arbitrio et conscientiæ Missionariorum (audito, si fieri possit, Ordinario), qui baptizare possint pueros a parentibus non baptizatis oblatos, dummodo in singulis casibus non prævideatur ullum adesse grave perversionis periculum, et dummodo non constet parentes ob superstitionem filios offerre baptizandos (*Collectanea*, n. 1302 (592).

[2] Ita **Coninck**, *De sacram.*, q. 64, n. 103; **Reuter**, IV, n. 63; **Lehmk.**, n. 106-107. — Attamen, si agitur de iis qui de Baptismo audierunt, exigitur *explicita* voluntas prudenter existimata, ut constat ex *S. Officio*, 30 mart. 1898 (*Collectan.*[2], 1193) : "De Mahumedanis moribundis et sensibus destitutis respondendum est ut in decr. *S. Offic.* 18 sept. 1850... : *Si antea dederint signa velle baptizari, vel in præsenti statu aut nutu aut alio modo eamdem dispositionem ostenderint, baptizari posse sub conditione, quatenus tamen Missionarius, cunctis rerum adjunctis inspectis, ita prudenter judicaverit*".

nda habeant intervalla, dum mentis compotes sunt, baptizentur, si velint. Si vero, antequam insanirent, suscipiendi Baptismi desiderium ostenderint ac vitæ periculum immineat, etiamsi non sint compotes mentis, baptizentur " [1].

445. 2° Ad *licitam et fructuosam* sacramenti susceptionem requiruntur insuper : (a) *recta fides* : " Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit " [2]; " Si credis ex toto corde, licet " [3]; ideoque instrui debent catechumeni de fidei mysteriis, iis præsertim quorum cognitio necessaria est necessitate medii, et de præcipuis officiis vitæ christianæ; (b) *attritio supernaturalis* de peccatis mortalibus a subjecto commissis : nullum enim peccatum remitti potest quin retractetur : " Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum " [4]. Non requiritur autem attritio de peccato originali, quia nemo retractare potest peccatum quod non commisit. Nec præmitti debet confessio sacramentalis, cùm peccata ante Baptismum commissa per sacramentum Pœnitentiæ non remittantur.

Quædam igitur *præparatio*, et quidem *diuturna*, extra casum necessitatis prærequiritur : " Si quis adultus sit baptizandus, debet prius, secundum apostolicam regulam, in christianâ fide, et per aliquot dies in operibus pietatis exerceri, ejusque voluntas et propositum sæpius explorari, et nonnisi sciens et volens, probeque instructus baptizari... Pro hujus veneratione sacramenti, tam sacerdotem qui adultos baptizabit, quam ipsos adultos qui sani sunt, *convenit* esse jejunos " [5].

§ III. De iteratione Baptismi [6].

446. 1° **Principia.** a Baptismus non debet iterari nisi adsit *dubium prudens* de ejus validitate : qui secus ageret, graviter peccaret, et si baptizaret solemniter et absque conditione, irregularitatem incurreret. (b) Baptismus iterari debet quoties, post diligens examen, dubium de ejus validitate superest.

---

[1] *Conc. Balt. II*, 230. — [2] *Marc.*, XVI, 16. — [3] *Act.*, VIII, 37.
[4] *Act.*, II, 38. — [5] *Rituale Rom.*, tit. II, c. 3, n. 1, 8.
[6] S. Alphonsus, n. 134-137; Konings, 1263 sq.; Marc, 1476 sq.; Kenrick, *de Baptismo*, n. 118-119; Sabetti, n. 662.

447. 2° **Regulæ particulares.** (A) Infantes *expositi* debent baptizari sub conditione, etiamsi inveniantur cum schedulâ attestante ipsos baptizatos fuisse, nisi tamen schedula subscribatur a personâ notâ, quæ interrogari possit.

(B) Infantes *baptizati domi ab obstetrice*, vel aliâ peritâ personâ, non sunt rebaptizandi, nisi, re diligenter perpensâ, probabilis sit erroris suspicio; quæ quidem suspicio aderit generatim, nisi testimonium obstetricis testimonio testium oculatorum confirmetur, aut hæc sit omni fide digna.

(C) *Quoad hæreticos :* (a) regula generalis a *S. Officio* (1878) tradita, est ut in *singulis casibus* instituatur examen ad inquirendum de validitate Baptismi in hæresi collati, ac proinde non est approbanda praxis *indiscriminatim* et *semper* hæreticos rebaptizandi sub conditione. (b) Attamen, in praxi, tale examen non est necessarium in multis casibus, quia difficile est invenire testes fide dignos, aut quia sunt sectæ, ut *Quakeri*, quæ nullum Baptismum administrant. Immo hodie, si excipiuntur *Ritualistæ* qui generatim caute baptizant, fere semper dubitari potest de validitate Baptismi ab hæreticis collati.

Siquidem *Unitarii* et *Universalistæ*, immo et *Congregationalistæ* ejus necessitatem rejiciunt, ac proinde de illo ministrando parum curant; *Methodistæ* et *Presbyteriani* baptizant per aspersionem, et dubitari potest utrum aqua pellem tetigerit aut fluxerit; *Baptistæ* baptizant per immersionem, et sub hoc respectu sacramentum validum est, sed sæpe formam pronuntiant antequam subjectum immergatur; *Episcopaliani* quidam hodie sat negligenter se gerunt in ejus administratione [1].

448. *Scholion : De servandis in receptione Neo-Conversorum.* Sequentes regulas tradidit *S. Officium*, 20 jul. 1859 [2]. " In conversione hæreticorum inquirendum est de validitate Baptismi in hæresi suscepti. Instituto igitur diligenti examine, si compertum fuerit aut nullum, aut nulliter collatum fuisse, baptizandi erunt absolute. Si autem investigatione peractâ, adhuc probabile dubium de Baptismi validitate

[1] Hâc de causâ, *Conc. prov. Westmonasteriense I* in Angliâ (XVI, 7) præcepit " omnes a protestantismo conversos esse baptizandos conditionate, nisi ex indubiis probationibus certissime constet in ipsorum baptismo omnia rite fuisse peracta, quoad materiæ et formæ applicationem ".

[2] Ad calcem *Concil. Balt. II*, p. 291 ; cfr. **Konings**, 1264.

supersit, tunc sub conditione iteratur. Demum si constiterit validum fuisse, recipiendi erunt tantummodo ad abjurationem, seu professionem Fidei. Triplex igitur in conciliandis hæreticis distinguitur procedendi methodus :

1. Si Baptismus *absolute* conferatur, nulla sequitur abjuratio, nec absolutio, eo quod omnia abluit sacramentum Regenerationis.

2. Si Baptismus sit *sub conditione* iterandus, hoc ordine procedendum erit : (a) Abjuratio seu Fidei professio; (b) Baptismus conditionatus; (c) Confessio sacramentalis cum absolutione conditionatâ.

3. Quando denique validum judicatum fuerit Baptisma, sola recipitur abjuratio, seu Fidei professio, quam absolutio a censuris sequitur ".

Professio fidei emittenda in *Statibus Americæ Fœderatis* non est Piana formula, sed specialis quæ in Supplemento Ritualis Romani pro Provinc. Amer. Septent. fœderatæ reperitur.

Quando Baptismus sub conditione iteratur, jure communi iterari debet juxta ordinem Baptismi adultorum. In nonnullis tamen diœcesibus brevior formula pro parvulis constituta, ex speciali concessione, permittitur : talis autem concessio non est universalis, nec indefinita, sed renovari debet.

Non autem a S. Sede permissum fuit conversos baptizare sub conditione privatim, cum aquâ tantum lustrali, et absque ceremoniis, prout fit in Angliâ [1].

[1] *Concil. Balt. II*, 243-244. — In Angliâ autem hæc leguntur in *Conc. Westm. I*, XVI, 8 : " Hujusmodi baptismus non fiat publice sed omnino privatim, cum aquâ lustrali et absque ceremoniis. Confessio etiam sacramentalis semper in tali casu est exigenda ".

Caput IV.

DE MINISTRO.

Dicemus : 1° de *ipso ministro;* 2° *de patrinis.*

Art. I. De ipso ministro [1].

Quilibet homo, rationis compos, *valide* baptizare potest : si vero de *liceitate* agitur, inter casum necessitatis et casum Baptismi sollemnis distinguere oportet.

I. De Baptismo in casu necessitatis collato.

449. 1° *In casu necessitatis quilibet homo, ratione utens, non solum valide, sed etiam licite baptizare potest.* Certum est. — Casus necessitatis adest quoties nondum baptizatus versatur in periculo mortis.

Probatur : (a) ex *Lateran.* IV, cap. *Firmiter,* et ex *Florent. :* " In casu autem necessitatis non solum sacerdos vel diaconus, sed etiam laicus vel mulier, immo etiam paganus et hæreticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiæ ".

(b) *Ex Ecclesiæ praxi;* sæpe sæpius Baptismus a laicis collatus fuit in casu necessitatis; et Patres, nedum talem praxim vituperarent, eam potius approbaverunt, ne quisquam sine remedio salutari de sæculo exiret : ita *Tertullianus* [2], *S. Hieronymus* [3], *S. Augustinus* [4] dicunt in casu necessitatis licere laicis baptizare.

Tertullianus quidem et *S. Epiphanius* asserunt feminas arceri a facultate ministrandi Baptismum; sed forsan eas excludunt tantummodo a *sollemni* Baptismi administratione, extra casum necessitatis; si ita intelligi nequeunt, paucorum auctoritas prævalere non potest contra communem doctrinam et praxim Ecclesiæ [5].

Tertio sæculo, controvertebatur num valeret Baptismus ab *hære-*

---

[1] S. Alphonsus, 113-118; Konings, n. 1260 sq.; Marc, n. 1460 sq.; Lehmk., n. 91 (65) sq.; Sabetti, n. 658-59; Ballerini-Palmieri, n. 34 sq.

[2] *De Baptis.*, 17, *P. L.*, I, 1218.

[3] *Dial. adv. Lucif.*, n. 9, *P. L.*, XXIII, 165.

[4] *Cont. epist. Parm.*, l. II, c. 13, n. 29, *P. L.*, XLIII, 71.

[5] Cfr. *Decretum pro Jacobitis*, Denz.-Bann., 712 (603).

ticis collatus; sed Rom. Pontifex *S. Stephanus*, apostolicæ Traditioni innixus, decrevit Baptismum hujusmodi validum esse, ut supra exposuimus, n. 340.

Sæculo IX°, S. Nicolaus I a Bulgaris interrogatus num validus esset Baptismus a quodam Judæo collatus, de quo nesciebatur utrum christianus an paganus esset, respondit affirmative, dummodo in nomine Ss. Trinitatis collatus fuerit [1]. Ex quo sequebatur etiam *paganos* valide baptizare.

(c) *Rat. conv.* Convenit ea quæ sunt necessaria necessitate medii ad salutem facile inveniri posse; atqui Baptismus est necessarius ad salutem; ergo conveniebat Baptismum facile ministrari posse ac proinde ab omnibus, nec reservari sacerdotibus, qui aliquando deficere possunt [2].

450. 2° Attamen *ad liceitatem* aliquis ordo ex *Rituali* [3] servari debet: "Si adsit sacerdos, diacono præferatur, diaconus subdiacono, clericus laico et vir feminæ, nisi pudoris gratiâ deceat feminam potiusquam virum baptizare infantem non omnino editum, vel nisi melius femina sciret formam et modum baptizandi". Sed pater prolem suam baptizare non debet, si alii adsunt qui baptizare possint. Sacerdos autem schismaticus vel hæreticus non debet adhiberi, nisi deficiente quâcumque personâ catholicâ, item laicus deberet præferri sacerdoti excommunicato.

Laicum sacerdoti præferre etiam consentienti, vel hæreticum aut excommunicatum laico catholico, *grave* esset peccatum; in ceteris autem casibus invertere ordinem esset *veniale* peccatum.

II. De Baptismo sollemni.

451. 1° Principium generale. (a) Minister *ordinarius* Baptismi sollemnis est Episcopus vel sacerdos. Diaconus est minister *extraordinarius*, et indiget speciali delegatione ut licite baptizet. Dicit enim *Florent.*: "Minister hujus sacramenti est sacerdos, cui ex officio competit baptizare"; quoad diaconum, suam potestatem exercere nequit sine licentiâ Episcopi vel Pastoris: "Extraordinarius baptismi sollemnis minister est diaconus; qui tamen suâ potestate ne utatur sine loci Ordinarii vel parochi licentia, justa de

[1] Denz.-Bann., 335. — [2] S. Th., 3, q. 67, a. 3. — [3] Tit. II, cap. I, 13.

causa concedenda, quæ, ubi necessitas urgeat, legitime præsumitur" [1]. Diaconus autem, qui sine delegatione Baptismum *sollemniter* ministrat cum ritibus et ceremoniis irregularitatem non incurrit, eo quod potestas baptizandi ei competit, licet ligata. Clericus autem diacono inferior sollemniter baptizans certo irregularitatem incurrit.

(b) Insuper *jurisdictio* requiritur ad *liceitatem* in casibus ordinariis, quia per Baptismum quis aggregatur non solum Ecclesiæ universali, sed etiam Ecclesiæ particulari. Atqui aggregare aliquem Ecclesiæ particulari pertinet ad eum qui jurisdictionem habet in illâ ecclesiâ; ergo.

452. 2° **Regulæ practicæ.** (a) Peccant sacerdotes qui, extra casum necessitatis aut sine ratione gravi, baptizant alienos parvulos absque licentiâ expressâ, tacitâ vel præsumptâ proprii Parochi aut Episcopi; item parentes, qui, sine gravi ratione, prolem baptizandam deferunt ad alienos sacerdotes.

(b) Peregrini qui diutius extra patriam morantur vel vagi baptizari possunt in quâlibet Ecclesiâ quam elegerint. — Si mulier parit in loco non suo, infans baptizari potest vel in hoc loco, vel in parochiâ parentum, si commode huc ferri potest.

(c) Insuper regulariter Baptismus debet sub gravi ministrari in baptisterio ecclesiæ alicujus vel oratorii publici; et, si infantes domi baptizantur in casu necessitatis, baptizans, si est sacerdos aut diaconus, servet, si tempus adsit, ceremonias quæ baptismum sequuntur. (*Codex*, can. 759, 773) [2].

Art. II. De Patrinis [3].

553. (A) Patrini sunt veluti patres spirituales, qui baptizatum de sacro fonte levant, et in se ejus curam suscipiunt,

---

[1] *Codex*, can. 741.

[2] Pro *Statibus Americæ fœderatis* hæc habet *Conc. Balt.* II, 237 : "Qui ruri degunt, aut in pagis aut oppidulis, ubi nulla est ecclesia, infantes ad ecclesiam propinquiorem... baptizandos adducant; quod si ob aeris intemperiem, itineris difficultatem, parentum inopiam vel alias graves causas hoc fieri nequit, tunc missionarii conscientiæ relinquimus ut eos domi cum omnibus Ecclesiæ ceremoniis baptizet". In nonnullis diœcesibus, hæc concessio limitatur ad casum quo parvuli ab ecclesiâ distant tribus miliariis.

[3] S. Alphonsus, 146-160; Konings, n. 1265 sq.; Marc, n. 1483 sq.; Lehmk., 70 sq.; Sabetti, 663-64; Ballerini-Palmieri, n. 81 sq.

defectu parentum. Nam, ut recte ait *S. Thomas* [1], spiritualis regeneratio assimilatur carnali generationi; sicut parvulus recens natus indiget nutrice et pædagogo, ita pariter qui spiritualiter renascitur indiget spirituali nutrice et pædagogo, ut in fide ac vitâ christianâ instituatur. In Baptismo sollemni, sub gravi adhiberi debet unus saltem patrinus, sive vir sive mulier, nec possunt adhiberi plus quam duo, ne multiplicentur impedimenta spiritualis cognationis. Si duo adhibentur, non debent esse duo mares vel duæ feminæ, sed vir et femina, saltem sub levi. In Baptismo privato non requiritur patrinus, quamvis laudabiliter adhiberi possit.

(B) Ut quis sit *valide* patrinus, oportet : (a) sit baptizatus, rationis usum assecutus et intentionem habeat id munus gerendi; (b) ad nullam pertineat hæreticam aut schismaticam sectam, nec sententiâ condemnatoriâ vel declaratoriâ sit excommunicatus aut infamis infamiâ juris aut exclusus ab actibus legitimis; nec sit clericus depositus vel degradatus; (c) nec sit pater vel mater vel conjux baptizandi; (d) ab ipso baptizando ejusve parentibus vel tutoribus aut, his deficientibus, a ministro sit designatus; (e) baptizandum in actu aut tangat vel statim levet seu suscipiat de sacro fonte aut de manibus baptizantis. (*Codex*, c. 765).

Ut autem quis *licite* patrinus admittatur, oportet : (a) decimum quartum suæ ætatis annum attigerit, nisi aliud justa de causa ministro videatur; (b) non sit propter notorium delictum excommunicatus vel exclusus ab actibus legitimis vel infamis infamiâ juris, quin tamen sententia intercesserit, nec sit interdictus aut alias publice criminosus vel infamis infamiâ facti; (c) fidei rudimenta noverit; (d) in nullâ religione sit novitius vel professus, nisi necessitas urgeat et expressa habeatur venia superioris saltem localis; (e) in sacris Ordinibus non sit constitutus, nisi accedat expressa Ordinarii proprii licentia. (*Codex*, c. 766).

Catholicis non licet munus patrini exercere quoad hæreticos, quidquid in contrarium dixerint theologi non pauci [2].

[1] *Sum. theol.*, 3, q. 67, a. 7.

[2] Hujusmodi auctores ignorabant decisionem *S. Officii* 10 maii 1770, recenter publici juris factam in *Act. S. Sedis*, vol. XXVII, p. 455 : " Sanctissimus decrevit, catholicis regulariter non licere hæreticorum aut schismaticorum con-

(D) Patrini tenentur instruere baptizatum de fide et moribus christianis, defectu parentum.

(E) Insuper patrini contrahunt impedimentum spiritualis cognationis, etiam in baptismo privato, de quo in *Tr. de Matrim.* agitur.

Caput v.

DE BAPTISMI CEREMONIIS.

§ I. Ceremoniæ describuntur [1].

454. Totus ritus hodiernus, etiam in Baptismo parvulorum adhibitus, est vestigium rituum qui olim in Baptismo adultorum adhiberi solebant, ut patebit exponendo ceremonias quæ *præcedunt* et *sequuntur* ipsam sacramenti collationem.

I. Ceremoniæ quæ præcedunt ipsum Baptismum.

455. 1° *Prima pars* hodierni ritûs usque ad orationem "*Deus patrum nostrorum*" est vestigium ritûs quo quis inter catechumenos cooptabatur.

(a) Candidatus episcopo commendabatur ab aliquo christiano qui de ejus bonis dispositionibus testimonium ferebat : exinde ortum est *patrini* munus, qui baptizatum adjuvare debet ut suscepta officia impleat.

(b) Episcopus autem candidatum tradebat *catechistæ* qui eum de præcipuis veritatibus credendis et præceptis implendis instrueret : quod hodie figuratur per dialogum inter sacerdotem et patrinum initio ceremoniæ habitum.

(c) Postea candidatus, quando jam sufficienter dispositus erat, inter catechumenos triplici ritu cooptabatur, exorcismo per modum

---

cionibus, baptismis, matrimoniis interesse. Absolute autem non licere nec per se nec per alios fungi officio patrini in baptismis, quæ hæreticorum filiis ab hæreticis ministrantur".

[1] Cfr. **P. de Puniet**, *Baptême*, in *Dict. d'Archéol. chrét.* (*Cabrol*), II, 251-346, cum auctoribus ibi allegatis ; **L. Duchesne**, *Les origines du culte chrétien*, ch. IX ; **A. Uillien**, *La discipline des Sacrements*, in *Rev. du Cl. fr.*, t. LIX, 641-664 ; t. LXI, 385-405.

exsufflationis, signo crucis et salis donatione : hodie hi tres ritus adhuc servantur post præfatum dialogum, ad significandum infantem, a diabolo liberatum per virtutem crucis, christianam sapientiam colere debere.

(d) Tunc catechumenus in ecclesiâ admittebatur tanquam *auditor* et sacris concionibus assistebat : hodie sacerdos imponit extremam partem stolæ super infantem et introducit eum in ecclesiam.

(e) Quando auditores sufficienter probati Baptismum postulabant, eorum nomina inscribebantur in libro ecclesiæ, et ipsi inter *competentes* recensebantur ; inde orta est *nominis impositio* in Baptismo, ut baptizati specialem in cælo patronum habeant, quorum exemplis ad pie vivendum excitentur et patrociniis protegantur.

(f) Competentes ad Baptismum sese præparabant *orationibus* et *jejunio :* hodie adulti catechumeni jejuni esse debent.

456. 2° *Secunda pars* ceremoniarum respondet variis *scrutiniis* seu competentium conventibus, in quibus, accurate eorum moribus examinatis, exorcismis, orationibus et instructionibus ad Baptismum magis immediate præparabantur.

(a) *Exorcismis* jungebatur *signum crucis* in fronte catechumeni : hodie sacerdos, post secundum exorcismum, in fronte signat infantem, ut hic, signo crucis munitus, diabolo resistat.

(b) Tunc fiebat *traditio symboli Apostolorum* et *orationis dominicæ*, et electi has formulas memoriæ commendare debebant et recitare (quod vocabatur *redditio* symboli et orationis) : nunc etiam sacerdos, cum patrinis, recitat *Credo* et *Pater noster*, ut fidem et fiduciam catechumeni exprimat.

(c) In ultimo scrutinio, quod sabbato sancto habebatur, ante Baptismi collationem, fiebat *sollemnior exorcismus* cum aperitione labiorum : hodie idem recitatur exorcismus, posteaque aperiuntur aures et nares infantis, ut significetur baptizatum custodire debere doctrinam christianam sibi commissam.

(d) Tandem catechumenus *vota baptismalia* emittebat, abrenuntians Satanæ ejusque operibus : quod etiam fit in ritu hodierno, posteaque sacerdos infantem ungit oleo catechumenorum ut eum roboret contra diaboli impugnationes. — Tunc infans baptizatur.

II. Ceremoniæ quæ sequuntur Baptismum.

457. Tres erant : unctio in capite a sacerdote peracta, — acceptio vestis albæ, — ipsa consignatio ab Episcopo facta cum chrismate seu *confirmatio*. Quibus hodie respondent : (a) *unctio in summitate capitis* a sacerdote in modum crucis peracta, ut neo-baptizatus robur accipiat ad implendas obli-

gationes susceptas ; (b) *impositio linteoli candidi* loco vestis albæ, ut significetur puritas vitæ perpetuo servanda ; (c) *traditio candelæ accensæ*, ut in memoriam revocentur verba Christi : " Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est [1] ".

§ II. Obligatio ceremonias accurate servandi.

458. I. **De ipsis ceremoniis.** 1° *Principium generale :* in Baptismo sollemni, ceremoniæ in *Rituali* præscriptæ accurate servandæ sunt : *partem* earum *notabilem omittere* vel *notabiliter* mutare est *grave peccatum :* " Neque enim, ait *Benedictus XIV*, sine gravi peccato negliguntur tam magni ponderis tantæque antiquitatis ritus, atque ad reverentiam sacramento conciliandam maxime necessarii " [2]. *Notabiles* autem censentur ceremoniæ quæ ob gravem finem præscriptæ sunt, v. g., impositio salivæ et salis, professio fidei, usus aquæ consecratæ, unctio olei catechumenorum vel chrismatis. Pariter *simultanea omissio* plurium ceremoniarum levioris momenti esset peccatum grave.

459. 2° *Regulæ speciales.* (a) *Interrogationes* quæ patrinis fieri debent, per se linguâ *latinâ* faciendæ sunt ; sed linguâ vernaculâ licet eas repetere et responsiones excipere. Immo nuper in quibusdam diœcesibus concessum est ut interrogationes linguâ tantum vernaculâ fierent.

(b) Nullum est præceptum proprie dictum *nomen alicujus sancti* baptizando imponendi ; sed parochus curabit ut hic pius retineatur usus ; si impedire nequit quominus nomen alicujus impii imponatur, non ideo negandus est Baptismus, sed puer baptizandus est addito submissâ voce nomine alicujus Sancti [3].

(c) Aliæ sunt ceremoniæ pro *parvulis* et aliæ pro *adultis* qui perfectum rationis usum attigerunt. Non licet, sine dispensatione S. Sedis, in Baptismo adultorum uti ceremoniis pro parvulis.

(d) Si Baptismus *conditionate* confertur ei qui jam sollemniter baptizatus erat, omittendæ sunt ceremoniæ ; si vero confertur ei qui sine debitis ceremoniis baptizatus erat, ceremoniæ adhibendæ sunt ; et si agitur de *adulto*, v. g., de hæretico converso, adhibeantur ceremoniæ pro adultis, nisi speciale Indultum concessum fuerit.

[1] *Matth.*, V, 16.
[2] Constit. *Inter omnigenas*, 2 febr. 1744, n. 19.
[3] *Rituale Rom.*, tit. II, cap. I, 54.

(e) Si Baptismus domi ministratur in *periculo mortis* a *laico*, omittuntur omnes ceremoniæ; si a *sacerdote*, omittuntur ceremoniæ quæ Baptismum præcedunt, statimque confertur sacramentum; sed, si tempus superest, peraguntur ceremoniæ quæ Baptismum sequuntur; postea si baptizatus convaluerit, omissæ ceremoniæ supplentur.

(f) Si Baptismus *extra periculum mortis* domi confertur (supra, n. 440) adhibendæ sunt omnes ceremoniæ.

460. II. De supplendis ceremoniis. Si Baptismus collatus est sine ceremoniis, hæ suppleri debent *sub gravi*, quamprimum moraliter.

(a) Ritus autem adhibendus est qui servandus fuisset tempore quo Baptismus collatus est; videlicet si tunc baptizandus infans erat, supplendæ sunt ceremoniæ pro parvulis; si vero adultus, supplendæ sunt ceremoniæ pro adultis.

(b) Si quis sollemniter, etsi invalide, baptizatus est, denuo baptizatur, omissis tamen ceremoniis.

(c) Si omissio notabilis alicujus ritus accidit, error reparandus est, nisi ex hoc aliquod timeatur scandalum.

460[1]. De collati baptismi adnotatione et probatione. " Parochi debent *nomina* baptizatorum, mentione factâ de ministro, parentibus ac patrinis, de loco ac die collati baptismi, in *baptismali libro* sedulo et *sine ullâ morâ* referre. — Ubi vero de *illegitimis* filiis agatur, matris nomen est inserendum, si publice ejus maternitas constet, vel ipsa sponte suâ scripto vel coram duobus testibus id petat; item nomen patris, dummodo ipse sponte suâ a parocho scripto vel coram duobus testibus id requirat vel ex publico documento sit notus; in ceteris casibus inscribatur natus tanquam filius patris ignoti vel ignotorum parentum "[1].

" Si baptismus nec a proprio parocho nec eo præsente administratus fuerit, minister de ipso collato quamprimum proprium ratione domicilii parochum baptizati certiorem reddat. "[2] — Ad collatum baptismum comprobandum, si nemini fiat præjudicium, satis est unus testis omni exceptione major, vel ipsius baptizati jusjurandum, si ipse in adultâ ætate baptismum receperit[3].

[1] Can. 777. — [2] Can. 778. — [3] Can. 779.

Tractatus de Confirmatione

Auctores consulendi.

De Confirmatione scripserunt, præter auctores allegatos ubi *de Sacramentis in genere :*

Inter **Patres** : Innocentius I († 417), *Epist. ad Decentium*, cap. 3; Gregorius M. († 604), *Epist.*, lib. IV, ep. 9 et 26; S. Isidorus (sæc. VII°), *De Eccles. Offic.;* Theodulphus Aurelianensis († 821), *De Ordine Baptismi;* Rabanus Maurus († 858), *De Instit. Clericorum.*

Inter **Theologos** : P. Lombardus, *Sentent.*, l. IV, dist. 7; S. Thomas, *Summa Theol.*, 3, q. 72; J. Priscianensis, *De Confirmationis sacramento*, 1575; S. Perez, *De Confirmatione*, 1588; Gretser, *De Baptismo et Confirmatione*, 1595; Jos. Vicomes (Visconti), *De Ritibus Confirmationis*, Mediolani, 1618; Basilius Pontius, O. S. Aug., *De sacr. Confirmationis*, 2ª edit., Lovanii, 1642; Gulielmus Beyer, *De sacr. Confirmationis*, Antuerpiæ, 1650; L. Holstenius, *De sacr. Confirmat. apud Græcos*, Romæ, 1669; Sainte-Beuve, *De Confirmatione et Ex. Unctione*, 1686; J. Morin, *De sacram. Confirmationis;* Orsi, *De chrismate Confirmatorio*, 1733; Vitassius, seu potius Oratorianus sub nomine Vitassii, *Tr. de Confirmatione*, Venetiis, 1738, ap. *Migne*, Theol. Curs., vol. XXI, p. 545 sq.; Andreas Gau, *De valore manuum impositionis atque unctionis in sacr. Confirmationis*, Coloniæ, 1832; Janssens, *La Confirmation*, Lille, 1888; M. Heimbucher, *Die heilige Firmung*, Augsburg, 1889; F. Dölger, *Das Sakram. d. Firmung*, Wien, 1906; Meschler, *Die Gabe des heiligen Pfingstfestes*[6], 1909; Mangenot, *Dict. de Theol.*, II, 2395 sq.; III, 975 sq.

Inter **Protestantes** : Bachmann, *Die Confirmation der Katechumenen in der Evangelischen Kirche*, Berlin, 1852; Mason, *The relation of Confirmation to Baptism*, London, 1893; Hall, *Confirmation*, London, 1902; Schaff-Herzog, *Encyclop.*, p. 530; Smith-Cheetham, *Dict. of Christian Antiq.*, voce *Confirmation;* Lichtenberger, *Encycl.*, t. III, p. 354.

I. Ex Decreto Concilii Florentini sub Eugenio IV pro instructione Armenorum [1].

Secundum sacramentum est Confirmatio, cujus materia est chrisma confectum ex oleo, quod nitorem significat conscientiæ, et balsamo, quod odorem significat bonæ famæ, per Episcopum benedicto. Forma autem est : *Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.*

Ordinarius minister est episcopus. Et cum ceteras unctiones simplex sacerdos valeat exhibere, hanc non nisi episcopus debet conferre; quia de solis Apostolis legitur, quorum vicem tenent episcopi, quod per manus impositionem Spiritum Sanctum dabant, quemadmodum Actuum Apostolorum lectio manifestat : " Cum " enim audissent, inquit, Apostoli qui erant Hierosolymis, quia " recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joan- " nem. Qui cum venissent, oraverunt pro eis, ut acciperent Spiri- " tum Sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat, sed " baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc impone- " bant manus super illos et accipiebant Spiritum Sanctum". Loco autem illius manus impositionis datur in Ecclesiâ Confirmatio. Legitur tamen, aliquando per Apostolicæ Sedis dispensationem, ex rationabili et urgente admodum causâ, simplicem sacerdotem chrismate per episcopum confecto hoc administrâsse Confirmationis sacramentum.

Effectus autem hujus Sacramenti est, quia in eo datur Spiritus Sanctus ad robur, sicut datus est Apostolis in die Pentecostes; ut videlicet christianus audacter Christi confiteatur nomen. Ideoque in fronte, ubi verecundiæ sedes est, confirmandus inungitur, ne Christi nomen confiteri erubescat, et præcipue crucem ejus quæ " Judæis quidem est scandalum, Gentibus autem stultitia ", secundum Apostolum; propter quod signo crucis signatur.

II. Canones Concilii Tridentini de Confirmatione *(Sess. VII.)* [2]

1. Si quis dixerit, Confirmationem baptizatorum otiosam ceremoniam esse, et non potius verum et proprium sacramentum; aut olim nihil aliud fuisse, quam catechesim quamdam, quâ adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesiâ exponebant; A. S.

2. Si quis dixerit, injurios esse Spiritui Sancto eos qui sacro Confirmationis Chrismati virtutem aliquam tribuunt; A. S.

3. Si quis dixerit, sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem; A. S.

[1] Denz.-Bann., 697 (592).
[2] Denz.-Bann.,.871-873 (752-754).

III. Ex Decreto S. Officii "Lamentabili", 3 Jul. 1907[1].

44. Nihil probat ritum sacramenti Confirmationis usurpatum fuisse ab Apostolis : formalis autem distinctio duorum sacramentorum, Baptismi scilicet et Confirmationis, haud spectat ad historiam Christianismi primitivi.

Objectum et divisio Tractatus.

461. Vita spiritualis, in Baptismo inchoata, augetur in *Confirmationis* sacramento, quod olim statim post Baptisma conferebatur. — Definitur : *Sacramentum N. Legis, quo baptizatus in gratiâ roboratur et ut miles Christi signatur.*

Vocabulum "*baptizatus*" significat *subjectum* hujus sacramenti esse omnes et solos baptizatos; ultima verba duplicem ejus *effectum* declarant, scilicet *gratiam roborantem*, quâ juvatur subjectum ad firmiter credendum et fidem strenue profitendam, et *characterem* quo miles Christi efficitur ad pugnandum pro fide. Abstinemus in ipsâ definitione a vocabulis materiam et formam designantibus, propter controversias hâc de re existentes.

Sacramentum illud varia sortitum est nomina : a materiâ remotâ dictum est *Chrisma*, vel chrisma salutis: a Græcis sæpe vocatur μύρον, id est, unguentum; a materiâ proximâ *impositio manuum;* ab effectibus *Confirmatio* (quæ vox apud *S. Ambrosium*[2] jam invenitur), *signaculum* dominicum, *sigillum, perfectio, consummatio* et sacramentum *plenitudinis*, quia Baptismum veluti perficit.

Breviter disputabimus de hujus sacramenti *institutione, materiâ et formâ, effectibus, ministro et subjecto.*

Art. I. Divina institutio[3].

462. 1° *Errores.* Jam *Novatiani* et *Albigenses* Confirmationem rejecerant ut ritum inutilem. *Lutherus* eam ut ritum mere ecclesiasticum habuit, *Calvinus* ut ceremoniam *vanam* et *sacrilegam* ab Episcopis inventam ut suam auctoritatem super fideles assereret[4].

[1] Denz.-Bann., 2044.

[2] *De mysteriis*, VII, 42; *P. L.*, XVI, 403.

[3] S. Thom., 3 p., q. 72, a. 1; Suarez, *de Sacrament.*, disp. XXXII; Bellarminus, l. II, *de sacr. Confirmat.*, c. 1-7; Migne, *Theol. Curs.*, vol. XXI, p. 547 sq.; de Augustinis, *de Confirmat.*, a. 1; Pesch, n. 491 sq.

[4] *Institut.*, l. IV, c. 19, n. 4-13.

Hodie Protestantes fere omnes, *Ritualistis* exceptis, negant Confirmationem esse sacramentum. *Anglicani* autem, post Calvinum, immo et multi *Lutherani*, aliquem ritum Confirmationis nomine retinent, quem dicunt esse meram ceremoniam, in quâ baptizati, cùm annos discretionis attingunt, de suâ fide interrogati testimonium reddunt, promissa in Baptismo facta publice renovant, et benedictione quâdam in suâ fide confirmantur.

463. 2° *Thesis.* **Confirmatio est verum et proprie dictum N. Legis sacramentum a Christo institutum.** *De fide est ex Trident.*[1] : " Si quis dixerit Confirmationem baptizatorum otiosam ceremoniam esse, et non potius verum et proprium sacramentum; aut olim nihil aliud fuisse, quam catechesim quamdam, quâ adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesiâ exponebant, A. S. "

(A) *Script.* Christus, pluries in vitâ et speciatim in ultimâ Cœnâ, Apostolis et omnibus in eum crediturîs, promiserat se missurum esse Spiritum Sanctum, qui eos doceret et cum eis maneret[2]. Hanc promissionem adimplevit quoad B. Virginem, Apostolos, paucosque alios discipulos, die Pentecostes, mittendo Spiritum S. sub formâ linguarum ignis[3]. Sed decebat eumdem Spiritum omnibus fidelibus communicari ritu visibili ac perpetuo. Hunc ritum fuisse revera a Christo institutum et ab Apostolis adhibitum ex libro *Actuum* colligitur[4]. Narratur siquidem multos Samaritanos, viros et mulieres, a diacono Philippo conversos fuisse, et ab eodem baptizatos; postea autem Apostoli Petrus et Joannes venerunt ab Hierosolymis, ut ipsis conferrent Spiritum S. " Tunc imponebant manus super eos et accipiebant Spiritum Sanctum ". Item S. Paulus, inveniens Ephesi quosdam discipulos Joannis Baptistæ, illos primum baptizavit, et postea manus imposuit super illos, ut acciperent Spiritum Sanctum : " Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus S. super eos "[5].

[1] Sess. VII, can. 1, de Confirmat.

[2] *Luc.*, XI, 13; XII, 12; XXIV, 48-49; *Joan.*, XIV, 16; cfr. *Joan.*, VII, 38-39.

[3] *Act.*, II, 3-4. [4] *Act.*, VIII, 12-18. — [5] *Act.*, XIX, 1-6.

Jamvero hìc inveniuntur tria ad sacramentum requisita, nempe : signum sensibile distinctum, gratiæ productivum, a Christo permanenter institutum : (a) Signum *sensibile distinctum*, nempe *impositio manuum* quæ fiebat super viros et mulieres [1], ac proinde Ordinatio esse non poterat; et super christianos jam antea baptizatos [2], nec proinde ceremonia erat ad Baptismum pertinens.

(b) *Gratiæ* productivum, nam talis impositio Spiritum Sanctum conferebat, ut apparet ex locis citatis et insuper clarius exprimitur in verbis : "Cum vidisset... quia per impositionem manuum Apostolorum daretur Spiritus S." [3]. Atqui Spiritus S. non potest conferri sine gratiâ.

464. Nec dicere juvat hìc agi solum de dono miraculorum, aliisve donis gratis datis ; nam, licet frequenter primis temporibus hæc extraordinaria dona cum illâ manuum impositione connecterentur, non conferebantur primario et semper, nec gratiam sanctificantem excludebant, sed potius eamdem interius dari significabant. Aliunde Apostoli Samariam perrexerunt non ut donum miraculorum, sed gratiam ad salutem utilem conferrent, ut patet ex sensu obvio narrationis, et Patrum auctoritate, v. g., *S. Cypriani*, qui, post factum hujus manuum impositionis relatum, addit [4] : "Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesiâ baptizantur, præpositis Ecclesiæ offerantur, et per nostram orationem ac manus impositionem *Spiritum S. consequantur*, et signaculo dominico consummentur". Iterum quando S. Paulus discipulos, quos Ephesi invenit, interrogavit dicens : "Si Spiritum S. accepistis credentes"? liquet ipsi persuasum fuisse christianos omnes Spiritum S. per manuum impositionem accipere; quod quidem de dono miraculorum intelligi nequit, cùm non omnes illud semper acciperent; ergo.

(c) *Permanenter a Christo institutum;* solus enim Deus potest gratiam alligare signo sensibili, et quamvis non directe asseratur in *Scripturâ* quo tempore Confirmatio instituta fuerit, dici potest eam promissam fuisse præcipue in ultimâ cœnâ, quando Christus semel et iterum Spiritûs S. adventum annuntiavit, et definitive institutam fuisse post Resurrectionem, dum Christus loqueretur cum Apostolis de regno Dei, de Ecclesiâ nempe ejusque constitutione. Insuper permanentia hujus ritûs probatur ex praxi Apostolorum in

[1] *Act.*, VIII. 12. — [2] *Act.*, VIII, 16. — [3] *Act.*, VIII, 18.
[4] *Epist.*, LXXIII, 9, *P. L.*, III, 1115; Journel, 595.

locis jam citatis, et ex *epistolâ ad Hebræos* [1], ubi supponitur ritum Confirmationis esse notum et usitatum sicut ritum Baptismi, cujus erat complementum; præsertim vero ex Traditione.

465. (B) *Tradit.* (a) A primo sæculo ad finem secundi sæculi, nonnisi obiter et obscure commemoratur ritus confirmationis : cùm enim simul cum Baptismo ministraretur, nulla erat specialis ratio de eo sermonem habendi.

(b) *Tertio et quarto sæculis*, diserte recensetur, quoties se præbet occasio, manûs impositio, vel, a sæculo quarto, unctio quâ confertur Spiritus sanctus.

Tertullianus hunc ritum ita describit [2] : " Exinde egressi de lavacro, perungimur benedictâ unctione... Sic et in nobis carnaliter currit unctio, sed spiritaliter proficit; quomodo et ipsius Baptismi carnalis actus quod in aquâ mergimur, spiritalis effectus quod delictis liberamur... Dehinc manus imponitur per benedictionem, advocans et invitans Spiritum Sanctum ". Nec minus diserte *S. Cyprianus* qui in textu superius allegato, n. 464, inter Baptismum et Confirmationem discrimen instituit, asserens hanc, per orationem et manuum impositionem, Spiritum Sanctum conferre. — Doctrinam vero Ecclesiæ græcæ luculenter declarat *S. Cyrillus Hierosol.*, qui integram catechesim de hoc sacramento habet, de ejus elementis constitutivis et effectu : " Vobis... postquam ex sacrorum laticum piscinâ ascendistis, datum est chrisma, illius antitypum quo unctus est Christus... Quod quidem symbolice fronti aliisque sensibus tuis illinitur; ac, dum unguento visibili inungitur corpus, sancto et vivifico Spiritu anima vivificatur " [3].

(c) *A quinto sæculo*, testimonia tam multa sunt atque perspicua ut adversarii fateantur tunc communiter admissum fuisse Confirmationem esse sacramentum. Sufficiatur igitur verba referre *S. Innocentii I*, quæ supponunt ritum Confirmationis esse notum et usitatum, et ostendunt hunc nonnisi ab Episcopo regulariter conferri posse : " De consignandis vero infantibus manifestum est, non ab alio, quam ab episcopo fieri licere. Nam presbyteri licet secundi sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem pontificium solis deberi episcopis, ut vel consignent, vel paracletum Spiritum tradant, non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, verum et illa lectio Actuum Apostolorum, quæ asserit Petrum

[1] *Hebr.*, VI, 1-4. Ibi enim, post baptismum, commemoratur *impositio manuum* (2) quâ fideles " participes facti sunt Spiritûs Sancti " (4).

[2] *De Baptismo*, c. 7, 8, *P. L.*, I, 1206; Journel, 304-305. — Cfr. *Adv. Marc.*, l. I, c. 14; *De carn. resurrectione*, 8; Journel, 333, 362.

[3] *Cateches.*, XXXI, 1-3, *P. L.*, XXXIII, 1029. Integra legatur catechesis.

et Joannem esse directos, qui jam baptizatis traderent Spiritum Sanctum. Nam presbyteris, sive extra episcopum sive præsente episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt Spiritum paracletum" [1].

466. (C) *Rat. convenientiæ* [2]. Cùm sacramenta ad speciales gratiæ effectus ordinentur, ubi occurrit specialis gratiæ necessitas, ibi speciale sacramentum esse convenit; atqui quando adultam ætatem attingimus, speciali gratiâ roboris indigemus ut virtute crescamus, virilemque fortitudinem acquiramus, quâ contra salutis hostes strenue dimicare valeamus, prout decet milites Christi, fidemque audacter confiteamur coram quibuscumque, quin inde retrahamur propter inordinatum timorem vanorum mundi judiciorum.

Art. II. De elementis constitutivis seu de materiâ et formâ [3].

467. 1° **Facta exponuntur.** (a) Secundum librum *Actuum*, Apostoli Confirmationem contulerunt *impositione manuum*, quin ulla fiat *unctionis* mentio. Attamen, in epistolis *S. Joannis* et *S. Pauli*, unctio quædam recensetur tanquam signum gratiæ quam Spiritus in corda effundit [4]. — (b) Inter *Patres*, alii commemorant *simul impositionem manuum* et *unctionem*, alii autem *solam unctionem;* unctio vero a Latinis descripta, ante sæc. IV^{um}, non videtur esse pars essentialis Confirmationis, sed tantum unctio baptismalis; a sæc. IV°, etiam in Ecclesiâ latinâ unctio habetur ut pars saltem ritûs Confirmationis [5]. — (c) In ecclesiâ *latinâ*, uterque ritus adhibetur, dum in Ecclesiâ *græcâ* sola unctio in usu est. — (d) *Decretum ad Armenos* de solâ unctione

[1] Denz.-Bann., 98 (60). — [2] S. Thom., 3, q. 72, a. 1.

[3] S. Thom., 3 p., q. 72, a. 2-4; Suarez, disp. XXXIII; Bellarm., c. 8-10; Migne, *op. cit.*, p. 768 sq.; de Augustinis, a. 2; Sasse, th. 2; S. Alphonsus, l. VI, n. 161 sq.; Konings, n. 1270 sq.; Marc, n. 1493 sq.; Lehmk., n. 125 (92) sq.; Sabetti, n. 668-670.

[4] *I Joan.*, II, 27; *II Cor.*, I, 20-21.

[5] P. Galtier, *La consignation à Rome et à Carthage*, in *Rech. de Sc. Relig.*, 1911, p. 350-383; *La consignation dans les Eglises d'Occident*, in *Rev. d'Hist ecclés.*, 1912, p. 257-301. — Cfr. tamen P. de Puniet, *ibid.*, p. 467-476.

agit, et *Benedictus XIV* declaravit valide conferri sacramentum sacro chrismate et signo crucis ducto in fronte suscipientis, ideoque sine primâ manuum impositione quæ fit initio ceremoniæ; quod aliunde constat ex decreto *S. C. de Prop. Fide*, 6 aug. 1840 [1].

468. 2° **Varia systemata exinde orta.** (a) Alii, ut *Sirmondus* et *Habert*, dixerunt materiam essentialem totam esse reponendam in *primâ manuum impositione*, quæ ab Episcopo peragitur dum dicit : " Omnipotens sempiterne Deus ". Quæ quidem opinio, quatenus declarat hodie non sufficere chrismationem cum impositione manûs quæ eam comitatur, probabilitate caret post decreta *Florentini* et Encycl. *Ben. XIV*.

(b) Alii, cum *Maldonato*, putaverunt *solam chrismationem* requiri et sufficere ad validitatem : nam sola unctio a Græcis adhibetur, qui tamen valide confirmant. — Sed, in hâc hypothesi, non bene intelligitur quomodo Apostoli sacramentum ministraverint solâ manuum impositione.

(c) Quidam, ut *Morinus* et *Tapper*, tenuerunt et manuum impositionem et unctionem *seorsim* esse materiam essentialem, ita ut una vel altera ad validitatem sufficiat; hæc autem sententia, si intelligitur eo sensu quod hodie etiam episcopi possunt, salvo sacramenti valore, inter utrumque ritum eligere, certo rejicienda est, ut constat ex declaratione Benedicti XIV; si vero intelligitur eo sensu quod, pro diversitate temporum et locorum, Ecclesia ritum, generice institutum a Christo, magis specifice determinavit, tanquam hypothesis probabilis admitti potest.

(d) Probabilior a plerisque modernis habetur opinio asserens *hodie* materiam essentialem esse *tum chrismationem, tum impositionem manûs* quæ unctionem comitatur. Nam ex unâ parte textus Scripturæ supra allati declarant gratiam per impositionem manuum conferri, ex alterâ *Decret. ad Armenos* aperte dicit : " Secundum sacramentum est Confirmatio, cujus materia est chrisma confectum oleo " ; ergo

[1] Proposito siquidem dubio num, prætermissâ primâ manuum impositione, repetendum esset sacramentum sub conditione, *S. Cong. P. F.* respondit non esse repetendum ne quidem sub conditione. (*Collectanea*, 905 (663).

utraque materia est essentialis. — Ad quod explicandum dici potest, cum *Card. Billot* [1], materiam et formam Confirmationis assignatas esse a Christo "sub confusâ ratione cujusdam ritûs idonei ad significandum specialem effectum hujus sacramenti, et potestate apostolis factâ determinandi ritum in concreto...; apostolos prius confirmâsse *cum simplici impositione manûs, per quam significatur derivatio virtutis a Christo*, postmodum vero ordinâsse ut manûs impositio fieret *unctione chrismatis in fronte, quæ expressius sacramentalem effectum significat*". Vi hujus potestatis, Ecclesia primum solâ impositione manuum usa est, postea vero chrismatione simul et quâdam manûs impositione, quo vividius exprimeretur Confirmationis effectus.

469. 3° **Doctrina hodie certo tenenda.** Hanc ita declarat *Benedictus XIV* : "Quod itaque extra controversiam est, hoc dicatur : nimirum in Ecclesiâ latinâ Confirmationis sacramentum conferri adhibito sacro chrismate sive oleo olivarum balsamo commixto, ductoque signo crucis per sacramenti ministrum in fronte suscipientis, dum idem minister formæ verba pronuntiat" [2]. Certum est igitur ad validitatem sufficere chrismationem seu unctionem cum sacro chrismate; nec proinde primam manuum impositionem ad validitatem requiri, cùm a Græcis non adhibeatur, qui tamen valide sacramentum administrant, juxta *Bened. XIV:* "Nemini fas est asserere in Ecclesiâ græcâ non adesse sacramentum Confirmationis".

Materia igitur *remota* est sacrum chrisma, *proxima* autem unctio chrismatis in fronte manu Episcopi facta. *Forma* sunt verba quæ hanc unctionem comitantur.

470. 4° **Regulæ practicæ de materiâ.** (A) Materia *remota* debet esse : (a) *oleum olivarum*, non autem petroleum, aut oleum ex aliâ materiâ quam ex olivis expressum ; nam oleum simpliciter est oleum ex olivis ; per illud significatur tum *robur* in hoc sacramento collatum, quia oleo athletæ olim ungebantur, tum *nitor* bonæ conscientiæ [3].

(b) Oleum debet cum *balsamo* misceri, saltem ad licei-

[1] Thesis XXXII, p. 291-292. — [2] *Ex quo primum*, 1 mart. 1756.
[3] S. Th., 3, q. 72, a. 2.

tatem, sed etiam probabilius ad validitatem, ut sic exprimatur bonus odor virtutum, quibus confirmatus ornari debet.

(**c**) *Chrisma* (i. e. commixtio olei et balsami) debet *benedici* ab Episcopo, et quidem speciali benedictione [1], ad liceitatem, immo ad validitatem, juxta communiorem sententiam; attamen, sacerdos, cum *speciali* delegatione S. Pontificis, illud probabiliter benedicere potest.

(**d**) Chrisma debet esse *novum*, seu anni præsentis, ad *liceitatem* tantum, et quidem *sub gravi*, nisi S. Pontifex ab hoc præcepto dispensaverit, vel adsit necessitatis casus.

(**B**) *Materia proxima* est unctio Chrismatis cum impositione manûs Episcopi. Quæ unctio debet esse : (**a**) *immediata* et non mediante instrumento; secus enim non adesset manûs impositio, quæ, juxta plures, ad validitatem requiritur; (**b**) *in fronte*, ad ostendendum quod confirmatus Christum erubescere non debeat [2]; id requiritur certo ad liceitatem, et probabilius ad validitatem; olim unctio non solum in fronte, sed in oculis, auribus, manibusque fiebat; (**c**) *per modum crucis*, ut sic confirmatus accipiat signum Christi, cujus miles efficitur : quod requiritur certo ad liceitatem, et probabilius etiam ad validitatem; (**d**) cum *pollice dextro* regulariter saltem, quamvis hoc ad validitatem non requiratur.

471. 5° **Regulæ de formâ.** Scriptura non refert formam ab Apostolis adhibitam; aliunde varias fuisse formas in administratione hujus sacramenti adhibitas historice constat [3].

(**A**) Forma, quæ nunc in ecclesiâ *Romanâ* adhibetur, non fuit in usu communi ante sæculum XII; sic se habet : "*Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti*".

[1] Sunt tamen theologi qui putant quodcumque oleum ab Episcopo benedictum, v. g., oleum catechumenorum, ad validitatem sufficere; proindeque, in articulo mortis, deficiente chrismate, hæc materia conditionate adhiberi posset. (**Pesch**, n. 509.) — [2] **S. Thomas**, 3, q. 72, a. 9.

[3] In antiquis Ritualibus, hæ vel similes formæ inveniuntur : "Signum Christi in vitam æternam. Signet te Deus sigillo fidei suæ in consignatione fidei. In nomine Patris... Confirmo et consigno te in signo sanctæ crucis in nomine Patris... Confirmo te in nomine Patris"... (Cfr. **Martene**, *De antiquis eccl. rit.*, lib. I, c. 2, a. 4.)

(a) Hæc forma omnino conveniens est; nam optime designat præcipuos *effectus* Confirmationis, ejusque *causam* principalem; siquidem, 1) per verba "*signo te signo crucis*" designatur *character*, quo confirmatus fit miles Christi et signo crucis munitur; 2) per verba "*confirmo te*" designatur *gratia roboris*, quâ confirmatus, sicut athleta, ungitur; 3) tandem per reliqua verba "*in nomine Patris*" exprimitur *causa efficiens*, scilicet *SS. Trinitas*.

(b) Verba *essentialia* hujus formæ sunt, juxta *S. Ligorium*, aliosque permultos : "*signo, confirmo, te, in nomine Patris et Filii et Spiritûs Sancti, signo crucis* et *chrismate salutis*". Mutatio esset accidentalis si diceretur "*corroboro*" pro "*confirmo*", vel "*sanctificationis*" pro "*salutis*".

(B) *Apud Græcos*, forma hæc est : "*Signaculum doni Spiritûs Sancti*". Urbanus VIII declaravit hanc esse validam. Quod facile explicatur, si admittitur formam hujus sacramenti *in genere* solum fuisse institutam, ut in *Tr. de Sacramentis* (n. 279.) exposuimus, et jam supra declaratum est, n. 468 (d), posteaque auctoritate Ecclesiæ modo præcisiori determinatam esse[1].

Art. III. De effectibus[2].

Sicut per Baptismum participes efficimur *vitæ* Christi ita et per Confirmationem ejus *missionis* participes reddimur munus accipientes fidem exterius profitendi contra ejus hostes. Unde duplex est effectus hujus sacramenti : *character* quo milites Christi signamur, et *gratia* quâ virtutem accipimus ad strenue pugnandum.

472. 1° **De charactere.** Jam probatum est in Confirmatione characterem imprimi indelebilem. (a) Qui character differt a charactere Baptismatis, in eo quod baptizatus est solum Ecclesiæ civis, dum confirmatus constituitur *miles* Christi, specialiter deputatus ad fidem exterius propugnandam contra ejus hostes. (b) Insuper christianum habilem

[1] Quod erudite exponit **S. Harent**, *La part de l'Eglise dans la détermination du rit sacramentel*, in *Etudes*, t. 73, p. 321-336.

[2] **S. Thom.**, 3 p., q. 76, a. 5; **Suarez**, disp. XXXIV; Bellarm., c. XI; **Migne**, *op. cit.*, p. 1073 sq.; **Pesch**, n. 530 sq.

reddit ad licite suscipiendos ordines; cùm enim per ordinationem quis dux exercitûs Christi efficitur, non convenit ut qui miles non est ad officium ducis eligatur.

Scholion. Quædam allegantur facta ex quibus constare videtur Confirmationem aliquando *iteratam esse*, ideoque charactèrem indelebilem non imprimere. — Ad quam difficultatem solvendam, hæc notentur : (a) *Manus impositio* et *unctio chrismatis* non semper designant sacramentum Confirmationis, sed aliquando *ceremoniam specialem*, in reconciliatione hæreticorum adhibitam, ad significandum infundi *gratiam* sacramentorum quæ antea *cum obice* suscepta erant[1]. (b) Quandoque vere iterabantur baptismus et confirmatio hæreticorum circa Trinitatem errantium, quia supponebatur sacramenta ab iis collata qui Trinitatem negabant, non fuisse rite administrata[2]. (c) Tandem admittunt pauci auctores catholici in quibusdam ecclesiis particularibus iteratam esse confirmationem, præsertim quando a malis ministris collata fuerat, sed hæc praxis nunquam fuit universalis[3].

473. 2° **De Gratiâ.** (A) *Gratia sacramentalis Confirmationis non est gratia prima, sed est gratia roborans, ad fidem verbo et opere strenue profitendam.*

(a) *Script.* Gratia propria Confirmationis eadem est quæ collata fuit Apostolis die Pentecostes, ut constat tum ex iis quæ diximus supra, n. 463, tum ex *Decret. ad Armenos;* atqui gratia Apostolis collata in illâ die fuit præcise gratia perficiens et roborans, juxta illud promissum Christi : " Accipietis virtutem supervenientis Spiritûs Sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæâ et Samariâ, et usque ad ultimum terræ "[4]. Et revera Apostoli, hucusque debiles et timidi, fidem deinceps strenue propugnârunt[5].

[1] Ita **S. Augustinus**, *De Baptismo*, l. V, c. 23, n. 33, *P. L.*, XLIII, 193.

[2] Quod supra probavimus, *De Sacram. in genere*, n. 328.

[3] Cfr. **L. Saltet**, *Les réordinations*, 1906, p. 22-28; **Kern**, *Revue bénédictine*, 1907, p. 562. — [4] *Act.*, I, 8.

[5] *Act.*, V, 29, 41. Quod sic optime evolvit *Catech. Conc. Trid.*, p. 2, de Confirmat., n. 19 : " Illi enim ante passionem, vel sub ipsam passionis horam adeo infirmi et remissi fuerunt ut cum Dominus comprehensus est, statim se in fugam conjecerint : Petrus vero qui Ecclesiæ petra et fundamentum designatus fuerat, et summam constantiam excelsique animi magnitudinem præ se tulerat, unius mulierculæ voce perterritus, se Jesu Christi discipulum esse, non semel aut iterum, sed tertio negaverit, ac post resurrectionem, omnes propter metum Judæorum inclusi domi se continuerint. At vero in die Pentecostes tantâ Spiritûs S. virtute omnes repleti sunt, ut dum Evangelium quod eis commissum

(b) *Traditionc.* 1) *Patres* enim multoties asserunt per confirmationem dari Spiritum Sanctum, et quidem eo modo quo datus est Apostolis die Pentecostes, ad roborandum baptizatum contra diaboli impugnationes, ideoque hanc gratiam distingui a gratiâ baptismali eamque supponere [1]. 2) Hoc aperte declarat *Decret. ad Armen.*: "Effectus autem hujus sacramenti est quia in eo datur Spiritus ad robur, sicut datus est Apostolis in die Pentecostes, ut videlicet christianus audacter Christi nomen confiteatur".

(c) *Rat. conv.* Sicut Baptismus est spiritualis regeneratio, ita Confirmatio ordinatur ad spirituale augmentum, ut nos constituat in spirituali ætate perfectâ; atqui illud quo indigemus, dum ætatem perfectam attingimus in vitâ spirituali, est spirituale robur ad pugnandum contra spirituales hostes, præsertim vero contra eos qui fidem cavillationibus, minis vel irrisione impugnant; ergo.

474. (B) *Hanc gratiam roborantem comitatur abundantior infusio donorum Spiritûs Sancti.* Dico "*abundantior*", quia hæc dona jam in Baptismo infunduntur, cùm semper comitentur gratiam sanctificantem, ex dictis in *Tr. de Gratiâ*, n. 196.

(a) Constat ex textibus *Scripturæ* et *Patrum* jam citatis in quibus dicitur per Confirmationem conferri Spiritum Sanctum; per hoc enim Patres intelligunt non solum gratiam, sed etiam dona Spiritûs Sancti [2]. Quorum doctrinam ita contrahit *Rabanus* [3]: "Signatur baptizatus chrismate

---

erat, non solum in Judæorum regione, sed in universo orbe audacter et libere disseminarent, nihil sibi felicius accidere posse existimaverint, quam quod digni haberentur, qui pro Christi nomine contumeliam, vincula, tormenta, cruces perferrent".

[1] Constat ex testimoniis superius allatis, n. 465, et aliis quæ refert **Journel,** nn. 362, 842, 1240, 2100. — Objicitur quidem textus *S. Hieronymi* (Dial. cont. Lucifer., 7-9, *P. L.*, XXIII, 163, 165) ubi asserit potestatem manus imponendi ad conferendum Spiritum Sanctum episcopis competere magis ad eorum auctoritatem firmandam quam ad gratiam conferendam. Hoc autem unicum testimonium prævalere nequit contra auctoritatem ceterorum Patrum; explicatur hoc modo: S. Doctor, sciens Spiritum Sanctum jam conferri per Baptismum, non bene intelligebat quid Confirmatio gratiæ baptismali adderet; tunc Patres sequioris ævi, explicitius effectum Confirmationis declarantes, ostenderunt dari Spiritum ad speciale robur conferendum contra fidei hostes.

[2] Ita, v. g. **S. Ambrosius,** *de Mysteriis*, VII, 42, *P. L.*, XVI, 403.

[3] *De instit. cleric.*, l. I, c. 30.

in summitate capitis per sacerdotem, per pontificem in fronte; ut in priori unctione significetur super ipsum Spiritûs Sancti descensio ad habitationem Deo consecrandam; in secundâ quoque, ut ejusdem Spiritûs Sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis, et scientiæ, et virtutis, venire in hominem declaretur".

(b) Ex precibus Ecclesiæ in collatione hujus sacramenti; dicitur enim : "Emitte in eos septiformem Spiritum tuum Sanctum Paraclitum de cælis", etc. [1].

Art. IV. De subjecto [2].

475. 1° Quodnam sit? (A) Omnis et solus homo baptizatus nondum confirmatus valide confirmari potest. Hinc infantes, vel perpetuo amentes valide confirmari possunt; licet enim nullos hostes spirituales impugnandos habeant, tamen robur spirituale et augmentum gratiæ accipere possunt.

(B) Qui prudenter dubitat num valide confirmatus fuerit, potest iterum sub conditione confirmari, sed ad hoc non tenetur, cùm agatur de sacramento ad salutem valde utili, sed non necessario.

(C) Primis sæculis, Confirmatio statim aut saltem mox post Baptismum conferri solebat ab Episcopo. Sed a sæc. V°, crescente fidelium numero, in Ecclesiâ *latinâ*, collatio confirmationis, utpote Episcopo reservata, nonnisi aliquo intervallo post Baptismum locum habuit, et mos invaluit eam differendi usque ad annos discretionis, exceptâ tamen Hispaniâ; in Ecclesiâ *græcâ*, Confirmatio statim post Baptismum usque ad hodiernam diem ministratur, et quidem a presbyteris, ut infra dicemus.

Juxta hodiernam praxim Ecclesiæ, regulariter non expedit confirmare infantes, antequam usum rationis attigerint, nisi sint morituri, aut adsit legitima consuetudo, ut in Hispaniâ et hispanicis coloniis, v. g., in diœcesi *S. Fidei*; quod quidem sancitum est propter majorem reverentiam sacramenti, et ut cum uberioribus fructibus reciperetur. — Aliunde non convenit confirmationem differre usque ad

[1] Descriptio donorum videri potest in *Tr. de Gratiâ*, n. 197.

[2] **S. Thom.**, 3, q. 79, a. 8; **Suarez**, disp. XXXV; **de Augustinis**, n. 4; **S. Alphonsus**, n. 176 sq.; **Marc**, 1499; **Lehmk.**, n. 101 sq.

duodecimum annum, juxta *Catechismum Romanum*[1], sed eam ministrare decet pueris qui septimum annum attigerint, dummodo baptismum a confirmatione differre sciant, et sint bene dispositi, ut ad pugnam spiritualem aptiores fiant.

476. 2° **Dispositiones requisitæ.** Nullæ in infantibus aut amentibus requiruntur. Adultis vero inesse debent : (a) *status gratiæ*, quia Confirmatio est sacramentum vivorum ; (b) *scientia* competens circa rudimenta fidei et ea quæ spectant Confirmationem ; (c) non tenentur stricte loquendo esse jejuni, quamvis illud sit laudabile, si mane suscipiatur sacramentum. (d) Insuper patrinus, isque unus tantum, adhibendus est ejusdem sexûs ac confirmandus ; debet esse confirmatus et tangere confirmandum. Non expedit ut unus patrinus vel una matrina pro omnibus adhibeatur, nisi necessitas adsit, de quâ Episcopus est judex. Ita *S. C. O.* 16 junii 1884.

477. 3° **Obligatio Confirmationem suscipiendi.** (a) Certum est Confirmationis sacramentum *non* esse necessarium necessitate *medii ;* vita enim spiritualis sine Confirmatione accipi et servari potest.

(b) Certum est illud sacramentum esse necessarium necessitate præcepti *per accidens*, quoties nempe ex ejus omissione sequeretur contemptus sacramenti, aut scandalum, aut periculum amittendi fidem.

(c) Controvertitur autem num necessarium sit necessitate præcepti *per se*, ita ut graviter peccet qui negligit illud recipere, datâ opportunitate ; probabilius affirmatur, præsertim ob auctoritatem *Bened. XIV*[2] ; attamen etiam hodie non desunt graves auctores qui verba Pontificis interpreten-

[1] P. IIa, De sacram. Confirmat., 14. — Idem tradunt **Benedict. XIV**, *Eo quamvis tempore*, 4 maii 1745, et **Leo XIII**, in ep. ad Episc. Massil., 29 jun. 1897.

[2] " Monendi sunt ab Ordinariis locorum eos gravis peccati reatu teneri, si cum possint ad Confirmationem accedere, illam renuunt ac negligunt " (*Etsi pastoralis*). Sed *Scavini* animadvertit hic agi de invalide confirmatis a Presbyteris græcis, qui renuebant ad Confirmationem de novo accedere, quasi haberent primam validam : unde hic habebatur ratio peculiaris. Cfr. **Pesch**, n. 538 sq.

tur de *præcepto per accidens*, et teneant omissionem Confirmationis non esse peccatum grave, præter casus citatos : nulla enim exhiberi potest lex divina aut ecclesiastica jubens hoc sacramentum ab omnibus recipi. Exstat tantum præceptum ne quis tonsuram accipiat nisi confirmatus. Unde in praxi valde hortandi sunt fideles ad eam recipiendam, attentis præsertim maximis periculis quæ hodie fidei imminent, quin tamen dicatur eam præscribi sub pœnâ gravis peccati.

Art. V. De ministro[1]

I. Quisnam sit?

Duplex est minister Confirmationis : *ordinarius* et *extraordinarius*. *Prior* ille est qui, vi ordinationis suæ, completam habet potestatem valide ministrandi Confirmationem ; *posterior*, qui speciali delegatione indiget ut valide confirmet, quia vi ordinationis inchoatam tantum potestatem habet confirmandi.

478. *Thesis I^a* : **Minister Confirmationis ordinarius est solus Episcopus.** *De fide est*, contra Photium Græcosque schismaticos, qui docuerunt simplicem sacerdotem esse *ordinarium* ministrum hujus sacramenti, et contra Protestantes qui contendebant Episcopos hanc potestatem usurpâsse ad suam dignitatem augendam : " Si quis dixerit sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemlibet simplicem sacerdotem, A. S. "[2]

(A) *Scripturâ innuitur*. Cùm enim Philippus diaconus Samaritanos baptizavisset, ex civitate Jerusalem missi sunt, ad eos confirmandos, non qualescumque ministri, sed duo Apostoli, scilicet Petrus et Joannes; ex hoc autem Patres merito inferunt solos Apostolorum successores, nempe Episcopos, esse ministros ordinarios illius sacramenti. Quod diserte asserit *Innocentius I* (supra, n. 465).

[1] S. Thom., 3, q. 72, a. 11; Suarez, disp. XXXVI, Bellarm., c. 12; Migne, *op. cit.*, p. 914 sq.; S. Alphonsus, l. VI, n. 170 sq.; Konings, 1274; Marc, 1497; Lehmk., n. 93; de Augustinis, a. 3.

[2] *Trident.*, sess. VII, can. 3.

(B) *Tradit. probatur*[1]. (a) Per tria priora sæcula, Confirmatio a solis episcopis ministrabatur.

(b) A sæculo V° ad IX^um^, crescente numero fidelium, diversa fuit praxis ecclesiarum : 1) Apud Græcos, qui Confirmationem statim post Baptismum conferre peragebant, simplices sacerdotes facultatem obtinuerunt ministrandi Confirmationem, dummodo tamen adhiberent chrisma *ab Episcopo* consecratum ; ita agnoscebatur munus principale in collatione hujus sacramenti Episcopo reservari. 2) Apud *Latinos*, collatio Confirmationis separata est a collatione Baptismi et Episcopo reservata, exceptis tamen casibus urgentioribus in quibus simplices sacerdotes delegabantur ad hoc sacramentum ministrandum.

(c) *Sæc. IX°*, Photius latinam disciplinam impugnavit, quam Ecclesia Romana ex adverso legitimam esse ostendit utpote divinæ ordinationi magis consentaneam, quin tamen reprobaret praxim Orientalem. Res explicite declarata est in *C. Florentino*, distinctione institutâ inter ministrum ordinarium et extraordinarium, prout supra exposuimus.

(C) *Rat. convenient.* Ad superiorem artificem pertinet ultima operis consummatio, et ad superiorem ducem cives militiæ ascribere ; atqui Confirmatio est ultima Baptismi consummatio, et simul spirituali militiæ ascriptio ; ergo superiori duci seu Episcopo reservatur.

479. *Thesis II^a^* : **Minister Confirmationis extraordinarius potest esse simplex sacerdos, specialiter delegatus a Sede Apostolicâ.** Certum est. (A) Ex praxi Ecclesiæ *Romanæ*. Citantur enim multi R. Pontifices, qui talem potestatem concesserunt Presbyteris ; ita sæc. VI°, *S. Gregorius M.*[2], posteaque *Nicolaus I*, *Joannes XXII*, *Urbanus V*, *Eugenius IV*, etc. Ex *Codice*, can. 782, minister *extraordinarius* est presbyter, cui vel jure communi vel peculiari Sedis Apostolicæ indulto ea facultas concessa sit. Hâc facultate ipso jure gaudent Cardinales, Abbas vel Prælatus nullius, Vicarius et Præfectus Apostolicus, qui tamen

[1] Documenta quibus innititur hæc synthesis historica invenies in *Dict. de Théol. (Mangenot)*, III, 1047, 1066, 1074.

[2] " Ubi episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizatos chrismate tangere debeant, concedimus." (*Epist.*, XXVI, *P. L.*, LXXVII, 696).

eâ uti valide nequeunt nisi intra fines sui territorii et durante munere tantum.

(B) Ex praxi Ecclesiæ *Græcæ;* nam longe ante schisma Photianum, Græci sacerdotes baptizatos confirmabant, et sacramentum ita collatum tanquam validum habebatur etiam a S. Sede [1]. Atqui praxis tam universalis Ecclesiæ Græcæ et Latinæ est veritatis argumentum cùm Ecclesia in determinatione jurium suorum errare nequeat. Revera *Florentinum* expresse ait : " Legitur tamen aliquando per Apostolicæ Sedis delegationem ex rationabili et urgente admodum causâ simplicem sacerdotem Chrismate per Episcopum confecto hoc administrâsse Confirmationis sacramentum ".

480. **Quæstiones disputatæ.** (A) Controvertitur nùm quilibet episcopus possit deputare simplicem sacerdotem ad confirmandum. Quidam affirmant, quia in Ecclesiâ græcâ res ita se habet. Plerique tamen negant, quia in Ecclesiâ romanâ hæc delegatio nunquam data est ab episcopis, sed tantum a S. Sede. Quidquid est, certum est hodie in Ecclesiâ latinâ hanc potestatem delegandi Sedi Apostolicæ esse reservatam.

(B) Sed quæritur insuper quomodo explicari possit sacerdotem a Pontifice delegatum fieri ministrum extraordinarium Confirmationis. (a) Quidam dixerunt sacerdotibus inesse potestatem ordinis *ex se* sufficientem ad valide confirmandum, sed requiri tamen *jurisdictionem*, prout fit in sacramento Pænitentiæ. Objici autem potest ideo jurisdictionem requiri ad validam absolutionem, quia ex *naturâ rei* necessaria est, ex eo quod absolutio *judicium* aliquod importat : quod in Confirmatione certo non invenitur. (b) Probabilius alii putant *jure divino* ad ministrandam Confirmationem requiri *dignitatem quamdam excellentem*, quia nempe agitur de militibus conscribendis ; hanc vero dignitatem plene episcopis competere ex charactere suo, presbyteris autem non absolute et plene, sed *radicaliter* tantum, ita ut indigeat speciali deputatione quâ compleatur potestas jam aliquo modo in charactere sacerdotali contenta [2].

II. Quænam sint ministri officia.

481. (a) Episcopus tenetur ministrare sacramentum Confirmationis subditis suis, ac proinde præcipua loca suæ dioe-

[1] Id tamen Italo-Græcis, qui degunt in insulis Italiæ adjacentibus, non permittitur, ne ex hoc disciplina in Latinâ Ecclesiâ vigens perturbetur.

[2] **Lehmk.**, n. 144-135 ; **Card. Billot**, thes. XXXIV.

cesis circumire; differre longo temporis spatio, per octo vel decem annos, esset peccatum grave. (b) Non tenetur sub gravi alicui ægroto petenti ministrare Confirmationem in particulari, quamvis id laudabiliter fiat, si possibile est. (c) Episcopus confirmans in *diœcesi non suâ*, absque consensu Ordinarii loci, valide quidem agit, sed peccat graviter. Si autem in propriâ diœcesi confirmat extraneos, id *per se* quidem est illicitum, sed licitum fit ex præsumpto consensu proprii Episcopi. (d) Sacerdos delegatus confirmans extra limites delegationis suæ, non solum illicite sed etiam invalide ageret, cùm potestas ei collata ad determinatum territorium limitetur. (e) Confirmatio conferri potest quâlibet die, mane aut vespere, regulariter tamen in ecclesiâ, nisi adsit rationabilis causa.

De ceremoniis Confirmationis[1].

482. 1° Tres sunt præcipuæ ceremoniæ : (a) *manuum extensio* et *impositio*, super omnes confirmandos simul sumptos, cum invocatione quâ postulatur ut septiformis Spiritus in eos descendat. Hæc, ex dictis, ad essentiam sacramenti non pertinet.

(b) *Consignatio cum chrismate* sub formâ crucis in fronte confirmandi a patrino præsentati, recitatis verbis formæ supra expositis, novoque nomine novo militi imposito.

(c) *Confirmato levis alapa datur*, ut tanquam miles Christi agnoscatur, secundum quosdam ; aut, juxta alios, ut paratus sit ad omnem ignominiam pro Christo patienter ferendam. Simul dicitur : *pax tecum*, quia pax est unus e fructibus quos producit Spiritus Sanctus. Postea funduntur preces ut in confirmatis habitet Spiritus, atque eis datur benedictio.

483. 2° Quæ ceremoniæ accurate servandæ sunt. Grave peccatum esset Confirmationem conferre sine ullâ veste pontificali, aut notabilem partem ceremoniarum omittere vel mutare, v. g., sacramentum conferre absque patrino extra casum necessitatis ; leve esset peccatum alapam omittere.

[1] **A. Villien**, *La Confirmation*, in *Rev. du Cl. jr.*, t. LXV, 169-185.

De SS. Eucharistia

Auctores consulendi.

Præter auctores allegatos, ubi *de Sacramentis in genere*, conferri possunt :

Inter **Patres** : *Sæc. I° exeunte*, *Didache*, XIV, 2, 3; — *Sæc. II°*, **S. Justinus**, *Apol.*, I, 65-66; **S. Irenæus**, *Adv. hæres.*, IV, 18; V, 2; — *Sæc. III°*, **Tertullianus**, *Ad uxorem*, II, 5; *De resurrectione carnis*, 8; **S. Cyprianus**, *De lapsis*, 2, 15, 16, 22, etc.; **Clemens Alex.**, *Stromata*, I, 1, 10, 19; IV, 25, etc.; **Origenes**, *C. Celsum*, VIII, 33, 57, etc.; — *Sæc. IV*, **Serapionis** *Euchologion:* **S. Cyrillus Hierosol.**, *Catéches.* XXII-XXIII; **S. Gregorius Nyss.**, *Oratio catechetica magna*, c. 37; **S. Ambrosius**, *de mysteriis*, c. 8-9; **S. Chrysostomus**, *Homil. II. de proditione Judæ*, et alibi passim; — *Sæc. V*, **S. Augustinus**, *Sermo CCXVII*, Ad infantes de sacramentis, etc.; **S. Cyrillus Alex.**, *Adversus Nestorii blasphemias*, lib. IV; — *Sæc. VIII*, **Joannes Damascenus**, *Epistola de Corpore et Sanguine Domini.*

Inter **Theologos** : *Sæc. IX*, **Paschasius Radbertus**[1], *Liber de Corpore et Sanguine Domini;* **Ratramnus**[2], *De Corpore et Sanguine Domini;* — *Sæc. X*, **Gezo**[3], *Liber de Corpore et Sanguine Christi;* **Gerbertus**[4], *Libellus de Corpore et Sanguine Domini;* — *Sæc. XI*, **Durandus Troarnensis**[5], *Liber de Corpore et Sanguine Domini;* **Guitmundus**[6], *De Corpore et Sanguine Domini;* **Algerus**, *De sacram. corporis et sanguinis Domini*[7]; **Lanfranc**[8], *De Corpore et Sanguine Domini adv. Berengarium;* — *Sæc. XIII*, **S. Thomas**, 3, q. 73 sq.; *Cont. Gentil.*, lib. IV, c. 61 sq.; *Opuscula :* de Venerabili Sacramento Altaris, De Sacram. Euchar. ad modum prædicamentorum; — *Sæc. XIV*, **Ambrosius Camaldulensis**, *Sermones de admirabili Sacramento Corporis Christi;* — *Sæc. XV*, **Bessarion**, *Tract. de Sacramento Eucharistiæ;* **Gabriel Biel**, *Expositio Canonis Missæ ;* — *Sæc. XVI*, **J. Clichtove**, *De sacramento Eucharistiæ contra Œcolampadium*, 1527; **J. Cochlæus**, *De missâ et transsubstantiatione*, 1533; **J. Fisher**, *De veritate Corporis et Sanguinis Christi;* **G. Allen**, *De Eucharistiâ ut sacramento*, 1575; **Claudius d'Espence**, *De Eucharistiâ et ejus adoratione*, Parisiis, 1573; **Andreas Maas**, *De Cœnâ Domini ;* **Cl. de Sainctes**, O. S. A., *Examen doctrinæ Calvinianæ et bezanæ de Cœnâ Domini*, 1566; *De rebus Eucharistiæ controversis*, Parisiis, 1575; **Fr. Torres**, S. J., *De SS. Eucharistiâ*, Florentiæ, 1561; **G. de Valentia**,

---

[1] *P. L.*, CXX, 1267. — [2] *P. L.*, CXXI, 103. — [3] *P. L.*, CXXXVII, 371. — [4] *P. L.*, CXXXIX, 177. — [5] *P. L.*, CXLIX, 1375. — [6] *P. L.*, CXLIX, 1427. — [7] *P. L.*, CLXXX, 439-854. — [8] *P. L.*, CL., 407.

De verâ Christi majestate et præsentiâ contra Ubiquistas, 1582-1584; **P. Skarga**, S. J., *Pro SS. Eucharistiâ contra hæreses Zwingl.*, Vilnæ, 1576; **J. M. Brillmacher**, S. J., *Controversiarum de Eucharistiæ sacram. dialogi quinque*, Coloniæ, 1584; — *Sæc. XVII*, **Richeome**, S. J., *La sainte Messe déclarée et défendue contre les erreurs sacramentaires*, Burdigalæ, 1600; **P. Coton**, S. J., *Du très-saint et très-auguste sacrement et sacrifice de la Messe*, Parisiis, 1607; **Seb. Heiss.**, O. S. A., *Dialogi 6 de august. Corporis et Sanguinis sacram. ac sacrificio missæ*, 1605; **Al. Alberti**, O. S. A., *De reali præsentiâ Christi in Euchar. sacramento*, 1613; **Nic. Coeffeteau**, O. P., *Les Merveilles de la Ste Eucharistie*, Paris, 1605; *La défense de la Ste Eucharistie*, Paris, 1607; **M. Becanus**, S. J., *De triplici Cœnâ calvinisticâ, lutheranâ, catholicâ*, Moguntiæ, 1608; **Card. Bellarminus**, *Controv.*, De sacram. Eucharistiæ; **J. de Lugo**, S. J., *De venerabili Euchar. sacramento et de sac. Missæ sacrificio;* **Card. Du Perron**, *Traité du Sacr. de l'Eucharistie*, 2e ed. 1620; **Zach. Pasqualigo**, *De Sacrificio N. Legis quæstiones theologicæ, morales ac juridicæ*, Veronæ, 1641; **Modestus Gavatius**, O. M., *De SS. Euchar. sacramento, ad mentem Scoti*, Romæ, 1656; **Nicole, Arnauld, Renaudot**, *Perpétuité de la Foi Catholique*, 1669-1713. — *Sæc. XVIII*, **L. Babenstuber**, O. S. B., *Deus absconditus in sacramento altaris*, Salisburgi, 1700; *Sacros. missæ sacrificium*, 1710; **A. Cienfuegos**, *Vita abscondita*, Romæ, 1728; **Benedictus XIV**, *De SS. missæ sacrificio;* **R. Billuart**, O. P., *De mente Ecclesiæ circa accidentia eucharistica;* **V. M. Fassini**, O. P., *De singularibus euchar. usibus apud veteres Græcos*, Brixiæ, 1769. — *Sæc. XIX*, **George Corless**, *The Catholic doctrine of Transsubstantiation*, London, 1827; **J. Fletcher**, *Transsubstantiation*, London, 1836; **Wiseman**, *Lectures on the Real presence*, 1836, on the principal doctrines (t. XIV-XVI), gallice redditum in *Démonstr. évangéliques* (Migne), t. XV, 1159-1296; **Frédet**, S. S., *Treatise on the Eucharistic mystery*, Baltimore, 1844; **Gerbet**, *Considérations sur le dogme générateur de la piété catholique*, 1853; **Stockl**, *Das Opfer nach seinem Wesen und nach seiner Geschichte;* **Hergenröther**, *Die Eucharistie als Opfer;* **Gihr**, *Das heilige Messopfer;* **Vande Burght**, *De celebratione missarum;* **Dalgairns**, *Holy Communion*, 1861; **Franzelin**, S. J., *De SS. Eucharistiæ sacramento et sacrificio*, Romæ, 1868; **Haitz**, *Abendmahlslehre*, 1872; **Menne**, *Das Allerheiligste Sakrament des Altares*, 3 vol., 1873; **M. Rosset**, *De SS. ac divinissimo Eucharistiæ mysterio*, Camberii, 1876; **Lambrecht**, *De SS. missæ sacrificio;* **P. Einig**, *De SS. Eucharistiæ mysterio*, 1888; **F. W. Faber**, *The B. Sacrement;* **Corblet**, *Histoire du Sacrement de l'Eucharistie*, Paris, 1885-86; **Maurel**, *Traité de la Communion fréquente;* **Gasparri**, *Tr. canonicus de SS. Eucharistiâ*, Parisiis, 1897; **Cappellazzi**, *L'Eucharistia come sacramento e come sacrificio*, 1898; **Lahousse**, *Tr. dogmatico-moralis de SS. Eucharistiæ mysterio*, 1899; **S. Many**, *Prælect. de Missâ et de locis sacris*, Parisiis, 1903-1904; **Hedley**, *The Holy Eucharist*, 1907; **A. Tesnière**, *Somme de la prédication Eucharistique;* **P. Batiffol**, *L'Eucharistie*, ed. 5a (1913), licentiâ habitâ competentis Auctoritatis; **A. d'Alès**, *Dict. Apologét.*, I, 1548-1585; **Mangenot**, *Dict. de Théol.*, V, 989-1452, cum auctoribus ibi allegatis.

Inter **Protestantes** : **Calvinus**, *Instit.*, lib. IV, c. 17-18; **J. H. A. Ebrard**, *Das Dogma vom heil. Abendmahl und seine Geschichte*, Frankfort, 1845-46; **Kaknis**, *Die Lehre vom Abendmahle*, Leipzig, 1851; **R. Wilberforce** (postea conversus), *The doctrine of the H. Eucharist*, London, 1853; **E. B.**

Pusey, *The doctrine of the Real presence*, Oxford, 1855; **J. Macnaught**, *Cœna Domini*, London, 1878; **Steeg**, *Histoire de l'Eucharistie*, Bordeaux, 1872; **Hoffmann**, *Das Abendmahl im Urchristentum*, 1903; **Götz**, *Die Abendmahlsfrage in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, 1904; **Bares**, *Die moderne protest. Abendmahlsforschung*, 1909.

Ex decreto ad Armenos[1].

Tertium est Eucharistiæ sacramentum, cujus materia est panis triticeus et vinum de vite, cui ante consecrationem aqua modicissima admisceri debet. Aqua autem ideo admiscetur, quoniam, juxta testimonia sanctorum Patrum ac doctorum Ecclesiæ pridem in disputatione exhibita, creditur ipsum Dominum in vino aquâ permixto hoc instituisse sacramentum. Deinde quia hoc convenit dominicæ passionis repræsentationi. Inquit enim beatus Alexander Papa quintus a beato Petro : in sacramentorum oblationibus, quæ intra missarum sollemnia Domino offeruntur, panis tantum et vinum aquâ permixtum in sacrificium offerantur. Non enim debet in calicem Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed utrumque permixtum ; quia utrumque, id est, sanguis et aqua ex latere Christi profluxisse legitur; tum etiam, quod convenit ad significandum hujus sacramenti effectum, qui est unio populi christiani ad Christum. Aqua enim populum significat, secundum illud Apocalypsis : *Aquæ multæ, populi multi.* Et Julius Papa secundus post beatum Sylvestrum ait : Calix dominicus juxta canonum præceptum, vino et aquâ permixtus debet offerri; quia videmus in aquâ populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo cum in calice vinum et aqua miscentur, Christo populus adunatur, et fidelium plebs ei, in quem credidit, copulatur et jungitur. Cum ergo tam sancta Romana Ecclesia, a beatissimis Petro et Paulo edocta, quam reliquæ omnes Latinorum Græcorumque Ecclesiæ, in quibus omnis sanctitatis et doctrinæ lumina claruerunt, ab initio nascentis Ecclesiæ sic servaverint et modo servent, inconveniens admodum videtur, ut alia quævis regio ab hâc universali et rationali discrepet observantiâ. Decernimus igitur, ut etiam ipsi Armeni se cum universo orbe christiano conforment, eorumque sacerdotes in calicis oblatione paululum aquæ, prout dictum est, admisceant vino. Forma hujus sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc confecit sacramentum. Sacerdos enim in personâ Christi loquens, hoc conficit sacramentum. Nam ipsorum verborum virtute substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem convertuntur : ita tamen quod totus Christus continetur sub specie panis et totus sub specie vini : sub quâlibet quoque parte hostiæ consecratæ et vini consecrati, separatione factâ, totus est Christus. Hujus sacramenti effectus, quem in animâ operatur digne sumentis, est adunatio homi-

[1] **Denz.-Bann.**, 698-703.

nis ad Christum. Et quia per gratiam homo Christo incorporatur et membris ejus unitur, consequens est quod per hoc sacramentum in sumentibus digne gratia augeatur, omnemque effectum, quem materialis cibus et potus quoad vitam agunt corporalem, sustentando, augendo, reparando et delectando, sacramentum hoc quoad vitam operatur spiritualem : in quo, ut inquit Urbanus Papa, gratam Salvatoris nostri recensemus memoriam, a malo retrahimur, confortamur in bono, et ad virtutum et gratiarum proficimus incrementum.

Declarationes et canones conc. Trident. de SS. Eucharistiæ sacramento [1].

Sess. XIII (1551).

CAP. 1. De reali præsentia D. N. Jesu Christi in SS. Eucharistiæ sacramento.

Principio docet sancta Synodus, et aperte ac simpliciter profitetur, in almo sanctæ Eucharistiæ sacramento, post panis et vini consecrationem *Dominum nostrum Jesum Christum*, verum Deum atque hominem, *vere, realiter* ac *substantialiter sub specie* illarum rerum sensibilium *contineri :* nec enim hæc inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dextram Patris in cælis assideat, juxta modum existendi naturalem; et ut multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter præsens suâ substantiâ nobis adsit, eâ existendi ratione quam, etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustratâ, assequi possumus, et constantissime credere debemus.

Ita enim majores nostri omnes, quotquot in verâ Christi Ecclesiâ fuerunt, qui de sanctissimo hoc Sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt, hoc tam admirabile Sacramentum in ultimâ cœnâ Redemptorem nostrum instituisse; cum, post panis vinique benedictionem, se suum ipsius corpus illis præbere, ac suum sanguinem disertis ac perspicuis verbis testatus est, quæ verba a sanctis Evangelistis commemorata, et a D. Paulo postea repetita, cum propriam illam et apertissimam significationem præ se ferant, secundum quam a Patribus intellecta sunt; indignissimum sane flagitium est, ea a quibusdam contentiosis et pravis hominibus ad *fictitios* et *imaginarios tropos*, quibus *veritas carnis et sanguinis Christi negatur*, contra universum Ecclesiæ sensum detorqueri : quæ tanquam columna et firmamentum veritatis, hæc ab impiis hominibus excogitata commenta, velut satanica, detestata

[1] **Denz.-Bann.**, 874-893 (755-773). — Cfr. Theiner, *Acta SS. Œcum. Conc. Trident.*, vol. I, p. 466 sq.

est, grato semper et memore animo præstantissimum hoc Christi beneficium agnoscens.

CAP. 2. De ratione institutionis sanctissimi hujus Sacramenti.

Ergo Salvator noster, discessurus ex hoc mundo ad Patrem, sacramentum hoc instituit, in quo divitias divini sui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabilium suorum; et in illius sumptione colere nos sui memoriam præcepit suamque annuntiare mortem, donec ipse ad judicandum mundum veniat. Sumi autem voluit sacramentum hoc, tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vitâ illius qui dixit: Qui manducat me, et ipse vivet propter me[1]: et tanquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, et a peccatis mortalibus præservemur. Pignus præterea id esse voluit futuræ nostræ gloriæ, et perpetuæ felicitatis, adeoque symbolum unius illius corporis cujus ipse caput existit, cuique nos tanquam membra, arctissimâ fidei, spei et caritatis connexione astrictos esse voluit, ut idipsum omnes diceremus, nec essent in nobis schismata.

CAP. 3. De excellentia sanctissimæ Eucharistiæ super reliqua sacramenta.

Commune hoc quidem est sanctissimæ Eucharistiæ cum ceteris sacramentis, symbolum esse rei sacræ, et invisibilis gratiæ formam visibilem: verum illud in eâ excellens et singulare reperitur, quod reliqua sacramenta tunc primum sanctificandi vim habent, cum quis illis utitur; at in Eucharistiâ ipse sanctitatis auctor ante usum est. Nondum enim Eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, cum vere tamen ipse affirmaret corpus suum esse quod præbebat. Et semper hæc fides in Ecclesiâ Dei fuit, statim post consecrationem *verum Domini nostri corpus, verumque ejus sanguinem*, sub panis et vini specie una cum ipsius *animâ* et *divinitate* existere: sed corpus quidem sub specie panis, et sanguinem sub vini specie, ex *vi verborum;* ipsum autem corpus sub specie vini, et sanguinem sub specie panis, animamque sub utrâque *vi naturalis illius connexionis et concomitantiæ*, quâ partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur: divinitatem porro propter admirabilem illam ejus cum corpore et animâ *hypostaticam unionem*. Quapropter verissimum est, *tantumdem* sub *alterutrâ specie* atque sub *utrâque contineri: totus* enim et *integer* Christus, sub *panis specie*, et sub *quâvis* ipsius speciei *parte; totus* item sub *vini specie*, et sub *ejus partibus* existit.

[1] *Joa.*, VI, 58.

CAP. 4. De transsubstantiatione.

Quoniam autem Christus Redemptor noster, corpus suum id quod sub specie panis offerebat, vere esse dixit; ideo persuasum semper in Ecclesiâ Dei fuit, idque nunc denuo sancta hæc Synodus declarat, per consecrationem panis et vini *conversionem* fieri *totius substantiæ* panis *in substantiam corporis* Christi Domini nostri, et *totius substantiæ vini* in *substantiam sanguinis ejus;* quæ conversio convenienter et proprie a sanctâ catholicâ Ecclesiâ *transsubstantiatio* est appellata.

CAP. 5. De cultu et veneratione huic sanctissimo Sacramento exhibendo.

Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi fideles, pro more in catholicâ Ecclesiâ semper recepto, *latriæ cultum*, qui vero Deo debetur, huic *sanctissimo Sacramento* in veneratione *exhibeant.* Neque enim ideo minus est adorandum, quod fuerit a Christo Domino, ut sumatur, institutum; nam illum eumdem Deum præsentem in eo adesse credimus, quem Pater æternus introducens in orbem terrarum, dicit: "Et adorent eum omnes Angeli Dei"[1]; quem Magi procidentes adoraverunt; quem denique in Galilæâ ab Apostolis adoratum fuisse, Scriptura testatur.

Declarat præterea sancta Synodus, pie et religiose admodum in Dei Ecclesiam inductum fuisse hunc morem, ut singulis annis peculiari quodam et festo die præcelsum hoc et venerabile Sacramentum singulari veneratione ac sollemnitate celebraretur, utque in processionibus reverenter et honorifice illud per vias et loca publica circumferretur. Æquissimum est enim, sacros aliquos statutos esse dies, cum christiani omnes singulari ac rarâ quâdam significatione gratos et memores testentur animos erga communem Dominum et Redemptorem, pro tam ineffabili et plane divino beneficio, quo mortis ejus victoria et triumphus repræsentatur. Atque sic equidem oportuit victricem veritatem de mendacio et hæresi triumphum agere, ut ejus adversarii in conspectu tanti splendoris, et in tantâ universæ Ecclesiæ lætitiâ positi, vel debilitati et fracti tabescant, vel pudore affecti et confusi aliquando resipiscant.

CAP. 6. De asservando sacræ Eucharistiæ sacramento, et ad infirmos deferendo.

Consuetudo asservandi in sacrario sanctam Eucharistiam adeo antiqua est, ut eam sæculum etiam Nicæni concilii agnoverit. Porro deferri ipsam sacram Eucharistiam ad infirmos et in hunc

[1] *Hebr.*, I, 6.

usum diligenter in ecclesiis conservari, præterquam quod cum summâ æquitate et ratione conjunctum est, tum multis in conciliis præceptum invenitur, et vetustissimo catholicæ Ecclesiæ more est observatum. Quare sancta hæc Synodus retinendum omnino salutarem hunc et necessarium morem statuit.

CAP. 7. De præparatione, quæ adhibenda est, ut digne quis sacram Eucharistiam percipiat.

Si non decet ad sacras ullas functiones quempiam accedere, nisi sancte; certe, quo magis sanctitas et divinitas cælestis hujus Sacramenti viro christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magnâ reverentiâ et sanctitate ad id percipiendum accedat, præsertim cum illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini*[1]. Quare communicare volenti revocandum est in memoriam ejus præceptum : *Probet autem seipsum homo*[2]. Ecclesiastica autem consuetudo declarat eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius peccati mortalis, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissâ *sacramentali confessione*, ad sacram Eucharistiam accedere debeat : quod a christianis omnibus, etiam ab iis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc sancta Synodus perpetuo servandum esse decrevit, *modo non desit illis copia confessoris;* quod si, necessitate urgente, Sacerdos absque prævia confessione celebraverit, *quamprimum confiteatur.*

CAP. 8. De usu admirabilis hujus sacramenti.

Quoad usum autem, recte et sapienter Patres nostri tres rationes hoc sanctum sacramentum accipiendi distinxerunt : quosdam enim docuerunt *sacramentaliter duntaxat* id sumere, ut peccatores; alios *tantum spiritualiter*, illos nimirum, qui voto propositum illum cælestem panem edentes, fide vivâ, quæ per dilectionem operatur, fructum ejus et utilitatem sentiunt; tertios porro *sacramentaliter simul* et *spiritualiter;* hi autem sunt, qui ita se prius probant et instruunt, ut vestem nuptialem induti ad divinam hanc mensam accedant.

In sacramentali autem sumptione semper in Ecclesiâ Dei mos fuit, ut laici a sacerdotibus communionem acciperent, sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent; qui mos, tanquam ex traditione Apostolicâ descendens, jure ac merito retineri debet.

Denum autem paterno affectu admonet sancta Synodus, hortatur, rogat, et obsecrat per viscera misericordiæ Dei nostri, ut omnes et singuli, qui christiano nomine censentur, in hoc unitatis signo,

[1] *I Cor.*, XI, 29. — [2] *I Cor.*, XI, 28.

in hoc vinculo caritatis, in hoc concordiæ symbolo jam tandem aliquando conveniant et concordent, memoresque tantæ Majestatis, et tam eximii amoris Jesu Christi Domini nostri, qui dilectam animam suam in nostræ salutis pretium, et carnem suam nobis dedit ad manducandum; hæc sacra mysteria corporis et sanguinis ejus, eâ fidei constantiâ et firmitate, eâ animi devotione, ac pietate et cultu credant et venerentur, ut panem illum supersubstantialem *frequenter suscipere possint;* et is vere eis sit animæ vita, et perpetua sanitas mentis; cujus vigore confortati ex hujus miseræ peregrinationis itinere ad cælestem patriam pervenire valeant, eumdem panem Angelorum, quem modo sub sacris velaminibus edunt, absque ullo velamine manducaturi.

Quoniam autem non est satis veritatem dicere, nisi detegantur et refellantur errores; placuit sanctæ Synodo hos canones subjungere, ut omnes, jam agnitâ catholicâ doctrinâ, intelligant quoque quæ ab illis hæreses caveri vitarique debeant.

CANONES.

Can. 1. Si quis negaverit, in sanctissimæ Eucharistiæ sacramento contineri vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem una cum animâ, et divinitate Domini nostri Jesu Christi, ac proinde totum Christum, sed dixerit tantummodo esse in eo ut in signo, vel figurâ, aut virtute; A. S.

Can. 2. Si quis dixerit, in sacrosancto Eucharistiæ sacramento remanere substantiam panis et vini, una cum corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi; negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem catholica Ecclesia aptissime transsubstantiationem appellat; A. S.

Can. 3. Si quis negaverit, in venerabili Sacramento Eucharistiæ sub unaquâque specie, et sub singulis cujusque speciei partibus, separatione factâ, totum Christum contineri; A. S.

Can. 4. Si quis dixerit, peractâ consecratione, in admirabili Eucharistiæ sacramento non esse corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, sed tantum in usu, dum sumitur, non autem ante vel post; et in hostiis seu particulis consecratis, quæ post communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum corpus Domini; A. S.

Can. 5. Si quis dixerit, vel præcipuum fructum sanctissimæ Eucharistiæ esse remissionem peccatorum, vel ex eâ non alios effectus provenire; A. S.

Can. 6. Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ sacramento Christum, unigenitum Dei Filium, non esse cultu latriæ, etiam externo, adorandum; atque ideo nec festivâ peculiari celebritate venerandum; neque in processionibus, secundum laudabilem et universa-

lem Ecclesiæ sanctæ ritum et consuetudinem, sollemniter circumgestandum, vel non publice, ut adoretur, populo proponendum, et ejus adoratores esse idololatras; A. S.

Can. 7. Si quis dixerit, non licere sacram Eucharistiam in sacrario reservari, sed statim post consecrationem astantibus necessario distribuendam; aut non licere, ut illa ad infirmos honorifice deferatur; A. S.

Can. 8. Si quis dixerit, Christum in Eucharistiâ exhibitum, spiritualiter tantum manducari, et non etiam sacramentaliter ac realiter; A. S.

Can. 9. Si quis negaverit, omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum juxta præceptum sanctæ matris Ecclesiæ; A. S.

Can. 10. Si quis dixerit, non licere sacerdoti celebranti seipsum communicare; A. S.

Can. 11. Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucharistiæ sacramentum; A. S. Et, ne tantum Sacramentum indigne, atque ideo in mortem et condemnationem sumatur, statuit, atque declarat ipsa sancta Synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habitâ copiâ confessoris, necessario præmittendam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando, defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat.

Doctrina de Communione sub utraque specie, et parvulorum [1].

Sess. XXI (1562).

CAP. 1. Laicos, et clericos non conficientes, non astringi jure divino ad communionem sub utraque specie.

Itaque sancta ipsa Synodus, a Spiritu Sancto, qui Spiritus est sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et pietatis, edocta, atque ipsius Ecclesiæ judicium et consuetudinem secuta, declarat ac docet, nullo divino præcepto laicos, et clericos non conficientes, obligari ad Eucharistiæ sacramentum sub utrâque specie sumendum, neque ullo pacto, salvâ fide, dubitari posse, quin illis alterius speciei communio ad salutem sufficiat. Nam, etsi Christus Dominus in ultimâ Cœnâ venerabile hoc Sacramentum in panis et vini spe-

[1] Denz.-Bann., 930-937 (808-815). — Cfr. A. Theiner, vol. II, p. 3 sq.

ciebus instituit, et Apostolis tradidit; non tamen illa institutio et traditio eo tendunt, ut omnes Christi fideles statuto Domini ad utramque speciem accipiendam astringantur. Sed neque ex sermone illo, apud Joannem sexto, recte colligitur, utriusque speciei communionem a Domino præceptam esse, utcunque juxta varias sanctorum Patrum, et Doctorum interpretationes intelligitur. Namque, qui dixit : "Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis"[1]; dixit quoque : "Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum"[2]. Et qui dixit : "Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam"[3]; dixit etiam : "Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ"[4]. Et denique, qui dixit : "Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo"[5]; dixit nihilominus : "Qui manducat hunc panem vivet in æternum"[6].

CAP. 2. Ecclesiæ potestas circa dispensationem sacramenti Eucharistiæ.

Præterea declarat, hanc potestatem perpetuo in Ecclesiâ fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, salvâ illorum substantiâ, ea statueret vel mutaret, quæ suscipientium utilitati, seu ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et locorum varietate, magis expedire judicaret. Id autem Apostolus non obscure visus est innuisse, cum ait : "Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei"[7]; atque ipsum quidem hâc potestate usum esse, satis constat, cum in multis aliis, tum in hoc ipso Sacramento, cum ordinatis nonnullis circa ejus usum, "cetera, inquit, cum venero, disponam"[8]. Quare agnoscens sancta Mater Ecclesia hanc suam in administratione sacramentorum auctoritatem, licet ab initio christianæ Religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset, tamen progressu temporis latissime jam immutatâ illâ consuetudine, gravibus et justis causis adductâ, hanc consuetudinem sub alterâ specie communicandi approbavit, et pro lege habendam decrevit : quam reprobare, aut sine ipsius Ecclesiæ auctoritate pro libitu mutare, non licet.

CAP. 3. Totum et integrum Christum, ac verum Sacramentum sub quâlibet specie sumi.

Insuper declarat, quamvis Redemptor noster, ut antea dictum est, in supremâ illâ Cœnâ hoc Sacramentum in duabus speciebus instituerit, et Apostolis tradiderit, tamen fatendum esse, etiam sub alterâ tantum specie totum atque integrum Christum, verumque

[1] *Joa.*, VI, 54, — [2] *Joa.*, VI, 52. — [3] *Joa.*, VI, 55. — [4] *Joa.*, VI, 52. — [5] *Joa.*, VI, 57. — [6] *Joa.*, VI, 59. — [7] *I Cor.*, IV, 1. — [8] *I Cor.*, XI, 34.

Sacramentum sumi; ac propterea, quod ad fructum attinet, nullâ gratiâ, necessariâ ad salutem, eos defraudari, qui unam speciem solum accipiunt.

CAP. 4. Parvulos non obligari ad communionem sacramentalem.

Denique eadem sancta Synodus docet, parvulos usu rationis carentes, nullâ obligari necessitate ad sacramentalem Eucharistiæ communionem : siquidem per Baptismi lavacrum regenerati, et Christo incorporati, adeptam jam filiorum Dei gratiam in illâ ætate amittere non possunt. Neque ideo tamen damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando servavit. Ut enim sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt; ita certe eos nullâ salutis necessitate id fecisse, sine controversiâ credendum est.

CANONES.

Can. 1. Si quis dixerit, ex Dei præcepto vel necessitate salutis, omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi Eucharistiæ sacramenti sumere debere; A. S.

Can. 2. Si quis dixerit, Sanctam Ecclesiam Catholicam non justis causis et rationibus adductam fuisse, ut laicos, atque etiam clericos non conficientes, sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse; A. S.

Can. 3. Si quis negaverit, totum et integrum Christum omnium gratiarum fontem et auctorem, sub unâ panis specie sumi, quia, ut quidam falso asserunt, non secundum ipsius Christi institutionem sub utrâque specie sumatur; A. S.

Can. 4. Si quis dixerit, parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem; A. S.

Conc. Tridentini decreta et canones de sacrificio Missæ[1].

Sess. XXII (1562.)

CAP. 1. De institutione sacrosancti Missæ sacrificii.

Quoniam sub priori Testamento, teste Apostolo Paulo, propter Levitici sacerdotii imbecillitatem consummatio non erat; oportuit, Deo Patre misericordiarum ita ordinante, sacerdotem alium secundum ordinem Melchisedech surgere, Dominum nostrum Jesum

[1] **Denz.-Bann.**, 938-956 (816-833). — Cfr. **A. Theiner**, vol. II, p. 58 sq.

Christum, qui posset omnes quotquot sanctificandi essent, consummare, et ad perfectum adducere. Is igitur Deus et Dominus noster, etsi semel seipsum in arâ crucis, morte intercedente, Deo Patri oblaturus erat, ut æternam illic redemptionem operaretur : quia tamen per mortem sacerdotium ejus exstinguendum non erat, in cœnâ novissimâ, quâ nocte tradebatur, ut dilectæ sponsæ suæ Ecclesiæ visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repræsentaretur, ejusque memoria in finem usque sæculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur; Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit ; ac sub earumdem rerum symbolis Apostolis, quos tunc novi Testamenti sacerdotes constituebat, ut sumerent, tradidit; et eisdem, eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, præcepit per hæc verba : "Hoc facite in meam commemorationem" [1], uti semper Catholica Ecclesia intellexit, et docuit. Nam, celebrato veteri Pascha, quod in memoriam exitus de Ægypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit Pascha, seipsum ab Ecclesiâ per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit eripuitque de potestate tenebrarum. et in regnum suum transtulit.

Et hæc quidem illa munda oblatio est, quæ nullâ indignitate, aut malitiâ offerentium inquinari potest : quam Dominus per Malachiam [2] "nomini suo, quod magnum futurum esset in gentibus, in omni loco mundam offerendam" prædixit : et quam non obscure innuit Apostolus Paulus, Corinthiis scribens [3], cum dicit "non posse eos, qui participatione mensæ dæmoniorum polluti sunt, mensæ Domini participes fieri" : per mensam altare utrobique intelligens. Hæc denique illa est, quæ per varias sacrificiorum, naturæ et legis tempore, similitudines figurabatur; utpote quæ bona omnia, per illa significata, veluti illorum omnium consummatio et perfectio complectitur.

CAP. 2. Sacrificium visibile esse propitiatorium pro vivis et defunctis.

Et quoniam in divino hoc sacrificio, quod in Missâ peragitur, idem ille Christus continetur, et incruente immolatur, qui in arâ crucis semel seipsum cruente obtulit, docet sancta Synodus, sacrificium istud vere *propitiatorium* esse, per ipsumque fieri, ut, *si cum vero corde, et rectâ fide*, cum metu et reverentiâ, *contriti ac pœnitentes* ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, et gra-

[1] *Luc.*, XXII, 19. — [2] *Malach.*, I, 11. — [3] *I Cor.*, X, 21.

tiam inveniamus in auxilio opportuno. Hujus quippe oblatione placatus Dominus, *gratiam et donum pœnitentiæ concedens*, crimina et peccata, etiam ingentia dimittit. Una enim eademque est hostia, idem nunc offerens Sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, solâ offerendi ratione diversâ. Cujus equidem oblationis cruentæ, inquam, fructus per hanc uberrime percipiuntur : tantum abest, ut illi per hanc quovis modo derogetur. Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus, sed et pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis, rite, juxta Apostolorum traditionem, offertur.

CAP. 3. De Missis in honorem Sanctorum.

Et quamvis in honorem et memoriam Sanctorum nonnullas interdum Missas Ecclesia celebrare consueverit ; non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronavit : unde nec Sacerdos dicere solet : " Offerro tibi sacrificium, Petre, vel Paule " sed Deo de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat ; ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cælis, quorum memoriam facimus in terris.

CAP. 4. De Canone Missæ.

Et cum sancta sancte administrari conveniat, sicque hoc omnium sanctissimum sacrificium, Ecclesia Catholica, ut digne reverenterque offerretur, ac perciperetur, sacrum Canonem multis ante sæculis instituit, ita ab omni errore purum, ut nihil in eo contineatur, quod non maxime sanctitatem ac pietatem quamdam redoleat, mentesque offerentium in Deum erigat ; id enim constat tum ex ipsis Domini verbis, tum ex Apostolorum traditionibus, ac sanctorum quoque Pontificum piis institutionibus.

CAP. 5. De sollemnibus Missæ sacrificii ceremoniis.

Cumque natura hominum ea sit, ut non facile queat sine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum meditationem sustolli ; propterea pia Mater Ecclesia ritus quosdam, ut scilicet quædam submissâ voce, alia vero elatiore, in Missâ pronuntiarentur, instituit. Ceremonias item adhibuit, ut mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa, ex Apostolicâ disciplinâ et traditione, quo et majestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per hæc visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quæ in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.

CAP. 6. De Missa, in qua solus Sacerdos communicat.

Optaret quidem sacrosancta Synodus, ut in singulis Missis fideles astantes, non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam

Eucharistiæ perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi hujus sacrificii fructus uberior proveniret : nec tamen, si id non semper fiat, propterea Missas illas, in quibus solus Sacerdos sacramentaliter communicat, ut privatas et illicitas damnat, sed probat, atque adeo commendat; siquidem illæ quoque Missæ vere communes censeri debent, partim quod in eis populus spiritualiter communicet, partim vero quod a publico Ecclesiæ ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad Corpus Christi pertinent, celebrentur.

CAP. 7. De aquâ, in calice offerendo, vino miscendâ.

Monet deinde sancta Synodus, præceptum esse ab Ecclesiâ sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent; tum quod Christum Dominum ita fecisse credatur, tum etiam quia e latere ejus aqua simul cum sanguine exierit, quod Sacramentum hâc mixtione recolitur; et cum aquæ in Apocalypsi beati Joannis populi dicantur, ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repræsentatur.

CAP. 8. De Missâ vulgari linguâ passim non celebrandâ, et mysteriis ejus populo explicandis.

Etsi Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari passim linguâ celebraretur. Quamobrem retento ubique cujusque Ecclesiæ antiquo, et a Sanctâ Romanâ Ecclesiâ, omnium Ecclesiarum matre et magistrâ, probato ritu, ne oves Christi esuriant, neve parvuli panem petant, et non sit qui frangat eis, mandat sancta Synodus Pastoribus, et singulis curam animarum gerentibus, ut frequenter inter Missarum celebrationem vel per se, vel per alios, ex iis quæ in Missâ leguntur aliquid exponant; atque inter cetera sanctissimi hujus Sacrificii mysterium aliquod declarent diebus præsertim Dominicis et festis.

CAP. 9. Prolegomenon canonum sequentium.

Quia vero adversus veterem hanc, in sacrosancto Evangelio, Apostolorum traditionibus, sanctorumque Patrum doctrinâ fundatam fidem, hoc tempore multi disseminati sunt errores, multaque a multis docentur, atque disputantur; sacrosancta Synodus, post multos gravesque his de rebus mature habitos tractatus, unanimi Patrum omnium consensu, quæ huic purissimæ fidei, sacræque doctrinæ adversantur, damnare, et a sanctâ Ecclesiâ eliminare, per subjectos hos canones, constituit.

Can. 1. Si quis dixerit, in Missâ non offerri Deo verum et proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari : A. S

Can. 2. Si quis dixerit, illis verbis : " Hoc facite in meam commemorationem ", Christum non instituisse Apostolos sacerdotes; aut non ordinasse, ut ipsi, aliique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum : A. S.

Can. 3. Si quis dixerit, Missæ sacrificium tantum esse laudis, et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium; vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus offerri debere : A. S.

Can. 4. Si quis dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio, in cruce peracto, per Missæ sacrificium, aut illi per hoc derogari : A. S.

Can. 5. Si quis dixerit, imposturam esse, Missas celebrare in honorem Sanctorum, et pro illorum intercessione apud Deum obtinendâ, sicut Ecclesia intendit : A. S.

Can. 6. Si quis dixerit, Canonem Missæ errores continere, ideoque abrogandum esse : A. S.

Can. 7. Si quis dixerit, ceremonias, vestes et externa signa, quibus in Missarum celebratione Ecclesia Catholica utitur, irritabula impietatis esse magis quam officia pietatis : A. S.

Can. 8. Si quis dixerit, Missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse, ideoque abrogandas : A. S.

Can. 9. Si quis dixerit, Ecclesiæ Romanæ ritum, quo submissâ voce pars Canonis, et verba Consecrationis proferuntur damnandum esse; aut linguâ tantum vulgari Missam celebrari debere; aut aquam non miscendam esse vino in calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem : A. S.

Prolegomena

1° Objectum et utilitas Tractatus.

484. (A) *Objectum.* In *Tr. de Baptismo* diximus quomodo Christiani spiritualiter *renascantur;* in *Tr. de Confirmatione* quomodo in vitâ spirituali *roborentur;* remanet igitur exponendum quomodo per sacramentum *Eucharistiæ* spiritualiter *nutriantur.* Quia vero Eucharistia est non tantum *sacramentum* gratiam conferens, sed etiam *sacrificium* quo supremum Dei dominium agnoscitur, et quia utrumque arcte connectitur, de utroque hìc agemus.

(B) *Utilitas* Tractatûs facile agnoscitur : (a) singulare enim exigit studium sacramentum Eucharistiæ quod est inter cetera nobilissimum : nam in se continet non solum gratiam, sed gratiæ ipsius *fontem* et *auctorem;* ideoque ad hoc cetera sacramenta referuntur; ita, v. g., Ordo ad Eucharistiæ consecrationem, Baptismus et Pænitentia ad Eucharistiæ receptionem ordinantur, et sic de ceteris[1]. (b) Insuper cùm Eucharistiæ *sacramentum necessarium* sit necessitate præcepti, et *sacrificium* Missæ sit veluti *centrum* totius religionis nostræ, fideles accurate instruendi sunt de omnibus quæ ad utrumque referuntur, quo ferventius sese præparent ad sacram communionem et sacrificio Missæ assistant. (c) Tandem *Protestantes* plerique ab initio Reformationis, denegârunt præsentiam realem Christi in Eucharistiâ et veritatem sacrificii Missæ, dogmaque Transsubstantiationis omni modo impugnârunt atque etiam impugnant; hodie vero *Liberales* etiam institutionem Eucharistiæ Christo

[1] S. Thom. 3, q. 65, a. 3.

abjudicant; maximi igitur est momenti eorum errores confutare, eorumque difficultates solvere.

2° Figuræ Eucharistiæ [1].

485. Eucharistia, utpote donum excellentissimum, et mysterium difficile creditu, multiplici modo præfigurata fuit : (a) *signum sensibile* hujus sacramenti adumbrârunt *oblatio Melchisedech*, qui panem et vinum Deo obtulit [2], *propositionis panes*, qui singulis sabbatis coram Arcâ offerebantur [3], et *panis subcinericius*, quem sibi ab Angelo oblatum Elias manducavit, et quo mirifice refectus fuit [4]. (b) *Effectus* ejusdem præfigurati fuerunt per *manna*, quod Judæis in deserto peregrinantibus divinitus fuit concessum tanquam optimus cibus omne delectamentum in se habens [5]; Eucharistia enim nobis in terrâ peregrinantibus præbetur ut sit simul spiritualis cibus et delectatio. (c) *Christus*, in hoc sacramento contentus, per antiqua sacrificia repræsentatus fuit, præsertim vero per inchoatam immolationem Isaac.

(d) Tandem *Agnus paschalis* hæc omnia *simul* præfigurabat : *signum sensibile* hujus sacramenti, quia cum panibus azymis manducabatur; *effectus* ejusdem, quia, sicut sanguine Agni paschalis Judæi a devastante Angelo protecti et ab ægyptiacâ servitute liberati sunt, ita pariter Eucharistiæ virtute ab impugnationibus et captivitate diaboli liberamur; tandem *Christum ipsum*, nam sicut Agnus paschalis immolabatur et comedebatur, ita Christus in Eucharistiâ primum immolatur et deinde comeditur [6].

3° Varia nomina [7].

486. Sacramentum Eucharistiæ : (a) in *scriptis Apostolorum* vocatur *cœna dominica* seu *cœna Domini* [8], utpote institutum in ultimâ

[1] S. Thom., 3, q. 73, a. 6; Suarez, in h. artic.; Einig, p. 2.
[2] *Gen.*, XIV, 18. — [3] *Levit.*, XXIV, 5 sq. — [4] *III Reg.*, XIX, 6.
[5] *Exod.*, XVI, 13; *Num.*, XI, 6.
[6] S. Thom., 3, q. 73, a. 6.
[7] S. Thom., 3 p., q. 73, a. 4; Suarez, in h. artic.; Drouin, l. IV, q. I. § 1.: Einig, p. 1. — [8] *I Cor.*, XI, 20.

cœnâ, et quidem in memoriam Domini; postea *fractio panis*,[1] quia Christus panem fregerat antequam eum apostolis traderet; necnon *communio* seu *communicatio* corporis et sanguinis Domini[2]; (b) a *Patribus* autem: *Eucharistia* (in *Didache* et ap. *S. Justinum*), id est, *gratiarum actio*, tum quia Christus hoc sacramentum instituendo gratias egit, tum quia illud recipiendo gratias Deo persolvimus; *corpus Domini*, *sacramentum corporis et sanguinis Domini*: ratione *dignitatis*, *sanctissimum Sacramentum*; ratione *effectuum*, *panis vitæ*, *panis supersubstantialis*, *panis angelicus*, *sacra synaxis* seu *communio*, quia fideles arctissimo vinculo tum Christo capiti tum inter se conjungit, *sacramentum amoris*, et *viaticum*, quia nobis viatoribus dispensatur tanquam medium ad cælestem patriam perveniendi.

4° Divisio Tractatus.

487. Eucharistia est Incarnationis non solum adumbratio, sed etiam continuatio et extensio; (a) sicut enim Verbum incarnatum sub velo carnis hominibus apparuit, et vitam prorsus absconditam, licet plane divinam, duxit, ita pariter Christus in hoc sacramento sub speciebus eucharisticis latet, et in tabernaculo vitam absconditam, licet vere divinam, ducit; (b) sicut Palæstinam pertransiit benefaciendo et sanando omnes, ita per communionem in animas nostras gratiam suam diffundit; (c) sicut in cruce moriens sese in sacrificium obtulit, ita et in altari quotidie offertur ut victima[3]. Hinc in Eucharistiâ tria simul inveniuntur: *mysterium realis præsentiæ Christi* quod credere debemus, *sacramentum* seu *signum sensibile et permanens* quo sanctificamur, *sacrificium* seu *actio* quâ *victimæ oblatione* religionis officia Deo persolvimus. Triplex igitur erit caput, ut sequenti synopsi exponitur.

[1] *Luc.*, XXIV, 35; *Act.*, II, 42. — [2] *I Cor.*, X, 16.

[3] Cf. **Hurter**, n. 379; **Lessius**, *De perfect. moribusque divinis*, l. XII, c. XVI, n. 129.

- CAPUT I. de mysterio præsentiæ realis.
  - ART. I. Veritas realis præsentiæ.
    - Institutio Eucharistiæ a Christo.
    - Realis præsentia probatur.
      - Traditione.
      - Scripturâ.
  - ART. II. Modus realis præsentiæ.
    - Modus quo Christus fit præsens.
    - Modus quo Christus existit sub speciebus.
    - Corollarium : de cultu Eucharistiæ debito.
  - ART. III. Concordia cum ratione.
    - Scholastica expolitio mysterii.
    - Non repugnat rectæ rationi.
    - Convenit.
- CAPUT II. de sacram. Eucharistiæ.
  - ART. I. Existentia et natura.
  - ART. II. Materia et forma
    - Materia.
      - de pane.
      - de vino.
      - de consecratione utriusque.
    - Forma.
      - super panem.
      - super vinum.
  - ART. III. Effectus.
    - quoad animam.
    - quoad corpus.
  - ART. IV. Subjectum.
    - de obligatione Euch. recipiendi.
    - de extensione hujus obligationis.
    - de dispositionibus requisitis in genere, et relate ad frequentem communionem.
  - ART. V. Minister.
- CAPUT III. de sacrif. Missæ.
  - ART. I. Notio, existentia et essentia.
  - ART. II. Effectus.
  - ART. III. Subjectum.
  - ART. IV. Minister.
    - de potestate celebrandi.
    - de obligationibus ministri.
  - ART. V. Liturgica præcepta.

Caput j.

DE MYSTERIO PRÆSENTIÆ REALIS.

Tria sunt investiganda : 1° *veritas* realis præsentiæ Christi in Eucharistiâ ; 2° *modus* hujus præsentiæ ; 3° ejusdem cum ratione *concordia*.

Art. I. De veritate realis præsentiæ Christi.

488. **Errores contrarii.** 1° Inter *antiquos* hæreticos, nullus *directe* præsentiam realem Christi in Eucharistiâ negavit, sed pauci *indirecte* hanc veritatem impugnârunt : ita *Docetæ*, Christum veram carnem habere non admittentes, consequenter negabant Eucharistiam esse carnem Christi ; a *S. Ignatio* Martyre, jam initio secundi sæculi, confutati sunt.

2° *Medio Ævo ;* (a) *Scotus Erigena* (IX sæc.), vir doctus sed novitatum amator, ita obscure de reali præsentiâ scripsit, ut eam negâsse multis visus fuerit, licet ab illo errore immunis a nonnullis censeatur [1]. (b) *Berengarius* autem, patriâ Turonensis, archidiaconus Andegavensis in Galliâ (sæc. XI), transsubstantiationem certo negavit, et modo satis confuso et forsan contradictorio de reali præsentiâ scripsit saltem post an. 1059, ita ut, secundum plures, *dynamicam* tantum præsentiam admiserit ; a *Lanfranco* aliisque confutatus, et a pluribus Conciliis, tum in Galliâ tum in Italiâ habitis, condemnatus, post multas tergiversationes, errores suos tandem retractavit [2]. (c) *Petrobrussiani* (sæc. XII), seu discipuli *Petri de Bruis*, contendebant sacerdotes non habere potestatem consecrandi [3]. (d) Præsentiam realem negârunt *Albigenses* [4] (sæc. XIII), et juxta nonnullos, *Wicleffus*, Protestantium præcursor, licet, juxta alios, non realem præsentiam, sed transsubstantiationem impugnaverit [5].

---

[1] Cf. J. Healy, *Ireland's Ancient schools*, Dublin 1890, p. 583 sq. ; R. Heurtevent, *Durand de Troarn et les origines de l'hérésie bérengarienne*, Paris, 1912, p. 253-285.

[2] R. Heurtevent, *op. cit.*, p. 165-216 ; Hefelé-Leclercq, *Hist. des Conciles*, t. IV, pp. 1040 sq., 1108, 1111, 1169 sq.

[3] Denz.-Bann., 367 (309). — [4] Denz.-Bann., 583 (480).

[5] Mangenot, *Dict. de Théol.*, t. V, 1320 ; Denz.-Bann., 581-583 (477 479).

3° *Novatores* plerique realem præsentiam pariter negarunt. (a) *Lutherus* quidem illud dogma rejicere non ausus est, quia, ut ipse fatebatur, nimis evidenter in Scripturâ declaratur; dicebat tamen Christum non fieri præsentem per solam consecrationem nisi accederet communio fidelium. Hinc in confessione *Augustanâ* (1530) legitur : " De Cœnâ Domini docent quod corpus et sanguis Christi vere adsint et distribuantur vescentibus, in cœnâ Domini, sub specie panis et vini, et improbant secus docentes "[1]. Diù Lutherani eamdem doctrinam tenuerunt, sed hodie multi inter ipsos, in Germaniâ præsertim, in dubium revocant præsentiam realem.

(b) *Sacramentarii* seu *Symbolistæ*, scilicet *Zwinglius* et *Œcolampadius*, docuerunt Eucharistiam nihil aliud esse nisi signum vel figuram Christi : juxta priorem, ἐστι (est) in consecrationis formâ reddi debet per *significat*, ita ut sensus sit : hoc est *signum* seu *symbolum mere arbitrarium* corporis mei[2]; juxta posteriorem, σῶμα (corpus) idem significat ac *figura* seu *similitudo vera* corporis, ita ut sensus sit : hoc est *figura* corporis mei *cum aliquo fundamento in re*. Exinde deducebant Christum non realiter, sed solum per fidem manducari.

(c) *Calvinus*, mediam viam inter Lutheranos et Sacramentarios tenens, docuit corpus et Sanguinem Christi *virtualiter* esse in Eucharistiâ, sicut sol præsens est terræ per suam virtutem seu per calorem. Admittit quidem eucharistiam esse *symbolum* corporis Christi, sed *non nudum* symbolum : fingit enim quamdam virtutem a corpore Christi in cælo manente ad homines descendere, et, mediante fide, eos sanctificare[3]. — Quem errorem plerique *Anglicani*[4], post

[1] Apud **Schaff**, *Creeds of Christendom*, vol. III, p. 13.

[2] **Zwinglius**, ita suum systema illustrat : " Cum paterfamilias peregre profecturus est, nobilissimum annulum suum, in quo imago sua expressa est, conjugi matrifamiliæ his verbis tradit : En me tibi maritum, quem absentem teneas, et quo te oblectes. Jam ille paterfamilias D. N. Jesu Christi typum gerit. Is enim abiens Ecclesiæ conjugi suæ imaginem suam in cœnæ sacramento reliquit ". (*Opera*, t. II, p. 549).

[3] *Institut.*, lib. IV, c. 17, n. 1-34.

[4] Hæc enim in *art. XXVIII* leguntur : " Cœna Domini non est tantum signum mutuæ benevolentiæ Christianorum inter sese, verum potius est sacramentum nostræ per mortem Christi redemptionis. Atque adeo rite, digne, et

nonnullas variationes, amplexi sunt, et hodie retinent, paucis exceptis, præsertim *Ritualistis*, qui doctrinam catholicam de reali præsentiâ tenent.

(d) Tandem *Unitarii*, aliique Protestantes *liberales* dicti, Symbolistarum vestigiis inhærentes, docent Eucharistiam esse vacuum signum, et nihil aliud præ se ferre nisi fraternæ caritatis symbolum et memoriam passionis Christi [1]. Præterea negant historicitatem verborum institutionis, et contendunt eucharistiam non a Christo, sed ab apostolis institutam esse in memoriam ultimæ cœnæ. — Quem errorem renovârunt *Modernistæ* [2].

489. Doctrina catholica. Præfatos errores *Tridentinum* his verbis condemnavit: "Si quis negaverit in SS. Eucharistiæ sacramento contineri vere, realiter, et substantialiter corpus et sanguinem, una cum animâ et divinitate D. N. Jesu Christi, ac proinde totum Christum; sed dixerit tantummodo esse in eo, ut in signo vel figurâ, aut virtute, A. S.". Hinc de fide est totum Christum esse *vere*, *realiter* et *substantialiter* in Eucharistiâ. Dicitur "*vere*", non autem *in signo* tantum, contra *Zwinglium*, qui vocabulum "*est*" metaphorice intelligebat; "*realiter*", non vero in figurâ tantum, contra *Œcolampaaium*, qui vocem "*corpus*" figurative accipiebat: "*substantialiter*", non autem in virtute solum, contra *Calvinum*, qui contendebat Christum per suam virtutem solummodo esse præsentem in Eucharistiâ.

---

cum fide sumentibus, panis quem frangimus est communicatio corporis Christi; similiter poculum benedictionis est communicatio sanguinis Christi. Panis et vini transsubstantiatio in Eucharistiâ ex sacris litteris probari non potest, sed apertis Scripturæ verbis adversatur, sacramenti naturam evertit, et multarum superstitionum dedit occasionem. Corpus Christi datur, accipitur et manducatur in cœnâ, tantum cælesti et spirituali ratione. Medium autem quo corpus Christi accipitur et manducatur in cœnâ, *fides est*". (Apud **Schaff***, *op. cit.*, p. 505, 506).

[1] "Cœna est fraternæ charitatis signum... ipsa quoque Christi mortem pro generis humani salute in memoriam revocat... Manducare ejus carnem et ejus sanguinem bibere, nihil aliud est quam nostram vitam ejus præceptis et exemplis conformare". (**Clarke***, *Manual of Unit. belief*, p. 48).

[2] Quorum error, prout in decreto *Lamentabili* reprobatur, sic se habet: "Non omnia quæ narrat Paulus de institutione eucharistiæ historice sunt sumenda". (**Denz.-Bann.**, 2045).

Hodie vero, ob *Liberalium* errores, duo sunt probanda : 1° *institutio* Eucharistiæ *ab ipso Christo* peracta ; 2° *realis Christi præsentia.*

§ I. De institutione Eucharistiæ a Christo peracta [1].

490. *Thesis :* **Eucharistia non est ritus a primis christianis inventus, sed sacramentum vere a Christo institutum.** De fide est ex *Tridentino* definiente omnia N. Legis sacramenta a Christo instituta esse, et Eucharistiam esse unum e septem sacramentis ; posteaque addente Christum ordinâsse ut Apostoli aliique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum [2].

Thesis demonstratione non indiget quoad Protestantes qui Scripturæ inspirationem admittunt : institutio enim Eucharistiæ in tribus *Synopticis* et *S. Paulo* clare describitur, juxta omnes. Ad rem vero evincendam contra *Liberales* et *Modernistas*, libris Novi Testamenti tantummodo *ut historicis* utendum est, cùm eorum inspirationem rejiciant.

491. 1° Ex testimonio *S. Pauli*, jam an. 57, Corinthi celebrabatur *cœna Domini*, non ut ritus humanus et novus, sed ut ritus sacer non omnino novus, ab ipso Christo institutus, in memoriam ejus mortis, et quidem modo permanenti. Ait enim Apostolus : " Ego enim accepi a Domino[3] quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in quâ nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit et dixit : Accipite et manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur : hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix

[1] **J. Hehn,** *Die Einsetzung des heiligen Abendmahls als Beweis für die Gottheit Christi*, Wurtzbourg, 1900 ; **W. Berning,** *Die Einsetzung des heiligen Eucharistie in ihrer ursprünglichen Form nach den Berichten des Neuen Testamentes kritisch untersucht*, Munster, 1901 ; **J. Lebreton,** *Eucharistie*, in *Dict. Apol.* (*d'Alès*), I, 1548-1554 ; **C. Ruch,** *Eucharistie*, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), 1024-1120 ; **P. Batiffol,** *op. cit.*, p. 7-163.

[2] Sess. VII, can. 1 ; sess. XIII, cap. 2 ; sess. XXII, can. 2.

[3] Id est, sive exclusive per revelationem, sive simul per traditionem apostolicam et revelationem, quatenus nempe traditione apostolicâ factum institutionis novit, et revelatione ejus profundam significationem didicit.

novum testamentum est in meo sanguine : hoc facite quotiescumque bibetis, in meam commemorationem [1] ".

Hic igitur S. Paulus : (a) diserte asserit eucharistiam ab ipso Christo institutam esse, et quidem in ultimâ cœnâ, " in quâ nocte tradebatur "; (b) supponit hunc ritum esse Corinthiis jam optime *notum, nec* esse *omnino novum,* cùm de eo sermonem habeat non directe sed occasione abusuum quorumdam qui jam in ejus celebrationem irrepserant : " Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare... " [2]; (c) affirmat eumdem ritum esse *sacrum,* utpote *commemorativum passionis Christi,* et in *manducatione corporis et sanguinis Domini* consistentem : " Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. Itaque quicumque manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini " [3]; (d) declarat hunc esse *permanentem,* cùm renovari debeat in commemorationem Christi donec veniat. S. Paulo igitur et Corinthiis persuasum erat cœnam Domini ab ipso Christo institutam esse tanquam ritum sacrum et permanentem.

492. Atqui hæc intima persuasio *historice* explicari nequit nisi admittatur Eucharistiam reapse a Domino institutam esse. Etenim : variæ explicationes quas afferunt adversarii omnino vanæ sunt.

(a) Alii dicunt cum *A. Harnack* [4] eucharistiam non fuisse primum nisi vulgarem cœnam, in quâ discipuli paulatim passionem Domini commemorare cœperunt, posteaque finxerunt Christum ibi esse præsentem suosque spiritualiter enutrire. — Sed quis non videt *tantam* evolutionem, tam *modico temporis spatio* viginti quinque annorum, absque ullâ disputatione et reclamatione, invalere non potuisse in communitate quæ ab omnibus novitatibus abhorrebat ?

(b) Alii putant, cum *Jülicher* [5], Christum non instituisse quidem hunc ritum, sed apostolis proposuisse *parabolam* quamdam ad ostendendum mortem suam fontem fore divinæ gratiæ, ideoque discipulos postea cœnam iteravisse ad commemorandam Domini

[1] *I Cor.*, XI, 20-24. — Cfr. **Prat**, *La Théologie de St Paul*, I, 162-172; II, 379-385; **E. Mangenot**, *L'Eucharistie dans St Paul*, in *Rev. p. d'Apol.*, t. XIII, 1911, pp. 33-48; 203-216; 253-270.

[2] *I Cor.*, XI, 20-21. — [3] *Ibid.*, 26-27.

[4] *Brot und Wasser, die eucharistischen Elemente bei Justin*, p. 115-144.

[5] *Zur Geschichte der Abendmahlsfeier in der ältesten Kirche*, 1892, p. 215-250.

mortem. — Sed nemo non videt hanc contortam expositionem alienam esse a narratione *Synopticorum*, ubi nullum vestigium invenitur parabolæ, ut ex mox dicendis patebit.

(c) Quidam, ut *W. Heitmüller*[1], dixerunt eucharistiam esse imitationem quamdam rituum paganorum, v. g., mysteriorum Eleusinorum aut cultûs Mithriaci. — Sed plerique Liberales fatentur similitudines inter hæc mysteria et eucharistiam esse mere externas et apparentes, discrimina autem essentialia[2] : duo enim quæ in eucharistiâ essentialia sunt, nempe realis præsentia corporis et sanguinis Christi, necnon commemoratio ejus passionis, in ritibus paganis omnino desunt; aliunde primos christianos respuisse omnes ritus paganos satis notum est.

(d) Pauci pariter, ut *Schæfer*[3], contendunt eucharistiam mutuatam esse a Judæis ceremoniis, præsertim paschalibus. — Fatemur equidem pascha Judæorum fuisse quodammodo figuram nostri sacramenti, sed inter figuram et realitatem tot sunt discrimina, et quidem essentialia, præsertim *realis Christi præsentia* sub speciebus eucharisticis et *quotidiana* eucharistiæ celebratio quæ dicebatur *fractio panis*[4], ut unum non possit dici ab altero mutuatum. Igitur cœna eucharistica est *novum pascha* veteri paschati succedens et ab eo essentialiter distinctum.

(e) Tandem *J. Hoffmann*[5] contendit cœnam eucharisticam nihil aliud esse nisi evolutionem convivii, *agapæ* dicti, quod primi christiani simul sumebant, primum tanquam caritatis vinculum, postea vero tanquam ultimæ cœnæ commemorationem. — Quæ quidem hypothesis iisdem laborat difficultatibus ac ea quam proposuit Harnack, et insuper est *omnino gratuita*, cùm etiam hodie quæstio inter eruditos moveatur utrum *agapæ* temporibus apostolicis instituta fuerit an secundo aut tertio sæculo[6].

---

[1] *Taufe und Abendmahl bei Paulus*, 1903.

[2] **Percy Gardner***, qui primum dixerat Eucharistiam nihil aliud esse nisi imitationem mysteriorum *Eleusinorum* (*The origin. of the Lord's supper*, London, 1893), postea fassus est hanc hypothesim omni fundamento carere; quod et admittit **M. Goguel***, *L'Eucharistie des origines à St Justin martyr*, Paris. 1910. — Quoad cultum *Mithriacum*, **F. Cumont**, *Les mystères de Mithra*, Paris, 1902, admittit nil probare cœnam christianam ex hoc cultu oriri.

[3] *Das Herrenmahl nach Ursprung und Bedeutung mit Rucksicht auf die neuesten Forschungen*, 1897.

[4] Primi Christiani celebrando cœnam dominicam quasdam preces quidem a Judæorum paschate mutuaverant, et merito, quo melius ultimam cœnam commemorarent; sed his precibus addiderant *fractionem panis* (*Act.*, II, 46; XX, 7, 11) seu celebrationem Eucharistiæ, quæ non semel in anno sicut pascha, sed quotidie aut saltem sæpe fiebat, et in quâ corpus Christi et ejus sanguis a fidelibus accipiebantur. (*I Cor.*, XI, 20 sq.)

[5] *Das Abendmahl im Urchristentum*, 1903.

[6] Cfr. **P. Batiffol**, *Etudes d'Histoire*, 1902, p. 279-311; **H. Leclercq**, *Agape*, in *Dict. d'Archéol. chrét.* (*Cabrol*), I, 775-848.

Aliunde catholica explicatio omnino factis consonat, ut ex testimonio Synopticorum constat.

493. 2° Ex tribus *Synopticis*, in ultimâ cœnâ, Christus accepit panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, dicens : Accipite et comedite, hoc est corpus meum. Juxta *S. Lucam*, hæc addidit : " Hoc facite in meam commemorationem "[1]. Hìc igitur explicite describitur institutitio Eucharistiæ a Christo peracta, et quidem tanquam *ritus religiosus* maximi momenti, cùm Dominus discipulis corpus et sanguinem suum tradat tanquam spiritualem cibum et potum, et manducationem hujus cibi substituat manducationi agni paschalis ; immo tanquam ritus *permanens :* " hoc facite in meam commemorationem ".

494. *Objicitur* quidem hæc verba nec apud *S. Matthæum* nec apud *S. Marcum* inveniri. — Sed ex hoc silentio minime inferri potest Christum præfata verba non protulisse ; silere enim non est negare, et aliunde relatio quam uterque evangelista instituit inter ultimam cœnam et agni paschalis manducationem, sat evidenter ostendit Jesum novum pascha instituere voluisse, ideoque ritum religiosum permanentem.

Pariter silentium *S. Joannis* de institutione Eucharistiæ facile explicatur ex eo quod, in capite sexto, diserte retulerat verba Christi hanc institutionem annuntiantis, ut ex thesi sequenti patebit.

495. *Conclusio.* Historice constat : (a) viginti quinque annis post mortem Christi, *S. Paulo* et *Corinthiis* persuasum esse cœnam Domini a Christo institutam esse tanquam ritum sacrum et permanentem ; (b) Liberalium hypothetiticas explicationes de origine Eucharistiæ esse cum factis incompossibiles ; (c) rem vero facile explicari admittendo historicam narrationem trium *Synopticorum*. Si igitur testimoniis et factis, non autem *a priori hypothesibus* innitimur, fatendum est Eucharistiam vere a Christo institutam esse.

[1] *Luc.*, XXII, 19. — Versus 19b-20 absunt quidem in *Codice Bezæ D*, sed inveniuntur in optimis græcis codicibus necnon in antiquissimis versionibus, citantur a multis Patribus, v. g., *Eusebio*, *S. Basilio*, *S. Cyrillo Alex.*, et probabiliter a *S. Justino* et *Tertulliano*, et pro genuinis habentur a protestantibus *Spitta*, *Schultzen*, *R. Schaefer*, *Resch*, *Schmiedel*, *Schweitzer*, *J. Réville*, etc. Horum igitur genuinitas retineri debet. Cfr. **C. Van Combrugghe**, *De Soteriologiæ primis fontibus*, 1905, p. 132-147 ; **Batiffol**, *op. cit.*, p. 123-129 ; **A. Brassac**, *Nova Evangel. Synopsis*, 1913, p. 132 ; **Ruch**, in *Dict. de Théol.*, t. V, 1063 sq.

§ II. De reali Christi præsentia in Eucharistia.

496. *Thesis :* **Christus est vere, realiter et substantialiter præsens in Eucharistiâ.** *De fide* est ex *Tridentino* jam allegato, n. 489, et probatur tum *Scripturâ* tum *Traditione.*

I. Thesis Scriptura probatur.

Thesis demonstratur : 1° ex verbis Christi apud *Joannem* quibus *promittitur* Eucharistia; 2° ex verbis quibus *instituta fuit;* 3° ex testimonio *S. Pauli* circa usum Eucharistiæ [1].

497. 1° **Ex verbis promissionis** [2]. Prænotamus in capite sexto *Joannis* tres partes distingui posse : in primâ (1-25) describuntur miracula Christi quinque panes multiplicantis, et super aquas deambulantis, quæ, potentiam ejus exhibendo, animos præparabant ad credendum ea quæ de pane eucharistico annuntiaturus erat; *secunda* sermonem Domini refert (26-59); *tertia* vero declarat effectus a sermone productos, nempe discipulorum incredulitatem et confessionem Petri (60-71).

Iterum sermo ipse, præter *exordium* (26-34), in quo Christus Judæos hortatur ut spiritualem cibum quærant, duas partes omnino distinctas habet : in *priori* (35-47) quæ sic incipit : " Ego sum panis vitæ ", asserit se esse panem vitæ, eo sensu quod omnes qui salvi fieri volunt, in ipsum credere

---

[1] Hic sequimur chronologicum *eventuum* ordinem; si vero quis ordinem ipsorum *documentorum* sequi vellet, primum testimonium *S. Pauli* exponere deberet, postea *Synopticorum*, tandem *S. Joannis.*

[2] **Maldonat**, *Comment. in Joan.*, c. 6; **N. Wiseman**, *Lectures on Real presence*, lect. I-V; **Franzelin**, th. 3; **Corluy**, *Spicilegium*, II, p. 336 sq.; **C. Ruch**, in *Dict. de Théol.*, V, 989-1024; **J. Lebreton**, in *Dict. Apol.*, I, 1159-1562; **V. Schmitt**, *Die Vernheissung der Eucharistie (Joh. 6) bei den Vätern*, 1900-1903; **Cavallera**, *L'interprétation du chap. VI de St Jean*, une controverse au concile de Trente, in *Rev. d'Hist. eccl.*, Louvain, oct. 1909, p. 687-709. — Protestantes *liberales*, quibus assentit *A. Loisy*, fatentur quidem doctrinam eucharisticam quam Ecclesia profitetur contineri in hoc capite, sed *historicitatem* negant sermonis relati ab auctore quarti Evangelii. Immerito tamen, ut erudite probat **M. Lepin**, *La valeur historique du quatrième évangile*, 1910; nam : (a) sermo intime connectitur cum factis quæ eum præcedunt et sequuntur, quæque historica sunt, cùm et a *Synopticis* referantur; (b) verba quibus Eucharistia promittitur omnino consonant cum verbis institutionis apud Synopticos. Itaque historicitas hujus sermonis rejici nequit quin simul rejiciantur facta et dicta Christi a Synopticis narrata.

debeant; in *posteriori* autem (48-59)[1], quæ eodem modo incipit : "Ego sum panis vitæ", declarat iterum se esse panem vitæ, sed sensu prorsus diverso, quatenus scilicet promittit se nobis daturum carnem suam ad manducandum, et sanguinem suum ad bibendum. Jamvero *priorem* partem de *fide in Christum* intelligi posse libenter agnoscimus, quamvis quidam inter Catholicos putent in *priori* agi etiam de Eucharistiâ, minus tamen diserte quam in *posteriori* ubi explicite *natura* hujus cibi declaratur.

Sed, quidquid est, prior pars, etiamsi intelligatur de fide in Christum, mentes optime præparabat ad ea accipienda quæ sequuntur de manducatione corporis Christi. Itaque, contra Protestantes, contendimus posteriorem ejùsdem sermonis partem, præsertim a versiculo 52, non posse metaphorice intelligi, sed de verâ et reali manducatione corporis Christi accipiendam esse, idcoque realem Christi præsentiam in Eucharistiâ supponere.

498. Verba quæ vividius dogma catholicum exprimunt, hæc sunt : —

"[52] ... Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ. [53] Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes : Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum. [54] Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis : nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. [55] Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; et ego resuscitabo eum in novissimo die. [56] Caro enim mea, vere est cibus, et sanguis meus vere est potus : [57] qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. [58] Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem : et qui manducat me, et ipse vivet propter me. [59] Hic est panis qui de cælo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum".

Sensu obvio hìc evidenter agitur de reali, non vero de symbolicâ manducatione, ut constat ex *ipso textu*, ex *connexione* inter priorem et posteriorem partem sermonis, et ex *modo intelligendi auditorum*.

[1] Nonnulli auctores, præsertim veteres, posteriorem partem versu 51 incipere putârunt, sed divisionem, quam nostram facimus, admittendam esse *Wiseman* validis argumentis exegeticis probavit. (*Lect. on Real Pres.*, lect. I).

499. (A) Ex *ipso textu ;* nam ex unâ parte sensus *proprius* est clarus et obvius, et ex alterâ sensus *metaphoricus* absolute repugnat. (a) Sensus *proprius* obvius est : ea enim verba Christus adhibet quæ adeo clara sunt ut statim litteralem sensum menti exhibeant : 1) diserte asserit panem, quem dabit, esse propriam carnem : " Panis, quem ego dabo, *caro mea* est pro mundi vitâ " (52); 2) cùm Judæi murmurarent, sub *comminatione mortis spiritualis præcipit* manducationem carnis suæ : " *Nisi manducaveritis carnem* Filii hominis ", et quidem modo *emphatico* vim juramenti fere habente : " *Amen, amen* dico vobis " (54); 3) idem præcipit *sub promisssione vitæ æternæ :* " Qui *manducat meam carnem*... habet vitam æternam " (55); 4) *rationem* hujus manducationis assignat eo modo qui sensum metaphoricum excludat : " Caro enim mea *vere* est cibus, et sanguis meus *vere* est potus " (56); *vere* enim idem sonat ac *proprie;* 5) *effectum* ejusdem declarat qui consistit in eo quod *Christus ipse* manet in nobis, nosque in eo : " Qui manducat meam carnem... in me manet, et *ego in illo* " (57).

Atqui hæc omnia primâ facie nihil aliud nisi *realem* manducationem *veri corporis Christi* menti exhibent, adeo ut si eadem verba a Protestante ministro, sine prævià monitione, ex pulpito proferrentur, a suis tanquam *papista* existimaretur. — Insuper legislator, legem condendo, clare loqui debet, præsertim cùm tam emphatice loquitur, et vel metaphoras prorsus omittere vel eis tantum uti quæ sine difficultate intelligi possunt; jamvero Christus clare non loqueretur in hoc loco, si metaphorice loqui vellet : nam tam inaudita metaphora neque intelligi poterat, neque de facto a Judæis intellecta fuit; immo per quindecim sæcula plerisque Christianis impervia fuit; et hodie etiam vix intelligi potest a Protestantibus, qui perpetuo novas expositiones invenire conantur; ergo.

(b) Aliunde idem patet ex *impossibilitate sensûs metaphorici in præsenti casu admittendi.* Etenim locutiones " *manducare carnem, bibere sanguinem* alicujus " in nonnullis orientalibus linguis metaphorice adhibentur, sed tunc, ex usu apud Judæos et Orientales recepto, unum significant, scilicet aliquem *calumniari,* aut *persecutione prosequi,* sicut,

v. g., dicitur apud *Job*[1] : "Quare persequimini me... et carnibus meis saturamini"? Si igitur Protestantes metaphorice interpretari verba Christi velint, ipsis tribuere debent sensum apud Judæos receptum, et ita transferre verba Evangelii : " Nisi meipsum calumniaveritis... non habebitis vitam in vobis "; quod quidem omnino repugnat. Idem dicendum de formulâ " *bibere sanguinem* ", quæ *metaphorice* intellecta *maledictionem* pessimam exprimit[2].

Nec dicere juvat, cum nonnullis Protestantibus, vocabula *manducare* et *bibere* metaphorice de accipiendâ doctrinâ apud auctores tum sacros tum profanos sæpe intelligi; hìc enim agitur non de verbis *manducare* et *bibere*, sed de *complexâ locutione* " *manducare carnem* et *bibere sanguinem* ", quæ nonnisi de insignibus injuriis et persecutionibus usurpatur[3].

500. (B) Ex *connexione* inter priorem et posteriorem partem sermonis. (a) In priori enim Christus asserit se esse panem vitæ, qui de cælo descendit (33), nempe per Incarnationem in quâ *Verbum caro* factum est[4]; in posteriori autem declarat panem vitæ esse *carnem* suam pro mundi vitâ datam (52) et necessitatem inculcat hanc carnem manducandi (54); unde si caro, per Incarnationem data, est

[1] *Job.*, XIX, 22; cf. *Ps.* XXVI, 2; *Mich.*, III, 3; *Eccles.*, IV, 5; *Galat.*, V, 15. Exempla hujusmodi multa invenies apud **Wiseman**, *op. cit.*, lect. II. Quod ipsi Protestantes fateri coguntur; ita **Winer** (*Lexicon. Man. Hebr. et Chald.*, Lips. 1828, p. 874): " Hinc tropice alicujus *frusta* (vel *carnes*) comedere; quâ phrasi, etiam in Targum, et in N. T. Syriaco frequentata, *obtrectatio* et *calumnia* exprimitur. Assimilantur scilicet calumniatores canibus rabidis, qui frusta corporibus avulsa avide devorant ". Nec aliter **Gesenius** (*Thesaurus*, Lips., 1829, t. II, p. 91) : " Veram formulæ rationem dudum recte intellexit Aben Esra, eum qui clam alterius famam *lacerat*, instar ejus esse monens, qui *carnem ejus arrodit*". Unus opponitur textus ex *Job* (XXXI, 31) : " Quis det de carnibus ejus ut saturemur "? Sed immerito, nam, textu hebraico inspecto, sensus est : " Quis reperiet aliquem qui de carne (i. e. victu) ejus non sit saturatus "?, seu aliis verbis declaratur liberalem victum hospitibus et pauperibus a pio Job suppeditatum fuisse; proinde verba hujusmodi litteraliter, non metaphorice intelligenda sunt.

[2] Cf. *Levit.*, III, 17; VII, 26; *Sap.*, XI, 7; *Apoc.*, XVI, 6; *Isa.*, XLIX, 26.

[3] Quod agnoscit protestans **Tittman** (*Meletemata sacra*, Lips. 1816, p. 274) : " Provocant ad usum loquendi scriptorum profanorum qui usi fuerint verbis *edere* et *bibere* de eo qui imbuitur alicujus doctrinâ, ut eam suscipiat et probet. Jamvero verissimum quidem est, scriptores græcos et latinos usurpâsse verba *edere* et *bibere* hoc sensu : eos vero hoc tali modo usos fuisse formulis *edere carnem et bibere sanguinem* alicujus id doceri potest ne uno quidem exemplo ".

[4] *Joan.*, I, 14.

realis, ut Protestantes fatentur, realis esse debet caro quæ nobis præbetur ad manducandum. (b) In priori parte, Christus asserit se ad nos venire per Incarnationem (38-42), et in posteriori, declarat se venire etiam per eucharistiam (50-57); si igitur *realiter* ad nos per Incarnationem descendit, *realiter* etiam per Eucharistiam.

501. (C) Ex *modo intelligendi auditorum et ratione agendi Christi.* Hic enim certe nolebat auditores suos decipere. Atqui si metaphorice locutus fuerit, certo eos decepit; nam : (a) Judæi *sensu proprio* ejus verba intellexerunt : " Quomodo potest hic nobis suam carnem dare ad manducandum? " (53); certe non amplius difficultates proponunt de necessitate fidei, cùm, post expositionem a Christo factam, jam acquieverint, sed tantum de manducatione ejus carnis; (b) Christus autem, qui uno verbo rem facile explicare poterat, nedum sua verba explicaret et emolliret, eadem emphatice repetit, iterum atque iterum cum majori perspicuitate affirmans se ipsis daturum suam carnem ad manducandum, immo præceptum condit manducandi suam carnem, ita ut non solum Capharnaitæ, sed etiam quidam inter discipulos ipsum propterea statim reliquerint (67).

Vis hujus argumenti melius percipietur ex ejus consuetâ agendi ratione cum discipulis. Quando locutiones metaphoricæ, ab ipso nonnunquam usurpatæ, ex simplicitate vel ignorantiâ non intelligebantur, eas explicare solebat, præsertim quoties agebatur de rebus ad salutem pertinentibus, ne discipuli in errorem inducerentur; ita cum Nicodemo egit, qui *spiritualem regenerationem* sensu materiali intellexerat[1]; ita cum Apostolis qui verba ejus de *fermento* Pharisæorum litteraliter acceperant[2]. Ex adverso, quando ejus doctrina recte intellecta fuerat, quamvis auditoribus displiceret, Christus emphatice eam repetere consueverat. Exempla habentur apud *Matthæum*[3], ubi Jesus paralytico dixit : " Remittuntur tibi peccata tua "; murmurantibus enim scribis, magis explicite sibi vindicat potestatem peccata remittendi; apud *Joannem*[4] : cùm enim Christus implicite affirmàsset se majorem esse Abraham, Judæis contradicentibus, rem magis diserte iterum declaravit[5]. Atqui in casu

[1] *Joa.*, III, 3-8. — [2] *Matt.*, XVI, 6-12. Alia exempla vide ap. *Joan.*, IV, 32-34; VIII, 32-34; XI, 11-14; XVI, 16-19, 29.

[3] *Matt.*, IX, 2-7. — [4] *Joa.*, VIII, 51-59.

[5] Hanc fuisse Christi communem praxim optime demonstrat **Wiseman** (lect. III) ex multis Evangelii locis (præsertim *Joa.*, III, 5; *Matt.*, XVI, 6-11; *Joa.*, VIII, 21; VI, 33; *Matt.*, IX, 2; *Joa.*, VIII, 56-58, etc.)

nostro, tum Judæi tum discipuli verba Domini sensu proprio acceperant, ut ex toto contextu patet, et quidem in re gravi, ad salutem necessariâ: divinus autem Magister, qui id optime noverat, et uno verbo explicare potuisset se in figurâ locutum fuisse, nullam hujusmodi explicationem dedit, sed permisit multos discipulos abire : " Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant" (67).

Jamvero, si revera auditores decepti fuissent, Christi *sapientia* et *bonitas* postulabant ut hujusmodi error corrigeretur : qui enim venerat salvum facere id quod pericrat, permittere nequibat multos ex discipulis suis perire propter metaphoram, sine culpâ, male intellectam. Ergo auditores recte verba Magistri acceperant; ergo Christus sensu obvio ac proprio verba sua audiri volebat.

502. *Objiciunt* autem adversarii Christum ipsum declarâsse verba sua metaphorice intelligenda esse : " *Spiritus* est qui vivificat, *caro* non prodest quidquam; verba quæ ego locutus sum vobis spiritus et vita sunt" (64).

Resp. : nego antecedens; verba allegata duplici modo explicari possunt. (a) Vox " *Spiritus* ", ubi *carni* opponitur, non significat sensum spiritualem seu metaphoricum, ut volunt Protestantes, sed elementum spirituale seu divinum Christi, et sensus est : caro sola non potest vivificare, sed caro mea, simul cum spiritu, seu divinitate meâ, vivificat [1]; quod quidem præstat tum in Incarnatione tum in Eucharistiâ, suam vitam nobis communicando : " Ego veni ut vitam habeant et abundantius habeant" [2]. (b) Vox " *Spiritus* ", quando carni opponitur, sæpe sæpius in Scripturâ designat intellectum hominis per gratiam adjutum [3], dum caro significat hominem suæ nativæ corruptioni relictum; unde sensus est : intellectus spiritualis, seu fide adjutus, hæc intelligit, sed intellectus carnalis, seu nativæ corruptioni relictus, non prodest quidquam ad intelligendum ea quæ dixi. Utraque solutio probabilis est, sed posterior nobis probabilior videtur, quatenus cum contextu magis consonans : " verba quæ locutus sum vobis *spiritus* et *vita* sunt ".

Protestantium autem interpretatio, qui per " *spiritum* " audiunt sensum metaphoricum, et per " *carnem* " sensum litteralem, omnino repugnat usui apud Judæos recepto, ut fatentur optimi moderni interpretes, etiam hæretici [4].

---

[1] Ita *S. Augustinus*, *S. Cyril. Alex.*, *Beelen*, *Maier*, apud **Corluy**, *l. c.*, p. 372. — Cf. *Matt.*, XXVI, 41; *Joa.*, III, 6; *Rom.*, I, 3; VIII, 5. — [2] *Joan.*, X, 10.

[3] Ita *S. Athanasius*, *S. Chrysostom.*, *Theophylactus*, apud **Maldonat**, in h. loc. — Cfr. *Matt.*, XVI, 17; *I Cor.*, II, 14-15.

[4] Protestantium testimonia non pauca collegit Card. **Wiseman**, *op. cit.*, lect. IV. Ita **Kuinoel** (in *Joa.*, VI, 63) ait : " Sed hæc verborum interpretatio

503. 2° **Ex verbis institutionis**[1]. Quod Christus promiserat in capite sexto Joannis, id fideliter præstitit in ultimâ cœnâ. Pridie enim quam paterctur, post celebrationem cœnæ paschalis, discipulis adhuc mensæ recumbentibus, "accepit Jesus panem et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite et comedite : " *Hoc est corpus meum*"; " quod pro vobis datur", juxta *S. Lucam;* " quod pro vobis tradetur", juxta *S. Paulum.* " Et accipiens calicem gratias egit, et dedit eis dicens : Bibite ex hoc omnes : *Hic est enim sanguis meus*, etc. "[2].

Totis viribus contendunt Protestantes præfata verba metaphorice intelligenda esse, et ad hoc textus congerunt, in quibus verbum "*est*" idem significat ac "*repræsentat*"; et exinde concludunt verba Christi nihil aliud significare nisi : hoc est signum seu figura corporis mei. Nos autem, cum *Trident.* 3 demonstrabimus præfata verba *proprie* esse intelligenda de vero corpore et sanguine Christi.

---

usu loquendi scriptorum N. T. comprobari nequit... Præplacet igitur mihi eorum ratio quibus πνεῦμα (spiritus) est perfectior, sublimior sentiendi ratio quam doctrina Christi efficit; σάρξ (caro) humilis, vilis sentiendi ratio... ut adeo sensus sit : valedicere debetis opinionibus vestris præjudicatis, nam sublimior tantum sentiendi et statuendi ac operandi ratio salutem affert; humilis, vilis statuendi ac sperandi ratio, judaica illa ratio, nihil confert ad veram felicitatem ".

[1] **Bellarminus**, l. I, c. 8-11; **Wiseman**, lect. V-VII; **Frédet**, *op. cit.*, p. 60 sq.; **Franzelin**, th. 4-6; **de Augustinis**, th. 2; **Pesch**, n. 591 sq.

[2] Quatuor sunt narrationes institutionis Eucharistiæ : *Matt.*, XXVI, 26-28; *Marc.*, XIV, 22-24; *Luc.*, XXII, 19-20; *I Cor.*, XI, 23-25.

Matth., XXVI.	*Marc.*, XIV.	*Luc.*, XXII.	*I Cor.*, XI.
26. Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis et ait : *accipite et comedite : hoc est corpus meum.*	22. Et manducantibus illis accepit Jesus panem et benedicens fregit et dedit eis et ait : *sumite, hoc est corpus meum.*	19. Et accepto pane gratias egit et fregit et dedit eis dicens: *hoc est corpus meum, quod pro vobis datur : hoc facite in meam commemorationem.*	23. Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, 24, et gratias agens fregit, et dixit : *accipite et manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur : hoc facite in meam commemorationem.*
27. Et accipiens calicem gratias egit et dedit eis dicens : *bibite ex hoc omnes*, 28, *hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*	23. Et accepto calice, gratias agens dedit eis, et biberunt ex illo omnes, 24, et ait illis : *hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur.*	20. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : *hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.*	25. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : *hic calix novum testamentum est in meo sanguine; hoc facite quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.*

[3] Sess. XIII, cap. 1.

504. Principium generale est verba Scripturæ proprio sensu accipienda esse, nisi adsit ratio evidens eadem aliter interpretandi. Atqui, in casu præsenti, nedum talis adsit ratio [1], omnia potius litteralem sensum exigunt, sive *textus*, sive etiam *alia adjuncta*.

505. (A) Si *textus* ipse inspicitur : (a) verba litteraliter intellecta tam *clara* sunt ut nulla clariora ad dogma catholicum exponendum inveniri possint; e contra sensus metaphoricus tam *obscurus* est ut, fatentibus adversariis, nonnisi post multa sæcula excogitari potuerit; tam *ænigmaticus*, ut jam anno 1577 ducentæ numerarentur hæreticorum expositiones, quarum nulla plene ipsis placuit; jamvero quando sensus proprius perspicuus est, metaphoricus vero obscurus et contortus, prior certe præferri debet. — Uno verbo, Christus ait : *Hoc est corpus meum.* Catholici statim dicunt : *credimus hoc esse corpus Christi;* Protestantes autem : credimus *hoc esse tantum figuram corporis Christi.* Quinam vere Christo assentiunt?

(b) Insuper Christus verbis utitur quæ sensum metaphoricum excludunt. *Emphatice* enim affirmat hoc quod tradit discipulis esse *ipsum corpus suum*, illud ipsum corpus quod pro illis tradetur, esse *ipsum sanguinem*, qui pro eis effundetur : hæc est enim vis articuli " τὸ ", qui in textu græco sæpius repetitur, ut fatentur ipsi Protestantes cum *Clarke* [2]. Atqui talis loquendi modus sensum metaphoricum excludit; si quis enim exhibendo veterem codicem manuscriptum diceret : " Hic est codex summæ theol. S. Thomæ, *ipse* codex cui commisit fructus suarum meditationum, *ipse* codex super quem laborando insudavit, etc. " certe intellige-

[1] Unica ratio ad sensum figuratum confugiendi est apparens mysterii impossibilitas; sed hæc ratio non valet; nam infra demonstrabitur mysterium illud esse quidem supra, sed non contra rationem; aliunde in rebus fidei præ oculis habenda sunt hæc Christi verba : " Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum " (*Luc.*, XVIII, 27). Quando Deus claris verbis aliquam veritatem revelat, impudens esset dicere : hoc admittere nequeo, quia non intelligo. Sane Protestantes mysterium Trinitatis multaque alia accipiunt, quæ intelligere non valent.

[2] Apud **Wiseman**, *op. cit.*, lect. VI. : " Omnis fere syllaba græci textûs, præsertim articuli repetitio, omnino emphatica est ". Revera in textu græco hæc habentur : τοῦτο ἐστιν τὸ σῶμα μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον... τὸ αἷμα μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυννόμενον.

retur litteraliter de genuino codice a S. Thomâ scripto, non autem de merâ transcriptione, seu repræsentatione ejusdem codicis. Ergo.

Nec dicere juvat in linguâ aramaicâ seu syro-chaldaicâ quâ Christus utebatur, nullum inveniri vocabulum verbo *significare* respondens, proindeque Dominum voce "*est*" uti debuisse ad illam ideam exprimendam; hodie enim peritis compertum est, etiam Protestantibus, plures dicendi modos esse in illâ linguâ quibus Jesus uti potuit ad figuratum sensum exprimendum [1]; aliunde Marcus, Lucas et Paulus, græce scribentes, figuratum illum sensum exprimere debuissent, dum e contra in suâ narratione verba adhibent quæ illum excludunt.

506. Frustra pariter congeruntur textus, in quibus vocabulum "*est*" idem significat ac "repræsentat, seu est figura"; inspectis enim omnibus locis ad quæ provocant, colligitur verbum *est* non metaphorice intelligi nisi quando res, de quâ agitur, sive ex *naturâ suâ*, sive ex *usu loquendi* aut *prævia monitione*, est *signum*, *figura* aut *symbolum* alterius rei. Sic, v. g., Platonis *statuam* exhibendo dicere possum : "hic est Plato", quia statua *ex naturâ suâ* est signum, figura alterius rei; item *somnium* explicando quis dicere potest : "Septem boves pulchræ... septem ubertatis anni sunt" [2], quia, ex *usu loquendi* recepto, in hoc casu exspectatur alicujus signi

[1] Card. **Wiseman** plus quam quadraginta modos quibus dici potest "hoc est *symbolum* corporis mei" in linguâ syriacâ computavit, quæ non substantialiter differt a linguâ syro-chaldaicâ (Lect. VII). Aliunde **Drach** idem probavit quoad ipsam linguam aramaicam, quâ Christus utebatur (*Inscript. hébraïques*, 2ª edit., Romæ, p. 33). Insuper hic animadvertere licet in versione syriacâ Matthæi, Lucæ et Pauli verbum substantivum *est* omitti, ita ut ibi legatur : hoc corpus meum; quod, secundum grammaticæ leges, nihil aliud exprimere potest nisi *identitatem* inter *subjectum hoc* et *prædicatum corpus*. — "Protestantes, hac super re confutati, autumant Jesum verba quibus usus est, a rituali judaici Paschatis mutuasse, juxta quem paterfamilias buccellam sumens panis, aiebat : "Hic est panis afflictionis quem patres nostri manducarunt"; agnum quoque accipiebat, dicens : "Hoc est corpus Paschatis". Sed Maimonides nos docet hujusmodi formulas adhibitas non fuisse nisi post Judæorum dispersionem, Ceterum hæc verba : "Hic est panis afflictionis", in sensu naturali accepta, haud significant : "Hic est figura panis", sed : "Hoc est genus panis quem manducaverunt patres nostri in die afflictionis". — Quod ad alteram formulam attinet : "Hoc est corpus agni", protestans Schœttgen (*Horæ hebraïcæ*, t. I, p. 227 sq.) demonstrat, in sermone syro-chaldaico, vocem *corpus* idem significare ac *realiter et veraciter*, vel ac pronomina "*ipsemet*, *ipsamet*"; et ideo verba : "Hoc est corpus meum", si a paschali formula mutuata fuissent, contra intentionem et desiderium Protestantium significarent : Hoc est egomet". (**Fouard**, *Vie de Jésus-Christ*, 3e édit. 1884, Paris, t. II, p. 262, n. 2; anglice versum *The Christ the Son of God*, vol. II, p. 229, note.)

[2] *Gen.*, XLI, 26.

explicatio; idem dici potest de explicatione *typorum* V. Testamenti, vel *parabolarum*[1], quia, ex prævia *monitione* plus minusve explicitâ, sensus metaphoricus naturaliter menti se exhibet; sic, v. g., quando S. Paulus ait[2]: "Petra autem erat Christus"; infra enim addit: "Hæc autem in *figurâ* facta sunt nostri". Sed, præter hos et similes casus, vocabulum "*est*", apud auctores tam sacros quam profanos, suum genuinum et *litteralem* sensum retinet. Atqui, in casu nostro, panis neque ex *naturâ* suâ, neque ex *usu loquendi* aut *prævia monitione*, dici potest signum corporis Christi; quis enim, panis frustulum ostendendo, dicere auderet: hic est Plato, hic est Socrates? Aliunde nullus Scripturæ textus ab hæreticis inveniri potuit ex quo concludere liceat panem unquam fuisse corporis humani signum; tandem Christus, antequam verba "*Hoc est corpus meum*" proferret, nullo modo directe aut indirecte Apostolos monuit se in figurâ locuturum esse, aut parabolam explicaturum. Ergo illa verba metaphorice intelligi nequeunt.

507. (B) Ex *adjunctis* personarum et circumstantiarum:

(a) *Apostoli*, quibus Christus loquebatur, 1) erant homines *simplices*, ab interpretationibus metaphoricis alieni, proni ad interpretandum litteraliter etiam locutiones metaphoricas[3]; 2) insuper, miraculorum testes, et Christi omnipotentiæ conscii, parati erant affirmationibus Magistri, etiam captu difficilibus, *fidem adhibere*, rati apud Deum omnia possibilia esse[4]; 3) hanc fidei simplicitatem *Dominus ipse exigebat*, nihil magis reprobando quam incredulitatem eorum; 4) tandem, per sermonem in capite sexto Joannis relatum, *dispositi fuerant* ad admittendam realem manducationem corporis et sanguinis Domini. Atqui, in talibus adjunctis, repugnat Jesum verbis *metaphoricis captu difficilibus* usum fuisse, quin ea explicaret, præsertim cùm alloqueretur Apostolos, "quibus datum est nosse mysteria regni cælorum"[5], quibus explicare solebat parabolas ceteris absconditas; prævidere enim poterat et debebat Apostolos verba hujusmodi accepturos sensu litterali. Ergo repugnat sensus metaphoricus.

508. (b) Si *circumstantiæ* spectantur, Christus, Eucharistiam instituendo, *novum testamentum* seu *fœdus* condebat: "HIC EST SANGUIS MEUS NOVI TESTAMENTI"; sui *amoris memoriale* perpetuum relinquebat: "HOC FACITE IN MEAM

[1] *Matt.*, XIII, 36-39; *Galat.*, IV, 24. — [2] *I Cor.*, X, 4.
[3] *Matt.*, XVI, 11. — [4] *Matt.*, XIX, 26. — [5] *Matt.*, XIII, 11.

COMMEMORATIONEM"; simulque *legem* imponebat cœnam celebrandi, et quidem in *ultimo sermone* ad discipulos ante mortem habito. Atqui hæc omnia sensum metaphoricum intellectu difficilem excludunt; nam *testamentum* clarum esse debet, ac proinde nullas continere metaphoras insolitas et captu difficiles; jamvero si vox "*est*" figurate intelligitur, talis loquendi modus adeo difficilis est ut per longa sæcula a nemine fuerit intellectus. Nec mirum : 1) quis enim, audiens patremfamilias filio dicentem in *testamento* : "*hæc est domus* quam tibi relinquo", hæc verba intelligeret de *figurâ* aut *picturâ domus?* 2) Insuper, si Eucharistia est solum figura corporis Christi, non potest dici *singulare amoris pignus*, cùm multa sint alia ejusdem amoris pignora merâ figurâ præstantiora. 3) Tandem *lex* debet verbis omnino perspicuis exprimi, præsertim cùm legislator jam prope est moriturus et *ultimâ vice* suos subditos alloquitur; nulla enim alia erat opportunitas verba obscuriora ante mortem explicandi; aliunde post resurrectionem ea non emollivit, sed permisit eadem litteraliter ab Apostolis et Ecclesiæ Patribus interpretari, ita ut, si sensus metaphoricus verus sit, per innumera sæcula multi ex ejus discipulis idololatriæ addicti fuerint, adorando ut verum corpus Domini quod nihil aliud erat nisi panis frustulum et figura ejus corporis! Quis Christianorum hoc admittere potest, nisi simul fateatur Christum vel futuri ignarum vel deceptorem esse? Repugnat ergo ex omni parte sensus metaphoricus.

509. **Solv. diffic.** (A) Si propositio "hoc est corpus meum" litteraliter intelligatur, pronomen *hoc* demonstrat vel panem, vel species panis, vel corpus Christi; atqui nullum ex his dici potest; etenim *hoc* neque panem neque species panis demonstrare potest, quia falsum est panem aut ejus species esse corpus Christi; item corpus Domini demonstrare nequit, quia dum *hoc* pronuntiatur, corpus Christi nondum adest; ergo sensus litteralis admitti nequit.

Resp. (a) Nego *suppositum;* nam *hoc*, instanti quo pronuntiatur, neque panem, neque species, neque corpus Christi *determinate* designat, sed *indeterminate* significat *id quod manibus teneo, quod sub his speciebus continetur* : hæc est enim vis pronominis demonstrativi sine substantivo adjuncto positi. (b) Probabiliter etiam cum *Maldonato*[1] dici potest *hoc* designare corpus Christi; nam in propositio-

[1] *Comment. in Matt.*, in h. loc.

nibus quæ significant id quod fit eo præcise instanti quo propositio enuntiatur, pronomen demonstrativum designat non id quod est, sed id quod erit, sicut, v. g., is qui circulum pingit dicere potest, "hic est circulus", licet, tempore quo loqui incipit, circulus nondum existit.

510. (B) Christus figurate locutus est, dum dixit: "Hic est calix novum testamentum in meo sanguine"[1], significare volens id quod in calice continebatur; ergo et verba "hoc est corpus meum", figurate accipi debent.

Resp.: Neg. conseq.; nam apud omnes gentes *calix* sumitur metaphorice pro liquore in eo contento: quod aliunde satis ex contextu intelligitur, ubi dicitur "*accipite et bibite*", non enim vas ipsum, sed liquor in eo contentus bibitur; dum e contra *panis* usu communi pro figurâ corporis humani minime usurpatur; unde negatur paritas ac proinde conclusio ex eâ deducta; nam ex eo quod metaphoris intellectu facilibus uti licet, minime sequitur obscuros tropos adhiberi posse.

511. (C) Quod in calice continebatur vocatur a Christo vinum, etiam post consecrationem: "Non bibam amodo de hoc genimine vitis"[2]; ergo calix, etiam post consecrationem, nihil aliud nisi vinum continebat.

Resp. (a) Valde probabiliter hæc verba ante consecrationem prolata sunt, postquam calicem vini inter cœnandum Jesus distribuerat, ut ex *Luca*[3] constat; (b) si concedatur eadem post consecrationem prolata fuisse, non est mirum sanguinem Christi vocari *genimen vitis*, sicut revera corpus ejus vocatur *panis*[4], cùm ex vino fiat et vini speciem retineat; simili modo vinum per miraculum ex aquâ factum in nuptiis Canæ dicitur *aqua*[5]; ita etiam virga Aaron, in serpentem mutata, vocatur tamen virga[6]; et cæcus, licet curatus, non cessat vocari cæcus[7]; sic etiam hodie in sacrâ liturgiâ species consecratas dicimus "panem sanctum vitæ æternæ, panem cælestem", etc.

512. (D) Ex contextu verba Christi *metaphorice* audienda sunt; nam Eucharistia est *sacramentum;* atqui sacramentum est signum alterius rei; ergo verba Christi de signo corporis sui accipi debent.

Resp. Disting. min.: Sacramentum est signum, *gratiæ, conc.;* est signum *corporis et sanguinis* Christi, *nego.* Igitur Apostoli intelligere potuerunt Eucharistiam esse signum gratiæ quæ in hoc sacramento producitur, non autem signum ejus corporis; quod quidem constat ex modo quo verba Magistri referunt: hic enim sensum metaphoricum excludit, ex jam dictis.

---

[1] *Luc.*, XXII, 20. — [2] *Matt.*, XXVI, 29. — [3] *Luc.*, XXII, 17-21.
[4] *I Cor.*, XI, 26-27. — [5] *Joa.*, II, 9. — [6] *Exod.*, VII, 12. — [7] *Joa.*, IX, 17.

513. (E) Christus Eucharistiam instituit in *suî commemorationem:* "Hoc facite in meam commemorationem"[1]; atqui commemoratio non fit præsentis, sed absentis[2]; ergo Christus non est præsens in Eucharistiâ.

Resp. Disting. min., non fit commemoratio rei præsentis simul et visibilis, *conc.;* rei præsentis, sed non visibilis, *nego;* nam cùm invisibilis sit, in oblivionem cadere posset, et re aliquatenus visibili commemorari debet. Jamvero Christus est quidem realiter præsens in Eucharistiâ, sed *invisibiliter*, sub speciebus panis et vini latens, proindeque potest et debet commemorari, prout fusius ab Apostolo declaratur[3]: "Hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem. Quotiescumque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat". Et sane perfectius memoriale passionis Domini excogitari nequit quam sacra Eucharistia, sensu catholico intellecta, in quâ Christus realiter præsens sub speciebus panis et vini de novo Patri seipsum offert.

514. (F) *Zwinglius* aliam difficultatem, angelo quodam nocturno suggerente, proposuerat quam insuperabilem putabat, sed quæ hodie a doctis Protestantibus ut imbelle telum agnoscitur; arguebat ex *Exod.*, XII, 11, ubi de agno paschali dicitur: "Sic autem comedetis illum: renes vestros accingetis... *est enim phase* (i. e. *transitus*) Domini"; sensus enim hujus textûs est, aiebat, agnum paschalem esse, i. e., *significare* transitum Domini; ergo a pari "hoc est corpus meum", idem est ac "hoc significat corpus meum".

Resp. Contextu inspecto, vocabulum *est* ibi non idem sonat ac *significat*, sed suam propriam significationem retinet: videlicet hìc describitur ritus paschalis, et postea subjungitur, juxta hebraicum textum: *phase est Domino*, seu hæc dies, *sacra, dicata* est Domino, sicut et nos dicimus: hæc est Pascha, seu dies Paschæ Deo dicata Quæ interpretatio tum ex contextu[4], tum ex locis parallelis firma tur[5]. Eodem fere modo solvitur difficultas desumpta ex *Gen.* (XVII, 10), ubi de circumcisione legitur: "Hoc est pactum meum, quod observabitis inter me et vos, et semen tuum post te: circumcidetur ex vobis omne masculinum"... Nam sensus hujusmodi verborum non est: "hoc *significat* pactum meum", ut volunt Protestantes; sed: hoc *revera est* pactum et præceptum meum, ut circumcidatur omne masculinum, ut ex toto contextu patet[6].

---

[1] *Luc.*, XXII, 19. — [2] Ita **Schaff-Herzog***, *Encycl.*, p. 1347.

[3] *I Cor.*, XI, 26. — [4] *Exod.*, XII, 27.

[5] *Exod.*, XX, 10; XXXII, 5. "Rosenmüller notavit in originali textu non dici *transitum* aut *Pascha* τοῦ *Domini*, sed *transitum* aut Pascha τῷ *Domino*. Quæ vero locutio immutabiliter significat *sacrum* aut *dicatum Domino*. Plura præsto sunt exempla. Ita legitur in textu hebraico, *Exod.*, XX, 10: *sabbatum* (sacrum) *Domino*, et cap. XXXII, 5: *dies festus* (sacer) *Domino*." **Wiseman**, Lect. V, p. 217, vel Confér. 5e, ap. *Migne*, Démonstr. évang., XV, p. 1253.

[6] Cf. **Wiseman**, l. cit., p. 209 sq.; **Franzelin**, th. V.

Addi etiam potest in utroque casu agi de rebus quæ naturâ suâ aliarum rerum symbola erant, in quibus proinde vocabulum *est* metaphorice intelligi posset quin cogeremur eodem modo accipere verba Christi de corpore suo, quod nullius rei symbolum esse potest.

515. 3° **Realis præsentia probatur ex verbis S. Pauli circa usum Eucharistiæ** [1]. (A) Post relatam Eucharistiæ institutionem, hæc subjicit Apostolus de *indignâ communione* : " Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, *reus* erit *corporis et sanguinis* Domini... Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, *non dijudicans corpus Domini*" [2]. Atqui indigne communicans *reus corporis* Christi dici nequit, quatenus *non dijudicans* ejus corpus, si panis eucharisticus sit tantum figura corporis ejus, non autem verum ipsius corpus [3] ; ad summum, Christi *personam* tantum offenderet, non autem ejus corpus, ritum sacrum male tractando. Nunquam enim Judæi, qui agnum paschalem, Christi figuram, indigne comederunt, rei ejus corporis dicti sunt, nunquam qui regis imaginem aut statuam injuriâ afficiunt rei corporis et sanguinis ejus habentur ; offendunt siquidem ejus personam, non autem ejus corpus. Pari igitur ratione si Christus esset tantum metaphorice præsens sub sacris speciebus, indigne accedens posset quidem ejus personam offendere, non vero ejus corpus. Ergo in Eucharistiâ verum Domini corpus, non autem ejus tantum figura invenitur.

(B) Confirmatur iis quæ paulo ante Apostolus dixerat [4] : " Calix benedictionis... nonne *communicatio sanguinis* Christi est? et panis, quem frangimus, nonne *participatio corporis* Domini est"? Hic etiam asseritur nos communicare non Christo, sed ejus *corpori* et *sanguini* ; quod quidem manifeste supponit *realem præsentiam*. Non possumus enim *corpori* et *sanguini* Christi in Eucharistiâ communicare nisi

[1] **Bellarminus**, l. I, c. 12-13 ; **Wiseman**, *op. cit.*, lect. VIII ; **Franzelin**, th. IV ; **de Augustinis**, l. cit., p. 43 ; **C. Ruch**, *loc. cit.*, 1044-1059.

[2] *I Cor.*, XI, 27, 39.

[3] Quod et quidam Protestantes concedunt, v. g., **Goguel**, *L'eucharistie des origines à Justin martyr*, 1910, p. 178 : " Bachmann observe avec raison que si l'apôtre dit coupable envers le corps et le sang du Seigneur, et non pas seulement coupable envers le Seigneur, c'est que pour lui le pain-corps et la coupe-sang sont réellement le Seigneur et non seulement des symboles. "

[4] *I Cor.*, X, 16.

sint ibi realiter; unio cum Christo per solam fidem accurate dici nequit communicatio ejus *corporis* et *sanguinis*, sed solum participatio ejus spiritûs.

516. **Conclusio.** Ut breviter omnia comprehendamus, in tribus diversis circumstantiis sacri scriptores de Eucharistiâ loquuntur : (a) quando Christus, etiam ante institutionem hujus sacramenti, *promittit* propriam carnem propriumque sanguinem tanquam cibum et potum discipulis se daturum, ea verba adhibet quæ *sensu obvio* realem manducationem menti exhibent, nec in metaphoram detorqueri possunt nisi approbatas hermeneuticæ regulas violando; (b) in ipsâ *institutione*, tam perspicue et evidenter affirmat in hoc sacramento contineri suum corpus et sanguinem ut ipse Lutherus [1], postquam totis viribus a litterali interpretatione sese extricare conatus est, nullam evadendi viam esse fassus fuerit; (c) tandem, institutione factâ, quando Paulus *modum Eucharistiam recipiendi* ejusque *effectus* describit, tam lucide de *corpore* et *sanguine* Christi loquitur, ut ejus verba non solum modum excedere, sed prorsus falsa esse videantur, nisi admittatur Christum vere, realiter et substantialiter esse sub speciebus consecratis. Si igitur error est, ab ipsis auctoribus sacris decepti sumus, simul cum totâ antiquitate christianâ, ut jam demonstraturi sumus.

II. Realis præsentia traditione demonstratur [2].

Argumenta ex Scripturâ desumpta *Traditione* confirmantur, quæ manifeste ostendit verba supra allata litteraliter intelligenda esse. Quod constat :

---

[1] Scribit enim ad *Argentinenses* : " Hoc diffiteri nec possum nec volo, quod si Carlostadius aut alius quispiam ante quinquennium mihi persuadere potuisset, in sacramento præter panem et vinum esse nihil, ille magno me beneficio sibi devinctum reddidisset. Gravibus enim curis anxius et in hâc discutiendâ materiâ multum desudans, omnibus nervis extensis me extricare et expedire conatus sum, cum ipse perspiciebam, hâc re papatui imprimis me valde incommodare posse. Verum ego me captum video, nulla evadendi via relicta est; textus enim evangelii nimis apertus est et patens... "

[2] Hoc argumentum fuse solideque exposuerunt auctores operis *Perpétuité de la foi*, præsertim vol. II, p. 187 sq., ed. *Migne*, 1841; **Bellarm.**, l. II; brevius autem, licet erudite, **Franzelin**, th. VII-X; **Hurter**, n. 403-430; **E. B. Pusey***, *Doctrine of the Real presence;* **Batiffol**, *op. cit.*, 6-480; **Bareille**, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), V, 1121-1183.

517. 1° **Ex Patribus.** Satis erit testimonia referre quinque priorum sæculorum, cùm, teste *Zwinglio*, a tempore S. Augustini opinio de reali Christi præsentiâ jam victrix fuerit, et aliunde testimonia sequioris ævi ubi de *transubstantiatione* sint exponenda.

Prænotanus autem plerosque Patres non *ex professo* de reali Christi præsentiâ in Eucharistiâ agere, quia hæc veritas nondum ab hæreticis negata fuerat; sed tantum *per transennam*, alia dogmata probando et illustrando, aut ritus sacros describendo; vel magis explicite, sed *breviter*, catechumenis et fidelibus doctrinam de sacramentis christianæ initiationis exponendo; in his autem circumstantiis de reali præsentiâ loqui tanquam de re omnino *certâ* et *notâ*, *ab omnibus credendâ:* quod sane ostendit quam firma fuerit hâc de re primorum christianorum fides.

518. (A) *Circa finem primi sæculi*, de eucharistiâ sermo habetur in *Didache*, ibique describitur consecratio calicis et panis, necnon distributio *spiritualis cibi et potûs*, de quo *soli baptizati* edere possunt, cùm prohibeatur *sanctum dare canibus*[1]; quæ quidem verba non explicite realem præsentiam Christi affirmant, sed eam supponunt.

519. (B) *Secundo sæculo*, jam diserta habemus testimonia. (a) *S. Ignatius* ex unitate Ecclesiæ infert unitatem eucharistiæ, quæ est *caro et sanguis Christi :* " Studeatis igitur unâ eucharistiâ uti : una enim est caro Domini nostri Jesu Christi, et unus calix in unitatem sanguinis ipsius, sicut unus episcopus cum presbyterio et diaconis "[2]. Quare Docetas condemnat, " qui ab eucharistiâ se abstinent, eo quod non confitentur eucharistiam carnem esse Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ pro nobis passa est "[3]. (b) *S. Justinus*, dominicæ cœnæ celebrationem describens, in *Apologiâ* ad Imperatorem Antoninum scriptâ, clare asserit eucharistiam " non esse panem et potum communem, sed incarnati illius Jesu et carnem et sanguinem ", eamque ab ipso Christo esse institutam[4]. Quod et confirmat in

[1] *Didache*, IX-X. Cfr. **Bareille**, l. c., 1126; **P. Batiffol**, 57-76, ubi *Liberalium* falsæ interpretationes confutantur.

[2] *Philadelp.*, IV, *P. G.*, V, 700; **Journel**, 56.

[3] *Smyrn.*, VII, 1, *P. G.*, V, 713; **Journel**, 64.

[4] *Apolog.*, I, 65, *P. G.*, VI, 428; **Journel**, 128.

Dialogo cum Tryphone [1]. (c) *S. Irenæus*, catholicam fidem contra Gnosticos defendens, creationem mundi a Verbo et futuram corporis nostri resurrectionem confirmat ex eo quod in eucharistiâ habemus et manducamus corpus et sanguinem Domini [2] : " Quomodo autem constabit eis eum panem in quo gratiæ actæ sunt, *corpus esse Domini sui* et *calicem sanguinis ejus*, si non ipsum fabricatoris mundi Filium dicunt, id est, Verbum ejus, per quod... terra dat primum quidem fenum, deinde spicam, deinde plenum triticum in spicâ? Quomodo autem rursus dicunt carnem in corruptionem devenire et non percipere vitam quæ *corpore Domini et sanguine* alitur "?

520. (C) *Tertio sæculo*, tum Latini tum Græci realem præsentiam aperte docent, sed quidam ex eis verba adhibent quæ *sensu symbolico* a Protestantibus falso intelliguntur. (a) In Ecclesiâ *Carthaginensi*, *Tertullianus* diserte quidem realem præsentiam affirmat his et similibus verbis : " Caro *corpore et sanguine Christi* vescitur, ut et anima de Deo saginetur " [3]. Attamen quibusdam utitur verbis quæ primo intuitu *symbolica* esse videntur ; ita loquitur de pane quo Christus " corpus suum *repræsentat* " ; sed, ex aliis locis [4], *repræsentare* idem est ac *præsens exhibere*. Alibi dicit eucharistiam esse *figuram* corporis Christi [5] ; inspecto autem contextu, intelligit figuram *non vacuam* sed quæ *veritatem ipsam corporis Christi continet*, prout ipse declarat ; nam addit vacuam rem non posse esse figuram, et, postquam variis modis veritatem corporis et sanguinis Christi in Incarnatione contra Marcionem probavit, rem ita concludit : " Ita et nunc *sanguinem suum in vino consecravit*, qui tunc vinum in sanguine figuravit " [6], seu, aliis verbis, vere abscondit sanguinem suum sub vini speciebus.

---

[1] *Dialog.*, 41, 70, 117.

[2] *Adv. hæres.*, l. IV, c. 18, n. 4-5, *P. G.*, VII, 1027 ; **Journel**, 234.

[3] *De carn. resurrectione*, 8, *P. L.*, II, 806 ; **Journel**, 362. Cfr. *De oratione*, 19 ; *Ad uxorem*, II, 5 ; *De idolol.*, 7 ; *De pudicitiâ*, IX, 16.

[4] *Adv. Marc.*, l. IV, c. 22, *P. L.*, II, 414, etc.

[5] *Adv. Marcionem*, IV, 40, *P. L.*, II, 460 ; **Journel**, 343.

[6] *Adv. Marcion*, IV, 40, *P. L.*, II, 462. — Ad fusiorem *Tertulliani* mentis expositionem, cfr. **A. d'Alès**, *La Théol. de Tertullien*, p. 355-370 ; **P. Batiffol**, 204-226.

Revera species eucharisticæ legitime dici possunt *figura* corporis Christi, quatenus nempe visibiliter repræsentant corpus Christi invisibiliter in Eucharistiâ præsens. — *S. Cyprianus* haud semel præsentiam realem asserit, v. g., dum severe carpit eos qui, absque peractâ pœnitentiâ, sacram communionem accipere volunt : " Ante offensam placatam indignantis Domini et minantis, vis infertur *corpori ejus et sanguini* " [1]. Alibi, cum quadraginta episcopis in synodo coadunatis, declarat eos qui ad martyrium ducuntur muniri " *protectione sanguinis et corporis Christi* " [2].

521. (b) Quoad *Alexandrinos*, prænotamus eos duplici modo doctrinam christianam proposuisse : modo *simplici*, veritates fidei exponendo quales ab Ecclesiâ fidelibus tradebantur; modo *subtiliori*, easdem *christianis gnosticis* explicando secundum philosophiam Alexandriæ florentem. Jamvero ibi prævalebat *symbolismus* quidam, vi cujus res existentes habebantur ut *symbola* rerum altiorum et invisibilium. Attamen vox *symbolum* non designabat merum et vacuum signum, sed *realitatem quamdam*, ex quâ tamen doctiores assurgebant ad aliam et altiorem realitatem cujus prior erat symbolum. Doctores itaque christiani, exponendo doctrinam de reali præsentiâ corporis et sanguinis Christi in Eucharistiâ, ostendere conabantur hanc esse symbolum altioris veritatis, quod nempe Verbum credentibus sese manducandum præbet spiritualiter. Ita *Clemens Alex.* de eucharistiâ scribit [3] : " Duplex est sanguis Domini : alter enim est carnalis, quo redempti sumus, alter vero spiritualis quo scilicet uncti sumus. Et hoc est bibere Jesu sanguinem, nempe fieri participem incorruptionis Domini ". Postea, de calice loquens qui continet vinum aquæ mixtum,

[1] *De lapsis*, 16, *P. L.*, IV, 479 ; **Journel**, 551.

[2] *Epist.*, LVII, 2. — Legatur etiam ep. LXIII, quæ de sacramento dominici calicis agit, ubi pluries asseritur præsentia realis. Quædam sane ibi inveniuntur verba quæ Protestantes in *symbolismum* detorquent ; sed immerito : exponens cur in calice aqua vino misceatur, dicit " in aquâ populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi " (n. 13); jamvero ex his verbis minime infertur vinum esse tantum signum sanguinis Christi, sed potius speciem vini esse signum sanguinis Christi vere in calice contenti, cùm in aliis locis explicite et clare affirmet præsentiam realem.

[3] *Pædagog.*, l. II, c. 2, n. 19, *P. G.*, VIII, 409; **Journel**, 410.

addit : " Unde sicut vinum aquæ, sic etiam homini Spiritus admiscetur. Ac temperatum quidem vinum fidem præbet, Spiritus autem deducit ad incorruptionem ; amborum autem temperamentum (græce κρᾶσις), potûs scilicet et Verbi, dicitur eucharistia ". Obscurus sane est hic loquendi modus, propter symbolismum, sed ibi tamen asseritur in calice consecrato inveniri quamdam *unionem potûs et Verbi*, vi cujus communicantes sanctificantur.

Origenes, ut *testis fidei*, diserte asserit eucharistiam esse corpus Christi : "Nostis, qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodo, cùm suscipitis *corpus Domini*, cum omni cautelâ et veneratione servatis " [1]. Sed, ut *philosophus*, obscura verba adhibet quæ explicatione indigent : præter manducationem realem corporis et sanguinis Christi, admittit spiritualem manducationem Verbi per fidem [2], cujus prior est symbolum ; sed hæc altior explicatio pro doctis, nedum realem præsentiam corporis Christi excludat, eam potius supponit.

522. (D) *Quarto sæculo*, explicitiora testimonia habentur sive directe in *Catechesibus* et *concionibus*, sive etiam, sed obiter, in libris ubi errores Arianorum de divinitate Christi confutantur. (a) Inter *Græcos*, *S. Cyrillus Hierosol.*, catholicam de sacramentis doctrinam catechumenis exponens, declarat panem et vinum, consecratione peractâ, jam esse corpus et sanguinem Christi, ideoque christianos, corpus et sanguinem Christi sumentes, vere effici ipsi concorporeos et consanguineos : " Quemadmodum enim panis et vinum eucharistiæ ante sanctam adorandæ Trinitatis invocationem nudus panis et vinum erat, invocatione autem peractâ, *panis fit corpus Christi* et *vinum sanguis Christi*... " [3]. Ad firmandam catechumenorum fidem, ad auctoritatem S. Pauli provocat et ad miracula Christi : " Vel hæc sola beati Pauli institutio abunde sufficiens est ut certam vobis de divinis mysteriis fidem faciat, quibus digni habiti, concorporei et consangues Christi facti estis. Ille enim modo clamabat :

[1] *Homil.* 13 in Exod., 3, *P. G.*, XII, 391 ; Journel, 490.
[2] *In Matth.*, 85, *P. G.*, XIII, 1735.
[3] *Cateches.*, XIX, 7, *P. G.*, XXXIII, 1072 ; Journel, 840.

Quod in eâ nocte quâ tradebatur, etc. Cùm igitur ipse pronuntiaverit, et dixerit de pane : *Hoc est corpus meum*, quis audebit deinceps ambigere?... Aquam olim in vinum, quod sanguini affine est, in Cana Galilææ transmutavit; et eum parum dignum existimabimus cui credamus, cùm vinum in sanguinem transmutavit[1] ?... — Quando igitur panem et vinum vocat *antitypum* corporis et sanguinis Christi[2], certo significat his elementis non solum significari, sed etiam *vere contineri* ejus corpus et sanguinem. — Vocabula *antitypus* et *figura* non solum a S. Cyrillo, sed etiam ab aliis Patribus tunc adhibebantur. Sed, cùm quidam his abuterentur, *Macarius Magnes* postea (an. 410) eum sic reprobat : " Similiter accipiens (Christus) panem et calicem dixit : *Hoc est corpus meum et sanguis meus.* Non enim typus est corporis, nec typus est sanguinis, sicut quidam fabulati sunt mente obcæcati, sed secundum veritatem corpus et sanguis Christi "[3]. — *S. Chrysostomus* tam aperte loquitur de realitate corporis Christi in Eucharistiâ, ut, fatentibus adversariis[4], de ejus mente dubitari nequeat.

523. (b) *Cappadoces*, qui scholæ alexandrinæ theorias sæpe amplectuntur, ideoque in quemdam symbolismum propendunt, nihilominus realem Christi præsentiam in Eucharistiâ perspicue docent. *S. Basilius* scribit[5] : " Singulis etiam diebus communicare ac participem esse sancti *corporis et sanguinis Domini* bonum est ac perutile ". *S. Gregorius Nyss.* probat corpus nostrum fieri immortale per communionem cum immortali, nempe cum corpore Christi in eucharistiâ præsentis : " Recte ergo nunc quoque credimus panem Dei Verbo sanctificatum in Dei Verbi corpus transmutari "[6]. Quare, si quandoque panem et vinum Cappadoces vocant *antitypa* et *similitudinem* corporis et sanguinis Christi, significare volunt species consecratas esse

[1] *Cateches.*, XXII, 1-2, *P. G.*, XXXIII, 1097; **Journel**, 843-844. — Cfr. ibid., 3, *P. L.*, 1100; **Journel**, 845.

[2] *Cateches.*, XXIII, 20, *P. G.*, XXXIII, 1123.

[3] **C. Blondel**, *Macarii M. quæ supersunt*, Paris 1876, p. 105; **Journel**, 2166.

[4] **Loofs***, *Abendmahl*, p. 55.

[5] *Epist.*, XCIII, ad Cæsariam, *P. G.*, XXXII, 484; **Journel**, 916.

[6] *Orat. catechetica*, 37, *P. G.*, XLV, 93; **Journel**, 1035.

signum sensibile corporis Christi quod vere continent et communicantibus vere conferunt, ut ex contextu et locis parallelis constat.

524. (c) Inter *Latinos*, *S. Hilarius*, verba S. Joannis in capite sexto allegans, eadem ita exponit [1] : " De veritate carnis et sanguinis non relictus est ambigendi locus. Nunc enim et ipsius Domini professione et fide nostrâ vere caro est et vere sanguis est. Et hæc accepta atque hausta id efficiunt ut et nos in Christo, et Christus in nobis sit ". *S. Ambrosius*, doctrinam de eucharistiâ neophytis exponens, eam credibilem variis exemplis facit; narrat quomodo Moyses converterit virgam in serpentem aliaque miracula patraverit, et ait : " Quod si tantum valuit humana benedictio ut naturam converteret, quid dicimus de ipsâ consecratione divinâ, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur... Ipse clamat Dominus Jesus : *Hoc est corpus meum.* Ante benedictionem verborum cælestium alia species nominatur; post consecrationem corpus significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur; post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis : Amen, hoc est, verum est " [2].

525. (F) *Quinto sæculo*, doctrinam *S. Augustini* exponere satis erit, cùm Protestantes fateantur doctrinam de corpore Christi in eucharistiâ post Augustinum in Ecclesiâ floruisse. Jamvero S. Doctor, ex unâ parte, clare asserit præsentiam Christi *realem*, et, ex alterâ, locutiones adhibet quæ *symbolicam* præsentiam significare videntur. (a) *Realem præsentiam* significant hæc aut similia verba : " Panis ille quem videtis in altari, sanctificatus per verbum Dei, corpus est Christi. Calix ille, immo quod habet calix, sanctificatum per verbum Dei, sanguis est Christi " [3]. Postea quidem addit corpus Christi esse Ecclesiam, a quâ proinde separari non debemus; sed spiritualis hæc conclusio primam litteralem interpretationem non tollit. Nam alibi exponit nos in eucharistiâ manducare carnem Christi veram, quam de

[1] *De Trinitate*, lib. VIII, 14, *P. L.*, X, 247 sq.
[2] *De mysteriis*, n. 50-54, *P. L.*, XVI, 405 sq.
[3] *Sermo* CCXVII, *P. L.*, XXXVIII, 1099; Journel, 1519.

carne Mariæ accepit, eamque esse prius adorandam : " Et quia in ipsâ carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat nisi prius adoraverit " [1]... Huc etiam veniunt verba quibus exponit hunc textum psalmi : *Et ferebatur in manibus suis :* " Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait : *hoc est corpus meum ;* ferebat enim illud corpus in manibus suis " [2]. Insuper docet etiam malos vere suscipere corpus et sanguinem Domini [3], immo et ipsos infantes mensæ eucharisticæ participes fieri, ut habeant in se vitam [4]. Quod certo excludit manducationem per fidem tantum, cujus infantes incapaces sunt.

526. (b) Opponuntur tamen nonnulla verba, quæ *symbolicam tantum* præsentiam et manducationem significare videntur. 1) Ita, exponendo sextum caput Joannis, dicit *corpus Christi esse Ecclesiam*, ideoque eos qui manducant corpus et sanguinem Christi inter se vinculo caritatis conjungi debere Christoque intime uniri : " Hoc est ergo manducare illam escam et illum bibere potum : in Christo manere et illum manentem in se habere " [5]. Jamvero hic S. Doctor realem præsentiam et manducationem non negat, sed eam supponens vult fideles *non materialiter tantum* manducare corpus Christi, sed etiam *spiritualiter*, sese uniendo Christo et fraternam caritatem colendo : hi enim sunt fructus quos sacra communio in bene dispositis producit. 2) Ibidem rejicit manducationem corporis Christi *carnalem* seu *capharnaiticam*, et advocat *spiritualem :* " Quid est ergo : *non prodest quicquam caro?* Non prodest quicquam, sed quomodo illi (Capharnaitæ) intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur " [6]. Postea explicat carnem non prodesse quidem *solam*, sed multum prodesse quando unitur Verbo et spiritualiter manducatur. Quod alibi sic exponit : " Tunc autem hoc erit, id est vita unicuique erit corpus et sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsâ veritate spiritaliter manducetur, spiritaliter bibatur " [7]. Seu, aliis verbis, corpus et sanguis Christi non manducatur aut bibitur *sub specie propriâ*, sed *sub specie sacramentali*, et quidem eo fine ut

[1] *Enarrat. in ps.* XCVIII, 9, *P. L.*, XXXVII, 1264.
[2] *Enarrat. in ps.* XXXIII, sermo I, 10, *P. L.*, XXXVI, 306; **Journel**, 1464.
[3] *De Baptismo*, V, 9, *P. L.*, XLIII, 181; **Journel**, 1633.
[4] *Sermo* CLXXIV, 7, *P. L.*, XXXVIII, 944.
[5] *In Joan.*, tr. XXVI, 13 sq., *P. L.*, XXXV, 1612 sq.
[6] *In Joan.*, tr. XXVII, 5, *P. L.*, 1617.
[7] *Sermo* CXXXI, 1, *P. L.*, XXXVIII, 729.

vitam spiritualem Domini accipiamus. 3) Alibi scribit : " Non enim Dominus dubitavit dicere : *hoc est corpus meum*, cùm *signum* daret corporis sui "[1]. Exinde inferunt Protestantes eucharistiam esse tantum *signum* seu figuram corporis Christi. — Sed, ex contextu et ex generali theoriâ S. Augustini de *sacramento*[2], signum de quo agitur non est *nudum signum*, sed signum simul continens et significans corpus Domini; ibi enim S. Doctor explicat cur in vetere lege sanguis dicatur anima, quia nempe est signum animæ, — signum utique non nudum sed vere continens animam.

Si igitur verba S. Augustini simul conferuntur, et obscura e clarioribus intelliguntur, certo realem præsentiam realemque corporis Christi manducationem docuit, sed christianos admonuit hanc manducationem non vere prodesse nisi per eam Christo et Ecclesiæ intime uniti maneant.

527. **Conclusio**. Patres itaque, a primo sæculo ad quintum, ore unanimi *realem*, et non symbolicam tantum, Christi præsentiam in Eucharistiâ docuerunt. Si quandoque *obscuris* utuntur verbis, hæc, inspecto contextu, non excludunt, sed potius supponunt hanc realem præsentiam. (a) Ita quandoque Eucharistia dicitur a Patribus *signum*, *typus*, *figura*, *imago corporis Christi;* quia constituitur revera duplici elemento, *speciebus* et *corpore* Christi ; species autem panis et vini dici possunt figura corporis sub illis speciebus contenti, quin eo ipso præsentia realis negetur; nusquam vero asseritur Eucharistiam esse *tantum figuram* Christi. (b) Pariter manducatio Christi aliquando dicitur *spiritualis*, et non carnalis, quia hæc manducatio, licet *realis*, est *typus* spiritualis et nobilioris manducationis quâ Christi vitæ, virtutibus et passioni communicamus. Dici igitur nequit inter Patres quosdam fuisse *realistas*, alios autem *symbolistas*, ut falso contendunt Protestantes.

528. 2° **Ex praxi Ecclesiæ**, seu ex variis monumentis, inscriptionibus et liturgiis quæ fidem primævæ Ecclesiæ manifestant[3] : —

[1] *Contra Adimantum*, XII, 3, *P. L.*, XLII, 144.

[2] S. Doctor distinguit inter *sacramentum* et *rem* seu gratiam sacramenti : prius seu visibile elementum significat posterius seu gratiam, ideoque non est signum vacuum, sed *efficax*, continens et producens quod significat (supra, n. 251).

[3] J. B. de Rossi, *Roma sotterranea ;* Marucchi, *Le dogme de l'Eucharistie dans les monuments des premiers siècles*, 1910 : Wilpert, *Die Fractio panis*, 1895, *gallice* reddita 1896 ; *Die Malereien der Sakramentskapellen*, 1897 ; *Die*

(A) *Ex picturis*, quibus frequenter Eucharistia depingitur. (a) Jam *sæculo secundo*, in *catacumbâ S. Callisti*, præsertim in sacellis quæ *sacramentorum sacella* vocantur, picturæ inveniuntur quæ Eucharistiæ consecrationem et communionem vivide repræsentant; ita pingitur panis cum pisce impositus mensæ seu altari, cui adstat Christus (aut sacerdos) manum super piscem extendens; jamvero pisce designari ipsum Christum omnibus notum est [1]. Ibidem exhibetur miraculum multiplicationis panum et piscium quo figuratur multiplicatio panis eucharistici. Pariter, in *cryptis Lucinæ*, repræsentatur canistrum vimineum, coram pisce positum, in quo continentur panes et poculum rubentis vini : ita figurantur elementa sacramenti necnon realis præsentia Christi pisce figurati. (b) *Sæculo tertio*, Christus depingitur tangens baculo thaumaturgi canistrum panibus plenum et ita conversionem operatur panis in proprium corpus; aut etiam benedicens panem et pisces quos Apostoli offerunt posteaque populo distribuunt; vel aquam in vinum convertens in nuptiis Canæ, quo figuratur conversio vini in sanguinem Christi.

529. (B) Ex *inscriptionibus* antiquis, in quibus lucide apparet fides in realem Christi præsentiam. (a) Inter quas præcipua est quæ in epitaphio *Abercii* recenter inventa est; Abercius siquidem, Episcopus Hierapoleos in Phrygiâ, exeunte sæc. II, carmen dictavit super tumulum suum inscribendum, in quo legitur :

" Paulum ego sequebar. Fides autem ubique mihi dux fuit,
Præbuitque ubique cibum ἰχθυν (piscem) e fonte
Ingentem, purum, quem prehendit virgo illibata
Deditque amicis perpetuo edendum,
Vinum optimum habens, ministrans mixtum dans cum pane " [2].

(b) Cui affine est epigramma *Augustodunensis Pectorii*, in quo legitur :

Malerien der Katacomben, 1903; **R. S. Bour**, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), V, 1183-1209.

[1] Ait enim **S. Augustinus**, *De Civit. Dei*, l. XVIII, c. 237 : " Horum autem quinque verborum quæ sunt Ἰησοῦς Χριστὸς θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ (quod est latine *Jesus Christus Dei Filius Salvator*), si primas litteras jungas, erit ἰχθύς, id est piscis, in quo nomine mystice intelligitur Christus ".

[2] **C. Kirch**, *Enchiridion fontium histor. eccles.* (1910), 133.

"Piscis cælestis divum genus, corde augusto
Utere, accepto fronte immortali inter mortales
. . . . . .
Servatoris sanctorum mellitum accipe cibum
Comede esuriens, Piscem tenens manibus"[1].

(c) Nec minus eloquens est inscriptio a *S. Damaso* conscripta :

"Tarcisium sanctum Christi sacramenta gerentem
Cum male sana manus premeret vulgare profanis,
Ipse animam potius voluit dimittere cæsus
Prodere quam canibus rabidis cælestia membra"[2].

Quæ tria, cùm sint *epitaphia*, fidem tunc in Ecclesiâ vigentem magis authentice exprimunt.

530. (C) *Ex liturgiis.* Liturgiæ, ut constat ex *Tr. de Fontibus Revelat.*, n. 984, invictum sunt argumentum fidei Ecclesiæ, cùm de aliquo dogmate unanimiter consentiunt; atqui liturgiæ non solum modernæ, sed etiam antiquæ, non solum Latinæ, sed etiam Græcæ, non solum orthodoxæ, sed etiam schismaticæ, tales preces et formulas exhibent quæ sensum metaphoricum excludunt, et veram denotant mutationem panis in corpus Christi.

(a) Omnium liturgiarum antiquissima ea est quæ legitur in *Constitutionibus Apostolorum*, et in essentialibus concordat cum iis quæ referuntur a *S. Clemente Rom.* aliisque Patribus. Jamvero in precibus ibi relatis pro missâ, Deus sic rogatur : "Poscimus te ut super hæc dona in conspectu tuo proposita placate respicias... atque super hoc sacrificium mittas Sanctum tuum Spiritum... ut *exhibeat panem hunc corpus Christi tui et calicem hunc sanguinem Christi tui*"[3]. Postea episcopus tradit oblatam, id est, hostiam consecratam, dicens : *Corpus Christi;* et qui recipit, respondet : Amen. Diaconus autem tradit calicem, dicens : *Sanguis Christi*, calix vitæ, et qui bibit respondet : Amen. Finitâ ceremoniâ, diaconus ait : "Percepto pretioso corpore et pretioso sanguine Christi, agamus gratias"[4].

(b) In *sacramentario Serapionis*[5], quod in Ægypto adhibebatur quarto sæculo, hæc leguntur : "Deus veritatis, adveniat Verbum sanctum tuum super hunc panem, ut panis fiat corpus Verbi, et

[1] *Ibid.*, 209. — [2] *Ibid.*, 523. — [3] **Kirch**, 616. — [4] **Kirch**, 620-621.

[5] **Funk**, *Didascalia*, II, 175 sq. — Ibi etiam invenitur locutio *figura corporis*, quamvis ex contextu omnino constet corpus Christi vere esse præsens; sed species panis utpote signum sacrum, etiam in documentis liturgicis vocabatur figura corporis vere sub hâc specie latentis.

super hunc calicem, ut calix fiat sanguis veritatis ". Post communionem vero additur : " Gratias tibi agimus quia nobis dedisti communionem corporis et sanguinis ".

(c) In liturgiâ *Alexandrinâ*, pariter funduntur preces ut Spiritus Sanctus oblata sanctificet tanquam Deus omnipotens " et faciat panem quidem corpus, calicem autem sanguinem novi testamenti ipsius Domini et Dei et salvatoris et summi regis nostri Jesu Christi "[1]. — Similes preces in omnibus liturgiis inveniuntur, non solum catholicis, sed etiam schismaticis.

Certum est igitur in universali Ecclesiâ semper viguisse fidem in realem Christi præsentiam sub speciebus eucharisticis.

Art. II. De modo præsentiæ realis.

Demonstratâ veritate præsentiæ realis, disputandum remanet de naturâ ejusdem, nempe : 1° de *modo* quo Christus *fit præsens* in Eucharistiâ; 2° de *modo* quo *existit* in eâdem; 3° per modum corollarii, de *cultu* Eucharistiæ debito.

I. De modo quo Christus fit præsens, seu de transsubstantiatione[2].

531. Status quæstionis. Præsuppositâ reali Christi præsentiâ in Eucharistiâ, quæstio oritur num simul cum Christo maneant panis et vinum sive integre sive quoad aliquid suî.

(A) *Errores.* (a) Jam *Berengarius* docuerat in Eucharistiâ manere panem et vinum. (b) *Lutherus*, qui, ut supra diximus, præsentiam realem retinuerat, putabat Christum præsentem esse in Eucharistiâ per *consubstantiationem*, id est, simul *cum* vel *in* aut *sub* pane et vino, ita ut, juxta ipsum, sensus verborum consecrationis sit : Hic (adverbialiter) est corpus meum. (c) *Osiander*, unus ex ejus discipulis, admisit *impanationem*, seu unionem hypostaticam Christi cum pane et vino[3].

---

[1] **Assemani,** *Cod. lit.*, l. IV, part. IV, p. 34. — Quod confirmatur ex documento recenter invento (*Dêr Balyzeh*), in quo eadem verba inveniuntur, ap. **P. de Puniet,** *Fragments inédits d'une liturgie égyptienne*, in *Report of the Nineteenth eucharistic congress*, London, 1909, p. 367-401.

[2] **S. Thomas,** 3 p., 75; **Suarez,** disp. 50; **Bellarminus,** l. III, c. 18-24; **Drouin,** q. VI, sect. 2; **Lugo,** disp. VII; **Billuart,** diss. I, a. 5-7; **Franzelin,** th. 13-15; **de Augustinis,** th. 4; **Pesch,** n. 667; **Billot,** q. 75.

[3] Hodie vero præcipui Lutherani, illas explicationes rejicientes, admittunt quamdam unionem specialem, quam sacramentalem vocant, inter panem et

632. (B) *Doctrina catholica.* Contra quos errores *Tridentinum* [1] definivit Christum fieri præsentem in Eucharistiâ per *transsubstantiationem*, quæ est "*conversio totius substantiæ panis in corpus Christi, et totius vini substantiæ in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini*". Ad intelligentiam hujus definitionis, hæc notanda sunt : —

(a) Duplex elementum in pane distinguitur : unum intimum, sensibus impervium, quod vocatur *substantia;* alterum externum et sensibile, quantitas scilicet dimensiva cum qualitatibus sensibilibus, sapore, odore, colore, etc., quæ vocantur *accidentia*, *species*, aut a quibusdam, minus rectè tamen, *apparentiæ.*

(b) Vi consecrationis, *substantia* panis *convertitur* in substantiam corporis Christi; ad quod duo certe requiruntur : 1) ut substantia panis esse desinat et corpus Christi incipiat esse, 2) ut adsit connexio inter desitionem prioris et successionem posterioris [2]. Hinc transsubstantiatio non est *creatio*, quæ productionem alicujus entis involveret sine relatione ad aliud; nec *consubstantiatio*, quæ importat præsentiam simultaneam substantiæ panis et substantiæ corporis Christi; nec *impanatio*, quæ unionem hypostaticam inter substantiam panis et substantiam corporis Christi includit.

(c) *Tota substantia* panis et vini convertitur, et exinde : 1) non est mutatio *accidentalis*, sed *substantialis;* 2) neque mutatio substantialis *partialis*, ut evenit, v. g., in generatione aut corruptione corporis viventis, in quâ forma tantùm substantialis mutatur, remanente materiâ primâ [3], sed *totalis*, et exinde mirabilis et singularis, ut ait *Tridentinum.*

533. *Thesis I[a]* : **Christus fit præsens in Eucharistia per transsubstantiationem, id est, per conversionem totius substantiæ panis et vini in corpus et sanguinem Christi, manentibus dumtaxat speciebus.** *De fide est, ex Trident.* [4] : "Si quis dixerit, in sacrosancto Eucharistiæ sacramento remanere substantiam panis et vini, una cum corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi; negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius

corpus Christi, vi cujus simul cum pane accipimus verum corpus Domini, absque ullâ mutatione panis et vini. — [1] Sess. XIII, can. 2.

[2] Insuper, juxta *Thomistas*, tertia conditio exigitur, videlicet ut quid commune in priori existens, in posteriori remaneat.

[3] **Durandus** docuerat quidem (*In lib. IV Sent.*, dist. 11, q. 3) solam formam, non autem materiam panis transmutari; sed hæc opinio contradicit *Tridentino* declaranti transsubstantiationem esse conversionem *totius* substantiæ (proindeque materiæ et formæ). — [4] Sess. XIII, can. 2.

substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini; quam quidem conversionem Catholica Ecclesia aptissime *Transsubstantiationem* appellat, A. S.".

534. 1° *Scriptura* solidum præbet argumentum, quamvis a nonnullis theologis ut apodicticum non habeatur, nisi Traditione firmetur. (A) *Directe.* Verba quæ Christus protulit in institutione Eucharistiæ : " *Hoc est corpus meum* ", sensu obvio significant : quod in manibus teneo et videtur esse panis, non amplius est panis, sed corpus meum. Ergo, sub specie panis substantia panis desiit esse et locum cessit substantiæ corporis Christi; aliunde manebant tamen species panis, quæ, ex contextu, sensus discipulorum afficiebant; ergo facta est conversio panis in corpus Christi, manentibus panis speciebus, seu vera transsubstantiatio.

(B) *Indirecte*, ostendendo hæreticorum systema cum præfatis verbis vix componi posse. Siquidem verba consecrationis excludunt : (a) *consubstantiationem :* Christus enim non dixit : *hìc* (adverbialiter) vel *in hoc* est corpus meum; sed : *hoc*, quod teneo in manibus meis, est corpus meum; quæ ultima enuntiatio, *sensu obvio* intellecta, esset falsa si panis substantia remaneret; nam dici nequit hunc panem, dum panis manet, esse corpus Domini; (b) *impanationem*, nam important realem identitatem inter subjectum propositionis *hoc* et attributum *corpus :* quæ identitas non verificaretur in hypothesi impanationis seu unionis hypostaticæ inter panem et corpus Christi : nam in unione hypostaticâ, naturæ *distinctæ* manent, et dici nequit in Christo divinam naturam idem esse ac humanam naturam; *a pari* igitur, si panis Christo hypostatice uniretur, nonnisi æquivoce dici posset panem esse corpus Christi.

535. *Objiciunt* quidem Protestantes verba " *hoc est corpus meum* ", parallela esse aliis " *Verbum caro factum est* ", proindeque impanationem significare. — Sed negatur parallelismus; nam Verbum, utpote immutabile, in humanam carnem converti nequit, dum panis poterat in corpus Christi converti; insuper, ut impanatio admitti posset, Jesus dicere debuisset : " hoc est *ego*, vel hoc est *Christus* ", non autem : " hoc est *corpus* meum "; nam corpus non est hypostasis, seu persona, nec proinde hypostatice pani uniri potest. Sed quid plura, cùm ipsi Lutherani jam suo systemati valedixerint?

Alii dixerunt his verbis solummodo significari "hoc *continet* corpus meum", sicut, quando quis crumenam exhibet auro plenam, dicere potest : hoc est aurum. Sed comparatio non valet; hic enim dicendi modus legitimus est solummodo quando res exhibita *ex se*, vel *usu recepto*, destinata noscitur ad aliud recipiendum. Nemo autem ostendens panem, in quo nummus aureus absconditus est, dicere posset : hoc est aurum.

536. 2° Probatur *Traditione*, in quâ tria stadia distingui possunt.

(A) *Tribus prioribus sæculis*, nonnisi *implicite* dogma catholicum traditur, quatenus nempe in variis locutionibus includitur; ita *S. Justinus*[1] asserit, per orationem verba Christi continentem, panem et vinum *eucharistizari*, id est, fieri carnem et sanguinem Christi; pariter *S. Irenæus* docet verbo Dei calicem et panem fieri eucharistiam sanguinis et corporis Christi[2].

(B) *Quarto et quinto sæculis*, expressius affirmatur variisque comparationibus illustratur *conversio panis in corpus et vini in sanguinem Christi*. Juxta *S. Cyrillum Hierosol.*, sicut Dominus in nuptiis Canæ aquam in vinum transmutavit, ita in eucharistiâ vinum in sanguinem transmutat[3] : "Aquam olim in vinum, quod sanguini affine est, in Cana Galilææ transmutavit; et eum parum dignum existimabimus cui credamus, cùm *vinum in sanguinem transmutavit?*" Teste *S. J. Chrysostomo*[4], verbis consecrationis ita *transformantur* panis et vinum ut efficiantur corpus et sanguis Christi : "Non enim homo est qui facit ut *proposita efficiantur corpus et sanguis Christi*, sed ipse Christus qui pro nobis crucifixus est. Figuram implens stat sacerdos verba illa proferens, virtus autem et gratia Dei est. *Hoc est corpus meum*, inquit. Hoc verbum *transformat* ea quæ proposita sunt". Juxta *S. Gregorium Nyss.*, panis in corpus per Verbum *transmutatur* et *transelementatur*[5].

Nec aliter *S. Ambrosius*[6] qui docet verbis consecrationis naturam panis *mutari* et *transfigurari* in id quod non erat, nempe in corpus Christi. Immo unus ex ejus discipulis, auctor anonymus *Tr. de Sacramentis*[7], et postea *Faustus Rejensis* (aut, juxta quosdam, *S. Cæsarius Arelat.*)[8] utuntur verbo *convertere* ad hanc exprimen-

[1] *Apol. I^a*, c. 65-66, *P. G.*, VI, 427; **Journel**, 128.
[2] *Adv. hæres.*, l. V, c. 2, n. 3, *P. G.*, VII, 1124; **Journel**, 249.
[3] *Cateches.*, XXII, 2, *P. G.*, XXXIII, 1097; **Journel**, 844.
[4] *Homil. I^a* de prodit. Judæ, n. 6, *P. G.*, XLIX, 93; **Journel**, 1157.
[5] *Oratio catechetica*, 37, *P. G.*, XLV, 93; **Journel**, 1035.
[6] *De mysteriis*, IX, 52, *P. L.*, XVI, 406; *De fide, ad Gratianum*, l. IV, c. 10, n. 124, *P. L.*, XVI, 641; **Journel**, 1270.
[7] *De sacrament.*, l. IV, c. 5, n. 23, *P. L.*, XVI, 444; **Journel**, 1340.
[8] *Homil.*, V, De paschate, *P. L.*, LXVII, 1056; **Journel**, 2231; cf. **P. Batiffol**, *op. cit.*, p. 478-479.

dam mutationem : "Nam et invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis tui verbo suo secretâ potestate convertit, ita dicens : *Accipite et comedite, hoc est corpus meum*". — *A sexto sæculo ad nonum*, vix aliquis profectus discerni potest in explicatione hujus doctrinæ.

(C) *A sæculo nono ad duodecimum*, occasione controversiarum de Eucharistiâ, *explicite* et *ex professo* exponitur transsubstantiatio. In opere *De corpore et sanguine Domini* (an. 844), *Paschasius Radbertus*, monachus Corbeiensis, diserte testatur panem non mutari quidem *exterius* quoad *speciem*, sed *interius* quoad *substantiam* in Christi carnem efficaciter commutari, verbis consecrationis sanguinem effici quod antea vinum et aqua fuerat[1]. — Sæc. XI°, *Berengarius Turonensis*, qui, realismum Paschasii impugnare volens, transsubstantiationem negaverat, hanc fidei professionem subscribere coactus est, quæ est ipsa doctrina a P. Radberto jam exposita : "Corde credo et ore confiteor panem et vinum quæ ponuntur in altari, per mysterium sacræ orationis et verba nostri Redemptoris substantialiter converti in veram et propriam ac vivificatricem carnem et sanguinem Jesu Christi"[2].

Verbum ipsum *transsubstantiatio* primùm apparet in operibus *Stephani de Baugé* Augustodunensis († 1140)[3], et authentice a *C. Lateranensi IV* (1215) recognoscitur[4].

Doctrina vero, jam implicite in Scripturâ contenta, et variis comparationibus a Patribus illustrata, non est nova, sed, occasione controversiarum de Eucharistiâ, explicitiori modo expolita fuit a Scholasticis, præsertim a S. Thomâ, ut infra exponemus, et conversio eucharistica apte *transsubstantiatio* appellata.

537. Corollarium. Rejici itaque debent quædam systemata recentiora quæ a genuinâ transsubstantiationis notione recedunt.

(A) Falsa est sententia cujusdam professoris *(Bayma)* qui docuit *naturam* panis manere *in se integram* et *immutatam*, sed tamen non amplius esse substantiam, quia substantatur *non in se*, bene vero *in alio*, nempe in corpore Christi. Secundum hanc opinionem, corpus Christi, dum fit præsens in Eucharistiâ, sustentat naturam panis, quæ hoc ipso et absque aliâ sui mutatione, desinit esse substantia,

[1] *De corp. et sang. Domini*, I, IV, VII, X, *P. L.*, CXX. — **M. Jacquin**, Le *De corpore et sanguine Domini*, in *Rev. des Sc. Phil. et Théol.*, janv. 1914, p. 81-103.

[2] **Denz.-Bann.**, 355 (298). — Historiam hujus dogmatis a sæc. IX° ad XI^um^ delineavit **F. Vernet**, in *Dict. de Théol. (Mangenot)*, V, 1209-1233.

[3] "Oramus... ut oblatio panis et vini transsubstantietur in corpus et sanguinem Jesu Christi" (*Tr. de sacram. altaris*, c. XIII, *P. L.*, CLXXII, 1291). Cfr. **J. de Ghellinck**, in *Dict. de Théol.*, V, 1287 sq.

[4] **Denz.-Bann.**, 430 (357).

quia jam non *in se est*, sed in alio sustentante; " adeoque manet quidem natura panis, sed in eâ cessat formalis ratio substantiæ : et ideo non duæ sunt substantiæ, sed una sola, nempe corporis Christi ". Talis explicatio, quæ Osiandri theoriæ affinis est (supra n. 531) *tolerari non potest* ex decreto S. Officii, 7 jul. 1875. Et merito; nam Ecclesia definivit *totam substantiam* panis et vini in corpus et sanguinem Christi converti, ita ut de pane nihil maneat nisi accidentia : jamvero, juxta præfatam opinionem, aliquid aliud maneret, videlicet *ipsa natura* panis.

(B) Neque admitti potest opinio *Rosminiana*, quæ sic proponitur : " In eucharistico sacramento, substantia panis et vini fit vera caro et verus sanguis Christi, quando Christus eam facit *terminum sui principii sentientis*, ipsamque *suâ vitâ vivificat* : eo ferme modo quo panis et vinum vere transsubstantiantur in nostram carnem et sanguinem, quia fiunt terminus nostri principii sentientis. Peractâ transsubstantiatione, intelligi potest corpori Christi glorioso partem aliquam adjungi in ipso incorporatam indivisam pariterque gloriosam ". Quæ propositio damnata fuit pariter a *S. Officio*, 14 Dec. 1887 [2]. Nam : (a) tollit *conversionem totius substantiæ* panis in corpus Christi; siquidem quod manet *in suo esse* ac solummodo novam terminationem acquirit, proprie non convertitur in aliud; insuper si substantia panis et vini fit terminus principii sentientis Christi, aliquid hujus substantiæ manet post consecrationem : quod sane Tridentinæ definitioni opponitur. (b) Supponit etiam *partem aliquam* adjungi corpori Christi glorioso : quod sane repugnat.

538. *Thesis II*[a] : **Species eucharisticæ, peractâ consecratione, objectivam realitatem servant** [3]. Certum est.

1° *Patres* enim sedulo in Eucharistiâ *duas res* distinguunt : unam *terrestrem*, alteram *cælestem*, unam *sensibilem*, alteram *intelligibilem*, et asserunt rem visibilem esse figuram aut typum rei invisibilis nempe corporis Christi; et duplici hoc elemento utuntur ad defendendam duplicitatem naturarum in Christo contra Monophysitas, et realitatem humanæ naturæ illustrant ex realitate specierum eucharisticarum.

Immo quidam in errorem incidunt, eo modo loquentes ut admittere videantur manere cum Christi corpore ipsam substantiam panis. Ita *Theodoretus* : cùm enim Monophysitæ dicerent corpus Christi in divinam substantiam mutari sicut panis convertitur in

[1] **Denz.-Bann.**, 1843-1846 (1684-1687).

[2] **Denz.-Bann.**, 1891 (1764).

[3] **J. Salier**, *Historia scholastica specierum eucharisticarum*, 1867; **Franzelin**, th. X; **F. Jansen**, *Accidents eucharistiques*, in *Dict. de Théol. (Mangenot)*, V, 1368-1452.

corpus Christi, ita eos redarguit : "Captus es retibus, quæ ipse texuisti. Neque enim post sanctificationem mystica symbola recedunt a suâ naturâ; manent enim in priore substantia et figura et forma, et visibilia sunt et tangibilia, qualia erant prius". Atqui hic modus arguendi, etsi errori ansam præbens, manifeste tamen objectivam realitatem specierum supponit [1].

539. 2° *Scholastici* unanimiter id docent [2], non ut meram opinionem, sed ut *rem certam* in doctrinâ fidei : (a) Berengarium confutando, utrumque elementum, visibile et invisibile, diserte inculcant, immo aperte dicunt elementum sensibile non esse phantasticum, sed reale. (b) Postea, rem philosophice exponentes, declarant divinâ virtute accidentia panis et vini, peractâ consecratione, sine subjecto manere.

540. 3° Quam doctrinam *Ecclesia suâ auctoritate* firmavit : (a) in Concilio *Constantiensi* (1415), quod sequentes Wicleffi propositiones damnavit [3] : " Substantia panis materialis et similiter substantia vini materialis remanent in sacramento altaris. Accidentia panis non manent sine subjecto in eodem sacramento"; ex quo sequitur non manere substantiam, sed *manere accidentia* panis et vini; hoc autem nomine tunc significabatur objectiva realitas. (b) In Concilio *Tridentino* dicente : " manentibus duntaxat *speciebus* panis et vini "; tunc enim temporis vox *species* unum significabat, quando substantiæ opponebatur, nempe *accidentia sensibilia* per oppositionem ad species *mere intentionales*.

Quod aliunde diserte exponitur a *Catechismo Conc. Trident.* [4] : " Tertium restat quod in hoc sacramento maximum atque admirabile videatur, quod quidem jam duobus aliis explicatis, facilius a pastoribus tractari posse existimandum est, panis videlicet et vini *species* in hoc sacramento sine aliquâ re subjectâ constare : nam, cùm antea demonstratum sit corpus Domini et sanguinem vere in sacramento esse, ita ut nulla amplius subsit panis et vini substantia, quoniam *ea accidentia* Christi corpori et sanguini inhærere non possunt, relinquitur ut supra omnem naturæ ordinem, ipsa se, nullâ aliâ re nisa, sustentent : *hæc perpetua et constans fuit catholicæ ecclesiæ doctrina* ".

[1] Cfr. J. Lebreton, *Le dogme de la transsubstantiation et la christologie antiochienne du Ve S.*, in *Report of the XIXth euchar. Congress*, p. 326-346.

[2] F. Jansen, l. c., 1377 sq.

[3] Denz.-Bann., 581-582 (477-478). — [4] De Euchar., n. 44.

541. 4° *Ratio* id infert ex naturâ Eucharistiæ, quæ est verum sacramentum : in eâ enim inveniri debet *signum sensibile*, corpus Christi aliquo modo continens et manifestans; atqui si species nullam objectivam realitatem habent, sed sunt meræ modificationes in sensibus nostris productæ, jam cessant esse signum sensibile, corpus Christi continens et gratiam sacramentalem significans.

542. **Corollarium.** Rejiciendum est systema *recentiorum Cartesianorum*, qui dicebant species eucharisticas esse meras apparentias seu phænomena quæ Deus in sensibus nostris producit : ita enim minime salvatur objectiva specierum realitas. — Quid autem de aliis systematibus dicendum sit, infra exponemus.

II. De modo quo Christus existit sub speciebus eucharisticis [1].

Ad explicandum modum quo Christus existit in Eucharistiâ, tres quæstiones solvendæ sunt : 1° num sit *totus* sub *quâlibet* specie; 2° *quomodo* existat sub speciebus; 3° et nùm *permanenter?*

1° Num Christus totus est sub quâlibet specie?

543. *Thesis :* Christus est totus sub qualibet specie, — et sub singulis cujusque speciei partibus post separationem factam, — immo ante separationem. *Duæ priores assertiones de fide sunt, tertia autem theologice certa;* ait enim *Trid.* [2] : " Si quis negaverit, in venerabili sacramento Eucharistiæ sub *unaquâque specie*, et sub *singulis cujusque speciei partibus*, separatione factâ, totum Christum contineri, A. S. "

544. (A) *Christus est totus sub quâlibet specie*

(a) *Script.* " Quicumque manducaverit panem hunc, *vel* biberit calicem Domini indigne, reus erit *corporis et sanguinis* Domini " [3]. Ex quibus verbis insinuatur eum esse corporis et sanguinis Christi reum qui indigne sumit *solam* speciem panis : sequitur ergo sub *sola* specie panis esse corpus et

[1] S. Thomas, 3 p., q. 76; Suarez, disp. 51-53; Lugo, disp. VIII-IX; Billuart, diss. IV, a. 2; Franzelin, th. XI; de Augustinis, th. VI; Billot, q. 76, p. 403 sq.; Dalgairns, *op. cit.*, p. 115 sq.

[2] Sess. XIII, can. 3. — [3] *I Cor.*, XI, 27; cfr. *Joan.*, VI, 58.

sanguinem Christi una cum ejus animâ et Divinitate quæ a corpore et sanguine sunt inseparabiles.

(b) *Rat. theol.:* si non essent sub unâquâque specie corpus, sanguis et anima Christi, Christus in Eucharistiâ moreretur; atqui, teste S. Paulo [1]: "Christus resurgens ex mortuis jam non moritur".

545. (B) *Christus est præsens sub singulis partibus, saltem sensibilibus, cujusque hostiæ, separatione factâ.*

Dicitur "*sensibilibus*", quia si agitur de partibus quæ jam a sensibus nuliomodo percipi possunt, res controvertitur, quia sacramentum debet esse signum *sensibile*.

(a) *Script.* In ultimâ cœnâ Apostoli ex *eodem calice* biberunt juxta illud: "Et accepto calice, gratias agens dedit eis, et biberunt ex illo omnes" [2]; atqui certum est singulos Apostolos totum Christum accepisse, cùm non possit ejus corpus in frusta dividi; ergo erat totus sub quâlibet parte speciei vini.

(b) *Tradit.* Loquens de pane consecrato dicit *S. Ephrem* [3]: "Particula e micis ejus millia millium sanctificare valet". *S. Cæsarius Nazianz.* [4]: "Corpus divinum absque sectione dividitur et absque defectu participatur".

(c) *Rat. theol.* Vi *transsubstantiationis, substantia* panis et vini convertitur in *substantiam* corporis et sanguinis Christi; ergo primo et directe substantia corporis est sub speciebus panis, substantia sanguinis sub speciebus vini; ergo substantia corporis Christi est sub speciebus panis eo modo quo substantia panis erat sub speciebus; sed substantia panis et vini est tota in quâlibet parte, cùm quælibet pars, post separationem, sit vere panis et vinum; ergo idem dicendum de substantiâ corporis Christi.

Comparatione illustratur: si speculum in plura frusta confringitur, imago in eo antea repræsentata jam in singulis partibus appareret; ita, quando species franguntur, Christus in singulis partibus invenitur, quin tamen ejus corpus dividatur.

546. (C) *Christus est præsens sub singulis partibus cujusque hostiæ, etiam ante separationem.* Certum est:

[1] *Rom.*, VI, 9. — [2] *Marc.*, XIV, 23
[3] *Hymni et sermones*, IV, 4, Journel, 707.
[4] *Dialog.*, III, 169, Journel, 806.

(a) *Trident.* absolute et sine restrictione declarat *totum et integrum Christum sub panis specie et sub quâvis ipsius speciei parte existere*[1].

(b) Ex dictis, substantia corporis et sanguinis Christi est sub speciebus eo modo quo erat substantia panis et vini cujus locum tenet; sed, substantia panis est tota sub quâlibet parte, etiam ante divisionem, cùm substantia de se non habeat extensionem neque partes. — Insuper, si Christus non esset præsens sub singulis partibus ante separationem, separatio, etiam a laicis et mulieribus facta, Christum adduceret in singulas partes; quod quidem est prorsus inauditum et christiano sensui adversum.

2° Quomodo Christus sub speciebus eucharisticis existit?

547. Doctrina catholica his verbis *Tridentini*[2] continenetur :

"Semper hæc fides in Ecclesiâ Dei fuit, statim post consecrationem *verum Domini* nostri *corpus verumque ejus sanguinem sub panis et vini specie* una cum ipsius *animâ et divinitate existere :* sed corpus quidem sub specie panis, et sanguinem sub vini specie ex vi verborum : ipsum autem corpus sub specie vini, et sanguinem sub specie panis, animamque sub utrâque vi naturalis illius connexionis et concomitantiæ, quâ partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur : divinitatem porro propter admirabilem illam ejus cum corpore et animâ hypostaticam unionem. Quapropter verissimum est *tantumdem* sub *alterutrâ specie* atque sub *utrâque contineri : totus* enim et *integer* Christus, sub *panis specie*, et sub *quâvis* ipsius speciei *parte; totus* item sub *vini speciei*, et sub *ejus partibus* existit".

Proinde : (a) *vi verborum*, sub specie panis est corpus Christi, et sanguis sub specie vini : nam verba consecrationis directe *significant* solum corpus præsens esse sub specie panis, et solum sanguinem sub specie vini.

(b) *Vi naturalis concomitantiæ*, sub specie panis sunt, una cum corpore, sanguis et anima Christi; sub specie vini, una cum sanguine corpus et anima, quia "Christus resurgens ex mortuis jam non moritur".

(c) *Vi supernaturalis concomitantiæ*, sub quâlibet specie est persona Verbi, quia unio hypostatica manet in æternum.

[1] Sess. XIII, cap. 3. — [2] Sess. XIII, cap. 3.

(d) *Vi circuminsessionis*, in Eucharistiâ, una cum Verbo sunt Pater et Spiritus Sanctus, cùm tres divinæ personæ sint inseparabiles.

548. Corollaria. (A) *Anima Christi in Eucharistiâ exercere potest omnes actus immanentes seu interiores;* id est, actus cognitionis et visionis beatificæ, amoris Dei et proximi, etc. Ratio est quia hæc anima tota et integra est cum omnibus facultatibus et operationibus propriis. — Quid vero de actibus sensuum *externorum* dicendum sit, infra exponemus, n. 563.

(B) Circa modum loquendi de Christi *corpore* sub speciebus latente, hæc animadverte. (a) Cùm corpus Domini sacramentale speciebus veluti alligetur, non movetur quidem *localiter per se*, sed tantum *per accidens*, quatenus nempe movetur motis speciebus, sicut moto corpore anima movetur. (b) Quia vero ejus corpus non est subjectum cui species inhærent, dici nequit ipsum esse rotundum, album etc. (c) Cùm Eucharistiæ sacramentum sit unum compositum in quo corpus Christi sub speciebus continetur, quæ fiunt circa accidentia possunt *figurate* de ipso Christo prædicari, v. g., dicere licet nos in Eucharistiâ Dominum videre, tangere.

3° Num permanenter Christus manet in Eucharistia[1]?

Errores. Circa permanentem Christi præsentiam in Eucharistiâ erraverunt *Lutherani :* alii cum *Bucero* tenent eum esse præsentem solum "*in usu*", id est, quando recipitur, non vero extra sumptionem; alii cum *Chemnitio* volunt ipsum adesse "*in totâ actione cœnæ*", videlicet a consecratione usque ad communionem, non autem quando in pyxide servatur.

549. *Thesis :* **Christus permanenter existit in Eucharistiâ, independenter ab usu, quamdiu panis et vini species remanent incorruptæ.**

Quando autem species corrumpuntur, scilicet quando talis mutatio occurrit, quæ sufficiens fuisset ad corruptionem panis et vini, eo ipso Christus desinit esse sub speciebus eucharisticis.

Thesis de *fide est*, ex *Trident*[2] : "Si quis dixerit, peractâ consecratione, in admirabili Eucharistiæ sacramento non esse corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, sed tantum in usu, dum sumitur, non autem ante vel post, et in hostiis seu particulis consecratis, quæ post communionem

[1] Suarez, disp. 46, sect. 8; Bellarm., l. IV, c. 2 sq.; Rosset, *De SS. Euch. Sacram.*, n. 273 sq.; de Augustinis, th. 7; S. Many, *Prælectiones de Missâ*, n. 143-145. — [2] Sess. XIII, can. 4.

reservantur vel supersunt, non remanere verum corpus Domini : A. S.'

Probat. (A) *Script.*, ex verbis institutionis : " Accipite et comedite : hoc est corpus meum ". Hæc enim verba fuerunt vera statim ac prolata; atqui prolata sunt antequam Apostoli sacram communionem susciperent; ergo ante usum, et independenter ab usu, Christus præsens est in Eucharistiâ. Quod quidem argumentum contra Bucerum valet; Chemnitius autem Traditione confutatur.

550. (B) *Traditione.* Ex *Ecclesiæ praxi :* (a, praxi *communionis domesticæ;* ex *Tertulliano* constat fideles, tempore persecutionis, Eucharistiam in proprias domos asportâsse, ut seipsos communicarent [1]; idem refertur a *S. Cypriano* [2], qui addit fideles habuisse arcas in quibus eam recondebant; immo interdum navigantes secum eam habebant, ne, adveniente naufragio, sine sacrâ communione e vitâ exirent, ut narrat *S. Ambrosius* 3. — Quoad *Græcos*, *S. Basilius* ait : " Alexandriæ autem et in Ægypto, unusquisque etiam de plebe ut plurimum habet domi communionem, et, quando vult, per se ipse fit illius particeps " [4].

(b) Ex praxi *asservandi Eucharistiam* in ecclesiis aut in domibus presbyterorum eamque *ad ægrotos deferendi :* ita *S. Dionysius Alex.* narrat puerum quemdam a sacerdote ægrotante accepisse exiguam Eucharistiæ partem ad eam seni graviter decumbenti deferendam [5]; pariter *S. Chrysostomus* supponit etiam SS. Christi sanguinem in ecclesiis servari [6]; constat insuper ex usu in ecclesiis habendi vas argenteum vel aureum, sub formâ columbæ aut turris, in quo Eucharistia servabatur [7]; præsertim vero ex Conc. *Nicæno* (can. 13) præcipiente ne presbyteri ægrotos sine viatico mori patiantur.

---

[1] *De oratione*, 19, *P. L.*, I, 1181; **Journel**, 301; cfr. *Ad uxorem*, II, 5, *P. L.*, I, 1296.

[2] *De lapsis*, 26, *P. L.*, IV, 486-487.

[3] *De Excessu fratris sui Satyri*, l. I, n. 43, *P. L.*, XVI, 1304.

[4] *Epist.* XCIII, Ad Cæsar. patriciam, *P. G.*, XXXII, 486.

[5] **Eusebius**, *H. E.*, l. VI, c. 44; *P. G.*, XX, 630.

[6] *Ep. ad Innocentium I*, n. 3, ubi scribit (*P. G.*, LI, 533) : " Locum, in quo sancta condita servabantur, ingressi sunt milites... et sanctissimus Christi sanguis effusus est ".

[7] **Martene**, *De antiquis Eccles. ritibus*, l. I, c. 5, art. 3.

Atqui hujusmodi facta omnino probant in primis Ecclesiæ sæculis creditum fuisse Christum existere in Eucharistiâ non solum ipso momento communionis, aut etiam a consecratione ad communionem, sed modo permanenti. Quod sane constat exemplo *Tarcisii*, qui, sacram eucharistiam deferens, paganis *cælestia membra* tradere noluit (supra, n. 529).

(c) Ex antiquissimâ disciplinâ celebrandi in ecclesiis ritûs orientalis *missam præsanctificatorum*, in quâ nulla fit consecratio, sed sacerdos sumit hostiam præconsecratam et reservatam [1] : quod hodie etiam in latinis ecclesiis fit feriâ VI[a] majoris hebdomadæ.

551. (C) *Ratione conven.* Eucharistia instituta fuit per modum cibi spiritualis, juxta illud "accipite et *comedite*"; atqui cibus, etiamsi ad usum sit ordinatus, est quid permanens ex naturâ suâ; ergo pariter Eucharistia debet esse permanens, nec consistere in re transitoriâ, sicut cetera sacramenta.

III. Corollarium : De cultu Eucharistiæ debito [2].

552. 1° *Errores.* (A) *Calvinistæ*, aliique Protestantes realem præsentiam Christi rejicientes, eo ipso cultum Eucharistiæ tribuendum esse negant, immo Catholicos sacram hostiam adorantes tanquam idololatriæ reos accusant [3]. (B) Multi etiam *Lutherani*, licet realem præsentiam admittant, adorandam esse Eucharistiam denegant, ut quid contrarium institutioni Christi et praxi Apostolorum, aut etiam periculosum.

553. 2° *Thesis :* **Christus in Eucharistiâ cultu latriæ est adorandus.**

Dicitur "*Christus in Eucharistiâ*", quia adoratio nostra non sistit in speciebus eucharisticis, sed terminatur ad ipsum Dominum;

---

[1] Hujusmodi facta aliaque multa fusius exposita vide apud **Corblet**, *Histoire du sacr. de l'Eucharistie*, l. XII; **S. Many**, *op. cit.*, n. 18.

[2] **Rosset**, *op. cit.*, n. 279 sq.; **Corblet**, *op. cit.*, l. XVIII; **Billot**, p. 559; **H. Thurston**, in period. *The Month*, jun.-sept. 1901, april. 1907, etc., gallice redditum curâ *A. Boudinhon*, *Rev. du Cl. fr.*, t. XXIX, p. 258 sq.; t. LVI, 150, 549.

[3] "Sicuti protestantes omnes profitentur doctrinam de transsubstantiatione esse falsam et Scripturæ adversari, ita unanimiter sentiunt consecratæ hostiæ adorationem idololatriam quamdam præ se ferre" (**Hodge** *, *op. cit.*, vol. III, p. 682.)

species non magis adorantur *in se* quam vestimenta, quibus Jesus induebatur, dum viveret super terram.

Thesis *de fide* est, ex *Trident.*[1] : "Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ sacramento Christum unigenitum Dei Filium non esse cultu latriæ, etiam externo, adorandum, atque ideo nec festivâ peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus, secundum laudabilem et universalem Ecclesiæ sanctæ ritum et consuetudinem, sollemniter circumgestandum, vel non publice, ut adoretur, populo proponendum, et ejus adoratores esse idololatras : A. S."

(A) *Script.* Juxta *S. Paulum*[2], ipsum nomen Christi est adorandum : "In nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum". Ergo a fortiori adorandus est ipse Christus in Eucharistiâ latens.

(B) *Traditione.* (a) Ex *Patribus*, v. g., *S. Chrysostomo* dicente[3] : "Adora et communica"; *S. Augustino :* "Nemo illam carnem manducet nisi prius adoraverit"[4]; *S. Cyrillo Hierosol.*[5] : "Post communionem corporis Christi, accede et ad calicem sanguinis illius, non extendens manus, sed pronus *adorationis* in modum..."

(b) Ex *praxi* Ecclesiæ, quæ antiquitus præscripsit Christum adorandum esse in Eucharistiâ, ut constat ex Liturgiis, in quibus reperitur usus hostiam et calicem elevandi post consecrationem, et sacram hostiam adorandi ante communionem[6].

(C) *Rat. theol.* Christus, cùm sit Deus homo, adorandus est etiam cultu externo ubicumque invenitur, idque eo ferventius quo magis seipsum pro nobis humiliat. Atqui vere et realiter præsens est in Eucharistiâ, ex dictis antea, ibique suam majestatem abscondens se plus humiliat quam

---

[1] Sess. XIII, can. 6. — [2] *Philip.*, II, 10. — [3] *Homil. 3 in ep. ad Ephes.*
[4] *In Ps. 98*, n. 9. — [5] *Catech. mystag.*, 5, n. 21.
[6] "In Ecclesiâ Occidentali, maxime in Galliis, diebus præcipuis quibus universus populus ad sacram Synaxim accedere tenebatur, sollemni ritu ad communionem invitabatur his verbis : Venite populi... manibus mundis pœnitentiæ munus communicemus, quoniam Agnus Dei propter nos Patri sacrificium propositum est : *ipsum solum adoremus...*" (**Martene,** *de Antiq. Rit.*, l. I, c. 4, a. 10, n. 6.) Ritus *elevationis* non tam antiquus est quam ritus adorationis; videtur introductus tempore Berengarii, in reparationem injuriæ huic Sacramento illatæ; sed praxis Eucharistiam adorandi multo antiquior est.

in passione juxta illud S. Thomæ : "In cruce latebat sola deitas, at hic latet simul et humanitas".

554. 3° *Præcipui modi hunc cultum exhibendi.* (A) Pia et utilis est praxis ab Ecclesiâ instituta, *exponendi SS. Sacramentum.* Convenit siquidem, quibusdam saltem diebus, Christo latenti in Eucharistiâ publicos solvi honores, ut injuriæ eidem inflictæ reparentur, ac fideles propius accedant ad thronum gratiæ, novasque benedictiones a Domino accipiant.

(B) Pia et utilis est praxis frequenter *visitandi SS. Sacramentum.* Siquidem Christus perpetuo in Eucharistiâ remanet : (a) ut *Deus*, quem adorare debemus; (b) ut *benefactor*, a quo novas gratias accipere possumus; (c) ut *amicus*, cujus deliciæ sunt esse cum filiis hominum, et quem singulariter diligere debemus; (d) ut *exemplar* omnium virtutum, quas exercere debemus; jamvero propter hæc omnia frequenter visitandus est [1].

(C) Optimo consilio instituta fuit *sollemnitas corporis Christi*, ac processio sollemnis quâ circumfertur SS. Sacramentum, in catholicis regionibus. Conveniebat enim specialem sollemnitatem institui : (a) ad gratitudinem nostram Redemptori pro tanto beneficio exprimendam; (b) ad repræsentandum Christi triumphum, confundendosque ejus adversarios; (c) ad fidem fidelium magis ac magis excitandam [2].

Art. III. De concordiâ hujus mysterii cum ratione [3].

555. Prænotamus transsubstantiationem et modum quo Christus sub eucharisticis speciebus latet esse *mysterium* quod ratio penitus comprehendere nequit. Attamen ratio, fide adjuta, hujus mysterii aliquam intelligentiam adipiscitur tripliciter : 1° *philosophice expoliendo* ea quæ fides tradit; 2° ostendendo hoc mysterium *rectæ rationi non contradicere;* 3° immo *argumentis convenientiæ* idem suadendo.

---

[1] "Maxime tandem in votis habemus, ut fideles doceantur bona quamplurima ipsis obventura, si Dominum sub speciebus sacramentalibus inter nos hospitem sæpius invisant. Pastoris ergo munus erit, et verbis et exemplo ad hoc pientissimum officium suos incitare"... (*Conc. Balt. II*, n. 269.) — Cf. **S. Alphonsus Liguori**, *Visite al Santissimo Sacramento*, Introduct.; **Bourdaloue**, *Essai d'Octave du St Sacrement ; Retraite*, 4e jour.

[2] Cf. **F. Faber**, *The B. Sacrament*, passim, præsertim 13-38, 129 sq., 311, 516, 555, 561; **Bourdaloue**, l. cit.

[3] **Bellarminus**, l. III, c. 1-10; **Billuart**, diss. I, a. 4, § 3; a. 6, § 2; **Drouin**, q. VI, c. 4; de **Augustinis**, p. 1, a. 8; **S. M. Gillet**, *Les harmonies de la Transsubstantiation*, in *Rev. des Sc. Ph. et Théol.*, janv. 1914, p. 51-80.

§ I. Scholastica expolitio dogmatis.

Expositâ catholicâ notione transsubstantiationis, n. 532, tres quæstiones solvendæ manent : 1° quænam sit *natura transsubstantiationis* seu actionis quâ convertitur panis et vinum in corpus et sanguinem Christi; 2° quisnam sit *specialis status Christi* sub speciebus eucharisticis; 3° quomodo *subsistant species eucharisticæ* remotâ substantiâ panis et vini.

I. De naturâ actionis quâ convertitur panis in corpus Christi.

556. Quæstio est *quomodo cesset terminus a quo* seu substantia panis, et *quomodo præsens fiat terminus ad quem* seu corpus Christi.

1° Ad primum quod spectat, quæritur *utrum desitio panis et vini*, quæ locum habet in consecratione, *vocari possit annihilatio.*

(a) *Scotistæ affirmative* respondent : nihil enim substantiæ panis et vini post consecrationem manet.

(b) *Thomistæ* vero et plerique alii theologi *negant;* nam annihilatio sistit simpliciter in non esse, dum substantia panis et vini in Eucharistiâ, etsi desinat esse, non abit in nihil, sed *convertitur* in corpus et sanguinem Christi [1].

557. 2° Quæritur insuper *quænam sit natura actionis, quâ Christus fit præsens in Eucharistiâ.*

Inter varia systemata, alia tenent hanc actionem esse *adductivam* aut *constitutivam;* alia autem *reproductivam*, alia tandem esse simpliciter *conversivam.*

(A) *Systemata inadæquate conversionem exprimentia.* (a) *Scotistæ, Bellarminus, Vasquez*, aliique, putant illam actionem esse *tantum adductivam*, "non quia corpus Christi per hanc adductionem deserat suum locum in cælo, vel quia per motum localem huc de cælo adducatur; sed solum quia per eam fit, ut corpus Christi, quod antea erat in cælo, jam etiam sit sub speciebus panis" [2]. (b) Quia tamen adductio non videtur sufficienter respondere notioni *conversionis*, *Lugo* addit hanc actionem esse non solum adductivam, sed

[1] S. Thomas, 3, q. 75, a. 3; Suarez, disp. 50, sect. 7, a. 2; Lugo, disp. VII, sect. 12.

[2] Bellarminus, l. III, c. 18; cfr. Pesch, n. 695.

etiam *constitutivam* corporis Christi [1]. (c) Alii autem, putantes hunc loquendi modum non esse omnino rectum, cùm corpus Christi jam existat, asserunt hanc actionem dici posse *reproductivam*, quatenus corpori Domini jam præexistenti *novum* confert *essendi modum*, nempe esse *sacramentale* : ita *Suarez*, *Lessius*, *Billuart* aliique [2].

Non putamus tamen his variis systematibus *integram* servari notionem *conversionis*. Ad veram enim conversionem, non sufficit unius substantiæ desitio et alterius incœptio, sed requiritur *nexus intrinsecus*, seu ex naturâ rei, inter unius extremi desitionem et alterius præsentiam, ita ut non sint duæ actiones distinctæ, sed una operatio; v. g., in conversionibus naturalibus, non sufficit simul habere unius corruptionem et generationem alterius, sed necesse est ut *ipsa corruptio unius sit generatio alterius*. Atqui, secundum systemata superius exposita, transsubstantiatio veluti scinditur in *duas* actiones *distinctas* et *diversas*, nempe *desitionem panis* et *corporis Christi adductionem aut reproductionem*, *quin appareat nexus intrinsecus* inter utramque : mera enim successio nexum intrinsecum non constituit.

558. (B) *Systema veram conversionem supponens.* Quâ ratione permotus, *Card. Billot* [3], vestigiis inhærens veterum Scholasticorum, præsertim *S. Thomæ* et *S. Bonaventuræ*, docet transsubstantiationem non esse unius substantiæ destructionem et alterius subrogationem per adductionis vel productionis viam, sed esse *conversionem*, videlicet *simplicem actionem* quâ Deus immediate quidquid entitatis est in substantiâ panis *mutat* in id quod est entitatis in substantiâ corporis Christi *præexistentis et non mutati*, ita ut tota mutatio fiat in pane, cujus substantia transit dum remanent dimensiones. Juxta hanc expositionem, Christus in consecratione nil patitur, nil recipit, sed fit præsens ubi antea non erat, non quidem localiter, sed sacramentaliter, ex hoc solo quod, vi conversionis, jam continetur realiter sub dimensionibus panis, sub quibus substantia panis antea continebatur.

Hanc expositionem *probabiliorem* existimamus, quia con-

[1] " Melius ergo dicitur actio *constitutiva* corporis Christi sub speciebus, connotando etiam desitionem substantialem panis; nec enim unitio secundum se, nec desitio secundum se, est adæquate conversio, sed utraque simul componit conversionem constantem ex utrâque mutatione, ex desitione et unitione ". (**Lugo**, disp. VII, n. 89.)

[2] **Suarez**, disp. 50, s. 4; **Lessius**, *De perfect. divinis*, l. XII, n. 119; **Billuart**, diss. I. a. 7.

[3] *De sacram.*[4], I, p. 336; ita etiam **Van Noort**, n. 346; **J. Pra**, *Etude théol. sur l'Eucharistie*, in *Quest. eccles.*, p. 38 sq.

formior esse videtur notioni a *Tridentino* traditæ; multi quidem difficultate hujus conceptus deterrentur, sed in omni expositione mysterium retineri debet; nec impossibile videtur ut qui est auctor totius entis, possit mutare in substantiam corporis Christi quidquid entitatis est in substantiâ panis.

II. De speciali statu corporis Christi in Eucharistiâ.

559. 1° *Cartesiani* iique omnes qui admittunt essentiam corporum in *actuali extensione* sitam esse, duplici modo explicare conati sunt modum existendi Christi in Eucharistiâ.

(A) Alii, cum *Simonnet* [1], dicunt corpus Christi virtute divinâ, per quamdam *condensationem*, ad staturam minutissimam redigi ita tamen ut servetur debita membrorum proportio, inter se et quoad locum, et in hoc statu microscopico sub singulis specierum moleculis replicari, quemadmodum in retinâ oculi immensum etiam cæli terræque spatium depingitur, servato ordine partium et absque ullâ confusione.

(B) Alii autem putant partes corporis Christi sese mutuo *penetrare*, ita ut, vi hujus *compenetrationis*, singulæ partes corporis localiter sint in quâlibet sensibili hostiæ particulâ [2].

Quæ duo systemata rejicienda sunt : (a) *falso innituntur principio* quod essentia materiæ in *actuali extensione* sita est : hodie enim præcipui philosophi docent hanc extensionem non esse nisi unam ex proprietatibus corporum nec omnino essentialem [3]; (b) aliquid *ridiculum* præ se ferunt : quis enim serio cogitare potest de innumeris illis corpusculis Christi quæ e cælo descendunt et sub singulis specierum moleculis replicantur, aut de multiplicibus organis sese mutuo compenetrantibus? Nonne tali descriptione dogmata nostra non solum incredulorum sed et fidelium irrisionem incurrunt [4]? (c) fidei catholicæ non sunt consona : corpus enim *microscopicum* et *condensatum*, aut cujus partes mutuo sese *compenetrant*, *omnino differt* a corpore Christi vero, quale in cælo existit, dum

[1] *De Euchar.*, disp. V, art. 4. — Cartesianorum varias explicationes exponit et confutat **F. Jansen**, *Dict. de Théol.*, l. c., 1422-1447.

[2] **Oswald**, *Die h. Sakram.* [5], I, p. 495.

[3] **D. Nys**, *Cosmologie*, n. 172 sq. : **Dr W. Minjon**, *Das Wesen der Quantität*, in *Jahrbuch für Philosophie und spekul. Theol.*, 14 Jahrgang, S. 47.

[4] Ita, v. g., **DD. de Pressy** *Instruct. pastorale... sur l'accord de la foi et de la raison dans le mystère de l'eucharistie*, rem sic exponit : " Il se détache du corps visible autant de corps invisibles qu'il y a de parcelles sensibles de pain dans chaque hostie, et chacune de ces parcelles se convertit en la substance d'un de ces corps invisibles ".

catholica Traditio unanimiter docet corpus Christi eucharisticum esse *substantialiter* idem ac corpus quod in cælo est.

560. 2° *Scholastici* vero, rati *actualem extensionem* ad essentiam corporis non pertinere, rem exponunt modo rationi magis consentaneo.

(A) *Doctrina communis.* Corpus Christi in cælo præsens quidem est *localiter* et *circumscriptive*, cum quantitate suâ dimensivâ et omnibus accidentibus suis, modo tamen glorioso quem penitus scrutari nequimus. Sed in Eucharistiâ præsens est cum quantitate suâ *internâ*, non autem cum quantitate suâ *externâ*, nec *circumscriptive*, sed *per modum substantiæ.*

(a) Siquidem quantitas *interna* consistit in *divisibilitate* et *distributione partium*, ita ut una pars ab alterâ distinguatur; et hæc quantitas existit in corpore Christi sub speciebus eucharisticis contento; nam tale corpus est corpus *organizatum*, cujus membra sunt ab invicem distincta et in proprio ordine, ita ut, v. g., caput connectatur collo, collum autem pectori. Quantitas autem *externa*, consistit in *distributione partium in loco*, ita ut singulæ partes respondeant singulis loci partibus; hæc quantitas non existit in corpore Christi quale invenitur in Eucharistiâ; ex dictis enim ejus corpus est totum sub singulis partibus cujusque speciei; atqui corpus *externe extensum* non potest existere totum in diversis partibus, sed diffunditur per spatium, ita ut partes ejus variis spatii partibus respondeant; ergo remanet ut corpus Christi non sit externe et localiter extensum sub speciebus eucharisticis.

Nec dicatur hoc esse impossibile; nam quidquid ad rei essentiam non pertinet, ab eâ, Deo sic volente, separari potest; atqui *actualis externa extensio* ad corporis essentiam non pertinet, sed est tantum una ex ejus naturalibus proprietatibus; potest enim corpus concipi cum *solâ quantitate internâ*, quâ sufficienter a spiritibus distinguitur; externa igitur extensio potest a corpore separari.

(b) Corpus itaque Christi præsens est in Eucharistiâ: 1) *non circumscriptive*, id est, non loco commensuratur per quantitatem suam externam; 2) *non definitive* saltem *sensu restrictivo;* nam, etsi totum est in quâlibet parte hostiæ (sicut anima est in quâlibet parte corporis), non limitatur ad unam hostiam, cùm sit simul in pluribus locis, videlicet in

cælo et in variis speciebus consecratis; 3) sed *sacramentaliter*, id est modo hujus sacramenti proprio. Quisnam sit hic modus, aliquatenus indicat vox *transsubstantiatio*. Ex hâc *aptissimâ* appellatione deducitur corpus Christi esse in Eucharistiâ *per modum substantiæ*, ita ut loco non coextendatur per quantitatem suam externam. Corpus Christi est tamen in Eucharistiâ *totum* et *integrum*, cum suâ *quantitate internâ* et ordine membrorum suorum; sed quantitas interna Christi est ibi *concomitanter et per modum substantiæ*[1], quia non ponitur sub speciebus *ratione sui ipsius*, sed *propter substantiam corporis Christi* ad quam terminatur virtus consecrationis, ideoque non habet *partes extra partes* seu non diffunditur in spatio.

561. (B) *Duo præcipua systemata.* Hucusque Scholastici fere omnes consentiunt. Quando autem inquirunt *cur* quantitas interna simul cum substantiâ corporis Christi sit præsens, in duas abeunt sententias : —

(a) Quidam, cum *Suarez*, dicunt esse *nexum essentialem* inter substantiam corpoream et quantitatem internam, ideoque non posse utramque separari.

(b) Alii vero, cum *S. Thomâ* et *Card. Billot*, multo probabilius tenent quantitatem internam non esse quidem essentialem substantiæ corporeæ, sed ei conjungi *vi naturalis concomitantiæ*. Substantia corporea, inquiunt, non habet *ex seipsâ quantitatem etiam internam*, sed hæc superveniens substantiæ corporeæ, ipsi etiam communicat propriam extensionem; unde, si removeatur quantitas, substantia corporea omnino indivisibilis est, ideoque non habet situm in spatio, neque replet spatii vacuitatem, sed præsens est per modum *substantiæ simplicis*, quatenus tota est sub quâlibet parte spatii continentis.

Quo posito, modus quo Christi corpus est in Eucharistiâ sic declarari potest. Hujusmodi corpus, quod existit in cælo cum quantitate suâ in proprio et commensurato loco, *vi verborum consecrationis* existere incipit sub speciebus eucharisticis, non quidem localiter, sed per modum *substantiæ*, quatenus succedit substantiæ panis, accidentibus remanentibus; unde, sicut substantia panis, ante consecrationem, tota præsens erat sub suis accidentibus et quâlibet

[1] *Sum. Theol.*, 3, q. 76, a. 4.

accidentium parte, ita corpus Christi, *post* et *per* consecrationem, est totum sub quâlibet parte accidentium panis. Sed insuper, *vi naturalis concomitantiæ*, tota quantitas dimensiva corporis et sanguinis Christi, cum ceteris accidentibus, fit præsens sub speciebus eucharisticis (et quidem ex *naturali* non essentiali exigentiâ substantiæ, et ad modum substantiæ); præterea corpus Christi impassibile et glorificatum separari nequit ab his dimensionibus et accidentibus quæ ad ejus integritatem et ornamentum requiruntur.

562. *Corollaria* (a) Corpus Christi in Eucharistiâ non potest *agere* aut *pati actione corporeâ;* actio enim, vel passio corporea extensionem localem supponit, quâ caret corpus Domini. Hinc *non videri* potest naturaliter oculo corporeo, cùm sit inextensum localiter, nec emittere possit species sensibiles seu imaginem sui quâ videatur.

Quando autem miraculose in hoc sacramento Christus apparet, *communius* tenetur hujusmodi apparitiones esse meras figuras sensibiles divinitus formatas sive in organis intuentium sive in rebus contiguis, non autem ipsum corpus Christi : nam nunquam aut raro legitur Christum, post suam ascensionem, in terris apparuisse, cùm idem corpus non possit esse circumscriptive in duobus locis simul, in cælo et in terra [1].

563. (b) *Controvertitur num Christus in Eucharistiâ possit exercere actus sensuum externorum.* 1) *Plerique* theologi *negant* id fieri posse *naturaliter*, quia exercitium sensuum supponit contactum externorum agentium in organa sensuum; atqui talis contactus exigit extensionem realem quæ non existit in corpore Domini. 2) Quidam autem theologi, præsertim moderni, ut Card. *Cienfuegos* et *Franzelin* [2], putant Christum posse, si non naturali, saltem *supernaturali* modo, exercere sensus suos, etiam in statu sacramentali, ita ut possit vere nos audire et videre : Deus enim potest supplere modo nobis ignoto influxum agentium externorum, et extendere vim activam sensuum Christi.

Quidquid est, certo Christus cognoscit in illo statu scientiâ etiam *humanâ* (per visionem beatificam) non solum omnes labores, angores, persecutiones et triumphos *totius*

[1] **S. Thom.**, 3, q. 79, a. 7-8. *Scotistæ* et *Dynamistæ* contendunt tamen non repugnare ut idem corpus sit circumscriptive in pluribus simul locis; quod sic explicat **Palmieri**, *Cosmol.*, th. 10 : elementa inextensa, quibus constat corpus, naturaliter sunt simul in pluribus partibus, *a*, *b*, *c*, loci alicujus continui, proindeque divinitus fieri potest ut simul sint in partibus *d*, *e*, *f*, loci alicujus dissiti.

[2] **Cienfuegos**, *Vita abscondita*, disp. II ; **Franzelin**, th. 11; **Dalgairns**, *op. cit.*, p. 129 sq.

Ecclesiæ, sed etiam cogitationes et affectus *singulorum fidelium* (supra, n. 548).

III. De modo existendi specierum Eucharisticarum [1].

564. Jam supra ostendimus, n. 538, *speciebus eucharisticis objectivam realitatem inesse*, ideoque rejiciendum esse systema *veterum Cartesianorum* qui dicebant species esse *meras apparentias*.

Ad explicandum vero *quomodo subsistant accidentia* seu qualitates panis et vini, remotâ substantiâ, *varia sunt systemata* quorum præcipua delineabimus.

565. (A) *Recentes atomistæ*, qui, quædam principia a *dynamistis* mutuantes, *atomistæ-dynamistæ dicuntur*, ut *Tongiorgi* [2], asserunt divinam virtutem efficere ut in loco ubi erat panis, resistentia seu vis resistendi habeatur eodem modo et ordine quo a panis atomis exercebatur.

Ex hoc sequitur manere extensionem, figuram, cohæsionem ac cetera accidentia, et undas luminosas ac sonoras in illâ superficie eodem modo modificari ac prius in superficie panis : unde nihil apparet immutatum sensibus nostris.

In hoc systemate salvatur quidem objectiva specierum realitas, sed non satis clare apparet quomodo *maneat* numerice identicum aliquid panis et vini : quod est minus conforme *Tridentino* : "*manentibus* speciebus panis et vini", et dictis Patrum et theologorum.

Palmieri [3] autem putat in corporibus materiam quamdam esse imponderabilem, quæ, Deo juvante, præstat in spatio ea phænomena quæ præstabat materia ponderabilis.

In hoc systemate servatur quidem objectiva realitas specierum, sed ponitur, præter accidentia, aliqua substantia, scilicet *materia imponderabilis* : si hæc est pars substantiæ panis, non satis verificantur verba *Tridentini* : " manentibus *duntaxat* speciebus "; si vero est substantia extranea, accidentia manentia non possunt dici accidentia panis.

(B) *Dynamistæ* vero docent corpora *inextensis viribus* seu *monadibus* constare; et vi transsubstantiationis vires inextensas panis et vini converti in vires inextensas corporis Christi, ita

---

[1] Cfr. F. Jansen, *Accidents Eucharistiques*, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), V, 1368-1452.

[2] *Instit. philosophicæ*, t. II, Cosmologia, 1869, n. 228-240.

[3] *Instit. philos.*, vol. II, 1875, Cosmol., th. 26.

tamen ut vires *derivativæ* quæ in pane erant. Dei interventu, eadem phænomena exhibeant quæ monades panis exhibuissent[1].

In hoc autem systemate difficile explicatur realis corporum extensio et unitas, ut in *Philosophiâ* probatur.

566. (C) Juxta *Thomistas* et plerosque theologos omnium scholarum, species eucharisticæ sunt *ipsa accidentia panis et vini*, sine subjecto seu substantiâ subsistentia. Distinguunt enim scholastici in pane et vino, sicut in quâlibet corporeâ substantiâ, substantiam, cui competit esse *in se*, et accidentia, quæ substantiam afficiunt et in eâ sustentantur. Jamvero inter accidentia, alia sunt *absoluta*, quantitas scilicet et qualitates (sapor, odor, color, etc.) quæ substantiam entitate determinatâ perficiunt, alia *modalia* quæ absoluta gradu et mensurâ modificant, ut magnitudo quantitatis, intensitas qualitatis. Porro hæc omnia accidentia, absoluta et modalia, in substantiâ naturaliter sustentantur mediante quantitate quæ est eorum immediatum subjectum. Si Deus per miraculum *quantitatem* causaliter sustentare potest *in seipsâ*, cetera accidentia huic adhærentia permanebunt sine propriâ substantiâ. Hoc autem facere valet : jam enim, ante consecrationem, quantitatem sustentabat *mediante substantiâ*; post consecrationem eamdem immediate in seipsâ sustentat, etsi quantitas *ex se* retinet aptitudinem et exigentiam ad inhærendum alicui substantiæ.

Quod sic declarari potest : supponatur *quantitatem dimensivam* panis, subtracto subjecto, accipere a Deo extraordinariam *facultatem in se subsistendi :* omnia alia accidentia, color, gustus, et etiam odor quantitati vel moli inhærebunt. Etenim in quantitate dimensivâ duo consideranda sunt : 1° naturaliter *indiget subjecto substantiali* ad existendum et operandum : 2° naturaliter est *subjectum immediatum aliorum accidentium* sensibilium ; siquidem color, gustus, odor aliaque hujusmodi substantiæ adhærent mediante quantitate dimensivâ, quæ directe substantiæ inhæret. Verba consecrationis, quibus destruitur prior ordo naturalis, ita ut sine subjecto substan-

[1] Nostris diebus *dynamismum* alio modo propugnavit **Leray,** *La constitution de l'univers et le dogme de l'Eucharistie*, 1900, asserens accidentia panis et vini sustentari ab ipso corpore Christi "en ce sens que certains des éléments de ce corps, carbone, hydrogène, oxygène, azote, supportent réellement et en toute rigueur les accidents particuliers des éléments du pain qu'ils remplacent" (*Annales de Philosophie chrét.*, nov. 1901, p. 175). Quod systema confutavit **Lehu** in *Revue thomiste*, mars, mai, juillet 1901.

tiali quantitas dimensiva existat et operetur, nullo modo destruunt alterum ordinem naturalem; manent enim accidentia, et ideo cum ipsis manet eorum naturalis ordo ad invicem : unde manifestum est quod quantitas dimensiva, post consecrationem, est subjectum aliorum accidentium, sicut erat ante consecrationem[1].

567. Hæc sententia tenenda videtur : est enim magis consentanea : (a) *verbis consecrationis : Hoc est corpus meum.* Nam, ut ait *Angelicus*[2], necesse est aliquid remanere identicum *ante* et *post* consecrationem, et quidem *sensibile*, ut verum sit quod dicitur : *Hoc est corpus meum.* Et quia substantia panis non manet, necesse est dicere quod maneat id quod est præter substantiam panis. Hujusmodi autem est accidens panis. Remanent igitur accidentia panis etiam post conversionem prædictam. Aliunde non manet substantia panis. Ergo manent sine suo subjecto.

(b) *Auctoritati Ecclesiæ* damnantis articulos *Wicleffi*, ut supra dictum est, n. 540. Nonnulli dicunt ex hâc damnatione inferri quidem in Eucharistiâ panis accidentia manere sine subjecto, id est *sine substantiâ panis*, sed exinde non sequi quod ipsa *se sustentent.* Sed error Wicleffi fuit duplex, ut ex ejus scriptis constat, scilicet substantiam panis in sacramento remanere, et accidentia panis remanere non posse sine subjecto; uterque error damnatus fuit, proindeque contradictoriæ, utrique oppositæ, tanquam veræ habendæ sunt. — Aliunde, etsi *Tridentinum* noluit hoc systema definire, ejus mens satis clare apparet ex verbis "*manentibus duntaxat speciebus panis et vini*"; in solo enim systemate scholastico manent *reales species* seu *accidentia panis et vini.* Insuper interpretatio Concilii recte exponitur a *Catechismo Conc. Trident.* 3 : "Tertium restat quod in hoc sacramento maximum atque admirabile videatur, quod quidem jam duobus aliis explicatis, facilius a pastoribus tractari posse existimandum est, panis videlicet et vini *species* in hoc sacramento *sine aliquâ re subjectâ* constare : nam, cum antea demonstratum sit corpus Domini et sanguinem vere in sacramento esse, ita ut nulla amplius subsit panis et vini substantia, quoniam *ea accidentia* Christi

[1] S. Thom., 3, q. 77, a. 2.
[2] *Cont. gent.*, lib. 4, cap. 63. — [3] De Euchar., n. 44.

corpori et sanguini inhærere non possunt, relinquitur ut, supra omnem naturæ ordinem, ipsa *se, nullâ aliâ re nisa,* sustentent : *hæc perpetua et constans fuit catholicæ Ecclesiæ doctrina* ".

§ II. Dogma catholicum rectæ rationi non repugnat.

568. Cùm transsubstantiatio sit mysterium *proprie dictum,* contra Protestantes et Rationalistas ratione non probamus ejus existentiam, sed ostendimus difficultates quas movent *non probare* in dogmate nostro aliquam *impossibilitatem involvi.* Hìc enim repetere possumus quæ *S. Augustinus* de virginali Christi partu scripsit : " Demus Deum aliquid posse quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis " [1].

Animadvertimus etiam, duce *Card. Newman* [2], hodie plerosque doctos agnoscere nil certi cognosci circa substantiæ et materiæ intrinsecam naturam, ita ut nostris diebus floreat schola docens scientias physicas nonnisi phænomena attingere posse. Jamvero catholica doctrina profitetur *phænomena eadem manere* post consecrationem ac antea ; nihil ergo contra nostram fidem valere possunt argumenta e *scientiis physicis* deducta.

Præcipuas autem difficultates *philosophicas* secundum principia superius exposita solvemus.

Istæ ex triplici præsertim capite desumuntur : 1° ex *multipræsentiâ* corporis Christi ; 2° ex *permanentiâ accidentium* panis et vini ; 3° ex *connexione inter accidentia illa et corpus Christi.*

1° Ex multipræsentiâ.

569. (A) Prima igitur difficultas sic exponitur : Impossibile est idem corpus esse simul in pluribus locis ; atqui positâ reali præsentiâ, corpus Christi esset simul in pluribus locis, scilicet in cælo, et super omnia altaria in quibus panis et vinum consecrantur ; ergo.

Resp. (a) Juxta modernos Scholasticos, sic respondetur : *dist. majorem :* quando agitur de corpore *actualiter* extenso, *transeat,* quando agitur de corpore *aptitudinaliter* extenso, *nego ;* corpus enim aptitudinaliter seu interne extensum non circumscribitur a

[1] *Epist.* CXXXVII, ad Volus., II, 8, *P. L.*, XXXIII, 519.
[2] *Apologia*, part. VII.

spatio, proindeque potest esse simul in pluribus locis, sicut, v. g., substantia animæ est præsens omnibus partibus corporis nostri. Dixi *transeat*, quia, juxta Scotistas et Dynamistas, minime repugnat corpus extensum in pluribus simul locis esse, ut supra exposuimus. *Contradistinguo minorem :* corpus Christi est quidem in cælo cum extensione suâ *actuali*, sed in Eucharistiâ existit *sine locali extensione*, seu per *modum substantiæ*, ac proinde potest in pluribus locis simul existere.

(b) Ad mentem *S. Thomæ*, respondetur : Idem corpus non potest esse simul in pluribus locis præsentiâ *locali*, *concedo;* non potest esse in uno loco præsentiâ locali, et alibi per *modum substantiæ*, *nego;* repugnat quidem corpus vere et proprie *multilocatum*, quia a seipso localiter distaret et a seipso divideretur; sed contradictio evanescit, quando corpus est *localiter* in uno tantum loco, et alibi per *modum substantiæ :* tunc enim a seipso non distat, nec dividitur. Jamvero corpus Christi est *localiter* quidem in cælo, non est autem in Eucharistiâ localiter, sed per modum substantiæ.

(c) Si neutra solutio placeat, alia proponi potest magis generalis. Ut valeret difficultas, duo penitus cognosci deberent, nempe status supernaturalis corporis Christi et intima materiæ natura ejusque cum spatio relatio ; atqui prius nonnisi imperfecte revelatione cognoscitur, posterius autem, post longas philosophorum investigationes, ignotum remanet, saltem plurimorum judicio ; ergo demonstrari nequit corpus Christi sacramentale non posse pluribus simul in locis præsens esse.

570. (B) Secunda difficultas sic se habet : Non possunt *contradictoria* de eodem ente prædicari ; atqui si corpus Domini præsens esset simul in pluribus locis sub variis speciebus, contradictoria de eo dici possent, v. g., ipsum simul moveri et quiescere, moveri simul ad dexteram et ad sinistram, cùm motum specierum sequatur.

Resp. Distinguo majorem : non possunt contradictoria de eodem prædicari *sub eodem respectu*, concedo ; *sub diverso respectu*, nego. Nulla enim est contradictio in eo quod idem corpus sub diverso respectu quiescat et moveatur, v. g., qui in curru vehitur simul quiescit et movetur ; ita pariter corpus Christi quatenus continetur sub talibus speciebus movetur, quia species ipsæ moventur, sed quatenus continetur sub aliis speciebus quiescit, quia species ipsæ quiescunt.

2° Ex accidentibus.

571. (A) *Objic.* Sensus nostri non possunt universaliter nos decipere ; atqui, posità transsubstantiatione, sensus nostri universaliter decipiuntur cùm nobis referant in Eucharistiâ adesse panis et vini gustum, colorem, etc., ac proinde panem et vinum ; ergo.

Resp. Sensus nostri nos non decipiunt, quando circa *proprium objectum* et *modo debito* exercentur, concedo ; *secus*, nego ; jam-

vero *objectum proprium* sensuum est judicare de accidentibus corporum, non autem de substantiis; igitur quatenus affirmant esse colorem, gustum, etc, panis et vini, non decipiuntur, quia de facto hæc accidentia seu phænomena realiter existunt, juxta doctrinam supra expositam, aut saltem realiter a Deo producuntur, si admittatur opinio Cartesii. Si autem ex illis accidentibus concludere velint ipsam substantiam panis et vini remanere, decipiuntur, quia judicant de *objecto non suo*, de objecto quod ad solum intellectum pertinet, cujus officium est judicare de substantiis. Intellectus autem non decipitur, quia per fidem illuminatus, scit panis et vini substantiam non amplius in Eucharistiâ existere [1].

572. *Instant :* Accidentia panis et vini, etiam post consecrationem, *vim nutriendi* retinent; atqui non possunt nutrire, nisi remaneat substantia panis et vini; ergo.

Resp. Nego minorem; nam, ut ait *S. Thomas*, "in ipsâ consecratione, sicut substantia panis in corpus Christi miraculose convertitur, ita *miraculose accidentibus* confertur quod *subsistant*, quod est proprium substantiæ : et per consequens quod *omnia possint facere et pati quæ substantia* posset facere et pati, si substantia adesset; unde sine novo miraculo et inebriare et nutrire et incinerari et putrefieri possunt, eodem modo et ordine ac si substantia panis et vini adesset" [2].

Facile etiam explicatur quomodo venenatæ species possint communicantem necare; nam venenum, utpote materia extranea, in corpus et sanguinem Christi non mutatur, sed cum panis et vini accidentibus miscetur, proindeque suos lethales effectus, etiam peractâ consecratione, producere potest.

573. *Instant iterum :* Si species eucharisticæ analysi chimicâ resolvuntur, nihil in ipsis invenitur nisi panis et vini substantia; ergo talis substantia sub eis manet.

Resp. Analysis chimica non attingit *vere substantiam* sensu philosophico intellectam, sed solum proprietates quæ ex dictis eædem manent.

574. (B) Repugnat accidentia *remanere sine subjecto* cui inhæreant; atqui in Eucharistiâ accidentia panis et vini nulli substantiæ inhærent; ergo.

Resp. Hæc difficultas jam soluta est n. 566.

3° Ex unione Christi cum accidentibus.

575. *Obj.* Indecens est docere Christum dentibus atteri, manducari, in stomachum transire, etc.; atqui, positâ ejus præsentiâ sub speciebus, hæc omnia dici debent; ergo.

[1] S. Thom., *In IV Sent.*, dist. 11, q. 1, a. 1.; *Sum.*, 3. q. 75, a. 5, ad 2.
[2] *Cont. Gent.*, l. IV, c. 66.

Resp. (a) Nego Christum dentibus atteri, si verba *sensu proprio* sumuntur; nam ut canit Ecclesia : "A sumente non concisus, non confractus, non divisus, integer accipitur". Etenim species eucharisticæ possunt quidem dentibus dividi, sed Christus ipse non dividitur, cùm, ex supra dictis, corpus ejus in Eucharistiâ sit per modum substantiæ, ac proinde inaccessibile.

(b) Nullum autem inconveniens est in eo quod dicatur ejus corpus manducari, transire in stomachum; hoc enim est solum mutatio localis, et non repugnat Christum transire ex uno loco in alium simul cum speciebus et ratione specierum. Quando autem species jam stomachum ingressæ sunt, paulatim dissolvuntur per agentia chimica quæ in eo sunt, et, speciebus integre dissolutis, corpus Domini cessat sub illis existere.

576. N. B. Hucusque difficultates solvimus ex principiis philosophiæ scholasticæ; si quis autem Dynamistarum theoriis adhæreat, rem sic exponere potest : in ipso consecrationis instanti, Deus, virtute suâ omnipotenti, vires amovet quæ panis et vini substantiam constituebant, eorumque loco substituit corpus et sanguinem Christi, simul tamen causando phænomena extensionis, gustûs, etc., a pane et vino prius producta; aliunde tollit a sacramentali corpore Christi actualem seu localem extensionem quâ naturaliter gaudet, ita ut hoc corpus possit per modum substantiæ præsens esse simul in multis altaribus [1].

§ III. Realis præsentia argumentis convenientiæ suadetur [2].

Positâ revelatione, ratio humana ostendere valet hoc dogma omnino conveniens esse sive ex parte *Dei*, sive ex parte *hominis*.

577. 1° *Ex parte Dei.* Eucharistia præcipuas Dei perfectiones mirum in modum illustrat, præsertim vero ejus *omnipotentiam*, *sapientiam*, et *bonitatem*.

(A) *Potentiam.* Potentia divina præsertim per opera mirabilia manifestatur; atqui in sacramento Eucharistiæ multa exhibentur mirabilia [3] : (a) conversio substantiæ panis et vini in corpus et sanguinem Christi, ita ut præsens sit simul in unâquâque hostiâ, immo in quâlibet parte cujusque hostiæ, et quidem non in uno loco tantum,

[1] Cfr. **Dalgairns**, *op. cit.*, p. 73; **F. Jansen**, l. c., 1447-1450.

[2] **Suarez**, disp. 46, sect. 7; **Rosset**, *op. cit.*, n. 107 sq.; **Lessius**, *De perfect. moribusque divinis*, lib. XII, c. 16; **Faber**, *op. cit.*, lib. I, p. 41 sq.

[3] Mirabilia dicimus, non autem *miracula*, quia proprie miraculum dicitur factum *sensibile* præter vires naturæ; jam vero mirabilia, quæ in Eucharistiâ invenire est, sunt quidem præter naturæ leges, non vero sensibilia.

sed ubicumque verba consecrationis proferuntur; (b) sumptio hujus corporis a singulis fidelibus : integrum recipitur et comeditur eosque divinitus nutrit, quin ejus virtus unquam exhauriatur ; et, quod certe mirum est, hæc omnia mirabilia non semel, sed quotidie, non ab uno sacerdote, sed ab omnibus producuntur. (c) Nonne pariter mirabile est accidentia *sine subjecto* in seipsis consistere, omnesque passiones et impressiones recipere quibus substantia panis et vini subjiceretur[1]? Sane his omnibus Deus se *universæ naturæ dominum* declarat.

578. (B) *Sapientiam.* Sapientia consistit in electione optimi finis et aptâ ordinatione mediorum ad illum finem attingendum. Porro : (a) *finis* a Christo intentus in Eucharistiâ optimus est, nempe gloriam Dei et salutem animarum promovere ; (b) aliunde *media* ad hunc finem electa omnino efficacia sunt ; siquidem : 1) *Deus optime glorificatur* in innumeris altaribus, in quibus diu noctuque Christus permanet, Patrem laudando ac precando nomine nostri, et infiniti valoris sacrificium offerendo; vel etiam pias excitando animas ut secum Deum magnificent : " Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in idipsum "[2]. 2) *Salus animarum* promovetur, quia Christus in altari manens, ad se trahit animas, iis vitam suam instillat, suo exemplo eas ad virtutem incitat, et suâ gratiâ contra passiones roborat : " Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo... qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum "[3].

579. (C) *Bonitatem.* Bonitas eo magis elucescit quo majora bona donantur. Atqui, in Eucharistiâ, Deus veluti *profuse* sua bona nobis largitur : (a) Imprimis unicuique nostrum tradit *Filium suum unigenitum*, cui intime uniamur et a quo vitam divinam accipiamus : "Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret "[4]. (b) Sed insuper, cùm tres divinæ personæ sint prorsus inseparabiles, Pater et Spiritus simul cum Filio in Eucharistiâ speciali modo nobis communicantur, ita ut in sacrâ communione totum Deum vere possideamus. (c) Tandem, quando Christus nobis datur, eo ipso ditamur cælestibus thesauris, quos per passionem suam nobis acquisivit; hinc gratiæ omnes, quas Salvator pro nobis meruit in omnibus mysteriis vitæ suæ, nobis communicantur : " Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit "[5]?

580. 2° Ex parte *hominis*. Præsentia realis Christi in Eucharistiâ præcipuas virtutes, tum theologicas, tum morales, optime fovet.

---

[1] **Lessius,** *op. cit.*, et, post eum, **Faber,** *op. cit.*, p. 71, duodecim miracula numerat, duo circa substantiam panis et vini, duo circa species, sex circa corpus Domini, et duo circa consecrantem. Cfr. *Ami du Clergé*, 1912, p. 833.

[2] *Ps.* XXXIII, 4. — [3] *Joa.*, VI, 57; XV, 5. — [4] *Joa.*, III, 16.

[5] *Rom.*, VIII, 32

(A) *Fides fovetur.* (a) Multa enim sunt creditu difficilia in hoc mysterio, cùm credere debeamus Christum realiter præsentem esse sub speciebus eucharisticis, quamvis sensus nostri nullam mutationem in eis percipiant, et quidem totum esse sub quâlibet parte cujusque speciei, etc.; et hæc omnia non directe a Deo, sed ab homine peragi, cui Dominus consecrandi potestatem dedit, necsemel, sed quotidie. (b) Hoc mysterium fidem supponit et renovat in multa alia mysteria, in Incarnationem Verbi, in Redemptionem, in mysterium SS. Trinitatis; perpetuo igitur fides nostra exercetur in Eucharistiâ, et exinde mirabiliter crescit, præsertim si cum Apostolis Domino dicimus : "Adauge nobis fidem"[3].

581. (B) *Spes erigitur* per sacram communionem, quæ est velut inchoatio illius perfectæ unionis cum Deo, quæ nos summe beatos efficit; pariter media ad salutem obtinendam facilius exspectantur, dum credimus Christum, gratiæ fontem, esse in corde nostro, ad gratias nobis largiendum, nosque contra omnes salutis hostes efficaciter protegendum : "Omnia possum in eo qui me confortat"[2]. — "Adeamus ergo cum fiduciâ ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno"[3].

582. (C) *Caritas augetur.* (a) *Erga Christum.* Jesus in Eucharistiâ maximum erga nos amorem exhibet : "Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos"[4]; siquidem, licet innumeras prævideret injurias sibi in hoc sacramento inferendas, voluit nobiscum permanere et pretiosissimo corpore et sanguine suo nos nutrire[5], nobis intime uniri, et spirituales divitias veluti profuse impertiri; nonne per tot amoris pignora ad caritatem provocamur? "Sic nos amantem quis non redamaret"? (b) *Erga proximum;* nam, per Eucharistiam, ejusdem spiritualis mensæ omnes participes efficimur, eodem cibo nutrimur, et in eodem Christo, tanquam in communi centro, intimo nexu conjungimur : "Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus"[6]. Hinc Christus seipsum dedit sub speciebus earum rerum quæ ex multis granis coalescunt, ut significaretur unio fidelium ex multis cor unum efformantium.

583. (D) *Religio* per frequentem et intimam communionem cum Deo, et per sacrificia maxime promovetur; atqui in Eucharistiâ Deus nobis intimior est quam in V. Lege, ita ut potiori jure quam Judæi dicere valeamus : "Nec est alia natio tam grandis quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster"[7]. Aliunde

[1] *Luc.*, XVII, 5. — [2] *Philip.*, IV, 13. — [3] *Hebr.*, IV, 16. — [4] *Joa.*, XIII, 1.
[5] Hinc sæpe ait *S. Chrysostomus* amorem Christi erga homines plus quam maternum esse : matres enim interdum filios suos aliis tradunt alendos, Christus autem quos spiritualiter genuit suo sanguine nutrit !
[6] *I Cor.*, X, 17. — [7] *Deut.*, IV, 7.

in eâ offertur Deo sacrificium infiniti valoris, quo eximie laudatur et adoratur.

584. (E) *Humilitas* pariter nobis inculcatur, dum Christus, majestatem suam sub infirmis elementis velans, nobis apparet in statu humiliori quam in ipsâ Incarnatione, immo et in Passione; nam, ut ait *S. Thomas*,

> " In cruce latebat sola Deitas :
> At hic latet simul et humanitas ".

Insuper se tradit non solum divitibus et hujus sæculi potentibus, sed et parvulis et pauperibus : " Manducat Dominum pauper, servus et humilis ". Quis igitur, post talia exempla, superbire auderet?

585. (F) Item ejus *patientia* apparet in eo quod injurias etiam maximas sibi infli&tas ab indigne communicantibus æquo fert animo; ejus *obedientia*, dum jubente sacerdote, statim sub speciebus rite consecratis apparet; ejus *paupertas*, dum habitare non horret in pauperibus ecclesiis, et squalidis interdum involvi linteaminibus; uno verbo, omnes virtutes, quibus Christus ornatus fuit in terrâ, in ejus vitâ eucharisticâ perfe&tissime et perpetuo renovantur: ergo [1].

Caput ij.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIÆ.

Disputabimus : 1° de *existentiâ et naturâ* hujus sacramenti; 2° de ejus *materiâ et formâ;* 3° de *effe&tibus;* 4° *de subjecto;* 5° de *ministro.*

Art. I. De existentiâ et naturâ hujus sacramenti.

I. De existentiâ [2].

586. *Thesis :* **Eucharistia est verum et proprie dictum N. Legis sacramentum.** *De fide est* contra Protestantes, qui asserunt Eucharistiam esse meram commemorationem

[1] Hac de re legi possunt **Faber**, *op. cit.*, passim, præsertim vero Book I, c. IV-VII, Book IV, c. V-VI ; **Dalgairns**, *op. cit.*, part. I, The life of Jesus in the B. Sacrament; **Bourdaloue**, l. cit.

[2] **S. Thom.**, 3, q. 73, a. 1; **Suarez**, disp. 39 et 41; **Lugo**, disp. I, se&t. 1; **Billuart**, diss. II, a. 3.

Cœnæ, et nullam producere gratiam, ex *Tridentino* definiente septem esse sacramenta, a Christo instituta, inter quæ recenset Eucharistiam [1].

(A) Thesis constat ex omnibus testimoniis *Scripturæ* et *Patrum* jam allatis, ubi de præsentiâ reali, n. 497-530. Satis erit proinde ex his textibus ostendere tria elementa ad sacramentum necessaria inveniri in Eucharistiâ : (a) *signum sensibile*, scilicet species panis et vini : " accepit Jesus *panem*... et accipiens *calicem* " [2]; (b) *gratiæ productivum :* nam, teste Christo, Eucharistia *vitam æternam* præbet [3], ac proinde *gratiam* [4], quæ est medium necessarium ad illam attingendam; insuper, ex dictis, Eucharistia continet totum Christum, gratiæ fontem, ac proinde gratiam producere debet; (c) *a Christo permanenter institutum :* institutio enim propriis terminis describitur ab Evangelistis, et quidem ut permanens exhibetur, cùm Dominus Apostolis dixerit : " Hoc facite in meam commemorationem "; et insuper fidelibus præceperit Eucharistiam recipere : " Nisi manducaveritis ", etc.

(B) *Rat. convenientiæ suadetur.* Vita spiritualis vitæ corporali assimilatur; atqui in vitâ corporali, præter generationem, quâ vita acquiritur, et augmentum, quo perfectio vitæ obtinetur, requiritur *alimentum*, per quod vita conservetur; ergo pariter in vitâ spirituali, præter Baptismum quo regeneratur homo, et Confirmationem, quâ roboratur, requiritur aliud sacramentum, quo nutritur [5]. — Quia vero per gratiam sumus filii Dei adoptivi, divinæque consortes naturæ, *divino cibo* indigemus, quo sane aptior nullus est quam panis vivus qui de cælo descendit, nempe Christus ipse seu ejus corpus et sanguis.

587. *Corollarium.* Ex hoc intelligi datur cur sacramentum Eucharistiæ in *ultimâ cœnâ convenienter institutum fuerit :* (a) ratione *contenti :* continetur enim ipse Christus in hoc sacramento; atqui congruum erat Christum *seipsum Apostolis relinquere* sub sacramen-

[1] Sess. VII, can. 1. — [2] *Matt.*, XXVI, 26-27.

[3] " Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum ". (*Joan.*, VI, 55).

[4] " Qui manducat meam carnem... *in me manet*, et *ego in eo*..., et qui manducat me, et ipse *vivet propter me* ". (*Joan.*, VI, 57, 58).

[5] *Sum. theol.*, 3, q. 73, a. 1.

tali specie eo præcise instanti quo discessurus erat, sicut in absentiâ imperatoris exhibetur veneranda ejus imago; (b) ratione *significationis :* Eucharistia est signum *rememorativum passionis* Domini, sine quâ non potest esse salus; ergo conveniebat hujusmodi signum nonnisi imminente passione institui; (c) ratione *finis :* Eucharistia est *pignus amoris* et ad inflammandam caritatem ordinatur; atqui ea quæ ultimo dicuntur, maxime ab amicis recedentibus, magis memoriæ commendantur et inflammant affectum; ergo Eucharistia convenienter a Christo instituta fuit pridie quam pateretur [1].

II. De naturâ hujus sacramenti [2].

588. 1° Eucharistia, prout sacramentum, definiri potest : *sacramentum N. L., in quo, sub speciebus consecratis panis et vini, corpus et sanguis Christi vere, realiter et substantialiter continentur, ad producendam gratiam per modum spiritualis alimoniæ.*

Dicitur : (a) *sub speciebus consecratis...* quibus verbis declaratur *materia remota*, scilicet panis et vinum, insuper materia *proxima*, nempe species seu accidentia panis et vini quæ post consecrationem remanent, tandem *forma* quæ in verbis consecrationis consistit; (b) *corpus et sanguis...* id enim singulare est in hoc sacramento non solum gratiam, sed ipsius *gratiæ auctorem* inveniri; (c) *ad producendam gratiam...* hic indicatur specialis gratia hujus sacramenti, gratia nempe *spiritualis nutritionis*, in animâ producens effectus similes iis quos cibus materialis corpori præstat.

589. 2° Hìc autem duæ quæstiones solvendæ occurrunt : (a) in quo consistat *essentia* sacramenti Eucharistiæ? (b) Utrum sit sacramentum *unum* an multiplex?

(A) Quoad *essentiam sacramenti*, id est, quoad rem cui proprie convenit nomen sacramenti :

(a) Quidam theologi, cum *Lugo*, putârunt eam non solum in speciebus et corpore Christi, sed etiam *in consecratione* consistere. Hoc autem admitti nequit, cùm consecratio sit *transiens*, dum sacramentum Eucharistiæ est quid permanens; aliunde consecratio directe *gratiam non confert :* quod tamen essentiale est sacramento. (b) Alii, post *Capreolum*, hanc essentiam reposuerunt *partim* in *sumptione* seu communione; sed hoc pariter rejiciendum est, tum quia communio est quid *transiens*, tum quia sumptio nihil aliud est

[1] S. Th., 3, q. 73, a. 5.

[2] S. Thom., 3, q. 73, a. 2; Suarez, disp. 42; Lugo, disp. I-II; Bellarminus, l. IV, c. 6; Billuart, diss. II, a. 1 § 2, a. 2; Rosset, n. 364 sq.; de Augustinis, p. II, a. 1.

nisi *usus sacramenti jam existentis*, et sacramentum jam confectum supponit [1]. (c) Alii, ut *Sylvius*, in ipso *corpore Christi;* sed hoc fieri nequit; nam corpus Christi in Eucharistiâ non est signum sensibile. (d) Alii, post *Suarez*, tenent sacramentum æque constare speciebus et corpore Domini.

Probabilior autem doctrina est essentiam hujus sacramenti reponendam esse in *speciebus consecratis, quatenus continent corpus et sanguinem Christi*, ita tamen ut in genere signi *sensibilis principalius* constituatur per *species*, in genere autem signi *efficacis* principalius per corpus Christi. (a) Talis esse videtur doctrina *Cat. Conc. Trid.* [2] : " Ipsæ autem panis et vini species veram et absolutam sacramenti rationem habent ". (b) Id constituit essentiam sacramenti quod est signum *sensibile* et *permanens*, gratiam significans et conferens; atqui species consecratæ sunt signum sensibile et ex se permanens, quæ continent corpus Domini quamdiu integræ supersunt; gratiam significant quæ datur per modum alimenti, et tandem gratiam causant, quia continent corpus Christi.

Unde, in hoc sacramento, species sunt *sacramentum tantum*, corpus Christi est *res* sacramenti et *sacramentum*, gratia autem *res* tantum.

590. (B) Eucharistiæ sacramentum, licet sub duabus speciebus contentum, est tamen *unicum sacramentum*, non *materialiter* quidem, sed *formaliter*. Constat :

(a) *Ex Trid.* definiente septem esse sacramenta, nec plura nec pauciora; jamvero si adessent duo sacramenta Eucharistiæ, unum sub specie panis, alterum sub specie vini, non septem, sed octo sacramenta numeranda essent; ergo.

(b) *Rat. Theol.* Ibi enim est unicum *formaliter* sacramentum ubi est unica res significata et causata; atqui duæ species eucharisticæ unicam rem significant et producunt, nempe gratiam per modum convivii seu alimoniæ; ad per-

[1] Quod sic declarat **S. Thomas**, 3, q. 73, a. 1, ad 3 : " Hæc autem est differentia inter Eucharistiam et alia sacramenta habentia materiam sensibilem, quod Eucharistia continet aliquid sacrum absolute, scilicet ipsum corpus Christi; aqua vero baptismi continet aliquid sacrum in ordine ad aliud, scilicet virtutem ad sanctificandum... Et ideo sacramentum Eucharistiæ perficitur in ipsâ consecratione materiæ; alia vero sacramenta perficiuntur in applicatione materiæ ad hominem sanctificandum ". — [2] Part. 2, n. 8.

fectum enim convivium duo elementa requiruntur, scilicet cibus et potus, ac proinde species panis et vini unicam spiritualem refectionem, ac proinde unicum formaliter sacramentum constituunt.

591. *Corollaria :* (a) Ex hoc sequitur *non plus recipi sub duabus speciebus panis et vini quam sub unâ specie;* nam, ex dictis supra, quælibet species totum Christum continet.

(b) Item qui *plures particulas* simul, aut etiam post breve intervallum suscipit, *unicum sacramentum* recipit, quia hæc ad unicam referuntur spiritualem refectionem, unicum convivium efformant.

(c) Ut sacramentum vere suscipiatur, necesse est ut species consecratæ *perveniant ad stomachum antequam dissolvantur;* cùm enim hoc sacramentum sit institutum per modum alimoniæ, sequitur leges refectionis materialis; cavendum est igitur ne sacræ species in ore dissolvantur.

Art. II. De materiâ et formâ.

Probatâ existentiâ sacramenti Eucharistiæ, de ejus elementis constitutivis disputare debemus, videlicet de *materiâ* et *formâ*.

§ I. De materia [1].

Duplex est materia : remota et proxima; materia *remota* Eucharistiæ est panis et vinum; materia autem *proxima* sunt species panis et vini consecratæ. Dicemus : 1° De *pane;* 2° De *vino;* 3° De *consecratione* utriusque.

I. De Eucharistico pane.

592. Circa panem eucharisticum quidam adsunt *errores:* (A) Olim *Artotyritæ* (ἄρτος *panis*, τυρός *caseus*) docuerunt Eucharistiam cum pane et caseo simul esse conficiendam, in memoriam Patriarcharum qui panem et caseum comedebant. (B) *Calvinistæ* tenent, pane et vino deficiente, adhiberi posse quidquid panis analogice dici potest, seu quidquid *cibi* rationem habet [2]. (C) *Græci schismatici* contendunt solum panem *fermentatum* adhibendum esse. Duo igitur investigabimus : 1° num requiratur *panis triticeus?* 2° Utrum *azymus* an *fermentatus?*

[1] S. Thom., 3, q. 74; Suarez, disp. 43-45; Bellarminus, l. IV, c. 7-11; Lugo, disp. IV; Drouin, q. 11; de Augustinis, p. II, a. 2-3; Corblet, *op. cit.*, l. IV.

[2] Cf. Hodge*, *Systematic theology*, vol. III, p. 616.

1° *De pane triticeo.*

593. *Thesis :* **Solus panis triticeus est materia valida Eucharistiæ.** *De fide est* panem esse materiam, cùm a *Trid.* definitum fuerit panem in corpus Christi converti; *certum est* panem illum triticeum esse debere.

(A) *Script.* Id enim est materia necessaria Eucharistiæ, quod Christus ipse adhibuit et adhiberi præcepit. Atqui Christus instituendo Eucharistiam : (a) *panem triticeum adhibuit :* " Jesus, accepto pane, gratias egit, etc. dicens : Hoc est corpus meum "[1]; jamvero panis simpliciter, sine addito, est panis triticeus, ita ut si quis alium panem significare velit, aliud vocabulum addere debeat et dicere, v. g., panem hordeaceum; quod sane confirmat traditio ac praxis omnium Ecclesiarum[2]; (b) eumdem *præscripsit* adhiberi, cum dixit : " Hoc facite in meam commemorationem ". Ergo.

(B) *Trad.* Ex *Florentino :* " Tertium est sacramentum Eucharistiæ, cujus materia est *panis triticeus,* et vinum de vite ". Insuper *Missale* Romanum hæc habet : " Si panis non sit triticeus, non conficitur sacramentum ".

594. *Regulæ practicæ.* (A) Juxta communem æstimationem prudentium, quinque conditiones requiruntur ad *validitatem* consecrationis, ex parte panis, nempe ut sit : (a) vere *triticeus,* id est, e granis tritici saltem principaliter confectus; unde si panis conficeretur ex graminibus et leguminibus, aut etiam aliis cerealibus, ut avenâ, millio aut maizio, consecratio invalida esset; si ex hordeo, aut *secali,* certo moraliter invalida. Quidam putârunt *speltam* esse materiam *dubiam;* alii asserunt eam esse *validam*[3] : hoc enim nomine

[1] *Luc.,* XXII, 19.

[2] Nonnulli idem probare volunt ex eo quod panis azymus, a Judæis adhibitus, fuerit triticeus : hoc tamen certum non est (**Pesch, n. 758**).

[3] Revera, juxta peritos, spelta est una ex speciebus tritici, ex quâ fit usualis panis optimus : " Généralement on considère comme autant de variétés du *blé froment* ou *blé proprement dit* les huit espèces alimentaires du genre *triticum,* savoir : blé ordinaire (*triticum sativum*), blé de Pologne (*triticum polonicum*), blé poulard (*triticum turgidum*), blé de Smyrne (*triticum compositum*), blé amidonnier (*triticum amyleum*), blé locular ou en grain (*triticum monococcum*), blé épeautre (*triticum spelta*)". (*Nouveau Larousse,* II, 112). Unde merito

non designatur eadem res apud diversos auctores. Item *permixtio* alienæ substantiæ, in quantitate *notabili*, materiam reddit invalidam.

(b) *Aquâ naturali subactus;* hinc si panis esset subactus ex lacte, oleo, butyro, etc., materia esset invalida aut saltem valde dubia; aqua artificialis reddit materiam dubiam.

(c) *Igne coctus;* ac proinde invalida esset massa farinæ cruda, aut per calorem solis indurata, vel frixa, vel in aquâ per modum pultis cocta, etc.

(d) *Non corruptus substantialiter*, quia tunc desineret esse panis.

(e) *Sensibus* pervius, secus nullum adesset signum sensibile.

(B) Insuper ad *liceitatem* requiritur ut panis sit : (a) *non mucidus* (*moisi*); hinc particulæ debent esse recentes, ab uno mense ad summum confectæ [1]; (b) *orbicularis*, seu rotundus quoad formam in Ecclesiâ latinâ, et insuper pro celebrante major, in quantum fieri potest, in quo signum crucis sit expressum, non fractus nec maculatus.

2° *De pane azymo.*

595. (A) *Ad validitatem :* Valide conficitur Eucharistia tum in azymo pane tum in fermentato. *De fide est ex Florentino :* " *Definimus* in azymo sive in fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici ". — Probatur :

(a) *Ex praxi Ecclesiæ.* A primis enim sæculis, Ecclesia Latina nonnunquam saltem pane azymo, Ecclesia Græca pane fermentato generatim usa est, et nulla fuit hâc de re reprehensio ante tempora Photii; immo quædam orientales sectæ azymo utebantur feriâ V majoris hebdomadæ; Maronitæ autem et Armeni communiter eodem utuntur pane, idque ex antiquâ suæ ecclesiæ traditione [2]. Atqui talis

---

ait **Pesch** (n. 759) : " Quod est certe triticum, licet fortasse vocetur *spelta*, *siligo*, vel alio nomine, est materia sufficiens ".

[1] *S. Rit. Congregatio* (Decret., n. 2550 (4623), ad I, 1 et 2) damnat tanquam abusum consuetudinem consecrandi hostias a tribus mensibus tempore hiemis vel a sex mensibus æstate confectas.

[2] Cf. **Martene**, *op. cit.*, l. I, c. 3, a. 7, n. 18 sq.; **Chardon**, *Histoire des Sacrements*, ed. *Migne*, p. 246. Revera in Actis Synodi Montis Libani,

praxis demonstrat validam esse utramque speciem panis, cùm Ecclesia errare non potuerit circa rem tanti momenti.

(b) *Rat. theol.* Ad validam Eucharistiæ consecrationem requiritur et sufficit panis verus; atqui uterque, sive fermentatus sive azymus, est verus panis.

Latini generatim *azymo* pane usi sunt : 1) ad exprimendam puritatem in recipiente requisitam; 2) quia Christus adhibuit azymos panes, qui soli permittebantur pro celebratione Paschæ; 3) ut facilius incorruptæ servarentur sacræ species.

596. (B) *Ad liceitatem.* (a) *Græci* in pane *fermentato*, *Latini* in pane *azymo* sub gravi consecrare debent. Hoc aperte constat ex *C. Florentino :* " Sacerdotes Domini corpus conficere debere, unumquemque juxta suæ Ecclesiæ sive occidentalis sive orientalis consuetudinem ".

Quod et confirmavit *Pius X*[1]. Sed simul considerans " fidem catholicam de validâ consecratione utriusque panis... tutam esse ", volensque frequentem communionem faciliorem reddere, decrevit : 1) in casu *necessitatis* licere sacerdoti orientali ministrare Eucharistiam in azymo, et vicissim latino ministrare in fermentato (si absit sacerdos diversi ritûs), dummodo quisque suum ritum ministrandi servet; 2) omnibus fidelibus cujusvis ritûs licere, pietatis causâ, Eucharistiam quolibet ritu confectam suscipere, exceptis tamen communione paschali, et viatico extra necessitatis casum, quæ a proprio parocho accipi debent.

(b) Licet tamen latino sacerdoti uti fermentato pane ad complendum sacrificium Missæ, si, v. g., jam consecrato calice, animadvertat panem azymum esse corruptum, et nullus alius sit nisi fermentatus; nam præceptum divinum de integritate sacrificii præferri debet ecclesiastico præcepto de azymo pane. Item licet latino sacerdoti, iter facienti per loca Græcorum, in quibus nulla est latini ritûs ecclesia, uti fermentato, et vice versâ.

Sed, præter hos duos casus, communiter traditur nunquam licere uti fermentato, etiamsi moribundus secus viatico privaretur aut

---

a. 1736, legitur : " Qui mos (usus panis azymi) et in Ecclesiâ nostrâ et apud Armenos quoque in Oriente ab immemorabili tempore obtinuit; et authenticâ etiam hujus rei documenta proferre possumus ad ostendendum, in Syriacâ nostrâ Ecclesiâ, azymorum usum jam inde ab ineunte sexto Christi sæculo viguisse ". (*Collect. Lacens.*, t. II, p. 190).

[1] *Constit. apostolica de SS. Eucharistiâ promiscuo ritu sumendâ*, *A. A. S.*, IV, p. 609-617.

populus Missâ careret etiam die festo; quod tamen in praxi vix occurret, cùm sit omnino facile brevi tempore conficere azymum panem.

II. De vino eucharistico.

597. 1° *Thesis :* **Vinum de vite est materia necessaria secundæ consecrationis.** *De fide* est contra Aquarios, qui olim contendebant aquam solam adhibendam esse in calice consecrando, quia, juxta ipsos, vinum a malo principio creatum fuerat [1] : constat ex *Trident.* supra citato, n. 533.

(A) *Script.* Materia Eucharistiæ est id quod Christus adhibuit et adhiberi præcepit; atqui : (a) adhibuit vinum de vite, quia immediate ante vel post consecrationem calicis, dixit : " Non bibam de hoc genimine vitis usque in illum diem " [2] etc.; (b) idem adhiberi præcepit, cùm dixit : " Hoc facite in meam commemorationem ".

(B) *Trad.* ex *Florent. :* " Tertium sacramentum est Eucharistia cujus materia est panis triticeus et *vinum de vite'* .

598. 2° *Regulæ practicæ* [3]. (A) *Ad validitatem*, vinum debet esse : (a) *vinum de vite :* hinc omnis alius liquor ex pomis vel granis, etc., esset materia *invalida;* idem dic de vino chimice confecto : non est enim de vite; (b) *expressum ex uvis maturis :* hinc omphacium est materia invalida, quia non est vinum, sed in viâ ad vinum, cujus naturam nondum induit; (c) *non corruptum* substantialiter : hinc acetum est materia invalida; idem dic de spiritu vini; (d) *non mixtum* aquæ, vel alii liquori vel saccharo in quantitate *notabili* [4],

[1] Recenter **A. Harnack**, *Brot und Wasser, die eucharistischen Elemente bei Justin,* contendit veteres christianos indifferenter vinum aut aquam adhibuisse ad Eucharistiam conficiendam; sed immerito, ut erudite probavit **A. Scheiwiler,** *Die Elemente der Eucharistie in den drei ersten Jahrhunderten,* 1903.

[2] *Marc.*, XIV, 25. — [3] **S. Alphonsus,** l. VI, n. 206 sq.; **Konings,** n. 1279 sq.; **Marc,** n. 1522 sq.; **Lehmk.**, n. 118 sq.; **Sabetti,** n. 679.

[4] Relate ad *spiritum*, *S. C. Inquisit.* sequens responsum edidit (31 Jul. 1890): " Dummodo spiritus (*alcool*) extractus fuerit ex genimine vitis, et quantitas alcoolica addita, una cum eâ quam vinum, de quo agitur, naturaliter continet, non excedat proportionem *duodecim pro centum* et admixtio fiat quando vinum est valde recens, nihil obstare quominus idem vinum in Missæ sacrificio adhibeatur ". Expositio autem dubio utrum vinum dulce, continens naturaliter duodecim pro centum spiritus, cui insuper *decem pro centum* adduntur ut melius conservetur, adhiberi possit in sacrificio Missæ, responsum est *negative* (19 April. 1891). Attamen, ex recenti decisione 5 Aug. 1896, quando agitur

secus enim fieret nova synthesis chimica, quæ, licet probabilissime valida, probabiliter tamen speciem mutaret. (e) Dubitatur num vinum *congelatum* sit sufficiens materia; non igitur adhibeatur antequam liquefiat. Si species vini congelatæ fiant post consecrationem, debent liquefieri admotis pannis calidis.

599. (B) Ad *liceitatem* requiritur insuper ut vinum : (a) non sit acescens : "si fuerit aliquantulum acre, ait *Missale*, conficiens graviter peccat"; (b) non recenter ex uvis expressum, nondum defæcatum, extra casum necessitatis; in casu autem necessitatis, licet uti musto aut etiam vino expresso ex uvis passis, dummodo liquor ex colore et gustu dignoscatur esse verum vinum [1]; (c) non mixtum alteri liquori etiam in parvâ quantitate.

600. 3° *Aqua vino miscenda.* (A) *Vino consecrando aqua admisceri debet, non quidem de necessitate sacramenti, sed vi præcepti graviter obligantis.*

(a) Tale præceptum clare existere declarat *Trident.* [2] : " Monet S. Synodus præceptum esse ab Ecclesiâ sacerdotibus ut aquam vino in calice offerendo miscerent".

---

de vinis dulcibus, quæ jam duodecim vis alcoolicæ gradus superant, licet eam quantitatem spiritûs e vino extracti addere, quæ, una cum eâ quam vinum naturaliter continet, non excedat proportionem septemdecim vel octodecim pro centum, dummodo admixtio fiat quando fermentatio tumultuosa defervescere inceperit. — Ex decreto 5 aug. 1896 et 22 maii 1901, licet uti vino ex musto obtento, quod ante fermentationem vinosam per evaporationem igneam condensatum est, dummodo decoctio hujusmodi fermentationem alcoolicam haud excludat, ipsaque fermentatio naturaliter obtineatur (*Collectanea* [2], n. 2113). Additio autem *sacchari* ad vinum debile reddendum tolerabilius non expedit (*Collectan.* [2], n. 1949). Pariter non expedit uti chimico quodam processu ad vini pro Missâ naturalem acredinem corrigendam. Tandem præ oculis habenda sunt monita *C. Plen. Balt.* II (373) : "Experientiâ compertum est vini genera quæ in hisce regionibus sub nomine vulgari *Port*, *madeira*, *sherry*, *malaga*, etc. venire solent, maximam partem et plerumque substantialiter adulterari". — Cfr. *Amer. Ec. Review*, June-July 1893, p. 428-56; Dec. 1896, p. 633.

[1] Ita *S. Offic.*, 22 Jul. 1706 et 7 Maii 1879, *Collectan.*, n. 270, 1518 (697, 705). Modus quo hujusmodi vinum confici potest, sic describitur; "Sumuntur, v. g., 4 libræ zebidi (*raisin*), franguntur, atque in apto vase tunduntur, ac deinde totidem frigidæ aquæ libræ in idem vas infunduntur, eâque in infusione servantur per sex, octo, vel ad summum decem horas; extrahitur postea uvæ passæ materia, eaque ab exteriore aquâ purgata panno stringitur vel torculari premitur. Liquor inde expressus vinum est, quo sine ulteriore diligentiâ utuntur, dum celebrant". — [2] Sess. XXII, cap. 7.

(b) Aqua autem *non est necessaria ad validitatem*. nam Rubrica docet, sacerdotem, qui post consecrationem animadvertit nullam aquam fuisse in calicem infusam, non teneri aquam infundere, "quia non est de necessitate sacramenti".

(c) Rationes propter quas aqua infunditur, sunt : ut Dominum imitemur, quia ipse, ut mos ferebat Judæorum, aquam cum vino miscuit; ut in memoriam revocetur aqua quæ ex latere Christi fluxit; ut significetur unio populi christiani per aquam in *Apocalypsi* repræsentati, cum Christo, per vinum significato.

601. (B) Aqua miscenda debet esse *naturalis*, et quidem in parvâ quantitate; una vel altera guttula sufficit; in praxi non plus quam octo vel decem guttulæ infundi debent, quamvis theoretice loquendo quinta pars aquæ ad vinum corrumpendum non sufficiat.

602. (C) *Certum videtur aquam hujusmodi converti in sanguinem Christi* : (a) supponit enim *Trid.* nil amplius remanere, post consecrationem, nisi species panis et vini; atqui hoc falsum esset, si substantia aquæ in calicem infusæ integra remaneret; ergo. (b) Insuper verba consecrationis, "hic est calix sanguinis mei" supponunt pariter totum, quod in calice est, substantialiter converti in sanguinem Christi.

Controvertitur tamen inter Theologos utrum aqua directe convertatur in sanguinem Christi, an prius convertatur in vinum et postea in sanguinem Christi. Solutio quæstionis pendet ab aliâ quæstione philosophico scientificâ, utrum scilicet modica quantitas aquæ vino addita naturaliter convertatur in vinum an non: hâc de re periti dubitant; probabilior tamen videtur opinio affirmativa, quia vinum est solum mixtura quædam, cujus proportiones non adulterantur per paucas aquæ guttas.

III. De consecratione utriusque[1].

Hucusque de duplici materiâ Eucharistiæ seorsim spectatâ; nunc dicendum est de *præsentiâ, determinatione*, et *simultaneâ consecratione* utriusque materiæ.

603. 1° *Præsentia moralis*. (A) Ad validam consecrationem, necesse est ut materia sit consecranti *sensibiliter* et

[1] S. Alphonsus, l. VI, n. 211 sq.; Konings, n. 1281 sq.; Marc, n. 1525 sq.; Lehmkuhl, n. 122 sq.

moraliter præsens. Verba enim formæ : " *hoc, hic* ", exigunt ut materia sit vere præsens, ideoque moraliter sensibus percipi valeat.

(B) Non requiritur ut *directe* percipiatur materia; sufficit ut sive in se, sive in alio, videri vel tangi *possit*.

(C) Hinc : (a) valide consecrantur hostiæ sub aliis latentes, vinum in calice cooperto, hostiæ in ciborio clauso; valida est consecratio peracta a sacerdote cæco. (b) Invalida est consecratio hostiarum quæ longe distant (v. g., centum passibus), quæ in tabernaculo recluduntur, saltem multo probabilius, aut retro altare, quia tunc non censetur adesse præsentia moralis.

604. 2° *Determinatio.* (A) Ad validitatem requiritur insuper ut materia sit, per consecrantis intentionem, *in individuo determinata :* id enim supponit pronomen " *hoc, hic* ". Intentio tamen virtualis sufficit, et si sacerdos explicitam intentionem non format, censetur agere secundum intentionem Ecclesiæ, et consecrare velle quidquid, juxta rubricas, licite consecrare potest [1].

(B) Hinc : (a) *invalida* est consecratio, si sacerdos dicit : volo decem ex hostiis hic præsentibus, aut mediam hostiæ partem consecrare; pariter non censentur consecratæ illæ vini guttulæ quæ *exterius* cuppæ adhærent; (b) *valida* est consecratio, cùm quis dicit : volo consecrare hunc hostiarum cumulum, has tres priores hostias cumuli; item valida est consecratio duarum simul hostiarum adjunctarum quamvis sacerdos putet unicam esse; (c) *dubia* est consecratio guttarum vini, quæ *intra* calicis cuppam existunt a massâ vini separatæ; *dubia* est pariter consecratio ciborii a ministro, sacerdote nullatenus advertente, allati, et ex oblivione extra corporale relicti [2]; hostiarum quæ sunt subtus corporale aut mappam, aut extra lapidem sacrum et simul a cumulo separatæ, aut positæ fuerunt in corporali, inscio sacerdote : in his enim casibus dubitari potest num sacerdos eas consecrare intendat.

(C) Hostiæ *dubie* consecratæ non sunt populo distribuendæ, sed vel sumendæ ab ipso sacerdote post sum-

[1] Secundum Rubricas (De defectibus, VII, 1), " sacerdos talem semper intentionem habere deberet, scilicet consecrandi eas omnes (hostias) quas ante se ad consecrandum positas habet ".

[2] Si vero sacerdos ciborium aspexerit atque consecrare intenderit, hostiæ valide sunt *probabilius* consecratæ, etsi momento consecrationis earum immemor fuerit : prior enim intentio non fuit retractata, sed virtualiter perseverat, licet ex obliivione ciborium sit extra corporale. Nihilominus ob contrariam plurium auctorum sententiam, hostiæ *practice* ut *dubie consecratæ* habendæ sunt.

ptionem calicis, vel subsequenti die iterum consecrandæ sub conditione. — Si hostiis consecratis misceantur *indiscernibiliter* aliæ non consecratæ in eodem cumulo, sacerdos *totum cumulum* consecret, sub tacitâ conditione "*si non sint consecratæ*".

605. 3° *Consecratio simultanea utriusque speciei.* (A) Consecratio utriusque speciei necessaria est præcepto divino, ita ut nunquam liceat unam speciem sine alterâ consecrare. Constat : (a) ex ipsis verbis Christi : "Hoc facite in meam commemorationem"; quibus verbis, ut declarat *Trident.* [1], Apostolis præcepit ut consecrarent sicut ipse fecerat, proindeque sub duplici specie; (b) Christus instituit consecrationem Eucharistiæ per modum *sacrificii;* atqui ad sacrificium Eucharisticum requiritur, ex infra dicendis, præsentia duplicis speciei, vi cujus repræsentatur separatio corporis a sanguine.

606. (B) *Controvertitur* autem num una species valide consecrari possit sine alterâ. Certum est quidem consecrationem esse validam, quando sacerdos alteram consecrare intendit, quamvis de facto, propter aliquem defectum, eam non consecraverit; sed quando sacerdos alteram consecrare non intendit, res dubia est; communior sententia affirmat, quia, positâ intentione vere consecrandi unam speciem, non videtur cur verba a Christo instituta suo effectu carerent; sed *Lugo* [2] negat, quia sacramentum a sacrificio separari non potest; atqui ad sacrificium requiritur consecratio utriusque speciei. Quidquid est, in praxi sacerdos nunquam intendere potest consecrationem unius speciei sine alterâ, etiam ad viaticum ministrandum [3].

§ II. De forma sacramenti eucharistiæ [4].

607. *Status quæstionis.* Duplex est forma : una super panem, altera super calicem pronuntianda. Certum est

[1] Sess. XXII, c. 1. — [2] Disp. XIX, n. 104.

[3] Immo, juxta *Missale* (De defectibus, IV, 5), si sacerdos celebrans advertat, post sumptionem calicis, aquam in calice fuisse positam loco vini, "apponat aliam hostiam iterum consecrandam et vinum cum aquâ in calice, offerat utrumque, et consecret, et sumat, quamvis non sit jejunus". Ita proceditur ut *præsentiâ simultaneâ* duplicis speciei consecratæ exprimatur mystica immolatio Christi.

[4] S. Thom., 3 p., q. 78; Suarez, disp. 58-60; Bellarminus, l. IV, c. 12-15; Lugo, disp. XI; Billuart, diss. V; de Augustinis, p. II, n. 4; Corblet, l. VI; S. Alphonsus, l. VI, n. 220 sq.; Konings, n. 1284; Lehmk., n. 127 sq.

verba " *Hoc est corpus meum, Hic est calix Sanguinis mei* ", pertinere ad essentiam consecrationis, sed quæritur num sint sufficientia.

(a) Juxta *Græcos schismaticos*, præter illa verba, requiritur oratio *epiclesis* dicta, quâ Spiritus Sanctus rogatur ut panem convertat in corpus, vinum in sanguinem Christi; quæ oratio in Liturgiâ Græcâ sequitur verba consecrationis [1].

(b) Insuper *quidam Græci* contenderunt ad essentiam consecrationis pertinere verba " *quod pro vobis tradetur* ", quæ in quibusdam Liturgiis sequuntur " hoc est corpus meum ". — Inter *Latinos*, non pauci theologi asserunt, cum *S. Thoma* [2], verba " *novi et æterni testamenti*, etc. ", quæ in consecratione calicis pronuntiantur, esse pariter de essentiâ sacramenti.

(c) Nonnulli theologi, cum *Scoto* [3], tenent verba consecrationis non esse valida nisi præcedantur illis : " Qui pridie quam pateretur, etc. ", quia per ea sacerdotem in nomine Christi loqui manifestatur.

Ut certa ab incertis secernamus : 1° probabimus consecrationem fieri *verbis a sacerdote prolatis nomine Christi*, non autem *epiclesi;* 2° expendemus quænam sint verba *essentialia* in utrâque formâ.

I. De verbis quæ constituunt utramque formam.

608. *Thesis :* **Verba quibus fit consecratio sunt verba quæ Christus adhibuit in ultimâ cœnâ, non autem verba epiclesis** [4]. Certum est ex *Florentino* [4] : " Forma hujus sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc confecit sacramentum ".

1° *Scripturâ* suadetur. Ex modo quo *Synoptici* et *S. Paulus* narrant Eucharistiæ institutionem, n. 491 sq., inferri potest eos tradere voluisse ea omnia quæ essentialia sunt

[1] In *Constit. Apostolorum* (**Kirch**, n. 616) ita legitur : " Supra hoc sacrificium mittas Sanctum tuum Spiritum... ut exhibeat panem hunc corpus Christi et calicem hunc sanguinem Christi, quo participes illius ad pietatem confirmentur ".

[2] *Sum. theol.*, 3, q. 78, a. 3. — [3] *In IV Sent.*, dist. VIII, q. 2, a. 2.

[4] **Bessarion**, *De sacramento eucharistiæ et quibus verbis Christi corpus conficiatur, P. G.*, CLXI, 494-526; **Orsi**, *Dissertatio theologica de invocatione Spiritûs S. in liturgiis Græcorum*, Milani, 1731; **Hoppe**, *Die Epiklesis der griechischen und orientalischen Liturgien...*, Schaffouse, 1864; **Le Bachelet**, *Consécration et épiclèse*, in *Etudes*, t. LXXV (1898), pp. 466-491, 805-819; **P. Batiffol**, in *Revue du Cl. fr.*, 1 sept. 1908, p. 522; 15 dec. 1908, p. 640; **S. Salaville**, *Epiclèse eucharistique*, in *Dict. apolog.* (*d'Alès*), I, 1585-1597, et in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), V, 194-300; **D. Cagin**, *L'Euchologie latine*, t. II, *L'Eucharistia*, 1912, p. 69-82.

ad conficiendum corpus et sanguinem Christi, juxta illud : "*hoc facite in meam commemorationem*". Atqui nil dicunt de invocatione Spiritûs seu de *epiclesi*. Ergo hæc necessaria dici nequit.

609. 2° *Tradit. probatur.* (A) *Facta exponuntur.* (a) Patres *latini* satis communiter affirmant Eucharistiam confici verbis *consecratoriis* quæ Christus ipse protulit.

Ita *S. Ambrosius*[1] : "Quid dicimus de ipsâ consecratione divinâ, ubi *verba ipsa Domini Salvatoris operantur*. Nam sacramentum istud quod accipis, *Christi sermone conficitur*... Ipse clamat Dominus Jesus : *hoc est corpus meum*". Idem docet *S. Augustinus*, etsi minus explicite : "Panis ille quem videtis in altari, sanctificatus est *per verbum Dei*, corpus est Christi"[2]. Hoc autem *verbum Dei* esse verba consecrationis ex contextu et locis parallelis constat. Quod clarius exprimit unus ex S. Augustini discipulis, auctor anonymus *homiliæ de corpore et sanguine Christi*[3] : "Nam visibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui *verbo suo* secretâ potestate convertit, ita dicens : *Accipite et comedite, hoc est corpus meum*".

Animadvertimus tamen, secundum eosdem Patres, consecrationem fieri operante Spiritu Sancto : "Non sanctificatur ut sit tam magnum sacramentum, nisi operante invisibiliter Spiritu Dei"[4].

610. (b) *Græci* autem : 1) a sæc. IV° ad IX^{um}, duo docent, nempe consecrationem fieri virtute Spiritûs Sancti (quod ostendunt præcipue ex invocatione quæ dicitur *epiclesis*), simulque vi verborum quæ Christi nomine proferuntur et quæ Christus ipse protulit, ita tamen ut consecratio non sit completa nisi recitatâ epiclesi.

Ita *S. Cyrillus Hierosol.* ait : "Panis eucharistiæ *post invocationem Sancti Spiritûs* non est communis panis, sed corpus Christi"[5]. Ex alterâ parte, *S. Chrysostomus*, qui pluries idem docet ac S. Cyrillus, nihilominus aperte declarat panem in corpus Christi transformari per verba : *Hoc est corpus meum*[6].

---

[1] *De mysteriis*, IX, 50-54, *P. L.*, XVI, 422-424.
[2] *Serm.* CCXXVIII, *P. L.*, XXXVIII, 1099.
[3] Inter *opera S. Hieronymi*, *P. L.*, XXX, 272-275.
[4] **S. Augustinus**, *De Trinit.*, l. III, c. 4, n. 10, *P. L.*, XLII, 873-874.
[5] *Catéches.* XXI, 3, *P. L.*, XXXIII, 1089; **Journel**, 842.
[6] *De prodit. Jude*, I, 6, *P. G.*, XLIX, 380; **Journel**, 1157. Alia testimonia vide ap. **S. Salaville**, in *Dict. de Théol.*, V, 235 sq.

2) *A sæc. IX° ad XV^um^*, multi Græci putant consecrationem fieri aut saltem perfici per verba *epiclesis*, moti præsertim auctoritate *S. Damasceni.*

Hic enim, timens ne pravo sensu intelligerentur verba liturgiæ in quibus dicitur panem et vinum esse *antitypa* corporis et sanguinis Domini, asserit hæc *ante consecrationem, non autem post*, adhiberi; porro præfata verba inveniuntur *initio epiclesis*, post recitata verba : *hoc est corpus meum;* et ita docet consecrationem *epiclesi perfici*. Attamen haud pauci Orientales, ut *S. Germanus Constantinop.*, antiquam doctrinam retinent, quod nempe consecratio fit verbis consecratoriis nomine Christi prolatis simulque virtute Spiritûs [1].

3) *Sæc. XV°*, res agitata fuit in *C. Florentino* inter græcos et latinos; post multas disceptationes, *Bessarion*, Nicænus metropolita, suo et aliorum græcorum nomine, latinorum argumentis acquiescens, ait : "Et quoniam ab omnibus sanctis doctoribus Ecclesiæ, præsertim ab illo beatissimo J. Chrysostomo, qui nobis notissimus est, audivimus verba dominica illa esse quæ mutant et transsubstantiant panem et vinum in corpus verum Christi et sanguinem; et quod illa verba divina Salvatoris omnem virtutem transsubstantiationis habent, nos ipsum sanctissimum doctorem et illius sententiam sequimur de necessitate" [2]. Quare *Florentinum* declaravit formam hujus sacramenti esse "verba Salvatoris, quibus hoc confecit sacramentum". *Tridentinum* autem rem manifeste supponit, statuendo *statim post consecrationem* corpus Christi esse sub specie panis *ex vi verborum.*

611. (c) His tamen non obstantibus, quidam theologi catholici, ut *Catharinus*, *Toutée*, *Lebrun*, putârunt verbis consecrationis effici quidem consecrationem, sed dependenter ab epiclesi, ideoque in ritu græco consecrationem non perfici nisi recitatâ epiclesi. Hæc autem opinio reprobata fuit a *Benedicto XIII*, 8 jul. 1729, *Pio VII*, 8 maii 1822, qui prohibet omnibus, quominus sustineant ac tueantur illam opinionem a schismaticis hominibus propugnatam, consecrationem non consistere unice in verbis Christi, quibus utraque Ecclesia occidentalis et orientalis utitur, sed ad perfectam consummatamque consecrationem addi oportere precandi formulam, quæ in liturgiâ occidentali antecedit, in orientali subsequitur [3], et recenter a *Pio X* reprobante errorem docentium "sententiam

[1] Alia documenta vide ap. **Salaville**, l. c., 252-256.
[2] **Mansi**, *Concilia*, XXXI, 1045.
[3] *Acta et Decreta concil. recent.*, collectio *Lacensis*, t. II, 551.

suscipi posse quæ tenet, apud Græcos, verba consecratoria effectum non sortiri nisi jam prolatâ oratione illâ quam *epiclesim* vocant" [1].

Certum itaque est solis verbis consecratoriis, non autem epiclesi, fieri consecrationem.

612. (B) *Factorum explicatio traditur.* Ad explicandum quomodo in *epiclesi* (quæ in liturgiis orientalibus sequitur consecrationis verba) [2] postulctur ut *panis fiat corpus Christi*, diversæ sunt sententiæ : duas præcipuas, ad quas aliæ revocantur, delineabimus.

(a) *J. Torquemada, Billuart*, aliique putârunt epiclesi non peti quod ille panis fiat corpus Christi *naturale*, sed corpus Christi *mysticum;* aut, juxta *Lugo* [3], quod corpus Christi fiat nobis in salutem et remissionem peccatorum. — Quæ tamen explicatio *sola* non sufficit ad explicanda verba *epiclesis*, attentis præsertim commentariis Patrum; duo enim *distincte* postulantur : ut Spiritus dona proposita faciat corpus et sanguinem Christi, — et ut qui eorum participes erunt, remissionem peccatorum consequantur.

613. (b) Alii autem, cum *Ferraris* [4], rem ita exponunt : tres divinæ personæ simul cooperantur ad transsubstantiationem, sicut ad Incarnationem, cùm sit opus *ad extra*, et hæc cooperatio in precibus liturgicis describitur. In *præfatione*, gratiæ redduntur *Patri*, primo principio nostræ creationis et sanctificationis; in *primâ parte canonis* (usque ad epiclesim exclusive), significatur opus redemptionis per *Filium* peractæ; in *epiclesi* autem declaratur actio sanctificatrix *Spiritûs*, ea præsertim quâ oblata transmutavit in corpus et sanguinem Domini. Hæc quidem transmutatio facta est ipso instanti quo verba consecrationis a sacerdote prolata sunt, nomine Christi; sed, quia humana lingua non potest uno verbo et uno instanti hæc omnia exprimere, *successive* declarantur ea quæ *uno instanti* fiunt. Ita epiclesis, etsi verba consecrationis sequitur, *fusius exponit* id

[1] *A. A. S.*, t. III (1911), p. 119.

[2] Attamen nonnulli eruditi, ut **F. Cabrol**, *Le Canon romain*, in *Rev. des Sc. Phil. et Théol.*, t. III (1909), putant in antiquissimis liturgiis *epiclesim* præcessisse verba consecratoria.

[3] Disput. XI, sect. I, n. 9.

[4] *Prompta bibliotheca*, verbo *Eucharistia*, ed. *Migne*, t. III, 803. — Cui opinioni favent **D. Cagin**, *Paléographie musicale*, t. V, p. 85 sq.: **Salaville**, l. c., 291-298.

quod jam *peractum est*[1], sicut, in ordinatione, secunda manuum impositio, cum verbis : *accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata, etc.*, explicitius declarat potestatem jam in primâ impositione manuum collatam.

II. De verbis in utrâque formâ necessariis.

614. 1° **Quoad verba quæ præcedunt consecrationem.** Valde probabiliter, verba "*qui pridie quam pateretur*, etc.", non sunt ad validitatem necessaria; nam ratio a *Scoto* allata non valet; necessarium est quidem ut sacerdos, verba consecrationis proferens, loquatur in personâ Christi; sed ad hoc sufficit ut talem intentionem habeat, nec requiruntur verba historica quæ præcedunt. Attamen, *in praxi*, cùm opinio Scoti probabilitate non careat, Rubrica præcepit ut, quando consecratio iteratur, sacerdos a verbis "qui pridie, etc." incipiat : nam, quando agitur de validitate sacramenti, pars tutior sequenda est.

615. 2° **Quoad formam super panem pronuntiandam,** (A) ad validitatem certo requiruntur, juxta omnes, verba : *hoc est corpus meum.*

Quoad *mutationes* vel *omissiones* quæ occurrere possunt, hæc attendantur :

(a) Verbum *hoc* est essentiale, nec potest suppleri per adverbium "*hìc*" aut "*ecce*"; si quis autem per ignorantiam mutaret pronomen *hoc* in pronomen *hic*, valida esset forma. Valida esset formula "hic cibus est corpus meum", sed invalida esset formula "hic panis est corpus meum", quia sic implicaretur panem, dum remanet panis, esse simul corpus Christi. Dubia est forma : "illud est corpus meum", quia pronomen "illud" non est demonstrativum rei præsentis.

(b) Verbum *est* non potest suppleri per aliud, v. g., "*fit*" aut "*transit in*", quia conversio illa debet exprimi ut simultanea et non successiva, in facto esse, non in fieri. Dubitatur utrum subaudiri posset "*est*", dicendo "hoc enim corpus meum", sed communiter negatur, quia vox illa non habet solum sensum assertorium, sed etiam vim productivam corporis Christi.

(c) Verbum "*corpus*" non potest suppleri per aliud, v. g., per *carnem;* etiamsi enim caro aliquando designet totum hominem,

[1] Quod jam exposuerat **Bessarion**, *op. cit.*, *P. L.*, CLXI, 516 : "Oportet hæc aliaque hujusmodi non tanquam in tempore *in quo* dicuntur, sed tanquam in tempore *pro quo* dicuntur ita intelligere ac si tempus illud maneret".

tamen litteraliter nonnisi partem corporis significat, ac proinde dubiam redderet consecrationem.

(d) Pariter vox "*meum*" est necessaria nec potest suppleri per "*Christi*"; quia si diceretur "hoc est corpus Christi" non appareret sacerdotem in personâ ipsius Domini loqui. Ex quo sequitur solam vocem *enim* essentialem non esse : ejus omissio esset proinde *venialis*, dum omissio voluntaria aliarum vocum *mortalis* esset.

(B) Certum est, contra Græcos, verba : "*quod pro vobis tradetur*" non esse necessaria ad validitatem; nam a duobus Evangelistis omittuntur, et insuper in Missali Romano non inveniuntur.

616. 2° **Forma super calicem pronuntianda.** (A) *Ad validam consecrationem sanguinis Christi verba* "*hic est calix sanguinis mei*", *vel* "*hic est sanguis meus*", *requiruntur.* Certum est, ex argumentis jam datis ubi de formâ super panem pronuntiandâ.

(B) *Controvertitur* autem utrum verba præfata sufficiant, an necessarium sit sequentia verba addere : "novi et æterni testamenti, mysterium fidei, etc."

(a) Multi *Thomistæ* asserunt ea ultima verba esse ad validitatem necessaria, quia pleraque in Evangelio continentur, cetera autem nobis per *Traditionem* transmissa sunt, insuper eadem verba determinativa sunt prædicati "*sanguis meus*", ita ut sensus propositionis non sit completus nisi postquam pronuntiata fuerunt.

(b) E contra probabilius docent alii theologi præfata verba non requiri ad validitatem; nam nullus Evangelista ea integra refert, immo quædam ex eis a nullo Evangelistâ dantur; insuper quædam ex eis non inveniuntur in Liturgiis Græcis, quæ tamen ut validæ reputantur; tandem sensus propositionis sat completus est quando verba "*sanguis meus*" pronuntiata fuerunt; alia verba quæ addunt non magis necessaria videntur quam verba "quod pro vobis tradetur", quæ, juxta omnes, ad validitatem non requiruntur.

(C) *In praxi* autem, præfata verba semper pronuntianda sunt, et quidem sub gravi, et si omissa fuerint, iteranda est consecratio sub conditione; nam quando agitur de validitate, tutior pars sequenda est.

617. *Scholion : explicantur verba formæ.* (a) "*Calix sanguinis mei*" significat : sanguis meus in hoc calice contentus, ut sit fidelium potus.

(b) "*Novi et æterni Testamenti*" : ita declaratur sanguine Christi veluti sigillatum esse *novum* Testamentum seu fœdus inter Deum

et hominem; vocatur *æternum* per oppositionem ad *antiquum* quod erat temporaneum et abrogandum.

(c) " *Mysterium fidei* ", id est, solâ fide credendum.

(d) " *Qui pro vobis et pro multis effundetur* ", videlicet non solum pro Apostolis, sed etiam pro omnibus aliis, qui multi sunt [1].

618. Corollaria. (a) Verba utriusque formæ pronuntiari debent *distincte, reverenter*, et *naturaliter*, nec mora ponenda est inter singula verba.

(b) Verba pronuntianda sunt non solum historice, sed etiam *assertive*, cum intentione producendi quod significant.

(c) Non debet iterari consecratio, nisi probabiliter saltem quis dubitet se aliquid essentiale omisisse; tunc iteretur sub conditione.

Art. III. De effectibus sacramenti Eucharistiæ.

Protestantes multi, post *Lutherum*, contenderunt primarium effectum hujus sacramenti esse remissionem peccatorum mortalium mediante fide quam excitat : " Per ipsum enim, inquiunt, fides excitatur, et per fidem peccata remittuntur " [2]. Alii dicunt per hoc sacramentum fidem directe excitari, et indirecte spiritualem delectationem, fiduciam, amorem et devotionem [3].

Ad quos errores confutandos satis erit doctrinam catholicam exponere de effectibus sacramenti 1° quoad *animam*, 2° quoad *corpus*.

I. De effectibus Eucharistiæ quoad animam [4].

619. *Thesis :* **Effectus specialis sacramenti Eucharistiæ est augmentum gratiæ habitualis, quatenus animam Christo specialiter conjungit per caritatem habitualem et actualem, eamque spiritualiter nutrit.**

[1] *Sum. theol.*, 3, q. 78, a. 3.

[2] " Est enim testamentum hoc Christi medicina unica præteritorum, præsentium et futurorum peccatorum, modo indubitatâ fide ei adhæseris et credideris tibi gratuito dari id quod verba testamenti sonant ". (**Lutherus**, *De Captivit. Babylonis*, in fine Tr. de Eucharistiâ). — [3] Cfr. **Hodge***, vol. III, p. 648.

[4] **S. Thom.**, 3, q. 79; **Suarez**, disp. 63; **Lugo**, disp. XII; **Bellarminus**, l. IV, c. 17-18; **Drouin**, q. IX; **Billuart**, diss. VI, a. 6; **Franzelin**, th. 17-18; **de Augustinis**, p. II, a. 7; **Billot**, th. 51; **Dalgairns**, p. 154 sq.; **Hurter**, n. 469; **Bellamy**, *Les Effets du Sacr. de l'Eucharistie*, in *Science Cathol.*, 15 jan. 1896, p. 113 sq.; **H. Moureau**, in *Dict. de Théol. (Mangenot)*, verbo *Communion*, t. III, 507-514.

620. *Probatur 1ª pars*, nempe : *Eucharistia producit augmentum gratiæ*, non autem *per se* primam gratiam. *De fide est* contra Lutheranos ex *Trident.*[1] : " Si quis dixerit vel præcipuum fructum SS. Eucharistiæ esse remissionem peccatorum, vel ex eâ non alios effectus provenire, A. S. " — Dicitur *per se*, quia *per accidens*, potest aliquando primam producere gratiam, in iis qui *attriti* et *bonâ fide* communionem recipiunt, ut jam explicavimus in *Tr. de Sacramentis*, n. 313.

(A) *Script.* (a) Eucharistia instituta fuit per modum *cibi* et *potûs*, juxta illud : " Caro mea vere est cibus[2] ... accipite et comedite, etc. "; atqui cibus non ordinatur ex se ad vitam dandam seu vivificandum mortuum, sed ad confortandum hominem jam vivum. (b) *S. Paulus* de sacrâ communione ait : " Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat... qui enim manducat et bibit indigne, judicium (i. e. condemnationem) sibi manducat et bibit "[3]. Ex his verbis homo debet seipsum probare seu suam conscientiam scrutari, ne indigne suscipiat sacram communionem ; atqui talis probatio inutilis esset, si sacra communio peccata mortalia remitteret.

Nec potest dici ad talem probationem sufficere *fidem;* nam, ut ex contextu apparet, S. Paulus hìc Corinthios reprehendit non propter defectum fidei, sed propter ebrietatem, et caritatis defectum, quia pauperes a mensis suis excludebant; ergo requiritur non tantum fides, sed etiam peccati mortalis exclusio.

(B) *Tradit.* (a) Ex praxi primitivæ Ecclesiæ, quæ peccatoribus gravium criminum reis Eucharistiam dare non solebat nisi *post longam pœnitentiam;* quod quidem fieri non debuisset, si Eucharistia ipsa instituta fuisset ad remittenda peccata; hinc, inter Missarum sollemnia, diaconi dicebant : " exite, catechumeni, pœnitentes, indigni "; (b) ex doctrinâ Patrum, qui cum *S. Cypriano*[4] graviter queruntur

[1] Sess. XIII, can. 5. — [2] *Joan.*, VI, 56.

[3] *I Cor.*, XI, 29. — Nonnulli thesim confirmant ex parabolâ hominis ad regias nuptias ingressi absque veste nuptiali (*Matt.*, XXII, 11); sed, juxta communiorem interpretationem, hic non de communione, sed de vocatione ad fidem et in Ecclesiam ingressu agitur (**Maldonat.**, in h. loc.) : potest tamen hujusmodi parabola sensu *figurato* ad Eucharistiam referri.

[4] *Epist.* XVI, 2, *P. L.*, IV, 251; **Journel**, 569. — Legantur etiam homiliæ *S. Chrysostomi* insertæ in *Breviario*, in officio Corporis Christi.

nonnullos, nondum pœnitentiâ factâ, sacram communionem recipere : " Nondum pœnitentiâ actâ, nondum exomologesi (confessione) factâ, nondum manu eis ab episcopo et clero impositâ, eucharistia illis datur, cùm scriptum sit : Qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini ".

Gratia igitur ab hoc sacramento collata non est prima, sed secunda.

621 *Probatur 2ª pars*, nempe : *hæc gratia animam Christo specialiter conjungit*, immo nos *in Christum* veluti *transformat* per caritatem non solum *habitualem* sed etiam *actualem*. Certum est.

(A) *Christo nos conjungit per caritatem habitualem*. Prænotamus hunc effectum, utpote *primarium*, semper produci in iis qui sunt recte dispositi id est, jam in statu gratiæ constituti; eique adnecti *jus* ad gratias *actuales* suo tempore conferendas, quibus ad actus amoris eliciendos excitemur.

(a) Christus ipse declarat per sacram Eucharistiam intimam unionem, ac proinde intimam amicitiam, inter *se* et *communicantem* produci : " Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in eo " [1]; jamvero manere in altero et habere alterum manentem in se, est modus loquendi quo intima amantium conjunctio exprimitur. — Item S. Paulus docet *fraternam caritatem* per sacram communionem promoveri : " Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus " [2].

(b) Revera Eucharistia est veluti sacrum convivium in quo Domini corpus et sanguis in cibum et potum nobis præstatur; atqui proprium est alimenti ut unum fiat cum comedente; ergo per Eucharistiam *unum efficimur cum Christo :* quod fit per caritatem : amans enim, reputans bona amici tanquam sua, *manet in amato*, et agens propter amicum sicut propter seipsum, *habet amatum manentem in se*, quasi impressum in affectu suo per quamdam complacentiam. — Et quia omnes de eodem convivio participamus, omnes pariter ad *mutuum amorem* incitamur; quod

[1] *Ioa.*, VI, 57. — [2] *I Cor.*, X, 17.

etiam ex ipsâ materiâ hujus sacramenti optime illustratur [1] : " Panis enim ex multis granis conficitur, et vinum multitudine racemorum existit; atque ita nos, cùm multi simus, hujus divini mysterii vinculo arctissime colligari, et tanquam unum corpus effici declarant ".

Notandum est tamen per sacram Communionem *nos* potius *transformari in Christum* quam Christum in nos, juxta illud *S. Augustini* [2] : " Cibus sum grandium, cresce et manducabis me : nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me ". Nec mirum; nam potentius mutat in se quod debilius est; cùm igitur Christus sit nobis potentior, nos in seipsum transformat.

622. Quam arcta sit illa unio cum Christo Patres comparationibus illustrant; juxta *S. Cyril. Hierosol.* [3] efficimur " *concorporei et consangues* seu *consanguinei Christi*"; juxta *S. Cyril. Alex.* [4], sicut si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum alterâ per totum commisceat necesse est, sic qui carnem et sanguinem Domini recipit, cum ipso ita conjungitur, ut Christus in ipso et ipse in Christo inveniatur; teste *S. Augustino* [5], Christo incorporamur ut in eo vivificemur, et, secundum *S. Leonem* [6], in Christum transimus ut in eo commortui, consepulti et conresuscitati, " ipsum per omnia et spiritu et carne gestemus ". Quæ proinde unio est omnino *realis*, *intima* et *transformativa*, quatenus videlicet Christus totum se in nos effundit, suam vitam suasque virtutes largiens, ut divino Exemplari conformes, fiducialiter dicere valeamus : " Vivo, jam non ego, vivit vero in me Christus " [7].

623. (B) *Eucharistia confert etiam gratiam actualem caritatis seu fervoris.* Constat :

(a) Ex *ipso fine* Eucharistiæ, qui, ex dictis, est specialis unio animæ cum Christo; ad hanc vero plenam unionem non sufficit habitus caritatis, sed requiritur *actus* quo nempe ei adhæremus sicut et ipse nobis adhæret; (b) ex ejus *naturâ;* eucharistia enim instituta fuit per modum cibi : " Caro mea vere est cibus "; atqui de naturâ cibi est ut actualem conferat vigorem; ergo pariter cibus eucharisticus

[1] *Catech. Trident.*, de Euchar., n. 15.
[2] *Confess.*, l. VII, c. 10, n. 16, *P. L.*, XXXII, 742.
[3] *Catech. myst.*, IV, 1, *P. G.*, XXXIII, 1097.
[4] *In Joan.*, lib. X, c. 2, *P. G.*, LXXIV, 341; Journel, 2116.
[5] *In Joan.*, Tract. XXVI, 13, *P. L.*, XXXV, 11612; Journel, 1824.
[6] *Serm.* LXIII, 7, *P. L.*, LIV, 357; Journel, 2206. — [7] *Galat.*, II, 20.

nobis actuales vires præbet quibus promptiores efficimur ad Deum amandum eique serviendum. Merito itaque ait *S. Thomas* [1] : " per hoc sacramentum quantum est ex sui virtute, non solum habitus gratiæ et virtutis confertur, sed etiam *excitatur* in actum ".

624. *Probatur 3ª pars*, nempe : *Eucharistia nos spiritualiter nutrit*, juxta illud *Florentini* : " Omnem effectum, quem materialis cibus et potus quoad vitam agunt corporalem *sustentando, augendo, reparando* et *delectando*, sacramentum hoc quoad vitam operatur spiritualem ". Certum est.

Hic effectus nihil aliud est nisi effectûs jam expositi *amplior declaratio*, ope analogiæ quæ inter cibum *materialem* et *spiritualem* existit.

(A) Vitam spiritualem *sustentat* per collationem caritatis *habitualis* et *actualis*. Prior nobis præbet principium permanens quo persistere valeamus in amore Dei, non obstante amore proprio. Posterior, actus fervoris excitando, nos *præservat a futuris peccatis*, non quidem eo sensu quod nos impeccabiles reddit, sed strenuos ad tentationes superandas. *Tridentinum* [2] enim declarat eucharistiam " esse antidotum quo... a peccatis mortalibus præservemur ".

Revera præcipuæ causæ peccati sunt interior concupiscentia, dæmonum impugnatio, et mundi scandala; atqui Eucharistia : 1) *concupiscentiam minuit*, nam augmentum caritatis est diminutio concupiscentiæ, cui directe opponitur; 2) *impugnationem dæmonum repellit;* nam est repræsentatio mortis Christi, quâ victus est diabolus, nosque nutrit sanguine Domini quo terribiles diabolo efficimur; 3) *mundi scandala avertit;* nam Christus in Eucharistiâ illuminat mentem nostram contra mundi fallacias, voluntatem roborat contra ejus blandimenta et voluptates, nosque docet contemnere vana hominum judicia. Hinc merito vocatur Eucharistia *panis fortium*, et Ecclesia canit : " O salutaris hostia... da *robur*, fer *auxilium* ". Scribit etiam *S. Bernardus* [3] : " Si quis vestrum non tam sæpe modo, non tam acerbos sentit iracundiæ motus, invidiæ, luxuriæ aut ceterorum hujusmodi, gratias agat corpori et sanguini ". Et *S. Chrysostomus* : " Ab illâ mensâ recedamus tanquam leones, ignem spirantes, diabolo terribiles " [4].

[1] *Sum. theol.*, 3, q. 79, a. 1, ad 2.
[2] Sess. XIII, cap. 2.
[3] *Serm. de Cœnâ Dom.*, n. 3.
[4] *In Joan.*, homil. XLVI, 3, *P. G.*, LIX, 260.

625. (B) Vitam spiritualem *auget*, aliter tamen quam in Confirmatione, quæ gratiam perficit contra exteriores impugnationes inimicorum Christi; nam " per hoc sacramentum augetur gratia et perficitur spiritualis vita, ad hoc quod homo in seipso perfectus exsistat per conjunctionem ad Deum " [1]. Quo sensu intelligi possunt verba Christi : " Qui manducat me, et ipse vivet (magis ac magis) propter me " [2].

626. (C) Eam *reparat*, nos *liberando a culpis venialibus* et a *pœnâ peccato debitâ*.

(a) *Peccata venialia præterita indirecte remittit*, cùm sit, teste *Tridentino* [3], " antidotum quo liberemur a culpis quotidianis ".

Sicut enim cibo materiali leves reparantur defectus corporales, ita cibo spirituali leves reparantur defectus ex concupiscentiâ orti. Revera communione caritas augetur et in *actum* excitatur; atqui nihil efficacius est ad remittenda peccata quam caritatis actus, juxta illud [4] : " Remittuntur ei peccata multa quoniam dilexit multum ".

Sed, ut hic effectus obtineatur, necesse est ut *non retineatur affectus* ad hæc peccata, sed habeatur *attritio* saltem implicita : remitti enim nequit peccatum cui adhæremus affectu.

(b) *Indirecte etiam remittit pœnam peccato debitam.* Directe enim animam nutriendo, caritatem excitat; atqui caritatis actus est ex se satisfactorius, et remittit partem pœnæ temporalis secundum gradum et mensuram fervoris in animâ existentis.

627. (D) Animam *delectat*, quatenus *ex se* aliquam spiritûs suavitatem ac dulcedinem confert.

(a) *Clemens V* in Conc. *Viennensi* hoc aperte docet : " In quo (sacramento) habetur omne delectamentum et omnis saporis suavitas, ipsaque dulcedo Domini degustatur " [5]. Eodem sensu canit Ecclesia : " Panem de cælo præstitisti eis, omne delectamentum in se habentem ".

(b) Revera Eucharistia est *cibus;* atqui cibus in homine sano quamdam delectationem producit; ergo sacra communio spirituale delectamentum in se confert. — Insuper nos intime *Christo conjungit per amorem;* atqui præsentia amici intime dilecti maxime delectat : " Esse cum Jesu dulcis paradisus " [6].

[1] *Sum. theol.*, 3, q. 79, a. 1. — [2] *Joan.*, VI, 58. — [3] Sess. XIII, cap. 2.
[4] *Luc.*, VII, 47. — [5] *Clement.*, l. III, t. 16, cap. unic.
[6] *De Imitat. Christi*, l. II, c. 8.

(c) Attamen aliquando hic effectus impeditur : 1) quia communicans, alienis cogitationibus distractus, ad præsentiam Christi non attendit; 2) vel quia cor ejus, humanis affectionibus irretitum, cælestem cibum sapere nequit; 3) vel quia corpus, adversâ valetudine gravatum, prohibet ne anima spiritualem delectationem experiatur; 4) aut quia Deus vult animam probare, eam ad tempus privando spirituali dulcedine.

Insuper aliquando hæc suavitas *non est sensibilis*, sed tantummodo in voluntate existit, quæ fit promptior ad res divinas alacriter peragendas. Non igitur nimium contristari debent animæ, quæ his consolationibus in sacrâ communione privantur, dummodo libenter Deo servire paratæ sint.

II. De effectibus Eucharistiæ quoad corpus [1].

628. 1° **In vitâ præsenti** : *Eucharistiæ sacramentum aliquam efficaciam habet in corpore et appetitu sensitivo, moderando concupiscentiam.*

(a) Juxta omnes, hic effectus producitur saltem *indirecte*; nam Eucharistia flammam caritatis accendit, quæ concupiscentiæ ardorem temperat.

(b) Sed insuper, juxta *Suarez* aliosque graves theologos, hic effectus producitur etiam *directe*, quatenus carnis libido temperatur, imaginatio frenatur, et appetitus sensitivi passiones subduntur. Etenim caro nostra, ex susceptione Eucharistiæ, specialem affinitatem acquirit cum carne Christi, vi cujus carnem nostram ut suam considerat; atqui talis affinitas carnem nostram mundat et sanctificat, nobisque veluti jus confert ut specialia auxilia obtineamus ad resistendum tentationibus carnis [2]; nam "nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam" [3].

Quare *S. Cyrillus Alex.* merito scribit [4] : "Christus existens in nobis, sopit sævientem in nostris membris carnis legem et... perturbationes mortificat".

---

[1] **S. Thom.**, 3 p., q. 79, a. 3; **Suarez**, disp. 64; **Lugo**, disp. XII, n. 99 sq.; **Drouin**, l. c., q. 12; **Franzelin**, th. 18; **de Augustinis**, l. c.

[2] Nec mirum est corpus Christi talem effectum operari cùm in Evangelio legatur : "virtus de illo exibat et sanabat omnes" (*Luc.*, VI, 19); rectè enim ait **S. Chrysost.** (*In Matt.*, hom. 50, al. 51, n. 2) : "Corpus nunc nobis propositum est, non vestimentum tantum sed corpus, non ut tangamus tantum, sed etiam ut comedamus et satiemur. Accedamus igitur cum fide singuli ægrotantes. Nam si ii, qui fimbriam vestimenti ejus tangebant, tantam sibi attraxere virtutem, quanto magis ii qui ipsum totum tenent?"

[3] *Ephes.*, V, 29.

[4] *In Joan.*, l. IV, cap. 2, *P. G.*, LXXIII, 585.

629. 2° Pro vitâ futurâ : *Eucharistia est pignus futuræ gloriæ, seu jus confert ad gloriosam corporis resurrectionem. Certum est.*

(A) *Script.* Christus enim id aperte declarat : " Qui manducat meam carnem... habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die "[1] ; quibus verbis resurrectio corporis tanquam præmium communionis promittitur.

(B) *Tradit.* (a) *Patres*, cum *S. Gregorio Nyss.*, docent corpus nostrum non fieri immortale nisi per communionem cum immortali Christo in Eucharistiâ[2]. (b) *Trid.* pariter asserit hoc sacramentum esse " pignus futuræ gloriæ et perpetuæ felicitatis ".

(C) *Rat. theol.* Per sacram communionem caro nostra, ex dictis, conformis fit carni Christi ; atqui hæc caro est incorruptibilis et glorificata ; ergo pariter decet carnem nostram aliquando gloriosam et incorruptibilem reddi. Merito igitur Eucharistia vocatur *immortalitatis pharmacum.*

Notandum. Sacramentum Eucharistiæ directe et ex *opere operato* non prodest nisi sumenti, sicut cibus non nutrit nisi comedentem ; sed indirecte et ex *opere operantis* aliis prodesse potest, quatenus communicans pro aliis orat, ejusque oratio, ob arctiorem cum Christo unionem, majorem efficaciam habet.

III. Quæstiones disputatæ.

630. 1° Sacramentum Eucharistiæ suum effectum producit proprie loquendo eo præcise instanti quo sacræ species manducantur, seu ex ore in stomachum transeunt. Sed insuper *quærunt* theologi num hoc sacramentum gratiam causet ex opere operato *toto tempore quo species incorruptæ manent* in stomacho. (a) Alii negant, quia Eucharistia operatur per modum manducationis, ac proinde non agit nisi ipso instanti quo sacræ species manducantur. (b) Alii probabilius, cum *Cajetano*, *Suarez* et *Lugo*, affirmant, quia Eucharistia est cibus spiritualis ; atqui cibus non solum operatur tempore quo sumitur, sed quamdiu in stomacho

[1] *Joa.*, VI, 55.
[2] *Orat catechetica*, 37, *P. G.*, XLV, 93 ; Journel, 1035.

remanet; ergo augetur gratia ex opere operato, quamdiu Christus manet in corpore sumentis, dummodo per actus fidei, gratitudinis ac caritatis augeatur fervor subjecti. Illud autem tempus diversum est pro diversâ dispositione stomachi; generatim in laicis sacræ species intra semi-horam, ad minimum, in sacerdotibus intra unam horam corrumpuntur, quia species azymi non tam cito quam fermentati panis consumuntur, ut constat ex recenter observatis [1].

2° Quando species sacramentales corrumpuntur, præsentia physica Christi cessat; sed quæritur num et quomodo Christus unitus maneat communicanti. (a) Quidam dixerunt *animam* Christi *replicatam* nostræ manere unitam; hoc autem vix concipi potest, cùm ejus anima non separetur a corpore. (b) Juxta alios, remanet quædam unio *moralis* omnino specialis inter animam et Christum, Deum-hominem, vi cujus hic curam singularem habet animæ, propriumque spiritum eidem instillat, eam simul adjuvans ut bona opera perficiat, juxta illud: "Qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum" [2].

Art. IV. De subjecto sacramenti Eucharistiæ.

631. Subjectum hujus sacramenti est omnis et solus homo *baptizatus;* si igitur non baptizatus speciem consecratam acciperet, nullum gratiæ effectum reciperet. — De subjecto Eucharistiæ tria inquirenda sunt: 1° de *necessitate* seu obligatione Eucharistiam recipiendi; 2° *de extensione* illius obligationis; 3° *de dispositionibus* ad sacram communionem requisitis.

§ I. De necessitate hujus sacramenti.

632. 1° *Errores:* (a) *Calvinistæ* nonnulli, et quidam inter *Græcos schismaticos*, docuerunt communionem esse omnibus necessariam *necessitate medii* ad salutem. (b) Insuper non solum *Græci*, sed *Hussitæ* et *Protestantes* plerique contenderunt communionem *sub utrâque specie* esse jure divino præscriptam, ac proinde Ecclesiam

[1] Cfr. l'*Université Catholique*, Lugduni, 15 dec. 1893, p. 604-609.
[2] *Joan.*, XV, 5.

catholicam carpunt eo quod sacramentum Eucharistiæ mutilat dum solam speciem panis laicis tribuit [1].

2° Doctrina autem *catholica* est sacram communionem esse quidem necessariam necessitate *præcepti*, non autem necessitate *medii* [2], et insuper *usum calicis* non fuisse præscriptum a Christo, ita ut talis usus potuerit interdici propter rationes disciplinares.

I. De necessitate medii [3].

633. *Thesis :* **Nec infantibus nec adultis absolute necessaria est necessitate medii realis receptio Eucharistiæ.** *De fide est* pro parvulis : " Si quis dixerit parvulis antequam ad annos discretionis pervenerint necessariam esse Eucharistiæ communionem, A. S. " [4].

Pro *adultis* certum est : Ecclesia enim Eucharistiam amentibus et phreneticis non concedit et olim aliquando eam *lapsis* denegavit etiam in articulo mortis ; atqui nunquam denegatur instante morte sacramentum necessarium necessitate medii.

Dico *absolute*, quia dici potest cum *Suarez* [5] hoc sacramentum *moraliter* necessarium esse ad perseverandum, quatenus is qui *voluntarie*, *diu* et *sine gravi ratione*, abstinet ab ejus receptione, non sine maximâ difficultate in gratiâ perseverabit. Diximus insuper *realis receptio*, quia controvertitur num *votum* suscipiendi Eucharistiam sit necessarium necessitate medii pro adultis; sat communiter admittitur votum explicitum non requiri, sed, juxta *S. Thomam* multosque alios theologos, *votum implicitum* requiritur; de hoc autem nulla est difficultas, cùm tale votum includatur in susceptione Baptismi, aliorumque sacramentorum, immo in actu caritatis, quo volumus ea omnia accipere quæ ad salutem requiruntur.

634. Thesis nonnisi *Traditione* probatur et quidem *indirecte* [6] *:* (a) ex facto superius allegato n. (620) denegandi qui-

[1] **Littledale***, *Plain Reasons*, p. 77.

[2] Quid sit necessitas *medii* ac *præcepti* exposuimus in *Tr. de Baptismo*, n. 420.

[3] **S. Thomas**, 3 p., q. 80, a. 11; **Suarez**, disp. 40; **Lugo**, disp. III; **Drouin**, q. 8, dico 3-4; **Billuart**, diss. VI, a. 1, § 1; **de Augustinis**, p. II, a. 6; **Hurter**, n. 475 sq.; **Pesch**, n. 803 sq.; **H. Moureau**, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), t. III, 481-483.

[4] *Trident.*, sess. XXI, can. 4. — [5] Disp. 40, sect. 2, n. 16.

[6] Quæstio enim non fuit directe a Patribus discussa, quia nunquam directe impugnata.

busdam peccatoribus sacram communionem; (b) ex doctrinâ communi Patrum de sufficientiâ baptismi ad salutem parvulorum, sine reali Eucharistiæ susceptione; (c) ex ratione quam afferunt hujus sufficientiæ, nempe, vitam spiritualem, in baptismo acceptam, satis esse ad vitam æternam, cujus jam est quædam inchoatio : hæc enim ratio valet etiam pro adultis qui, in impossibilitate versantes communionem suscipiendi, aliis mediis vitam spiritualem servant.

635. **Solvuntur Protestantium difficultates.** (A) *Ex Scripturâ* objiciunt verba Christi : "Nisi manducaveritis, etc." Sed hæc verba non probant necessitatem medii; nam (a) commode intelligi *possunt* de solâ *necessitate præcepti*, cùm ad *solos adultos* dirigantur, qui soli hæc verba audire poterant; et insuper res præscripta, scilicet *manducatio*, non est ex se necessaria ad salutem; potest enim vita gratiæ in infantibus servari sine ullo actu ipsorum, in adultis per alia opera a communione distincta; magna est proinde differentia inter hunc textum et alium : "Nisi quis renatus fuerit...", ut in *Tr. de Baptismo* (n. 423) probavimus; (b) *debent* intelligi de solo præcepto, quia alibi declaratur : "Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit"[1]; ex quo patet salutem solo Baptismo et fide *formatâ* obtineri posse, sine reali Eucharistiæ susceptione.

636. (B) Objicitur *SS. Augustinum*, *Innocentium I* et *Gelasium* absolutam Eucharistiæ necessitatem docuisse. — Sed hi doctores alibi declarant Baptismum infantibus ad salutem sufficere : proinde eorum verba aliter intelligenda sunt, scilicet *non de reali Eucharistiæ receptione*, sed de *unione cum Christo*, quæ est effectus hujus sacramenti; ait enim *S. Augustinus* : "Hoc est ergo manducare illam escam et illum bibere potum, in Christo manere et illum manentem in se habere"[2]. Itaque *S. Fulgentius*, hæc verba exponens declarat nullum "alienari ab illo panis calicisve consortio, etiamsi, antequam panem illum comedat et calicem bibat, de hoc sæculo in unitate corporis Christi abscedat"[3].

[1] *Marc.*, XVI, 16.

[2] *In Joan.*, tr. XXVI, n. 18, *P. L.*, XXXV, 1614.

[3] *Epist.* XII[a], ad Ferrand., n. 26, *P. L.*, LXV, 392. — Quidam tamen concedunt *S. Augustinum* vere docuisse infantes non posse salvari sine eucharistiæ receptione, sed in hoc deceptum esse nimio zelo probandi, contra Pelagianos, infantes non posse salvari sine baptismo qui dat jus ad recipiendam carnem Christi quâ vitam æternam consequimur : "Si ergo, ut tot et tanta divina testimonia concinunt, nec salus nec vita æterna sine baptismo et corpore Domini cuiquam speranda est, frustra sine his promittitur parvulis". *De peccator. merit. et remiss.*, I, 34, 26-28. Cfr. H. Moureau, l. cit., p. 482; Tixeront, II, 419.

II. De necessitate præcepti.

637. *Thesis :* **Eucharistiæ receptio adultis necessaria est necessitate præcepti tum divini, tum ecclesiastici.**

(A) Præceptum *divinum* communiter admittitur contra paucos veteres theologos, et constat : (a) ex verbis Christi ipsius : " Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis "; quæ quidem verba necessitatem Eucharistiæ important; atqui, ex dictis, non important necessitatem medii; ergo necessitatem præcepti.

(b) Ex *Tridentino*, quod, post descriptam hujus sacramenti institutionem, ait [1] : " Et in illius *sumptione* colere nos sui memoriam *præcepit* (Christus) suamque annuntiare mortem ".

(c) Insuper sacramentum hoc institutum fuit per modum *alimoniæ* spiritualis; ergo Deus vult nos Eucharistiâ uti tanquam cibo, eamque aliquoties saltem in vitâ recipere.

(B) Præceptum autem *ecclesiasticum* constat ex conc. *Lateranensi IV :* " Omnis utriusque sexûs fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur... suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ sacramentum, nisi forte de consilio proprii sacerdotis, ob rationalem causam, ad tempus ab ejus perceptione duxerit abstinendum; alioquin et vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, et moriens christianâ careat sepulturâ " [2].

III. De communione sub utrâque specie [3].

638. *Thesis :* **Communio sub utrâque specie singulis fidelibus jure divino non est necessaria.** Dicitur "*fidelibus*" quia fatemur sacerdotes sacrificantes teneri sub duplici specie communicare. Thesis *de fide* est ex *Tridentino* [4] *:* " Si quis dixerit, ex Dei præcepto vel necessitate salutis,

[1] Sess. XIII, c. **2.** — [2] **Denz.-Bann.**, 437 (363).

[3] **S. Thom.**, 3, q. 80, a. 12; **Suarez**, disp. 71; **Bellarminus**, l. IV, c. 20-28; **Drouin**, q. VIII, c. 2; de **Augustinis**, l. cit.; **J. H. Newman**, *Development*, p. 129; **H. Ryder**, *Catholic Controversy*, p. 138 sq.; **Pesch**, n. 816 sq.; **E. Dublanchy**, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), t. III, 552-572; **H. Leclercq**, in *Dict. d'Archéol.* (*Cabrol*), t. III, 2463. — [4] Sess. XXI, can. **1.**

omnes et singulos Christi fideles utramque speciem SS. Eucharistiæ sacramenti sumere debere, A. S."

639. *Traditione* probatur, nempe ex *praxi Ecclesiæ*. Quamvis enim generatim communio sub utrâque specie per undecim sæcula dispensata fuerit, exstant facta nonnulla ex quibus constat *aliquando* communionem sub *unicâ specie* datam fuisse, ac proinde hanc praxim non esse juri divino oppositam : (a) quandoque communio *ægrotis* dabatur sub solâ specie panis [1]; (b) *infantibus* aliquando sola species panis, sæpius autem sola species vini præbebatur [2]; (c) tempore *persecutionum*, fideles domi asportabant S. Eucharistiam sub unicâ specie panis, ut seipsos communicarent, item hæc sola species sæpe martyribus dabatur [3]; (d) immo, in *quibusdam ecclesiis*, fideles sub solâ specie panis communicabant [4]; (e) tandem *die Parasceves*, in utrâque Ecclesiâ, Græcâ et Latinâ, a primis temporibus usque ad hodiernum diem celebrata fuit Missa quæ vocatur *Præsanctificatorum*, in quâ communio accipitur sub unicâ specie panis; immo, apud Græcos, tempore Quadragesimæ non consecratur nisi duobus diebus in hebdomadâ, ceterisque communio fit sub unicâ panis specie [5].

640. **Solvuntur difficultates.** (A) *Ex Scripturâ*. (a) Primus textus a Protestantibus allatus : "Nisi manducaveritis et biberitis, etc. [1]" probat quidem necessitatem recipiendi carnem et sanguinem Christi, sed *non sub utrâque specie;* cùm enim Christus totus sub quâlibet specie contineatur, qui recipit unicam speciem potest vere dici corpus manducare et sanguinem Domini bibere [6]; jamvero hìc non agitur de *modo* accipiendi, sed de *re ipsâ*. Quæ interpre-

[1] **Eusebius**, *H. E.*, lib. VI, c. 44, *P. G.*, XX, 629.

[2] *Chronicon paschale*, *P. G.*, XCII, 989. — Cf. **Corblet**, *op. cit.*, l. XIV. — Auctor rectè animadvertit (p. 629) apud quosdam auctores catholicos assertiones nimis generales reperiri, quando, v. g., dicunt *semper* infantes et ægrotos sub solâ specie vini fuisse communicatos, *nunquam* speciem sanguinis fuisse reservatam; mutetur *semper* in *plerumque*, *nunquam* in *raro*, et tunc verba factis respondebunt.

[3] **Tertullianus**, *Ad uxor.*, l. I, c. 5, *P. L.*, I, 1296; **S. Cyprianus**, *De lapsis*, c. 26, *P. L.*, IV, 486; **S. Basilius**, *Epist.* XCIII, *P. G.*, XXXII, 485.

[4] **Sozomenes**, *H. E.*, l. VIII, c. 5, *P. G.*, LXVII, 1528.

[5] **S. Cyprianus**, *De lapsis*, c. 25, *P. L.*, IV, 484; **S. Augustinus**, *Epist.* CCXVII, 5, *P. L.*, XXXIII, 984; *Op. imperfect. c. Julianum*, l. II, c. 30, *P. L.*, XLV, 1154. — [6] *I Cor.*, XI, 27.

tatio confirmatur ex eo quod pluries in eodem capite Christus loquitur de manducatione solius panis Eucharistici tanquam ad salutem sufficiente : "Si quis manducaverit *ex hoc pane*, vivet in æternum [1]. " (b) Alter textus allatus : " Bibite ex eo omnes", ad *solos Apostolos* dirigitur, ac proinde solos ligat sacerdotes celebrantes; nam postea dicitur : " Hoc facite in meam commemorationem " [2]; quod solos respicit sacerdotes.

(B) *Objiciunt* etiam *ex naturâ* hujus sacramenti quod sub *duplici specie* institutum est. — Immerito tamen : nam unicâ specie sufficienter *significatur* specialis virtus hujus sacramenti, quæ in alimoniâ spirituali consistit, et pariter unicâ specie substantialiter *producitur* gratia huic sacramento propria, cum sub utrâque specie Christus totus contineatur.

Dixi "*substantialiter*", quia, juxta quosdam theologos, major gratia accidentalis confertur per receptionem utriusque quam unius speciei; quod concedi potest, si caritatis fervor in sumptione secundæ specici augeatur. Sed ex se non datur major gratia per duas species quam per unam, sicut in Baptismo non confertur major gratia trinâ immersione quam unâ tantum.

641. *Corollarium. Ecclesia potuit legitime calicis usum laicis interdicere, prout de facto interdixit.* Etenim, in rebus quæ jure divino determinatæ non sunt, Ecclesia jus habet leges prohibitivas statuendi, dummodo validæ adsint rationes. Atqui, ex dictis, usus calicis non fuit jure divino præscriptus et aliunde validæ erant rationes ad talem usum interdicendum, scilicet : (a) periculum *sanguinem sacrum effundendi;* nam, ut ait *S. Thomas* [3] " quia crevit multitudo populi christiani, in quâ continentur senes, et juvenes, et parvuli, quorum quidam non sunt tantæ discretionis, ut cautelam debitam circa usum hujus sacramenti adhibeant, ideo provide in quibusdam ecclesiis observatur ut populo sanguis sumendus non detur, sed solum a sacerdote sumatur "; (b) difficultas *diu asservandi speciem vini*, quod facile acescit, et eamdem ad ægrotos deferendi; (c) *vini penuria* in quibusdam regionibus; (d) *nonnullorum repugnantia* a bibendo ex eodem calice, immo periculum contagionis, quod incurritur quando plures simul ex eodem calice bibunt; (e) tandem *confutatio hæreticorum* qui necessitatem sumptionis utriusque speciei falso asserebant [4].

---

[1] *Joa.*, VI, 52. — [2] *Luc.*, XXII, 19. — [3] *Sum. theol.*, 3, q. 80, a. 12.

[4] *Catech., Trident.*, de Euchar., n. 71. — Protestantium argumenta exposita vide apud **Littledale***, *Plain Reasons*, p. 77, confutataque apud **Ryder**, *Catholic Controversy*, p. 138. Objicitur quidem *S. Gelasium* Papam (Decret. Grat., 3 p., dist. 2, c. 12) illos reprehendisse qui a calice sacri cruoris abstinebant; sed decretum illud latum fuit contra Manichæos Romæ latentes, qui, impiâ superstitione, a vino et a specie eucharisticâ vini abhorrebant; decretum igitur erat disciplinare, quod, mutatis circumstantiis, aboleri certo poterat.

§ II. De extensione præcepti communionis [1].

Probatâ necessitate Eucharistiæ, dicendum superest de extensione præcepti tum *divini*, tum *ecclesiastici*, relate ad communionem, necnon de iis qui *recipere prohibentur*.

I. De præcepto divino.

642. Præceptum divinum Eucharistiæ suscipiendæ obligat per se aut per accidens :

1° **Per se.** (A) Hoc præceptum per se obligat *in periculo mortis proximo*, et quidem *sub gravi*, juxta *communem* sententiam.

Hoc supponere videtur C. *Nicænum* (can. 13), in quo statuitur *antiquam legem* servandam esse, nempe, ut si quis egreditur de corpore, *necessario* viatico non privetur. Hæc enim antiqua lex videtur esse præceptum Domini. Revera, si hoc sacramentum sub præcepto cadit, eo saltem tempore recipi debet quo magis est necessarium; atqui nulla major est necessitas quam in articulo mortis, a quo tota pendet æternitas.

(a) Hinc, quando periculum *non* est *proximum* et *certum*, sed solum probabile, v. g., ante puerperium, aut longam navigationem, aut prœlium, obligatio communicandi non est certa nec proinde urgenda.

(b) In eâdem infirmitate, non datur obligatio bis recipiendi viaticum, etiamsi diuturna sit. Qui mane, vel paucis antea diebus, ex devotione communicavit, probabiliter non tenetur strictè loquendo, superveniente proximo mortis periculo, viaticum accipere, cùm jam satisfecerit fini præcepti.

Attamen *probabilior* opinio, quam approbat *S. Ligorius*, ita distinguit : si morbus sit naturalis, nulla est obligatio viaticum accipiendi, quia, tempore quo recepta fuit communio, periculum mortis jam existebat, licet ignotum, et ita lex fuit adimpleta; si autem morbus e causâ violentâ oritur, v. g., e vulnere, præbendum est viaticum, quia, tempore quo recepta fuit communio, periculum mortis non adhuc existebat, nec proinde adimpleta fuit lex communicandi in periculo mortis; quæ tamen obligatio non est urgenda, cùm opinio contraria sit vere probabilis.

[1] Suarez, disp. 69-70; Lugo, disp. XVI; Drouin, q. VIII, c. 1; Billuart, diss. VI, a. 1, § 2 sq.; S. Alphonsus, l. VI, 290 sq.; Konings, 1304 sq.; Pesch, n. 807 sq.

(B) Hoc præceptum insuper obligat *aliquoties in vitâ;* nam Eucharistia instituta fuit per modum cibi; atqui de naturâ est cibi ut pluries sumatur in vitâ. Tempus autem non fuit a Christo determinatum, ideoque præceptum adimplet qui semel in anno communicat, tempore ab Ecclesiâ præfixo, cùm hæc sit juris divini interpres.

643. 2° **Per accidens.** Hoc præceptum obligat *per accidens*, quoties sacra communio necessaria est ad superandas graves tentationes, aut officia ardua implenda; quod tamen non sæpe occurrit, quia ad hoc sufficere possunt alia remedia, ut orationes, variaque pœnitentiæ opera.

II. De præcepto ecclesiastico.

Præceptum ecclesiasticum quatuor determinat, nempe *ætatem, frequentiam, tempus* et *locum* communionis [1].

644. 1° **Quoad ætatem,** *C. Lateranense IV* declaravit hoc præcepto teneri omnes utriusque sexûs fideles, postquam ad *annos discretionis* pervenerint (supra, n. 637). Ad hæc verba intelligenda, exponemus *antiquam* et *hodiernam* disciplinam.

(A) *Antiqua disciplina* [2]. (a) *Prioribus sæculis usque ad XII^um^*, sacra communio parvulis dari solebat statim post baptismum, et postea aliquoties, in pluribus saltem ecclesiis, antequam annos discretionis attigerint, præsertim in articulo mortis : infantes enim baptizati augmentum gratiæ communione suscipere possunt.

(b) *A sæculo XIII° ad XVI^um^*, sacra communio denegari cœpit parvulis qui rationis usum non adepti erant, ne acciperetur sine devotâ præparatione quæ multum auget sacramenti fructum. Quam praxim sancivit *C. Lateranense* (an. 1215). Sed de *ætate discretionis* a Concilio requisitâ non consentiebant theologi : alii id relinquebant judicio confessarii, alii putabant annum *septimum*

[1] Gravitatem hujus præcepti nemo est qui non videat. "Pastores itaque animarum in Domino etiam atque etiam hortamur, ut nullum non moveant lapidem, quo omnes ipsis commissi ad præceptum hoc servandum adducantur. Instent sane opportune, importune; arguant, obsecrent, increpent in omni patientiâ. Boni enim pastoris est, ut agnoscat oves suas, simulque efficiat ut et illæ ipsum agnoscant. In eo autem omnem ponant operam, ut fideles digne ad tantum sacramentum accedant". (*C. Balt. II*, 256).

[2] L. **Andrieux**, *La première communion, histoire et discipline*, 1911; A. **Villien**, *L'âge de la première communion*, in *Rev. du cl. fr.*, t. LXV (1911), p. 671-686; t. LXVI, p. 33-55.

generatim sufficere, alii autem annum *decimum* vel *undecimum* requiri.

(c) *A sæc. XVI° ad XIX^um^*, post *Tridentinum*, in quibusdam regionibus, præsertim Galliâ et Germaniâ, statutis diœcesanis præfixa est ætas primæ communionis, et quidem satis provecta (ab *undecimo* ad *quartum decimum* annum), quo major esset instructio [1] ac devotio puerorum, uberioresque perciperentur fructus; insuper perfectior discretio putabatur necessaria ad communionem quam ad confessionem. Quam dilationem esse nimiam S. Sedes pluries animadvertit [2].

645. (B) *Hodierna disciplina.* Ad præcavendos abusus qui ex longiore dilatione oriri possunt, *S. Cong. de disciplinâ sacramentorum*, decreto *Quam singulari*, a *Pio X* approbato, die 7ª Augusti 1910, hæc statuit de communione parvulorum [3]. (a) " Ubi primum ad *annos discretionis* pervenerint, obligatione tenentur accedendi, saltem semel in anno, ad Pœnitentiæ et Eucharistiæ sacramenta... Unam eamdemque ætatem ad utrumque Sacramentum requirit Lateranense Concilium, cùm conjunctum Confessionis et Communionis onus imponit. Igitur, quemadmodum ad Confessionem ætas discretionis ea censetur, in quâ *honestum ab inhonesto distingui potest*, nempe quâ ad usum aliquem rationis pervenitur; sic ad Communionem ea esse dicenda est, quâ eucharisticus panis queat a communi dignosci; quæ rursùs eadem est ætas in quâ puer usum rationis est assequutus. (b) Ætas discretionis tùm ad Confessionem, tùm ad S. Communionem ea est, in quâ puer incipit *ratiocinari*, hoc est *circa septimum annum*, sive supra, sive etiam infra. Ex hoc tempore incipit obligatio satisfaciendi utrique præcepto Confessionis et Communionis... (c) Cognitio religionis quæ in puero requiritur, ut ipse ad primam Communionem convenienter se præparet, ea est, quâ ipse *fidei mysteria necessaria* necessitate medii pro suo captu percipiat; atque *eucharisticum panem* a communi et corporali *distinguat*, ut, eâ *devotione* quam ipsius

[1] Major instructio desiderabatur ut fideles firmiores essent in fide non obstantibus Protestantium impugnationibus.

[2] *S. C. Concilii*, 21 jul. 1888, in *Canoniste*, XII, p. 106 et 154.

[3] *A. A. S.*, t. II, 577-583. — Occasio decreti fuit decisio *Capituli Argentinensis* quæ obstabat ne ætas primæ communionis, anno quarto decimo fixa, ad duodecimum annum reduceretur.

fert ætas, ad SS. Eucharistiam accedat. (d) Obligatio præcepti Confessionis et Communionis, quæ puerum gravat, in eos præcipue recidit qui ipsius curam habere debent, hoc est in *parentes*, in *confessarium*, in *institutores* et in *parochum*... (e) Semel aut pluries in anno curent parochi indicere atque habere Communionem generalem puerorum, ad eamque, non modo novensiles admittere, sed etiam alios, qui parentum confessariive consensu, ut supra dictum est, jàm antea primitùs de altari sancta libârunt. Pro utrisque dies aliquot instructionis et præparationis præmittantur" [1].

646. Quæ præscripta, duce Episcopo suo, sacerdotes et fideles revereri et explere debent. — Ceterum omnino laudabilis est usus, qui in Galliâ multisque aliis regionibus viget, *primæ communionis sollemnis*. Revera, ex statuto a S. Sede approbato, paulo post decretum *Quam singulari*, in plerisque Galliæ diœcesibus, duplex erit pro pueris prima communio : (a) *privata*, absque sollemnitate, pro iis qui : 1) sufficienter nôrunt pro suo captu existentiam Dei remuneratoris, mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis, quæ essentialia sunt circa sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ; 2) quamdam devotionem ostendunt erga Deum, Christum sub speciebus eucharisticis latentem et B. Virginem; 3) promittunt, approbantibus parentibus aut iis qui curam habent religiosam puerorum, se assidue catechismis adsistendo, uberiorem fidei cognitionem adepturos; 4) licentiam obtinuerunt a confessario, consentientibus parentibus aut iis qui puerorum curam habent. (b) Postea vero *sollemnis*, ætate et modo hucusque assuetis, cum publicâ innovatione promissionum baptismalium, et quidem præviis spiritualibus exercitiis [2].

[1] Quod confirmavit *Codex*, c. 854, ad calcem operis relatus.

[2] De præparatione puerorum ad primam communionem vide **Dupanloup**, *L'Œuvre par excellence*, livre 4e; opus anglice redditum sub titulo *The Ministry of Catechising*, p. 361 sq.; **W. Stang**, *Pastoral Theology*, 1897, p. 56; *Amer. Eccles. Review*, Dec. 1895, p. 401. — Hæc etiam notentur ex Concil. plen. Americæ Latinæ, an. 1899, n. 529 : "Cum compertum sit eos qui primum ad Eucharisticam mensam accedunt, fructus uberrimos referre, si ad eam digne percipiendam sacris exercitationibus per aliquot dies excitentur, et si auspicatissimi hujus diei sollemniter splendidiore cultus majestate celebretur, ejusdemque memoria salutaribus monitis commendetur perpetuo recolenda,

647. 2° **Quoad frequentiam.** (a) Quisque fidelis adultus tenetur *semel saltem in anno* suscipere Eucharistiam, et quidem sub gravi, nam delinquens potest puniri excommunicatione et privatione sepulturæ ecclesiasticæ; quæ tamen pœnæ non sunt latæ, sed *ferendæ* sententiæ, seu non incurruntur nisi post judicium ab episcopo latum.

(b) Qui *sacrilege* communicat *non satisfacit* præcepto; contraria enim sententia expresse damnata fuit ab *Innoc. XI* (1679) [1]. Et merito : nam præceptum ecclesiasticum est solum determinativum divini præcepti; porro divinum præceptum obligat non tantum ad materialem, sed etiam ad dignam et fructuosam Eucharistiæ receptionem.

(c) Tempus annuæ communionis computatur a Paschate ad Pascha, non autem a Januario ad Decembrem [2].

648. 3° **Quoad tempus.** (a) Tempus quo adimpleri debet illud præceptum est tempus *paschale*, quod jure communi a *Dominicâ Palmarum ad Dominicam in Albis* protenditur. Sed in multis regionibus hoc tempus multo longius extenditur [3]. Insuper, ex ipso *Later.*, confessarius potest, justâ de causâ, tempus extendere, quando videlicet judicat majus bonum pœnitentis id requirere.

(b) Qui tempore præscripto omisit communionem, tenetur, juxta communem sententiam, infra annum communicare, et consulendum est ut quamprimum huic obligationi satisfaciat. Nam tempus non ad finiendam obligationem, sed ad eam urgendam præfixum fuit; insuper ex ipsis verbis C. *Lateranensis*, adest æquivalenter duplex præceptum : prius communicandi semel in anno, posterius communicandi tempore Paschæ.

---

parochi nihil prætermittant, quod in hac re noverint magis expedire. — Optamus etiam quammaxime ut pueros ipsos, prævia innovatione promissionum Baptismalium, SS^mæ Virgini ab origine Immaculatæ, opportunâ prece, sollemniter consecrent, et pio sermone excitent ad tantæ Matris præsidium quotidie exorandum et virtutibus Ei carioribus promerendum. — Hâc denique captâ occasione, parochi enixe hortentur genitores et cognatos puerorum, ut per Pœnitentiam purificati, devotissimi eorum socii fiant in SS^ma Eucharistiâ suscipiendâ, ceterisque tantæ sollemnitatis ceremoniis peragendis ".

[1] **Denz. Bann.**, 1205 (1072).

[2] Ex declaratione Eugenii IV Const. *Fide digna*, 8 jan. 1440.

[3] In Statibus Fœderatis, propter inopiam sacerdotum et locorum distantiam, S. Sedes benigne concessit ut tempus communionis paschalis computetur a *I^a Dominicâ Quadragesimæ inclusive* usque ad Dominicam *SS. Trinitatis* pariter *inclusive*.

(c) Circumstantia temporis *sub gravi* obligat; dilatio unius vel alterius diei est *per se* peccatum grave, quia est pars notabilis relate ad tempus paschale a jure communi præfixum [1]; sed ubi tempus concessum extenditur ad centum fere dies, dilatio unius aut alterius diei, non censetur gravis, quia non est notabilis [2].

(d) Qui, incœpto paschali tempore, prævidet se impeditum iri quin postea communicet, tenetur quamprimum huic obligationi satisfacere, antequam oriatur impedimentum. Ita omnes, quia jam urget præceptum. — Num vero idem necessarium sit quando impedimentum prævidetur, nondum incœpto illo tempore, valde controvertitur, et negatur a multis, quia talis communio non esset impletiva præcepti. Unde in praxi urgenda non est hæc obligatio. Expedit tamen ut, cum licentiâ parochi, anticipetur tempus paschale et ita præceptum impleatur.

649. 4° **Quoad locum.** Ex *Codice*, can. 859, non amplius tenentur sed suadentur fideles communionem Paschalem in *propriâ parochiâ* recipere; si alibi receperint, proprium parochum de adimpleto præcepto certiorem faciant [3].

Itaque non amplius vigent ea quæ hic in prævis editionibus scripseram.

III. De iis qui recipere prohibentur [4].

650. Quidam sacram communionem recipere prohibentur ob reverentiam huic sacramento debitam.

[1] Ita **Gury**, *De præcept. Eccles.*, n. 482; **Konings**, n. 550; **Sabetti**, n. 342; **Lehmk.**, t. I, n. 1452. — [2] Ita **Sabetti**, l. c.

[3] In *Statibus Fœderatis*, cùm non adsint paræciæ proprie dictæ, stricte loquendo fideles satisfacere possunt præcepto in quâcumque ecclesiâ, nisi tamen aliter dispositum fuerit in Statutis diœcesanis : quæ proinde legenda sunt.

[4] **S. Thom.**, q. 80, a. 9; **S. Alphonsus**, n. 292-293; **Konings**, n. 1035; **Marc**, n. 1545 sq.; **Lehmk.**, n. 198 sq.; **Sabetti**, n. 595; **O' Kane**, n. 635.

(A) *Amentes proprie dicti*, qui nunquam rationis usum habuerunt, cùm hi cujuslibet devotionis incapaces sint. (a) Amentibus, qui *lucida habent intervalla*, concedi potest dum sunt in statu lucido et quamdam devotionem exhibent.

(b) Iis qui usum rationis habuerunt, sed postea in perpetuam amentiam inciderunt, probabilius concedi potest in articulo mortis; dummodo christiane vixerint, et nullum sit irreverentiæ periculum, non autem extra hunc casum.

(c) *Semi-fatuis*, et senibus qui repuerascunt concedi potest, non solum in mortis periculo, sed tempore præcepti paschalis, immo et frequentius, si aliquam notitiam SS. Sacramenti habeant.

(d) Iis qui simul *muti, surdi et cæci* sunt a nativitate denegari debet communio quia nullatenus possunt naturam cibi Eucharistici intelligere, nisi tamen secundum recentes methodos edocti, quæ essentialia sunt ad salutem didicerint. — *Surdo-mutis* a nativitate concedi debet sacra communio, quando discretionem sufficientem exhibent.

(B) *Delirantibus*, aut iis qui *sensibus sunt destituti*, viaticum dari potest, si antea dispositi fuerint, et absit irreverentiæ periculum; expedit autem particulam non consecratam prius præbere, ut appareat num infirmus decenter communicare possit.

(C) *Epilepticis et obsessis* dari potest communio, non quidem in actuali paroxysmo, sed quando sui compotes apparent.

(D) S. Eucharistia dari potest ægro qui *tussi* laborat, dummodo tussis non sit ita assidua ut impediat quominus hostia possit in stomachum transire. — Quando infirmus frequenti *vomitu* laborat, non potest ipsi dari communio nisi moraliter constet sacram particulam posse in stomacho servari : hoc autem certum potest fieri sive medicum interrogando, sive prius dando aliquam particulam non consecratam, quando agitur de viatico.

(E) *Capite damnatis* olim in quibusdam regionibus denegabatur viaticum; talis usus reprobatus fuit a R. Pontificibus, et hodie nil prohibet quin hi communicent per modum viatici etiam ipso die executionis, dummodo tamen communio per horam executionem præcedat, ita ut periculum irreverentiæ absit [1].

§ III. De dispositionibus ad communionem requisitis.

Dicemus : 1° de dispositionibus *animæ;* 2° de dispositionibus *corporis*.

[1] Meretricibus moribundis ac pœnitentibus præberi potest viaticum privatim, dummodo id fieri possit absque scandalo. Cfr. *Analecta ecclesiastica*, jul. 1896, p. 325.

I. De dispositionibus animæ[1].

Dispositiones quæ sub gravi requiruntur[2], sunt : 1° *status gratiæ;* 2° *regulariter confessio sacramentalis*, quando quis conscius est peccati mortalis.

651. 1° Status gratiæ. *Ad licitam susceptionem Eucharistiæ requiritur status gratiæ, prudenter existimatus. Certum est.*

Dicitur *prudenter existimatus*, quia cùm nemo absolute certus sit, absque speciali revelatione, se esse in statu gratiæ, sufficit prudens existimatio, quâ quis nullius mortalis peccati conscius est.

Probatur : (A) *Script.*, ex S. Paulo[3] : " Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat.... qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit ". Atqui probatio de quâ agitur est discussio propriæ conscientiæ et excussio omnis saltem mortalis peccati, ut ex *contextu* et *Trad.* constat ; ait enim Conc. *Trid.*[4] *:* " Ecclesiastica consuetudo declarat, eam *probationem* necessariam esse, ut nullus *sibi conscius mortalis peccati*, quantumvis sibi *contritus videatur*, absque *præmissâ sacramentali confessione* ad sacram Eucharistiam accedere debeat : quod *a christianis omnibus*, etiam ab iis sacerdotibus, quibus *ex officio incubuerit celebrare*, hæc sancta Synodus *perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia confessoris.* Quod si, necessitate urgente, sacerdos absque prævia confessione celebraverit, *quamprimum confiteatur*".

(B) *Rat. theol.* Eucharistia per modum *cibi* fuit instituta; atqui cibus jam supponit vitam; ergo Eucharistia jam supponit gratiam sanctificantem, quæ est animæ vita.

Indigna communio est *sacrilegium*, et quidem maximum; non est tamen, ut quidam concionatores dicunt, maximum

[1] S. Thom., 3, q. 80, a. 3-6; Suarez, disp. 66; Lugo, disp. XIV; S. Alphonsus, n. 255 sq.; Konings, n. 1306 sq.; Marc, n. 1547 sq.; Lehmk., n. 149 sq.; Sabetti, n. 696 sq.

[2] Aliæ dispositiones ad uberiorem fructuum perceptionem desiderantur : (a) *fides* viva, quâ quis intime persuasum habeat Christum esse vere et realiter in altari præsentem, cum omnibus thesauris suis; (b) *singularis reverentia* erga Majestatem divinam; (c) sincera *humilitas* ex indignitate nostrâ oriens; (d) ardens *desiderium* Christum suscipiendi; (e) flagrans erga ipsum *caritas*.

[3] *I Cor.*, XI, 28 sq. — [4] Sess. XIII, cap. 7.

inter omnia peccata. Nam peccata quæ committuntur directe contra ipsam divinitatem, v. g., infidelitas, blasphemia, etc., majora sunt quam ea quæ committuntur contra humanitatem Christi, qualis est sacrilega communio. Horror igitur talis communionis merito instillandus est, ita tamen ut ii qui ex humano timore tale crimen commiserunt de suâ salute minime desperent.

652. 2° De sacramentali confessione. *Tridentinum* hâc de re tria decernit : (a) Quicumque conscius est peccati mortalis debet *regulariter confessionem præmittere* communioni, etiamsi esset perfecte contritus; (b) si autem *deest copia confessarii* et *simul adest necessitas recipiendi*, post actum contritionis perfectæ recipere potest; (c) si sacerdos celebraverit, urgente necessitate, absque confessione, *quam primum* confiteri debet.

(A) *De obligatione confitendi :* (a) Quando quis certe conscius est alicujus peccati mortalis, quod per sacramentum Pœnitentiæ non fuit antea remissum, non potest, quantumvis contritus, ad sacramentum Eucharistiæ accedere, absque præviâ sacramentali confessione. Patet ex *Trident.* supra citato, et ex alio loco ubi excommunicatus declaratur qui contrarium docuerit : " Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando, defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat " [1].

(b) In casu mortalis peccati *dubie commissi*, non adest obligatio stricta confitendi, quamvis in praxi *suadenda* sit confessio in hoc casu, nisi quis sit scrupulosus; si autem peccatum sit *certum*, et ejus *remissio dubia*, juxta æquiprobabilistas, adest obligatio confitendi; juxta probabilistas, talis obligatio non urget.

(c) Qui ante communionem recordatur peccati mortalis, quod *ex inculpabili oblivione* non declaravit in confessione, non tenetur ante communionem confiteri, quia tale peccatum fuit indirecte per absolutionem remissum.

653. (B) *Exceptio huic regulæ.* Qui conscius est peccati mortalis potest, per exceptionem, recipere post elicitum actum perfectæ contritionis, sine confessione, dummodo adsit *simul necessitas communicandi*, et *defectus confessarii.*

[1] Sess. XIII, can. 11.

Adest autem *necessitas :* (a) quando agitur de consecrandâ hostiâ pro moribundis; (b) quando communio non potest omitti sine scandalo, v. g., si laicus jam ad sacram mensam accesserit, aut si sacerdos jam altare ascenderit, aut a fortiori jam inchoaverit sacrificium; (c) quando sacerdos debet celebrare *ex officio*, in die festo, aut cantare Missam pro defunctis, præsente cadavere, non autem si agitur de Missâ quotidianâ.

Adest *defectus confessarii :* (a) quando nullus est sacerdos *præsens* qui *facultatem habeat absolvendi.*

Proinde : 1) si vicinior ita distat ut, spectatis circumstantiis temporis, locorum et sanitatis, sine magno incommodo adiri nequeat, censetur non præsens; 2) idem dic quando adest confessarius, sed *non approbatus*, aut approbatus qui *nolit* aut *non possit* audire confessiones; 3) quando confessarius adest, sed *jurisdictione carens quoad reservata*, si sacerdos celebrans habeat solummodo peccata reservata, non tenetur stricte ea confiteri; si autem habeat simul reservata et non reservata, *probabilius* tenetur posteriora accusare, ut possit directe absolvi a non reservatis et indirecte a reservatis.

(b) Quando *non potest confessio fieri* sacerdoti *præsenti, sine gravi damno*, distincto ab incommodo ipsi confessioni intrinseco, v. g., timore bene fundato scandalum præbendi.

Cavendum est tamen ne humano pudore quis decipiatur, et in praxi, ut conscientiæ pax servetur, confessio præmittatur quotiescumque possibilis est.

654. (C) *De clausulâ "quamprimum".* Sacerdos qui, urgente necessitate, absque prævia confessione, celebravit, debet quamprimum confiteri.

(a) Hæc obligatio est *pro sacerdotibus*, non pro laicis, immo pro sacerdotibus celebrantibus, non pro iis qui communicant more laicorum. (b) Est obligatio *vera*, non autem merum consilium, ut constat ex prop. ab *Alex. VII* damnatâ[1]. (c) Obligatio debet *quamprimum* adimpleri, i. e., *intra triduum*, juxta communem interpretationem, seu primâ datâ opportunitate. Insuper si sacerdos prævideat futuram esse necessitatem celebrandi sequenti die, et adsit copia confessarii, non potest diutius differre. Ab *Alex. VII* damnata est sequens propositio : "Illa particula *quamprimum* intelligitur cum sacerdos suo tempore confitebitur"[2].

[1] **Denz.-Bann.**, 1138 (1009). — [2] Ibid., 1139 (1010).

II. De dispositionibus ex parte corporis [1].

Duæ sunt : 1° *jejunium;* 2° *decentia.*

1° De Jejunio eucharistico.

655. (A) Ejus natura. Jejunium *naturale,* ad sacram communionem requisitum, est *abstinentia a quâcumque re, quæ sumitur per modum cibi, potûs aut medicinæ, etiam in minimâ quantitate, post mediam noctem.* Proinde ad frangendum jejunium quatuor requiruntur : —

(a) Ut quod sumitur, *ab extrinseco* proveniat : —

Hinc sanguis ex *interiori* capite vel *gengivis* manans, aut saliva non frangunt jejunium, etiamsi ex industriâ deglutiantur; e contra sanguis ex digitis fluens, lacrymæ ex oculis manantes posteaque absorptæ, aut saccharum in os immissum et post mediam noctem sese resolvens, jejunium frangunt; trajectio *reliquiarum cibi* quæ hærent inter dentes certo non frangunt jejunium, si est involuntaria; si autem voluntaria, res dubia est, sed juxta *S. Ligor., probabilior* sententia affirmat frangi jejunium, licet alii probabiliter contradicant.

(b) Ut quod sumitur sit *digestibile* saltem aliquo modo, non autem requiritur ut nutriat.

Hinc jejunium non frangitur ab eo qui deglutit vitrum, capillos, sericum, lanam, metallum, ossicula fructuum omnino depurata, et forsan paleam; frangitur ab illo qui deglutit ungues, ossa, ceram, cretam.

(c) Ut sumatur per modum *cibi, potûs aut medicinæ.*

Hinc jejunium non frangitur, si aliquid sumitur per modum *salivæ,* v. g., si quis os lavando, deglutit paucas stillas aquæ, aut per modum *respirationis,* v. g., si quis respirando, muscam aut nivem attrahit fortuito; aut per modum *attractionis,* v. g., si quis tabacum aspiret; immo tabacum dentibus attritum *probabilius* ex se non frangit jejunium, dummodo succus exspuatur; attamen masticatio ante communionem a veniali non excusatur, propter quamdam indecentiam [2]. In stomachum autem aliquid transmittere *ex proposito* per nares aut respirationem, frangit jejunium.

---

[1] S. Thom., 3, q. 80, a. 8; Suarez, disp. 68, sect. 3 sq.; Lugo, disp. XV, sect. 2-4; S. Alphonsus, l. VI, n. 271 sq.; Konings, n. 1308 sq.; Marc, n. 1556 sq.; Lehmk., n. 159 sq.; Sabetti, n. 698 sq.; Many, n. 171.

[2] Clysterium nutriens non frangit jejunium, quia non sumitur per modum cibi vel potûs. Ita Capelmann, *op. cit.,* p. 123. — Dubitatur autem num lavare stomachum ope tubuli (*pompe gastrique, stomach-pump*) frangat jejunium; si tubulus oleo liniatur, ut quandoque fit, jejunium violatur; secus, probabile

(d) Ut aliquid sumatur post *mediam noctem;* tempus autem *physice*, non moraliter computandum est.

Proinde qui comedit post primum horæ ictum jam non est jejunus; tempus potest determinari ex horologiis publicis, aut e meridiano, ad libitum. Inter horologia dissonantia licet quodvis sequi, etiam ultimum, modo non constet illud errare. In dubio num quis jejunium fregerit, potest communicare, quia probanda est fractio legis priusquam quis communicare prohibeatur [1].

656. (B) Obligatio. *Jejunium eucharisticum sub gravi lege ecclesiasticâ præscribitur* [2].

(a) Hanc legem esse antiquissimam multa testimonia probant : —

1) In Ecclesiâ *occidentali*, exeunte sæc. II°, *Tertullianus*, alloquens uxorem viri infidelis, supponit eam sumere eucharistiam ante omnem cibum [3] : " Nonne sciet maritus quid secreto *ante omnem cibum* gustes? ". Hunc usum fuisse mox *lege* firmatum constat ex Conciliis *Hipponensi* (an. 393) et *Carthaginensi III* (an. 397) præcipientibus " ut sacramenta altaris nonnisi a jejunis hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario, quo cœna Domini celebratur " [4]. 2) In Ecclesiâ *orientali*, *S. Basilius* ait : " Neque enim fieri potest ut *absque jejunio* audeat (sacerdos) ad sacrum ministerium accedere " [5]. Eamdem legem *sub gravi* obligâsse sic testatur *S. Chrysostomus*, contra quosdam detractores scribens [6] : " Aiunt me *post epulas* quibusdam communionem impertiisse; hoc si feci, de Episcoporum libro nomen meum expungatur...; quoniam ecce, si quidquam ejusmodi perpetravi, Christus a regno suo me abjiciat ". Quare *C. Trullanum*, an. 692, statuit jejunium eucharisticum pro omnibus missis servandum esse, ne exceptâ quidem missâ feriæ V

---

est non violari, quia quod sic in stomachum transmittitur, posteaque expellitur, non sumitur per modum comestionis vel potationis. Quidquid est, licentia tali instrumento utendi cuidam sacerdoti a *S. Officio* concessa est 23 ap. 1890. Cfr. *Canoniste*, mars 1897, p. 143.

[1] Si quis inter comedendum vel bibendum primum pulsum horæ duodecimæ audiat, non tenetur quod in ore habet exspuere, quia ad hoc Ecclesia non censetur obligare velle.

[2] De quo erudite scripsit **S. Many**, *Prælect. de Missâ*, n. 171-175.

[3] *Ad uxorem*, l. II, c. 5, *P. L.*, I, 1296.

[4] **Bruns**, *Concilia*, I, pp. 127, 138. — Exceptio quæ hic refertur, a *C. Bracarensi I*, an. 563, sublata est. — Sæc. IV, mos etiam invaluerat in Africâ ut, si quis fidelis tempore pomeridiano moreretur, in ejus exsequiis quæ fere statim peragebantur, missa etiam a sacerdote non jejuno celebraretur, quo citius anima defuncti liberaretur; hunc autem morem reprobavit *C. Carthaginense III*, an. 397.

[5] *Homil.*, I, De jejunio, n. 6, *P. G.*, XXXI, 171.

[6] *Epist.* CXXV, Ad Cyriacum, *P. G.*, LI, 683.

in Cœnâ Domini [1]. 3) *Hodierna* autem *disciplina* ita exponitur in *Missali* [2]: "Si quis non est jejunus post mediam noctem..., non potest communicare nec celebrare".

(b) *Convenienter* statuta fuit propter reverentiam huic sacramento debitam : ut præcaveantur abusus quos jam carpebat *S. Paulus* [3]; ut fideles melius intelligant corpus Christi primarium ipsorum cibum esse; et mens sit liberior et expeditior ad res spirituales tractandas.

Naturalis pariter reverentia exigit ut, nullâ saltem causâ urgente, communicans ab esu et potu abstineat donec sacræ species consumptæ fuerint.

657. (C) Causæ excusantes. Quinque præcipuæ causæ a jejunio eucharistico excusant :

(a) *Necessitas sacrificium perficiendi :* nam lex circa integritatem sacrificii est divina et legi ecclesiasticæ præstat.

Hinc si sacerdos, post consecrationem, recordatur se non esse jejunum, debet tamen sacrificium Missæ perficere; item si sacerdos animadvertit se, communionis instanti, pro vino sumpsisse aquam; si vero sacerdos post consecrationem deficit, alter, etiam non jejunus, si præsto non sit jejunus, complere debet sacrificium.

(b) *Necessitas vitandi scandalum;* nam lex naturalis potior est lege ecclesiasticâ etiam strictâ.

Itaque si sacerdos in publico celebrans recordatur, Missâ jam incœptâ, se non esse jejunum, et non potest sine scandalo discedere; item die dominicâ aut festo obligationis, parochus non jejunus potest, deficiente alio sacerdote jejuno, pro populo Missam celebrare, si ex non celebratione *scandalum* timetur, prout sæpe contingit, nisi pastor sit optime notus; secus vero si nullum timetur scandalum, vel si notum est parochum non esse jejunum : quo casu scandalum ex ipsâ celebratione oriretur.

(c) *Necessitas vitandi irreverentiam* erga SS. Sacramentum, quia, cùm lex jejunii lata sit ad reverentiam sacramenti, eo ipso cessat quoties hæc ipsa reverentia contrarium postulat.

Proinde, si periculum sit ne sacra hostia pereat, vel male tractetur ab hæreticis; item si sacerdos post ablutionem inveniat particulas sacras in eâdem Missâ consecratas; vi ejusdem principii,

[1] Bruns, t. I, p. 46.
[2] *Rubricæ generales*, p. III, t. IX, n. 1.
[3] "Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est". (*I Cor.*, XI, 21).

si hostia palato adhæreat, post sumptionem calicis, potest aquam sumere ut hostiam deglutiat.

(d) *Periculosa ægrotatio*, in quâ nempe probabile adest periculum mortis : tunc communio ministratur per modum viatici.

Durante eodem periculo mortis, infirmo non jejuno, iterum dari potest communio frequenter, immo quotidie, si agitur de eo qui quotidie communicare consueverat.

Insuper, juxta *Lehmkuhl* (n. 161), probabile est licere sacerdoti non jejuno Missam celebrare, immo binare, ad ministrandum viaticum in casu extremæ necessitatis, si species consecratæ desint : lex enim divina viaticum recipiendi legi ecclesiasticæ anteponi debet.

(e) *Dispensatio a S. Pontifice* concessa. Episcopi non possunt quidem in hâc lege dispensare, sed S. Pontifex dispensationem concedere valet, cum hìc agatur de lege mere ecclesiasticâ.

Attamen nonnisi raro hâc potestate usus est, saltem quoad *cibum* ante communionem sumendum, frequentius tamen nostris diebus, quando agitur de *potu* etiam *nutritorio*. Ita, decreto 7 Dec. 1906, Pius X " benigne concessit ut infirmi qui *jam a mense decumberent*[1], absque certâ spe ut citò convalescant, confessarii consilio SSam Eucharistiam sumere possint semel aut bis in hebdomadâ, si agatur de infirmis qui degunt in piis domibus, ubi SSum Sacramentum adservatur, aut privilegio fruuntur celebrationis Missæ in Oratorio domestico, (quæ restrictio can. 858 *Codicis* tollitur) etsi aliquid per modum potûs antea sumpserint ". — Insuper satis frequenter hodie conceduntur indulta piis personis, ægrâ valetudine laborantibus, ut, ante communionem, aliquid *liquidi* vel *per modum potûs* sumere possint[2]. Jamvero *S. Officium* declaravit, 7 sept. 1897, " verba per modum potûs ita esse intelligenda, ut liceat sumere jusculum, cafæum aliosque cibos liquidos, quibus aliqua substantia mixta sit, ex. g., farina (*semolino, semoule*), panis rasus (*pangrattato, pain râpé*), etc., dummodo mixtio non amittat naturam cibi liquidi ".

---

[1] *Decumbentes* censentur omnes qui graviter ægroti, ex judicio medici jejunium servare non possunt, etsi per totam diem non decumbunt, aut in lecto decumbere non possunt. — Cfr. *A. S. S.*, XXXIX, 604; XL, 344.

[2] Indultum a *S. Officio* petitur hâc aut simili formulâ : " Beatissime Pater, Petrus N., ad pedes Sanctitatis Vestræ humiliter provolutus, exponit se tantâ stomachi debilitate laborare, ut ipsi moraliter sit impossibile servare jejunium ante sacram communionem præscriptum. Quare suppliciter petit facultatem aliquid sumendi per modum potûs, antequam sacram communionem recipiat ".

2° Decentia corporis ad communionem requisita.

658. (A) Jure naturali requiritur ad sacram communionem ea *corporis et vestium compositio* quæ internam animæ devotionem exhibeat; ratio est quia SS. Sacramento non solum interna, sed etiam externa debetur veneratio.

Hinc : (a) *mulieres* in modesto ornatu ad sacram mensam accedere debent; si quæ nudato pectore accederent, in regionibus ubi hoc a mortali excusari nequit, ipsis prudenter deneganda esset communio; (b) decet *milites*, depositis armis, ad sacram mensam accedere; (c) *clerici* in superpelliceo, sacerdotes cum stolâ communicare *debent*, diaconi autem *possunt*, si publice ad sacram mensam accedunt.

(B) Ex se *nulla corporis macula* impedit a communione suscipiendâ, quia puritatem animæ non minuit. Si autem deformitas aliqua sit temporanea, melius est paucis diebus exspectare, donec auferatur, propter reverentiam huic sacramento debitam.

(a) Hinc sacerdos infectus leprâ, aut aliâ infirmitate horrorem excitante, celebrare potest privatim, sed non in publico, ne mirationem publicam excitet. (b) Pollutio involuntaria tum in se tum in suâ causâ, quæ præcedente nocte occurrerit, non impedit communionem, etiamsi perturbationem mentis creaverit; sed communicans tunc majorem humilitatem ac devotionem concipere conetur. (c) Debitum conjugale legitime præstitum non arcet a communione; si vero ob *solam* voluptatem petitum fuerit, ideoque non sine peccato veniali, decet communionem ad aliam diem differri.

§ IV. De dispositionibus requisitis ad frequentem communionem [1].

659. *Status quæstionis.* Expositis dispositionibus quæ pro omnibus ad communionem requiruntur, dicendum superest de dispositionibus ad frequentem communionem requisitis.

(A) Frequens communio hodie vocatur ea quæ pluries fit in hebdomadâ, etiam sine prævia confessione. Tempore

[1] S. Thom., 2 p., q. 80, a. 10; Lugo, disp. XVII; Billuart, diss. VI, a. 1, § 5; S. Alphonsus, *Praxis Confessarii*, n. 149 sq.; Konings, 1312 sq.; Marc, 1575 sq.; Lehmk., 156; Dalgairns, *op. cit.*, p. 111; *Ami du Clergé*, 1 juil. 1897, 3 mars 1898, etc.; Tesnière, *La pratique de la Communion*, 1904, p. 583 sq.; Chatel, *La doctrine catholique sur la communion fréquente*, 1904; E. Dublanchy, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), t. III, 515-552.

S. Francisci Salesii uti frequens reputabatur etiam communio hebdomadaria.

(B) Circa frequentem communionem duplex est excessus vitandus : (a) excessus *Jansenistarum* qui tot et tam perfectas conditiones ad illam requirebant ut nullus fere esset qui frequenter posset communicare [1] ; (b) excessus aliorum qui contendunt frequentem communionem esse jure divino præscriptam, et quotidianam communionem omnibus statum gratiæ habentibus indiscriminatim, et absque ullo præparationis et gratiarum actionis studio, suadendam.

Unde exponemus : 1° *utilitatem* communionis frequentis; 2° *consectaria* inde deducenda, secundum recens Decretum *S. C. Concilii*, 20 dec. 1905, a *Pio X* approbatum [2].

660. 1° *Thesis :* **Communio frequens et quotidiana utilis est iis qui in statu gratiæ et cum rectâ piâque mente ad sacram mensam accedunt.**

Probatur. (A) Ex *naturâ* et *effectibus* sacramenti. (a) Christus enim instituit hoc sacramentum *per modum cibi;* cibus autem quotidie sumitur ut vires corporis reparentur et augeantur, ut legitur in prælaudato decreto : " Ex quâ comparatione cibi angelici cum pane et manna facile a discipulis intelligi poterat, quemadmodum pane corpus quotidie nutritur, et manna in deserto Hebræi quotidie refecti sunt, ita animam christianam cælesti pane vesci posse quotidie ac recreari ". (b) Ex *effectibus* Eucharistiæ supra descriptis, n. 619, inferri potest communionem frequentem prodesse non solum *perfectis*, qui in virtutibus proficere volunt, sed etiam *peccatoribus*, qui sincere a spiritualibus morbis curari futuraque peccata præcavere intendunt.

Ad rem præfatum Decretum : " Desiderium vero Jesu Christi et Ecclesiæ ut omnes Christifideles quotidie ad sacrum convivium accedant, in eo potissimum est ut Christifideles, per sacramentum Deo conjuncti, *robur* inde capiant ad compescendam libidinem, ad *leves culpas* quæ quotidie occurrunt abluendas, et ad *graviora peccata*, quibus humana fragilitas est obnoxia, præcavenda : non

[1] Has conditiones late exposuit **Arnauld**, *De la Fréquente Communion*, 1643; cujus errores confutavit, inter alios, **Petavius**, *De Pœnitentiâ publicâ et præparatione ad communionem*, t. 8 oper., ed. *Vivès*, p. 197 sq.

[2] *Acta S. Sedis*, t. XXXVIII, p. 400-406.

autem præcipue ut Domini honori ac venerationi consulatur, nec ut sumentibus id quasi merces aut præmium sit suarum virtutum".

(B) *Ex praxi Ecclesiæ*[1]. "Hanc Dei voluntatem, juxta præfatum Decretum, priores Christifideles probe intelligentes, quotidie ad hanc vitæ ac fortitudinis mensam accurrebant: "Erant perseverantes in doctrinâ Apostolorum et communicatione fractionis panis"[2]. (a) Sæculis posterioribus usque ad *quintum*, frequens admodum erat communio : fideles corpus Christi recipere solebant quoties missæ assistebant, id est, bis, ter, vel quater in hebdomadâ, secundum diversa tempora et loca. (b) A *quinto* et præsertim *nono* sæc., refrigescente caritate, minus frequens evadit communio : in quibusdam ecclesiis, vigebat hebdomadaria communio inter devotos; sed plerumque nonnisi præcipuis festis corpus Christi recipiebatur; de quo queruntur Patres et theologi. (c) A *sæculo XIII ad XVI*, præcipui theologi, post *S. Thomam* et *S. Bonaventuram*, utilitatem frequentis et quotidianæ communionis prædicant, præsertim quando exinde augetur fervor; attamen etiam devoti nonnisi semel in hebdomadâ plerumque communicabant. (d) *Tridentinum* optaret "ut in singulis missis fideles adstantes non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam Eucharistiæ perceptione communicarent"[3]; *S. C. Concilii*, approbante *Innocentio XI*, 12 febr. 1679, declaravit omnes cujusvis cœtûs, mercatoribus atque conjugatis minime exceptis, ad communionis frequentiam admitti posse, juxta singulorum pietatem et sui cujusque confessarii judicium. Attamen, vigente Jansenianâ hæresi, non pauci, sub specie honoris ac venerationis Eucharistiæ debiti, a frequenti communione abstinuerunt. (e) Sæculo XIX mediante, instantibus undique sacerdotibus præsertim Regularibus, crebrior evasit Eucharistiæ receptio; quam praxim recenter confirmavit et ampliavit prælaudatum S. C. C. Decretum, 20 dec. 1905.

661. Declaratur. Ad thesim exponendam, utemur ipsis præfati Decreti verbis. (A) *Recta mens* imprimis requiritur: "Recta autem mens in eo est ut qui ad sacram mensam accedit non usui aut vanitati aut humanis rationibus indulgeat, sed *Dei placito satisfacere* velit, ei *arctius caritate conjungi*, ac divino illo pharmaco *suis infirmitatibus ac defectibus occurrere*". Duo igitur, præter statum gratiæ, ad frequentem communionem desiderantur : (a) *recta intentio*, quâ vitentur humana motiva et foveatur votum arctioris cum Deo unionis; (b) aliquod *sincerum proficiendi deside-*

[1] Cfr. **Dublanchy**, l. cit., t. III, p. 515-552; **H. Leclercq**, in *Dict. d'Archéol.* (*Cabrol*), t. III, 2457-2462.

[2] *Act.*, II, 42.

[3] Sess. XXII, cap. 6; cfr. sess. XIII, cap. 8.

rium, quo paulatim nostris defectibus occurramus, ideoque in virtutibus proficiamus : non enim vitia nostra emendare valemus nisi simul positive virtutes contrarias excolamus [1].

662. (B) Non autem *requiritur*, etsi maxime *expediat*, frequenter et quotidie communicantes esse *immunes ab affectu venialium*, prout olim multi theologi docuerant, post *S. Franciscum Salesium* et *S. Alphonsum* [2]. Id enim aperte declarat præfatum decretum, quia frequenter communicantes cum rectâ intentione, paulatim ab isto affectu se expediunt.

" Etsi quam maxime expediat ut frequenti et quotidianâ communione utentes, venialibus peccatis saltem plane deliberatis eorumque affectu sint expertes, sufficit nihilominus ut culpis mortalibus vacent, cum proposito se nunquam in posterum peccaturos : quo sincero animi proposito fieri non potest quin quotidie communicantes a peccatis etiam venialibus ab eorumque affectu sensim se expediant ".

(C) Curandum est tamen ut *sedula præparatio* sacram communionem antecedat et congrua *gratiarum actio* sequatur, quo majores fructus inde percipi valeant [3] :

"Cum vero sacramenta N. Legis, etsi effectum suum ex opere operato sortiantur, *majorem tamen producant effectum quo majores dispositiones* in iis suscipiendis adhibeantur, idcirco curandum est ut sedula ad sacram communionem præparatio antecedat et congrua gratiarum actio inde sequatur, juxta uniuscujusque vires, conditionem ac officia ".

663. 2° **Corollaria practica.** (a) *Omnibus christianis*, non exceptis impuberibus, qui præfatas dispositiones præ se ferunt, enixe suadendum est ut frequenter communicent.

---

[1] " Unde concludere licebit, ait **Lehmkuhl** [11], n. 212, augmentum puritatis et immunitatem a levioribus etiam peccatis paulatim crescentem signum esse quo quis probet suam rectam mentem, e contrario relapsus semper eosdem in peccata deliberata etsi venialia tantum signum esse ex quo dignoscatur defectus rectæ mentis et debitæ dispositionis... Confessario autem ante omnia incumbit indagare utrum pœnitens sincerum foveat desiderium in dies magis proficiendi Deoque arctius adhærendi. Quod nisi adsit vel excitari possit, ad Communionem frequentem ne admittat; si vero illud deprehenderit, ad frequentem vel etiam quotidianam Communionem potius adhortetur ".

[2] Juxta **S. Fr. Sales.** (*Vie dévote*, 2e Part, ch. 20), immunitas ab affectu peccati venialis requiritur ad *octiduam* confessionem; juxta **S. Alphonsum** (*Praxis*, n. 152), eadem dispositio requiritur non ad octiduam, sed ad frequentem communionem. — [3] Decret., n. 4.

"Cum autem perspicuum sit ex frequenti seu quotidianâ S. Eucharistiæ sumptione unionem cum Christo augeri, spiritualem vitam uberius ali, animam virtutibus effusius instrui, et æternæ felicitatis pignus vel firmius sumenti donari, idcirco parochi, confessarii et concionatores... christianum populum ad hunc tam pium ac tam salutarem usum crebris admonitionibus multoque studio cohortentur"[1]. Quod quidem maxime valet quoad *religiosa Instituta* et clericorum *Seminaria*: "Communio frequens et quotidiana præsertim in religiosis Institutis cujusvis generis promoveatur, pro quibus tamen firmum sit decretum *Quemadmodum*... Quam maxime quoque promoveatur in clericorum seminariis, quorum alumni altaris inhiant servitio; item in aliis christianis omne genus ephebeis"[2].

(b) Quando, in regulis aut constitutionibus *Religiosorum*, communiones aliquibus diebus affixæ inveniuntur, hæ normæ tanquam *directivæ*, non autem *præceptivæ* habendæ sunt. "Præscriptus vero communionum numerus haberi debet ut *quid minimum* pro Religiosorum pietate. Idcirco frequentior vel quotidianus accessus ad eucharisticam mensam libere eisdem patere semper debebit, juxta normas superius in hoc decreto traditas"[3]. Ad quod efficacius promovendum, hoc Decretum quotannis vernaculâ linguâ in communi legi debet infra Octavam festivitatis Corporis Christi.

(c) Juxta præfatum Decretum, ad *solum confessarium* pertinet de frequentiâ communionis judicare. Hinc *superiores* vel *superiorissæ* communitatum non debent, pro libitu suo, subditorum communiones definire; possunt tamen prohibere ne communionem recipiant subditi qui *scandalum* vel *gravem externam* culpam commiserunt, donec ad sacrum tribunal denuo accesserint. Confessarius tamen debet et ipse regulariter stare regulis a competenti auctoritate statutis, et, nonnisi ex seriâ ratione, privare debet monialem a communione per regulam permissâ, aut frequentiorem concedere[4].

[1] Decretum, n. 6. — Cfr. *S. C. Conc.*, 15 sept. 1906, *Acta*, t. XXXIX, 510.
[2] Decretum, n. 7. — [3] Decretum, n. 8.
[4] "Quod vero attinet ad permissionem vel prohibitionem ad sacram synaxim accedendi, eadem Sanctitas sua decernit, hujusmodi permissiones vel prohibitiones dumtaxat ad confessarium ordinarium vel extraordinarium spectare, quin superiores ullam habeant auctoritatem hâc in re sese ingerendi, excepto casu quo aliquis ex eorum subditis post ultimam sacramentalem confessionem communitati scandalo fuerit, aut gravem externam culpam patraverit, donec ad Pœnitentiæ sacramentum denuo accesserit.

Monentur hinc omnes, ut ad sacram Synaxim curent diligenter se præparare et accedere diebus in propriis regulis statutis; et quoties ob fervorem et spiritualem alicujus profectum confessarius expedire judicaverit ut frequentius acce-

(d) Confessarius communionis frequentiam determinare debet præsertim ex fructu in ejus receptione percepto, et attendere non solum ad progressum in fervorem, sed etiam ad tentationes quibus pœnitens impugnatur, ad victorias de tentationibus reportatas. Hinc concedi potest frequens communio iis qui etiam in peccata mortalia labuntur, dummodo strenue pugnent et sese emendare velint, quo efficacius pravos habitus eradicare valeant.

(e) Confessarius attendere etiam debet ad pœnitentis conditionem, ejusque vitæ statum, et cavere ne frequens communio ab officiis vitæ deterreat. Hinc primis conversionis temporibus, nimis frequenter communio concedi non debet, ne superbia foveatur, et fervor brevi in teporem convertatur.

664. *Corollarium de spirituali communione.* Optima sane præparatio ad frequentem S. Eucharistiæ receptionem est spiritualis communio, quæ consistit in pio desiderio Christum suscipiendi, ut eidem arctiori vinculo per ejus virtutum imitationem uniamur. Tres præcipuos complectitur actus : (a) actum vividæ fidei in realem Christi præsentiam; (b) piam recollectionem spiritualium beneficiorum quæ passione suâ Dominus meruit, et in sacrâ communione unicuique nostrûm largitur; (c) amorem erga Christum, et desiderium eum in S. Eucharistiâ, si fieri possit, recipiendi, ut ejus virtutum participes effecti, eidem simillimi reddamur. Quæ quidem feliciter expressa invenire est in oratione "O Jesu vivens in Mariâ, veni et vive in famulis tuis...", quæ in Seminariis S. Sulpitii in fine meditationis recitatur.

Communio spiritualis omni tempore et loco fieri potest, præsertim vero quando quis Missæ assistit, vel Sanctissimum visitat. Hoc exercitio innumeræ obtinentur gratiæ, cùm Deus pia suorum desideria complere non dedignetur, et in sacrâ communione eo majora beneficia largiatur quo ferventius optata fuerint : "Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes[1]".

dat, id ei ab ipso confessario permitti poterit. Verum qui licentiam a confessario obtinuerit frequentioris ac etiam quotidianæ communionis, de hoc certiorem reddere superiorem teneatur; quod si hic justas gravesque causas se habere reputet contra frequentiores hujusmodi communiones, eas confessario manifestare teneatur, cujus judicio acquiescendum omnino erit". (*S. Congr. Episcop. et Reg.*, Decret. *Quemadmodum*, 17 Dec. 1890).

[1] *Luc.*, I, 53.

Art. V. De ministro Eucharistiæ sacramenti [1].

665. Duplex est Eucharistiæ minister, minister *consecrans* et minister *dispensans*, seu distribuens. De priori dicemus ubi de sacrificio Missæ. Quoad dispensationem Eucharistiæ, agemus : 1° de *potestate* ad hoc requisitâ; 2° de *ordine* servando.

I. De potestate requisitâ.

Ut licite distribui possit sacra communio requiritur potestas *ordinis* et quædam *jurisdictio* aut *licentia*.

666. 1° *De potestate ordinis.* Ministri *ordinarii* Eucharistiæ dispensandæ *jure divino* sunt *soli sacerdotes*, ministri vero *extraordinarii* sunt *diaconi*.

(A) *Sacerdotes soli sunt ministri ordinarii, et quidem jure divino*, seu prout fuit institutum ab ipso Christo.

(a) Dicit enim *Tridentinum* [2] : " Semper in Ecclesiâ Dei mos fuit ut laici a *sacerdotibus* communionem acciperent, sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent; qui mos, tanquam ex traditione Apostolicâ descendens..., retineri debet ".

(b) Ex dicendis, soli sacerdotes sunt ministri consecrationis; atqui jure ordinario ii soli Eucharistiam dispensare debent, qui eam consecrandi facultatem habent, cùm consecratio ad distributionem tanquam ad finem ordinetur; ergo.

(c) Sacerdos potest, extra celebrationem Missæ, sibi ipsi S. communionem ministrare si adsit gravis ratio, v. g., si secus sacerdos infirmus communione privaretur; immo, juxta *S. Alphonsum*, sola devotio sufficit, si deficiat alius sacerdos [3].

(B) *Diaconi sunt ministri extraordinarii hujus sacramenti.*

(a) Constat ex *Ecclesiæ praxi;* testibus enim *SS. Justino* [4]

---

[1] **S. Thom.**, 3. p. q. 82, a. 3; **Lugo**, disp. XVIII; **Drouin**, q. IV, c. 2; **Billuart**, diss. VII, a. 3; **S. Alphonsus**, n. 230 sq.; **Konings**, n. 1287 sq.; **Lehmkuhl**, n. 134 sq.; **Gasparri**, n. 1068 sq. — [2] Sess. XIII, cap. 8.

[3] Tempore persecutionis olim permittebatur, et hodie apud exteras Missiones permittitur, etiam laicis, in carcere pro fide inclusis, sacram Eucharistiam occulte servare et sese occulte communicare, semoto irreverentiæ periculo, quando communio secus ministrari nequit. (*Collectanea*[2], n. 928 (728).

[4] *Apolog.*, I, cc. 65, 67, *P. G.*, VI, 428 sq.

et *Cypriano* [1], diaconi, ut sacerdotis celebrantis adjutores, aliquando utramque speciem, aliquando solam speciem vini ministrabant; et insuper ex Pontificali, ubi diaconi vocantur "comministri et cooperatores corporis et sanguinis Domini". — Attamen sunt solum *extraordinarii* ministri, ut probatur ex *Statutis Ecclesiæ antiquis a S. Cæsario Arelatensi* editis (can. 38)[2]: "Diaconus corpus Christi, præsente presbytero, tradere non præsumat"; siquidem per ordinationem hanc potestatem accipiunt solum ut sacerdotum adjutores, ac dependenter ab eis.

(b) Hinc in casu *extremæ* necessitatis, presbytero absente, diaconus non solum potest, sed debet viaticum ministrare; item in casu *gravis* necessitatis, v. g., quando parochus die magnæ festivitatis audiendis confessionibus totus est occupatus, posset diaconus communionem distribuere, cum licentiâ Episcopi, immo, juxta quosdam, cum licentiâ parochi, ubi lex specialis id non prohibet, quod tamen hodie raro fit. Extra hos casus non licet.

Subdiaconus autem et *inferiores ministri* non sunt, juxta hodiernam disciplinam, ministri etiam extraordinarii Eucharistiæ dispensandæ, licet primis sæculis hoc officium ipsis commissum fuerit; in casu tamen veræ necessitatis, ne moribundus necessario viatico privaretur, eis, immo et laico licet, juxta probabilem sententiam, Eucharistiam infirmo deferre.

667. 2° *De licentiâ ministrandi.* (a) Ad Eucharistiæ dispensationem requiritur *jurisdictio* aut quædam *licentia superioris*, ita ut peccaret graviter qui, sine licentiâ Pastoris saltem tacitâ, eam ministraret. Ratio est quia pastoribus cura incumbit oves proprias pascendi; atqui Eucharistia est unum e præcipuis mediis oves pascendi.

(b) Jurisdictionem *ordinariam* habent S. Pontifex pro totâ Ecclesiâ, Episcopus in suâ diœcesi, parochus in suâ parochiâ, Prælatus regularis relate ad subditos.

(c) Insuper communionem dispensare possunt qui directe vel indirecte licentiam acceperunt ab eo qui jurisdictionem ordinariam habet, v. g., ii quibus permittitur Missam celebrare in ecclesiâ aut oratorio, in quo servatur SS. Sacra-

[1] *De lapsis*, 25, *P. L.*, IV, 485.
[2] Apud Bruns, *Canones*, I, 145.

mentum; quoad alia oratoria, *Pius X* statuit, 8 maii 1907, ut in Indultis oratorii privati intelligatur inclusa facultas communionem distribuendi iis omnibus qui missæ adsistunt, salvis juribus parochialibus [1].

(d) Quando agitur de ordinariâ communione, licentia potest facile præsumi, non autem tam facile quando agitur de communione paschali in illis locis ubi fieri debet in propriâ parœciâ, aut de primâ communione; quâ de re statuta diœcesana sedulo servanda sunt.

(e) Extra casum *necessitatis*, non licet *viaticum* ministrare non subditis sine expressâ licentiâ; *regulares* autem hanc regulam violantes, excommunicationem non amplius incurrunt S. Pontifici simpliciter reservatam [2].

II. Ordo servandus.

668. 1° **Quoad communionem in genere.** Ordo præscriptus quoad communionem ministrandam respicit *tempus*, *ritum* et *defectus* qui occurrere possunt.

(A) Quoad *tempus*. (a) Generatim S. Eucharistia dispensari potest quâlibet die, excepto tempore interdicti localis et die Parasceves; tunc enim dari nequit nisi graviter decumbentibus. Hodie nil prohibet quin distribuatur Sabbato sancto, inter Missarum sollemnia et etiam expletâ missâ [3]. (b) Permittitur sicut Missa, ab aurorâ usque ad meridiem, immo et vespere, non autem noctu, nisi agatur de infirmis, aut adsit quædam necessitas. (c) Communio non solum intra, sed extra Missam dari potest, dummodo adsit ratio utilitatis [4]. (d) Non debet dari communio in Missâ *Nativitatis*, quæ *mediâ nocte* celebratur, nisi adsit specialis permissio a S. Pontifice [5] (quæ recenter piis domibus concessa est) [6].

(B) Quoad *ritum*. Quando communio datur extra Missam, hæc præcipue serventur : (a) duæ candelæ accendantur aut saltem una si altera inveniri nequeat; (b) minister, aut ipsius defectu, sacerdos

[1] *A. S. S.* LX, 589.

[2] Tanquerey-Cimetier, *De Censuris*, n° 118. — Hæc enim excommunicatio non amplius in *Codice* recensetur.

[3] *A. A. S.*, VI, 197.

[4] Olim disputabatur num sacerdos, paramentis nigris indutus, communionem ante, intra aut post missam, distribuere posset. Hodie vero, ex decreto *S. C. R.* 27 Junii 1868, certo licet sive intra missam, sive immediate post, immo, datâ rationabili causâ, immediate ante : omittenda est tamen benedictio. — Vetitum est autem communionem dare, sive intra sive extra Missam, in altari ubi SS. Sacramentum exponitur, nisi consuetudo id ferat, deficiente alio altari.

[5] *S. C. Rit.*, 1641. — [6] *A. A. S.*, t. I, p. 146.

ipse recitet *Confiteor;* (c) sacerdos, prius lotis manibus, indutus superpelliceo et stolâ coloris diei (vel albâ) consuetas preces recitet, et Eucharistiam ministret; (d) ad altare reversus, dicat "*O sacrum convivium*" cum versiculo et oratione; (e) tandem, ablutis digitis, et ciborio reposito, det benedictionem.

(C) Quoad *defectus*. (a) Deficientibus hostiis, dividi possunt particulæ sacræ in duas vel tres partes, modo adsit justa causa; immo posset detrahi pars majoris hostiæ pro viatico deferendo, aut etiam ad communicandum fidelem, qui secus diu, aut non sine incommodo, exspectare deberet. Non licet autem devotionis causâ, plures particulas, vel majorem, dare communicanti.

(b) Si hostia cadit in mappam, signetur locus, deinde abluatur, et aqua in piscinam projiciatur; si autem in terram, locus tegatur et postea abradatur et abluatur; si in sinum mulieris, aut intra vestes, ipsa mulier hostiam extrahere debet et reponere in ciborio; digiti vero illius postea abluantur, et aqua in sacrarium projiciatur.

669. 2° **Quoad communionem ægrotis delatam.** (a) *Viaticum* summo studio ac diligentiâ ægrotantibus opportuno tempore procurandum est, ne tanto bono, parochi incuriâ, priventur [1]. Viaticum ministrari potest statim ac adest probabile periculum mortis. Quamvis parochus non teneatur, stricte loquendo, ministrare viaticum propriæ vitæ periculo, quia non est sacramentum necessarium, omnino laudanda est praxis eorum qui, tempore pestis, vitam suam exponunt ad viaticum ministrandum.

(b) Modus viaticum ad ægrotos deferendi in *Rituali* describitur, et in catholicis regionibus, quoties moraliter fieri potest, accurate servandus. Sed, in regionibus in quibus grassantur hæretici vel infideles, *privatim* deferri potest, secundum *Statuta* cujuslibet provinciæ aut diœcesis.

(c) Insuper *S. C. de disciplinâ Sacramentorum*, 23 dec. 1912, statuit Ordinarios permittere posse ut malâ affectis valetudine, qui domo egredi nequeant, et sacram communionem ob devotionem petant, præsertim si *frequenter*, Eucharistiam deferatur privatim, servato saltem sequenti ritu: "Sacerdos stolam semper habeat propriis coopertam vestibus; in sacculo seu bursâ pyxidem recondat, quam per funiculos collo appensam in sinu reponat; et nunquam solus procedat, sed uno saltem fideli, in defectu clerici, associetur" [2].

(d) Regulariter sacerdos ministrare viaticum debet cum veste talari, stolâ albâ et superpelliceo; hinc *C. Balt. II* ait (*loc. cit.*):

---

[1] "Gravissimi sane peccati reus esset animarum pastor, cujus ob oscitantiam vel una anima ex hâc vitâ migraret cælesti cibo haud refecta" (*C. Balt. II*, 262).

[2] *A. A. S.*, t. IV, 725. — Quem ritum jam proposuerat *Bened. XIV*, in decreto *Inter omnigenas*, 2 febr. 1744.

"Nunquam nisi in extremâ necessitate vel ipsam hostiam, vel vas sacrum in quo servatur, stolâ saltem non induti attrectent. Cum in Ecclesiâ Sanctissimum e tabernaculo extrahunt, semper superpelliceo et stolâ sint induti" [1].

670. 3° Quoad modum S. Eucharistiam asservandi. Regulas hâc de re servandas C. Plen. *Balt. II* (n. 265-268) sic brevi compendio exhibet: (a) Consuetudinem antiquissimam asservandi in Ecclesiis S. Eucharistiam, ut omnino salutarem et necessariam, retinendam esse decrevit C. *Trid.* (sess. XIII, cap. 6). Conservari debet in ecclesiâ cathedrali, et in quâvis ecclesiâ parochiali, ut ad infirmos, datâ occasione, deferri possit.

(b) SS. Sacramentum asservandum est uno tantum in loco cujuscumque ecclesiæ, in quâ custodiri potest, solet aut debet [2]. Custodiendum vero est super corporali in tabernaculo decenter ornato, clavi obserato, quæ clavis semper a sacerdote, qui ecclesiæ vel sacelli curam gerit, custodiri debet. Tabernaculum conopæo decenter opertum exigit Rituale Romanum [3]. Consuetudinem illi superimponendi sacras reliquias, etiam SS. Crucis, vel Instrumenta Dominicæ passionis pictasque imagines, ita ut tabernaculum pro basi inserviat, dum in eo servatur Sanctissimum, improbavit *S. Rit. Cong.* (31 mart. 1821), neque posse vasa florum vel quid simile ante ostiolum retineri edixit (22 Jan. 1701). Tabernaculum debet esse decenter ornatum, et intus vero aliquo panno serico decenter contectum [4]. In eo servetur S. Eucharistia in pyxide, seu ciborio, ex solidâ decentique materiâ, et suo operculo bene clausâ, albo velo coopertâ [5]. Vasa SS. Oleorum, reliquias, vel aliud in eo reponere non licet. Abusus vero, qui alicubi irrepsit, habitandi vel dormiendi in eâ parte domûs religiosæ quæ supra altare est sita, nullo interposito baldachino, non amplius tolerandus, sed prorsus eliminandus est [6].

(c) Coram Sanctissimo lampas semper accensa habeatur, ex oleo olivarum nutrita, vel saltem ex aliis oleis quantum fieri possit vege-

---

[1] In *Statibus Fœderatis*, aliisque regionibus ubi sacerdotes veste talari non utuntur per vias, mos invaluit ministrandi viaticum cum stolâ, absque superpelliceo et veste talari; hæc praxis certe non est laudabilis, sed, propter difficultatem secus agendi, tolerari potest, quamdiu Episcopi id non prohibuerunt (**Sabetti**, n. 690). Cetera quæ hujus sacramenti administrationem respiciunt vide apud Liturgistas, v. g. **O' Kane**, *Notes on the Rubrics*, cc. XII, XIV; **Wapelhorst**, *Compendium S. Liturgiæ*, p. 3, c. 4. Cfr. **Many**, *op. cit.*, n. 165-170.

[2] *S. Cong. Episc.*, 13 Oct. 1620. — [3] Cfr. *S. C. Rit.*, 27 Jul. 1878, n. 3456.

[4] *S. Cong. Episc.*, 26 Oct. 1575.

[5] *S. C. Episc.*, 26 Jul. 1588, hoc decretum edidit: "SS. Sacramentum teneri non debet in vasculis eburneis, sed in pyxide argenteâ intus deauratâ". — De his omnibus cfr. **Many**, *op. cit.*, n. 143-155.

[6] *S. C. Rit.*, 26 April. 1834.

talibus'; nec citra veram necessitatem privilegio utendum, si quod fuerit concessum, illud sine lumine retinendi.

(d) *Rituale Romanum* jubet particulas SS. Eucharistiæ frequenter renovari; et *Cæremoniale Episcop.* id semel saltem in hebdomadâ faciendum præcipit (l. I, c. 6, § 2). Hanc regulam, quam *S. R. C.*, nedum sæpius confirmavit, verum etiam stricte et rigorose obligare declaravit (7 Sept. 1850), sacerdotes omnes fideliter servent. Ubi sacerdos novas consecraverit hostias, veteres primo distribuat, vel sumat[2], minime vero in tabernaculo servet. Curet insuper ut particulæ consecrandæ recentes sint.

Caput iij.

DE SACRIFICIO MISSÆ[3].

Eucharistia est non solum *sacramentum* quo *gratia* communicanti confertur, sed etiam *sacrificium* quo Deus publice et excellenter colitur.

Prænotanda : Notio sacrificii Missæ.

Exponemus : 1° quid sit *sacrificium in genere*, et 2° quid sit *sacrificium Missæ*.

671. 1° **Notio sacrificii in genere.** Vox *sacrificium* idem sonat ac *sacrum facere*, proindeque designat actionem quâ aliquid sacrum efficitur. (a) *Lato sensu* definitur quodcumque opus bonum, sive internum sive externum, in honorem Dei elicitum : " Immola Deo sacrificium laudis "[4]. (b) *Stricto*

[1] *S. C. R.*, 9 Jul. 1864. — [2] *S. C. R.*, 3 Sept. 1672.

[3] Præter opera initio Tractatûs allegata, cfr. : **Tanner**, *De ss. Missæ sacrificio*, 1620; **Benedictus XIV**, *De ss. Missæ sacrificio* (*Migne, Cursus theol.*, XXIII); **Becanus**, *De triplici sacrificio naturæ, legis, gratiæ*, 1631; **Hergenröther**, *Die Eucharistie als Opfer*, 1868; **Thalhofer**, *Die Opferlehre des Hebräerbriefes*, 1855; Id., *Das Opfer des Alten und des Neuen Bundes*, 1870; **Lambrecht**, *De ss. Missæ sacrificio*, 1874; **Probst**, *Die Abendländische Messe vom 3 bis 8 Jahrhundert*, 1896; **Bickel**, *Messe und Pascha*, 1871; **Gihr**, *Das heilige Messopfer*[10], 1907, gallice redditum auctore *L. T. Moccand*; **Stentrup**, *De sacrificio Eucharistiæ*, 1889; **Many**, *Prælectiones de Missâ*, 1903; **Hedley**, *The holy Eucharist*, 1907, gallice redditum auctore *A. Roudière*.

[4] *Ps.* XLIX, 14.

sensu, prout est specialis actus religionis publicæ, definitur : *oblatio rei sensibilis, ejusque destructio vel mutatio, a ministro legitimo soli Deo facta, ad significandum agnitionem supremi ejus dominii et veniam implorandam, quam sequitur quædam cum Deo communio.* Quæ quidem definitio jam explicata fuit (*de Verbo Incarn.*, n. 1184), ubi etiam sacrificii *originem* et *significationem* declaravimus (n. 1175-1178).

Sacrificium est in genere *signi*, quatenus est actio quædam externa, quæ totam suam excellentiam desumit ex eo quod per eam homo significat seu exprimit interiorem adorationis affectum quo se totaliter Deo devovet [1].

Ad sacrificium quatuor præsertim requiruntur : (a) *oblatio rei sensibilis*, quâ offerens significat velle seipsum, cum victimâ, Deo dedicare; res autem oblata debet esse *sensibilis*, quia sacrificium proprie dictum est actus cultûs *publici*, externaque manifestatio internæ religionis; (b) *immutatio victimæ*, sive *physica* per veram immolationem [2], sive *moralis*, victimam in statu humiliori constituens, ut sic melius significetur agnitio supremi Dei dominii, qui solus est vitæ et mortis auctor, solusque jus habet ut vivat et glorificetur; (c) *legitimus minister*, ut acceptus mediator esse possit inter Deum et societatem; (d) *supremi Dei dominii recognitio :* hic est enim sacrificii *finis essentialis*, cui tamen alius additur in statu naturæ lapsæ, videlicet *reparatio* offensæ Deo per peccatum irrogatæ.

672. 2° Definitio sacrificii Missæ.

(A) *Quoad nomen* [3]. Apud *Græcos*, sacrificium Missæ vocatur μυσταγωγία, id est peractio mysterii, ἱερουργία seu actio sacra, λειτουργία seu ritus. Apud *Latinos*, vocatur *sacrificium*, *oblatio*, *agenda* seu actio per excellentiam, sed præsertim *Missa;* hoc nomen quarto sæculo introductum, communiter derivatur a latinâ voce *mitto*, quia, post sermonem, ante offertorium, catechumeni dimittebantur, juxta illud *S. Augustini* [4] : " Post sermonem, fit *Missa*

[1] *Sum. theol.*, 2ª 2æ, q. 85, a. 2; Card. Billot, I, p. 568.

[2] Si supernaturaliter contingat rem non offerri in propriâ specie, sed in *alienâ specie*, sufficit ut hæc res sub quodam externo habitu mortis præsens sistatur, ut lucide ostendit Card. Billot, p. 571.

[3] A. Fortescue, *Mass*, in *The Cathol. Encyclop.*, New-York, t. IX, p. 791.

[4] *Sermo* XLIX, 8, *P. L.*, XXXVIII, 324. — *S. Ambrosius* primus esse videtur qui hanc vocem adhibuerit, *Epist.*, l. I, XX, 4-5, *P. L.*, XVI, 995.

catechumenis, manebunt fideles"; hinc etiam hodie, in fine sacrificii dicitur : " Ite, missa est", id est recedite, vobis datur *missio* seu licentia abeundi.

(B) *Quoad rem,* Sacrificium Missæ definitur : *sacrificium novæ Legis, in quo Christus offertur et mystice immolatur, sub speciebus panis et vini, per hominem ministrum, pro Ecclesiâ, ad agnoscendum Dei dominium supremum, nobisque applicandum satisfactiones et merita suæ passionis.* Dicitur :

(a) Sacrificium *novæ Legis*, ut sic distinguatur a sacrificiis *V. Legis* quæ solum figurativa erant, dum sacrificium Missæ est figurarum completio.

(b) In quo *Christus*, etc. : quibus verbis indicatur tum *victima*, tum *principalis sacerdos*, qui Christus est; ipse enim realiter præsens in Eucharistiâ seipsum Deo offert et immolat.

(c) Sub *speciebus*, etc. : hic indicatur *modus* quo fit sacrificium Missæ; Christus enim non immolatur modo visibili et cruento super altare, ut in cruce factum est, sed modo *mystico* et *incruento*, qui tamen sensibiliter per separationem specierum exprimitur, ut infra exponetur, n. 690.

(d) Per hominem *ministrum :* id est per sacerdotem legitime consecratum, qui est minister secundarius hujus sacrificii, dum Christus ipse remanet principalis minister.

(e) Pro *Ecclesiâ, primario* pro universali Ecclesiâ militante, sed *secundario* tamen pro Ecclesiâ in purgatorio patiente, immo et in honorem Sanctorum qui Ecclesiam triumphantem constituunt.

(f) Ad *agnoscendum*, etc. : quibus verbis duplex *finis* sacrificii Missæ innuitur, *primarius* quidem gloria Dei, *secundarius* autem applicatio fructuum passionis unicuique fidelium.

673. Hanc definitionem esse legitimam ex thesibus sequentibus probabitur. Hinc sacrificium Missæ convenit quidem cum sacramento Eucharistiæ, in eo quod utrumque est *signum sensibile* et *sacrum*, ad gloriam Dei et salutem animarum conducens; sed sacrificium a sacramento differt : (a) ratione *essentiæ :* prius enim essentialiter consistit in *actione*, quâ victima immolatur, posterius in *susceptione* victimæ jam immolatæ; (b) ratione *finis :* prius *primario* ad Dei gloriam et cultum, posterius *directe* ad nostram sanctificationem refertur; (c) ratione *subjecti :* prius directe et per se pro *multis* offertur multisque prodest, dum posterius directe *soli* suscipienti prodest.

Divisio capitis. Dicemus : 1° de *existentiâ* et *essentiâ* sacrificii Missæ; 2° de ejus *effectibus;* 3° de *iis pro quibus offerri* possit; 4° de *ministro;* 5° de *præceptis liturgicis.*

Art. I. De existentiâ et essentiâ sacrificii Missæ [1].

§ I. De existentia hujus sacrificii.

674. *Errores.* (a) *Lutherus* doctrinam de sacrificio Missæ primum retinuerat; postea autem, suadente diabolo, ut ipse fatetur, eam ut impiam et sacrificio crucis injuriosam rejecit [2]. (b) *Calvinistæ*, qui præsentiam realem negant, eo ipso rejiciunt sacrificium Missæ, immo doctrinam catholicam exhibent ut multis abusibus ansam præbentem [3]. (c) *Anglicani*, sub Henrico VIII, sacrificium Missæ retinuerant, paucis in Liturgiâ mutatis, sed, sub Eduardo VI, declaratum fuit "Missarum sacrificia blasphema figmenta esse et perniciosas imposturas" (art. XXXI). — Nostris tamen diebus, quidam inter Anglicanos, *Ritualistæ* vocati, tum præsentiam realem, tum sacrificium Missæ de novo admiserunt [4].

675. *Thesis :* **Missa est verum et proprie dictum sacrificium N.Legis.** *De fide* est contra Novatores ex *Trident.* [5]: "Si quis dixerit, in Missâ non offerri Deo verum et proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud quam nobis Christum ad manducandum dari : A. S."

676. 1° **Probatur Scripturâ.** (A) Ex *Vet. Test.* (a) Celebre est vaticinium *Malachiæ*, in quo, post prædictam veterum sacrificiorum abrogationem, novum et perfectius annuntiatur sacrificium : "Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum : et munus non suscipiam de manu vestrâ. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, et in omni loco

[1] **S. Thom.**, q. 83, a. 1; **Suarez**, disp. 74; **Bellarminus**, l. V, c. 5-27; **Lugo**, disp. XIX, s. 2; **Drouin**, *de Sacrificio euch.*, q. IV; **Billuart**, diss. VIII, a. 1; **Franzelin**, *de Sacrificio*, th. 8-11; **Stentrup**, *Soteriologia*, th. 84-87; **Rosset**, n. 1024 sq.; **de Augustinis**, th. 14-15; **Pesch**, n. 852 sq.; **Billot**, th. 53; **Sasse**, th. 20-24.

[2] Cf. **O' Connor**, *Luther's own Statements*, p. 13, ubi narrat se mediâ nocte cum diabolo disputâsse, posteaque argumenta refert, quibus diabolus Missam, præsertim privatam, impugnat.

[3] Ita **Hodge***, *System theol.*, III, p. 688.

[4] Cf. **Morgan Dix***, *The sacramental system*, p. 171.

[5] Sess. XXII, can. 1.

sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda "[1]. Quæ quidem verba de sacrificio Missæ prædicata sunt, ut a *Trident.*[2] declaratur : " Et hæc quidem illa munda oblatio est... quam Dominus per Malachiam nomini suo... in omni loco mundam offerendam prædixit ".

Revera ibi prænuntiatur sacrificium : 1) *novum*, cùm sit judaicis sacrificiis subrogandum : " Munus non suscipiam de manu vestrâ "; 2) *proprie dictum*, nam vox hebraica *Minchah*, quæ latinæ voci *oblatio* respondet, sensu *sacro* seu liturgico, prout hic sumitur, designat sacrificium præsertim incruentum[3]; quæ interpretatio *contextu* firmatur, nam eadem vox *minchah*, versu 10, ad designanda Judæorum sacrificia usurpatur, quæ certe vera sacrificia erant; insuper voces hebraicæ *muqtar*, *muggash*, quæ stant pro *sacrificatur* et *offertur*, sunt *sacrificales*, seu de sacrificiis proprie dictis prædicantur; tandem sacrificia improprie dicta semper in usu fuerunt, nec proinde tam emphatice prædici indigebant; 3) *universale*, nam in omnibus gentibus, in omni loco offertur; siquidem " *ab ortu solis usque ad occasum* " totum orbem terrarum designat, ut patet ex parallelis locis[4]; aliunde additur " *in Gentibus* ", quo vocabulo plurali populi Israelitis alieni designabantur; tandem " *in omni loco* " dicitur per oppositionem ad sacrificia judaica quæ in *uno* loco offerebantur; 4) *mundum*, seu purum et Deo gratum.

Atqui hoc sacrificium non potest esse sacrificium Aaroniticum, nec paganum, nec sacrificium crucis, sed est sacrificium Missæ. 1) Non est sacrificium *Aaroniticum*, quod declaratur abrogandum esse, et in solo templo Jerusalem

[1] *Malach.*, I, 10-11. Cf. **Corluy**, *Spicilegium*, vol. II, p. 398 sq.; **Knabenbauer**, *Comment. in Proph. minores*, 1886, in h. loc.; **A. Van Hoonacker**, *Les douze petits prophètes*, 1908, p. 711-714.

[2] Sess. XXII, cap. 1.

[3] Hâc de re audiatur protestans auctor, **A. Cave** (*The Scripture doctrine of sacrifice*, 1877, p. 479) : " *Minchah*, a radice *manach* (dare) multiplici sensu adhibetur, qui clarissime semper ob contextum detegitur, atque eamdem ideam exprimit fundamentalem. Aliquando ad farinæ oblationem significandam adhibetur, prout in Levitico describitur; aliquando ampliorem habet sensum et incruenta sacrificia exhibet per oppositionem ad cruenta, exempli gratia *Ps.* XXXIX, 7; *Isa.*, XIX, 21; *Dan.*, IX, 27. Aliquando vero sacrificium cruentum, sicut agni oblationem mane aut vespere factam, exempli gratia *III Reg.*, XVIII, 29; *IV Reg.*, III, 20; *Ps.* CXII, 2; *Dan.*, IX, 21 ".

[4] *Ps.* XLIX, 1; CVI, 3; CXII, 3.

offerebatur; 2) nec sacrificium a *Gentibus paganis* oblatum, quidquid contendunt *Liberales* [1], cum Prophetæ istiusmodi sacrificia abhorrerent; 3) non est sacrificium *crucis* : licet enim sit novum et perfectum, tamen non est oblatum in omni loco, sed in uno, prope Jerusalem. Remanet igitur ut sit *sacrificium Missæ*, quod est simul *novum*, quatenus veteribus sacrificiis successit; *proprie dictum*, ut infra ostendetur; *universale*, utpote celebratum ubique terrarum; *mundum*, cùm hæc sit oblatio munda, quæ nullâ offerentium iniquitate possit inquinari.

(b) Confirmatur ex *Ps.* CIX, 4, ubi dicitur : " Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech ". Hunc psalmum messianicum esse, et ad Christum referri, constat ex N. Testamento [2]. Unde sic : Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, ac proinde sacrificium offerre debuit simile sacrificio panis et vini quod Melchisedech obtulit [3]; atqui res ita se habet, si Christus vere instituit ac peregit sacrificium eucharisticum.

677. (B) *Ex N. Test.* (a) *Ex verbis institutionis Eucharistiæ* [4] sic argumentari licet : in ultimâ cœnâ, Christus, Eucharistiam instituendo, verum sacrificium, licet incruentum, obtulit; atqui Apostolis præcepit facere quod ipse in cœnâ fecerat : " Hoc facite in meam commemorationem "; ergo Eucharistia est verum sacrificium, licet incruentum. — *Minor* constat.

Probo *majorem*. Christus enim non simpliciter dixit : " Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus ", sed addidit de corpore " quod pro vobis datur " τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, " quod pro vobis traditur ", et de sanguine " qui pro vobis effunditur " ἐκχυνόμενον. Atqui hæc verba sive intelligantur de *præsenti tempore*, ut in textu *græco*, sive intelligantur de *futuro tempore*, ut in *Vulgatâ*, significant corpus et sangui-

[1] Dicunt quidem Prophetam loqui de sacrificio quod jam existit " *offertur* ". Sed immerito; nam sæpe Prophetæ tanquam præsentes describunt res futuras (v. g., *Isa.*, VII, 14), quia nempe eas vident absque respectu temporis.

[2] *Matt.*, XXII, 42-45; *Hebr.*, VI, 20; VII, 17, etc.

[3] *Gen.*, XIV, 18.

[4] " Hoc est corpus meum quod pro vobis datur " (*Luc.*, XXII, 19); " quod pro vobis tradetur " (*I Cor.*, XI, 24); " Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur " (*Marc.*, XIV, 24); " qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum " (*Matt.*, XXVI, 28).

nem Domini Apostolis traditum fuisse in *statu victimæ;* nam : 1) corpus et sanguis Christi dantur ut *memoriale passionis Christi*, ideoque in ordine ad sacrificium mox offerendum ut *ab invicem separata* exhibentur, et tanquam *cibus in communionem* præbentur. 2) Confirmatur ex *circumstantiis;* Christus enim Eucharistiam instituit ut antiquo paschati substituatur, quod verum erat sacrificium; quapropter eam instituit eo *tempore* quo paschale sacrificium celebrabatur; et quidem *sub speciebus panis et vini*, quæ in sacrificiis antiquis adhibebantur, præsertim in paschali celebratione; cum *verbis* quæ ideam sacrificii naturaliter recolebant, nam verba "calix sanguinis mei, Novi et Æterni Testamenti" similia sunt verbis a Moyse prolatis dum sacrificium obtulit ad Vetus Test. confirmandum : "Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum" [1]; ergo eucharistia rationem habet sacrificii.

678. (b) *Ex doctrinâ S. Pauli.* 1) Ex textibus quibus Christus exhibetur ut *sacerdos* "*secundum ordinem Melchisedech*" [2] et quidem "*in æternum*" [3]. Ut enim advertit *S. Cyprianus* [4], Christus fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, non solum quia habuit sacerdotium Levitico sacerdotio præcellens, sed etiam quia "obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est panem et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem". — Præterea, si Christus habet sacerdotium *perpetuum*, utique etiam in terrâ, ut satis indicat textus Apostoli, usque in sæculi finem apud nos necesse est offerat per ministros. Atqui nullum aliud sacrificium offert nisi suum corpus et sanguinem in Eucharistiâ.

[1] *Exod.*, XXIV, 8. — Hâc de re animadvertit protestans auctor, **A. Cave**, *op. cit.*, p. 432-439 : "Voluisse Dominum nos edocere Cœnam cum veteribus sacrificiis aliquo modo connecti, ex sequentibus conjicere possumus : primo, ex tempore quo fuit instituta; secundo ex symbolis a Domino nostro adhibitis; tertio, ex verbis quibus convivas est alloquutus... Cœna dici potest aliquo modo sacrificium; relationem manifestam ad præscriptiones mosaicas de sacrificiis habebat.. Sacrificium cœnæ est ideo intime cum sacrificio paschali connexum, Calvarii expiationem nobis in mentem revocans". Idem tradit **Stephens***, *The Theology of the New Testament*, p. 132. — [2] *Heb.*, VII, 17.

[3] "Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere; hic autem, eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium". *Heb.*, VII, 23-24.

[4] *Epist. 63*, ad Cæcilium, n. 4, **Journel**, 581.

2) Ex locis ubi docet christianos habere *altare* [1], et exinde verum sacrificium, quod æquiparat, immo anteponit S. Paulus sacrificiis judaicis. Hoc autem sacrificium nequit esse nisi eucharisticum, ut expresse explicat ipse Apostolus [2] : " Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?... Videte Israel secundum carnem : Nonne qui edunt hostias participes sunt altaris? Quid ergo? dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant et non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere et calicem dæmoniorum ".

679. 2° Traditione probatur. (A) *Per tria priora sæcula* Missa habetur ut sacrificium verum, a sacrificiis antiquæ legis distinctum, eaque complens et perficiens.

Ita auctor *Doctrinæ duodecim Apostolorum* (Didache) et *S. Justinus* animadvertunt in celebratione Eucharistiæ impleri vaticinium Malachiæ [3]; *S. Irenæus* declarat sacrificia Judæorum non amplius esse Deo acceptabilia, sed ab Ecclesiâ Deo offerri sacrificium panis et vini, a Malachiâ prænuntiatum, sacrificium corporis et sanguinis Christi, cujus oblatione fideles participes fiunt cælestium donorum [4]; *S. Cyprianus* totâ epistolâ ad Cæcilium disserit de sacrificio Eucharistico quod offerri debet sicut " Dominus et Deus noster, sacrificii auctor et doctor, fecit et docuit " [5], et accurate describit hujus sacrificii materiam, nempe panem et vinum, quod fit ipsius corpus et sanguis.

680. (B) *A sæc. IV° ad VI^um* : (a) *Patres* ostendunt intimam esse connexionem inter sacrificium eucharisticum et sacrificium crucis cujus est continuatio, et in utroque eamdem esse victimam.

1) *S. Cyrillus Hierosol.* [6] totum *ritum* sacrificii Missæ describit, ubi offertur eadem propitiationis victima ac in cruce, præcipue vero *anaphoram* seu canonem, nempe *præfationem*, in quâ sacerdos fideles invitat ut, depositis curis, cor sursum habeant in cælo; *invocationem angelorum*, cum quibus Deum laudamus dicendo : *Sanctus*, etc.; *epiclesim*, quâ Deus exoratur ut faciat panem corpus Christi; *sacrificium ipsum* incruentum et propitiatorium, seu " Chris-

[1] *Heb.*, XIII, 10. — [2] *I Cor.*, X, 16-12.
[3] *Didache*, c. 14; *Dial. cum Tryph.*, n. 116, *P. G.*, VI, 746 sq.
[4] *Adv. hæres.*, l. IV, c. 17, *P. L.*, VII, 1019 sq.
[5] *P. L.*, IV, 373.
[6] *Catech.* XXIII, quæ tota legenda est, *P. G.*, XXXIII, 1109-1128.

tum mactatum pro peccatis nostris"; *commemorationem vivorum* et eorum qui in pace dormiunt; postea exponit *orationem dominicam*, *communionem* et *gratiarum actionem*. Exinde apparet valde antiquam esse sacram liturgiam quoad partes essentiales, et in eâ inveniri quidquid sacrificium constituit.

2) *S. Joannes Chrysost.* docet Christum, sacerdotem et hostiam in cruce, quotidie a sacerdotibus offerri in memoriam ejus mortis, ita ut una eademque sit hostia ac ea quæ in cruce oblata est : "Offerimus quidem, sed ejus mortem revocamus in memoriam, et ipsa *una* est non multæ... quoniam semel fuit oblata sicut illa fuit in sancta sanctorum"[1]. Hujus autem sacrificii excellentiam ita describit[2] : "Cùm enim videris Dominum immolatum et jacentem, et summum sacerdotem sacrificio incumbentem ac precantem, omnesque pretioso illo sanguine rubentes, an putas te cum hominibus et in terrâ esse, annon potius in cælos translatum?"

3) *S. Augustinus* ostendit hoc sacrificium, in Antiquâ Lege præfiguratum, esse passionis Domini commemorativum : "Hujus sacrificii caro et sanguis ante adventum Christi per victimas similitudinum promittebatur, in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur, post ascensum Christi per sacramentum memoriæ celebratur"[3].

(b) Eâdem ætate, *liturgiæ* omnes, licet in multis ritibus discrepantes, disertis vocibus testantur Missam esse *plenum et verum sacrificium*, *oblationem et immolationem;* præcipue vero in *anamnesi*, quæ consecrationem sequitur, manifeste supponunt Missam esse sacrificium commemorativum passionis et mortis Christi, quâ ejus fructus nobis applicantur[4].

681. (C) *A sæc. VI° ad XIII^um^*, duo præsertim inculcantur : *natura* hujus sacrificii quod *quamdam immolationem* involvit, ejusque *effectus*.

(a) *Græci* præcipue *immolationem* Christi in Eucharistiâ exponere satagunt. *Eutychius Constantinop.* ait Christum *mystice immolari*, ejusque mortem per fractionem panis repræsentari[5]. *Nestorius* scribit Christum in Eucharistiâ *figurative crucifigi* et gladio sacerdotalis orationis *mactari*[6]. Quod et antea *S. Gregorius Naz.* jam dixerat : "Quando incruentâ sectione secaveris corpus et sanguinem dominicum, vocem adhibens pro gladio"[7].

---

[1] *Homil. in ep. ad Hebr.*, XVII, 3, *P. G.*, LXIII, 131; Journel, 1222.

[2] *De sacerdotio*, l. III, 4, *P. G.*, XLVIII, 642; Journel, 1118.

[3] *Cont. Faustum*, XX, 21, *P. L.*, XLII, 385; Journel, 1604.

[4] *Constit. Abostolorum*, ap. Kirch, *Enchiridion*, 616; *Peregrinatio Silviæ;* F. Cabrol, *Dict. d'Archéol.*, t. I, 1880, 1898.

[5] *Sermo de Paschate*, II, 3, *P. G.*, LXXXVI, 2393, 2396.

[6] Ap. Loofs, *Nestoriana*, p. 241.

[7] *Epist.* CI, ad Amphiloc., *P. G.*, XXXVII, 280.

(b) *Latini* hanc immolationem pariter declarant, sed insuper sacrificii eucharistici *effectus*, qui iidem sunt ac sacrificii crucis. 1) *S. Gregorius M.* asserit per oblationem hostiæ salutaris expiari culpas defunctorum, et narrat quomodo Justus monachus a purgatorio liberatus fuerit post triginta missas pro eo celebratas [1]. Alios effectus præclare describit, simulque dispositiones ad eos consequendos necessarias, præsertim contritionem : " Hæc namque singulariter victima ab æterno interitu animam salvat... Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis sacrificium quod pro absolutione nostrâ passionem unigeniti Filii semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit, in ipsâ immolationis horâ, ad sacerdotis vocem cælos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cælestibus jungi, unumque ex visibilibus atque invisibilibus fieri. Sed necesse est ut, cum hæc agimus, *nosmetipsos Deo in cordis contritione mactemus*, quia qui passionis dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus" [2]. 2) Juxta *Ven. Bedam* [3], Christus " lavat nos a peccatis nostris quotidie in sanguine suo, cùm ejusdem beatæ passionis ad altare memoria replicatur". 3) *Paschasius Radbertus* testatur Redemptorem quotidie in altari peragere quod tempore passionis gesserat, ideoque fideles a peccatis quotidianis vi eucharistiæ liberari [4]. 4) Quæ omnia contrahens, *S. Thomas* [5] docet Eucharistiæ celebrationem esse immolationem, quia est repræsentativa passionis Christi, quæ est vera ejus immolatio, et quia per eam participes efficimur fructûs dominicæ passionis.

Scripturâ igitur et Traditione constat Missam vere esse sacrificium. Merito itaque *C. Lateranense IV* (1215) [6] rem esse de fide supponit, ita Tridentino præludens.

682. 3° Ratione suadetur. Tanta est connexio inter religionem et sacrificium proprie dictum, ut, si posterius deest, prior sit incompleta et veluti manca. Quod probant : 1) *divinæ litteræ*, ex quibus liquet cultum et sacrificium coæva fuisse, et religionem floruisse vel defecisse florentibus aut deficientibus sacrificiis; 2) *Gentilium historia*, cùm, ubicumque religio vigeat, sacrificia quoque sint in usu; 3) et *ratio ipsa*, quæ dictat supremum Dei dominium agnoscendum esse aliquo actu exteriori soli Deo exhibendo; nec ad hunc finem attingendum nobiliorem actum excogitari posse

[1] *Dialog.*, IV, 55, *P. L.*, LXXVII, 418.
[2] *Dialog.*, IV, 58, 59, *P. L.*, 425, 428.
[3] *Homil.*, I, 14, *P. L.*, XCIV, 75.
[4] *De corpore et sanguine Christi*, *P. L.*, CXX, 1294, 1328.
[5] *Sum. theol.*, 3, q. 83, a. 1. — [6] Denz.-Bann., 430 (357).

quam sacrificium, vi cujus publice et practice declaratur solum Deum jus habere ad existentiam, creaturas autem ex se ad nihilum tendere.

Atqui, sublato sacrificio Missæ, nullum esset sacrificium in N. Lege, cùm sacrificium crucis, utpote in actu transitorio consistens, amplius non existat, sicque pejor esset Christianorum quam Judæorum Gentiliumve conditio. Neque dicere oportet sacrificium crucis semel oblatum, propter infinitum suum valorem, plane sufficere; sicut enim, peractâ redemptione per sacrificium crucis, conveniens fuit sacramenta institui quibus fructus passionis unicuique fidelium applicarentur ad eos sanctificandos, ita omnino decebat perenne sacrificium institui, quo sacrificii crucis effectus perpetuo renovarentur, ad Deum glorificandum.

683. *Objic. Protestantes:* (A) Ex S. Paulo (*Heb.*, VII, 23-25), unus est tantum sacerdos, Christus; atqui ubi est unus sacerdos, ibi unum est sacrificium, scilicet sacrificium crucis.

Resp. Distinguo majorem; unus sacerdos *principalis, concedo;* unus sacerdos *secundarius, nego.* Etsi enim Christus est solus supremus sacerdos, tamen cùm visibiliter non maneat in terrâ, instituere voluit sacerdotes secundarios, qui ipsius ministri essent, ejus vicarii, et nomine ipsius sacrificium crucis renovare possent, juxta illud : "Hoc facite in meam commemorationem"; quo pariter sensu Paulus scribit : "Sic nos existimet homo ut ministros Christi" (*I Cor.*, IV, 1).

(B) *Instant:* Ex eodem Apostolo (*Heb.*, VII, 27; X, 12, 14) unicum adest sacrificium, scilicet sacrificium crucis; immo si aliud daretur, prioris excellentiæ derogaretur.

Dist. antecedens: unicum est sacrificium, quoad *substantiam, concedo;* quoad *modum offerendi, nego.* Siquidem sacrificium Missæ est substantialiter idem ac sacrificium crucis, cùm eadem sit victima, idem principalis offerens, iidem fructus; differt tamen ab eo quoad modum offerendi, cùm unum cruento modo, alterum incruento offeratur. S. Paulus excludit quidem omne sacrificium substantialiter a sacrificio crucis distinctum, præsertim sacrificia V. Legis, minime vero sacrificium Eucharisticum, de quo ipse loquitur non semel, ut diximus in thesi.

Nec potest dici sacrificium Missæ derogatorium esse sacrificio crucis; nam omnis valor, omnes fructus sacrificii Missæ ex sacrificio crucis promanant, ac proinde ejus efficaciam non minuunt, sed potius manifestant, sicut fructus, qui ex arbore pendent, ejus fecunditatem ostendunt; neque tamen inutile dici valet, cùm sit applicatio unicuique fidelium fructuum sacrificii crucis, prout fit per ipsa

sacramenta, sub diverso tamen respectu, cum sacrificium primario tendat ad gloriam Dei.

§ II. De essentia sacrificii Missæ [1].

684. Status quæstionis. (A) Omnes quidem theologi admittunt : (a) Missam esse verum et *proprie dictum sacrificium;* (b) immo sacrificium *repræsentativum sacrificii crucis*, ut constat tum ex Scripturâ, tum ex Patribus quos supra allegavimus, præcipue vero ex *Tridentino* declarante Christum Ecclesiæ suæ reliquisse visibile sacrificium " quo cruentum illud semel in cruce peragendum *repræsentaretur*, ejusque memoria in finem usque sæculi permaneret " [2]; (c) rem *oblatam* seu *victimam* esse *Christum sub speciebus eucharisticis* latentem : " *Una* enim *eademque est hostia*, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum in cruce obtulit, solâ offerendi ratione diversâ " [3]; (d) quamdam esse *immolationem* saltem mysticam hujus victimæ : " Novum instituit pascha, seipsum ab Ecclesiâ per sacerdotes sub signis visibilibus *immolandum* in memoriam transitûs sui ex hoc mundo ad Patrem " [4]; (e) hanc immolationem esse *incruentam :* " In divino hoc sacrificio, quod in Missâ peragitur, idem ille Christus continetur et *incruente* immolatur " [5].

(B) De duabus autem quæstionibus theologi inter se disputant : (a) in *quânam actione* essentia Missæ reponenda sit, utrum nempe in *consecratione*, an in *communione*, vel in *utrâque* simul; (b) et insuper sub *quo formali respectu* consecratio dici possit constituere essentiam sacrificii.

I. In quânam actione essentia sacrificii Missæ consistat?

685. Omnes theologi hodie fatentur essentiam sacrificii Missæ non consistere in *oblatione* quæ præcedit canonem,

[1] **Suarez**, disp. 75; **Bellarminus**, l. V, c. 27; **Lugo**, disp. XIX; **Drouin**, q. V; **Billuart**, diss. VIII, a. 2; **Franzelin**, th. 16; **Rosset**, n. 1083 sq.; **Stentrup**, th. 91-97; **de Augustinis**, p. III, a. 5; **Pesch**, n. 886 sq.; **Billot**, th. 54; **Vacant**, *Histoire de la conception du sacr. de la Messe*, p. 44-60.

[2] Sess. XXII, cap. 1. — [3] Sess, XXII, cap. 2. — [4] Sess. XXII, cap. 1.

[5] Sess. XXII, cap. 2.

et est tantum *præparatio* ad sacrificium ipsum, cùm Christus non sit adhuc præsens; neque in *fractione hostiæ*, quæ aliquando omittitur, et quæ aliunde non ipsam victimam sed tantum species consecratas attingit. Sed controvertitur utrum essentia Missæ reponenda sit in *solâ communione*, an in *solâ consecratione*, vel *in utrâque*.

686. (A) Juxta *DD. Bellord*[1], essentia Missæ in *solâ communione* consistit : nam, secundum recentiores historicas inquisitiones, id quod est maxime essentiale in conceptu sacrificii, est *communio* cum divinitate per quoddam convivium sacrificale. — Quæ theoria communiter rejicitur; nam : (a) *factis contraria est :* apud *Judæos*, in quibusdam sacrificiis, præsertim holocaustis, tota victima comburebatur in honorem Dei sine ullo sacrificali convivio; apud *Gentiles*, pleraque sacrificia in cruentâ mactatione victimæ sita erant, et sacrificales epulæ quæ sæpe hanc mactationem sequebantur, non erant nisi sacrificii complementum, nempe signum reconciliationis cum divinitate jam sacrificio peractæ[2]; jamvero essentia sacrificii reponi nequit in elemento quod sæpe deest, et, quando existit, tanquam merum complementum habetur. (b) *Nec dogmati catholico consentanea :* 1) exinde enim infert *Bellord* mortem Christi in cruce non esse sacrificium *ex se*, sed quatenus cum cœnâ eucharisticâ sumitur; e contra, secundum doctrinam catholicam a Patribus e Tridentino expositam, mors Christi est verum sacrificium, ita ut cœna eucharistica suam sacrificalem significationem desumat e sacrificio crucis; 2) insuper sacrificium directe in gloriam Dei, communio autem directe in utilitatem communicantis tendit. Dici igitur nequit essentiam sacrificii Missæ in solâ communione consistere.

687. (B) Juxta *Dom. Soto, J. de Lugo, Bellarminum, S. Ligorium*, etc., essentia sacrificii consistit *tum in consecratione tum in communione*. Quod duplici modo explicatur : (a) *J. de Lugo* agnoscit quidem victimam jam immolari per consecrationem quæ eam reponit in statu deciviori; sed ipsa sumptio ad substantiam et integritatem hujus sacrificii pertinet : " nam per ipsam adhuc magis consumitur et destruitur victima "[3]. (b) Alii autem, cum *Bellarmino*[4], pûtant in consecratione offerri victimam, sed in communione celebrantis eam destrui.

---

[1] *The Amer. Ecclesiastical Review*, Philadelphia, 1905, 1 sq., 258 sq.

[2] Dollinger, *Heidentum und Judentum; The American Eccles. Review*, 1905, pp. 378 sq.; 457 sq.; 513 sq.; 612 sq.; J. Pohle, *Dogmatik*, III, 1910, 317-327.

[3] *De Euchar.*, disp. XIX, sect. 5. — [4] *De Missâ*, l. I, c. 27.

688. (C) Sententia longe *communior* docet essentiam sacrificii eucharistici in *consecratione solâ* consistere, ita ut communio ipsius sacerdotis ad ipsam oblationem sacrificam non pertineat, sed ei superaddatur tantum ex naturâ rei : victima enim, quatenus est sub speciebus panis et vini, ordinem dicit ad sumptionem. Unde merito sacerdoti communio præscribitur, et quidem *sub gravi*.

Etenim, sacrificii Missæ essentia in eo reperiri debet unde habet ut repræsentet cruentum sacrificium Crucis, simulque aliquam immolationem involvat : siquidem ex *Trident.*[1], Christus in ultimâ Cœnâ Ecclesiæ voluit relinquere " sacrificium quo cruentum illud semel in cruce peragendum repræsentaretur, ejusque memoria in finem usque sæculi permaneret ". Atqui sumptio non est apta ad repræsentandum sacrificium crucis : siquidem in victimæ participatione per communionem non invenitur ratio oblationis et sacrificii, sed tantum intima unio inter Deum et hominem per Christum. Insuper communio non aliam mutationem implicat in corpore Christi nisi mutationem localem, quatenus ex ore in stomachum transit : *species* quidem consumuntur, non vero corpus Christi quod tantummodo desinit esse sub speciebus quando substantialiter in stomacho alterantur.

Econtra in consecratione eucharisticâ inveniuntur passionis Christi memoriale et imago, necnón quædam immolatio, ut apparebit ex quæstione sequenti.

II. Sub quo formali respectu in consecratione adsit ratio sacrificii.

689. Hâc de re, tria sunt genera systematum ; alia supponunt ad omne sacrificium requiri *physicam* immolationem seu immutationem victimæ, alia autem *nullam veram* immolationem requirunt, alia tandem docent ad sacrificium quod offertur sub *alienâ specie* sufficere immolationem *mysticam*.

(A) *Rejiciuntur* systemata quæ *physicam* immolationem requirunt. Etenim ratio sacrificii *non videtur consistere :*

[1] Sess. XII, cap. I.

(a) In *destructione substantiæ panis et vini*, quia : 1) transsubstantiatio non est destructio horum elementorum, sed *conversio* in corpus et sanguinem Christi (supra, n. 556); 2) insuper si ita esset, sequeretur panem et vinum, non Christum sacrificari.

(b) Nec in consecratione quatenus *destruitur panis ut producatur Christus*, sicut voluit *Suarez*[1] : si enim mutatio ponitur in *destructione panis*, non victima ipsa mutatur, sed tantum panis; si vero ponitur in *productione corporis Christi*, videtur prorsus absonum rem aliquam sacrificari quando et quatenus producitur.

(c) Nec in eo quod corpus et sanguis Christi sub speciebus panis et vini ponuntur *in statu deliviori*, quatenus reducuntur ad statum cibi et potûs, ut volunt *Lugo*[2] et *Franzelin*[3] : etenim : 1) Christus in sacramento non vere mutatur, sed fit præsens ubi antea non erat, ita ut tota mutatio fiat in pane (supra, n. 558); 2) constitutione suâ in statu cibi res non offertur Deo in sacrificium, sed in hominis usum accommodatur; 3) sacrificium eucharisticum non potest esse sine analogiâ ullâ cum modis offerendi inter homines ab initio usitatis; sed nunquam sacrificium exstitit per reductionem ad statum cibi; 4) in hâc explicatione nulla apparet similitudo cum sacrificio crucis.

(d) Nec in consecratione, in quantum est actio *de se* tendens ad veram et realem occisionem a quâ solum per accidens impeditur, sicuti excogitârunt *Lessius, Gonet, Billuart* : etenim, ut jam dictum est, n. 558, actio consecrativa nullo modo nata est physice mutare Christum, sed solam materiam quæ consecratur; immolatio itaque est tantum *mystica*, et hæc sententia reincidit in eam quam propugnamus n. 690.

(B) Rejicitur systema *Vasquezii*, quod nullam veram immolationem supponit, sed statuit Missam esse sacrificium eo tantum sensu quod per eam cruentum sacrificium in cruce oblatum *repræsentatur*[4]. Hoc systema admitti nequit; nam repræsentatio alterius sacrificii, *quatenus præcise est repræsentatio*, non sufficit ad peragendum actuale sacrificium; sicut enim sacrificia V. Legis erant proprie sacrificia ex eo quod non tantum repræsentabant mortem Christi, sed simul aliquam immolationem in se habebant, ita pariter sacrificium Missæ non solum mortem Christi repræsentare debet, sed etiam aliquam immolationem in se habere.

634. (C) Remanet itaque sententia, olim communis inter theologos usque ad tempora Protestantium[5] : consecratio videlicet est formaliter sacrificium, quatenus *separat mystice*

[1] *De Euch.*, disp. 75, sect. 5.
[2] *De Euch.*, disp. 19, sect. 5, n. 65-67. — [3] *De Euch.*, Thes. 16.
[4] **Vasquez**, *in 3am partem*, Disp. 222, c. 7 et sq.
[5] Cf. Card. **Billot**, *De Sacram.*, t. I, p. 611.

corpus a sanguine Christi, ponendo seorsum sacramentum corporis et sacramentum sanguinis, et ita per sacramentalem separationem repræsentando vivide separationem realem olim in cruce effusione sanguinis peractam.

Hanc explicationem, quin tamen ullo modo ceteras damnemus, ut *probabiliorem* amplectimur : (a) quia magis consentanea videtur : 1) verbis utriusque formæ, qualia in textu originali referuntur : ibi enim dicitur corpus Christi *dari* et *frangi*, et ejus sanguinem *effundi;* atqui corpus frangitur quando sub specie frangibili panis ponitur, et sanguis funditur quando sub liquidâ specie vini constituitur; 2) et notioni transsubstantiationis supra traditæ, n. 558; (b) quia reponit sacrificalem mactationem in *actione sensibili* simul et *symbolicâ*, sicut convenit sacrificio externo quale est sacrificium Missæ, quod repræsentat et renovat sacrificium crucis. Nam, ut recte ait *Card. Billot* [1], " si contingeret rem offerri, non in propriâ, sed in alienâ specie, tunc ad rationem sacrificii in quantum hujusmodi nihil aliud posset requiri, nisi ut res illa sub sacramentalibus symbolis in quodam externo habitu mortis præsens sisteretur ". Atqui actio consecrativa sistit Christum sub speciebus sacramenti in quodam externo habitu mortis et destructionis, cùm *vi sacramenti* solum corpus sensibiliter adsit sub specie panis, solus sanguis sub specie vini; ergo in ordine ad *significandum* honorem Deo debitum, mystica illa mactatio plane sufficit, immo expressior est quam simplex liquoris effusio, quæ, juxta omnes, ad verum sacrificium sufficit.

Et ita Missa est sacrificium *absolutum* simul et *relativum :* absolutum, quia in eo invenitur mactatio *mystica* quæ sufficit quando res oblata offertur sub alienâ specie; *relativum*, quia totum se refert ad mortem Christi quam commemorat.

691. *Corollaria.* (A) Sacrificium Missæ est idem quoad substantiam ac sacrificium crucis; in utroque enim *eadem* est *hostia, idem principaliter offerens*, juxta illud : " Una eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio qui seipsum tunc in cruce obtulit " [2]. Differt tamen acci-

[1] *De sacramentis*, t. I, p. 571. — [2] *Trid.*, Sess. XXII, cap. 2.

dentaliter Missa a sacrificio crucis : (a) ratione *immolationis :* in cruce Christus oblatus est cruente, in altari incruente offertur; (b) ratione *offerentis :* in cruce Christus directe seipsum obtulit, in Missâ se offert sacerdotum ministerio; (c) ratione *effectuum :* in cruce solutum est pretium redemptionis, in altari nihil novi meretur, sed solum merita crucis nobis *applicantur.*

(B) Sacrificium Missæ pariter idem est quoad substantiam ac sacrificium in ultimâ cœnâ peractum; ab eo tamen differt accidentaliter : (a) in cœnâ oblatus est Christus mortalis, in Missâ offertur immortalis; (b) in cœnâ Christus per se ipsum obtulit sacrificium, in Missâ per manus sacerdotis illud offert; (c) cœna significabat mortem Domini in cruce futuram, dum Missa significat mortem jam præteritam.

Art. II. De effectibus sacrificii Missæ [1].

Dicemus : 1° *Quinam* sint; 2° *Quomodo* producantur ; 3° Quisnam sit *valor* sacrificii Missæ.

1° *Quinam sint effectus sacrificii Missæ?*

692. *Thesis :* **Sacrificium Missæ non solum latreuticum est et eucharisticum, sed etiam impetratorium, et propitiatorium pro vivis ac defunctis** [2]. *De fide* est, ut constat ex *Trid. :* " Si quis dixerit, Missæ sacrificium tantum esse *laudis* et *gratiarum actionis*, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem *propitiatorium* [3]; vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus offerri debere : A. S. " [4].

[1] Suarez, disp. 79; Bellarminus, l. VI, c. 1-7; Lugo, disp. IX, sect. 9; Drouin, p. VII, c. 2; Billuart, diss. VIII, a. 3; Franzelin, th. 12-13; Rosset, n. 1167 sq.; Pesch, n. 917 sq.; Stentrup, th. 98-110.

[2] Ex dictis in *Tr. de Verbo Incar.* (n. 1185) sacrificium *latreuticum* directe tendit ad agnoscendum supremum Dei dominium; *eucharisticum* ad gratias Deo agendas pro præteritis beneficiis offertur; *impetratorium* ad nova beneficia obtinenda dirigitur; *propitiatorium* ad Deum placandum et ad veniam consequendam pro peccatis aut pœnâ peccato debitâ offertur.

[3] Quæ vox, tempore *C. Tridentini*, designabat non solum id quod hodie *propitiatorium* vocamus, sed etiam *impetratorium* effectum, quia Deum propitium reddendo, eum inclinamus ad novas gratias largiendas.

[4] Sess. XXII, can. 3.

693. *Probatur argum. generali :* (a) Ex dictis supra, sacrificium Missæ idem est substantialiter ac sacrificium crucis, ac proinde eosdem effectus substantialiter producere debet, juxta illud *Trid. :* " cujus quidem oblationis cruentæ fructus per hanc (Missam) uberrime percipiuntur "; atqui sacrificium crucis quadruplicem effectum supra recensitum habuit, ut fatentur ipsi Protestantes; ergo.

(b) Insuper sacrificium Missæ sacrificiis antiquæ legis successit, ut constat ex textu Malachiæ supra exposito, immo eis valde præstat; atqui sacrificia A. Legis hunc quadruplicem effectum obtinuerunt, ut in *Tr. de Verbo Incarn.* (n. 1176) exposuimus. Jure ergo *Trident.*[1] de oblatione sacrificii Missæ ait : " Hæc denique illa est, quæ per varias sacrificiorum, naturæ et legis tempore, similitudines figurabatur; utpote quæ bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio et perfectio complectitur ".

694. *Argumento speciali.* Quia vero *Protestantes* modo speciali negaverunt Missæ sacrificium esse propitiatorium et impetratorium, argumenta specialia contra illos adducimus.

(A) Quoad effectum *propitiatorium.* (a) Christus, sacrificium cœnæ offerendo, expresse dixit : " Hic est sanguis meus... qui pro multis effundetur in *remissionem peccatorum* "[2]; atqui sacrificium Missæ idem est ac sacrificium cœnæ : " Hoc facite in meam commemorationem "; ergo Missa in remissionem peccatorum offertur.

(b) Confirmatur ex antiquiis *Liturgiis*, in quibus Missa offerri dicitur pro peccatis et ignorantiis populi, ad expianda delicta, in veniam delictorum populi, in requiem et refrigerium patrum nostrorum, qui obdormierunt 3.

(B) Quoad effectum *impetratorium*, res constat ex variis liturgiis, in quibus declaratur Missam offerri pro communi ecclesiarum pace, pro rectâ mundi compositione, pro iis qui infirmitatibus laborant, qui afflictionibus premuntur, uno verbo pro omnibus beneficiis spiritualibus et temporalibus 4.

[1] Sess. XXII, cap. 1. — [2] *Matt.*, XXVI, 28.
[3] Cfr. **S. Cyril. Hieros.**, *Catech. myst.*, V, n. 10, *P. G.*, XXXIII, 1117, *Const. Apostol.*, ap. **Kirch**, n. 616, etc.
[4] Ap. **Kirch**, n. 617-619.

(C) Quoad *utrumque :* Christus, ex dictis, est vere et realiter præsens in Eucharistiâ, incruente immolatur, et sese Deo ut victimam offert pro nobis, sive ad veniam pro peccatis obtinendam, sive ad interpellandum pro nobis; atqui fieri nequit ut tantâ oblatione placatus, Deus non moveatur ad pœnitentiæ donum aliaque spiritualia beneficia concedenda : talis enim oblatio est infiniti valoris et maxime Deo acceptabilis; ergo.

Nec obstat Christum non esse nunc in statu orandi; licet enim Christus in cælo vel in SS. Sacramento non oret eâ ratione quæ defectum potestatis importat, vere tamen Patri suam voluntatem repræsentat circa ea quæ vult hominibus concedi : et hæc est oratio late sumpta, quæ eo efficacior est in divino sacrificio quo Dominus acceptabilior est apud Patrem.

2° *De modo quo hujusmodi effectus producuntur.*

695. *Prænotanda* Missæ sacrificium suos effectus producere potest : (a) *ex opere operato*, vel *ex opere operantis :* 1) priori modo, non quidem eodem prorsus sensu ac ubi de sacramentis agitur; hæc enim conferunt gratiam ad modum causæ instrumentalis; sed sacrificii effectus *ex opere operato* produci dicuntur si causantur ex *dignitate rei oblatæ et principalis offerentis*, independenter a merito offerentium; 2) *ex opere operantis*, si *ex merito sacerdotis aut fidelium* producuntur.

Siquidem tres sunt offerentes in sacrificio Missæ, sacerdos, Ecclesia, Christus : *sacerdos* proprio nomine celebrans opus aliquod ponit quod est meritorium, satisfactorium et impetratorium *ex opere operantis; Ecclesia* ipsa per sacerdotem sacrificat, et ejus preces efficaciam habent *ex opere operantis infallibiliter;* tandem *Christus* seipsum offert, et hæc oblatio suum obtinet effectum *ex opere operato.*

(b) *Infallibiliter* vel per modum *impetrationis*, prout effectus in omni casu obtinetur vel nonnisi positis conditionibus, quæ deficere possunt.

(c) *Immediate* vel *mediate*, prout effectus sine ullo intermedio obtinetur, vel contrà mediante aliquo alio effectu.

696. (A) *Certum est effectum latreuticum et eucharisticum ex opere operato, et quidem infallibiliter et immediate obtineri ex parte Christi.* Nam, independenter a merito

sacerdotis vel fidelium, per solam immolationem Christi in altari, Deus perfectissimam adorationem et eximias gratiarum actiones accipit, cùm ibi renovetur adoratio et laus condigna olim in cruce divinæ Majestati oblata : hæc est oblatio quæ "nullâ indignitate aut malitiâ offerentium inquinari potest". — Sed, ex parte sacerdotis aliorumque offerentium, hi effectus plus minusve producuntur pro eorum dispositione.

697. (B) Quoad effectum *propitiatorium*, distinguendum est : (a) *Placatio divinæ indignationis* obtinetur quidem *ex opere operato*, et quidem *infallibiliter* et *immediate* ex parte Christi. (b) Quoad ipsum *peccatorem*, pro quo Missa offertur, *peccata, sive mortalia sive venialia, remittuntur quidem ex opere operato, sed mediate tantum, et non infallibiliter :* "Hujus oblatione placatus Dominus gratiam et donum pœnitentiæ concedens, peccata etiam ingentia dimittit"[1]. Christus siquidem seipsum tanquam victimam offert, ut suæ satisfactiones nobis applicentur; Deus autem, hâc oblatione placatus, gratiam pœnitentiæ peccatoribus concedit. Hic tamen effectus *non* producitur *infallibiliter*, quia, licet peccator recipiat gratias actuales ad pœnitentiam agendam, eis resistere potest.

(c) *Pœna temporalis, peccatis debita, per sacrificium Missæ ex opere operato, immediate et infallibiliter remittitur, saltem partialiter.* Remittitur : 1) *ex opere operato.* Nam, ex *Tridentino*, Missa offertur pro vivis atque defunctis, pro pœnis et satisfactionibus ; atqui pœnæ, ab animabus Purgatorii solvendæ, non possunt remitti ex opere operantis, cùm animæ sint incapaces merendi et *active* satisfaciendi ; ergo pro eis saltem pœnæ remittuntur ex opere operato, seu independenter ab earum merito ; et si ita est pro defunctis, nil impedit quin idem de vivis dici possit. 2) Remittitur *immediate*, cùm hìc agatur de merâ condonatione pœnæ; 3) *infallibiliter*, cùm nulla alia conditio requiratur præter remissionem culpæ ; 4) *non semper ex integro*, sed juxta divinum beneplacitum ; præterea mensura remissionis pendet a dispositionibus ejus pro quo offertur[2].

[1] *Trident.*, sess. XXII, cap. 2. — [2] S. Thom., 3, q. 79, a. 7, ad 2.

698. (C) *Effectus impetratorius sacrificii Missæ obtinetur quidem ex opere operato, sed per modum impetrationis, non autem infallibiliter.* Ita *communiter.*

(a) Producitur *ex opere operato :* nam *Trid.* declarat Missam offerri non solum pro peccatis, pœnis et satisfactionibus, sed etiam pro "aliis necessitatibus". Hæ autem necessitates nihil aliud sunt nisi bona spiritualia vel temporalia, quibus indigemus; ergo ex se sacrificium Missæ gratias illas obtinet. Revera Christus, seipsum offerendo, rogat Patrem, ut, propter merita sua, gratiæ nobis tribuantur; porro ejus preces non possunt non exaudiri.

(b) *Non autem infallibiliter :* nam, quamvis sacrificium Missæ *ex se* sit efficax ad gratias obtinendas, hæ tamen sequuntur legem impetrationis, ideoque non recipiuntur nisi adsint requisitæ conditiones ex parte postulantis, eorum pro quibus postulantur, et objecti quod postulatur; quæ conditiones aliquando deficere possunt.

699. (D) *Tandem omnes effectus supra descripti producuntur etiam ex opere operantis. Certum est.* Nam, præter intrinsecum valorem, duo sunt consideranda in sacrificio Missæ : preces sacerdotis celebrantis astantiumque, et preces Ecclesiæ, cujus nomine offertur sacrificium; atqui ex utroque capite sacrificium vim aliquam desumit, et quidem eo majorem quo sacerdotis et astantium preces sunt ferventiores, et eorum cum Christo unio, principali offerente, intimior; ergo ex opere operantis fructus Missæ augentur.

700. *Corollaria :* (A) Missa sacerdotis, in statu mortalis peccati celebrantis, æque valet ac Missa boni sacerdotis quoad effectum *principalem ex opere operato*, qui ex oblatione ipsius Christi oritur, et etiam quoad effectum qui ex precibus Ecclesiæ procedit, dummodo sacerdos non sit excommunicatus vitandus; nam duplex ille effectus a voluntate sacerdotis non pendet; quo sensu dicit *Tridentinum :* "Et hæc quidem illa munda oblatio est, quæ nullâ indignitate aut malitiâ offerentium inquinari potest". Sed fructus *secundarius*, qui ex orationibus sacerdotis, ut privatæ personæ provenit, evidenter ex ejus devotione pendet, ac

proinde, sub hoc respectu, melior est Missa boni quam mali sacerdotis [1].

(B) Sacerdos, qui accepto stipendio, Missam in statu mortalis peccati celebravit, obligationi suæ substantialiter satisfecit; convenit tamen ut piis orationibus compenset quod defuit ex parte fructûs secundarii.

3° *De valore Missæ.*

701. Valor Missæ est virtus intrinseca quâ gaudet ad suos effectus producendos, dum fructus est bonum quod, intuitu sacrificii, Deus confert.

(A) Valor Missæ *in se* spectatus, prout consideratur ex parte victimæ oblatæ et principalis offerentis, est simpliciter infinitus : e contra valor sacrificii ex parte Ecclesiæ vel sacerdotis offerentis est necessario finitus.

(B) Sacrificium Missæ in suâ *applicatione* consideratum, habet semper effectum finitum, non tantum pro exiguitate creaturæ etiam rationalis, sed et pro dispositionum nostrarum gradu et limitibus. Quod aliunde favet majori frequentationi sacrificii Missæ, et congruit ordini Providentiæ juxta quem gratiæ non omnes simul, sed successive distribuuntur. — Licet igitur et expedit plures Missas pro eâdem personâ offerre.

702. (C) *Controvertitur* num sacrificium Missæ, pluribus a sacerdote applicatum, æqualiter singulis prosit ac si pro uno oblatum fuisset.

Hic non agitur de fructu *generali*, cujus omnes fideles participes sunt, et qui certo non minuitur pro numero fidelium; nec de fructu *specialissimo* qui sacerdoti celebranti proprius est : sed de fructu *speciali* seu medio, quem sacerdos determinatis personis applicat.

(a) Quibus prænotatis, alii *negant*, quia sacrificium, cùm sit finitum in suâ applicatione, inter plures divisum, minùs ipsis prodesse debet quàm si uni applicaretur; applicatio enim pendet ab intentione sacerdotis; hæc autem, quando plura objecta simul comprehendit, minus determinate ideoque minus efficaciter in singula fertur. Confirmatur ex damnatione propositionis ab *Alex. VII* infra relatâ.

(b) Alii *affirmant*, quia sacrificium Missæ, utpote idem substantialiter ac sacrificium crucis, debet, sicut sacrificium crucis, tam prodesse unicuique ac si fuisset pro eo solo oblatum.

[1] S. Th., q. 82, a. 6.

(c) Quidquid est, *in praxi* certo peccaret contra justitiam sacerdos qui acceptis duobus stipendiis, unicum sacrificium offerret, u constat ex damnatione hujus propositionis ab *Alex. VII* (1665) "Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, et sacrificium unum offerre. Neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione etiam juramento firmatâ, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram". Ratio est quia nemo obligationi certæ satisfacere potest per solutionem dubiam. Potest tamen sacerdos, salvo jure illius pro quo Missa offertur, ejusdem fructum intentione *secundariâ* uni vel pluribus aliis applicare. Immo expedit ut, præter intentionem absolutam celebrandi pro tali vel tali fine, habeatur conditionata intentio, quæ valeat in casu quo prior intentio valere nequit.

703. **Corollarium practicum.** Merito igitur cum pio auctore de *Imitatione Christi* concludere licet: "Quando sacerdos celebrat, Deum honorat, angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, vivos adjuvat, defunctis requiem præstat, et sese omnium bonorum participem efficit" (lib. IV, c. v, 3). Ut vero illi uberes fructus plene recipiantur, Missa attente, devote ac reverenter celebrari debet. Celebrans igitur finem sibi præfigat excelsum, supernaturalem, nempe Dei gloriam respiciat, propriam sanctificationem et salutem, perfectionem ac proximi utilitatem; ex intimo corde divinæ Victimæ sese uniat, et cum eâ sese immolet, juxta illud: "Agnoscite quod agitis, imitamini quod tractatis, quatenus mortis dominicæ mysterium celebrantes, mortificare membra vestra a vitiis et concupiscentiis omnibus procuretis". (*Pontificale*, de Ordin. presb.) Curent etiam Pastores sedulo fideles docere methodum quâ pie ac devote Missam audire valeant. "Sæpe ac diligenter doceant divini hujus sacrificii dignitatem ac præstantiam, uberrimosque fructus qui in pie ac devote Sacris stantes deriventur"[2].

Art. III. De subjecto sacrificii Missæ[2].

Subjectum sacrificii Missæ sunt ii omnes pro quibus offerri seu applicari potest Missa, tum *vivi* tum *defuncti*.

I. De vivis.

704. *Ex se* sacrificium Missæ potest offerri pro *omnibus vivis, nisi specialis adsit Ecclesiæ prohibitio.* Jamvero

[1] *C. Balt. II*, 365. Cf. **Bona**, *de sacrificio Missæ tractatus;* **Chaignon**, *Le prêtre à l'autel;* **Bacuez**, *Le Divin Sacrifice.*

[2] **Suarez**, disp. 78; **Lugo**, disp. XIX, sect. 10; **Drouin**, q. VII, c. 1; **Lehmk.**, n. 175 sq.; **Marc**, 1601; **Noldin**, (1912), n. 175: **L. Godefroy**, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), t. VI, 940-941.

restrictiones sunt quoad *excommunicatos*, *infideles*, *schismaticos* et *hæreticos*.

1° *De excommunicatis :* (A) Probabilius licet sacrificium Missæ offerre pro excommunicatis toleratis, qui ad sectam acatholicam non pertinent; nam ex constitutione Martini V "*Ad vitanda scandala*", cum illis communicare licet etiam in divinis; atqui talis concessio importat privilegium pro illis orationes etiam publicas, ac proinde sacrificium Missæ, offerendi; ergo.

(B) Si autem agatur de excommunicatis *non toleratis* seu *vitandis*, non licet pro illis offerre nomine Ecclesiæ, quia Ecclesia illos excommunicando, intendit eos privari iis gratiis, quæ ex suffragiis publicis proveniunt; unde non licet pro eis stipendium accipere; sed sacerdos potest, quatenus persona privata, pro illis et præsertim pro eorum conversione offerre quod in Missâ celebrandâ agit ut *opus bonum privatum*.

705. 2° *De infidelibus.* Missæ sacrificium offerri etiam potest, præcipue per modum deprecationis (i. e. ex intentione ut convertantur) pro infidelibus. Etenim S. Paulus postulat fideles publice orare "pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt" [1]; quorum plerique tunc temporis infideles erant. Constat etiam ex responso S. Officii 1865, ubi declaratur Missam celebrari posse, accepto stipendio, pro *Turcarum* aliorumque *infidelium* intentione, dummodo non adsit scandalum, nihil in Missâ specialiter addatur, et nihil mali aut superstitiosi adsit in infidelibus Missam postulantibus.

3° *De schismaticis et hæreticis.* Ecclesia non permittit Missam pro eis offerri tam universaliter ac pro infidelibus. Ita vetitum fuit a *S. Officio* (1837) ne Missa offerretur pro *græco-schismatico*, "nisi *expresse* constet eleemosynam a schismatico præberi ad impetrandam *conversionem* ad veram fidem" [2]; quod quidem sancitum est præcipue ne quibusdam cogitandi præbeatur occasio religionem acatholicam æque valere ac catholicam. — Pro *principibus*

[1] *I Tim.*, II, 1-2.
[2] *Collectanea*, n. 858 (877). — *Ami du Clergé*, t. XXXVI, 1914, p. 129.

acatholicis offerri posset, ut provinciæ eis subditæ prospere gubernentur.

II. De Defunctis.

706. 1° **Principia generalia.** Inter defunctos alii sunt in cælo regnantes, alii in inferno, alii in purgatorio degunt.

(A) Sacrificium Missæ non offertur pro *sanctis*, cùm pœnam non habeant pro peccatis solvendam, nec gratiam acquirendam; sed offertur *in honorem sanctorum*, ut Deo gratiæ reddantur de illorum victoriis, eorum patrocinia implorentur, et ipsi pro nobis intercedere dignentur, quorum memoriam agimus in terris [1].

(B) Insuper Missa offerri nequit pro *damnatis*, cùm isti in statu æternæ reprobationis constituantur, ideoque sunt pœnitentiæ incapaces.

(C) Pie et utiliter offertur sacrificium Missæ pro *animabus in Purgatorio* detentis. De fide est ex *Trid.* definiente : "Si quis dixerit Missæ sacrificium... neque pro vivis et defunctis offerri debere, A. S." [2].

(a) *Script.* Legitur enim Judam duodecim millia drachmas argenti misisse Jerosolymam ut offerretur pro peccatis mortuorum sacrificium [3]; atqui si sacrificia antiquæ Legis efficacia erant ad juvandas animas defunctorum, idem a fortiori valet de sacrificio N. Legis.

(b) *Rat. Theol.* Sacrificium Missæ est satisfactorium et impetratorium; atqui sub utroque respectu mortuis prodesse potest; quatenus *satisfactorium*, directe remissionem pœnæ obtinet, quatenus *impetratorium* viventibus gratias obtinet quibus excitantur ad bona opera facienda pro defunctis.

707. 2° **Regulæ practicæ.** Cùm prorsus ignoretur quinam sint in Purgatorio, licet Missam offerre pro omnibus

---

[1] Hanc praxim non esse derogatoriam mediationi Christi jam **S. Thomas** probaverat (*Suppl.em.*, q. 72, a. 2), ostendens divinæ ordinationi consentaneum esse ut, sicut ultima per media reducuntur in Deum, ita nos, qui peregrinamur a Deo, in Eum reducamur per sanctos qui in patriâ Ei sunt propinquissimi. Cfr. **Card. Billot**, p. 627-629. — [2] Sess. XXII, can. 3.

[3] *I Machab.*, XII, 43. — Protestantes equidem non admittunt hunc librum esse inspiratum, sed ejus valorem historicum denegare nequeunt, et hoc sufficit ut ostendatur quænam fuerit antiqua Judæorum fides circa preces et sacrificia pro defunctis.

defunctis, *nisi specialis adsit Ecclesiæ prohibitio.* Jamvero regula generalis Ecclesiæ est ut quibus deneganda fuerit sepultura ecclesiastica, denegari debeant suffragia publica.

Hinc sacerdos non potest publice, nomine Ecclesiæ, sacrificium offerre pro *excommunicatis vitandis,* qui nec ante nec post mortem absoluti fuerunt, nec pro *hæreticis* et *schismaticis* ad sectam publice pertinentibus, neque *pro infantibus ante baptismum* mortuis nec pro infidelibus [1]. Cùm a *S. Officio* quæsitum fuisset "an liceat Missam offerre pro illis qui in manifestâ hæresi moriuntur, præsertim quando hujusmodi applicatio nota esset, — an liceat etiam in casu, quo hujusmodi applicatio Missæ tantum sacerdoti, et illi qui dat eleemosynam nota esset", S. Officium *negative* ad utrumque respondit 7 Aprilis 1875 [2]. Quod quidem sancitum est ne forte ex contrariâ praxi deducatur omnes Christianismi formas esse æqualiter bonas, et sic via indifferentismo paretur. Unde qui, a nemine rogatus, sponte Missam applicaret pro hæretico materiali, qui bonâ fide et in gratiâ divinâ e vitâ migrasse videtur, sub hâc prohibitione probabiliter non cadet.

Art. IV. De ministro sacrificii Missæ.

Duo expendemus : 1° *Quinam* offerre possint; 2° quænam sint eorum *obligationes.*

I. De potestate celebrandi [3].

708. *Lutherani* et *Calvinistæ* tenent omnes Christianos esse sacerdotes, ac proinde potestatem habere sacrificia Deo offerendi, cœnamque consecrandi [4]. Istius erroris principium fundamentale in *Tr. de Ordine* confutabitur. Hìc satis erit probare sacerdotes esse proprie *ministros* sacrificii Missæ, fideles autem nonnisi improprie et mediate idem offerre.

709. *Thesis :* **Omnes et soli sacerdotes, rite ordinati, sunt proprie loquendo ministri sacrificii Missæ.** *De fide est ex Trident.* [5] : " Si quis dixerit his verbis : *Hoc facite*

[1] Pro infidelibus, *S. C. de Prop. Fide,* consulto S. Officio, 12 sept. 1645, respondit : "Si vere in infidelitate decedunt, omnino non licere". *Collectanea,* n. 114 (866). — [2] *Acta S. Sedis,* Febr. 1893, p. 445.

[3] S. Thomas, 3 p., q. 82, a. 1, 2. 5; Suarez, disp. 77; Bellarminus, l. IV, c. 16; Drouin, q. VI; Billuart, diss. VII, a. 1-2; de Augustinis, th. XI.

[4] Cfr. Hodge *, vol. III, p. 690; Lichtenberger *, *Encyclop.*, t. XI. p. 374.

[5] Sess. XXII, can. 2.

in meam commemorationem, Christum non instituisse Apostolos sacerdotes, aut non ordinâsse ut ipsi aliique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum, A. S." — Probatur Scripturâ et Traditione *simul* sumptis.

1° *Script.* (A) Ii soli potestatem habent Eucharistiam consecrandi et sacrificium Missæ offerendi, quibus Christus eam contulit. Atqui solis Apostolis eorumque in sacerdotio successoribus hanc potestatem contulit, dicendo : "Hoc facite in meam commemorationem" [1]. Etenim : (a) ex *contextu* apparet solos Apostolos fuisse tunc præsentes in cœnaculo tanquam Christi convivas, ac proinde valde probabiliter ipsis, ut *sacerdotibus*, non autem omnibus laicis hæc verba fuisse dicta. (b) Idem constat ex *Patribus*, qui præfata verba de solis Episcopis et sacerdotibus intelligunt, ut mox probabitur.

(B) Ex *ep. ad Hebræos* [2], offerre sacrificium est *proprium munus* sacerdotis : "Omnis namque Pontifex... pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis". Ergo non est munus cujuslibet christiani.

710. 2° *Tradit.* (a) *Ineunte sæc. II°*, jam *S. Ignatius* validam esse Eucharistiam "asserit quæ sub episcopo peragitur, vel sub eo cui ipse concesserit" [3]. *S. Justinus* [4] scribit *eum qui fratribus præest* Eucharistiam conficere; per hujusmodi verba designari Episcopum vel sacerdotem patet ex eo quod postea additur sacram communionem *a diaconis* distribui. (b) *Sæc. III°*, *S. Cyprianus* commendat presbyteris, qui detentos martyres invisunt, ut hoc caute faciant, "ita ut *presbyteri* quoque, qui illic apud confessores *offerunt*, singuli cum singulis diaconis per vices alternent, ne ex hoc invidia concitetur" [5]. Postea rem lucidius declarat [6] : "Utique ille sacerdos vice Christi vere fungitur qui id quod Christus fecit imitatur et sacrificium verum et plenum tunc offert in Ecclesiâ Deo Patri". (c) *Sæc. IV°*, *S. Chrysosto-*

[1] *Luc.*, XXII, 19. — [2] *Hebr.*, V, 1; cfr. VIII, 3.
[3] *Smyrn.*, VIII, 1, *P. G.*, V, 713; Journel, 65.
[4] *Apolog.*, I, 65, *P. G.*, VI, 428; Journel, 128.
[5] *Epist.* IV (alias V), *P. L.*, IV, 231.
[6] *Epist.* LXIII, 14, *P. L.*, IV, 385; Journel, 584.

mus scribit : " Oblatio eadem est, quisquis offerat, sive Paulus sive Petrus; eadem est quam Christus dedit discipulis et quam nunc *sacerdotes* faciunt " [1]; et in *Tr. de Sacerdotio* sacerdotum excellentiam extollit ex eo præcipue quod corpus et sanguinem Christi conficiunt [2]. (d) Ex *praxi Ecclesiæ* confirmatur, nam historice constat presbyteros, non sine magno vitæ periculo, in carceres penetrasse, ibique sacrificium Missæ obtulisse, ut martyres sacris mysteriis reficerent; quod quidem prorsus inutile fuisset, si omnes etiam fideles consecrare potuissent; insuper in can. 18. *C. Nicæni* manifeste supponitur sacerdotes, non autem diaconos, Missam offerre posse [3].

711. *Solv. difficultates.* (A) Objiciunt Protestantes omnes Christianos sub Lege Novâ esse sacerdotes, juxta illud : " Vos autem genus electum, regale sacerdotium " [4], ac proinde omnes sacrificium Missæ offerre posse.

Resp. Ad solvendam hanc difficultatem, duplex sacerdotium distingui debet, sicut duplex sacrificium, scilicet *proprie dictum* et *improprie dictum*. Omnes siquidem fideles sunt sacerdotes *improprie dicti*, eo sensu quod possint et debeant spirituales hostias offerre Deo, ut S. Petrus paulo ante (v. 5) explicavit, et exhibere corpora sua hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, ut ait S. Paulus [5]; sed non sunt sacerdotes proprie dicti, nec proinde possunt offerre sacrificium proprie dictum ex dictis in thesi.

(B) *Instant :* ex Patribus et ex ipsâ Liturgiâ liquet fideles ipsos sacrificium Missæ offerre; ergo manet difficultas.

Resp. Fideles dicuntur offerre sacrificium Missæ non quidem immediate et proprie loquendo, sed mediate et improprie, et quidem triplici modo : (a) *generatim*, quatenus sunt membra Ecclesiæ, cujus nomine sacerdos sacrificium offert; (b) *specialim*, quatenus sacrificio Missæ assistunt, et sese uniunt sacerdoti celebranti; (c) *specialius*, quatenus cooperantur sacrificio, sive ministrando altari, sive materiam sacrificii præbendo, aut stipendium erogando.

712. *Corollarium.* Ad valide consecrandum sufficit in ministro potestas ordinis et intentio faciendi quod facit

[1] *Homil.* in ep. II ad Tim., II, 4, *P. G.*, LXII, 612; Journel, 1207.

[2] *De sacerd.*, III, 4, *P. G.*, XLVIII, 642.

[3] " Pervenit ad sanctum magnumque Concilium quod in quibusdam locis et civitatibus, presbyteris gratiam sacræ communionis diaconi porrigant; quod nec regula, nec consuetudo tradit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi, illi qui offerunt, corpus Christi accipiant ". (Hefele-Leclercq, t. I, p. 610).

[4] *I Petr.*, II, 9. — [5] *Rom.*, XII, 1.

Ecclesia, uti explicavimus ubi de sacramentis. Unde sacerdos hæreticus, schismaticus, excommunicatus aut etiam degradatus, valide, etsi illicite, consecraret.

II. De obligationibus ministri [1].

Dicemus de ministri obligationibus : 1° quoad *Missæ celebrationem;* 2° quoad Missæ *fructuum applicationem;* 4° quoad *servanda in celebratione* Missæ.

1° *De obligatione celebrandi.*

713. Hæc obligatio oriri potest ex *ordine*, ex *officio*, aut ex *beneficio.*

(A) Ratione *ordinis :* (a) Omnes et singuli sacerdotes, non legitime impediti, sub gravi tenentur aliquoties saltem celebrare, ex jure divino. Ita communiter [2]; etenim : 1) Quisque tenetur susceptum officium aliquoties saltem exercere; atqui officium sacerdotis est offerre sacrificium, juxta illud S. Pauli : " Omnis namque Pontifex... pro hominibus constituitur... ut offerat dona et sacrificia " [3]. 2) Insuper aperte declarat *Tridentinum* [4] : " Christus Apostolis eorumque successoribus ut offerrent *præcepit* per hæc verba : Hoc facite, etc. "

(b) Quoties hæc oblatio *ex se* urgeat, non tam aperte constat. 1) Ex decreto autem *S. C. Concilii* (1696), " qui sine justâ causâ, ter vel quater in anno non celebravit, peccat mortaliter, et potest ab Episcopo puniri "; 2) insuper, ex sententiâ communi, peccat graviter qui, absque ratione, celebrationem differt ultra sex menses; venialiter qui sine causâ celebrare omittit diebus dominicis et festivis [5].

---

[1] **S. Thom.**, 3, q. 82; a. 10; **Suarez**, disp. 80; **S. Alphonsus**, l. VI, n. 313 sq.; **Konings**, n. 1320 sq.; **Marc**, n. 1602 sq.; **Lehmk.**, n. 191 sq.; **Sabetti**, n. 707 sq.; **Müller**, § 21; **Many**, *de Missâ*, n. 1-142.

[2] Hoc quidem negârunt pauci veteres theologi, v. g., *S. Bonaventura*, *Gabriel*, *Cajetanus*, *Lugo.* Omnes tamen concedunt sacerdotem qui ex merâ desidiâ et negligentiâ nunquam sacrum facit, peccatum grave committere. Cfr. **Pesch**, n. 938.

[3] *Hebr.*, V, 1. — [4] *Trident.*, sess. XXII, cap. 1.

[5] Primis Ecclesiæ temporibus non omni die Missa celebrabatur, sed solum *die dominicâ*, ut probabiliter infertur ex *Act.*, XX, 7, *I Cor.*, XVI, 2, et *S. Justino* (Apol. I, 67), qui de christianis conventibus agens, solius meminit diei Dominicæ; certe quotidianam celebrationem non patiebatur frequentium

Ut autem in praxi sacerdotes ad quotidie celebrandum incitentur, sæpe hæc verba *S. Bonaventuræ*[2] meditentur : "Sacerdos qui non celebrat, quantum in ipso est, privat Trinitatem laude et gloriâ, angelos lætitiâ, peccatores veniâ, justos subsidio et gratiâ, in Purgatorio existentes refrigerio, Ecclesiam Christi speciali beneficio, et seipsum medicinâ et remedio contra quotidiana peccata et infirmitates".

714. (B) Ratione *officii*. Omnes pastores animarum *tenentur sub gravi* celebrare Missam *singulis diebus dominicis et festivis de præcepto;* si quis autem legitime impeditur, tenetur supplere per alium, si res sit possibilis. Ratio est quia hisce diebus fideles sub gravi tenentur Missam audire; atqui non possunt huic præcepto satisfacere, nisi pastores per se aut per alium Missam celebrent. Insuper *per accidens* teneri potest pastor celebrare, v. g., si urgeat necessitas consecrandi ad viaticum ministrandum, si fideles occasione exsequiarum Missam petant, etc.

715. (C) Ratione *beneficii*. Quædam sunt beneficia quibus annectitur onus Missam celebrandi sive quotidie, sive certis diebus : quicumque beneficium hujusmodi acceptaverit, ex *justitiâ* tenetur onera Missarum implere. Extensio hujus obligationis ex ipso tenore fundationis pendet : fundator enim beneficii determinare potest non solum Missarum *numerum*, sed etiam *alia adjuncta*, qualitatem Missæ, locum, tempus, etc. Huic obligationi beneficiatus satisfacere potest non solum per se, sed etiam per alium, nisi contrarium expresse aut æquivalenter statutum fuerit. — Pariter applicatio Missarum secundum fundatoris intentionem facienda est : si nihil hâc de re statuit, rectè præsumitur eum voluisse

persecutionum furor. — Sed, jam a secundo sæculo, viguit usus *tribus diebus* per hebdomadam celebrandi, Dominicâ, quartâ, sextâque feriâ, ut liquet ex *Tertulliano*, de Oratione, c. 19. — Quibus paulo post *sabbatum* additum fuit, ut tradit *S. Basilius* (Ep. XCIII, ad Cæsaream). — Tempore S. Augustini variæ erant ecclesiarum consuetudines; nam, ut ipse ait (ep. 54 ad Januar.) : "Alibi nullus dies prætermittitur quo non offeratur, alibi sabbato tantum et Dominico, alibi tantum Dominico". — Sexto tamen sæculo jam usus prævaluerat quotidie ubique celebrandi, ut constat ex *Ordine Gelasii :* immo per plura sæcula, scilicet usque ad tempora Alexandri II (1061), pluries celebrare licebat unâ die, pro cujuscumque sacerdotis arbitrio. Cf. **Martene**, *op. cit.*, l. I, c. II, a. 3; **Martigny**, *op. cit.*, verbo *Messe; American Eccl. Review*, mart. 1892, p. 119 sq. **Many**, *op. cit.*, p. 20-24.

[2] *De præparat. ad Miss.*, c. 5.

ut sibi Missæ applicentur; si vero *certum* numerum Missarum sibi applicandum esse præscripsit, aliarum applicatio libera esse censetur.

Quando beneficiatus onus Missæ quotidianæ suscepit per se aut per alium celebrandæ, curare debet ut per alium Missa dicatur quoties ipse non celebrat. Si vero *per se* quotidie celebrare tenetur, Missam aliquando omittere potest ex justâ causâ, quin per alium supplere teneatur. Legitima hujusmodi causa censetur : *infirmitas brevis* (si enim *diuturna*, per alium supplere debet); *rationabile impedimentum*, quale est iter legitimum, defectus requisitæ devotionis aut dispositionis (dummodo diu non perseveret), necessitas pia exercitia annuæ recollectionis peragendi, etc.

2° *De applicatione Missæ* [1].

716. Regulæ generales. (A) Triplex fructus in Missâ distingui potest : (a) fructus *generalis*, cujus omnes fideles fiunt participes, præsertim vero illi qui Missæ assistunt; (b) fructus *specialis* seu *medius*, quem sacerdos determinatis personis applicat in particulari; (c) fructus *specialissimus*, qui sacerdoti celebranti obtingit, eique est proprius.

(B) Fructus *generalis* percipitur sine ullâ speciali applicatione, quia talis fructus implicite applicatur in generali intentione celebrandi ad mentem Ecclesiæ. Pariter fructus *specialissimus* semper a sacerdote percipitur qui digne celebrat; expedit tamen sacerdoti particularem finem intendere, v. g., acquisitionem alicujus virtutis, quo uberiores fructus exinde accipiat. Ut vero fructus *specialis* obtineatur, necessaria est celebrantis applicatio; nam sacerdos, ut minister Christi, potest libere de illo fructu disponere, eumque cui vult applicare; si autem nulla fiat applicatio specialis, fructus ille ad generalem Ecclesiæ thesaurum accedit.

(C) Ut valida sit applicatio fructûs *specialis* Missæ, tres conditiones requiruntur : (a) debet fieri saltem *ante secundam consecrationem*, quia sacrificii effectus producitur eo tempore quo actio essentialis Missæ perficitur, proindeque multo probabilius, ipso instanti consecrationis; expedit tamen intentionem determinare, antequam Missa inchoetur.

(b) Debet esse saltem *habitualis*, id est antea habita et

[1] S. Alphonsus, l. VI, n. 334 sq.; Konings, n. 1318 sq.; Marc, n. 1596 sq.; Lehmk., n. 187 sq.; Sabetti, n. 705 sq.; Ball. P., n. 1008 sq.

nondum retractata; quia applicatio se habet per modum donationis verbalis, quæ semel facta valet donec revocetur.

Si quis, prioris intentionis immemor, novam intentionem elicit, ea valebit quæ *prædominans* fuerit; generatim posterior prævalet, nisi priorem ita formaverit, ut voluerit hanc prævalere, etiamsi ex oblivione eam mutaturus sit. In dubio autem sufficit ut sacerdos aliâ vice ei applicet cui primâ vice Missa non fuit applicata.

(c) Debet esse *determinata*, saltem implicite; fructus enim personæ indeterminatæ applicari nequit.

Valet applicatio si dicitur : offerro pro illo qui prior dedit stipendium, qui prior inscribitur in Missarum libro, pro personâ cujus nomen inscribitur in libro fundationum pro hâc die, pro omnibus animabus in Purgatorio, pro illâ animâ quæ majori auxilio indiget, aut est magis Deo grata, etc. Non valet autem hic applicandi modus : offero, ut Deus ipse applicet, etc., quia sacerdotis est rem determinare; nec etiam valet applicatio sub conditione futurâ contingente, v. g., offero pro Petro, si cras restituerit. Si quis plura stipendia collecta habeat, nec sciat a quibus et quo ordine data fuerint, sufficit Missas dicere secundum ordinem eorum qui stipendia præbuerunt.

717. **Speciales regulæ quoad stipendium.** (A) Licet accipere stipendium pro celebrandâ Missâ, non quidem quasi pretium consecrationis sed quasi *medium sustentationis* [1]; justum est enim ut qui altari deserviunt de altari

[1] Res exemplo declaratur : si pictor vovisset gratis pingere in obsequium Ecclesiæ, contra votum non ageret, si ab Ecclesiâ peteret sumptus necessarios ad colores, tabulam, immo ad propriam sustentationem; ita pariter sacerdos contra præceptum gratis dandi quod gratis accepit non agit, si a fidelibus accipiat necessaria ad sacrificium, vel ad honestam sustentationem. (Cf. Lugo, disp. XXI, n. 13-14). Quod quidem ex ipsâ *stipendii origine* colligi potest. Primitus scilicet fideles, cum ad Sacra peragenda conveniebant, panem et vinum afferebant, ex quibus sumebant sacerdotes ea quæ ad sacrificium necessaria erant, cetera autem in proprium usum servabant. Postea autem usus invaluit ut alia, sc. oleum, lac, mel, fructus, etc., ad altare offerrentur in sacerdotum commodum. Immo etiam pecunia primum in gazophylacium inmitti, deinde ad ipsum altare cœpit offerri, non quidem ut soli sacerdoti offerenti, sed clericis in communi prodesset. Cum vero labentibus temporibus communis vita clericorum cessâsset, certa pars bonorum Ecclesiæ ad singulorum sacerdotum sustentationi subveniendum detracta est; et circa sæc. VIII, mos invectus est ut sacerdotes munera acciperent a fidelibus qui rogabant ut Missæ fructus speciatim sibi applicaretur. Quod tamen non sine difficultate permissum est, nonnullis contendentibus hoc esse simoniacum. Attamen praxis hujusmodi ab Ecclesiâ tolerata fuit, communisque evasit, et S. Thomæ probata fuit : "Sacerdos, inquit, non accipit pecuniam quasi pretium consecrationis Eucharistiæ, hoc enim esset simoniacum, sed quasi stipendium suæ sustenta-

vivant. Quando stipendium acceptum est, oritur obligatio *justitiæ*, quia accipiendo oblationem, sacerdos eo ipso promittit se applicaturum Missæ fructum specialem tali vel tali personæ, et si promissionem non adimplet, violat justitiam, et ad restitutionem tenetur.

(B) *Quantitas* stipendii ab Episcopo determinari debet, secundum varias locorum consuetudines; et omnes, sive regulares sive seculares, huic taxæ stare debent.

Hinc non licet stipendium supra pretium exigere; potest tamen sacerdos plus recipere, si sponte offertur, aut etiam si labor extraordinarius exigitur, v. g., pro Missâ inconvenienti horâ celebrandâ, nullatenus tamen pro Missâ in altari privilegiato, in loco miraculoso, etc., dicendâ. Regulariter etiam non debet accipi stipendium minus taxâ statutâ, ne talis praxis aliis sacerdotibus detrimentum afferat.

718. (C) *Tot* Missæ celebrandæ sunt *quot* stipendia accepta sunt, et, juxta communem sententiam, graviter peccaret qui vel *unicam Missam* celebrare omitteret, quia gravitas materiæ non est mensuranda in ordine ad stipendium, sed in ordine ad fructum Missæ, quo privatur qui eleemosynam tradidit; aliunde Ecclesia sub gravi sacerdotibus imponit obligationem adimplendi hunc contractum, ut constat ex ejus modo loquendi in decretis hâc de re editis [1]. — Sedulo pariter adimpleri debent *conditiones* contractûs quoad *tempus*, aliasque *circumstantias;* unde qui promisit celebrare in altari privilegiato, non satisfaceret obligationi suæ in alio altari celebrans; nec compensatio fieri potest lucrando indulgentiam plenariam defuncto applicabilem. Si qua conditio apponitur impossibilis aut illegitima, monendi sunt fideles eam non posse impleri.

Consuetudo, quæ existit in pluribus Americæ diœcesibus, pinguem pecuniæ summam colligendi die commemorationis Defunctorum unamque dicendi Missam pro omnibus, tolerari potest dummodo apponatur tabella in Ecclesiâ, quâ fideles hâc de re certiores fiant [2].

---

tionis" (2. 2, q. 100, a. 2, ad 2). Cf. **Bened. XIV**, *de Missæ sacrific.*, l. III, c. 21; **Geyer**, *de Missarum stipendiis*, Mogunt., 1864; **Bargilliat**, *Les honoraires de messes*, 1905; **Ferreres**, *Ce qu'il faut observer et éviter dans la célébration des messes manuelles;* **Many**, *op cit.*, n. 37-43.

[1] Communiter proinde rejicitur opinio quorumdam antiquorum (ap. **S. Alphons.**, n. 317), juxta quos gravitas peccati pendebat a quantitate stipendii.

[2] *S. Cong. Conc.*, 27 Ianv. 1877.

719. (D) Qui, accepto stipendio, celebrare *notabiliter differt*, peccat graviter. Notabilis autem dilatio ex intentione eorum qui dant stipendium et ex circumstantiis pendet : (a) si Missa pro aliquâ instante gratiâ impetrandâ promissa fuit, intra tempus præfixum sub gravi celebrari debet; secus stipendium restituendum est, quando videlicet finis, in quem celebrare promiserat, obtineri amplius nequit. (b) Si tempus celebrationis ab ipso offerente determinatum fuit, sacerdos stipendium acceptans Missas præfixo tempore celebrare debet. Quando tempus non fuit præfixum, hæc attendi debent, ex *Codice*, can. 834 sq.

1) Nemini liceat tot Missarum onera per se celebrandarum recipere quibus intra annum satisfacere nequeat.

2) Missæ sunt celebrandæ intra modicum tempus pro majore vel minore Missarum numero, seu intra tempus utile.

Jamvero *utile* tempus ad *manuales* [1] Missas celebrandas est *unus mensis* quando offertur unum stipendium, semestre pro *centum* Missis; inter hæc duo extrema, longius vel brevius conceditur temporis spatium secundum majorem vel minorem numerum Missarum, quin res mathematice determinari valeat.

3) "Quod si oblator arbitrio sacerdotis tempus celebrationis expresse reliquerit, sacerdos poterit tempore quo sibi magis placuerit, eas celebrare." Ita *Codex* qui addit : "firmo præscripto can. 835", in quo scilicet cuilibet vetatur tot Missarum onera *per se celebrandarum* recipere quibus intra annum satisfacere nequeat.

4) Qui autem Missas *per alios celebrandas* habet, eas quamprimum distribuat; sed tempus legitimum pro earumdem celebratione incipit a die quo sacerdos celebraturus easdem receperit, nisi aliud constet.

5) Omnes et singuli administratores causarum piarum aut quoquo modo ad Missarum onera implenda obligati, sive ecclesiastici sive laici, sub exitum cujuslibet anni, Missarum onera quibus nondum fuerit satisfactum, suis Ordinariis tradant secundum modum ab his definiendum. — Hoc autem tempus ita est accipiendum ut

[1] *Manuales* Missæ, ex decreto *Ut debita*, intelligendæ sunt eæ quas fideles, *oblatâ manuali stipe*, celebrari postulant; aut quæ alicujus familiæ patrimonium gravant quidem in perpetuum, sed *in nullâ ecclesiâ sunt constitutæ*, ita ut a quolibet sacerdote et in quolibet loco applicari possint. *Ad instar manualium* dicuntur quæ in aliquâ ecclesiâ constitutæ, aut alicui beneficio annexæ, a proprio beneficiario vel in propriâ ecclesiâ hâc illâve de causâ applicari non possunt; et ideo aut de jure, aut cum S. Sedis indulto, aliis sacerdotibus celebrandæ tradi possunt; necnon Missæ quæ ex onere perpetuo inhærent ecclesiæ, monasterii, confraternitatibus, aut locis piis quibuscumque, sed in nullâ ecclesiâ sunt constitutæ, ita ut a quolibet sacerdote pro administratorum arbitrio ubivis applicari possint. (*S. C. C.*, 19 dec. 1904).

in Missis ad instar manualium obligatio eas deponendi decurrat a fine illius anni intra quem onera impleri debuissent; in manualibus vero, post annum a die suscepti oneris, salva diversa offerentium voluntate.

6) Qui habent Missarum numerum de quibus sibi liceat disponere, possunt eas tribuere sacerdotibus sibi acceptis, dummodo probe sibi constet eos esse omni exceptione majores vel testimonio proprii Ordinarii commendatos.

7) Ordinarii Missas sibi transmissas statim ex ordine in librum cum respectivâ eleemosynâ referent, et curabunt : — ut quamprimum moraliter celebrentur, ita tamen ut prius *manualibus* satisfiat, deinde iis quæ *ad instar manualium* sunt; — ut priùs distribuantur Missæ sacerdotibus diœcesanis, deinde alienis.

8) Item Superiores religiosi qui propriis subditis aliisve Missas celebrandas committunt, quas acceperint Missas cum suis eleemosynis cito in librum per ordinem referant curentque pro viribus ut quamprimum celebrentur.

9) Rectores ecclesiarum aliorumque piorum locorum peculiarem etiam habeant librum in quo accurate notent Missarum receptarum numerum, intentionem, eleemosynam, celebrationem. Ordinarii autem tenentur obligatione singulis saltem annis hujusmodi libros sive per se ipsi sive per alios recognoscendi.

10) Omnes sacerdotes sive sæculares sive religiosi debent accurate adnotare quas quisque Missarum intentiones receperit, quibusve satisfecerit.

720. (**E**) Obligatio celebrandi ex accepto stipendio potest per alium sacerdotem adimpleri, sed tunc *integrum stipendium, in propriâ specie*, huic tradi debet, nisi oblator *expresse permittat* aliquid retinere, aut certe constet excessum super taxam datum fuisse *intuitu personæ* aut alter sacerdos sponte et non rogatus, excessum remittat [1]. Nec licet sine novâ speciali S. Sedis licentiâ, aliquid detrahere ex eleemosynis Missarum quæ celebrioribus sanctuariis tradi solent, etiam ut eorum decori consulatur [2].

---

[1] *Codex*, c. 840.

[2] Cfr. *S. Cong. Conc.*, 19 Jan. 1869, *Acta S. Sedis*, IV, p. 537. Hinc administratores ecclesiarum, ex eleemosynis datis ad Missas celebrandas, nihil possunt retinere pro expensis altarium, luminum, etc., nisi alii non sint reditus; et tunc id solum retineri potest quod pro uno tantum sacrificio expenditur. — Attamen, in missis ad instar manualium, nisi obstet mens fundatoris, legitime retinetur excessus, et satis est remittere solam eleemosynam manualem diœcesis in quâ missæ celebrantur, si pinguis eleemosyna locum pro parte teneat dotis beneficii aut causæ piæ. Ita *Codex*, c. 840. — Insuper, si qua ecclesia paupertate laboret, potest Ordinarius permittere ut a sacerdotibus qui in proprium commodum inibi celebrant, propter utensilia ceteraque ad Missæ sacrificium necessaria, moderata stipes exigatur. (*Codex*, c. 1303).

Qui missas a Fidelibus receptas aut quoquo modo suæ fidei commissas aliis celebrandas tradiderint, obligatione tenentur usquedum acceptatæ ab eisdem obligationis et recepti stipendii testimonium obtinuerint [1].

721. (F) Omnis mercaturæ species quoad Missarum stipendia strictissime prohibetur.

Jamvero, juxta decretum *Ut debita*, 11 maii 1904 : "Vetitum cuique omnino est Missarum obligationes et ipsarum eleemosynas a fidelibus vel locis piis acceptas tradere bibliopolis et mercatoribus, diariorum et ephemeridum administratoribus, etiamsi religiosi viri sunt, necnon venditoribus sacrarum utensilium et indumentorum, quamvis pia et religiosa instituta, et generatim quibuslibet, etiam ecclesiasticis viris, qui Missas requirant non taxative ut eas celebrent sive per se sive per sacerdotes sibi subditos, sed ob alium quemlibet, quamvis optimum, finem : constitit enim, id effici non posse, nisi aliquod commercii genus cum eleemosynis Missarum agendo, aut eleemosynas ipsas imminuendo."

Qui deliquerint contra canonem 827, prohibentem quamlibet speciem negotiationis circa stipem missarum, sive contra c. 828 præscribentem tot esse missas applicandas quot stipendia acceptata fuerint, sive contra c. 840 statuentem stipes remittendas esse integras ad eos qui missas celebrant, ab Ordinariis pro gravitate culpæ puniantur, non exclusâ, si res ferat, suspensione aut beneficii vel officii privatione, vel, si de laicis agatur, excommunicatione [2]".

722. **Regulæ quoad Missas fundatas.** (A) Perpetua Missarum onera non possunt a sacerdotibus sæcularibus accipi absque prævio assensu Episcopi, a regularibus sine Prælati regularis licentiâ; quod sapienter cautum est, ut Episcopi perpendere possint tum reditus assignatos, tum possibilitatem hæc onera adimplendi in perpetuum.

(B) " In singulis ecclesiis sæcularibus ac regularibus adsit catalogus sive tabella onerum quæ ad perpetuum vel ad certum præfinitumque tempus imposita ipsis ac respective acceptata fuerunt; utque ibidem in sacrario asserventur libri, in quorum altero perpetua hujusmodi sive temporalia onera, in altero vero Missæ *manuales et adventitiæ* inscribantur, una cum fideli ac distincta adnotatione subsecuti utrorumque implement [3]".

(C) Omnes conditiones temporis et loci adamussim serventur, in quantum moraliter fieri potest. Si reditus deficiant *in totum* sine pastoris culpâ, non tenetur Missas celebrare; si in *parte*, et in tabulis fundationum designata fuerit *eleemosyna* pro quâlibet Missâ, reducitur proportionate Missarum numerus. Si nihil hâc de re in fundatione statutum fuerit, ad Episcopum aut Sedem Apostolicam recurrendum est, ex infra dicendis, n. 725.

[1] *Codex*, c. 839. — [2] *Codex*, c. 2324. — [3] *C. Balt. II*, 371.

723. Regulæ quoad Missam pro populo. (A) *Jure communi* pastores animarum sub gravi tenentur applicare Missam pro populo singulis diebus dominicis, aut festivis de præcepto, etiam suppressis [1]. Ait enim *Tridentinum* [2] : "Præcepto divino mandatum est omnibus quibus animarum cura commissa est, pro his sacrificium offerre". Sub nomine autem pastorum veniunt : (a) *Episcopi* qui diœcesim regunt, vel *administratores* diœcesis canonice erectæ, non autem Vicarii apostolici neque Episcopi mere *titulares*, nec vicarii capitulares; (b) *abbates Nullius* jurisdictionem quasi episcopalem in clerum et populum cum territorio separato habentes; (c) *parochi* proprie dicti [3], sive sæculares sive regulares, sive amovibiles sive inamovibiles, aut etiam viceparochi, qui ad officium parochi supplendum deputati sunt; pariter *vicarii-œconomi*, qui vacantem parochiam administrant, donec novus pastor sedis possessionem adeptus fuerit. — Non autem tenentur vicarii-coadjutores, nec capellani, neque collegiorum aut seminariorum rectores, quia hi munus pastorale non exercent.

724. (B) Obligatio Missam applicandi pro populo est *personalis*, ab ipso pastore adimplenda, nisi gravis adsit ratio, ut infirmitas, longa absentia, etc.; sed est simul *realis*,

[1] Qui dies sunt : Circumcisio, 1 jan.; Epiphania, 6 jan.; Resurrectio cum duabus sequentibus feriis; Ascensio; Pentecostes cum duabus sequentibus feriis; SS. Trinitas; Corpus Christi; Inventio SS. Crucis, 3 mai; Nativitas Domini (unius Missæ applicatio sufficit, licet bis aut ter celebretur); — Purificatio, 2 febr.; Annuntiatio, 25 mart.; Assumptio, 15 aug.; Nativitas B. V. Mariæ, 8 sept.; Immac. Conceptio, 8 dec.; — S. Matthias, 24 aut 25 febr.; S. Joseph, 19 mart.; SS. Philippus et Jacobus, 1 maii; Nativitas S. Joannis Baptistæ, 24 jun.; SS. Petrus et Paulus, 29 jun.; S. Jacobus, 25 jul.; S. Anna, 26 jul.; S. Laurentius, 10 aug.; S. Bartholomæus, 24 aug.; S. Matthæus, 21 sept.; Dedicatio S. Michaelis, 29 sept.; SS. Simon et Juda, 28 oct.; festum SS. Omnium, 1 nov.; S. Andreas, 30 nov.; S. Thomas, 21 dec.; S. Stephanus, 26 dec.; S. Joannes Apostolus, 27 dec.; SS. Innocentes, 28 dec.; S. Sylvester, 31 dec.; præterea festum principalis patroni regni et patroni loci. — Si dies festus incidit in diem dominicam, parochus *unicâ* Missâ obligationi satisfacit.

[2] Sess. XXIII, cap. I de Reformat.; Encycl. *In Supremâ* Leonis XIII, 10 jun. 1882. — Cf. **Many**, *De Missâ*, n. 87-92.

[3] In *Statibus Fœderatis*, aliisque locis ubi parœciæ non sunt canonice erectæ, pastores non stricte tenentur neque ex justitiâ neque ex caritate Missam applicare pro populo; "attamen cum id valde deceat ex caritate, eos omnes enixe hortamur in Domino, ut id muneris adeo populo utile Deoque charum exsequi pergant" (*Synod. Balt. VIII*, 33).

ita ut legitime impediti *per alios*, dato stipendio, celebrare teneantur; quod si ita factum non fuerit, quamprimum Missa pro populo applicetur [1].

Missa pro populo in *ecclesiâ parochiali* regulariter celebrari debet : si vero legitime abest pastor obligationi suæ satisfacere potest ubi degit; nec requiritur Missa sollemnis, sed privata sufficit. Si quis duabus distinctis parochiis præest, duplicem Missam applicare tenetur; secus vero si Episcopus duas diœceses regit. Missa regulariter celebrari debet die affixâ, nec potest in aliam diem transferri, nisi speciali indulto id concessum fuerit. Si *sollemnitas festi* in proximam diem dominicam transferatur, pastores ipso die quo officium festi habetur, Missam pro populo applicare tenentur; si vero non solum sollemnitas, sed etiam *officium festi* transferatur, sufficit Missam applicare die dominicâ, in quam transfertur [2].

725. De reductione et condonatione Missarum. (a) Ex justâ causâ Ecclesia potest onera Missarum reducere aut penitus extinguere; quo jure utitur præcipue quando reditus fundationis, ob varias causas, non amplius sufficiunt ad numerum Missarum integre persolvendum. Tunc S. Pontifex ex thesauro Ecclesiæ supplet, satisfactiones Christi et sanctorum applicando iis pro quibus sacrum offerendum fuisset, vel preces nomine Ecclesiæ peractas in eumdem finem dirigendo.

(b) Hujusmodi potestas generatim *S. Sedi* reservatur. Attamen, quando reditus perierunt sine ullâ culpâ rectoris ecclesiæ aut instituti, valde *probabile* est episcopum posse propriâ auctoritate reducere fundationes ad normam æquitatis [3]. Melius est tamen ad S. Sedem recurrere, ut ex thesauro Ecclesiæ suppleat. Insuper episcopis sæpe conceditur indultum vi cujus, sub certis conditionibus, numerum Missarum reducere valeant, v. g., dummodo alias reductæ non fuerint : quo casu, tenori concessionis accurate standum est.

---

[1] *S. C. C.*, 14 dec. 1872.

[2] Si gravi penuriâ laborent parochi, Episcopus eis concedere potest ut die dominico vel festo stipendium accipiant, quo secus infra hebdomadam carerent, eâ tamen conditione ut Missam pro populo infra hebdomadam offerant. (**Benedict. XIV**, const. *Cùm semper oblatas*, 19 aug. 1744) Cf. **Duballet**, *Traité des paroisses et des curés*, t. II, p. 202-253; et p. 21*-61*.

[3] Ita **Fagnan**, in cap. *Ex parte*, De Constitut., n. 25; **Schmalzgrueber**, in tit. *de Celebrat. Missarum*, n. 139; **S. Alphons.**, n. 331; **Many**, n. 76. Contrarium tenent **Bened. XIV**, *De Synodo*, lib. XIII, c. ult., n. 17; **Gasparri**, *de Eucharistiâ*, n. 588.

(c) Quandoque etiam S. Sedes *condonat* Missas, fundatas aut manuales, quæ celebrari debuissent et omissæ fuerunt. Solus Pontifex id præstare potest, quia ipse solus pro sacris non oblatis ex thesauro Ecclesiæ supplere potest. Condonatio autem fieri non solet nisi quando omissio facta fuit *bonâ fide*, id est sine irrationabili spe condonationem obtinendi, simulque reditus qui supersunt non sufficiunt supplendis omissionibus.

3° *Regulæ in ipsâ celebratione servandæ.*

726. **Quoad tempus.** (A) Quotidie celebrare licet, exceptâ feriâ *sextâ majoris hebdomadæ*, quâ dicitur tantum *Missa præsanctificatorum*, quæ vera Missa non est. Feriâ *quintâ in cœnâ Domini*, unum sacrum sollemne celebrare licet, et quidem in ecclesiis in quibus servatur SS. Sacramentum et functiones sacri tridui peraguntur; insuper, ex licentiâ Episcopi aut consuetudine, privata Missa permittitur, pro fidelium commoditate, in ecclesiis communitatum ubi asservatur SS. Sacramentum; in ecclesiis parochialibus permittitur etiam pro infirmis Missa privata ante sollemnem celebranda. — *Sabbato sancto*, non licet celebrare nisi sacrum sollemne in ecclesiis in quibus functiones tridui sacri habentur; nec permittitur Missa privata etiam pro infirmis, nisi ex Indulto, quod ceteroquin difficile obtinetur.

(B) *Jure communi* non licet celebrare ante auroram vel post meridiem; quod ita est intelligendum ut Missa non absolvatur ante auroram, et saltem incipiatur horâ meridianâ.

Sed in quibusdam regionibus, ut in *Statibus Fœderatis*, vi indulti apostolici, ab Episcopis conceditur facultas celebrandi unâ horâ ante auroram vel post meridiem.

Insuper licet tempus celebrationis *anticipare* vel *protrahere* : (a) in necessitate, v. g., ut morituro deferatur viaticum; (b) cum adest causa rationalis, v. g., ut opifices summo mane Missam audire possint, quando secus magna pars populi Missâ careret, aut ex causâ itineris aut sollemnioris festivitatis, etc. Extra hos aut similes casus, celebrare integrâ horâ ante vel post præfixum tempus esset mortale. In *Nativitate Domini* licet unam Missam sollemnem celebrare statim *post mediam noctem*. Sed, ex jure communi, non licet Missam privatam hâc horâ offerre, nec sacram communionem fidelibus dispensare. In quibusdam tamen regionibus, ut *in Galliâ*,

vi immemorialis consuetudinis aut indulti, licet tres Missas etiam privatas a mediâ nocte celebrare, sacramque communionem fidelibus distribuere.

(C) In celebratione Missæ vitanda est festinatio, quæ scandalum causat, prolixitas quoque, quæ fastidium parit [1].

727. **Quoad binationem** [2]. Generatim, excepto die Nativitatis Domini, semel tantum in die celebrare licet [3], Attamen, diebus dominicis aut festivis de præcepto, licet binare : (a) quando presbyter duas habet parœcias, nec populus facile potest in eâdem Ecclesiâ convenire; (b) quando una est Ecclesia, nec omnes parochiani possunt simul ad unam Missam convenire; immo in quibusdam regionibus, v. g., in *Statibus Fœderatis*, vi specialis indulti, quoties fidelibus *valde utile* est ut sacerdos bis Missam eodem festo die celebret.

Quæ tamen binandi facultas dependenter ab Ordinario exerceri debet, et solum quando deficit alter sacerdos, qui secundam Missam dicere possit [4]. Quando quis duas Missas celebrat, non potest duo stipendia accipere, nisi speciale habeat indultum : potest tamen per secundam Missam obligationi caritatis vel gratitudinis satisfacere, et, intuitu laboris et incommodi, aliquam remunerationem accipere prudenti arbitrio episcopi determinandam.

In die Nativitatis tria stipendia accipere licet, quia ita fert consuetudo [5].

---

[1] "Itaque ne quis infra horæ trientem Missam absolvere audeat, nec ultra dimidiam horam producat". *C. Balt. II*, n. 363.

[2] **Many**, *de Missâ*. n. 24-35; **Duballet**, *op. cit.*, II, p. 253-300, 62*-85*; *A. A. S.*, t. XLI, p. 55-64; 175-192; 413-424.

[3] In *Hispaniâ* et *Lusitaniâ*, ex concessione *Bened. XIV*, sacerdotes possunt, die commemorationis omnium defunctorum, tres Missas offerre pro defunctis.

[4] *Ter* eodem die celebrare, absque speciali indulto non licet : hoc autem indultum nonnisi raro, et propter extraordinarias causas, conceditur; concessum est an. 1896, ad quinquennium, diœcesi Mexico.

[5] Ritus servandus in casu binationis ita describi potest, ex *S. C. Rit.*, 12 sept. 1857 :

Quando sacerdos eâdem die duas Missas celebrare debet, in primâ dum divinum sanguinem sumit, eum diligentissime sorbeat. Exinde super corporale ponat calicem et pallâ tegat; ac, junctis manibus, in medio altari dicat "*Quod ore sumpsimus*". Subinde, admoto vasculo, digitos lavet dicens "*Corpus tuum*, etc.", et abstergat. Quibus peractis calicem super altari manentem cooperiat, prout mos est, Missamque prosequatur. — Si in eâdem ecclesiâ iterum celebraturus sit, nihil speciale notandum nisi quod, in Missâ sequenti, tempore offertorii calix non erit extra corporale ponendus neque extergendæ erunt guttæ vini in calice dispersæ. — Si vero dissitis in locis celebrandum sit, completo ultimo Evangelio, sacerdos, detecto calice, guttas

Art. V. De liturgicis præscriptis circa Missam.

728. Cùm Missa sit inter omnes liturgicas actiones præstantissima, diligenter servandi sunt omnes ritus ad ejus dignam celebrationem instituti [1].

Ex multis liturgicis præceptis, nonnisi *præcipua* hìc exponere possumus, pro ceteris ad *canonistas* et *liturgistas* remittentes. Res scitu magis necessarias exponemus : 1° de *loco* celebrationis; 2° de *altari* ejusque apparatu; 3° de *sacris vasis*, *linteaminibus* et *vestimentis;* 4° de *ritibus*.

I. De loco celebrationis [2].

729. 1° **Regula** 1ª : *Jure communi regulariter illicitum est sub gravi celebrare extra locum sacrum.* Ait enim *Tridentinum :* "Ne patiantur (Episcopi) privatis in domibus atque omnino extra ecclesiam et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, ab eisdem Ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a quibuscumque peragi ".

730. **(A) Quid sit locus sacer?** Locus sacer de quo agitur, est *ecclesia* vel *oratorium*. Ecclesia est *ædes publica cultui divino, auctoritate Episcopi, permanenter deputata*. Oratorium est ædes ad cultum divinum destinata, ut alicujus personæ, familiæ aut communitatis usui deserviat.

Oratorium vero est *publicum, semi-publicum* aut *privatum*.

---

pretiosi sanguinis, si quæ supersint, diligenter sorbeat, et quidem ex eâdem parte calicis quâ pretiosum sanguinem antea sumpsit. Postea in ipsum calicem tantum saltem aquæ fundat quantum prius vini posuerat, eamque circumactam ex eâdem parte quâ sacrum sanguinem biberat, in paratum vas demittat. Calicem subinde ipsum purificatorio abstergat ac demum cooperiat, atque ab altari discedat. In secundâ Missâ aqua e calice demissa sumatur, aut ad diem crastinum servetur et cum secundâ purificatione sumatur, vel in piscinam projiciatur.

[1] "Quanta cura adhibenda sit ut sacrosanctum Missæ sacrificium omni veneratione celebretur, quivis facile existimare poterit qui cogitârit maledictum in Sacris Litteris eum vocari qui facit opus Dei negligenter. Quod si necessario fatemur nullum aliud opus adeo divinum a Christifidelibus tractari posse quam hoc ipsum tremendum mysterium, satis etiam apparet omnem diligentiam in eo ponendam esse ut quam maximâ fieri potest interiori cordis munditiâ, atque exteriori devotionis specie peragatur ". (*Trident.*, sess. XXII, Decret. de observandis... in celebrat. Missæ).

[2] *Codex*, can. 1161 sq. — **S. Alphons.**, n. 356-359; **Gasparri**, t. I, c. 3. n. 121-158; **Many**, *Prælect. de Locis sacris*, Parisiis, 1904, n. 1-107.

Publicum, etsi primario alicujus personæ, familiæ aut communitatis usui destinatum, omnibus fidelibus jure patet, ideoque januam habet in viâ publicâ, ut fideles libere illud adire possint [1]. Itaque propria nota hujus oratorii est *jus fidelium* accedendi ad sacra officia ibi celebrata.

Oratoria *semi-publica*, juxta decretum *Leonis XIII*, 23 jan 1899, ea sunt quæ, "*etsi in loco quodammodo privato vel non absolute publico auctoritate Ordinarii erecta sunt*, commodo tamen non fidelium omnium, nec privatæ tantum personæ aut familiæ, sed *alicujus communitatis vel personarum cœtus inserviunt*" [2]. Juxta hodiernam jurisprudentiam, quatuor sunt genera hujusmodi oratoriorum : (a) oratoria palatii *episcopalis* et *cardinalitii;* (b) oratoria *locorum religiosorum*, eorum nempe quæ ad finem pium eriguntur auctoritate episcopali : qualia sunt *monasteria* virorum aut mulierum, *seminaria* majora vel minora, *hospitalia*, domus *confraternitatis*, domus *spiritualibus exercitiis destinata*, domus *presbyterorum sæcularium*, cum aut sine votis, dummodo hæc omnia sint auctoritate episcopali erecta; (c) oratoria *locorum piorum*, quæ videlicet ad finem pium instituta sunt permanenter, sed sine Episcopi auctoritate, qualia sunt multa hospitalia; (d) oratoria *locorum publicorum*, quæ nempe non reservantur habitationi alicujus familiæ privatæ, sed alicui communitati inserviunt, v. g., gymnasia, lycæa, carceres, arces *(citadelles)*.

Oratoria *privata* seu *domestica* ea sunt quæ in domibus privatis eriguntur, in commodum alicujus individui aut familiæ, et pro possessoris arbitrio ad usum profanum redire possunt.

731. (B) **Ubinam celebrare liceat?** (a) *Jure communi*, Missa celebrari potest solummodo in *ecclesiis* vel oratoriis *publicis*, postquam hæc *consecrata* vel saltem *benedicta* fuerint.

(b) Facultatem celebrandi in oratoriis *semi-publicis* Episcopi jure proprio concedere valent, et in concessione varias limitationes apponere possunt, v. g., quoad numerum Missarum. Si vero nullæ limitationes appositæ fuerint, plures Missæ celebrari possunt, etiam diebus solemnioribus, et omnes assistentes præcepto sacrum audiendi ibi satisfaciunt. — Non pauci dicunt Episcopos non posse *alia oratoria*, præter *principale*, erigere in piis communitatibus; alii vero contendunt hanc potestatem eis competere : hâc enim fruebantur ante Concil. *Tridentinum*, et aliunde hoc Concilium eorum facultates non limitavit nisi quoad oratoria *privata;* revera, ex diu-

[1] Si ad oratorium e viâ publicâ nequit perveniri nisi per atrium domûs vel per pratum, non erit publicum nisi dominus teneatur liberum fidelium accessum non impedire.

[2] Decreta authentica *S. Rit. Cong.*, n. 4007.

turnâ consuetudine, in quibusdam regionibus, ut in Galliâ, hâc facultate haud raro utuntur[1].

(c) Quoad oratoria privata seu domestica, hodie solus Rom. Pontifex concedere potest facultatem in eis celebrandi. Episcopus id facere nequit nisi per modum actûs transeuntis, quando magnæ et urgentes adsunt causæ.

732. (C) **Exceptiones.** (a) Aliquando licentia conceditur extra ecclesiam celebrandi, etiam *sub dio*, non solum in regionibus missionum, sed etiam in locis catholicorum, dummodo adsit causa necessitatis; ita, si templum incendio aut terræ motu celebrationi ineptum factum fuerit, aut si secus magna fidelium multitudo Missâ careret.

(b) Ad celebrandum *in navi*, hodie requiritur *speciale indultum apostolicum*, quod sub certis conditionibus conceditur, nempe : ut mare sit tranquillum; — ut nullum adsit irreverentiæ periculum; — ut alius assistat sacerdos aut diaconus qui, post consecrationem, pedem calicis teneat, aut saltem omne periculum effundendi pretiosissimum calicem alio modo præcaveatur[2].

733. 2° **Regula 2ª** : *Non licet celebrare in loco sacro interdicto, exsecrato aut polluto.*

(A) Locus *interdictus* dicitur in quo legitimâ auctoritate prohibetur divina celebrare officia. Peccatum grave est Missam in tali loco offerre, et celebrans contrahit irregularitatem. Præterea, ex Constit. *Apostolicæ Sedis*, " scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario, vel delegato judice, vel a jure interdictis... interdictum ab ingressu ecclesiæ ipso jure incurrunt, donec ad arbitrium ejus, cujus sententiam contempserunt, competenter satisfecerint". Tandem clericus interdictum violans privatur voce activâ et passivâ in electionibus, id est neque eligere neque eligi potest.

Non licet pariter *sub gravi* celebrare, quando *cessatio a divinis* legitime statuta fuit; sed in hoc casu nulla incurritur pœna canonica latæ sententiæ.

734. (B) Locus sacer *exsecratur* quando amittit qualitatem loci sacri, id est, suam consecrationem aut benedictionem. Debet igitur de novo consecrari aut benedici, antequam Missa ibi celebretur. Jamvero ecclesia suam consecrationem amittit, si *tota* aut ex *majori parte* corruat, non autem si ex minori tantum parte : quod communi hominum judicio æstimatur. Non exsecratur ecclesia, licet crusta parietum, in quâ cruces depictæ erant, etiam tota exciderit; sed

[1] Obstare quidem videtur responsum *S. Rit.*, in *Nivernen.*, 8 mart. 1879 (Decreta authent., n. 3484); sed hoc non est decretum *generale*. Cfr. **Many**, *op. cit.*, n. 100.

[2] *S. Rit. Cong.*, 4 mart. 1901; *S. C. de Prop. Fide*, 7 mart. et 13 aug. 1902.

iterum depingi vel apponi debent cruces in testimonium peractæ consecrationis [1]; — neque si parietes et alia omnia *successive* reparentur, etiam cum intentione totum reparandi, dummodo, pro singulis reparationibus, pars destructa *minor sit parte remanente :* tunc enim semper eadem moraliter manet; — neque si, vi aut malitiâ hominum, redacta sit ad usus profanos; aliter tamen esset si Episcopus, ob justas causas, jussisset ecclesiam ad usus profanos redigi.

Ecclesia *benedicta eodem modo* amittit suam benedictionem. Multi quidem doctores olim docuerunt benedictionem non amitti, etiamsi parietes ex toto corruant, quia, ut putabant, *benedictio adhæret pavimento.* Sed hodie hæc opinio communiter rejicitur; nam, juxta Rituale Romanum, non pavimentum, sed *soli parietes,* in parte superiori et inferiori, asperguntur aquâ benedictâ.

735. (C) Ecclesia polluitur seu violatur, ideoque *reconciliatione* indiget, quatuor modis : —

(a) Per *homicidium* vel *suicidium* voluntarium, graviter peccaminosum, in ecclesiâ patratum eique injuriosum. Ut dicatur *in ecclesiâ* patratum, requiritur et sufficit ut causa proxima mortis *in ecclesiâ* [2] accipiatur, licet mors extra accidat. — Occisio hominis, ex justâ sententiâ, in ecclesiâ patrata, polluit eam, quia injuriosa est non reo quidem, sed ipsi ecclesiæ; idem dicendum de occisione hominis *in odium fidei.*

(b) *Per effusionem sanguinis humani* voluntariam, copiosam, graviter culpabilem, ecclesiæ injuriosam, prout dictum est de homicidio.

(c) *Per effusionem seminis humani* voluntariam et ecclesiæ injuriosam, etiam ex copulâ conjugali, quæ, quamvis in se licita, illicita est ratione loci sacri.

(d) *Per sepulturam* etiam inculpabilem *excommunicati vitandi,* in ipsâ ecclesiâ, vel, saltem valde probabiliter, infidelis aut pagani; non autem probabilius per sepulturam hæretici, schismatici, catechumeni, infantis fidelium nondum baptizati.

Notari tamen debet his quatuor actibus non pollui ecclesiam nisi sint *certi* et *publici :* hic enim agitur de *morali* violatione ecclesiæ, quæ proinde pendet a communi hominum notitiâ et æstimatione. Si vero delictum, prius occultum, postea publicum fiat, ex eo tempore polluta censetur ecclesia.

---

[1] *S. Cong. Rit.*, 19 maii 1896 et 5 maii 1882; Decr. authentica, nn. 3907 et 3545.

[2] Locutione *in ecclesiâ* intelligitur totum spatium inter pavimentum et tectum inferius et inter extremam absidem et partem internam januarum, inclusis capellis et cryptis inferioribus ad quas a parte interiori ecclesiæ liber pateat accessus; non autem sacristia, turris, spatium inter tectum inferius et tectum exterius, porticus, etc.

II. De altari ejusque apparatu [1].

736. 1° **De ipso altari.** (A) *Non licet Missam celebrare nisi in altari sive fixo, sive portatili seu lapide consecrato.*

Altare *fixum* est illud cujus *mensa tota consecrata est* et per *modum unius cum stipite cohæret; — portatile* in solo lapide consecrato consistit. Altare fixum potest consecrari in ecclesiâ tantummodo benedictâ, quin prius ipsa ecclesia consecretur. — Non requiritur ut altare sit ex marmore, sed sufficit ut sit ex quocumque lapide naturali duro, v. g., ex schisto aut ardesiâ [2].

(B) *Utrumque altare exsecratur :* (a) *amotione reliquiarum* in sepulchro contentarum, necnon fractione immo et solâ apertione sepulchri; (b) *fracturâ enormi,* nempe si tabula fuerit in duas aut plures notabiles partes divisa, aut si per fractionem divisa fuerit una ex crucibus lateralibus.

Sed insuper exsecratur *altare fixum*, non portatile; (a) si tota mensa altaris a suo stipite sublevata fuerit, etsi non omnino dimota : ratio est quia cum basi suâ in loco junctura mensa illa uncta fuit. Non autem exsecratur si totum altare, cum tabulâ et stipite remanentibus conjunctis, transferatur in alium locum; (b) si ecclesia ipsa polluitur, polluuntur etiam altaria fixa, quia sunt pars ecclesiæ, non autem portatilia.

737. 2° **De altaris apparatu.** (A) *De mappis.* " Altare operiatur *tribus mappis* seu tobaleis mundis, ab *Episcopo* vel ab *alio habente potestatem benedictis* [3]; superiori saltem oblongâ, quæ usque ad terram pertingat; duabus aliis brevioribus, vel unâ duplicatâ [4] ". Mappæ debent esse ex lino vel cannabe, exclusâ quâlibet aliâ materiâ. Celebrare absque ullâ mappâ, extra necessitatis casum, grave peccatum est.

738. (B) *De antipendio*, et conopæo. Altare ornari debet antipendio, coloris festo convenientis, nisi sit auro vel lapide pretioso jam ornatum, aut per modum tumbæ confectum : hoc autem benedictione non indiget. — Tabernaculum regulariter vestiri debet conopæo, et quidem *violaceo*, non nigro, in missis pro defunctis.

739. (C) *De cruce.* Crux cum imagine crucifixi, candelabris supereminens, in medio altari collocetur, in memoriam sacrificii crucis quod in altari renovatur; nec sufficit parva crux sive super taberna-

[1] S. Alphons., n. 360 et 369; 374 s.; **Many**, *De locis sacris*, n. 108-136; **Ball. P.**, n. 1064 et 1076.

[2] *S. C. Rit.*, 29 apr. 1887, n. 3674; 13 jun. 1899, n. 4032.

[3] Episcopi hanc facultatem presbyteris delegare nequeunt sine indulto pontificio (*S. Rit. C.*, 16 maii 1744) quod habent episcopi Galliæ (**Many**, n. 150); abbates aliique usum pontificalium habentes, possunt eas benedicere pro suis ecclesiis.

[4] *Missale Rom.*, Rubr. gen., tit. VV

culum sive in ostiolo tabernaculi [1]. Hæc tamen præscriptio sub gravi non obligat. Non requiritur crux in altari ubi magna imago Crucifixi picta vel cælata invenitur. Non est de præcepto ut crux sit benedicta; ceteroquin simplex sacerdos eam benedicere potest.

740. (D) *De luminibus.* Toto tempore Missæ ardere debent in altari *duæ candelæ ex cerâ* apum confectæ. Sine *ullo lumine* celebrare, nisi in casu necessitatis ad viaticum consecrandum pro infirmo, *grave* peccatum est; cum *uno* cereo, est *veniale*, a quo excusat causa rationabilis. Si cerei inter celebrandum exstinguantur, iterum accendi debent, quin tamen interim sacrum interrumpatur.

Ratione *sollemnitatis*, licet plures candelas accendere, quæ pariter ex cerâ esse debent, non autem ratione *dignitatis* celebrantis, si hic sit Episcopo inferior.

Non permittitur ut *ad cultum* super altare adhibeantur candelæ ex stearinâ, aut illuminatio ex *gaz* vel lux electrica; adhiberi autem possunt, non tamen super ipsum altare, "ad depellendas tenebras ecclesiasque splendidius illuminandas, cauto tamen ne modus speciem præ se ferat theatralem [2]".

III. De sacris vasis, linteaminibus et vestibus [3].

741. 1° **De vasis sacris.** Præscribuntur sub gravi calix et patena ad Missam celebrandam. *Cuppa calicis* debet esse ex *auro* vel *argento;* permittitur *stannum*, sed in casu paupertatis tantum. Ex decreto *Pii IX*, 6 dec. 1866, permittitur *aluminium*, sub certis conditionibus. *Patena*, sicut ciborium, potest esse ex materia quâcumque *solidâ* et *decenti*. Pars interior cuppæ et patenæ debet esse *deaurata*, saltem sub veniali. Calix et patena *consecrari* debent, sub gravi, ab Episcopo, non autem a simplici sacerdote nisi ex Indulto apostolico; nec dici potest per primam celebrationem bonâ fide factam hæc consecrari.

Exsecrantur vasa sacra si *notabiliter* franguntur, v. g., si foramen sit in fundo, si cuppa calicis separatur a pede *fixo* (non autem si a pede *tornatili*), si de novo inaurantur, non autem si per usum deaurationem amittunt. — Polluuntur, si ab hæreticis profano usui devoventur, v. g., ad bibendum in mensâ adhibentur. — Quibus in casibus, novâ consecratione indigent.

Vasa consecrata, dum actu sacras species continent, absque gravi peccato, extra necessitatis casum, a nemine tangi possunt nisi a sacerdote et diacono. Quando non continent sacras species, a *subdiacono*, vel clerico vices gerente subdiaconi, intra ministerium

[1] *S. C. Rit.*, 18 sept. 1822, n. 2621.

[2] *S. C. Rit.*, 4 jun. 1895, n. 3859.

[3] Præter *Liturgistas*, cfr. **S. Alphons.**, n. 372 sq.; **Ball. P.**, n. 1080 sq.; **L. Gaillot**, *Catechismus theologicus*, Tract. XV, sect. III, De sacrificio Missæ, n. 161-177.

altaris, tangi possunt; extra hoc ministerium, ab acolytho, et, ex decr. 24 nov. 1906, ab omnibus clericis. A laicis vero tangi non debent, extra necessitatem aut privilegium [1]. Episcopus concedere valet licentiam vasa sacra tangendi.

742. 2° **De sacris linteaminibus.** Tria ad Missam sunt necessaria : *corporale*, *palla* et *purificatorium*. Hæc confici debent ex *lino* vel *cannabe*, vetito usu gossypii (coton). Corporale et palla benedici debent ab Episcopo, vel ministro usum pontificalium habente, non autem a sacerdote nisi ex indulto Pontificio. Purificatorium nullâ indiget benedictione.

Exsecratur corporale si, propter *notabilem* lacerationem, sacram hostiam cum calice decenter continere non valeat: tunc, si reficiatur, novâ benedictione indiget. Si vero solum perforatur, etiam in medio, non exsecratur quidem, sed, ante usum, foramen occludi debet.

Permitti potest palla in superiore parte panno serico aut ex auro vel argento aut acu depicto cooperta, dummodo palla linea subnexa calicem cooperiat, ac pannus superior non sit nigri coloris nec referat aliqua mortis signa. — Deficiente pallâ, loco ejus aliud corporale adhiberi debet.

Sedulo invigilandum est *munditiei* horum linteaminum. Quando, post usum abluuntur, trina facienda est lotio : prima in vasis ad hunc usum exclusive destinatis, et quidem ab aliquo in sacris constituto (aut. saltem probabiliter, a clerico) ; secunda et tertia lotio, etsi decentius a clericis, a laicis fieri possunt. Aqua primæ saltem lotionis in sacrarium projicienda est.

Quod diximus de tactu sacrorum vasorum dici debet etiam de sacris linteaminibus.

743. 3° **De sacris vestimentis.** Sex ad Missam requiruntur : amictus, alba, cingulum, manipulus, stola et casula. Sine ullâ veste sacrâ celebrare, aut sine albâ vel casulâ, aut sine stolâ simul et manipulo, habentur ut peccatum grave, nisi obtineatur pontificia dispensatio.

(a) Amictus et alba ex lino vel cannabe confici debent. Cingulum potest esse laneum aut sericum, sed magis decet ex lino esse.

Planetas, stolas et manipulos ex serico aliâve materiâ pretiosâ confici decet, etsi hæc materia non præscribatur. Prohibetur tamen usus casularum aliorumque similium paramentorum ex telâ gossypii aut lini aut etiam lanæ confectorum [2], pariter eorum quorum textura vitrea est mixta auro vel argento [3], vel quorum materia non est textilis. — Attentâ ecclesiarum paupertate, tolerari potest

[1] Ita sacristæ regulares, etiam laici, immo in multis locis, ex consuetudine, quilibet sacristæ hoc privilegio gaudent.

[2] *S. C. Rit.*, 28 jul. 1881, in *Acta S. Sedis*, t. XIV, p. 144.

[3] *S. C. Rit.*, 11 sept. 1847, n. 2949.

panni genus quod, ex parte externâ, ex filo serico integre contegitur, etsi habeat operis textilis fulcimentum ex gossypio, lanâ vel lino. Velum calicis debet esse sericum.

(b) Vestimenta sacra (non autem velum calicis) benedici debent ab Episcopo aut sacerdote indultum Pontificium habente.

(c) *Color* vestium debet esse conveniens Officio et Missæ diei. Attamen, ex consuetudine, paramenta ex *auro* contexta possunt adhiberi pro colore albo, rubro et viridi, non autem pro violaceo, nec a fortiori pro nigro.

(d) Exsecrantur vestimenta, ideoque novâ benedictione indigent, quando non remanent apta ad usum ad quem destinata fuêre, v. g., si casula in duas partes scindatur, si cingulum ita rumpatur ut nulla pars maneat ad cingendum sufficiens; non ita vero si novæ partes successive adduntur minoris tamen magnitudinis, ita ut vestis censeatur eadem moraliter.

IV. De sacris ritibus in Missâ peragendis.

744. 1° **Regula generalis.** In ecclesiâ *latinâ*, excepto speciali privilegio, Missa celebrari debet juxta rubricas *Missalis Romani*.

Rubricæ intra Missam servandæ sunt *præceptivæ*, et quidem sub gravi aut sub levi pro subjectâ materiâ. Constat ex verbis *S. Pii V*, in Bullâ *Quo primum tempore*, 14 julii 1570, initio Missalis appositâ : "Mandantes et stricte omnibus et singulis præcipientes, in virtute sanctæ obedientiæ, ut Missam juxta ritum, modum et normam in Missali præscriptum, decantent aut legant; neque, in Missæ celebratione, alias ceremonias aut preces addere vel recitare præsumant". — Rubricæ vero extra Missam servandæ, id est ante vel post, quales sunt preces in recessu ab altari dicendæ, communiter ut *directivæ* habentur.

745. Omissio *gravis* censetur quando voluntarie prætermittitur notabilis pars Missæ, una præsertim ex his quæ *ordinariæ* dicuntur, id est semper peragendæ sunt, quales sunt offertorium, preces canonis, preces ante communionem, etc. Omittere quamlibet orationem canonis integram, aut ceremoniam notabilem, quales sunt fractio et commixtio hostiæ, purificatio patenæ aut calicis, tanquam peccatum grave habetur; pariter omittere, extra canonem, partes integras, v. g., confessionem cum omnibus quæ initio Missæ recitantur, epistolam cum graduali, evangelium proprium, collectas Missæ proprias (non autem commemorationes). Si quis vero aliquam partem omittit ob negligentiam culpabilem in causâ, gravitas peccati dijudicatur ex ipsâ omissionum causâ eo instanti quo

libere posita fuit, non autem ex omissionibus quæ reapse contingunt. — Si omittitur pars *extraordinaria*, id est quæ non quotidie recitatur, ut *Gloria* aut *Credo*, generatim non excedit veniale.

Non magis licet aliquid ritibus addere quam ab eis detrahere. Grave esset peccatum aliquid notabile addere, præsertim cum intentione novum ritum introducendi. Quod raro fit admodum. Sed quidam, ex importunâ devotione, quasdam preces aut jaculatorias orationes interponunt : id merito prohibetur, ne ita novi ritus gradatim introducantur; plerumque tamen ita agentes in bonâ fide versantur, et formaliter non peccant. Monendi sunt tamen ut rubricas accurate servent.

746. 2° **De ministro inserviente.** In celebratione Missæ, sub gravi requiritur minister inserviens sacerdoti [1], et quidem masculus, extra casum necessitatis aut speciale Indultum.

Casus necessitatis sunt præceptum audiendi Missam diebus festis aut conficiendi viaticum pro infirmo, aut si minister, factâ jam oblatione, abscedat nec revertatur. In missionibus ubi conceditur specialis facultas celebrandi sine ministro, sacerdotes licite hoc privilegio utuntur, etiam extra dies festos, si alias celebrare non possint.

Existente justâ causâ, mulier potest a longe respondere precibus Missæ, dummodo sacerdos prius commode disponat quæ ad sacrificium necessaria sunt, ita ut mulier ad altare non accedat. Quod præsertim fieri potest in conservatoriis puellarum aut sacellis monialium [2].

747. 3° **De Missæ interruptione.** Regulariter Missa sine interruptione celebrari debet. Nihilominus licet eam interrumpere ex justâ causâ, quæ, canone nondum incepto, *gravis* esse debet, et, incepto canone, *gravissima*.

(A) *Post evangelium*, licet eam interrumpere ad concionem faciendam, ad proclamationem bannorum, etc.

Ante offertorium, interrumpere fas est in gratiam Principis, Cardinalis, Episcopi, vel turbæ peregrinorum, qui alias die festo Missam audire non possent; quo casu, sacerdos potest sacrum denuo incipere, ut fideles integram Missam audire valeant.

Ante canonem, Missam abrumpere potest ac debet sacerdos, si recordetur alicujus impedimenti, v. g., se non esse jejunum, se esse irregularem; dummodo id præstare valeat absque scandalo, — aut si nominatim excommunicatus adveniat, qui expelli nequeat.

---

[1] *Unus* tantum minister permittitur in Missis lectis stricte privatis; duo vero in Missis parochialibus quæ leguntur diebus sollemnioribus, aut loco Missæ sollemnis atque cantatæ.

[2] *S. C. Rit.*, 27 aug. 1836, n. 2745; 18 mart. 1899, n. 4015.

748. (B) *Incepto canone* et a fortiori *peracta consecratione*, nonnisi ex *gravissimâ* causâ interrumpi potest[1] : v. g., ad moribundum baptizandum, absolvendum, vel ungendum si absolvi nequit; propter morbum celebrantis brevi transiturum. — Si Missa post consecrationem interrumpitur, curare debet sacerdos ut remaneant adorantes coram SS. Sacramento; secus, in tabernaculum sacras species reponat; rediens ad altare, etiam post aliquot horas, prosequi debet ubi desierat. Si ante consecrationem interrupit, et mora sit minor unâ horâ, pariter incipit ubi desierat; si vero intercesserit mora unius horæ aut amplius, ab initio incipit.

Post communionem sacerdotis, licet de altari brevem exhortationem ad communicantes habere. Pariter vota religiosa emitti aut renovari possunt, ad normam Decreti generalis a *S. C. Rit.* lati, 14 aug. 1894, et confirmati 5 jun. 1896 (nn. 3836 et 3912)[2]. Tempore quo solet communio fidelibus dispensari, licet in nosocomiis cum pyxide, sine velo humerali, sacram communionem deferre ad ægrotos decumbentes in cubiculis, ex quibus vox celebrantis audiri potest[3].

749. (C) Si sacerdos inter celebrandum ex morbo deficiat, hæc servari debent. Si deficiat ante consecrationem primæ speciei vel post sumptionem pretiosissimi sanguinis, nec ipse pergere valeat, nihil ab alio sacerdote supplendum est : in priori enim casu, sacrificium proprie nondum inchoatum est, in posteriori jam completum est.

Si vero deficiat post consecrationem primæ speciei et ante sumptionem pretiosi sanguinis, et ipse post aliquam interruptionem sacrum perficere valeat, debet id præstare etiam non jejunus, etiamsi alius esset jejunus sacerdos : præceptum enim divinum, ut idem minister sacrum perficiat qui incepit, prævalet ecclesiastico jejunii præcepto. Si vero ipse celebrans sacrificium complere nequeat, alius sacerdos, etiam non jejunus, si jejunus non adsit, immo et irregularis aut excommunicatus, supplere debet, contritionis actu elicito : lex enim de integritate sacrificii legibus ecclesiasticis prævalet.

---

[1] In Missâ *sollemni*, quamdiu a choro canitur *Sanctus*, celebrans consecrationem differre debet; ait enim *Ceremoniale Episc.*, l. II, c. 8, n. 70 : "Chorus prosequitur cantum; quo finito, et non prius, elevatur sacramentum".

[2] "Celebrans profitentium vota excepturus, sumpto SS. Eucharistiæ sacramento, absolutâ confessione ac verbis quæ ante fidelium communionem dici solent, sacram hostiam manu tenens ad profitentes sese convertet : hi vero singuli altâ voce professionem suam legant ac postquam quisque legerit, statim SS. Sacramentum sumet. In renovatione autem votorum, celebrans ad altare conversus exspectet donec renovantes votorum formulam protulerint, qui nisi pauci sint, omnes simul, uno præeunte, formulam renovationis recitabunt, ac postea ex ordine SS. Corpus Domini accipient".

[3] *S. C. Rit.*, febr. 1874, n. 3322.

Quando jam una hora post sacrificii interruptionem elapsa est, non urget amplius *obligatio* quærendi sacerdotem qui sacrificium compleat, quia *probabiliter* deesset unio moralis inter duas Missæ partes; sed in aliâ Missâ sumi debet species consecrata. Attamen, post plures horas, supplere *licet*, quia probabiliter unio moralis perseveraret.

750. 4° **De Missis in alienâ ecclesiâ dicendis.** Ex decreto generali, a *Leone XIII* approbato, 9 jul. 1895 (n. 3862), ceteris penitus abrogatis, hæc servanda sunt: "Omnes et singuli sacerdotes, tam sæculares quam regulares, ad ecclesiam confluentes vel ad oratorium *publicum*[1], Missas cum sanctorum tum beatorum, etsi regularium proprias, omnino celebrent officio ejusdem ecclesiæ vel oratorii conformes, sive illæ in Romano, sive in regularium missali contineantur: exclusis tamen peculiaribus ritibus ordinum propriis. — Si vero in dictâ ecclesiâ vel oratorio, officium ritûs *duplici inferioris* agatur, unicuique ex celebrantibus liberum sit Missam *de Requie* peragere, vel votivam, vel etiam de occurrente feriâ (vel suo officio conformem, ex alio decreto 14 mart. 1896, n. 3892); iis tamen exceptis diebus, in quibus præfatas Missas rubricæ Missalis Romani vel *S. R. C.* decreta prohibent".

Quoad Missas *pro defunctis*, sedulo legantur *Rubricæ* ad normam Bullæ *Divino afflatu*, tit. X.

Et hæc sufficiant de SS. Eucharistiæ mysterio. Sacerdotes autem sacrum celebrantes hæc verba præ oculis habeant: "Si haberes angelicam puritatem et S. Joannis Baptistæ sanctitatem, non esses dignus hoc sacramentum accipere vel tractare. Non enim hoc meritis debetur hominum quod homo consecret et tractet Christi sacramentum, et sumat in cibum panem Angelorum"[2].

[1] Idem dic de capellâ *principali* Episcoporum, seminariorum, collegiorum, communitatum, etc., ex decreto *S. Cong. Rit.*, 22 maii 1896, n. 3910.

[2] *De Imit. Christi*, l. IV, cap. 5.

De Extrema Unctione [1]

Auctores consulendi.

Inter **Patres** : Serapio, *Sacramentarium;* Innocentius I († 417), *Epistola ad Decentium;* S. Cæsarius Arelat., *Sermo* CCLXV, n. 3 [2]; Venerabilis Beda, *Super divi Jacobi epistolam* [3]; Theodulphus Aurelianensis, *Capitulare ad presbyteros* [4]; Jonas Aurelianensis, *De instit. laicali* [5].

Inter **Theologos** : *Sæc. XII*, P. Lombardus, *Lib. IV Sententiarum* ejusque Commentatores; *sæc. XIII*, S. Thomas Aq., O. P., *Supplement.*, q. 29-33, ejusque Commentatores; *sæc. XVII*, Suarez, S. J., disp. 39-44; Bellarminus, S. J., *Controv. de Ex. Unctione;* Nic. Serarius, S. J. († 1609), *Disput. de sacr. Ex. Unctionis;* A. Victorelli, *De Ex. Unctione*, Patavii, 1609; G. Drapier, *Tradition de l'Eglise touchant l'Ex. Onction*, Lyon, 1699; J. Launoy, *De sacr. Unctionis infirmorum*, Paris, 1673; Sainte-Beuve, *Tr. de sacram. Unctionis infirmorum extremæ*, 1686 (ap. *Migne*, Theol. Curs., t. XXIV); *sæc. XVIII*, Benedict. de Gaetanis, *De supremâ Unctione liber historico-dogmaticus;* Drouin, Billuart, aliique jam superius commemorati; *sæc. XIX*, Perrone, de Augustinis, Billot, Tepe aliique jam allegati; Heimbucher, *Die hl. Œlung;* Schmitz, *De Effectibus sacr. Ex. Unctionis*, dissertatio historico-dogmatica, Friburgi Brisgov., 1893; J. Kern, S. J., *De sacram. Extremæ Unctionis*, Ratisbonæ, 1907; C. Ruch, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), t. V, 1897-1985; J. de Guibert, in *Dict. Apolog.* (*d'Alès*), t. I, 1868-1872.

Inter **Protestantes** : Dallæus, *De duobus Latinorum ex Unctione sacramentis;* Blunt, Morgan Dix, *op. cit.;* Woldike, *De unctione fidelium*, 1732; Lichtenberger, *op. cit.*, t. X, p. 1 ed. 1881; Puller, *The anointing of the sick in Scripture and Tradition*, London, 1904; Kattenbush, *Œlung*, in *Realencyclopädie*, t. XIV, 304-311.

---

[1] In hâc editione (A) prætermittimus *Tr. de Pœnitentiâ;* quem lector inveniet, quoad partem *dogmaticam* et *moralem*, in *Synopsi Theol. Moralis* ed. A

[2] *P. L.*, XXXIX, 2238. — [3] *P. L.*, XCIII, 39.

[4] *P. L.*, CV, 220 sq — [5] *P. L.*, CVI, 220-261.

Excerpta ex Decreto ad Armenos.

Quintum sacramentum est Extrema Unctio, cujus materia est oleum olivæ per Episcopum benedictum. Hoc sacramentum nisi infirmo, de cujus morte timetur, dari non debet; qui in his locis ungendus est : in oculis propter visum, in auribus propter auditum, in naribus propter odoratum, in ore propter gustum vel locutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter gressum, in renibus propter delectationem ibidem vigentem. Forma hujus sacramenti est hæc : Per istam unctionem et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per visum, etc., deliquisti; et similiter in aliis membris. Minister hujus sacramenti est sacerdos. Effectus vero est mentis sanatio, et, in quantum autem expedit, ipsius etiam corporis. De hoc sacramento inquit beatus *Jacobus* apostolus : "Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei".

Tridentini Decreta et Canones de sacramento Extremæ Unctionis.

(*Sess. XIV*[1]).

Visum est autem Sanctæ Synodo, præcedenti doctrinæ de Pœnitentiâ adjungere ea quæ sequuntur de sacramento Extremæ Unctionis : quod non modo Pœnitentiæ, sed et totius christianæ vitæ, quæ perpetua pœnitentia esse debet, consummativum existimatum est a Patribus. Primum itaque circa illius institutionem declarat et docet, quod clementissimus Redemptor noster, qui servis suis quovis tempore voluit de salutaribus remediis adversus omnia omnium hostium tela esse prospectum, quemadmodum auxilia maxima in sacramentis aliis præparavit, quibus Christiani conservare se integros, dum viverent, ab omni graviore spiritûs incommodo possint; ita Extremæ Unctionis sacramento finem vitæ, tanquam firmissimo quodam præsidio munivit. Nam etsi adversarius noster occasiones per omnem vitam quærat et captet, ut devorare animas nostras quoquomodo possit : nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes suæ versutiæ nervos intendat ad perdendos nos penitus, et a fiduciâ etiam, si possit, divinæ misericordiæ deturbandos, quam cum impendere nobis exitum vitæ perspicit.

[1] Trident. Patrum de his canonibus animadversiones vide ap **Theiner**, *op. cit.*, vol. I, p. 590 sq.

CAP. 1. De institutione sacramenti Extremæ Unctionis.

Instituta est autem hæc Unctio infirmorum, tanquam vere et proprie sacramentum novi Testamenti, a Christo Domino nostro, apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum ac Domini fratrem, fidelibus commendatum ac promulgatum : "Infirmatur, inquit, quis in vobis; inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini : et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, dimittentur ei". Quibus verbis, ut ex Apostolicâ traditione per manus acceptâ Ecclesia didicit, docet materiam, formam, proprium ministrum, et effectum hujus salutaris sacramenti. Intellexit enim Ecclesia materiam esse oleum ab Episcopo benedictum : nam unctio aptissime Spiritûs sancti gratiam, quo invisibiliter anima ægrotantis inungitur, repræsentat : formam deinde esse illa verba : "Per istam unctionem, etc."

CAP. 2. De effectu hujus sacramenti.

Res porro et effectus hujus sacramenti illis verbis explicatur : "Et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, dimittentur ei". Res etenim hæc gratia est Spiritûs sancti, cujus unctio delicta, si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et ægroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando, quâ infirmus sublevatus, et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus dæmonis, calcaneo insidiantis, facilius resistit; et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animæ expedierit, consequitur.

CAP. 3. De ministro hujus sacramenti, et tempore quo dari debeat.

Jam vero, quod attinet ad præscriptionem eorum qui et suscipere, et ministrare hoc sacramentum debent, haud obscure fuit illud etiam in verbis prædictis traditum : nam et ostenditur illic, proprios hujus sacramenti ministros esse Ecclesiæ presbyteros; quo nomine, eo loco, non ætate seniores aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut Episcopi, aut sacerdotes ab ipsis rite ordinati per impositionem manuum presbyterii. Declaratur etiam esse hanc Unctionem infirmis adhibendam, illis vero præsertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitæ constituti videantur : unde et sacramentum *exeuntium* nuncupatur. Quod si infirmi, post susceptam hanc Unctionem, convaluerint, iterum hujus sacramenti subsidio juvari poterunt, cùm in aliud simile vitæ discrimen inciderint. Quare nullâ ratione audiendi sunt, qui contra tam apertam et dilucidam Apostoli Jacobi sententiam docent, hanc Unctio-

nem vel figmentum esse humanum, vel ritum a Patribus acceptum, nec mandatum Dei, nec promissionem gratiæ habentem; et qui illam jam cessasse asserunt, quasi ad gratiam curationum duntaxat in primitivâ Ecclesiâ referenda esset; et qui dicunt, ritum et usum, quem sancta Romana Ecclesia in hujus sacramenti administratione observat, Jacobi Apostoli sententiæ repugnare, atque ideo in alium commutandum esse; et denique, qui hanc Extremam Unctionem a fidelibus sine peccato contemni posse affirmant. Hæc enim omnia manifestissime pugnant cum perspicuis tanti Apostoli verbis. Nec profecto Ecclesia Romana, aliarum omnium mater et magistra, aliud in hâc administrandâ Unctione, quantum ad ea, quæ hujus sacramenti substantiam perficiunt, observat, quam quod B. Jacobus præscripsit. Nec vero tanti sacramenti contemptus absque ingenti scelere, et ipsius Spiritûs sancti injuriâ esse posset.

Can. 1. Si quis dixerit, Extremam Unctionem non esse vere et proprie sacramentum, a Christo Domino nostro institutum et a B. Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum : A. S.

Can. 2. Si quis dixerit, sacram Infirmorum Unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos; sed jam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum : A. S.

Can. 3. Si quis dixerit, Extremæ Unctionis ritum et usum, quem observat sancta Romana Ecclesia, repugnare sententiæ B. Jacobi Apostoli, ideoque eum mutandum, posseque a Christianis absque peccato contemni : A. S.

Can. 4. Si quis dixerit, presbyteros Ecclesiæ, quos B. Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quâvis communitate; ob idque proprium Extremæ Unctionis ministrum non esse solum sacerdotem : A. S.

Objectum et divisio Tractatûs

Vita spiritualis, per peccatum mortale amissa, sacramento Pœnitentiæ restituitur; cujus complementum est *Extrema Unctio*, quâ reliquiæ peccati absterguntur, et periculose ægrotantes ad vitam æternam proxime præparantur. Disseremus itaque de *notione et existentiâ, materiâ et formâ, effectibus, subjecto* et *ministro* hujus sacramenti.

Art. I. Notio et existentia.

1. Definitio.

751. 1° *Quoad nomen.* Illud sacramentum varia sortitum est nomina : (a) a *materiâ*, ex quâ constat, vocatur sanctum *Oleum*,

Oleum benedictionis, sacramentum *Sacræ Unctionis*, *sacrati olei unctio*, etc.; (b) a *materiâ et formâ* simul, nuncupatur a Græcis εὐχέλαιον, id est, oratio cum oleo; (c) a *subjecto* in quo recipitur, vocatur *unctio infirmorum*, aut *Extrema Unctio;* (d) ab *effectu*, dicitur animæ corporisque *medicina*, *liquor* quo sanitas redditur, peccata dimittuntur.

752. 2° *Quoad rem*, definitur : *Sacramentum N. L. quo, per unctionem olei benedicti et orationem sacerdotis, christiano periculose ægrotanti confertur animæ sanitas, atque etiam corporis, si animæ saluti expediat.*

Verba *per Unctionem*, etc., designant *materiam* remotam, scilicet oleum, et proximam, nempe unctionem, et insuper *formam*, videlicet orationem sacerdotis; verba subsequentia *christiano*, etc., *subjectum* denotant; et ultima verba *effectum* principalem exprimunt, sanitatem animæ, et secundarium, seu sanitatem corporis.

II. Existentia [1].

753. *Errores.* *Waldenses* et *Wiclefistæ* plus minusve contempserunt sacr. Ex. Unctionis. *Lutherus* [2] admisit quidem illam unctionem ut ritum *sacramentalibus similem*, sed negavit eam esse sacramentum periculose ægrotantibus ministrandum. *Calvinus* [3] contendit hunc ritum fuisse olim *charisma*, hodie vero non amplius utilem esse, sed histrionicam hypocrisim redolere. Hodie *Protestantes* omnes, Ritualistis exceptis [4], contendunt verba S. Jacobi intelligenda esse de *dono sanandi morbos corporales*, quod primo sæculo pluribus conferebatur. — *Modernistæ*, post *Liberales*, asserunt unctionem de quâ agitur esse evolutionem moris Judæorum, qui oleo utebantur ad sananda vulnera, et nonnisi paulatim in symbolum gratiæ fuisse immutatum [5].

754. *Thesis :* **Unctio est verum et proprie dictum sacramentum N. L. a Christo institutum et a S. Jacobo promulgatum.** *De fide est, ex Trident.* [6] : " Si quis dixerit

[1] **S. Thom.**, *Suppl.*, q. 29, a. 1-3; **Suarez.** disp. XXXIX, **Bellarminus**, *de Ex. Unctione*, c. 1-6; **Drouin**, *de sacr. Ex-Unct.*, q. 1; **Ste-Beuve**, disp. 1-11; **de Augustinis**, art. 1; **Corluy**, *Spicileg.*, vol. II, p. 453 sq.; **Kern**, p. 4-80; **Ruch**, l. cit., 1897-1927.

[2] *De Captiv. Babyl.*, c. de Ex. Unct. — [3] *Instit.*, l. IV, c. 19, § 18.

[4] Horum doctrinam expositam vide apud **Blunt**, *op. cit.*, p. 213 sq.; **Morgan Dix**, *op. cit.*, p. 103.

[5] Quorum doctrina damnata est in decreto *Lamentabili* (n. 48) : "Jacobus in suâ epistolâ non intendit promulgare aliquod sacramentum Christi, sed commendare pium aliquem morem, et si in hoc more forte cernit medium aliquod gratiæ, id non accipit eo rigore quo acceperunt theologi...".

[6] Sess. XIV, can. 1.

Ex. Unctionem non esse vere et proprie sacramentum, a Christo Domino nostro institutum, et a B. Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum : A. S. "

755. 1° *Script.* (A) Hoc sacramentum jam *insinuatur* apud *S. Marcum*. Hic enim narrat duodecim apostolos, a Christo missos ad oves Israel, prædicâsse evangelium, dæmonia ejecisse, et multos ægros unctione olei sanâsse : " Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent; et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros et sanabant " [1]. De quo textu tria animadvertimus : (a) hìc agitur de apostolis *nomine Christi* exercentibus potestatem sibi commissam *in ordine ad regnum Dei* seu ad animarum sanctificationem; (b) effectus *immediatus* unctionis descriptæ est quidem *sanatio corporis;* sed, secundum Judæorum mentem, potestas sanandi corpora connectebatur cum *potestate animas sanandi*, ex eo quod morbi tanquam pœna peccati existimabantur [2]; (c) insuper Christi missio erat animas salvare, ita ut dici possit sanationis donum ab eo apostolis collatum nihil aliud esse nisi pignus et manifestationem sublimioris potestatis animas sanctificandi. Nil igitur dicere prohibet quin Dominus apostolis contulerit potestatem olei unctione curandi corpora, quo facilius mentes Judæorum sanarent et sanctificarent. Ita via parabatur institutioni Extremæ Unctionis, quæ jam insinuabatur. Sed ex hoc solo textu inferri nequit certa institutio sacramenti.

(B) Hæc autem merito infertur ex textu *S. Jacobi :* " Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini : et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et, si in peccatis sit, remittentur ei " [3].

Declaratur sensus : verbum *infirmatur* (ἀσθενεῖ) de gravi morbo afflictis prædicatur; hic sensus confirmatur ex verbo κάμνοντα (*infirmum*) quod infra adhibetur et significat periculose decumbentem; vox *presbyteros Ecclesiæ* designat

[1] *Marc.*, XVI, 12-13.
[2] *Joan.*, V, 14; IX, 2, 34-39. — [3] *Jac.*, V, 14-15.

sacerdotes qui in Ecclesiâ munus sacrum gerunt, non autem seniores laicos, ut ex locis parallelis liquet [1]; *oratio fidei* non orationem infirmi significat, ut volunt quidam Protestantes, sed orationem presbyterorum; et hæc fit in *nomine* seu *auctoritate Domini*, quatenus presbyteri sunt ejus legati et ministri.

Ex hoc textu infertur existentia sacramenti. Etenim ad sacr. N. Legis tria requiruntur et sufficiunt, signum sensibile, gratiæ productivum, a Christo permanenter institutum. Atqui hæc tria inveniuntur in unctione a S. Jacobo descriptâ : (a) *signum sensibile*, oratio et unctio : "*orent* super eum, *ungentes* eum *oleo*"; (b) *gratiæ productivum* : 1) nam dicitur : " oratio fidei salvabit infirmum, etc."; quæ quidem verba intelligi possunt tum de sanitate corporis, tum de sanitate animæ [2]; 2) vox *alleviabit* (ἐγερεῖ), etsi sanationem corporis aliquando exprimit, sæpe de erectione animi intelligitur [3]; hic autem, contextu inspecto, significat dari infirmo vires non solum physicas, sed etiam morales ad erigendum ejus animum contra tentationes, doloresque patienter tolerandos; quod fieri nequit sine gratiâ quæ, ut ait *Tridentinum*, " ægroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando "; 3) aliunde ultima verba " si in peccatis sit, remittentur ei " omnem æquivocationem tollunt, cùm peccata sine infusione gratiæ remitti nequeant [4]; (c) *permanenter a Christo institutum;* solus enim Deus signo sensibili gratiam alligare potest, et licet non legatur in Evangelio Christum hoc sacramentum instituisse, hoc tamen ex textu S. Jacobi indirecte deduci

[1] *Act.*, XIV, 22; XV, 2; *I Tim.*, IV, 14; V, 17, 19. — Cfr. quæ diximus in *Tr. de Ecclesiâ*, n. 638 sq.

[2] S. Jacobus quater hoc verbum adhibet in hâc epistolâ (I, 21; II, 14; IV, 2; V, 20), et quidem de *salute animæ*, ut ex contextu clare evincitur. — Unde protestans **Von Soden**, *Hand Commentar* [3], III, 2, p. 201, asserit hic agi tantum de salute animæ.

[3] *Rom.*, VIII, 11; *Ephes.*, V, 14 in textu græco.

[4] Nec dici potest hic agi tantum de dono curandi morbos; nam si ageretur de tali dono, non presbyteri vocandi essent, sed qui donum curationum habebant; insuper si de miraculosâ sanatione ageretur, non deberet præscribi certa materia, quia hoc relinquebatur divinæ inspirationi quæ modo hanc, modo illam suggerebat materiam; nec addendum fuisset " si in peccatis sit, etc.", nam qui donum miraculorum exercebant nullo modo peccata remittebant per exercitium hujus potestatis.

potest, ut docet *Tridentinum;* permanentia autem hujus ritûs infertur ex eo quod verba S. Jacobi sunt generalia, et naturaliter ad omnia tempora sese extendunt, et insuper Traditione probatur.

756. 2° *Traditione*, nempe *præscriptionis argumento historicis testimoniis fulcito.* (**A**) Historice certum est, saltem sæc. IX°, Extremam Unctionem tanquam sacramentum ab Apostolis traditum, ad salutem animæ et corporis usitatum, habitam esse in utrâque Ecclesiâ, Latinâ et Græcâ.

(a) Quoad *Latinos*, constat : 1) ex decretis *Conciliorum : C. Ticinense* in Italiâ (an. 850), *Moguntinum I* in Germaniâ (an. 847), *Cabillonense II* in Galliâ (an. 813) declarant, secundum S. Jacobum et Patrum documenta, sacram Unctionem infirmorum esse "salutare sacramentum, magnum et valde appetendum mysterium, per quod peccata remittuntur et consequenter corporalis salus restituitur, ab eo ministrandum cui potestas concessa est remittendi peccata"[1]; 2) ex *statutis episcoporum*, v. g, Isaac, ep. *Lingonensis*, Herardi, archiepiscopi *Turonensis*, Theodulphi, ep. *Aurelianensis*, S. Bonifacii, *Germaniæ* apostoli, Egberti *Eboracensis*, etc., qui præcipiunt ne infirmi nec communione nec unctione sacri olei careant, et quidem ad salutem animæ et corporis[2]; 3) ex testimoniis *scriptorum ecclesiasticorum*, præsertim Amulonis, episcopi Lugdunensis, Jonæ, ep. Aurelianensis, Prudentii, ep. Trecensis, Amalarii, presbyteri Metensis, Haymonis, ep. Halberstadiensis, aliorumque qui, auctoritati S. Marci et S. Jacobi innixi, docent morem ungendi infirmos oleo consecrato, ad salutem corporis et animæ, ab ipsis Apostolis esse traditum[3].

757. (b) Quoad *Græcos*[4], constat : 1) ex *Euchologiis* seu *Rituali-bus* non solum eorum qui se orthodoxos dicunt, sed etiam variarum sectarum orientalium, in quibus describuntur : *ritus* unctionis infirmorum seu variæ unctiones; *materia*, nempe oleum quod in lampade servatur; *forma* seu preces quæ recitantur dum unguntur infirmi; *effectus*, videlicet innovatio spiritûs contra diaboli impugnationes, expiatio debitorum et venia peccatorum[5]; 2) ex scriptis

[1] Cfr. **Harduin**, *Collect. Concil.*, V, 13, 27, 1040; **Kern**, p. 10-12; **H. Netzer**, *L'Ex. Onction aux VIIIe et IXe s.*, in *Rev. du cl. fr.*, t. LXVIII, 1911, p. 182 sq.

[2] *P. L.*, LXXXIX, 821, 823; CV, 220 sq.; CXXI, 764 sq.; CXXIV, 1075, sq.; CXXV, 774; **Kern**, p. 6-10.

[3] *P. L.*, CV, 1011 sq.; CVI, 122 sq.; CXV, 1374; CXVIII, 573; **Kern**, p. 13-15.

[4] **G. Jacquemier**, *L'Ex. Onction chez les Grecs*, in *Echos d'Orient*, avril-mai 1899.

[5] **Denzinger**, *Ritus orientalium*, t. II, p. 483 sq.

theologorum orientalium, v. g., Symeonis, Thessalonicensis archiepiscopi (sæc. XIV)[1] et Metrophan. Critopuli, patriarchæ Alexandrini (sæc. XVII)[2], qui testes sunt fidei antiquitus in Oriente vigentis circa existentiam et naturam hujus sacramenti.

758. (B) Atqui ex hoc unanimi consensu utriusque Ecclesiæ merito infertur hoc sacramentum non esse inventum humanum, sed ad Apostolos et ad ipsum Christum ascendere. Id probatur generali argumento jam supra exposito in *Tr. de Sacramentis*, n. 263; sed confirmatur insuper e multis testimoniis positivis, quæ ordine *ascendente* exponemus.

759. (a) *A sæculo IX° ad IV^um^*, explicita inveniuntur testimonia ex quibus patet unctionem infirmorum esse sacramentum.

Venerabilis Beda, ineunte sæc. VIII°, verba S. Jacobi exponens, ait[3]: "Hoc et Apostolos fecisse in evangelio legimus; et nunc Ecclesiæ consuetudo tenet ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris et oratione comitante sanentur"; additque peccata etiam hoc ritu contritis corde dimitti.

Sæc. VII°, *S. Eligius, Noviomensis* episcopus, fideles monet ne tempore morbi ad superstitiosa media recurrant, sed Eucharistiam *oleumque benedictum* fideliter ab Ecclesiâ petant, ut *non solum corporis sed et animæ sanitatem accipiant*[4].

Sæc. VI°, *Cassiodorus* scribit: "Si quis alterius prægravatur injuriâ vel corporis imbecillitate quassatur, *presbyterum* dicit (S. Jacobus) adhibendum, qui *oratione fideli et olei sancti perunctione* concessâ *salvet* eum... *peccata* quoque illis *dimittenda* promittens qui alterutrâ fuerint oratione visitati"[5]. Idem tradit *S. Cæsarius Arelatensis*[6]. Eodem tempore, synodus a patriarchâ *Nestorianorum* celebrata, unctionem infirmorum sic commendat: "Qui in gravem morbum (superstitionis) incidit, cùm convertitur, sicut corporaliter ægrotus, curari debet *oleo orationis*, quod presbyteri benedicunt"[7].

Sæc. V°, *Victor Antiochenus*, verba S. Marci verbis S. Jacobi declarans, scribit: "Oleum igitur quod in unctione adhibetur, et

---

[1] *De ritu s. olei seu euchelæi, P. G.*, CLV, 529 sq.

[2] *Confessio catholicæ et apostolicæ in Oriente ecclesiæ.*

[3] *P. L.*, XCIII, 39.

[4] *De rectitudine cathol. conversationis*, inter opera *S. Augustini, P. L.*, XL, 1172. — [5] *Complexiones in epistol. Apost., P. L.*, LXX, 1380.

[6] Inter opera *S. Augustini, P. L.*, XXXIX, 2238.

[7] **Hefele-Leclercq**, *op. cit.*, t. III, Append. II, p. 1204. — Ibi jam via paratur abusui unctionem ministrandi non solum ægrotis, sed pœnitentibus etiam sanis.

Dei misericordiam et morbi sanationem et cordis illuminationem denotat. Clarum fuerit *orationem* totum hoc efficere; oleum autem meâ quidem sententiâ symbolum horum est "[1]. Quibus verbis effectus gratiæ *orationi*, non oleo, tribuitur, secundum modum loquendi Patrum qui effectum sacramenti adstruunt *verbis* seu formæ potiusquam rebus seu materiæ. Inter *Armenos*, patriarcha *Joannes Mandakuni*, ægros avertere volens a magicis remediis, eos hortatur ut, Jacobi mandatum sequentes, petant a presbyteris donum gratiæ, nempe *inunctionem cum oratione*[2]. Sed, præ ceteris, celebre est *Innocentii I* testimonium, in quo, post relata S. Jacobi verba, ait : "quod non est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui *sancto oleo chrismatis perungi* possunt"; postea addit : "pœnitentibus istud infundi non potest, quia genus est *sacramenti*"[3].

Sæculo IV°, maximi momenti testimonium recenter inventum, nempe *Euchologion S. Serapionis*, orationem continet ad benedicendum *oleum infirmorum*, quo non tantum curantur corporis infirmitates, sed etiam confertur *bona gratia, remissio peccatorum, animæ sanitas et integritas*[4]. "Invocamus te, qui habes omnem potestatem... et oramus ut emittas vim sanationis e cælis Unigeniti super hoc oleum, ut iis, qui his tuis creaturis unguntur vel eas percipiunt, fiat in depulsionem omnis languoris et infirmitatis, in remedium adversus omne dæmonium, in expulsionem omnis spiritûs immundi, in segregationem omnis spiritûs nequam, in extirpationem omnis febris et frigoris et omnis imbecillitatis, in gratiam bonam et remissionem peccatorum, in remedium vitæ et salutis, in sanitatem et integritatem animæ et corporis et spiritûs, in valetudinem perfectam".

Negari igitur nequit, a quarto sæculo ad nonum et deinceps, *unctionem infirmorum* in usu fuisse tanquam *sacramentum*, ad sanitatem *animæ*[5] et *corporis* usitatum, et quidem vi *traditionis apostolicæ* quæ S. Jacobi et S. Marci testimoniis innititur. Exinde etiam infertur hanc in usu fuisse ante sæculum quartum, cùm preces liturgicæ, quales

[1] Apud **Cramer**, *Catena græcor. Patrum*, 1844, t. I, p. 324.

[2] Ap. **Schmid**, *Heilige Reden des Joannes Mandakuni*, 1871, p. 222 sq.

[3] **Denz.-Bann.**, 99 (61). — Ibi, et præsertim in textu *S. Cæsarii*, supponitur fideles posse seipsos ungere oleo sancto; hæc autem privata unctio a fidelibus facta non erat sacramentum, ut infra dicetur, n. 790; unctio vero a sacerdotibus peracta, spirituales effectus conferens, vere erat sacramentum.

[4] Ap. **Funk**, *Didascalia et Const. Apost.*, t. II, 190; **Journel**, 1240.

[5] Errat igitur *Puller* qui, *op. cit.*, asserit hanc unctionem sanitatem corporis tantum contulisse, secundum Patres octo priorum sæculorum. Quem confutant **H. Netzer**, loc. cit., et **A. Boudinhon**, *La théologie de l'Ex. Onction* in *Rev. cathol. des Eglises*, 1905, p. 385-411.

sunt *Euchologion Serapionis*, supponant ritum jam per aliquod tempus fuisse usitatum.

760. (b) *Tribus prioribus sæculis*, pauca tantum inveniuntur testimonia, nec omnino clara : *S. Aphraates*, usum sacri olei exponens, de unctione infirmorum agit quæ pœnitentes per arcanum suum sacramentum reducit [1]; *Eusebius Cæsariensis* sermonem habet de iis qui "uncti illo unguento non ultra erunt morti obnoxii, sed immortalitatis et æternæ vitæ consortes" [2]; *Origenes* [3], diversos modos remissionem peccatorum consequendi describens, recenset duram et laboriosam medicinam per quam impletur quod Jacobus dixerat : "*Si quis autem infirmatur...*". Ex quibus colligitur unctionem infirmorum non fuisse primis sæculis ignotam.

Nec desunt rationes quibus explicatur Patrum hâc de re silentium : 1) Patres tractatus systematicos de sacramentis non scripserunt, sed obiter tantum de uno vel altero sacramento scripserunt, prout se dabat opportunitas; in suis catechesibus, ea sacramenta exponebant quæ catechumeni recepturi erant, non autem alia; ceteroquin unctio infirmorum ut *complementum pœnitentiæ* habebatur, et cùm nonnisi raro absolutio pœnitentibus data commemoratur, ejus complementum solis ægrotis concessum sæpe recenseri non poterat. 2) Commentarii a quibusdam Patribus de epistolâ S. Jacobi scripti perierunt; primus qui exstat, nempe *Ven. Bedæ*, unctionem infirmorum tanquam sacramentum exhibet; pariter S. Marcus nullum interpretem invenit, ante Victorem Antiochenum in ecclesiâ græcâ, et in latinâ ante V. Bedam; porro uterque testimonium affert pro sacramentali unctione infirmorum.

761. **Conclusio.** Habemus itaque *ambo extrema catenæ:* ex unâ parte, testimonia S. Marci et præsertim S. Jacobi, et ex alterâ, longam seriem testimoniorum a quarto sæculo usque ad nostra tempora; medii quidem catenæ annuli non tam clare apparent; sed merito infertur, etiam historice, hæc duo extrema vere conjungi. Quod quidem omnino certum est iis omnibus qui auctoritatem Traditionis admittunt.

762. *Objicitur* quidem veteres sex priorum sæculorum scriptores, dum piorum mortes describunt, nullam E. Unctionis mentionem facere. — Sed hoc argumentum thesim non infirmat. Nam :

[1] Graffin, *Patr. syriaca*, t. I, p. LV. — [2] *P. G.*, XXIV, 267, IIII.
[3] *Homil. II in Levit.*, *P. G.*, XII, 419.

(a) quædam facta probant infirmorum unctionem jam sæc. V° aliquando ministratam esse[1]. (b) Insuper multa tacentur quæ tamen peracta sunt; sic sæpe sæpius viatici administratio non commemoratur, licet sub gravi præscriberetur; aliunde unctio infirmorum, a Christo instituta tanquam consummatio christianæ pœnitentiæ, non videtur in usu fuisse apud quoslibet, sed solum apud eos qui peccatorum conscii erant, ut eruitur ex vitâ S. Adelhardi a *Paschasio Radberto* scriptâ[2]. (c) Tandem nil prohibet aliquem progressum in hâc re, sicut in multis aliis, admitti posse, præsertim cùm agatur de sacramento valde utili, sed non necessario.

763. 3° *Rat. theol.* suadetur. Christus instituit sacramenta ut fidelibus subveniret in præcipuis vitæ circumstantiis, præcipuisque difficultatibus; atqui in mortis articulo speciales adsunt difficultates, v. g., anxietates propter peccata præterita, pugnæ contra tentationes diaboli quæ in illo ultimo instanti vehementius urgent, timor judicii et incertitudo futuri statûs; ergo conveniebat omnino Christum illis specialibus difficultatibus succurrere per speciale sacramentum, scilicet Ex. Unctionem.

Art. II. De elementis constitutivis hujus sacramenti.

Duo sunt elementa Extremæ Unctionis constitutiva, *materia* et *forma*.

§ I. De materia Extremæ Unctionis.

I. De materiâ remotâ[3].

764. (A) *Materia remota est oleum olivarum.* Certum est : (a) ex *Script.*, ubi dicitur : " Ungentes eum *oleo* "; atqui oleum simpliciter est oleum ex olivis.

[1] Ita *S. Hypatius* († 446), dum adhuc juvenis, curabat ut infirmi unctionem ab abbate reciperent; *Korium*, episcopus in Georgiâ (sæc. V°) narrat Isaac, Armenorum patriarcham, animam suam Deo commendâsse *inter ministerium o'lei fragrantis cum oratione Deo gratâ* : quæ verba, apud Græcos, sacram unctionem seu *euchelæion* designant. Cfr. **Kern**, *op. cit.*, p. 39-40.

[2] *P. L.*, CXX, 1547.

[3] **S. Thom.**, q. 29, a. 4-6; **Suarez**, disp. XL, sect. 1-2; **Bellarm.**, c. 7; **Drouin**, q. II; **Ste Beuve**, disp. III; **de Augustinis**, a. 2; **S. Alphonsus**, l. VI, n. 708 sq.; **Lehmk.**, 569 sq.; **O' Kane**, *Notes on the Rubrics*, n. 852 sq.; **Kern**, p. 115-141.

(b) Ex *Florent.* : "Quintum sacramentum est Ex. Unctio, cujus materia est *oleum olivæ*".

(c) Quæ quidem materia est omnino *conveniens*, quia optime significat effectum hujus sacramenti, et ejus modum operandi; sicut oleum mitigat dolores corporis, sanitatem restituit, hilaritatem affert, et lumini pabulum præbet, ita Ex. Unctio animæ tristitiam et dolores mitigat, spiritualem sanitatem restituit, gaudium spirituale affert, et spem nostram nutrit; pariter sicut oleum in suo modo operandi est simul lenitivum et penetrativum, ita Ex. Unctio modo suavi animæ dolores lenit, et usque ad ima nostri cordis penetrat ad ejus angores morbosque curandos [1].

765. (B) Oleum debet esse *ab Episcopo benedictum* : Intellexit enim Ecclesia, ait *Tridentinum*, materiam esse oleum ab episcopo benedictum". Quod quidem, saltem in Ecclesiâ Latinâ, non solum ex necessitate præcepti, sed etiam ad *validitatem* requiritur, ut constat ex decreto *S. Officii*, 13 jan. 1611, declarantis temerariam et errori proximam esse propositionem asserentem "hoc sacramentum valide ministrari posse cum oleo episcopali benedictione non consecrato" [2]. Attamen simplex sacerdos a S. Pontifice delegari posset ad oleum benedicendum; sed in Ecclesiâ latinâ, hoc *insuetum est* [3]. In Ecclesiâ græcâ presbyteri, probante R. Pontifice, extremam unctionem conferunt cum oleo a se benedicto, potestate ab episcopo delegatâ.

Insuper probabiliter asseritur oleum benedicendum esse benedictione *speciali* in ordine ad Ex. Unctionem, ideoque oleum catechumenorum vel S. Chrisma esse materiam *dubiam* [4]. In casu autem necessitatis, deficiente oleo infir-

---

[1] S. Th., *Sup.*, q. 29, a. 2.

[2] Denz.-Bann., 1628 (1494). Quod decretum confirmatum est 14 sept. 1842.

[3] Quod declaravit *Pius VI* tempore gallicæ perturbationis. Cfr. Muhlbauer, *Decreta authentica C. SS. Rit.*, t. II, p. 426.

[4] Triplex distinguitur oleum sanctum in Cœnâ Domini ab Episcopo benedictum : oleum *infirmorum*, ad inungendos infirmos et campanas ungendas externe; oleum *catechumenorum*, ad catechumenos ante Baptismum inungendos, manus neo-sacerdotum consecrandas, aliasve consecrationes perficiendas; *chrisma*, quod adhibetur in Confirmatione, in cæremoniis Baptismi post factam ablutionem, variisque consecrationibus, v. g., calicis, campanæ (interius). Cf. Sabetti, 822.

morum, posset adhiberi sub conditione alterutrum, et postea, si moribundus superviveret, iterum ungendus esset cum oleo infirmorum, pariter sub conditione.

766. (C) Oleum infirmorum debet *renovari* quotannis, idque sub *gravi*, saltem probabilius, et vetus comburendum est. Si autem oleum in eo est ut brevi deficiat, ei admisceri potest oleum olivarum non benedictum, in minori tamen quantitate, et id pluries fieri potest. — In loco nitido et decenter ornato servetur, in vase argenteo vel stanneo, regulariter in ecclesiâ vel sacristiâ, excepto casu quo parochi domus multum ab ecclesiâ distat [1], vel si adest alia causa urgens, v. g., periculum ne infirmi, grassante peste, sacramento priventur.

II. De materiâ proximâ.

767. 1° *Materia proxima est unctio olei ab Episcopo benedicti.* Certum est ex universali Ecclesiæ praxi et unanimi theologorum consensu.

768. 2° Quoad *numerum* unctionum : (A) *antiquitus* maxima fuit variarum ecclesiarum diversitas usque ad sæc. XVII^um^ in Ecclesiâ *Latinâ*, et etiam nunc in *Oriente.*

In *sacramentario Gregorii M.* legitur : "Sic perungat infirmum de oleo sanctificato, cruces faciendo in collo et gutture, et inter scapulas et in pectore, seu in loco ubi plus dolor imminet... Multi enim sacerdotum perungunt insuper in quinque sensibus corporis" [2].

Theodulphus Aurelianensis, sæc. IX°, statuit duodecim vel quindecim signa crucis super infirmum facienda esse, sed animadvertit Græcos tres tantum facere unctiones super caput et vestimenta et totum corpus infirmi, incipientes crucem a capite usque ad pedes, et a manu dexterâ usque ad sinistram manum [3]. Immo in quibusdam ritualibus, sive orientalibus sive latinis, statuebatur unicam sufficere unctionem in casu necessitatis [4].

769. (B) Juxta *hodiernam disciplinam :* (a) ex *Codice*, can. 947, sunt unctiones *regulariter* faciendæ : 1) in *oculis*, scilicet palpebris vel superciliis; 2) in *auribus*, non interius, sed in parte inferiori; 3) in *naribus;* 4) in *ore*, compressis labiis; si os concludi nequit, unum e labiis ungere sufficit; 5) in *manibus*, extra pro sacerdote (cùm jam inte-

[1] *S. Rit. Cong.*, n. 1144. — [2] *P. L.*, LXXVIII, 235 sq.
[3] *P. L.*, CV, 221. — [4] Kern, *op. cit.*, pp. 135, 138.

rius consecratæ fuerint), intra pro aliis; 6) in *pedibus*, in plantis, aut supra pedes, prout fert consuetudo; hæc autem unctio, ex *Codice*, c. 947, rationabili causâ omitti potest; unctio renum semper omittatur. Si aliquod organum sensuum deest, ungatur pars vicinior.

(b) Ab omnibus admittitur duas ultimas unctiones in pedibus et in renibus non esse necessarias ad validitatem; sed olim controvertebatur utrum *ad validitatem* requirerentur unctiones quinque sensuum, an sufficeret unica unctio. Hodie certum est sufficere unicam unctionem : 1) quia *Script.* simpliciter dicit " ungentes eum ", et *Tridentinum* de unâ tantum unctione loquitur; 2) insuper *historice* constat modo unam, modo duas vel plures unctiones fuisse adhibitas in Ecclesiâ tum Græcâ, tum Latinâ[1]; 3) tandem *S. Officium* decrevit, 26 apr. 1906, approbante *Pio X*, unicam sufficere formam (ideoque unctionem) in casu veræ necessitatis[2].

In *praxi*, secluso necessitatis casu, quinque unctiones nunquam omittendæ sunt, et quidem sub gravi, cum hæ a *Rituali* præscribantur et sint pars notabilis rituum.

In casu autem necessitatis, si timeatur ægrotum morituram esse antequam quinque unctiones perficiantur, *unica* unctio fiat in *capite*, vel pectore aut scapulis, dicendo " Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Amen." Si ægrotus supervixerit, ex *Codice* ceteræ unctiones supplendæ sunt, quidquid in contrarium pauci dixerunt[3].

770. 3° *De modo unctiones peragendi.* (A) *Gemina* unctio in *geminis sensibus* non est necessaria ad validitatem, sed ad *liceitatem* tantum, sub gravi, extra casum necessitatis; *unica* tantum *forma* adhibeatur, cum duplici cruce, una in unoquoque membro, incipiendo a dextro.

---

[1] Unde **Benedictus XIV** (*De Synodo*, l. VIII, c. 3, n. 2) ait : " Huic opinioni validissimum fundamentum præbet diversa in unctionum numero disciplina, quam in diversis Ecclesiis suâ ætate viguisse affirmat Albertus Magnus". Cf. **Martene**, *op. cit.*, l. I, c. 7, a. 3; **Ballerini-Palmieri**, 14; **Kern**, p. 133-141.

[2] *A. S. S.*, XXXIX, 273.

[3] Cfr. *Ephemerides liturgicæ*, 1906, p. 451; *N. Rev. théol. fr.*, 1906, p. 408; *Ami du Clergé*, XXX, 1908, p. 13; **Gaudé**, *Theol. Moralis S. Alphonsi*, t. III, p. 723, not. *g*.

(B) *Ordo inter unctiones* est pariter de necessitate *præcepti* tantum.

(C) Regulariter unctio fieri debet per *immediatum* manûs contactum; sed, peste grassante, adhiberi potest virgula, quæ deinde comburatur.

Animadvertit tamen *Capelmann*[1] vix ullum adesse contagii periculum, quia oleum impedit quominus morbus transferatur; ne autem ipsum oleum vitietur, expedit globulum bombaci (*coton*) oleo madefacere, et eodem tanquam instrumento uti ad omnes unctiones faciendas.

Controvertitur autem num una gutta olei sufficiat; in praxi tutius est intingere in oleo extremitatem pollicis ad singulas unctiones.

§ II. De forma[2].

771. 1° *Historice* multæ discrepantiæ apparent in variis Ritualibus Ecclesiæ *occidentalis*. (a) Aliæ enim sunt *deprecativæ*, v. g.: "Deus omnipotens... miserere huic famulo tuo et tribue ei remissionem peccatorum, etc."; aliæ *optativæ*: "Per istam unctionem... indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti"; aliæ *indicativæ*: "Ungo te de oleo sanctificato, etc."; aliæ *imperativæ*: "Accipe sanitatem corporis et remissionem peccatorum..."; aliæ *mixtæ*. (b) Insuper multæ exprimunt *actionem* ministri seu materiam proximam, aliæ non; quædam unum effectum declarant, remissionem peccatorum, aliæ solam sanitatem, aliæ utramque, aliæ addunt etiam animæ confortationem. (c) In quibusdam *Ritualibus* unica forma semel profertur, dum varia organa unguntur; in aliis ad singula organa propriæ formæ recitantur[3].

772. 2° *Forma hodierna* apud *Latinos* est: "Per istam Sanctam Unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum (auditum, odoratum, etc.) deliquisti. Amen." Quæ forma ad singulas unctiones repeti debet. — Apud *Græcos*: "Pater sancte, animarum et corporum medice, sana servum tuum hunc ab illâ quæ detinet illum, corporis et animæ infirmitate".

773. Forma esse debet *deprecatoria*, juxta *Rit. Rom.*, et non simpliciter indicativa, saltem *ex præcepto;* controvertitur autem num hoc sit etiam necessarium ad *validitatem*.

---

[1] *Medicina pastoralis*, p. 126.

[2] S. Thom., q. 29, a. 7-9; Suarez, l. c., sect. 3; Bellarm., l. c.; Drouin, q. 111; Ste Beuve, disp. IV; de Augustinis, l. c.; S. Alphonsus, 711 sq.; Lehmk., n. 573; O' Kane, 897 sq. — [3] Cfr. Kern, *op. cit.*, p. 146-152.

(A) Quidam valde probabiliter negant, quia in nonnullis antiquis Ritualibus forma est indicativa; atqui nemo dicere audebit administrationem hujus sacramenti per plura sæcula invalidam fuisse [1].

(B) Alii affirmant : (a) ex verbis *S. Jacobi* dicentis : " Et orent super eum... et oratio fidei salvabit infirmum "; (b) ex *praxi* utriusque Ecclesiæ, Græcæ et Latinæ, in ritualibus et conciliis consignatæ. Formæ indicativæ quæ objiciuntur, implicite orationem continent, cùm orationibus præcedantur [2]; (c) accedit *rat. conv.* Nam suscipiens sacramentum est jam viribus destitutus, et orationibus sublevari indiget; insuper hoc sacramentum ordinatur ad obtinendum per modum *indulgentiæ* quod in sacramento Pœnitentiæ obtineri non potuit per modum justitiæ ; atqui quod postulatur per modum indulgentiæ sub formâ deprecativâ postulari debet; ergo. Tandem hoc sacramentum ordinatur ad sanitatem restituendam ægrotis; atqui sanitas, utpote bonum temporale, non absolute, sed modo deprecatorio postulanda est; ergo [3].

Utraque autem opinio facile conciliatur, si admittatur Christum non determinavisse formam hujus sacramenti in *specie infimâ*, sed hanc potestatem Ecclesiæ reliquisse.

In *praxi*, forma deprecatoria adhibenda est, prout a Rituali præscripta.

774. 3° Verba, quæ communiter ut *essentialia* requiruntur, sunt : *per istam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Amen.* Ex recenti decreto *S. Officii*, 26 april. 1906, ad validitatem necessaria non est mentio cujuslibet sensûs; hæc tamen, extra necessitatis casum, requiritur de præcepto gravi. Vox *sanctam*, licet non essentialis, sine peccato veniali omitti nequit.

Art. III. De effectibus Ex. Unctionis[4].

775. Tres sunt hujus sacramenti effectus : 1° *Gratia confortans* animam contra difficultates articulo mortis urgentes;

[1] Ita *Albertus M.*, *Durandus*, *Juenin*, *Drouin*, multique alii quos commemorat atque approbare videtur **Bened. XIV**, *De Synodo*, l. VIII, c. 2, n. 2.

[2] De quo tamen recte **Bened. XIV**, l. c. : " At nescimus quo pacto possit deprecatio inveniri in aliis formis, ex plurimis antiquis Ritualibus a Menardo et Martene productis, in quibus solum adhibetur verbum *ungo*, absque alio additamento e quo deprecatio colligi aut fingi queat ".

[3] **S. Thom.**, *Sup.*, q. 29, a. 8.

[4] **S. Thom.**, q. 30; **Suarez**, disp. XLI; **Bellarm.**, c. 8; **Drouin**, q. VI; **Ste Beuve**, disp. V; **de Augustinis**, a. 5; **Schmitz**, *op. cit.*, p. 61 sq.; *Catech. Trident.*, p. II, de Ex. Unct. n. 28; **Kern**, p. 167-240.

2° *remissio culpæ et pœnæ;* 3° *sanitas corporis*, si animæ expediat. Jamvero quæstio est inter theologos quisnam ex illis effectibus sit primarius : juxta *Scotum*, primarius est remissio peccatorum venialium; juxta *Bellarminum*, remissio non solum venialium, sed etiam mortalium quæ per accidens non fuerunt antea remissa; tandem, *juxta S. Thomam*, communioremque sententiam, primarius effectus est *gratia allevians* et corroborans animam contra torporem et tentationes speciatim urgentes in articulo mortis.

I. De gratiâ confortante.

776. 1° *Thesis :* **Primarius effectus Ex. Unctionis est gratia confortans animam contra difficultates occurrentes in articulo mortis.** Certum est gratiam confortantem esse unum ex effectibus Ex. Unctionis, et probabilius est eam esse primarium effectum.

(a) *Script.* S. Jacobus describens effectus hujus sacramenti dicit : "Et alleviabit eum Dominus", i. e., excitabit, confortabit; atqui per illa verba designatur gratia confortans; nam, secundum *Estium* (in h. loc.), "eâ voce significatur liberatio a torpore, mœrore, et anxietate, quâ plerumque ægroti morte vicinâ gravantur, sic ut mentem ad divina non facile queant attollere".

(b) *Tradit. :* "Effectus vero hujus sacramenti, ait *Florentinum*, est mentis sanatio, et, in quantum expedit, ipsius etiam corporis"; atqui mentis sanatio effici nequit nisi per gratiam primario confortantem. *Tridentinum* idem declarat : "Res porro et effectus hujus sacramenti... gratia est Spiritûs Sancti, cujus unctio... peccati reliquias [1] (id est, spiritualem debilitatem ex peccatis ortam) abstergit, et ægroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando..." [2].

(c) *Rat. Theol.* Effectus hujus sacramenti primarius accipi debet ex fine propter quem fuit institutum; atqui

[1] Nomine *reliquiarum peccati* tria *præsertim* intelliguntur : 1) debilitas spiritualis ex peccato promanans, et hic est sensus qui prius huic vocabulo a scholasticis affixus est; 2) pravi habitus ex peccato relicti : hos ab Ex. Unctione tolli quidam affirmant contra communiorem sententiam quæ tenet eos minui tantum per gratias actuales in hoc sacramento collatas; 3) pœna temporalis peccatis debita — [2] Sess. XIV, cap. 2.

Ex. Unctio, juxta *Trident.*, instituta fuit tanquam spiritualis *medicatio* contra debilitatem animæ in articulo mortis; ergo effectus primarius est gratia roborans animæ debilitatem, non autem remissio peccati, eo magis quia aliud sacramentum directe contra peccatum institutum fuit; medicatio autem supponit vitam spiritualem jam existentem, nec per se illam confert.

777. 2° *Natura* hujus gratiæ confortantis consistit in augmento gratiæ sanctificantis, per modum *alleviationis*, cum jure ad gratias actuales speciatim necessarias in articulo mortis.

Siquidem : a) *spem roborat;* tunc enim dæmon ægrotum conatur a fiduciâ divinæ misericordiæ deturbare, peccata præterita in memoriam revocando, timorem divini judicii injiciendo, etc.; sacramentum autem Ex. Unctionis ægroti animam alleviat et confortat, magnam in eo misericordiæ *fiduciam* excitando. Unde sacramentum *spei* dicitur, sicut Baptismus vocatur sacramentum fidei, et Eucharistia sacramentum amoris. (b) *Hilaritatem et patientiam* excitat, quâ infirmus morbi incommoda et labores levius ferre potest; spe enim jam erectâ, reminiscitur non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ paulo post in eo revelabitur. (c) *Robur et fortitudinem* confert contra tentationes dæmonis, quæ tunc graviores sunt; quod ipsâ unctione declaratur, cùm ungi soleant luctatores ad pugnam.

II. De remissione peccati.

778. *Thesis :* **Effectus secundarius Ex. Unctionis est remissio peccatorum quæ supersunt, et pœnæ peccato debitæ.**

1° *Ex. Unctio remittit peccata mortalia quæ supersunt nec possunt remitti per sacramentum Pœnitentiæ, et insuper venialia peccata.* Pro venialibus certum est, pro mortalibus communiter admissum.

(A) *Probatur :* (a) ex verbis S. Jacobi : "Si in peccatis sit, remittentur ei"; hæc enim verba, utpote generalia, intelligi debent non solum de peccato veniali, sed etiam de mortali, eo magis quia si ageretur de venialibus tantum, prorsus inutile esset hypothetice dicere "si in peccatis sit", cùm, teste eodem Jacobo [1], homines omnes venialiter pec-

[1] *Jac.*, III, 2.

cent : " In multis enim offendimus omnes". (b) Ex *Trid.* dicente : " Delicta, si quæ sint adhuc expianda, abstergit "; et ex ipsis verbis formæ : " indulgeat Dominus... etc., quidquid *deliquisti* "; hùc enim idem recurrit argumentum.

(B) *Declaratur.* Hic effectus *non* producitur *primario*, *nec* solum *per accidens*, sed medio quodam modo, nempe ex *secundariâ intentione.* Ita *probabilius* contra Scotistas.

(a) *Non primario;* nam talis effectus est conditionatus : " si in peccatis sit "; atqui effectus primarius non est conditionatus, sed modo absoluto producitur, dummodo non sit obex. Aliunde Ex. Unctio est sacramentum vivorum, nec proinde primario remittit peccata mortalia; nec etiam remittit primario peccatum veniale, quia sacramentum *Pœnitentiæ* jam ad hoc institutum fuit et plane sufficit; insuper si primario remitteret venialia, omnibus ministrari deberet, tam sanis quam infirmis.

(b) *Nec per accidens*, sed intentione secundariâ; is enim effectus qui vi institutionis et ipsius formæ producitur, non est solum effectus per accidens; atqui effectus de quo agitur, producitur vi institutionis, ut patet ex verbis S. Jacobi, et vi ipsius formæ : *Indulgeat*, etc.

Ad remissionem *mortalium* requiritur saltem *attritio* [1]; nam, teste *Tridentino* [2], quovis tempore ad gratiam assequendam necessaria fuit pœnitentia etiam iis qui baptismum accipiunt, " ut perversitate abjectâ et emendatâ, tantam Dei offensionem cum peccati odio et pio animi dolore detestarentur ". — Attritio autem *habitualis* sufficit iis qui sunt sensibus destituti.

Ad remissionem *venialium* attritio requiritur, juxta quosdam, licet, juxta alios, sufficiat absentia complacentiæ in peccato veniali, cum desiderio effectum sacramenti suscipiendi.

779. 2° *Ex. Unctio remittit etiam pœnam temporalem peccato debitam, non quidem totam, sed juxta gradum dispositionis in subjecto existentis.*

[1] Ita contra H. Schell qui contendit (*Kathol. Dogmatik*, III, p. 629 sq.) non requiri attritionem in iis qui propter morbum eam elicere nequeunt, sed sufficere ut infusioni gratiæ obex non opponatur per peccatum contra Spiritum sanctum habitualiter perdurans. Quem errorem confutat Kern, p. 177 sq.

[2] Sess. XIV, cap. 1.

(A) Nam tale sacramentum a *Trid.* vocatur "consummativum non solum pœnitentiæ, sed et totius vitæ christianæ"; ac proinde nos immediate disponit ad introitum gloriæ; atqui pœna temporalis nos ab ingressu gloriæ retardaret; ergo.

(B) Insuper, juxta idem concilium, Ex. Unctio peccati *reliquias* abstergit. Atqui, inter reliquias peccati computandæ sunt non solum debilitas animæ, ex peccato proveniens, sed etiam pœna temporalis peccato debita, quæ hominem a capessendâ beatitudine impedit; ergo.

III. De sanitate corporis.

780. *Thesis:* **Alter effectus secundarius Ex. Unctionis est sanitas corporis, si animæ expediat.**

1° *Probatur:* (A) *Script.* Verba enim *S. Jacobi* supra exposita, utpote universalia, intelligi possunt, et de facto intelliguntur a Patribus non solum de salute animæ, sed etiam de sanitate corporis.

(B) *Trad.*, ex *Florent.*: "Effectus hujus sacramenti est mentis sanatio, et, in quantum expedit, etiam corporis"; et ex *Trid.*: "Sanitatem corporis interdum, ubi saluti animæ expedierit, consequitur".

2° *Declaratur.* (A) Qui effectus est *conditionalis*, ut expresse docetur in textibus allatis. Et merito; nam sapiens operans non intendit secundarium effectum nisi quatenus expedit ad principalem; atqui sanitas corporis non est semper utilis saluti animæ, sed e contra in quibusdam circumstantiis expedit ut quis rapiatur, ne malitia decipiat illius intellectum; ergo sanitas corporis confertur conditionate tantum, nempe si animæ expediat [1].

(B) Insuper illud sacramentum *non* reddit sanitatem *modo miraculoso*, sed solum causas naturales adjuvando, ac vires ægroti sustinendo, ut melius morbum vincere possit. Ut talis igitur effectus producatur, necesse est ut Ex. Unctio tempore *opportuno* ministretur, nec exspectetur donec omnis spes sanationis evanuerit. Quando ægri non sanantur, sæpe morbi levamen aliquod ex sacramenti receptione sentiunt, ut medicis optime notum est, etiam acatholicis.

[1] S. Thom., *Sup.*, q. 30, a. 2.

Art. IV. De subjecto Ex. Unctionis [1].

Dicemus : 1° de *conditionibus* requisitis ad eam recipiendam; 2° de *necessitate* eam recipiendi; 3° de ejus *iteratione*.

I. De conditionibus requisitis.

781. 1° **Ad validitatem** tres requiruntur conditiones : ut ungendus sit *baptizatus*, *adultus*, *periculose ægrotans*.

(A) *Baptizatus* : nam, ex dictis, Baptismus est omnium sacramentorum janua. Potest ministrari adulto immediate post Baptismum, quia, licet Baptismus non solum culpam tollat sed etiam pœnam, tamen in animâ quamdam debilitatem relinquit, contra quam Ex. Unctio ordinatur.

782. (B) *Adultus*, seu usum rationis adeptus; nam hoc sacramentum ordinatur ad confortandam animam contra ultimas diaboli tentationes et reliquias peccati tollendas; atqui pueri adhuc ratione carentes, vel perpetuo amentes, qui rationis usum numquam adepti sunt, roborari non indigent contra diaboli tentationes, nec ullas reliquias peccati extergendas habent; ergo.

(a) Si dubitatur de rationis usu, *pueri* ungi possunt sub conditione "si capax es"; immo et debent, si per absolutionem non ita secure subveniri potest eorum saluti. Certo autem ungi possunt qui *septennium* attigerunt, aut qui etiam infra septennium, aliquem rationis usum ostendunt [2].

(b) *Perpetuo amentes* ungi nequeunt, sed amentes, qui lucida intervalla habent, aut antea usum rationis habuerunt, ungi possunt, ita tamen ut præcaveatur omnis irreverentia erga sacramentum.

(c) Ungi possunt et debent *sensibus destituti*, dummodo præsumi possit eos verisimiliter petituros fuisse sacramentum, si rationis fuissent compotes; omnes proinde qui aliquot signa vitæ christianæ dederint, etiamsi paschale officium non adimpleverint.

---

[1] S. Thomas, *Sup.*, q. 22-33; Suarez, disp. XLII; Drouin, q. V; Ste Beuve, diss. VII; S. Alphons, nn. 712 721, 732 sq.; Lehmk, n. 722 (575) sq.; Konings, n. 1507 sq.; O' Kane, n. 859 sq.; Kern, p. 271-322.

[2] In decreto *Quam singulari* (n. VIII), legitur : "Detestabilis omnino est abusus non ministrandi viaticum et extremam unctionem pueris post usum rationis". — Cfr. L. Andrieux, *Le viatique et l'Ex. Onction*, in *Rev. prat. d'Apol.*, t. XIV, 1912, p. 97 sq.

783. (C) *Periculose ægrotans;* nam ex textu *S. Jacobi* manifeste concluditur solos ægrotos ungi posse; et *Florent.* decrevit : " Hoc sacramentum nisi infirmo, de cujus morte timetur, dari non debet ". Hoc igitur sacramentum administrari non potest nisi in morbo gravi sive ex specie suâ, sive ex speciali conditione ægrotantis; non est tamen necessarium ut periculum mortis sit imminens, aut certum, sed sufficit ut *satis proximum* sit et *prudenter existimatum* [1].

Constat ex responso *S. C. P. F.*, 20 febr. 1801, in quo dicitur ungi posse infirmum, gravi morbo laborantem, qui prævidetur moriturus esse intra annum, quamvis possit per plures menses adhuc vivere, eo quod missionarius tempore opportuno adesse non poterit [2].

(a) Ungi nequeunt sani, etiamsi sint in periculo mortis, ut condemnati ad mortem, periclitantes in prœlio, in mari; nec mulier, communes dolores patiens in partu; secus vero si extraordinarios et periculosos patitur cruciatus.

(b) Possunt ungi qui veneno sunt infecti, vulnerati, aut ægroti difficilem chirurgicam operationem subituri; immo et senes decrepiti, etiamsi nullâ speciali infirmitate laborent, cùm senectus sit morbus, et quidem prorsus insanabilis.

(c) " Gravissime peccant sacerdotes qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cùm jam, omni spe salutis amissâ, vitâ et sensibus carere incipiat ". Ita *Rom. Catech.* Ratio est quia tunc ægrotus privatur uberiori fructu hujus sacramenti, iisque gratiis quas obtinuisset ad ultimas difficultates superandas, et forsan beneficio sanitatis corporalis, aut etiam æternæ salutis.

(d) Inungi nequit qui jam certo mortuus est; sed, testibus hodiernis peritis, aliquis supervivere potest, etiam quando ultimum edere suspirium visus est, cùm vita nonnisi gradatim a corpore recedat [3]; hinc, in praxi, quoties prudenter existimatur probabiliter adhuc vivere, sub conditione ungi potest.

784. 2° **Ad liceitatem.** (a) Regulariter *status gratiæ* requiritur, ac proinde pro eo qui versatur in statu peccati mortalis vel contritio perfecta, vel attritio cum absolutione. Nam Ex. Unctio est sacramentum vivorum, directe gratiam augens sanctificantem. Unde qui *sciens* et *volens* sacra-

[1] De signis ægrotationis gravis ac mortiferæ legere est **Capelmann**, *op. cit.*, p. 170 sq. — [2] *Collectan.*[2], n. 651 (1176).

[3] De quo vide **Ferrand**, *Le moment de la mort*, in *Congrès scientif.* 1891, Sciences mathém. et nat., p. 197; **Ferreres**, S. J., *La mort réelle et la mort apparente*, trad. *Geniesse*, Paris, 1906.

mentum reciperet in mortali, sacrilegium gravissimum committeret; si quis autem est in *bonâ fide*, justificatur, dummodo sit *attritus*, ex supra dictis.

(b) Insuper requiritur sub levi ut viaticum ante Unctionem recipiatur, si fieri potest.

(c) Quando ægrotus usu rationis gaudet, non potest licite ungi sine suo consensu; sed quando est sensibus destitutus, potest ungi in omnibus casibus in quibus absolvi potest; immo tutius est in hoc casu Unctionem dare quam absolutionem, quia ad hanc sufficit attritio interna, dum ad Pœnitentiam requiritur valde probabiliter attritio signis sensibilibus manifestata.

(d) Ad uberiores fructus sacramenti, desiderantur vivida fides, spes firma, et perfecta cum divinâ voluntate conformitas.

(e) Secundum *Rituale*, excludendi sunt ab Ex. Unctione impœnitentes et excommunicati, id est, qui in tali impœnitentiâ deliberate persistunt, aut religionis auxilium respuerunt usque ad tempus quo rationis usum amiserunt, nec ullum ne dubium quidem signum mutatæ mentis postea dederunt.

II. De necessitate.

785. 1° Certum est hoc sacramentum non esse necessarium necessitate medii; nam infirmus gratiam alleviationis et roboris, per Ex. Unctionem productam, aliis mediis consequi potest.

786. 2° Controvertitur num sit de necessitate præcepti *per se :* (a) *Communior* sententia negat, quia vox "*inducat*", quæ sola afferri valet ad præceptum probandum, potest intelligi et de facto intelligitur a plerisque commentatoribus de mero consilio. (b) Attamen quidam theologi probabiliter affirmant, quia vox "*inducat*" præceptum significare videtur, et aliunde infirmus negligens hoc sacramentum suscipere, graviter delinquit contra caritatem erga seipsum.

787. 3° Omnes concedunt *per accidens* aliquem posse teneri, sub gravi, ad receptionem Ex. Unctionis ratione scandali vitandi, contemptûs, aut etiam si existens in mortali aliud sacramentum recipere nequiret.

Unde *in praxi* fideles valde hortandi sunt, non autem stricte obligandi ad recipiendum hoc sacramentum, utpote ipsis utile ad salutem. Immo graviter peccare possunt

sacerdotes, parentes vel domestici, aut medici, qui nolunt ægrotum sibi illudentem monere de proximo periculo mortis; sic enim privant infirmum medio ad salutem utilissimo.

III. De iteratione illius.

788. Ex. Unctio iterari potest : 1° In *novâ* et *diversâ* infirmitate periculosâ; nam medicina toties iterari debet quoties infirmitas iteratur; atqui Ex. Unctio instituta est per modum medicinæ spiritualis; ergo.

2° In novo et diverso *ejusdem* morbi periculo, si morbus sit diuturnus. Hoc enim declaratur in *Rituali* : " In eâdem infirmitate iterari non debet nisi diuturna sit, ut cum infirmus convaluerit, et iterum in periculo mortis inciderit ". Ad hoc autem tria requiruntur : (a) ut morbus diuturnus sit; (b) ut per aliquod tempus, v. g., per mensem, infirmus convaluerit, aut probabiliter e mortis periculo eripi visus fuerit (quod sæpe accidit in phtisi aut hydropisi); (c) ut tandem in novum periculum inciderit. In dubio autem num sit novum periculum, sacramentum iterari potest [1].

Art. V. De ministro Ex. Unctionis [2].

De ministro Ex. Unctionis duo exponemus : 1° *Quisnam* sit; 2° Quænam sint ejus *officia*.

I. Quisnam sit?

789. 1° *Thesis* : **Solus sacerdos est proprius minister Extremæ Unctionis.** *De fide est* ex *Tridentino* : " Si quis dixerit presbyteros Ecclesiæ, quos B. Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quâvis communitate; ob idque proprium Ex. Unctionis ministrum non esse solum sacerdotem, A. S. " [3].

---

[1] Putat quidem **Kern**, p. 338-363, Extr. Unctionem, spectato ejus valore, in eâdem infirmitate, etiam manente eodem mortis periculo, sæpius conferri posse; sed putamus a sententiâ communi non esse recedendum.

[2] **S. Thomas**, *Sup.*, q. 31; **Suarez**, disp. XLIII; **Bellarminus**, c. 9; **Drouin**, q. IV, c. 2; **Ste Beuve**, disp. VI; **de Augustinis**, a. 4; **S. Alphonsus**, l. VI, n. 722 sq.; **Lehmk.**, n. 575; **O' Kane**, n. 902 sq.; **Kern**, p. 241 sq.

[3] Sess. XIV, can. 4.

(A) *Script.* Expresse enim dicit *S. Jacobus :* " Inducat *presbyteros Ecclesiæ* ". Atqui, (a) licet vox presbyter (græce πρεσβυς) etymologice seniorem significet, locutio complexa *presbyteri Ecclesiæ* in N. Testamento designat eos qui sacerdotali charactere insigniebantur, et ecclesiis particularibus præibant[1]; (b) idem apparet ex textu, nam hi presbyteri jubentur orare super infirmum, eum ungere in nomine Domini et per hoc peccata remittere, si quæ sint; atqui soli sacerdotes potestatem habent remittendi peccata; (c) aliunde sic semper intellexit antiquitas, ut constat ex *Comment. in epist. S. Jacobi.*

(B) *Rat. Theol.* Ex. Unctio est veluti consummatio sacramenti Pœnitentiæ, cùm reliquias peccati abstergat; atqui soli sacerdotes sunt ministri Pœnitentiæ; ergo.

790. 2° Corollaria. (A) *Extr. Unctio valide ministrari nequit a laicis, etiam adhibito oleo ab episcopo benedicto.* Certum est.

(a) Id enim infertur ex ipsâ definitione Tridentinâ : si enim *proprius* sacramenti minister est *solus* sacerdos, sane laici illud valide ministrare nequeunt. Quod sane unanimiter docent theologi omnium scholarum[2], sive ob textum S. Jacobi, sive quia oleum consecratum non debet ministrari nisi ab eo qui manus habet consecratas.

(b) *Opponuntur* quidem testimonia *S. Innocentii I, S. Cæsarii Arelatensis* aliorumque dicentium laicos sibi ministrare posse sacrum oleum. — Fatemur equidem hanc praxim aliquando in usu fuisse; ex hoc autem minime sequitur hanc privatam unctionem domi factam fuisse *sacramentum;* sed dici potest eam fuisse aliquod *sacramentale,* prout erat usus aquæ benedictæ, ut jam animadvertit *S. Thomas*[3].

---

[1] *Act.*, XIV, 22; XV, 22; *I Tim.*, V, 17-19.

[2] **S. Thom.**, *Suppl.*, q. 31, a. 1; **S. Bonaventura**, *In IV Sent.*, l. IV, dist. XXIII, a. 2, q. 1; **Suarez**, disp. XLIII, s. 1, n. 2; **Drouin**, l. VII, q. 4, c. 2; **Kern**, p. 249-251. — Admitti igitur nequit contraria opinio quam cl. **A. Boudinhon** tanquam hypothesim propugnavit, in *Rev. Cath. des Eglises*, jul. 1905, p. 401 sq., et in *Canoniste contemp.*, 1907, p. 643 sq.

[3] " Illæ unctiones non erant sacramentales; sed ex quâdam devotione recipientium talem unctionem, et ex meritis ungentium, vel oleum mittentium, consequebatur effectus sanitatis corporalis per gratiam sanitatum, non autem per gratiam sacramentalem ". (*Suppl.*, q. 31, a. 1, ad 2.)

791. (B) *Sacerdos non potest sibi ipsi, etiam in casu necessitatis, ministrare Ex. Unctionem.* Certum est.

Historice enim constat sacerdotes, morbo correptos, alios advocâsse sacerdotes ad recipiendum ab eis hoc sacramentum, non autem sibi illud contulisse. Quare *S. C. de Prop. Fide*, 23 mart. 1844, declaravit "sacramentum Ex. Unctionis etiam in casu necessitatis, absente nimirum alio presbytero, non posse missionarium ægrotantem sibimetipsi ministrare".

792. (C) *Ex. Unctio valide ministrari potest tum ab uno tum a pluribus sacerdotibus.* Certum est.

(a) *Ab uno.* Nam etiamsi S. Jacobus dicat : "inducat *presbyteros*", hic loquendi modus de uno sacerdote intelligi potest, ut apparet exemplo Christi leprosos sic alloquentis : "Ite, ostendite vos *sacerdotibus*" [1]; nam ex lege Mosaicâ sufficiebat ut *uni* sacerdoti sese ostenderent [2]. Ita in usu communi dicitur : "ad sacerdotes recurrite pro remissione peccatorum, ad medicos pro morbis curandis", i. e., recurrite ad aliquem e sacerdotibus aut medicis. Aliunde constat ex praxi et Rituali Ecclesiæ Romanæ.

(b) *A pluribus simul*, dummodo tamen unusquisque, aliquem sensum ungendo, proferat formam huic sensui respondentem. Constat ex praxi Ecclesiæ Græcæ, quæ præfatum modum adhibet, quin unquam fuerit reprobatus.

(c) Attamen in Ecclesiâ Romanâ, *regulariter* Ex. Unctio ab *uno* tantum ministro debet ministrari, et quidem sub gravi.

Excipitur autem casus necessitatis, si videlicet infirmus prævideretur moriturus, priusquam unus sacerdos omnes unctiones perficere posset. Item, si sacerdos moreretur, aut deficeret post incœptas unctiones, alius valide et licite complere posset administrationem sacramenti, modo non adesset intervallum unius circiter quadrantis; si autem quadrans elapsus fuerit, repetendæ sunt unctiones ne forte, propter interruptionem, deficiat unio moralis requisita.

793. (D) Ad *licitam*, non autem validam administrationem sacramenti, *requiritur jurisdictio ordinaria, vel delegata;* nam ad proprium pastorem pertinet oves proprias pascere.

---

[1] *Luc.*, XVII, 14. — [2] *Levit.*, XIV, 11.

Hinc (a) peccaret graviter sacerdos, qui sine consensu saltem præsumpto Pastoris, Ex. Unctionem administraret; immo Regulares (Religiosi proprie dicti vota sollemnia edentes) ita agendo excommunicationem incurrerent S. Pontifici simpliciter reservatam; hæc tamen non incurritur nisi in illis locis in quibus adsunt veræ parœciæ verique parochi, proindeque *non in Statibus Americæ Fœderatis;* (b) in casu necessitatis, semper præsumitur consensus, quia parochus, si tunc obstaret, non esset rationabiliter invitus.

II. De officiis ministri.

794. 1° **Quoad sacramentum ipsum.** (A) Pastores, aut alii curam animarum habentes, tenentur ex officio, sub gravi, ministrare Ex. Unctionem subditis periculose ægrotantibus eamque *petentibus,* nisi excusentur gravi causâ; immo si procrastinant, cum probabili periculo pro infirmo, peccant graviter. Patet ex dictis in *Tr. de Sacramentis in genere* (n. 358 sq.).

(B) Tenentur etiam, juxta *S. Ligorium* (n. 729), cum proprio vitæ periculo, hoc sacramentum ministrare infirmo qui versatur in mortali peccato et usu sensuum privatur; tunc enim absolutio data remanet dubia, cùm ad ejus validitatem requiratur, juxta probabiliorem opinionem, attritio modo sensibili manifestata; tenetur igitur Pastor saluti hujus ægrotantis providere alio securiori modo, nempe ministrando Ex. Unctionem, ad cujus validitatem sufficit attritio interna. Nonnulli tamen theologi negant pastorem ad id teneri cum periculo vitæ, quia spes proximum salvandi in hoc casu certa non est, cùm incertum sit num moribundus sit attritus [1].

(C) Sacerdotes, qui curam animarum non habent, ex caritate sub gravi tenentur, deficiente parocho, Ex. Unctionem ministrare moribundo, qui verisimiliter est in peccato gravi, nec confessionem instituere potest, quia receptio hujus sacramenti moraliter necessaria est ad hujus moribundi salutem.

795. 2° **Quoad ceremonias.** (A) *Breviter describuntur* [2]. (a) *Tres præviæ orationes* recitantur, in quibus pro infirmo postulantur æterna felicitas, serena lætitia, dæmonum effugatio, benedictio et protectio Christi; posteaque, factâ confessione generali, dicitur *Misereatur,* etc. (b) Unctiones fiunt modo supra descripto, n. 770. (c) Tandem tres recitantur orationes, in quibus Deus rogatur ut effectus sacramenti plene producantur.

(B) *Obligatio eas servandi.* (a) Omittere *omnes* orationes in Rituali præscriptas, ante et post unctiones, esset

[1] **Ballerini,** *Opus Morale,* n. 45; **Génicot,** n. 421.

[2] **A. Villien,** *L'Ex. Onction,* in *Rev. du Cl. fr.,* t. LXX, 1912, p. 641-667.

peccatum mortale, extra casum necessitatis, quia materia gravis est.

(b) Idem dicendum est regulariter loquendo de actu ministrandi sine vestibus sacris, nempe superpelliceo et stolâ.

(c) Veniale est sacramentum ministrare sine lumine, aut sine ministro; justa tamen causa excusat. Nunquam mulier adhibenda est ad officium ministri, et si minister desit, sacerdos ipse orationibus respondeat.

796. 3° **Quoad visitationem infirmorum**[1]. (A) Parochi aliique curam animarum habentes, sub gravi tenentur visitare infirmos periculose ægrotantes, etiam post administrationem sacramentorum, et agonizantes juvare, si commode fieri possit.

Constat ex *Rit. Rom.*, ubi de visitatione infirmorum; et ratio est quia salus æterna animarum pendet ex modo quo ægroti ultimas difficultates et tentationes superant; jamvero Pastor eos juvare maxime potest tum consiliis tum precibus, tum ipsis largiendo ultimam absolutionem.

(B) **Modus** visitandi infirmos describitur a *Rit. Rom.* (a) Non exspectabit parochus ut vocetur, sed ultro accedet, statim ac noverit unum e suis subditis esse ægrotum; et hortabitur parochianos ut ipsum admoneant statim ac quis infirmatur. (b) Non semel sed iterum infirmum visitabit, prout expediens judicaverit, præsertim pauperes eisque pro modulo suo eleemosynas erogabit. (c) *Ægrotos* autem visitans, modestiam, honestatem et gravitatem servabit ut amoveantur non solum pericula, sed etiam suspiciones[2]. (d) Cum prudentiâ et caritate sacramenta proponet, seduloque monebit infirmos Ex. Unctionem, nedum sit mortis impendentis augurium, ad sanitatem corporalem multum conferre. (e) Paratus erit ægrotos ad patientiam hortari, præsertim per exemplum Christi et Sanctorum, eosque munire contra tentationes tunc temporis urgentes.

—◇—

[1] **S. Alphonsus**, *Praxis Confess.*, cap. ult., Brevis praxis assistendi infirmis; **Capelmann**, *Medic. pastoralis*, p. 210 sq.; **Konings**, 1509-1512; **W. Stang**, *Pastoral Theology*, § 37.

[2] "*Ægrotos* visitans, eâ, quâ sacerdotes Dei decet, honestate et gravitate se habeat, præsertim cum feminis, iis præcipue quæ canonicam ætatem necdum attigerunt; infirmæ sc. cubiculum, nisi illâ prænonitâ, non ingrediatur; sine necessitate non sit solus cum solâ, et dum eam consolatur eive commiseratione testatur, abstineat ab omni sermone, vel etiam verbo, quod ab aliis audiri nollet. Honestas tamen et gravitas, præcipue in primâ visitatione, caritati, urbanitati et affabilitati christianæ conjunctæ esse debent ut sacerdos animum infirmi lucretur, facilioremque ad eum accessum habeat". (*Rit. Roman.*)

De Ordine

Auctores consulendi.

Patres antiqui nonnisi obiter de Ordinis sacramento disputârunt, inter quos **S. Gregorius Naz.** [1], *Orat.* II; **S. Gregorius Nys.** [2], *In suam ordinationem;* **S. Joannes Chrysost.**, *De sacerdotio* [3]; **S. Innocentius I**, *Ep.* II et III. *Sæculo V* ascribi potest Liber *De Ecclesiasticâ Hierarchiâ* [4], sub nomine **Dionysii Areopagitæ** vulgatus. *Sæc. IX*, **Hincmarus**, *De officiis Episcoporum;* **Rab. Maurus**, *Si liceat chorepiscopis presbyteros et diaconos ordinare de consensu episcopi sui.*

Inter **Theologos** : **S. Thomas Aq.**, *Supplem.*, q. 34-40, aliique theologi qui de Sacramentis scripserunt; **Philibertus Marchini**, Barnabita, *De sacramento Ordinis et sacrif. Missæ*, Lugduni, 1638; **A. Bernal**, S. J., *De Sacramentis in genere et de Euchar. et Ordine in particulari*, Lugduni, 1651; **Dom. Gravina**, O. P., *Pro sacrosancto Ordinis sacram. vindiciæ orthodoxæ*, Neapoli, 1634; **J. Morinus**, *Comment. historicus ac dogmaticus de sacris Ordinationibus*, Paris, 1655; **Hallier**, *de Sacris Electionibus*, 1636 (ap. *Migne*, Theol. Curs., t. XXIV); **Leo Allatius**, *De ætate et interstitiis in collatione Ordinis etiam ap. Græcos servandis*, Romæ, 1638; **Oberndorfer**, *De sacram. Ordinis*, 1759; **J. Pons**, S. J., *Dissertatio historico-dogmatica de materiâ et formâ sacræ Ordinationis*, Bononiæ, 1775; **Berioli**, *De sacram. Ordinis*, Castelli, 1787; **Furtner**, *Das Verhältnis der Bischofsweihe zum heiligen Sakramente des Ordo*, 1861; **Kurz**, *Der Episkopat, der höchste vom Presbyterat verschiedene Ordo*, 1877; **Schulte-Plassman**, *Der Episkopat, ein vom Presbyterat verschiedene selbständiger sakramentaler Ordo*, 1883; **P. Gasparri**, *Tr. canonicus de sacrâ ordinatione*, Paris, 1894; **S. Many**, *Prælectiones de Sacrâ Ordinatione*, Paris, 1905; **Saltet**, *Les réordinations*, 1907; **Card. Van Rossum**, *De essentiâ sacramenti Ordinis disquisitio historico theologica*, 1914.

Inter **Protestantes** : **Wordsworth**, *The Christian Ministry*, London, 1872; **Dickinson**, *Defence of Presbyterian Ordination;* **Ch. Hodge**, *Discussions in Church Polity*, New York, 1878; **Kraussold**, *Amt u. Gemeinde*, 1858; **Ahrens**, *Das Amt der Schlussel*, 1864; **Lichtenberger**, *op. cit.*, t. XI, p. 374 ed. 1881; **Behm**, *Die Handauflegung im Urchristentum*, 1911.

---

[1] *P. G.*, XXXV, 407. — [2] *P. G.*, XLV, 543.
[3] *P. G.*, XLVIII, 623 — [4] *P. G.*, I, 369.

Ex decreto ad Armenos.

Sextum sacramentum est Ordinis, cujus materia est illud, per cujus traditionem confertur Ordo; sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino, et patenæ cum pane porrectionem. Diaconatus vero per libri Evangeliorum dationem. Subdiaconatus vero per calicis vacui cum patenâ vacuâ superpositâ traditionem; et similiter de aliis, per rerum ad ministeria sua pertinentium assignationem. Forma sacerdotii talis est : Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesiâ pro vivis et mortuis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti. Et sic de aliorum ordinum formis, prout in Pontificali Romano late continetur. Ordinarius minister hujus sacramenti est Episcopus. Effectus, augmentum gratiæ, ut quis sit idoneus minister.

Tridentini Decreta et Canones de sacramento Ordinis.

(*Sess. XXIII*[1])

CAP. 1. De institutione Sacerdotii novæ legis.

Sacrificium et Sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege exstiterit. Cùm igitur in novo Testamento sanctum Eucharistiæ sacrificium visibile ex Dei institutione catholica Ecclesia acceperit; fateri etiam oportet, in eâ novum esse visibile et externum Sacerdotium, in quod vetus translatum est. Hoc autem ab eodem Domino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis, eorumque successoribus in Sacerdotio, potestatem traditam consecrandi, offerendi, et ministrandi corpus et sanguinem ejus, necnon et peccata dimittendi et retinendi, sacræ litteræ ostendunt, et Catholicæ Ecclesiæ traditio semper docuit.

CAP. 2. De septem Ordinibus.

Cùm autem divina res sit tam sancti Sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius, et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiâ ordinatissimâ dispositione plures et diversi essent ministrorum Ordines, qui Sacerdotio ex officio deservirent, ita distributi, ut, qui jam clericali tonsurâ insigniti essent, per minores ad majores ascenderent. Nam non solum de Sacerdotibus, sed et de Diaconis sacræ litteræ apertam mentionem faciunt, et quæ maxime in illorum ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent; et ab ipso Ecclesiæ initio sequentium Ordinum nomina,

[1] Patrum Tridentini de his canonibus discussiones refert A. Theiner, *op. cit.*, t. II, p. 153 sq.

atque unjuscujusque eorum propria ministeria, Subdiaconi scilicet, Acolythi, Exorcistæ, Lectoris, et Ostiarii, in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu. Nam Subdiaconatus ad majores Ordines a Patribus et sacris Conciliis refertur, in quibus et de aliis inferioribus frequentissime legimus.

CAP. 3. Ordinem vere esse sacramentum.

Cùm Scripturæ testimonio, Apostolicâ traditione, et Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem, quæ verbis, et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri; dubitare nemo debet, Ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctæ Ecclesiæ sacramentis; inquit enim Apostolus: "Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis"[1].

CAP. 4. De ecclesiasticâ hierarchiâ et ordinatione.

Quoniam vero in sacramento Ordinis, sicut et in Baptismo, et Confirmatione, character imprimitur, qui nec deleri, nec auferri potest: merito sancta Synodus damnat eorum sententiam qui asserunt novi Testamenti Sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere, et semel rite ordinatos, iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exerceant. Quod si quis omnes Christianos promiscue novi Testamenti Sacerdotes esse, aut omnes pari inter se potestate spirituali præditos affirmet, nihil aliud facere videtur, quam ecclesiasticam hierarchiam, quæ est ut castrorum acies ordinata, confundere: perinde ac si contra B. Pauli doctrinam omnes Apostoli, omnes Prophetæ, omnes Evangelistæ, omnes Pastores, omnes sint Doctores. Proinde sacrosancta Synodus declarat, præter ceteros ecclesiasticos gradus, Episcopos, qui in Apostolorum locum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem præcipue pertinere, "et positos", sicut idem Apostolus ait, "a Spiritu Sancto, regere Ecclesiam Dei": eosque Presbyteris superiores esse, ac sacramentum Confirmationis conferre, ministros Ecclesiæ ordinare, atque alia pleraque peragere ipsos posse: quarum functionum potestatem reliqui inferioris Ordinis nullam habent.

Docet insuper sacrosancta Synodus, in ordinatione Episcoporum, Sacerdotum, et ceterorum Ordinum, nec populi, nec cujusvis secularis potestatis, et magistratûs consensum, sive vocationem, sive auctoritatem ita requiri, ut sine eâ irrita sit ordinatio: quin potius decernit eos, qui tantummodo a populo, aut seculari potestate, ac magistratu vocati et instituti, ad hæc ministeria exercenda ascendunt, et qui ea propriâ temeritate sibi sumunt, omnes non Ecclesiæ

[1] *II Tim.*, I, 6-7.

ministros, sed fures et latrones, per ostium non ingressos, habendos esse.

Hæc sunt, quæ generatim sacræ Synodo visum est Christi fideles de sacramento Ordinis docere. His autem contraria, certis, et propriis canonibus in hunc, qui sequitur, modum damnare constituit : ut omnes, adjuvante Christo, fidei regulâ utentes, in tot errorum tenebris Catholicam veritatem facilius agnoscere et tenere possint.

Can. 1. Si quis dixerit, non esse in novo Testamento Sacerdotium visibile, et externum, vel non esse potestatem aliquam consecrandi, et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi; sed officium tantum et nudum ministerium prædicandi Evangelium, vel eos, qui non prædicant, prorsus non esse Sacerdotes; A. S.

Can. 2. Si quis dixerit, præter Sacerdotium, non esse in Ecclesiâ catholicâ alios Ordines, et majores, et minores, per quos, velut per gradus quosdam, in Sacerdotium tendatur; A. S.

Can. 3. Si quis dixerit, Ordinem, sive sacram Ordinationem non esse vere et proprie sacramentum, a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei, et sacramentorum; A. S.

Can. 4. Si quis dixerit, per sacram Ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere : " Accipe Spiritum Sanctum"; aut per eam non imprimi characterem; vel eum, qui Sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse; A. S.

Can. 5. Si quis dixerit, sacram Unctionem, quâ Ecclesia in sanctâ Ordinatione utitur, non tantum non requiri, sed contemnendam, et perniciosam esse; similiter et alias Ordinis ceremonias; A. S.

Can. 6. Si quis dixerit, in Ecclesiâ catholicâ non esse hierarchiam divinâ ordinatione institutam, quæ constat ex Episcopis, Presbyteris, et Ministris; A. S.

Can. 7. Si quis dixerit, Episcopos non esse Presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi, et ordinandi; vel eam, quam habent, illis esse cum Presbyteris communem; vel Ordines ab ipsis collatos sine populi vel potestatis secularis consensu, aut vocatione, irritos esse, aut eos, qui nec ab Ecclesiasticâ potestate rite ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et sacramentorum ministros : A. S.

Can. 8. Si quis dixerit, Episcopos, qui auctoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos, et vere Episcopos, sed figmentum humanum : A. S.

Prænotanda.

797. Sacramentis *individui* sanctificationem respicientibus ea succedunt quæ *communitatem* respiciunt, nempe *Ordo*, quo sanctificantur qui aliis præsunt in rebus spiritualibus, et *Matrimonium* quo sanctificantur conjuges in ordine ad generationem et educationem prolis. Hìc de priore agitur.

(A) *Ordo in genere* duo significat : 1) dispositionem superiorum et inferiorum rerum, quæ inter se ita coordinantur ut una ad alteram referatur; 2) aliquem gradum vel dignitatem aut cœtum hominum qui hâc dignitate ornantur. Optime igitur vox illa prædicatur : (a) de *sacrâ hierarchiâ*, quæ ex variis gradibus constat ad unum finem tendentibus, sanctificationem scilicet animarum; (b) *de potestate* cultum exercendi et animas sanctificandi; (c) de *ritu* quo confertur hæc potestas, nempe de *ordinatione*.

Proprie loquendo, ordinatio est *actus transiens*, dum ordo est gradus seu *dignitas* ex se *permanens;* frequenter tamen hæc duo vocabula promiscue sumuntur.

(B) *Ordo* igitur, quatenus idem sonat ac *ordinatio*, est *sacramentum N. L. quo spiritualis traditur potestas et confertur gratia ad conficiendam Eucharistiam, aliaque ecclesiastica munia rite obeunda.*

Quibus verbis indicatur per hoc sacramentum : (a) non solum conferri gratiam, sed etiam potestatem activam aliquid spirituale peragendi; (b) præcipue ad confectionem Eucharistiæ; (c) secundarie autem ad alia sacramenta ministranda vel munia sacra rite obeunda.

Prætermittendo quæstiones canonicas quæ ordinationes respiciunt, breviter disseremus : 1° de Ordinis sacramento *in genere;* 2° de singulis ordinibus *in specie.*

Art. I. De Ordine in genere.

798. **Status quæstionis.** (A) *Errores.* Existentiam Ordinis ut sacramenti Protestantes generatim negant, si Ritualistæ excipiantur. (a) Protestantes *veteres* asserebant omnes christianos esse sacerdotes, sed, ob bonum pacis, quosdam seligendos esse qui, impositione manuum a senioribus acceptâ, *soli* munia ecclesiastica exercerent.

(b) Hodie vero : 1) *Presbyteriani* et *Baptistæ* negant distinctionem esse inter episcopos et presbyteros, tenentque presbyteros esse ministros verbi, et ecclesiarum rectores nullo autem speciali charactere indutos; 2) *Anglicani* fatentur quidem ordinationem nonnisi per episcopos valide conferri posse, sed negant per eam dari gratiam[1]; 3) *Liberales* et *Modernistæ*, existimantes Christum non instituisse Ecclesiam, contendunt hierarchiam esse institutionem mere ecclesiasticam, primum quidem electos esse quosdam *seniores* seu presbyteros qui cœtibus religiosis præessent, postea vero inter eos unum agnitum esse, *episcopum* scilicet, qui presbyteros et fideles regeret[2].

(B) *Doctrina catholica* ita contrahitur ex *Tridentino* (sess. XXIII) : (a) in Novo Testamento invenitur sacerdotium visibile et externum, a Christo in ultimâ cœnâ institutum, præter quod aliique sunt ordines, majores et minores, per quos in sacerdotium tendatur (can. 1 et 2); (b) sacra ordinatio est vere sacramentum a Domino institutum, per quod Spiritus Sanctus seu *gratia* confertur, et *character* imprimitur (can. 3 et 4); (c) episcopi presbyteris superiores sunt et habent potestatem confirmandi et ordinandi (can. 7).

Dicemus itaque : 1° de *divinâ institutione* Ordinis; 2° de ejus *elementis constitutivis;* 3° de *effectibus;* 4° de *subjecto;* 5° de *ministro.*

§ I. De divina institutione Ordinis[3].

Duæ quæstiones solvendæ sunt : 1° num ordo sit sacramentum; 2° quinam ordines de ratione sacramenti participent.

---

[1] Cfr. *Tr. de Ecclesiâ*, n. 569.

[2] Ita **A. Sabatier***, *Les Religions d'autorité*, p. 130 sq.; **A. Loisy***, *Autour d'un petit livre*, p. 252 sq. — Quorum errores damnatos invenies in decreto *Lamentabili*, n. 50 : " Seniores, qui in christianorum cœtibus invigilandi munere fungebantur, instituti sunt ab Apostolis presbyteri aut episcopi ad providendum necessariæ crescentium communitatum ordinationi, non proprie ad perpetuandam missionem et potestatem Apostolicam ". (**Denz.-Bann.**, 2050.)

[3] **Hallier**, *De sacris electionibus*, Prolegom., c. 2-3; part. II, sect. 2. c. 1; **Petavius**, *De eccles. hierarchiâ*, l, III, c. 1-8; **Drouin**, *De sacram. Ordinis*, q. 1; **Bellarminus**, *De sacram. Ordinis*, c. 1-4; **Tournely**, q. I et II; **Perrone**, n. 6 sq.; **Pesch**, n. 570-576.

I. Ordo est vere sacramentum.

799. *Thesis* : **Ordo seu sacra Ordinatio est vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum.** De fide ex *Tridentino* [1] : " Si quis dixerit Ordinem, sive sacram Ordinationem, non esse vere et proprie sacramentum, a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei, et sacramentorum, A. S. "

800. *Probat.* 1° **Script.** Duo ostendemus, nempe *visibile sacerdotium* a Christo fuisse institutum, et ritum quo confertur sacerdotium esse *vere sacramentum.*

(A) Christus instituit *visibile sacerdotium*, quod non competit omnibus fidelibus, sed iis solis qui rite electi et ordinati sunt. Etenim : (a) *Apostoli*, qui, post Christum, primi fuerunt N. Legis sacerdotes, speciatim *electi* et *consecrati* sunt ad spiritualia munera obeunda. 1) Christus enim primum quosdam discipulos ad se vocavit, inter quos Andream et Joannem, Petrum, Philippum, Nathanael [2]; quibus deinde commisit speciale munus homines sanctificandi : " Venite post me, et faciam vos fieri *piscatores hominum* " [3] ; paulo post, cùm pernoctâsset in oratione Dei, " vocavit discipulos suos, et *elegit duodecim ex ipsis* quos et *Apostolos* nominavit " [4]. Hos specialiter instruxit, lucide exponens parabolas quas turba non intelligebat [5]; eos postea misit prædicare regnum Dei filiis Israel, varia monita eis tradendo pro prædicatione sive præsenti sive futurâ. Eisdem conferre promisit potestatem docendi et regendi fideles [6]. Hinc, in ultimâ Cœnâ, Apostolos suos alloquens, aperte dixit [7] : " *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat ".

2) Christus etiam *speciali modo* eos *deputavit* et *consecravit* ad munia spiritualia exercenda. Nam eis, et quidem solis, eorumque successoribus data fuit potestas corpus et

[1] Sess. XXIII, can. 3. — [2] *Joan.*, I, 35-50.
[3] *Matth.*, IV, 19; *Marc.*, I, 16-20. — [4] *Luc.*, VI, 13; *Matth.*, X, 2-4.
[5] *Matth.*, XIII, 10; *Luc.*, VIII, 10.
[6] Quod late probatum est in *Tr. de Ecclesiâ*, n. 613 sq. — [7] *Joan.*, XV, 16.

sanguinem Domini consecrandi, his verbis [1] : " Hoc facite in meam commemorationem "; iis postea collata fuit potestas peccata remittendi : siquidem Christus in ipsos insufflavit, et dixit eis [2] : " Accipite Spiritum S., quorum remiseritis peccata, remittuntur eis "; eisdem traditum est munus veritates revelatas docendi, subditos in Ecclesiam per baptismum recipiendi, legesque divinas executioni mandandi : " Euntes ergo *docete* omnes gentes, baptizantes eos... docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis " [3].

801. (b) Sacerdotium autem, sicut et sacrificium Novæ Legis, *perpetuum* esse debebat; ideoque Apostoli *successores* in ministerio instituerunt, et deputârunt *ritu quodam externo et visibili*, nempe *impositione manuum* [4], ut a ceteris fidelibus discernerentur. Ita S. Paulus, cum redibat per civitates quibus evangelium prædicaverat, constituebat " illis per singulas ecclesias presbyteros " [5], quorum munus erat " regere Ecclesiam Dei " [6], dispensare mysteria Dei [7], et offerre, nomine totius populi, dona et sacrificia pro peccatis [8]. Insuper supremam potestatem, quam retinet in ecclesiis a se fundatis, aliquando exercet per *delegatos* (Timotheum, Titum, Silam), qui ecclesias visitant, leges ferunt, reos judicant, aliosque ministros per *impositionem manuum* instituunt [9], ut, mortuis apostolis, sacerdotium sit perpetuum.

802. (B) Ritus autem quo potestas sacerdotalis conferebatur, erat *vere et proprie sacramentum*. Constat præsertim ex his Apostoli verbis : " Noli negligere gratiam, quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam [10], cum impositione manuum presbyterii. Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis et sobrietatis " [11]. Jamvero hìc invenire est tria elementa ad sacramentum necessaria :

[1] *Luc.*, XXII, 19. — [2] *Joan.*, XX, 22. — [3] *Matth.*, XXVIII, 18-20.
[4] *Act.*, VI, 6; XIII, 3; XIV, 22; *I Tim.*, IV, 14; *II Tim.*, I, 6.
[5] *Act.*, XIV, 22. — [6] *Act.*, XX, 28. — [7] *I Cor.*, IV, 1. — [8] *Hebr.*, V, 1.
[9] *I Thess.*, III, 2; *I Cor.*, IV, 17; *I Tim.*, III, 1-12; V, 19-22; *Tit.*, I, 5 9.
[10] "*Per prophetiam*" significat secundum vel propter divinum de te prolatum oraculum (Cf. **Corluy**, *Spicileg.*, t. II, p. 462).
[11] *I Tim.*, IV, 14; *II Tim.*, I, 6-7.

(a) *Signum sensibile*, scilicet impositionem manuum.

(b) *Productivum gratiæ*, cùm aperte declaretur per hanc impositionem gratiam conferri : "gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum".

Nec dicatur, cum Protestantibus, græcam vocem hic adhibitam, χάρισμα, nihil aliud designare nisi gratiam gratis datam. Etenim : 1) hæc vox sæpe adhibetur ad significandam gratiam sanctificantem, ut constat ex *Rom.* V, 15, ubi dicitur : "sed non sicut delictum ita et donum (χάρισμα)"; 2) hìc autem certo adhibetur in præfato sensu; nam Apostolus statim addit per hanc gratiam nobis dari "spiritum virtutis, dilectionis, et sobrietatis" : quæ quidem omnia gratiam sanctificantem comitantur; 3) insuper agitur de gratiâ quæ negligi et iterum excitari potest, dum gratia gratis data neque remissionem neque augmentum patitur. Addi autem potest hoc vocabulum merito fuisse selectum, quia ordinatione confertur tum gratia gratum faciens, tum gratia gratis data, nempe potestas sacerdotalis.

(c) *A Christo institutum;* Ipse enim solus gratiam adnectere potest signo sensibili. Et revera Dominus, qui jam Apostolos segregaverat et speciali modo educaverat, eisdem potestatem et gratiam consecrandi contulit in ultimâ cœnâ, dum dixit : "Hoc facite in meam commemorationem"; et post Resurrectionem potestatem gratiamque dimittendi peccata : "Quorum remiseritis, etc." — Hanc vero institutionem esse *permanentem* constat ex Apostolorum agendi ratione, qui tum diaconos tum presbyteros ordinaverunt [1]; et insuper discipulis suis facultatem alios ordinandi reliquerunt [2]; et ex praxi Ecclesiæ, cùm historiâ constet S. Pontifices et Episcopos eâdem facultate indesinenter usos fuisse.

803. Objiciunt Novatores de omnibus christianis dictum fuisse : "Vos autem genus electum, *regale sacerdotium*" [3]; "Fecit nos regnum et sacerdotes Deo et Patri suo" [4]. — *Resp.* Præfata verba nonnisi de *sacerdotio improprie dicto* intelligi possunt; nam fideles in hoc *textu* vocantur *reges*, "regale sacerdotium"; atqui, juxta omnes, sunt reges solum lato sensu; ergo pariter sunt sacerdotes improprie dicti; quod confirmatur ex *contextu*, nam dicuntur offerre *spirituales hostias*, id est, sacrificia improprie dicta, videlicet cor contritum et humiliatum, bona opera, etc.; ergo non sunt sacerdotes proprio sensu; ex *locis parallelis*, nam, populus israeliticus vocatur *regnum sacerdotale* [5], sed certe lato sensu, nam omnibus notum

[1] *Act.*, VI, 6; XIV, 22. — [2] *I Tim.*, V, 22. — [3] *I Petr.*, II, 9. — [4] *Apoc.*, I, 6. — [5] *Exod.*, XIX, 6.

est discrimen divinitus fuisse statutum inter levitas et reliquum populum.

804. 2° **Traditione.** (A) *Ex Patribus :* (a) *Sæc. II° et III°* : 1) Patres clare dicunt aut supponunt ordinem sacerdotalem seu sacram hierarchiam *a laicorum ordine jure divino distingui*, et tres esse ordines hierarchicos, nempe *episcopatum, presbyteratum* et *diaconatum.*

Ita auctor *Doctrinæ duodecim Apostolorum* (*Didachè*), postquam eucharistiæ celebrationem descripsit, hæc habet de episcopis et diaconis, ita innuens præcipuum eorum munus esse non solum prædicationem, sed et eucharistiæ celebrationem[1] : "Constituite *igitur* vobis *episcopos et diaconos* dignos Domino, viros mansuetos et argenti non cupidos et veraces et probatos; vobis enim ministrant et ipsi ministerium prophetarum et doctorum". *S. Clemens Romanus*, Corinthios ad obedientiam presbyteris debitam revocans, declarat oblationes et officia sacra ab episcopo et sacerdotibus perfici, eisque honorem et obedientiam præstandum esse quia ab Apostolis constituti sunt, hi autem a Christo et a Deo[2].

S. Ignatius declarat sacra peragi ab "*episcopo* præsidente loco Dei, et *presbyteris* loco senatûs apostolici, et diaconis... concreditum habentibus ministerium Jesu Christi"[3]. *Tertullianus* hæreticos reprobat qui laicis sacerdotalia munera injungunt[4] : "Ordinationes eorum temerariæ, leves, inconstantes : nunc neophytos collocant, nunc sæculo obstrictos, nunc apostatas nostros... hodie presbyter, qui cras laicus; nam et laicis sacerdotalia munera injungunt!". Alibi describit varia munera episcoporum, presbyterorum et diaconorum[5].

2) Ratio hujus discriminis est, juxta Patres, quia sacerdotes non solum jure divino laicis præsunt, sed etiam quia vi ordinis specialem potestatem acceperunt, præsertim potestatem sacram eucharistiam consecrandi[6], et peccata remittendi, ut probatur in *Tr. de Pœnitentiâ.*

805. (b) *Sæc. IV° et V°*, diserte asseritur *impositione manuum conferri* non solum potestatem consecrandi, sed et *gratiam.*

---

[1] *Didachè*, 14-15, ap. **Funk**, *Patres Apostolici*, I, 33-34.

[2] *I Cor.*, XL, 1-5; XLII, 1-4; XLIV, 1-3.

[3] *Magnes.*, VI, 1; **Journel**, 44. — [4] *De præscription.*, 41; **Journel**, 300.

[5] **A. d'Alès**, *La Théol. de Tertullien*, p. 219. — Tertullianus, *montanista* factus, falso docuit differentiam inter sacerdotes et laicos Ecclesiæ auctoritate institutam esse : volebat enim probare laicis, utpote sacerdotibus, non licere secundas inire nuptias. — [6] Quod probatum est in *Tr. de Eucharistiâ*, n. 710.

Ita *S. Gregorius Nyss.* declarat invisibili quâdam vi et gratiâ invisibilem animam sacerdotum in melius transformari[1]. "Eadem verbi vis etiam sacerdotem augustum et honorandum facit, novitate benedictionis a communitate vulgi segregatum... Quod ad speciem externam attinet, ille sit qui erat, invisibili quâdam vi et gratiâ invisibilem animam in melius transformatam gerens". *S. Chrysostomus* exponit quanto honore Deus sacerdotes ornaverit, præcipue eis conferendo potestatem missam celebrandi, et exinde infert eos non posse sine speciali gratiâ munus suum exercere : "An ignoras humanam animam ignem sacrificii hujusmodi nunquam gustare potuisse, sed omnes funditus perituros fuisse, nisi magnum adesset gratiæ Dei auxilium"[2]. Quare eos hortatur ne hanc gratiam exstinguant[3]. *S. Cyrillus Alex.* declarat Christum sacerdotes perficere "per veram sanctificationem, suæ naturæ participes communicatione Spiritûs efficiens"[4]. *S. Innocentius I* aperte docet in ordinatione conferri *plenitudinem Spiritûs Sancti*[5] ideoque gratiam. — *S. Augustinus*, baptismum et ordinem comparans, affirmat utrumque esse sacramentum, et quidem indelebile[6] : "Utrumque sacramentum est et quâdam consecratione datur; illud, cùm baptizatur, istud, cùm ordinatur, ideoque in catholicâ utrumque non licet iterari".

Quanta autem sit gratia in ordinatione recepta, exponit *S. Gregorius M.* : "Virtus vero sacramenti gratia est Spiritûs septiformis. Quam certe gratiam qui accipiunt, quasi alio accepto corde immutantur, quia quos gratiâ suâ Spiritus Sanctus roborat, eos facit esse protinus quod non erant"[7].

806. (B) *Ex universali Ecclesiæ praxi*, qualis in *libris liturgicis* consignatur, etiam antiquissimis, utriusque Ecclesiæ græcæ et latinæ : ibi enim inveniuntur ritus et preces quibus confertur tum potestas tum gratia tribus hierarchicis ordinibus respondens.

(a) In ordinatione *episcoporum*, jam sæc. IV°, hæc oratio recitabatur[8] : "Da illi, Domine omnipotens, per Christum tuum participationem Sancti Spiritûs, ut habeat potestatem remittendi peccata secundum mandatum tuum, dandi ordines juxta præceptum tuum, et solvendi omne vinculum

[1] *Orat. in Bapt. Christi*, *P. G.*, XLVI, 581; **Journel**, 1062.
[2] *De sacerdotio*, lib. III, n. IV, *P. G.*, L, 432.
[3] *Homil. I in ep. II ad Tim.*, n. 2, *P. G.*, LXII, 603.
[4] *In Joan.*, XX, 22, 23, *P. G.*, LXXIV, 711.
[5] *Epist.*, XXIV, Ad Alex., n. 4, *P. L.*, XX, 550.
[6] *Cont. epist. Parmeniani*, l. II, c. 13, n. 28, *P. L.*, XLIII, 70; **Journel**, 1617. — [7] *In I Reg.*, l. IV, c. 5, n. 23; *P. L.*, LXXIX, 299.
[8] *Constit. Apostolorum*, l. VIII, c. 5, n. 7; **Journel**, 1234.

secundum potestatem quam tribuisti apostolis". — Secundum recentiora Euchologia, Pontifex manum imponit super caput electi, longam profert orationem, in quâ gratiam Spiritûs Sancti postulat, ut electus episcopatu digne fungatur [1].

(b) Quoad ordinationem *presbyterorum*, res ita se habet apud Græcos [2]; dum Episcopus dextram manum imponit capiti ordinandi ad presbyteratum, ait : " Divina gratia, quæ semper infirma curat, et ea quæ desunt adimplet, promovet N. devotissimum diaconum in presbyterum : oremus pro eo ut veniat super eum sanctissimi Spiritûs gratia". Postea precatur ut ingentem etiam hanc gratiam Sancti Spiritûs recipiat et magno hoc sacerdotali honore dignum se exhibeat, posteaque prosequitur : " Domine, etiam et istum quem tibi presbyteri gradum subire complacuit, dono Sancti tui Spiritûs adimple, ut inculpate sancto tuo altari assistere dignus fiat, regni tui Evangelium annuntiare, veritatis tuæ verbum sanctificare, dona et hostias spirituales, populumque tuum per lavacrum regenerationis innovare". — Similia inveniuntur in euchologiis aliorum Orientalium [3].

807. 3° **Ratione suadetur.** Ad divinam providentiam pertinet ut in societate ecclesiasticâ spirituales adsint duces, qui populum christianum regant : hæc est enim lex omnibus imposita ut inferiora per superiora ad Deum reducantur. Atqui convenit ut præfati duces ritu sacro et gratiæ productivo ad id deputentur : (a) si enim ritus quo homines filii Dei et membra Ecclesiæ fiunt est sacramentum, ita sacramentum esse decet ritum quo quidam, inter fideles, duces militum Christi efficiuntur, fideique doctores, et sacramentorum ministri [4]; (b) cùm homo propriis viribus non valeat digne mysteria Dei dispensare, omnino decet Deum, eo ipso actu quo hoc munus confert, concedere gratiam ad hoc rite implendum necessariam; (c) cùm particeps fiat sacerdotii Christi, divinæ Providentiæ consentaneum est ut ritu sacramentali particeps reddatur sanctitatis cujus Christus possidet plenitudinem.

---

[1] Goar, p. 251. — [2] Goar, *Euchologion*, Venetiis, 1730, p. 242 sq.

[3] Schelstrate, *Acta orient. eccles.*, I, 201, 274 sq.; Denzinger, *Rit. orientat.*, I, 129.

[4] S. Thomas, *Supplem.*, q. 34, a. 1

II. Quinam ordines rationem habeant sacramenti? [1]

Quæstio expenditur quoad *episcopatum* et *presbyteratum*, *diaconatum*, necnon *subdiaconatum et minores ordines.*

808. 1° **De episcopatu et presbyteratu.** (A) *De fide est episcopatum et presbyteratum rationem habere sacramenti*, ut constat ex hâc *Tridentinâ* definitione : " Si quis dixerit in Ecclesiâ catholicâ non esse hierarchiam divinâ ordinatione institutam, quæ constat ex *episcopis*, *presbyteris* et ministris, A. S."

Revera, tum ex Patribus tum ex antiquissimis liturgiis (n. 804 sq.), constat *potestatem* et *gratiam* sacerdotii his duobus ordinibus conferri.

809. (B) *De fide est*, contra *Waldenses*, *Wicliffum* ac *Calvinianos*, *episcopos esse presbyteris superiores*, ex *Trident.*[2] : " Si quis dixerit episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam quam habent, illis esse cum presbyteris communem..., A. S. ". Noluit quidem Concilium definire hanc superioritatem esse *jure divino*, sed hoc tamen ex contextu satis clare colligitur; nam ideo dicuntur episcopi presbyteris superiores quia habent potestatem confirmandi et ordinandi; atqui hoc pertinet ad potestatem ordinis, quæ ab institutione Christi pendet.

(a) Ex *Scripturâ* jam colligitur hæc episcoporum superioritas; nam, inter presbyteros a S. Paulo ordinatos, quidam jus habent alios presbyteros ordinandi eosque regendi et judicandi : " Reliqui te Cretæ ut ea quæ desunt corrigas, et *constituas* per civitates *presbyteros;* adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus " [3].

(b) Idem constat ex *Patribus* [4], præsertim ex epistolis *S. Ignatii*, in quibus multoties asseritur singulas ecclesias ab *uno episcopo* regi, qui Christum repræsentat, et cui omnes,

[1] **S. Thom.**, *Supplem.*, q. 40, a. 2-6; **Bellarminus**, c. 5-8; **Drouin**, q. II; **Billot**, th. 29; **Many**, p. 3-44.

[2] Sess. XXIII, can. 7. — [3] *I Tim.*, V, 19; cfr. *Tit.*, I, 5.

[4] Cfr. **Morinus**, Exercitat. III.

etiam *presbyteri* et diaconi, obedire debent [1]. Ratio est quia, teste S. Epiphanio [2], "episcoporum ordo ad *gignendos patres* præcipue pertinet; alter (ordo nempe presbyterorum), cùm patres non possit, filios Ecclesiæ regenerationis lotione producit, non tamen patres aut magistros". Revera *Constitutiones Apostolicæ* statuunt episcopum ordinari a duobus vel tribus episcopis, presbyterum vero aut diaconum ab uno episcopo, et addunt nec presbyterum nec diaconum clericos ordinare posse [3].

810. *Opponitur* quidem auctoritas *S. Hieronymi* dicentis: "Idem est ergo presbyter qui et episcopus" [4]; sed alibi clare distinguit inter episcopos, presbyteros et diaconos, et quidem ex institutione divinâ [5]. Nisi igitur sibi aperte contradicat, dicere vult episcopum et presbyterum eamdem potestatem habere quoad aliquid, v. g., consecrationem Eucharistiæ, non autem quoad omnia. Alibi siquidem addit [6]: "Quid enim facit episcopus quod presbyter non facit, *exceptâ ordinatione?*" quibus verbis diserte asseritur episcopum ordinationem conferre posse; quod nequit presbyter.

811. (C) *Controvertitur* autem utrum character episcopalis complectatur *tantum ex se potestatem stricte episcopalem* (nempe ordinandi et confirmandi), an potius *totam etiam potestatem presbyteralem* (nempe consecrandi et absolvendi), ita ut si quis *nondum presbyter* consecrationem episcopalem accipiat, efficiatur *simul presbyter et episcopus.*

(a) *Plerique* theologi asserunt characterem episcopalem complecti tantum potestatem stricte episcopalem, ita ut nullus *valide* possit consecrari episcopus, nisi prius presbyter fiat. Quod probant ex generali lege stricte prohibente ne quis nisi presbyter in episcopum ordinetur, et ex eo quod Concilia *Hierosolymitanum* et *Sardicense* reprobaverunt Ischyram S. Athanasii accusatorem, qui, cùm non esset presbyter, episcopus ab Arianis contra antiquam traditionem consecratus fuerat [7].

Inter hos etiam disputatur num episcopatus et presbyteratus sint duo ordines et duo sacramenta plane distincta. 1) Alii *affirmant,*

[1] Quod late probavimus in *Tr. de Ecclesiâ*, n. 648 sq.
[2] *Cont. hæres.*, LXXV, 4; *P. G.*, XLII, 507.
[3] Lib. III, c. 20, *P. G.*, I, 803.
[4] *Comment. in Tit.*, I, 4, *P. L.*, XXVI, 561.
[5] *Adv. Lucif.*, c, 2, *P. L.*, XXIII, 164.
[6] *Ep.* 146, ad Evangel., *P. L.*, XXII, 1194. — Cfr. *Tr. de Ecclesiâ*, n. 657.
[7] S. Athanasius, *Apolog. contra Arianos*, n. 85, *P. G.*, XXV, 399; Theodoretus, *H. E.*, l. II, c. 6, *P. G.*, LXXXIII, 1006.

dicentes utroque produci distinctum characterem : ita *Bellarminus*[1], *Perrone*, *Hurter*; 2) alii vero *negant* et tenent consecrationem episcopalem non esse ordinem et sacramentum distinctum a presbyteratu, nec producere characterem distinctum a charactere presbyterali, sed tantum hunc characterem ampliare et extendere ad effectus alios, nempe ad potestatem ordinandi et confirmandi : ita *Billuart*, *Card. Billot*[2].

812. (b) *Eruditi haud pauci* putant per consecrationem episcopalem conferri potestatem simul episcopalem et presbyteralem, ideoque diaconum posse *valide* in episcopum consecrari, omisso presbyteratu[3].

Ratio est quia *historice* constat Romæ per plura sæcula diaconos consecratos fuisse episcopos, omissâ presbyterali ordinatione : id probant libellus octavus et nonus *Ordinis Romani*[4], ubi traditur modus quo diaconus, electus in episcopum, aut S. Pontificem, consecretur episcopus, — *Liber diurnus*[5], ubi idem invenitur, — facta plurima diaconorum in episcopum consecratorum, omisso presbyteratu[6] (v. g. Valentini, an. 827, S. Nicolai, an. 858, Joannis, discipuli S. Galli).

Res theologice sic declarari potest : Christus dicendo : *Hoc facite in meam commemorationem*, summum instituit sacerdotium simulque Apostolos consecravit summos sacerdotes, eis conferens triplicem potestatem, episcopalem, presbyteralem et diaconalem. Apostoli autem, ex præsumptâ vel expressâ Christi licentiâ, quosdam discipulos consecraverunt *episcopos*, ut Paulum, Barnabam, Timotheum, Titum, alios autem *simplices presbyteros*, alios tandem *diaconos*, prout postulabat Ecclesiæ utilitas. Ecclesia igitur potest valide ritu episcopali etiam laicis plenum sacerdotium conferre. Hodie vero id præstare opportunum non judicat.

813. Libera manet controversia, cùm, teste *Benedicto XIV*[7], " nemo prohibeat disceptare num episcopatus sit ordo a presbyteratu distinctus, an character in episcopali consecratione impressus differat, vel potius sit ampliatio quædam characteris in collatione presbyteralis ordinis impressi, — itidemque an vetustioribus temporibus a diaconatu factus sit transitus ad episcopatum, ordine presbyterali non antea suscepto ".

[1] *De sacram. ordinis*, cap. V. — [2] Thes. XXXI.

[3] **Mabillon**, *Comment. ad Ordinem Romanum*, nn. 16, 18, *P. L.*, LXXVIII, 912, 919; **Martène**, *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, l. I, c. 8, a. 3, n. 10; **Chardon**, *Hist. des Sacrements*, de l'Ordre, part. I, c. 5; **Parisot**, *Les ordinations per saltum*, in *Rev. de l'Orient chrétien*, t. V, 1900, p. 335-369; **S. Many**, *op. cit.*, p. 16-24, cum aliis auctoribus ibi allegatis.

[4] *P. L.*, LXXVIII, 1003. — [5] *P. L.*, CV, 38-39. — [6] **S. Many**, p. 19-20.

[7] Epist. *In postremo*, 20 oct. 1756, § 17.

814. 2° **De diaconatu.** *Certum est* etiam (licet a quibusdam olim negatum [1]) *diaconatum esse sacramentum :* (a) tum ex *Scripturâ* [2], nam per impositionem manuum diaconi ordinantur, et qualitates eximiæ in eis (sicut et in episcopis) requiruntur; nec tantùm ministrant mensis, sed etiam prædicant et baptizant [3]; (b) tum ex *Patribus*, qui diaconos inter ministros præcipuos semper recensent, eisque assignant officium eucharistiam ministrandi [4]; (c) tum ex *praxi* semper usitatâ per manûs impositionem eos ordinandi; (d) tum ex *Trident.* definiente [5] " per sacram ordinationem dari Spiritum Sanctum, ac proinde non frustra episcopos dicere : *Accipe Spiritum Sanctum*" : quæ verba in ordinatione diaconorum inveniuntur.

815. 3° **De subdiaconatu et minoribus ordinibus.** Hos simul complectimur, quia *subdiaconatus* inter *minores* ordines annumerabatur in Ecclesiâ latinâ usque ad sæc. XI, et hodie etiam recensetur apud Græcos.

Prænotamus hos ordines in Ecclesiâ inveniri mediante sæculo tertio, ut constat ex epistolâ *S. Cornelii Papæ* ad Fabium [6]. Communiter admittitur eosdem nihil aliud esse nisi *partitiones* diaconatûs.

Sed quæstio est num his ordinibus adnexa sit *sacramentalis gratia.* (A) Multi [7], præsertim inter modernos, negant, cùm præfati ordines sint instituti ab Ecclesiâ quæ gratiam ritui externo adnectere nequit, et aliunde desit in eorum collatione impositio manuum quæ est ritus essentialis sacramenti ordinis, ex infra dicendis.

(B) Alii tamen, cum *S. Thomâ* [8], fere omnibus *Scholasticis* et *Thomassino* [9], putant hos ordines in fonte suo, seu in diaconatu, institutionis esse divinæ, et Christum Ecclesiæ potestatem reliquisse dividendi diaconatum in varios inferiores ordines quibus gratia conferri posset. Quam opinionem, olim inter Scholasticos

[1] **Durandus**, *In IV Sent.*, dist. XXIV, q. 2, n. 6-9; **Cajetanus**, apud **Vasquez**, *In III part. S. Thomæ*, disp. CCXXXVIII, c. 1.

[2] *Act.*, VI, 1-7; *I Tim.*, III, 8-13. — [3] *Act.*, VI, 8-10; VIII, 38-40.

[4] **S. Justinus**, *Apol.*, I, 65, *P. G.*, VI, 427 : "Qui apud nos dicuntur *diaconi*, panem et vinum et aquam, in quibus gratiæ actæ sunt, unicuique præsentium participanda distribuunt, et ad absentes perferunt".

[5] Sess. XXIII, can. 4, **Denz.-Bann.**, 964 (841).

[6] Ap. **Eusebium**, *H. E.*, l. VI, c. 43, *P. G.*, XX, 622.

[7] **Morinus**, part. III, exercit. 11, c. 1; **Perrone**, n. 81; **Franzelin**, *De Tradit.*³, th. 17, p. 212; **S. Many**, p. 41; **Pesch**, n. 586.

[8] *Supplem.*, q. 37, a. 2, ad 2. — [9] *Vet. et nova disciplina*, p. I, l. II, c. 40.

communem, tanquam *probabiliorem* amplectimur. Etenim *Florentinum* et *Tridentinum* docent ex unâ parte Ordinem esse sacramentum, gratiam conferens, et ex alterâ subdiaconatum ac quatuor Minores esse vere ordines; immo, post hos enumeratos, Florentinum addit : "Effectus autem *gratiæ*, ut quis sit idoneus minister". Aliunde his ordinibus confertur character indelebilis, ut colligitur ex *Pontificali* ubi legitur : "Moneat Episcopus ordinandos, ut tangant instrumenta, quibus *character imprimitur*". Hunc autem characterem esse indelebilem constat ex eo quod per excommunicationem non tollitur.

Difficultas autem ex eo desumpta quod in his ordinibus deficit manuum impositio, evanescit, si admittitur Christum non determinavisse in specie infimâ materiam et formam Ordinis, sed Ecclesiæ dedisse potestatem utramque præcisius determinandi, simulque diaconatum in varios inferiores ordines dividendi, prout se dabat opportunitas : nil enim prohibet quin Ecclesia pro subdiaconatu et minoribus ordinibus determinaverit materiam et formam aptas ad significandam gratiam in eis collatam. Hoc modo explicatur cur modo duo, modo tres aut plures minores ordines pro varietate temporum ab Ecclesiâ instituti fuerint, et cur non idem fuerit nec sit numerus ordinum minorum in Ecclesiâ græcâ et latinâ; eodem pariter modo intelligitur cur Scholastici fere omnes docuerint hos ordines vere sacramenti rationem habere [1].

816. 4° **De numero ordinum.** (A) Septem *communiter*[2] numerantur ordines in Ecclesiâ latinâ, nempe sacerdotium, quod complectitur tum presbyteratum tum episcopatum, diaconatus, subdiaconatus, et quatuor minores ordines.

S. Thomas hujus divisionis rationem sic explicat : Ordinis sacramentum ad *Eucharistiam* præcipue ordinatur; atqui septem sunt præcipua officia circa Eucharistiam : (a) *Sacerdos* Eucharistiam consecrat; (b) *Diaconus* eam dispensat; (c) *Subdiaconus* materiam sacramenti præparat in vasis sacris; (d) *Acolythus* eamdem præparat in vasis non sacris; (e) *Exorcista* purificat illos qui dæmonibus vexati ab Eucharistiæ receptione impediuntur; (f) *Lector* docet eos qui ad Eucharistiæ receptionem sese præparant; (g) *Ostiarius* ab ecclesiâ, ubi Eucharistia consecratur, arcet infideles.

[1] **Card. Billot**, t. II, th. 29, p. 282.

[2] Quidam tamen *octo* ordines agnoscunt, quia episcopatum tanquam a presbyteratu distinctum existimant. Immo *canonistæ* multi *novem* computabant, quia dicebant *tonsuram* esse ordinem, immerito tamen, cùm hæc sit tantum præambulum ad ordines.

817. (B) Omnes illi ordines aliquo sensu sunt sacri, quia *sacro ritu* conferuntur et ad *sacrum ministerium* referuntur; attamen inter eos tres dicuntur *proprie et speciatim sacri*, scilicet sacerdotium, diaconatus, et subdiaconatus [1], tum quia circa rem sacram versantur, duo priores circa corpus et sanguinem Christi, posterior autem circa vasa consecrata, tum quia annexum habent continentiæ votum, quo sancti efficiuntur. Iidem vocantur etiam *majores*, quia dignitate et sanctitate alios excedunt [2].

818. (C) Licet plures ordines rationem habeant sacramenti, non sunt tamen plura sacramenta, sed unum specie sacramentum, quia omnes ad unum eumdemque finem tendunt, ut supra ostensum est. Hinc merito *S. Thomas* ait [3]: " Divisio ordinis non est totius integralis in suas partes, neque totius universalis, sed totius potestativi : cujus hæc est natura quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita est hic : tota enim plenitudo sacramenti hujus est in uno ordine, scilicet sacerdotio, sed in aliis est quædam participatio ordinis ".

§ II. De elementis constitutivis seu de materia et forma.

Hìc agimus tantum de materiâ et formâ *presbyteratûs;* solutâ enim hâc quæstione, facilior erit solutio quoad singulos ordines, de quibus infra.

819. 1° **Facta exponuntur.** (A) In *Scripturâ* non alia designatur Ordinis materia nisi *manuum impositio*, cui revera adscribitur gratiæ collatio, supra, n. 802. *Patres* et antiqua *Ritualia* seu *Euchologia*, usque ad sæc. IX, *soli manuum impositioni* tribuunt presbyteratûs collationem, quæ exinde vocatur χειροτονία aut χειροθεσία. Unde in *Statutis Ecclesiæ antiquis* [4] (olim C. Carthaginensi IV adscriptis, hodie vero S. Cæsario Arelatensi, ineunte sæc. VI) legi-

[1] Subdiaconatus nonnisi *sæc. XII* inter *majores* Ordines recensitus fuit, sed jam an. 589 adnexum habuit continentiæ votum in Ecclesiâ Latinâ (*Baronius*, ad n. ann., n. 48); in Ecclesiâ græcâ etiam hodie inter minores recensetur.

[2] **S. Thom.**, *Suppl.* q. 37, a. 2. — [3] *Suppl.*, q. 37, a. 1, ad 2.

[4] **Denz. Bann.**, 150-158 (50-58).

tur (can. 3) : " Presbyter cùm ordinatur, episcopo benedicente et manus super caput ejus tenente, etiam omnes presbyteri, qui præsentes sunt, *manus suas juxta manus episcopi super caput illius teneant*". Idem fere statuitur quoad episcopum (can. 2) et diaconum (can. 4); quoad subdiaconum autem et inferiores clericos, singillatim enumerantur varia instrumenta ordinandis tradenda (can. 5-10). Ita discrimen apparet inter ordines *hierarchicos* aliosque.

(B) Ineunte sæc. X, *porrectio instrumentorum* primum apparet in *Sacramentario Noviomensi*, posteaque paulatim in variis Galliæ et Germaniæ sacramentariis, aliquando non in textu, sed *in margine*; videlicet episcopus, post unctionem manuum, patenam cum oblatis et calicem cum vino tradit, dicens : " Accipite potestatem offerre sacrificium Deo, missamque celebrare, etc."[1]. — Hæc autem porrectio a Græcis nunquam recepta fuit.

(C) Sæc. XI, *secunda manuum impositio* in fine missæ primum invenitur in ecclesiâ Catalaunensi, deinde in *Rothomagensi sacramentario*, sed in margine tantum, posteaque satis communis evadit in Occidente; apud Græcos vero et Orientales non invenitur.

820. (D) Hodie præcipui ritus in collatione presbyteratûs adhibiti sunt :

1) *Impositio manuum episcopi et presbyteri :* Episcopus utramque manum super caput cujuslibet ordinandi successive imponit, nil dicens; idem faciunt sacerdotes qui adsunt; quo facto, Pontifex et sacerdotes tenent manus dexteras extensas super ordinandos. Tunc Pontifex fideles invitat ad orandum : *Oremus, fratres...*, recitat *collectam* breviorem : *Exaudi nos*, in quâ postulat ut gratia sacerdotalis ordinandis infundatur, posteaque *præfationem*, in quâ rogat Deum ut eis det presbyterii dignitatem et spiritum sanctitatis.

2) *Traditio stolæ et casulæ.*

3) *Unctio manuum*, post primum versum hymni *Veni Creator.*

4) *Traditio instrumentorum*, nempe calicis cum vino et aquâ et patenæ cum hostiâ, cum verbis : *Accipe potestatem offerre...*

5) *Impositio manuum secunda*, in fine missæ, cum verbis : *Accipe Spiritum Sanctum : quorum remiseris peccata...*

[1] Martène, l. I, c. VIII, art. 11; Many, p. 447.

821. 2° **Variæ sententiæ.** Tres sunt præcipuæ.

(A) *S. Thomas* [1] multique *Scholastici* putârunt *materiam* essentialem presbyteratûs esse *solam porrectionem instrumentorum*, formamque esse verba : *Accipe potestatem offerre sacrificium Deo...* Patet : (a) ex verbis porrectionem comitantibus quæ clare collationem principalis presbyterorum potestatis significant; (b) ex *Decreto ad Armenos*, ubi dicitur : " Sextum sacramentum est *Ordinis*, cujus materia est illud per cujus traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenæ cum pane porrectionem ".

(B) Alii, cum *Bellarmino* et *Lugone*, tenent *impositionem manuum* et *traditionem instrumentorum esse simul materiam essentialem* : nam, ex Scripturâ, requiritur prior, et, ex *Decreto ad Armenos*, posterior videtur necessaria [2].

822. (C) Plerique autem moderni, quibus præiverunt *P. Lombardus* et *Albertus M.*, docent *solam manuum impositionem*, et quidem *primam*, esse *materiam* essentialem sacramenti [3], porrectionem vero instrumentorum esse ritum mere ecclesiasticum sæculo X° introductum ad lucidius designandam potestatem ordinatione collatam ; *formam* vero esse orationem *Exaudi nos* cum *Præfatione subsequente*, aut etiam, juxta quosdam, *solam Præfationem* quæ olim ***consecratio presbyteri*** dicebatur.

Etenim in Ecclesiâ *latinâ* sola manuum impositio adhibita est per novem sæcula, supra, n. 819; in Ecclesiâ *græcâ* et *orientali*, cujus ordinationes a Romanis Pontificibus tanquam validæ semper habitæ sunt [4], sola pariter impositio manuum adhibetur etiam hodie; atqui, si non sufficeret sola manuum impositio, omnes hujusmodi ordinationes invalidæ essent.

---

[1] *Supplem.*, q. 37, a. 5; opuscul. *In artic. fidei et sacramenta Ecclesiæ expositio*, part. II, circa finem; **Valentia**, *De ordine*, disp. IX, q. 5, punct. 5.

[2] **Bellarminus**, *Controv.*, De ordine, c. IX; **Lugo**, *De sacram. in genere*, disp. II, sect. 5, n. 98; **Vasquez**, *In III part. D. Thomæ*, disp. 239, c. 3-5; **Card. Billot**, 'thes. 30.

[3] **Lombardus**, *Sent.*, l. IV, dist. 24, n. 9; **Albertus M.**, *Compend. theol. veritatis*, l. VI, c. 36; **Morinus**, part. III, exercit. VII, c. 1-2; **Tournely**, *De sacr. ordinis*, q. III et VI; **Martène**, l. I, c. VIII, art. 9, n. 18; **Perrone**, n. 123; **Pesch**, n. 622-631; **S. Many**, p. 487 sq.; **Card. Van Rossum**, *op. cit.*

[4] **Benedict. XIV**, *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742, jubet episcopos græcos in ordinibus conferendis ritum græcum servare; et in const. *Demandatam*, 24 dec. 1743, prohibet ne quis quidquam innovet in ritibus Ecclesiæ græcæ. Cfr. **S. Many**, p. 491-492.

823. Nonnulli tamen objiciunt porrectionem instrumentorum, quæ primis sæculis non adhibebatur, *hodie* necessariam esse apud Latinos : Ecclesia enim, quæ potestatem habet *præcisius* determinandi materiam et formam sacramentorum, voluit impositioni manuum addi hanc porrectionem utpote magis idoneam ad potestatem sacerdotalem significandam, et ita intelligenda sunt verba *Decreti ad Armenos* superius allata. — Fatemur equidem, secundum opinionem probabilem, hanc potestatem Ecclesiæ inesse; sed minime constat eam in casu præsenti exercitam esse. Ecclesia enim potuit tantum velle hoc ritu *lucidius declarari* potestatem jam per impositionem manuum acceptam, prout *P. Lombardus* suo tempore rem exponebat : " Accipiunt etiam calicem cum vino et patenam cum hostiis, ut per hoc *sciant se accepisse* potestatem placabiles Deo hostias offerendi "[1]. *Decretum ad Armenos* sic explicatur a *Benedicto XIV*[2] : " Necesse est igitur fateri Eugenium (auctorem Decreti) locutum de materiâ et formâ *integrante* et *accessoriâ*, quam optavit ab Armenis superaddi impositioni jam diù ab illis adhibitæ, ut Ecclesiæ latinæ moribus se accommodarent ac rituum uniformitate firmius eidem adhærerent ".

Hæc igitur sententia, utpote historicis factis innixa, multo probabilior videtur, immo moraliter certa. Attamen, cùm agatur hìc de *validitate* sacramenti, *in praxi* ratio habenda est aliarum opinionum, ut infra dicemus ubi de singulis ordinibus.

§ III. De effectibus sacramenti ordinis[3].

Duplex est ordinationis effectus, *gratia* et *character;* sed character dici potest effectus *primarius*, quatenus ad bonum societatis ecclesiasticæ ordinatur.

1° *De characlere per ordinationem impresso.*

824. Jam probatum est in *Tr. de Sacramentis*, n. 325, per Ordinem characterem in animâ imprimi; sed ejus natura declarari debet.

Hujusmodi character tribus ordinibus certo imprimitur, *episcopatu*, *presbyteratu*, *diaconatu;* num etiam subdiaconatu vel minoribus ordinibus, *controvertitur*, cùm dubitetur num sacramenti rationem habeant. Quidquid est, character est

[1] *Sentent.*, l. IV, dist. 24, n. 9. — [2] *De Synodo diœcesanâ*, l. VIII, c. 10, n. 8.
[3] **Hallier**, p. II, sect. 3; **Bellarminus**, c. 10; **Pesch**, n. 633-640; **Card. Billot**, th. 28.

potestas quædam *activa* aliquid sacri peragendi [1]; juxta communem sententiam, est ipsa *potestas ordinis* animæ intime et indelibiliter inhærens. Jamvero duplex potestas hujusmodi confertur in ordinatione, una circa corpus Christi in Eucharistiâ, altera circa ejus corpus mysticum, animas scilicet fidelium.

825. (A) *Sacramento Ordinis traditur potestas consecrandi, offerendi et ministrandi corpus et sanguinem Domini.* (a) *De fide* est ex *Tridentino* [2]: "Hoc autem ab eodem Domino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis, eorumque successoribus in sacerdotio, potestatem traditam consecrandi, offerendi, et ministrandi corpus et sanguinem ejus, necnon et peccata dimittendi et retinendi, sacræ litteræ ostendunt, et Catholicæ Ecclesiæ traditio semper docuit". Hujusmodi potestas plene episcopis et sacerdotibus inest; diaconi autem facultate Eucharistiam dispensandi tantum pollent; alii autem ordines materiam consecrandam præparant, ut supra explicatum est, n. 816.

(b) Juxta *S. Paulum* [3], essentiale munus sacerdotis in eo situm est ut offerat sacrificia: "Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat *dona* et *sacrificia* pro peccatis"; atqui in N. Lege nullum est aliud sacrificium nisi eucharisticum, ut supra ostendimus; ergo munus essentiale sacerdotum est Eucharistiam offerre et consecrare.

(c) Confirmatur ex verbis Christi [4]: "Hoc facite in meam commemorationem"; his enim potestatem eis contulit quod ipse fecerat iterum faciendi, id est, corpus et sanguinem suum consecrandi.

(d) Hoc etiam aperte demonstrant verba *Pontificalis* infra citanda ubi de quolibet ordine.

826. (B) *Sacramento Ordinis traditur etiam potestas præparandi corpus Christi mysticum, seu fideles, ad Eucharistiæ receptionem*, præsertim per sacramentorum administrationem, et verbi divini prædicationem. Etenim potestas Eucharistiam conficiendi et dispensandi certe supponit

[1] S. Thom., *Supplem.*, q. 34, a. 2, ad 2.
[2] Sess. XXIII, cap. 1. — [3] *Hebr.*, V, 1 — [4] *Luc.*, XXII, 19.

potestatem ea omnia præstandi quæ ad dignam Eucharistiæ receptionem requiruntur. Atqui homines digne ad sacram communionem præparantur : (a) *remote* per prædicationem verbi, vi cujus illuminati fidem concipiunt vel in eâ crescunt, mysteria fidei præceptaque divina ediscunt, peccata fugere virtutesque colere nituntur, et ita munditiam comparant, quæ ad sacrum convivium desideratur; (b) *proxime* per sacramentorum administrationem, quæ sive ad peccati deletionem, ut sacramenta mortuorum, sive ad vitæ spiritualis augmentum, ut sacramenta vivorum, ordinantur.

827. (C) Hæc autem potestas animæ ordinati ita *indelebiliter inhæret*, ut qui eam recepit, laicus rursus fieri non possit, et ordinationem rite receptam iterare non liceat. Ut ait *Leo XIII*[1], "firmum semper ratumque in Ecclesiâ mansit, ordinis sacramentum nefas esse iterari".

Si multæ ordinationes, præsertim sæc. III° et IV°, et a sæc. X° usque ad XII^am^, reiteratæ sunt, id ex eo provenit quod invalidæ a multis habebantur ordinationes ab hæreticis vel simoniacis collatæ[2]. (a) *Rebaptizantes* et *Donatistæ* jam contenderant ordinationes ab *hæreticis* aut *traditoribus sacrorum librorum* factas esse invalidas ideoque iterandas; a S. Stephano et S. Augustino damnati et confutati sunt (supra, nn. 327, 340); (b) sæc. VI, *Joannes Scholasticus*, patriarcha Constantinop., jussit iterum ordinari clericos ab hæresi Monophysitarum conversos, sed clerici et episcopi quantum potuerunt restiterunt huic mandato sacris canonibus contrario; (c) a sæc. X° ad XII^am^, veritas catholica aliquo modo obnubilata est : ordinationes a Formoso papâ peractæ tanquam nullæ habitæ sunt; mox ordinationes *simoniacorum*, satis frequentes sæc. XI°, pariter nullæ declaratæ sunt, multis tamen id reprobantibus, præcipue S. Petro Damiano; tempore P. Lombardi[3], res adhuc disputabatur; sed *S. Thomas* docuit omnes ordinationes a ministris hæreticis aut simoniacis factas esse validas ideoque non iterandas[4]. Ex hoc tempore antiqua traditio prævalere cæpit.

Hic igitur exemplum habemus veritatis antiquitus traditæ, contra primos impugnantes clare propositæ, postea per aliquot sæcula, ob practicas difficultates, obnubilatæ, et tandem ultimo ab omnibus receptæ.

---

[1] Bulla *Apostol. curæ*, sept. 1896.
[2] **S. Many**, p. 57-81; **L. Saltet**, *Les Réordinations*, 1907.
[3] *Sentent.*, l. IV, dist. 25.
[4] *Supplem.*, q. 38, a. 2.

2° De gratiâ per ordinationem collatâ.

828. Gratia, quæ per sacramentum Ordinis confertur, est imprimis *gratia habitualis*, non quidem prima, sed *secunda*, et quidem *abundans*, cum jure ad *gratias actuales* suo tempore concedendas, ad munera ecclesiastica rite obeunda.

(a) Constat ex verbis S. Pauli jam citatis [1] : "Admoneo te ut resuscites *gratiam Dei*, quæ est in te per impositionem manuum mearum"; hanc autem gratiam esse augmentum gratiæ habitualis ex versu sequenti patet, ubi dicitur : "Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris", i. e, spiritum servitutis, quo virgam Dei vindicis timeatis; sed *virtutis*, seu fortitudinis, ad magna et ardua pro Deo agenda vel toleranda, et *dilectionis*, quo Deus animæque generose amentur, et *sobrietatis* (σωφρονισμοῦ), id est, prudentiæ quo quis secundum supernaturalis sapientiæ leges agere valeat.

(b) Colligitur etiam ex *Pontificali*, in quo pro sacerdotibus postulatur *spiritus sanctitatis* et *totius forma justitiæ*, et pro aliis clericis ejusdem sanctitatis participatio; necnon ex *Tridentino* [2] : "Si quis dixerit per sacram ordinationem non dari *Spiritum Sanctum*, ac proinde frustra Episcopos dicere : "Accipe Spiritum Sanctum", aut per eam non imprimi characterem... A. S."; vox enim Spiritus Sanctus *gratiam habitualem* designat.

(c) *Ratione suadetur.* Cùm Dei opera sint perfecta, cuicumque datur potestas aliqua divinitus, dantur etiam media quibus exercitium hujus potestatis congrue fieri possit; atqui gratia gratum faciens, cum jure ad gratias actuales suo tempore obtinendas, necessaria est non solum ut homo digne sacramenta suscipiat, sed etiam ut digne ea dispenset. — Hanc autem gratiam *abundantem* esse facile probatur : gratia sacramentalis proportionatur muneribus et obligationibus, quæ in sacramentis imponuntur; atqui ad idoneam ordinum executionem, non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens, ut sicut qui ordinem suscipiunt super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et supe-

[1] *II Tim.*, I, 6.
[2] Sess. XXIII, can. 4.

riores sint merito sanctitatis; ergo gratia per ordinationem collata abundans esse debet. [1].

Corollaria practica.

829. Ex dictis duo fluunt consectaria :

(A) *Eminens sacerdotum dignitas* [2] : (a) cùm non detur opus nobilius quam consecratio corporis et sanguinis Domini, major dignitas non est quam sacerdotum qui hanc consecrationem peragunt : hi *angelis præstant*, qui sunt tantum administratorii spiritus, in ministerium missi ad divina mandata exsequenda, dum sacerdotes ipsi Angelorum regi imperant, eum e cælo in terram descendere jubent, et quibus volunt dispensant; *Beatæ Virgini*, sub aliquo respectu, *æquiparantur*, cùm in eorum manibus, velut in utero Virginis, Filius Dei novum esse, scilicet esse *sacramentale*, accipiat. (b) Cùm sacerdotes, verbum Dei prædicando et sacramenta dispensando, spiritualiter generent animas, et in eis Christi imaginem efforment [3], dignitate superant parentes qui filios secundum carnem generant, et assimilantur ipsi Deo qui vitam spiritualem animabus infundit. (c) Quia vero pro Christo legatione fungitur, sacerdos potiori jure quam christianus dicitur *alter Christus* seu *vicarius Christi in terrâ*. Cùm enim, teste S. Paulo [4], in N. Lege unicus sit summus Sacerdos, Christus Jesus, qui, eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium, nemo potest fieri sacerdos, nisi aliquo modo cum Christo unus et idem fiat. — Quod ex ejus *muneribus* aliunde colligitur; nam dum consecrat, ipse Christus est qui consecrat : "hoc est corpus *meum*"; dum baptizat, Christus baptizat; dum peccata remittit, Christus absolvit; dum verbum Dei annuntiat, Christus per os ejus loquitur : "Qui vos audit, me audit".

830. (B) *Necessitas pro sacerdotibus ad maximam perfectionem tendendi* : (a) sacerdos, cùm sit alter Christus *charactere* seu potestate, debet et esse alter Christus *moribus*, mente, verbo et opere Christum imitando, ut, cùm Paulo, fidelibus dicere valeat : "Imitatores mei estote sicut et ego Christi" [5]. (b) Juxta *S. Thomam* [6], sacerdos sanctior esse debet religioso qui non habet ordinem sacrum, quia ad offerendum sacrificium missæ "*requiritur major sanctitas interior, quam requirat etiam religionis status...*".

---

[1] **S. Thom.**, *Supplem.*, q. 35, a. 1.

[2] Patrum textus de cleri dignitate collegit **Tronson**, *Forma cleri*, p. I, cap. I. Cf. **A. de Molina**, *Le Prêtre d'après l'Ecrit. Ste, les SS. Pères...*; **P. Giraud**, *Prêtre et Hostie*; **Manning**, *The Eternal Priesthood*, ch. 1-3; **Card. Gibbons**, *The Ambassador of Christ*, 1896, ch. 1; quæ opera gallice reddita sunt.

[3] Quod innuit **S. Paulus** dicendo (*Galat.*, IV, 19) : "Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis".

[4] *Hebr.*, VII, 23-25; X, 12-14. — [5] *I Cor.*, IV, 16.

[6] *Sum. theol.*, 2ª 2æ, q. 184, a. 8.

§ IV. De subjecto sacramenti Ordinis [1].

831. 1° *Jure divino, omnes et soli homines viatores sexûs masculini possunt valide recipere sacramentum ordinis.* Feminæ vero ad recipiendos quoscumque ordines sunt prorsùs incapaces.

Quod colligitur : (a) ex præceptis *S. Pauli :* "Mulieres in ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui sed subditas esse" [2]; "Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto" [3].

(b) Ex *traditione* Ecclesiæ. 1) S. Irenæus, S. Epiphanius, S. Augustinus aliique[4] ut *hæreticos* habent Pepuzianos, Marcosianos et Collyridianos qui feminas sacerdotii et sacrificii capaces prædicabant, et eorum opiniones inter *hæreses* computant; 2) sacerdotium femineum in Ecclesiâ semper habitum est ut *pagana impietas*, quod jam notant *Const. Apostolicæ* [5].

832. Si Ecclesia feminis, nempe *diaconissis*, per aliquam ordinationem aliquando concesserit ministerium quoddam ecclesiasticum, non intendebat eisdem conferre participationem sacerdotii, nam semper eas repulit a *ministerio altaris*, immo et a *ministerio verbi;* hæc enim leguntur in *Constit. apost.* [6] *:* "Non igitur licere volumus mulieribus ut in ecclesiâ doceant; precentur duntaxat et doctores audiant... Quod si oportuisset a mulieribus baptismum administrari, profecto Dominus a matre suâ fuisset baptizatus, et non a Joanne; aut quando nos (apostolos) ad baptizandum misit, una quoque misisset et mulieres ad idem ministerium; jamvero nihil tale usquam neque injunxit neque scripto tradidit, quippe qui et naturæ ordinem et rei decentiam probe nôsset ut et naturæ conditor et constitutionis legislator".

Hæc erant præcipua diaconissarum officia : assistebant mulieribus dum baptizabantur, privatim docebant catechumenos, ministrabant mulieribus infirmis, custodiebant portas per quas mulieres in ecclesias introibant.

833. 2° *Jure divino requiritur ad validam ordinationem, ut ordinandus sit valide baptizatus vero baptismo aquæ.*

---

[1] **Hallier**, P. II, sect. 4; **S. Many**, p. 176-203.

[2] *I Cor.*, XIV, 34-35. — [3] *I Tim.*, II, 11 sq.

[4] **S. Irenæus**, *Adv. Hæres.*, lib. I, c. XIII, n. 2, *P. G.*, VII, 579; **S. Epiphanius**, *Hæres.*, XXXIV, n. 2, *P. G.*, XLI, 583 sq.; **S. Augustinus**, *De hæresibus*, n. 27, *P. L.*, XLII, 30. — [5] Lib. III, c. IX, *P. G.*, I. 783-786.

[6] Lib. III, c. 6, 9, *P. G.*, I, 770, 787.

Nam baptismus est *janua* aliorum sacramentorum, et insuper nemo potest esse *minister* Ecclesiæ, priusquam per baptisma de corpore ejus effectus sit.

834. 3° *In adultis requiritur intentio saltem habitualis expressa recipiendi ordines, non vero in infantibus.*

Ratio est quod ordinatio valide recipitur dummodo *positivum* obstaculum ex parte subjecti non apponatur. Obstaculum autem apponitur ab adultis qui positive absoluteque dissentiunt, non autem ab infantibus. Isti tamen obligationes ordini adnexas non suscipiunt (supra, p. 251, not. 1).

§ V. De ministro sacramenti Ordinis [1].

835. 1° *Minister ordinarius hujus sacramenti est solus Episcopus. De fide est* tum ex *Florent.* : "Ordinarius minister hujus sacramenti est Episcopus"; tum ex *Trident.* : "Si quis dixerit Episcopos... non habere potestatem confirmandi et *ordinandi*, vel eam, quam habent, illis esse cum Presbyteris communem... A. S."

Probatur ex *praxi Ecclesiæ* : ab initio enim soli Episcopi, seu ministri superiores, hoc sacramentum ministrare dicuntur; sic Apostoli ipsi diaconos ordinant [2], sic Paulus et Barnabas, nonnisi post receptum episcopatum, Presbyteros per singulas ecclesias constituunt [3]; aliunde nullibi legitur simplices Presbyteros alios Sacerdotes ordinasse, nec etiam tempore persecutionum, cùm urgeret necessitas, sed e contra Patres solos Episcopos commemorant ut ministros Ordinis; sic *S. Hieronymus* scribit [4] : "Quid enim facit, *excepta ordinatione*, episcopus quod presbyter non faciat"? Idem declarant *Statuta Ecclesiæ antiqua* quorum canones refert *Denzinger*, n. 150-158 (50-58).

836. 2° *Presbyteri non possunt, etiam cum S. Pontificis delegatione, esse ministri extraordinarii episcopatûs vel presbyteratûs*, ut conceditur ab omnibus; *possunt tamen, cum*

[1] S. Thomas, *Suppl.*, q. 38; Hallier, p. 11, sect. 5; Bellarm., c. 11; Drouin, q. VI; Perrone, n. 138 sq.; S. Many, p. 82 sq.; Pesch, n. 649 sq.

[2] *Act.*, VI, 6. — [3] *Act.*, XIII, 2-3; XIV, 22.

[4] *Epist.* 146 ad Evang., n. 1, *P. L.*, XXII, 1193. Hùc etiam spectant testimonia superius allata.

delegatione S. Pontificis, esse ministri extraordinarii subdiaconatûs ac minorum ordinum, et a fortiori *tonsuræ*. Ii enim gradus de facto ab Abbatibus, qui simplici sacerdotali charactere insigniebantur, ex concessione S. Sedis, collati sunt. Ita Conc. *Nicænum II*, can. 14, concedit abbatibus, qui presbyteri sunt, et ab episcopo benedictionem abbatum acceperunt, suis subditis ordinem lectoratûs conferre.

837. 3° Docuerunt nonnulli theologi et canonistæ *diaconatum*, posse etiam ab Abbatibus conferri, hâc præsertim ratione innixi quod *Innocentius VIII* hanc potestatem Abbati generali Cisterciensium concesserit, in Bullâ *Exposcit* (1489); ibi enim dicitur : " Tibi et successoribus tuis ut quibuscumque dicti ordinis monachis... quos ad id idoneos repereritis, subdiaconatûs et diaconatûs ordines hujusmodi alias rite conferre... possitis "[1]. Quidquid est, hodie hoc privilegium non amplius existit, cùm *Leo XIII*, constitutiones approbando Cisterciensium reformatorum, Abbati generali concesserit facultatem conferendi " regularibus suis subditis primam tonsuram et quatuor ordines minores *tantummodo* "[2].

837. 4° Quoad *liceitatem*, minister ordinarius est *episcopus proprius*, secundum hæc *Tridentini* verba : " Unusquisque a *proprio episcopo* ordinetur. Quod si quis ab alio promoveri petat, nullatenus id ei... permittatur, nisi ejus probitas et mores Ordinarii sui testimonio commendentur ". — Quisnam vero sit episcopus *proprius* in *Synopsi morali* exponimus.

APPENDIX : DE ORDINATIONIBUS ANGLICANIS[3].

838. *Status quæstionis*. Initio anglicani schismatis (1534-1547), Catholica ordinationis forma retenta fuerat, ideoque ex hoc capite ordines, tunc temporis collati, validi erant. Instigante autem

[1] De *genuinitate* hujus privilegii multum disceptatum est. Hæc tamen vix in dubium hodie vocari potest post studia critica quæ ediderunt **Pie de Langogne**, *De bullâ Innocentianâ*, Romæ, 1902; **Boudinhon**, *Canoniste*, t. XXIV, 1901, pp. 257, 321, 385; t. XXV, 1902, p. 705-707; **Phil. Panhölzel**, *Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner und Cisterzienserorden*, an. V, I, 441 sq. — Aliæ etiam similes concessiones factæ dicuntur prælatis Franciscanis in Indiâ, ap. **S. Many**, p. 148.

[2] Breve *Non mediocri*, 30 jul. 1902, *A. S. S.*, t. XXXV, p. 388.

[3] **René de Vois**, *Justification de l'Eglise Romaine sur la réordination des Anglois épiscopaux*, Paris, 1718; **Michel Le Quien**, *Nullité des ordinations anglicanes*, Paris, 1725; **Fenuel**, *Mémoire sur la validité des ordinations des Anglois*, Paris, 1726; **J. Hardouin**, S. J., *La Dissertation du P. Le Courayer, sur la succession des Ev. anglois et sur la validité des ordinations anglicanes*

Cranmer, novus plane ritus ordinibus sacris conferendis, sub Eduardo VI, fuit publice inductus (*Ordinale Eduardianum*, an. 1550), in quo omnia deleta sunt quæ potestatem consecrandi Eucharistiam spectant. *Retentâ* siquidem *impositione manûs*, *forma* in ordinatione presbyteri adhibita, hæc est : "*Accipe Spiritum Sanctum. Quorum remiseris peccata, remittuntur eis; et quorum retinueris, retenta sunt. Sis fidelis dispensator verbi Dei et sanctorum sacramentorum ejus*". Anno 1662, post verba : *Accipe Spiritum Sanctum*, hæc inserta sunt : "*In officium et opus sacerdotis in Ecclesiâ Dei, per impositionem manuum nostrarum jam tibi commissum; quorum remiseris*, etc." Forma ordinationis episcopalis his continetur verbis : "*Accipe Spiritum Sanctum; et memento ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis*". An. 1662, post "*Accipe Spiritum S.*", hæc inserta sunt : "*in officium et opus episcopi in Ecclesiâ Dei per impositionem manuum nostrarum jam tibi commissum, in nomine Patris...; et memento, etc.*" Jamvero *Matthæus Parker*, a quo anglicana hierarchia originem sumpsit, secundum priorem ritum Eduardianum consecratus est; quæstio est igitur num ejus ordinatio valida fuerit; nam, si nulla fuerit, eo ipso invalidæ sunt ceteræ ordinationes ab eo peractæ, vel ab Episcopis quos ipse consecraverat [1].

839. *Thesis :* **Ordinationes ritu anglicano actæ, irritæ prorsus fuerunt ac sunt, omninoque nullæ.** Ita explicite *Leo XIII*, in Bullâ *Apostolicæ curæ*, sept. 1896, cujus argumenta hîc breviter contrahimus.

1° *Auctoritate* probatur. (a) Jam an. 1555, *Paulus IV*, in Bullâ *Præclara carissimi*, declaraverat omnes qui ad ordines ecclesiasticos promoti fuerant ab alio quam ab episcopo rectè ordinato, eosdem ordines de novo suscipere teneri; porro, attentis omnibus circumstantiis, hic agebatur de iis qui promoti fuerant secundum novam ritualem formam; quod aliunde apertius exposuit idem Pontifex in Brevi *Regimini universalis*, 30 Oct. 1555. (b) Revera ordinationes ritu Eduardiano collatæ, tanquam invalidæ semper habitæ sunt in Ecclesiâ Romanâ quæ sine conditione ordinavit ministros anglicanos, ad veram fidem conversos, qui ritu Eduardiano jam ordinati fuerant; ita, v. g., *Clemens XI*, ratam habens

réfutée, Paris, 1724; **E. Estcourt**, *The Question of Anglican Ordinations discussed*, London, 1873; **Kenrick**, *De ordinationibus anglicanis* (Migne, *Theol. Curs.*, t. XXV, 59-64); **Gasparri**, *De la valeur des Ordinations Anglicanes*, Paris, 1895; **Denny-Lacey**, *De Hierarchiâ Anglicanâ;* **Brandi**, *A. Last Word on Anglican Ordinations*, New York, 1897, gallice redditum auctore *Boudinhon*, *Rome et Cantorbery*, 1898; **S. Many**, p. 530-552.

[1] Nostris diebus quidam anglicani ab episcopis Jansenistis, in Batavià degentibus, ordinati sunt : quorum ordinatio valde probabiliter valida est; sed de his non agimus; animadvertimus tantum hanc agendi rationem satis probare eos de validitate anglicanarum ordinationum dubitâsse.

Cardinalium S. Officii decisionem, feria V, die 17 aprilis 1704, decrevit: "Joannes Clemens Gordon *ex integro et absolute* ordinetur ad omnes ordines etiam sacros et præcipue presbyteratûs"[1]. Porro nunquam licet absolute sacramentum Ordinis iterare, nisi certo de ejus nullitate constet.

2° *Rat. theol.* Ritus Eduardianus, juxta *Leonem XIII*, invalidus est ex defectu *formæ* et ex defectu *intentionis*. (a) *Forma* enim minime significat definite ordinem sacerdotii, vel ejus gratiam et potestatem, quæ præcipue est potestas consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini; immo, in precationibus adhibitis, *ex industriâ* deletum est quidquid dignitatem et officia sacerdotii designat. Frustra objicitur formam fuisse postea his verbis auctam "*ad officium et opus Presbyteri*, ad officium et opus Episcopi"; nam hoc potius convincit Anglicanos ipsos vidisse primam formam fuisse mancam; eadem vero adjectio, si forte sufficiens esset, serius est inducta, elapso jam sæculo, cùm, hierarchiâ extinctâ, potestas ordinandi jam nulla esset. — Nec dicere juvat nonnullas formas a Græcis, vel etiam a Latinis ante sæc. X usurpatas, magis explicite non designare potestatem consecrandi; ritus enim intelligi debet juxta ea quæ formam ipsam præcedunt vel sequuntur : porro in Ecclesiâ tum Græcâ tum Latinâ, ex tota serie orationum clare colligitur potestatem Eucharistiam consecrandi vere conferri, dum ex adverso hujus potestatis collatio *ex industriâ* ab institutoribus ritûs Eduardiani repudiata fuit, eo quod Missarum sacrificia tanquam blasphema figmenta et perniciosas imposturas haberent.

(b) Deest pariter *intentio;* hìc non agitur de intentione mere internâ, de quâ Ecclesia non judicat, sed de eâ quæ *exterius* proditur. Quæ sane intentio deficit, si ritus immutatur eo manifesto consilio ut alius inducatur ab Ecclesiâ non receptus, utque id repellatur quod facit Ecclesia et quod ex institutione Christi ad naturam attinet sacramenti; atqui res ita se habuit in ritu Eduardiano, cujus auctores, hæreticis erroribus imbuti, ut fatentur hodierni Anglicani, ea omnia abolere voluerunt, quæ ad sacrificium eucharisticum spectabant; ergo non solum deest intentio necessaria, sed intentio habetur sacramento adversa ac repugnans.

"Itaque, ait *Leo XIII* (l. c.), omnibus Pontificum Decessorum in hâc ipsâ causâ decretis usquequaque assentientes, eaque plenissime confirmantes ac veluti renovantes auctoritate Nostrâ, motu proprio, certâ scientiâ, pronunciamus et declaramus, ordinationes ritu anglicano actas, irritas prorsus, omninoque nullas".

[1] Fatemur equidem unum ex argumentis, a *Cl. Gordon* allegatis contra validitatem suæ ordinationis, fuisse nullitatem ordinationis *Parker* ex illâ tunc a multis receptâ fabellâ de hujus consecratione in tabernâ (vulgo dictâ *nag's head*); sed in sententiâ ferendâ omnino seposita est ea causa, ut documenta produnt, neque alia ratio est reputata, nisi defectus formæ et intentionis. Cfr. *Amer. Eccles. Review*, Febr. 1897, p. 143-145.

Art. II. De singulis ordinibus in specie[1].

Ad complendum id quod supra, n. 808 sq., dictum est de variis ordinibus, singulos percurremus, eorum *naturam* et *elementa*, necnon *virtutes* eis adnexas breviter exponentes.

I. De Tonsurâ.

840. 1° Tonsura non est ordo, juxta communem theologorum sententiam, sed *præambulum* ad ordines, et definitur : *ceremonia sacra, ab Ecclesiâ instituta, quâ vir baptizatus et confirmatus, specialiter Deo dicatur et in clerum adscribitur, ut se ad ordines disponat.*

Antiqui auctores ut *Gregorius Turonensis* et *S. Isidorus*, ejus originem S. Petro adscribunt, dum moderni multo probabilius tenent eam, quatenus est *ritus specialis* quo fideles initiantur statui clericali, nonnisi octavo sæculo fuisse institutam[2]. Sæc. VI°, jam urgere cœpit pro clericis obligatio tonsuram deferendi; sed eam quisque recipiebat die quo primo ordini, v. g., ostiariatui initiabatur. Sæculo autem VIII°, jam tonsura data fuit tanquam specialis ritus a quâlibet ordinatione distinctus.

Rationes autem cur capilli ad coronæ speciem et similitudinem tondeantur, sunt ut in memoriam revocetur corona, quæ ex spinis contexta Salvatoris nostri capiti fuit imposita, ad declarandam regiam dignitatem quâ clerici ornantur, et ad significandum, per capillorum subtractionem, clericos res inutiles et mundanas contemnere debere[3].

2° Tonsurati *clerici* vocantur a græcâ voce κλῆρος (sors, pars), tum quia sunt speciali modo pars Domini, tum quia Dominus fit speciatim eorum pars seu hereditas, juxta illud : *Dominus pars hereditatis meæ.* Conditiones ad tonsuram requisitæ sic a *Trident.* describuntur : "Primâ tonsurâ non initientur qui sacramentum Confirmationis non susceperint, et fidei rudimenta edocti non fuerint, quique legere et scribere nesciant, et de quibus conjectura non sit eos non sæcularis judicii fugiendi fraude, sed ut Deo fidelem

---

[1] **S. Thom.**, *Suppl.*, qq. 37, 40; **Drouin**, pars. II, sect. 1 sq.; **Morinus**, Exercit. VII-XV; **Tournely**, q. VI. Munera et officia cujuslibet ordinis pie et erudite descripta invenies in *Catech. Trident.*, p. II, de Ordine, n. 27 sq.; **Olier**, *Traité des SS. Ordres;* **de Lantages**, *Instructions ecclésiastiques;* **Bacuez**, *Instructions et Méditations à l'usage des Ordinands;* **S. Many**, p. 3-57.

[2] Cf. **Martene**, *op. cit.*, lib. I, c. 8, a. 7; **Chardon**, *op. cit.*, ap. *Migne*, vol. XX, 796; **Gasparri**, n. 37. Tonsura, quatenus capillorum brevitatem importat, antiquior est; sed, quatenus est abrasio capillorum in vertice capitis ad modum coronæ, primum a monachis usurpata est, deinde a sæcularibus clericis circa sæc. V^um^.

[3] *Catech. Rom.*, de Ordine, n. 31.

cultum præstent, hoc vitæ genus elegisse"[1]. *Virtutes*, quas clericus colere debet, sunt *christiana abnegatio*, fuga mundi ejusque voluptatum, honorum, et sordidi lucri contemptus; quod exprimitur per capillorum tonsionem et verba eam comitantia : "Dominus pars hereditatis meæ et calicis mei : tu es qui restitues hereditatem meam mihi"; insuper *unio cum Christo*, ejusque virtutum imitatio, quæ superpellicei receptione et his verbis significatur : "Induat te Dominus novum hominem qui secundum Deum creatus est in justitiâ et sanctitate veritatis".

3° *Privilegia* per tonsuram collata sunt habilitas ad beneficia et jurisdictionem, immunitas, privilegium fori et privilegium canonis, de quibus vide *Prælectiones juris canonici.*

II. De quatuor minoribus ordinibus[2].

841. Quatuor illi ordines successive in Ecclesiâ instituti sunt prout postulabat temporum necessitas; eos jam tertio sæculo exstitisse certo constat ex Ep. *Cornelii* Papæ ad Fabianum (circa a. 252) ubi declaratur tunc Romæ fuisse "unum Episcopum..., Presbyteros quadraginta sex, diaconos septem, subdiaconos septem, *acolythos* duos et quadraginta, *exorcistas* autem et *lectores* cum *ostiariis* quinquaginta duos".

842. 1° *Ostiariatus* est ordo quo *confertur potestas aperiendi et claudendi ecclesiæ januas, arcendi indignos, et sacræ supellectilis custodiam habendi. Materia* est traditio clavium, *forma* autem : "Sic agite quasi reddituri Deo rationem pro iis rebus quæ his clavibus recluduntur". — *Virtutes* colendæ sunt zelus domûs Dei, et zelus animarum; nam ordinandum sic admonet Pontifex : "Sicut materialibus clavibus ecclesiam visibilem aperitis et clauditis, sic et invisibilem Dei domum, *corda sc. fidelium, dictis et exemplis vestris claudatis diabolo, et aperiatis Deo*".

843. 2° *Lectoratus* est ordo *dans potestatem verbum Dei in ecclesiâ ex pulpito legendi, et populum catechizandi in rebus fidei.* Lectores antiquitus benedicere consueverant; dicitur enim in Pontificali : "Lectorem oportet... benedicere panem, et omnes fructus novos"; hodie vero talis potestas ligata manet, donec sacerdotium aceipiatur. — *Materia* est traditio libri in quo continentur lectiones, v. g., Missale; *forma :* "Accipite et estote verbi Dei relatores, habituri, si fideliter et utiliter impleveritis officium vestrum, partem cum iis qui verbum Dei bene ministraverunt ab initio". — *Virtutes* a lectore colendæ sunt Scripturarum amor et studium, zelusque ad fideles sanctificandos, juxta illud : "Quod autem ore legitis, corde

[1] Sess. XXIII, cap. 4 de Reform.

[2] Cf. **Wieland**, *Die genet. Entwicklung. der sog.* ordines minores *in den ersten drei Jahrhunderten*, 1897.

credatis atque *opere compleatis*, quatenus auditores vestros *verbo pariter et exemplo vestro docere* possitis ".

844. 3° *Exorcistatus* est ordo *potestatem conferens expellendi dæmones a corporibus baptizatorum vel catechumenorum, et aquam benedictam præbendi.* — *Materia* est traditio libri exorcismorum, cujus loco dari potest Pontificale vel Missale; *forma* vero : " Accipite et commendate memoriæ, et habete potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos ". — *Virtutes* igitur colendæ, sunt munditia cordis, passionumque mortificatio, juxta hæc Pontificalis verba : " Omnem *immunditiam* et *nequitiam ejiciatis*, ne illis succumbatis quos ab aliis vestro ministerio effugatis. Discite per officium vestrum *vitiis imperare*, ne in moribus vestris aliquid sui juris inimicus valeat vindicare ".

845. 4° *Acolythatus* est ordo quo *potestas traditur urceolos cum vino et aquâ porrigendi in Missâ, et lumina accendendi et deferendi.* Antiquitus litteras Episcoporum, eulogias, immo et SS. Eucharistiam ad ægrotos vel absentes deferebant. — *Materia* est duplex : traditio candelabri cum cereo exstincto et urceoli vacui; *forma* pariter duplex : " Accipite ceroferarium cum cereo, et sciatis vos ad accendenda ecclesiæ luminaria mancipari in nomine Domini; Accipite urceolum ad suggerendum vinum et aquam in Eucharistiam sanguinis Christi in nomine Domini ". In utroque casu ordinandus *amen* respondere debet. — Ex quo sequitur acolythum opera tenebrarum abjicere debere, castam vitam ducere, et bonis operibus plebem ædificare, ut aperte ex Pontificali colligitur : " *Abjiciatis opera tenebrarum* et induamini arma lucis... estote igitur solliciti in omni *justitiâ*, *bonitate et veritate*, ut vos et alios et Dei ecclesiam *illuminetis.* Tunc etenim in Dei sacrificio digne vinum suggeretis et aquam, si vos ipsi Deo sacrificium per *castam vitam* et bona opera oblati fueritis ".

III. De subdiaconatu et diaconatu [1].

846. 1° *Subdiaconatus* a sæc. III° ad XI^{um} ut ordo *minor* habitus est, et hodie etiam a Græcis habetur. Sed, in Ecclesiâ latinâ, a sæc. XII° ordinibus *majoribus* seu sacris annumeratus est. Definiri igitur potest *ordo sacer potestatem conferens materiam sacrificii præparandi, calicem et patenam diacono offerendi, Sacerdoti sacra sollemniter celebranti aquam fundendi, epistolam in Missâ cantatâ legendi, et sacra linteamina abluendi.*

[1] Reuter, *Das Subdiakonat*, dessen historiche Entwicklung, 1890; Seidl, *Der Diakonat in der katholischen Kirche*, 1884.

Materia est traditio calicis vacui cum patenâ vacuâ, quæ probabilius consecrata esse debent; *forma* : "Videte cujus ministerium vobis traditur; ideo vos admoneo, ut ita vos exhibeatis ut Deo placere possitis". Traditio urceolorum, quæ fit ab archidiacono, et libri epistolarum certo moraliter non requiritur ad validitatem : idem dic a fortiori de traditione vestium sacrarum.

Onera huic ordini adnexa in Ecclesiâ Latinâ, sunt : obligatio *divinum officium recitandi*, quæ *spiritum orationis* supponit, et perpetua *continentia*, ad quam servandam requiruntur fuga occasionum, præsertim nimiæ cum feminis familiaritatis, sensuum tum externorum tum internorum assidua mortificatio, oratio frequens, amor Scripturarum et indefessus labor.

847. 2° *Diaconatus* a Christo simul cum episcopatu et presbyteratu institutus et tanquam *specialis ritus* jam ab Apostolis collatus [1], est *ordo sacer et hierarchicus, quo traditur potestas immediate ministrandi ad altare in Missâ sollemni, Evangelium canendi et explicandi, baptismum et communionem administrandi in casibus extraordinariis*, ut alibi explicatum est.

De *materiâ* hujus ordinis disputant theologi : alii *multo probabilius* tenent totam materiam in impositione manûs [2] sitam esse, alii in solâ traditione Evangelii, alii in utrâque simul. *Forma* est : "Accipe Spiritum Sanctum ad robur, etc.", cum præfatione cui hæc verba inseruntur; vel : "Accipe potestatem legendi Evangelium in ecclesiâ Dei, tam pro vivis quam pro defunctis"; vel utraque simul.

Virtutes a diaconis colendæ sunt *perfecta castitas*, quæ major in eis esse debet quam in subdiaconis : "Quia comministri et cooperatores estis corporis et sanguinis Domini, estote ab omni illecebrâ carnis alieni... estote *nitidi, puri, mundi, casti*, sicut decet ministros Christi"; *zelus* ad prædicandum Evangelium non solum verbis, sed etiam exemplis : "Curate ut quibus Evangelium ore annuntiatis, *vivis operibus* exponatis"; *devotio erga Spiritum Sanctum*, qui ipsis datur ad robur.

IV. De Presbyteratu [3].

848. 1° *Presbyteratus est ordo sacer potestatem conferens consecrandi corpus et sanguinem Christi, et peccata remittendi*

[1] *Act.*, VI, 1-6.

[2] Quæ impositio *practice* physica esse debet; nam *S. Offic.* jussit secreto repetendam esse ordinationem diaconi cujus caput physice episcopus non tetigerat. Cfr. *Acta S. Sedis*, XXX, p. 158.

[3] Cf. **Sobkowski**, *Episkopat und Presbyterat in den ersten christlichen Jahrhunderten*, 189 3.

vel retinendi. "Sacerdotem oportet *offerre, benedicere, præesse, prædicare* et *baptizare*".

Offerre designat potestatem Sacerdotis circa corpus Christi naturale, scilicet consecrandi, offerendi sacrificium Missæ, communionem dispensandi. Cetera verba referuntur ad officia presbyteri circa corpus mysticum: debet *benedicere*, id est, bona cælestia super res et personas effundere per sacramenta, sacramentalia aliasque sacras functiones; *præesse*, seu divinis officiis, absente Episcopo, præsidere, populumque sub Episcopo regere; *prædicare*, seu gregem verbo divino pascere: *baptizare*, et insuper sacramenta *Pœnitentiæ* et *Ex. Unctionis* ministrare.

849. 2° *De materiâ et formâ* hujus ordinis supra dictum est, n. 819 sq.

In *praxi*, cùm agatur de validitate, tutior pars sequenda est, et nil ex iis quæ probabiliter requiruntur, omittendum est. Hinc: (a) si omissa fuerit prima manuum impositio, id est, sive impositio ipsa, sub silentio facta, sive extensio manus dexteræ, quæ fit ab Episcopo, tota ordinatio repetenda est; sed si *presbyteri soli* hanc manuum extensionem omiserint, ordinatio valida est. Si episcopus immediate ante vel post orationem "*Oremus, fratres...*" manum extensam habuit, hæc extensio ad validitatem sufficit [1]. Impositio manuum, sub silentio peracta, debet esse *physica;* secùs ordinatio est sub conditione iteranda ex integro et secreto [2], si defectus post secundam impositionem aut finitâ missâ detegitur; si vero ante secundam manûs impositionem, prima impositio suppleri debet in ipsâ ordinatione. (b) Si omissa fuerit secunda, quæ fit post communionem, aut si episcopus in pronuntiandis verbis quæ eam comitantur, substantialiter erraverit, impositio supplenda est quam primum etiam extra ordinationem, immo extra sacrificium Missæ [3]; c *majoris securitatis* gratiâ, requiritur *physicus* instrumentorum contactus, i. e., calicis et patenæ; insuper calix et patena consecrata esse debent, et genuinum vinum in calice, verus triticeus panis super patenam porrigi

[1] *S. Offic.*, 30 nov. 1898 et 14 dec. 1898.

[2] *S. Offic.*, 4 jul. 1900, approbante *Leon. XIII* (*A. S. S.*, t. XXXIII, 128). Attamen physicus tactus esse potest, etsi tot. nudæ sint manus ordinantis vel caput ordinati.

[3] *S. Offic.*, 9 dec. 1897.

debet [1]; (d) si tangantur calix et patena, non autem hostia, certum est *moraliter* ordinationem esse validam.

Relate ad *formam*, omnes orationes variis materiis respondentes accurate pronuntientur, et notetur orationem *Exaudi* cum sequenti *præfatione*, quæ primam manuum impositionem subsequitur, a nonnullis ad validitatem requiri [2].

850. 3° Sacerdos *omnibus virtutibus debet esse ornatus*, cum sit *alter Christus*; ait enim Pontificale: "Gravitate actuum et censurâ vivendi probent se *seniores*... ut in lege tuâ die ac nocte meditantes, quod legerint credant; quod crediderint, doceant; quod docuerint, imitentur; justitiam, constantiam, misericordiam, fortitudinem, cæterasque virtutes in se ostendant". In eis præsertim eluceat *caritas*, juxta illud: "Accipe vestem sacerdotalem, per quam caritas intelligitur".

V. De episcopatu.

851. 1° *Episcopatus* est ordo sacer et supremus, quo confertur potestas fideles confirmandi, ministros ordinandi, et consecrandi res ad divinum cultum pertinentes: "Episcopum oportet judicare, interpretari, consecrare, ordinare, offerre, baptizare et confirmare".

Duo priora officia ad potestatem *jurisdictionis* referantur et important potestatem *legislativam, judiciariam, coercitivam, administrativam*, prout explicatur a Canonistis. Quinque alia ad potestatem *ordinis: consecrare* importat abbatum benedictionem, regum consecrationem, ecclesiarum dedicationem, altarium, calicis et patenæ consecrationem, S. Olei benedictionem, et generatim omnes benedictiones quæ sacrum chrisma requirunt. *Ordinare* ad collationem sacramenti Ordinis refertur. Cetera officia, "*offerre, baptizare* et *confirmare*", per se intelliguntur.

2° *Materia* episcopatûs *multo probabilius* in *sola* impositione manuum consistit, non autem in impositione libri Evangelii super caput consecrandi, quæ per quatuor priora sæcula non fuit in usu, nec hodie apud Coptos adhibetur. Alii tamen putant impositionem Evangelii esse materiam totalem aut partialem hujus ordinationis. Rationes utrinque allatæ similes sunt iis quæ quoad presbyteratum expositæ sunt, n. 821 sq. — Forma autem est valde probabiliter longa oratio quæ continetur in *Præfatione*.

[1] Hinc, si evolavent hostia in terram ante tactum instrumentorum, ordinatio ex integro sub conditione iteranda est. S. Off., 6 jul. 1898, *Acta S. Sedis*, XXVI, p. 123.

[2] Lehmk., n. 740 (590).

852. 3° *Tres episcopi* requiruntur ad *licitam* episcopi consecrationem, ut constat ex multis Conciliorum statutis, præsertim *Nicæno*, can. 4. — Sed *probabilius unus* episcopus sufficit ad validam episcopi consecrationem; nam : (a) quando Rom. Pontifex olim episcopos consecrabat, *solus* ordinationem peragebat; (b) *S. Gregorius M.* permisit Augustino, Anglorum episcopo, ut *solus*, saltem initio, ordinaret episcopos[1]; alii Pontifices concesserunt, ut, apud exteras nationes, aliquis consecraretur episcopus ab uno episcopo, assistentibus tamen duobus presbyteris et etiam sine eis, si opus esset.

853. 4° Præcipuæ *virtutes* ab Episcopo colendæ, his Pontificalis verbis indicantur : "Abundet in eo constantia fidei, puritas dilectionis, sinceritas pacis. Sint speciosi munere tuo pedes ejus ad evangelizandum pacem, ad evangelizandum bona tua... Sit sollicitudine impiger, sit spiritu fervens, oderit superbiam, humilitatem ac veritatem diligat, neque eam unquam deserat, aut laudibus aut timore superatus".

[1] *Epist.*, lib. XI, 64, resp. 8, *P. L.*, LXXVII, 1191.

De Deo Remuneratore, seu Eschatologia[1].

Breviter delineatur profectus doctrinæ eschatologicæ.

Quatuor stadia in hoc profectu distingui possunt.

1° *Sæculis II° et III°*, agitur præsertim de resurrectione carnis et ultimo judicio contra Gentiles et Gnosticos. *Sæc. II*, **Athenagoras**, *de Resurrectione mortuorum; sæc. III*, **Tertullianus**, *Liber de Resurrectione carnis;* **S. Hippolytus**, *Demonstratio de Christo et Anti-Christo; Liber adversus Græcos*, ubi de futuro hominis statu disserit. — Eodem tempore quæstio de futuro Christi regno agitatur, ut mox dicemus ubi de *Millenarismo*.

2° *Sæc. IV° et V°*, magis explicite exponitur doctrina de sorte cujuslibet hominis post mortem, de judicio particulari, de præmiis et pœnis secundum merita et demerita cujusque, cum practicis consectariis inde fluentibus. Tunc etiam aliquo modo sparguntur errores *Origenis* de universali omnium restitutione, aut *Misericordium* qui pœnarum æternitatem non admittunt quoad omnes peccatores impœnitentes. Inter opera hujus temporis hæc notantur : *Sæc. IV*, **S. Methodius**, *Liber de Resurrectione contra Origenem;* **S. Cyrillus Hierosol.**, *Catech.* XV, XVIII; **S. Gregorius Nyss.**, *Tr. de Animâ et Resurrectione;* **S. Ambrosius**, *Libri V de Fide*, lib. II, c. 11-14, ubi graphice describitur extremum judicium; *Libri II de Excessu fratris sui*, ubi de corporum resurrectione; **S. Zeno**, *Tr. de Resurrectione;* **S. Ephrem**, *Sermones polemici* 14, 46, 52; *Paræneses* 76, seu hortat. ad pœnitentiam, ubi vivide describuntur mors, judicium, infernus; *Sermones XII de Paradiso Eden*, ubi etiam de paradiso cælesti; **S. Chrysostomus**, *Homil. V de Lazaro; Homil. in Ep. ad Thessalonic.; Sermones duo de Consolatione mortis; Homil. de Resurrectione mortuorum.*

3° *A S. Augustino ad S. Gregorium M.*, præcisior fit expositio doctrinæ quoad pœnarum æternitatem, contra *Origenistas* et *Misericordes;* quoad judicium particulare quo statim definitur sors cujuslibet hominis; quoad naturam et objectum visionis beatificæ; quoad purgatorium et preces pro defunctis. Inter opera hujus periodi, legantur præsertim : **S. Augustinus**, *De Civitate Dei; De fide et operibus:* **S. Cæsarius Arelatensis**, *Sermones de judicio divino;* **S. Gregorius**, *Dialogi.*

---

[1] In hâc editione (A) prætermittimus *Tr. de Matrimonio*, quem lector inveniet quoad partem dogmaticam et moralem in *Synopsi Theologiæ moralis ed. A*.

4° *A sæculo XII°*, magis methodice et scientifice expenduntur omnes quæstiones etiam minoris momenti de *novissimis*, tempus quo justi visione beatificâ gaudere incipiunt, natura visionis beatificæ vel pœnarum inferni, status corporum gloriosorum post resurrectionem. Ita, inter alios : *Sæc. XII*, Petr. Lombardus, *Sententiarum* lib. IV, circa finem; *sæc. XIII*, S. Thomas Aq. O. P., *Supplem.*, q. 69-81; *Cont. Gentil.*, lib. IV, c. 79-97; S. Bonaventura, O. M., *Comment. in lib. IV Sentent.*; Ægidius Romanus, O. Aug., *De divinâ influentiâ in Beatos; De prædestinatione, præscientiâ, paradiso et inferno; sæc. XIV*, Fr. Mayron, O. M., *De Ultimo judicio; sæc. XV*, Nic. Cusa, *De Novissimo die lib. I;* Dionysius Carthus., *De quatuor Novissimis;* Alph. Tostat, *Libellus de statu animarum post mortem;* Marsil. Ficinus, *De caritate, De immortalitate animorum ac æternâ felicitate. — Sæc. XVII*, Th. Malvenda, O. P., *De Antichristo*, libri II, Romæ, 1601; P. de Fonseca, S. J., *Disputationes de animæ et corporis beatitudine*, Coimbricæ, 1609; Jac. Gretser, S. J., *Dissertationes duæ de subterraneis animarum receptaculis et de statu Beatorum;* Suarez, S. J., *De Angelis*, lib. VIII; Bellarminus, S. J., *Controv.*, de Purgatorio, de Sanctorum Beatitudine; *Opusc. de æternâ felicitate Sanctorum;* Lessius, S. J., *De Summo Bono et æternâ beatitudine*, Antuerpiæ, 1616; Petavius, S. J., *De Angelis*, lib. III; Did. Ruiz, S. J., *De visione et nominibus Dei;* Fratres Walenburch, *Tract. generales de Controv. fidei*, t. 2, ubi de Purgatorio; Leo Allatius, *De utriusque Ecclesiæ perpetuâ in dogmate de Purgatorio consensione*, Romæ, 1655; Ger. de Cordemoy, *L'Eternité des Peines de l'Enfer*, Paris, 1697. — *Sæc. XVIII*, Franc. Maria Magdalena, O. Carm., *De Spiritu S., de Purgatorio et suffragiis, de statu animarum et corporum*, Mediolani, 1743; Muratori, *De Paradiso*, Veronæ, 1738; Pelletier, *Traité des Récompenses et des Peines éternelles*, Paris, 1738; Patuzzi, O. P., *De futuro impiorum statu*, Veronæ, 1748; B. Plazza, *Dissertatio anagogica theologica de Paradiso*, Panormi, 1762. — *Sæc. XIX*, J. J. Rossignol, S. J., *Des peines du Purgatoire*, Taurini, 1808; Anton. Barcellona, *La Felicità de' Santi*, Panormi, 1801; Emery, *Dissertation sur la mitigation de la peine des damnés*, 1810; Carle, *Du dogme catholique sur l'Enfer*, 1842; Perrone, S. J., *Prælectiones*, De Deo Creatore; Passaglia, S. J., *De Igne inferni;* Mazzella, S. J., *De Deo Creante;* Jungmann, *De Novissimis;* Kenrick, *De Vitâ futurâ;* Hurter, S. J., *De Deo Consummatore;* E. Méric, *L'autre vie*, Paris, 1880; Katschthaler, *Eschatologia*, 1888; Oxenham, *Catholic Eschatology;* Leonhard Atzberger, *Die christliche Eschatologie in den Stadien ihrer Offenbarung in Alten und Neuen Testamente*, 1890; *Geschichte der christlichen Eschatologie, innerhalb der vornicänischen Zeit*, 1896; Oswald, *Eschathologie*[5], 1893; Monsabré, O. P., *Carême* 1888-1889. Schneider, *Das andere Leben*, 1904, gallice redditum auct. *Gazagnol (L'Au-delà)*, 1907; Palmieri, *De Novissimis*, 1908; Card. Billot, *Quæstiones de Novissimis*[3], 1908; Terrien, S. J., *La Grâce et la Gloire*, t. II; Scaglia, *I novissimi nei monumenti, rimitivi della Chiesa*, 1910; L. Labauche, *Leçons de Théol., L'homme*, 3e éd., p. 343-426; A. d'Alès, *Dict. Apologétique*, verbis *Ciel, Enfer*, etc.; Mangenot, *Dict. de Théologie*, verbis, *Ciel, Dam, Enfer*, etc.; *Catholic Encyclopædia*, New-York, verbis *Eschatology, Heaven, Hell, Purgatory*, etc.

Inter **Protestantes** : Richter, *Die Lehre von den letzen Dingen*, Breslau. 1843-44; Alger W. R., *The destiny of the soul*, a critical History of a Future Life, 10th ed. Boston, 1880; Lee F. G., *The christian doctrine of*

Prayer for the departed, London, 1875: **Hanna, Wm.**, *The Resurrection of the Dead*, Edinburgh, 1872; **Smyth, Newman, Dorner**, *On the Future State*, 1883; **Pusey**, *What is of faith as to everlasting punishment*, London 1888; **Lichtenberger**, *op. cit.*, verbo *Eschatologie*, t. IV, p. 486 sq.; **Salmond**. *The Christian Doctrine of Immortality*, 3ª ed. Edinburgh, 1897; **Milton S. Ferry**, *Biblical dogmatics*, 1907, p. 122-136.

Ex Decreto unionis Græcorum in Bulla Eugenii IV "Lætentur cœli" [1].

Item, si vere pœnitentes in Dei caritate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari : et ut a pœnis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scil. sacrificia, orationes et eleemosynas, et alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ instituta. Illorumque animas, qui post baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt; illas etiam, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus, prout superius dictum est, sunt purgatæ, in cælum mox recipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum, sicuti est, pro meritorum tamen diversitate alium alio perfectius : illorum autem animas qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.

854. *Objectum.* Vita gratiæ, quam Deus per sacramenta in animas nostras diffundit, suam consummationem invenit in *gloriâ* seu vitâ æternâ quam Deus, justus remunerator, justis largitur secundum ipsorum opera. Tractatum igitur de *Sacramentis* logico ordine sequitur *Tractatus de Deo Remuneratore*, qui vocatur etiam *Tr. de Novissimis*, vel *Eschatologia* (ἔσχατα, novissima); novissima enim hominis dicuntur ea quæ, secundum œconomiam divinæ providentiæ, ex hâc vitâ migrantibus obtingunt, scilicet *mors, judicium, purgatorium, cælum* vel *infernus*. Quanti momenti sit hâc de re disputare colligi potest ex his Scripturæ verbis : "In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis" [2].

855. *Divisio.* Tria erunt capita : I. *Prolegomena* de *morte* et *judicio particulari;* II. De *cujusque individui* sorte, nempe : 1° de *cælo* seu de *finis ultimi adeptione;* 2° de

[1] Denz.-Bann., 693 (588). — [2] *Eccli.*, VII, 40.

inferno seu de *finis ultimi amissione;* 3° de *purgatorio* seu de *dilatione ultimi finis;* III. De *consummatione universali,* nempe de *resurrectione corporum* et de *judicio universali.*

Caput j.

PROLEGOMENA DE MORTE ET JUDICIO PARTICULARI.

Vitæ æternæ janua est *mors,* quam sequitur *judicium particulare.*

I. De morte [1].

856. 1° **Mortis notio.** (a) Mors corporalis consistit in *separatione animæ a corpore* [2]; sed anima, utpote immortalis, post separationem vivere pergit. In præsenti statu mors est *pœna peccati :* homo enim *inexterminabilis* creatus fuerat [3], sed " per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et *per peccatum mors* " [4].

(b) Sub alio respectu, mors est *probationis nostræ terminus,* eo sensu quod, post mortem, nullus relinquitur locus pœnitendi vel merendi, ut supra probatum est, n. 213.

857. 2° **Mortis universalitas.** Mortem esse *omnibus hominibus communem* tum Scriptura tum experientia testantur : " Statutum est hominibus semel mori..." " Sicut in Adam *omnes* moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur " [5].

Christus ipse, licet a peccato immunis, libere mori voluit, ut pro peccatis nostris satisfaceret, et, corporaliter moriendo similitudini peccati, daret nobis exemplum moriendi spiri-

[1] **Ginella,** *De notione atque origine mortis,* 1868; **Palmieri,** p. 1-35; **Card. Billot,** p. 11-45.

[2] Aliquando alia mors in Scripturâ commemoratur, nempe *mors animæ,* quæ in privatione gratiæ sanctificantis sita est, et *mors secunda* vocatur, si quis in hoc statu e vitâ exeat (*Apoc.,* XX, 6, 14); tunc enim vita gratiæ in perpetuum amissa fuit.

[3] *Sap.,* II, 23. — Cfr. *Tr. de Deo Creante,* n. 882.

[4] *Rom.,* V, 12. — [5] *Hebr.,* IX, 27; *I Cor.,* XV, 22.

tualiter peccato, tandem ut a mortuis resurgendo nobis spem resurgendi daret [1].

858. **Dubitatur** : (a) num *Henoch* et *Elias*, qui, secundum antiquam traditionem, adhuc vivi supersunt [2], *sint morituri?* Patres et Theologi, innixi obscuro textu Apocalypsis [3], satis communiter tradunt eos in fine mundi esse occidendos. (b) Num *sint morituri qui tempore secundi adventûs Domini invenientur viventes* [4]? Res incerta manet, immo præcipui exegetæ putant hos homines probabilius non esse morituros [5], quamvis contrarium Scholastici communius docuerint.

859. 3° **Tempus mortis** omnino *incertum est*, "ut, dum illam prævidere non possumus, ait *S. Gregorius* [6], ad illam sine intermissione præparemur"; sic homines a peccandi libidine et impœnitentiâ refrœnantur : "Vigilate, quia nescitis diem, neque horam" [7]. — Frequenter itaque de morte cogitare expedit, non solum ut *termino hujus vitæ*, sed insuper tanquam *inchoatione vitæ immortalis*, ut per bona opera ad æternam felicitatem securiores properemus.

II. De judicio particulari [8].

860. 1° *Thesis :* **Anima statim post mortem a Deo judicatur, et ejus sors æterna immutabiliter determinatur.** *Certum est.*

(A) **Probatur.** (a) Thesis logice infertur ex definitionibus *Benedicti XII* et *Florentini* in quibus explicite declaratur animas plene a peccatis suis purgatas mox (id est,

[1] **S. Th.**, 3 p., q. 50, a. 1.

[2] *Henoch* dicitur a Deo translatus ne videret mortem (*Gen.*, V, 24; *Hebr.*, XI, 5); *Elias* autem per turbinem in cœlum ascendit (*IV Reg.*, II, 11), et veniet ante diem Domini magnum, atque convertet Judæos (*Malach.*, IV, 5-6).

[3] *Apoc.*, XI, 7. — Hic autem textus a pluribus intelligitur non tantum de Henoch et Eliâ (seu forsan Moyse), sed et de omnibus prædicatoribus christianis. Cfr. **A. Brassac**, *Man. biblique*, IV, n. 1178.

[4] Quæstio ponitur occasione textûs S. Pauli, *I Thessal.*, IV, 16.

[5] Cfr. **Cornely**, *Comment. in I Cor.*, p. 509; **Prat**, *La Théol. de St Paul*, t. I, p. 109-112. — Ratio præcipua hujus controversiæ desumitur e diversis lectionibus versûs 51, cap. XV, *Ie Corinth.* In *Vulgatâ* legitur : "Omnes quidem *resurgemus* (vel omnes *moriemur*), sed non omnes immutabimur"; in optimis autem *græcis* codicibus legitur : "*Non* omnes moriemur, sed omnes immutabimur".

[6] *Homil. XIII* in Evang., n. 6, *P. L.*, LXXVI, 1126.

[7] *Matt.*, XXV, 13; cf. *Luc.*, XII, 40.

[8] **Palmieri**, p. 35-52; **Card. Billot**, p. 48-56.

statim, vel sine morâ) cælum ingredi et visione intuitivâ gaudere, eas vero quæ in statu peccati mortalis decedunt, mox in infernum descendere pœnis infernalibus cruciandas [1]; quod sane fieri nequit sine prævio judicio.

861. (b) *Ex Scripturâ* idem deducitur : 1) ex parabolâ divitis epulonis, ubi asseritur Lazarum statim post mortem in sinum Abrahæ portari solatii causâ, divitem vero in inferno sepeliri flammis cruciandum, et inter utrumque chaos magnum quod neuter pertransire potest [2] : " Factum est autem ut moreretur mendicus et portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno... Et in his omnibus inter vos et nos chaos magnum firmatum est; ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare ". Quod quidem supponit aliquod fuisse judicium post mortem, et quidem irreformabile. Confirmatur ex verbis Christi ad bonum latronem : " Hodie mecum eris in paradiso "[3]. 2) Ex doctrinâ *S. Pauli* dicentis nos peregrinari a Domino quamdiu sumus in corpore, sed corpore exutos posse cum Domino esse; et se mortem optare ut sit cum Domino et coronam justitiæ accipiat [4] : " Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposita est mihi corona justitiæ quam reddet mihi Dominus in illâ die justus judex " [5]; ibi enim supponitur mercedem statim post mortem conferri, et quidem a justo judice, ideoque post aliquod judicium. Quod etiam haud improbabiliter infertur ex his verbis : " Statutum est hominibus semel mori; *post hoc autem judicium* "[6], etsi, juxta aliquos interpretes, hìc agatur probabiliter de judicio *universali*.

862. (c) In *Traditione* duo stadia distinguuntur : 1) *Tribus prioribus sæculis*, hæc doctrina *implicite* traditur asserendo justos, præsertim martyres, vitam beatam *statim* ingredi, malos autem cruciari, et ita jam discrimen inter utrosque factum esse : quod docuerunt etiam ii qui putabant visionem beatificam post resurrectionem dilatam fore

[1] **Denz.-Bann.**, 531 (457), 693 (588). — Quæ documenta infra citamus, n. 872.
[2] *Luc.*, XVI, 19-31. — [3] *Luc.*, XXIII, 43. — [4] *II Cor.*, V, 1-10; *Philipp.*, I, 23. — [5] *II Tim.*, IV, 6-8. — [6] *Hebr.*, IX, 27.

Ita *S. Justinus*[1] asserit "piorum animas in meliore loco manere, iniquorum et malorum in deteriore, judicii (universalis) tempus exspectantes... hæ vero puniuntur quamdiu eas esse et puniri Deus voluerit". *Tertullianus*[2] docet martyres paradisum statim ingredi: "Tota paradisi clavis tuus sanguis est". *S. Cyprianus* idem clarius docet; describit enim paradisum, ubi nos exspectant parentes et cari, Prophetarum exultantium numerus, Martyrum innumerabilis populus, Virgines quæ concupiscentiam carnis subegerunt[3]. Jamvero præmiorum et pœnarum determinatio fieri nequit sine prævio quodam judicio.

863. 2) *A quarto sæculo, explicite* declaratur judicium aliquod mortem cujusque sequi, in quo profertur sententia quæ postea omnibus manifestabitur: "Quod enim in die judicii futurum est omnibus, hoc in singulis die mortis impletur", ait *S. Hieronymus*[4]; ita etiam *SS. Joannes Chrysost.*[5], *Augustinus*[6], *Gregorius M.*[7].

Verba *S. Augustini* referre sufficiat: "Nam illud quod rectissime et valde salubriter credit, *judicari animas cùm de corporibus exicrint*, antequam veniant ad illud judicium quo eas oportet jam redditis corporibus judicari..., hoc itane tandem esse nesciebas?" Posteaque suam doctrinam probat ex parabolâ divitis epulonis. — Addunt etiam Patres cum morte et judicio incipere æternam retributionem beatitudinis vel pœnæ: ita, inter alios, *S. Hilarius*[8]: "Nihil illic dilationis aut moræ est; judicii enim dies vel beatitudinis retributio est æterna, vel pœnæ".

864. (d) *Ratione* suadetur. Decet hominem non solum judicari judicio *universali*, quatenus est *pars totius generis humani*, sed etiam judicio *particulari* quatenus est *singularis* quædam persona[9]; et sane nulla est ratio quare in punitione vel præmiatione animarum exspectetur resurrectio.

865. (B) Natura hujus judicii. In omni judicio tria distinguere licet: causæ *discussionem*, sententiæ *prolationem*,

[1] *Dial. cum Tryph.*, 5, *P. G.*, VI, 488; **Journel**, 132.
[2] *De animâ*, 55, *P. L.*, II, 744; **Journel**, 351.
[3] *De mortalitate*, *P. L.*, IV, 601-602. — [4] *In Joel*, II, 1, *P. L.*, XXV, 965.
[5] *In ep. I ad Corinth.*; XLII, 3, *P. G.*, LXI 348; **Journel**, 1200.
[6] *De animâ et ejus origine*, n. 8, *P. L.*, XLIV, 498.
[7] *Moralia*, l. IV. c. 36, n. 70, **Journel**, 2308.
[8] *Tract. super Psalmos*, II, 49, **Journel**, 886-887.
[9] S. Thomas, *Suppl.*, q. 88, a. 1, ad 1; *C. Gent.*, l. IV, c. 91.

ejusdem *exsecutionem*. 1) Jamvero in judicio particulari, *loco discussionis* proprie dictæ, erit *interna illuminatio*, quâ anima clare percipiet sibi retribui secundum sua merita et demerita [1]. 2) *Sententia* autem ipso mortis instanti profertur non quidem sono vocis, sed *mentaliter*, ita ut singulorum mentibus imprimatur; et quidem a Deo, juxta communem sententiam, non autem a Christo homine, licet qui judicatur verisimiliter intelligat se hujus auctoritate judicari. 3) Lata sententia mox *exsecutioni* mandatur, et anima cælum, infernum vel purgatorium ingreditur.

866. 2° **Corollaria.** (A) *Rejiciendus est millenarismus* [2]. (a) Hic error *originem duxit* ex rabbicinis quibusdam scriptis, in quibus prophetiæ de Messiæ universali ac pacifico regno *materialiter* intelligebantur de *temporali dominatione*. Eodem sensu a quibusdam christianis *judaizantibus* intellecta sunt ea quæ Christus dixerat de regno Dei et adventu Filii Dei. Insuper hujus regni duratio ad mille annos limitata fuit propter hæc verba *S. Joannis* : " Et ligavit eum (satanam) per annos mille... et vixerunt et regnaverunt cum Christo mille annis " [3], etc. — *Millenarii*, qui etiam *Chiliastæ* vocati sunt, docuerunt itaque Christum mox venturum esse, et, devictis hostibus christiani nominis, in terrâ regnaturum per mille circiter annos cum sanctis jam mortuis, qui tunc resurgent, et justis adhuc viventibus. In duplicem classem divisi sunt : alii tenuerunt justos in hoc regno omnibus voluptatibus, etiam *carnalibus*, fruituros esse, ut *Cerinthiani* et *Ebionitæ;* alii autem docuerunt eos nonnisi *puris* deliciis esse fruituros : ita nonnulli Patres, a primo ad quartum sæculum, quales fuerunt *Papias*, *S. Justinus*, *S. Irenæus*, *Tertullianus*, *Methodius*, *Lactantius* [4].

867. (b) Millenarismum autem *impugnârunt*, inter alios : *Caius*, presbyter romanus, *Origenes*, *Dionysius Alexandrinus*, *S. Hieronymus*, *S. Augustinus*, *S. Gelasius papa*, qui Millenariorum scripta recenset inter opera *apocrypha*, ea nempe quæ a catholicis non recipiuntur, tandem *Scholastici* omnes qui eum rejiciunt sive ut *hæreti-*

[1] Commemoratur in Liturgiâ *liber scriptus* in quo totum continetur; quo libro intelligi debet lux divina, " quâ fiet ut cuique opera sua, vel bona vel mala, cuncta in memoriam revocentur et mentis intuitu mirâ celeritate cernantur, ut accuset vel excuset scientia conscientiam ". (**S. Augustinus**, *de Civit. Dei*, l. XX, c. 14, *P. L.*, XLI, 680).

[2] **J. C. Romig***, *De chiliasmo præsenti* (ap. **Hase et Iken**, *Thesaurus*, 1732, t. II, p. 1042); **Schneider**, *Die chiliast. Doctrin*, 1859; **Franzelin**, *De divina Traditione*, 1875, th. 16; **Atzberger**, *Die christliche Eschatologie in den Stadien ihrer Offenbarung*, 1890; **L. Gry**, *Le millénarisme dans son origine et ses développements*, Paris, 1904.

[3] *Apoc.*, XX, 2, 4. — [4] Testimonia lege ap. **Gry**, p. 67-107.

cum sive ut saltem *erroneum*. Dicunt siquidem duplicem tantum esse Domini adventum, priorem in carne humilem, posteriorem gloriosum ad judicandum genus humanum, nullumque proinde manere locum millenio. Textum S. Joannis in Apocalypsi sic explicant : numero *mille annorum* designatur longum, sed indefinitum, tempus quod inter primum Christi adventum et antichristi seductionem elapsurum est; diabolus tunc dicitur *ligatus*, quia homines non tam facile seducit ac ante Christum.

868. (c) Quidam *Protestantes*, ut *Irvingiani*, *Mormones*, *Adventistæ* aliique millenarismum renovârunt.

(d) *Novam* millenarismi formam pauci moderni catholici excogitârunt, asserendo quosdam ex hominibus vivos servandos esse in generali mundanâ conflagratione, qui in aliquo paradiso terrestri feliciter vivent, genus humanum propagabunt et religiosam societatem formabunt cujus centrum erit Jerusalem [1]. — Quæ hypothesis non solum gratuita est, sed etiam falsam prophetiarum interpretationem tradit, et Evangeliis contradicit quæ nullam aliam viam ad cælum consequendum prædicant nisi viam crucis, abnegationis et tribulationum multarum.

869. (B) *Rejiciendus est* error quorumdam *Protestantium liberalium* qui contendunt infidelibus et peccatoribus *in alterâ vitâ dari opportunitatem sese ad Deum convertendi* [2]. Id enim adversatur Scripturæ et Traditioni docentibus eos qui decedunt in peccato mortali descendere in infernum et justos in cælum ascendere, et pœnas reproborum non minus esse æternas quam præmia justorum, ut constat ex testimoniis allatis, et fusius probabitur ubi de cælo et inferno.

[1] **Rougeyron**, *Les derniers temps*, 1866 ; **Moglia**, *Essai sur le livre de Job et les prophéties relatives aux derniers temps*, 1865. Quos confutat **Toulemont**, in period. *Etudes*, oct. 1868, p. 552 sq.

[2] Ita, inter alios, **W. Farrar**, *Eternal hope*. — A quo errore non satis recedunt pauci theologi catholici, ut *Hirscher* et *Schell*. Juxta priorem, homines in triplici statu esse possunt : ii, in quibus regnat divina caritas, salvantur ; ii autem, in quibus regnat mala cupiditas, damnantur; qui tandem inter caritatem et cupiditatem ancipites hærent, in alterâ vitâ opportunitatem accipient alterutram eligendi. Juxta *Schell*, damnati aliquando salutem accipient, nisi obstinate eam respuant. — Cfr. **Pesch**, n. 586.

Caput ij.

DE CUJUSQUE HOMINIS SORTE.

870. Post mortem et judicium particulare, singuli homines vel *statim suum finem ultimum consequuntur* in cælesti beatitudine; vel *ab eo privantur* in inferno; vel *ab eo retardantur* in purgatorio.

Art. I. De cælo [3].

871. Cælum est *status* et *locus* supremæ beatitudinis, in quo Angeli et homines Dei supernaturali possessione fruuntur. Dicitur non solum status, sed etiam *locus*, quia, quidquid dixerunt aliqui auctores, specialis est locus ubi sacra humanitas Christi, B. Virgo, Angeli et Sancti simul commorabuntur, quamvis ubi et qualis sit hic locus ignotum maneat.

Duo declarabimus : 1° *existentiam* cælestis beatitudinis; 2° ejus *naturam*.

§ 1. De existentia cæli.

872. *Thesis* : **Justi quibus post mortem nihil luendum superest, statim Deum intuitive vident eumque diligunt amore beatifico, non omnes tamen æquali gradu.**

De fide est ex definitione *Benedicti XII* (1336) contra eos qui putaverunt visionem intuitivam differri usque ad diem judicii universalis : " Definimus... quod... animæ sanctorum omnium... *in quibus nihil purgabile* fuit quando decesserunt... etiam *ante resumptionem suorum corporum* et judicium generale... *vident divinam essentiam visione intuitivâ et etiam faciali*, nullâ mediante creaturâ in ratione objecti visi se habente..., quodque sic videntes eâdem divinâ essentiâ

---

[3] **S. Thom.**, I, q. 12; Ia 2æ, q. 3, a. 8; **Suarez**, *De ultimo fine*, disp. VI sq.; **Salmant.**, *Tr. II de Visione Dei*, disp. I sq.; *Tr. IX de Beatitudine*, disp. I sq.; **Petavius**, *de Deo*, l. VII; **Billuart**, *De Deo*, diss. IV; *De Ult. Fine*, diss. II; **Lessius**, *de Summo Bono*, l. II; **Perrone**, *op. cit.* n. 580 sq.; **Jungmann**, n. 124 sq.; **Mazzella**, n. 1183 sq.; **Méric**, *op. cit.* tom. II, c. 2; **Terrien**, *op. cit.*, t. II, p. 144 sq.; **Schnütgen**, *Die visio beatifica*, 1878; **Bautz**, *Der Himmel*, 1881.

perfruuntur, necnon quod ex tali visione et fruitione eorum animæ... sunt vere *beatæ* et habent vitam et requiem *æternam*" [1]. Idem brevius definivit *Florentinum* [2], addens gradum beatitudinis et pœnarum inæqualem esse pro meritorum et peccatorum diversitate : " Definimus... illorum animas, qui post baptisma susceptum *nullam omnino peccati maculam incurrerunt*, illas etiam, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus... *sunt purgatæ, in cœlum mox recipi* et *intueri clare* ipsum Deum trinum et unum, sicuti est, pro *meritorum* tamen *diversitate* alium alio *perfectius* ".

873. 1° **Probatur** : *Script.* (A) In *Vet. Testamento* revelatio circa bonorum et malorum sortem fuit *progressiva*.

(a) *Ante Prophetas*, hæc in *scriptis* [3] documentis inveniuntur : 1) Anima distinguitur a corpore, et, post mortem, non destruitur [4], sed descendit in locum qui dicitur *Scheol* [5]; ibi etiam justi, ante mortem Christi Deum non vident, ideoque hunc locum habent tanquam locum *exsilii* parum exoptabilem : " descendam ad filium meum *lugens* in infernum " [6].

2) Attamen, ex modo familiari quo Deus cum justis agit, inferri potest eorum animas non semper in *Scheol* commoraturas, sed tandem aliquando Deo fruituras. *Ex una parte*, Deus familiariter omnino conversatur cum Patriarchis : ita multoties apparet Abrahæ, ei benedicit, pactumque cum eo paciscitur dicens : " Noli timere, ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis... Ambula coram me et esto perfectus " [7]. Eodem fere modo cum Isaac et Jacob conversatur, præsertim vero cum Moyse : " Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum " [8]. *Ex alterâ parte*, quando justi mortui sunt, non cessant esse amici Dei : " Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob " [9]. Revera

[1] **Denz.-Bann.**, 530 (456). — [2] Ibid., 693 (588).

[3] Dico " *in scriptis* ", quia valde probabiliter *orales* traditiones erant inter Judæos, quibus scriptorum documentorum interpretatio lucidius proponebatur; hæ autem usque ad nos non pervenerunt.

[4] Quod probatum est in *Tr. de Deo Creante*, n. 846.

[5] De quo vide J. **Touzard**, ap. **Bricout**, *Où en est l'histoire des religions*, *t.* II, p. 52-53. — [6] *Gen.*, XXXVII, 3.

[7] *Gen.*, XV, 1; XVII, 1. — [8] *Exod.*, XXXIII, 11. — [9] *Exod.*, III, 6.

genuinus amor *ex se* est perpetuus; si igitur, ex divino mandato Deus diligendus ex toto corde, et ex totâ animâ et ex totis viribus [1], hæc amicitia morte deleri nequit, sed potius consummari.

3) Idem infertur ex eo quod Deus, in toto Vet. Testamento, apparet tanquam *justus remunerator*, pœnas impiis et præmia justis æque distribuens. Speciatim vero maxima beneficia promittit legem servantibus, plerumque sane *temporalia*, quia hæc, utpote præsentia, Judæorum animos magis commovebant, sed etiam *spiritualia*, præsertim suam *amicitiam*, ut jam dictum est de patriarchis; quoad universum autem populum, constat ex his aut similibus verbis : " Ecce ego mittam angelum meum qui præcedat te, et custodiat in viâ... Quod si audieris vocem ejus, et feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, et affligam, affligentes te [2]..." Jamvero, attentâ fide in alteram vitam quæ inter Judæos vigebat, nonne dici potest hæc bona fuisse *symbola* futurorum gaudiorum quæ tandem aliquando justis conferenda erant, et præsertim intimioris cum Deo familiaritatis ?

874. (b) *Prophetarum tempore*, populus Israel exhibetur ut *filius Dei*, quem Deus *speciali amore* diligit : " Quia puer Israel, et dilexi eum, et ex Ægypto vocavi filium meum " [3]; pœnitenti libenter parcens, novum fœdus cum eo iniens, legem suam in cordibus scribens [4]. Non solum populus, sed *singuli* homines Deum cognoscent " a minimo eorum usque ad maximum " [5]. Ex quo pariter infertur has intimas relationes in alterâ vitâ perficiendas esse. Quod diserte testatur *Isaias;* post annuntiatum diem judicii, describit justorum salutem et lætitiam sub specie *convivii :* " Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ... et auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, et opprobrium populi sui auferet de universâ terrâ " [6]. Et justi in die illâ dicent : " Ecce Deus noster iste, exspectavimus eum, et salvabit nos; iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus, et læta-

[1] *Deut.*, VI, 5. — [2] *Exod.*, XXIII, 2022; cfr. *Deut.*, XXVIII-XXX. — [3] *Osee*, XI, 1. — [4] *Jerem.*, XXXI, 33. — [5] *Jerem.*, XXXI, 34. — [6] *Isa.*, XXV, 6-8.

bimur in salutari ejus" [1]. Jamvero his metaphoris designari intimam cum Deo unionem omnes fatentur.

875. (c) In *Psalmis* et *Sapientialibus* libris pariter justis promittuntur bona non solum temporalia, sed et *spiritualia*, quibus per mortem privari nequeunt, præsertim amicalis commoratio cum Deo, vel apud Deum, et quædam visio facici Domini et gloriæ divinæ, quâ veluti satiabuntur : "Quoniam *non derelinques animam meam in inferno*, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem ; notas mihi fecisti vias vitæ ; *adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo* : delectationes in dexterâ tuâ usque in finem [2]... Ego autem in justitiâ apparebo conspectui tuo ; satiabor cùm apparuerit gloria tua" [3]. Sæpe etiam declaratur impios in inferno privari divitiis et gloriâ, justos autem gloriâ et honore coronari : "Tenuisti manum dexteram meam... et cum gloriâ suscepisti me. Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea, Deus, in æternum" [4]. — Nec minus clare *Sapientia* describit piorum et impiorum sortem diversam in alterâ vitâ : "Justorum animæ *in manu Dei sunt*, et non tanget illos tormentum mortis... *Fulgebunt justi*, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent... Justi autem *in perpetuum vivent*, et *apud Dominum* est merces eorum, et cogitatio eorum *apud Altissimum*. Ideo accipient regnum decoris et diadema speciei de manu Domini ; quoniam dexterâ suâ teget eos et brachio sancto suo defendet illos" [5]. — Quibus variis metaphoris clare significatur intima et perpetua unio justorum cum Domino in alterâ vitâ, et *innuitur* hanc unionem in aliquâ visione Dei consistere.

876. (d) *Machabæorum* tempore, *resurrectio mortuorum* quæ jam pluries antea insinuata fuerat [6], lucidius asseritur [7], et ita melius intelligitur quomodo justi, post aliquam commorationem in *scheol*, apud Deum feliciter vivere valeant.

[1] *Isa.*, XXV, 9. — [2] *Ps.* XV, 10-11. — [3] *Ps.* XVI, 15. — [4] *Ps.* LXXII, 24-26.
[5] *Sap.*, III, 1, 7 ; V, 16, 17.
[6] Quod infra expendemus ubi de *resurrectione*, n. 955.
[7] *II Machab.*, VII, 9, 14, 23.

877. (e) Idem explicitius declaratur in libris *apocryphis*, præcipue in libro *Henoch*, ubi describitur non solum mortuorum resurrectio, sed etiam justorum felicitas in cælo : hi siquidem fulgebunt sicut luminaria, angelis similes erunt, et apud Deum sedebunt, ejus luminis et gloriæ participes [1].

878. (B) In *Novo Testamento*, explicite et variis modis asseritur beatitudinem justorum consistere in visione et amore Dei, diverso tamen gradu, secundum cujusque merita.

(a) In *Synopticis :* 1) sæpe agitur de *regno Dei*, non solum visibili et temporali, sed etiam de *regno cælorum æterno* quod justi possidebunt, et in quo Deum videbunt. Ita Christus, in sermone montano [2], beatos declarat pauperes spiritu et persecutionem patientes propter justitiam, " quoniam ipsorum est *regnum cælorum* "; necnon mundos corde, " quoniam ipsi *Deum videbunt* "; et eos qui maledicuntur, " quoniam merces vestra copiosa est in cælis ". Alibi justos æquiparat angelis, qui " semper *vident faciem Patris* qui in cælis est " [3]. In ultimo judicio, justis dicet : " Venite *benedicti Patris* mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi " [4]. Et ibunt hi in vitam æternam, et " fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum " [5]. 2) Merces justis collata erit quidem *copiosa*, cùm sit Dei possessio, et, sub hoc respectu, eadem pro omnibus [6]; sed, quia in hâc possessione gradus esse possunt, Filius hominis " reddet unicuique secundum opera ejus " [7]. — Dabitur autem sine dilatione; nam bono latroni Christus dicit : " Hodie mecum eris in paradiso " [8].

879. (b) Juxta *S. Paulum :* 1) qui moriuntur in Christo, cum eo vivunt, non amplius peregrinantes ab eo, sed " præsentes ad Dominum " [9]; in novissimo die resurgent cum corporibus incorruptibilibus, non omnes cândem claritate fulgentes, sed alii aliis gloriosiores [10]. Omnes autem, utpote filii Dei 3, Deum videbunt non mediate et obscure, prout in

[1] **F. Martin**, *Le livre d'Henoch*, 1906, p. LI-LII.

[2] *Matth.*, V, 3, 8, 10, 12. — [3] *Marc.*, XII, 25; *Matth.*, XVIII, 10. — [4] *Matth.*, XXV, 34, 46. — [5] *Matth.*, XIII, 43. — [6] *Matth.*, XX, 1-15. — [7] *Matth.*, XVI, 27. — [8] *Luc.*, XXIII, 43. — [9] *Philip.*, I, 23; *II Cor.*, V, 1-8. — [10] *I Cor.*, XV, 12-54. — [10] *Rom.*, VIII, 21.

terrâ, sed *directe* et *clare, facie ad faciem* : " Videmus nunc per *speculum* (id est, modo abstractivo et mediantibus creaturis), in *ænigmate* (i. e., non clare, non distincte), tunc autem *facie ad faciem*. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum " [1], id est, sicut Deus meipsum cognoscit; jamvero Deus nos videt directe, immediate; ergo et nos eum directe seu intuitive videbimus. 2) Asserit pariter beatitudinem nostram consistere in *amore Dei* : caritas enim, fide et spe multo perfectior, nunquam excidit, sed in cælo manet [2]. — Inæqualis tamen erit gloria sanctorum, sicut alia claritas solis et alia claritas stellarum : unusquisque enim secundum suum laborem accipiet [3].

880. (c) *S. Joannes* cælestem beatitudinem non minus lucide declarat : 1) in *Apocalypsi* describit novam Jerusalem, sanctam civitatem, in quâ Deus cum hominibus habitabit, eos illuminans, ita ut hi faciem Dei videant [4] : " Et civitas non eget sole, neque lunâ ut luceant in eâ; nam claritas Dei illuminavit eam, et lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus... Et videbunt faciem ejus : et nomen ejus in frontibus eorum ". 2) In *Epistolâ I* [4] declarat nos Deum visuros sicuti est : " Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est " [5]. 3) In *Evangelio* vitam æternam ita definit : " Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum " [6].

881. 2° **Traditione.** Duo distinguenda sunt :

(A) Si agitur de *existentiâ visionis beatificæ*, Patres, jam a sæculo secundo, *fere* [7] unanimiter thesim nostram docent.

(a) *Secundo et tertio sæculis*, asserunt beatitudinem cælestem consistere in *visione Christi et Dei.*

In epistolâ quæ *Barnabæ* dicitur, Christus ait : " Qui volunt *me videre*, et ad regnum meum pervenire, debent per afflictiones et

[1] *I Cor.*, XIII, 12. — [2] *I Cor.*, XIII, 8. — [3] *I Cor.*, III, 8; XV, 41. — [4] *Apoc.*, XXI-XXII, 1-4. — [5] *I Joan.*, III, 2. — [6] *Joan.*, XIV, 2.

[7] Dico *fere* unanimiter, quia pauca opponuntur verba Patrum dicentium Deum esse cuilibet creaturæ *inaccessibilem*; sed cùm alibi iidem Patres asserant Deum a beatis videri, eo ipso agnoscunt hanc inaccessibilitatem non esse absolutam.

tormenta possidere me"[1]; *S. Ignatius* pluries asserit se libenter pro Deo moriturum ut *Deum consequi* possit[2]. Lucidius scribit *S. Irenæus*[3]: "Hoc concedit (Deus) iis qui se diligunt, id est, *videre Deum*, quod et prophetabant prophetæ... Homo etenim a se non videt Deum. Ille autem volens videtur hominibus, quibus vult, et quando vult, et quemadmodum vult". Pulchre etiam *S. Cyprianus*[4]: "Quæ erit gloria et quanta lætitia, admitti ut *Deum videas*, honorari ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis æternæ gaudium capias..., patriarchas omnes et apostolos et prophetas et martyres salutare, cum justis et Dei amicis in regno cælorum datæ immortalitatis voluptate gaudere, sumere illic quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit".

882. (b) *Sæc. IV*, clarius docent beatos videre *Deum trinum*, simulque *amicali societate gaudere Mariæ, sanctorum*, præcipue eorum quos in terrâ cognoverunt.

S. Gregorius Naz., delicias æterni regni describens, dicit cælestem beatitudinem primario in *contemplatione Dei trini* sitam esse[5]. *S. Ambrosius* poetice exponit quomodo B. Virgo Maria virginibus occurrat, eas complectatur et ad Christum perducat, qui et ipse Patri eosdem commendat dicens: "Pater sancte, istæ sunt quas custodivi tibi, in quibus Filius hominis caput reclinans quievit; peto ut ubi ego sum, et ipsæ sint mecum"[6]. Alibi describit intimas relationes quæ inter sanctos existunt; quomodo, v. g., animæ Valentiniani defuncti occurrat Gratianus frater, et, eam complexus, ad propriam mansionem deducat, "petens ut sibi et fratri major illic caritas augeatur"[7].

883. (c) *Sæc. V*, *S. Augustinus* cælestem beatitudinem poetice simul et *philosophice* describit in libro XXII° tractatûs *De Civitate Dei*. Hæc consistit in *remotione omnium malorum*, et in *fruitione Dei*: "Quanta erit illa felicitas, ubi *nullum erit malum*, nullum latebit bonum, vacabitur Dei laudibus, qui erit omnia in omnibus... Ipse (Deus) finis erit desideriorum nostrorum, qui *sine fine videbitur, sine fastidio amabitur*, sine fatigatione laudabitur"[8]. *Inæqualia*

[1] *Barnab.*, VII, 11.
[2] *Rom.*, IV, 1; *Ephes.*, X, 1; *Smyrn.*, IX, 2.
[3] *Adv. hæres.*, IV, 20, 5, *P. G.*, VIII, 1035; **Journel**, 236.
[4] *Epist.* LVI, ad Thibarit., 10, *P. L.*, IV, 357; **Journel**, 579.
[5] *Orat.* XXIV, in laudem S. Cypriani, 19, *P. G.*, XXXV, 1192; XLIII, in laudem Basilii M., XXXVI, 605.
[6] *De virginibus*, l. II, n. 16, *P. L.*, XVI, 211.
[7] *De obitu Valentin.*, 76, *P. L.*, XVI, 1381.
[8] *De Civit. Dei*, l. XXII, c. 30, *P. L.*, XLI, 801.

quidem erunt præmia, sed "nulli superiori ullus inferior invidebit, sicut nunc non invident Archangelis Angeli ceteri" [1]. — Inquirit insuper num Beati, post resurrectionem, Deum visuri sint oculo corporeo; primum id aperte negaverat, sed postea rem dubiam reliquit [2]. Quidquid est, *spiritu* Deum videbunt. Præterea aliorum Beatorum cogitationes cognoscent : "Patebunt etiam cogitationes nostræ invicem nobis" [3].

(d) *Scholastici* autem visionis beatificæ naturam, modum et possibilitatem postea expenderunt, ut infra exponemus.

884. (B) Si agitur vero de *tempore quo incipit visio beatifica*, fatemur quosdam Patres, v. g., *S. Justinum*, *S. Irenæum*, *Tertullianum*, putâsse eam usque post resurrectionem differri, quod præsertim tribuendum est falsis theoriis millenariorum. Sed : (a) jam prioribus sæculis, multi Patres visionem beatificam assignabant sanctis, præcipue martyribus, ut supra dictum est, n. 881. (b) A sæc. IV°, communis evasit doctrina nostra; (c) quando, sæc. XIV°, *Minoritæ* et *Joannes XXII* dilationem visionis beatificæ denuo propugnârunt, contra istam opinionem plerique conclamârunt, et paulo post res a *Benedicto XII* definita est, ut supra notatum est, n. 872.

885. *Objiciunt* aliquando Protestantes [4] *Joannem XXII* errâsse in materiâ fidei, immo errorem suum toti Ecclesiæ imposuisse.

Resp. *Joannes XXII* erravit quidem ut *privatus doctor* circa rem *nondum definitam*, et quidem *non pertinaciter*, cùm et ipse ante mortem suam opinionem retractaverit. 1) Erravit quidem, non circa dilationem judicii, cùm semper docuerit animas post mortem statim judicari et eas quæ nil luendum habent statim cælum ingredi, et humanitatem Christi videre; nec circa ipsam visionem beatificam, quam post judicium generale admittebat; sed circa *tempus* quo beatis conceditur, id est, circa rem nondum definitam. 2) Erravit ut *privatus doctor*, nam in secundo sermone (in tertiâ dominicâ de adventu) ait : "Dico cum Augustino, quod si decipior hìc, qui melius sapit corrigat me". Revera, in ep. ad regem Galliæ, declaravit utramque opinionem liberam esse, et argumenta *pro* et *contra*

[1] Ibid., 802.

[2] *De Civit. Dei*, l. XXII, c. 29, *P. L.*, XLI, 799-801. — Cfr. Portalié, in *Dict. de Théol.* (*Vacant*), t. I, 2452. — [3] Ibid., 801.

[4] Lea, *Histoire de l'Inquisition*, trad. per *Reinach*, t. III, p. 713.

posse in medium proferri; immo postea affirmavit se optare ut opinio de visione Dei immediate post mortem Scripturâ et Patribus solide probaretur. 3) *Nec pertinaciter* huic errori adhæsit, nam pridie mortis, coram Cardinalibus hanc declarationem legit, quam sub formâ Bullæ promulgare intendebat : " Fatemur et credimus, quod animæ purgatæ separatæ a corporibus sunt in cælo, cælorum regno et paradiso et cum Christo in consortio Angelorum congregatæ, et *vident Deum ac divinam essentiam facie ad faciem clare*... Si vero alia ac aliter circa materiam hujusmodi per nos dicta, prædicata seu scripta fuerunt, quoquo modo illa diximus, prædicavimus seu scripsimus recitando dicta S. Scripturæ et Sanctorum et conferendo et *non determinando nec etiam tenendo* : et sic et non aliter illa volumus esse dicta " [1]. — Decipitur itaque *Lea*, dum asserit *Joannes XXII* hæresim docuisse eamque toti Ecclesiæ imposuisse [2].

886. 3° **Ratio** tria ostendere potest quoad visionem beatificam, eam nempe *non* esse intellectui creato *naturalem*, sed *supernaturaliter* possibilem, immo et *convenientem*.

(A) *Nullus intellectus creatus potest per sua naturalia videre Deum ut in se est* [3]. (a) Intellectus creatus, qui non est suum intelligere, non potest naturaliter res cognoscere nisi in quantum recipiuntur et exprimuntur in cognoscente, ejusque cognitio terminatur ad speciem expressam in quâ objectum se habet ut *cognitum*. Atqui impossibile est ut Deus cognoscatur *sicuti in se est* per speciem in intellectu creato receptam : quidquid enim recipitur ad modum recipientis recipitur, ideoque species expressa, in intellectu creato existens, non potest Deum repræsentare prout *in se est*, per modum *Esse subsistentis*, qui est Deo proprius, sed tantum per modum alicujus habentis esse. Ergo intellectus creatus non potest naturaliter videre Deum ut in se est.

(b) Quod quidem evidentius est *quoad hominem*. Homo enim non potest naturaliter res intelligere nisi dependenter a *phantasmate*, ideoque non potest cognoscere nisi abstrahendo *intelligibile a sensibilibus*. Atqui hic modus cognos-

[1] Ap. **Raynaldi**, *Annal. eccles.*, ad annum 1334 : **Denifle**, *Chartularium*, p. 441.

[2] **X. Le Bachelet**, *Benoît XII*, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), t. II, 657-696, cum auctoribus ibi allegatis.

[3] *Sum. theol.*, I, q. 12, a. 4; **Billuart**. *De Deo*, diss. IV, art. 2; **Card. Billot**, *De Deo uno et trino*, th. 13.

cendi non est intuitivus, sed abstractus; et conceptus abstractione formatus non repræsentat Deum qualis in se est, sed secundum similitudinem quam in rebus creatis expressit. Ergo homo non potest naturaliter Deum intuitive videre qualis in se est.

887. (B) *Intellectus creatus ad intuitivam Dei visionem supernaturaliter elevari potest.* Animadvertimus autem ratione non *positive* probari hanc possibilitatem, sed tantum *negative*, ostendendo non posse demonstrari hanc elevationem esse impossibilem.

Ex dictis supra, n. 203, inest homini *potentia obedientialis*, seu *capacitas recipiendi a Deo virtutem infusam, quâ mediante, operationes perficere valeat supra vires naturæ.* Vi autem hujus virtutis, ea omnia peragere potest quæ ejus naturam substantialiter non mutant. Atqui, accipiendo virtutem Deum contemplandi intuitive, intellectus noster non substantialiter mutatur; cùm enim objectum *adæquatum* intellectûs nostri sit *omne verum intelligibile*, non mutatur ejus species quando, divini luminis ope, elevatur ad Deum videndum *intuitive*, sed solum confortatur et *perfectior* redditur ejus *cognoscendi modus.*

Quod sic declarat *S. Thomas*[1]: "Nam divina substantia est primum intelligibile, et totius intellectualis cognitionis principium. Sed est (naturaliter) extra facultatem intellectûs creati, sicut excedens virtutem ejus... Unde et Philosophus dicit quod intellectus noster se habet ad rerum manifestissima sicut oculus noctuæ ad lucem solis. Indiget igitur confortari intellectus creatus aliquo divino lumine ad hoc quod divinam essentiam videre possit".

Res etiam quâdam comparatione et analogiâ illustrari potest. Brutum quidem essentialiter mutaretur, si rationem acciperet, seu facultatem percipiendi verum *intelligibile*, quia formale objectum ejus cognoscitivæ facultatis non est omne verum, sed solum verum *sensibile;* sed non substantialiter mutaretur, si solum facultatem acciperet *perfectius* verum *sensibile* percipiendi. Ita pariter homo idem substantialiter manet, quando ei confertur potestas perfectius cognoscendi verum intellectuale ipsamque Dei essentiam.

888. (C) *Positâ revelatione, omnino conveniens apparet elevatio hominis ad visionem Dei intuitivam.* Per gratiam enim jam efficimur filii Dei adoptivi, ejus naturæ consortes,

[1] *Cont. Gent.*, l. III, c. 54.

eique intimâ et familiari amicitiâ conjuncti. Atqui hæc omnia aliquod complementum postulant, nempe ut in termino manifestetur nobis id quod jam ex fide credimus; quod fieri nequit sine visione directâ et beatâ Dei intime uniti.

(a) Nam, ut ait *S. Thomas* [1], homini inest desiderium cognoscendi causam, cùm intuetur effectum; quando igitur consideramus mirabiles effectus quos Deus producit non solum in ordine naturali, sed etiam in animabus justis, quibus tam intime se tradit, nobis desiderium inest Ipsum directe videndi : nonne enim filius, etiam adoptivus, ardenter exoptat patrem videre, amicus amicum intime dilectum? Et, cùm divinæ naturæ simus consortes, nonne hanc contemplari concupiscimus? Atqui omnino decet hoc desiderium impleri ab Eo qui dixit : Petite et accipietis, quærite et invenietis.

(b) Quod sane confirmatur ex aspirationibus animæ humanæ ad intimam cum Deo unionem, quæ in historiâ religionum universim manifestantur. Hujusmodi autem aspirationes præcipue apparent apud Christianos, eos maxime qui sancte vivunt. Hi enim cupiunt dissolvi et esse cum Christo, Deo ipso frui, eum videre et amare, eique in perpetuum intime adhærere. Atqui hæc omnia nihil aliud esse videntur nisi manifestationes divinæ hujus vocationis quâ Deus nos benigne destinavit ad beatificam suæ essentiæ contemplationem.

§ II. De natura cælestis beatitudinis.

889. Beatitudo a *Boetio* [2] definita fuit : status omnium bonorum aggregatione perfectus; et a *S. Thomâ* [3] : bonum perfectum quod totaliter quietat appetitum. Hoc autem bonum perfectum objective est Deus ipse, quem merito sic alloquebatur *S. Augustinus* [4] : "Fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te". Duplex autem beatitudo distingui potest : *naturalis*, quæ appetitus homini naturaliter insitos perfecte explet, et essentialiter consistit in cognitione et amore Dei per vires naturæ;

[1] *Sum. theol.*, I, q. 12, a. 1. — [2] *De Consol. philos.*, l. 3,., prosa II.
[3] S. Thom., 1ª 2æ, q. II, a. 8. — [4] *Confess.*, l. I, c. 1.

supernaturalis, de quâ hìc agitur, naturæ vires et exigentias superat, et consistit in participatione beatitudinis Deo connaturalis, quâ nempe seipsum videt et amat.

Dicemus : 1° de beatitudine *essentiali ;* 2° de beatitudine *accidentali ;* 3° de *æternitate* beatitudinis.

I. De beatitudine essentiali.

890. *Juxta omnes*, beatitudo essentialis justorum consistit in vitali cum Deo unione per facultates superiores intellectûs et voluntatis, nempe in *visione beatificâ* quâ intellectus immediate Deum videt, et *amore beatifico*, quo voluntas eum diligit. — *Controvertitur* autem utrum ejus essentia formaliter in *visione* an in *amore* sit reponenda.

1° *De visione beatificâ.*

891. (A) **Ejus notio.** Visio beatifica definitur : *clara et intuitiva, nec tamen comprehensiva, cognitio Dei prout in se est.* Dicitur : (a) *clara*, ut sic distinguatur a cognitione Dei, per rationem, aut per fidem, quæ semper obscuritatem involvit. (b) *Intuitiva*, seu immediata, eo sensu quod Deus videtur *directe* in seipso et per seipsum, non per creaturas, et sic visio beatifica distinguitur a cognitione abstractivâ quæ Deum attingit per *effectus.* (c) Nec tamen *comprehensiva*, quia Deus solus potest seipsum perfecte intelligere seu comprehendere.

Quo melius autem intelligatur differentia inter cognitionem Dei per rationem, fidem, et visionem beatificam, sequenti utemur comparatione. Pictor aliquis triplici modo cognosci potest : *ex operibus ejus*, quando videntur scilicet tabellæ ab ipso pictæ ; quæ cognitio est *deductiva*, et respondet cognitioni quam habemus de Deo per rationem ; *ex testimonio*, quando scilicet audiuntur testes oculati, qui ipsum pictorem immediate cognoverunt et de illius qualitatibus testimonium præbent : hæc cognitio respondet cognitioni, quam de Deo habemus per *fidem ;* tandem *ex visione directâ* quando videlicet pictor ipse videtur immediate, auditur, etc... ita ut illius qualitates directe percipi possint ; tali cognitioni respondet visio beatifica, cum illâ tamen differentiâ quod in cælo videbimus, oculo intellectûs, non autem oculo corporeo, non solum Dei qualitates, sed propriam ejus essentiam, Deum ipsum unum et trinum.

Ad visionem beatificam concurrunt tum *intellectus*, tum .umen speciale quod dicitur *lumen gloriæ.*

892. (B) **De principio visionis beatificæ seu de lumine gloriæ.** (a) Lumen gloriæ est *habitus supernaturalis, intellectum beati perficiens, eumque proxime habilem reddens ad Deum intuitive videndum.* 1) Etenim, ut ratiocinatur *S. Thomas*[1], visio beatifica longe superat visionem naturalem intellectûs creati; ergo præexigit in tali intellectu non tantum virtutis naturalis augmentum, sed superadditionem novæ dispositionis quæ sit ejusdem ordinis ac visio beatifica. Igitur lumen gloriæ *non* est auxilium externum, sed *qualitas* quædam *interna;* nec auxilium mere transiens, sed qualitas *permanens* seu habitus. Quamvis enim stricte Deus posset in intellectu beatorum novas entitates indesinenter producere, id sane non decet ejus sapientiam quæ, omnia suaviter disponens, instruit animam diversis potentiis et habitibus ut suas operationes perpetuo exercere valeat, quin nova entitas pro singulis actibus de novo producatur.

2) *C. Viennense*[2] tanquam hæreticam reprobavit propositionem Beguardorum "quod anima non indiget lumine gloriæ, ipsam elevante, ad Deum videndum et eo beate fruendum".

893. (b) *De modo quo lumen gloriæ et intellectus concurrunt ad visionem beatificam. Lumen gloriæ* ad modum *potentiæ* operatur, seu non datur ad *faciliùs* agendum, sed ad agendum *simpliciter* effectum viribus naturalibus intellectûs creati improportionatum et superexcedentem. Unde intellectus *remote* influit in visionem beatificam, lumen gloriæ *proxime:* intellectus siquidem suam *vitalitatem* præbet, lumen gloriæ intellectum *elevat* eique *vires supplet* ut possit videre Deum, et ita est ratio quâ visio beatifica in *suâ specie* constituatur.

894. (c) Num divina essentia per aliquam *similitudinem* vel *speciem* videatur.

Duplex species intelligibilis distinguitur, *impressa* quæ est rei similitudo et determinat intellectum ad rem intelligendam; *expressa*, quæ est terminus intellectionis, seu similitudo rei intellectæ producta ab ipso intellectu, per quam sibi exprimit et dicit rem quam intelligit. Quibus positis: 1) communiter tenetur, cum S. Thomâ, visionem intuitivam Dei non fieri per *speciem impressam creatam*, quæ esset omnino impar ad repræsentandum Deum sicuti est,

[1] *C. Gent.*, l. III, c. 53. — [2] **Denz.-Bann.**, 475 (403).

et consequenter non posset esse principium visionis quâ Deus ipse videtur. Divina itaque essentia fit per seipsam *forma intelligibilis* intellectûs beati, et ita eminenter supplet vices *speciei impressæ;* cùm enim hæc essentia sit supreme intelligibilis, et intellectui beato, lumine gloriæ confortato, proportionetur, eique intime uniatur, nulla alia species impressa requiritur. Hoc modo cognitio perficitur non per hoc quod intelligibile recipitur in cognoscente, sed per hoc quod cognoscens trahitur ad intelligibile, ipsumque videt sine ullo medio. 2) Immo *Thomistæ* docent non dari in visione beatificâ *speciem expressam creatam*, ab ipsâ visione distinctam. Ad hoc enim datur species expressa ut in illâ intelligatur objectum quod non potest esse præsens intellectui in ratione cogniti ; atqui divina essentia intellectui beato unitur, et quidem, propter suam actualitatem undequaque perfectam et cujuslibet potentialitatis expertem [1], in ratione cogniti. Attamen *Suarez* aliique, putantes *speciem expressam* seu *verbum mentis* nihil aliud esse nisi perfectum actum intelligendi, eo ipso dicunt in visione beatificâ esse *speciem expressam* quæ est actus vitalis quâ videtur Deus [2].

895. (C) **De objecto visionis beatificæ.** Duplex est : *primarium* seu *essentiale*, quod est Deus ipse ; *secundarium* seu *accidentale* quod sunt creaturæ quæ in Deo cognoscuntur.

(a) *Beati clare et intuitive vident Deum, ejus scilicet essentiam, attributa et tres divinas personas.* De fide est ex *Florentino* supra citato (n. 872). Christus enim vitam æternam sic definivit [3] : " Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum ". Et quidem Beati in patriâ vident quidquid crediderunt in viâ ; atqui primarium objectum fidei nostræ in terrâ est Deus unus et trinus, sive in se, sive in suis attributis.

896. (b) *Beati vident, præter Deum, multa alia, ea præsertim quæ ad proprium statum spectant, præterita, præsentia et futura.* Ita communiter. Constat ex testimoniis in thesi allatis, n. 882 sq.

Ratio fundamentalis est quia beatitudo cælestis est status omnium bonorum aggregatione perfectus ; atqui bonum et conveniens nobis est ut ea omnia cognoscamus quæ ad statum nostrum spectant [4] : nobis enim inest legitimum desiderium ea omnia cognoscendi quæ nostrâ interest.

[1] Cfr. S. Thom., I, q. 12; Billuart, *De Deo*, diss. IV, a. 7.
[2] J. B. Terrien, *op. cit.*, t. II, p. 399-404.
[3] *Joa.*, XVII, 3. — [4] Cfr. *Sum. th.*, 1ª 2æ, q. 4, a. 8.

Ut autem determinetur quid in particulari visuri simus, sciendum est unumquemque Beatum sub triplici respectu considerari posse : 1) *ut est elevatus ad ordinem gratiæ*, et ex hoc capite, cognoscet mysteria quæ credidit super terram et alios beatos, præsertim illos quos cognovit et supernaturali affectu amavit ; 2) ut est *pars universi*, et ex hoc capite cognoscet omnia genera et species rerum, præcipuas universi partes, stellas, etc. ; et ille qui supernaturaliter operam suam dederit studio alicujus scientiæ, objectum hujus scientiæ probabilius melius cognoscet ; 3) ut est *talis persona*, *publica* vel *privata*, et ex hoc capite videbit ea omnia quæ ad ejus pristinum statum pertinebant ; sic S. Pontifex videbit specialiter ea omnia quæ ad Ecclesiæ gubernium spectant, paterfamilias ea quæ ejus familiam respiciunt,... etc. Pari ratione Beati suos parentes et amicos adhuc degentes in terris vident, et preces quæ ad ipsos diriguntur audiunt [1].

2° *De amore beatifico.*

897. (A) *Intuitivam visionem sequitur amor beatificus, quo Sancti plene et perfecte Deum diligunt.* *S. Paulus* enim, simul conferens dona gratis data et virtutes fidei spei que cum caritate, docet in cælo manere caritatem, licet alia dona evanescant : " Caritas *nunquam excidit*, sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur " [2]. — Revera voluntas nostra, cujus objectum est bonum, non potest non ferri amore et complacentiâ perfectâ in bonum supremum evidenter cognitum sicut est Deus visione beatificâ contemplatus.

Effectus autem beatifici amoris duplex recenseri potest, *ecstasis*, et *unio* cum Deo. 1) Prior in eo consistit quod Beati ita cogitatione et affectu in Deum trahuntur ut, cogitationibus, curis et motibus proprii amoris penitus exstinctis, sibi quasi mortui sint, et soli Deo vivant : " Vivo autem, jam non ego : vivit vero in me Christus " [3]. 2) Unio cum Deo in eo consistit quod Beati arctissime cum eo conjunguntur per sublimem perpetuamque divinæ essentiæ *contemplationem*, per jugem divinorum morum *imitationem*, et perfectissimam cum divinâ voluntate *conformitatem* ; per quamdam in Deum *transformationem*, quatenus ita in amore Dei effervescunt, ut toti liquescere videantur et in abyssum divinitatis demergi, licet tamen ab eo distincti semper maneant.

---

[1] Hinc præclare **S. Cyprianus**, ait : " Patriam nostram paradisum computamus, parentes Patriarchas habere jam cœpimus... magnus illic nos carorum numerus exspectat, parentum, fratrum... nos copiosa turba desiderat jam de suâ immortalitate secura, et adhuc de nostrâ sollicita " (*De mortalitate*, 25, *P. L.*, IX. 601). — [2] *I Cor.*. XIII. 8. — [3] *Galat.*. II. 20.

(B) *Beati in Deo et propter Deum diligent omnes concives* patriæ cælestis, et eo magis quo sunt Deo propinquiores, quia in cælo ordo dilectionis observabitur per comparationem ad Deum. Speciali tamen modo eos amabunt qui sibi quâdam legitimâ necessitudine in terrâ conjuncti fuerunt : non enim cessabunt ab animo Beati honestæ dilectionis causæ [1].

898. **Corollarium.** *Beati percipiunt ineffabile gaudium* ex intuitivâ visione et amore Dei : " Intra in gaudium Domini tui [2]... Gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis " [3]. Quod Christus illustrat comparatione prandii : " Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo " [4]. Proinde nulla tristitia in Beatis : " Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum " [5].

Gaudium enim est quietatio facultatum in possessione et amore boni amati. Atqui Beati vere possident et amant Deum, summum bonum et fontem omnium bonorum, et in hoc amore quiescunt [6].

Præterea in Deo invenient quidquid legitima cordis desideria satiare valet, et quidem absque sollicitudine et metu, nempe integerrimam virtutem absque certamine custoditam, summam altitudinem honoris, veram gloriam apud Deum et homines, omnium bonorum in ipso Deo sufficientiam, perfectissimam delectationem [7]. Gaudebimus non solum de bonis propriis, sed etiam de bonis et gloriâ Dei, necnon de bonis concivium [8].

3° *Controversia de essentiâ formalis beatitudinis.*

899. Tres sunt præcipuæ sententiæ.

(a) *Scotistæ* contendunt *formalem* seu *proprie dictam* beatitudinem consistere in *amore beatifico*, quo Deus ut summum bonum propter se diligitur ; nam per amorem Deum, ut ultimum finem, assequimur multo perfectius quam per intellectum, cùm visio ipsa ad amorem ordinetur.

(b) *Thomistæ* ex adverso tenent beatitudinem essentialiter

---

[1] **S. Thom.**, 2ª 2æ, q. 26, a. 13. — [2] *Matth.*, XXV, 21.
[3] *Joan.*, XVI, 22. — [4] *Luc.*, XXII, 29. — [5] *Apoc.*, XXI, 4.
[6] **S. Thom.**, 2a 2æ, q. 28, a. 1.
[7] **S. Thom.**, *Cont. Gentil.*, l. III, c. 63.
[8] " Et quoniam quantum quisque diligit alterum, tantum de bono ejus gaudet ; sicut in illâ perfectâ felicitate unusquisque sine comparatione plus amabit Deum quam se, et omnes alios secum : ita plus gaudebit absque æstimatione de felicitate Dei quam de suâ et omnium aliorum secum ". (**S. Anselmus**, *Prosl.*, c. 25 ; cfr. **Lessius**, *op. cit.*, l. II, c. 15).

consistere in *solâ visione Dei*, quia beatitudo formalis est *prima* assecutio Summi Boni, quæ fit per actum intellectûs, et non voluntatis; amor quidem beatorum est *amor fruitionis*, sed hæc fruitio supponit objecti beatificantis præsentiam per intellectûs contemplationem [1]. Dicunt amorem pertinere quidem ad *statum* beatitudinis, *non* autem ad *ejus essentiam*. Etenim beatitudo formalis est essentialiter *prima* assecutio Summi Boni; atqui hæc fit per actum intellectûs, et non voluntatis; nam Summum Bonum est bonum intelligibile, quod acquiritur non appetendo sed intelligendo; quod patet ex discrimine quod est inter intellectum et voluntatem : intellectus enim suum objectum ad se trahit, illudque sibi præsens facit, proindeque vere possidet; dum voluntas fertur in objectum extra se, nec necessario ejus possessionem supponit [2].

(c) *Suarez*, post *S. Bonaventuram*, contendit beatitudinem essentialiter consistere *tum in visione tum in amore beatifico;* etenim formalis beatitudo est ultima creaturæ rationalis perfectio; atqui ultima creaturæ rationalis perfectio essentialiter consistit in actu intellectûs et in actu voluntatis.

Solutio hujus quæstionis pendet ab opinione quæ habetur de relativâ præstantiâ facultatum intellectualium. Primatum defert *Scotus* voluntati, *S. Thomas* intellectui, *Suarez*, utrique ex æquo; ac exinde logice Scotus, S. Thomas et Suarez efformant suam opinionem de essentiâ seu elemento primario beatitudinis. Sententia autem S. Thomæ nobis præplacet, utpote conformior *Scripturæ*, quæ beatitudinem cælestem præcipue in visione Dei reponit, et *rectæ philosophiæ* quæ docet intellectum esse facultatem nobiliorem voluntate, cùm ejus objectum sit simplicius et magis absolutum quam

[1] Cf. S. Th., *Cont. Gent.*, l. III, c. 26.

[2] Rem sic declarat *S. Thomas* (*C. Gent.*, l. III, c. 26) : "Si aliquis actus voluntatis esset ipsa felicitas, hic actus esset aut desiderare, aut amare, aut delectari. Impossibile est autem quod desiderare sit ultimus finis; est enim desiderium secundum quod voluntas tendit in id quod nondum habet; hoc autem contrariatur rationi ultimi finis. Amare etiam non potest esse ultimus finis; amatur enim bonum, non solum quando habetur, sed etiam quando non habetur... Similiter autem, non delectatio est ultimus finis; ipsum enim habere bonum causa est delectationis, vel dum bonum nunc habitum sentimus, vel dum prius habitum memoramur, vel dum in futuro habendum speramus .. Nullus ergo actus voluntatis potest esse substantialiter ipsa felicitas".

objectum voluntatis [1]. — Argumentum autem a Suarezio propositum, ostendit quidem amorem beatificum necessarium esse ad *statum* beatitudinis, non autem ad ejus *essentiam*, eumdemque fluere ex visione beatificâ, sed non constituere *formalem* beatitudinem.

II. De beatitudine accidentali.

900. Deus, qui, præ magnitudine suæ bonitatis, dare solet "mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem" [2], electis confert, præter essentialem beatitudinem, quædam gaudia de bono creato, quæ *beatitudo accidentalis* vocantur.

901. 1° Beati accidentalem beatitudinem consequentur ex *corpore glorioso* quod in die resurrectionis habebunt : "Seminatur in corruptione, surget in incorruptione; seminatur in ignobilitate, surget *in gloriâ*. Seminatur *in infirmitate*, surget *in virtute*. Seminatur corpus animale, surget corpus *spiritale*" [3]. Ex quibus verbis inferunt theologi corpora Beatorum quatuor præsertim dotibus gaudere, scilicet, *impassibilitate, subtilitate, agilitate et claritate.*

(a) *Impassibilitas*, quæ consistit non solum in *immunitate a morte*, sed etiam in *immunitate ab omni dolore*, oritur ex perfectâ subjectione corporis animæ rationali [4].

(b) *Subtilitas*, quâ Beatorum corpus *penetrare potest alia corpora*, absque sui vel aliorum læsione, fiet "ex dominio animæ glorificatæ, quæ est forma corporis, super ipsum, ratione cujus corpus gloriosum *spirituale* dicitur, quasi omnino spiritui subjectum" [5].

(c) *Agilitas* est facultas sese transferendi de loco ad locum velociter, ad nutum animæ, aut etiam alia corpora cum summâ celeritate movendi [6].

(d) *Claritas* in eo sita est quod justorum corpora fulgebunt eo colore qui ad pulchritudinem maxime confert. Quæ claritas causabitur ex redundantiâ gloriæ animæ in corpus [7].

Insuper *sensus nostri* purâ et ineffabili delectatione fruentur; visus scilicet delectabitur aspectu humanitatis Christi, B. Mariæ Virginis, et corporum Beatorum, necnon mundi visibilis pulchritudine; auditus suavissimis cantibus recreabitur, et ita de ceteris.

---

[1] *Sum. theol.*, I, q. 82, a. 3. — [2] *Luc.*, VI, 38. — [3] *I Cor.*, XV, 43-44.
[4] S. Th., *Suppl.*, q. 82, a. 1. — [5] S. Th., *Suppl*, q. 83, a. 1.
[6] *I Cor.*, XV, 43; cf. S. Th., *ibid.*, q. 84, a. 1.
[7] Cf. S. Th., *ibid.*, q. 85, a. 1.

Cessabunt autem actiones *vitæ animalis* : " In resurrectione, ait Christus, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cælo "[1]. Resurgent quidem Beati cum corporibus *integris*, sed *aliquo modo spiritualibus*. Recte igitur ait *S. Thomas*[2] : " Quia comedere, et bibere, et dormire, et generare ad animalem vitam pertinent... ideo in resurrectione talia non erunt ".

Nimis curiose igitur non est inquirendum de statu et operationibus corporum gloriosorum, cùm hâc de re taceant Scriptura et Traditio : sane melius est nostram fateri ignorantiam quam fidem nostram Rationalistarum irrisioni exponere.

902. 2° *Beati accidentalem beatitudinem habebunt ex amicorum societate.* Sæpe enim cælum describitur ut societas, domus Patris, civitas nova, regnum, ubi simul conversantur boni Angeli et sancti homines, qui, ut fratres et cohæredes ejusdem gloriæ, eumdem Patrem glorificant, et inter se fraterno caritatis vinculo colligantur[3]. Atqui ex hoc intimo cum nobilissimis spiritibus commercio haud parum augetur, etsi accidentaliter, Beatorum felicitas : nil enim verâ amicitiâ jucundius.

903. 3° *Quidam Beati speciali fruentur beatitudine accidentali quæ aureola dicitur.* Nomine *aureolæ* (aureæ coronæ) designatur *speciale præmium privilegiatæ victoriæ respondens.* Jamvero satis communiter assignatur specialis aureola : *virginibus*, quæ singularem victoriam de carne obtinuerunt; *doctoribus*, qui de ignorantiâ et infidelitate victoriam reportârunt, doctrinam catholicam verbo aut scriptis prædicando; *martyribus*, qui de mundo et persecutoribus triumphârunt[4].

III. De cælestis beatitudinis inamissibilitate.

904. (A) *Gloria, quâ Beati fruuntur, est æterna et inamissibilis.* De fide est, ut constat ex variis Symbolis, in quibus dicitur : " Credo... vitam æternam ", et ex Conciliis, v. g., *Lateranensi IV*[5].

Probatur etiam *Script.* : " Ibunt hi in supplicium æternum; justi autem in *vitam æternam* "[6]; insuper gloria voca-

[1] *Matth.*, XXII, 30. — [2] *Suppl.*, q. 81, a. 4.

[3] Quod probatum est in thesi generali, nn.

[4] S. Thom., *Suppl.*, q. 96, a. 5-7; T. Ortolan, *Auréole*, in *Dict. de Théol.* (*Vacant*), t. I, 2571.

[5] Denz.-Bann., 430 (357).

[6] *Matt.*, XXV, 46.

tur : " immarcescibilis gloriæ corona " [1]; " corona incorruptibilis " [2]; " æternum gloriæ pondus " [3].

Et merito; " neque enim potest beatus non magnopere velle ut illis bonis quæ adeptus est, sibi perpetuo frui liceat. Quare nisi ea possessio stabilis et certa sit, maximo cruciatu timoris angatur necesse est " [4].

905. (B) *Beati in cælo erunt impeccabiles*, et quidem impeccabilitate *ab intrinseco* oriente, nempe a *visione beatificâ*, secundum *communem* sententiam. Homo enim non potest non velle suam beatitudinem, ideoque bonum quod clare videt cum suâ beatitudine necessario connexum; ergo *a fortiori* Beati avelli nequeunt a contemplatione et amore Summi Boni quod clare intuentur.

Revera, si Deum contemplari et amare cessarent, hoc esset quia eis deficeret facultas aut voluntas videndi, vel objectum visum. Atqui nunquam deerit beatis *facultas Deum videndi*, nempe *lumen gloriæ*, quo confortatur eorum intellectus, cùm hic habitus sit ex se permanens et permanenter a Deo datus; nec *voluntas eum videndi*, cùm impossibile sit aliquem a bono quo fruitur discedere nisi in ejus fruitione apprehendat aliquod malum : quod certe fieri nequit quando agitur de Summo bono; nec *objectum visum*, quia Deus semper eodem modo se habet, nec elongatur a nobis nisi in quantum nos elongamur ab ipso. Impossibile est igitur unquam deficere visionem illam Dei quæ beatos facit [5].

Rem concludamus *S. Augustini* verbis [6] : " Cùm beati esse omnes homines velint, si vere volunt, profecto et esse immortales volunt; aliter enim beati esse non possint... Nec nisi viventes beati esse possunt... Non autem vivit beate, cui non adest quod vult; nullo modo igitur esse poterit vita veraciter beata, nisi fuerit sempiterna ".

[1] *I Petr.*, V, 4. — [2] *I Cor.*, IX, 25. — [3] *II Cor.*, IV, 17.
[4] *Catech. Roman.*, P. I, c. 13, n. 3.
[5] Quod præclare evolvit S. Thomas, *C. Gent.*, l. III, c. 62-63.
[6] *De Trinit.*, l. XIII, c. 8, *P. L.*, XLII, 1022 sq.

Art. II. De inferno [1].

906. Infernus (græce ᾅδης, hebraice *scheol*) *proprie* duo designat, scilicet : a) *statum* damnatorum seu eorum qui, in peccato mortali decedentes, in æternum puniuntur; b) *locum* in quo damnati detinentur [2].

§ I. De existentia et æternitate pœnarum inferni.

907. Errores. (a) *Arnobius*, post Zoroastrum et Gnosticos, putavit reprobos annihilari; ejusque discipuli dicti sunt *conditionalistæ*, quia considerabant donum immortalitatis tanquam *conditionale*, eo sensu quod eo frui debent soli electi. Quem errorem diu sopitum renovârunt quidam Protestantes Liberales, v. g., *Sociniani*, *Rothe*, *Ed. White*. (b) *Origenistæ* æternitatem pœnarum inferni negârunt, eo quod, juxta eos, omnes angeli et homines tandem resipiscent. Quem errorem renovârunt *Universalistæ* XVIII° sæculo, *Unitarii*, *Congregationalistæ* multi, nonnulli *Anglicani*, et in genere Protestantes *liberales* dicti; necnon *Spiritæ* qui contendunt omnes animas, post varias expiationes æternam beatitudinem assecuturas esse. (c) *Rationalistæ* uno ore clamant æternitatem pœnarum Dei sapientiæ, justitiæ et misericordiæ repugnare.

908. *Thesis :* **Dæmones, et homines in statu peccati mortalis morientes, æternis suppliciis puniuntur.** *De fide est :* (a) ex *Symbolo Athanasiano :* " Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam : qui vero mala, in ignem æternum "; (b) ex *Concil. Lateran. IV :* "... illi cum diabolo pœnam perpetuam (recipiunt) " [3].

---

[1] **S. Thom.**, *Suppl.*, q. 99; **Petavius**, *op. cit.*, l. III, c. 6-8; **Patuzzi**, *op. cit.*, l. III, c. 1 sq.; **Perrone**, *op. cit.*, n. 726 sq.; **Mazzella**, *op. cit.*, n. 1253 sq.; **Hettinger**, *Apolog. du Christ*, vol. IV, c. 15; **Pusey**, *op. cit.*, p. 38 sq.; **Oxenham**, *Eschatol.* c. 3-6, **Passaglia**, *De æternitate pœnarum deque igne inferno;* **Card. Billot**, *De novissimis*, Thes. 2-4; **Sachs**, *Die ewige Dauer der Höllenstrafen*, 1900; **Baütz**, *Die Hölle*, 1905; **Kiefl**, *Die Ewigkeit der Hölle und ihre spekulative Begründung*, 1905; **J. Hontheim**, *Hell* in *The Catholic Encycl.*, t. VII, p. 207-211; **P. G. Toner**, *Eschatology* in *The Cath. Encycl.*, t. V, p. 528-534; **P. Bernard**, *Enfer*, in *Dict.* Apol. (*d'Alès*), I, 1377-1399; **M. Richard**, *Enfer*, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), t. V, 28-120.

[2] *Minus proprie* infernus apud auctores sacros et ecclesiasticos designat purgatorium, limbum infantium, limbum Patrum. Cf. **S. Th.**, *In III Sent.*, dist. 22, q. 2, a. 1.

[3] **Denz.-Bann.**, 429 (356).

909. **Probatur.** 1° *Script.* (A) In *Vet. Test.* duo tempora distinguere licet :

(a) *Usque ad prophetas*, nonnisi obscura inveniuntur de malorum sorte post mortem; attamen ex pœnis quas Deus eis infligebat super terram, et ex conceptu divinæ justitiæ tam sæpe inculcato, absque ullo limite temporis, jam inferri poterat miserabiliorem fore eorum sortem in alterâ vitâ.

(b) *A tempore Prophetarum*, clare asseritur existentia et æternitas pœnarum inferni pro reprobis. Celebre est *Isaiæ* vaticinium de rege Babylonis, cui in infernum cadenti occurrunt alii principes, cum irridentes qui, post gloriosos triumphos, in profundum laci detractus est "quasi stirps inutilis pollutus, et obvolutus cum his qui interfecti sunt gladio et descenderunt ad fundamenta laci, quasi cadaver putridum" [1]. Sed magis explicite reproborum sortem describit quando, post prænuntiatum judicium, ait [2] : "Et egredientur, et videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me; vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur, et erunt usque ad satietatem omni carni" (*hebr.* erunt abominationi omni carni). Quod multi interpretes non solum catholici, sed etiam protestantes, de æternâ impiorum sorte in sensu directo et proprio intelligunt [3]. Confirmatur ex *Daniele*, qui præterea mortuorum resurrectionem clare annuntiat : "Multi de his qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt, alii in vitam æternam, et alii in opprobrium ut videant semper" [4] (*hebr.* in contemptum æternum); inspecto enim contextu, hic agitur de retributione æternâ.

Sors malorum eorumque desperatio vivide describitur in *Sapientiæ* capite V° : "Ergo erravimus a viâ veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis. Lassati sumus in viâ iniquitatis... Quid nobis profecit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?... In malignitate autem nostrâ consumpti sumus".

[1] *Isa.*, XIV, 3-21. — [2] *Isa.*, LXVI, 24.

[3] Certum est hunc textum sic intelligi debere saltem sensu indirecto et spirituali, cum Christus (*Marc.*, IX, 15) hoc usus sit ad damnatorum tormenta describenda.

[4] *Dan.*, XII, 2.

910. (B) In *Novo Testamento* sæpe et lucide prædicatur, tanquam veritas fundamentalis, æterna malorum reprobatio. Quod probabimus quoad reprobationem *in genere*, et speciatim quoad pœnarum *æternitatem*.

(a) Quoad *reprobationem in genere*, Christus asserit eum qui blasphemaverit in Spiritum, non habere remissionem in æternum [1]; eum qui irascitur fratri, reum esse judicio [2]; eum qui moechatur, mitti in gehennam [3]; Judæos qui fidem rejiciunt, ejiciendos esse in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium [4]; eos qui scandalum præbent, ire in gehennam, in ignem inextinguibilem [5]; malos mitti in caminum ignis [6]; malos divites cruciari in flammâ [7]; invitatos convivium nuptiale ingredientes sine veste nuptiali, projici in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium [8]; virgines fatuas a regno cælorum excludi [9]; servum inutilem projici in tenebras exteriores [10]; tandem eos qui caritatem non coluerunt, sententiâ definitivâ in ignem æternum descendere [11].

911. (b) Quoad *pœnarum æternitatem*, textus in triplicem classem dividuntur. 1) Imprimis pœnæ inferni diserte et explicite *æternæ* dicuntur : " Qui pœnas dabunt in interitu *æternas* a facie Domini " [12]; " Quibus procella tenebrarum servata est in *æternum* " [13]; " Discedite maledicti in ignem *æternum*, qui paratus est diabolo et angelis ejus " [14]. Quæ ultima verba specialem vim ex contextu habent : hic enim agitur de sententiâ *finali*, a Supremo Judice latâ, a quâ proinde non datur appellatio, et in quâ statuitur sors bonorum malorumve, non pro brevi vel longo temporis spatio, sed definitive.

912. Nec dici valet vocem *æternum* (gr. αἰώνιος) sæpe adhiberi sensu lato, ut longa, non autem perpetua exprimatur duratio ; nam

---

[1] *Marc.*, III, 29. — [2] *Matth.*, V, 22.

[3] *Matth.*, V, 29, 30. — *Gehenna* vallem designabat prope Jerusalem, in qua jam a tempore Josiæ (*IV Reg.*, XXIII, 10) comburebantur cadavera et alia hujusmodi : hinc, cùm esset locus horrendus, ejus nomen ad designandum locum in quo damnati torquentur, translatum est.

[4] *Matth.*, VIII, 11-12. — [5] *Marc.*, IX, 42-48. — [6] *Matth.*, XIII, 47-50. — [7] *Luc.*, XVI, 19-31. — [8] *Matth.*, XXII, 1-14. — [9] *Matth.*, XXV, 1-13. — [10] *Luc.*, XIX, 1-28. — [11] *Matth.*, XXV, 41. — [12] *II Thessal.*, I, 9. — [13] *Jud.*, 13. [14] *Matt.*, XXV, 41.

in N. T. illa vox, quæ septuagies saltem occurrit, semper, exceptis forsan duobus casibus dubiis, æternitatem propriam designat; ac speciatim, si *contextus* inspicitur, nullum dubium remanere potest quoad textum *S. Matthæi;* ibi enim tormenta reproborum æterna dicuntur eodem sensu ac justorum præmia; hoc enim exigit *parallelismus,* atqui, juxta omnes, præmia justorum sunt sine fine duratura[1].

913. 2) Probatur ex iis textibus, in quibus asseritur pœnas inferni *nullum finem habituras :* " Si scandalizaverit te manus tua, abscide illam; bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, ubi vermis eorum *non moritur, et ignis non exstinguitur* "[2]; quæ comminatio ter repetitur cum maximâ emphasi. Similiter *S. Paulus* pluries de iniquis dicit : " An nescitis quia iniqui *regnum Dei non possidebunt?*... qui talia agunt regnum Dei *non consequentur* "[3].

914. 3) Probatur tandem ex iis locis ubi damnatorum sicut et justorum status *immutabilis* dicitur. De eo qui contra Spiritum peccavit legitur : " Qui blasphemaverit in Spiritum Sanctum non habebit remissionem in æternum, sed reus erit *æterni* delicti "[4]; *in æternum* igitur reus mane-

[1] **Pusey** suæ de pœnis æternis orationi notam in modum appendicis de vocis αἰώνιος usu apud classicos græcos adjecit, quam Rev. J. Riddel, vir omnium tunc Oxonii degentium hellenistarum peritissimus exaravit. Ex quâ eruitur vocem illam ad *æternitatem significandam* sensu stricto adhiberi, id est sine fine existentiam qualis concipi potest cùm tempus non erit amplius (*Apocal.*, X, 6). In Novo Testamento septuaginta et una vicibus vox ista legitur; quadraginta quatuor vicibus de vita æterna prædicatur (*Matt.*, XIX, 16, 29; XXV, 46; *Marc.*, X, 17, 30; *Luc.*, X, 25; XVIII, 18, 30; *Joan.*, viginti tribus vicibus, III, 15, 16, 36; IV, 14, 36; V, 24, 39 etc.; *Act.*, XIII, 46, 48; *Rom.*, II, 7; V, 21; VI, 22, 23; *Galat.*, VI, 8; *I Tim.*, I, 16; VI, 12; *Tit.*, I, 2; III, 7); tribus vicibus de Deo, de ejus spiritu et gloriâ prædicatur (*Rom.*, XVI, 26; *Hebr.*, IX, 15; *I Tim.*, VI, 16); de regno Christi, de Redemptione, de Sanguine Testamenti (*II Petr.*, I, 11; *Hebr.*, IX, 12; XIII, 20); de Evangelio, de salute æternâ, de nostro in cœlis habitaculo (*Apoc.*, XIV, 16; *Hebr.*, V, 9; *Luc.*, XVI, 9); de gloriâ nobis in cœlo paratâ, tribus vicibus (*II Cor.*, IV, 17, 18; *I Tim.*, I, 16; *I Petr.*, V, 10); de nostrâ hæreditate, de electorum gaudio, de nostrâ vitæ æternæ participatione (*Hebr.*, IX, 15; *II Thess.*, II, 15; *Philem.*, 15); de igne æterno tribus vicibus (*Matt.*, XVIII, 8; XXV, 41; *S. Jud.*, 7); de pœnis, de judicio, de consummatione finali quatuor vicibus (*Matth.*, XXV, 46; *Marc.*, III, 29; *II Thess.*, I, 9; *Hebr.*, VI, 2). Hæc itaque vox numquam in Novo Testamento futurum tempus designat, nisi de vitâ æternâ, vel pœnis æternis agatur ". (*Pusey*, op. cit. p. 38-39. Cfr. **Oxenham**, *op. cit.*, p. 136).

Marc., IX, 42 sq.; *Matt.*, XVIII, 8 sq.

[3] *I Cor.*, VI, 9-10; *Galat.*, V, 21. — [4] *Marc.*, III, 29; *Matt.*, XII, 32.

bit, et *in æternum* punictur. Idem deducitur ex parabolâ divitis epulonis : " Et in his omnibus *inter nos et vos chaos magnum* firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare " [1].

Igitur pœnarum æternitas non in uno solum textu asseritur, neque ab hâc vel illâ particulâ pendet, ut falso clamant adversarii, sed in *multis* textibus *explicite* et *sub variis formis* traditur, ita ut difficile fuisset eam luculentiùs exprimere.

915. 2° **Traditione.** Tria tempora distinguere licet : —

(A) *Ante sæc. III^um^*, nondum exortâ *Origenistarum* controversiâ, unanimiter Patres docent existentiam et æternitatem pœnarum inferni, asserentes malos tormentis terribilibus torqueri, incessabili dolore, vermi non moriente, igne inexstinguibili, a quo nihil eos eripiet.

S. Ignatius de eo qui fidem pravâ doctrinâ corrumpit, ait : " In ignem inexstinguibilem ibit " [2]. Ecclesia *Smyrnensis* de martyribus loquens qui ignem persecutorum contemnebant, scribit : " Præ oculis enim habebant fugam illius (ignis) qui æternus est et nunquam exstinguetur " [3]. *S. Justinus* declarat neminem vitium electurum esse si sciret " se ad æternam ignis condemnationem proficisci " [4], et addit hanc esse Ecclesiæ fidem : " Qui autem improbe vivunt nec se convertunt, eos igne æterno credimus puniri " [5]. *S. Irenæus* tanquam catholicum dogma docet " impios et injustos et iniquos et blasphemos homines in æternum ignem mitti " [6]. Nec aliter *Tertullianus*, qui inter articulos regulæ fidei reponit " malos adjudicandos igni perpetuo " [7]. Magis explicite etiam *S. Hippolytus* describit tormenta reproborum : " Hos manet ignis inexstinguibilis, et qui nunquam finietur, et vermis igneus non moriens, sed incessabili dolore ex corpore effervescens " [8].

Quibus addi possunt *martyres* [9] qui sæpe declarabant se non temporaneum, sed æternum ignem timere; nam, inquiebant, " mortis æternæ mercedem et inexplicabiles sine termino cruciatus apostatæ patientur "; quare tor-

[1] *Luc.*, XVI, 26. — [2] *Ad Ephes.*, XVI, 1.
[3] *Epist. de martyrio S. Polycarpi*, II, 3.
[4] *Apolog.*, I, 12, *P. G.*, VI, 341. — [5] *Apol.*, I, 341, *P. G.*, VI, 361.
[6] *Adv. hæres.*, l. I, c. 10, n. 1, *P. G.*, VII, 549.
[7] *De præscriptione*, 13, *P. L.*, II, 27. — [8] *Adv. Græcos*, 3, *P. G.*, X, 801.
[9] Cf. Ruinart, *Acta Martyrum*, ed. 2a, pp. 27, 34, 76, 81, 157, 159, 168, 267, 268, 294, 295, 298, etc.

menta ipsis videbantur *unctiones* et *refrigeria igni inexstinguibili* comparata.

Attamen Patres, qui dilationem visionis beatificæ admittebant, falso etiam, sed logice, pœnam ignis usque ad resurrectionem differebant, etsi faterentur reprobos jam esse incarceratos et diversis suppliciis afflictos.

916. (B) *A sæc. III° ad V^um*, *Origenes*, cui præluserat *Clemens Alex.*, philosophiâ platonicâ deceptus, præsertim theoriâ præexistentiæ animarum, non tanquam rem certam sed tanquam hypothesim probabilem, docuit omnes angelos (si forte Satanam excipias) et homines, post varia supplicia variasque probationes, tandem aliquando ad Deum reversuros; quem secuti sunt quidam ex ejus discipulis.

(a) *Doctrina Origenis* [1]. Suam opinionem non tanquam Ecclesiæ doctrinam, sed tanquam rem incertam ita proponit: "Quæ quidem a nobis etiam cum magno metu et cautelâ dicuntur, discutientibus magis et pertractantibus quam pro certo ac definito statuentibus"... Suam vero mentem de universali instauratione ita aperit: "In unum sane finem putamus quod bonitas Dei per Christum suum universam revocet creaturam, subactis et subditis etiam inimicis.. Jamvero si aliqui ex his ordinibus qui sub principatu diaboli agunt ac malitiæ ejus obtemperant, poterunt aliquando in futuris sæculis converti ad bonitatem, pro eo quod est ipsis liberi facultas arbitrii" [2]... Addit autem non omnes eodem tempore ad bonum reversuros, sed alios in primis, alios in secundis, alios in ultimis temporibus. In quibusdam locis affirmare videtur etiam conversos posse iterum peccare, quippe qui liberi maneant; in aliis autem asserit tandem aliquando eorum voluntatem immutabiliter in bono confirmandam esse.

(b) *Origenismi vestigia in Oriente.* Quidam inter Origenis discipulos [3] ejus errores plus minusve amplexi sunt, aut dubii hæserunt inter pœnarum æternitatem et universalem omnium instaurationem. Ita *S. Pamphilius* dubie hâc de re loquitur; *Didymus* in quibusdam locis pœnarum æternitatem advocat, in aliis origenismo favet [4]; *Theophilus Alex.*, qui primum origenista fuerat, postea universalem restitutionem deliramentum vocat, a philosophis mutuatum. *S. Gregorius Naz.* diverse a diversis auctoribus intelligitur.

[1] **F. Prat**, *Origène*, 1907, p. 95-109. — P. 188-213 brevis delineatur historia Origenismi.

[2] *De principiis*, l. I, c. 6, nn. 1-3, *P. G.*, XI, 165-169; **Journel**, 456, 457.

[3] Cfr. **Tixeront**, t. II, p. 196-200; p. 333-348. **M. Richard**, loc. cit., 64-83, ubi præcipua testimonia discussa invenies.

[4] **G. Bardy**, *Didyme l'Aveugle*, 1910, pp. 142-144; 161-162; 254-262.

Quoad *S. Gregorium Nyss.*, difficile est eum ab origenismo excusare, cùm universalem restitutionem pluries proposuerit, v. g., ubi scribit : "Aliquando ad nihilum transibit mali natura, plene et perfecte deletâ ex rerum essentiâ, divinaque et ob omni interitu aliena bonitas in se continebit omnem naturam ratione præditam, *nullo ex iis qui a Deo facti sunt excidente a regno Dei*"[1]... — Sed alii Patres græci sedulo istum errorem rejecerunt; et præsertim *S. Methodius, S. Eustathius Antiochensis. S. Petrus Alexandrinus.* Inter ceteros autem, *S. Epiphanius* vehementer eum reprobat ut a mente Ecclesiæ omnino alienum[2]. "Audet dicere diabolum id rursum futurum esse quod fuerat!... Proh! nefas! quis tam vecors et stolidus ut hoc recipiat quod... et reliqui prophetæ cohæredes fiant diaboli in regno cælorum".

(c) *Origenismi vestigia in Occidente.* Apud *Latinos*, errores Origenis, latinâ versione operis *de Principiis* a Rufino peractâ, aliquorum mentes pervadere cœperunt quarto sæculo. Ita *S. Hieronymus* junior, ante 394, quamdam omnium restitutionem admisisse videtur[3]; sed mox istum errorem strenue rejecit et impugnavit, putans tamen peccatores, qui fidem integram servaverant, non in æternum cruciandos fore : "Sicut diaboli et omnium negatorum atque impiorum... credimus æterna tormenta : sic peccatorum et tamen christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur et mixtam clementiæ sententiam judicis"[4]. Quod tamen quidam, cum *Pesch* (n. 631), intelligunt de peccatoribus qui *pœnitentes* decesserunt.—*S. Ambrosius* clare quidem docet pœnarum æternitatem quoad dæmones, infideles, apostatas et impios; sed asserit peccatores qui sacrosanctæ Ecclesiæ copulati moriuntur, aliquando resurrectionis et delectationis æternæ gratiam consecuturos esse[5]; interea vero "isti urentur donec impleant tempora inter primam et secundam resurrectionem; aut si non impleverint, diutius in suppliciis permanebunt"[6].

917. (d) *Origenismi confutatio.* Doctrinam catholicam de æternitate pœnarum inferni, non solum quoad dæmones et impios, sed etiam quoad peccatores in peccato mortali

[1] *Orat.* in illud quando sibi subjecerit omnia, *P. G.*, XLIV, 1313. — Alium textum invenies apud **Journel**, 1033.

[2] *Epist.* ad Joan. Hierosol., *P. G.*, XLIII, 385

[3] *In Ep. ad Ephes.*, II, 7; IV, 16, *P. L.*, XXVI, 463, 503; *In Eccles.*, I, 15, *P. L.*, XXIII, 1017, 1024. Attamen ipse postea scribit se in his locis *expositorem*, non approbatorem fuisse origenismi; et in *ep. ad Pammach*, *P. L.*, XXII, 744, scribit : "Si mihi creditis, Origenistes nunquam fui; si non creditis, nunc esse cessavi".

[4] *In Isaiam*, l. XVIII, c. 66, V, 24, *P. L.*, XXIV, 677; **Journel**, 1402.

[5] *In Ps.* CXVIII, serm. XX, 23, 24, 29, *P. L.*, XV, 1491-1493.

[6] *In Ps.* I, n. 54, P. L., XIV, 951.

decedentes, *S. Augustinus* lucide exposuit et strenue propugnavit [1].

1) Contra *Origenistas proprie dictos*, ostendit verba Christi in ultimo judicio pœnarum æternitatem involvere [2], et contrarium errorem sensui Ecclesiæ omnino adversari : " Sed sunt hujus Origenis alia dogmata quæ catholica Ecclesia omnino non recipit,... maxime de purgatione et liberatione, ac rursus post longum tempus ad eadem mala revolutione rationalis universæ creaturæ. Quis enim catholicus christianus vel doctus vel indoctus non vehementer exhorreat eam quam dicit purgationem malorum, id est, etiam eos qui hanc vitam in flagitiis et facinoribus et sacrilegiis atque impietatibus quamlibet maximis finierunt... purgatos atque liberatos regno Dei lucique restitui " [3]. 2) Contra *misericordes* (qui contendebant eos qui corpus Christi participaverunt, vel eleemosynam fecerunt aut in catholicâ fide mortui sunt, etiamsi pessime vixerint, ab æterno supplicio quondam liberandos esse), probat testimonia Scripturæ ab eis allata non recte intelligi, et aliunde ex indubiis testimoniis constare non solum paganos et incredulos, sed etiam christianos qui mala opera commiserunt nec expiârunt, æternis devoveri suppliciis [4]. 3) Contra *incredulos* (qui dicebant repugnare physice et moraliter æternos cruciatus in igne devorante), ostendit *physice* nil impossibile esse apud Deum : " Ipse quippe faciet, quia se facturum esse prædixit, quæ impossibilia putantur, qui promisit et fecit ut ab incredulis gentibus incredibilia crederentur " [5]; aliunde non injustum esse ut pro peccatis, parvo tempore perpetratis, pœna subeatur æterna; nam qui usque ad mortem peccato inhæret juste æterno supplicio punitur, " ut, quia æternam voluit habere peccati perfructionem (perfruitionem) æternam vindictæ inveniat severitatem " [6].

919. (C) *Sæculo V°*, res definita fuit. Jam sæc. IV°, *S. Athanasius I* modo generali errores Origenis damnaverat, statim ac Romæ noti fuerant [7].

(b) Cùm autem quidam adhuc Origenismo faverent, iste error, promovente imperatore Justiniano, damnatus est a Synodo *Constantinopol.* (an. 543), quam confirmavit *Vigilius Papa :* " Si quis dicit aut sentit ad tempus esse dæmonum

[1] **A. Lehaut**, *L'Eternité des peines de l'enfer dans St Augustin*, 1912.
[2] *De civit. Dei*, lib. XXI, c. 23, *P. L.*, XLI, 735.
[3] *De hæresibus*, XLIII, *P. L.*, XLII, 33-34.
[4] *De civit. Dei*, l. XXI, c. 25-27, *P. L.*, XLI, 741-752; *De fide et operibus*, n. 21-30, *P. L.*, XL, 211-217.
[5] *De civit. Dei*, l. XXI, c. 7, *P. L.*, XLI, 720.
[6] *Epist.* CII, 27, *P. L.*, XXXIII, 381.
[7] Ap. **Migne**, *P. L.*, XX, 71.

et impiorum hominum supplicium, ejusque finem aliquandc futurum, sive restitutionem et redintegrationem fore dæmonum aut impiorum hominum, A. S." [1]. Valde probabile est etiam eamdem condemnationem renovatam esse a C. œcumenico V°, Constantinop. II° (553) [2]. — Pœnarum æternitas clare enuntiatur in Symbolo Athanasiano; necnon in *C. Lateranensi IV°* (1215), *Lugdunensi II°*, *Florentino* et *Tridentino* : " Si quis dixerit justum in quolibet opere bonc peccare... atque ideo pœnas *æternas* mereri, A. S." [3].

920. 3° *Ratione* suadetur pœnarum æternitas [4]. Duo sunt investiganda : pœnarum *existentia* et earum *æternitas*.

(A) Existentia pœnarum quibus impii in alterâ vitâ aliquo saltem tempore puniuntur, certo demonstrari potest.

Objiciunt quidem *Rationalistæ* et *Positivistæ* pœnas vindicativas aliquid barbari præ se ferre, ideoque ut Deo et homine indignas rejiciendas esse [5].

Ex adverso autem asserimus pœnas impœnitentibus peccatoribus inflictas, etiam in alterâ vitâ, omnino rationi consentaneas esse, attentâ naturâ Dei et peccati. (a) *Deus* enim summe *bonus* et *justus*, auctor et *legislator ordinis moralis*, media efficacia instituere debet, quibus legum observatio promoveatur, et ordo moralis integre servetur. Atqui, nisi pœnas infligat impœnitentibus peccatoribus, non tantum in præsenti sed etiam in alterâ vitâ, nullum erit medium efficax ad promovendam legum custodiam : dantur enim multi homines qui nonnisi pœnarum timore a malo deterreantur; nec sufficiunt hujus vitæ miseriæ ad eos corrigen-

[1] **Denz.-Bann.**, 211.

[2] **F. Diekamp**, Die origenistischen Streittigkeiten in sechsten Jahrundert, und das fünfte allgemelne Concil, 1899; **F. Prat**, *op. cit.*, p. 210-213.

[3] Sess. VI, can. 25, **Denz.-Bann.**, 835 (717).

[4] **A. Dupont**, *Eternité de l'enfer*, ap. **Jaugey**, *Dict. apolog.*, 1076-1118; **P. Bernard**, *Enfer*, in *Dict. Apolog.* (*d'Alès*), t. I, 1378-1399.

[5] Ita, v. g., **A. Fouillée**, *La pénalité et les collisions du droit*, in *Rev. des Deux Mondes*, nov. 1879, p. 411 : " La science sociale contemporaine a rejeté l'idée barbare des supplices matériels; elle ne tardera pas à rejeter l'idée non moins barbare des supplices moraux, et, en général, des peines expiatoires. La justice distributive, rémunératrice du bien ou vengeresse du mal, fera place ici comme ailleurs à la justice purement commutative ou contractuelle, qui n'a d'autre but que de rétablir entre les personnes les véritables relations de droit ".

dos : sunt enim mali qui bonis temporalibus fruantur et sine remorsu conscientiæ moriantur; necesse est igitur eos in alterâ vitâ dignis suppliciis puniri, ut, horum suppliciorum metu, vivi ad meliora reducantur. — Quod etiam ex pravis consectariis contrariæ hypothesis clare evincitur : supponatur enim Deum semper impænitentibus parcere; eo ipso hominibus apparebit Eum plus minusve indifferentem se habere quoad bonum et malum, et ita pravi homines ad multiplicanda peccata inducentur.

(b) Legitimitas pœnarum ex ipsâ *naturâ peccati* constat. Qui peccat, eo ipso sese avertit a Deo, summo bono omniumque bonorum supremo fonte; igitur qui in peccato suo perseverat et moritur, a summo bono manet aversus, privaturque omnibus bonis quæ a Deo profluunt; hæc autem privatio non potest non causare peccatori veram tristitiam, cùm privetur bonis ad quæ destinatus erat et quibus frui appetebat. Hæc est veluti *justitia immanens*, quæ rationi omnino consentanea apparet.

921. (B) Ratio autem *æternitatem pœnarum* non potest *apodictice* demonstrare, sed solum *probabilibus* argumentis suadere. (a) Ex parte *Dei*. Deus, summum bonum et supremus omnium Dominus, jus certo habet ut sibi creaturæ reverentiam et obedientiam præstent. Atqui, nisi *æternis* pœnis obstinatos in malo punire valeret, hanc reverentiam non solum non consequeretur, sed ab impio contemneretur. Nam, seclusâ æternitate pœnarum, peccator impænitens vel *annihilaretur*, vel, post varias probationes et pœnas, *æternam beatitudinem* consequeretur; atqui : 1) annihilatio non est pœna sufficiens, cùm a pluribus exoptetur, nec proportionetur variis gradibus culparum, nec præsertim reos inducat ad supremum Dei dominium agnoscendum; 2) secunda hypothesis magis etiam repugnat, quia si peccator impænitens sciat se tandem aliquando beatitudinem consecuturum, nunquam de pœnitentiâ curabit, sed e contra Deum irridere poterit. Ergo remanet ut pœnæ inferni sint æternæ.

(b) Ex parte *peccatoris*. 1) Justitia exigit ut pœna tamdiu duret quamdiu culpa; atqui culpa peccatoris, qui moritur in finali impœnitentiâ, in æternum manet, quia post mortem nullus datur pœnitentiæ locus, nulla gratia conver-

sionis; hoc autem convenienter fit quia necesse est ut tandem aliquando probationis tempus finem accipiat, et omnino congruit ut finiatur ipso instanti mortis, quo veluti nova vita incipit, a priori omnino differens. 2) Aliunde peccatum mortale quamdam infinitatem habet quia Deo irrogat offensam *objective* saltem infinitam, ut in *Tr. de Verbo Incarn.*, (n. 1117) probatum est; atqui peccatum aliquo modo infinitum debet puniri pœnâ aliquo modo infinitâ, et cùm non possit esse infinita in intensitate, debet esse infinita in duratione [1].

(c) Ex parte *societatis.* Deus, utpote supremus legislator et princeps societatis, debet legibus suis sanctionem sufficientem apponere; atqui quælibet sanctio mere temporalis insufficiens esset; nam ardua est virtutis semita, et aliunde natura est ad malum valde prona, ita ut nisi homo pœnas *æternas* timeret, sæpe sæpius a vitio deterreri non posset. Quod luculenter experientiâ confirmatur; nam, etiam stante timore pœnarum æternarum, multi sunt qui passionibus indulgeant, et sibi persuadere conentur pœnas hujusmodi non esse æternas; quid igitur eveniret, si jam timore æterni supplicii non refrænarentur? Hoc intellexit *Lucretius* poeta dum dixit [2]:

> Nam si certum finem esse viderent
> Ærumnarum homines, aliquâ ratione valerent
> Religionibus atque minis obsistere vatum.
> Nunc ratio nulla est, restandi nulla facultas,
> Æternas quoniam pœnas in morte timendum est.

922. (C) Ratio tandem ostendere valet dogma de pœnis æternis cum divinis attributis non pugnare:

(a) Non cum *justitiâ.* Dicunt quidem Rationalistæ justitiam postulare ut inter pœnam et culpam debita sit proportio, proindeque pœnam æternam propter momentaneum scelus irrogari non posse. — Respondetur autem pœnam proportionari quidem *gravitati* culpæ, non autem ejus *durationi;* recte enim animadvertit *S. Thomas*: "Non enim adulterium, quod in momento temporis perpetratur, momentaneâ pœnâ punitur, etiam secundum leges humanas. Sed

[1] S. Th., *Suppl.*, q. 99, a. 1. — [2] *De Nat. deorum*, I. 108.

duratio pœnæ respicit dispositionem peccantis. Quandoque enim ille qui peccat in aliquâ civitate, ex ipso peccato efficitur dignus ut totaliter a civium consortio repellatur vel per exsilium perpetuum, vel etiam per mortem... Et ita etiam secundum divinam justitiam aliquis ex peccato redditur dignus penitus a civitatis Dei consortio separari [1] ". Revera pœna mortis, vel perpetui exsilii, quæ aliquando a judicibus humanis juste infligitur, est sine fine, in quantum fieri potest : non igitur repugnat Deum pœnâ æternâ grave peccatum punire, quod, ex dictis, quamdam infinitatem habet.

(b) Nec cum *sapientiâ;* objiciunt adversarii sapientem judicem nonnisi pœnas *medicinales* infligere, pœnam autem æternam minime emendationem rei procurare. — Respondetur vero pœnas non solum ad emendationem rei, sed ad reparationem ordinis violati bonumque commune esse ordinandas [2]; jamvero pœna æterna ordinem a peccatoribus violatum reparat, dum æternaliter a Deo separat eos qui voluntarie et pertinaciter a Deo sese averterunt; communi bono favet dum peccatores a vitiis deterret, et ipsis impiis, antequam moriantur, valde utilis est, eos ad pœnitentiam urgendo : quot enim peccatores vias suas pessimas mutaverunt, cælumque tandem aliquando ingressi sunt propter metum inferni! " Initium sapientiæ timor Domini " [3].

(c) Nec cum *misericordiâ;* nam, licet Deus omnium misereatur, ejus tamen misericordia sapientiæ ordine regulatur, nec ad illos se extendit qui se misericordiæ fecerunt indignos, et sunt in malitiâ obstinati [4]. Aliunde misericordia Dei, licet in se infinita, est in suâ manifestatione limitata, sicut cetera Dei attributa; jamvero Deus suam misericordiam erga peccatores jam satis exhibuit, illis gratias largiendo, dum adhuc in terrâ viverent. Tandem misericordia etiam in eis locum habet, inquantum citra condignum puniuntur, ut tenet *S. Thomas*, l. c.

923. Difficultates autem, quæ ex magno damnatorum numero urgentur, ad rem non pertinent, quia fides nihil hâc de re docet

[1] *Suppl.*, q. 99, a. 1.
[2] **Newman**, *Grammar of Assent*, ed. 1887, p. 390-391.
[3] *Ps.* CX, 10. — [4] *Suppl.*, q. 99, a. 2, ad 1.

(*De Deo Uno*, n. 539 sq.). Ceteroquin unusquisque a Deo judicatur secundum propriam conscientiam, nullusque, etiam inter paganos, æternis suppliciis condemnabitur, nisi sciens et volens contra conscientiæ dictamen deliquerit, et pertinaciter in suo peccato perseveraverit.

Exinde solvi potest difficultas quam *Farrar*[1] aliique urgent ex infaustâ conditione in quâ multi vixerunt et mortui sunt : ex quo concludunt *novam probationem* pro illis saltem necessariam esse qui Christum non cognoverunt, vel tot et tantis tentationibus irretiti fuerunt, ut vix a peccato immunes manere potuerint. Quæ quidem difficultas maxima est in systemate Protestantium, qui inter peccata gravia et levia essentialem differentiam non admittunt, nec ullum intermedium locum inter cælum et infernum agnoscunt ; sed, positâ doctrinâ catholicâ, valde minuitur aut penitus evanescit. Nam, ex unâ parte, illi solum mortalis peccati rei sunt qui scienter et volenter grave præceptum, et ut tale sibi notum, transgressi sunt ; ex alterâ autem, omnibus dantur tempore opportuno, præsertim vero in articulo mortis, gratiæ quibus peccatorum suorum pœnitere valeant, ita ut nemo ad pœnas æternas damnetur nisi pertinaciter usque ad ultimum vitæ suspirium gravi peccato adhæserit, sicque a Deo fine ultimo sese libere separaverit. Ceteri omnes qui vel levia præcepta violaverunt, vel etiam gravia, quæ ut levia reputabant, aut sine sufficienti deliberatione libertateve leges aliunde sub gravi obligantes transgressi sunt, mortalis peccati formaliter rei non sunt, neque propterea æternas pœnas luent[2]. His autem positis, utquid nova probatio? Si detur omnibus, et ipsi justi peccare poterunt gloriamque amittere quam multis laboribus sibi acquisierant, si paucis tantum, cur uni potiusquam alteri? Præterea nonne multi spe veniam in alterâ vitâ consequendi, exinde passionibus suis habenas dabunt, et, voluptati potiusquam officio adimplendo attendentes, divinas humanasque leges contemnent, et societati proxi-

[1] *Eternal Hope*, 1886, p. 102 sq. ; *Mercy and Judgment*, c. XVI, p. 480 sq.

[2] " Infernus nonnisi gravibus seu mortalibus culpis incurritur. Quid vero nomine peccati mortalis veniat, omnibus inter catholicos, compertum est ; consistit scilicet in Dei totali rejectione, et consequenti gratiæ, quæ est animæ vita, amissione. Utrum hoc an illud in particulari, grave sit peccatum, haud semper dictu facile est... In hoc posita est difficultas ut sciamus utrumne particulares circumstantiæ cognitionis, advertentiæ et consensus ex sint, ut actus, quo arcemur a Deo, ad animam in mortis spiritualis tenebras conjiciendam vim habeat. Si perpendimus permulta peccata ignorantiæ haud omnino culpabili tribui, vel subitis passionis motibus, qui rationis imperium minuunt, vel attentionis defectui, impedienti quominus hujus vel illius actus gravitatem metiamur, aut nonnisi confuse ejus consectaria prævideamus ; et si præ oculis habentur ii cordis motus ad Deum, quos quamplures experiuntur illorum qui, licet peccatores, Deum ætate juvenili cognoverunt, illico apparet caute loquendum esse, nec multitudinem innumeram ad ignem inferni condemnare opus esse " *Dublin* (*Review*, jan. 1881, p. 133.) Cfr. **Oxenham**, *op. cit.*, p. 22 sq.

moque multa damna inferent? Dato etiam quod nova sit probatio post mortem, numquid illi qui voluptatibus per multos annos se totos permiserunt, statim interius mutati pœnitentiam agent? Si vero iterum peccaverint, numquid tertia aut quarta probatio eisdem concedetur? Hæc omnia, aliaque multa sane ostendunt quam sapienter Deus probationi finem cum præsenti vitæ termino imposuerit, ut jam probavimus (*De gratiâ*, n. 213).

§ II. De natura et gradu pœnarum inferni[1].

924. Duplex distinguitur pœna in inferno, nempe pœna *damni* et pœna *sensûs* : prior est privatio visionis beatificæ, et peccatori infligitur eo quod sese averterit a Deo; posterior vero consistit in variis corporeis afflictationibus, quæ peccatori infliguntur eo quod ad creaturas et voluptates sese converterit. De utrâque seorsim dicemus.

I. Pœna damni.

925. (1°) **Ejus notio.** Pœna damni est *privatio visionis beatificæ et omnium bonorum quæ eam consequuntur.*

Dicitur : (a) *Privatio visionis beatificæ;* nam homo ad videndum et possidendum Deum destinatur; jamvero reprobi sese avertendo a Deo per peccatum mortale, jus ad visionem beatificam amiserunt et in æternum a Deo separati manebunt, non solum ut *fine supernaturali*, sed etiam ut *fine naturali*, quia peccatum mortale est offensa Dei etiam in ordine naturali; (b) *et omnium bonorum;* nam reprobi, Deum amittendo, omnia bona quæ in Dei possessione includuntur, eo ipso amittunt, v. g., societatem Christi, B. M. Virginis, Angelorum et Sanctorum, ineffabiles delicias electis paratas a constitutione mundi..., etc.

926. (2°) **Ejus existentia.** *Pœnam damni existere in inferno de fide est;* nam *Florentinum*, postquam definivit animas justorum in cælum mox recipi, et ipsum Deum trinum et unum clare intueri, addit : " Illorum animas qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in *infernum* descendere, pœnis tamen disparibus *puniendas* "; quæ quidem verba, inspecto contextu, clare important damnatos cælo, proindeque visione beatificâ privari.

[1] **S. Thom.**, *Suppl.*, q. 97-99; *C. Gent.*, cc. 90, 93; **Suarez**, *de Angelis*, l. VII, c. 4 sq.; **Petavius**, *de Angelis*, l. III, c. 4-5; **Patuzzi**, *Diss. de sede inferni*, Venet. 1763; **Jungmann**, *de Novissimis*, n. 27 sq.; **Hettinger**, *op. cit.*, c. XV; **Mazzella**, n. 1274 sq.; **Hurter**, n. 706 sq.

(a) *Scripturâ probatur :* in die judicii Christus damnatos sic alloquetur : " *Discedite a me*, maledicti, in ignem æternum "; atqui hæc verba clare exprimunt æternam separationem a Deo, et privationem bonorum quæ cum præsentiâ Dei connectuntur.

(b) *Rat. theol. suadetur.* Homo, in peccato mortali decedens, est jam in statu separationis a Deo, cùm peccatum mortale sit aversio a Deo et conversio ad creaturas; atqui, post mortem, nullus est pœnitentiæ locus, ex dictis; ergo peccator in æternum manet a Deo separatus, et merito quidem, cùm libere et pertinaciter ad Deum reverti noluerit.

927. (3°) **Acerbitas** hujus pœnæ vix concipi potest in terrâ; attamen hæc duo notari possunt : (a) Jàm inter mundanas varietates et fascinationes nugacitatis anima humana inclinatur ad Deum et ad illum tendit sicut ad suum ultimum finem seu supremum bonum. Hæc autem inclinatio etiam in damnato crescit quando, morte intercedente, omnia temporalia quibus cor irretiebatur evanescunt, clareque perspicitur extra Deum nullam esse beatitudinem; — sed simul cum hâc vehementi inclinatione inest animæ damnati horror Dei et ab eo aversio ex peccato non remisso proveniens, et repulsio ab ipso Deo illata : " Discedite a me, maledicti... nescio vos " [1]. Unde dolorosissima et atrocissima in animâ damnati disruptio et discissio cum desperatione.

Comparatione res illustratur : supponatur vir e patriâ suâ ejectus, omnibus bonis privatus, ab omnibus parentibus et amicis violenter separatus non solum pro centum et amplius annis, sed pro totâ æternitate, absque ullâ spe unquam ullum amicum, ullum gaudium inveniendi! eamdem et multo acerbiorem pœnam in æternum patietur impœnitens peccator.

(b) Insuper damnati *desperatione* torquebuntur, optime intelligentes se *in æternum* esse damnatos, et quidem *propriâ culpâ;* unicum instans ad veram pœnitentiam sufficiebat, eisque gratia multoties oblata fuit, sed eam pertinaciter despexerunt. Pariter felicitatem Beatorum videbunt, et invidiâ tabescent : " Peccator videbit et irascetur; dentibus fremet et tabescet; desiderium peccatorum peribit " [2]. Et

[1] *Matth.*, XXV, 12, 41. — [2] *Matt.*, XXV, 12, 41. — [3] *Ps.*, CXI, 10.

alibi [1] : " Videntes turbabuntur timore horribili..., dicentes intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustiâ spiritûs gementes... Nos insensati, vitam illorum (justorum) æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore... Ergo erravimus a viâ veritatis... Lassati sumus in viâ iniquitatis et perditionis, etc." Hinc *S. Augustinus* [2] : " Perire a regno Dei, exsulare a civitate Dei, carere tam magnâ multitudine dulcedinis Dei, quam abscondit timentibus se..., tam grandis est pœna, ut nulla ei possint tormenta, quæ novimus, comparari "[3]. *S. Chrysostomus* addit : " Hic enim est cruciatus omnium acerbissimus ".

II. De pœna sensus.

928. (1°) **Ejus existentia.** Præter pœnam damni, adest in inferno *pœna sensûs*, quâ corpus et sensus hominis aliquomodo affliguntur; dicitur enim in Evangelio [4] : " Timete eum qui potest et animam et *corpus* perdere in gehennam ". Aliunde corpus est veluti instrumentum animæ, et aliquo modo bonorum malorumve operum particeps : convenit igitur ut pariter sit aliquo sensu mercedis vel pœnæ particeps. Præterea, ut ait *S. Thomas* [5], " pœna debet proportionaliter culpæ respondere... In culpâ autem non solum avertitur mens ab ultimo fine, sed etiam indebite convertitur in alia quasi in fines. Non solum ergo puniendus est qui peccat per hoc quod excludatur a fine, sed etiam per hoc quod ex aliis rebus sentiat nocumentum ".

929. (2°) **De naturâ** autem pœnæ sensûs Ecclesia nihil definivit; si Scriptura perlegitur, infernus ibi exhibetur ut *carcer*, in quo reprobi tanquam captivi detinentur, ut *locus tenebrarum*, in quo adest stridor dentium, ut *stagnum ignis* et *sulphuris*, ut locus *tormentorum* [6]; ex quo inferre licet reproborum sortem sane lugendam esse; sed quæstio est præcise quo sensu illa verba intelligi debeant, utrum litteraliter, an solum metaphorice.

---

[1] *Sap.*, V, 1-16. — [2] *Enchirid.*, c. 112, *P. L.*, XL, 285.

[3] *Ad Theod.*, ep. I, n. 12. Hanc damni pœnam egregie declarat J. H. Newman, *Callista*, c. XIX.

[4] *Matt.*, X, 28. — [5] *C. Gent.*, lib. III, c. 146.

[6] *II Petr.*, II, 4; *Matt.*, XXII, 13; *Apoc.*, XX, 14.

De nonnullis damnatorum pœnis rectè ait *S. Thomas*[1] : " Nihil tamen prohibet quædam etiam quæ de damnatorum pœnis in Scripturis dicta corporaliter leguntur, *spiritualiter* accipi, et velut per similitudinem dicta : sicut dicitur[2] : *vermis* eorum non morietur; potest enim per vermem intelligi *conscientiæ remorsus*... Non enim est possibile quod corporeus vermis spiritualem corrodat substantiam, neque etiam corpora damnatorum, quæ incorruptibilia erunt. *Fletus* etiam et *stridor dentium* in spiritualibus substantiis non nisi *metaphorice* intelligi possunt; quamvis in corporibus damnatorum post resurrectionem nihil prohibeat corporaliter ea intelligi, ita tamen quod per fletum non intelligatur lacrymarum deductio, quia ab illis corporibus nulla resolutio fieri potest, sed solum dolor cordis, conturbatio oculorum et capitis, prout in fletibus esse solet ".

930. (3°) Quæritur præsertim utrum *ignis* inferni sit **physicus** et realis an solum **metaphoricus.** (a) Jamvero doctrina communis Patrum et Theologorum est hunc ignem esse *realem.* " *Certa* et *catholica* sententia est, ait *Suarez* 3, ignem qui paratus est diabolo et angelis ejus, ut in illo crucientur, verum ac proprium ignem corporeum esse ". *Perrone* eam doctrinam ut certam habet, ita ut in dubium absque temeritate vocari nequeat (n. 730). *Hurter* eam vocat *communem* sententiam, a quâ temerarium esset recedere. Hinc, cùm sacerdos Mantuensis postulaverit quomodo agendum sit cum pœnitentibus qui censent ignem inferni non esse realem sed metaphoricum, *S. Pœnitentiaria*, 30 Apr. 1890, respondit " hujusmodi pœnitentes diligenter esse instruendos, et pertinaces non esse absolvendos "; quæ quidem decisio, etsi non doctrinalis, sed practica, communem Ecclesiæ doctrinam exhibet, a quâ sine temeritate recedere non licet.—Confirmatur *Script.*; nam a sensu litterali non est recedendum, nisi contextus vel ratio naturalis id postulent; atqui in locis ubi agitur de igne inferni, contextus sensui litterali nedum obstet, illum potius requirit, cùm, in uno saltem casu, vox " *ignis* " in sententiâ judiciali reperiatur, quæ omnem metaphoram prorsus excludit; aliunde non repugnat Deum creare ignem, qui, supernaturali quâdam accedente virtute, substantias spirituales torquere possit.

---

[1] *C. Gent.*, lib. IV, c. 90. — [2] *Isa.*, LXVI, 24.
[3] *De Angel.*, l. VIII, c. 12, n. 9.

931. (b) Attamen nonnulli Patres, ut *S. Ambrosius*[1], aliique quos citat *S. Hieronymus*[2], *S. Joannes Damas.*[3], insuper quidam theologi, ut *Catharinus*, putârunt illum ignem esse metaphoricum. Sic enim arguunt : sæpe sæpius Scriptura, dum beatitudinem æternam describit, metaphoras adhibet, ut melius intelligere possimus in quo consistat sors electorum ; ergo idem dici potest de inferni descriptione, præsertim cùm vox *ignis* sæpe in Scripturâ metaphorice usurpetur. Iterum omnes fatentur vocabulum "*vermis*" metaphorice accipiendum esse in hoc versiculo : " Vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur " ; atqui, vi parallelismi, *ignis* eodem modo intelligi debet ; ergo. — Respondent tamen communiter auctores Scripturam Traditione interpretandam esse ; jamvero, ut ait *Hurter*, n. 797, " vermis a paucis proprie accipitur, ignis vero fere ab omnibus, et a nemine significatio propria clare et diserte excluditur ". Ergo a sententiâ communi recedere non licet.

932. (4°) **Explicatur natura ignis inferni.** Ignis inferni dicitur *realis* et *corporeus*, quatenus est agens materiale, quod non in mente solum sed revera existit, verumque instrumentum quo Deus reprobos punit ; sed de ejus *naturâ*, vel de *modo* quo damnatos torquet nihil in Scripturâ revelatur. *S. Augustinus* fatetur hâc de re diversas esse sanctorum opiniones, et neminem scire qualis sit et quomodo operetur[4].

(a) Difficile est præsertim concipere quomodo ignis, qui paratus est diabolo et angelis ejus, spirituales substantias possit cruciare. *S. Augustinus*[5] dicit eas "*miris*, tamen

---

[1] In *Luc.*, l. 7, 205-206, *P. L.*, XV, 1754.

[2] In *Isa.*, LXVI, 24, *P. L.*, XXIV, 676.

[3] *De Fide Orthod.*, l. IV, c. 27, *P. G.*, XCIV, 1227. — Quorum testimonia refert **Petavius**, *op. cit.*, l. III, c. 5.

[4] *De Civit. Dei*, l. XXI, c. 10, *P. L.*, XLI, 723, 724. — Hunc ignem a terrestri igne in multis dissimilem esse indubium est : hic enim urit et comburit, ille autem urit quidem, sed non comburit ; hinc **Min. Felix** ait (*Octavius*, n. 35) : " Illic sapiens ignis membra urit et reficit, carpit et nutrit ". Nonnulli putârunt ignem hujusmodi esse veluti febrim ex ipsius animæ desperatione orientem : " Spiritus enim reprobus, divisum se videns a summo bono, eique immutabiliter contrarium, ignem inde concipiet spiritualem, seu vermem qui mentem torquebit et depascetur morsibus sempiternis ". (**Martinet**, *Theol. Dogmat.*, t. III, p. 577-78). Addit tamen idem auctor, præter hanc intimam causam corporei ignis, aliam esse in perpetuo conflictu reproborum cum elementis, juxta illud : " Et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos ". (*Sap.*, V, 21).

[5] *De Civit. Dei*, l. XXI, c. 10, *P. L.*, XLI, 724 : " Cur non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pœnâ corporalis

veris modis affligi". *S. Thomas* rem sic explicat [1] : "Non igitur sic æstimandum est quod substantiæ incorporeæ ab igne corporeo pati possint, quod earum natura corrumpatur per ignem, vel alteretur,..... substantiæ enim incorporeæ non habent naturam corporalem, ut possint a rebus corporeis immutari..... Neque etiam potest dici quod patiantur ab igne corporeo afflictionem ratione alicujus contrarietatis sicut corpora post resurrectionem patientur, quia substantiæ incorporeæ organa sensuum non habent, neque potentiis sensitivis utuntur. Patiuntur igitur ab igne corporeo... per modum *alligationis* cujusdam... virtute divinâ spiritus damnandi igni corporeo alligari possunt; et hoc ipsum est eis in afflictionem quod sciunt se rebus infimis alligatos in pœnam". *Suarez* [2] autem probabile putat igni materiali insitam esse qualitatem *quamdam spiritualem et supernaturalem*, in suo ordine *doloriferam*, quâ spiritus affliguntur. Prior opinio nobis probabilior videtur, quia non sunt multiplicanda entia et miracula sine necessitate.

(b) Quoad *corpora*, ignis inferni ea neque dissolvit, neque consumit, licet ea cruciet modo nobis ignoto.

933. (5°) **In praxi**, caute omnino de igne inferni loquendum est, et sedulo vitandæ sunt descriptiones *mere imaginariæ*, sæpe sæpius a prædicatoribus usurpatæ, quæ, dum quosdam pios fideles terrent, causa sunt cur alii de inferni existentiâ dubitare incipiant, vel Deum ut crudelem tyrannum considerent. Melius est igitur adhibere et sapienter urgere ipsa Christi verba prout in Evangelio referuntur, sine ullâ exaggeratione, quin expendatur *ex professo* quænam sit natura ignis inferni, vel quomodo reprobos cruciet.

III. De gradu pœnarum.

934. (1°) **De inæqualitate**. Pœnæ damnatorum sunt quidem æquales ratione *durationis*, cùm sint æternæ, sed ratione *acerbitatis* valde differunt.

---

ignis affligi, si spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, et nunc potuerunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari".

[1] *C. Gentil.*, l. IV, c. 90.

[2] *De Angelis*, l. VIII, c. 14, n. 47-48.

(a) *Scriptura* id testatur : " Deus reddet unicuique secundum opera ejus "[1]; " Potentes autem potenter tormenta patientur "[2]; " Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum "[3].

(b) *Ratione* suadetur. Pœna culpæ proportionari debet; atqui culpæ sunt inæquales, sive numero, sive gravitate; ergo pœnæ inferni inæquales esse debent. — Etsi in *mere negativâ* carentiâ visionis beatificæ non dantur gradus, dari tamen possunt in *positivâ aversione a Deo*, necnon in majori vel minori conscientiâ malorum quæ ex hâc aversione consequuntur; pariter in pœnâ *positivâ sensûs* diversitas esse potest.

935. (2°) **De mitigatione.** (a) Sunt Theologi qui nullam prorsus mitigationem in pœnis inferni admittant; quod probare conantur ex parabolâ divitis epulonis, ex quâ apparet etiam aquæ guttulam diviti in inferno patienti, denegatam fuisse.

(b) *Probabilius* tamen admittitur quædam *mitigatio pœnæ accidentalis*, ex duplici capite : tum quia pœna peccatis venialibus debita, finem accipiet post aliquod tempus; tum quia pœna temporalis, peccatis mortalibus jam remissis debita, pariter cessabit; hoc enim videtur requiri ex ipsâ justitiâ; unde *S. Thomas* ait[4] : " Non est inconveniens quod quantum ad aliquid accidentale, pœna inferni minuatur, usque ad diem judicii ".

(c) Insuper a nonnullis Patribus et Theologis admissa fuit, non quidem ex justitiâ, sed ex *misericordiâ divinâ*, momentanea vel successiva mitigatio, quâ sors damnatorum, licet *semper lugenda*, cùm semper a Deo separati sint remansuri, tolerabiliior tamen fieri potest. Hæc opinio invenitur in hymno *Prudentii*[5], qui olim in

[1] *Rom.*, II, 6. — [2] *Sap.*, VI, 7. — [3] *Apoc.*, XVIII, 7; cfr. *Matt.*, X, 15.
[4] *In IV Sentent.*, dist. 23, q. 1, a. 1, ad 5.

[5] " Sunt et spiritus sæpe nocentibus
Pœnarum celebres sub styge *feriæ*
Illa nocte, sacer quâ rediit Deus
Stagnis ad superos ex acherontieis...
Marcent suppliciis tartara mitibus,
Exsultatque sui carceris otio
Umbrarum populus liber ab ignibus
(*Cathem. nymn.*, V, 125).

multis ecclesiis tempore paschali canebatur, permittitur a *S. Augustino*[1], insinuatur a *S. Chrysostomo*[2], et in C. *Florentino* a *Marco Ephesino* nomine Græcorum, proposita fuit, nec condemnata[3]. Quæ igitur opinio non est hæretica, sed nullum habet fundamentum in Scripturâ, et tanquam *præsumptuosa* a S. Thomâ[4] habetur. Contraria sententia communior est, atque innititur Ecclesiæ praxi, quæ pro damnatis orare non consuevit, et communi fidelium sensui; unde in praxi huic standum est.

936. De *loco* inferni nil certi scire possumus, cùm Scriptura et Traditio hâc de re sileant, et Theologi nonnisi conjecturas plus minusve probabiles facere valeant : " De hâc re temere definire nihil audeo", ait *S. Gregorius M.*[5] Rectè igitur ait *S. Chrysostomus*[6] : " Ne igitur quæramus ubi sit, sed quomodo eam (gehennam) effugiamus ".

Art. III. De Purgatorio[7].

937. Purgatorium est *locus* et *status in quo animæ justorum, cum reatu peccati venialis, vel pœnæ temporalis debito decedentium, patiuntur donec omnia debita soluta fuerint.* Ratio propter quam ibi detinentur est ut ab omnibus maculis purgentur, quæ eas a cæli ingressu remorantur : illæ maculæ triplicis generis esse possunt : *peccata venialia* nondum remissa, quæ, juxta *S. Thomam* et *Suarezium* aliosque *probabilius*, in *primo instanti* separationis animæ a corpore, per ferventem dilectionis vel contritionis actum, *statim* remittuntur[8]; *habitus pravi*, qui pariter statim post mortem

[1] *Enchirid.*, 110-112, *P. L.*, XL, 283-284.

[2] *Homil. 3 in Ep. ad Philip.*, 3-4.

[3] Quæ testimonia lege apud **Petavium**, *op. cit.*, l. III, c. 8, n. 16 sq.; vel **Emery**, *Dissertation sur la mitigation de la peine des damnés*, Œuvres complètes, ed. *Migne*, 1857, p. 1358 sq.

[4] *Suppl.*, q. 71, a. 5. — [5] *Dialog.*, IV, 42, *P. N.*, LXXVII, 400.

[6] *In Ep. ad Rom.*, XXXI, *P. G.*, LX, 674.

[7] **S. Thom.**, *In lib. IV, Sent.*, dist. 21, q. I; **Bellarminus**, *de Purgat*, l. I; *Perpétuité de la Foi*, ed. *Migne*, vol. III, p. 1123 sq.; **Perrone**, *op. cit.*, n. 683 sq.; **Jungmann**, *op. cit.*, n. 79 sq.; **Mazzella**, n. 1314 sq.; **Oxenham**, *op. cit.*, c. II; **Card. Wiseman**, *Lectures on principal doctr.*, XI; **Card. Newman**, *The dream of Serontius;* **Bautz**, *Das Fegfeuer*, 1883; **Canty**, *Purgatory, dogmatic and scholastic*, 1886; **F. Schmid**, *Das Fegfeuer nach Katholischer Lehre*, 1904; **D. Palmieri**, p. 52-87; **Ed. Hanna**, *Purgatory*, in *The Cathol. Encycl.* t. XII, p. 575-580.

[8] Quidam tamen, cum **F. Schmid**, *Die Seelenläuterung im Jenseits*, 1907, putant animas in purgatorio nonnisi *successive* a reatu culpæ purgari, idque

per actus contrarios expelluntur; *pœna temporalis*, quæ *successive* tolletur non merendo aut satisfaciendo, cùm tempus merendi jam terminetur, sed *satispatiendo*, seu pœnas subeundo juxta taxationem divinæ justitiæ, remissâ tamen pœnæ quantitate respondente *suffragiis* pro sanctis animabus oblatis.

I. Existentia purgatorii.

938. *Errores :* (a) *Aerius*, sæc. IV°, qui, teste Augustino, asseruit orare vel offerre pro mortuis vanum esse; (b) *Albigenses, Waldenses, Hussitæ;* (c) præsertim vero *Novatores; Lutherus*, etsi contradictoria hâc de re variis temporibus scripsit, an. 1537, aiebat : "Quapropter purgatorium, et quidquid ei sollemnitatis, cultus, et quæstus adhæret, mera diaboli larva est. Pugnat enim cum primo articulo qui docet Christum solum, et non hominum opera, animas liberare". Nec minus vehementer *Calvinus*[2] declarat purgatorium "exitiale satanæ esse commentum, quod Christi crucem evacuat, quod contumeliam Dei misericordiæ non ferendam irrogat". (d) *Hodierni Protestantes* non pauci libenter statum veluti medium inter cælum et infernum admittunt, in quo animæ ad cælum ingrediendum præparantur, sed purgatorii nomen rejiciunt, et tenent animas in eo statu mereri et satisfacere posse[3]. Immo *Ritualistæ* concedunt orationes fieri posse pro defunctis, ut eorum pœnæ minuantur.

939. *Thesis :* **Existit purgatorium, in quo justorum animæ nondum plene expiatæ, piacularibus pœnis mundantur, et fidelium suffragiis possunt juvari.** *De fide est, ex Tridentino :* "Cùm Catholica Ecclesia, Spiritu Sancto edocta, ex sacris Litteris, et antiquâ Patrum traditione, in S. Conciliis, et novissime in hâc œcumenicâ synodo docuerit *purgatorium esse*, animasque ibi detentas fidelium *suffragiis*, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari ...[4]. Duo igitur sunt *de fide*, purgatorium esse et animas ibi detentas suffragiis nostris posse juvari; quæ, cùm sint intime connexa, simul demonstrabuntur.

---

præcipue probat ex ipsâ voce *purgatorii*, quæ significat animas non solum puniri, sed etiam a culpâ purgari. Quæ opinio probabilitate non caret.

[1] *Art. Smalcaldici*, p. II, c. 2, § 9. — [2] *Instit.*, l. III, 25, § 6.

[3] Cfr. **Farrar**, *Mercy and Judgment*, cap. III; **A. Campbell**, *The doctrines of a middle state;* **Hodge**, vol. III, p. 741; **C. Hase**, *Handbuch der Protest. Polemik*[7], 385.

[4] Sess. XXV, decret. de Purgatorio. Denz.—Bann., 983 (859).

940. 1° Scriptura *sola* argumentum *decretorium* non præbet, sed solum probabile, quod tamen certum redditur ex communi Patrum interpretatione.

(A) In *Vet. Test.* præclarum est testimonium ex *II Machab.* desumptum [1]. Judas enim, vir prudens et fortis, patriarum legum instaurator et vindex, post victorias a se reportatas, "factâ collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam, *offerri pro peccatis mortuorum sacrificium*, bene et religiose de resurrectione cogitans, (nisi enim eos qui ceciderant resurrecturos speraret, superfluum videretur et vanum orare pro mortuis), et quia considerabat quod hi, *qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam.* Sancta ergo et salubris est cogitatio *pro defunctis exorare*, ut a peccatis [2] solvantur". Ex hoc patet : (a) tum Judæ et populo hebraico, tum auctori sacro persuasum esse mortuos orationibus et sacrificiis juvari posse [3]; (b) purgatorium existere; nam ibi agitur de iis qui *cum pietate* dormierunt, id est, in statu gratiæ, proptereaque non sunt in inferno, et tamen a peccatis liberari debent, proindeque cælum non adhuc sunt ingressi.

(B) In *Novo Test.* pauci sunt textus ex quibus thesim nostram Patres deducunt : "Qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro" [4]; quomodocumque enim hæc verba intelligantur, ibi supponitur quædam peccata remitti posse in vitâ futurâ; aliunde certum est post mortem non remitti mortalia; ergo agitur de venialibus, vel de pœnâ mortali peccato debitâ. Citantur etiam verba *S. Pauli* [5] de prædicatoribus agentis qui, etsi veram doctrinam docentes, leviter peccant ei admiscendo humanas vanitates, quas vocat ligna, fœnum, stipulam; de quibus ait : "Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse tamen salvus erit; sic tamen quasi per ignem". Quæ quidem verba difficilia intellectu

[1] *II Machab.*, XII, 43. — *Protestantes* negant quidem hunc librum esse inspiratum, sed admittunt eum esse *fide historicâ* dignum.

[2] Sub tunicis militum in prælio interfectorum inventæ fuerant quædam res pretiosæ idolis oblatæ quas servare lex judaica prohibebat.

[3] Quam persuasionem inter Judæos viguisse probat **Buxtorf**, *Synagoga judaica*, c. 49. — [4] *Matth.*, XII, 32. — [5] *I Cor.*, III, 10-19.

multi Patres intelligunt de igne Purgatorii; ita *S. Augustinus* distinguit ignem inferni ab "illo qui emendabit eos qui per ignem salvi erunt", et hujus existentiam probat ex eisdem Apostoli verbis [1].

941. 2° **Traditione**, in quâ tria stadia distinguuntur.

(A) *Per quatuor priora sæcula*, purgatorii existentia non explicite exponitur, sed jam continetur in universali praxi *orationes et oblationes faciendi pro defunctis*. Hanc testantur :

(a) Patres, inter quos, *Tertullianus* [2] : "Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annuâ die facimus"; alibi loquitur de muliere quæ pro animâ mariti orat "et refrigerium interim adpostulat ei" [3]; insuper supponit aliquem esse locum ubi minora delicta expiantur usque ad novissimum quadrantem [4]; *S. Cyrillus Hierosolym.*, sacram liturgiam describens, ait [5] : "Deinde et pro defunctis sanctis patribus (oramus)... maximum hoc credentes adjumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur"; idem asserit *S. Ephrem*, postulans in testamento ut die trigesimo sui commemoratio fiat [6] : "Mortui enim oblatione juvantur quam viventes faciunt".

(b) *Variæ Liturgiæ*, quorum una ex antiquissimis hæc habet : "Oremus pro fratribus nostris, qui *in Christo requieverunt*, ut Deus summæ erga homines caritatis, qui animam defuncti suscepit, *remittat ei omne peccatum*, et propitius ac benevolus ei factus *collocet eum in regione vivorum*" [7]. (c) *Inscriptiones* quæ in Catacumbis inventæ sunt, in quibus hæc et similia leguntur : "Spiritum tuum Deus refrigeret; Ursula, accepta sis in Christo; Victoria, refrigereris spiritus tuus in bono: Kalemire, Deus refrigeret spiritum tuum una cum sororis tuæ Hilare; æterna tibi lux, Timothea, in Christo,' [8]. Jamvero ex hâc praxi infertur existentia statûs et loci in quo animæ *justorum* nondum plene purificatæ pœnas luunt peccatis debitas; Ecclesia enim pro reprobis non orat.

942. (B) *A tempore S. Augustini*, jam *explicite* agitur non solum de orationibus pro defunctis, sed et de *Purgatorio*.

---

[1] *In Ps. XXXVII, P. L.*, XXXVI, 397. — [2] *De Coronâ*, 3, *P. L.*, II, 79.
[3] *De Monogamiâ*, 10, *P. L.*, II, 942.
[4] *De animâ*, 58, *P. L.*, II, 751. Cfr. A. d'Alès, *La Théol. de Tertullien*, pp. 133-134, 315.
[5] *Catéches.* XXIII, 9, *P. G.*, XXXIII, 1116.
[6] *Testamentum*, ed. *Assemani*, II, 401.
[7] *Constit. Apostol.*, VIII, 41, *P. G.*, I, 1143. — *Didascalia Apostolorum*, VI, 22, sq.
[8] Martigny, *Dict. des Ant. chrét.*, voce *Purgatoire;* Northcote, *The Roman Catacombs*. c. 7.

(a) *S. Augustinus* ejus existentiam probat ex textibus Scripturæ supra allatis, et asserit "nonnullos fideles *per ignem quemdam purgatorium*, quanto magis minusve pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque salvari"[1]; additque eos "pietate suorum viventium relevari, cùm pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesiâ fiunt, sed iis hæc prosunt, qui, cùm viverent, ut hæc sibi postea possint prodesse meruerunt: est enim quidam vivendi modus, *nec tam bonus ut non requirat ista post mortem, nec tam malus ut non ei prosint ista post mortem*"[2]. Alibi docet esse *temporarias pœnas* in alterâ vitâ, quas nempe subeunt qui non ita male egerunt ut sempiternas pœnas mereantur: "Temporarias pœnas alii in hâc vitâ tantum, alii *post mortem*, alii et nunc et tunc, verumtamen ante judicium illud severissimum novissimumque patiuntur"[3]. (b) S. Augustini doctrinam lucidius etiam exponunt Patres subsequioris ævi, inter quos *S. Cæsarius Arelat.*[4]: "Si autem nec in tribulatione Deo gratias agimus, nec bonis operibus peccata redemimus, ipsi tamdiu in illo purgatorio igne moras habebimus, quamdiu supradicta peccata minuta, tanquam ligna, fœnum, stipula, consumantur"; *S. Gregorius M.*[5]: "Sed tamen de quibusdam levibus culpis esse ante judicium purgatorius ignis credendus est, pro eo quod Veritas dicit quia, si quis in Sancto Spiritu blasphemiam dixerit, *neque in hoc sæculo remittetur ei, neque in futuro.* In quâ sententiâ datur intelligi quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam vero in futuro posse laxari".

943. (C) *Scholastici* unanimiter de Purgatorio tanquam de re *ad fidem* spectante agunt. Quare *C. Lugdunense II* id definivit[6]: "Quod si vere pœnitentes in caritate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas pœnis purgatoriis seu catharteriis... post mortem purgari; et ad pœnas hujusmodi relevandas prodesse eis fidelium vivorum suffragia"... Quam definitionem revocavit *Florentinum*[7].

944. 3° **Rat. convenientiæ.** (a) Scripturâ teste, nihil inquinatum ingreditur cælum[8]; oculi enim Dei ita mundi sunt ut ad iniquitatem respicere nequeant[9]; aliunde justitia

---

[1] *Enchiridion*, 69, *P. L.*, XL., 265; **Journel**, 1920.
[2] *Enchirid.*, 110, *P. L.*, XL, 283; **Journel**, 1930.
[3] *De civit. Dei*, XXI. 13, *P. L.*, XLI, 728; **Journel**, 1776.
[4] *Sermo* XXII, 2, inter opera S. Augustini, *P. L.*, XXXIX, 1946; **Journel**, 2233.
[5] *Dialogi*, l. IV, c. 39, *P. L.*, LXXVII, 396; **Journel**, 2321.
[6] **Denz.-Bann.**, 464 (387). — [7] Ibid., 693 (588).
[8] *Apoc.*, XXI. 27. — [9] *Habacuc*, I, 13.

exigere videtur nemini æternam beatitudinem concedi, nisi prius delicta sua perfecte expiaverit; atqui de facto multi moriuntur antequam a peccatis suis venialibus liberati fuerint, aut pænam temporalem pro mortalibus remissis debitam solverint, vel propter negligentiam aliquam, vel quia peccator morte prævenitur; nec tamen propter hoc merentur totaliter a cælo excludi, cùm hæc absque peccato gravi contingere possint; ergo locus esse convenit ubi purgentur, antequam finale præmium consequantur [1].

(b) Convenit pariter divinam Providentiam tales pœnas statuere, quæ homines ad sua officia adimplenda impellant; atqui, nisi esset purgatorium in quo pro venialibus nondum remissis et mortalium reliquiis pœnas subire cogimur, homines levia peccata committerent, nec de condignâ satisfactione satis cogitarent; ergo.

(c) Addi potest hanc doctrinam *solatio plenam* esse : quis enim, culparum et imperfectionum suarum conscius, se statim post mortem cælum ingressurum sperare potest? Si nullus esset locus, in quo a levibus delictis purgari possimus, quis tam mundus esset horâ mortis ut ante Deum infinite sanctum se sistere auderet?

Nec dicatur Christum sufficienter pro omnibus delictis nostris satisfecisse; probavimus enim (de *Verbo Incarn.*, n. 1161) ejus satisfactiones adultis non applicari nisi ipsis cooperantibus; si igitur quidam de facto non sufficienter cum Christo satisfecerint, nulla alia spes ipsis remanet cælum consequendi nisi purgatoriis pœnis in alterâ vitâ patienter toleratis.

II. De naturâ pœnarum purgatorii.

945. Nihil hâc de re ab Ecclesiâ definitum est; præ oculis tamen habenda sunt hæc *Tridentini* monita [2] : " Apud rudem vero plebem *difficiliores ac subtiliores* quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, et ex quibus

[1] **S. Thom.**, *C. Gent.*, l. VI, c. 91. — Quod nonnulli Protestantes admittere coguntur : " Nonne omnes Protestantes qui *rationales* appellantur, idem sentiunt ac nos, homines scilicet plerosque, sicut ait Doctor *Johnson*, non adeo in vitiis ardescere ut pœnam luere æternam, neque adeo culpis vacare ut beatorum spirituum consortio perfrui mereantur; divinamque bonitatem maluisse aliquem intermedium locum iis assignare ubi quadam pœnarum mensura purificentur ". **Ch. Butler***, ap. *Oxenham.* op. cit., p. 40.) — [2] Sess. XXV, l. c.

plerumque nulla fit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. *Incerta* item, vel quæ *specie falsi* laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea vero, quæ ad *curiositatem* quamdam, aut *superstitionem* spectant, vel turpe *lucrum* sapiunt, tanquam scandala, et fidelium offendicula prohibeant".

1° His prænotatis, omnino constat animas in purgatorio detentas *certas esse de suâ salute, nec amplius peccare posse.* Constat ex damnatione harum Lutheri propositionum (38-39) : " Animæ in purgatorio non sunt securæ de earum salute, saltem non omnes, nec probatum est ullis aut rationibus aut scripturis ipsas esse extra statum merendi aut augendæ caritatis ; animæ in purgatorio peccant sine intermissione, quamdiu quærunt requiem et horrent pœnas "[1]. Revera, juxta Canonem Missæ, animæ Purgatorii " in Christo *quiescunt* " et " *dormiunt in somno pacis* ". Rejiciendæ sunt igitur privatæ revelationes, in quibus contrarium asseritur.

946. 2° *Certum* est pariter animas purgatorii *pœnam damni* sustinere, quatenus pro tempore a visione beatificâ exsulantur. Quæ pœna certe gravis est ; nam : (a) quanto aliquid magis desideratur, tanto ejus absentia est molestior; atqui animæ in Purgatorio detentæ, cùm amplius curis temporalibus et mole corporis non retardentur a desiderio Summi Boni, ejus immensitatem clare apprehendunt, et ardentissimo Deum videndi desiderio flagrant. (b) Insuper vivide intelligunt id fieri ob suam culpam, cùm facillimo negotio pro suis culpis tempore vitæ satisfacere potuissent ; et dolent quod ingentes cælestis gloriæ gradus, quos pœnitentiam agendo consequi potuissent suâ culpâ et tepore neglexerint[2].

947. 3° *Communiter* docetur in purgatorio esse pariter *pœnam sensûs.* Apud *Græcos* generatim non admittitur animas igne reali, sed solum laboribus, doloribus et quâdam obscuritate cruciari. Apud *Latinos*, communior est senten-

[1] **Denz.-Bann.**, 778-779 (662-663).

[2] Cfr. **Lessius**, *De perfect. div.*, lib. XIII, c. 17, n. 94-95; **Faber**, *All for Jesus*, seu *Tout pour Jésus*, c. IX.

tia eas igne materiali torqueri; sed multi Scholastici, post S. Thomam, admittunt substantias incorporeas ab igne corporeo non posse alterari, sed solum *alligari*. Caveant igitur prædicatores ab exaggeratis descriptionibus flammarum purgatorii, ne videantur illud in infernum commutare!

948. 4° De *gravitate* pœnarum purgatorii nil certi cognoscitur; *S. Thomas* [1] putat pœnam *minimam* excedere maximam hujus vitæ pœnam; *S. Bonaventura* censet *maximam* quidem purgatorii pœnam acerbiorem esse hujus vitæ pœnis, non sic autem dicendum esse de minimâ purgatorii pœnâ [2]. Omnes tamen fatentur illas pœnas patienter ferri, tum propter resignationem in justum Dei judicium, tum propter spem æternam beatitudinem consequendi; quæ quidem spes, juxta multos, ingentem ipsis *lætitiam* affert [3].

949. 5° De *duratione* pariter illarum pœnarum nil certi cognoscitur, nisi eam mensuræ peccatorum et pœnæ temporalis adhuc solvendæ proportionari. Patres vero et Theologi ore unanimi docent purgatorium non durare ultra diem judicii, cùm omnibus justis Christus sit dicturus : " Venite, benedicti ", etc. Qui igitur in fine mundi vivent a suis levibus maculis cito purgabuntur mediis Deo notis [4].

950. Corollaria. (A) Animas in purgatorio detentas *juvare* est opus *Deo gratum*, cùm Ipse sincere eas in cælum suscipere exoptet; his *animabus valde jucundum*, cùm ardenti desiderio Deum vivendi et possidendi flagrent; et *nobis perutile*, cùm animæ a nobis liberatæ pro nobis fer-

[1] *In IV Sent.*, dist. 21, q. 1, a. 1.

[2] *In IV Sent.*, dist. 20, a. 1, q. 2.

[3] Cf. **Bellarm.** *De Purgatorio*, lib. II, c. 4, n. 22 : " At certe, quæ dormire dicuntur in somno pacis, non sunt anxiæ, nec desperant, sed potius habent admixtam cum summis cruciatibus incredibilem consolationem propter certam spem salutis ". — Pœnas et gaudia harum animarum vivide describit **S. Catharina Genuensis**, in opusculo *de Purgatorio ;* cap. 2°, hæc scribit : " Mihi videtur nullum gaudium inveniri quod cum gaudio animæ in purgatorio detentæ comparari possit, excepto gaudio beatorum in paradiso... Ex alterâ autem parte tantam pœnam patitur ut nulla lingua dicere, nullus intellectus minimam ejus partem capere possit, nisi Deus ex speciali gratiâ revelet ". Integrum legatur opusculum.

[4] Cfr. **Huter**, n. 672.

venter sint deprecaturæ statim ac cælum ingredientur, immo, juxta quosdam theologos, dum adhuc in purgatorio detinentur [1].

(B) Juvari autem possunt : (a) *orationibus*, et hoc duplici modo, quatenus sunt opus *satisfactorium*, et valorem *impetratorium* habent, orationi proprium ; (b) *oblatione sacrificii Missæ*, vi cujus ipsis applicantur satisfactiones Christi ; (c) valore *satisfactorio* operum nostrorum, qui, utpote solutio debiti, aliis applicari et prodesse potest [2] ; (d) *indulgentiis*, quibus eis applicantur satisfactiones Christi et Sanctorum [3].

Caput iii.

DE GENERIS HUMANI CONSUMMATIONE UNIVERSALI.

Hucusque de *singulorum* hominum sorte ; nunc autem de *universali* generis humani consummatione dicendum manet. Paucis prænotatis de iis quæ finem mundi præcedent, duo expendemus : 1° *resurrectionem corporum ; 2° judicium universale.*

Prænotanda de iis quæ finem mundi præcedent [4].

951. (A) *Humanum genus et præsens mundus aliquando finem habebunt.* Multoties enim annuntiantur *consummatio*

[1] "Illæ animæ sunt caræ Deo et quamvis ab illo pro tunc affligantur, non tamen ut ab inimico, sed ut a justo judice et parente optimo, qui eas beatas efficere cupit... Ergo non repugnat illi statui, ut a Deo aliquid petant pro fratribus et amicis benefactoribus suis". (**Suarez**, *De orat.*, lib. I, c. 11, n. 15.)

[2] Hinc pius et laudabilis est actus quem *heroicum* vocant, quo nonnulli, approbante Ecclesiâ, omnia dona opera sua pro animabus purgatorii offerunt ; quod quidem de *valore satisfactorio* intelligi debet. Nec timendum est eos per longum tempus in purgatorio remansuros ; qui enim caritatem erga defunctos exercent in misericordiam Dei jure meritoque confidere possunt.

[3] **J. Munford**, *Traité de la charité envers les âmes du Purgatoire.*

[4] **S. Thom.**, *Suppl.*, q. 88-90 ; *C. Gent.*, l. IV, 96 ; **Suarez**, *De Mysteriis Christi*, disp. 53 sq. ; **Gengel**, *Tract. de judicio universali*, 1727 ; **Jungmann**, n. 243 sq ; **Bautz**, Weltgericht und Weltende, 1886 ; **Sigmund**, Das Ende der

sæculi, *dies Domini*, *Christi* παρουσία seu adventus et manifestatio [1], *hujus mundi dissolutio* et *innovatio* : " Cùm igitur hæc omnia dissolvenda sint..., exspectantes et properantes in adventum diei Domini, per quem cæli ardentes solventur et elementa ignis ardore tabescent. Novos vero cælos et novam terram secundum promissa ipsius exspectamus, in quibus justitia habitat " [2].

952. (B) De *tempore* autem quo hæc omnia fient nil certi cognosci potest, juxta illud Domini : " De die autem illo vel horâ nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius nisi Pater " [3]; hinc *Leo X*, in C. *Lateran. V*, vetuit ne quisquam de hoc aliquid tanquam certum asserere auderet [4].

Attamen theologi ex Scripturæ variis locis quædam signa collegerunt, ex quibus adventus judicii conjecturaliter prævideri possit. Præcipua sunt : (a) *prædicatio Evangelii* per universam terram [5]; hic agitur de prædicatione Evangelii, non autem de conversione universali omnium gentium; insuper horum Christi verborum sensus est, juxta *Maldonatum* (in h. l.), consummationem mundi non ante futuram quam Evangelium per omnes orbis oras prædicatum sit, non autem statim post illam prædicationem finiendum esse mundum; (b) *conversio Judæorum*, quæ fiet præsertim per adventum et prædicationem duorum prophetarum Henoch et Eliæ [6] aut juxta alios, Moysis vel Jeremiæ; (c) magna gentium *catholicarum apostasia* [7] (quæ forsan fiet propagatione atheismi, pantheismi, materialismi similiumve errorum); (d) adventus *antichristi*, sive sit una persona, ut communiter creditur, sive designet Christi inimicos in genere [8]; (e) *perturbationes multæ* in naturâ physicâ, bella, pestilentiæ, obscuratio solis, commotio cælorum, etc. [9] : " Sol obscurabitur,

---

Zeiten, 1892; **Thomas**, *Das Weltende*, 1900; **F. Schmid**, *Der Unsterblichkeit und Auferstehungsglaube in der Bibel*, 1905; **Pesch**, n. 672-681; **Palmieri**, p. 88-121; **Card. Billot**, p. 189-221; **A. Lemonnyer**, *Fin du Monde*, in *Dict. Apol.* (*d'Alès*), t. I, 1911 sq.

[1] *Matth.*, XXIV, 3; *I Cor.*, XIII, 13; *I Tim.*, VI, 14.

[2] *II Petr.*, III, 11-13. — De modo quo hic mundus finem habere possit, vide **Kirwan**, *Comment peut finir l'univers.* — [3] *Marc.*, XIII, 32.

[4] Apud **Labbe**, t. XIV, p. 290. — [5] *Matth.*, XXIV, 14.

[6] *Rom.*, XI, 26; *Malach.*, IV, 5-6; *Eccli.*, XLIV, 16.

[7] *II Thess.*, II, 3; *Luc.*, XVII, 26-30; *Matt.*, XXV, 21-28.

[8] *II Thess.*, II, 1-11; *I Joa.*, II, 18; IV, 3; *II Joa.*, 7.

[9] *Matth.*, XXIV, 29; *Luc.*, XXI, 25. — Notandum est in his omnibus Scripturam non scientifice, sed *modo populari* res describere; ita, quando dicitur stellas de cælo casuras esse, probabiliter id intelligi potest de meteoris, ex dissolutione cometarum ortis, quæ contra terram ferantur, vel aliquid simile; et sic de ceteris.

et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo". Fatendum est tamen hæc signa satis incerta esse, tum quia quædam ex illis ad solam destructionem Jerusalem referri possunt, tum quia nimis generalia sunt ut ex illis adventus Domini certo dignosci possit. Dominus itaque inopinate adveniet, sicut fur in nocte: "Sicut in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis"[1]...

Art. I. De Resurrectione corporum[2].

953. Errores. Dogma resurrectionis negatum fuit a *Sadducæis*[3], a quibusdam e prioribus christianis, præsertim *Hymenæo* et *Phileto*, quos refellit S. Paulus[4]; a *Gnosticis* multis, *Manichæis* et *Priscillianistis*, *Waldensibus* et *Albigensibus*, *Socinianis*. Hodie rejicitur ab *Unitariis*, Protestantibus *liberalibus*, et *Rationalistis*, utpote quid rationi contrarium.

954. *Thesis:* **Omnes homines in fine sæculi cum suis propriis resurgent corporibus quæ nunc gestant.**

De fide est ex Concil. *Lateran. IV*[5]: "Qui omnes cum suis propriis resurgent corporibus quæ nunc gestant, ut recipiant secundum opera sua, sive bona fuerint, sive mala".

Explicatur. Duo igitur sunt de fide, resurrectionem fore *universalem* pro bonis et malis, et homines resurrecturos cum *iisdem* corporibus quæ nunc gestant. Jamvero ad identitatem corporis resurgentis requiritur saltem, juxta omnes, ut *eadem numerice anima* suscitatum *corpus informet;* juxta nonnullos, hoc sufficit, cùm anima sit corporis forma substantialis, forma autem substantialis corpus intrinsece, essentialiter, specifice et quodammodo etiam individualiter *constituat*[6]. Attamen communius tenetur necesse esse ut corpus resurgentis constet *partim* saltem ex *eâdem numero materiâ*, ex quâ prius constitit: ita enim melius verificatur sensus testimoniorum Scripturæ et Traditionis.

---

[1] *Matth.*, XXIV, 37-39.

[2] **S. Thom.**, *Suppl.*, q. 75 sq.; *C. Gent.*, l. IV, c. 79 sq.; **Suarez**, *de Mysteriis Christi*, disp. 50; **Perrone**, n. 840 sq.; **Jungmann**, n. 193 sq.; **Méric**, *L'autre vie*, vol. II, c. 3; **H. Martin**, *La Vie Future*, c. IX, § 3; **Bautz**, *Die Lehre vom Auferstehungsleibe*, 1877; **Scheurer**, *Das Auferstehungsdogma in der vornicanischen Zeit*. 1896; **Schmid**, *Der Unsterblichkeits und Auferstehungsglaube in der Bibel*, 1902.

[3] *Matth.*, XXII, 23. — [4] *I Cor.*, XV, 12; *II Tim.*, II, 16-18.

[5] Cap. I, *de Fide cathol.*, **Denz.-Bann.**, 429 (356). — Cf. *Symb. Athanasianum.*

[6] Ita **Card. Billot**, th. 13.

955. **Probatur.** (A) *Scripturâ.* (a) In *Vet. Test.* hæc doctrina, primum obscure manifestata, clarius paulatim revelata fuit[1]. 1) Allegantur imprimis celeberrima verba *Job*, quæ in *Vulgatâ* resurrectionem perspicue docent : vir justus, ulcere pessimo percussus, et ab amicis suis vexatus, Deum suæ innocentiæ testem invocat, et divino lumine illustratus, exclamat : " Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo, et plumbi laminâ, vel celte sculpantur in silice? Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terrâ surrecturus sum : et rursum circumdabor pelle meâ, et in carne meâ videbo Deum meum "[2]. Sed in textu *hebraico*, qualis hodie exstat, legitur : " Post pellem meam, quam conciderunt hanc, ex carne meâ aspiciam Deum ". Unde multi Patres, Vulgatæ innixi, præfata verba de resurrectione carnis intelligunt. Ita *S. Hieronymus*[3] : " Resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de eâ vel manifestius vel cautius scripserit ". Quidam autem catholici exegetæ, post *S. Chrysostomum* et *Calmet*, litteræ hebraicæ fidentes, ita textum intelligunt : surgam de morbo, et videbo Deum mihi apparentem, innocentiæ meæ vindicem et bonorum restitutorem.

2) Quidquid est, alia sunt testimonia ex quibus merito infertur fides Judæorum in resurrectionem carnis. Satis clare asseritur apud *Isaiam*[4] : " Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent : expergiscemini, et laudate qui habitatis in pulvere "... Quæ dicit *Ezechiel*[5] de resurrectione populi Israel supponunt eamdem fidem. Lucidius eam exprimit *Daniel*[6] sive quoad bonos sive quoad malos : " Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere *evigilabunt*, alii in vitam æternam, et alii in opprobrium ut videant semper ".

3) *Diserte* autem hæc doctrina asseritur in *II° Machabæo-*

---

[1] Profectum doctrinæ resurrectionis apud Judæos erudite delineavit J. **Touzard**, *Le développement de la doctrine de l'immortalité* in *Revue biblique*, 1898, p. 207-241 ; *La religion d'Israël*, ap. **Bricout**, *op. cit.*

[2] *Job*, XIX, 23-26.

[3] *Epist.*, LIII, n. 8, *P. L.*, XXII, 545. Ita etiam **S. Augustinus**, *De Civ. Dei*, l. XX, c. 29, *P. L.*, XLI, 789; **S. Gregorius M.**, *Moral.*, l. XIII, c. 31; *P. L.*, LXXV, 1032.

[4] *Isa.*, XXVI, 19. — [5] *Ezech.*, 1-14. — [6] *Dan.*, XII, 2.

rum libro [1], ubi refertur septem fratres eorumque matrem libenter vitam sacrificâsse pro patriis legibus, spe futuræ resurrectionis roboratos : " Tu quidem, scelestissime, in præsenti vitâ nos perdis, sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit ".

4) Mortuorum resurrectionem pariter affirmant libri *apocryphi*, præcipue *Henoch*, LI, LXI.

Ex his aliisque factis non pauci inferunt fidem in resurrectionem corporum apud Israelitas, sicut apud Semitas, fuisse antiquissimam, sed in veteribus scriptis fuisse obnubilatam, ne forte Judæi, ad idololatriam proni, mortuos cultu divino colerent [2].

956. (b) In *Novo Test.* luculenter res declaratur : 1) Christus, apud *Synopticos*, non solum resurrectionem corporum tanquam rem notam supponit, sed eam contra Sadducæos defendit : " Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam *totum corpus* tuum mittatur in gehennam [3]. In resurrectione enim, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cælo. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis : Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium " [4]. Apud *S. Joannem*, explicite de resurrectione carnis ait : " Procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem judicii... "; " Ego resuscitabo eum in novissimo die " [5]. Revera Christus Lazarum a mortuis suscitavit [6].

2) *S. Paulus* resurrectionem mortuorum diserte in *ep. I^a ad Corinthios* probat : ex ipsâ *resurrectione Christi*

[1] *II Mach.*, VII, 1-13; cfr. XII, 39-46, ubi Judas Machabæus dicitur " bene et religiose de resurrectione cogitans ".

[2] Ad rem P. Lagrange, *Etudes sur les Religions sémitiques*, c. VIII, § 5 : " Mais si on songe à l'influence extraordinaire exercée par la Chaldée dans le domaine religieux et au nombre assez élevé des croyances communes à tous les Sémites, on ne sera pas éloigné de placer la résurrection des corps parmi les idées qui régnaient dans le monde sémite vers 2000 ans avant Jésus-Christ, et le soin pris des sépultures trouve encore dans l'espérance de la résurrection une explication plus complète ".

[3] *Matth.*, V, 29-30; cfr. X, 28. — [4] *Matth.*, XXII, 30-32.

[5] *Joan.*, V, 29; VI, 55. — [6] *Joan.*, XI, 1-44.

(XV, 1-20) : " Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit "; *ex efficaciâ redemptionis* et ex *nostrâ cum Christo* capite intimâ *connexione* (21-28) : " Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur, unusquisque autem in suo ordine : primitiæ Christus, deinde ii qui sunt Christi "; *e moribus et laboribus fidelium* (29-34) : " Si ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? "; ex *solutione dubiorum* contra resurrectionem (35-44), ejus possibilitatem illustrando comparatione seminis quod " non vivificatur, nisi prius moriatur " [1]. Revera hoc dogma annuntiavit coram Atheniensibus [2], Felice [3] ac Thessalonicensibus [4] : " Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexerit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo... et mortui qui in Christo sunt resurgent primi ".

957. (B) *Traditione.* Vix est ullum dogma quod tam perspicue ab antiquissimis Patribus tradatur, et quidem tanquam unum e fundamentis religionis christianæ.

(a) *Exeunte sæc. I°*, vivide in *Didache* describuntur novissima : " Primum signum cæli aperti, deinde signum tubæ, et tertium *resurrectio mortuorum* " [5]; *S. Clemens* hortatur Corinthios ut considerent " quemadmodum Dominus *futuram resurrectionem* continuo nobis ostendat, cujus primitias Dominum Jesum Christum fecit, suscitans eum a mortuis " [6].

(b) *Sæc. II°*, *S. Polycarpus* tanquam primogenitum satanæ habet eum qui " dixerit nec resurrectionem nec judicium esse " [7]. *Aristides* asserit christianos ideo custodire mandata quia " mortuorum resurrectionem ac futuri sæculi vitam exspectant " [8]. Jam *S. Athenagoras* integrum habet tractatum *De resurrectione mortuorum*, in quo duo demonstrat : *possibilitatem* resurrectionis, quam contra adversariorum difficultates et præjudicia vindicat; ejus *convenientiam* et *necessitatem*, ostendens hominem, utpote rationabilem, esse immortalem, et aliunde naturaliter ex animâ et corpore constitui,

[1] Quod argumentum evolutum invenies apud **F. Prat**, *La Théologie de St Paul*, t. I, pp. 109-112, 185-192; t. II, p. 495-504.

[2] *Act.*, XVII, 31-32.

[3] *Act.*, XXIV, 15 : " Spem habens in Deum quam et hi ipsi exspectant, *resurrectionem futuram justorum et iniquorum* ".

[4] *I Thess.*, IV, 13-15. — [5] *Didache*, XVI, 6. — [6] *I ad Corinth.*, XXIV, 1.

[7] *Ep. ad Philip.*, VII, 1.

[8] Ap. **Joannem**, *Vita Barlaam*, *P. G.*, XCVI, 1121.

ita ut homo suum finem suamque beatitudinem perfecte assequi non valeat nisi corpus iterum animæ uniatur : " Cùm unum sit ex utrisque animal quod patitur quæcumque anima patitur et corpus, et operatur ac perficit quæcumque sensuum aut rationis judicio continentur; necesse est ut tota ejusmodi rerum series ad unum aliquem finem referatur "[1]. *S. Irenæus* hoc dogma infert ex eo quod corpora nostra *cibo eucharistico nutrita* semen resurrectionis accipiunt[2]. Quod et *Minucius Felix* variis comparationibus illustrat : " Flores occidunt et reviviscunt, post senium arbusta frondescunt, semina nonnisi corrupta revirescunt; ita corpus in sepulcro, ut arbores in hiberno... "[3].

(c) *Sæc. III°, Tertullianus* integrum scribit tractatum *De resurrectione carnis*, ubi non solum dogma catholicum strenue propugnat ex dignitate corporis tam multipliciter sanctificati, sed etiam asserit corpus suscitatum *idem* esse substantialiter ac corpus terrenum : " Resurget igitur caro, et quidem omnis, et quidem *ipsa*, et quidem integra "[4]. Ex adverso autem *Origenes*, etsi factum resurrectionis probat contra Celsum[5], putat corpora Beatorum fieri *ætherea*, nostris similia quoad formam, non autem quoad materiam.

(d) *Sæc. IV° et V°*, non solum diserte asseritur resurrectio carnis, sed etiam *corporis suscitati identitas* contra Origenem. Ita, inter alios, *S. Methodius*[6], *S. Hieronymus*[7], *S. Epiphanius*[8], *S. Gregorius Nyss.*[9], *S. Augustinus* : " Ista caro resurget, ista ipsa quæ sepelitur, quæ moritur; ista quæ videtur, quæ palpatur, cui opus est manducare et bibere ut possit durare; quæ ægrotat, quæ dolores patitur, ipsa habet resurgere, malis ad pœnas sempiternas, bonis autem ut commutentur "[10].

958. (C) *Ratione suadetur.* (a) Resurrectio carnis non potest ex solis principiis naturalibus stricte probari. Nam, ut ait *S. Thomas*[11], nullum est principium activum resurrectionis in naturâ, neque respectu conjunctionis animæ ad corpus, neque respectu dispositionis quæ est necessitas ad talem conjunctionem. Unde, etsi ponatur esse aliqua

[1] *De resurrect.*, 15, *P. G.*, VI, 1004, Journel, 170.
[2] *Adv. hæres.*, l. V, II, 2, *P. G.*, VII, 1124; Journel, 249.
[3] *Octavius*, 34, *P. L.*, III, 347; Journel, 347.
[4] *De carnis resurrect.*, 63, *P. L.*, II, 885; Journel, 365.
[5] *C. Celsum*, l. V, 22, *P. G.*, XI, 1216; Journel, 528.
[6] *De resurrectione*, *P. G.*, XVIII, 281; Journel, 616.
[7] *Contra Joan. Hierosol.*, n. 25 sq., *P. L.*, XXIII, 375.
[8] *Hæres.*, l. II, hæres., LXIV, 10, *P. G.*, XLI, 1886.
[9] *De opificio hominis*, c. XXVII; *Orat. in Christi resurrect.*, III, *P. G.*, XLVI, 668.
[10] *Sermo* CCLXVII, 4, *P. L.*, XXXVIII, 1231.
[11] *Suppl.*, q. 75, a. 3.

potentia passiva ex parte corporis, non est talis quod sufficiat ad rationem motûs naturalis. Resurrectio igitur, simpliciter loquendo, est *miraculosa*, non naturalis.

(b) Attamen resurrectio corporis valde convenit : 1) *Ex parte Dei*, qui, cùm sit omniscius et omnipotens, corpus et animam iterum conjungere potest; et qui, cùm sit infinite justus et verus, toti homini secundum corpus et animam convenienter retributionem largitur. 2) *Ex parte Christi*, qui vere a mortuis surrexit : cùm enim Ipsi arctissimo vinculo uniamur sicut membra capiti, omnino decet nos Ei conformari in omnibus quæ repugnantiam non involvunt, ideoque quoad resurrectionem, ut jam S. Paulus arguebat. 3) Ex parte *hominis;* corpus, in *ordine naturali*, est veluti animæ *socius* et *instrumentum*, nec mere passivum, cùm sit pars compositi humani, sed *vere animatum*, ejusque operum sive bonorum sive malorum particeps : operatio enim non est solius animæ, sed totius conjuncti et in *ordine supernaturali*, per receptionem Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ, necnon christianæ mortificationis praxi sanctificatum fuit; atqui non decet carnem, tantis privilegiis nobilitatam, in æternum corruptam manere, ab animâ separatam, omnique mercede privatam [1]. — Insuper, secundum *S. Thomam* [2], contra naturam et perfectionem animæ est absque corpore existere : anima enim humana a corpore separata aliquo modo imperfecta est, sicut pars extra totum suum existens, cùm revera sit naturaliter pars humanæ naturæ; nihil autem quod est contra naturam potest esse perpetuum [2].

959. **Solvuntur difficultates.** Rationalistæ contendunt impossibilem fore resurrectionem. Nam : (a) sunt anthropophagi qui carnibus humanis vescantur; eadem igitur materia in pluribus hominibus successive fuit, ac proinde impossibile est unumquemque cum propriâ suâ carne resurgere. (b) Immo omnes homines sub aliquo respectu aliorum hominum carnibus vescuntur; nam statim ac cadavera terræ mandata sunt, mox in principia chimica resolvuntur; his nutriuntur vegetalia, quibus animalia aluntur; cùm igitur vegetalia et animalia manducamus, in nostram substantiam con-

[1] S. Thom., *Suppl.*, q. 75, a. 1, ad 3 : " Unde operatio est conjuncti et non tantum animæ... Et quia operanti debetur operis merces, oportet quod ipse homo, compositus ex animâ et corpore, operis sui mercedem accipiat ".

[2] *C. Gentil.*, l. IV, c. 79.

vertimus elementa chimica quæ constituerunt substantiam aliorum hominum, et sic in infinitum [1]. Cuinam igitur restituetur substantia quæ tot hominibus successive propria fuerit?

960. Duo sunt responsa. (A) Juxta nonnullos theologos quibus assentit *Card. Billot* [2], ad resurgentium corporum identitatem sufficit *identitas formæ* seu *animæ*, non autem requiritur identitas materiæ. Etenim, dum puer fit vir, nil manet in viro totius materiæ quæ in puero erat; attamen puer et vir non sunt duo individua, sed unum atque idem, quia, etsi alia materia substituta fuit, hæc trahitur ad unitatem personæ per hoc quod semper uni formæ subjicitur. Deus igitur facere potest ut vere mortuus resurgat, ne unam quidem habens partem materiæ quam ante mortem habebat; et etiam ut, loco parvuli, resurgat adultus, et ille quidem adultus quoad corpus qui tunc exstitisset si certo annorum numero vixisset infans defunctus. Ita penitus tollitur difficultas.

961. (B) *Communius* tamen theologi putant ad identitatem corporis resurgentium requiri ut corpus constet *partim* saltem ex *eâdem materiâ* ex quâ olim constitit. Quod magis consonat cum dictis Patrum supra relatis, n. 957, et cum professione fidei *C. Toletani XI* (an. 675): "Nec in aereâ vel quâlibet aliâ carne (ut quidam delirant) surrecturos nos esse credimus, sed in istâ quâ vivimus, consistimus et movemur" [3].

Ad solvendas autem difficultates, ita cum *S. Thomâ* [4] arguunt: "Quod non impedit unitatem secundum numerum in homine, dum continue vivit... non potest impedire unitatem resurgentis. In corpore autem hominis, quamdiu vivit, non semper sunt eædem partes secundum materiam, sed solum secundum speciem; secundum vero materiam partes fluunt et refluunt. Nec propter hoc impeditur quin homo sit unus numero a principio vitæ usque ad finem... Sic igitur non requiritur ad hoc quod resurgat homo idem numero, quod quidquid fuit mate-

[1] Quam difficultatem a J. **Reynaud**, *Terre et Ciel*, renovatam, aliasque hujusmodi recenset ac confutat **Freppel**, *Les Apologistes Chrétiens*, t. II, 9e Lec.

[2] *Thes.*, 13. — [3] **Denz.-Bann.**, 287 (234). — [4] *C. Gentil.*, l. IV, c. 81.

rialiter in eo secundum totum tempus vitæ suæ resumatur, sed tantum ex eo quantum sufficit ad complementum debitæ quantitatis... Si quid vero defuit ad complementum debitæ quantitatis, vel quia aliquis præventus est morte, antequam natura ipsum ad perfectam quantitatem deduceret, vel quia forte aliquis mutilatus est membro, aliunde hoc divina supplebit potentia. Nec tamen hoc impediet resurgentis corporis unitatem, quia etiam opere naturæ super id quod puer habet, aliquid additur aliunde, ut ad perfectam perveniat quantitatem, nec talis additio facit alium numero : idem enim numero est homo et puer et adultus ".

Quibus prænotatis, difficultates propositæ satis facile solvuntur. (a) Quoad anthropophagos, nullus est qui toto vitæ decursu, solum carnibus humanis vescatur; sæpe enim fructus aut animalia manducant; in die igitur resurrectionis accipient eas materiæ partes, quas ex vegetalibus animalibusve desumpserunt, non autem carnes humanas quas comederunt. (b) Quoad herbas animaliaque quibus nutrimur, hæc non præcipuam partem substantiæ suæ acceperunt ex cadaverum elementis, sed vel ex humo vel ex aere, vel ex corporibus brutorum; unde, si forte per vitam nostram aliquot elementa materiæ habuerimus, quæ ad alios homines pertinuerunt, hæc sunt relative pauca, nec nobis necessaria erunt in die resurrectionis, cùm sufficientem materiæ quantitatem aliunde acceperimus; si vero aliquid deest, suppleri potest per potentiam Dei.

962. Corollaria. (a) Omnes homines resurgent cum *corporibus integris*, sed, ut recte animadvertit *S. Thomas* [1], cessabunt actiones vitæ animalis : " Quia comedere, et bibere, et dormire et generare ad animalem vitam pertinent... ideo in resurrectione talia non erunt ".

(b) Communiter etiam docent theologi Beatorum corpora eâ *staturâ* resurrectura esse quam homines *virili ætate* habere solent, cùm corpus suam completam evolutionem attigit; et quidem absque defectibus (v. g., cæcitate, claudicatione) quibus forsan obnoxia fuerunt.

Speciales dotes corporum gloriosorum jam supra descripsimus, n. 901.

[1] *Suppl.*, q. 81, a. 4. — Nimis curiose non est inquirendum de statu et operationibus corporum gloriosorum, cùm hâc de re taceant Scriptura et Traditio : sane melius est nostram fateri ignorantiam quam fidem nostram Rationalistarum irrisioni exponere.

963. (c) Causa *principalis* resurrectionis est *Deus*, qui, cùm sit auctor vitæ et mortis, "vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt" [1]. — *Christus ut homo* est causa *instrumentalis*, quatenus, per *potestatem excellentiæ* (vide supra, n. 276), et ipse suscitabit mortuos, vi auctoritatis a Deo acceptæ, "quia venit hora in quâ omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei" [2]. — *Angeli* autem erunt ejus *ministri*, mortuos vocantes ad resurrectionem: "Et mittet angelos suos cum tubâ et voce magnâ, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum" [3].

Art. II. De judicio universali [4].

Resurrectionem sequetur judicium universale, cujus *existentiam* probabimus et *circumstantias* exponemus.

964. 1° *Thesis:* **Post resurrectionem judicium universale a Christo instituetur, in quo omnes homines de factis propriis rationem reddent.**

De fide est ex variis Symbolis quæ profitentur Christum venturum esse "judicare vivos et mortuos" [5], præcipue ex Symbolo *Athanasiano;* "ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis et reddituri sunt de factis propriis rationem" [6].

Probatur: (A) *Script.* Judicium universale, pluries a *Prophetis* annuntiatum [7], et in libro *Sapientiæ* vivide descriptum [8], sæpe et lucide a Christo et Apostolis prædicitur: "Filius enim hominis venturus est in glorià Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus [9]... Cùm autem venerit Filius hominis in majestate suâ, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ. Et congregabuntur ante eum *omnes gentes*, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves

[1] *Rom.*, IV, 17. — [2] *Joan.*, V, 28. — [3] *Matth.*, XXIV, 31.
[4] S. Thom., *Suppl.*, q. 87-90; Gengel, *Tr. de judicio universali;* Palmieri, p. 131-141; Pesch, n. 718-727.
[5] Denz.-Bann., 54 (17). — [6] Denz.-Bann., 40 (136).
[7] *Isa.*, XXIV, 16-23; LXVI, 15-24; *Dan.*, XII, 1-3.
[8] *Sap.*, V, 1-24. — [9] *Matth.*, XVI, 27.

ab hædis"[1], etc... "Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum[2]. — Omnes stabimus ante tribunal Christi[3]... Qui judicaturus est vivos et mortuos"[4].

965. (B) *Tradit.* Patres non minus diserte docent futurum esse judicium quam resurrectionem, supra, n. 957. De eo sermonem habet *S. Hippolytus* in libro *De Antichristo.* Hâc veritate utitur *S. Chrysostomus* ad pœnitentiam suadendam : "Ejus benignitate fidamus et pœnitentiam sollicite exhibeamus, priusquam dies ille veniat, in quo nihil nobis pœnitentia proderit : nunc enim in nobis tota res sita est; tunc vero judex solus erit judicii"[5]. Circumstantias judicii graphice describunt *S. Cyrillus Hierosol.*[6] et *S. Ephræm.*[7]. Doctrinam vero theologicam de judicio contrahit *S. Augustinus*[8].

966. (C) *Ratio* hujus judicii *convenientiam* exhibet : id siquidem decet quod divinam providentiam, majestatem Christi et gloriam electorum manifestat. Atqui judicium universale evidenter manifestabit : (a) *Dei providentiam;* sæpe in præsenti vitâ divina consilia scrutari non valemus, nec intelligere cur mala bonis, bona vero improbis sæpe eveniant; sed in die judicii ratio horum omnibus patebit, et Dei sapientiæ justitiæque laus ab omnibus tribuetur; (b) *Christi majestatem :* in primo adventu pauper, humilis, obediens visus est; tunc autem in majestate veniet, juste judicaturus eos qui injuste eum condemnaverunt vel rejecerunt, ut in nomine ejus omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum; (c) *electorum gloriam :* sæpe enim hi per vitam injuriis et persecutionibus vexati sunt : tunc autem manifeste et publice gloriâ coronabuntur, dum impii qui non semel ex fictis virtutibus famam sibi acquisierant, confusione et ignominiâ cooperientur.

---

[1] *Matth.*, XXV, 31-46. — [2] *II Cor.*, V, 10. — [3] *Rom.*, XIV, 10.
[4] *II Tim.*, IV, 1.
[5] *In Matth.*, homil. XIV, 4, *P. G.*, LVII, 222; Journel, 1172.
[6] *Cateches.*, XV.
[7] Præcipue in sermonibus qui *Paræneses* dicuntur.
[8] *De Civit. Dei*, l. XX, c. 30, *P. L.*, XLI, 704-708.

967. 2° **Circumstantiæ judicii.** (A) *Judex* erit Christus ipse in formâ humanâ : licet enim judicium sit a *Deo*, ut a *causâ principali*, sententia tamen a *Christo homine* pronuntiabitur, ut ex textibus jam citatis patet; et merito, nam convenit ut is, cujus redemptionis beneficio ad regnum cælorum admitti valemus, judicio præsideat [1]. Cum gloriâ et majestate veniet, Angelis eum comitantibus : "Tunc parebit signum Filii hominis in cælo" [2]; quod Patres de signo crucis intelligunt : hinc canit Ecclesia : "Hoc signum crucis erit in cælo, cùm Dominus ad judicandum venerit". — Cum Christo, et sub Christo, Apostoli judicabunt duodecim tribus Israel, quasi *assessores* [3], ratam habentes sententiam judicis.

968. (B) *Subjectum* judicii sunt *omnes homines*, ut ex textibus allatis constat; certum est quoad *adultos*. Communiter receptum quoad *parvulos;* ait enim *S. Thomas* [4] : "Etiam pueri ante perfectam ætatem decedentes in judicio comparebunt, non ut judicentur, sed ut videant gloriam judicis". Excipientur forsan infantes non baptizati, qui in limbo erunt. Probabile est etiam *angelos* fore judicandos, juxta illud : "Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari" [5].

969. (C) *Materia* judicii erit uniuscujusque vita integra, quidquid cogitatione, verbo, opere, commissione aut omissione, boni vel mali fecerimus : "Qui et illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium" [6]. Etiam verba otiosa manifesta fient : "Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii" [7]. Communius asseritur etiam peccata justorum in die judicii manifestanda, ut sic melius cognoscatur pœnitentia de illis peccatis et misericordia Dei : talis autem manifestatio nullam tristitiam aut pudorem Beatis afferet [8].

Probabilius judicium non per vocalem locutionem, sed per *mentalem manifestationem* fiet, ut tradit *S. Thomas* [9]; unde cito peragetur, et sententia statim exsecutioni mandabitur : "Et ibunt hi in supplicium æternum, illi autem in vitam æternam".

970. (D) *Locus* judicii dicitur esse vallis *Josaphat* [10]; cùm autem vox *Josaphat*, juxta chaldaicam interpretationem, idem significet ac *Deus judex*, nil ex hoc nomine deduci potest quoad judicii locum.

---

[1] S. Thom., *Suppl.*, q. 90, a. 1. — [2] *Matt.*, XXIV, 30. — [3] *Luc.*, XXII, 30.
[4] *Suppl.*, q. 89, a. 5, ad 3. — [5] *II Petr.*, II, 4.
[6] *I Cor.*, IV, 5; cfr. *Apoc.*, II, 23. — [7] *Matth.*, XII, 36.
[8] S. Thom., *Suppl.*, q. 87, a. 2. — [9] *Supplem.*, q. 88, a. 2. — [10] *Joel*, III, 2

971. (E) E variis Scripturæ locis colligunt Patres et theologi post conflagrationem mundi et judicium terram innovandam esse : "Novos vero cælos et novam terram, secundum promissa ipsius exspectamus"[1]. In quo autem illa innovatio consistat incertum est, et hâc de re theologi scientiæque cultores libere disputare possunt[2].

[1] *II Petr.*, III, 13; cfr. *Rom.*, VIII, 19; *Apoc.*, XXI, 1.

[2] De fine mundi ejusque renovatione cfr. **H. Faye**, *Sur l'Origine du Monde*, 2e ed. Paris, 1885, p. 306-308; **Stainier**, *La fin du monde*, in *Revue des Quest. Scientif.* 1898, p. 379-413; **Atzberger**, *Die Christliche Eschatologie*, 1890, p. 372-74; **E. Mangenot**, *Fin du Monde*, ap. *Vigouroux, Dict. de la Bible*, t. II, p. 2264 sq.

Conclusio generalis

THEOLOGIÆ DOGMATICÆ.

De Communione Sanctorum [1].

972. Status quæstionis. (A) Articulus de *communione sanctorum :* " Credo in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, *Sanctorum communionem*", Symbolo Apostolorum insertus apparet quinto sæculo apud Ecclesias Galliæ [2]. Duo significat, nempe communionem *inter varia membra* Ecclesiæ *militantis, patientis* et *triumphantis*, necnon participationem quamdam *bonorum spiritualium* quæ Ecclesiæ propria sunt; quæ duo sunt intime connexa : ex eo quod enim membra Ecclesiæ inter se uniuntur, merito infertur inter ea quamdam esse participationem eorumdem bonorum.

Hoc dogma altissimas projicit radices in alias veritates fidei catholicæ : (a) primario defluit e doctrinâ de *Christo angelorum et hominum capite* (*Tr. de Verbo incarnato*, n. 1194) : nam ex eo quod hi Christo capiti uniuntur, sequitur eosdem, per Christum et in Christo, *inter se conjungi*, et eorumdem *bonorum* per redemptionem acquisitorum *participes* esse; (b) connectitur etiam cum doctrinâ de *SS. Trinitate*, de *Gratiâ* et de *Sacramentis*, cùm bona spiritualia a Christo acquisita diffundantur *reapse* per totam Trinitatem et *attributive* per Spiritum Sanctum; et aliunde hæc primario consistant in *vitâ deiformi* seu *gratiâ*, quæ præcipue per *sacramenta* dispensatur; (c) necnon cum *Tr. de Ecclesiâ*, cùm Christus, quatenus Ecclesiæ caput, omnes fideles communi nexu ejusdem regiminis et doctrinæ eorumdemque sacramentorum coadunet; (d) tandem cum

---

[1] **S. Thom.**, 3, q. 8; **Suarez**, De Incarnat., disp. XXIII; **Petavius**, *De Incarnat.*, lib. XII, cap. 17; **Franzelin**, *De Ecclesiâ*, th. II, XVII-XX, XXII-XXV; **M. Lamache**, *Le Dogme de la Communion des Saints* (thèse), Lyon, 1912; **P. Bernard**, *Communion des Saints*, in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), III, 429-454; **R. Bour**, ibid., 454-480.

[2] Controvertitur autem utrum hic articulus primum in Galliâ ortus fuerit, an originem duxerit ab Oriente : cfr. **Kirsch**, *Die Lehre von der Gemeinschaft der Heiligen in christlichen Altertum*, 1900, ch. 6; **P. Bernard**, l. c., 429 sq.

doctrinâ de operibus *meritoriis* et *satisfactoriis*, necnon de *caritate* et *oratione*, quatenus omnes fideles, caritatis vinculo uniti, aliquam participationem accipiunt meritorum, satisfactionum et orationum aliorum Ecclesiæ membrorum, immo et intercessione Angelorum Beatorumque spiritualia consequuntur bona. Est igitur veluti *synthesis* præcipuorum fidei dogmatum.

(B) Quam doctrinam variis modis impugnant *Protestantes* : (a) alii dogma communionis Sanctorum intelligunt de quodam polytheismo in quo Sancti a catholicis colerentur sicut dii [1]; (b) alii nihil vident in communicatione reciprocâ meritorum nisi systema quoddam mere mechanicum justificationis quo homines ab extrinseco justificantur sine cooperatione morali [2].

Catholicæ doctrinæ expositione luculenter constabit quantum *Protestantes liberales* hoc dogma adulteraverint.

973. *Thesis* : **Datur communio sanctorum vi cujus omnia Christi membra per Christum et in Christo arctissime inter se uniuntur, atque spiritualia bona, etsi diverso gradu, participant.**

De fide est tum ex *Symbolo Apostolorum* tum ex *magisterio ordinario Ecclesiæ* [3].

Declaratur. Ecclesia in terrâ militans sub Romano Pontifice, Christi vicario, non est tantum *societas externa* quæ, in ordine ad vitam æternam, visibili regitur hierarchiâ, doctrinâ apostolicâ informatur et sacramentis pascitur, sed est simul *societas spiritualis et mystica*, cujus membra, per admirabile consortium caritatis et vitæ supernaturalis, cum Sanctissimâ Trinitate et Christo, cum Sanctis, Angelis et animabus Purgatorii, et inter se connectuntur.

Ex dictis in toto decursu hujus operis, res ita concipitur : (a) Deus et Christus in omnia Ecclesiæ membra dona gratiæ vel gloriæ infundunt; (b) in Deum et Christum membra Ecclesiæ refundunt laudes, gratiarum actiones ceterosque actus religionis, præsertim per orationem publicam quæ in

[1] **M. Nicolas**, *Le symbole des Apôtres*, p. 249; **A. Harnack**, *Dogmengeschichte*, § 46, p. 216.

[2] **A. Viguié**, art. *Communion des Saints*, in *Encyclopédie des sciences religieuses (Lichtenberger)*, III, 286.

[3] Quod constat ex universali expositione catechismorum; cfr. *Catechismo publicato per ordine di S. S. Pio X*, Roma, 1912, p. 31.

sacrificio Missæ suam perfectionem attingit; (c) Sancti intercedunt pro fidelibus terræ et Purgatorii animabus; (d) fideles terræ Sanctos orant et pro Purgatorii animabus deprecationes, satisfactiones et indulgentias offerunt; (e) animæ Purgatorii pro fidelibus terræ deprecantur.

Itaque, inter Deum et omnia Ecclesiæ membra, inter membra Ecclesiæ ad invicem, regnat caritas, quæ est "*vinculum perfectionis*", et eo usque tandem progredi debet ut in æternum omnes Sancti et omnes Angeli sint in unum consummati et unus cum Deo spiritus [1].

974. **Probatur** : (A) *Scripturâ*. (a) In *Synopticis* videmus a Christo annuntiari, præparari et fundari *regnum Dei* [2] in quo homines ad acquirendam *vitam spiritualem* [3] et *salutem* [4] coordinantur non tantum potestate hierarchicâ Ecclesiæ, sed mutuâ et maxime concordi *caritate* [5], ita ut efforment veram *familiam* cujus Deus est *Pater* [6]. Hoc autem regnum coalescit non tantùm ex fidelibus in terrâ degentibus, sed etiam ex electis et Angelis [7], quorum gaudium, præ flagranti quâ consumuntur caritate, increscit peccatoris etiam perditissimi conversione [8].

(b) Dogma communionis Sanctorum clarius elucescit in *Christi sermone* post ultimam cœnam : 1) declaratur unio discipulorum *cum Christo* comparatione vitis et ramorum : "Ego sum vitis, vos palmites; qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum" [9] : itaque, sicut rami a vite motum, succum et vim fructificandi accipiunt, ita fideles a Christo accipiunt motum et vitam spiritualem necnon vim fructus salutares proferendi; 2) postea vero eorum unio *inter se*, quæ aliquo modo imitatur unionem trium divinarum personarum [10] : "Omnes *unum sint*, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi *unum sint*... Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut *sint unum*, sicut et nos unum

[1] *I Cor.*, VI, 17. — [2] *Matth.*, III, 2; XII, 28; *Marc.*, I, 5; *Luc.*, 17, 20.
[3] *Matth.*, X, 14, 15, 40; XVIII, 17; *Marc.*, XVI, 15; *Luc.*, X, 16.
[4] *Matth.*, XII, 20.
[5] *Matth.*, XXII, 37-40; *Luc.*, XIV, 12-14; *Marc.*, XII, 33.
[6] *Matth.*, V, 45; VI, 9; *Luc.*, XI, 2; XII, 49.
[7] *Matth.*, XIX, 28; *Luc.* XX, 30. — [8] *Luc.*, XV, 10
[9] *Joan.*, XV, 5. — [10] *Joan.*, XVII, 21, 22.

sumus ". — Utramque unionem exponit *S. Joannes* [1] . " Quod vidimus, et audivimus annuntiamus vobis, ut et vos societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre et cum Filio ejus Jesu Christo ".

(c) Idem dogma sæpe et diserte proponit *S. Paulus*, asserens Christum esse *caput morale* corporis mystici, cujus nos membra sumus [2]; ex quo tria infert : 1) *singulos fideles* spiritualiter *proficere omnibus totius Ecclesiæ* militantis precibus, operationibus, gratiis et meritis, ita ut totum bonum communitatis sit uniuscujusque partis emolumentum [3] : omnes enim sumus *corpus Christi;* sed *corpus non est unum membrum, sed multa;* unde " si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra " [4]; 2) adesse insuper communionem inter Ecclesiam *militantem* et Ecclesiam *triumphantem :* siquidem caritas, quâ fideles conjunguntur nunquam excidit, ideoque precibus fiducialiter ad Sanctos accedere valemus : " Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum [5] "; 3) adhuc esse communionem inter Ecclesiam militantem et Ecclesiam patientem : siquidem Paulus effusâ caritate misericordias Domini carissimo Onesiphoro defuncto adprecatur [6].

975. (B) *Traditione* [7]. (a) Per *tria priora sæcula*, duo præcipua hujus dogmatis elementa sparsa inveniuntur in operibus Patrum, nempe participatio quædam omnium fidelium in bonis operibus et precibus ceterorum, necnon relationes inter Ecclesiam *militantem* et Ecclesiam *triumphantem.*

Ita *S. Clemens Papa* docet fideles unum corpus in Christo constituere, et in orationibus meritisque communicare, immo et Beatis

[1] *I^a Joan.*, I, 3.
[2] *Rom.*, XII, 4, 5; *I Cor.*, XII, 12-27; *Ephes.*, I, 22-23; *Coloss.*, I, 18, II, 19; III, 14-15, etc.
[3] *I Cor.*, XII, 4-6; *Ephes.*, IV, 4-6.
[4] *I Cor.*, XII, 14, 26, 27. — [5] *Heb.*, XII, 22-23.
[6] *II Tim.*, I, 18. — [7] P. **Bernard**, l. c., 432-447.

uniri quos imitari debent[1]; *S. Ignatius Martyr* se offert ut piacularem hostiam pro Ephesiis, orat pro fidelibus diversarum ecclesiarum, seseque fidelium orationibus commendat quæ in Deo et caritate fiunt[2]; *Clemens Alex.* describit angelos circumdantes discipulum Christi orantem etiam privatim; *Origenes*[3] diserte asserit, ex testimonio seniorum, Beatos pugnare nobiscum et adjuvare nos orationibus suis; quod et testatur *S. Cyprianus*[4].

(b) *Quarto sæculo*, magis explicite asseritur communio non solum cum Ecclesiâ *triumphante*, sed etiam cum Ecclesiâ *patiente* : missæ enim sacrificium offertur in memoriam eorum qui regnant cum Christo, " ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat ", et pro defunctis ut sit eis adjumentum[5].

Insuper jam *ratio* hujus communionis expenditur : —

1) *Græci*, cum *S. Basilio*, eam reponunt in influxu *Spiritûs Sancti*, qui non tantum fideles in terrâ degentes, sed etiam Beatos in cælo regnantes eâdem caritate coadunat, et ex utrisque unam efformat civitatem, quæ est civitas Dei[6].

2) *Latini*, cum *SS. Hilario*[7] et *Ambrosio*[8], eam potius referunt ad doctrinam *de Ecclesiâ* : cælestis Ecclesia est veluti forma Ecclesiæ terrestris, quam protegit et adjuvat; fideles autem, communione corporis Christi et virtutum praxi, disponuntur ad ingrediendam civitatem sanctam Jerusalem, et si qui peccaverint, fratrum orationibus niti debent ad veniam a Deo exposcendam.

976. (c) *Quinto sæculo*, *S. Augustinus* hujus doctrinæ theologicam synthesim tradit, quam postea sequentur et ampliabunt Scholastici.

1) Primo quidem tanquam principium inconcussum statuit *Ecclesiam* esse *corpus Christi*, et quidem caritate ad unitatem redactum[9]. Unde ii tantum hujus unitatis perfecte participes sunt qui habent caritatem[10] : hæretici autem et schismatici ab hâc unitate avulsi sunt, peccatores sunt membra ægra et languida : pro hæreticis et

[1] *I Corinth.*, XXXVIII, 1; LII, 2; LV, 6.

[2] *Ephes.*, VIII, 11; *Magnes.*, XIV; *Philad.*, V, 1, etc.

[3] *In Num.*, homil. XXIV, n. 1, *P. G.*, XII, 757; *De orat.*, XI, 1, *P. G.*, XI, 448.

[4] *De habitu virginum*, *P. L.*, IV, 464.

[5] Ita S. Cyrillus Hierosol., *Cateches.*, XXIII, 9, *P. L.*, XXXIII, 1116; ita pariter in ceteris *Liturgiis*.

[6] *Lib. de Spiritu S.*, XXVI, 61, *P. G.*, XXXII, 181.

[7] *Tract. in Ps. LXIV*, 6 et *CXXIV*, 4, *P. L.*, IX, 421, 681.

[8] *Expos. in Lucam*, V, 11, *P. L.*, XV, 1723

[9] *De unitate Ecclesiæ*, c. II, *P. L.*, XLIII, 392.

[10] *De baptismo contra Donatistas*, l. III, c. 17, *P. L.*, XLIII, 149.

peccatoribus est tamen orandum, ut ad Christum redeant. — Ad unitatem corporis Christi nobiscum pertinet *Ecclesia cœli* : " Templum ergo Dei sancta est Ecclesia, scilicet universa in cælo et in terrâ[1] "; pertinent omnes fideles ab initio (mundi) usque ad finem, " adjunctis etiam legionibus et exercitibus angelorum, ut fiat illa una civitas sub uno rege[2] ". — Neque a corpore Christi excluduntur animæ in Purgatorio detentæ, quæ pietate viventium relevantur, præsertim quando pro eis offertur sacrificium missæ (supra n. 942.) 2) Hujus autem corporis *caput* est *Christus*, *anima* est *Spiritus Sanctus* : " Totus Christus et caput et corpus est[3] ". " Societas unitatis Ecclesiæ Dei tanquam proprium est opus Spiritûs Sancti, Patre et Filio cooperantibus[4] ". 3) Ex quibus sequitur inter christianos *vitam esse communem*, quippe qui per Christum et in Christo virtute Spiritûs Sancti uniantur et ejusdem vitæ divinæ sint participes : " Officia diversa sunt, vita communis[5] "; fideles esse filios martyrum, qui pro nobis intercedunt et quos colere debemus : " Fructus laboris illorum etiam nos sumus[6] ".

977. (C) *Ratione convenientiæ.* (a) Sicut in ordine naturali lex *solidaritatis* viget, quâ omnes homines inter se connectuntur, et in multis a se mutuo dependent, ita decebat in ordine supernaturali justos cum Deo et inter se conjungi vitæ supernaturalis communitate, caritate affectivâ et effectivâ; ita enim Dei unitas et concordissima Trinitas glorificantur; (b) creaturæ nobiliores nobiliori operi Dei, æternæ scilicet saluti, cooperantur, dum sibi invicem auxilium et solamen afferunt : etenim " ad *bene esse* beatitudinis facit societas amicorum[7] "; (c) quod quidem præstant duce et adjuvante *Spiritu Sancto*, qui, cùm Ipse tamquam causa *principalis* omnes sanctificet, sive Angelos sive homines quibusdam utitur creaturis intellectualibus tanquam *instrumentis animatis* ad alias sanctificandas, et ita omnes in eâdem societate spirituali conjungit.

(b) Datâ vero *redemptione* generis humani *per Christum* Deum hominem, omnino decebat hanc communionem hominum cum Deo et inter se fieri per Eum qui est mediator

[1] *Enchiridion.*, c. 56, *P. L.*, XL, 258.
[2] *Enarr. in Psalm.*, XXXVI, serm. III, 4, *P. L.*, XXXVI, 385.
[3] *Serm.*, CXXXVII, n. 1, *P. L.*, XXXVIII, 754.
[4] *Serm.* LXXI, n. 20, *P. L.*, XXXVIII, 463.
[5] *Serm.* CCLXVII, n. 4, *P. L.*, XXXVIII, 1231.
[6] *Serm.* CCLXXX, I, n. 6., *P. L.*, XXXVIII, 1283.
[7] S. Thomas, *Sum. th.*, 1ª 2æ. q. 4, a. 8.

inter cælum et terram, et qui, postquam reconciliavit homines cum Deo, eosdem inter se conjunxit non solum arctissimo caritatis vinculo, sed etiam communicatione ejusdem vitæ deiformis. Qui enim plenitudinem vitæ in sinu Patris hauserat, et per assumptionem humanæ naturæ primogenitus in multis fratribus factus erat, eo ipso *caput* erat omnium hominum, secundum diversos gradus : *actu* beatorum, et justorum in terrâ aut in purgatorio degentium quibus gloriam aut gratiam largitur, immo et peccatorum quibus fidem et spem concedit; *in potentiâ* hæreticorum et infidelium, quibus meruit gratiam salutis, et in quos influit ut eos ad fidem adducat ; ideoque beati, justi et peccatores per Christum unum efficiunt corpus, et, sicut membra ejusdem corporis, ejusdem vitæ, etsi diverso gradu participes fiunt. — Quia vero Christus est etiam caput Angelorum, etsi minus perfecte quam hominum, in eos infundens gloriam saltem accidentalem, per Eum homines Angelis uniuntur, et cum eis unum corpus mysticum efficiunt.

978. **Consectaria.** Ex hâc sanctorum communione quædam consectaria sponte fluunt :

(A) Omnia membra corporis Christi mystici se mutuo diligere debent *fraternâ caritate.* Id sane Christus inculcat, dicens : " In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem [1] ". Idem Apostoli prædicant, v. g., *S. Paulus,* Corinthios hortans " ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita sint membra [2] "; *S. Joannes,* discipulis scribens : " diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis [3] ", eosque monens nullum diligere Deum si fratrem suum oderit [4]. Quæ caritas non solum *affectiva* sed et *effectiva* esse debet, immo quandoque *heroica :* " Quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere... Non diligamus verbo, neque linguâ, sed opere et veritate [5] ".

(B) Hæc autem caritas *manifestatur* per *orationem,* præsertim *publicam,* in quâ fideles Patrem laudant et glorifi-

[1] *Joan.*, XIII, 35. — [2] *I Cor.*, XII, 25. — [3] *I Joan.*, III, 23.
[4] *I Joan.*, IV, 20. — [5] *I Joan.*, III, 16, 18.

cant, et ab Eo non solum pro se, sed etiam pro fratribus quidquid ad salutem necessarium aut utile est enixe postulant, Christum imitantes qui ita nos docuit orare : *Pater noster*... Inter eas preces eminet oratio liturgica seu eucharistica, in quâ commemoramus Angelos et Beatos, ut cum eis Deum magnificemus, animas in Purgatorio detentas ut Deus eis largiatur locum refrigerii, lucis et pacis, necnon omnes vivos ut in electorum grege numerentur.

979. Ex dictis satis apparet communionem Sanctorum esse quasi *synthesim* theologiæ tùm dogmaticæ tùm moralis. Etenim : (a) Deus unus et trinus est *causa exemplaris* hujus communionis : " Ut sint unum sicut et nos unum sumus[1] "; *causa efficiens principalis* est reapse tota Trinitas, quæ sola gratiam et gloriam seu participationem vitæ divinæ largiri potest; et per attributionem Spiritus Sanctus; *causa instrumentalis principalis* et *meritoria* est Christus, utpote caput Ecclesiæ in suo triplici statu consideratæ; *causa instrumentalis secundaria* sunt sacramenta; *causa formalis* est gratia, cum comitatu virtutum infusarum, quâ vitæ divinæ participes efficimur; *causa finalis* et *consummatio* est gloria cælestis in quâ erit societas perfecta et æterna sanctorum cum Christo et gloriosâ Trinitate. (b) Omnia autem præcepta et consilia ac virtutum exercitium ad hoc tendunt ut caritas magis ac magis in corpore Christi augeatur, et ita unio inter membra et cum Capite magis ac magis perficiatur usque dùm consummetur in beatissimâ visione et caritate et possessione Dei, cui sit honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Finem huic *Synopsi theologiæ dogmaticæ* imponens, ea omnia quæ scripsi judicio Ecclesiæ humiliter subjicio : si quæ sint, præter intentionem, minus recte dicta, ea pro non scriptis haberi volo, et a lectoribus emendari.

---

[1] *Joan.*, XVII. 22.

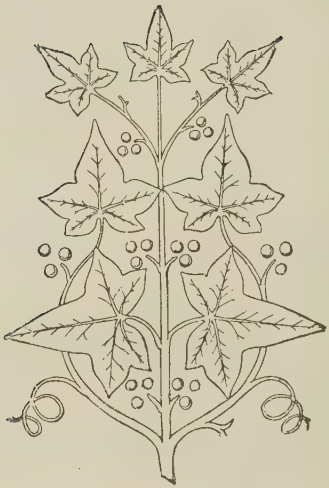

EXCERPTA E CODICE.

De Baptismo. Can. 737 : " Baptismus, sacramentorum janua ac fundamentum, omnibus in re vel saltem in voto necessarius ad salutem, valide non confertur, nisi per ablutionem aquæ veræ et naturalis cum præscripta verborum forma ".

Can. 742 : " Baptismus non sollemnis (in mortis periculo) potest a quovis ministrari, servata debita materia, forma et intentione; quatenus vero fieri potest, adhibeantur duo testes, vel saltem unus, quibus baptismi collatio probari possit. — Si tamen adsit sacerdos, diacono præferatur, diaconus subdiacono, clericus laico et vir feminæ, nisi pudoris gratiâ deceat feminam potiusquam virum baptizare, vel nisi femina noverit melius formam et modum baptizandi. "

Can. 779. " Ad collatum baptismum comprobandum, si nemini fiat præjudicium, satis est unus testis omni exceptione major, vel ipsius baptizati jusjurandum, si ipse in adultâ ætate baptismum receperit ".

De Confirmatione. Can. 780 : " Sacramentum confirmationis conferri debet per manus impositionem cum unctione chrismatis in fronte et per verba in pontificalibus libris ab Ecclesiâ probatis præscripta ".

Can. 781, § 2 : " Unctio ne fiat aliquo instrumento, sed ipsâ ministri manu capiti confirmandi rite imposita ".

Can. 787 : " Quamquam hoc sacramentum non est de necessitate medii ad salutem, nemini tamen licet, oblata occasione, illud negligere; imo parochi curent ut fideles ad illud opportuno tempore accedant ".

Can. 793-800 sic contrahuntur :

Ex vetustissimo Ecclesiæ more, in Confirmatione *unus* patrinus adhibendus est, si fieri possit.

Ut quis sit *valide* patrinus, oportet : **a**) sit ipse confirmatus; **b**) nulli hæreticæ aut schismaticæ sectæ adscriptus, nec ullâ ex pœnis notatus quæ prohibent ne quis sit patrinus in baptismo; **c**) non sit pater, mater, conjux confirmandi; **d**) a confirmando ejusve parentibus vel tutoribus, vel, si hi desint aut renuant, a ministro vel a parocho sit designatus; **e**) confirmandum in ipso confirmationis actu physice tangat.

Ut autem quis *licite* sit patrinus, oportet : a) sit alius a patrino baptismi, nisi rationabilis causa, judicio ministri, aliud suadeat, aut statim post baptismum legitime confirmatio conferatur; b) sit ejusdem sexus ac confirmandus, nisi aliud ministro in casibus particularibus ex rationabili causâ videatur; c) serventur præterea quæ præscripta sunt ut quis sit licite patrinus in baptismo.

Nomina ministri, confirmatorum, parentum et patrinorum parochus inscribat in peculiari libro, et insuper in baptismali libro. — Ad collatam confirmationem probandam satis est unus testis omni exceptione major, vel ipsius confirmati jusjurandum, nisi confirmatus fuerit in infantili ætate.

De Eucharistiâ. Can. 814 : " Sacrosanctum Missæ sacrificium offerri debet ex pane et vino, cui modicissima aqua miscenda est ".

Can. 817 : " Nefas est, urgente etiam extrema necessitate, alteram materiam sine altera, aut etiam utramque, extra Missæ celebrationem, consecrare ".

Can. 851 : " § 1. Sacerdos sacram communionem distribuat azymo pane vel fermentato, secundum proprium ritum. § 2. Ubi vero necessitas urgeat nec sacerdos diversi ritus adsit, licet sacerdoti orientali qui fermentato utitur, ministrare Eucharistiam in azymo, vicissim latino aut orientali qui utitur azymo, ministrare in fermentato, at suum quisque ritum ministrandi servare debet ".

Can. 866 : " § 1. Omnibus fidelibus cujusvis ritus datur facultas ut, pietatis causâ, sacramentum Eucharisticum quolibet ritu confectum suscipiant. § 2. Suadendum tamen ut suo quisque ritu præcepto communionis paschalis satisfaciant; sanctum Viaticum moribundis ritu proprio accipiendum est; sed urgente necessitate, fas esto quolibet ritu illud accipere ".

Can. 854 : " § 1. Pueris qui propter ætatis imbecillitatem nondum hujus sacramenti cognitionem et gustum habent, Eucharistia ne ministretur. § 2. In periculo mortis, ut sanctissima Eucharistia pueris ministrari possit ac debeat, satis est ut sciant Corpus Christi a communi cibo discernere illudque reverenter adorare. § 3. Extra mortis periculum plenior cognitio doctrinæ christianæ et accuratior præpa-

ratio merito exigitur, ea scilicet quâ ipsi fidei saltem mysteria necessaria necessitate medii ad salutem pro suo captu percipiant, et devote pro suæ ætatis modulo ad sanctissimam Eucharistiam accedant. § 4. De sufficienti puerorum dispositione ad primam communionem judicium esto sacerdoti a confessionibus eorumque parentibus aut iis qui loco parentum sunt. § 5. Parocho autem est officium advigilandi, etiam per examen, si opportunum prudenter judicaverit, ne pueri ad sacram Synaxim accedant ante adeptum usum rationis vel sine sufficienti dispositione, itemque curandi ut usum rationis assecuti et sufficienter dispositi quamprimum hoc divino cibo reficiantur".

Can. 858 : " § 2. Infirmi tamen qui jam a mense decumbunt sine certâ spe ut cito convalescant, de prudenti confessarii consilio sanctissimam Eucharistiam sumere possunt semel aut bis in hebdomada, etsi aliquam medicinam vel aliquid per modum potus antea sumpserint". Notetur quod jam *omnibus*, et non tantum iis qui Oratorium in domo suâ habent, liceat sic Eucharistiam accipere semel aut bis in hebdomadâ.

Can. 863 : " Excitentur fideles ut frequenter, etiam quotidie, pane Eucharistico reficiantur ad normas in decretis Apostolicæ Sedis traditas; utque Missæ adstantes non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam sanctissimæ Eucharistiæ perceptione, rite dispositi communicent".

Can. 864 : " § 1. In periculo mortis, quâvis ex causâ procedat, fideles sacræ communionis recipiendæ præcepto tenentur. § 2. Etiamsi eadem die sacra communione fuerint refecti, valde tamen suadendum, ut in vitæ discrimen adducti denuo communicent. § 3. Perdurante mortis periculo, sanctum Viaticum, secundum prudens confessarii consilium, pluries, distinctis diebus, administrari et licet et decet".

Can. 867 : " § 3. In Sabbato Sancto sacra communio nequit fidelibus ministrari nisi inter Missarum sollemnia vel continuo ac statim ab iis expletis".

De Extremâ Unctione. Can. 937 : " Extremæ unctionis sacramentum conferri debet per sacras unctiones, adhibite

oleo olivarum rite benedicto, et per verba in ritualibus libris ab Ecclesiâ probatis præscripta ".

Can. 938 : " Hoc sacramentum valide administrat omnis et solus sacerdos ".

Can. 940 : " Extrema unctio præberi non potest nisi fideli, qui post adeptum usum rationis ob infirmitatem vel senium in periculo mortis versetur ".

Can. 941 : " Quando dubitatur num infirmus usum rationis attigerit, num in periculo mortis reipsa versetur vel num mortuus sit, hoc sacramentum ministretur sub conditione ".

De Ordine. Can. 948 : " Ordo ex Christi institutione clericos a laicis in Ecclesiâ distinguit ad fidelium regimen et cultus divini ministerium ".

Can. 951 : " Sacræ ordinationis minister ordinarius est Episcopus consecratus; extraordinarius, qui, licet charactere episcopali careat, a jure vel a Sede Apostolica per peculiare indultum potestatem acceperit aliquos ordines conferendi "

Index rerum alphabeticus

Abercii inscriptio, 380.

Ablutio aquæ est materia proxima baptismi, 272.

Accidentia eucharistica objectivam realitatem servant, 387; sine subjecto subsistunt, 404; solvuntur difficultates ex his accidentibus desumptæ, 404, 407.

Acolythatus, 582.

Adductio non sufficit ad transsubstantiationem, 397.

Adrumetini monachi de gratiâ, 27, 48.

Æternitas pœnarum inferni : a quibus negatur? 616; demonstratur, 617; rationi non adversatur, 624.

Agilitas corporum Beatorum, 613.

Albigenses de Sacramentis, 188; de Eucharistiâ, 350.

Alexander VIII damnat Jansenianos, 83, 93.

Alphonsi de Liguori (S.) systema de gratiâ efficaci, 100.

Altare ejusque apparatus, 514.

Ambrosius (S.) de necessitate gratiæ, 45; præsertim quoad tentationes, 64; de gratiâ habituali, 113, 134, 141; de necessitate baptismi, 290; de sufficientiâ caritatis cum voto baptismi, 295; de reali Christi præsentiâ in eucharistiâ, 377; de transsubstantiatione, 385; de æternitate pœnarum, 622.

Amentes quoad baptismum, 299, 300; confirmationem, 325; communionem, 451; ex. unctionem, 542.

Americæ Latinæ plen. Concilium, de primâ sollemni communione, 448, not. 2.

Amor beatificus, 610.

Amor Dei naturalis quo sensu possibilis sine gratiâ? 74. Amor Dei erga nos effulget in Eucharistiâ, 410.

Amor erga Christum in Eucharistiâ augetur, 433.

Anabaptistæ de baptismo per immersionem, 272.

Anglicanæ ordinationes, 577.

Anglicani, de cœnâ Domini, 351; de sacrificio missæ, 473; de ordine, 556.

Antichristus, 645.

Appetitus videndi Deum, 152, 606.

Applicatio fructuum missæ, 500.

Aqua baptismi, 269.

Arausicani II canones præcipui, 5.

Attentio in ministrandis sacramentis, 245.

Attritio in baptismi receptione, 301; in ex. unctione, 540.

Augmentum gratiæ est objectum meriti, 167.

Augustana confessio de cœnâ Domini, 351.

Augustini (S.) doctrina de gratiæ actualis necessitate, 45; etiam ad initium fidei, 48; de gratuitate gratiæ, 52; de perseverantiâ, 57; de necessitate gratiæ ad superandas tentationes, 64; ad bonum naturale faciendum, 72; de dispensatione gratiæ, 77; etiam peccatoribus, 79; de libero arbitrio sub influxu gratiæ, 89; de cooperatione cum gratiâ, 94; de remissione peccatorum per gratiam, 113; de notione sacramenti, 184; de numero sacramentorum, 194; de causalitate sacramentorum, 216; de reviviscentiâ Baptismi, 225; de cha-

ractere sacramentali, 229; de efficaciâ sacramentorum ab indignis collatorum, 237; de necessitate baptismi quoad infantes, 290; de præsentiâ Christi in Eucharistiâ, 377; de sacrificio missæ, 478; de sacramento ordinis, 560; de æternitate pœnarum inferni, 623.

Augustiniani de necessitate gratiæ ad opus naturaliter bonum, 68; de gratiâ efficaci, 100.

Aureolæ Beatorum, 614.

Azymus panis ad eucharistiam, 418.

Baii errores de gratiâ exponuntur, 31; confutantur, 68, 73.

Balsamum in confirmatione, 320.

Baltimorense C. II de Sacramentalibus, 258, not. 1; de baptismo infantium, 298; de baptismo neo-conversorum, 303; de visitando SS. Sacramento, 396, not. 1; de ministrando viatico, 468, not. 1; de communione paschali, 446, not. 1; de modo servandi SS. eucharistiam, 469; de missis fundatis, 505.

Baltimorense C. III de obligatione ministrandi sacramenta, 246, not. 1.

Bannez thomismum propugnat, 96.

Baptismi sacramentum, 263; definitio, 263; figuræ, 263; divina institutio, 264; materia remota, 269; proxima, 272; forma, 276; effectus, 280; minister, 304; subjectum, 286; necessitas, 286; media quibus suppletur, 292; iteratio, 301; baptismus flaminis, 294; baptismus sanguinis, 292; baptismus infantium, 297; acatholicorum, 298; adultorum, 300; neoconversorum, 302; baptismus in nomine Christi, 302.

Baptistarum errores exponuntur, 272; confutantur, 272, 287.

Basilius (S.) de gratiâ habituali, 112, 132.

Beati in cœlo Deum vident, 596; sunt impeccabiles, 615.

Beatitudo naturalis ac supernaturalis, 606.

Beatitudinis essentia, 606.

Benedictio SS. Sacramenti, 396.

Beda Ven. de ex. unctione, 529.

Bellarminus de gratiâ congruente, 97; de internâ justificatione per gratiam, 114; de Purgatorio, 643.

Bellord de sacrificio missæ, 482.

Benedictio aquæ baptismalis, 270.

Benedictus XII de intuitivâ Dei visione, 596.

Berengarii error de eucharistiâ, 350.

Bessarion de epiclesi, 427.

Billot (Card.) de possibilitate pro justis supernaturaliter agendi sine gratiâ actuali, 54; de essentiâ gratiæ actualis, 95, not. 2; de causalitate sacramentorum, 219; de sacrificio Missæ, 485; de sacramentalitate ordinum minorum, 566.

Boëtius de beatitudine, 606.

Bonaventura (S.) de remedio peccati originalis, 179; de causalitate morali sacramentorum, 217; de Purgatorio, 643.

Bretschneider de sensu vocis κιώνιον.

Butler de Purgatorio, 641.

Cælestinus I de necessitate gratiæ ad superandas tentationes, 65.

Cælum, 596.

Cæsarius (S.) semi-pelagianos confutat, 49.

Cajetanus de salute non-baptizatorum infantium, 86, 297.

Calvinistæ seu Presbyteriani de gratiæ necessitate, 30; de gratiæ dispensatione, 76, 82; de gratiâ insuperabili, 87; de sacramentorum numero, 188; de eorum efficaciâ, 212; de confirmatione, 315; de præsentiâ Christi in eucharistiâ, 351; de sacrificio missæ, 473; de ex. unctione, 525; de ordine, 555; de Purgatorio, 637.

Cassianus semi-pelagianismo favet, 27.

Catechumeni quomodo ad baptismum præparabantur, 308.

Catharinus de certitudine propriæ justificationis, 128; de intentione ministri sacramentorum, 241.

Causalitas sacramentorum, 212, 217.
Cave A., de sacrificio Cœnæ, 476, not. 1.
Ceremoniæ sacramentorum, 255; baptismi, 368; confirmationis, 330.
Character sacramentalis, 227; ejus natura, 230; dotes, 232.
Chiliasmus, 594.
Chrisma, materia confirmationis, 321.
Christus sacramentorum institutor, 189; præsertim eucharistiæ, 353; substantialiter præsens in eucharistiâ, 357.
Chrysostomus (S.) de gratiæ necessitate, 44; etiam aliquando ad bonum naturale peragendum, 64, 71; de libero arbitrio sub influxu gratiæ, 89; de gratiâ habituali, 112; de sacramentorum efficaciâ, 216; de baptismi effectibus, 284; de præsentiâ Christi in eucharistiâ, 376.
Circumcisionis origo et significatio, 180.
Circumscriptive in loco non est Christus in eucharistiâ, 400.
Claritas corporum beatorum, 613.
Clericorum a laicis distinctio, 556.
Clemens (S.) Papa de ordine, 559.
Clemens Alex. de effectibus baptismi et gratiâ sanctificante, 111; de eucharistiâ, 374.
Cœlestius pelagianismi fautor, 26.
Communio sacramentalis non est necessaria necessitate medii, sed præcepti, 440; communio sub utrâque specie, 442; communionis paschalis præceptum, 446; prima communio puerorum, 447; communio amentium etc., 451; communio frequens, 459; communio spiritualis, 464.
Communio sanctorum, 658.
Condignum meritum, 155.
Confirmatio est sacramentum a Christo institutum, 315; ejus materia et forma, 318; effectus, 322; subjectum, 325; minister, 327; ceremoniæ, 330.
Congruismus, 97.
Consensus ad Sacramenta recipienda necessarius, 251.
Constitutiones Apost. de eucharistiâ, 381.
Consubstantiatio rejicienda, 383.
Contenson de necessitate postulandi gratiam, 59; gratiam servandi et augendi, 153.
Copia confessarii quandonam deest? 454.
Corpus Christi realiter præsens in eucharistiâ, 357; quomodo? 399.
Cultus Christo in eucharistiâ debitus, 394.
Cyprianus (S.) de necessitate gratiæ, 44, 64; de necessitate fidei in ministro sacramentorum, 234; de necessitate baptismi, 290; de baptismo et confirmatione, 316; de ministro sacrificii missæ, 496; de Beatis, 602.
Cyrillus Alex. (S.) de gratiâ habituali, 112, 140; de inhabitatione Spiritus S., 132.
Cyrillus Hieros. (S.) de gratiâ habituali, 141; de confirmatione, 317; de reali Christi præsentiâ in eucharistiâ, 375; de transsubstantiatione, 385; de sacrificio missæ, 477; de precibus pro defunctis, 639.

Damnatorum pœnæ sunt æternæ, 616; earum natura, 629.
Damni pœna in inferno, 629.
Decentia corporis ad communionem requisita, 459.
Definitive in loco, 400.
Diaconatus sacramentalitas, 565; materia et forma, 583; virtutes ei adnexæ, 583.
Diaconus minister extraordinarius baptismi, 305; sacræ communionis, 465.
Dissimulatio sacramentorum, 250.
Dona Spiritûs S. : notio et existentia, 145; numerus, 146.
Dotes corporis gloriosi, 613.
Drouin de intentione ministri sacramentorum, 241.
Durandus de causalitate sacramentorum, 217; de naturâ characteris, 230, not. 3; de transsubstantiatione, 383, not. 3.

Efficacia gratiæ, 37, 88, 97; efficacia sacramentorum, 212; utrum moralis an physica? 217.
Eleemosyna quatenus sacramentale, 256.
Elevans gratia, 36.
Elias propheta, num mortuus? 591; num iterum veniet? 645.
Ephræm (S.) de judicio, 655.
Epiclesis eucharistica, 425.
Epiphanius (S.) Origenem impugnat de æternitate pœnarum, 622.
Episcopatus est sacramentum, 562; num presbyteralem potestatem complectatur? 563; ejus materia et forma, 585.
Episcopi presbyteris superiores, 562; ministri confirmationis, 327? ministri ordinis, 576.
Erasmus de obligationibus baptismi, 291.
Eucharistia : figuræ, 347; varia nomina, 347. Eucharistia a Christo instituta, 353; non est figura corporis Christi, sed illud vere continet, 357; quomodo Christus est præsens in eucharistiâ, 382; cultus eucharistiæ debitus, 394; eucharistia divina attributa manifestat, 409; virtutes promovet, 410; eucharistiæ materia et forma, 416; effectus, 431; minister, 465; subjectum, 439; necessitas, 439; cfr. *communio, missa.*
Excæcati non privantur omni gratiâ, 80.
Excitans gratia, 36, 95.
Exorcismi in Baptismo, 309.
Exorcistatus, 582.
Extremæ Unctionis sacramentum : notio et existentia, 524; materia, et forma, 532; effectus, 537; minister, 545; subjectum, 542.

Facienti *quod in se est Deus non denegat gratiam*, 84.
Faustus Regiensis semi-pelagianus, 27.
Fides non requiritur ad omnem actum bonum. 60: fides ad justificationem requisita, sed non sola, 120; non est fiducia, 124.
Fiducia a fide distincta, 124.
Forma sacramentorum, 205; mutatio vitanda in formâ, 207; unio materiæ et formæ in sacramentis, 210.
Fructus sacrificii missæ, 500.
Fulgentius (S.) **Rusp.** contra semi-pelagianos, 49.

Gardeil A. de distinctione virtutum et donorum, 147.
Gehennæ nomen, 618, not. 3.
Gloria æterna : gloria animæ, 607; gloria corporis, 613; lumen gloriæ, 618.
Gonet de naturâ gratiæ habitualis, 139, not. 2.
Gratia : notio, 22; præcipuæ divisiones, 24, 95; errores circa gratiam, 26.
Gratiæ actualis natura, 33; species, 36; necessitas ad opera supernaturalia, 38; ad initium fidei, 47; ad perseverantiam, 54; ad venialia vitanda, 58; ad tentationes superandas, et ad legem integre servandam, 61; ad amorem Dei. — Gratiæ actualis gratuitas, 50. — Gratiæ dispensatio fidelibus, 76; peccatoribus, 78; etiam obduratis, 80; infidelibus, 81. — Gratia, etiam efficax, non est necessitans, 88; datur gratia vere et mere sufficiens, 91; quomodo gratia efficax a sufficiente distinguitur, juxta Molinistas, 97; Congruistas, 97; Thomistas, 99; Augustinianos, 100; S. Alphonsum, 100.
Gratiæ habitualis notio, 103; existentia et natura, 105; incompossibilitas cum peccato mortali, 115; effectus formales, 116; adeptio, 119; proprietates, 125; theologica exspolitio, 131; gratia increata, 131; gratia creata, 137; ejus distinctio a caritate, 143. Cfr. *justificatio.*
Gratiæ ordo est vere supernaturalis, 149.
Gratiæ gratis datæ, 148.

Gratiæ sacramentalis notio, 221; reviviscentia, 225.
Gregorius M. (S.) de sacrificio missæ, 479; de gratiâ ordinatione collatâ, 560; de precibus pro defunctis, 640.
Gregorius Naz. (S.) de possibilitate faciendi aliquod bonum naturale sine gratiâ, 71; de sacrificio missæ, 478; de pœnis inferni, 621.
Gregorius Nys. (S.) de Christi præsentiâ in eucharistiâ, 376; de transsubstantiatione, 385; de ordine, 560; de æternitate pœnarum inferni, 622.
Gulielmus Antisiodor. de materiâ et formâ sacramentorum, 205.

Habitualis gratia, 103; cfr. **Gratia.**
Habitus entitativus, operativus, 144.
Hæreticis quomodo gratia confertur, 81.
Harnack de institutione eucharistiæ, 354; de ejus materiâ, 420, not. 1.
Heitmüller W. de institutione baptismi, 265, not. 1; eucharistiæ, 355.
Henoch, num mortuus, 591; num rediturus? 645.
Heredes Dei efficimur per gratiam, 117.
Hermas de necessitate baptismi, 290.
Hierarchia ecclesiastica, 554.
Hieronymus (S.) de possibilitate faciendi aliquod bonum naturale sine gratiâ, 71; de discrimine inter episcopos et presbyteros, 563; de æternitate inferni, 622.
Hilarius (S.) de necessitate gratiæ, 44; de præsentiâ Christi in Eucharistiâ, 377.
Hodge, calvinista, de corruptione hominis lapsi, 67, not. 4; de dispositionibus ad sacramenta, 252.
Hoffmann G. de institutione eucharistiæ, 355.
Hordeum non est materia consecrabilis, 417.
Hovey, baptista, de baptismo per immersionem, 272.
Hugo Victorinus de notione sacramenti, 185.
Hurter de unione justi cum Deo per gratiam, 134.

Identitas corporis in resurrectione, 646, 652.
Ignis inferni natura, 633; quomodo cruciat spiritus, 634.
Ignis purgatorii, 643.
Illuminatio mentis per gratiam, 33.
Immersio in baptismo non est necessaria, 272.
Impanatio, 383.
Impassibilitas corporum beatorum, 613.
Impeccantia beatorum, 615.
Impotentia moralis et physica, 61.
Inæqualitas beatitudinis, 596.
Indigni quoad sacramentorum susceptionem, 247.
Induratio non privat omni gratiâ, 80.
Infantes gratiam accipiunt, 86; baptizari debent, 287; et quidem *quamprimum*, 297; quid vero de infantibus acatholicorum? 298.
Infernus existit, 616; pœnarum inferni æternitas, 618; acerbitas, 630; inæqualitas, 634; mitigatio, 635.
Infideles aliquod bonum naturale agere possunt, 68; non autem totam legem servare, 61; infidelibus datur gratia, 82; quomodo? 83.
Infusio aquæ in baptismo, 272.
Inhabitatio Spiritûs S. in animâ justi, 131.
Initium fidei, quid et num gratiam requirat? 47.
Innocentius I. (S.) pelagianos condemnat, 46; de confirmatione, 317; de ex. Unctione, 530; de ordine, 560.
Inspiratio voluntatis per gratiam, 34.
Intellectus beatorum quomodo Deum videt? 608.
Intentio in ministro sacramentorum requisita, 240; interna aut externa, 241; virtualis aut habitualis, 243; absoluta et conditionata, 244; determinata, 244.

Irenæus (S.) de libero arbitrio sub influxu gratiæ, 89; de intrinsecâ justificatione, 111.
Isidorus (S.) de efficaciâ sacramenti, 185.
Iteratio sacramentorum, 211.

Jansenistæ, 31; de necessitate fidei ad bona opera, 68; de distributione gratiæ, 76, 82; de gratiâ necessitante et mere sufficiente, 88; de frequenti communione, 460.
Jejunium eucharisticum : ejus notio, 455; obligatio, 456; causæ excusantes, 457.
Jeremiæ, Patriarch. C. P., testimonium de septem sacramentis, 190.
Judaizantes de gratiâ, 26.
Judicium particulare, 591; generale, 654.
Jülicher de institutione eucharistiæ, 354.
Justificare, quid significat? 103.
Justificatio : notio, 103; elementa, 104; existentia et natura, 105; secundum Scripturam, 105; secundum Patres, 111; ejus effectus, 116; dispositiones ad justificationem requisitæ, 119; sola fides ad justificationem non sufficit, 120; justificationis incertitudo, 127; inæqualitas, 129; amissibilitas, 129. Virtutes in justificatione infusæ, 142; dona cum justificatione infusa, 145.
Justinus (S.) de verâ remissione peccati per gratiam, 111.
Justis omnibus datur gratia vere sufficiens, 76, 91.

Kern confutat *Schell* de dispositionibus ad Ex. Unctionem, 540, not. 1.
Klee de infantibus sine baptismo morientibus, 297.
Koch de præsentiâ Christi in Eucharistiâ, 403, not. 4.

Laicorum a clericis distinctio, 556.
Lectoratus, 581.
Leo Magnus de excellentiâ gratiæ, 153.
Leo XIII de inhabitatione Spiritûs S. 136; de anglicanis ordinationibus, 578.
Lex naturalis integra sine gratiâ servari nequit, 61.
Liber vitæ, 594.
Libertas humana sub influxu gratiæ, 88.
Liguori de gratiæ efficaciâ, 100.
Linteamina sacra, 516.
Locus celebrationis missæ, 510; locus interdictus, 512; exsecratus, 512; pollutus, 513.
Lombardus (P.) de causâ formali justificationis, 135; de notione sacramenti, 185; de institutione Confirmationis et Ex. Unctionis, 198.
Lugo de determinatione materiæ et formæ sacramentorum, 202; de essentiâ sacrificii missæ, 482, 484.
Lumen gloriæ, 608.
Lutherus et **Lutheranismus**, 29; de necessitate gratiæ ad opera ethice bona, 67; de dispensatione gratiæ, 76, 82; de gratiâ necessitante, 87; de naturâ justificationis, 104; de fide justificante, 119; de proprietatibus justificationis, 127; de merito, 162; de numero sacramentorum, 188; de eorum efficaciâ, 212; de charactere, 227; de Confirmatione, 314; de præsentiâ Christi in Eucharistiâ, 351; de transsubstantiatione, 382; de sacrificio missæ, 473; de Ex. Unctione, 525.

Macarius Magnes de eucharistiâ, 376.
Malachias de sacrificio missæ, 473.
Manûs impositio in confirmatione, 321; in ordinatione, 557, 559, 568, 569.
Martene de formis sacramentorum, 202, not. 2; 321, not. 3; de adoratione eucharistiæ, 395, not. 5.
Martyrium vices supplet baptismi, 292.
Materia sacramentorum : quo sensu a Christo determinata? 201; notio et

existentia, 204; mutationes in eâ vitandæ, 207; unio materiæ et formæ in sacramentis, 210; materia baptismi, 268; confirmationis, 318; eucharistiæ, 416; ex. unctionis, 532; ordinis, 567.
Medicinalis gratia, 36.
Meritum : notio et species, 154; conditiones, 156; existentia, 162; objectum, 166.
Milevitanum II, 46.
Millenariorum error, 594.
Minister sacramentorum : qualitates in eo requisitæ, 234; ejus officia, 245. — Minister missæ inserviens, 518.
Missa ut sacrificium novæ legis, 471; definitio, 472; existentia, 473; essentia, 481; effectus, 486; valor, 491; subjectum, 492; minister, 495; ministri obligationes quoad missæ celebrationem, 496; quoad applicationem fructuum, 500; quoad stipendium, 501; quoad missas fundatas, 505; quoad missam pro populo, 506; quoad tempus celebrandi, 508; quoad binationem, 509; quoad liturgica præcepta, 510. — Missæ interruptio, 518.
Modernistæ de gratiâ, 29; de institutione sacramentorum, 198; de baptismo, 265; de eucharistiâ, 352; de ex. unctione, 525; de ordine, 555.
Molinismus de necessitate gratiæ pro justis, 54; de modo quo gratia in actus nostros agit, 94; de discrimine inter gratiam operantem et cooperantem, 95; de gratiâ efficaci, 97.
Mors corporis est lex universalis, 590.
Mundus finem habebit, 644.
Mutationes vitandæ in materiâ et formâ sacramentorum, 207.
Mysticum corpus Christi, 660.

Naturalismus negat aut minuit gratiæ necessitatem, 26.
Necessitas medii et præcepti, 287.
Nicænum concilium de necessitate communionis, 445.
Newman G. H., de necessitate gratiæ ad perseverandum, 57, not. 5; de verâ et intrinsecâ justificatione peccatoris, 110, not. 1; necessitate bonorum operum, 123, not. 4; de non repugnantiâ transsubtantiationis, 406.
Novissima hominis, 589.
Numerus septenarius sacramentorum, 189; numerus ordinum, 566.

Obdurati non carent omni gratiâ, 80.
Obstinatio damnatorum, 625.
Officii (S.) decret. *Lamentabile*, 175, 198, 265, 355, 555.
Oleum sanctum triplex, 533, not. 4; oleum quatenus est materia confirmationis, 320; materia ex. unctionis, 532.
Opera naturaliter bona homini lapso possibilia sine gratiâ, 68. — Opera meritoria, 154; cfr. meritum.
Operans gratia, 36, 95.
Ordinationes anglicanæ, 577.
Ordo ut sacramentum, 554; ejus divina institutio, 555; quinam ordines sint sacramenta? 562; numerus ordinum, 566; materia et forma ordinum, 567, 581, 582, 583, 585; effectus, 570; subjectum, 575; minister, 576; ordines minores, 581; ordines majores, 582.
Origenes de necessitate gratiæ, 44; de eucharistiâ, 375; de universali instauratione, 621.
Ostiariatus, 581.
Otto Bambergensis (S.) de numero sacramentorum, 190, not. 2.

Pactum inter Deum et neo-baptizatum, 286.
Palmieri de speciebus eucharisticis, 403.
Panis eucharisticus, 416; num triticeus? 417; num azymus? 418.
Paradisus, 596.
Paschasius Radbertus de eucharistiâ, 386.
Patrini in baptismo, 306.

Peccatores gratiam accipiunt, 78; quomodo? 80. — Peccatores *publici* vel *occulti* quoad receptionem sacramentorum, 247.
Peccatum originale tollitur per baptismum, 282.
Pectorius Augustod. de eucharistiâ, 380.
Pelagiani gratiæ necessitatem negant, 26.
Perrone de auxiliis quæ infidelibus conceduntur, 84.
Perseverantia impossibilis sine gratiâ, 54; perseverantia finalis, speciale donum, 55; non potest mereri de condigno, 168.
Pesch de necessitate gratiæ actualis pro justis, 55, not. 5; ad resistendum tentationibus, 62.
Petrus de Bruis de eucharistiâ, 350.
Pietas donum Spiritûs S., 146.
Pius IX de invincibiliter veram religionem ignorantibus, 83.
Pius X Modernismum damnat quoad naturalem exigentiam ordinis supernaturalis, 150; quoad institutionem sacramentorum, 175, 198; speciatim baptismi, 265; eucharistiæ, 352; ordinis, 555; de primâ communione, 447; de frequenti communione, 460.
Pœnæ inferni, 616; purgatorii, 641.
Pœnalitates a baptismo non tolluntur, 285.
Potentia obedientialis, 151.
Præcepta justis impossibilia non sunt, 76.
Præmotio physica, 99.
Præscriptionis argumento probatur existentia sacramentorum, 189; ex. unctionis, 529.
Præsentia realis Christi in eucharistiâ probatur Scripturâ, 357; Traditione, 371. — Modus præsentiæ realis, 382; hujus cum ratione concordia, 406.
Presbyteratus est ordo, 562; ejus materia et forma, 567, 584; effectus, 571; virtutes ei adnexæ, 585.
Presbyteriani, cfr. Calvinistæ.
Processiones SS. Sacramenti, 396.
Prosper Aquitanus (S.) Semi-pelagianismum confutat, 49.
Pseudo-Supernaturalismus nimium gratiæ tribuit, 29.
Pueri quandonam communionem recipere debent? 446.
Purgatorium : existentia, 637; natura pœnarum, 641; quomodo juvari possunt animæ Purgatorii? 643.
Pusey de igne æterno, 619, not. 1.

Quakeri de baptismo, 269.

Rabanus de effectibus confirmationis, 324.
Rationalistæ ordinem gratiæ negant, 28.
Remedium legis naturæ ad delendum originale peccatum, 178.
Remissio peccati ac pœnæ per baptismum, 282.
Reproductio non sufficit ad transsubstantiationem, 398.
Res et sacramentum, 233.
Resurrectio carnis probatur, 646.
Reviviscentia gratiæ sacramentalis, 225.
Ripalda de supernaturalitate gratiæ, 149, 150.
Ritualistæ de numero sacramentorum, 188; de præsentiâ Christi in eucharistiâ, 352.
Robinson de baptismo per immersionem, 273, not. 7.
Rosmini de transsubstantiatione, 387.

Sacerdotii dignitas, 574; cfr. **Presbyteratus.**
Sacramentalia : notio et species, 256; effectus, 257.
Sacramenta : ante Christum, 178; Sacramenta N. Legis, 182; notio theologica, 182; historica, 183; convenientia, 185, 196; septenarius numerus a Christo institutus, 189; institutio immediata a Christo, 198; determinatio in genere an in specie? 201; materia et forma, 204; effectus,

212; character a tribus sacramentis impressus, 227; minister ejusque dotes, 234; ejus officia, 245; subjectum, 250; ceremoniæ sacramentorum, 254.

Sacrificii notio, 470. Sacrificium missæ, 471; cfr. **Missa**.

Sacrilega communio, 452.

Sanctorum communio : notio, 658; existentia, 659; consectaria, 663.

Scotistæ de distinctione inter gratiam Christi *capitis* et Christi *redemptoris*, 24, not. 3; de incompossibilitate gratiæ cum peccato, 115; de modo quo fit justificatio, 151.

Sapientia Dei in eucharistiâ elucet, 410. — Sapientia ut donum Spiritûs S., 147.

Schæfer de institutione eucharistiæ, 355.

Schell de salute infantium non baptizatorum, 297.

Secale non est materia eucharistiæ, 417.

Semi-pelagiani, 27; confutantur, 47.

Serapionis sacramentarium seu euchologium de transsubstantiatione, 381; de ex. unctione, 530.

Species impressa et expressa in visione beatificâ, 608.

Species eucharisticæ objectivam habent realitatem, 387; sub quâlibet specie et singulis cujusque speciei partibus Christus est præsens, 390; quomodo? 391; de naturâ et modo existendi specierum, 403. Communio sub utrâque specie, 442.

Spes in eucharistiâ fovetur, 411.

Spiritus S. habitat in animâ justi, 131. Spiritûs S. dona, 145.

Stephanus (S.) Papa de baptismo hæreticorum, 235.

Suarez de necessitate bene utendi gratiâ, 60; de gratiâ requisitâ ad bonum naturale, 68; de gratiâ congruâ, 97; de gratiâ necessariâ ad ultimam dispositionem pro justificatione, 126; de causalitate physicâ sacramentorum, 218; de quantitate internâ corporis Christi, 401; de effectibus eucharistiæ quoad corpus, 437; de necessitate communionis, 440; de essentiâ sacrificii missæ, 484; de universali promulgatione legis baptismi, 288.

Subdiaconatus, 565, 582.

Subtilitas corporum beatorum, 613.

Sufficiens gratia, 37, 91, 98.

Suffragia pro defunctis, 644.

Supernaturalitas gratiæ, 149.

Taine (H.) de necessitate gratiæ ad recte vivendum, 66.

Tarcisii (S.) inscriptio de eucharistiâ, 381.

Tentatio gravis quo sensu vinci nequit sine gratiâ? 61.

Tepe molinismum exponit, 97, not. 1.

Tertullianus de necessitate gratiæ, 44; de notione sacramenti, 184; de institutione sacramentorum, 193; de eorum numero, 194; et efficaciâ, 215; de effectibus baptismi, 284.

Thomas Aq. (S.) de discrimine inter gratiam gratum facientem et gratis datam, 25; de gratiâ habituali præveniente et subsequente, 37, not. 1; de necessitate gratiæ ad initium operis, 53, not. 2; de necessitate gratiæ ad superandas tentationes, 65, 67, not. 1; de obligatione se ordinandi ad Deum, 85, not. 2; de libero arbitrio sub influxu gratiæ, 90, not. 5; de naturâ gratiæ actualis, 95; de gratiâ efficaci, 99; de divinâ adoptione, 117; de habitatione Spiritûs in animâ, 135; de gratiâ habituali, 140, not. 3; de distinctione inter gratiam et caritatem, 144; de appetitu Deum videndi, 152; de necessitate virtualis influxûs caritatis ad meritum, 160; de *potestate excellentiæ* Christi in sacramenta, 200; de convenientiâ sacramentorum, 206; de causalitate physicâ sacramentorum, 218; de gratiâ sacram ntali, 222, not. 1; de charactere sacramentali, 230, 232; de peccato ministri eucharistiam in

digne ministrantis, 239; de tempore institutionis baptismi, 267; de effectibus baptismi, 285; de confirmationis convenientiâ, 318; de naturâ transsubstantiationis, 398; de statu corporis Christi in eucharistiâ, 401; de accidentibus eucharisticis, 405, 408; de multipræsentiâ corporis Christi in eucharistiâ, 407; de essentiâ sacramenti eucharistiæ, 415, not. 1; de ejus effectibus, 435; de essentiâ sacrificii missæ, 483, 484; de modo quo missa suos producit effectus, 489; de materiâ ex. unctionis, 533; de subdiaconatu et minoribus ordinibus, 565; de materiâ presbyteratûs, 569; de indelebilitate ordinis, 572; de gratiâ per ordinationem collatâ, 573.

Thomassinus de gratiæ efficaciâ, 100; de minoribus ordinibus, 565.

Tittman, protestans, de sensu metaphoræ *edere carnem*, 360, not. 3.

Tongiorgi de speciebus eucharisticis, 403.

Tonsura præambulum ad ordines, 580.

Transsubstantiatio : notio, 383; existentia, 383; falsæ notiones rejiciuntur, 386; philosophica expolitio, 397; concordia cum ratione, 406.

Tridentina decreta de gratiâ et justificatione, 7; de sacramentis in genere, 174; de baptismo, 261; de confirmatione, 313; de eucharistiâ, 334; de communione, 339; de sacrificio missæ, 341; de ex. unctione, 522; de ordine, 551.

Unctio extrema, 524; cfr. **Extrema unctio.**

Unio animæ cum Deo per gratiam, 131; cum Christo per communionem, 433.

Unitarii de gratiæ naturâ et necessitate, 28; de sacramentorum efficaciâ, 212; de baptismo, 264; de eucharistiâ, 352.

Universalistæ pœnarum æternitatem negant, 616.

Vasa sacra, 515.

Venialia peccata omnia vitari nequeunt sine speciali gratiâ, 58.

Vestes sacræ, 516.

Viaticum quomodo ministrandum? 468.

Vinum eucharisticum, 420; aqua vino miscenda, 421.

Vires quas gratia præbet, 35.

Virtutes in justificatione infusæ, 142.

Visio beatifica : ejus existentia, 506; tempus quo incipit, 603; ejus objectum, 609; ejus supernaturalitas et possibilitas, 604.

Vita supernaturalis, 147.

Westmonasteriensis confessio de corruptione humanæ naturæ, 67, not. 4.

Winer, protestans, de locutione *comedere carnes*, 360, not. 1.

Wiseman de præsentiâ Christi in Eucharistiâ, 358, not. 1; 361, not. 5; 362, not. 4; 365, not. 1.

Zwinglius de sacramentis, 212; de cœnâ Domini, 351.

Imprimerie S. Jean l'Évangéliste. Desclée et cie. — Tournai (Belgique).

De Pœnitentia

ET

Matrimonio.

PARS DOGMATICA

Auctore Ad. Tanquerey

1921

Nova editio (1921-1922) Synopsis Theologiæ dogmaticæ et moralis, necnon Brevioris Synopsis dogmaticæ et moralis, auctore AD. TANQUEREY.

Nihil obstat.
die 9ª Maii 1921.
A. BERRUÉ.

IMPRIMATUR :
† LUDOVICUS, CARD. DUBOIS
Arch. Paris.

IMPRIMATUR.
Tornaci, die 28 Maii 1921.
V. CANTINEAU, Vic. Gen.

SYNOPSIS THEOLOGIÆ
DOGMATICÆ

AD MENTEM S. THOMÆ AQUINATIS
HODIERNIS MORIBUS ACCOMMODATA.

De Pœnitentia
ET
Matrimonio

PARS DOGMATICA

Auctore AD. TANQUEREY

Typis Societatis Sancti Joannis Evangelistæ
DESCLÉE ET SOCII
ROMÆ — TORNACI (Belg.) — PARISIIS
1921

MONITUM AUCTORIS.

Cum in novâ editione *Synopsis Theologiæ Dogmaticæ* quam publici juris facimus desit pars dogmatica Tractatuum de Pœnitentiâ et Matrimonio, quæ in nostrâ *Synopsi Theologiæ moralis* simul cum parte morali invenitur, opportunum duximus hos tractatus seorsim edere, ad usum eorum qui Synopsim dogmaticam, non autem moralem comparare volunt [1].

[1] *Numeros* relinquimus in editione B *Synopsis Theologiæ Dogmaticæ* adhibitos.

De Pœnitentia.

Auctores consulendi.

Inter **Patres** : *Sæc. II°*, Hermas, *Pastor.* — *Sæc. III*, Tertullianus, *Liber de Pœnitentiâ* et *de Pudicitiâ;* S. Cyprianus, *Liber de Lapsis.* — *Sæc. IV*, S. Basilius, *Homil. in ps. 32;* S. Ambrosius, *Libri duo de Pœnitentiâ;* S. Ephrem, *Paræneses 76* seu *hortationes de pœnitentia;* S. Chrysostomus, *Homiliæ IX de Pœnitentiâ; Libri duo de Compunctione:* S. Pacianus, *Parænesis*, sive *adhortatorius libellus ad pœnitentiam.* — *Sæc. VI*, Joannes Jejunator, *Consequentia et ordo erga eos qui confitentur*[1]. — *Sæc. VII*, S. Columbanus, *De pœnitentiarum mensurâ taxandâ*[2]; Cummianus, *De mensurâ pœnitentiarum*[3]. — *Sæc. VIII*, Alcuinus, *De confessione peccatorum;* Egbertus, *Pœnitentiale*[4]; S. Joannes Damascenus, *Ep. de Confessione.* — *Sæc. IX*, Theodorus Cantuariensis, *Pœnitentiale et capitula*[5]; Rabanus Maurus, *Pœnitentium liber*[6]; Halitgarius Cameracensis, *De vitiis et virtutibus et de ordine pœnitentium.*

Inter **Theologos** : *Sæc. XII*, Petrus Lombardus, *Sentent.*, lib. IV. — *Sæc. XIII*, S. Thomas Aq., O. P., *Sum. theol.*, 3, q. 84 sq.; *Supplement.*, q. 1 sq.; *C. Gentil.*, lib. IV, c. 70-72; *Opusc. de modo confitendi et puritate conscientiæ.* — *Sæc. XIV*, F. Mayron, O. M., *De Pœnitentiâ.* — *Sæc. XV*, S. Bernardinus Senensis, *Tr. de Confessione;* S. Antoninus, *Liber de eruditione confessariorum.* — *Sæc. XVI*, Barthol. Medina, O. P., *Instructio de sacr. Pœnitentiæ;* Joannes Fisher, *De pœnitentiâ et virtutibus pœnitentiæ annexis;* S. Carolus Borromæus, *Instructio pro confessariis;* Martinus Azpicuelta (*Navarrus* dictus), *Manuale*, seu *Enchiridion Confessariorum;* Emmanuel Sa, S. J., *Aphorismi confessariorum.* — *Sæc. XVII*, Sayrus, O. S. B., *Summa sacram. Pœnitentiæ*, Venetiis, 1615; Phil. Fabri, *Disput. theol. de pœnitentiâ, de peccato, de suffragiis*, Venetiis, 1623; Suarez, S. J., *de Pœnitentiâ;* Bellarminus, S. J., *De sacram. Pœnitentiæ;* J. de Lugo, S. J., *De virtute et sacram. Pœnitentiæ;* Mart. Perez, S. J., *De virtute et sacram. Pœnitent.*, Lugduni, 1656; Petavius, S. J., *De pœnitentiæ vetere in Ecclesiâ ratione* (*P. G.*, t. XLII, 1027 sq.); *De pœnitentiâ et reconciliatione veteris Ecclesiæ moribus receptâ; De la pénitence publique et de la préparation à la communion;* Jac. Sirmondus, S. J., *Historia pœnitentiæ publicæ*, 1651; J. Morinus, *Comment. historicus de*

---

[1] *P. G.*, LXXXVIII, 1889. — [2] *P. L.*, LXXX, 223. — [3] *P. L.*, LXXXVII, 978. — [4] *P. L.*, LXXXIX, 401. — [5] *P. L.*, XCIX, 927. — [6] *P. L.*, CXII, 1397. — [7] *P. L.*, CV, 651.

disciplinâ in administratione sacram. Pœnitentiæ, Parisiis, 1651; **Seraphinus a Conceptione**, O. C., *De Pœnitent. virtute ac sacramento*, Romæ, 1674; **Natalis Alexander**, O. P., *Dissertatio polemica de confessione sacramentali*, 1678; **Denis de Ste Marthe**, *Traité de la Confession auriculaire*, Paris, 1685. — *Sæc. XVIII*, **Liberius a Jesu**, O. Carm., *Fœdus timoris et amoris Dei in ministerio sacramentalis reconciliationis*, Romæ, 1713; **Ziegler**, O. S. B., *Pharus navigantium*, seu *de sacram. Pœnitentiæ*, Monachii, 1709; **Cl. Pelletier**, *Traité dogmatique et moral de la Pénitence*, 1728; **P. Collet**, *Tr. de Pœnitentiâ*, ap. *Migne*, Theol. Curs., vol. XXII; **Ant. Magre**, S. J., *Theol. Scholast.*, tr. XII de Pœnit., Ingolstadii, 1732; **P. Straka**, O. Præm., *De sacram. Pœnitentiæ*, Pragæ, 1758-60; **Billuart**, **Gotti**, **Wirceburgenses**, *oper. cit.* — *Sæc. XIX*, **Lierheimer**, *Das heilige Busssacrament:* **Tappehorn**, *Anleitung zur Verwaltung des hl. Busssacraments;* **Palmieri**, S. J., *De sacramento Pœnitentiæ* [2], 1896; **Cambier**, *De divinâ Instit. confessionis*, Lovanii, 1884; **L. de San**, *Tr. de Pœnitentiâ*, 1900; **Schmoll**, *Die Busslehre der Frühscholastik*, 1909; **Billot**, S. J., *De Sacramentis* [4], t. II, Romæ, 1906; **Tepe**, S. J., *Instit. theol.*, t. IV, 1896; **Pesch**, S. J., t. VII; **E. Vacandard**, *La confession sacramentelle dans la primitive église*, 1903; *Confession* in *Dict. de Théol.* (*Mangenot*), t. III, 838-894; **P. Batiffol**, *Les origines de la pénitence*, in *Études d'hist. et de théol. positive* [3], 1904, p. 45-222; **P. A. Kirsch**, *Zur Geschichte der Katholischen Beichte*, 1902; **A. d'Alès**, *L'Edit de Calliste*, Etude sur les origines de la Pénitence chrétienne, 1914.

Inter **Protestantes** : **Dallæus**, *De sacramentali seu auriculari latinorum confessione*, Genevæ, 1661; **Blunt**, *Sacraments*, London, 1868, p. 179 sq.; **Morgan Dix**, *The Sacramental system*, New York, 1893, p. 92 sq.; **H. C. Lea**, *History of Confession and Indulgences*, Philadelphia, 1896; **H. B. Swete**, *Penitential discipline in the three first centuries*, in *Journal of theological Studies*, t. IV, 1903, p. 321-327.

Ex decreto ad Armenos.

Quartum sacramentum est Pœnitentia, cujus quasi materia sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes. Quarum prima est cordis contritio : ad quam pertinet ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero. Secunda est oris confessio : ad quam pertinet ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter. Tertia est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis, quæ quidem præcipue fit per orationem, jejunium et eleemosynam. Forma hujus sacramenti sunt verba absolutionis, quæ sacerdos profert, cum dicit : Ego te absolvo, etc., et minister hujus sacramenti est sacerdos habens auctoritatem absolvendi, vel ordinariam vel ex commissione superioris. Effectus hujus sacramenti est absolutio a peccatis.

Conc. Trident. Decreta et Canones de Pænitentiæ sacramento [1].

(*Sess. XIV*).

CAP. 1. De necessitate et institutione sacramenti Pænitentiæ.

Si ea in regeneratis omnibus gratitudo erga Deum esset, ut justitiam in Baptismo ipsius beneficio et gratiâ susceptam, constanter tuerentur, non fuisset opus aliud ab ipso Baptismo sacramentum ad peccatorum remissionem esse institutum. Quoniam autem Deus, dives in misericordiâ, cognovit figmentum nostrum, illis etiam vitæ remedium contulit, qui sese postea in peccati servitutem, et dæmonis potestatem tradidissent, sacramentum videlicet Pænitentiæ; quo lapsis post Baptismum beneficium mortis Christi applicatur.

Fuit quidem Pænitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et justitiam assequendam necessaria, illis etiam qui Baptismi sacramento ablui petivissent, ut perversitate abjectâ et emendatâ, tantam Dei offensionem cum peccati odio et pio animi dolore detestarentur. Unde Propheta ait [2] : "Convertimini et agite pænitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris : et non erit vobis in ruinam iniquitas". Dominus etiam dixit [3] : "Nisi pænitentiam egeritis, omnes similiter peribitis". Et princeps Apostolorum Petrus peccatoribus Baptismo initiandis pœnitentiam commendans, dicebat [4] : "Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum".

Porro nec ante adventum Christi Pœnitentia erat sacramentum, nec est post adventum illius cuiquam ante Baptismum. Dominus autem sacramentum Pœnitentiæ tunc præcipue instituit, cum a mortuis excitatus, insufflavit in discipulos suos, dicens [5] : "Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt". Quo tam insigni facto et verbis tam perspicuis, potestatem remittendi et retinendi peccata, ad reconciliandos fideles post Baptismum lapsos, Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit; et Novatianos, remittendi potestatem olim pertinaciter negantes, magnâ ratione Ecclesia

[1] Disputationes patrum Tridentinorum de his decretis ac canonibus vide ap. Theiner, *op. cit.*, vol. I. p. 531 sq.

[2] *Ezech.*, XVIII, 30. — [3] *Luc.*, XIII, 3. — [4] *Act.*, II, 38.

[5] *Joa.*, XX, 22-23.

Catholica tanquam hæreticos explosit atque condemnavit. Quare verissimum hunc illorum verborum Domini sensum sancta hæc Synodus probans et recipiens, damnat eorum commentitias interpretationes, qui verba illa ad potestatem prædicandi verbum Dei et Christi Evangelium annuntiandi, contra hujusmodi sacramenti institutionem falso detorquent.

CAP. 2. De differentiâ sacramenti Pænitentiæ et Baptismi.

Ceterum hoc sacramentum multis rationibus a Baptismo differre dignoscitur; nam præterquam quod materia et forma, quibus sacramenti essentia perficitur, longissime dissidet, constat certe Baptismi ministrum judicem esse non oportere, cum Ecclesia in neminem judicium exerceat, qui non prius in ipsam per Baptismi januam fuerit ingressus. "Quid enim mihi, inquit Apostolus[1], de iis qui foris sunt, judicare?" Secus est de domesticis fidei, quos Christus Dominus lavacro Baptismi sui corporis membra semel efficit; nam hos, si se postea crimine aliquo contaminaverint, non jam repetito Baptismo ablui, cum id in Ecclesiâ Catholicâ nullâ ratione liceat, sed ante hoc tribunal tanquam reos sisti voluit; ut per sacerdotum sententiam non semel, sed quoties ab admissis peccatis ad ipsum pænitentes confugerint, possent liberari.

Alius est præterea Baptismi, et alius Pænitentiæ fructus : per Baptismum enim Christum induentes, nova prorsus in illo efficimur creatura, plenam et integram peccatorum omnium remissionem consequentes : ad quam tamen novitatem et integritatem per sacramentum Pænitentiæ, sine magnis nostris fletibus et laboribus, divinâ id exigente justitiâ, pervenire nequaquam possumus : ut merito Pænitentia laboriosus quidam Baptismus a Sanctis Patribus dictus fuerit. Est autem hoc sacramentum Pænitentiæ lapsis post Baptismum ad salutem *necessarium*, ut nondum regeneratis ipse Baptismus.

CAP. 3. De partibus et fructu hujus sacramenti.

Docet præterea sancta Synodus sacramenti Pænitentiæ *formam*, in qua præcipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse : *Ego te absolvo*, etc.; quibus quidem de Ecclesiæ sanctæ more preces quædam laudabiliter adjunguntur : ad ipsius tamen formæ essentiam nequaquam spectant, neque ad ipsius sacramenti administrationem sunt necessariæ.

[1] *I Cor.*, V, 12.

Sunt autem *quasi materia* hujus sacramenti ipsius pœnitentis actus, nempe *Contritio*, *Confessio* et *Satisfactio*. Qui, quatenus in pœnitente ad integritatem sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hâc ratione Pœnitentiæ partes dicuntur.

Sane vero res et effectus hujus sacramenti, quantum ad ejus vim et efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo, quam interdum in viris piis et cum devotione hoc sacramentum percipientibus, conscientiæ pax ac serenitas cum vehementi spiritûs consolatione consequi solet. Hæc de partibus et effectu hujus sacramenti sancta Synodus tradens, simul eorum sententias damnat, qui Pœnitentiæ partes, incussos conscientiæ terrores et fidem esse contendunt.

CAP. 4. De contritione.

Contritio, quæ primum locum inter dictos pœnitentis actus habet, *animi dolor ac detestatio est de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero*. Fuit autem quovis tempore, ad impetrandam veniam peccatorum, hic contritionis motus necessarius; et in homine post Baptismum lapso, ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiduciâ divinæ misericordiæ et voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur.

Declarat igitur sancta Synodus, hanc contritionem non solum cessationem a peccato, et vitæ novæ propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium continere, juxta illud [1]: "Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum". Et certe, qui illos Sanctorum clamores consideraverit: "Tibi soli peccavi, et malum coram te feci [2]; Laboravi in gemitu meo; lavabo per singulas noctes lectum meum [3]; Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ" [4]; et alios hujus generis, facile intelliget eos ex vehementi quodam anteactæ vitæ odio, et ingenti peccatorum detestatione manasse.

Docet præterea, etsi contritionem hanc aliquando caritate *perfectam* esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur; ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, sine sacramenti voto quod in illâ includitur, non esse adscribendam. Illam vero contritionem *imperfectam*, quæ *attritio* dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur,

[1] *Ezech.*, XVIII, 31. — [2] *Ps.* L, 6. — [3] *Ps.* VI, 7. — [4] *Isa.*, XXXVIII, 15.

si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniæ, declarat, non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse, et Spiritûs sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo pœnitens adjutus viam sibi ad justitiam parat. Et quamvis sine sacramento Pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad gratiam in sacramento Pœnitentiæ impetrandam disponit. Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitæ ad Jonæ prædicationem plenam terroribus pœnitentiam egerunt, et misericordiam a Domino impetrarunt. Quamobrem falso quidam calumniantur catholicos scriptores, quasi tradiderint sacramentum Pœnitentiæ absque bono motu suscipientium gratiam conferre, quod nunquam Ecclesia Dei docuit, nec sensit; sed et falso docent contritionem esse extortam et coactam, non liberam et voluntariam.

CAP. 5. De confessione.

Ex institutione sacramenti Pœnitentiæ jam explicatâ universa Ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem, et omnibus post Baptismum lapsis jure divino necessariam existere : quia Dominus noster Jesus Christus, e terris ascensurus ad cœlos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tanquam præsides et judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quæ Christi fideles ceciderint : quo pro potestate clavium, remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim sacerdotes judicium hoc, incognitâ causâ, exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere duntaxat, et non potius in specie, ac sigillatim, sua ipsi peccata declarassent.

Ex his colligitur, oportere a pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem, conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint, et tantum adversus duo ultima Decalogi præcepta commissa, quæ nonnunquam animum gravius sauciant, et periculosiora sunt iis quæ in manifesto admittuntur : nam venialia, quibus a gratiâ Dei non excludimur, et in quæ frequentius labimur, quamquam recte et utiliter citraque omnem præsumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat, taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt. Verum cùm universa mortalia peccata, etiam cogitationis, homines iræ filios, et Dei inimicos reddant, necessum est omnium etiam veniam, cum apertâ et verecundâ confessione, a Deo quærere. Itaque dum omnia, quæ memoriæ occurrunt, peccata Christi fideles confiteri student, procul dubio omnia divinæ misericordiæ ignoscenda

exponunt; qui vero secus faciunt, et scienter aliqua retinent, nihil divinæ bonitati per sacerdotem remittendum proponunt; si enim erubescat ægrotus vulnus medico detegere, quod ignorat, medicina non curat.

Colligitur præterea, etiam eas circumstantias in confessione explicandas esse, quæ speciem peccati mutant : quod sine illis peccata ipsa neque a pœnitentibus integre exponantur, nec judicibus innotescant, et fieri nequeat, ut de gravitate criminum rectè censere possint, et pœnam, quam oportet, pro illis pœnitentibus imponere. Unde alienum a ratione est, docere circumstantias has ab hominibus otiosis excogitatas fuisse; aut unam tantum circumstantiam confitendam esse, nempe peccasse in fratrem. Sed et impium est, confessionem quæ hâc ratione fieri præcipitur, impossibilem dicere aut carnificinam illam conscientiarum appellare : constat enim, nihil aliud in Ecclesiâ a pœnitentibus exigi, quam ut, postquam quisque diligentius se excusserit, et conscientiæ suæ sinus omnes et latebras exploraverit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit; reliqua autem peccata, quæ diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eâdem confessione inclusa esse intelliguntur : pro quibus fideliter cum Prophetâ dicimus [1] : " Ab occultis meis munda me, Domine ". Ipsa vero hujusmodi confessionis difficultas, ac peccata detegendi verecundia, gravis quidem videri posset, nisi tot tantisque commodis et consolationibus levaretur, quæ omnibus digne ad hoc sacramentum accedentibus, per absolutionem certissime conferuntur.

Ceterum, quoad modum confitendi secreto apud solum sacerdotem, etsi Christus non vetuerit quin aliquis in vindictam suorum scelerum et sui humiliationem, tum ob aliorum exemplum, tum ob Ecclesiæ offensæ ædificationem, delicta sua publice confiteri possit, non est tamen hoc divino præcepto mandatum, nec satis consulte humanâ aliquâ lege præciperetur, ut delicta præsertim secreta, publicâ essent confessione aperienda.

Unde cum a sanctissimis et antiquissimis Patribus, magno unanimique consensu, secreta confessio sacramentalis, quâ ab initio Ecclesia sancta usa est, et modo etiam utitur, fuerit semper commendata; manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a divino mandato alienam, et inventum humanum esse, atque a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis initium habuisse, docere non verentur. Neque enim per Lateranense Concilium Ecclesia statuit, ut Christi fideles confiterentur, quod jure divino

[1] *Ps.* XVII, 13.

necessarium et institutum esse intellexerat; sed ut præceptum confessionis, saltem semel in anno, ab omnibus et singulis, cum ad annos discretionis pervenissent, impleretur; unde jam in universâ Ecclesiâ cum ingenti animarum fidelium fructu observatur mos ille salutaris confitendi sacro illo et maxime acceptabili tempore Quadragesimæ : quem morem hæc sancta Synodus maxime probat et amplectitur, tanquam pium et merito retinendum.

CAP. 6. De ministro hujus sacramenti et absolutione.

Circa ministrum autem hujus sacramenti, declarat sancta Synodus, falsas esse et a veritate Evangelii penitus alienas doctrinas omnes, quæ ad alios quosvis homines præter episcopos et sacerdotes, clavium ministerium perniciose extendunt; putantes verba illa Domini [1] : "Quæcumque alligaveritis super terram, erunt alligata et in cælo : et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo", et : "Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt" ad omnes Christi fideles indifferenter et promiscue, contra institutionem hujus sacramenti, ita fuisse dicta, ut quivis potestatem habeat remittendi peccata publica quidem per correctionem, si correptus acquieverit, secreta vero per spontaneam confessionem, cuicumque factam.

Docet quoque, etiam sacerdotes qui peccato mortali tenentur, per virtutem Spiritûs sancti in ordinatione collatam, tanquam Christi ministros, functionem remittendi peccata exercere, eosque prave sentire, qui in malis sacerdotibus hanc potestatem non esse contendunt.

Quamvis autem absolutio sacerdotis alieni beneficii sit dispensatio, tamen non est solum nudum ministerium vel annuntiandi Evangelium, vel declarandi remissa esse peccata, sed *ad instar actûs judicialis*, quo ab ipso velut a judice sententia pronuntiatur; atque ideo non debet pœnitens adeo sibi de suâ ipsius fide blandiri, ut etiam si nulla illi adsit contritio, aut sacerdoti animus serio agendi et vere absolvendi desit, putet tamen se, propter suam solam fidem, vere et coram Deo esse absolutum; nec enim fides sine pœnitentiâ remissionem ullam peccatorum præstaret : nec is esset, nisi salutis suæ negligentissimus, qui sacerdotem jocose absolventem cognosceret, et non alium, serio agentem, sedulo requireret.

[1] *Matt.*, XVIII, 18; *Joa.*, XX, 23.

CAP. 7. De casuum reservatione.

Quoniam igitur natura et ratio judicii illud exposcit, ut sententia in subditos duntaxat feratur, persuasum semper in Ecclesiâ Dei fuit, et verissimum esse Synodus hæc confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet jurisdictionem. Magnopere vero ad christiani populi disciplinam pertinere sanctissimis Patribus nostris visum est, ut atrociora quædam et graviora crimina non a quibusvis, sed a summis duntaxat Sacerdotibus absolverentur; unde merito Pontifices maximi pro supremâ potestate sibi in Ecclesiâ universali traditâ, causas aliquas criminum graviores suo potuerunt peculiari judicio reservare. Neque dubitandum est, quando omnia, quæ a Deo sunt, ordinata sunt, quin hoc idem Episcopis omnibus in suâ cuique diœcesi in ædificationem tamen, non in destructionem, liceat, pro illis in subditos traditâ supra reliquos inferiores Sacerdotes auctoritate, præsertim quoad illa quibus excommunicationis censura annexa est. Hanc autem delictorum reservationem, consonum est divinæ auctoritati, non tantum in externâ politiâ, sed etiam coram Deo vim habere.

Verumtamen pie admodum, ne hâc ipsâ occasione aliquis pereat, in eâdem Ecclesiâ Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis : atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt : extra quem articulum sacerdotes, cum nihil possint in casibus reservatis, id unum pœnitêntibus persuadere nitantur, ut ad Superiores et legitimos judices pro beneficio absolutionis accedant.

CAP. 8. De satisfactionis necessitate et fructu.

Demum quoad satisfactionem, quæ ex omnibus Pœnitentiæ partibus, quemadmodum a Patribus nostris Christiano populo fuit perpetuo tempore commendata; ita una maxime nostrâ ætate, summo pietatis prætextu impugnatur ab iis, qui speciem pietatis habent, virtutem autem ejus abnegarunt : sancta Synodus declarat, falsum omnino esse, et a verbo Dei alienum culpam a Domino nunquam remitti, quin universa etiam pœna condonetur. Perspicua enim et illustria in sacris Litteris exempla reperiuntur, quibus, præter divinam traditionem, hic error quam manifestissime revincitur. Sane et divinæ justitiæ ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum per ignorantiam deliquerint; aliter vero, qui semel a peccati et dæmonis servitute liberati, et accepto Spiritûs Sancti dono, scienter templum Dei

violare, et Spiritum Sanctum contristare non formidaverint. Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ullâ satisfactione peccata dimittantur, ut occasione acceptâ, peccata leviora putantes, velut injurii et contumeliosi Spiritui Sancto, in graviora labamur, thesaurizantes nobis iram in die iræ.

Procul dubio enim magnopere a peccato revocant, et quasi fræno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresque et vigilantiores in futurum pœnitentes efficiunt : medentur quoque peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus, male vivendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollunt. Neque vero securior ulla via in Ecclesiâ Dei unquam existimata fuit ad amovendam imminentem a Domino pœnam, quam ut hæc pœnitentiæ opera homines cum vero animi dolore frequentent. Accedit ad hæc, quod, dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo Jesu, qui pro peccatis nostris satisfecit, ex quo omnis nostra sufficientia est, conformes efficimur, certissimam quoque inde arrham habentes, quod si compatimur, et conglorificabimur.

Neque vero ita nostra est satisfactio hæc, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non sit per Christum Jesum : nam qui ex nobis tanquam ex nobis nihil possumus, eo cooperante qui nos confortat, omnia possumus : ita non habet homo unde glorietur : sed omnis gloriatio nostra in Christo est, in quo vivimus, in quo meremur, in quo satisfacimus facientes fructus dignos pœnitentiæ, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre.

Debent ergo sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et pœnitentium facultate, salutares et convenientes satisfactiones injungere : ne, si forte peccatis conniveant, et indulgentius cum pœnitentibus agant, levissima quædam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur.

Habeant autem præ oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novæ vitæ custodiam, et infirmitatis medicamentum; sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam et castigationem : nam claves sacerdotum non ad solvendum duntaxat, sed et ad ligandum concessas, etiam antiqui Patres et credunt et docent; nec propterea existimarunt, sacramentum Pœnitentiæ esse forum iræ vel pœnarum; sicut nemo unquam Catholicus sensit, ex hujusmodi nostris satisfactionibus vim meriti, et satisfactionis Domini nostri Jesu Christi vel obscurari, vel ex aliquâ parte imminui : quod dum Novatores intelligere nolunt, ita optimam pœnitentiam novam vitam esse docent, ut omnem satisfactionis vim et usum tollant.

CAP. 9. De operibus satisfactionis.

Docet præterea, tantam esse divinæ munificentiæ largitatem, ut non solum pœnis, sponte a nobis pro vindicando peccato susceptis, aut sacerdotis arbitrio pro mensurâ delicti impositis, sed etiam, quod maximum amoris argumentum est, temporalibus flagellis a Deo inflictis et a nobis patienter toleratis, apud Deum Patrem per Christum Jesum satisfacere valeamus.

CANONES.

1. Si quis dixerit, in Catholicâ Ecclesiâ Pœnitentiam non esse vere et proprie sacramentum, pro fidelibus, quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis a Christo Domino nostro institutum; A. S.

2. Si quis, sacramenta confundens, ipsum Baptismum Pœnitentiæ sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo sacramenta distincta non sint, atque ideo Pœnitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari; A. S.

3. Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris : "Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt", non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit; detorserit autem, contra institutionem hujus sacramenti, ad auctoritatem prædicandi Evangelium; A. S.

4. Si quis negaverit, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente quasi materiam sacramenti Pœnitentiæ, videlicet, contritionem, confessionem, et satisfactionem, quæ tres Pœnitentiæ partes dicuntur; aut dixerit, duas tantum esse Pœnitentiæ partes, terrores scilicet incussos conscientiæ, agnito peccato, et fidem conceptam ex Evangelio, vel absolutione, quâ credit quis sibi per Christum remissa peccata; A. S.

5. Si quis dixerit, eam contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, quâ quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, et æternæ damnationis incursum, cum proposito melioris vitæ, non esse verum et utilem dolorem, nec præparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam et magis peccatorem; demum illam esse dolorem coactum, et non liberum ac voluntarium; A. S.

6. Si quis negaverit, confessionem sacramentalem vel institutam, vel ad salutem necessariam esse jure divino, aut dixerit, mo-

dum secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia Catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum; A. S.

7. Si quis dixerit, in sacramento Pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino, confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debitâ et diligenti præmeditatione habeatur, etiam occulta, et quæ sunt contra duo ultima Decalogi præcepta, et circumstantias, quæ peccati speciem mutant; sed eam confessionem tantum esse utilem ad erudiendum et consolandum pœnitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam; aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinæ misericordiæ ignoscendum; aut demum, non licere confiteri peccata venialia; A. S.

8. Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam a piis abolendam; aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexûs Christi fideles, juxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimæ; A. S.

9. Si quis dixerit, absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum judicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum : aut sacerdos non serio, sed joco absolvat; aut dixerit, non requiri confessionem pœnitentis, ut sacerdos eum absolvere possit; A. S.

10. Si quis dixerit, sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere; aut non solos sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum : "Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo"; et : "Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt" : quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata, publica quidem per correptionem duntaxat, si correptus acquieverit, secreta vero per spontaneam confessionem; A. S.

11. Si quis dixerit, Episcopos non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, quominus Sacerdos a reservatis vere absolvat; A. S.

12. Si quis dixerit, totam pœnam simul cum culpâ remitti semper a Deo, satisfactionemque pœnitentium non esse aliam, quam fidem, quâ apprehendunt Christum pro eis satisfecisse; A. S.

13. Si quis dixerit, pro peccatis, quoad pœnam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri pœnis ab eo inflictis, et patienter toleratis, vel a sacerdote injunctis, sed neque sponte susceptis, ut jejuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam pœnitentiam esse tantum novam vitam; A. S.

14. Si quis dixerit, satisfactiones, quibus pœnitentes per Christum Jesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratiâ, et verum Dei cultum, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes; A. S.

15. Si quis dixerit, claves Ecclesiæ esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea sacerdotes, dum imponunt pœnas confitentibus, agere contra finem clavium, et contra institutionem Christi, et fictionem esse, quod virtute clavium, sublatâ pœnâ æternâ, pœna temporalis plerumque exsolvenda remaneat; A. S.

Objectum Tractatûs.

653. Pœnitentia est simul *actus*, *virtus* et *sacramentum*.

Aliquem pœnitentiæ *actum* esse necessarium, post peccatum commissum, recta ratio demonstrat. Injuria enim Deo irrogata reparari debet; aliunde, transacto actu peccaminoso gravi, homo remanet ab ultimo fine aversus, donec per pœnitentiam a peccato liberetur [1].

Ad actus pœnitentiæ exercendos, infunditur in justificatos, juxta communem sententiam, *virtus* pœnitentiæ quæ nos inclinat ad detestationem et expiationem peccati.

Præterea Christus instituit *sacramentum*, quo, positis quibusdam pœnitentiæ actibus, et, mediante sacerdotis absolutione, remittuntur peccata post baptismum commissa.

De hoc sacramento agemus, paucis tamen prænotatis de *actu* et *virtute* pœnitentiæ.

Utilitas hujus Tractatûs desumitur ex necessitate *Fidelibus* exponendi doctrinam de sacramento quod frequenter recipiunt, eamque vindicandi contra impugnationes *Protestantium* ac *Modernistarum*.

[1] Ad rem *Tridentinum* (sess. XIV, cap. 1) : "Fuit quidem Pœnitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et justitiam assequendam necessaria, illis etiam qui Baptismi sacramento ablui petivissent, ut perversitate abjectâ et emendatâ, tantam Dei offensionem cum peccati odio et pio animi dolore detestarentur".

Prænotanda de actu et virtute Pænitentiæ.

Dicemus : 1° de ejus *notione*, 2° de ejus *necessitate*.

I. Genuina pænitentiæ notio[1].

654. 1° **Etymologica notio.** Pænitentia, juxta plerosque antiquos auctores, derivatur a vocibus *pœnam tenere*, ideoque designat actum quo pœnam subimus ad satisfaciendum pro peccatis.

Verius autem recentiores dicunt pænitentiam originem ducere a *pœne*, seu *penitus*, et etymologice designare aliquid intimum, quod cor ipsum afficit[2].

Apud profanos auctores, hæc vox tria præsertim significat : (a) interiorem *tædii* vel *displicentiæ* sensum; ita apud *Ciceronem*, lib. de Senectute, dicitur : " Num igitur, si centesimum vixisset annum, eum suæ senectutis pæniteret? " (b) *dolorem* ob factum antea admissum, sive bonum sive malum : " Pænitere tunc dicere solemus, cum quæ ipsi fecimus aut quæ de nostrâ voluntate nostroque consilio facta sunt, ea nobis post incipiunt displicere sententiamque in iis nostram demutamus "[3]; (c) *dolorem* conceptum de aliquo *crimine* seu *delicto* : " Alexandrum regem videmus, ait Cicero[4], qui cum interemisset Clytum familiarem suum, vix a se manus abstinuit : tanta vis fuit pænitendi ! "

Hoc ultimo sensu auctores *sacri* sæpissime vocem *pœnitentiam* usurpant, quatenus nempe significat *animi dolorem de peccato commisso*.

655. 2° **Theologica notio.** (A) *Pœnitentia ut actus.* Sæpe in Scripturis commendatur *Pœnitentia :* quâ voce, ex contextu, significatur complexus actuum qui peccatum tùm in præterito, tùm in futuro respiciunt. Scilicet vir vere pœnitens propria peccata commissa retractat ac detestatur, ad ea satisfactione expianda paratus est, et insuper quælibet peccata in futurum devitare proponit. Tres igitur actus præcipuos complectitur : *contritionem* seu detestationem, *firmum propositum* et *satisfactionem* 5.

---

[1] **S. Thom.**, 3 p., q. 85; **Suarez**, *de Pœnitent.*, disp. I et VII; **Morinus**, *Commentar. in admin. Pœnit.*, lib. I, c. 1-2; **Billuart**, diss. II; **Card. Billot**, *De Pœnit.*, th. 6; **L. de San**, *de Pœnit.*, P. I, cap. 1-6; **Pesch**, n. 87 sq.

[2] **M. Bréal** et **A. Bailly**, *Diction. étymol. latin*, 1898, p. 240.

[3] **Aulus Gellius**, *Noct. attic.*, l. XVII, c. 1.

[4] **Cicero**, *Tuscul. quæst.*, lib. IV.

[5] Horum actuum genesis sic intelligi potest : quando primum peccator apprehendit peccatum commissum ut *malum*, voluntas illud abominatur ac detestatur, quia malum est; dein animadvertit hoc malum esse sibi *præsens*, in se vel

Insuper, ut sit *salutaris* seu ad Deo reconciliandam animam apta, pænitentia peccatum in ordine ad Deum respicere debet et ex *supernaturali gratiâ motivoque* retractare.

Hinc: (a) *peccatum* est *objectum materiale* pænitentiæ, seu *id quod* contritione, firmo proposito et satisfactione reparatur; (b) *objectum formale* seu motivum pænitentiæ est honestas ipsius reparationis; (c) pænitentia *proprie dicta* respicit peccatum pænitentis *proprium*: id enim tantùm retractare possumus quod nos ipsi commisimus; (d) pænitentia vera et salutaris non solùm est propositum novæ vitæ, ut contendit *Lutherus* cum plerisque *Protestantibus*, sed etiam peccatorum commissorum *detestatio*.

(B) *Pænitentia ut virtus.* Hanc pænitentiam salutarem fovere possumus etiam postquam justificati sumus, et quidem ope virtutis per se infusæ quam simul cum gratiâ habituali accipimus, juxta communem sententiam (n. 193).

Hæc autem definitur : *virtus supernaturalis et moralis, peccatorem inclinans ad detestationem proprii peccati, quatenus est offensa Dei, et ad firmum emendationis satisfactionisque propositum.*

Subjectum *proximum* hujus virtutis est *voluntas*, quia odium peccati est actus quo *voluntas* a peccato avertitur; hic autem voluntatis actus supponit prævium *intellectûs* cognitionem, quâ peccatum ut malum apprehenditur; insuper *aliquando in appetitum sensibilem* influit, ibi causando sensibilem dolorem seu tristitiam; sed voluntas manet sedes propria pænitentiæ.

Pænitentia, juxta communem sententiam, est *virtus specialis*. Id satis apparet ex eo quod inclinat ad actum speciali honestate præditum, "scilicet operari ad destructionem peccati præteriti, in quantum est Dei offensa : quod non pertinet ad rationem alterius virtutis"[1].

Hæc autem virtus ad *justitiam commutativam* refertur, non quidem tanquam pars subjectiva, sed ut *pars potentialis*[2]; per eam siquidem peccator aliquo modo reparat injustitiam erga Deum commissam, non quidem ad perfectam æqualitatem, cùm inter

in effectibus, et de eo dolet; non potest autem sincere de peccato dolere, nisi firmiter illud *in posterum vitare* velit; et insuper, cum præteritum malum sit reparandum, jam sponte oritur *voluntas satisfaciendi*, ut infra declaratur.

[1] **S. Thom.**, 3, q. 85, a. 2.

[2] Partes *subjectivæ* alicujus virtutis sunt veluti species in quas dividitur, seu partes quæ plene participant rationem illius virtutis; partes *potentiales*, seu adnexæ, eæ sunt quæ ordinantur ad aliquos actus etiam præcellentiores, ut est actus religionis relate ad justitiam, qui tamen non habent totam rationem hujus virtutis.

Deum et hominem nimia sit disproportio, sed meliori quo fieri potest modo, quatenus peccator Deo satisfacere conatur sicut servus domino et filius patri [1].

Attamen *actus* pœnitentiæ ad ceteras virtutes referri potest in eo sensu quod aliquando *imperatur* sive a religione, sive a caritate, etc. [2]

656. 3° **Falsa Protestantium notio.** (A) *Exponitur.* Hæc fluit ex modo quo isti concipiunt peccatum et justificationem.

Cùm homo, juxta *Lutherum*, necessario peccet, pœnitentia proprie non consistit in mutatione voluntatis, quæ mala remanet, sed in mutatione sensûs (*sentiment*) relate ad Deum; videlicet sensus terroris, agnito peccato incussus, mutatur in fidem seu fiduciam quâ quis credit propter Christum sibi condonari peccata, et ita justificatur.

Calvinus autem hanc notionem correxit, asserens pœnitentiam esse vitæ novæ inceptionem ex fiduciâ ortam, seu "veram ad Deum vitæ nostræ conversionem, a sincero serioque Dei timore profectam, quæ carnis nostræ veterisque hominis mortificatione et spiritûs vivificatione constet" [3].

Ambo contendunt nullam satisfactionem Deo solvendam esse, cùm Christus pro nobis abundanter satisfecerit.

Moderni autem Protestantes, propius veritatem catholicam accedentes, fatentur vitæ novæ inceptionem esse conditionem præviam ad justificationem, et veram pœnitentiam complecti humilem confessionem delicti coram Deo, horrorem peccati commissi, atque vitæ emendationem [4].

(B) *Confutatur. Pœnitentia genuina et salutaris non solum est propositum novæ vitæ, sed etiam peccatorum commissorum detestatio.* Certum est.

(a) Quidquid enim dicitur de sensu etymologico vocabulorum *pœnitentia* vel μετάνοια [5], certum est *usu biblico*

---

[1] **S. Thom.**, 3, q. 85, a. 3.

[2] Ita pœnitentia aliquid participat aliarum virtutum, ut recte animadvertit **S. Thomas**, 3, q. 85, a. 4. Pœnitentia est cum *fide* passionis Christi, per quam justificamur a peccatis, et cum *spe* veniæ, et cum odio vitiorum, quod pertinet ad *caritatem*. In quantum vero est virtus moralis, participat aliquid *prudentiæ*, quæ est directiva omnium virtutum; sed ex ipsâ ratione justitiæ, non solum habet id quod *justitiæ* est, sed etiam quæ sunt *temperantiæ* et *fortitudinis*, in quantum scilicet abstinet ab eis quæ delectationem causant, quod ad temperantiam pertinet, et sustinet dura, quod pertinet ad fortitudinem.

[3] *Institut.*, l. III, c. 3, n. 4.

[4] Cfr. **Bovon**, *Morale chrétienne*, Lausanne, 1897, t. I, p. 224-237.

[5] Vox μετάνοια (μετα, trans, νοῦς, mens) etymologice idem sonat ac transmentatio, seu mentis mutatio, sed ex usu loquendi apud auctores tum sacros

vocabula hujusmodi non tantum simplicem consilii mutationem, sed etiam *præteritæ vitæ detestationem*, significare. 1) Ita dicebat pius *Job*[1] : " Ideo insipienter locutus sum... idcirco ipse *me reprehendo*, et ago pœnitentiam in favillâ et cinere "; pariter ait *Psalmista*[2] : " Sacrificium Deo spiritus *contribulatus;* cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies "; nec aliter Prophetæ : " Convertimini, et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris... et facite vobis cor novum, et spiritum novum "[3]. Porro in his et similibus textibus, præter vitæ mutationem invenire est peccati detestationem; quid est enim *seipsum reprehendere*, cor *contritum* habere, *a peccatis pœnitentiam agere*, etc., nisi vitam præteritam detestari? 2) *S. Paulus* pœnitentes Corinthios alloquens, explicite *tristitiam* commemorat ut veræ pœnitentiæ elementum[4] : " Nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam... Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur ".

(b) Consonat ipsa *ratio*. 1) Qui enim resipiscit, et vitam in melius mutat idcirco consilium revocat, quia priorem vitam malam esse intelligit; utquid enim novam duceret, nisi priorem æquitati contrariam esse videret? Atqui sicut amare bonum tenemur, ita et malum odisse, præsertim si fuerit a nobis commissum. Ergo pœnitentia peccati detestationem importat. 2) Aliunde reconciliatio cum personâ offensâ plus requirit quam cessationem injuriæ; qui enim ab hominibus veniam petit, primum detestationem ac dolorem injuriæ prius illatæ manifestare debet, ut, hoc dolore mota, persona offensa injuriam condonare velit. Eodem igitur modo peccator sese cum Deo habere debet.

---

tum profanos, tristitiam et dolorem de præterito etiam significat, ut constat ex Lexicis etiam a Protestantibus editis, *Schleusner*, *Robinson*, *Thayer*, etc. Cfr. **Morinus**, *op. cit.*, lib. I, c. 2. — Idem dici potest de voce *pœnitentia;* ex dictis enim supra, hoc vocabulum aliquando significat *displicentiam;* quod confirmatur ex his *Ovidii* versibus (l. I de Ponto, Eleg. I) :

" Pœnitet : oh ! si quid miserorum creditur ulli ;
Pœnitet, et facto *torqueor* ipso meo ".

[1] *Job.*, XLII, 3-6. — [2] *Ps.* L, 19. — [3] *Ezech.*, XVIII, 30 sq.
[4] *II Cor.*, VII, 9-10.

II. De pœnitentiæ necessitate [1].

657. 1° **Status quæstionis.** Quæstio est de homine peccatore, et de necessitate tum *medii* tum *præcepti*, et quidem actûs pœnitentiæ *formalis* aut *virtualis*. Jamvero *omnes* Catholici docent pœnitentiam in genere, id est quamdam peccati detestationem ac retractationem, necessariam esse *necessitate medii*, posito peccato mortali.

(a) *Scotistæ* autem tenent *virtualem* actum pœnitentiæ sufficere; multi *Thomistæ* putant requiri actum *formalem; Suarez* autem distinguit dicendo actum formalem *per se* requiri, quando quis de suis peccatis cogitat, sed *per accidens* remissionem peccati per actum virtualem pœnitentiæ obtineri posse, quando quis, ex oblivione vel inconsideratione, de peccatis suis non cogitat; quam opinionem ut probabiliorem amplectimur.

(b) *Victoria* [2] negat esse *speciale præceptum* pœnitendi, ideoque impœnitentiam esse speciale peccatum : textus enim Scripturæ, ait, intelligi debent de necessitate medii quæ non est semper conjuncta cum præcepto : ita, v. g., gratia sanctificans, licet ad salutem necessaria, non cadit sub præcepto. Sed hæc opinio communiter a theologis rejicitur.

658. 2° *Thesis :* **Supposito peccato mortali, certum est actum saltem virtualem pœnitentiæ necessarium esse necessitate medii in præsenti ordine ; communiter tenetur eum necessarium esse necessitate præcepti.**

Dixi : 1) *posito peccato mortali*, quo nempe avertimur a Deo, fine ultimo ; si peccatum est veniale tantum, pœnitentia, quamvis exoptabilis, necessaria non est ad salutem ; 2) *in præsenti ordine*, seu de potentiâ ordinatâ, quia nonnulli theologi putant Deum posse, de potentiâ suâ absolutâ, condonare peccatum et gratiam infundere absque ullo actu peccatoris ; attentis autem suis attributis, præsertim sapientiâ, justitiâ et sanctitate, non potest.

(A) Quoad *necessitatem medii*. (a) *Script.* Id enim necessarium est necessitate medii quod ita cum fine conjunctum est, ut sine eo finis obtineri nequeat? Atqui, posito peccato gravi, salus ita cum pœnitentiâ conjungitur, ut sine eâ haberi non possit. 1) In *Vet. Testamento* legitur : " Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum

[1] **S. Thom.**, 3 p., q. 86, a. 2; **Suarez**, disp. IX et XV; **Salmant.**, disp. IV, dub. 2; disp. V, dub. 6; **Drouin**, q. I, c. 3; **Palmieri**, th. 7; **de Augustinis**, th. 11; **Sasse**, th. 6. — [2] *Tr. de septem Sacram.*, q. 21.

adversus eam, agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei... si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, pœnitentiam agam super bono quod locutus sum ut facerem ei " [1]; " Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis... vitâ vivet et non morietur... si autem averterit se justus a justitiâ suâ, et fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes, quas operari solet impius, numquid vivet? Omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur; in prævaricatione quâ prævaricatus est, et in peccato suo quod peccavit, in ipsis morietur " [2]. 2) Nec aliter in *Nov. Testamento :* " Si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis " [3]; " Pœnitemini igitur, et convertimini, ut deleantur peccata vestra " [4], quasi diceretur : conditio necessaria ut deleantur peccata vestra est quod pœnitentiam agatis. Ergo, in præsenti ordine, pœnitentia cum remissione peccati jungitur sicut *medium* cum fine.

(b) *Tradit.* Ex *Tridentino* superius allegato : " Fuit quidem pœnitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinâssent, quovis tempore ad gratiam et justitiam assequendam necessaria". Ex quo sequitur pœnitentiam necessariam esse necessitate medii, cum omni tempore, etiam antequam lex positiva condita fuisset, ad remissionem peccati requireretur.

(c) *Rat. theol.* Peccator salvari nequit nisi prius a Deo remissionem peccati sui impetraverit. Atqui sine pœnitentiâ Deus peccata remittere nequit : 1) *sapientia* vetat ne sibi reconciliet, nec in suam amicitiam recipiat quem a se voluntarie aversum, et in peccati amore obstinatum cognoscit : hoc enim nihil aliud esset nisi peccatum ipsum fovere et præmiari; 2) *justitia* prohibet ne offensa remittatur sine aliquâ reparatione; 3) *sanctitas* ne sibi uniat aliquid impurum peccato adhuc adhærens.

659. (B) Quoad *necessitatem præcepti.* (a) *Script.* 1) Textus allati satis clare manifestant Deum velle ut omnes pœnitentiam agere teneantur. 2) Præterea, teste Scripturâ, qui pœnitere renuit, *inobedientiæ* convincitur, et quidem

[1] *Jerem.*, XVIII, 8-10.
[2] *Ezech.*, XVIII, 21-27. — [3] *Luc.*, XIII, 5. — [4] *Act.*, III, 19.

gravis, cùm gravi puniatur pœnâ : " Quia vocavi et renuistis, extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret,... ego quoque in interitu vestro ridebo " [1]. Aliunde Christus sub formâ *præcepti* pœnitentiam prædicavit : " Exinde cœpit Jesus prædicare et dicere : *Pœnitentiam agite;* appropinquavit enim regnum cælorum " [2].

Frustra autem objicitur gratiam, licet ad salutem necessariam, non cadere sub speciali præcepto; gratia siquidem, utpote *donum Dei*, non præcipitur; pœnitentiæ vero actus, ab *homine eliciendus*, sub præcepto cadit.

(b) *Rat.* 1) Quisque tenetur, ex *præcepto justitiæ*, reparare injuriam alteri illatam, ideoque peccatum mortale quod gravem injuriam Deo irrogavit. 2) Cuique præcipitur spiritualis salutis curam habere; atqui peccator animam suam salvare nequit, nisi de peccatis gravibus pœniteat; ergo vi *caritatis erga seipsum* pœnitentiam agere tenetur.

Divisio Tractatûs.

660. Pœnitentia, prout *sacramentum*, definitur : *Sacramentum Novæ Legis a Christo institutum, quo, per juridicam sacerdotis absolutionem, homini contrito, confesso et satisfactionem promittenti, remittuntur peccata post baptismum commissa.*

Dicitur : (a) *quo per juridicam sacerdotis absolutionem*, ut sic declarentur *forma* hujus sacramenti, videlicet absolutio sacerdotis cui divinitus commissa est *potestas clavium; minister* seu sacerdos; et *modus* quo ministratur, nempe judicialis forma; (b) *homini contrito*, etc., quibus verbis designantur tum *subjectum*, tum subjecti *dispositiones*, contritio, confessio et votum satisfaciendi, quæ, juxta multos, sunt etiam *materia proxima* sacramenti; (c) *remittuntur peccata*, etc., et ita exprimuntur non solum *effectus* præcipuus, sed etiam *materia remota* sacramenti, videlicet omnia peccata, sive mortalia, sive venialia, post baptismum commissa.

Quam definitionem legitimam esse ostendemus, tria expendendo :

I. *Potestatem clavium* Ecclesiæ concessam;

II. *Actus pœnitentis* ad exercitium hujus potestatis requisitos;

III. *Naturam* sacramenti, prout ex his duobus inferri potest.

[1] *Prov.*, I, 24-33. — [2] *Matt.*, IV, 17.

In *Appendice*, de *Indulgentiis* agemus, quibus remittitur *pœna* peccatis debita.

Ratio divisionis hæc est : juxta *Tridentinum*, Dominus sacramentum Pœnitentiæ tunc præcipue instituit quando apostolis contulit potestatem remittendi peccata, quæ *potestas clavium* dicitur : hanc igitur exponere ante omnia necesse est. Quia vero hæc non exercetur nisi *positis* quibusdam *pœnitentis actibus*, nempe confessione, contritione et satisfactione, de iis postea agendum est. Cùm autem ex exercitio potestatis clavium et ex actibus pœnitentis constituatur *ipsum sacramentum*, de eodem disputare oportet, describendo ejus *materiam* et *formam* necnon *effectus*.

Caput j.

DE POTESTATE CLAVIUM ECCLESIÆ COLLATA.

Duo expendemus : 1° *num* hæc potestas vere a Christo collata fuerit ; 2° *quinam ministri* eam exercere valeant.

Art. I. De ipsâ potestate clavium, quatenus vere fuit Ecclesiæ collata.

661. Status quæstionis. 1ª *Natura hujus potestatis declaratur.*

(A) Per potestatem clavium *in genere* intelligitur plenitudo potestatis Ecclesiæ a Christo concessæ ad regendos fideles in ordine ad vitam æternam. Quæ triplex est : potestas *leges ferendi*, — ad normam legum *judicandi*, — judicia *exsequendi* per *coactionem* seu *coercitionem*.

Ad *judicialem* potestatem pertinet potestas remittendi et retinendi peccata, quæ *in foro interno* exercetur. Ecclesia enim judicat tùm in foro externo, seu directe in commodum *societatis* fidelium, tum in foro interno, seu directe in commodum *singulorum* fidelium.

(B) Potestas clavium, prout *hìc sumitur*, est potestas *judicandi de statu conscientiæ interno*, seu potestas *remittendi ac retinendi peccata* etiam in *foro interno coram Deo;* ideoque potestas regendi fidelium conscientiam in suis intimis relationibus ad Deum.

Duplex est : (a) potestas novas statuendi obligationes quas implere debeat pœnitens ut a suis peccatis liberetur, seu potestas pœnas imponendi; (b) potestas debita spiritualia solvendi coram Deo, seu remittendi peccata.

(C) Quæ quidem potestas est : (a) *supernaturalis*, ab ipso Deo gratiæ auctore *delegata*, qui solus tanquam causa principalis peccata remittere valet; (b) in suo genere *suprema*, cùm sit quædam participatio divinæ potestatis; (c) vere *efficax*, id est, ligans aut liberans ipsam conscientiam. (d) Attamen *non est absoluta*, cùm ejus exercitium et efficacia pendeat a certis conditionibus ab ipso Deo statutis, quas servare debeant tum minister tum pœnitens; (e) nec *infallibilis*, cùm Dei minister, etsi *auctoritative* de statu interno pœnitentis judicans, præ humanâ infirmitate errare valeat. Deus utique ratam habet in cælis ministri sententiam, sed tantum positis ponendis, seu impletis conditionibus requisitis ex parte ministri et ex parte pœnitentis.

662. 2° *Errores.* Præter *Montanistas* et *Novatianos*, de quibus mox suo loco agemus, *Protestantes* potestatem clavium diverso modo impugnaverunt. Horum principium generale est justificationem, ideoque peccatorum remissionem, fieri *per fidem* seu *fiduciam* (supra, n. 157).

(a) *Lutherus* quidem diu anceps mansit, nunc agnoscens, tunc rejiciens hujusmodi sacramentum; quam hæsitationem imitati sunt ejus discipuli[1]. Attamen absolutio, juxta ipsos, vim solum habet *declarandi*, non autem efficiendi peccatorum remissionem. (b) *Calvinus* aperte sacramenti existentiam negavit, docens Pœnitentiam non vere a Baptismo, vel *Baptismi memoriâ* distingui; per Baptismum non deleri peccatum, sed tantum testimonium præberi peccata fide remissa fuisse, seu potius non imputari; in memoriam baptizati, subsequentibus peccatis territi, revocandum esse Baptismum antea collatum, ut pignus justificationis pro totius vitæ cursu acceptæ; quæ *baptismi memoria* nihil aliud est nisi *Pœnitentia*, quâ renovatur

[1] Hinc in Conf. *Augustanâ* (a. 12) legitur : " De Pœnitentiâ docent, quod lapsis post Baptismum contingere possit remissio peccatorum, quocumque tempore cum convertuntur; et quod Ecclesia talibus redeuntibus ad pœnitentiam absolutionem impertiri debeat ". (Apud **Schaff***, *Creeds*, vol. III, p. 14).

peccati displicentia novæque vitæ propositum[1]. (c) *Anglicani* agnoscunt a presbyteris absolvi posse tum moribundos tum publice communicaturos, immo utilitatem confessionis admittunt, non autem ejus necessitatem[2]. (d) *Ritualistæ* præterea docent absolutionem esse sacramentum, unum videlicet ex *minoribus* sacramentis; non enim inter *majora* sacramenta recensent nisi baptismum et cœnam.

663. (e) Nostris diebus, americanus protestans *H. C. Lea*[3], Dallæi argumenta renovans, divinam institutionem confessionis et absolutionis ita impugnat : 1) Christus in Evangelio, qui sæpe inculcat Deum in spiritu et veritate colendum esse, nullum ritum externum instituit ad remittenda peccata, sed tantum dilectionem et cordis pœnitentiam exigit. 2) Potestas remittendi peccata aliquo ritu sacramentali minime agnoscebatur primis Ecclesiæ sæculis. Vigebat quidem disciplina quædam pœnitentialis, sed vim habebat solum in *foro externo*, ad reconciliandos peccatores cum Ecclesiâ, non autem cum Deo. 3) Patres docent multa esse media ad peccatorum remissionem consequendam, sed inter ea absolutionem sacerdotalem non commemorant. 4) Ceteroquin absolutionis verba, super pœnitentes recitata, nihil aliud sunt nisi preces quibus sacerdotes enixe a Deo flagitabant veniam peccatorum, minime vero formæ sacramentales gratiam conferentes.

Idem fere docent hodierni *Liberales*[4] et *Modernistæ*[5].

---

[1] "Sic autem cogitandum est, quocumque baptizemur tempore, nos semel in omnem vitam ablui et purgari : itaque quoties lapsi fuerimus, repetenda erit Baptismi memoria, et hâc armandus animus, ut de peccatorum remissione semper certus securusque sit; nam, etsi administratus præteriisse visus sit, posterioribus tamen peccatis non est abolitus". (**Calvinus**, *Instit.*, l. IV, c. 15).

[2] Ante communionem, hæc ab Anglicanis ministris dicuntur : "Si in medio vestrum quis reperiatur cujus conscientia in angoribus et in angustiis versetur, atque consolatione vel consilio indigeat, ad me vel ad alium prudentem, doctum ac in lege Dei peritum sacerdotem confugiat; confiteatur et detegat secreto peccata sua suosque angores, ut monita salutaria, consilia necnon solatia recipere possit, et per nos Dei et Ecclesiæ ministros, fidentiam et absolutionem obtineat". Cfr. **Blunt***, *The sacraments*, London, 1868, p. 190; **Morgan Dix***, *The sacramental system*, New York, 1893, p. 82-104. — Protestantium doctrinam expositam vide ap. **Vacant**, *Dict. de Théol.*, t. I, c. 214-229.

[3] *A history of auricular confession and indulgences*, 1896.

[4] **A. Harnack***, *Dogmengeschichte*[4], t. I, p. 439-444, contendit Ecclesiam primitivam minime consciam fuisse potestatis remittendi peccata; usque ad finem sæculi II[i] a sinu suo in perpetuum ejecisse christianos gravissimorum delictorum reos; tertio sæculo *Callistum* sibi vindicasse potestatem impudicitiam remittendi; apostatas vero nonnisi a sæculo IV° fuisse absolutos.

[5] *Modernistarum* error, secundum decretum *Lamentabili* (n. 46), ita contrahitur : "Non adfuit in primitivâ Ecclesiâ conceptus de christiano peccatore auctoritate Ecclesiæ reconciliato, sed Ecclesia nonnisi admodum lente hujusmodi conceptui assuevit. Immo, etiam postquam pœnitentia tanquam Eccle-

Contra quos errores doctrinam catholicam exponemus ac vindicabimus, Scripturæ et priorum Patrum textus critice expendendo.

664. *Thesis :* **Christus Ecclesiæ contulit potestatem remittendi et retinendi omnia peccata post baptismum commissa, et quidem actu vere judiciali.**

De fide est ex sequentibus *Tridentini* canonibus[1] : 1. "Si quis dixerit, in Catholicâ Ecclesiâ Pœnitentiam non esse vere et proprie sacramentum, pro fidelibus, *quoties* post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis a Christo Domino nostro institutum ; A. S."

3. "Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris : "Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt", non esse intelligenda *de potestate remittendi et retinendi peccata* in sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit ; detorserit autem, contra institutionem huius sacramenti, ad auctoritatem prædicandi Evangelium ; A. S."

9. "Si quis dixerit, absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse *actum judicialem*, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum : aut sacerdos non serio, sed joco absolvat ; aut dixerit, non requiri confessionem pœnitentis, ut sacerdos eum absolvere possit ; A. S."

Concilium igitur docet : (a) *potestatem remittendi et retinendi peccata* vere fuisse *Apostolis eorumque successoribus collatam ;* (b) eam exerceri posse in catholicâ Ecclesiâ non semel aut iterum, sed *quoties* fideles post baptismum *in peccata labuntur*, ideoque nullum peccatum irremissibile esse ; (c) hanc autem potestatem non esse nudum ministerium declarandi remissa esse peccata, sed *actum vere judicialem* quo sacerdotes ipsi Deo reconciliant peccatores ceteroquin bene dispositos.

§ I. Thesis Scriptura probatur[2].

Duo prænotamus : (a) Christum, dum in terris viveret, exercuisse potestatem remittendi peccata libero actu volun-

siæ institutio agnita fuit, non appellabatur sacramenti nomine, eo quod haberetur uti sacramentum probrosum". — [1] Sess. XIV, can. 1, 3, 9.

[2] Cfr. **Corluy,** *Spicilegium Dogmatico-biblicum*, Gandavi, 1884, t. I, p. 33-51 ; t. II, p. 438-452 ; **Vacant,** *Dict. de Théol.*, t. I, p. 138-145 ; **A. d'Alès,** *L'édit de Calliste*, 1914, p. 12-51.

tatis suæ, v. g., in casu paralytici et mulieris peccatricis; (b) eumdem modo generali Apostolis contulisse omnem potestatem sibi a Patre commissam ad salutem animarum promovendam. Jamvero omnino improbabile est ab hâc generali missione seu delegatione exceptam fuisse potestatem clavium.

Revera, sedulo inspectâ Scripturâ, duo constant : 1° Apostolis eorumque successoribus *promissam* fuisse *potestatem clavium*, in cujus amplitudine continetur *potestas remittendi peccata;* 2° hanc vero potestatem eis fuisse *collatam* ipso resurrectionis die.

665. 1° *Hanc potestatem fuisse promissam*, constat ex verbis Christi ad Petrum : " Et ego dico tibi quia tu es Petrus et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam; et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in cælis, et quodcumque solveris super terram erit solutum et in cælis " [1]. Item ex Christi verbis ad omnes Apostolos postea directis [2] : " Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram erunt ligata et in cælo, et quæcumque solveritis super terram erunt soluta et in cælo ".

(a) Petro itaque promittuntur *claves regni cælorum*, id est potestas jurisdictionis super *universam Ecclesiam*, quam Christus regni cælorum nomine designat, ut constat ex verbis antea prolatis : " super hanc petram ædificabo *Ecclesiam meam* ". Jamvero *claves tradere* alicujus domûs aut civitatis idem est ac auctoritatem conferre eam claudendi et aperiendi, seu supremam auctoritatem, ut constat ex usu loquendi apud auctores sacros et profanos [3].

666. (b) Quænam sit autem *natura* hujus potestatis sequentia verba declarant : " *quodcumque ligaveris... quodcumque solveris...* " Fatemur equidem hæc verba duplicem sensum *historice* præ se ferre : quandoque nihil aliud significant nisi *declarare* rem esse licitam vel non (v. g., in Tal-

[1] *Matt.*, XVI, 18-19. — [2] *Matt.*, XVIII, 18.

[3] Ita quando Eliacim substituitur Sobnæ, templi aut domûs regiæ præposito, dicitur : " Et dabo clavem domûs David super humerum ejus " (*Isa.*, XXII, 22); pariter quando Christus gloriosus vult significare sibi traditam fuisse omnem potestatem, ait : " Et habeo claves mortis et inferni " (*Apoc.* I, 18).

mude legitur : Rabbi M solvit, Rabbi N ligat, id est, prior asserit rem esse licitam, posterior autem non licere); alias autem designant potestatem *legislativam* et *judiciariam.* Hunc porro esse sensum in *præsenti loco* constat ex contextu : 1) Christus enim Apostolis propriam auctoritatem promittit; atqui hæc auctoritas non est tantum *declarativa*, sed simul *legislativa* et *judiciaria;* ergo Christus Apostolis promittit potestatem leges ferendi, obligationes imponendi, necnon judicium ferendi et vincula solvendi quæ fideles ab ingressu cæli prohibere possunt, præsertim vero peccata quæ sunt unum e præcipuis vinculis; 2) quod consonat cum priori parte textûs, ubi traditur potestas clavium seu claudendi et aperiendi cælum, ideoque tollendi peccatum quod cæli ingressui obstat; 3) et firmatur ex loco parallelo, ubi eadem potestas Apostolis confertur relate ad peccata [1].

Hanc autem potestatem non solum forum externum attingere, sed ipsam *conscientiam*, patet ex eo quod Deus *ratum habet in cælo* quodcumque Ecclesia ligaverit aut solverit in terrâ.

667. (c) Quod Christus primum soli Petro promiserat, paulo post *omnibus simul apostolis* pariter promisit; eis non tradit quidem potestatem clavium seu potestatem supremam, sed potestatem ligandi atque solvendi, *dependenter a Petro* exercendam.

(d) In utroque casu, hìc agitur de potestate *in ipsam Ecclesiam* exercendâ, non autem in eos qui foris sunt : " Ædificabo Ecclesiam, et tibi dabo claves... " Pariter, quando agitur de potestate Apostolis collatâ, prius commemoratur Ecclesia : " Dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit...". Potestas hujusmodi *distinguitur proinde a potestate baptizandi*, quæ exercetur in eos qui foris sunt, ut hi in Ecclesiam introducantur.

Præfatum argumentum, etsi generale, est omnino validum. Ejus vis ex verbis S. Joannis et Patrum auctoritate firmatur; jam enim S. Pontifex *Callistus* hoc textu uteba-

[1] *Matt.*, XVIII, 15-18. Ibi enim agitur de peccatis remittendis aut retinendis : " Si autem *peccaverit* (*in te* deficit in optimis codicibus) frater tuus... dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis, etc. "

tur ad probandum sibi inesse facultatem remittendi peccata; *Tertullianus* autem, etsi Montanista, hunc sensum non negabat, sed solum dicebat hanc potestatem Petro collatam ad solos *spirituales* transmissam fuisse [1].

668. 2° Quam promiserat potestatem Christus Apostolis *contulit;* siquidem a mortuis redivivus, stetit in medio discipulorum et dixit eis [2] : " Pax vobis... sicut *misit* me Pater, et ego *mitto* vos. Hæc cum dixisset, *insufflavit* et dixit eis : *Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt* ".

Quæ quidem verba sunt veluti *authentica declaratio* quâ specialim definitur una ex multis potestatibus Petro et Apostolis jam promissis in præfatis textibus. Potestas enim de quâ hìc agitur, non est, ut volunt Protestantes, mera facultas prædicandi remissionem peccatorum, vel declarandi peccata pænitentibus esse remissa, sed potestas *vere remittendi* peccata; — non solum quoad pœnam, sed etiam quoad *culpam;* — ad *omnia peccata* se extendens; — *modo judiciali* exercenda; — ideoque *non coarctata ad potestatem peccata remittendi per baptismum.* Quod successive declarabimus.

(a) Potestas hìc concessa est potestas non tantùm declarandi peccata esse remissa, ut volunt *Protestantes,* sed *vere remittendi peccata,* ut, e præcipuis verbis colligitur : 1) Christus declarat missionem Apostolis dandam similem esse missioni quam Ipse a Patre accepit; jamvero Christus non solum prædicaverat remissionem peccatorum, sed ea Ipse dimiserat, immo ad hoc venerat in mundum ut ea destrueret [3]. 2) Verbum *remiseritis* (gr. ἀφῆτε) est actìvum, et talem remissionem significat, quæ fiat per actionem positivam et efficacem, non per meram declarationem remissionis jam factæ; confirmatur ex aliâ voce *retinueritis* (κρατῆτε), quæ pariter actionem positivam denotat. 3) Aliunde in secundo inciso additur : " *remittuntur eis, retenta sunt* " ; quod quidem, juxta ipsos Protestantes, idem sonat ac *vere remittuntur* vel *vere retenta sunt;* ergo, vi paralle-

[1] **Tertul.**, *De pudicitiâ*, c. 21, *P. L.*, t. II, c. 1025. — [2] *Joa.*, XX, 21-23.
[3] *Matth.*, IX, 2-8; *Luc.*, V, 20; VII, 47; *Apoc.*, I, 5.

lismi, priora verba, *remiseritis*, *retinueritis*, eodem sensu intelligi debent.

(b) Hanc potestatem attingere non tantum reatum pœnæ, sed etiam *reatum culpæ*, constat : 1) Christus enim utitur verbis ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, quibus antea usus fuerat ad significandam peccatorum remissionem quoad culpam [1]; 2) Apostoli, remittendo peccata, agunt nomine Christi et Spiritûs Sancti, qui peccata remittunt quoad culpam [2].

(c) Hæc potestas *ad omnia peccata se extendit :* 1) constat ex eo quod nulla limitatio apponitur : " quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ", et græcus textus ἄν τινων ἀφῆτε clare designat *omnes* peccatores posse veniam consequi; 2) confirmatur ex loco parallelo : " *Quæcumque* solveritis super terram, erunt soluta et in cælis ".

(d) Eadem potestas exerceri debet *actu judiciali*, id est : 1) *causam instruendo :* duplex enim confertur potestas, peccata tam remittendi quam *retinendi;* jamvero hujusmodi potestas debet exerceri *prudenter*, videlicet præmittendo juridicam materiæ investigationem. 2) *Sententiam ferendo :* causâ enim instructâ, sententia pronuntiari debet quâ peccata auctoritative remittantur vel retineantur, secundùm dispositiones pœnitentis, quâ conditiones præscribantur ad remissionem peccatorum adimplendæ, onera et satisfactiones imponantur pro peccatis commissis; ut ita exerceatur potestas ligandi æque ac solvendi.

(e) Hæc potestas non coarctatur ad *potestatem remittendi peccata per baptismum*, sed complectitur etiam facultatem dimittendi peccata *post baptismum commissa.* Verba enim Apostoli : 1) *universalia* sunt; 2) supponunt hanc potestatem *indefinite* et *modo judiciali* exerceri : quod quidem de pœnitentiâ potiusquam de baptismo intelligitur, cùm hic nonnisi semel conferatur, nec proprie ad modum judicii.

Ex his igitur S. Joannis verbis, et ex modo quo communiter intellecta fuerunt jam a sæculo III [3], merito infertur Apostolis eorumque successoribus vere fuisse concessam

[1] *Marc.*, II, 17; *Matth.*, XVIII, 11; *Luc.*, XIX, 10; cf. *Rom.*, V, 10, 18, 19.
[2] *Marc.*, II, 17; *Matth.*, XVIII, 11; *Luc.*, XIX, 10; *Rom.*, V, 10, 18, 19; *I Cor.*, VI, 11.
[3] Quod infra demonstrabitur, n. 689.

potestatem remittendi, ritu judiciali, omnia peccata post baptismum commissa [1].

669. 3° *Confirmatur* ex ratione agendi Apostolorum. (a) Videmus enim Apostolos exercuisse potestatem *ligandi* seu pœnas imponendi ad correptionem et emendationem peccatorum, v. g., in casu incestuosi Corinthii [2]; (b) ex quo infertur Apostolos etiam exercuisse potestatem *solvendi;* nam peccator traditur pœnis quibusdam temporalibus ut postea justificetur et ejus "spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi" [3]; et ita jam apparet inter pœnam canonicam et remissionem peccati nexus, qui postea in disciplinâ pœnitentiali manifesto exhibetur [4].

Notandum est insuper : (a) Apostolis evidenter persuasum fuisse *omnia* peccata, etiam *gravissima*, ante judicium condignâ pœnitentiâ *remissibilia* esse [5]; (b) potestatem clavium apostolicis temporibus fuisse exercitam, *non* tamen *eodem modo ac nunc* exercetur : 1) videlicet *non frequenter*, quia *minora* seu venialia peccata tunc potestati clavium subjici non solebant, et aliunde *majora* rarius committebantur; 2) cum *quâdam severitate*, quatenus ardua pœnitentia peccatoribus imponebatur antequam absolutio concederetur. Cùm enim Christus non determinâsset modum quo potestas clavium exerceretur, ad Ecclesiam spectabat, pro diversitate temporum, hunc definire ad majorem fidelium utilitatem.

670. *Solvuntur difficultates* contra quorumdam peccatorum remissibilitatem [6]. (a) Christus videlicet Pharisæis dixit : "Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus : Spiritûs autem blasphemia *non remittetur*" [7]. — *Resp.* Contextu inspecto, peccatum de quo agitur est illud quo opera manifestè divina, ut miracula ad divinitatem missionis Christi probandam facta, diabolo ascribuntur, sicque *deliberate et pertinaciter fidei lumini clauduntur oculi;* agitur enim de Pharisæis qui dicebant Christum in Beelzebub ejicere dæmonia. Jamvero illud peccatum dicitur *non remitti*, non quod nunquam dimittitur, sed quia *ex se nullam excusationem habet*, nullam veniam meretur; vel, juxta alios, quia *difficilius* remittitur, non quidem ex defectu potestatis aut voluntatis in Deo ejusque ministris, sed quia difficile est peccatorem, qui pertinaciter gratiæ mediis abusus est, sincere pœnitere. Quod sic optime declarat *S. Thomas* [8] : "Qui

[1] Merito itaque a *S. Officio* (dec. *Lamentabili*) reprobata est sequens Modernistarum propositio 47 : "Verba Domini *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata*, etc., minime referuntur ad sacramentum Pœnitentiæ, quidquid Patribus Tridentinis asserere placuit".

[2] *I Cor.*, V, 3, 5. Cf. *II Thess.*, III, 14-15; *Tit.*, III, 10. — [3] *I Cor.*, V, 5.

[4] Alia exempla hujus exercitii affert **A. d'Alès**, *op. cit.*, p. 38-51.

[5] *II Cor.*, XII, 20-21; *Apoc.*, II, 19-23.

[6] Cfr. **A. d'Alès**, *op. cit.*, p. 21-38.

[7] *Matth.*, XII, 31. — [8] *Sum. theol.*, 2ª 2æ, q. 14, a. 3.

enim ex ignorantiâ vel infirmitate peccat, minorem pœnam meretur; qui autem ex certâ malitiâ peccat, non habet aliquam excusationem, unde ejus pœna minuatur. Similiter etiam qui blasphemabat in Filium hominis, ejus divinitate nondum revelatâ, poterat habere aliquam excusationem propter infirmitatem carnis, quam in eo aspiciebat, et sic minorem pœnam merebatur. Sed qui in ipsam divinitatem blasphemabat, opera Spiritûs S. diabolo attribuens, nullam excusationem habebat, unde ejus pœna diminueretur". Pergit S. Doctor exponendo peccatum in Spiritum S. etiam irremissibile dici secundum naturam suam, in quantum excludit fidem, ideoque ea per quæ fit remissio peccatorum; sicut morbus insanabilis dicitur secundum naturam morbi, per quem tollitur id per quod morbus curari potest.

Alii tamen, cum *S. Augustino* [1], tenent peccatum hujusmodi esse *finalem impœnitentiam*, quæ nullo modo remittitur, quia peccatum mortale in quo homo perseverat usque ad mortem, neque in hâc vitâ neque in futurâ remitti potest. Quæ tamen expositio aliena esse videtur a contextu.

671. (b) Allegantur verba *ep. ad Hebræos :* "*Impossibile est* enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cæleste, et participes facti sunt Spiritûs S., gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum virtutesque sæculi venturi et prolapsi sunt, *rursus renovari ad pœnitentiam*" [2]. — *Resp.* Hic agitur de *apostatis*, qui, post receptum Baptismum (*illuminati*), post receptam Eucharistiam et Confirmationem (*donum cæleste... participes Spiritûs S.*), ad judaismum aut paganismum revertebantur, et, juxta quosdam Patres et Theologos, declaratur eos non posse renovari *per Baptismum*, cùm hujusmodi sacramentum non sit iterabile. Quam interpretationem tradit *S. Athanasius* [3] : "Neque, ait, impossibile est pœnitere, sed impossibile est obtentu pœnitentiæ nos renovari. Est autem ingens inter hæc dicta discrimen. Is enim quem pœnitet, peccare quidem desinit, retinet tamen vulnerum cicatrices. Qui autem baptizatur, veterem exuit hominem, et renovatur superne genitus Spiritûs gratiâ". — Alii autem permulti, et quidem probabilius, verbum *impossibile* intelligunt de magnâ difficultate, de *morali* non autem physicâ impossibilitate, ita ut sensus sit admodum difficile esse apostatas ad veram fidem redire. Simili fere modo intelligi possunt sequentia verba : "Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam *non relinquitur pro peccatis hostia*, terribilis autem quædam exspectatio judicii" [4]; siquidem hic etiam agitur de *apostatis*, qui, quatenus in apostasiâ manent, carent hostiâ pro peccatis, sicut qui voluntarie extra Ecclesiam manent,

[1] *Sermo* LXXI, *P. L.*, XXXVIII, 445-467.
[2] *Hebr.*, VI, 4 sq.
[3] *Ep.* IV ad Serap., n. 13, *P. G.*, XXVI, 655. — [4] *Hebr.*, X, 26.

sunt extra viam salutis; nec tamen exinde præcluditur possibilitas ad fidem christianam redeundi, in quâ offertur pro peccatis[1].

(c) Opponuntur etiam verba *Joannis*[2]: "Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est *peccatum ad mortem*, non pro illo dico, ut roget quis". — *Resp.* Quodnam sit illud peccatum ad mortem, disputant theologi et commentatores : probabilius putamus hìc agi de peccato *odii* quo quis *obstinate* fratres suos prosequitur. Apostolus autem non declarat tale peccatum irremissibile esse, sed solum præceptum pro proximo orandi ad eos qui tali peccato se inquinárunt non extendi; quia, propter sui peccati enormitatem, hoc merentur ut a fidelibus relinquantur sicut ethnici et publicani; aliis verbis isti peccatores privantur publicis Ecclesiæ suffragiis, sicut hodie excommunicati.

§ II. Thesis Traditione probatur[3].

Prænotanda.

672. 1° **Status quæstionis.** Cùm hodie Protestantes *liberales* contendant Ecclesiam reconciliâsse peccatores *in foro externo tantum*, quatenus nempe iterum in sinum suum recipiebat eos quos, ob peccata, excommunicaverat, nostri propositi est ostendere eos etiam *in foro interno* et *coram Deo* remissionem peccatorum consecutos esse.

673. 2° **Argumentum generale.** Antequam vero singulos textus declaremus, *generale argumentum* præbere expedit, probando reconciliationem cum Ecclesiâ involvere etiam reconciliationem cum Deo, attentis Scripturæ et Patrum testimoniis. Duplici probatur argumento : (A) Ex

[1] Cfr. **A. Lemonnyer,** O. P., *Epîtres de S. Paul*, Paris, Bloud. 1905, t. II, p. 221-223. — [2] *I Joa.*, V, 16.

[3] **Petavius,** *op. cit.*; **Morinus,** *op. cit.*, lib. I, c. 3-7; c. 16-19; lib. III-VII; **Palmieri,** *op. cit.*, thes. IX-XI; **L. de San,** *op. cit.*, n. 180-245; **F. Pignataro,** *De disciplinâ pœnitentiali priorum Ecclesiæ sæcul.*, Romæ, 1904; **Funk,** *Zur altchristlichen Bussdisziplin*, Paderborn, 1897; **Boudinhon,** *Sur l'histoire de la pénitence*, in *Revue d'hist. et de Littér. relig.*, t. II, 1897, pp. 306, 496; **Vacandard,** in *Rev. du Clergé français*, t. XIV, p. 192; t. XV, p. 195, etc.; et ap. **Vacant,** *Dict. de Théologie*, t. I, p. 145-168; **Batiffol,** *op. cit.*; **Swete**, *l. cit.*; **Casey,** *Notes on a history of auricular confession*, Philadelphia, 1889; **P. A. Kirsch,** *op. cit.*; **Gartmeier,** *Die Beichtpflicht*, 1905; **G. Rauschen,** *Eucharistie und Busssakrament in den ersten Jahrhunderten der Kirche*, 1908, gallice, *L'Eucharistie et la Pénitence dans les six premiers siècles*, trad. *M. Decker* et *E. Ricard*, 1910; **A. d'Alès,** *op. cit.*, p. 52-455; **J. Tixeront,** *Le sacr. de Pénitence dans l'Antiquité chrétienne* (Sc. et Rel.), 1914.

eo quod *uniri Ecclesiæ idem est ac ipsi Deo uniri.* (a) Id jam constat ex dictis in *Tr. de Ecclesiâ*, ubi probavimus Ecclesiam a Christo institutam esse ad sanctificandos homines (n. 607 sq.), et extra Ecclesiam non dari salutem (n. 824 sq.) : ex hoc enim logice sequitur Ecclesiæ vere et proprie uniri idem esse ac Deo ipsi conjungi, qui solus est sanctificationis auctor. (b) Quod quidem ex eo firmatur quod Ecclesia, juxta doctrinam S. Pauli, est *corpus Christi*, ita ut esse membrum Ecclesiæ idem sit ac esse membrum Christi. (c) Idem docent Patres antiquissimi, qui, cum S. Ignatio, asserunt eos qui Deo et Christo intime uniuntur esse cum episcopo, et eos qui pænitentiâ ducti redierint ad unitatem Ecclesiæ, eo ipso Dei esse et secundum Christum vivere [1]. Lucidius rem declarant Patres tertii et quarti sæculi, ut infra dicemus.

(B) Ex comparatione institutâ ab antiquis Patribus, Herma aliisque, inter baptismum et pænitentiam quoad *effectus* quos producunt : sicut enim baptismus *interne* et *coram Deo* abluit peccata, ita pariter et pænitentia, etsi diverso modo.

Quibus prænotatis, thesim probabimus triplici testimoniorum genere : 1° testimoniis *implicitis* secundi sæculi; 2° testimoniis *explicitis* in controversiâ cum *Montanistis;* et 3° in controversiâ cum *Novatianis.* Per modum *appendicis*, dicemus 4° de *disciplinâ pœnitentiali* per quatuor priora sæcula.

Animadvertimus tamen quædam documenta priorum sæculorum, et quidem maximi momenti, periisse, ut inferri potest ex eo quod *Callisti* decretum, de quo infra, nonnisi imperfecte novimus, nempe ex scriptis Tertulliani qui illud impugnat. Unde si argumentum historicum pro prioribus sæculis mancum apparet, id tribuendum est, ex parte, paucitati documentorum; ideoque ea quæ obscura sunt elucidari debent tum ex praxi Ecclesiæ tum e documentis subsequioris ævi.

I. Secundi sæculi testimonia expenduntur.

674. Primævâ Ecclesiæ ætate, toti erant Doctores in propugnandis fundamentalibus fidei dogmatibus, nempe unitate

[1] *Philad.*, III.

Dei, divinitate Christianæ religionis, divinitate Christi, obedientiâ episcopis præstandâ, etc. — Insuper, sub influxu enthusiasmi et fervoris in primis christianis communitatibus vigentis, non pauci fideles putabant peccata gravia vix a fidelibus committi posse, ideoque parum de pœnitentiâ cogitabant. — Experientiâ tamen compertum est ipsos baptizatos non esse impeccabiles, immo et quosdam in gravissima peccata aliquando labi. Exinde quæstio orta est num et quomodo hæc peccata deleri possint. Quidam *rigoristæ* putabant peccata post baptismum commissa esse irremissibilia. Contra quos, Patres secundi sæculi docuerunt peccata post baptismum commissa per pœnitentiam deleri posse : non diserte tamen, sed obiter et obscure, si res judicatur tantum ex documentis quæ supersunt.

675. 1° Id innuit *S. Ignatius* martyr, dum scribit an. circiter 107 : "Quotquot enim Dei et Jesu Christi sunt, hi sunt cum episcopo; et quotquot *pœnitentiâ* ducti redierint ad unitatem Ecclesiæ, et hi Dei erunt, ut secundum Jesum Christum vivant"[1]. Pariter in *Doctrinâ duodecim Apostolorum* (*Didache*) legitur[2] : "Die autem dominicâ convenientes frangite panem et gratias agite, postquam *delicta vestra confessi estis*, ut sit *mundum* sacrificium vestrum"; ibi enim confessio peccatorum, seu exomologesis, exhibetur ut medium quo peccata tolluntur : "ut sit *mundum* sacrificium". Quod confirmatur ex testimonio *S. Irenæi*[3] : hic enim narrat mulieres quasdam, a Marco mago et hæretico fuisse seductas et corruptas. Jamvero quædam inter eas, conversæ ad Ecclesiam Dei, peccata sua confessæ sunt, et publicam pœnitentiam seu exomologesim fecerunt; aliæ autem publicâ exomologesi perterritæ, desperantes a vitâ Dei abcesserunt. Ex quo merito infertur pœnitentiam tunc habitam fuisse ut medium ad vitam divinam recuperandam[4].

676. 2° Sed opus præcipuum, in quo doctrina pœnitentialis hujus ætatis exponitur, est *Hermæ Pastor*, opus scriptum, mediante sæc. II°, a fratre Pii, Romani Pontificis[5].

(a) Imprimis auctor inquirit *num*, post baptismum, *pœnitentiæ locus detur*. Audivit enim *Hermas* a quibusdam doctoribus aliam pœnitentiam non esse nisi eam quæ fit in

[1] *Ad Philadelph.*, n. 3; p. 267 ed. *Funk* (Patres Apostolici), 1901.
[2] *Didache* (an. 98-120?), n. 14, p. 33 ed. *Funk*.
[3] *Contra hæreses*, lib. I, cap. 13, n. 5-7, *P. G.*, t. VII, 587-591.
[4] Alia testimonia vide apud **A. d'Alès**, *op. cit.*, p. 114-133.
[5] **A. d'Alès**, *op. cit.*, p. 52-113.

baptismo. "Recte audisti, inquit Pastor[1]; sic enim res se habet. Debuit enim qui accepit remissionem peccatorum non amplius peccare, sed in castitate permanere"[2]. Attamen Deus, cùm sit valde misericors, pergit Pastor, pœnitentiam concedit pro omnibus peccatis hucusque commissis, et quidem ad modum privilegii *extraordinarii*. *Semel* tantum datur pœnitentia : non enim licet pœnitere et iterum peccare, ne ita fideles in peccatum inducantur[3]. Remissio autem ad *omnia* delicta se extendit, etiam *apostasiam* et *adulterium*[4].

677. (b) Hanc autem pœnitentiam fieri *duce et auspice Ecclesiâ*, constat præsertim ex analogiâ *turris*, quæ, ut ait Hermas, est *Ecclesia*. Nam per baptismum ingredimur *turrim*, per peccatum ab eâ expellimur, sed per *pœnitentiam* iterum in structuram *turris* intramus : "Propterea enim intermissio ædificationis facta est, ut hi (peccatores), si pœnitentiam egerint, intrent in structuram turris. Si autem non egerint pœnitentiam, tunc alii intrabunt et illi in perpetuum abjicientur"[5]. Non agitur pro inde de pœnitentiâ mere privatâ, sed de eâ quæ fit sub pastoribus ecclesiasticis, et concluditur per reconciliationem cum Ecclesiâ, ideoque cum ipso Deo.

(c) *Necessitatem* et *efficaciam* pœnitentiæ in *foro interno* ad vitam spiritualem recuperandam, ita declarat[6] : "Quotquot autem non agent pœnitentiam, vitam suam amiserunt; quotquot ex iis pœnitentiam egerunt, boni evaserunt et habitationem acceperunt in primis muris; quidam etiam in turrim ascenderunt. Vides igitur,

[1] Hic pastor probabilius unus est ex angelis Dei.

[2] *Pastor*, Mand. IV, 3, 2, p. 479 ed. *Funk*.

[3] Mandat. IV, 3, 4-7, p. 479-481 ed. *Funk*. Aditum occludendo renovationi pœnitentiæ, post nova peccata, spiritui evangelico contradicit, vi cujus *septuagies septies* offensa dimitti debet (*Matth.*, XVIII, 22).

[4] Simil. VI, 2, 3-4, et VIII, 2, 8-9; et VIII 6, 6; pp. 547, 561, 569. — *Modus pœnitendi* postea describitur : "Oportet pœnitentem cruciare animam suam et humiliare fortiter in omni actu suo et affligi in omnibus tribulationibus variis; cumque sustinuerit tribulationes sibi supervenientes, omnino miserebitur qui creavit omnia confirmavitque, et remedium aliquod ei dabit; et hoc certe, si viderit cor pœnitentis mundum ab omni negotio". Itaque requiritur imprimis cor *contritum* et humiliatum, deinde patiens *acceptatio tribulationum*, tandem *mutatio vitæ*. (Simil. VII, 4, p. 555 ed. *Funk*.)

[5] Simil. IX, 14, 2, p. 605 ed. *Funk*.

[6] Simil. VII, 6, 6, p. 569.

inquit, pænitentiam peccatorum vitam habere, impænitentiam vero mortem".

678. *Hermas* igitur supponit Ecclesiæ inesse potestatem pænitentiam imponendi et peccatores coram Deo reconciliandi; *modum* vero *hujus reconciliationis non describit*, quia ejus scopus erat mores christianos instaurare, non autem omnia describere quæ ad disciplinam pænitentialem spectant. Quod hic autem prætermisit, scriptores tertii sæculi tam expresse affirmant, ut exinde merito inferatur potestatem clavium non fuisse ignotam sæculo secundo.

II. Testimonia Patrum tertii sæculi contra Montanistas.

Pænitentia, quam Hermas tanquam remedium *extraordinarium* tradiderat mediante sæculo secundo, exhibetur ut remedium *ordinarium*, *ineunte sæculo tertio*. — Insuper *Ecclesiæ potestas remittendi peccata* diserte affirmatur.

679. 1° Id constat ex *hæresi Montanistarum*, qui, circa exitum sæculi secundi, auctore Montano, rati finem mundi et extremum judicium instare, in Phrygiâ *rigorismum* prædicabant, præsertim vero contendebant apostasiam, homicidium et adulterium ab Ecclesiâ nunquam esse remittenda. Quibus auctoritatem sui ingenii dedit *Tertullianus*.

(A) In tractatu *de Pœnitentia* quem adhuc catholicus exaravit (an. 202-206), *Tertullianus* diserte commendat secundam pænitentiam, et eam expresse dicit constare tùm *confessione* quâ determinatur satisfactio, tùm *exomologesi* seu satisfactione quæ tunc valde rigorosa erat, ut ex ejus descriptione patet. Insuper, in eodem tractatu satis subaudit *sententiam absolutionis* quam sponte suâ exposcit judicium ibi fuse descriptum. Præterea, nullibi in hoc tractatu dicit aliquot peccatis fuisse absolute denegatam reconciliationem, sed potius longanimem indulgentiam erga quoslibet pænitentes ostendit [1].

680. (B) Sed, in *Tr. de Pudicitiâ*, quem jam Montanista scripsit (an. 217-222), Tertullianus contendit quædam peccata esse *irremissibilia*.

[1] A. d'Alès, *op. cit.*, p. 142-168.

(a) Occasio hujus tractatûs fuit *edictum Callisti*, in quo R. Pontifex declarabat se remittere peccata fornicationis et adulterii : " Audio, ait Tertullianus, edictum esse propositum, et quidem peremptorium. Pontifex scilicet maximus, quod est episcopus episcoporum, edicit : *Ego et mœchiæ et fornicationis delicta pœnitentiâ functis dimitto*" [1]. Ibi tanquam auctoritatem habens loquitur; nam, teste Tertulliano, edictum est *peremptorium;* suam vero auctoritatem desumit ex verbis Christi : *Tu es Petrus*, etc.

681. (b) Tertullianus montanista eum acerbe reprehendit. Admittit quidem episcopis inesse potestatem quædam peccata dimittendi, ea nempe quæ non sunt ad mortem [2]; sed asserit peccata quædam esse ad mortem seu irremissibilia, inter quæ fornicationem et mœchiam seu adulterium recenset. Aliunde, inquit [3], Callistus non remittit idololatriam nec homicidium; cur ergo adulterium dimittit? Fatetur tamen Tertullianus hæc tria peccata posse a Deo ignosci. Immo agnoscit Ecclesiæ hanc potestatem competere, sed addit ejus exercitium non expedire : " Sed habet, inquis, *potestatem Ecclesia delicta donandi. Hoc ego magis et agnosco et dispono*, qui ipsum Paracletum in prophetis novis habeo dicentem : potest Ecclesia donare delictum; sed non faciam, ne et alia delinquant " [4]. Ergo hæc potestas absolvendi ab omnibus peccatis, post baptismum commissis, tam inconcussa existimabatur ut ab ipsis Montanistis agnosceretur. Neque negabant verba : " Tu es Petrus... quodcumque ligaveris, etc.", includere potestatem peccata remittendi, sed dicebant eamdem transmissam fuisse non episcopis, sed

[1] Hoc decretum novimus ex ipso **Tertulliano**, *De pudic.*, c. 1, p. 220 ed. *Vindobon.; P. L.*, II, p. 981. — Siquidem tunc vigebat praxis, in aliquibus ecclesiis, non absolvendi a tribus gravissimis peccatis, nempe idololatriâ aut apostasiâ, fornicatione aut adulterio, et homicidio; non quia Ecclesia carebat facultate ea remittendi, sed quo efficacius fideles ab istis removerentur. Horum criminum reis imponebatur quidem pœnitentia publica, et spes eis relinquebatur quod veniam ab ipso Deo impetrarent; sed absolutio ab his peccatis dari non solebat : quæ proinde erant peccata veluti Deo *reservata*.

[2] Peccata hujusmodi quæ dicuntur *leviora* seu *minora* aut *media* relate ad tria crimina reservata, non sunt ea quæ hodie *venialia* vocamus, sed mortalia quæ publicâ pœnitentiâ expiabantur.

[3] *De pudic.*, c. 5, p. 227 ed. *Vindobon.*; *P. L.*, t. II, p. 988.

[4] *De pudic.*, c. 21, p. 269 ed. *Vindobon.; P. L.*, II, 1024.

spiritualibus [1], seu discipulis Montani qui Spiritu ducebantur; ita errabant potius circa sacram hierarchiam et opportunitatem dimittendi peccata quam circa potestatem absolvendi in se spectatam.

Non obstante Tertulliani eloquentiâ, Callisti decretum in Ecclesiam universalem mox receptum fuit.

682. 2° Quod quidem aliis testimoniis confirmatur :

(A) *Origenes* distincte agnoscit episcopis et sacerdotibus inesse potestatem dimittendi peccata, et quidem coram Deo : " Est adhuc et septima, licet dura et laboriosa, per pænitentiam remissio peccatorum, cùm lavat peccator in lacrymis stratum suum... et cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum et quærere medicinam " [2]. Etiam *graviora* peccata *semel* pænitentibus remitti possunt, *leviora* autem semper : " In gravioribus criminibus semel tantum pænitentiæ conceditur locus; ista vero communia, quæ frequenter incurrimus, semper pænitentiam accipiunt et sine intermissione redimuntur " [3].

683. (B) Aliunde ex *libris liturgicis* et *canonicis* hujus temporis patet potestatem dimittendi peccata episcopis in ipsâ ordinatione fuisse concessam.

(a) In *Constitutionibus ecclesiæ Ægyptiacæ*, tertio exeunte sæculo, legitur : " Offerat sacrificium sanctæ Ecclesiæ tuæ, et in sancto animo... peccata dimittat juxta præceptum tuum, ordinationes faciat juxta dispositiones tuas, et in virtute potestatis Apostolis tuis conlatæ, omnia pœnarum vincula solvat ". Similia invenire est in *Canonibus Hippolyti* [4].

(b) Quod etiam infertur ex opere *Didascalia Apostolorum*, quod ante finem tertii sæculi in ecclesiâ syriacâ recipiebatur. Ibi enim

[1] *De pudic.*, c. 21, p. 270-271; *P. L.*, II, 1026.

[2] *In Levitic.*, homil. II, 4, *P. G.*, XII, 417.

[3] *In Levitic.*, XV, 2, *P. G.*, XII, 561. — Quidam putant *Origenem* primum docuisse tria peccata esse irremissibilia (*De Oratione*, 28, *P. G.*, XI, 527-530) : ibi enim eos irridet " qui nescio quomodo sibi arrogant ea quæ sacerdotalem superant dignitatem... glorianturque quasi possint etiam idololatriam condonare, adulteriaque et fornicationes remittere "; et nonnisi postea, ab anno 244, docuisse hæc etiam posse remitti. Sed **A. d'Alès** ostendit, *op. cit.*, p. 283-295, præfata verba intelligi posse eo sensu quod Origenes reprehendit sacerdotes qui ista peccata facilius condonabant absque debitâ pænitentiâ.

[4] Ambo hæc documenta invenies inter *Monumenta Ecclesiæ liturgica* (quæ ediderunt **F. Cabrol** et **H. Leclercq**), Parisiis, t. I, p. XXXI.

(cap. 5-10) traditur episcopo officium incumbere graviter quidem increpandi peccatores, eisque pœnitentiam imponendi, sed postea eos reconciliandi per manûs impositionem, quia potestatem habet ligandi atque solvendi. Neque ullum excipitur peccatum; sed e contra afferuntur Scripturæ textus, ex quibus constat Deum condonasse peccata Manasse, qui idololatriam et homicidium commiserat, necnon mulieris adulteræ [1].

684. **Conclusio.** Tertio sæculo quamdam potestatem remittendi peccata Ecclesiæ inesse agnoscunt ipsi Montanistæ, atque aperte docent libri liturgici et canonici: et exinde merito infertur eamdem doctrinam *sæculo secundo fuisse receptam :* si enim Tertullianus novisset hanc doctrinam fuisse recenter in Ecclesiam invectam, id sane dixisset dum tam acerbe impugnabat Callistum; aliunde preces ordinationis et canones superius allati de potestate clavium non fuissent universim recepti, nisi fidei Ecclesiæ consentanei fuissent.

Et ita confirmatur interpretatio quam dedimus testimoniorum secundi sæculi.

III. Patrum doctrina contra Novatianos.

685. **Status quæstionis.** Mediante sæc. III°, nova quæstio orta est de absolutione *lapsorum*, seu eorum qui in apostasiam lapsi erant tempore Decianæ persecutionis (an. 250).

Christiani multi idolis sacrificaverant, et *sacrificati* vocabantur; alii ab officialibus libellum acceperant in quo declarabatur ipsos sacrificasse, etsi revera ab idolorum cultu abstinuissent; quare *libellatici* dicebantur. Sedatâ tempestate, multi ex lapsis reconciliationem et absolutionem quærebant, a confessoribus et martyribus petentes *libellos pacis* quos sacerdotibus exhibebant ut statim in pacem Ecclesiæ reciperentur. Exinde orta est quæstio num *lapsis* absolutio concedenda esset.

686. 1° **Ecclesiæ doctrina.** (**A**) *S. Cyprianus*, tum in epistolis tum in libro de Lapsis, ita respondet. (**a**) Iis lapsis

[1] Textum syriacum hujus operis edidit **Lagarde**, Lipsiæ, 1854; gallicam versionem publici juris fecit **Nau**, *La Didascalie*, Paris, 1902. — Eamdem doctrinam invenies in *Constitutionibus apostolicis;* cfr. **Funk**, *Die Apostolischen Konstitutionem*, eine litterar historische Untersuchung, Rottenburg, 1891.

qui *verâ pœnitentiâ* et *Christi confessione* suum peccatum expiaverunt, pax neganda non est : " Cum ergo abluerint omne delictum, et maculam pristinam assistente sibi Domino potiore virtute deleverint, jacere ultra sub diabolo non debent qui extorres facti et bonis suis omnibus spoliati, erexerunt se et cum Christo stare cœperunt " [1]. Pariter si *periculosâ infirmitate* laborant, statim reconciliari possunt, " ut exomologesi factâ et manu eis a vobis in pœnitentiam impositâ, cum pace a martyribus sibi promissâ ad Dominum remittantur " [2].

(b) Sed, extra hos casus, lapsi longam agere debent pœnitentiam antequam absolvantur, nec approbandi sunt sacerdotes qui, exhibitis litteris pacis a martyribus datis, *statim* lapsos ad communionem acceperunt : " Nam, cùm in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, et secundum disciplinæ ordinem ad exomologesim veniant, et per manus impositionem episcopi et cleri jus communicationis accipiant, nunc, crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restitutâ Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomine eorum, et nondum pœnitentiâ actâ, nondum exomologesi factâ, nondum manu eis ab episcopo et clero impositâ, eucharistia illis datur " [3].

687. (B) *Romanæ Ecclesiæ responsum.* Cùm autem nonnulli de hoc conquererentur, S. Cyprianus ad presbyteros et diaconos Romæ, sede pontificiâ vacante, scripsit, totam rem exponens; hi autem ejus agendi rationem approbârunt atque *antiquâ praxi Romanæ Ecclesiæ* confirmârunt; prudenter erga lapsos agebant, " ut nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere pœnitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem " [4].

(C) *Decretum Carthaginense.* Postea hæc agendi ratio approbata fuit a Concilio *Carthaginensi* (an. 251), cui multi episcopi interfuerunt. 1) Discrimen institutum est inter *libellaticos* et *sacrificatos :* priores post aliquam pœnitentiam reconciliabantur, posteriores tantum in exitu vitæ : " Et ideo placuit..., examinatis

[1] *Ep.* XXV, p. 538 ed. *Vind.; P. L.*, t. IV, p. 274.

[2] *Ep.* XIX, 2, p. 525 ed. *Vind.; P. L.*, t. IV, p. 260; cfr. *ep.* XVIII, p. 523 ed. *Vind.*, et *P. L.*, IV, 259.

[3] *Ep.* XVI, 2, p. 518 ed. *Vind.; P. L.*, t. IV, p. 251-252.

[4] *Ep.* XXX (alias XXXI), p. 556 ed. *Vind.; P. L.*, t. IV, p. 315. — Hanc epistolam scripsit *Novatianus*, postea rigorismi et schismatis fautor; et jam aliqua severitatis nota in ejus epistolâ apparet.

causis singulorum, *libellaticos* interim admitti, *sacrificatis* in exitu subveniri, quia exomologesis apud inferos non est" [1]. Apostasia igitur hoc tempore non erat peccatum reservatum. 2) Ii vero qui per vitam pœnitentiam agere noluerunt, et solum tempore periculosæ infirmitatis exomologesim deprecantur, non recipient communionem et pacem, quia "nec dignus est in morte accipere solatium qui se non cogitavit esse moriturum" [2].

688. 2° **Novatianorum error.** (A) *Exponitur.* Quæ tamen decreta non placuerunt Novato et Felicissimo, qui Romam profugerunt et Novatiano adhæserunt : hic presbyter, dolens quod non fuerat electus S. Pontifex, ab Ecclesiâ secessit. (a) *Novatianus ipse* docuit Ecclesiam non posse remittere *peccatum apostasiæ :* qui error damnatus fuit in Concilio Romæ habito, an. 251, sed per multos annos supervixit. (b) Ejus discipuli, *Novatiani*, postea docuerunt *omnia peccata ad mortem* non posse ab Ecclesiâ dimitti.

689. (B) *Novatianismus a Patribus impugnatur.* Contra quos scripserunt, inter alios, *S. Ambrosius* et *S. Pacianus.*

(a) *S. Ambrosius*, in lib. de Pœnitentiâ [3] (an. circiter 384), probat Christum Ecclesiæ contulisse potestatem omnia peccata dimittendi, et quidem coram Deo : ex verbis S. Joannis [4] : "Quorum remiseritis peccata...", et ex verbis S. Matthæi [5] : "Tibi dabo claves regni cælorum...". Peccata autem remitti *coram Deo* demonstrat ex analogiâ cum baptismo : "In baptismo utique remissio peccatorum omnium est : quid interest utrum per pœnitentiam an per lavacrum hoc jus sibi datum [6] sacerdotes vindicent. Unum in utroque mysterium est". Posteaque addit in pœnitentiâ sicut in baptismo conferri gratiam. — Tandem ostendit nulla peccata esse irremissibilia, explicando textus Scripturæ ab adversariis allatos [7], de quibus jam supra egimus, nn. 670-671.

690. (b) *S. Pacianus*, Barcinonensis episcopus, in epistolis tribus ad Sempronianum novatianum scriptis (an. circiter 380), doctrinam catholicam diserte propugnat.

[1] *Ep.* LV, 17, p. 636 ed. *Vind.* — [2] *Ibid.*, 23, p. 641-642 ed. *Vind.*
[3] *P. L.*, t. XVI, p. 465-524. — [4] *P. L.*, XVI, 467. — [5] *P. L.*, XVI, 476.
[6] *De pœnit.*, l. I, c. 8, *P. L.*, XVI, 477.
[7] *P. L.*, XVI, 480-482, 496, 499.

1) Probat non solum *apostolis*, sed eorum *successoribus* concessam fuisse a Deo *potestatem peccata dimittendi* : " Nunquam Deus non pœnitenti comminaretur, nisi ignosceret pœnitenti. Solus hoc, inquies, Deus poterit. Verum est : sed et quod per sacerdotes suos facit, ipsius potestas est. Nam quid est illud quod Apostolis dicit : *Quæ ligaveritis in terris*, etc...? Cur hoc, si ligare hominibus ac solvere non licebat? An tantum hoc solis Apostolis licet? Ergo et baptizare solis licet " [1].

2) Quia vero Novatiani dicebant inutilem fore baptismum, si pœnitentibus remissio peccatorum datur, S. Pacianus ostendit *discrimen esse inter utrumque sacramentum* : " Baptismus enim sacramentum est dominicæ passionis, pœnitentium venia, meritum confitentis. Illud omnes adipisci possunt, quia gratiæ Dei donum est, id est gratuita donatio; labor vero iste paucorum est qui post casum resurgunt, qui post vulnera convalescunt, qui lacrymosis vocibus adjuvantur, qui carnis interitu reviviscunt " [2].

3) Cùm hæretici contenderent remissionem peccati esse incitamentum ad peccandum, respondet Pacianus : " Quid ais? Ergo qui sæpius remedium criminis monstrat, crimen ostendit? Et medicus ille cùm curat assidue vulnerari docet? Deus nec peccare vult hominem semel, et tamen liberat a peccato. Nec utique cùm liberat, peccatum docet; sicut nec qui ab incendio liberat, incendium monstrat " [3].

4) Tandem ostendit *omnia* peccata posse remitti : "*Quæcumque solveritis*, inquit; omnino nihil excipit. *Quæcumque*, inquit : vel magna, vel modica " [4]. — Quia vero opponebatur condemnatio incestuosi, respondet hunc non fuisse Satanæ traditum ad mortem æternam, sed ad pœnitendum : " Deinde vides quod hic ipse peccator incestûs non morti traditur, sed Satanæ, ad emendandum, ad colaphizandum, ad pœnitendum. Denique ait, *ad interitum carnis*, non tamen animæ, non etiam spiritûs; sed ad solius carnis interitum, tentationes scilicet, carnis angustias, detrimenta membrorum " [5].

691. Multi alii Patres quarti sæculi hanc absolvendi potestatem tanquam veritatem inconcussam tradunt [6]. —

[1] *Ep.* I ad Sempron., n. 6, *P. L.*, t. XIII, 1057.
[2] *Ep.* III ad Sempron., n. 8, *P. L.*, XII, 1068. — [3] *Op. cit.*, n. 9, p. 1069.
[4] *Op. cit.*, n. 12, p. 1071. — [5] *Op. cit.*, n. 18, p. 1075.
[6] Ita inter alios, **S. Joannes Chrysostomus**, *De Sacerdotio*, l. III, c. 5, *P. G.*, t. LXVII, 643; **S. Gregor. Naz.**, *Orat.* 39 in SS. Lumina, n. 18-19, *P. G.*, t. XXXVI, 356-357; **S. Aphraates**, *Patrol. syriaca*, ed. *Graffin*, 1894, t. I, pp. 313-360; **S. Ephrem.**, *Opera*, Romæ, 1740, t. II, p. 440; **S. Hilarius**, *Comment. in Matt.*, *P. L.*, t. IX, 1921, etc.

Nec ulterius progredi necesse est, cùm, fatentibus adversariis, potestas clavium jam a sæculo quinto ab Ecclesiâ exercita fuerit.

692. **Conclusio generalis.** Ex factis et testimoniis supra allegatis historice constat Protestantes omnino errare dum affirmant Ecclesiam per priora sæcula peccatores non reconciliâsse nisi *in foro ecclesiastico.* (a) *Explicite* enim Patres quarti, immo et tertii sæculi, affirmant Ecclesiæ potestatem inesse vere dimittendi quædam saltem peccata, etiam gravia, *coram Deo* seu *cum infusione gratiæ.*

(b) *Implicite* idem constat e modo quo *progressive nata est hæresis contraria :* primum Tertullianus, cum Montanistis, non negat ipsam potestatem sed solum opportunitatem eam exercendi; postea Novatiani, etiam quarto sæculo, hanc potestatem non omnino negant, sed coarctant ad peccata quæ non sunt ad mortem; Protestantes sæc. XVI primi sunt qui clavium potestatem penitus rejecerint.

Nova igitur non est doctrina catholica, sed Protestantium affirmatio quæ antiquis Patribus erat penitus ignota.

693. *Solvitur difficultas.* Objiciunt tamen *Liberales* quarto sæculo vestigia inveniri sententiæ vi cujus peccata non vere remittuntur, sed solum remissa *declarantur. S. Hieronymus* enim, verba *Tu es Petrus*... exponens, comparationem instituit inter sacerdotes Veteris et Novæ Legis, et asserit similem esse priorum ac posteriorum missionem; sicut sacerdos antiquus lepram non curabat, sed solum authentice de morbo et ejus sanatione judicabat, ita "alligat vel solvit episcopus et presbyter non eos qui insontes sunt vel noxii, sed, pro officio suo, cùm peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, qui solvendus" [1].

Resp. (a) Etiamsi S. Hieronymus docuisset potestatem sacerdotum esse mere declarativam, hujus testimonium, utpote *unicum*, innumera Patrum anterioris aut sequioris ævi infringere non posset. (b) Valde probabiliter autem ejus verba sensu catholico intelligi possunt, eo sensu nempe quod sacerdotes non possunt modo *arbitrario* peccata dimittere, sed post accuratam investigationem, ut sciant qui legitime ligandus sit aut solvendus, ut supra dictum est de naturâ hujus potestatis (n. 661); nam postea fatetur quodcumque ligant super terram esse ligatum in cælis [2].

[1] *In Matth.*, XVI, 19, *P. L.*, XXVI, 118.
[2] *In Matth.*, XIX, 18.

IV. Appendix de antiquâ pœnitentiali disciplinâ [1].

Potestas clavium, ex dictis, eadem semper fuit in Ecclesiâ, sed modus eam exercendi diversus fuit secundum diversa tempora, prout postulabat fidelium vel Ecclesiæ utilitas : quod breviter exponere opportunum erit.

694. 1° **Generalis indoles antiquæ pœnitentialis disciplinæ describitur.** Ecclesia fidelibus peccatoribus novum genus vitæ imponebat, vitæ *religiosæ* postea institutæ valde similem. (A) Primum pœnitentia ab Episcopo injungebatur [2] : (a) peccatores specialem induebant habitum, ut in sacco et cinere austeram et laboriosam vitam ducerent : ita veluti authentice inter pœnitentes recipiebantur; (b) multis privabantur privilegiis in ordine religioso et civili : stantes ad portas ecclesiæ, vel intra ecclesiam speciali loco admissi, eucharistico sacrificio assistere non poterant; neque nuptias inire aut matrimonio jam inito uti; nec etiam honores ambire, militiam aut negotium exercere [3]; (c) variis autem mortificationibus corpus suum afficiebant, balneis et lautis epulis renuntiabant; brevi somno contenti, diuturnæ orationi vacabant, eleemosynis suæ conditioni proportionatis peccata redimentes.

(B) Huic publicæ pœnitentiæ *tota Ecclesia cooperabatur* non solum piis exhortationibus, sed etiam veniam a Deo petendo pro pœnitentibus : hæc fuit veluti prima origo indulgentiarum.

695. (C) Quando pœnitentia sufficiens judicabatur, *absolutio* ab Episcopo concedebatur, quæ consistebat in *impositione manuum* cum *oratione* quæ veniam peccatorum significabat. Hæc autem cuique pœnitenti *semel* tantum dabatur, ne frequentiori concessione fideles ad multiplicanda peccata induci viderentur. Generatim semel in anno sollemniter coram fidelibus coadunatis absolutio concedebatur, et quidem in Cœnâ Domini, juxta usum romanum.

---

[1] Hæc disquisitio, quæ ad demonstrationem thesis minime necessaria est, ad eam confirmandam haud parum inservit. — Cfr. **Tertul.**, *De pœnitentiâ, De pudicitiâ; Philosophoumena*, IX, 12; **E. Preuschen**[a], *Tertullians Schriften De pœnitentia und de pudicitia, mit Rücksicht auf Bussdisziplin untersucht*, Giessen, 1890; **E. Rolffs**[a], *Das Indulgenz-Edict des römischen Bischofs Kallist kritisch untersucht und reconstruiert*, Leipzig, 1893; **A. d'Alès**, *op. cit.*, p. 422-455; **G. Rauschen**, *op. cit.*, l. II, § II.

[2] Quam laboriosa fuerit hujusmodi pœnitentia, describit **Tertullianus**, *De pœnit.*, c. IX, *P. L.*, I, 1243-1244.

[3] Ita Papa **Siricius**, ad Himerium scribens, *ep.* I, 5, *P. L.*, XIII, 1137, eos carpit "qui actâ pœnitentiâ tanquam canes ac sues ad vomitus pristinos et volutabra redeuntes et militiæ cingulum et ludicras voluptates et nova conjugia et inhibitos denuo appetivere concubitus".

Si vero urgebat *periculum mortis, statim* absolvebantur ægroti, ne absque communione e sæculo exirent [1].

Conclusio. Antiquitus sicut nunc tres actus pœnitentis requirebantur, sed primæva Ecclesia magis satisfactioni insistebat.

696. 2° **Quæstiones disputatæ.** Hodie tamen, inter catholicos auctores, duæ præcipuæ quæstiones agitantur : (a) num, per aliquod tempus, in universâ Ecclesiâ, absolutio tribus maximis peccatis denegata fuerit; (b) num, quinque prioribus sæculis, præter pœnitentiam publicam, viguerit etiam pœnitentia privata.

697. (A) Ad primum quod spectat : (a) auctores maximi ponderis, ut *Morinus*, *d'Aubespine*, *Juenin*, *Petavius*, *Sirmond*, *Funk*, *Vacandard*, *Batiffol*, putant Ecclesiam, per tria priora sæcula absolutionem denegasse reis apostasiæ, fornicationis et homicidii [2], etiam in articulo mortis, eos remittens judicio Dei simulque preces fundens ut Deus eis ignosceret. — Quod probant : ex *Tertulliano;* hic enim asserit Callistum primum fuisse qui mœchis veniam daret, et ita non sibi consistere, quia idololatris et homicidis absolutionem denegare pergit [3]; ex *S. Cypriano*, qui testatur quosdam ex episcopis africanis adulteros absolvere noluisse [4]; ex concilio *Illiberitano* (an. 306), can. 1, ubi dicitur : " Placuit inter eos qui post fidem baptismi salutaris adultâ ætate ad templum idoli idolaturus accesserit, et fecerit, quod est crimen capitale, quia est summi sceleris, placuit nec in finem eum communionem accipere " [5]; ex concilio *Arelatensi* (an. 314), can. 22, ubi similia habentur; ex *Origene*, qui reprehendit sacerdotes absolventes, ex ignorantiâ canonicæ disciplinæ, tria præfata delicta [6]. Ergo, inquiunt, in Ecclesiâ tum

[1] Quod constat ex ep. **S. Innocentii I** ad Decentium, episcopum Eugubinum (*P. L.*, XX, 559) : " De pœnitentibus autem, qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla interveniat ægritudo, quinta feriâ ante Pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Ceterum de pondere æstimando delictorum, sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem pœnitentis, et ad fletus atque lacrymas corrigentis, ac tum jubere dimitti, cùm viderit congruam satisfactionem suam. Vel si quis ægritudinem incurrerit, atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschæ relaxandum, ne de sæculo absque communione discedat ".

[2] **Morinus**, *op. cit.*, lib. X, c. 1-3; **d'Aubespine**, *De vet. Ecclesiæ ritibus*, c. 2; **Juenin**, *De pœnit.*, q. VII, c. 1, a. 2, § 1; **Petavius**, in notis ad Epiphanii hæres. 59, ad calcem ejus operum; **Sirmond**, *Hist. pœnit. publicæ*, c. 1; **Funk**, *Theol. Quartalschrift*, 1906, p. 432 sq.; **Vacandard**, in *Rev. du clergé franç.*, t. XX, 1899, p. 575 sq.; **Batiffol**, *op. cit.*, p. 215.

[3] **Tertul.**, *De pudicitiâ*, c. 5-6; *P. L.*, t. II, p. 987-991.

[4] **S. Cyprian.**, *ep.* 52 ad Antonianum, n. 21.

[5] Ap. **Bruns**, *op. cit.*, t. II, p. 2.

[6] **Orig.**, *De oratione*, c. 28, *P. G.*, t. XI, p. 528-529.

Latinâ tum Græcâ, praxis viguit, usque ad quartum sæculum, veniam denegandi horum criminum reis.

698. (b) Aliunde multi theologi, inter quos *Esser*, *Stufler*, *A. d'Alès*, docent *nunquam* in Ecclesiâ prævaluisse praxim *universalem* graviorum criminum, in fine vitæ, absolutionem denegandi [1]. Quod probant duplici argumento : *indirecte*, auctoritate *C. Tridentini* definientis confessionem sacramentalem necessariam esse jure divino; ex quo infertur Ecclesiam non potuisse pœnitentibus denegare, præsertim in articulo mortis, tam necessarium sacramentum; *directe*, exhibendo testimonia Patrum, præsertim Hermæ, S. Cypriani, S. Paciani, S. Cælestini, S. Leonis, etc., quæ supra retulimus.

Ad auctoritates allegatas respondent : *Tertullianus* calumniatur Callisti doctrinam, forte ad imminuendam ejus auctoritatem apud Afros; *S. Cyprianus* affirmat *quosdam* episcopos, non autem omnes, absolutionem mœchis denegâsse; concilia superius allegata loquuntur de *communione*, non autem de absolutione denegandâ.

699. (c) *Judicium de hâc controversiâ.* Hìc non agitur de re dogmaticâ, sed *historicâ* et *disciplinari*, quæ ex *factis* dirimenda est. Hæc autem sunt satis obscura. Certum videtur, mediante sæculo secundo, absolutionem denegatam non fuisse ob præfata peccata, ut constat ex auctoritate Hermæ. Pariter omnes concedunt jam a sæculo quarto horum peccatorum reservationem aboletam fuisse, in plerisque saltem ecclesiis. Sed res dubia manet quoad finem sæculi secundi et initium tertii. *S. Irenæus* et *Clemens Alexandrinus* supponunt suo tempore adulterium et homicidium condonari posse [2]. Attamen, attentis testimoniis supra allatis, n. 679, valde probabile est, per aliquod breve tempus, horum peccatorum condonationem judicio et misericordiæ Dei fuisse relictam in *quibusdam ecclesiis*, ut fideles ab istis delictis deterrerentur; Callistum vero hanc praxim reprobâsse præcipue quoad adulteros, ne forte in desperationem venirent, et mox reservationem sublatam fuisse quoad duo alia peccata. Ceteroquin pœnitentia pro istis delictis imponebatur, et delinquentes veniam consequebantur per contritionem perfectam.

[1] **Palmieri**, th. 9, p. 92; **De San**, n. 211 sq.; **Pignataro**, *op. cit.*, p. 106 sq.; **Pellé**, *Le Tribunal de la Pénitence*, thèse, Paris, Oudin, 1903, p. 86-136; **G. Esser**, *Die Bussschriften Tertullians*, 1905; **Stufler**, in *Zeitschrift f. Kath. Theol.*, 1908, p. 1-48; **A. d'Alès**, *op. cit.*, p. 228 sq.

[2] **S. Iren**, l. cit.; **Clemens Alex.**, *Quis dives salvetur*, c. 47, *P. G.*, t. IX, p. 647-651, ubi narrat S. Joannem in Ecclesiam recepisse quemdam latronum ducem, antea a se baptizatum, ideoque supponit homicidium non esse irremissibile.

700. (B) Quoad pœnitentiam *privatam*, duplex pariter viget opinio.

(a) Theologi, de quibus supra [1], tenent prioribus sæculis duplex fuisse pœnitentiæ genus : pœnitentiam *publicam* pro publicis gravioribus delictis, *privatam* vero pro occultis. Quod probant : 1) *a priori;* nam, si obligatio viguisset publice confitendi peccata *occulta*, aut publice pro eis pœnitendi, sigillum sacramentale fuisset violatum; insuper pœnitentia publica *semel* tantum concedebatur, ideoque, sublatâ pœnitentiâ privatâ, nulla esset spes veniæ pro recidivis. 2) Ex quibusdam *factis :* Cerdon, hæreticus, a *S. Irenæo* [2] describitur tanquam " in Ecclesiam veniens et exomologesim faciens... modo quidem latenter docens (hæresim), modo vero exomologesim faciens "; atqui pœnitentia publica *semel* dabatur; ergo hìc agitur de privatâ exomologesi. Idem fere narratur de Marcione, qui, semel et iterum ex Ecclesiâ ejectus, tandem pœnitentiam subiit, pacem postea recepturus [3]. — Præterea *C. Nicænum*, can. 13, statuit ut omnibus moribundis (ideoque relapsis) non denegetur sacra communio; ergo eis prius ministrabatur pœnitentia, eaque privata.

701. (b) Ex adverso autem critici, de quibus supra, negant per quatuor sæcula fuisse pœnitentiam *privatam* a publicâ distinctam [4]. Agnoscunt quidem *confessionem* peccatorum generatim fuisse occultam et auricularem; sed *satisfactio* seu pœnitentia semper publica erat; idem dicendum de *absolutione*, si excipias casum morientium : tunc enim peccatorum condonatio privatim fiebat. Etenim : 1) quoties Patres quatuor priorum sæculorum de pœnitentiâ agunt, semper eam describunt ut *publicam*. 2) Pœnitentia *privata* non exhibetur nisi quarto exeunte sæculo in *Oriente*, quando *Nectarius* (381-398) pœnitentiarios abolevit, occasione cujusdam scandali [5]; in *Occidente* autem, sæculo sequenti. 3) Paucissima facta in contrarium allegata nil probant : Cerdon et Marcio, hæretici, non aliam exomologesim susceperunt nisi *publicam*, quæ sola tanto crimini competebat, sed, propter inconstantiam suam, pluries eam abruperunt; ex canone *Nicæno* nihil aliud infertur nisi condonationem peccatorum *moribundis* concedi privatim,

[1] Cfr. **S. Harent**, in *Etudes des PP. Jésuites*, t. LXXX, 1899, p. 577, et t. LXXXII, 1900, p. 577; **A. d'Alès**, *op. cit.*, p. 422-455.

[2] **S. Iren.**, *C. Hæres.*, l. III, c. 4, *P. G.*, t. VII, p. 857.

[3] **Tertullianus**, *De præscript.*, c. 30, *P. L.*, t. II, p. 42.

[4] Quorum argumenta exponit **Vacandard**, in *Rev. du Cl. français*, t. XXIX, 1900, p. 258-264.

[5] Quod narrant **Socrates**, *H. E.*, l. V, c. 19, *P. G.*, t. LXVII, p. 613 sq., et **Sozomenes**, *H. E.*, l. VII, c. 16, *P. G.*, t. LXVII, 1457 sq.

per modum *privilegii*, sed exinde minime probatur modo generali pro aliis christianis viguisse pœnitentiam privatam; immo, si moribundi supervixerint, juxta *Concil. Arausicanum I*, can. 3, in ordine pœnitentium stare debebant, ideoque pœnitentiam agere publicam.

702. (c) *Judicium de hâc controversiâ.* In re tam difficili et obscurâ, hæc animadverte liceat : — 1) Pœnitentiæ publicæ subjiciebantur non solum tria maxima peccata, nempe apostasia, fornicatio et homicidium, sed etiam alia minora, quæ ut mortalia existimabantur; quod testatur *S. Cyprianus* : " Cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam, justo tempore et secundum disciplinæ ordinem ad exomologesim veniant, et per manûs impositionem episcopi et cleri jus communionis accipiant "[1]. 2) Pœnitentia publica vere erat *sacramentalis*, quippe quæ tota tenderet in remissionem peccatorum non solum quoad pœnam, sed etiam quoad culpam per ministerium et absolutionem sacerdotis, intercedentibus cum eo fidelibus, ut constat ex superius dictis de exomologesi, et ex dicendis de absolutione. 3) *Moribundis* concedebatur absolutio sacramentalis, etiam antequam canonicam pœnitentiam absolverint, ut reconciliati cum Deo e vitâ excederent; insuper aliquando, ob confessorum et martyrum intercessionem, tempus pœnitentiæ abbreviabatur. 4) Extra hos casus, valde probabile est *absolutionem* concessam esse pro minoribus delictis quæ publicæ pœnitentiæ non subdebantur[2].

Art. II. De ministro potestatis clavium.

Ex dictis jam inferri potest non omnibus christianis competere potestatem clavium : cùm enim hæc ipsam conscientiam fidelium attingat, peccataque remittat etiam coram Deo, evidens est eam exerceri non posse nisi ab iis qui divinitus deputati sunt ad fideles sanctificandos. Ad eam exercendam duplex requiritur potestas, juxta *Tridentinum*[3], nempe potestas *ordinis* et *jurisdictionis*.

§ I. De potestate ordinis ad remittenda peccata.

703. 1° **Errores.** (a) *Montanistæ* potestatem clavium tribuebant solis pneumaticis seu spiritualibus, id est iis qui Spiritu Sancto

[1] **S. Cyprian.**, *ep.* 9, n. 2, *P. L.*, t. IV. p. 251.

[2] **Tertullianus** enim concedit (*De pudicitiâ*, XVIII, 18) fideles posse pro "levioribus delictis veniam ab episcopo consequi".

[3] Sess. XIV, cap. 7, **Denz.-Bann.**, 903 (782).

inspirabantur; (b) *Waldenses* et *Wicleffitæ* bonis sive laicis sive sacerdotibus eamdem concedebant; (c) *Protestantes liberales* tenent primis Ecclesiæ sæculis potestatem clavium exercitam fuisse a *charismaticis*, id est, a fidelibus speciali dono seu charismate gaudentibus.

704. 2° *Thesis:* **Soli sacerdotes, id est episcopi et presbyteri, sunt ministri potestatis clavium, seu valide possunt a peccatis absolvere.**

De fide est ex *Tridentino* [1]: "Si quis dixerit, sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere; aut non solos sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum: "Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo"; et: "Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt": quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata, publica quidem per correptionem duntaxat, si correptus acquieverit; secreta vero per spontaneam confessionem; A. S."

(A) *Scripturâ* probatur, nempe ex duobus textibus a *Tridentino* allegatis, quos supra (nn. 665-668) declaravimus. Ex his enim constat potestatem apostolis eorumque successoribus collatam, modo *judiciali* exercendam esse. Jamvero auctoritate judiciali non gaudent omnes fideles, sed solum ii qui Ecclesiæ præsunt. Et sane *Apostolis*, non vero indiscriminatim omnibus discipulis, Christus promisit et contulit clavium potestatem.

(B) *Traditione.* *S. Ignatius* non promittit peccatoribus remissionem peccatorum nisi *redeant ad episcopum* [2]; *Tertullianus*, adhuc catholicus, exomologesim describens, dicit peccatores "*presbyteris advolvi*" [3]; *S. Cyprianus*, Tertulliani discipulus, peccatores ad pœnitentiam hortatur, "dum satisfactio et remissio facta per *sacerdotes* apud Dominum grata est" [4]. Alii cum *S. Ambrosio* explicite dicunt *apostolis* et *sacerdotibus* inesse potestatem remittendi peccata [5].

[1] Sess. XIV, can. 10, **Denz.-Bann.**, 920 (798). — Cfr. *Codex*, can. 871.
[2] *Ad Philadelph.*, 3, 2, **Journel**, 56.
[3] *De Pœnit.*, n. 9, **Journel**, 315. — [4] *De lapsis*, c. 28, **Journel**, 553.
[5] *De Pœnit.*, lib. I, c. 2, **Journel**, 1297.

Per quatuor priora sæcula, potestas clavium fere exclusive ab episcopis exercebatur; quarto autem sæculo, presbyteris quibusdam, nempe pœnitentiariis, concessa est auctoritas confessiones audiendi et peccatores absolvendi; a quinto ad octavum sæculum hæc potestas ad plures alios presbyteros extensa est; et jam a sæc. VIII ad omnes sacerdotes [1].

Solvuntur difficultates [2]. (A) Pauca tantum animadvertere liceat de *pneumaticis*. Non diffitemur quidem quosdam, in primævâ Ecclesiâ, specialibus charismatibus fuisse donatos, quæ describuntur a S. Paulo; sed nullibi dicitur ipsis concessam esse potestatem remittendi peccata. — Tertullianus, jam montanista factus, hanc potestatem *spiritualibus* adscribit, sed, non obstante ejus ingenio, hæc assertio mox universim reprobata fuit, etiam a S. Cypriano, ejus discipulo. Nil igitur exinde deduci potest contra nostram thesim.

705. (B) Nonnulli objiciunt *confessores* et *martyres* privilegium obtinuisse *libellos pacis* concedendi, ideoque remissionem peccatorum. — Ex epistolis S. Cypriani evidenter constat hanc martyrum intercessionem fuisse quidem unum e motivis propter quæ pœnitentia mitior aut brevior imponebatur, sicut hodie vi communionis sanctorum conceduntur indulgentiæ, sed minime fuisse veram absolutionem a peccatis; episcopos autem judicâsse quibusnam et quandonam reconciliatio concedi debeat [3]. Jamvero hæc doctrina approbata fuit non solum ab episcopis africanis, sed etiam ab Ecclesiâ Romanâ, ut jam supra notavimus, n. 687.

706. (C) Alia tamen difficultas exsurgit ex interventu *diaconorum* in administratione pœnitentiæ. *S. Cyprianus*, de lapsis scribens qui in periculo mortis erant, dicit eos *exomologesim* facere posse apud presbyterum, aut, si presbyter desit, apud *diaconum* [4].

Hic agitur de *reconciliatione externâ* cum Ecclesiâ, quæ quoad peccatores, præcedere debebat administrationem viatici. Quæstio enim erat de *lapsis* qui libellum pacis a martyribus acceperant, simulque gravi infirmitate laborabant, et in periculo mortis versabantur. Episcopus permittit presbyteris, et, si desint, diaconis pœnitentiam infirmis dare per impositionem manuum, ut, pœnitentiâ accepta, atque actu contritionis elicito, morituri possint communionem accipere, et ita ad Dominum accedere cum pace.

---

[1] **Tixeront**, III, 253.

[2] **P. Laurain**, *De l'intervention des laïques, des diacres... dans l'administration de la Pénitence*, 1897.

[3] *Epistolæ* 9, 10, 11, 13, 17, 26, 30, etc., *P. L.*, t. IV, pp. 252, 255, 257, 260, 270, 304-305. — [4] *Epist.* 12, *P. L.*, t. IV, p. 259.

707. (D) Objicitur etiam aliquando *monachos*, qui sacerdotio initiati non erant, confessiones audiisse.

Resp. Fatemur equidem Medio Ævo, præsertim in Oriente, rem *aliquando* se ita habuisse, quia videlicet populus christianus, pravis moribus sæcularium sacerdotum scandalizatus, regularibus peccata confiteri sæpe mallebant, etiam iis qui sacerdotes non erant : hic autem erat abusus ex ignorantiâ ortus qui non diu perseveravit.

708. (E) Urgent : Medio Ævo invaluit usus ut in periculo mortis, deficiente sacerdote, confessio laicis fieret; hanc praxim commendârunt doctissimi theologi, immo ejus necessitatem docuerunt, v. g., *Lanfrancus* [1], *Petrus Lombardus* [2], *Rob. Pullus* [3], *Albertus Magnus* [4], *S. Thomas* [5], aliique; ergo etiam laici absolvere possunt.

Resp. Præfati Doctores minime docent laicos potestatem habere absolvendi, quamvis teneant, in casu necessitatis, *utile* aut *necessarium esse peccata laico confiteri*. Hanc opinionem acceperunt ab auctore libri de verâ et falsâ pœnitentiâ, qui *S. Augustino* immerito adscribebatur; en verba Pseudo-Augustini [6] : "Qui vult confiteri peccata ut inveniat gratiam, quærat sacerdotem qui sciat ligare et solvere... *Tanta itaque vis est confessionis, ut si deest sacerdos, confiteatur proximo*... Etsi ille cui confitebitur, *potestatem solvendi non habeat*, fit tamen dignus veniâ ex sacerdotis desiderio, qui crimen confitetur socio". Ex quo sequitur laicos potestate absolvendi carere. Idem tenet *S. Thomas* (l. c.) ubi dicit : "Sed quando necessitas imminet, debet facere pœnitens quod ex parte suâ est, scilicet conteri, et confiteri cui potest; qui, quamvis *sacramentum perficere non possit*, ut faciat id quod ex parte sacerdotis est, absolutionem scilicet, defectum tamen sacerdotis summus sacerdos supplet". Laici igitur, dum confessiones audiebant in casu necessitatis, potestate absolvendi non gaudebant; sed Christus ipse, occasione hujus humilis confessionis, remissionem peccatorum bene dispositis impertiebatur. Attamen, propter hunc interventum, diaconi a quibusdam theologis hujus ætatis vocabantur ministri *extraordinarii* sacramenti Pœnitentiæ [7].

---

[1] *De Celandâ confessione*, *P. L.*, t. CL, p. 629 sq.
[2] *Sentent.*, lib. IV, dist. 17.
[3] *Sentent.*, lib. VI, cap. 51, 301-302, *P. L.*, t. CLXXXVI, p. 897.
[4] *In IV Sentent.*, dist. 17, art. 58-59.
[5] *Supplem.*, q. 8, a. 2, ad 1.
[6] *P. L.*, t. XL, p. 1122.
[7] A. Vacant, *Dict. de Théol.*, I, p. 182-189.

§ II. De potestate jurisdictionis.

709. 1° **Prænotanda.** (A) *Notio jurisdictionis.* (a) Jurisdictio ecclesiastica *in genere* definitur *potestas regendi subditos ad finem supernaturalem.* Triplex est : *legislativa*, ad leges ferendas, *judiciaria*, ad sententias auctoritative ferendas, et *coactiva*, ad pœnas infligendas.

(b) Jurisdictio, quæ ad *sacramentum Pœnitentiæ* requiritur, est *judiciaria*, cùm hoc sacramentum sub formâ judiciali ministretur, et quidem *fori interni*, cùm directe et primario privatam cujuslibet fidelis utilitatem respiciat, immo et fori *pœnitentialis*, ut sic distinguatur a jurisdictione fori interni *extra-pœnitentialis*, quæ extra confessionem sacramentalem exerceri potest, v. g., dispensando in voto, tollendo censuram cum effectu in foro interno tantum.

(c) Unde jurisdictio confessarii definiri potest *potestas supernaturalis, externo superioris actu collata, quâ sacerdos judicium exercere potest erga subditos in foro interno ac pœnitentiali.* Confertur autem designando *subditos* in quos exerceri valeat potestas absolvendi, vel *locum* ubi legitime exerceatur.

(B) *Erravit Synodus Pistoriensis* asserens non esse necessarium, sed tantùm conveniens, ad validitatem absolutionis, ut confessarius jurisdictione polleat [1].

710. 2° *Thesis :* **Præter potestatem ordinis requiritur, ad validam absolutionem, potestas jurisdictionis, quæ non accipitur vi solius ordinationis, sed superiorum ecclesiasticorum concessione.**

(A) *Prius*, videlicet *jurisdictionem ad validam absolutionem requiri*, (a) docet *Tridentinum* [2], præludente *Decreto ad Armenos* [3] : "Minister hujus sacramenti est sacerdos habens auctoritatem absolvendi, vel ordinariam, vel ex commissione superioris"; id est, jurisdictionem ordinariam aut delegatam; (b) confirmat *rat. theol. :* siquidem potestas remittendi vel retinendi peccata per modum *judicii* exercetur; atqui potestas judicialis valide exerceri nequit nisi in

[1] **Denz.**, n. 1537 (1400). — [2] Sess. XIV, cap. 7. **Denz.-Bann.**, 903 (782).
[3] **Denz.-Bann.**, 699 (594). — Cfr. *Codex*, can. 872.

subditum, id est in eum qui judicis auctoritati seu jurisdictioni subjectus fuit a legitimo superiore : si enim judices indiscriminatim quaslibet causas tractarent, nulla esset inferiorum ac superiorum subordinatio, sed totus justitiæ ordo turbaretur.

(B) *Posterius* autem, videlicet *hanc jurisdictionem non conferri vi solius ordinationis, sed superiorum concessione*, ex jam probatis sequitur. Nam *Tridentinum* (l. c.), declarando absolutionem sacerdotis jurisdictione carentis esse nullius valoris, supponit aliquem sacerdotem posse jurisdictione carere; atqui si jurisdictio vi solius ordinationis haberetur, amitti non posset.

711. 3° **Corollaria.** (A) *Jurisdictio variis modis limitari potest a superioribus, præsertim a R. Pontifice.* Qui enim jurisdictionem concedere possunt vel non, a fortiori possunt eam conferre modo plus minusve limitato, *quoad homines, quoad locum, quoad tempus, quoad peccata.* Ait enim *Tridentinum*[1] : "Magnopere ad christiani populi disciplinam pertinere sanctissimis Patribus nostris visum est, ut atrociora quædam et graviora crimina non a quibusvis, sed a summis dumtaxat sacerdotibus absolverentur".

(B) *Communiter*[2] *tenetur jurisdictionem requiri etiam ad absolutionem peccatorum venialium.* Hoc quidem negârunt multi veteres theologi, etiam primi nominis, ut *S. Thomas* et *Scotus*[3], quia venialia etiam aliis sacramentis, in quibus non requiritur jurisdictio, remitti valent. Sed *Innocentius XI*[4] injunxit episcopis non permittere "ut venialium confessio fiat simplici sacerdoti non approbato ab episcopo aut Ordinario". Et merito, cùm etiam venialia in sacramento Pœnitentiæ remittantur per modum judicii.

[1] Sess. XIV, cap. 7, **Denz.-Bann.**, 903 (782).

[2] Dico *communiter*, quia pauci cum **Ballerini**, *Opus Morale*, De Pœnit., n. 555, contrarium tenent et decretum *Innocentii* intelligunt de liceitate, non autem de validitate absolutionis.

[3] **S. Thomas**, *In IV Sent.*, dist. 18, q, 2, a. 3, sol. 1, ad 3; **Scotus**, *In IV Sent.*, dist. 18, q. 4, a. 2, sol. 3.

[4] Decreto *Cùm ad aures*, apud **Denz.**, n. 1150 (1086).

Caput ij.

DE PÆNITENTIS ACTIBUS.

Potestas clavium, *modo judiciali* exercenda, quosdam actus supponit ex parte pœnitentis. Tres vero actus præcipuos exomologesis superius descripta complectebatur : *confessionem peccatorum* coram Dei ministris ; *contritionem* seu peccati odium et detestationem ; *satisfactionem*, id est, longam et laboriosam delicti expiationem : de quibus seorsim dicendum.

Art. I. De confessione peccatorum.

712. Status quæstionis. 1° *Confessionis notio.* (A) In *veteri Lege*, agnoscebatur quædam peccatorum confessio, et quidem multiplex : —

(a) Confessio Deo facta, ad facilius remissionem peccatorum obtinendam : " Qui abscondit scelera sua non dirigetur, qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur "[1] ; (b) confessio generalis quâ supremus Pontifex iniquitates populi Israel semel in anno publice recitabat : " Tunc offerat hircum viventem ; et positâ utrâque manu super caput ejus, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel "[2] ; (c) confessio magis specifica, quæ fiebat sacerdotibus, quando sacrificium pro peccato offerebatur, quia victima diversa erat pro peccatorum diversitate, vel etiam quando restitutio facienda erat[3]. (d) Judæi, qui a Joanne baptizabantur, sua peccata confitebantur[4], ut sic efficacius propositum pœnitentiam agendi manifestarent : hæc autem confessio non erat sacramentalis[5].

(B) Postquam vero institutum est pœnitentiæ sacramentum, confessio peccatorum fuit unus ex actibus ad remissionem peccatorum requisitis, et sæpe vocata est *exomologesis*.

Quæ vox apud Patres duo significat : *totam actionem pœnitentiæ*, seu longam et laboriosam seriem actuum quibus remissio peccatorum obtinebatur ; et primam partem hujus pœnitentiæ, nempe *peccatorum declarationem*, sive publicam, sive privatam.

---

[1] *Prov.*, XXVIII, 13; cfr. *Eccli.*, IV, 31. — [2] *Levit.*, XVI, 20-21.
[3] *Levit.*, IV, 3-35; V, 1-13; VI, 1-7; *Num.*, V, 6-7. — [4] *Matt.*, III, 6.
[5] Cfr. **Vacant.**, in *Dictionnaire de la Bible* (*Vigour.*), vocabulo *Confession*.

Hoc ultimo sensu intellecta, confessio sacramentalis est *accusatio propriorum peccatorum, post baptisma commissorum, legitimo sacerdoti facta, ad veniam absolutione consequendam.*

713. 2° *Errores de confessionis necessitate.* Hanc negârunt : (a) *Wicleffus*, dicens : "Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis"; quæ propositio damnata fuit a *C. Constantiensi*[1]; (b) *Lutherus*, qui tamen non sibi consistens, asserebat modo confessionem esse "cruentissimam carnificinam, quæ miseras torquet conscientias", modo "afflictis conscientiis optimum remedium"[2]; (c) *Calvinus*[3], qui contendit auricularem confessionem, prout existit apud Romanistas, non a Christo, sed ab *Innocentio III* in Conc. *Lateranensi* fuisse institutam, et rem esse Ecclesiæ noxiam; (d) *moderni Protestantes*, etiam *Ritualistæ*, qui, licet ejus utilitatem agnoscant, tamen ejus necessitatem rejiciunt[4].

714. Argumenta, quibus *hodierni protestantes* divinam institutionem simul et necessitatem confessionis impugnant, ab historiâ desumuntur et ad hæc reducuntur : (a) Inveniuntur quidem, apud auctores sacros et Patres, testimonia quædam de confessione : sed ibi agitur de confessione *coram Deo*, non autem apud sacerdotes factâ; (b) aliunde confessio, quam antiqui Patres commemorant, non est auricularis, nec proinde sacramentalis, sed *publica* et ad reparandum scandalum communitati datum; (c) a sæculo septimo, in *Pœnitentialibus*, describitur quidem auricularis confessio, sed ex modo quo peragitur, ex multis precibus recitatis, jejuniis ad hanc requisitis, aliisque adjunctis, clare colligitur eam fuisse *valde extraordinariam;* (d) ceterum, etiam sæculo XII, de ejus necessitate dubitabatur, et quidam asserebant confessionem Deo factam sufficere, quin opus esset sacerdotibus confiteri. Ex quibus patet nonnisi sæculo XIII confessionem auricularem tanquam necessariam habitam fuisse[5].

715. 3° *Doctrina catholica.* Contra hos errores, *Tridentinum*[6] exponit doctrinam catholicam :

(a) De *divinâ institutione* et *necessitate* confessionis :

"Ex institutione sacramenti Pœnitentiæ jam explicatâ, universa Ecclesia semper intellexit *institutam etiam esse a Domino integram*

[1] **Denzing.**, 587 (483).
[2] Apud **Moehler**, *Die Symbolik*, § 33. — [3] Cf. *Instit.*, l. III, c. 4
[4] **Morgan Dix***, *op. cit.*, p. 90.
[5] Quæ argumenta fuse exponit **Lea***, *op. cit.*, t. I, p. 168-273.
[6] Sess. XIV, cap. 5.

peccatorum confessionem, et omnibus post Baptismum lapsis *jure divino necessariam* existere : quia Dominus noster Jesus Christus, e terris ascensurus ad cælos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tanquam præsides et *judices*, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quæ Christi fideles ceciderint : quo, pro potestate clavium, remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntient. Constat enim, sacerdotes judicium hoc, *incognitâ causâ*, exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere duntaxat, et non potius in specie, ac sigillatim, sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur, oportere a pœnitentibus *omnia peccata mortalia*, quorum post diligentem sui discussionem, conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint ".

Tria hic asseruntur : *divina institutio* confessionis, ejus *necessitas*, necnon ejus *objectum*, videlicet *omnia peccata mortalia* post baptismum commissa, quorum conscientia habetur.

716. (b) Quoad *modum* vero *confitendi*, secretum aut publicum, addit S. Synodus :

" Ceterum, quoad modum confitendi *secreto* apud solum sacerdotem, etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum et sui humiliationem, tum ob aliorum exemplum, tum ob Ecclesiæ offensæ ædificationem, delicta sua *publice* confiteri possit; non est tamen hoc divino præcepto mandatum, nec satis consulte humanâ aliquâ lege præciperetur, ut delicta præsertim secreta, publicâ essent confessione aperienda.

Unde, cùm a sanctissimis et antiquissimis Patribus, magno unanimique consensu, secreta confessio sacramentalis, *quâ ab initio Ecclesia sancta usa est*, et modo etiam utitur, fuerit semper commendata; manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a divino mandato alienam, et inventum humanum esse, atque a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis initium habuisse. docere non verentur ".

Ex quibus colligitur confessionem, sive *secretam* sive *publicam*, esse vere sacramentalem; neque tamen expedire ut præcipiatur confessio *publica* delictorum præsertim occultorum. Aliunde asseritur, etsi non definiatur, confessionem secretam *ab initio* Ecclesiæ in usu fuisse.

Ad quod melius intelligendum, sciendum est hanc quæstionem diligenter a theologis et episcopis Concilii fuisse perpensam; quidam censebant secretam seu auricularem confessionem a Christo institutam esse; alii vero putabant Christum confessionem quidem instituisse, sed nullo modo determinasse utrum secreta an publica

esse deberet[1]. Concilium rem definire noluit, sed solummodo declaravit modum confitendi secrete non esse alienum ab institutione Christi, id est, juxta *Suarez*[2], non esse contrarium nec repugnare divino præcepto, immo esse consentaneum.

Quare duplex erit thesis : prior de *ipsâ confessione;* posterior de *modo confitendi ;* posteaque *utilitatem* confessionis ratione ostendemus.

717. *Thesis I^a^ :* **Confessio sacramentalis est jure divino necessaria iis omnibus qui gravia peccata post baptismum commiserunt, eisque obligatio incumbit omnia et singula mortalia peccata confitendi.**

De fide est ex Tridentino[3] *:* " Si quis negaverit confessionem sacramentalem vel institutam vel ad salutem necessariam esse jure divino, aut dixerit, modum secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia Catholica ab initio semper observavit et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum; A. S. — Si quis dixerit in sacramento Pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debitâ et diligenti præmeditatione habeatur, etiam occulta..., A. S. "

718. **Explicatur.** Diximus : (a) *confessio sacramentalis,* abstrahendo a quæstione utrum *publica* sit an *privata* seu *auricularis :* utraque enim est sacramentalis; (b) *jure divino necessaria,* et quidem *strictè,* sub pœnâ damnationis; hæc autem necessitas oritur ex præcepto *positivo,* ideoque quasdam patitur exceptiones; (c) *peccata mortalia,* cùm venialia possint absque confessione remitti; (d) *omnia* autem mortalia etiam *interna* et *occulta,* et *singula distinctè* accusari debent, in quantum fieri potest.

Hic autem notare expedit multa peccata, quæ hodie ut mortalia a theologis habentur, a quibusdam Patribus vocari venialia seu *minuta :* ita *Cæsarius Arelat.* inter *minuta* peccata commemorat juramenta, perjuria, detractiones, otiosos sermones, odium, iram, gulam, invidiam, etc.[4]; jamvero illa sola peccata accusare tenebantur fideles, quorum gravitatis conscii erant.

[1] Cfr. **Theiner**, *Acta genuina C. Trid.*, t. I, pp. 531, 540, 549, 557, 562, 580, 592, etc. — [2] **Suarez**, *De Pœnit.*, disp. XXI, sect. II, n. 12.
[3] Sess. XIV, can. 6-7. — [4] *Sermo* 257, *P. L.*, XXXIX, p. 2220.

Fundamentum hujus doctrinæ in *Scripturâ* habetur; plena probatio ex *Traditione* desumitur.

I. Confessionis institutio et necessitas ex Scripturâ infertur[1].

719. 1° Ex verbis *S. Matthæi* de potestate clavium, necnon *S. Joannis*, circa potestatem remittendi et retinendi peccata : (a) Christus sacramentum Pænitentiæ instituit per modum *judicii*. Atqui tale judicium proferri nequit sine prævia confessione omnium mortalium; nam judicium æquum et sapiens ferri non potest nisi *causâ cognitâ*, et quidem in particulari; et aliunde causa regulariter cognosci nequit absque pœnitentis confessione, qui *solus* peccata sua *secreta* revelare potest, aut etiam externorum peccatorum veram *malitiam*, quæ ex interno actu voluntatis pendet.

(b) Præterea potestas Apostolis eorumque successoribus collata amplectitur facultatem tum *remittendi* tum *retinendi* peccata. Porro ad hoc generaliter requiritur *integra* et *distincta* mortalium confessio : antequam enim spiritualis judex sententiam ferat, debet scire utrum peccata commissa fuerint an non, immo eorum *numerum* et *gravitatem* cognoscere, necnon peccatoris *intimas dispositiones*, ut prudenter judicare valeat utrum remitti an retineri debeant, et qualis satisfactio imponenda sit.

720. 2° Ex iisdem textibus colligitur nullum aliud esse medium obtinendi remissionem peccatorum præter confessionem quâ peccata jurisdictioni pœnitentiali subjiciuntur : (a) Etenim si Christus, sacrum tribunal instituendo, non præcepisset peccatoribus ad hoc recurrere, sacerdotum potestas illusoria esset; quis enim humili confessioni se submitteret, si aliud esset medium minus laboriosum?

(b) Potestas peccata remittendi, utpote quædam specialis attributio potestatis clavium, eamdem vim habet ac potestas clavium. Porro potestas clavium supponit

[1] **Cambier**, *De divinâ institutione confessionis* (thesis), Lovanii, 1884; **Palmieri**, th. 33, p. 401-419; **L. de San**, n. 756-780; **Mangenot**, *Dict. de Théol.*, t. III, verbo *Confession*.

vim obligandi omnes fideles in peccatum mortale post Baptismum lapsos, ut ad illam recurrant pro istiusmodi vinculi solutione : " Tibi dabo claves regni cælorum ; quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælo... ". Sicut enim nemo in domum, quæ clausa est, ingredi potest, nisi janitor ostium aperiat, ita nemo, cui porta cæli per peccatum mortale clausa est, regnum Dei ingredi potest, nisi porta a janitore, cui Christus claves tradidit, aperiatur ; secus potestas clavium illusoria esset.

(c) Confirmatur ex Johannei textûs ultimâ parte " *et quorum retinueritis retenta sunt* " ; cujus sensus est : si retinueritis vos, retineo et ego. Peccatum igitur non remittitur a Deo, Apostolis retinentibus ; et ideo peccator Apostolicâ potestate eget pro veniâ assequendâ ; nam aliter, Apostolis retinentibus, Deus non retineret, et vana evaderet Apostolorum potestas.

721. In medium proferuntur quidam alii textus qui ad confessionem sacramentalem spectare videntur ; de quibus pauca adnotare liceat.

(a) In libro *Actuum* (XIX, 18) legitur : " Multique credentium veniebant *confitentes* et annuntiantes actus suos ". Non pauci theologi, cum *Bellarmino*, putant hìc agi de fidelibus et de confessione sacramentali ; nam græca vox ἐξομολογούμενοι hìc adhibita, ea est quâ Græci utuntur ad confessionem sacramentalem designandam. Multi vero alii, quales sunt *Beelen*, *Patrizi*, tenent hìc sermonem esse de Judæis et Gentilibus nondum baptizatis sed, ob visum prodigium, conversis et credere incipientibus ; proinde non de confessione sacramentali, sed de illâ generali peccatorum accusatione, quæ baptismum præcedebat. Hanc ultimam sententiam ut probabiliorem habemus.

(b) Allegantur etiam verba *S. Jacobi*[1] : " Confitemini ergo alterutrum peccata vestra ". Multi sane Patres[2] et theologi hæc intelligunt de confessione sacramentali ; proferuntur enim post verba de remissione peccatorum per sacram unctionem : sensus est igitur infirmos debere confiteri peccata sua, et vox *alterutrum* designat unum e sacerdotibus in præcedenti versiculo designatis. — Sed non pauci alii, ut *Beelen*, censent hìc agi de confessione factâ viro prudenti, ad petendum ab eo consilium et auxilium ejus orationis impetrandum. Quæ pariter interpretatio vere probabilis est.

[1] *Jacob.*, V, 16.

[2] Inter quos **Origenes**, *homil. 2 in Levit.*, *P. G.*, t. XII, p. 419.

II. Confessio sacramentalis Traditione probatur [1].

722. **Status quæstionis.** (a) Contendunt Protestantes confessionem non esse jure divino institutam, cùm, etiam sæc. XII°, inter Doctores quæstio agitaretur utrum *sacerdotibus* peccata confitenda essent an *soli Deo*, ut constat ex verbis Decreti Gratiani (1145) [2].

"Quidam *Deo* solummodo confiteri debere peccata dicunt, ut Græci. Quidam vero *sacerdotibus* confitenda esse percensent, ut fere tota sancta Ecclesia. Quod utrumque non sine magno fructu intra sanctam fit Ecclesiam, ita dumtaxat ut Deo, qui remissor est peccatorum, peccata nostra confiteamur, et hoc perfectorum est... sed tamen Apostoli institutio nobis sequenda est, ut confiteamur alterutrum peccata nostra, et oremus pro invicem ut salvemur. Confessio itaque, quæ soli Deo fit, quod justorum est, purgat peccata. Ea vero quæ sacerdoti fit, docet qualiter ipsa purgentur peccata".

(b) Respondemus autem, tempore Gratiani, aliquot dubia hâc de re orta esse, quia confessio, etsi antiquissima, pars erat disciplinæ pœnitentialis quæ tunc temporis paulatim in desuetudinem abibat; unde factum est ut quidam, pauci tamen numero, de ejus necessitate et divinâ institutione dubitarent. Sed hujusmodi dubia primævis Ecclesiæ temporibus non vigebant, ut mox ostendemus.

Tria præsertim stadia in confessionis historiâ delineari possunt : 1° quatuor prioribus sæculis prævalet *pœnitentia publica*, cujus pars erat confessio peccatorum sive publica sive occulta ; 2° a quinto ad duodecimum, pœnitentia minus rigorosa evadit, et confessio *privata* fit frequentior; 3° a sæculo duodecimo, cessante pœnitentiâ publicâ, *sola* remanet *privata* confessio et satisfactio. Duo priora stadia delineare sufficit.

1° *Confessio sacramentalis per quatuor priora sæcula floruit.*

Duplex argumentum afferemus : prius e *disciplinâ pœnitentiali;* posterius e *Patrum testimoniis.*

[1] **Morinus,** *op. cit.*, lib. II; **Palmieri,** th. 33-35, p. 401-449; **Cambier,** *op. cit.*, p. 96-323; **L. de San,** n. 779-870; **Pignataro,** *op. cit.*, p. 25-56; **Pellé,** *op. cit.*, p. 279-449; **Vacandard,** *La Confession sacramentelle dans l'Eglise primitive*, Paris, Bloud, 1903, et ap. **Mangenot,** *Dict. de Théol.*, verbo *Confession.* — [2] *De pœnitent.*, dist. I, c. 90, p. 1189 ed. *Friedberg.*

723. (A) Probatur *argumento generali* ex ipsâ *pœnitentiali disciplinâ* desumpto. Talis siquidem erat hujusmodi disciplina ut aliquam confessionem, sive publicam sive occultam, necessario supponeret.

(a) *Facta exponuntur.* Disciplina pœnitentialis consistebat in complexu operum pœnalium quæ Ecclesia christiano peccatori *imponebat*, et ex indole hujus obligationis necessitas confessionis clare apparet.

Etenim : 1) hæc obligatio erat *strictissima*, sub pœnâ æternæ damnationis : quando fideles de severitate hujus pœnitentiæ querebantur, Patres respondere non dubitabant medium non dari inter hanc et pœnas inferni; 2) *auctoritate Dei ipsius* imponebatur : quando martyres lapsis libellos præbebant quibus a pœnitentiâ liberarentur, S. Cyprianus aliique episcopi id reprobabant, asserentes neminem posse dispensare a lege divinitus statutâ; 3) obligatio pœnitendi se extendebat ad *omnia peccata* quæ Ecclesia tanquam *gravia* existimabat, ideoque non solum ad gravissima crimina, sed ad communia delicta, quæ a receptione sacræ communionis arcebant, v. g., furta, impudicitiæ, fraudes, judicia temeraria, violatio fidei, etc. [1]; nec solum ad publica et externa, sed etiam ad *occulta* et *interna*, prout docet *S. Pacianus :* "Addo etiam non solum manus in homicidio plecti, sed et omne *consilium* quod alterius animam impegit in mortem; nec eos tantum qui thura mensis adolevere profanis, sed omnem prorsus libidinem extra uxorium thorum et complexus licitos evagantem" [2]; 4) *modus pœnitendi* arbitrio peccatoris non relinquebatur, sed ab *ipsâ Ecclesiâ* determinabatur, nempe ab Episcopo aut ejus vices gerente.

724. (b) *Conclusio eruitur.* Porro hæc omnia necessario *supponunt aliquam peccatoris confessionem episcopo factam*, sive agnoscendo veritatem peccatorum quæ auctoritati ecclesiasticæ denuntiata fuerant, sive spontanee confitendo delicta a se commissa : quomodo enim Ecclesiæ minister potuisset inter pœnitentes accipere posteaque absolvere eos quorum delicta ejus judicio subjecta non fuerant? Ergo ex ipsâ institutione disciplinæ pœnitentialis constat thesis nostra, quæ ceteroquin multis Patrum testimoniis confirmatur.

[1] **Tertul.**, *De pudicitiâ*, c. 18, *P. L.*, 1017; c. 19, *P. L.*, 1028; **S. Cyprian.**, *epist.* IX, n. 2, *P. L.*, IV, 251; **S. Pacianus**, *Ep. ad Sempronianum*, c. 24; *P. L.*, XIII, 1079; *Paræsis ad pœnit.*, c. 4, *P. L.*, XIII, 1083.

[2] *Paræsis ad pœnit.*, c. 5, 6, 7, *P. L.*, XIII, 1084 sq.

725. (B) Probatur *testimoniis Patrum.* Antequam singula afferamus, prænotamus aliquem fuisse progressum in expositione hujus dogmatis et in praxi confessionis. 1) Divina institutio et necessitas confessionis non explicite, sed *implicite* tantum in allatis Scripturæ textibus continentur : nonnisi modo *generali* et *confuso* designatur materia confessionis. 2) De *tempore* quo urget confessionis præceptum, de *modo* confitendi, secreto an publico, nil statuitur. 3) Tandem præceptum ligat tantum eos qui conscii sunt peccati mortalis; jamvero, ut supra dictum est, n. 718, his temporibus tanquam *minuta* habebantur multa peccata quæ hodie, propter christianæ conscientiæ educationem, ut mortalia agnoscuntur; aliunde usus non vigebat confitendi venialia, devotionis causâ. 4) Ex altero capite, non pauci peccatores a confessione deterrebantur ob laboriosam et diuturnam pœnitentiam quæ tunc imponi solebat; et, cùm nullum speciale tempus præfiniretur ad confessionem instituendam, multi eam plus æquo differebant.

Confessio igitur *minus frequens* erat quàm nostris temporibus, ideoque non sæpe a Patribus commemoratur.

726. (a) *Sæculo secundo, S. Irenæus* de confessione loquitur tanquam *necessariâ* ad gratiam recuperandam.

Narrat enim quasdam mulieres a Marco, mago et hæretico, fuisse corruptas, et addit : " Hæ sæpissime conversæ ad Ecclesiam Dei, confessæ sunt et secundum corpus exterminatas se ab eo velut cupidine, et inflammatas valde illum dilexisse "[1]. Hanc autem confessionem esse *necessariam* infertur ex sequentibus : " Quædam quidem etiam in manifesto exomologesim faciunt; quædam autem reverentes hoc ipsum, in silentio sensim semetipsas retrahunt, *desperantes* a vitâ Dei "; nam quæ, ob pudorem, peccata sua confiteri noluerunt, gratiam Dei non receperunt et in desperationem lapsæ sunt.

727. (b) *Sæculo tertio*, plura jam habemus testimonia, in Ecclesiâ tum latinâ tum græcâ, non solum de confessione publicâ, sed etiam de privatâ.

1) Publicam confessionem describit *S. Cyprianus :* " Confiteantur singuli, quæso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum

[1] *Contra hæres.*, l. I, c. 13, n. 7, *P. G.*, t. VII, p. 587.
[2] *Ibid.*, n. 7, p. 591.

adhuc qui deliquit in sæculo est, dum admitti *confessio* ejus potest, dum satisfactio et remissio facta *per sacerdotes* apud Dominum grata est"[1]. Ibidem[2] laudat eos qui, licet idololatriam externe non commiserunt, "quoniam tamen de hoc *cogitaverunt*, hoc ipsum apud *sacerdotes* Dei dolenter et simpliciter confitentur". Hìc sane agitur de confessione sacramentali factâ sacerdotibus, et in quâ manifestantur etiam *interna* peccata seu cogitationes.

2) *Origenes* de variis mediis loquens quibus obtineri possit peccatorum remissio, sacramentalem confessionem sic commemorat[3]: "Est adhuc et septima, licet dura et laboriosa per pœnitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrymis suis stratum suum, et fiunt ei lacrymæ panes die ac nocte, et cum non erubescit *sacerdoti Domini indicare peccatum* suum et quærere medicinam"... Hujus confessionis *necessitatem* diserte asserit atque comparatione illustrat[4]: "Vide ergo quid edocet nos Scriptura divina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus. Fortassis enim sicut ii qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho graviter et moleste immanentis abundantiam, si vomuerint, relevantur; ita etiam hi qui peccaverunt, si quidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur, et propemodum suffocantur a phlegmate, vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum et confitetur, simul evomit et delictum, atque omnem morbi digerit causam".

3) Quibus verbis addi possunt quæ scribit *S. Petrus Alexandrinus* de occulto raptore[5]: "Deinde per *confessionem* peccatum suum *sacerdoti* manifestans, nitens in contrarium, eleemosynas scilicet faciens, curabit infirmitatem".

728. (c) *Sæculo quarto*, frequentius adhuc Patres de utroque confessionis genere disserunt.

1) Ita, apud *Latinos*, *S. Ambrosius*, ad pœnitentiam et confessionem peccatores sic hortatur: "Et nos ergo non erubescamus fateri Domino peccata nostra. Pudor est ut unusquisque crimina sua prodat; sed ille pudor agrum suum arat, spinas tollit perpetuas[6]... Sed si vis justificari, fatere delictum tuum. Solvit enim criminum nexus verecunda confessio peccatorum"[7]. Hìc autem agi de confessione non soli Deo factâ, sed etiam ejus ministris, ex sequentibus patet[8]: "Nonnulli ideo poscunt pœnitentiam, ut statim sibi reddi communionem velint. Hi non tam se solvere cupiunt quam *sacerdotem ligare*: suam enim conscientiam culpâ non exuunt, et sacer-

[1] *De Lapsis*, c. 29, *P. L.*, t. IV, 489. — [2] *Ibid.*, c. 28, *P. L.*, IV, 488.
[3] *Homil. in Levit.*, II, 4, *P. G.*, t. XII, p. 418.
[4] *Homil. II in Ps.* XXXVII, n. 6, *P. G.*, XII, 1386; **Kirch**, n. 216.
[5] Ap. **Mai**, *Spicilegium Romanum*, t. VII, p. 465.
[6] *De pœnitent.*, l. II, c. 1, *P. L.*, t. XVI, p. 497.
[7] *Ibid.*, c. 6, p. 507. — [8] *Ibid.*, c. 9, p. 517-518.

dotis induunt, cui præceptum est : *Nolite sanctum dare canibus*"... Ibi enim supponitur sacerdotes esse *judices*, eosque peccato ligari, si citius absolvunt.

S. Pacianus, qui tam explicite asseruerat potestatem remittendi peccata sacerdotibus inesse, supra n. 690, non minus diserte confessionis, etiam occultorum peccatorum, necessitatem urget : "Quid facies, tu qui decipis sacerdotem? Qui aut ignorantem fallis, aut non ad plenum scientem probandi difficultate confundis? Rogo ergo vos, fratres, etiam pro periculo meo, per illum Dominum quem occulta non fallunt, desinite vulneratam tegere conscientiam. Prudentes ægri medicos non verentur, ne in occultis quidem corporum partibus etiam secaturos, etiam perusturos... Peccator timebit? Peccator erubescet perpetuam vitam præsenti pudore mercari?... Quod si fratrum oculos erubescitis, consortes casuum vestrorum timere nolite" [1].

729. 2) In Ecclesiâ *Orientali*, hæc notatu sunt digna. *Aphraates*, sapiens Persa dictus, de pænitentiæ et confessionis necessitate ita loquitur (an. circiter 340) : "Ita eum qui a Satana percussus fuit, non debet pudere delictum suum confiteri, illudque relinquere, et pænitentiam in remedium postulare. Qui vulnus suum prodere erubescit, gangrænâ corripietur, totumque corpus damno inficiet; quem autem non pudet vulnus manifestare, sanabitur et ad prælium iterum descendet... Ita prorsus ei qui in agone nostro superatus est, hæc superest via sanitatem recipiendi, ut scilicet dicat : *Peccavi*... Vos igitur, medici, qui insignis Medici nostri estis discipuli, non debetis medicinam iis denegare quibus curatione opus est". Hìc sane agitur de confessione *sacerdotibus* factâ, qui nomine spiritualium medicorum designantur; et quidem de confessione *occultâ;* nam sacerdos peccata accusata non debet aliis manifestare; sacerdotes enim ita alloquitur : "Cumque ipsam (infirmitatem spiritualem) vobis revelaverit, nolite eam publicare, ne propter illum ab inimicis et ab iis qui nos oderunt, innocentes in culpâ esse judicentur" [2]. — Brevius, sed non minus directe *S. Gregorius Nyssenus* [3] : "Qui autem latenti ablatione sibi alienum usurpat, si deinde per *enuntiationem peccatum suum sacerdoti aperuerit*, vitii studio in contrarium mutato ægritudinem curabit".

Quibus testimoniis confirmatur conclusio jam superius enuntiata, nempe *confessionem, quæ pars erat pœnitentiæ publicæ, tanquam necessariam habitam esse.*

[1] *Paræsenis ad pœnitentiam*, *P. L.*, t. XIII, p. 1086.

[2] *Demonstratio*, VII, n. 3-4; *Patrol. syriaca*, curante *Graffin*, tom. I, p. 318-319.

[3] *Ep. canonica*, can. 6, *P. G.*, t. XLV, p. 234.

2° Confessio sacramentalis a sæc. V° ad XII^um^.

Jam a sæculo V°, prima vestigia invenimus cujusdam *immutationis* in disciplinâ pænitentiali sive in genere sive quoad confessionem : paulatim videlicet abrogatur obligatio longam et laboriosam pænitentiam perficiendi ante absolutionis susceptionem, et frequentior fit confessio.

730. (A) **Immutatio disciplinæ pænitentialis.** Cujus præcipua causa ex eo desumitur quod fideles, pænitentiæ severitate perterriti, exomologesim nimis differebant, sæpe usque ad mortem. Exinde duplex nata est difficultas.

731. (a) Quoad *moribundos* : si absolutio peccatoribus denegatur antequam pœnitentiam compleant, ex hâc vitâ sine communione migrabunt; si vero conceditur, eo ipso quoad eos saltem aboletur pœnitentia. Re mature perpensâ, post non paucas disceptationes, *Innocentius I* mitiorem agendi modum approbavit : " Quæsitum est quid de his observari oporteat qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ pœnitentiæ simul et reconciliationem communionis exposcunt... Tribuetur ergo cum pœnitentiâ extrema communio, ut homines hujusmodi vel in extremis suis permittente Salvatore nostro a perpetuo exitio vindicentur " [1].

732. (b) Quoad *sanos*, difficultas pariter oriebatur : vel enim absolutio morte instante tantummodo concederetur, vel mutanda erat antiqua disciplina : mitiorem solutionem amplexa est Ecclesia.

1) Jam enim sæculo quinto mitior evadit satisfactio seu pœnitentia peragenda ante absolutionis susceptionem. *S. Augustinus* testatur suo tempore duplicem esse pœnitentiam, unam *mitiorem* pro peccatis *occultis*, etiam gravissimis ut adulterio, alteram *strictiorem* pro peccatis *publicis* : sed hæc etiam mitigabatur [2]. Pariter *S. Leo*, *publicam* pœnitentiam a *privatâ* distinguens, priorem imponit pro idololatriâ, homicidio et fornicatione, sed declarat alia peccata gravia, v. g., comedere de escis immolatitiis, posse jejuniis et manûs impositione purgari; alibi peccatores hortatur, qui inter publicos pœnitentes non recensentur, ut quotannis, præsertim ante Pascha, mitiorem pœnitentiam peragant, in quâ supplicationibus sacerdotum juvabuntur [2]. Quod et lucidius exponit *S. Cæsarius Arelaten-*

---

[1] *P. L.*, XX, 498; **Denzing.**, n. 95. Ibi etiam alia datur ratio, "et ne Novatiani hæretici negantis veniam asperitatem et duritiam sequi videamur ".

[2] *Sermo* LXXXII, 11, *P. L.*, XXXVIII, 511; cfr. *De fide et operibus*, 48; *Enchiridion*, 80; *Cont. lit. Petil.*, III, 44. — [3] *Epist.* CLXVII, inquisit. 19, *P. L.*, LIV, 1209; *Epist.* CVIII, 2, *P. L.*, LIV, 1011; *Sermo* XLIII, 2, 3; XLIV, 1; XLIX, 1, 2; L, 1, 2; *P. L.*, LIV, 282, 285, 301, 305 sq.

sis : "Et ille quidem qui pœnitentiam publice accepit poterat eam secretius agere; sed, credo, considerans multitudinem peccatorum suorum, videt se contra tam gravia mala solum non sufficere, ideo adjutorium totius populi cupit expetere"[1]. — In Ecclesiâ græcâ similis mitigatio invenitur : haud raro absolvitur pœnitens antequam satisfactionem compleverit, immo statim post peractam confessionem; leviora fiunt opera satisfactoria pœnitenti imposita, eaque perfici possunt modo secreto, nisi agatur de publicis et gravioribus peccatis, v. g., fornicatione[2].

2) Eodem tempore non semel tantum, sed sæpe *absolutio* pœnitentibus conceditur. Ita *S. Chrysostomus* peccatores benigne excipiebat, ita ut in synodo *ad Quercum* ab episcopo Isaacio insimulatus fuerit "quod licentiam peccantibus præbeat, sic docens : si iterum peccasti, pœniteat iterum; et quoties peccaveris, veni ad me, ego te sanabo"[3]. *S. Basilius* et *S. Joannes Climacus* etiam supponunt monachos satis frequenter absolvi[4].

3) Mox ad omnes fideles, etiam non ægrotantes, extenditur privilegium moribundis olim concessum, nempe absolutionem accipiendi statim confessione peractâ, quia nempe, ob perturbationes temporum, reapse aliquo modo in periculo mortis versantur. Ita inter *statuta S. Bonifacii* († 755) legitur (n. XXXI) : "Et quia variâ necessitate præpedimur canonum statuta de conciliandis pœnitentibus pleniter observare, propterea omnino non dimittantur. Curet unusquisque presbyter statim post acceptam confessionem pœnitentium singulos datâ oratione reconciliari. Morientibus vero sine cunctamine communio et reconciliatio præbeatur"[5].

733. (B) Consectaria quoad confessionem. Ex hâc immutatione disciplinæ pœnitentialis, inter XI^{um} et XII^{um} sæculum, orta sunt quædam dubia in mente fidelium, saltem in quibusdam regionibus, circa necessitatem confessionis sacerdotibus factam : cùm enim hæc esset veluti præparatio ad opera satisfactoria, quibusdam videbatur ejus obligationem cessare jam aboletâ publicâ pœnitentiâ. Et ita explicatur textus Gratiani supra allatus. His paucorum dubiis non obstantibus, necessitas confessionis sacerdotibus factæ in Ecclesiâ prædicari non desiit.

[1] *Sermo* CCLXI, 1, *P. L.*, XXXIX, 2227.

[2] **Pseudo-Areopagita,** *epist.* VIII, 1, *P. G.*, III, 1088; *De ecclesiast. hierarc.*, III, 2-3, 7, *P. G.*, III, 436, 453; **S. Joannes Climac.**, *Liber ad Pastorem*, *P. G.*, LXXXVIII, 1196.

[3] **Labbæus,** *Concilia*, t. II, p. 1328.

[4] **S. Basil.**, *Regulæ brevius tractatæ*, interrog. 229, 288; *P. G.*, XXXI, 1236, 1285; **S. Joan. Climac.**, *Scala*, grad. IV, *P. G.*, LXXXVIII, 705.

[5] *P. L.*, LXXXIX. 823.

734. (a) Omnes *Doctores* illius temporis hanc necessitatem clare asserunt, ut constat præsertim ex operibus Alcuini et statutis Theodulphi. Prior directe exponit obligationem peccata confitendi sacerdoti, et non soli Deo[1]. Posterior asserit crimina publica deflenda esse secundum canonum et sanctorum Patrum institutionem, peccata vero occulta pœnitentiâ privatâ expianda esse; hæc incipit a confessione in quâ pœnitens declarat quidquid a juventute recordari possit ex omnibus modis quæ gessit; si pudore aut oblivione irretitus videtur, interrogari debet circa octo capitalia peccata, nempe gastrimargiam (gulam), fornicationem, acediam sive tristitiam, avaritiam, vanam gloriam, invidiam, iram, superbiam; postea, si promittit se delicta expiaturum et vitaturum, statim absolvitur.

Verum est quidem argumenta tunc temporis a Doctoribus allata ad probandam necessitatem confessionis, quam ex verbis Christi et Apostolorum directe probare conabantur, apodictica non fuisse: ideoque Abælardum putâsse hanc obligationem esse tantum ecclesiasticam. Hæc autem difficultas evanuit cùm S. Thomas validum attulit argumentum, non directe quidem ex verbis Domini, sed indirecte, ex ipsâ naturâ potestatis clavium.

735. (b) *Ecclesia* ipsa hanc necessitatem variis modis inculcavit:

1) Statuendo, jam a quinto sæculo, *sacram communionem* certis temporibus recipiendam esse, et aliunde peccatoribus necessitatem incumbere *peccata confitendi ante communionem;* ideoque confessariorum augendo numerum, quo facilius pœnitentes ad eos recurrere valerent.

2) *Libros pœnitentiales* edendo, in quibus exponebatur quænam pœnæ cuique peccato responderent, et tradebantur formulæ ad interrogandos pœnitentes[2]. Hujusmodi libri, jam sæculo sexto in Hiberniâ et Angliâ recepti, ineunte sæculo septimo, a S. Columbano in Galliam et Italiam introducti sunt, et quidem eo fine ut

---

[1] *Epist.* CXII, *P. L.*, C, 338; cf. *De confessione peccatorum*, ad pueros S. Martini, *P. L.*, CI, 649; alibi, *De psalmorum usu*, I, 3, 9, *P. L.*, CI, 470, 478, recenset peccata de quibus confessarii pœnitentes interrogare possunt.

[2] Quosdam ex his libris invenies ap. **Morinum**, *op. cit.*, Appendix; præcipue vero ap. **Wasserschleben**, *Die Bussordnungen der abendländischen Kirche*, 1851, et **H. G. Schmitz**, *Die Bussbücher und die Bussdisziplin der Kirche*, 1883; *Die Bussbücher und das Kanonische Bussverfahren*, 1898. Cf. **B. Brat**, *Les livres pénitentiaux et la pénitence tarifée*, Brignais, 1910; **Tixeront**, III, 387 sq. — Pauca, exempli gratiâ, excerpere liceat ex Pœnitentiali *S. Columbani* (an. circiter 600): "Si quis igitur per *cogitationem* peccaverit, id est concupierit hominem occidere, aut fornicari, aut furari, aut clam comedere et inebriari; vel certe aliquem percutere... majora (delicta) dimidio anno; minora quadraginta diebus, in pane et aquâ pœniteat... Si quis furatus fuerit, anno pœniteat. Si quis percusserit per rixam fratrem suum, et sanguinem fuderit, tribus annis pœniteat, etc." (*P. L.*, LXXX, 225).

ostenderetur viam ordinariam ad peccatorum veniam consequendam esse confessionem privatam, quam sequebatur absolutio. Quapropter frequentiores jam fuerunt confessiones primum quidem in monasteriis, moxque inter ipsos fideles.

736. 3) *Pœnas canonicas* ferendo contra eos qui sine confessione peccatorum moriebantur; ita, v. g., Concilium *Chalcutense* (*Kent*) in Angliâ habitum, an. 787, explicite loquitur de confessione *sacerdoti factâ*, ejusque necessitatem his verbis inculcat : "Si quis autem (quod absit) sine pœnitentiâ aut confessione de hâc luce discessit, pro eo minime orandum est" [1].

4) *Tempora definiendo* pro confessione faciendâ. Secundum regulam *Chrodegangi*, Metensis episcopi, canonici bis in anno confiteri debent episcopo, unâ vice initio quadragesimæ ante Pascha, alterâ vice a medio mense Augusto ad Kalendas Novembris [2]. Alia concilia tempora præfiniunt ipsis laicis; sic *C. Strigonense* (*Gran*), an. 1114, statuit laicos debere peccata confiteri et communionem accipere ter in anno, festis Paschæ, Pentecostes et Nativitatis Domini [3]. Hinc *C. Parisiense VI* præcipit sacerdotibus ut in suis parœciis maneant, "ne homines sine confessione et infantes sine baptismatis regeneratione plerumque moriantur" [4]. Ita paulatim via parabatur statutis *C. Lateranensis IV* (1215), in quibus decretum est fideles saltem semel in anno proprio sacerdoti sua peccata confiteri debere.

737. **Conclusio.** (**A**) Ecclesia igitur *totâ suâ agendi ratione* profitetur a primis sæculis, confessionem sacramentalem esse medium *divinitus institutum*, et quidem *necessarium* iis omnibus qui post baptismum *graviter* peccaverunt. Id apparet : (**a**) primum *indirecte* ex eo quod confessio habetur ut *conditio prævia* ad satisfactionem et absolutionem peccatorum necessaria ; (**b**) postea magis *directe* quando, mitigatâ pœnitentiali disciplinâ, Ecclesia *confessionem* habet tanquam *unum ex elementis constitutivis* privatæ pœnitentiæ.

(**B**) Attamen admitti potest ac debet quidam profectus in *frequentiâ* confessionis et *modo* confitendi : hæc enim, utpote a Christo non distincte declarata, auctoritati Ecclesiæ relinquebantur, pro diversitate et opportunitate temporum, definienda.

---

[1] **Mansi**, XII, p. 949. — [2] **Mansi**, XIV, p. 320.
[3] **Hefele-Leclercq**, t. V, p. 542.
[4] Can. 29, ap. **Mansi**, XIV, p. 558.

738. *Thesis II[a]* : **Confessio secreta seu auricularis, quæ hodìe sola prævalet, etiam ab initio in usu fuit.** Certum est.

Ad thesim probandam, *methodo ascendente* utemur, statuendo nempe rem jam a sæculo quinto esse omnino certam, et ab hoc sæculo ad tempora apostolica regrediendo.

739. 1° *Sæculo quinto*, privatam confessionem in usu fuisse certissime constat e testimonio *S. Leonis Magni.*

Audiens siquidem Pontifex nonnullos sacerdotes publice legisse peccata pœnitentium libellis scripta, hanc praxim condemnat tanquam illicitam usurpationem, *apostolicæ regulæ* contrariam; "cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicare *confessione secretâ*". Quamvis enim pœnitentibus liceat publice peccata quædam confiteri, humilitatis causâ, id tamen minime præscribitur, ne ita quidam a confessione arceantur : "Sufficit enim illa confessio quæ primum Deo offertur; tunc etiam sacerdoti qui pro delictis pœnitentium precator accedit. Tunc enim plures ad pœnitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis"[1]. Ex quo sequitur jam tempore S. Leonis duplicem fuisse confessionem sacramentalem, publicam, quæ quandoque fidelibus permittebatur, et privatam, seu auricularem, quæ peccatoribus præcipiebatur.

740. 2° *Quarto sæculo*, vigebat etiam *secreta* confessio, etsi quandoque indirecte panderentur occulta peccata susceptione *publicæ pœnitentiæ.*

(A) Confessionem esse *secretam* testantur, inter alios, *S. Aphraates*, (supra, n. 729), qui, sacerdotes alloquens, eis præcipit ne aliis manifestent peccata in confessione revelata : "Cùmque ipsam (infirmitatem spiritualem) vobis revelaverit, nolite eam publicare, ne propter illum ab inimicis et ab iis qui nos oderunt, innocentes in culpâ esse judicentur"[2]. — *S. Ambrosius* ipse secreto confessiones audiebat; hæc enim de eo scribit *Paulinus* diaconus, in hujus sancti Vitâ[3] : "Erat etiam gaudens cum gaudentibus et flens cum flentibus; siquidem quotiescumque illi aliquis, ob percipiendam pœnitentiam, *lapsus suos confessus esset*, ita flebat ut et flere illum compelleret... Causas autem criminum quas illi confitebantur, *nulli* nisi Domino soli, apud quem intercedebat, *loquebatur*".

Idem confirmatur institutione *pœnitentiariorum* seu sacerdotum, quorum munus speciale erat *privatas* confessiones audire.

---

[1] *Epist.* 168 ad episcopos Campaniæ, *P. L.*, LIV, 1211.

[2] *Demonstratio* VII, n. 3-4 (*Patrol. syriaca*, curante *Graffin*, t. I, p. 318-319)

[3] *P. L.*, XIV, 40.

(B) Attamen, etsi confessio *in se* occulta esset, aliquando peccator, suscipiendo publicam pœnitentiam, eo ipso *indirecte coram christianâ communitate* confitebatur se gravium delictorum reum esse [1]. Pariter canonicarum pœnarum impositio, v. g. clerici depositio, indirecte pariter manifestabat etiam occulta delicta. Tunc enim forum internum non penitus a foro externo distinguebatur : Christiani, se invicem considerantes tamquam membra ejusdem corporis, minus invite sua peccata manifestabant, ut, fratrum precibus et satisfactionibus adjuti, facilius Dei misericordiam consequerentur.

741. 3° *Sæculo tertio*, idem constat variis testimoniis.

Ita *Origenes* de confessione *privatâ*, quæ publicam præcedit pœnitentiam, scribit [2] : "Tantummodo circumspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere... Si intellexerit et præviderit talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiæ exponi debeat et curari, ex quo fortassis et ceteri ædificari poterunt et tu ipse facile sanari, multâ hoc deliberatione et satis perito medici illius consilio procurandum est"; ex quo patet jam tempore Origenis distinctionem fuisse inter *publicam* et *privatam* confessionem, et utramque fuisse in usu.

Pariter *S. Cyprianus* supponit secretam esse confessionem, dum loquitur de iis qui " quamvis, nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel *cogitaverunt*, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes exomologesim conscientiæ faciunt " [3].

4° Quoad sæculum *secundum*, non invenimus quidem explicitum testimonium, cùm textus S. Irenæi supra allegatus, n. 726, æque intelligi possit de publicâ aut secretâ confessione. Sed, cùm jam tertio sæculo, privata confessio in usu esset apud Græcos et Latinos,

[1] Aliquando etiam indirecte prodebatur peccatum complicis, prout evenit tempore Nectarii (391) in ecclesiâ Constantinopolitanâ, ubi, occasione confessionis cujusdam mulieris, notum est grave delictum alicujus diaconi qui cum eâ peccaverat. Ad tales abusus præcavendos, Nectarius abolevit officium pœnitentiarii, immo, juxta quosdam, ipsam obligationem peccata confitendi ante communionem. Quidquid est, hæc aboletio diuturna non fuit; nam successor Nectarii, S. Joannes Chrysostomus, peccatores hortabatur ad confitenda peccata et ad privatam pro eisdem pœnitentiam. Cf. **Batiffol**, *op. cit.*, p. 149 sq.; **P. Galtier**, *S. Jean Chrysostome et la confession*, in *Recherches de Sc. Relig*, 1910, pp. 209, 313.

[2] *Homil.* II in Ps. 37, n. 6, *P. G.*, XII, 1386.

[3] *De lapsis*, 28, *P. L.*, IV, 488; **Journel**, n. 553.

nec ullum hâc de re inveniatur alicujus mutationis vestigium, merito infertur eam usque ad apostolica tempora ascendere, prout reapse docet S. Leo, n. 739.

742. *Conclusio.* (a) Privata igitur confessio semper in usu fuit, etsi non absolute secreta, cùm peccata aliquo modo indirecte manifestarentur publicæ pænitentiæ impositione. Quâ manifestatione fovebatur christiana humilitas et solidaritas, dum videlicet omnes fideles precibus et operibus pænitentes juvarent. Attamen non pauca erant *incommoda :* quidam verecundiâ a confessione deterrebantur, alii indiscretâ confessione scandala excitabant.

(b) Ad quos abusus tollendos, Ecclesia paulatim publicam confessionem posteaque publicam pænitentiam abolevit; ita tutius servata sunt jura cujuslibet christiani, et gradatim fideles frequentius ad sacrum tribunal accesserunt.

743. **Totum contrahitur argumentum.** Primum quidem Protestantes asserebant Innocentium III confessionis inventorem fuisse, ejusque necessitatem promulgâsse in *C. Lateranensi* (1215). Historice autem probatum est integros tractatus de sacramentali confessione multo ante Innocentium editos esse, non pauca Concilia de ejus utilitate aut necessitate statuta condidisse, in libris pænitentialibus, Græcis et Latinis, totum ordinem confessionis descriptum fuisse, cum catalogo peccatorum etiam occultorum, et pœnarum eisdem inflictarum. Quâ in re devicti, nonnulli contendebant auricularem confessionem a *Leone Magno* († 461) in Ecclesiam invectam fuisse; sed non minus luculenter ostensum est, ex Patribus tum Latinis tum Græcis, et ex ipsâ institutione pænitentiariorum, secretam seu auricularem confessionem in usu fuisse sæculis anterioribus, quarto nempe et tertio. Cùm autem sæculo secundo jam de confessione sermo sit, nil prohibet quin admittamus hanc aliquando fuisse occultam. Ceteroquin ipsa publica confessio, tunc certo vigens, erat vere sacramentalis, cum ordinaretur ad veniam peccatorum obtinendam, mediante pænitentiâ a sacerdotibus impositâ. Ita, a testimoniis evidentioribus ad obscuriora procedentes, historice demonstratur confessionem sacramentalem ab initio in Ecclesiâ fuisse adhibitam, eamque a Christo promanare.

quippe quæ indivulse connectatur cum potestate clavium quam Dominus Apostolis tradidit.

Confessionis utilitas ratione ostenditur[1].

744. Positâ divinâ confessionis institutione, ejus convenientia ostendi potest :

1° *Ex parte Dei*, cui congrua satisfactio sic exhibetur. Peccatum siquidem includit actum *superbiæ* et *inobedientiæ;* atqui meliori nequit reparari modo quam per peccatorum sinceram confessionem, quâ peccator Deo ejusque ministris *se subdit*, et delicta sua recogitans in amaritudine animæ suæ, superbiam edomat; ita offensam Deo irrogatam in quantum fieri potest compensat : siquidem " cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies ".

2° *Ex parte hominis.* (a) Confessio *pacem* et *securitatem* pœnitenti præbet, et quidem eo majorem quo humilius confessionem peregit et contritionem concepit. Peccator enim, etiam quando dolorem de peccatis concipere nititur et pro eis satisfacere, nescit tamen utrum amore an odio dignus sit, nam *nemo judex in propriâ causâ;* si vero omnia gravia peccata Dei ministro humili confessione pandit, hic de eis judicare potest, necnon de dispositionibus pœnitentis et de æquitate satisfactionis jam præstitæ vel præstandæ, posteaque *absolutionem* impertiri, quæ divinæ condonationis pignus est authenticum. (b) Pariter confessio *a peccatis deterret;* nam qui conscientiam suam frequenter discutit ut omnia peccata a se commissa confiteatur, occasiones peccandi videt et fugit, media ad tentationes superandas discit; præterea obligatione omnia, etiam secretissima, aperiendi vigilantior efficitur, ad peccata futura præcavenda. (c) Confessio etiam *virtutum praxim* maxime promovet : cùm enim debiles et inconstantes simus, amico, duce et adjutore indigemus in vitâ spirituali[2]. Atqui in confes-

[1] **P. Félix**, *De la confession :* pourquoi on se confesse et pourquoi on ne se confesse pas? Paris, 1892; **Bougaud**, *Le Christianisme et les temps présents*, 6e éd., 1902, t. V, ch. 6, p. 145-182.

[2] " Fluctuamus inter varia consilia, inquit **Seneca** (*Ep.* 52); nihil libere volumus, nihil absolute, nihil semper. Nemo per se satis valet ut emergat; oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat... Non duce tantum opus est, sed adjutore et, ut ita dicam, coactore ".

sione sacramentali invenimus *amicum* fidelissimum, cui, sub secreti inviolabili sigillo, delicta, infirmitates et vulnera cordis aperire possumus; *ducem* spiritualem qui vias Domini nos edocebit, ostendendo quid vitare, quid agere debeamus non generali modo, ut fit in prædicatione, sed speciali, nostris infirmitatibus accommodato, juxta illud : " Surge, et ingredere civitatem, et ibi dicetur *tibi* quid *te* oporteat facere " [1]; *adjutorem*, qui zelo Dei flagrans, nos veluti coget ad vitia expellenda virtutesque colendas.

Hinc *Leibnitzius* [2] ait : " Totum autem hoc institutum divinâ sapientiâ dignum esse negari non potest, et si quid aliud, hoc certe in christianâ religione præclarum et laudabile est quod et Sinenses ac Japonenses sunt admirati; nam et a peccatis multos deterret confitendi necessitas, eos maxime qui nondum obdurati sunt, et lapsis magnam consolationem præstat, ut adeo putem pium, gravem et prudentem confessarium magnum Dei organum esse ad animarum salutem; prodest enim consilium ejus ad regendos affectus, ad animadvertenda vitia, ad vitandas peccatorum occasiones, ad restituendum ablatum... ad dubia eximenda, ad erigendam mentem afflictam, ad omnia denique mala aut tollenda aut mitiganda; et cum fideli amico vix quidquam in rebus humanis præstantius reperiatur, quanti est, cum ipsâ sacramenti divini inviolabili religione, ad fidem servandam opemque ferendam astringi "?

3° *Ex parte societatis.* Prudens enim confessarius legum humanarum simul ac divinarum observantiam urget, societatem domesticam, quæ societatis civilis est fundamentum, recte ordinat, lites et dissidia componit, inimicos reconciliat, bonorum ablatorum restitutionem procurat, scandala prævenit vel reparat; immo confessio hanc æqualitatem, de quâ nostra ætas gloriatur, maxime promovet, cùm lex confitendi omnes afficiat, reges seu præsides æque ac subditos, nobiles ac divites æque ac pauperes, nec in sacro tribunali ullum fiat discrimen inter diversæ conditionis pænitentes [3].

745. *Objiciunt* quidem adversarii confessionem sacramentalem ansam præbere multis abusibus et sæpe pænitentibus æque ac ministris perniciosam esse. — *Resp.* Aliquando, abusus in hanc

[1] *Act.*, IX, 7. — [2] *Systema theol.*, Parisiis, 1819, p. 270.

[3] Hanc socialem confessionis utilitatem agnoverunt Increduli et Protestantes : v. g., **Voltaire**, *Diction. philos.*, art. Catéch. du Curé; protestans auctor operis *Letters of Atticus*, let. 5 th.

praxim *per accidens* irrepere concedimus, sed raro; nam Ecclesia, tum gravibus pœnis plectendo sollicitantes ad turpia, tum excommunicando absolventes complicem in peccato turpi, cogendoque, sub excommunicationis pœnâ, eos qui ad malum sollicitati fuerint ut confessarium denuntient, ne tales abusus multiplicarentur sapienter providit. Pauca vero incommoda, quæ aliquando ex hominum fragilitate vel perversitate oriuntur, ratio sufficiens esse nequeunt cur deleatur institutio, quæ aliunde tum privatis hominibus tum societati ipsi tot et tanta confert beneficia; si enim res quibus homines abutuntur, statim tollendæ essent, quid tandem in societate civili vel ecclesiasticâ remaneret?

Art. II. De Contritione.

746. Doctrina Tridentina. Ad remissionem peccatorum consequendam per potestatem clavium, non sufficit confessio, sed requiritur *contritio*, ut recte docet *Tridentinum* [1]; ad quod declarandum, duo hic exponuntur : 1° *natura* et *necessitas* contritionis; 2° ejus *efficacia* ad remittenda peccata cum aut sine reali susceptione sacramenti Pœnitentiæ.

§ I. Natura et necessitas contritionis [2].

747. 1° Contritionis notio. (**A**) Contritio, a voce *conterere, etymologice* actionem designat quâ solidum corpus ad minimas partes reducitur; *metaphorice* autem illam dispositionem quâ cor peccato induratum frangitur et emollescit.

(**B**) Quoad *rem*, contritio a *Tridentino* definitur [3] : " *animi dolor ac detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero* ".

Dicitur : (**a**) *animi dolor*, seu afflictio, tristitia, intus animum angens et crucians; cùm enim peccatum sit summum malum morale, divinæ Bonitati contrarium, peccator sincere ad Deum revertens, de delictis a se commissis non potest non tristari; (**b**) *detestatio*, id est, odium peccati, procedens ex cognitione ejus malitiæ malorumque effectuum,

[1] *Trident.*, sess. XIV, cap. 4.

[2] **S. Thom.**, *Supplem.*, q. I, a. 1; **Suarez**, disp. IV; **Salmantic.**, disp. VII; **Bellarminus**, l. II, c. 4; **Drouin**, q. IV, c. 1; **Billuart**, diss. IV, a. 1; **de Augustinis**, p. I, a. 4; **Palmieri**, th. 30; **Billot**, th. 12; **L. de San**, n. 473 sq.

[3] Sess. XIV, cap. 4.

conjunctum cum retractatione pravæ voluntatis, ita ut peccator sincere dicat : si res non esset peracta, non facerem ; vellem non peccâsse; (c) *cum proposito non peccandi de cetero :* nemo enim vere peccata commissa detestatur quin eo ipso velit hæc peccata in futurum vitare.

748. 2° *Thesis :* **Vera contritio, qualis modo definita est, necessaria est ad peccatorum veniam consequendam, sive intra, sive extra sacramentum.** Certum est :

(A) *Scripturâ.* (a) Id constat ex textibus supra allatis (n. 658), qui respiciunt tempora ante Christum elapsa. Pœnitentia enim, quæ ibi requiritur, est conversio ad Deum, aversio a viâ iniquitatis, immutatio cordis et vitæ, cor contritum et humiliatum. Quæ quidem omnia important animi dolorem ac detestationem de peccato cum proposito emendationis.

(b) Etiam post Christi adventum et institutionem sacramentorum, contritio manet necessaria; nam quando Judæi aut Gentiles ad christianam fidem convertuntur, prima dispositio ab eis requisita post fidem, est pœnitentia seu contritio : "Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum... Pœnitemini igitur, et convertimini, ut deleantur peccata vestra..." [1].

(B) *Traditione.* Tota *pœnitentialis disciplina* eo fine instituta fuerat ut, frequenti recogitatione peccatorum et laboriosâ eorum expiatione, necnon Ecclesiæ precibus, in pœnitentibus animi dolor ac detestatio peccati necnon vitæ emendandæ desiderium vivide excitarentur.

Dicit enim *S. Justinus* [2] : "Quomodo impuri... *nisi lamententur et plangant,* spem habere possint non imputaturum eis Dominum peccatum". Pariter *S. Cyprianus* veniam pœnitentibus promittit, "actâ pœnitentiâ et professâ frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac *vere pœnitentis animi signa prodiderint* " [3].

[1] *Act.*, II, 38; III, 19; cfr. VIII, 22; XI, 18.

[2] *Dial. cum Tryph.*, n. 141, *P. G.*, VI, 798-799. Cf. Journel, 146.

[3] *Ep.* XXXI, *P. L.*, IV, 315. Cfr. S. Ambrosius, *De Pœnitent.*, l. II, c. 10, *P. L.*, XVI, 519.

S. Chrysostomus integrum de *Compunctione* edidit tractatum, ubi, inter alia, hæc habet : "Quid enim, dic mihi, corporis viribus opus est, quando cor conterere debemus, cum vigiles precari oportet, cum peccata recogitare, arrogantiam et tumorem deponere, mentem deprimere? Hæc quippe sunt quæ Deum nobis placant, nec multo egent labore". Postea necessitatem hujus pœnitentiæ declarat; hæc enim possibilis, immo et facilis evasit, si cogitamus, inquit, peccatores impœnitentes ad gehennam damnari; "si gehennam semper præ oculis habeamus, necnon angelos ubique locorum tunc discurrentes, atque ex universo orbe congregantes eos qui in gehennam abducendi sunt; si cogitemus etiam quantum malum, gehennâ sepositâ, excludi a regno cælorum"[1].

Duo igitur docent Patres, nempe contritionem sitam esse in *peccati retractatione* vitæque emendatione; et hanc esse ad salutem *necessariam*.

§ II. Efficacia contritionis cum vel sine absolutione ad remittenda peccata.

749. Prænotanda. 1° *Historicus conspectus.* Ex dictis constat christianum, culpæ mortalis reum, non posse justificari nisi contritionem habeat et se potestati clavium subjiciat. Sed, jam a sæc. V°, quæstio agitata est, quænam sint partes *contritionis* et *absolutionis* in remissione peccatorum.

S. Augustinus[2] asserit contritionis simul et absolutionis efficaciam, sed utriusque partes parum explicat. Hanc autem explicationem *Scholastici* paulatim tradunt.

(a) *Hugo a S. Victore*[3] dixit, et quidem bene, contritione non remitti peccata nisi votum accedat absolutionem suscipiendi; adjecit verò absolutione concedi pœnæ æternæ remissionem : in quo supponit minus recte peccatum posse remitti quin remittatur pœna æterna.

(b) *Petrus Lombardus*[4] docuit quidem contritione perfectâ remitti tum peccatum, tum peccati pœnam, sed perperam adjecit

[1] *De compunct.*, l. I, n. 10, *P. G.*, XLVII, 410.
[2] *Sermo* 67, *P. L.*, XXXVIII, 434.
[3] *De Sacramentis*, l. II, p. XIV, c. 8, *P. L.*, CLXXVI, 564-570.
[4] *Lib. IV Sent.*, dist. XVIII, *P. L.*, CXCII, 885-889.

absolutione *authentice ostendi* peccata dimissa esse, ita quasi præludens errori Protestantium.

(c) *S. Thomas* distinctius exponit discrimen inter contritionem caritate perfectam et attritionem, atque hanc sufficere ad remissionem peccatorum asserit, accedente tamen sacerdotis absolutione [1]. Addit tamen (quod hodie rejicitur) attritionem non sufficere *ex se*, sed ratione *bonæ fidei*. Ceteroquin docet absolutione augeri gratiam, si hæc jam habetur.

(d) *Scotus* feliciùs docuit attritionem, quæ ex metu inferni concipitur, sufficere ad remissionem peccati, accedente absolutione, dummodo pœnitens actu peccato non adhæreat [2].

750. 2° *Doctrina hodie communiter recepta.* Duplex distinguitur contritio : (a) *perfecta* quæ perficitur caritate *proprie dicta* seu *theologicâ*, et quidem sive extrinsece quatenus eam concomitatur actus caritatis formaliter conceptus, sive intrinsece quatenus ex motivo ipso caritatis concipitur; (b) *imperfecta* quæ nominatur attritio et concipitur ex motivo supernaturali minus perfecto, v. g., ex turpitudine peccati vel pœnarum metu.

Pauca igitur de caritate, seu de amore Dei, prænotanda sunt : nam caritati perfectæ respondet contritio perfecta, et caritati imperfectæ vel timori respondet contritio imperfecta.

(A) Duplex amor Dei distingui potest : (a) amor *imperfectus* seu *mercenarius*, quem theologi amorem *spei* seu *concupiscentiæ* vocant, quo videlicet Deus amatur super omnia concupiscibilia non propter se, sed *propter bona* quæ largitur, non quia bonus est in se, sed quia *bonus est nobis*, immo summum bonum, cujus fruitione beati aliquando erimus; (b) amor *perfectus* seu *gratuitus*, quo Deus diligitur *propter se* et super omnia; id est, sive amor *benevolentiæ*, quo Deum diligimus ut infinite perfectum, ejus perfectionibus congaudemus, eique bonum optamus, desiderando videlicet eum ab omnibus cognosci et amari; sive amor *amicitiæ*, qui, præter benevolentiam, importat *mutuum amorem*, seu redamationem, inquantum scilicet qui diligit, diligitur a Deo; amore amicitiæ diligimus Deum *propter se*, scientes tamen Deum diligere diligentes se; hinc mutua redamatio non est motivum amicitiæ, sed solum una ex ejus conditionibus.

(B) Jamvero, quoniam ad eamdem virtutem pertinet prosequi unum oppositorum et fugere aliud, ad caritatem pertinet diligere

[1] *In IV Sent.*, dist. 22, q. 2, a. 1; cf. *Supplementum*, q. 10, a. 1; q. 18, a. 1

[2] *In IV Sent.*, dist. 14, q. 4, n. 7.

Deum et detestari peccatum, quatenus Deo oppositum : tot sunt igitur contritionis species quot sunt amoris species. Quibus positis, certum est contritionem quæ ex *amore perfecto* concipitur, sive *benevolentiæ*, dummodo sit supernaturalis ac super omnia, sive *amicitiæ*, quâ de peccato dolemus, quatenus est *offensa Dei Summi Boni* et super omnia dilecti, esse perfectam, statimque peccata remittere.

Ceteroquin ad justificationem non requiritur actus contritionis *intensus*, seu vehemens, quidquid in contrarium dixerunt quidam antiqui theologi; dummodo enim contritio sit *appretiative summa*, id est, peccatum quis doleat ut summum malum, ad remissionem peccatorum sufficit, licet non sit valde *intensa* : "quantumcumque parvus sit dolor, ait *S. Thomas*[1], dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet".

Quibus prænotatis, tria probabimus : 1° *contritionem perfectam* absque reali susceptione sacramenti peccatorem justificare; 2° *attritionem* sufficere *cum absolutione* ad justificationem; 3° *attritionem* proinde esse *vere utilem* non autem damnandam hypocrisim.

751. *Thesis I^a* : **Contritio perfecta peccata gravia remittit, absque sacramenti Pænitentiæ reali susceptione, non tamen sine ejus voto.** *Certum est.*

(A) *Tridentinum* ait[2] : "Docet præterea, etsi contritionem hanc aliquando caritate *perfectam* esse contingat, *hominemque Deo reconciliare...*, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, *sine sacramenti voto* quod in illâ includitur, non esse ascribendam".

(B) *Script.* (a) In *Vet. Test.* legimus : "Ego (scilicet Deus) diligentes me diligo"[3]; id est, diligit Deus diligentes se, et consequenter perfecte contritos, qui ex dictis, Deum diligunt amore caritatis; quos autem diligit Deus, gratiâ sanctificante ornat et a peccatis liberat. Et sane, sub veteri Lege adulti delictorum remissionem obtinere poterant sine sacramento Pænitentiæ. Atqui si id obtinere poterant, certe per actum nobilissimum, qualis est pænitentia caritate perfecta.

[1] *Supplem.*, q. 5, a. 3. Cfr. **F. Rouvier**, *A la conquête du Ciel*, Charité parfaite et contrition, Desclée, 1913.

[2] Sess. XIV, cap. 4, **Denz.-Bann.**, 898 (778).

[3] *Prov.*, VIII, 17.

(b) Nec res aliter se habet in *N. Lege*, post institutum Pœnitentiæ sacramentum; Christus enim, sine ullâ restrictione, discipulis dixit : " Si quis diligit me, sermonem meum servabit : et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus " [1]; ex quo clare colligitur eum qui diligit Christum seu est perfecte contritus, statim frui divinâ inhabitatione, quæ sine gratiâ habituali non habetur. — Idem probant verba *S. Joannis* : " Deus caritas est; et qui manet in caritate, in Deo manet et Deus in eo " [2]. Confirmatur verbis Christi ad mulierem peccatricem [3] : " Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum ".

(C) *Ratione convenientiæ* : contritio enim dispositio est perfectissima quæ a peccatoribus haberi possit, et cùm amorem Dei importet, ad divinam amicitiam optime eos disponit.

752. **Explicatur thesis.** Diximus : *non sine sacramenti voto*, quia, cùm sacramentalis confessio sit in N. Lege necessaria, peccator non potest vere esse contritus, quin velit sincere delicta sua clavium potestati tempore opportuno subjicere. Sufficit tamen votum *implicitum*, quale invenitur in voluntate omnia adimplendi quæ ad salutem necessaria sunt.

Absolutio autem sacerdotis, in hoc casu, nedum sit inutilis : (a) producit gratiam ex opere operato quâ justitia peccatoris jam justificati augetur; (b) securitatis et pacis dat incrementum; (c) pœnam temporalem peccato remisso debitam magis ac magis minuit; (d) contra relapsum in peccata voluntatem roborat.

753. **Disputatur** : (A) utrum necesse sit contritionem procedere ex motivo infinitæ bonitatis, *quatenus est aggregatio omnium perfectionum*, an sufficiat ut eliciatur ex motivo *cujuscumque attributi divini* offensi, puta misericordiæ, sapientiæ. Judicio nostro, quæstio est magis speculativa quam practica; nam ex se omnia divina attributa cum ejus infinitâ bonitate connectuntur, et aliunde qui peccata detestantur utpote unum ex divinis attributis lædens, alia attributa non excludit, proindeque contritionem vere perfectam habet.

[1] *Joan.*, XIV, 23; cf. *Joan.*, XIV, 21. — [2] *I Joan.*, IV, 16. — [3] *Luc.*, VII, 47.

(B) Num alia motiva, præter caritatem, sufficiant ad contritionem perfectam immediate peccati remissivam. *Scotistæ* dicunt motivum contritionis perfectæ esse omne motivum quod spectat ad Deum, v. g., quod desumitur ex virtutibus pœnitentiæ, religionis aut obedientiæ : his enim virtutibus peccatum detestamur tanquam offensam Dei, ejus juribus et voluntati oppositam. Cui opinioni accedunt nonnulli hodierni auctores, *Hurter*, *Palmieri*, *Egger*, juxta quos amor *spei* et *gratitudinis* ad perfectam contritionem sufficere potest [1]. Revera hic amor : (a) ut nobilissimus a sacrâ Scripturâ commendatur; (b) est valde perfectus, et in gloriam Dei maxime cedit. Censemus hanc opinionem esse misericordiæ divinæ valde consentaneam; eâque admissâ, multo melius intelligi quomodo Judæi justificari potuerint absque sacramento, pariter quomodo Acatholici, qui in bonâ fide versantur, veniam peccatorum suorum obtinere valeant. — Hæc tamen opinio non est communis [2], et in praxi conandum est ex amore spei et gratitudinis ad amorem caritatis ascendere. Quod aliunde non tam difficile est; nam contritio caritate perfecta consistere potest cum dolore de peccatis ob alia motiva minus perfecta concepto, videlicet spem, gratitudinem, metum pœnarum; immo communiter anima quasi pedetentim ex inferioribus ad superiora ascendit motiva.

754. *Thesis II^a* : **Ad remissionem peccatorum consequendam vi sacramenti Pœnitentiæ non requiritur contritio perfecta, sed sufficit attritio.** Certum est contra quosdam antiquiores theologos (supra, n. 749.)

1° **Declaratur.** Contritio imperfecta *attritio* dicitur; nam, ut ait *S. Thomas* [3], in corporalibus attrita dicuntur quæ aliquo modo confracta sunt, sed non adhuc perfecte comminuta, ideoque attritio, in spiritualibus, significat quamdam displicentiam de peccatis commissis, sed non perfectam. — Definiri potest *dolor et detestatio peccati procedens ex motivo supernaturali ad perfectam contritionem non sufficiente.*

Juxta *Tridentinum* [4], attritio supernaturalis ex duplici præsertim motivo concipi potest, "vel ex *turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ et pœnarum metu*": gehennæ autem metus involvit metum amittendi æternam beatitudinem, ut alibi [5] docet idem Concilium. Consideratio motivi supernaturalis esse debet, innixa videlicet rationibus *fide* cognitis, v. g., ex eo quod peccatum mor-

[1] **Hurter**, n. 570; **Palmieri**, th. 22.
[2] Cfr. **Lugo**, disp. V, sect. I, n. 3; **Card. Billot**, II, th. 13.
[3] **S. Thom.**, *Supplementum*, q. 1, a. 1.
[4] Sess. XIV, cap. 4. — [5] Sess. XIV, can. 5.

tale sit injustitia contra Deum, aliquid viro christiano indignum inurens animæ maculam ex privatione gratiæ habitualis, etc. — Metus gehennæ vel pœnarum supernaturalium, est motivum minus quidem nobile, bonum tamen et utile. Duplex enim Dei timor distinguitur : timor *filialis*, seu *castus*, quo quis ex amore et reverentiâ Deum offendere timet; *servilis*, quo timetur Deus propter pœnas quas minatur. Hic autem est *simpliciter servilis*, si quis non solum ab opere malo abstinet, sed etiam affectum ad peccatum deponit; vel *serviliter servilis*, quando quis retinet peccandi affectum. Jamvero timor *filialis* melior est, timor autem *simpliciter servilis* bonus, sed *serviliter servilis* est malus.

755. 2° **Probatur.** (**A**) Constat : (**a**) *Tridentini* textu quo declaratur duplicem esse contritionem : *perfectam*, quæ peccatorem Deo reconciliat priusquam sacramentum actu suscipiatur; *imperfectam* seu attritionem, quæ "eum ad Dei gratiam in sacramento pœnitentiæ impetrandam disponit", et quidem *proxime*, ut apparet ex contextu : id enim postulat parallelismus inter contritionem, quæ certe est dispositio proxima, et attritionem [1]. (**b**) Alio textu in quo statuitur per sacramentum Pœnitentiæ peccata *vere remitti*[2], et simul damnatione hujusce propositionis *Baianæ* : "Peccator pœnitens non vivificatur ministerio sacerdotis absolventis, sed a solo Deo" [3]. Nam si contritio perfecta ad absolutionem prærequireretur, peccata non vere remitterentur per sacramentum Pœnitentiæ, nec unquàm peccatores vivificarentur sacerdotis ministerio, cùm jam contritione justificati fuissent.

(**B**) Præterea, praxis, antiqua simul et universalis, *sollicite* absolvendi moribundos, vix explicatur quin admittatur attritionem non sufficere solam, sed sufficere cum absolutione. Si enim requiritur contritio perfecta, cur tam necessaria prædicatur absolutio sacerdotis? Omnes enim concedunt solâ contritione perfectâ, cum voto sacramenti, absque reali ejus susceptione, justificari peccatores. Si igitur moribundi contritionem habent, non indigent absolu-

[1] Concilium verbo *disponit*, non autem *sufficit*, usum est, ne damnaretur opinio jam antiquata Petri Lombardi; sed mens Concilii satis evidenter constat ex disputationibus inter Patres Tridentinos habitis. Cfr. **Theiner**, *Acta genuina*, t. I, p. 531-600.

[2] Sess. XIV, can. 3, **Denz.-Bann.**, 913 (791).

[3] **Denz.-Bann.**, 1058 (938).

tione; si solummodo sunt attriti, inutilis est absolutio. Admissâ vero thesi nostrâ, res facile explicatur : sola enim attritio, quæ non justificat sine sacramento, peccata remittit accedente sacerdotis absolutione : hæc igitur omnibus necessaria est qui solummodo sunt attriti.

756. 3° **Exponitur controversia de necessitate aliqualis amoris cum attritione.** Omnes quidem concedunt attritionem, necessariam ad peccatorum remissionem in sacramento pænitentiæ consequendam, conjungi debere cum *fide*, secus non esset supernaturalis; et cum *spe* veniæ, secus nullum esset propositum melioris vitæ. Sed quæstio est num attritio ex solo metu gehennæ concepta, sufficiat, *absque amore Dei*, ad justificationem consequendam in sacramento Pænitentiæ. Ratio dubitandi est quia *Tridentinum*, describens conditiones ad justificationem modo generali requisitas, aliquem amorem requirit[1] : " Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum, excitati divinâ gratiâ,.. libere moventur in Deum..., in spem eriguntur..., Deumque tamquam omnis *justitiæ fontem diligere incipiunt* "... Omissis aliis opinionibus antiquatis, duo hodie adhuc exstant hâc de re systemata.

(A) Alii, post *Pallavicini* et *Bossuet*[2], tenent simul cum attritione requiri initialem amorem Dei propter se dilecti, non quidem amorem prædominantem, quo Deus propter se *super omnia* diligitur, sed *incipientem*, qualis habetur ab eo qui nititur contritionem ex caritatis motivo elicere, et revera Deum diligere incipit, non ita tamen ut propterea omne peccatum grave velit fugere; accedente autem metu vel spe, voluntas sincere gravia delicta detestatur, eaque vult fugere, ita ut hujusmodi detestatio partim ex amore, partim ex metu oriatur.

757. (B) Alii vero tenent non requiri alium amorem nisi amorem *spei* seu *concupiscentiæ;* sed, juxta quosdam, hic amor debet *explicite* elici[3]; secundum alios, sufficit ut *implicite* eliciatur[4] : jamvero semper implicite continetur in sincerâ attritione quæ voluntatem peccandi

[1] Sess. VI, cap. 6.

[2] Cf. **Pallavicini**, *de Pœnitent.*, c. 12; **Bossuet**, *De doctrinâ C. Trid. circa dilectionem in sacr. Pœnitentiæ requisitam.*

[3] Ita **Tournely**, *De sacram. pœnit.*, q. V, a. 3; **Wirceburgenses**, *De sacram. pœnit.*, disp. II, c. 3, art. 3-4.

[4] **Suarez**, disp. XX, sect. 2; **Lugo**, disp. V, n. 133; **S. Alphons.**, l. VI, n. 442; **Palmieri**, th. 32, Coroll.; **Tepe**, n. 557; **Kenrick**, tr. XVII, n. 23.

excludit. Non potest enim quis vere detestari peccatum, cum spe veniæ et desiderio gratiæ, quin eo ipso incipiat aliquo modo amare Deum ut sibi bonum.

Sic autem arguunt : si species quædam amoris nobilioris requiri probaretur, constaret vel *ratione*, vel *auctoritate*. Atqui (a) *non ratione;* nam amor se habet relative ad justificationem ut medium ad finem; ideoque modo sit medium aptum ad finem obtinendum, sufficit. Porro quilibet amor in attritione appretiative summâ inclusus, est medium aptum ad finem obtinendum, scilicet sacramentum cum fructu recipiendum; ope enim hujusmodi amoris, attritio voluntatem peccandi excludit, includitque spem veniæ, et fit dispositio proxima ad justificationem in sacramento recipiendam. Ergo non probatur ratione amorem nobiliorem requiri præter amorem in attritione appretiative summâ inclusum. (b) Nec *auctoritate;* textus enim *Tridentinus* supra citatus " Deus tanquam omnis *justitiæ fontem* diligere incipiunt ", de amore *spei* intelligi potest, nam Deus amatus ut justificationis nostræ auctor, est Deus prout est *bonus nobis*. Aliunde omnes actus hîc descripti a *Tridentino* non sunt absolute necessarii ad justificationem cum sacramento : quidam necessarii sunt sive intra sive extra sacramentum, alii solum extra sacramentum, ut jam notaverat *Suarez :* ibi enim Concilium disserit de dispositionibus ad justificationem *in genere;* at ubi agit in specie de sacramento Pœnitentiæ, declarat attritionem ex metu gehennæ, quæ sine sacramento non sufficit, peccatorem ad gratiam in sacramento obtinendam disponere. — Hanc igitur *Suarezii* opinionem ut multo probabiliorem amplectimur.

Conclusio. Exortis autem acerbis dissensionibus inter *contritionistas* et *attritionistas*, *Alexander VII*, enixe cupiens vinculum pacis inter fideles servare, die 5 maii 1667, sub pœnâ excommunicationis [1] præcepit ut : " Si deinceps de materiâ attritionis præfatæ scribant... non audeant alicujus theologicæ censuræ alteriusve injuriæ aut contumeliæ notâ taxare alterutram sententiam, sive negantem necessitatem aliqualis dilectionis Dei in præfatâ attritione ex metu gehennæ conceptâ, quæ hodie inter scholasticos *communior* videtur, sive asserentem dictæ dilectionis necessitatem, donec ab hâc S. Sede fuerit aliquid hâc in re definitum ". Jamvero nihil adhuc definitum est, et unusquisque in suam sententiam abire potest. Attamen sententia quæ nil requirit præter ipsam attritionem, communis evasit, et *moraliter* certa.

In praxi ergo nulla adest difficultas; statim ac constat pœnitentem vere esse attritum, et peccata super omnia detestari, hic absolvi potest : nam, teste Scripturâ, " timor

[1] Quæ tamen non viget amplius, utpote non renovata in Bullâ *Apostolicæ Sedis*.

Dei initium dilectionis ejus"[1]; et qui veniam a Deo sperat, jam eum diligit tanquam justitiæ fontem. Expedit tamen ut ipsi proponantur motiva contritionis perfectæ, tum quia perfectiora sunt, tum majoris securitatis gratiâ.

758. **Corollarium.** *Pœnitens, recipiendo sacramentum, fit ex attrito contritus*, non quidem eo sensu quod attritio fieri possit contritio, sed (a) quia attritio simul cum sacramento æquivalet contritioni quoad effectum productum, nempe peccati remissionem; (b) quia attritus absolutionem recipiendo, simul gratiam habitualem et virtutem caritatis accipit, quâ fit contritus in *habitu*, proxime potens actum contritionis perfectæ elicere.

759. *Thesis III^a* : **Attritio concepta ex fœditate peccati, amissione æternæ beatitudinis et æternæ damnationis incursu, est verus et utilis dolor ad gratiam præparans.** De fide est ex *Tridentino* contra Lutheranos : "Si quis dixerit eam contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, quâ quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, et æternæ damnationis incursum, cum proposito melioris vitæ, non esse verum et utilem dolorem, nec præparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam et magis peccatorem... A. S."[2].

Prob. (A) *Script.* Attritio quæ concipitur ex timore bono, bona est et honesta. Sed timor servilis est bonus cùm in sacris litteris commendetur et præcipiatur : "Sanctum et terribile nomen ejus : initium sapientiæ timor Domini"[3]; "Timor Domini expellit peccatum : nam qui sine timore est, non poterit justificari"[4]; "Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum qui potest et corpus et animam perdere in gehennam"[5].

(B) *Traditione.* Sæpe Patres timorem judicii et gehennæ proponunt tanquam motivum detestandi et fugiendi pecca-

[1] *Eccli.*, XXV, 16.
[2] Sess. XIV, can. 5., Denz.-Bann., 915 (793). — [3] *Ps.* CX, 10.
[4] *Eccli.*, I, 27. Cf. *Matth.*, X, 28; *Luc.*, XII, 4. — [5] *Matth.*, X, 28.

tum. Ita *S. Chrysostomus*, qui etiam notat timorem esse bonum ex ipsis Christi sermonibus : "Nisi bonum esset timor, non multos impendisset Christus sermones et longos, de pœnâ et supplicio illic futuris loquens. Timor nihil aliud est quam murus et munimentum et turris inexpugnabilis" [1]. Nec minus eloquenter *S. Augustinus* : "Ergo pœnam times, castitatem nondum amas, caritatem nondum habes : serviliter times; formido est mali, nondum dilectio boni. Sed time tamen, ut ista formido custodiat te, ut perducat ad dilectionem. Timor enim iste quo gehennam times, et ideo mala non facis, continet te; et sic volentem peccare animum interiorem non sinit" [2]. Et alibi addit : "Timor quasi locum præparat caritati... Si autem nullus est timor, non est quâ intret caritas" [3].

760. (C) *Rat. theol.* (a) Attritio ex metu gehennæ tria importat : voluntatem *fugiendi pœnam*, quæ per modum *finis* se habet; *peccati detestationem*, quæ est *medium* ad finem; *ordinationem* hujus medii ad finem obtinendum. Atqui hæc tria sunt bona et utilia : 1) honestum est inferni pœnas fugere, cùm sint aliquid malum et odio dignum; 2) peccati detestationem bonam esse pariter nemo est qui neget; 3) ordinare autem fugam peccati ad vitationem pœnæ, tanquam ad finem, non est malum, cùm vitatio pœnæ æternæ sit consecutio ipsius Dei finis ultimi; aliunde peccator, qui peccatum fugit propter pœnam vitandam, non excludit altius motivum, sed tantum ab eo *abstrahit*. (b) Quin immo hæc in se imperfecta dispositio sponte suâ ad perfectiorem tendit, eamque virtualiter continet. Nam qui ex gehennæ metu efficaci odit peccatum, hoc detestatur tanquam gehennæ causam, et proinde est dispositus ad faciendum quidquid oportet ut, vitando peccatum, et infernum vitet. Porro ad hoc agendum requiritur ut sibi proponat firmiter servare omnia præcepta quorum primum et præcipuum est præceptum dilectionis Dei super omnia; ergo timore gehennæ inducitur ad Deum ipsum amandum.

[1] *Homil.* XV ad pop. Ant., n. 2, *P. G.*, XLIX, 156.
[2] **S. August.**, *Sermo* CLXI, c. 8, *P. L.*, t. XXXVIII, p. 882.
[3] *In Epist. I Joan.*, tract. 9, c. 4, *P. L.*, t. XXXV, p. 2047.

Nec dicatur in hoc casu pœnitentem magis pœnam quam culpam detestari; nam qui fugit peccatum quia causat infernum, detestatur peccatum magis quam gehennam, non in hoc sensu quod disponi debeat ad potius incurrendum damnationem quam ad peccandum, cùm fieri nequeat ut absque peccato damnetur; sed in hoc diverso sensu quod in praxi magis attentus esse debeat ad vitandum peccatum, cùm vitando peccatum vitet gehennam, et nullo modo gehenna timenda sit, si peccatum vitetur. — Res exemplo declaratur : filius prodigus, qui patrem dereliquerat, et substantiam suam dissipaverat vivendo luxuriose, fame, seu timore dolorum et mortis, ad pœnitentiam ductus est, patremque denuo adivit; jamvero si timore *serviliter servili* egisset, affectum ad luxuriosam vitam servans, ejus quidem agendi ratio laude non fuisset digna; sed, quia timore perculsus vere etiam peccatum, tanquam miseriæ suæ causam, odio habuit, veniam obtinuit et in priora jura redintegratus est; ita peccator, qui ex metu gehennæ vere peccatum, ut gehennæ causam, detestatur, et, ut eam fugiat, sincere vult Deo servire, laudabiliter agit, et, accedente absolutione, peccatorum veniam consequitur.

Art. III. De Satisfactione [1].

761. Satisfactio (*satis, facere*), si etymon spectatur, est actus quo quis tantum facit quantum satis sit ad iratum placandum. Satisfactio autem, quatenus est pars sacramenti, definitur : *voluntaria toleratio pœnæ a confessario impositæ, ad compensandam injuriam Deo illatam, redimendamque pœnam temporalem, etiam post remissum peccatum ordinarie debitam.*

762. Errores Protestantium et Jansenistarum. (A) *Protestantes*, etsi pœnitentialis disciplinæ severitatem in primis Ecclesiæ sæculis negare non possunt, eam tamen ut ecclesiasticam institutionem habent, ejusque *divinam institutionem* ac *necessitatem* negant : nam, inquiunt, peccatum a Deo condonari nequit quin simul pœnæ peccato debitæ plena sit remissio; præterea, si satisfactiones nostræ dicuntur necessariæ, eo ipso injuria irrogatur infinitæ satisfactioni Christi, quippe quæ insufficiens appareat. Radix hujus erroris est theoria de justificatione per solam fidem : si enim sola fides plene ad justificationem sufficit, inutilia evadunt opera satisfactoria.

[1] **S. Thom.**, *Suppl.*, q. 12 sq.; **Suarez**, disp. XXXVII-XXXVIII; **Bellarminus**, l. IV, c. 1 sq.; **Morinus**, l. III sq.; **Salmantic.**, disp. X-XI; **Drouin**, q. XI; **Billuart**, disp. IX; **de Augustinis**, th. 21; **Palmieri**, th. 36-40; **Hurter**, n. 612 sq.; **Egger**, n. 584 sq.

(B) Ex adverso autem *Jansenistæ*, rigorismo faventes, pœnitentialem disciplinam priorum ætatum instaurare volebant, et contendebant pœnitentes non esse absolvendos, nisi prius peractâ laboriosâ diuturnâque pœnitentiâ ipsis injunctâ.

Contra hunc duplicem errorem duplex erit thesis, prior contra *Protestantes*, posterior contra *Jansenistas*.

763. *Thesis I^a* : **Pœna peccato debita non semper tota simul remittitur a Deo, sed, sublatâ per absolutionem sacerdotis culpâ, pœnâque æternâ, plerumque luenda manet pœna temporalis.** *De fide est contra Protestantes ex Trident.* [1] "Si quis dixerit totam pœnam simul cum culpâ remitti semper a Deo, satisfactionemque pœnitentium non esse aliam quam fidem, quâ apprehendunt Christum pro eis satisfecisse, A. S."

764. 1° *Script.* (A) Christus enim voluit potestatem clavium exerceri *per modum judicii* (supra, n. 668); atqui hæc potestas includit non solum facultatem peccata remittendi, sed etiam pœnas injungendi, juxta illud : "Quodcumque ligaveris ..."

Objiciunt quidem *Protestantes* peccatum non condonari nisi simul pœna remittatur. — Quod quidem Scripturæ contrarium esse tum *factis*, tum *dictis* luculenter demonstratur.

(a) *Factis.* Adamum pœnituisse et in statum gratiæ restitutum fuisse *Sapientia* nos edocet [2]; atqui tamen pœnas temporales luendas habuit : "Quia audisti vocem uxoris tuæ... in laboribus comedes ex eâ cunctis diebus vitæ tuæ... in sudore vultûs tui vesceris pane, donec revertaris in terram" [3]; Moyses et Aaron veniam peccati incredulitatis a Deo obtinuerunt, nec tamen, in pœnam peccati, terram promissam ingressi sunt : "Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron : quia non credidistis mihi... non introducetis hos populos in terram quam dabo eis" [4]. David adulterii et homicidii veniam impetravit, quando dixit : Peccavi Domino; sed nihilominus pœnam temporalem gravissimam subire debuit : "Dominus quoque transtulit peccatum tuum; non morieris; verumtamen quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur" [5]. Quæ quidem pœnæ non solum in emendationem, ut Protestantes volunt, sed etiam in *castigationem* peccati inflictæ sunt, ut ex contextu patet, et ex eo quod non solum adulti sed etiam infantes in pœnam peccati moriuntur.

[1] Sess. XIV, can. 12. — [2] *Sap.*, X, 1-2. — [3] *Gen.*, III, 17-19.
[4] *Num.*, XX, 12. — [5] *II Reg.*, XII, 13-14.

(b) Nec minus clare Deus *verbis* voluntatem suam manifestavit : "Nunc ergo, dicit Dominus, convertimini ad me in toto corde vestro, *in jejunio, et in fletu et in planctu*"[1]; "Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum"[2]; "Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ"[3]. Huc etiam pertinent textus alibi citati (*De Verbo Incarn.*, n. 1161) quibus demonstratur nos salvari non posse, nisi crucem nostram tollamus, cum Christo patiamur, et in carne nostrâ adimpleamus ea quæ desunt passionum Christi; ex his enim et similibus testimoniis colligitur Dominum non ita pro nobis satisfecisse, ut ab obligatione satisfaciendi liberemur, sed ut cum eo magis efficaciter peccata expiare valeamus.

765. 2° *Tradit.* Patres ore unanimi talis pœnitentiæ necessitatem docuisse Protestantes ipsi fateri coacti sunt; ita *Chemnitius*[4] ait : "Nec vero nescius sum veteres aliquando nimis largiter et verbis nimium magnificis disciplinam canonicam commendare, ut quod *Tertullianus* dicit satisfactionibus illis peccata expiari, *Cyprianus* illis dicit peccata redimi, ablui, sanari et judicem placari; *Ambrosius*, pœnas gehennæ illis compensari; *Augustinus*, Deum illis de peccatis præteritis propitiari".

Quod sane constat ex disciplinâ pœnitentiali quæ primis sæculis vigebat.

(A) Prioribus sæculis, pœnitentia magis diuturna et laboriosa erat; per plures annos sæpe durabat, et aliquando per totam vitam.

(a) In ecclesiis *Asiæ Minoris*, sæculo tertio, tres distinguebantur pœnitentium ordines : *audientes*, qui stabant in portâ ecclesiæ, seu in porticu; ibi audiebant lectionem scripturarum et sacras conciones, sed prohibebantur missæ adesse; — *substrati*, seu *genuflectentes*, qui missæ assistebant intra ecclesiæ ambitum, a portis usque ad ambonem, sed *prostrati* : eis episcopi et presbyteri manum imponebant; — *consistentes*, qui sacro aderant stantes cum fidelibus, sed a sacrâ communione arcebantur[5]. Quarto sæculo, his ordinibus additi sunt *flentes*, qui cilicio et cinere induti, stabant ad limen ecclesiæ, lacrymis et gemitibus orantes christianos ingredientes ut pro se precarentur.

(b) In *Occidente*, erant pariter varii ordines pœnitentium, quorum tamen numerus non est cognitus. Pœnitentialia exercitia, qualia

[1] *Joel*, II, 12. — [2] *Dan.*, IV, 24. — [3] *Luc.*, III, 8.
[4] *Exam. C. Trident.*, p. 4.
[5] Cfr. S. Gregor. Thaumat., *Ep. canonica*, *P. G.*, t. X, p. 1019-1048.

Romæ vigebant, a Sozomeno ita exponuntur[1] : "Illic enim in propatulo est pœnitentium locus, in quo illi stant mœsti et veluti lugentes. Peractisque jam missarum sollemnibus, exclusi a communione sacrorum, quæ initiatis præberi mos est, cum gemitu ac lamentis pronos se in terrâ abjiciunt. Tum episcopus cum lacrymis ex adverso occurrens, pariter ipse humo provolvitur, et universa ecclesiæ multitudo simul confitens, lacrymis perfunditur... Privatim autem unusquisque suâ sponte se macerans, aut jejuniis aut illuvie, aut ciborum abstinentiâ vel aliis quibus jussus est modis, tempus quantumcumque ipsi ab episcopo est constitutum exspectat".

Ceteroquin pœnitentia imposita valde laboriosa erat, ut constat ex iis quæ supra dicta sunt, n. 694.

766. (B) A sexto sæculo, pœnitentia mitior et brevior evasit, simul ac frequentior.

Tunc editi sunt libri *pœnitentiales* (supra, n. 735) in quibus determinabatur pœna cuique peccatorum generi infligenda. Pauca jam retulimus exempla; quædam alia hic subjicimus e *Pœnitentiali Theodori*[2] : pro voluntario homicidio, septem annos peccator pœniteat; pro truncatione pedum aut manuum, unum annum; pro vulnere, 40 dies; pro voluntario perjurio, aliosque inducendo in perjurium, septem annos; pro maximo furto, tres annos; pro magno, unum annum, si fiat restitutio, et duos annos, si non restituatur; pro modico furto, viginti dies; pro adulterio, septem annos; pro simplici fornicatione, duos annos; pro detractione, 40 dies, etc. Paulatim tamen imminutæ sunt pœnæ impositæ, et confessio facta est frequentior ac fusior peccatorum declaratio.

767. 3° *Ratio convenientiam satisfactionis* ostendit. (a) *Ex parte Dei :* Deus enim qui per peccatum offenditur, est *legislator* et totius humanæ societatis *rector.* Atqui Deum, *legislatorem* et *rectorem* decet delicta non remittere absque pœnâ temporali : 1) ut in futurum leges a pœnitente melius serventur, 2) ut alii a malo deterreantur et sic bonum societatis promoveatur, 3) ut jura non solum misericordiæ sed etiam justitiæ, quoad fieri potest, salventur.

(b) Ex *parte pœnitentis,* nam, ut ait *Tridentinum*[3], "procul dubio magnopere a peccato revocant, et quasi fræno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresque et vigilantiores in futurum pœnitentes efficiunt; medentur

[1] Sozom., *H. E.*, l. VII, cap. 16; *P. G.*, t. LXVII, p. 1459-62.
[2] Ap. Morinum, *op. cit.*, Appendix, p. 41.
[3] *Trident.*, sess. XIV, cap. 8.

quoque peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus male vivendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollunt". Si vero peccata absque ullâ satisfactione dimitterentur, tanquam levia existimarentur, et facilitate ipsâ veniæ multi ad peccandum iterum provocarentur.

Nec dicatur per baptismum totam pœnam simul cum culpâ tolli : non enim par est conditio eorum qui per baptismum regenerantur et eorum qui per pœnitentiam Deo reconciliantur; priores ante baptismum per ignorantiam deliquerunt, aut saltem non cum tantâ malitiâ; posteriores, qui semel a peccati et dæmonis servitute liberati, gratiam et dona Spiritûs acceperunt, scienter templum Dei violaverunt et Spiritum S. contristaverunt, nec proinde eâdem facilitate veniam accipere merentur, ut arguit *Tridentinum*[1].

768. **Corollaria.** (A) *Omnia solaque opera bona et pœnalia possunt esse satisfactoria.* Etenim, ut aliquod opus sit vere satisfactorium, necesse est ut præteritam offensam reparet et a culpis futuris præservet. Atqui ita est de bonis operibus pœnalibus, et quidem solis; nam : (a) compensant offensam Deo irrogatam; siquidem, peccator, quantum in se est, aliquid Deo subtrahit, ejus majestatem offendendo; unde oportet, ad reparandam hujusmodi injuriam, aliquid subtrahi a peccante in honorem Dei; et ideo oportet ut opus satisfactorium sit *bonum*, ut in honorem Dei sit, et *pœnale*, ut per hoc aliquid peccatori subtrahatur; (b) similiter etiam opus pœnale a culpâ futurâ præservat, quia non facile homo ad peccata redit ex quibus pœnam expertus est.

Addi tamen potest vix esse, in præsenti statu naturæ lapsæ, aliquod opus supernaturaliter bonum quod non sit simul arduum et pœnale; cùm enim sponte ad creaturas tendamus et ad illicita, quoties propter Deum supernaturaliter agimus, opus difficile proindeque pœnale efficimus.

769. (B) *Præcipua autem opera satisfactoria sunt eleemosyna, jejunium et oratio.* Etenim : (a) satisfactio debet esse talis per quam aliquid a nobis subtrahamus ad honorem Dei; atqui non habemus nisi tria bona, nempe bona animæ, bona corporis et bona fortunæ; ex bonis quidem fortunæ subtrahimus aliquid per eleemosynam; ex bonis corporis per jejunium; ex bonis animæ per orationem, quâ facultates nostras Deo submittimus. (b) Præterea

[1] Hanc fuisse antiquorum Patrum mentem late ostendit **Morinus**, *op. cit.*, lib. III.

tres sunt peccatorum radices, scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vitæ [1]; atqui contra concupiscentiam carnis ordinatur jejunium; contra concupiscentiam oculorum ordinatur eleemosyna; contra superbiam vitæ, oratio [2].

His tamen pœnis, sponte susceptis, addi debent, juxta *Trident.* (sess. XIV, can. 13), pœnæ *a Deo inflictæ* et *patienter* toleratæ : sæpe enim Dominus permittit nos variis vexari adversitatibus, ærumnis, animi vel corporis doloribus, quibus patienter toleratis, præsertim si Christo conjungimur patienti ac morienti, amplam satisfaciendi opportunitatem habemus; quod pœnitentiæ genus eo efficacius est quo majori alacritate et amore illud amplectimur.

770. *Thesis II[a]* : **Pœnitentes, qui votum satisfaciendi habent, absolvi possunt antequam sacramentalem satisfactionem impleverint.** Certum est contra Jansenistas :

(**A**) *Ex praxi Ecclesiæ* patet injunctæ pœnitentiæ impletionem non esse conditionem ad remissionem peccatorum consequendam, sed tantum ad uberiorem pœnæ temporalis peccato debitæ condonationem.

(**a**) Constat enim jam primævis sæculis, in multis saltem casibus, absolutionem datam fuisse ante satisfactionem impletam :

1) *in periculo mortis;* scribit enim *Innocentius I* ad Decent.[3] : "Si quis ægritudinem incurrerit atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschæ relaxandum, ne de sæculo absque communione discedat"; 2) *urgente persecutione :* ita *S. Cyprianus* scribit[4] : "Merito trahebatur dolentium pœnitentia tempore longiore, ut infirmis in exitu subveniretur... At vero nunc non infirmis, sed fortibus pax necessaria est, nec morientibus sed viventibus communio a nobis danda est, ut quos excitamus et hortamur ad prœlium, non inermes et nudos relinquamus, sed protectione corporis et sanguinis Christi muniamus"; 3) quando *periculum* erat ne, dilatâ absolutione, *pœnitentes ad hæreticos transirent;* hinc *S. Cyprianus* ait[5] : "Quorum si pœnitentiam respuamus habentium aliquam fiduciam tolerabilis conscientiæ, statim cum uxore, cum liberis, quos incolumes reservaverant, in hæresim vel schisma, diabolo invitante, rapiuntur"; 4) immo *ad arbitrium episcopi;* nam in *C. Ancyrano* (an. 314) statutum est (can. 5) "ut Episcopi, modo conversionis examinato, potestatem habeant vel *utendi clementiâ*, vel plus temporis adjiciendi".

[1] *I Joa.*, II, 16. — [2] S. Thom., *Suppl.*, q. 15, a. 3.
[3] *Ep.* XXV, c. 7, *P. L.*, t. XX, p. 559.
[4] *Ep.* 54 ad Cornelium, n. 2, *P. L.*, III, 855.
[5] *Ep.* 52 ad Antonianum, n. 15, *P. L.*, III, 781.

Ex his omnibus colligitur, etiam in casu pœnitentiæ publicæ, absolutionem aliquando concessam fuisse ante expletam satisfactionem, a fortiori igitur quando agebatur de peccatis occultis.

(b) Certum est insuper sæculis subsequentibus, et quidem longe ante Jansenianam hæresim, viguisse in Ecclesiâ praxim absolvendi pœnitentes, satisfactione nondum completâ.

Ita, an. 1479, a *Sixto IV* damnata fuerat ut scandalosa et hæretica hæc propositio Petri *de Osma* : "Non sunt absolvendi pœnitentes, nisi peractâ prius pœnitentiâ eis injunctâ"[1]. Merito igitur ab *Alexandro VIII*, 7 dec. 1690, reprobata fuit hæc Jansenistarum propositio : "Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex et præscriptio, naturâ rei ad ipsum quodammodo dictante"[2].

(B) *Rat. conven.* Deus enim perfecte contritis statim peccata remittit, etiam nondum satisfactione plene solutâ, ut constat exemplo David, qui prius veniam peccati consecutus est, et postea pœnam subiit temporalem; necnon verbis Scripturæ, ubi asseritur Deum peccata dimittere eo ipso die quo iniquus ab iniquitate suâ fuerit conversus[3]. Atqui Ecclesia, in administratione sacramenti Pœnitentiæ, divinâ potestate utitur Deumque imitari potest et debet; ergo pœnitentes absolvere potest antequam satisfactionem impleverint.

[1] Ap. Denzing., n. 728 (614). — [2] Denzing., n. 1313 (1173).
[3] *Ezech.*, XXXIII, 12.

Caput iij.

DE IPSO SACRAMENTO.

Ex dictis de potestate clavium et tribus pœnitentis actibus inferre licet pœnitentiam esse vere sacramentum : ejus *existentiam*, *elementa constitutiva*, et *effectus* breviter declarabimus.

Art. I. De existentiâ sacramenti Pœnitentiæ [1].

771. *Thesis :* **Ritus quo potestas peccata dimittendi exercetur, est verum N. Legis sacramentum, a Baptismo distinctum.** *De fide est* contra *Protestantes* et *Modernistas*, qui contendunt Pœnitentiam non esse sacramentum, aut saltem non distingui a Baptismo. Ait enim *Tridentinum* [2] : " Si quis dixerit in Catholicâ Ecclesiâ Pœnitentiam non esse vere et proprie sacramentum pro fidelibus, quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum; A. S. " — " Si quis sacramenta confundens, ipsum Baptismum Pœnitentiæ sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo sacramenta distincta non sint... A. S. ". — Thesis breviter probatur, quia, per modum corollarii, infertur ex dictis circa potestatem clavium.

772. 1° **Scripturâ.** Ad sacramentum N. Legis tria requiruntur et sufficiunt : signum sensibile, gratiæ productivum, a Christo permanenter institutum. Atqui hæc tria in ritu quo peccata remittuntur invenire est :

(A) *Signum sensibile*, nam, ex dictis, peccata remittuntur actu *judiciali*, qui duo saltem importat, nempe sensibilem peccatorum manifestationem et externam judicis sententiam pœnitentem absolventis, quibus sufficienter significatur liberatio a peccato. Signum a baptismatis ritu distinguitur; nam Baptismus *ablutione* confertur, dum Pœnitentia

---

[1] S. Thom., 3, q. 84, a. 1; Suarez, disp. XVII, sect. I; Bellarminus, l. I, c. 9; Drouin, q. 11, § 3; Billuart, diss. I, art. 1; Billot, th. 2; L. de San, n. 289-300. — [2] Sess. XIV, can. 1-2.

sub formâ *judicii;* in Pœnitentiâ possunt *judicialiter* retineri peccata, non sic in Baptismo.

(B) *Gratiæ productivum;* peccata enim gravia, ex dictis, per hunc ritum vere remittuntur; atqui deleri non possunt sine infusione gratiæ sanctificantis, ex probatis in *Tr. de Gratiâ* (n. 138); ergo hujusmodi ritus est gratiæ productivus. — Hæc autem gratia differt a gratiâ baptismatis, cum sit proprie *remissiva* peccati ac possit *pluries* concedi, dum gratia in Baptismo collata est *regenerativa*, ac *semel* tantum confertur.

(C) *A Christo permanenter institutum;* demonstravimus enim hanc potestatem Apostolis collatam fuisse ab ipso Christo redivivo, quando dixit : "*Accipite Spiritum S.*" Eamdem vero esse in Ecclesiâ *perpetuam* constat : (a) ex generali principio, ab ipsis Protestantibus concesso, omnes nempe prærogativas, quæ ad Ecclesiam non solum fundandam, sed etiam conservandam, necessariæ sunt, Apostolis collatas fuisse non pro se tantum, sed etiam pro successoribus; atqui non minus necessaria est potestas remittendi peccata hodie quam Christi tempore, cùm homines facile in peccatum labantur. Quod jam animadvertebat *S. Pacianus*, et exinde contra Novatianos ita arguebat[1] : si potestas remittendi peccata non fuit apostolorum successoribus transmissa, cur dicitis potestatem baptizandi in perpetuum fuisse concessam? (b) Ex *historiâ*, quæ luculenter ostendit hanc facultatem ab Ecclesiâ fuisse perpetuo vindicatam et exercitam, ut probant testimonia jam allata.

773. 2° **Traditione.** Ex *Patribus*, qui sæpe Pœnitentiam cum Baptismo comparant, et asserunt *utroque peccata remitti* gratiamque conferri, licet *diverso* modo.

Jam supra retulimus verba *S. Ambrosii*, n. 689. Item *S. Hieronymus*[2] asserit peccata remitti "sanguine Salvatoris aut in dono Baptismatis aut in Pœnitentiâ, quæ imitatur Baptismatis gratiam per ineffabilem clementiam Salvatoris". Nec aliter *S. Augustinus*[3] : "Si a catechumeno factum est (homicidium), Baptismo abluitur; si a baptizato, Pœnitentiâ et reconciliatione sanatur".

[1] *Ep. 1ª ad Sempron.*, n. 6; *P. L.*, t. XIII, p. 1057.
[2] *Dialog. I adv. pelag.*, n. 33; *P. L.*, t. XXIII, p. 527.
[3] *De conjug. adult.*, lib. II, c. 16; *P. L.*, t. XL, p. 482.

Ex his et aliis testimoniis quæ citari possent, sequitur Pœnitentiam, non minus quam Baptismum, verum esse sacramentum, cùm in utroque peccata deleantur gratiaque infundatur.

Ceteroquin, ex totâ descriptione pœnitentialis disciplinæ constat maximum esse discrimen inter baptismum et pœnitentiam : hæc enim multo magis laboriosa erat quam præparatio ad baptismum.

774. 3° **Rat. convenientiæ**[1]. Decebat siquidem divinam misericordiam remedium instituere non solum contra originale peccatum, sed etiam contra actualia peccata post Baptismum commissa ; homo enim, etiam regeneratus, multis tentationibus obnoxius remanet et facile labitur. Atqui optimum sane remedium est sacramentum Pœnitentiæ, vi cujus de condonatis peccatis certiores esse possimus, per sententiam judicialem a ministro Dei latam, et sic pacatiores reddi, ut supra ostendimus, n. 744.

Art. II. De elementis constitutivis hujus sacramenti.

Quando Scholastici suam generalem theoriam de materiâ et formâ sacris ritibus accommodârunt, docuerunt sacramenta duplici elemento essentiali constare, nempe materiâ et formâ; quem loquendi modum Ecclesia usurpavit, præsertim in Conciliis *Florentino* et *Tridentino*. Utrumque Concilium declaravit tres actus pœnitentis esse *quasi materiam* sacramenti Pœnitentiæ, *formam* vero esse verba absolutionis.

§ I. De materia sacramenti Pœnitentiæ[2].

775. 1° **Status quæstionis.** Duplex in sacramentis distinguitur materia : remota et proxima. Materia Pœnitentiæ *remota*, seu potius materia *circa quam* versatur sacramentum, sunt *omnia peccata post baptismum commissa*, sive mortalia, sive venialia, sive jam per absolutionem remissa,

[1] Cf. *Catech. Roman.*, de Pœnit., n. 14.

[2] S. Thom., 3, q. 84, a. 2; Suarez, disp. XVIII, sect. 3; Salmant., disp. I, dub. 2; Billuart, diss. I, a. 2; Palmieri, th. 14; Billot, th. 3; L. de San, n. 300-343.

sive non. Mortalia nondum accusata et absoluta sunt materia *necessaria*, seu necessario subjicienda clavibus Ecclesiæ; venialia vero et mortalia jam remissa, sunt materia *sufficiens et libera*, id est, quæ potest, sed non necessario debet clavium potestati subjici.

Sed quæstio oritur de *materiâ proximâ* hujus sacramenti; disputant theologi in quo scilicet essentialiter consistat, utrum in tribus pœnitentis actibus, an in absolutione aut aliâ actione. Tres præsertim hâc de re prodierunt sententiæ.

776. (A) Nonnulli antiquiores theologi, ut *Gulielmus Antissiodor.* et *Alexander Alens.*, putârunt materiam proximam sitam esse in *impositione manûs* a sacerdote factâ, dum pœnitentem absolvit. Sed hæc opinio communiter a theologis rejicitur. Triplex quidem commemoratur hujusmodi impositio apud auctores ecclesiasticos[1]: *prima*, quæ adhibebatur quando pœnitentia publica imponebatur; *secunda*, quæ super pœnitentes repetebatur, quoties ab ecclesiâ post catechumenos dimittebantur; *tertia* tandem in reconciliatione pœnitentium. Sed iste ritus *non* ut *essentialis* habebatur, ut clare colligitur ex Canone *C. Arausicani I*, ubi dicitur: "Qui recedunt de corpore, pœnitentiâ exceptâ, placuit sine reconciliatoriâ manûs impositione eis communicari, quod morientis sufficit consolationi, secundum definitionem Patrum"; jamvero si manûs impositio necessaria fuisset ad remissionem peccati, certe morientes eâ privati non fuissent.

777. (B) *Scotistæ*, quibus assentiunt *Maldonatus*, *Ballerini*, *Berardi* aliique[2], docent totam essentiam sacramenti in *absolutione* consistere, quæ, quatenus externa est cæremonia, materiam constituit, et, quatenus vim habet significandi, est forma.

1) Juxta *Scotum veteresque* ejus discipulos, tres actus pœnitentis sunt non solum *dispositiones* ad validam et fructuosam sacramenti receptionem, sed etiam *conditiones* sine quibus præcedentibus non potest minister sufficienter cognoscere causam et sententiam ferre; quapropter concludunt exteriorem harum dispositionum manifestationem esse vere de necessitate sacramenti. 2) Secundum *recentiores* Scotistas, hujusmodi actus sunt tantum *dispositiones* ad

[1] Cf. **Sirmundus**, *Historia pœnitent. publicæ*, c. VII; **Palmieri**, p. 159.

[2] **Scotus**, *In IV Sent.*, dist. 14, q. 4 et dist. 16, q. 1; **Maldonat**, *de Pœnitent.*, p. III, th. 7; **Ballerini-Palmieri**, *de Pœnit.*, n. 5 sq.; **Berardi**, *Praxis Confessar.*, t. IV, n. 2.

dignam sacramenti receptionem requisitæ : quare necesse non est ut actu exteriori manifestentur.

Sic autem arguunt : (a) imprimis res a *Tridentino* non fuit definita, ut a quibusdam Thomistis asseritur; nam, ut narrat *Pallavicini*[1], Synodus tres pœnitentis actus non materiam, sed *quasi-materiam* appellavit, nec eos ad essentiam, sed solum ad *integritatem* sacramenti necessarios esse declaravit. (b) Sacramentum est id quod proprie significat et confert gratiam; atqui sola absolutio sacerdotis proprie gratiam sacramentalem significat et confert; ergo sola proprie est essentia sacramenti. (c) Certum est, ex praxi Ecclesiæ, posse sacramentalem absolutionem iis dari qui nullum *exterius* edunt signum contritionis; atqui, si tres pœnitentis actus essent materia sacramenti, hoc invalidum esset, cùm materia *sensibilis* esse debeat; ergo hujusmodi actus non sunt materia sacramenti, sed solum dispositiones, et tota essentia sacramenti in absolutione consistit.

(C) Communior tamen sententia, quam propugnant non solum *S. Thomas*, ejusque discipuli, sed et *Suarez*, *Salmanticenses*, *De Lugo*, *Bellarminus*, aliique multi, tenet tres actus pœnitentis esse vere materiam proximam sacramenti.

778. 2° *Thesis :* **Tres pœnitentis actus, contritio, confessio et satisfactio sunt materia proxima sacramenti Pœnitentiæ.** Ita communius.

(A) *Florentinum*, in Decreto ad Armenos, post declaratam necessitatem materiæ et formæ in quolibet sacramento, hæc addit : " Quartum sacramentum est Pœnitentiæ, cujus *quasi materia* sunt *actus pœnitentis*, qui in tres distinguuntur partes ". Similiter *Tridentinum*[2] *:* " Sunt autem *quasi materia* hujus sacramenti ipsius *pœnitentis actus*, nempe contritio, confessio et satisfactio. Qui quatenus in pœnitente ad integritatem sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hâc ratione Pœnitentiæ partes dicuntur ". Unde sic : duo præfata Concilia materiam et formam ceterorum sacramentorum distincte commemoraverunt, et quando de Pœnitentiâ egerunt, nullam aliam materiam designârunt nisi tres actus pœnitentis; ergo illi actus sunt vere materia proxima hujus

[1] *Historia C. Trident.*, lib. XII, c. 12.
[2] *Trident.*, sess. XIV, cap. 3; cfr. can. 4.

sacramenti, nisi forte dicatur hujusmodi materiam fuisse ex industriâ prætermissam : quod vix admitti potest in re tanti momenti.

Nec objiciatur Concilia dixisse *quasi-materiam*, non autem materiam; "neque vero hi actus *quasi materia* a S. Synodo appellantur, quia veræ materiæ rationem non habeant, sed quia ejus generis materiæ non sint, quæ extrinsecus adhibeatur, ut aqua in Baptismo, et chrisma in Confirmatione" [1].

(B) Insuper Christus hoc sacramentum instituit per modum *judicii*, in quo duo elementa constitutiva invenire licet, nempe materiam ipsius judicii quam pœnitens præbet, et sententiam quæ a judice fertur; atqui materia judicii tribus pœnitentis actibus præbetur, videlicet humili peccatorum *confessione*, quam sincera *contritio* comitatur et *satisfactio* sequitur; ergo hujusmodi actus sunt vere materia proxima sacramenti.

Objicitur quidem absolutione tantum, non autem his actibus, gratiam significari et conferri, proindeque illos ad sacramenti essentiam non pertinere; sed immerito, nam licet forma, in hoc sacramento, ut in ceteris, sit præcipua causa instrumentalis gratiæ, actus pœnitentis aliquid conferunt ad gratiæ communicationem, quatenus animam disponunt ad eam recipiendam; aliunde, positivâ Christi institutione ad dignitatem materiæ sacramentalis evecti, vere concurrunt cum formâ quâ, ut ita dixerim, fecundantur, ad gratiam producendam.

Nec dicere juvat contritionem non esse quid sensibile; licet enim non sit sensibilis immediate et in se ipsâ, mediate tamen fit sensibilis quatenus per actus exteriores confessionis, satisfactionis aliaque doloris signa manifestatur [2]. Aliunde sufficit ut materia sit *virtualiter* sensibilis; proinde etiam homo sensibus destitutus, qui antequam in hunc statum incideret, verbis aut signis contritionem manifestavit, eo ipso exhibet contritionem virtualem.

His tamen non obstantibus, libenter fatemur Scotistarum opinionem *probabilitate non carere*, neque in praxi despiciendam : proinde, in casu extremæ necessitatis, etiamsi externa contritionis signa desint, pœnitens sub conditione est absolvendus.

---

[1] *Catech. C. Trident.*, de Pœnit., n. 17. — Hinc **S. Thomas** ipse hoc dicendi modo usus est : "Quartum sacramentum est Pœnitentia, cujus *quasi-materia* sunt actus pœnitentis". (*De artic. fidei et eccl. sacramentis*, t. XXVII, p. 180 ed. *Vivès*). — [2] **S. Thom.**, 3 p., q. 90, a. 2, ad 1.

§ II. De forma sacramenti Pænitentiæ [1].

779. Docet *Tridentinum* [2] " sacramenti Pænitentiæ formam, in quâ præcipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse : *ego te absolvo*, etc.; quibus quidem de Ecclesiæ S. more preces quædam laudabiliter adjunguntur : ad ipsius tamen formæ essentiam nequaquam spectant ".

Hæc est quidem forma hodie in Ecclesiâ occidentali adhibita; cùm vero antiquitus aliæ formæ in usu fuerint, et hodie aliquando adhibeatur forma *conditionata*, abs re non erit 1° antiquas formas breviter describere; 2° expendere num forma *conditionata* sit valida et licita.

I. Conspectus historicus diversarum absolutionis formarum.

780. 1° **Facta exponuntur.** (A) In utrâque Ecclesiâ, per decem priora sæcula, formæ absolutionis fuerunt *deprecativæ*, nempe : " Deus, ei condona, eum absolve, etc."; non autem indicativæ : " Ego te absolvo, tibi condono, etc. "

Quod constat : (a) ex testimonio Patrum, qui, cum S. Leone, dicunt in sacramento pænitentiæ indulgentiam Dei *supplicationibus sacerdotum* obtineri [3]; (b) sed præsertim ex *Sacramentariis* et *Pænitentialibus*, ubi nonnisi deprecativæ formulæ inveniuntur; ita, in Sacramentario *Gelasiano*, ad reconciliandum *publice* pænitentem hæc pronuntiatur oratio : " Omnipotens sempiterne Deus, confitenti tibi huic famulo tuo pro tuâ pietate relaxa, ut non plus ei noceat conscientiæ reatus ad pœnam quam indulgentia tuæ pietatis ad veniam " [4]. Ibidem, ad reconciliandum *privatim* pænitentem ad mortem, variæ effunduntur preces, quæ ita concluduntur : " Respice propitius super hunc famulum tuum remissionem sibi omnium peccatorum totâ cordis confessione poscentem " [5]. — Attamen, sæculis octavo et nono, inveniuntur etiam formulæ *imperativæ* deprecativis conjunctæ, v. g. : " Sis namque absolutus a Deo Patre et Filio et Sancto Spiritu, ab omnibus tuis peccatis " [6].

---

[1] **S. Thomas**, 3 p., q. 84, a. 3; **Suarez**, disp. XIX; **De Lugo**, disp. 13; **Salmantic.**, disp. III; **Morinus**, l. VIII; **Drouin**, q. II, c. 3; **Billuart**, diss. I, a, a. 3; **de Augustinis**, th. 23; **Palmieri**, th. 12; **Billot**, th. 3.

[2] *Trident.*, sess. XIV, cap. 3.

[3] **S. Leo**, *ep.* 108 ad Theodor., *P. L.*, t. LIV, p. 1011.

[4] *P. L.*, t. LXXIV, p. 1097. — [5] *Ibid.*, p. 1098.

[6] Ita in Pænitentiali *Egberti*, archiep. Eboracensis (an. circiter 732), ap **Morinum**, *op. cit.*, Appendix, p. 19.

781. (B) A sæculo *undecimo*, in Ecclesiâ *latinâ* incipit *transitus* a formulis deprecativis ad indicativas, ambæque simul in iisdem documentis inveniuntur. Ita, in quodam ordine Pænitentiæ formulis deprecativis hæc additur[1] : "Nos etiam, secundum auctoritatem nobis indignis a Deo commissam, absolvimus vos ab omni vinculo delictorum vestrorum, etc." Pariter, in ordine Ecclesiæ Remensis, sæc. XII, absolutionis forma legitur simul deprecativa et indicativa[2] : "Omnipotens Deus, qui beato Petro apostolo suo, ceterisque discipulis suis suam licentiam dedit ligandi atque solvendi, *ipse vos absolvat* ab omni vinculo delictorum; et, quantum nostræ fragilitati permittitur, sitis absoluti ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, habeatisque vitam æternam...". — Etiam initio sæculi XIII adhuc vigebat forma deprecativa; hæc enim scribit *Gulielmus Parisiensis*[3] : "Neque more judicum forensicorum pronuntiat confessor *absolvimus te*, sed magis orationem facit super eum, ut Deus absolutionem et remissionem atque gratiam sanctificationis tribuat". Quod pariter constat ex *S. Thomâ*, Opusc. 18, c. 5; cùm enim adversarius dixisset : "vix triginta anni sunt, quod *omnes* hâc solâ formâ deprecativâ utebantur", Angelicus Doctor id absolute non negat, sed solum hoc modo corrigit : "Quomodo de *omnibus* potest testimonium perhibere, qui omnes non vidit?" — Paulo post autem forma *indicativa* communiter in Ecclesiâ Latinâ recepta fuit; attamen, antequam pronuntietur, recitantur preces "*Misereatur*, *Indulgentiam*, Dominus noster Jesus Christus *te absolvat*", quæ sunt veluti commemoratio antiquæ disciplinæ.

782. (C) In ecclesiâ *orientali*, post sæculum XIII, forma mansit deprecativa, immo et hodie in multis ecclesiis manet[4] : quidam, ut *Syri* et *Maronitæ*, Romanæ Ecclesiæ uniti, formam indicativam ab Ecclesiâ latinâ mutuaverunt; alii vero formam deprecativam retinent. — *Rutheni* vero, quanquam schismatici, formâ utuntur quæ est simul deprecativa et indicativa.

783. 2° **Conclusiones ex factis deducendæ.** (A) Cum *Hurter* (n. 626), indubitanter tenemus formam deprecativam validam fuisse, ubicumque modo generali prævaluit; non enim censemus absolutiones datas in magnâ Ecclesiæ parte per multa sæcula, invalidas fuisse. Aliunde forma deprecativa, cum intentione absolvendi, et attentis circumstantiis,

[1] *Magna Bibliotheca Patrum*, Coloniæ, 1618, t. VIII, p. 423-424.

[2] Ap. **Morinum**, *op. cit.*, p. 48; cfr. p. 71.

[3] *De sacram. Pœnit.*, c. 19, Venetiis, 1591, p. 472, col. 2.

[4] **Morinus**, l. VIII, c. 12, n. 7, p. 547. — Ita etiam **Denzinger** (*Ritus Orient.*, t. I, p. 101) : "Forma absolutionis apud Orientales (catholicos et non catholicos) si solos Armenos excipias, deprecativa est." — Cfr. **Vacant**, *Dict. de Théol.*, t. I, p. 205-214, ubi variæ describuntur Orientalium formæ.

æquipollet formæ *assertivæ :* ostendit enim sacerdotem esse Dei ministrum et nonnisi auctoritate ejus absolvere.

Nec ægre hæc mutatio in formâ conciliari potest cum sententiâ in *Tr. de Sacramentis* (n. 280) expositâ, videlicet non omnes sacramentorum formas fuisse a Christo in specie infimâ determinatas; nam, si Ecclesia jus habet determinandi in specie hujusmodi formas, nil prohibet quin forma deprecativa, cum intentione sententiam judicialem ferendi, sit valida.

(B) Quidquid est, cùm jam a pluribus sæculis Ecclesia *occidentalis* indicativæ formæ usum præscripserit, merito de valore formæ deprecativæ in Ecclesiâ *latinâ* dubitaretur. Ceterum fatemur formam indicativam magis convenire potestati *judiciali*, quæ ministris Ecclesiæ competit. Sedulo igitur *in praxi* adhibeatur formula quæ in Romano Rituali invenitur.

784. **Corollarium.** Verba *absolvo te*, non significant : ego te *declaro* a peccatis absolutum; cùm enim, ex dictis, Ecclesiæ ministri verâ potestate polleant fideles absolvendi, verba eorum non mere declaratoria sunt, sed *efficiunt* quod significant. Juxta *communem* sententiam, sensus est : ego te absolvo a peccatorum vinculo, seu tibi remitto delicta tua, conferens gratiam peccati remissivam [1]; proinde, juxta sententiam quam probabiliorem judicamus, *directe* significatur peccati remissio, *indirecte* gratia sanctificans, cùm in præsenti ordine non remittatur gravis offensa nisi per infusionem gratiæ. Hic est *proprius* sensus vocabuli *absolvo* secundum humanum usum, qui etiam in sacramentis retinendus est.

II. De formâ conditionatâ.

785. Hucusque de formâ absolutâ, quæ regulariter adhiberi debet. Quandoque tamen uti expedit formâ conditionatâ, quæ non absolute, sed sub aliquâ conditione peccatorem absolvit. *Gersonius* (sæc. XV) primus esse videtur qui conditionatæ absolutionis validitatem explicite propugna-

[1] Juxta **Suarez**, disp. XIX, sect. II, n. 13-20, *ego te absolvo* significat : "ego tibi gratiam sanctificantem confero remissivam peccati". Hoc autem non placet Cardinali **de Lugo**, disp. XIII, n. 69-74, qui rectè animadvertit verba absolutionis *ex se* non significare directè gratiæ collationem, quamvis eam producant ex institutione Christi. — Cfr. **Vacant**, *Dict. de Théol.*, t. I, p. 194.

verit [1]; cujus opinionem acriter impugnavit *Cajetanus* [2]; communior tamen et moraliter certa evasit sententia hanc absolutionem, positis ponendis, validam esse.

786. Secundum principia in *Tr. de Sacramentis* exposita, n. 355, **forma conditionata est invalida quando in suspenso relinquit effectum sacramenti, valida autem si minime suspendit effectum.**

Jamvero conditio *de futuro incerto*, v. g., *absolvo te, si infra mensem restitueris*, suspendit effectum sacramenti; nam tempore quo sacramentum confertur, effectus non producitur, cùm incerta sit conditionis executio, et aliunde remaneat suspensa et ipsa sacerdotis intentio; tempore autem quo conditio verificatur, jam non existit sacramentum, nec proinde suum effectum sortiri valet.

Conditio autem *de præterito* vel *de præsenti*, v. g., *te absolvo si jam restitueris*, vel *si sis vivus*, sacramenti effectum non suspendit, nec proinde absolutionem invalidam reddit, nam eo tempore quo sacramentum conficitur, conditio jam verificatur, vel non : si prius, absolutio statim suum producit effectum ; si posterius, statim invalida est.

Neque dicatur formam conditionatam obstare naturæ hujus sacramenti, quod per modum *judicii* administratur. Nam, etiam in humanis judiciis, sententia conditionata haud raro fertur, v. g., *in carcerem ibis, nisi infra tres dies debitum solveris;* vel *ad carcerem te condemno, sed, si in culpam non reincidas, pro tempore a pœnâ immunis eris.* Aliunde judicium civile ab hominibus executioni mandatur, dum confessarii sententiam Deus ipse exsequitur : sufficit igitur ut Deus noverit utrum conditio adimpleta fuerit vel non.

787. Pauci tamen theologi, ut *Lovanienses* et *Collet* [3], dixerunt conditionem etiam de præsenti invalidare sacramentum, si non sit conditio *facti* (v. g., si vivis, si es capax), sed *juris* (v. g., si es dispositus, si vis restituere); nam per hujusmodi conditionem destruitur natura judicii, cùm ad ipsum confessarium spectet judicium ferre de his dispositionibus pœnitentis. — Hæc autem ratio non valet; nam con-

[1] *De Schismate tollendo*, inter *Opera omnia*, Antuerpiæ, 1706, t. II, p. 79; *De Unitate Ecclesiæ*, p. 118. — [2] *Summula de peccatis*, Lugduni, 1551, p. 3.
[3] **Collet**, ap. *Migne*, Theol. Cursus, t. XXII, 732.

fessarius de dispositionibus pœnitentis utique judicare debet, sed *modo humano*, in quantum fieri potest; jamvero aliquando judicat rem esse dubiam, proindeque, si gravis accedit ratio, absolutionem sub conditione concedendam esse.

Ceterum, ut tollatur omne dubium, sufficit ut confessarius, de dispositionibus pœnitentis dubitans, eum absolvere intendat juxta intentionem Christi et Ecclesiæ sub tacitâ conditione : *si tu es capax*, quæ ab omnibus tanquam valida habetur.

Art. II. De effectibus sacramenti Pœnitentiæ.

788. Sacramentum Pœnitentiæ producere gratiam *ex opere operato* satis constat ex *Tr. de Sacramentis.*

(A) Quando pœnitens *in peccato mortali* versatur : (a) gratia huic sacramento *propria* est gratia *sanctificans prima* seu *peccati remissiva.* Quæ variis nominibus appellatur, quibus hic effectus lucidius declaratur : gratia *resurrectionis*, quâ spiritualiter mortui vitam gratiæ recuperant; *sanationis*, quâ eorum vulnera, ipsis cooperantibus, curantur; *reconciliationis*, quâ, reparatâ injuriâ Deo irrogatâ, in divinam amicitiam recipiuntur. (b) Huic annectitur *jus ad gratias actuales* tempore opportuno recipiendas, quibus pro *præteritis peccatis* pœnitens satisfacere valeat, *futuraque* in posterum vitare. (c) Remittitur insuper *pœna æterna* et minuitur *pœna temporalis* peccato debita. (d) *Merita* autem per peccatum mortificata *reviviscunt.*

(B) Quando pœnitens autem jam *in statu gratiæ* versatur : (a) *augmentum gratiæ* sanctificantis accipit cum jure ad gratias actuales, ut supra; (b) *venialium remissionem* tutius et efficacius consequitur; (c) necnon partialem *pœnæ temporalis* condonationem.

Cùm plura ex his jam declarata fuerint, satis erit breviter agere : 1° *de remissione mortalium;* 2° *de remissione pœnæ* peccato debitæ; 3° *de reviviscentiâ meritorum.* — Pauca addemus de *remissione peccati venialis*, sive intra sive extra sacramentum.

§ I. De remissione peccatorum mortalium.

789. 1° Ex dictis supra de potestate clavium (n. 664 sq.) jam inferre licet, per sacramentum pœnitentiæ, vere *coram Deo condonari omnia peccata* post baptismum commissa, nec ullum peccatum esse irremissibile. Id jam probavimus ex multis testimoniis, simul explicando textus Scripturæ et Patrum, ex quibus adversarii difficultates proponunt. — Eadem vere deleri et non tantum radi, ita ut non redeant propter subsequens peccatum, in *Tr. de Gratiâ*, n. 138, probatum est. Hunc autem effectum produci *ex opere operato non* autem *declarando* peccata esse remissa, constat ex *Tr. de Sacram.*, n. 300, et ex hoc canone *Tridentino*[1] : " Si quis dixerit absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum judicialem sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tamen credat se esse absolutum... A. S. "

Hic sufficiat difficultatem solvere quam hodierni Protestantes et Rationalistæ proponunt, et quæ tempore S. Augustini jam ab hæreticis et paganis urgebatur : " Vos, inquiebant, facitis ut peccent homines, cum illis promittitis veniam, si egerint pœnitentiam. " Quod eloquenter confutat S. Augustinus, ostendendo promissione veniæ animos ad pœnitentiam induci, eos ex adverso, hâc spe sublatâ, in desperationem cadere, et consequenter in vitiorum cœnum : " Si clauderetur aditus pœnitentiæ, nonne ille peccator tanto magis adderet peccata peccatis, quanto magis sibi desperaret ignosci? Diceret enim sibi : ecce peccavi, ecce scelus admisi, jam mihi veniæ nullus est locus, pœnitentia infructuosa est, damnandus sum; quare jam non vivo ut volo? Quia ibi non invenio caritatem, hic saltem pascam cupiditatem. Quare enim me abstineam? Ibi mihi locus omnis clausus est : hic quidquid non fecero, perdo, quia vita, quæ post hanc futura est, non mihi dabitur. Quare ergo non servio libidinibus meis, ut eas impleam et saturem?... Ergo si tuleris portum pœnitentiæ, desperatione augebunt peccata." Qui vero veniam speraverit, non potest augere peccata sicut vult; nam eum monet Scriptura ne pœnitentiam differat et in peccato obduretur; subito enim morte percuti potest, et in manus Dei viventis incidere. Ita igitur concludit : " Ecce ad utrumque vigilavit pro nobis providentia Dei. Ne desperando augeamus peccata, propositus est pœnitentiæ portus; rursus ne sperando augeamus, datus est dies mortis incertus "[2].

[1] Sess. XIV, can. 9.

[2] **S. August.**, *sermo* 352, n. 9; *P. L.*, t. XXXIX, p. 1559-1560.

790. *Corollarium.* Exinde sequitur *non posse unum mortale peccatum remitti sine alio.* Etenim (a) peccatum non tollitur nisi per infusionem gratiæ habitualis; atqui quodlibet peccatum mortale directe gratiæ habituali contrariatur eamque excludit; ergo unum lethale peccatum non potest sine alio remitti : nam, si unum maneat in animâ, totaliter gratiam excludit; (b) peccatum non potest remitti sine verâ pœnitentiâ, ad quam pertinet peccatum detestari quatenus est offensa Dei; atqui omnia mortalia vere Deum offendunt; ergo non potest quis vere de uno peccato pœnitens esse quin de omnibus aliis doleat, saltem *virtualiter*, immo et formaliter, si de eis actu cogitat.

§ II. De remissione pœnæ peccato debitæ.

791. (A) *Sacramentum pœnitentiæ semper remittit pœnam æternam cum culpâ.* Certum est. (a) Docet enim *Tridentinum* pœnitentem post receptam absolutionem teneri satisfacere per jejunia, eleemosynas et orationes, "*non quidem pro pœnâ æternâ*, quæ vel sacramento vel sacramenti voto una cum culpâ remittitur; sed pro pœnâ temporali, quæ, ut sacræ litteræ docent, non tota semper, ut in Baptismo fit, dimittitur illis". (b) Remissio enim peccati mortalis fit per infusionem gratiæ habitualis; atqui gratia habitualis nos facit divinæ consortes naturæ, Dei amicos ejusque filios adoptivos cum jure ad æternam beatitudinem, ut demonstravimus in *Tr. de Gratiâ* (n. 139 sq.); ergo pœnam æternam remittit.

792. (B) *Sacramentum Pœnitentiæ minuit etiam pœnam temporalem peccato debitam.* Nam, juxta *Tridentinum* (cap. 3), satisfactio una est ex tribus partibus quæ ad integritatem sacramenti pertinent et ad plenam perfectamque remissionem peccatorum concurrunt; atqui satisfactio non concurrit directe ad remissionem culpæ, cùm hæc remittatur ante satisfactionem peractam; ergo concurrit ad remissionem pœnæ.

Quod quidem præstat *ex opere operato*, juxta communem sententiam, quæ tenet tres actus pœnitentis esse materiam proximam sacramenti.

(C) Sacramentum Pœnitentiæ *non semper tollit totam pœnam temporalem*, ut jam probavimus, sed *quandoque id præstat*, si videlicet contritio sit *intensissima*. Cùm enim hujusmodi temporalis pœna sit finita, contritio ita intensa esse potest ut eam adæquate et totaliter remittat.

§ III. De meritorum reviviscentia [1].

793. *Status quæstionis.* Quando quis sacramento Pœnitentiæ justificatur, accipit, simul cum gratiâ habituali, *virtutes infusas* quas per peccatum amiserat : cùm enim a gratiâ profluant, sicut proprietates ab essentiâ, restitutâ gratiâ, restituuntur pariter virtutes, et quidem eo intensiores quo perfectior est subjecti dispositio. Sed insuper quæstio est num *merita per peccatum mortificata reviviscant.*

Ad cujus intelligentiam pauca sunt prænotanda de variis operibus in ordine ad meritum. (a) *Viva* dicuntur opera quæ in statu gratiæ fiunt, excitante et adjuvante gratiâ actuali, tum quia sunt a principio spirituali vivente, tum quia vitam æternam merentur. (b) *Mortua* vero ea sunt quæ, licet bona et supernaturalia, fiunt in statu peccati, nec proinde meritoria sunt vitæ æternæ. (c) *Mortifera* ea sunt quæ hominem vitâ gratiæ privant, ut peccata mortalia. (d) *Mortificata* autem dicuntur ea opera quæ, in statu gratiæ facta, per subsequens mortale peccatum impediuntur a suo effectu, quatenus hominem ad vitam æternam ducere non amplius valent.

Jamvero quæstio est num merita sic *mortificata* reviviscere possint. Affirmative respondent theologi communiter, sed de modo et gradu quo reviviscant, controvertitur.

794. *Thesis* : **Remisso per pœnitentiam peccato, opera prius in caritate facta, et per subsequens peccatum mortificata, reviviscunt.** Ita communiter.

(A) *Scripturâ* solâ res probari nequit; sed Patres duobus textibus utuntur ad proponendam suam de reviviscentiâ doctrinam. (a) Allegant hæc verba *ep. ad Hebræos* : " Non enim injustus est Deus ut *obliviscatur operis vestri et dilectionis*, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis et ministratis " [2]. Atqui, aiunt Patres et theo-

[1] S. Thomas, 3, q. 89; Suarez, *Opusc. V*, De meritis mortificatis; Salmantic., *de Merito*, disp. V; Billuart, diss. III, a. 5; Palmieri, th. 19; de Augustinis, p. I, art. 10; Billot, p. 94-108.

[2] *Hebr.*, VI, 10.

logi, hìc agitur de operibus in gratiâ factis et mortificatis; nam Apostolus Hebræos alloquitur, quorum nonnulli in peccatum lapsi fuerant; ergo Deus non obliviscitur bonorum operum eorum qui pœnitentiam agunt, sed ea remunerat. Ad rem *S. Epiphanius* [1]: "In quo vides, quemadmodum et instaurationem illam secundam fieri non posse omnino pronuntiaverit, neque tamen a salute illos excluserit quos peccati sui pœniteret; sed et saluti propinquos esse dixerit, et *Deum recte ab iis factorum esse susceptorem*, qui delictorum suorum absolutam pœnitentiam capesserent". (b) Patres idem ex alio loco deducunt [2]: "Tanta passi estis sine causâ, si tamen sine causâ". Quæ verba sic exponit *S. Hieronymus* [3]: "Quicumque ob Christi fidem laboraverit et postea lapsus fuerit in peccatum, sicut priora sine causâ passus fuisse dicitur dum peccat, sic rursum non perdit ea, si ad pristinam fidem revertatur".

(B) Ex *Tridentino* etiam thesis colligi potest: nam declarat bona opera justi "vere mereri augmentum gratiæ et vitæ æternæ consecutionem, *si tamen in gratiâ decesserit* [4]; porro ibi non exigitur ut a primâ justificatione quis usque ad mortem sine interruptione perseveret, sed solum ut *in gratiâ decedat;* ergo si quis mortaliter peccaverit et postea ipsum pœniteat, ejus merita reviviscunt.

(C) *Ratione* suadetur. (a) Opera in caritate facta, si secundum se spectentur, semper in acceptatione divinâ manent, et ideo dumtaxat mortificari dicuntur quia per peccatum a suo effectu impediuntur, quatenus mortaliter peccans indignus est vitâ æternâ; atqui tale impedimentum per pœnitentiam tollitur; ergo opera prius mortificata, per pœnitentiam recuperant vim in vitam æternam perducendi eum qui ea perfecit [5]. (b) Deus non vult aliquâ pœnâ æternâ punire peccatum remissum; àtqui si merita prius comparata non restituerentur, culpâ remissâ, peccatum pœnâ æternâ puniretur; nam privatio gloriæ iis meritis respondentis esset vera pœna, et quidem æterna; ergo.

[1] *Hæres.* 59, n. 2; *P. G.*, XLI, 1019. — [2] *Galat.*, III, 4.
[3] *Comment. ad Gal.*, l. I, c. 3; *P. L.*, t. XXVI, p. 350.
[4] *Trident.*, sess. VI, can. 2.
[5] S. Thom., 3, q. 89, a. 5.

795. De *modo* autem et *gradu* quo merita reviviscunt disputatur inter theologos, et nil certi definiri potest :

(a) Prima opinio tenet, cum *Bannez* [1], opera mortificata reviviscere tantum eo sensu quod gloria justo a peccato resurgenti dabitur *duplici titulo*, videlicet tum propter merita præcedentia, tum propter nova ab ultimâ justificatione comparata, non tamen major quam hisce ultimis debetur. Quæ tamen opinio merito rejicitur, cùm ipsam reviviscentiam negare videatur : quid enim prodest duplici titulo eamdem gloriæ quantitatem accipere?

(b) Secunda opinio docet omnia opera mortificata restitui quidem statim post pœnitentiam, quoad *meritum vitæ æternæ*, non autem quoad quantitatem *gratiæ habitualis* antea habitæ; videlicet gratia ipsa habitualis antea amissa non restituetur nisi mortis instanti, aut post mortem, primo glorificationis instanti. Ratio est quia gratia in justificatione non datur nisi secundum cujusque dispositionem et cooperationem [2]; non autem secundum merita prius acquisita. Ita *Scotus* et *Salmanticenses*.

(c) Juxta *tertiam* opinionem, quam propugnant *Dom. Soto* et *Ledesma*, merita ita reviviscunt secundum præsentis dispositionis gradum, ut si quis actum contritionis eliciat ut quinque, decem gradus gratiæ recipiat, quinque ratione præcedentium meritorum, et quinque ratione actualis dispositionis.

(d) *Suarez* autem, cum multis modernis, tenet omnia merita antea comparata statim peccatori pœnitenti restitui sive quoad jus ad gloriam, sive quoad gratiam. Nam hujusmodi merita, ex dictis, semper in acceptatione Dei manent, et a suo effectu nonnisi per peccatum mortale impediuntur; ergo, remisso peccato, impedimentum statim tollitur, et nihil prohibet quin merita præterita statim omnem suum consequantur effectum. Hanc opinionem ut benignitati divinæ magis consentaneam libenter amplectimur, sed simul fatemur solutionem hujus quæstionis a solâ voluntate Dei pendere, quæ nobis sufficienter non innotescit.

Scholion : De remissione peccati venialis [3].

796. Hucusque de peccati mortalis remissione directe egimus : pauca tamen de venialium remissione subjungere expedit.

(A) Peccatum veniale sine *gratiâ* remitti nequit; nam, ex dictis in *Tr. de Gratiâ*, nil supernaturale sine gratiâ peragi potest; atqui

[1] *In 2. 2.*, q. 24; a. 6.

[2] Quod principium ita exponit **S. Thomas**, q. 89, a. 2 : " Formæ quæ possunt recipere *magis* et *minus*, intenduntur et remittuntur secundum diversam dispositionem subjecti... Et inde est quod secundum quod motus liberi arbitrii in pœnitentiâ est intensior vel remissior, secundum hoc pœnitens consequitur majorem vel minorem gratiam ".

[3] **S. Thomas**, 3, q. 87; **Suarez**, disp. XI-XII; de **Augustinis**, p. I, a. 9.

remissio peccati venialis est aliquid supernaturale, cùm tollat impedimentum quo retardamur a fine supernaturali. Hinc in *C. Arausicano II*, can. 14 legitur : "Nullus miser de quâcumque miseriâ liberatur, nisi qui Dei misericordiâ prævenitur".

797. (B) Peccatum veniale *conjunctum mortali* sine *gratiæ habitualis* infusione remitti nequit. Nam cujuslibet culpæ remissio supponit amicitiam divinam; est enim favor gratuito concessus, non debitus; atqui amicitia divina peccatori non redditur nisi per infusionem gratiæ habitualis. — Sed peccatum veniale in eo qui jam in statu gratiæ versatur, remitti potest *per se* sine habitualis gratiæ infusione; nam, ut ait *S. Thomas*, unumquodque tollitur per suum oppositum; atqui oppositum peccati venialis non est gratia habitualis, quæ per eum non amittitur, sed fervor caritatis; ergo peccatum veniale tolli potest *ex se* per actum ferventem sine infusione gratiæ. Quod comparatione illustratur : sicut enim corpus dupliciter contingit maculari, per privationem decoris vel per superinductionem luti aut pulveris, ita etiam anima dupliciter maculatur, privatione decoris gratiæ vel inordinatâ inclinatione ad temporalia seu peccato veniali : prior maculâ nonnisi infusione gratiæ tolli potest, posterior autem removetur eo ipso quod actu fervoris cessat inordinata adhæsio ad temporalia.

798. (C) Peccata venialia justi remitti possunt ex opere operato et ex opere operantis :

(a) *Ex opere operantis*, videlicet per actum contritionis aut caritatis perfectæ, juxta omnes, immo probabilius per actum attritionis. Aliquam requiri contritionem ad remissionem peccati venialis sic probat *Angelicus Doctor* : peccatum veniale, quamvis non sit aversio a Deo ultimo fine, aliquam deordinationem continet, quatenus retardat affectum hominis, ne prompte in Deum feratur; atqui talis deordinatio tolli nequit nisi dispositione contrariâ, nempe detestatione et retractatione peccati : si voluntas enim in illâ inordinatâ adhæsione rebus temporalibus perseverat, peccatum ipsum animæ adhærebit, cùm, manente causâ, maneat effectus.

Optima sane dispositio est *contritio perfecta*, cùm peccatum etiam mortale tollat; sed probabilius sufficit etiam *attritio;* nam venialia, si mortalibus comparentur, levia sunt, nec proinde eadem dispositio requiritur ad venialium quam ad mortalium remissionem; sufficit igitur contritio minus perfecta seu attritio. Aliunde attritus de veniali protinus fit contritus per caritatem habitualem, ut dictum est de attrito sacramentum pœnitentiæ suscipiente, n. 758.

Nec necesse est ut hæc attritio formalis sit; sed *virtualis* sufficit, puta, cùm aliquis hoc modo fertur in Deum, ut quidquid sibi occurreret quod eum ab hoc motu retardaret, displiceret ei, et doleret se commisisse, etiamsi actu de eo non cogitet.

(b) *Ex opere operato*, per susceptionem sacramentorum, dummodo non sit obex, id est virtualis aut actualis complacentia in peccato

veniali; quod quidem *certum est* de Baptismo, Pœnitentiâ et Extremâ Unctione, quæ peccatorum remissionem ut effectum proprium habent; probabilius etiam de aliis asseritur, quæ ad sanctificationem animarum instituta sunt, ideoque ad fervorem caritatis fovendum, cui venialia peccata opponuntur. Sacramentalia autem, ut alibi diximus, venialia *indirecte* remittunt, contritionis et caritatis sensus in animâ excitando.

799. (D) Potest *unum* veniale peccatum *sine aliis* remitti, si quis videlicet vere de uno doleat, non autem de ceteris. Unde tunc solum plena obtinetur omnium venialium remissio cùm nullus retinetur affectus ad venialia. Ex dictis enim non remittitur peccatum veniale nisi virtualiter saltem retractetur, et aliunde unum retractari potest quin alia displiceant.

Conclusio Tractatûs.

800. 1° Christus vere instituit sacramentum Pœnitentiæ Ecclesiæ tradendo *potestatem clavium* seu potestatem remittendi et retinendi peccata, simulque christiano peccatori *imponendo* officium sese submittendi huic potestati confessione gravium peccatorum, quam comitari debent contritio et votum satisfaciendi.

2° Sacramentum igitur Pœnitentiæ ab initio vigebat, cum omnibus suis partibus *essentialibus*, sed modus idem ministrandi diversus fuit secundum diversa tempora.

3° Hodierna pœnitentialis disciplina paulatim invaluit ex duplici præsertim causâ, nempe lucidiori intelligentiâ tum *divinæ misericordiæ erga peccatores*, tum *efficaciæ absolutionis*.

Scholion : comparatio instituitur inter virtutem et sacramentum Pœnitentiæ.

801. Ex dictis inferri potest in quo *conveniant* et in quo *discrepent* virtus et sacramentum pœnitentiæ : —

(A) *Ratione naturæ*. Virtus et sacramentum versantur circa unum idemque objectum, nempe *peccatum personale* quatenus *retractandum* et congruâ satisfactione *delendum*.

(a) In iisdem *actibus* consistunt, confessione, contritione et satisfactione, *diverso* tamen *modo* enciendis. 1) Confessio, quam requirit *virtus*, est solummodo confessio *coram Deo*, ideoque mere interna esse potest; confessio, in *sacramento*, coram *sacerdote* fieri debet, ideoque aliquo visibili signo manifestari. 2) Contritio, in utroque casu, importat detestationem et dolorem peccati commissi, necnon

firmum propositum non peccandi de cetero; sed, in *sacramento*, aliquo signo sensibili manifestari debet, dum, in virtute, potest esse mere interna. Cum *sacramento* sufficit *attritio*, dum virtus sola non remittit peccatum mortale sine *contritione*. 3) Satisfactio, ut sit *sacramentalis*, ab ipso confessario determinari debet; extra sacramentum, ab ipso peccatore seligi potest, dummodo moraliter proportionetur peccato commisso.

(b) Sacramentum *plura* elementa complectitur quam virtus; nam, præter tres actus superius expositos, requirit *sacerdotis absolutionem*, quam regulariter præcedere debet integra *mortalium manifestatio* ministro facta. Aliunde tamen non tam perfecta contritio exigitur, quando recipitur absolutio.

(c) Virtus et sacramentum indefinite iterari possunt sive quoad eadem sive quoad diversa peccata.

803. (B) *Ratione effectûs.* (a) In utroque casu, effectus intentus idem est, nempe remissio peccati per infusionem gratiæ sanctificantis; itaque utrumque dici potest *secunda post naufragium tabula.* (b) Sed diversus est *modus operandi :* virtus est solum causa *disponens*, quæ non producit, sed impetrat remissionem peccati *ex opere operantis;* sacramentum est vere causa *efficiens*, licet secundaria et instrumentalis, in quantum, ex virtute passionis Christi, vere confert gratiam peccati remissivam *ex opere operato.*

(C) *Ratione necessitatis.* Utrumque necessarium est, posito peccato gravi, diversimode tamen. (a) Virtus necessaria est *necessitate medii*, et quidem jure *naturali*, non solum in voto, sed etiam *in re.* (b) Sacramentum, utpote positiva institutio, necessarium est quidem *necessitate præcepti divini*, immo, juxta quosdam, *necessitate medii*, sed solum *in voto;* qui igitur non potest *actu* recipere absolutionem, salvari potest per contritionem perfectam cum voto sacramenti.

(D) *Ratione subjecti.* Subjectum virtutis est quilibet peccator etiam *paganus;* dum subjectum sacramenti est solus peccator *baptizatus*, cùm baptismus sit janua omnium sacramentorum.

(E) *Ratione antiquitatis.* Virtus, quæ jure naturali requiritur, necessaria fuit omni tempore, statim ac peccatum aliquod mortale fuit commissum; sacramentum, utpote positive institutum, necessarium non fuit nisi tempore quo hujus necessitas fuit sufficienter promulgata.

Appendix.

DE INDULGENTIIS[1].

Cùm indulgentiæ sint unum e mediis quibus satisfieri possit pro pœnâ peccatis debitâ, de potestate eas concedendi pauca disseremus[2].

803. Notio. Indulgentia (*etymologice* indu-licentia, id est, condonatio) definitur : *remissio pœnæ temporalis peccato debitæ, coram Deo valida, per applicationem thesauri Ecclesiæ, a Superiore legitimo extra sacramentum facta.*

Non est igitur culpæ sive præteritæ sive futuræ remissio, ut falso asserunt Protestantes, sed tantum condonatio alicujus pœnæ temporalis : si *tota* pœna, quæ luenda manet, remittitur, indulgentia dicitur *plenaria;* si *pars* tantum, *partialis* vocatur. Quando conceduntur indulgentiæ quadraginta vel centum dierum, non significatur totidem Purgatorii dies tolli, sed tantum debitæ pœnæ condonari, quantum remissum fuisset per quadraginta vel centum dies pœnitentiæ canonicæ, qualis primis Ecclesiæ sæculis vigebat. Mensura igitur remissionis nobis ignota manet, et maxime pendet a fervore quo conditiones ad lucrandas indulgentias necessariæ implentur.

Hæc autem condonatio fit eo sensu quod Ecclesia ex superabundantibus Christi Sanctorumque satisfactionibus aliquid depromit, quod Deo offert ad solvenda nostra debita, vi nempe supremæ jurisdictionis sibi a Christo concessæ. Hinc ii solum hanc auctoritatem exercere valent quibus Ecclesiæ thesaurus commissus est,

---

[1] **S. Thom.**, *In IV Sent.*, dist. 20, q. 1, a. 3-5; dist. 45, q. 2, a. 3, sol. 2; **S. Bonaventura**, *In IV Sent.*, dist. 20, p. 2, q. 2-6; **Cajetanus**, *Opuscula, De indulgentiis;* **Bellarminus**, *De indulgentiis;* **E. Amort**, *De origine, progressu, valore ac fructu Indulgentiarum*, 1735; **Perrone**, *de Indulgentiis;* **Melata**, *De Indulgentiis*, Romæ, 1892; **T. L. Green**, *Indulgences, Sacramental Absolutions*, and *Tax Tables*, London, 1872 ; **Beringer**, *Dies Ablässe, ihr Wesen und Gebrauch*, gallice redditum auctore *Maxoyer ;* **H. C. Lea***, *op. cit.*, t. III; **Boudinhon**, *Sur l'histoire des indulgences à propos d'un livre récent* (ubi *Lea* confutatur), in *Rev. d'Hist. et de Lit. relig.*, t. III, 1898; **N. Paulus**, in *Zeitschrift für Kathol. Theologie*, ab an. 1898 ad an. 1912; **P. Galtier**, S. J., v° *Indulgences*, in *Dict. Apologét.* (*d'Alès*), ubi breviter hæc varia opera contrahuntur ; **J. Hilgers**, *Die katholische Lehre von den Ablässen und deren geschichtliche Entwicklung*, 1913.

[2] Inveniuntur quidem in nonnullis documentis verba : *indulgentia a culpâ et pœnâ:* quæ quidem æquivoca erant et ansam præbuerunt Protestantium impugnationibus. Merito itaque *Codex*, c. 911 : "Omnes magni faciant indulgentias seu remissionem coram Deo *pœnæ temporalis* debitæ pro peccatis, ad culpam quod attinet jam deletis, quam ecclesiastica auctoritas ex thesauro Ecclesiæ concedit pro vivis per modum absolutionis, pro defunctis per modum suffragii".

videlicet S. Pontifex vel Conc. generale pro universali Ecclesiâ, Cardinales in ecclesiâ sui tituli, et Episcopi pro suâ diœcesi.

Errores. Potestatem indulgentias concedendi negârunt *Waldenses*, *Wiclefistæ* et *Protestantes*, contendentes eam esse inutilem et perniciosam, licentiæ peccandi faventem.

804. *Thesis :* **Ecclesia potestate gaudet indulgentias concedendi, quarum usus christiano populo maxime salutaris est.** De fide est ex *Tridentino* [1] *:* " Cùm potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiæ concessa sit, atque hujusmodi potestate, divinitus sibi traditâ, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit : Sacrosancta Synodus indulgentiarum usum, christiano populo maxime salutarem et S. Conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesiâ retinendum esse docet et præcipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesiâ potestatem esse negant ".

1° Potestas indulgentias concedendi *e tribus dogmatibus fluit*, per modum corollarii, nempe, ex *superabundantiâ satisfactionum* Christi, e *potestate clavium*, et ex *sanctorum communione*.

(A) *Christi satisfactiones*, utpote infiniti valoris, *superabundantes fuisse*, jam probavimus in *Tr. de Verbo Incarnato*, n. 1168 sq. Præterea, juxta communem doctrinam quam confirmârunt S. Pontifices [2], nonnulli inter Sanctos plura opera satisfactoria peregerunt quam ad satisfaciendum pro propriis peccatis necessaria erant : sic B. Virgo, quæ nunquam, ne venialiter quidem, peccavit, et aliunde multa patienter perpessa est. Ex omnibus his operibus satisfactoriis, in unione cum Christo peractis, ortus est veluti immensus satisfactionum thesaurus.

(B) Aliunde potestas clavium, cujus existentiam probavimus, n. 664, in suâ amplitudine complectitur facultatem non solum culpam, sed etiam *pœnam peccato annexam remittendi*, pœnitentibus videlicet applicando quasdam e satisfactionibus Christi aut sanctorum, e supradicto thesauro depromptas. Verba enim Domini sunt omnino generalia : " Quodcumque ligaveris... *quodcumque solveris* ".

[1] Decret. de Indulgentiis, **Denz.-Bann.**, 989 (862).
[2] Inter quos **Clemens VI**, Extravag. *Unigenitus*, **Denz.-Bann.**, 550-552.

(C) Tandem ratio adest cur satisfactiones Christi et Sanctorum pœnitentibus applicentur, nempe *communio sanctorum*, quæ in eo consistit quod omnes fideles, sub Christo capite (*De Verbo incarnato*, n. 1194) unum corpus efformant, ita ut omnium justorum bona opera sint aliquo modo singulorum propria et in eorum utilitatem cedere possint[1]. Nil igitur prohibet quin satisfactiones superabundantes Christi et Sanctorum, accedente Dei auctoritate per Ecclesiam, aliis communicentur, ut sua debita spiritualia solvere possint; nam, ut ait *S. Thomas*[2], "ea quæ sunt alicujus multitudinis communia, distribuuntur singulis de multitudine, secundum arbitrium ejus qui multitudini præest; unde sicut aliquis consequeretur remissionem pœnæ, si alius pro eo satisfecisset, ita si satisfactio alterius sibi, per eum qui potest, distribuatur".

805. 2° Thesis probatur ex *historiâ indulgentiarum*, in quâ tria stadia distinguuntur :

(A) In primâ epochâ, nempe a II° ad VI^um^ sæc., indulgentiarum concessio apparet sub formâ *mitigationis pœnitentiæ publicæ*. Aliquando enim aliquid de pœnitentiâ canonicâ, auctoritate Ecclesiæ impositâ, remittebatur, præsertim *intuitu intercessionis martyrum*, aut in gratiam eorum qui *ferventem vitam* agebant, vel quoad *moribundos*, quo citius hi cælum ingredi possent : in his casibus condonabatur pars pœnitentiæ canonicæ ideoque satisfactionis peccato debitæ. Ita *C. Nicænum I* (can. 12) : "Quotquot, metu et lacrymis atque pœnitentiâ, vel bonis operibus, rebus ipsis conversionem suam, non simulatione, demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent. Postmodum vero licebit Episcopo de his *aliquid humanius cogitare*".

(B) In secundâ periodo, a VII° ad XI^um^ sæc., conceduntur indulgentiæ quatenus pœnitentia canonica *commutatur* in alia opera mitiora, v. g., in visitationes basilicarum, pias peregrinationes aliave opera quæ censebantur æquivalentia.

(C) In tertiâ ætate, a sæc. XI°, jam conceduntur *indulgentiæ proprie dictæ*, seu remissio totalis aut partialis pœnæ peccato debitæ, positis tamen quibusdam operibus a superiore ecclesiastico determinatis, quæ tamen pœnæ subeundæ non proportionantur; quod factum est præcipue ad promovendas *expeditiones in Terram sanctam*, aut ad debellandos *Albigenses* aliosve hæreticos. — Initio sæc. XIV^i^ jubilæum institutum aut confirmatum est a *Bonifa-*

[1] Quod confirmat S. **Paulus**, *I Cor.*, XII, 12-26. — [2] *Suppl.*, q. 25, a. 1.

cio VIII° cum plenariâ indulgentiâ; mox statutum est ut jubilæum celebraretur quolibet quinquagesimo anno, incipiendo ab anno 1350, posteaque quolibet vigesimo quinto anno, incipiendo ab an. 1475. — Tandem jubilæa *extraordinaria* concessa fuere, et deinde indulgentiæ plenariæ aut partiales, etiam extra jubilæum.

Antiquissima igitur est hujusmodi praxis, si in suis essentialibus spectatur. Aliunde *salutaris* est, cùm peccatores ad pœnitentiam, contritionem atque bona opera alliciat spe uberiorem condonationem pœnæ consequendi. Abusus quidem possunt aliquando irrepere; sed *Tridentinum* stricte prohibuit quidquid superstitioni aut socordiæ favere potest. Ergo legitimus indulgentiarum usus omnino retineri debet.

806. Solvuntur diffic. (a) Indulgentiarum concessio liberat hominem a debito satisfaciendi, proindeque sacramentum Pœnitentiæ mutilat, quod satisfactionem aliquam involvit; ergo rejicienda est.

Resp. Nego suppositum, nam indulgentiæ prudenter concessæ non eximunt pœnitentem a sacramentali vel extra-sacramentali satisfactione, sed sincere contritis conceduntur ut habeant ex quo promptius et efficacius satisfaciant. Nemo enim indulgentias lucrari valet nisi opera quædam præscripta peragat, et sincere pœniteat.

(b) *Instant :* Facilitas per aliquot preces vel opera pro omnibus peccatis satisfaciendi spiritualem socordiam generat, cùm nulla proportio sit inter opera præscripta et pœnam remissam.

Resp. Nego subsumptum : nam opera exteriora, quæ præscribuntur, licet in se levia sint, supponunt interiores dispositiones contritionis et firmi propositi, quæ socordiam excludunt; nam, ut ait *Cajetanus*[1], non prosunt indulgentiæ negligentibus satisfacere per se ipsos, quoniam indigni sunt indulgentiâ, sed illis quorum voluntas sic est ad satisfaciendum parata quod non retardat opus nisi impedita. Ita, v. g., plenariam indulgentiam non lucratur, nisi qui ab omni affectu ad venialia immunis est. His autem positis, facilitas operis injuncti est potius quædam quasi illecebra, quâ pœnitentes ad perfectas dispositiones interiores comparandas inducuntur : et ita promovetur cordis contritio, orationis studium, sacramentorum frequentatio ac operum misericordiæ praxis.

[1] *De suscipient. indul.*, q. 1.

De Matrimonio

Auctores consulendi.

Inter **Patres** : *Sæc. II*, Hermas[1], *Pastor*, lib. II, mand. IV, c. 1; Athenagoras[2], *Legatio pro christianis*, cap. 33; — *sæc. III*, Clemens Alex., *Stromata*, l. II, c. 23; Tertullianus[4], *Libri duo ad Uxorem; Liber de Monogamiâ*; — *sæc. IV*, S. Joannes Chrysost., *Homil. III* de Legibus connubii, seu de Matrimonio[5]; *De virginitate; De non iterando conjugio*; — *sæc. V*, S. Augustinus, *De bono conjugali; De sanctâ virginitate; Libri duo de conjugiis adulterinis, De nuptiis et concupiscentiâ*; S. Innocentius I[7], *Ep.* 6 et 36; — *sæc. VIII*, Theodorus Abucara[8], *De unâ uxore duendâ*; — *sæc. IX*, Rabanus, *De Consanguineorum nuptiis*[9].

Inter **Theologos** et **canonistas** : *sæc. XII*, S. Anselmus[10], *De nuptiis consanguineorum* : Ernulfus, *De incestis nuptiis*[11]; Bernardus Papiens., *Summa de matrimonio*; Rob. Flamesburiensis, *Summa de matrimonio et usuris*; Tancredi, *Summa de matrimonio; sæc. XIII*, S. Thomas Aq., O. P., *Supplem.*, q. 41-68, ejusque Commentatores; præterea *sæc. XV*, S. Joannes de Capistrano, *de Matrimonio; sæc. XVI*, Franciscus de Victoria, O. P., *De Matrimonio*; P. de Ledesma, O. P., *De magno Matrimonii sacram.*, Salmanticæ, 1592; *sæc. XVII*, Sanchez, S. J., *de S. Matrimonii sacram.*, Genuæ, 1602; Bellarminus, S. J., † 1621, *Controv.*, De sacram. matrimonii lib. unicus; Pontius, O. S. Aug., *de sacr. Matrimonii*, Salmanticæ, 1624; Martinus Perez, S. J., *De s. Matrimonii sacram.*, Lugduni, 1646; Vincentius Tancredus, S. J., *Libri 10 de s. Matrimonii sacram.*, Panormi, 1648; *sæc. XVIII*, Joa. Kugler, *Tr. theologico-canonicus de Matrimonio*, Norimbergæ, 1705; Gibert, *Tradition ou Histoire de l'Eglise sur le sacrement de Mariage*, Paris. 1755; Benedictus XIV, *de Synodo diœcesanâ; Quæstiones canonicæ et morales*; J. Clément. *Traité du Pouvoir de l'Eglise sur le Mariage des Catholiques*, Leodii, 1768; B. Sattler, S. J., *De bono conjugali et sanctitate cœlibatûs*, 1781; Cuccagni, *Del Matrimonio cristiano*, Romæ, 1791; Barruel, *Lettres sur le divorce*, Paris, 1789; De Rastignac, *Accord de la Révélation et de la Raison*, 1790; Fr. Albertini, O. P., *Diss. dell' Indissolubilità del Matrimonio*, Venetiis, 1792; *sæc. XIX*, De Bonald, *Du divorce considéré au*

---

[1] Funk, I, p. 474. — [2] *P. G.*, VI, 365. — [3] *P. G.*, VIII, 1085. — [4] *P. L.*, I, 1273; II, 929. — [5] *P. G.*, LI, 207. — [6] *P. L.*, XL, 373, 395, 451; XLIV, 415. — [7] *P. L.*, XX. — [8] *P. G.*, CXVII., 1555. — [9] *P. L.*, CX., 1087. — [10] *P. L.*, CLVIII, 557. — [11] *P. L.*, CLXIII, 1457.

XIXe s. 1801; **Gerdil**, *Tr. del Matrimonio*, ossia confutazione de' sistemi contrari all' autorità della Chiesa circa il Matrimonio, Romæ, 1803; **A. Muzzarelli**, S. J., *Del contratto del Matrimonio in quanto sacramento;* **Roskovany**, *De Matrimonio in Eccl. catholicâ*, Aug. Vind., 1837; *De Matrimoniis mixtis*. Pestini, 1870; **Carrière**, S. S., *Prælect. theol. majores*, De Matrimonio, Parisiis, 1837; *Compendium* ejusdem operis, 1859; **Martin**, S. J., *de Matrimonio et potestate ipsum dirimendi*, Lugduni, 1844; **Perrone**, S. J., *De Matrim. christiano libri tres*, Leod. 1862 ; ejusdem Compendium in *Prælectionibus;* **Palmieri**, S. J., *Tr. de Matrimonio christiano*, 1880; **Heis**, *de Matrimonio tractatus quinque*, usui venerabilis cleri Americani accommodati; **Haringer**, *Das heilige Sakrament der Ehe;* **Rive**, *Die Ehe*, in dogmatischer, moralischer und sozialer Beziehung ; **Kutschker**, *Das Eherecht der kat. Kirche*, seine Theorie und Praxis, Wien, 1856; **Schneemann**, *Die Irrthümer über die Ehe*, Freib., 1856; **Weber**, *De Matrimonio*, 4 ed., Frib., 1886; **Gasparri**, *Tr. canonicus de Matrimonio*, Paris, 1890; **M. E. Philippe**, *Etude historique sur les origines et le développement du droit matrimonial de l'Eglise* (compendium operis **Freisen**); **M. Rosset**, *De sacramento Matrimonii*, tract. dogmaticus, moralis, canonicus, liturgicus et judiciarius, Paris, 1896; **Monsabré**, O. P., *Confér. sur le Mariage*, op. anglice redditum curâ *M. Hopper*, New-York, 1890; **Van Weddingen**, *L'Enclycl. de S. S. Léon XIII sur le Mariage*, Paris, 1891; **Vlaming**, *Prælectiones de Jure matrimonii*, 1898-1903; **Heiner**, *Grundriss des Katholischen Eherechts*, 1905; **Hergenröther-Hollweck**, *Lehrbuch des Katholischen Kirchenrechts*, 1905; **Card. Billot**, *De sacramentis*[4], t. II, 1908; **De Smet**, *De sponsalibus et matrimonio*[2], 1911; **Wernz**, *Jus Decretalium*, t. IV[2], 1912.

Inter **Protestantes** : **Schleiermacher**, *Predigten üb. d. christl. Hausstand;* **D. F. Stæudlin**, *Geschichte d. Vorstellungen u. Lehren v. d. Ehe*, 1826; **Rothe**, *Theol. Ethik*, 1867, IV, 4-125; **Martensen**, *Die Christl. Ethik*, 1878; **Oscar D. Watkins**, *Holy Matrimony*, London and New York, 1895; **H. M. Luckock**, *The history of Marriage*, New York, 1894; **Morgan Dix**, **Blunt**, *op. cit.;* **Lichtenberger**, *op. cit.*, t. 8, p. 691 ed. 1880; **Esmein**, *Le Mariage en Droit canonique*, Paris, 1891.

Inter **Græcos non unitos** : **Zhishman**, *D. Eherecht d. Orient. Kirche.*

Ex Decreto ad Armenos.

Septimum est sacramentum Matrimonii, quod est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ, secundum Apostolum dicentem : "Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ". Causa efficiens Matrimonii, regulariter est mutuus consensus per verba de præsenti expressus. Assignatur autem triplex bonum Matrimonii. Primum est proles suscipienda et educanda ad cultum Dei. Secundum est fides, quam unus conjugum alteri servare debet. Tertium indivisibilitas Matrimonii, propter hoc quod significat indivisibilem conjunctionem Christi et Ecclesiæ. Quamvis autem ex causâ fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cùm Matrimonii vinculum legitime contracti perpetuum sit.

Tridentini Decreta et Canones de sacramento Matrimonii [1].

(*Sess. XXIV*)

Matrimonii *perpetuum indissolubilemque* nexum primus humani generis parens divini Spiritûs instinctu pronuntiavit, cùm dixit : "Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ : quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne unâ" [2].

Hoc autem vinculo *duos* tantummodo copulari et conjungi Christus Dominus apertius docuit, cùm postrema illa verba, tanquam a Deo prolata, referens dixit : "Itaque jam non sunt duo, sed una caro"; statimque ejusdem nexûs firmitatem, ab Adamo tanto ante pronuntiatam, his verbis confirmavit : "Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet" [3].

Gratiam vero, quæ naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium sacramentorum institutor atque perfector, suâ nobis passione promeruit, quod Paulus Apostolus *innuit* dicens : "Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam; et seipsum tradidit pro eâ"; mox subjungens : "Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico, in Christo et in Ecclesiâ" [4].

Cùm igitur Matrimonium in Lege evangelicâ veteribus connubiis per Christum gratiâ præstet, merito inter novæ Legis sacramenta annumerandum, sancti Patres nostri, Concilia et universalis Ecclesiæ traditio semper docuerunt : adversus quam impii homines hujus sæculi insanientes, non solum perperam de hoc venerabili sacramento senserunt, sed de more suo, prætextu Evangelii, libertatem carnis introducentes, multa ab Ecclesiæ catholicæ sensu, et ab Apostolorum temporibus probatâ consuetudine aliena, scripto et verbo asseruerunt, non sine magnâ Christi fidelium jacturâ : quorum temeritati sancta et universalis Synodus cupiens occurrere, ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio exterminandos duxit, hos in ipsos hæreticos eorumque errores decernens anathematismos.

Can. 1. Si quis dixerit, Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicæ sacramentis, a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesiâ inventum, neque gratiam conferre; A. S.

---

[1] Ad meliorem horum Canonum intelligentiam, vide **A. Theiner**, *op. cit.*, t. II, p. 313 sq.

[2] *Gen.*, II, 23; *Ephes.*, V, 31. — [3] *Matt.*, XIX, 6. — [4] *Ephes.*, V, 25-32.

Can. 2. Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nullâ lege divinâ esse prohibitum; A. S.

Can. 3. Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus qui Levitico exprimuntur posse impedire Matrimonium contrahendum, et dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere ut plures impediant et dirimant; A. S.

Can. 4. Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse; A. S.

Can. 5. Si quis dixerit, propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge, dissolvi posse Matrimonii vinculum; A. S.

Can. 6. Si quis dixerit, Matrimonium ratum, non consummatum, per sollemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi; A. S.

Can. 7. Si quis dixerit, Ecclesiam errare cùm docuit et docet, juxta Evangelicam et Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum Matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjuge vivente, aliud Matrimonium contrahere; mœchamque eum qui, dimissâ adulterâ, aliam duxerit, et eam quæ, dimisso adultero, alii nupserit; A. S.

Can. 8. Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cùm ob multas causas separationem inter conjuges, quoad torum, seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit; A. S.

Can. 9. Si quis dixerit, Clericos in sacris Ordinibus constitutos, vel regulares castitatem sollemniter professos, posse Matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiasticâ, vel voto; et oppositum nil aliud esse, quam damnare Matrimonium, posseque omnes contrahere Matrimonium qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum : anathema sit : cùm Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id quod possumus tentari.

Can. 10. Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cælibatûs, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cælibatu, quam jungi Matrimonio; A. S.

Can. 11. Si quis dixerit, prohibitionem sollemnitatis nuptiarum, certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam, ab ethnicorum superstitione profectam, aut benedictiones et alias ceremonias quibus Ecclesia in illis utitur damnaverit; A. S.

Can. 12. Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos; A. S.

Prænotanda.

882. Sacramentum Matrimonii, sicut sacramentum Ordinis, ad bonum non solum individui, sed etiam *societatis* maxime confert. Sicut enim *Ordine* propagantur ministri Dei, qui spiritualem societatem regunt, ita *Matrimonio* sanctificatur unio viri et feminæ, ex quâ gignuntur cives qui utramque societatem efformant, civilem et ecclesiasticam.

Maximi igitur momenti est de sacramento agere quod ad familiarum societatumque felicitatem et prosperitatem valde conducit.

883. 1° **Varia matrimonii nomina.** Matrimonium (*matris munia*) ita appellatur, quia mater in prole suscipiendâ et educandâ majorem operam quam pater regulariter impendit, cùm infans matri "ante partum onerosus, dolorosus in partu, post partum laboriosus fuisse noscatur"[1]. Vocatur etiam *conjugium* (*cum*, *jungere*), quia est veluti commune jugum, cui sponte se submittunt qui matrimonium contrahunt; *connubium*, seu *nuptiæ* (a *nubendo*, id est, velando), quia antiquitus sponsæ, quando viris tradebantur, caput velo, pudoris gratiâ, operiebant[2]; *consortium* (*cum*, *sors*), quod significatur arctissima corporum animorumque societas quâ vir et mulier connectuntur.

884. 2° **Matrimonii definitio.** Matrimonium ut contractus et ut sacramentum spectari potest.

(A) Matrimonium ut **contractus,** definiri potest : *conventio legitima inter virum et mulierem juridice habiles, mutuum et perpetuum jus ipsis conferens, tum ad actus ex se aptos ad generationem prolis, tum ad vitæ communis consortium.*

Dicitur : (a) *conventio legitima*..., id est, inita juxta leges sive naturales sive positivas, quibus matrimonium regitur; *inter personas juridice habiles*, id est, aptas ad talem contractum ineundum.

(b) *Mutuum et perpetuum jus ad actus*... quibus verbis declaratur *primarius finis* matrimonii, videlicet prolis *procreatio* ac consequenter *educatio*. Ad essentiam autem matrimonii non requiritur ut de facto filii gignantur, cum steriles legitime nubant; nec etiam usus matrimonii, cum B. Virgo et S. Joseph legitimo matrimonio conjuncti sint, licet juribus matrimonialibus nunquam usi fuerint; sed sufficit *jus* ad illos actus qui *ex se* apti sunt ad prolis generationem, licet per accidens aliquando generatio non sequatur, vel

[1] **Gregor. IX**, *Decretal.*, l. III, tit. 33, c. 2. — [2] *Gen.*, XXIV, 65.

conjuges jure suo non utantur. Illud autem jus est *mutuum*, ut patet, et *perpetuum*, ut sic excludatur vaga et fornicaria sexuum commixtio.

(c) *Ad vitæ communis consortium* : hic significatur *finis secundarius* matrimonii, mutuum juvamen quod ex utriusque amore et societate exsurgit, juxta illud Scripturæ[1] : "Non est bonum esse hominem solum ; faciamus ei adjutorium simile sibi". — Quapropter conjuges esse debent non solum *una caro*, ut prolem generent, sed etiam *cor unum* et *anima una*, ut sibi invicem adjutorium et solamen afferant.

(B) Matrimonium ut **sacramentum** nihil aliud est nisi ipse contractus ad dignitatem sacramenti evectus[2], et definiri solet : *sacramentum Novæ Legis, quo per consensum contrahentium legitime præstitum, gratia conjugibus confertur ad matrimonii officia rite adimplenda.* Definitio ex infra dicendis magis patebit.

885. 3° **Divisio Tractatûs.** Duo erunt capita : in primo, agemus de ipso *contractu* matrimonii ; in secundo, *de sacramento.*

- De matrimonio ut *contractu.*
  - Ejus natura
    - Consistit in contractu stabili.
    - Essentia contractûs in consensu consistit.
  - Ejus proprietates
    - unitas.
    - indissolubilitas.
  - Corollaria
    - Matrimonii honestas.
    - Virginitatis excellentia.
- De matrimonio ut *sacramento.*
  - Existentia.
  - Natura.
  - Effectus.
  - Potestas leges ferendi circa matrimonium.

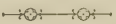

[1] *Gen.*, II, 18.

[2] "Christus Dominus ad sacramenti dignitatem evexit ipsum contractum matrimonialem inter baptizatos". (*Codex*, can. 1012).

Caput I.

DE MATRIMONIO UT CONTRACTU.

886. **Errores confutandi.** Pullulant hodie errores de matrimoniali contractu. (a) Multi, præsertim *evolutionistæ* et *materialistæ*, tenentes hominem a bruto descendere, contendunt *promiscuitatem* inter primos homines viguisse, sicut inter cetera animantia, ita ut viri indiscriminatim commiscerentur feminis feminæque viris, prout se dabat occasio; huic autem promiscuitati successisse *polygamiam* et *polyandriam*, et nonnisi post longa sæcula prævaluisse *monogamiam* [1]. (b) Quibus theoriis innixi, haud pauci hodierni, præsertim inter *socialistas*, favent *unioni liberæ* : juxta ipsos, præcipuus finis unionis inter virum et mulierem est mutua voluptas; ad hanc igitur unionem requiritur et sufficit mutuus amor : qui mutuo se amant, eo ipso jus habent simul cohabitandi; cessante amore, abrumpi debet unio. Proles vero, ex unione liberâ nata, curante Statu civili aletur atque educabitur, absque parentum interventu [2]. (c) Multi tamen, etiam inter evolutionistas, fatentur monogamiam esse perfectiorem ceteris matrimonialibus contractibus, ideoque retinendam, dummodo tamen facile admittatur *divortium*, et conjugibus ita separatis liceat novas nuptias ambire [3].

Contra quos errores catholicam doctrinam exponemus : 1° *de naturâ;* 2° de *proprietatibus* matrimonialis contractûs.

---

[1] **Lubbock**, *The origin of civilization;* **Morgan**, *Systems of consanguinity, affinity and of the human family;* **Mac Lennan**, *Studies in ancient history comprising a reprint of Primitive marriage*, London and New York, 1886; **Giraud-Teulon**, *Les origines du Mariage et de la famille*, Genève et Paris, 1884.

[2] **A. Bebel**, *La femme dans le passé, le présent et l'avenir* (trad. de l'allemand par *H. Ravé*), 1891; **B. Malon**, *Le socialisme intégral*, Paris, 1892, t. I, ch. 7; **G. Renard**, *Le régime socialiste*, 1898, p. 59; **Ch. Albert**, *L'amour libre*, Paris, 1900; aliique quos recenset **Turgeon**, *Le Féminisme français*, Paris, 1902, t. II, p. 259-288.

[3] Ita, inter alios, *Naquet*, *Dumas*, *Paul* et *Victor Margueritte*, aliique infra recensiti ubi de divortio.

Art. I. De naturâ matrimonialis contractûs.

Ad naturam hujus contractûs perpendendam, duo ostendemus : 1° matrimonium consistere in *contractu stabili;* 2° essentiam hujus contractûs in *consensu* reponendam esse.

§ I. De stabilitate matrimonialis contractus.

887. *Thesis :* **Jure naturali et divino, matrimonium non in unione liberâ et revocabili consistere debet, sed in unione ita stabili ut sit ad constituendam familiam apta.** Certum est contra *socialistas* et alios liberæ unionis patronos [1].

Cùm nostra thesis ab iis impugnetur qui revelationis auctoritatem rejiciunt, *historicis* et *philosophicis* primum utemur argumentis, quibus via parabitur argumentis *theologicis.*

888. 1° **Argumenta historica.** Contendunt adversarii unionem sexuum antiquitus fuisse *liberam et promiscuam* [2], ideoque hodiernum modum contrahendi matrimonium, utpote moribus et lege civili tantum inductum, abolendum esse.

Arguunt : (**A**) ex *evolutionis* legibus : supponunt hominem e bruto descendere, et exinde inferunt primos homines a brutorum moribus non fuisse alienos, inter quæ viget unio promiscua, non autem stabilis; (B) ex *præsenti statu incultarum tribuum* quæ, inquiunt, primitivorum hominum mores retinent; apud eas enim, aiunt, viget : (a) sexuum *promiscuitas;* (b) aut saltem ejusdem vestigia manent, qualia sunt : praxis genealogiam filiorum non ex patribus, sed e matribus trahendi; *matriarchatus* seu status in quo mater principali auctoritate gaudet in familiâ; *polyandria* et *polygamia* seu unio plurium simul virorum cum unâ muliere aut vice versâ; (**C**) ex quibusdam *factis antiquis,* quæ videntur esse vestigia primitivæ promiscuitatis, prout erant *sacra prostitutio,* quæ in quibusdam templis florebat, necnon *jus primæ noctis* vel praxis *hospitibus* tradendi propriam uxorem.

889. *Respondemus :* (**A**) *Evolutio,* ad quam provocant adversarii, non est factum, sed *hypothesis* quam præstantis-

[1] Cfr. **Card. Billot,** *De Sacramentis,* t. II, th. 33.

[2] Quorum argumenta recenset et confutat **G. Fonsegrive,** *Mariage et Union libre,* Paris, 1904.

simi *transformistæ* fatentur minime probatam esse, præsertim si de hominis origine agitur, ut dictum est in *Tr. de Deo Creante*, n. 838-839. Inter *evolutionistas* vero, eruditissimi dicunt primos homines non fuisse promiscuitati addictos idque probant ex ipsis *legibus evolutionis*. Nam, teste *Darwin* [1], simii, ex quibus multi evolutionistæ asserunt hominem oriri, promiscuitati non indulgent, sed quidam sunt monogami, alii vero polygami. Siquidem inter eos, sicut inter homines, maxima viget quoad feminas zelotypia, et mares maximo zelo contra alios pugnant ut exclusive possideant feminas quas sibi conjunxerunt. Si igitur inter primos homines viguisset sexuum promiscuitas, hi fuissent ipsis simiis inferiores, neque esset ascensio et profectus, sed potius regressus : quod sane legibus evolutionis aperte contradicit.

890. (B) *De moribus autem incultarum gentium*, si testimonia perpenduntur eorum qui *diu*, et non paucis tantum mensibus, inter eos vixerunt, hæc notatu digna sunt : (a) *promiscuitas* non existit apud incultas tribus nisi *rarissime*, et quidem præsertim ubi perditissimi viri ex Europâ morum corruptionem intulerunt ; fere ubique familia habetur ut fundamentum societatis et præsidium tribûs : quapropter, etiam ubi divortium et polygamia permittuntur, contractus matrimonialis *ex se* stabilis initur ; (b) pariter *exogamia* seu praxis extra familiam et tribum quærendi uxorem [2], usus comparandi uxorem aut dotem ei assignandi ostendunt voluntatem familiam stabilem constituendi ; (c) strictis legibus providetur castitati puellarum et uxorum [3] : in pluribus regionibus remotissima domûs cubicula inhabitant, ne ab alienis aspiciantur ; alibi earum facies mutilationibus deturpatur ne aliis viris placeant ; plerumque puellæ a viris seclusæ manent usque ad nuptias ; quæ ante matrimonium seducuntur harumque corruptores

[1] **Darwin**, *Descent of man*, P. II, ch. 19; *gallice* La Descendance de l'homme, Paris, 1893, t. II, p. 392. Cfr. **Letourneau**, *Evolution du mariage et de la famille*, Paris, 1888, ch. 3; **Westermark**, *Origine du mariage dans l'espèce humaine*, Paris, Guillaumin, 1895, ch. 5-6; **G. Fonsegrive**, *op. cit.*, p. 19-29.

[2] Cfr. **Mgr A. Le Roy**, *La Religion des primitifs*, Paris, 1911, p. 106-109.

[3] **Fonsegrive**, *op. cit.*, p. 21-29.

severis pœnis plectuntur; adulteria autem omnino reprobantur et stricte puniuntur; quæ quidem omnia multum sane a promiscuitate et unione liberâ aliena sunt.

891. (C) *Facta ab adversariis allegata* non necessario promiscuitatem supponunt.

(a) Dicunt quidem apud multas tribus genealogias filiorum non ex viris, sed ex mulieribus deductas fuisse, et *matriarchatum* in usu fuisse. — Factum hujusmodi non fuit universale, sed solum apud quasdam tribus viguit; sat facile explicatur ex eo quod, apud illas gentes, vir per longum tempus absens erat, venandi, piscandi aut bellandi causâ; quapropter infantes, quorum aliquando pater incertus erat, et qui ceteroquin cum matre diutius quam cum patre cohabitabant, maternum nomen accipere solebant. Sed exinde minime sequitur promiscuitatem aut unionem liberam in usu communi fuisse.

(b) *Sacra prostitutio*, quæ in quibusdam templis florebat, necnon *jus primæ noctis*, aut praxis hospitibus tradendi propriam uxorem, aliaque ejusmodi, sunt *abusus*, qui ex innatâ libidine falsoque hospitalitatis conceptu oriuntur, sed dici nequeunt vestigia pristinæ promiscuitatis.

(c) Pauca vero facta *polyandriæ* aut *promiscuitatis*, quæ apud quasdam tribus allegantur, per modum exceptionis se habent, et generalem regulam stabilis matrimonii non infirmant[1] : polyandria habita est ubi feminæ numero pauciores erant quam viri; promiscuitas, ubi exstitit, satis facile explicatur ex quâdam morum corruptione quin necesse sit supponere primos homines huic vitio addictos esse.

892. (D) Ex adverso autem, ex *historiâ antiquorum populorum* constat quamdam *stabilem unionem* inter conjuges antiquitus prævaluisse.

(a) Vetustissimus legum codex, an. circiter 2200 ante Christum ab *Hammourabi*, Babyloniæ rege, conditus, non solum promiscuitatem excludit, sed etiam supponit monogamiam jam prævalere. Contractus matrimonialis *publice* iniri debet; non potest vir concubinam accipere, nisi uxor ejus sit infirma aut sterilis : tunc accedit ad servam quam uxor sibi substituit; si serva sit pariter sterilis,

[1] Quod testatur **Westermarck**, ceteroquin evolutionista, *op. cit.*, ch. 6, p. 128-129 : "Il n'est naturellement pas impossible que, chez quelques peuples, les rapports des sexes aient approché de la promiscuité. Mais il n'y a pas un atome de preuves que la promiscuité ait jamais été une phase générale de l'histoire sociale de l'humanité. L'hypothèse de la promiscuité, au lieu d'appartenir, comme le pense Giraud-Teulon, à la classe des hypothèses que la science peut se permettre, n'a aucun fondement réel, aucun caractère scientifique".

aliam uxorem ducere potest. Divortium quidem permittitur, ad nutum viri : sed si hic uxorem dimittat absque sufficienti ratione, ipsi dotem restituere debet, immo quandoque quamdam compensationem ei præbere. Adulterium, incestus, stuprum stricte sub gravibus pœnis prohibentur [1].

(b) Apud *Ægyptios*, etsi polygamia et divortium sub aliquot restrictionibus permittebantur, generatim consuetudo prævalebat unicam uxorem ducendi, ut tradit *Herodotus;* ceteroquin unio libera minime agnoscebatur, sed adulterium lege civili stricte prohibebatur [2].

(c) Apud *Indos*, quindecim sæculis ante Christum, unica ducebatur legitima uxor, quæ nunquam dimitti poterat, plures tamen permittebantur concubinæ. Promiscuitas vero minime admittebatur; nam adulterium habebatur tamquam unum e tribus majoribus peccatis. Postea tamen viris licentia data fuit dimittendi uxorem, si hæc sterilis esset aut filias tantum peperisset, aut defectibus laboraret quos vir tolerare nequibat [3]. (d) In *Sinensi* imperio, juxta legem Confucii, una tantum accipi debet legitima uxor; divortium quidem permittitur viro, sed solum ob gravem causam a lege determinatam. (e) Apud *Græcos Romanosque*, non obstante divortio, prævalet monogamia, et adulterium etiam viri ut aliquid indecorum et turpe existimatur; spurii non sunt familiæ membra, nec in cultu domestico partem habere possunt. Attamen concubinatus sub quibusdam conditionibus lege permittitur [4]. Quam honorabile haberetur matrimonium apud Romanos, constat ex modo quo apud veteres jurisperitos definitur [5] : "Consortium omnis vitæ, individua vitæ consuetudo, divini et humani juris communicatio".

Ex his testimoniis aliisque permultis quæ adduci possent, luculenter constat apud antiquas gentes non prævaluisse sexuum promiscuitatem nec unionem liberam, sed eam viri et mulieris unionem quæ ad familiam constituendam apta est.

893. 2° **Argumenta philosophica.** Ex ipsis matrimonii finibus logice infertur matrimonium aliquam stabilitatem postulare.

---

[1] *Mémoires publiés sous la direction de M. de Morgan*, t. IV, Textes élamites-sémitiques, 2e série, par le **P. Scheil**, Paris, Leroux, 1902, p. 145-150.

[2] **J. G. Wilkinson**, *A popular account of the ancient Egyptians*, London, 1854, t. II, p. 224; **Maspero**, *Histoire ancienne des peuples d'Orient*, éd. in-4°, Paris, 1897, t. II, p. 502-503.

[3] **La Mazelière**, *Essai sur l'évolution de la civilisation indienne*, Paris, Plon, 1902, t. I, Introd.; t. II, pp. 15, 306, etc.

[4] **F. de Coulanges**, *La Cité antique*, l. II, ch. 2-3; **Denis**, *Histoire des théories morales dans l'antiquité*, Paris, 1856, t. I, p. 69-73. — Spartæ, juxta Lycurgi leges, eadem mulier a pluribus fratribus possideri poterat; Cfr. **Fonsegrive**, *op. cit.*, p. 56. — [5] *Digest.*, XXIII, 2 (*Modestin.*)

(A) *Primarius* matrimonii finis est *prolis procreatio* et *educatio :* ad hoc enim instituta est sexuum diversitas et societas conjugalis ut propagaretur genus humanum, prout ipsa natura indicat; aliunde, conceptâ prole, jure naturæ officium conjugibus incumbit filios rectè educandi, eis præbendo non solum victum, sed etiam cibum intellectualem et moralem, quem juniores propriis viribus nonnisi ægre et post longum tempus sibi comparare possent. Atqui ad utrumque requiritur *stabilis* parentum unio [1], nec sufficit unio promiscua aut etiam libera. Nam : (a) quoad prolis *generationem*, experientiâ constat feminas, quæ pluribus viris commiscentur, raro concipere; atqui unio *libera* et ad *nutum rescindibilis*, datâ mutabilitate humanæ voluntatis, sæpe aliquam promiscuitatem inducet ac voluntariam sterilitatem : tunc enim voluptas potiusquam proles quæritur. (b) Majorem adhuc stabilitatem requirit prolis *recta educatio :* 1) educatio *physica :* nam ultimis mensibus prægnationis, tempore partûs et lactationis, femina concursu maris indiget ad suis et prolis necessitatibus providendum; 2) educatio *intellectualis* et *moralis*, ad quam puer indiget non tantum *suæ matris* amore suavi sed etiam *sui patris* gravi auctoritate et prudentiâ.

[1] Quod lucide exponit S. Thomas, *Contra Gentiles*, lib. III, c. 122, ubi ostendit, ex comparatione inter bruta et hominem, matrimonium inter homines stabile esse debere. Animadvertit siquidem animalia simul commanere quousque necessarium est ad prolis educationem et instructionem, sicut patet in quibusdam avibus, quarum pulli non statim postquam nati sunt possunt sibi cibum quærere. "Manifestum est autem, inquit, quod in specie humanâ, femina minime sufficeret ad prolis educationem, cùm necessitas humanæ vitæ multa requirat, quæ per unum solum parari non possunt... Rursus considerandum est quod, in specie humanâ, proles non indiget solâ nutritione quantum ad corpus, ut in animalibus, sed etiam instructione quantum ad animam; nam alia animalia naturaliter habent suas prudentias quibus sibi providere possint; homo autem ratione vivit, quem per longi temporis experimentum ad prudentiam pervenire oportet : unde necesse est ut filii a parentibus quasi jam expertis instruantur, nec hujus instructionis sunt capaces mox geniti, sed post longum tempus, et præcipue cùm ad annos discretionis pervenerint. Ad hanc etiam instructionem longum tempus requiritur; et tunc etiam propter impetus passionum, quibus corrumpitur æstimatio prudentiæ, indigent non solum instructione, sed etiam repressione. Ad hoc autem mulier sola non sufficit, sed magis in hoc requiritur opus maris, in quo est et ratio perfectior ad instruendum, et virtus potentior ad castigandum. Oportet igitur in specie humanâ non parvum tempus assistere promotioni prolis, sicut in avibus, sed per magnum spatium vitæ".

894. *Objiciunt* quidem *Socialistæ* munus parvulos educandi incumbere Statui qui omnes infantes colliget et educandos nutricibus tradet.

Resp. Ipsa natura manifeste ostendit physicæ ac moralis educationis opus ab *ipsis parentibus* primario peragendum esse, in quantum fieri potest. (a) Revera natura matri *ubera* dedit ad lactandos filios, patri vires ad victum aliaque vitæ necessaria quærenda: utrique parenti *amorem* simul tenerum ac generosum, vi cujus non solum sua, sed etiam seipsos et propriam vitam pro salute prolis libenter tradunt : parentes enim filios suos merito considerant tanquam *suî extensionem*. (b) Idem dici potest de educatione *morali :* parentibus enim inditus est quidam naturalis instinctus et amor, vi cujus natorum *suorum* mentem introspicere eorumque propensiones detegere et in bonum dirigere valent; aliunde nativâ quâdam inclinatione infantes *suorum* parentum mandatis et consiliis libentius obediunt quam extraneorum. Officium igitur filios educandi primario parentibus incumbit, et ex ipso generationis actu naturaliter dimanat, ideoque unionem ex se stabilem supponit.

895. (B) *Secundarius* finis matrimonii est *mutuum conjugum adjutorium* et *concupiscentiæ remedium.* (a) Naturali quodam instinctu vir et mulier speciali amoris vinculo sibi invicem conjungi expetunt, " ut alter alterius ope adjutus vitæ incommoda facilius ferre et senectutis imbecillitatem sustentare queat " [1]. Ratio est quia vir et femina *se invicem complent* non solum in ordine ad generationem prolis, sed etiam quoad *mutuum juvamen et solatium :* dotes unius sunt veluti complementum alterius qualitatum; vir itaque naturali quodam instinctu societatem quærit mulieris, quæ et ipsa viri societate delectatur. Atqui hoc mutuum juvamen sibi præbere non possunt nisi contractu *ex se stabili* familiam constituere valeant, familiæque legitima gaudia percipere; si enim unio est libera et ad nutum revocabilis, conjuges merito timent ne mox abrumpatur, simulque amittatur felicitas quæ ex intimâ unione sive conjugum inter se sive parentum et filiorum oriebatur.

896. (b) Alius *secundarius* matrimonii finis est *concupiscentiam sedare* et *refrænare.* In statu naturæ lapsæ, sæpe exardescit concupiscentia, et nonnisi ægre inter limites continetur quos exigunt tum sanitas corporis tum morum

[1] *Catech. Rom.*, De sacram. matrim., n. 12.

honestas. Jamvero *matrimonium stabile* compescit et refrænat concupiscentiam intra limites honestatis. Ex unâ parte, per legitimum matrimonii usum sedatur concupiscentiæ ardor; et ex alterâ, copula non habetur nisi cum personâ in cujus corpus legitima potestas tradita fuit, cui fides in conjugio debetur, et quidem eo modo qui aptus sit ad prolem procreandam. — Si vero admittitur *unio libera* ad nutum revocabilis, concupiscentia, nedum temperetur, haud parum augetur spe novas uniones ineundi novasque voluptates experiendi, cum maximo corporis animæque detrimento.

Inspectis igitur finibus matrimonii sive primario sive secundariis, patet unionem conjugalem non promiscuam aut liberam esse debere, sed eâ stabilitate gaudere quæ ad familiam constituendam requiritur.

897. 3° **Argumentis theologicis** confirmatur. (a) Deus, primo homine creato, videns bonum non esse hominem manere solum, fecit ei adjutorium simile sibi. Tulit igitur unam de costis Adami dormientis, eamque in mulierem ædificavit et adduxit ad Adam. Qui dixit : " Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ; hæc vocabitur virago quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne unâ " [1]. Ibi enim quinque præsertim declarantur : 1) mulieris *formatio a Deo facta*, ut hæc fieret primi hominis socia et adjutorium ipsi simile; 2) *unio intima* quæ inter virum et mulierem existere debet tum ad generationem prolis tum ad vitæ consortium; 3) quædam tamen *mulieris a viro dependentia*, quia hæc de viro sumpta est; 4) *unitas* vinculi matrimonialis : erunt enim *duo* in carne *unâ;* 5) ejusdem *stabilitas :* relinquet homo patrem suum et matrem et adhærebit uxori suæ. Merito itaque ait *Leo XIII* [2] : " Illa viri et mulieris conjunctio, quo sapientissimis Dei consiliis responderet aptius, vel ex eo tempore duas potissimum, easque in primis nobiles, quasi alte impressas et insculptas præ se tulit proprietates, nimirum *unitatem* et *perpetuitatem* ".

[1] *Gen.*, II, 18-24. — [2] Encycl. *Arcanum.*

(b) Fatemur equidem hanc excellentem conjugii formam apud ipsos Judæos adulteratam fuisse, præcipue per polygamiam et divortium. Attamen unio conjugum, etiam quando plures permittebantur uxores, ad filios procreandos et familiam constituendam primario ordinabatur, ut constat ex totâ historiâ populi israelitici, apud quem familiæ stabiles tutissimum nationis præsidium habebantur. Insuper uniones vagæ et liberæ stricte prohibebantur; ita morte puniebantur puellæ quæ, nuptiarum tempore, suam virginitatem amisisse deprehendebantur, necnon ii qui adulterium committebant [1].

(c) *Christus* autem matrimonium christianum ad pristinam *unitatem* et *indissolubilitatem* revocavit; interrogatus enim num liceret uxorem repudiare, respondit id non licere, quia Deus ab initio dixit : " Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et *adhærebit uxori suæ*, et erunt *duo* in carne *unâ*. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit homo non separet " [2]. Quod et tradit *S. Paulus*, asserens adulteram esse mulierem quæ, vivente viro, fuerit cum alio viro [3], unitatem matrimonii ita declarans [4] : " Unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat ". Jamvero unitas et indissolubilitas matrimonialis contractûs uniones vagas et liberas omnino excludunt.

(d) Hanc Magistri doctrinam Ecclesia non tantum retinuit, sed etiam totis viribus in praxim adducere sategit, indesinenter docens nuptias ineundas esse non libidinis causâ, sed ad filios procreandos et christiane educandos, necnon ad mutuum juvamen et solatium. Quod. inter alios, *S. Augustinus* declarat, de uxoribus scribens [5] : " Ad hoc enim nuptæ sunt, ut illa concupiscentia redacta ad legitimum vinculum, non deformis et dissoluta fluitaret, habens de se ipsâ irrefrenabilem carnis infirmitatem, de nuptiis autem indissolubilem fidei societatem; de se ipsâ progressum immoderate coeundi, de nuptiis modum caste procreandi ". — Quam strenue vero Ecclesia contra regum ac populorum libidinem dimicaverit ad sanctitatem et perpetuitatem vinculi matrimonialis tuendam, infra exponemus, n. 926 sq.

[1] *Deut.*, XXII, 20-22. — [2] *Matth.*, XIX, 4-6.
[3] *Rom.*, VII. 3.
[4] *I Cor.*, VII, 2. — Quod fusius infra probatur, nn. 709, 716 sq.
[5] *De bono conjugali*, cap. 5, *P. L.*, XL, 377.

Conclusio. Legi naturali simul et divinæ adversantur *fornicatio* et *unio libera* et *temporaria*, quippe quæ non solum lege divinâ prohibeantur, sed etiam essentialibus matrimonii finibus opponantur, ut constat ex dictis, n. 893 sq.

§ II. De essentia contractus matrimonialis [1].

898. 1° **Status quæstionis.** Ex dictis jam inferre licet essentiam matrimonii, ut *contractûs*, consistere in *consensu mutuo*, quo vir et mulier, ceteroquin ad matrimonium *habiles*, sibi invicem tradunt *de præsenti* [2] *jus* stabile in corpus proprium ad prolem generandam, et ad vitæ communis consortium.

Quidam tamen auctores antiqui docuerunt non solum consensum sufficere, sed *copulam* necessariam esse ad *perfectum* matrimonium constituendum : "Sciendum est, ait *Gratianus* [3], quod conjugium in desponsatione initiatur, commixtione perficitur. Unde inter sponsum et sponsam conjugium est, sed *initiatum*, inter copulatos est conjugium *ratum*". Pauci commentatores Gratiani longius processerunt, docendo copulam requiri ad *essentiam* matrimonii. Hanc opinionem renovavit *Freisen*, scribendo contractum matrimonialem nihil aliud esse nisi promissionem futuræ copulæ, ideoque a sponsalibus non differre; matrimonium autem proprie dictum fieri per copulam affectu maritali habitam [4]. — Verum est quidem matrimonium simpliciter ratum non esse tam perfecte indissolubile quam matrimonium consummatum, ut infra dicetur; est tamen verum et proprie dictum matrimonium, ut fert communis et certa sententia.

899. 2° *Thesis :* **Matrimonium essentialiter consistit in consensu de præsenti quo traditur jus ad copulam, non autem in ipsâ copulâ.** Certum est.

(**A**) Id enim sæpe docent *Patres*, dum scribunt Mariam et Joseph fuisse *vere conjuges*, etsi nunquam usi fuerint

---

[1] **S. Thom.**, *Supplem.*, q. 45-48; **Sanchez**, lib. II-V; **Salmantic.**, cap. 6-7; **Billuart.**, diss. III, a. 1-5; **S. Alphons.**, n. 885-896; **Carrière**, n. 455-505; **Gasparri**, n. 770-870; **Rosset**, t. I, n. 88-237; **Pesch**, n. 731-752; **Billot**, th. 34-35; **Ball. P.**, n. 262-305 (ed. 3ª); **Wernz**, S. J., *Jus Decretal.*, t. IV, Jus Matrimoniale [2], Romæ, 1912, n. 45-47, et n. 291-306.

[2] Dicitur *de præsenti*, quia consensus *de futuro* sufficit quidem ad *sponsalia*, non autem ad matrimonium.

[3] Dictum in Caus. 27, q. 2, c. 34; cfr. c. 45. — Ibi vox *ratum* ex contextu significare videtur matrimonium quod nullo modo dissolvi potest.

[4] *Archiv für kathol. Kirchenrecht*, LIV, 1885, p. 361 sq. — Quem tamen errorem postea retractavit in eodem periodico, LXVII, 1892, p. 381 sq.

matrimonio : ita, v. g., *Origenes, S. Basilius, S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Augustinus* [1].

Hunc audire sufficiat, qui aliorum contrahit doctrinam : " Quibus vero placuerit ex consensu, ab usu carnalis concupiscentiæ in perpetuum continere, absit ut inter illos vinculum conjugale rumpatur; immo firmius erit quo magis ea pacta secum inierint, quæ charius concordiusque servanda sunt, non voluptuariis nexibus corporum, sed voluntariis affectibus animorum. Neque enim fallaciter ab angelo dictum est ad Joseph : " *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam* ". Conjux vocatur ex primâ fide desponsationis, quam concubitu nec cognoverat, nec fuerat cogniturus ; nec perierat, nec mendax manserat conjugis appellatio, ubi nec fuerat, nec futura erat carnis ulla commixtio ".

(B) Idem diserte docent Pontifices et Concilia, dum statuunt matrimonium libero contrahentium consensu perfici. Ita *Nicolaus I* [2] : " Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur. Qui consensus si in nuptiis solus forte defuerit, cetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, Joanne Chrysostomo magno Doctore testante, qui ait : *matrimonium non facit coitus, sed voluntas* ". Ad rem *Tridentinum* [3] : " Dubitandum non est clandestina matrimonia *libero contrahentium consensu* facta, rata et vera esse matrimonia ". Postea declarat matrimonium *ratum*, non consummatum, per sollemnem religionis professionem dirimi; jamvero non dirimitur contractus, nisi jam existat. Hinc *Benedictus XIV* ait : " Qui affirmant B. Virginis matrimonium cum S. Joseph in solis sponsalibus constitisse, ii *temere falsoque* opinantur. Itaque pro certo tenendum est matrimonium inter eos contractum fuisse verum et ratum " [4].

[1] **Origenes**, *homil.* VI in Luc., *P. G.*, t. XIII, p. 1814 sq.; **S. Basilius**, *De sanctâ Christi generatione*, n. 3-5, *P. G.*, t. XXXI, p. 1463-1467; **S. Ambrosius**, *De instit. virg.*, c. 6, n. 42, *P. L.*, t. XVI, p. 316; **S. Hieron.**, *Contra Helvid.*, n. 4, *P. L.*, t. XXIII, p. 185; **S. August.**, *De nuptiis et concup.*, l. I, n. 12, *P. L.*, t. XLIV, p. 420.

[2] Ap. **Mansi**, *Concilia*, t. XV, p. 403.

[3] Sess. XXIV, de Reformat. matrim., c. 1.

[4] *De Synodo diœces.*, l. XIII, c. 32, n. 13.

(C) *Ratio* cur contractus matrimonialis non consistat directe in usu seu copulâ, sed in *consensu* quo traditur *jus* ad copulam, exponit *S. Thomas* : " Unus non accipit potestatem in eo quod est libere alterius nisi per ejus consensum. Sed per matrimonium accipit uterque conjugum potestatem in corpus alterius... cùm prius uterque liberam potestatem sui corporis haberet. Ergo consensus facit matrimonium ".

900. 3° **Corollaria.** (a) Matrimonium est impossibile inter personas quæ non sunt aptæ ad generandum, ut eunuchi [1], quippe quæ tradere non valeant *jus* ad copulam.

(b) Illicitum, immo et nullum est matrimonium in quo *positive* excluderetur a contrahentibus finis primarius matrimonii, nempe *jus* ad actus de se aptos ad generationem : fines enim secundarii ad finem principalem referri debent, ita ut hoc *voluntate* excluso, jam non habeatur verum matrimonium.

(c) Licitum est et validum, etsi minus perfectum, matrimonium contrahere eo solo fine explicito, non exclusivo tamen, ut pauperies amoveatur, adjutorium et solamen inveniantur, passiones quiescant, licita delectatio habeatur. Eo ipso enim quod non excludatur ab intentione opus generationis, implicite intenditur, et finis proprius matrimonii salvatur.

Art. II. De proprietatibus matrimonii.

Matrimonium, prout a Deo fuit institutum et apud Christianos viget, duabus fulget proprietatibus, *unitate* et *indissolubilitate*, de quibus seorsim dicemus.

§ I. De matrimonii unitate.

901. **Prænotanda.** Unitas matrimonii consistit in conjugali unione unius viri cum unâ muliere. Huic opponuntur *polyandria* et *polygamia simplex*. Prior est conjunctio unius uxoris cum pluribus viris; posterior est conjunctio unius viri cum pluribus uxoribus.

Pauca præmittimus de *polyandriâ*, quæ raro admodum existit [2]. *Polyandria simultanea*, seu conjugalis unio unius

[1] **Sixtus V**, Constit. *Cum frequenter*, 22 junii 1587.

[2] Quædam polyandria viguit et adhuc viget apud quasdam tribus, præsertim ubi pauciores sunt feminæ quam viri. Aliquando res ita se habebat : quando femina duxerat primogenitum, ejus minores fratres ad eam successive accede-

uxoris cum pluribus viris simul, juxta omnes, juri naturali saltem *secundario* repugnat. Licet enim stricte loquendo absolute impossibilem non reddat procreationem et educationem prolis, adversatur tamen præcipuis matrimonii finibus : (**a**) *procreationi* prolis, nam mulieris fecunditas, licet per carnale commercium cum pluribus viris non omnino destruatur, maxime tamen minuitur; (**b**) *educationi* prolis, quia incertum reddit patrem, proindeque incertam ejus obligationem filios educandi; (**c**) *subjectioni* naturali quâ mulier viro subdi debet; nemo enim potest perfecte pluribus simul dominis servire [1]. — Nunc fusius de *polygamiâ*.

I. De polygamiâ simultaneâ [2].

902. **Status quæstionis.** Polygamia, ante Christum, apud plerosque populos vigebat, etsi non omnes viri essent polygami. Hodie etiam apud Infideles prævalet, præsertim inter ditiores qui plures mulieres alere possunt. Sed apud Christianas gentes *monogamia* tanquam familiæ fundamentum agnoscitur.

Attamen *Lutherus* docuit simultaneam polygamiam, etiam sub N. Lege, licitam esse, et, asssentientibus P. Melanchtone et M. Bucero, Philippo Hessiæ Landgravio benigne indulsit ut, vivente adhuc legitimâ uxore, aliam duceret, Margaritam de Saal. Eumdem errorem propugnârunt *Anabaptistæ*, nostroque sæculo *Mormones* [3], qui novissime tamen declarârunt se polygamiæ valedixisse, ut sic Statûs legibus sese submitterent. — Ex adverso autem *Calvinus* contendebat simultaneam polygamiam, etiam sub V. Testamento, illicitam fuisse, ideoque veteres Patriarchas, qui plures

bant, juxta quasdam præfinitas regulas et consuetudines; quandoque autem duo aut tres viri eamdem uxorem ducebant, simulque in eâdem domo convivebant. Sed hujusmodi facta raro occurrunt, et inter maritos generatim unus est principalis, qui toti domui præest. Sed etiam apud illas tribus, plerumque prævalet monogamia. — De extensione et causis polyandriæ erudite disserit **Westermarck**, *op. cit.*, ch. 20-22, p. 425-485.

[1] **S. Thom.**, *Supplem.*, q. 65, a. 1, ad 8.

[2] **S. Thom.**, *Supp.*, q. 65, a. 1-2; **Bellarm.**, c. 10-11; **Drouin**, l. IX, q. III, c. 1; **Billuart**, diss. V, a. 1; **Perrone**, l. III, c. 1, a. 2-4; **Carrière**, p. II, sect. 2, c. 1; de **Augustinis**, a. 7; **Palmieri**, th. 13 sq.; **Billot**, th. 40; **Watkins**, *Holy Matrim.*, ch. IX, p. 591 sq.

[3] De *Mormonibus*, qui se ipsos vocant " The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints " vide *Book of Doctrine and Covenant* (1880), *Book of Mormons* (1881); *Encyclop. Britan.* with American Supplement; **W. R. Harris**, *Mormons*, in *Cathol. Encycl.*, New-York, t. X, p. 570-574.

simul uxores habebant, adulterii reos fuisse. Quam ut confutarent calumniam, nonnulli theologi dixerunt polygamiam juri naturali non esse oppositam, nec ante legem evangelicam fuisse jure divino prohibitam.

903. *Thesis :* **Polygamia simultanea, legis naturæ secundariis præceptis et institutioni primævæ contraria, sed Patriarchis post diluvium permissa, a Christo prohibita est.**

(A) *Polygamia simultanea juri naturali non primario, sed secundario adversatur.* Ita communiter. Res enim ita se habet, si polygamia, licet primarium matrimonii finem salvans, secundariis finibus nocet. Atqui polygamia (a) neque totaliter tollit neque aliqualiter impedit *primum* matrimonii finem, cùm unus vir sufficiat pluribus uxoribus fœcundandis, et educandis filiis exinde natis; (b) *secundarios* autem fines non totaliter tollit quidem, sed multum impedit; etenim : 1) non facile potest esse *pax* in familiâ, ubi uni viro plures uxores junguntur, cùm non possit unus vir pluribus uxoribus æque placere : unaquæque videlicet ad se viri affectum trahere conabitur, et si vir non omnes æquali amore prosequatur (quod vix fieri potest), inde orientur jurgia, paci inimica, ut constat ex Patriarcharum historiâ. 2) Timendum est pariter ne maritus, in prædilectæ uxoris filios præcipue intentus, ceteros negligat. 3) Tandem tertius matrimonii finis, scilicet remedium concupiscentiæ, haud raro frustrabitur, cùm unus vir non possit simul pluribus uxoribus satisfacere. Pluralitas igitur uxorum non primario, sed secundario juri naturali adversatur.

904. (B) *Polygamia simultanea primævæ matrimonii institutioni contraria est.* Ita communius. Etenim : (a) quando Deus hominem creavit, *unum* fecit virum et *unam* mulierem [1]; jamvero, ut recte observat *S. Chrysostomus* [2], si Dominus voluisset ut vir unus pluribus uxoribus jungeretur, dum unum hominem fecit, multas fecisset mulieres. Postea vero Adamus, videns Evam, exclamavit : " Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit *uxori suæ;* et erunt *duo* in carne *unâ*"; ibi autem, ut ait *Inno-*

[1] *Gen.*, II, 7, 22. — [2] *Hom. 62*, al.-63, in *Matt.*, n. I, *P. G.*, LVIII, 597.

cent. III[1], "non dixit tres vel plures, sed duo; nec dixit adhærebit uxoribus, sed uxori"; quæ quidem polygamiam excludunt.

(b) Hinc, ante diluvium, solus Lamech dicitur duas uxores habuisse, et propterea a Patribus severe reprehenditur; sic *Nicolaus I* scribit[2]: "*Adulterii* autem flagitium, quod Lamech omnium *primus* in duabus uxoribus perpetravit, nonnisi sanguine Christi abolitum exstitisse"

(c) Propterea *Innocent. III* (l. cit.) ait: "Nec ulli unquam licuit insimul plures uxores habere, nisi cui fuit divinâ revelatione concessum"; quæ quidem verba manifeste supponunt lege primitivâ prohibitam fuisse polygamiam.

905. (C) *Polygamia tamen, post diluvium, patriarchis et Judæis sub lege mosaicâ permissa fuit, immo valde probabiliter ipsis Gentilibus.* (a) *Patriarchæ* enim, qui Dei amicitiâ fruebantur, ut Abraham, Jacob, aliique, plures habuerunt uxores, nec propterea reprehenduntur, sed potius ut viri pietate insignes exhibentur. (b) *Lex mosaica* supponit pariter uxorum pluralitatem licitam esse, cùm statuat æquiparandos esse filios ex utrâque uxore natos[3]. Revera Elcana[4], David[5], Joas[6], aliique viri plures habuerunt uxores, et dum David graviter castigatur propter adulterium cum Bethsabe, uxore Uriæ, nunquam reprehenditur propter alias uxores quas duxerat.

906. *Objicitur* quasdam ex his uxoribus *concubinas* vocari ideoque non fuisse legitimas. — Sed in Scripturâ aliquando legitimæ uxores dicuntur concubinæ: sic Agar et Cethura nunc uxores, nunc concubinæ dicuntur[7]. Siquidem, apud Antiquos, duo genera uxorum distinguebantur: aliæ ducebantur non solum ad procreationem prolis, sed etiam ad societatem omnium bonorum et domûs gubernationem, et hæ *matresfamilias* vocabantur; aliæ autem solum ad generationem prolis, et hæ uxores secundariæ seu concubinæ dicebantur.

(c) Ratio autem præcipua cur polygamia, post diluvium, permissa fuit, erat multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ. Nam, ut ait *S. Thomas*[8]: "Semper principalior finis magis observandus est quam secundarius,. Unde cùm bonum prolis sit principalis matrimonii finis, ubi prolis multiplicatio necessaria erat, debuit

[1] *Decretal.*, l. IV, t. 19, cap. *Gaudemus*, de Divort.
[2] Ad Consulta Bulgar., n. 51, ap. **Harduin**, *Act. Concil.*, t. V, p. 371.
[3] *Deut.*, XXI, 15. — [4] *I Reg.*, I, 2. — [5] *II Reg.*, II, 2.
[6] *II Parap.*, XXIV, 3 sq. — [7] *Gen.*, XVI, XXV. — [8] *Supplem.*, q. 65, a. 2.

negligi ad tempus impedimentum quod posset in secundariis finibus evenire".

Communiter a theologis traditur dispensationem a lege primitivâ de unitate matrimonii nonnisi post diluvium datam fuisse : nil tamen certi hâc de re definiri potest. Nec necesse fuit ut dispensatio in scriptis exprimeretur; nam lex de unitate uxoris, ut animadvertit *S. Thomas* (loc. cit.), non fuerat verbo aut litteris tradita, sed cordi impressa, et ideo dispensatio fieri potuit per inspirationem internam, quæ quidem principaliter patribus sanctis facta est, et per eorum exemplum ad alios derivata. Exinde etiam colligi potest, cum *Bellarmino* aliisque contra *Sanchez*, eamdem dispensationem datam esse Gentilibus; cùm enim tempore patriarcharum concessa fuerit, nulla est ratio cur ad solos Judæos limitata fuerit, eo magis quia difficilius erat paganis quam Israelitis perfectam matrimonii unitatem servare. Hinc Esther conjuncta est Assuero jam uxorem habenti nec propterea reprehenditur; ita pariter Abimelech, qui uxorem habebat, Saram ducere voluit, nec vituperatus est nisi quia uxorem alterius tulerat.

907. (D) *Polygamia simultanea jure divino sub N. Lege prohibita fuit.* De fide est ex *Tridentino*[1] : " Si quis dixerit licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nullâ lege divinâ esse prohibitum, A. S."

Probatur : (a) *Script.* 1) *Christus* enim matrimonium ad primam suam institutionem revocavit : nam, interrogatus num liceret uxorem repudiare, respondit non licere, hancque addidit rationem : " Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhærebit *uxori suæ*, et erunt *duo* in carne unâ : itaque jam non sunt duo, sed una caro "[2]. Atqui primæva matrimonii institutio polygamiam excludebat ex jam dictis, et ex verbis ipsius Christi : " erunt *duo* in carne unâ ". Confirmatur aliis Domini verbis : " Qui dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, mœchatur "[3]; nam ideo mœchatur dimittens uxorem et alteram ducens, quia prior non desinit uxor esse; atqui quando non est dimissa, a fortiori remanet uxor; ergo qui alteram ducit vere mœchatur. 2) *S. Paulus*, quoties de matrimonio loquitur, illud supponit esse unius viri cum unâ uxore, et ait : " Mulier vivente viro vocabitur adultera, si

[1] *Trident.*, sess. XXIV, can. 2. — [2] *Matt.*, XIX, 3 sq.
[3] *Luc.*, XVI, 18; *Matt.*, XIX, 9.

fuerit cum alio viro" [1]; porro, ex eodem Apostolo [2], paria sunt conjugum jura : "Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir : similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier"; ergo nec vir potest, vivente uxore, aliam ducere.

908. (b) *Patrum* testimonio constantique *Ecclesiæ praxi.* 1) Ita *S. Augustinus* [3] scribit in Ecclesiâ præceptum esse "ut nec sterilem conjugem fas sit relinquere, ut alia fœcunda ducatur. Quod si quisquam fecerit... lege Evangelii reus est adulterii". 2) *RR. Pontifices* unitatis matrimonii strenui vindices semper exstiterunt, etiam contra Principum lasciviam : ita, sæc. IX, *Nicolaus I* Lotharium regem, duarum simul uxorum sponsum, palam reprehendit, Episcoposque, qui in Conc. Metensi primi matrimonii vinculum dissolverant, deposuit [4].

Duo tamen facta in contrarium allegantur. 1) *Socrates* refert [5] Valentinianum imperatorem duas simul uxores habuisse, et statuisse ut idem cuilibet volenti liceret. — Sed testimonium hujusmodi communiter ab eruditis rejicitur, tum quia nonnulla in hâc narratione falsa sunt, tum quia Ammianus Marcellinus, licet Valentiniano satis infensus, illum laudat [6] quod "omni pudicitiæ cultu domi castus et foris esset". Aliunde factum hujusmodi, etiamsi verum, nihil probaret contra unanimem omnium sæculorum traditionem. 2) Objicitur etiam responsum *Gregorii II* [7] declarantis licere viro aliam uxorem ducere, quia hæc, ob infirmitatem corporis, debitum reddere non valebat. Verum dubitatur pariter de hujus responsi genuinitate, quod sedulo in archivis romanis quæsitum fuit, nec tamen inventum; si autem authenticum esset, forsan intelligi posset de impotentiâ quæ matrimonium invalidum facit. Ceteroquin correctores Romani de hoc decreto notârunt : "Illud Gregorii sacris canonibus, immo evangelicæ et apostolicæ doctrinæ penitus invenitur adversum"; nil igitur exinde contra constantem Ecclesiæ doctrinam praximve colligi potest.

[1] *Rom.*, VII, 3. — [2] *I Cor.*, VII, 2 sp.

[3] *De Nuptiis*, l. I, c. 10, n. 11, *P. L.*, XLIV, 420.

[4] **J. Roy**, *Saint Nicolas I*, Paris, Lecoffre, ch. 3. — [5] *Histor.*, l. IV, c. 31.

[6] Lib. XXX, circa finem.

[7] *Epist.* 13 ad S. Bonif., ap. **Labbe**, t. VI, col. 1448. En textus, qualis allegatur : "Nam quod proposuisti, quod si mulier infirmitate correpta non voluerit debitum viro reddere, quid ejus faciat jugalis? Bonum esset si sic permaneret, ut abstinentiæ vacaret. Sed quia hoc magnorum est, ille qui se non poterit continere, nubat magis : non tamen subsidii opem detrahat ab illâ quam infirmitas præpedit". Cfr. **Kurth**, *S. Boniface*, Paris, Lecoffre, p. 55.

II. De polygamiâ successivâ [1].

909. Polygamiam successivam, seu secundas et ulteriores nuptias, tanquam jure divino illicitas damnaverunt olim *Montanistæ*, quibus adhæsit *Tertullianus* (De Monogamiâ), necnon *Novatiani*. Nonnulli Patres, præsertim Græci, de secundis et præsertim tertiis ulterioribusque nuptiis nimis dure locuti sunt. Immo, apud Græcos, jam a sæc. X, *jure ecclesiastico*, quartæ nuptiæ tanquam invalidæ habentur [2].

910. *Thesis :* **Polygamia successiva, licet minus Ecclesiæ probata, jure divino est licita, nec unquam in Ecclesiâ latinâ fuit universim prohibita.** Certum est.

(**A**) *Script.* S. Paulus diserte affirmat iteratas nuptias, mortuo priore conjuge, licitas esse : " Mulier, si mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro " [3]; " Dico autem non nuptis et viduis : bonum est si sic permanserint sicut et ego. Quod si se non continent, nubant; melius est enim nubere quam uri " [4]. Immo alibi [5] juniores viduas hortatur ut iterum nubant : " Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratiâ ". Ex quibus patet, juxta mentem Apostoli, melius esse quidem in statu virginitatis vel viduitatis manere, sed tamen nuptias virginibus et viduis licere, immo aliquando expedire ad refrænandam concupiscentiam.

911. (**B**) *Tradit.* (**a**) Doctrinam Apostoli explicans, *S. Augustinus* scribit [6] :

" De tertiis et de quartis et de ultra pluribus nuptiis solent homines movere quæstionem. Unde, ut breviter respondeam, nec ullas nuptias audeo damnare... Quis enim sum, qui putem definiendum,

---

[1] **S. Thom.**, *Supp.*, q. 63; **Drouin**, l. IX, q. III, c. 2; **Billuart**, diss. V, a. 1, § 3; **Carrière**, n. 203 sq.; **Perrone**, l. III, sect. I, c. 2; **de Augustinis**, l. cit.; **Palmieri**, th. 12.

[2] " Orientales polygamiam quoque successivam... reprobant. Pro secundis quidem nuptiis habetur in Euchologiis præscriptus ritus, quas tamen ipsas post 45um ætatis annum reprobant; tertiæ nuptiæ censuræ ecclesiasticæ subjiciebantur, quartæ vero tanquam brutales damnabantur... Juxta hodiernam praxim, episcopi dispensatione subvenitur, dum ea petitur ". (**Papp. Szilagyi**, *Enchiridion juris eccles. orient.*, p. 414).

[3] *Rom.*, VII, 3. — [4] *I Cor.*, VII, 8. — [5] *I Tim.*, V, 14.

[6] *De bono viduit.*, c. 12, *P. L.*, XL, 439.

quod nec Apostolum video definivisse? Ait enim : mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit. Non dixit *primus*, aut *secundus*, aut *tertius* aut *quartus;* sed mulier, inquit, alligata est, quamdiu vir ejus vivit : si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est; cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit [1]. Quid huic sententiæ, quantum ad hanc rem attinet, addi vel detrahi possit, ignoro ".

Fatemur equidem nonnullos Patres, præsertim Græcos, tertias vel ulteriores nuptias improbavisse, immo eas fornicatione pejores dixisse. Ita loquendo damnabant præcipue affectum illorum, qui non contenti primis vel secundis nuptiis, non ex intentione prolem suscipiendi, sed explendæ libidinis causâ, tertium aut quartum matrimonium inire volebant [2]. Nunquam tamen dixerunt hos conjuges separandos esse, sed eos, peractâ pœnitentiâ, ad communionem accipiunt.

(b) Doctrinam Ecclesiæ hâc de re sic enuntiat *Eugenius IV* [3]. " Declaramus non solum secundas, sed tertias et quartas atque ulteriores, si aliquod impedimentum non obstat, licite contrahi posse. Commendatiores tamen dicimus, si ulterius a conjugiis abstinentes, in castitate permanserint ".

(C) *Rat. theol.* Inspectâ solum naturâ rerum, nil prohibet quin iteratæ nuptiæ liceant; nam, ex unâ parte, primum vinculum, mortuo altero conjugum, solutum fuit; et ex alterâ, novus consensus matrimonialis inter partes aliunde habiles præstari potest; immo quandoque ipsa natura suadet ut sive ad procreationem prolis, sive ad incontinentiam vitandam, novum ineatur fœdus.

§ II. De matrimonii indissolubilitate.

912. Altera matrimonii proprietas est *indissolubilitas*, vi cujus vinculum inter conjuges initum non potest dissolvi nisi per mortem alterutrius conjugis. Huic indissolubilitati opponitur *divortium*, quod triplex distingui solet : divortium *quoad vinculum*, seu *plenum*, quo matrimonialis unio ita solvitur ut novæ possint iniri nuptiæ; divortium *quoad torum*, seu separatio a toro, ubi, manente conjugali nexu,

[1] *I Cor.*, VII, 39-40.

[2] Quoad præcipuos textus Patrum, qui repetitas nuptias damnare videntur, cf. **Drouin** et **Perrone**, l. cit. — [3] *Decret. pro Jacobitis.*

conjuges a debito conjugali reddendo immunes sunt; divortium *quoad habitationem*, quo conjuges ab obligatione simul cohabitandi liberantur. Hìc de *divortio proprie dicto*, seu quoad vinculum, tantum agimus.

Triplex pariter matrimonium distingui solet : *legitimum*, quod inter duos infideles initur, salvis legibus tum divinis tum humanis ; *ratum*, seu receptum, quod inter fideles celebratur juxta leges divinas et ecclesiasticas, ideoque vere est sacramentum; *consummatum*, quod copulâ carnali perfectâ, ex se ad generationem aptâ, completur.

Quibus prænotatis, dicemus : 1° de indissolubilitate matrimonialis vinculi ex *jure naturali;* 2° de eâdem indissolubilitate ex *jure divino;* 3° de casibus in quibus vinculum *solvi* potest etiam sub lege evangelicâ.

I. De indissolubilitate matrimonii ex jure naturali [1].

913. 1° Status quæstionis. (A) *Conspectus historicus.* Plerique ethnici philosophi matrimonium jure naturali dissolubile esse censuerunt, divortiaque apud plerasque Gentes in usu fuerunt [2].

Attamen, etiam apud quosdam Barbaros, unio matrimonialis fuit perpetua. Apud Græcos Romanosque, quamdiu mores floruerunt, pauca tantum fuêre divortia; Romæ præsertim huic praxi quædam ignominiosa in communi existimatio inusta fuit, nec reprehensione caruit Spurius Carvilius, qui primus Romanorum refertur uxorem suam, sterilitatis causâ, dimisisse, ut aliam duceret. Tempore vero Imperatorum multiplicata sunt divortia. Christiana religio divortia abolere curavit, ut jam probavimus. Sed *Protestantes* divortiis iterum viam aperuerunt, docendo ea in nonnullis casibus licita esse; et *Rationalistæ* permulti docuerunt vinculi matrimonialis solutionem non solum licitam, sed etiam in multis casibus utilem et laudabilem esse ; inter quos : *Diderot* in Galliâ, *Werkmeister* et *Braun* in Germaniâ, *Bentham* in Angliâ, *Ferrari* in Italiâ aliique; hinc *Politici* in variis Statibus leges condiderunt

[1] **S. Thom.**, *Supp.*, q. 67, a. 1-2; *C. Gent.*, l. III, c. 123; **Bellarm.**, c. 16; **de Rastignac**, *Accord de la révelation et de la raison contre le divorce*, 1790; **Barruel**, *Lettres sur le divorce*, 1789; **de Bonald**, *Du Divorce considéré au XIXe s.*, 1801; **Hume's**, *Essays*, XIX; **Carrière**, n. 213 sq.; **Perrone**, lib. III, sect. II, c. 1, a. 1; **Palmieri**, th. 16, 23; **Woolsey**, *Divorce and Divorce Legislation*, 1882, c. VI; **Monsabré**, *Carême* 1887, 86-87e Confér., *anglice* Confer. on Marriage, II-III; **P. Didon**, *Indissolubilité et divorce* [5], 1880. **Fonsegrive**, *op. cit.*, p. 90 sq.; **Bonomelli**, *Il Divorzio*, 1910.

[2] De quo vide **Westermarck**, *op. cit.*, ch. 23, p. 486-502.

quibus divortia propter varias causas permissa sunt[1]. Expedit igitur ut exponamus quid de indissolubilitate matrimonii recta ratio doceat.

914. (**B**) *Theologorum opiniones.* Jamvero certum est divortium permissum simpliciter *arbitrio conjugum*, ex quocumque motivo, juri naturali repugnare, cùm educatio prolis quamdam stabilem conjugum societatem requirat. (**a**) Sed si quæstio est de divortio *ab auctoritate publicâ*, *propter graves rationes* concesso, nonnulli theologi, ut *Sanchez*, *Bellarminus*, *Swartz*[2] negant illud prohiberi solo jure naturali; alii ex adverso, ut *Scotus*, *Alph. Tostat*, *S. Ligorius*[3] affirmant; alii tandem cum *Perrone* distinguunt, statuuntque matrimonii indissolubilitatem non pertinere ad jus naturale *primarium*, sed ex *secundario* jure profluere.

(**b**) Quæ quidem ultima sententia nobis amplectenda videtur. Nam 1) ex unâ parte, matrimonii primarius finis, videlicet prolis procreatio et educatio, etiamsi conjugale vinculum aliquando solvatur, stricte loquendo obtineri potest; immo in nonnullis casibus, v. g., quando uxor est

---

[1] Divortiorum numerum crescere ubi lex civilis divortio favet, experientiâ constat :

Ita, in *Statibus Americæ fœderatis*, secundum censum officialem recenter editum (1908), ter citius multiplicata sunt divortia quam civium numerus (cfr. **Howard**, *Is the freer granting of divorce an evil?* in *American Journal of Sociology*, may 1909; *The catholic Encyclopædia*, Appleton, New-York, t. V, p. 66-69.,

An.	1867 recensebantur divortia	9,936
	1877	15,687
	1887	27,919
	1897	44,699
	1906	72,062
In *Galliâ*, an.	1896	7,051
	1901	7,741
	1906	10,573
	1910	12,975
	1911	13,058

In *Germaniâ*, pariter divortia quæ an. 1881 computabantur 3,942, an. 1891 jam erant 6,582, et an. 1899 multo plura, nempe 9,333, etc.

Eumdem progressum invaluisse in aliis regionibus ostendit **R. Lemaire**, *Le Mariage civil*[2], p. 197-198. Ibidem, p. 205, probatur pauciora esse divortia inter sponsos qui diutius simul vixerunt quam inter eos qui nonnisi paucis mensibus aut annis cohabitârunt.

[2] **Sanchez**, t. II, disp. XIII; **Bellarm.**, c. IV, n. 2,; **Swartz**, *Instit. juris publici*, part. II, tit. I, n. 3 sq.

[3] **S. Alphonsus**, *Theol. moralis*, l. VI, n. 956 cum auctoribus ibi allegatis.

sterilis vel perpetuo morbo laborat qui matrimonii usum prohibet, primarius ille finis per divortium melius obtinetur; 2) ex alterâ autem parte, tot sunt prava consectaria ex divortio dimanantia, præsertim *quoad prolem*, ut juri naturali secundario contrarium merito dicatur, prout modo declarabitur.

915. 2° *Thesis :* **Indissolubilitas matrimonii, præsertim quando proles ex eo nata est, juri naturali secundario innititur, proindeque divortium, propter prava consectaria quæ inducit, rejiciendum est.**

Id enim juri naturali secundario adversatur quod, etsi finem *primarium* matrimonii non destruat, prohibet tamen ne hic integre obtineatur, et insuper naturæ matrimonii repugnat, finibus *secundariis* valde nocet, *pravaque inducit consectaria* pro societate. Atqui ita est de divortio.

916. (A) Etsi enim *fini primario* non absolute obstet, ut dictum est n. 914, impedit tamen quin hic *integre* obtineatur. Nam primarius finis est *bona prolis educatio :* ad hoc enim principaliter institutum est connubium ut proles non solum generetur, sed recte educetur, et ita promoveatur totius societatis et humanitatis bonum. Quare, etsi in certis casibus infelices essent conjuges simul vivendo, eorum privatæ felicitati anteponi debet bona prolis educatio, quæ *commune* bonum respicit [1].

Quibus notatis, facile evincitur divortium *bonæ prolis educationi plerumque nocere.* (a) Infans enim *utriusque parentis auxilio indiget* non solum tempore quo nascitur, sed per multos annos (supra, n. 893) : 1) initio quidem a matre enutritur, sed pater debet simul matri necessaria vitæ suppeditare; crescentibus filiis, ad eorum educationem desiderantur non solum matris suavis amor et provida cura, sed etiam patris severa auctoritas eximiaque prudentia. Porro ad hoc requiritur stabilis, immo, ex communiter contingentibus, *perpetua* conjugum unio; nam, antequam omnium infantium perfecta fuerit educatio, quæ sæpe etiam ultra vigesimum annum protrahi debet, plerumque parentes, jam

[1] **Fonsegrive**, *op. cit.*, p. 283-294 et 310-319.

ætate provecti, non amplius erunt ad novum matrimonium habiles. 2) Præterea, si novum ineant fœdus, filii vel patri vel matri adhærebunt : si *prius*, tenero matris amore carebunt, multaque ex invidiâ novercæ patientur, quæ, propriis natis intenta, illos negliget vel etiam variis modis affliget; si *posterius*, paterni amoris fruitione privabuntur eo tempore quo ejus curâ magis indigebunt, et multa forsan patientur ex parte secundi mariti, qui timet ne proprii filii negligantur; ergo in quâlibet hypothesi, eorum educatio imperfecta erit.

(b) Aliunde proles, ut recte educetur, non tantum familiâ, sed etiam *suâ* familiâ indiget, cùm paternus amor delegari non possit.

917. (B) Divortium pariter impedit quin *integre* serventur *natura* et *æqualitas* contractûs : (a) Matrimonium enim *suâ naturâ* postulat perpetuitatem : ambo enim conjuges copulâ fiunt *una caro*, et filios generando novo et arctissimo vinculo colligantur, nempe prole genitâ quæ utrique parenti communis est et a quâ neuter separari potest quin aliquid sui amittat : si igitur, vivente altero conjuge, novæ ineuntur nuptiæ, dividitur quod natura tam arcte conjunxerat. (b) Insuper *æqualitas contractûs* exigit ut unus conjugum in pejori non sit conditione ac alter; atqui, divortio occurrente, hoc moraliter est impossibile; vir enim nihil aut parum dignitatis suæ amisit, et facile novum fœdus inire potest, dum mulier, quæ per plurimos annos nupta fuit, filiosque procreavit et enutrivit, postquam a viro dimittitur, plerumque a suâ dignitate excidit, decorem et fecunditatem amisit, et vix sperare potest ut novum matrimonium contrahere possit. "Si quis igitur, ait *S. Thomas*[1], mulierem assumens tempore juventutis, quo et decor et fecunditas ei adsunt, eam dimittere posset postquam ætate provecta fuerit, damnum inferret mulieri contra naturalem æquitatem".

918. (C) Divortium *finibus secundariis* nocet, nempe *veræ felicitati conjugum :* (a) *Favet conjugiis disparibus et festinanter initis;* nam, si fas est matrimoniale vinculum post aliquod tempus rumpere, multi corde levi, absque diligenti et maturâ consideratione, matrimonialem statum ingredientur [2], dum majori curâ et nonnisi re diligenter perpensâ con-

[1] *Cont. Gent.*, lib. III, cap. 123.

[2] "Plures de plebe nuptias contrahunt, hoc probabiliter secum reputantes, si felicitatem in hâc unione non assequantur, in suâ fore facultate ipsam solvere, terumque fortunam experiri. Et revera sermones hujusmodi a nonnullis suæ

jugia instituentur, si cognoscitur ex conjugis electione *perpetuam* felicitatem aut infelicitatem pendere. Jamvero nihil magis unioni conjugum nocet quam illa connubia quibus sponsi animo, dispositionibus et conditione dispares, cæco impellente amore seu potius passione, simul conjunguntur.

(b) *Mutuum amorem restringit;* in eo siquidem præcipue consistit conjugum felicitas ut *amore perpetuo* intime uniantur, et sint cor unum et anima una, sicut sunt una caro; hinc, naturâ duce, sibi invicem spondent *amorem æternum*, et in illo amore miseriarum levamen felicitatemque inveniunt; nam ubi amatur, non laboratur, aut si laboratur, ipse labor amatur. Atqui illa intima animorum conjunctio vix cum divortii facultate subsistere potest; verus enim amor perpetuus esse vult, et statim ac amicum infidelem fore probabiliter suspicamur, jam cessamus eum singulariter diligere. Quis igitur intime conjugi adhærebit, qui post aliquot annos, et forsan post aliquot menses, ab eo separari exspectat? Nonne hujusmodi suspiciones hanc perfectam amicitiam destruent vel retardabunt?

"Amicitia quanto major est, ait *S. Thomas*, tanto debet esse firmior et diuturnior. Inter virum autem et mulierem maxima amicitia esse videtur; adunantur enim non solum in actu carnalis copulæ, quæ etiam inter bestias quamdam suavem societatem facit, sed etiam ad totius domesticæ conversationis consortium; unde, in signum hujus, homo propter uxorem, etiam patrem et matrem dimittit... Conveniens igitur est quod matrimonium sit omnino indissolubile"[1].

---

parœciæ juvenibus habitos fuisse, a quodam ministro mihi renuntiatum fuit". **Woolsey**, protestans, *op. cit.*, p. 277.

[1] *C. Gent.*, l. III, c. 123. — Nec dicatur non licere homini votis perpetuis se obstringere, cùm sit naturâ inconstans et mutabilis; nam, ut recte ait **Paul Janet** (*La Famille*, p. 300), perpetuitas vinculi amoris naturæ non adversatur, sed potius favet: "Adeo amoris natura perpetuitatem postulat, ut nihil amans auderet exposcere, quin perpetuitatem promitteret. Jurejurando fidem in æternum firmare, eamdemque, etiam cùm ficte loquitur, simulare, primi sunt amoris actus: qui si deficiant, operam perderet. — Cordis jura et votorum perpetuitatem objiciunt. Amoris jura ad conjugum unionem adstringendam, minime ad dissolvendam libenter agnoscimus. Libertati fidelitatem opponamus; atque ita præclariorem dignitatem, fulgidioremque gloriam cor sibi vindicabit, quam si fas esset alteri prout libuerit adhærere, et amoris objectum continue permutare... Fateor vero, nonnisi ob gravia argumenta, indissolubili vinculo cor esse vinciendum. Hæc autem duo inconcussa mihi videntur: uxoris dignitas filiorumque bona educatio".

(c) *Leves discordias adauget,* propter spem felicitatis in alio connubio inveniendæ. Siquidem societatis domesticæ maxime interest ut conjuges multa sibi condonent, alter alterius defectus patienter ferant, immo mutuis obsequiis se invicem præveniant. Porro si matrimonium est indissolubile, timent conjuges ne per discordias gravissimum et intolerabile fiat jugum quod excutere non valent, magis patienter mutuos sibi condonant defectus, et, ut ait poeta, *fit levius patientiâ quidquid corrigere est nefas;* ex adverso autem spes divortii ad dissensiones, jurgia et adulteria provocat; qui enim cogitat de novo meliorique conjuge inveniendo, extraneo amore cito captus erit, et, ut matrimonium sibi onerosum disrumpat, contumeliis, vituperationibus, verberibus, adulteriis indulgebit, ita ut, teste experientiâ, divortium sit maximorum criminum occasio et causa [1].

Nec dicatur adulterium esse tam turpe et nefarium, ut saltem propter illud crimen solvi debeat matrimonii vinculum; nam, si res ita se habeat, haud raro adulteria committentur eo fine ut divortium obtineatur, ut jurisperiti experientiâ nôrunt [2]; expedit igitur ad bonum publicum ut vel conjuges pacifice cohabitent, vel separentur quoad torum et habitationem, absque spe novas nuptias ineundi.

919. (D) *Prava consectaria pro societate* divortium inducit : (a) *pacem familiarum disturbat;* matrimoniis enim

[1] "Quot futilia jurgia, quot tædia facili oblivione conterunt qui communi tantum pollent prudentiâ, hâc potissimum ratione ducti quod necessario vita communis agenda sibi sit perpetuo! Minusculæ illæ dissensiones in summam invidiam cessissent, facilis divortii spe ad supremum gradum perductâ. Itaque perpendendum nobis est nihil periculo plenius quam duos ita intime copulare, ut vir et uxor copulantur inter se, quin hanc unionem perfectam et indissolubilem reddamus. Minima separationis probabilitas dissensionum et suspicionum fons evaderet uberrimus, uxor de suo statu minus tuta separationis consilium animo quotidie agitabit, et vir sibi tantum consulens majorique fretus potestate in majus discrimen unionem adduceret". (**Hume,** *Essay* XIX).

[2] "Omnibus compertum est desiderium ab eo statu qui gravis factus sit sese eximendi, plures homines et nonnullas fœminas ad eam vitæ rationem adducere quæ divortium pariat, aut saltem suadeat illud, si contingat, conjugibus ingratum non fore. Virum aliquando adulteratum fuisse, divortii obtinendi causâ, ex pluribus de divortio latis judiciis, cancellarius Kent merito adnotavit. Apud alias gentes matrimonii historia nos admonet eo scelestos augeri mores quo plures præsto sunt divortii causæ, quæ nedum prohibeant, immo viam divortio parant". (**E. Phelps,** *Forum,* Dec. 1889, p. 363; cf. **Woolsey,** *op. cit.,* sq.) 261 p.

familiæ inter se coadunantur, lites, et inimicitiæ exstinguuntur, concordiæ vincula inter varia societatis membra efformantur; ex adverso autem, ex divortio divisiones oriuntur, odia et vindictæ inter duas vel plures familias per multos annos vigent, et, si multiplicantur, pax ipsa societatis turbatur.

(b) *Mores corrumpit;* nam facultas divortii paulatim matrimonium vertit in concubinatum : datâ enim hominis inconstantiâ, conjugale vinculum non semel, sed ter, quater aut etiam pluries abrumpi potest, eo magis quia inconstantia repetitis actibus crescit; quod jam evenisse historiâ constat : *Seneca* enim de his uxoribus loquitur quæ " non consulum numero, sed maritorum, annos suos computant " [1]; et *Juvenalis* [2] ait : " Sic fiunt octo mariti, quinque per autumnos : titulo res digna sepulcri ". Idem se habet nostris diebus apud tribus aut gentes ubi viget divortium [3]. Jamvero quid sunt matrimonia per duos aut tres annos tantum duratura, nisi palliatus concubinatus?

Nec dicere juvat per divortium minui discordias et separationes : nam indubitatis factis constat has increvisse ubi divortia permissa sunt, et quotidie invalescere. Præterea lex hujusmodi occasionem præbet multis criminibus, præsertim vero adulterio, quod a nonnullis committitur vel permittitur eo fine ut facilius conjugale vinculum coram tribunalibus solvi possit. Jamvero quis est qui non videat hisce omnibus mores paulatim corrumpi?

Quæ quidem omnia sic dilucide exponit *Leo XIII* (Encycl. *Arcanum*) : " At vero quanti materiam mali in se divortia contineant, vix attinet dicere. Eorum enim causâ fiunt maritalia fœdera mutabilia; extenuatur mutua benevolentia; infidelitati perniciosa incitamenta suppeditantur; tuitioni atque institutioni liberorum nocetur, dissuendis societatibus domesticis præbetur occasio; discordiarum inter familias semina sparguntur; minuitur ac deprimitur dignitas mulierum, quæ in periculum veniunt ne, cùm libidini virorum inservierint, pro derelictis habeantur. Et quoniam ad perdendas familias, frangendasque regnorum opes nihil tam valet quam corruptela morum, facile perspicitur prosperitati familiarum ac civi-

[1] *De Beneficiis*, l. III, c. 16. — [2] *Sat.*, VI, v. 229.

[3] Ad rem **Westermarck**, *op. cit.*, p. 488 : " Au Caire, selon M. Lane, il n'y a que peu de gens qui n'aient pas divorcé une fois, s'ils ont été mariés quelque temps; et beaucoup d'hommes, en Egypte, ont épousé vingt, trente femmes ou plus; tandis qu'il y a des femmes, peu avancées en âge, qui ont été femmes successivement de douze hommes ou même plus ".

tatum maxime inimica esse divortia, quæ a depravatis populorum moribus nascuntur, ac, teste rerum usu, ad vitiosiores vitæ privatæ et publicæ consuetudines aditum januamque patefaciunt. Multoque esse graviora hæc mala constabit, si consideretur, frenos nullos futuros tantos, qui concessam semel divortiorum facultatem valeant intra certos, aut ante provisos limites coercere. Magna prorsus est vis exemplorum, major cupiditatum : hisce incitamentis fieri debet ut divortiorum libido latius quotidie serpens plurimorum animos invadat, quasi morbus contagione vulgatus, aut agmen aquarum, superatis aggeribus exundans".

920. *Objiciunt* adversarii non paucos conjuges vitam miserabilem ducere, nisi ab invicem separentur, nec sæpe separationem sufficere, sed facultatem requiri novas nuptias ineundi, ut ita vitentur non tantum conjugum perpetua infelicitas, sed etiam adulteria et scandala.

Resp. (a) Norma morum non est privatorum felicitas, sed rectæ rationis dictamen, quod, ex jam dictis, vinculi perpetuitatem postulat præsertim ad bonam prolis educationem, quæ est unus e primariis finibus matrimonii (n. 916), et ad vitanda innumera mala pro familiâ et societate (n. 919). Quamvis igitur quidam privati multa et ardua pati debeant ex indissolubilitate contractûs, non ideo lex mutanda est quia *bonum morale bono temporali* et *bonum publicum bono privato anteponi debet.* (b) Adulteria autem et scandala, quæ ex perpetuitate vinculi oriri dicuntur, non rariora sed frequentiora evaserunt in Galliâ aliisque regionibus a tempore quo divortia lege permissa sunt, ut experientiâ constat[1]; nec mirum, cùm spes ad novas nuptias transeundi concupiscentiam non exstinguere sed potius inflammare soleat.

Prudentia igitur postulat ut alia remedia adhibeantur, nempe vel christiana patientia, vel secessio temporanea : tempus enim multa vulnera sanat, et sæpe longa patientia animorum dissensiones minuit vel penitus tollit, præsertim si virtute religionis juvetur : "quæ efficit ut vitia, si quæ sint in personis, ut distantia morum et ingeniorum, ut curarum maternarum pondus, ut educationis liberorum operosa sollicitudo, ut comites vitæ labores, ut casus adversi, non solum moderate, sed etiam libenter perferantur." [2]

[1] Quod probat **Fonsegrive**, *op. cit.*, p. 203

[2] **Leo XIII**, *Encycl. Arcanum.*

II. De indissolubilitate matrimonii ex jure divino[1].

921. Inter Christianos communiter agnoscitur matrimonium ab initio fuisse indissolubile, tempore autem legis mosaicæ sub certis conditionibus dissolvi potuisse, sed ad primævam indissolubilitatem a Christo revocatum fuisse. Attamen *Græci schismatici* et *Protestantes* docent matrimonium, etiam quoad vinculum, solvi posse per adulterium, aut etiam, juxta multos, propter obstinatam desertionem alterutrius conjugis [2].

922. *Thesis I*ª : **Matrimonium ex primævâ Dei institutione indissolubile fuit, sed sub lege mosaicâ per libellum repudii dissolvi poterat, etiam in foro conscientiæ, sub certis quibusdam conditionibus.** Ita communiter.

(A) *Prius* probatur. (a) Interrogantibus enim Pharisæis num liceat homini uxorem dimittere quâcumque ex causâ, Christus respondet Deum ipsum auctorem esse matrimonii, neque homini licere hanc unionem dissolvere : " Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet ". Illis autem objicientibus libellum repudii a Moyse fuisse permissum, Dominus addit : " Quoniam Moyses *ad duritiam cordis* vestri permisit vobis dimittere uxores vestras : *ab initio autem non fuit sic* " [3]. Quæ quidem verba manifeste supponunt ab initio non ita matrimonium institutum fuisse ut viro licentia daretur repudiandi uxorem. (b) Quod a *Triden-*

---

[1] **S. Thom.**, *Supp.*, q. 67; **Sanchez**, l. X, disp. I; **Drouin**, l. IX, q. IV, c. 1: **Bellarminus**, c. 16: **Billuart**, diss. V, a. 2, Digressio histor.; **Carrière**, n. 228 sq.; **Perrone**, l. III, sect. 2, c. 1-4 : de **Augustinis**, a. 8; **Palmieri**, th. 17-22; **T. Woolsey**, *op. cit.*, c. 1; **J. Cauvière**, *Le Lien conjugal et le Divorce*, Paris, 1890; *Congrès scient. internat.* 1894, Sc. jurid., p. 133 sq.

[2] Quoad doctrinam Græcorum hâc de re, vide **Jos. Selinger**, *Divorce* a vinculo *in the schismatical churches*, in *Amer. Eccles. Review*, apr. 1892, p. 264 sq. Protestantium autem doctrinam sic exhibet Confessio fidei *Westmonasteriensis* (cap. XXIV, 5-6) : " Quod si adulterium post conjugium admittatur, licebit parti innocenti divortium lege postulare ac obtinere; atque quidem post factum divortium conjugio alteri sociari, perinde ac si mortua esset persona illa quæ conjugii fidem violabat... Nihilominus tamen extra adulterium ac desertionem ita obstinatam, ut cui nullo remedio, nec ab Ecclesiâ nec a Magistratu civili subveniri possit, sufficiens causa nulla esse potest conjugii vinculum dissolvendi ". (Ap. **Schaff**, *Creeds*, vol. III, p. 656).

[3] *Matt.*, XIX, 3 sq.

tino[1] confirmatur : " Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini Spiritûs instinctu pronuntiavit, cùm dixit : Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ ".

923. (B) *Posterius* constat ; legitur siquidem in *Deut.*[2] : " Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo suâ. Cùmque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, et dimiserit de domo suâ, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem ". Jamvero his verbis vel conceditur, vel jam concessa supponitur facultas divortii quoad vinculum ; nam uxor dimissa exhibetur ut alteri viro nubens, et insuper Sacerdotes prohibentur mulierem repudiatam ducere[3] : ex quo eruitur hoc aliis fuisse permissum.

(a) Disputatur vero inter Patres et theologos utrum hujusmodi concessio in foro externo tantum, an etiam in *foro interno* valeret[4]. *Probabilior* nobis videtur opinio affirmans hanc fuisse veram permissionem *in foro conscientiæ validam :* 1) qui uxorem dimissam ducit, vocatur *maritus* et potest ipse dare libellum repudii : quod jus soli legitimo competebat marito ; præterea prior maritus prohibetur uxorem dimissam denuo recipere ; porro, si vinculum non vere solutum fuisset, cur ista prohibitio ; 2) si permissio hujusmodi non valuisset in conscientiâ, lex multis adulteriis occasionem præbuisset ; iniquissima fuisset mulierum conditio, cùm, post acceptum repudii libellum, perpetuo continentiam observare debuissent ; 3) tandem Judæi omnes hanc interpretationem amplexi sunt, et licet duæ scholæ, *Shammai* et *Hillel*, de causis propter quas divortium concedi possit disputarent[5], in hoc tamen consentiebant quod quandoque liceret.

(b) Nonnisi sub certis quibusdam *conditionibus* concedebatur facultas divortii : 1) non uxori, sed tantum viro competebat ; immo viro non permittebatur quando, ante matrimonium, cum uxore

---

[1] Sess. XXIV, cap. unic., **Denz.-Bann.**, 969 (846).

[2] *Deut.*, XXIV, 1 sq. — [3] *Levit.*, XXI, 7.

[4] *S. Bonaventura, Sotus, Estius, Sylvius, Card. Billot*, putant divortium solummodo *civiliter* toleratum fuisse, ideoque a pœnâ civili non autem a peccato immune ; quæ tamen opinio minus probabilis videtur.

[5] Secundum *Hillel*, causa sufficiens erat quælibet res marito displicens, ut si uxor negligenter cibos præparasset ; sed, juxta scholam *Shammai*, requirebatur quædam impudicitia ex parte uxoris.

commerçium carnale habuerat, vel eam injuste accusaverat quod non esset virgo [1]. 2) Præterea non quâlibet de causâ vir uxorem dimittere poterat, sed solum propter aliquam *fœditatem* (*'ervat dabar*) quæ vox designabat aliquid turpe et inhonestum. 3) Nec eam dimittere licebat sine *libello repudii scripto*, per quod non solum providebatur statui uxoris, sed difficilius evadebat divortium. 4) Tandem, quando mulier sic repudiata novum inierat matrimonium, a priori marito non poterat denuo in uxorem recipi : quo fiebat ut vir magis caute ageret. Hisce variis formalitatibus legislator sacer satis ostendebat divortia esse quid minus perfectum, eaque intra certos limites coarctabat.

Ratio autem cur Deus talem facultatem dederit, his verbis Christi indicatur "*ad duritiam cordis*", seu, ut explicat *S. Thomas* [2] "propter majus malum cohibendum, scilicet uxoricidium, ad quod Judæi proni erant propter corruptionem irascibilis".

924. *Thesis II*ª : **Matrimonium fidelium, ratum et consummatum, non potest, sub lege evangelicâ, quoad vinculum dissolvi, etiam propter adulterium.** Certum est et fidei proximum contra Græcos et Protestantes ex *Tridentino* [3] : "Si quis dixerit Ecclesiam errare, cùm docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere; mœcharique eum qui, dimissâ adulterâ, aliam duxerit; et eam quæ, dimisso adultero, alii nupserit; A. S.".

Canon *directe* dirigitur contra Protestantes, qui Ecclesiam Catholicam erroris hâc de re accusabant; proindeque *de fide est* Ecclesiam non errare dum docet, propter adulterium, matrimoniale vinculum dissolvi non posse; *indirecte* tantum contra Græcos, quia Concilium noluit eorum opinionem ut hæreticam damnare [4], propterea que talem formulam adhibuit quæ in tuto ponit doctrinam Ecclesiæ, quin hæc tanquam de fide proponatur; nam aliud est definire *Ecclesiam non errare cùm docet*, aliud dicere *id quod docet esse de fide*. Ecclesia enim docere potest veritates quæ sunt certæ, licet non sint de fide.

[1] *Deut.*, XXII, 19, 29. — [2] *Supplem.*, q. 67, a. 3.

[3] Sess. XXIV, can. 7.

[4] Juxta **Pallavicini** (*Hist. Concil. Trid.*, l. XXII, c. 4, n. 27) canon prius ita fuerat confectus ut etiam Græcos anathemate percuteret; sed, postulantibus Venetis oratoribus, reformatus est qualis nunc exstat, ne novum obstaculum Græcorum unioni apponeretur

Diximus in propositione "matrimonium *fidelium* ratum et *consummatum*", quia si agitur de matrimonio infidelium, vel de matrimonio fidelium rato tantum et non consummato, exceptiones adesse possunt, ut infra declarabitur.

925. (A) *Script.* (a) Tribus in locis *Christus* aperte declarat adulterium committi ab eo qui dimissam uxorem ducit : " Ego autem dico vobis : quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, exceptâ fornicationis causâ, facit eam mœchari : et *qui dimissam* duxerit, adulterat "[1]; " Omnis, qui dimittit uxorem suam, et aliam ducit, mœchatur : et qui dimissam a viro ducit, mœchatur "[2]. Atqui, si matrimonium posset dissolvi quoad vinculum, adulterium minime committeretur ab eo qui dimissam uxorem duceret.

(b) Idem clare eruitur ex verbis *Apostoli*[3] : " Iis autem qui matrimonio junĉti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, *manere innuptam*, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat ". Porro hæc verba prorsus generalia sunt et manifeste supponunt uxorem dimissam, ob quamcumque causam, non posse iterum nubere.

Opponuntur quidem verba Domini : " Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur : et qui dimissam duxerit, mœchatur "[4]; ex quibus tum Græci tum Protestantes colligunt in casu fornicationis, seu adulterii, matrimoniale vinculum solvi posse.

Resp. Fatemur equidem hujusmodi textum, si solus sumitur, absque contextu et locis parallelis, obscurum esse, et utrove sensu intelligi posse; sed, inspectis contextu et parallelis locis, de divortio quoad vinculum intelligi non posse, sed de solâ dimissione sine solutione vinculi. 1) Quod *ex contextu* apparet. Pharisæi enim Christum interrogabant de solâ dimissione; cùm enim inter se disputarent utrum liceret dimittere uxorem propter quamlibet causam, an propter adulterium tantum, Christus respondet ob solam fornicationem uxorem dimitti posse (in perpetuum); et quia abolere volebat divortium a vinculo, addit non licere, etiam in hoc casu, dimissam uxorem ducere sub pœnâ adulterii. Aliis verbis, verba " *nisi ob fornicationem* " propositionem *incidentem* constituunt, quæ ad præcedentia verba " *dimiserit uxorem* " refertur, non autem ad sequentia " *et aliam duxerit* ", ita ut sensus sit : quicumque dimise-

[1] *Matt.*, V, 32. — [2] *Luc.*, XVI, 18; cf. *Marc.*, X, 11-12.
[3] *I Cor.*, VII, 10.
[4] *Matt.*, XIX, 9; cfr **Fillion**, *Evang. selon S. Matthieu*, in h. loc.

rit uxorem suam (quod quidem non licet nisi ob fornicationem), et aliam duxerit, mœchatur. Proinde fornicatio seu adulterium est quidem sufficiens ratio cur uxor dimittatur, seu separatio fiat *a mensâ et toro*, sed non cur novum fœdus ineatur[1]. Revera paulo ante dixerat : " quod Deus conjunxit, homo non separet ", et declaraverat libellum repudii non amplius concedi sub N. Lege, his verbis satis ostendens matrimoniale vinculum nullo in casu solvi. 2) Accedunt *loca parallela* jam citata, in quibus sine ullâ restrictione asseritur eum qui dimittit uxorem et aliam ducit, adulterium committere, et iterum eum qui dimissam uxorem ducit, mœchari. Jamvero principium est inconcussum obscura loca per alia clariora intelligenda esse[2]. Tandem omne dubium, si quod remaneret, catholicâ traditione tollitur.

926. (**B**) *Tradit.* Tria tempora in historiâ hujus dogmatis distinguere licet.

(**a**) Certum est Patres, *tribus prioribussæculis*, ore *unanimi* docere matrimonium christianum esse indissolubile, etiam in casu adulterii. Pauca sufficiat referre testimonia[3].

Hermas siquidem hæc habet de ratione agendi erga mulierem adulteram[4] : " Quid igitur, inquam, domine, faciat maritus, si uxor in hâc libidine permanserit? Dimittat eam, inquit, et vir maneat secum; si vero uxore dimissâ aliam duxerit, et ipse adulterium committit. " Eodem sensu scripserunt *S. Justinus*[5], *Athenagoras*[6], *Clemens Alex.*[7] aliique multi. — Etsi vero Patres hâc de re consentirent, quidam ecclesiæ rectores, teste *Origene*, aliquando divortium lege civili permissum toleraverunt, ad vitanda pejora mala. Quos vituperat dicens : " Contra Scripturæ legem, vivente viro nubere quidam ecclesiæ rectores permiserunt, agentes contra id quod scriptum est : Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit. "

---

[1] Quod analogiâ illustrari potest. Supponatur lex quædam sic concipi : " Quicumque filium suum percusserit, nisi ob grave delictum, eumque occiderit, punietur "; sane propositio incidens in hoc casu priorem tantum sententiæ partem afficit, non posteriorem; neque licebit concludere patrem posse, ob gravia delicta, filium occidere. Cfr. **René de Kerallain**, *Revue gén. du droit*, 1884, p. 481.

[2] Quod nonnulli Protestantes intellexerunt, v. g. **E. J. Phelps**, *Forum*, Dec. 1889, p. 359.

[3] Rem penitus discussam vide apud **Perrone**, l. III, c. 3; **Roskovany**, *De Indissolubilit. matrimonii*, c. IV, Doctrina Ecclesiæ, § 101 sq. Cfr. **A. Esmein**, *Le Mariage en Droit Canonique*, Paris, 1891, t. II, p. 48 sq.; **Watkins**, *op. cit.*, p. 198 sq.; *Dict. de Théol.* (*Vacant*), t. I, verbo *Adultère*.

[4] *Pastor*, Mandat. 4, n. 6, p. 475 ed. *Funk*.

[5] *Apol. I*, n. 15, *Apol. II*, n. 2, *P. G.*, t. VI, p. 350.

[6] *Leg. pro christ.*, n. 32.

[7] *Stromat.*, l. II, c. 23, *P. G.*, t. VIII, p. 1095.

Eos tamen aliquo modo excusat, quin eorum agendi rationem approbet : " Non omnino tamen permiserunt sine ratione ; hæc enim contra legem ab initio latam et scriptam, ad vitanda pejora, alieno arbitrio morem gerentes, eos permisisse verisimile est "[1]. Ita via parabatur, in Ecclesiâ græcâ, abusibus sequioris ævi.

(b) *A quarto sæculo ad decretum Gratiani* (1145), distinguendum est inter Orientalem et Occidentalem Ecclesiam.

1) In *Oriente* nonnulli scriptores, nimis facile assentientes legibus civilibus, quæ divortium propter adulterium, longam mariti absentiam, aliasque causas permittunt, primum timide, postea vero audacius, divortium tolerandum esse docuerunt, dissimulantibus posteaque etiam probantibus episcopis, præsertim post consummatum schisma[2]. Quos abusus non semel improbavit S. Sedes, et in *C. Florentino*, ubi agebatur de unione cum Romanâ Ecclesiâ, *Eugenius IV* in decreto ad Armenos doctrinam de matrimonii firmitate iterum declaravit : " Quamvis autem ex causâ fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii vinculum legitime contracti perpetuum sit ". Græci ad tempus huic declarationi assensum præbuerunt, nec, quando de unione agebatur, inter causas dissensionis hanc commemoraverunt; sed, paulo post, ad suam praxim reversi sunt. Hodie etiam nonnulli Orientales, qui catholicam fidem amplexi sunt, quamvis speculative doctrinam nostram admittant, in praxi divortium propter adulterium tolerant.

2) In Ecclesiâ *Latinâ*, quæ imperatoribus, præsertim in rebus fidei ac morum, fortiter restitit, firmitas matrimonialis vinculi feliciter servata est. Quamvis enim jus civile divortium permitteret, Patres ejus vim et auctoritatem admittere noluerunt, *S. Hieronymo* assentientes, qui scribebat[3] : " Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit... Apud nos, quod non licet feminis, æque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur ". Quod præsertim obtinuit in Italiâ, ubi Romani Pontifices matrimonii indissolubilitati tam sedulo invigilarunt, ut etiam Protestantes fateantur Ecclesiam hâc de re nullomodo vacillavisse[4]. Ita *Innocen-*

[1] **Origenes**, *homil.* 14 in Matt., n. 23, *P. G.*, t. XIII, p. 1246.

[2] Cfr. **Perrone**, *op. cit.*, t. III, p. 359-376; **Watkins**, *op. cit.* p. 346-362.

[3] *Ep.* 77 ad Oceanum, n. 3, *P. L.*, t. XXII, p. 691.

[4] Ita **Watkins**, *op. cit.*, p. 380, qui tamen addit unicum Pontificem, *Gregorium II*, unicam exceptionem in casu particulari admisisse; de hoc casu, qui bigamiam potiusquam divortium spectat, jam diximus supra, n. 908; hic addere sufficiat alibi, in *Instructione matrimoniorum* (an. 722), eumdem Gregorium

tius I, an. 405, ad Exsuper., ep. Tolos. [1] : " De his etiam requisivit dilectio tua qui, interveniente repudio, alii se matrimonio copulârunt. *Quos in utrâque parte adulteros* esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis disassociatum videatur esse conjugium, ad aliam copulam festinârunt, neque possunt adulteri non videri ". Hæc epistola sæpe a Rom. Pontificibus tanquam norma sequenda allegata est.

In Galliâ autem, Hiberniâ et Angliâ, pauca fuerunt particularia concilia quæ, regum ac civilium legum auctoritati plus æquo faventia, aliquas divortii causas admiserunt, ut adulterium incestuosum, lepram incurabilem, ingressum unius conjugis in religionem [2]. Sed cetera concilia provincialia omnem divortii causam rejecerunt atque vinculi firmitatem contra plebis mores dissolutos ac principum vexationes constanter propugnaverunt.

(c) Tandem, a tempore *Gratiani*, nullæ variationes, in Ecclesiâ *latinâ*, etiam in particularibus Conciliis, inveniri possunt. Auctoritas enim *Decreti* ubique recepta fuit ; jamvero de indissolubilitate matrimonii hæc habet : " Vinculum conjugii fornicatione dissolvi non potest. Nullâ ratione dissolvitur conjugium quod semel initum probatur. Mœchatur qui a viro dimissam ducere præsumit ". Nec sane nimis laudari potest indomita firmitas *Ecclesiæ*, quæ perpe-

aperte mentem suam exponere de perfectâ matrimonii indissolubilitate, ut videre est apud **Mansi**, t. XII, p. 259.

[1] *P. L.*, t. XX, 500.

[2] Ita *Synodus Vermeriensis* (753) et Conc. *Compediense* (756) sub Pippino rege habitum, ap. **Harduin**, t. III, p. 1990 sq., 2005 sq. ; Synodus secunda *S. Patricii*, ap. **Mansi**, t. VI, p. 526, quæ, licet S. Patricio adscribi non possit, est tamen valde antiqua; *Pœnitentiale Theodori*, ap. **Haddan and Stubbs**, *Councils*, vol. III, p. 188. — Nonnulli theologi, ut *Perrone*, præfatos canones in catholicum sensum intelligere conati sunt, sed incassum, ut cuicumque eosdem attente legenti patebit. Ut unum afferamus exemplum, sic se habet can. 9 Concil. Vermeriensis : " Si qui, necessitate inevitabili cogente, in alium ducatum seu provinciam fugerit, aut seniorem suum, cui fidem mentiri non potest, secutus fuerit, et uxor ejus, cùm valet et potest, amore parentum aut rerum suarum, eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quamdiu vir ejus, quem secuta non fuit, vivit, semper innupta permaneat. Nam ille vir ejus, qui necessitate cogente in alium locum fugit, si nunquam in suam patriam se reversurum sperat, si se abstinere non potest, aliam uxorem cum pœnitentiâ potest accipere. " Nec mirum est pauca errâsse particularia concilia, cùm sola Ecclesia universalis, per Concilium œcumenicum aut per R. Pontificem loquens, sit infallibilis Cfr. **Perrone**, *op. cit.*, p. 323-359; **Watkins**, *op. cit.*, p. 362-437.

tuitati conjugiorum tuendæ semper intenta fuit, leges civiles de divortio palam reprobans, Protestantium hæresim de repudiis anathemate percellens, principibus potentissimis resistens, dum divortia a se facta ab Ecclesiâ approbari minaciter peterent.

"Quam ad rem, ait *Leo XIII*[1], omnis admirabitur posteritas invicti animi documenta a Nicolao I edita adversus Lotharium; ab Urbano II et Paschali II adversus Philippum I regem Galliarum; a Cælestino III et Innocentio III adversus Philippum II principem Galliarum; a Clemente VII et Paulo III adversus Henricum VIII; denique a Pio VII sanctissimo fortissimoque Pontifice adversus Napoleonem I, secundis rebus et magnitudine imperii exsultantem".

III. De casibus in quibus solvi potest matrimonium.

Matrimonium *fidelium ratum* et *consummatum*, ex dictis, nullâ auctoritate humanâ solvi potest; sed matrimonium ab *infidelibus* contractum, cùm non sit sacramentum, eamdem firmitatem non habet; item matrimonium fidelium *ratum* quidem, sed *non consummatum*, duplici modo solvi potest, per religiosam professionem et dispensationem S. Pontificis. De quibus nunc breviter disserendum.

1° *De privilegio Paulino*[2].

927. *Thesis :* **Matrimonium infidelium, etiam consummatum, solvi potest quoad vinculum, si, uno ad fidem converso, alter nolit cohabitare pacifice, vel sine Creatoris injuriâ aut damno spirituali fidelis.** Certum est ex declaratione *Innocentii III*[3] : "Si alter infidelium conjugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemiâ divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente; qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit : et in hoc casu intelligimus quod ait Apostolus : si infidelis discedit,

[1] Encycl. *Arcanum*.

[2] S. Thom., *Supplem.*, q. 69, a. 5; **Sanchez**, l. VII, disp. 74; **Drouin**, l. IX, q. IV, c. 1, § 3, dic. 2; **Billuart**, Diss. V, a. 2, § 2; **Benedictus XIV**, *De Synodo*, l. VI, c. 4, n. 3; **J. Leplat**, *Collectio variarum dissertationum casum Apostoli illustrantium*: **Carrière**, n. 256 sq.; **Perrone**, l. II, sect. 1, c. 7, a. 2; **Palmieri**, th. 26-27; **Watkins**, p. 438 sq.; **Wernz**, n. 701-705.

[3] *Decretal.*, l. IV, tit. 19, c. 7.

discedat... ". — Privilegium de quo agitur vocatur *Paulinum*, utpote a S. Paulo promulgatum, aut etiam *privilegium fidei*, quia in favorem fidei fuit concessum.

928. (**A**) *Script.* Paulus, post promulgatam legem generalem indissolubilitatis matrimonii, hæc addit : " Nam ceteris ego dico, non Dominus [1]. Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat eam... Quod si infidelis discedit, *discedat : non enim servituti subjectus* est frater aut soror in hujusmodi " [2]. Jamvero his verbis Apostolus concedit facultatem solvendi vinculum matrimoniale pro casibus in thesi expressis. Etenim : (**a**) fideli converso Paulus concedit speciale privilegium, et quidem pro determinatis circumstantiis; atqui, si ageretur solum de separatione *a toro et mensâ*, non autem de solutione vinculi, non daretur speciale privilegium, cùm separatio sit commune remedium in simili casu; aliunde nullâ declaratione opus est ut conjux fidelis a cohabitatione liberetur, cùm ex hypothesi impossibilis sit; ergo agitur de solutione vinculi; (**b**) additur partem fidelem non esse amplius *subjectam servituti;* jamvero servitus hujusmodi, discessione partis infidelis jam peractâ, nihil aliud esse potest nisi ipsum vinculum matrimoniale, quod revera Apostolus infra (27) *ligamen* vocat; confirmatur ex eo quod sermo hujusmodi dirigitur ad neo-conversos, apud quos vigebat dissolutio matrimonii, non autem simplex separatio, quique proinde voce *discedat* solutionem vinculi naturaliter intelligebant; (**c**) tandem crescit vis argumenti, si animadvertitur antithesis quam Paulus instituit inter conjugia *fidelium* de quibus dicit (11) quod si vir discesserit, mulierem *innuptam* manere debere, et *infidelium* connubia, de quibus scribit : "*quod si infidelis discedit, discedat*"; hâc enim oppositione satis ostendit in ultimo casu agi de verâ solutione vinculi [3]. Fatemur tamen argumentum non esse apodicticum, nisi accedente Ecclesiæ praxi et auctoritate.

[1] Probabilius hæc verba non ad sequentem, sed ad præcedentem sententiam referuntur, ubi Apostolus de viduis et virginibus dixerat, et sensus est ea quæ de virginitate servandâ scripsit non esse præceptum, sed consilium. Cf. **Corluy**, *Spicilegium*, vol II, p. 489. — [2] *I Cor.*, VII, 12-15.

[3] Apostolus directe non loquitur nisi de casu quo infidelis nolit cum conjuge converso habitare, sed duo postremi casus in primo includuntur : ille enim

929. (B) *Auctoritate et praxi Ecclesiæ :* (a) Patres quidem plerique de hoc siluerunt, quia ipsis hâc de re scribendi non se dabat opportunitas ; nonnulli tamen, ut *S. Ambrosius S. Chrysostomus, Theophylactus*, aliique ita locuti sunt ut doctrinam supra expositam tenuisse videantur [1]. (b) *Innocentius III* (1160-1216) rem aperte declaravit, et ab ejus tempore, hæc praxis communis evasit in omnibus ecclesiis apud gentes recens conversas institutis. Jamvero praxis hujusmodi cum dogmate indissolubilitatis matrimonii connectitur, et cum bonis moribus ; multoties a R. Pontificibus approbata fuit, qui regulas tradiderunt in eo casu a Missionariis servandas ; ergo invictum est veritatis argumentum, cùm Ecclesia errare non possit in re tanti momenti.

930. **De exercitio privilegii Paulini.** (A) Vinculum conjugale non solvitur eo instanti quo unus conjugum ad fidem convertitur vel baptizatur [2], sed tantum cùm conjux conversus, renuente altero pacifice cohabitare, novum inivit matrimonium. Hoc enim aperte supponit *Innocent. III* (l. cit) : "quod si conversum ad fidem et illa conversa sequatur (uxor scilicet quæ prius renuerat cohabitare), antequam propter causas prædictas legitimam ille ducat uxorem, eam recipere compelletur" ; manet igitur prius vinculum donec novum fœdus contrahatur. Ratio est quia privilegium est in gratiam solius conversi, ne cælebs manere cogatur : satis est igitur ut prius vinculum solvatur eo instanti quo novum efformatur.

Hinc si conjux infidelis ante novas fidelis nuptias matrimonium contraxerit, hoc nullum est [3].

931. (B) Ex dictis in thesi, triplici de causâ conjux conversus ad alias nuptias transire potest : a) si infidelis renuat cum eo habitare ; (b) si velit habitare, sed non sine injuriâ Creatoris, v. g., concubinas retinendo, blasphemando, filios pagane educando ; (c) si

---

moraliter discedit, qui non vult cohabitare nisi cum Creatoris injuriâ, aut pertrahendo fidelem conjugem ad peccatum.

[1] Quorum testimonia vide apud **Carrière**, n. 258, not. 1.

[2] Probabilius putamus privilegium Paulinum extendi non solum ad eos qui fidem catholicam, sed etiam ad eos qui sectam hæreticam vel schismaticam amplectuntur, dummodo valide baptizentur. Ita **Palmieri**, th. 27 ; **Konings**, II, p. 394, ubi asserit id a S. Sede in casu particulari agnitum fuisse.

[3] *S. Offic.*, 11 jul. 1886 ad Vicar. Apost. Natal. *Acta S. Sedis*, XXII, 477.

vult fidelem ad peccatum mortale trahere contra fidem vel mores : in his enim casibus non vult pacifice cohabitare. Potest autem conversus hoc privilegio uti non solum statim post baptismum sed etiam post plures annos, si infidelis qui prius pacifice cohabitare consenserat, mutato consilio, id amplius facere nolit[1].

Si vero pars infidelis discedat propter adulterium fidelis post baptismum commissum, non datur locus privilegio Paulino nisi ipse infidelis reus fuerit adulterii post baptismum partis conversæ; nam privilegium in favorem fidei, non in favorem delicti concessum est[2].

932. (C) Pars conversa non potest, sine dispensatione, novas inire nuptias nisi cum aliâ parte *catholicâ* : si cum infideli contrahit, matrimonium *invalidum* est propter disparitatem cultûs; si cum parte hæreticâ vel schismaticâ, matrimonium est quidem validum, sed *illicitum* propter impedimentum mixtæ religionis.

(D) Si fidelis, obtentâ dispensatione, matrimonium cum infideli inierit, non potest uti privilegio Paulino, quia sponte sese tali periculo exposuit, nec proinde conqueri potest. Insuper si alteruter conjugum in hæresim vel apostasiam labatur, non potest fidelis conjux ad secundas nuptias convolare, ut expresse declaratur ab *Innocentio III* (l. cit.), quia matrimonium a fidelibus contractum et consummatum nullâ auctoritate humanâ solvi potest.

(E) Ut sciatur num infidelis velit converti, vel saltem pacifice cohabitare, *interpellatio* quædam requiritur, saltem quoties fieri possit, ut novum matrimonium possit non solum licite, sed etiam *valide* contrahi. Ita communiter contra paucos[3]. Ratio est quia fidelis, antequam iterum nubat, certior esse debet de contumaciâ infidelis; atqui regulariter de hoc certior esse nequit nisi per interpellationem.

933. **Ampliatio privilegii Paulini.** Romani Pontifices aliquando concesserunt matrimonium dissolvi occasione conversionis unius e conjugibus, vel etiam utriusque, in casibus quos difficillimum est ad privilegium Paulinum reducere. 1) *S. Pius V* Indis paganis ad fidem conversis permisit cum eâ uxore manere quæ simul cum marito baptizata

[1] Ita *S. Offic.*, 5 aug. 1759, ap. *Collect. P. F.*, n. 421 (1312).

[2] Ita *S. Offic.*, 1 aug. 1759; 17 jan. 1797, ap. **De Angelis**, l. c., n. 7.

[3] **Ballerini P.** (n. 438 sq.) putat hanc interpellationem requiri ad liceitatem, non autem ad validitatem novi matrimonii. Sed Rom. Congregationes in particularibus casibus irritum declararunt matrimonium sine interpellatione contractum, ap. **Gasparri**, n. 1090. Hinc si casus occurrat, juxta Instruct. *S. C. de Prop. Fide* (ad calcem *C. Plen. Balt. III*, p. 278), Ordinarius judicium suspendere debet, et casum cum omnibus suis circumstantiis ad S. Sedem remittere.

fuerit, etiamsi hæc non fuerit prima inter plures uxores, immo etiamsi prima uxor (legitima), sed non conversa, pacifice cohabitare consentiret, declaravitque matrimonium hujusmodi esse legitimum [1]. 2) *Gregorius XIII* permisit Indis, qui, post contracta gentili ritu matrimonia in Angolâ, Æthiopiâ et Brasiliâ, ab hostibus in remotissimas regiones exulabantur, posteaque ad fidem convertebantur, matrimonium contrahere legitimum cum quovis fideli, etiam superstite conjuge infideli et ejus consensu minime requisito, aut responso non exspectato, etiamsi postea constiterit conjugem absentem baptismo regeneratum esse tempore transacti secundi matrimonii [2]. 3) Indulta quibus dispensatur aliquo modo ab interpellatione quibusdam aliis regionibus concessa fuerunt.

Ita in *Statibus Americæ Fœderatis* Episcopi facultatem habent dispensandi cum infidelibus, plures uxores habentibus sive simultanee (ut apud Mormones), sive successive (propter civile divortium), ut, post conversionem et baptismum, illam uxorem retineant quæ sibi magis placuerit, si et ipsa baptizetur, dummodo prima uxor rite interpellata converti noluerit; in hoc casu igitur facultatem habent dispensandi a secundâ parte interpellationis "num velit pacifice cohabitare".

In his variis casibus supponitur matrimonium, in infidelitate initum, non fuisse consummatum post baptismum ab alterutro receptum.

934. Explicatio privilegii Paulini. Controvertitur inter theologos *quo jure* matrimonium infidelium solvatur in præfatis casibus, utrum *jure divino* an *potestate pontificiâ?*

(A) Non pauci, quibus favere videtur *Benedictus XIV* [3], putant matrimonium infidelium solvi *jure divino*, prout a S. Paulo promulgatum est. (a) Hic enim agitur de *divinâ lege* indissolubilitatis matrimonii, cui solus Deus exceptiones apponere valet. (b) Aliunde facta allegata ad casum Paulinum satis facile reduci possunt : agitur enim tantummodo de *dispensatione* ab interpellatione faciendâ, quæ sane a Pontifice concedi potest, quando hæc interpellatio est valde difficilis, et in casibus allatis. (c) Quam opinionem suam fecisse

[1] *Romani Pontificis*, 2 aug. 1571.

[2] *Populis ac nationibus*, 25 jan. 1585.

[3] *De Synodo*, l. VI, c. 4, n. 3; l. XIII, c. 21. — Cfr. **Schmalzgrueber**, l. IV, t. XIX, n. 69; **Vasquez**, *De matrimonio*, disp. II, c. VI, n. 602; **Ph. de Angelis**, l. IV, t. XIX, p. 327 sq.

videtur *S. Officium* : " Matrimonium etiam in infidelitate contractum naturâ suâ est indissolubile, et tunc solum quoad vinculum dissolvi potest virtute privilegii in favorem fidei a Christo Domino concessi, et per Apostolum Paulum promulgati "[1].

(B) *Multi* tamen, hodie præsertim, docent matrimonium infidelium solvi *supremâ auctoritate S. Pontificis*, per *ministerialem potestatem* quâ Ecclesia, ob bonum publicum, dispensare potest in certis rebus in quibus *per factum humanum obligatio divini juris* fuit inducta, prout fit in votis et juramentis [2]. (a) Casus enim allati non sunt mera interpretatio, sed vera *ampliatio* Paulini privilegii : Apostolus enim non loquitur nisi de casu quo pars infidelis *discedit* seu non vult pacifice cohabitare, dum Pontifices novum matrimonium contrahere permittunt etiam quando pars infidelis pacifice vult cohabitare, immo quando ad fidem conversa est, si moraliter impossibile est eam interpellare. Hi igitur sunt casus plane diversi. (b) Aliunde *privilegium Paulinum* non est proprie exceptio seu dispensatio *divina*, sed privilegium quod Paulus ipse *apostolicâ* suâ auctoritate concedit, ut patet ex verbis : " Nam ceteris *ego dico, non Dominus* "[3]. Jamvero quod Paulus apostolicâ fecit auctoritate Sedi Apostolicæ denegari nequit [4].

Nec dici potest Ecclesiam non posse a lege divinâ dispensare. — Nam, ut recte animadvertit *Card. Billot*, hic agitur non de lege divinâ ipsâ, sed de *obligatione divini juris per factum humanum inductâ;* atqui " humana deliberatio nequit omnia circumspicere, nec prævidere omnes circumstantias in quibus contingere poterit ut minus opportuna sit vel congrua observatio ejus quod voto promittitur, vel juramento firmatur, vel contractu sancitur; unde ad bonum christianæ societatis expediebat ut in his, per Christi vica-

[1] Ad Vicar. Apost. Natal., 11 jul. 1886, ad 8, *A. S. S.*, XXII, 748.

[2] **Navarrus**, *Lib. III Conciliorum*, De convers. infidel., consil. 3, n. 13; **Sanchez**, *De matrim.*, l. II, disp. XVII; **Layman**, l. II, tit. II, n. 5; **Pirhing**, l. IV, t. I, n. 146; **S. Alphonsus**, l. VI, n. 956; **Palmieri**, th. 26; **Card. Billot**, th. 44.

[3] *I Cor.*, VII, 12. — Quæ tamen verba ad præcedentem, non ad sequentem sententiam probabilius referuntur.

[4] Ita arguunt undecim theologi et canonistæ Soc. Jesu, inter quos *Bellarminus*, *Azor*, *Gonzalez*, in disputatione Apostolicæ Sedi exhibitâ, quâ R. Pontifici vindicatur potestas solvendi matrimonium consummatum infidelium. Cfr. **Zitelli**, *De dispensat. matrimon.*, p. 183-197; **Card. Gasparri**, in *Canoniste*, t. XIV, p. 481-489.

rios, dari posset quandoque, pro exigentiâ particularium adjunctorum, dispensatio"[1].

Conclusio. Utraque opinio manet probabilis; posterior tamen multo probabilior videtur, utpote factis allatis magis consona.

2° *De dissolutione matrimonii rati fidelium*[2].

935. *Thesis :* **Matrimonium fidelium ratum, et non consummatum, solvitur per sollemnem alterius conjugum professionem in religione approbatâ, vel per dispensationem a S. Pontifice gravi de causâ concessam.**

(A) Prima pars definita est a *Tridentino*[3] : "Si quis dixerit matrimonium ratum, non consummatum, per sollemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi, A. S." Probatur : (a) ex disertis declarationibus *Alexandri III* (1180) et *Innocentii III* (1210) qui scribit[4] : "Nos tamen nolentes a *prædecessorum* nostrorum vestigiis declinare, qui respondere consulti, antequam matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri conjugum, relicto inconsulto, ad religionem transire, ita quod ex tunc legitime poterit alteri copulari"; ex quo patet hanc doctrinam ante sæc. XII fuisse receptam, cùm S. Pontifex ad suos prædecessores appellet. (b) Ex *praxi Ecclesiæ :* certum est enim, jam a sæc. XII, hanc praxim communiter in Ecclesiâ viguisse, approbantibus Episcopis et R. Pontificibus; jamvero quod frequentatur in universâ Ecclesiâ, et ad fidem moresque pertinet, erroneum esse nequit.

Notandum. (a) Matrimonium ratum solvitur tantum per *sollemnem professionem* in Religione a S. Sede approbatâ ad vota sollemnia edenda; et quidem *libere* factam, post integrum probationis annum, et adeptâ ætate canonicâ; proindeque non per votum simplex castitatis, nec per ordinis sacri susceptionem, neque per vota emissa in congregatione a S. Sede non approbatâ; nec per profes-

[1] *De Sacram.*[4], t. II, p. 424.

[2] **S. Thom.**, *Sup.*, q. 61; **Sanchez**, l. II, disp. 18-23; **Drouin**, q. IV, c. 3; § 1; **Billuart**, diss. V, a. 2, § 4; **Carrière**, n. 302 sq.; **Perrone**, l. III, sect. 2, cap. 6, a.; **Palmieri**, th. 25; **de Augustinis**, th. 10; **De Angelis**, l. c., n. 12; **Gasparri**, n. 1081-1092; **Lehmk.**, n. 703-704; **Baller. P.**, n. 476-488 ed. 3; **Wernz**, *op. cit.*, n. 698-700.

[3] Sess. XXIV, can. 6.

[4] *Decretal.*, lib. III. tit. 32, cap. 14; cfr. cap. 2.

sionem simplicem, nec etiam per vota *simplicia* in Societate Jesu emissa.

(b) Duo menses a jure conjugibus conceduntur ad deliberandum de ingressu religionis : quo tempore non tenentur ad reddendum debitum : quod certum est si de ingrediendâ religione cogitant, et valde probabile etiamsi de hoc non deliberent. Si, durante bimestri, mulier *invita* per vim a viro carnaliter cognita fuerit, vir non potest ad secundas convolare nuptias, quia matrimonium libere ab eo consummatum jam indissolubile evasit; sed mulier istâ violentiâ non privatur jure suo ingrediendi Ordinem religiosum. — Præterito bimestri, privilegium religionem ingrediendi integrum manet, quamdiu matrimonium non est consummatum, etiamsi culpabiliter copula denegata fuerit.

(c) Tandem matrimonium non solvitur nisi *eo tempore quo emittitur sollemnis professio;* ideoque conjux in sæculo manens nec licite nec valide novas contrahit nuptias ante alterius professionem.

936. (B) Potestas S. Pontifici competens solvendi matrimonium simpliciter ratum, licet a nonnullis antea negata, hodie certa evasit Ecclesiæ praxi; constat enim, jam a tempore *Martini V* (1417), potestatem dissolvendi matrimonia rata, propter graves rationes, fuisse a multis Pontificibus exercitam [1] et etiam diebus nostris exerceri, ut constat ex *Actis S. Sedis*, ubi quolibet anno nonnullæ hujusmodi dispensationes a matrimonio rato concessæ leguntur. Jamvero dicere nefas est R. Pontifices hanc potestatem usurpâsse, præsertim cùm sic agendo injuriam sacramento irrogâssent, et adulteria permisissent. Concludendum est igitur cum *Benedicto XIV* [2] : " Nullam de potestate S. Pontificis moveri amplius posse quæstionem in eo quod attinet ad dispensandum super matrimonio rato et non consummato, cùm hodie opinio affirmativa sit communis inter theologos et canonistas, et in praxi sit recepta, ut notorium est ".

937. **Controversia.** Disputatur inter theologos *quo jure* matrimonium ratum professione religiosâ solvatur, jure scilicet naturali, divino positivo, an ecclesiastico?

(a) Quidam, cum *Bellarmino*, putârunt id fieri *jure divino naturali*, nam jure naturæ, de statu minus perfecto ad perfectiorem transire

[1] Cfr. **S. Antoninus**, *In Sum. theol.*, p. III, t. I; **Navarrus**, *Enchir.*, c. 22 **Perrone**, vol. III, p. 471, ed. 1861. — [2] *Quæst. Canon.*, 479.

licet, si absque alterius detrimento id fieri possit. Quæ tamen opinio communiter rejicitur; non licet enim, ex lege naturæ, perfectiorem inire statum, cùm obligatio jam suscepta huic statui adversatur; ita, quamvis Episcopatus sit status matrimonio perfectior, non licet eum suscipere, invito conjuge, nec ejus susceptione solvitur matrimonium ratum.

(b) Alii asserunt, cum *Benedicto XIV*[1], dissolutionem fieri *jure divino positivo*, quatenus legi indissolubilitatis Christus exceptionem apposuit in gratiam statûs religiosi, prout vidimus unam appositam matrimonio infidelium. — Objiciunt quidam sollemnitatem religiosæ professionis ab ipsâ Ecclesiâ institutam fuisse ideoque non esse juris divini. Sed difficultas evanescit, si admittatur matrimonium solvi *jure partim divino, partim ecclesiastico*. Res sic concipi potest : Christus in communi tantum determinavit matrimonium solvi posse per statum religiosum, Ecclesiæ potestatem relinquendo determinandi *in specie* conditiones quæ statum religiosum constituant, proindeque matrimonium ratum dirimant; sic enim intelligitur quomodo, ita statuente Ecclesiâ, vota sollemnia non autem simplicia hunc producant effectum.

938. (c) Tertia tandem opinio tenet matrimonium solvi *auctoritate pontificiâ* seu *per ministerialem illam potestatem*, quâ Ecclesia dispensat a voto, juramento, aliisque impedimentis, propter gravem necessitatem, ut jam supra expositum est, n. 934.

Quæ sententia valde probabilis est, et sufficienter explicat cur matrimonium hujusmodi non solum per professionem religiosam, sed etiam per dispensationem Pontificis solvi possit, licet nil hâc de re explicite in Scripturâ aut primævâ Traditione inveniatur.

939. *Objicitur* quidem his exceptionibus permi indissolubilitatem matrimonii. Sed immerito : 1) hic enim agitur tantum de matrimonio *rato*, proindeque mala quæ ex divortio consequuntur ex parte conjugum et prolis hic non verificantur; 2) dissolutio fit non auctoritate privata, sed a Romano Pontifice, et nonnisi gravibus de causis; in casu sollemnis professionis, pauca incommoda quæ forsan exinde sequuntur, compensantur per excellentius bonum vitæ religiosæ, nec aliunde timendum est multos fore qui voluptatibus renuntient ut religionis austeritates amplectantur. Non periclitatur ergo his paucis exceptionibus matrimonii indissolubilitas[2].

[1] Benedict. XIV, *Quæst. can. et moral.*, q. 546.

[2] Pisani, *L'Eglise et le divorce*, in *Le Correspondant*, 10 oct. 1904, p. 20-36.

Corollaria.

Ex doctrinâ de naturâ et proprietatibus matrimonii duo fluunt consectaria : 1° *matrimonii honestas;* 2° *virginitatis excellentia.*

940. 1° *Matrimonium sive ratum sive consummatum est in se opus honestum et laudabile.* Certum est contra Gnosticos, Manichæos aliosque supra citatos [1].

(A) *Script.* Id enim bonum et laudabile est quod Deus ipse instituit, Christus confirmavit et Apostoli commendârunt; atqui ita de Matrimonio; (a) *Deus* siquidem illud *instituit,* tum protoparentes sexu diversos creando, tum eos arcto fœdere sociando ut prolem procrearent : " Masculum et feminam creavit eos, benedixitque illis et ait : Crescite et multiplicamini " [2]. Immo aliquando idem præcepit, jubendo fratrem accipere uxorem fratris sui defuncti, ut suscitet semen fratri suo [3]. (b) Id *Christus confirmavit* tum nuptiis Canæ assistendo, tum contractum matrimonialem ad dignitatem sacramenti evehendo, tum eumdem ad pristinam indissolubilitatem revocando [4]. (c) Idem *commendârunt Apostoli;* ita S. Paulus matrimonium vocat *honorabile* [5]; ait eum qui matrimonio jungit virginem bene facere, et conjugibus præcipit ut debitum reddant [6]; juniores viduas admonet ut nubant, et doctrinam prohibentium nubere reprobat [7].

(B) Speciale *traditionis* argumentum non instituimus, cùm ab omnibus agnoscatur Patres non solum obiter sed diserte in suis operibus honestatem matrimonii propugnavisse. Adeantur, si tempus adsit, *Tertullianus,* contra Marcionitas et ad Uxorem; *Clemens Alex.,* l. III Stromat.; *S. Hieronymus,* in libris contra Jovinianum; *S. Augustinus,* de Bono conjugali, de Nuptiis, etc.

941. (C) *Rat. theol.* Id profecto bonum et laudabile est quod necessarium est ad humanæ speciei propagationem,

---

[1] **S. Thom.**, *Supp.*, q. 41 ; **Drouin**, l. IX, q. II; **Carrière**, p. II, c. II; **Billuart**, disp. I, a. 2; **Palmieri**, th. 2; **Billot**, th. 39.

[2] *Gen.*, I, 27-28; cf. II, 21-24. — [3] *Deut.*, XXV, 5. — [4] *Joan.*, II, 1 sq.; *Matth.*, XIX, 4 sq. — [5] *Hebr.*, XIII, 4. — [6] *I Cor.*, VII, 3, 38. — [7] *I Tim.*, V, 1-3, 14.

est in se opus nobile, et aliunde bono fine cohonestari potest; atqui matrimonium : (a) in præsenti rerum ordine, quatenus ab ipso Deo constitutum est, ad humanæ speciei conservationem et propagationem *necessarium* est; (b) est in se opus *nobile*, cùm conjuges, rei maritali operam dando, simul cum Deo corpus humanum procreent, in quod infunditur anima rationalis : quod opus ipsi creationi affine est; (c) tandem *bono fine* honestari potest, v. g., *religionis* virtute, ut proles ad Dei cultum procreetur, *patriæ* amore, ut cives generentur qui Statui præsidio sint, *justitiæ* motivo, ut debitum reddatur, vel etiam intendi potest tanquam *concupiscentiæ remedium.*

Verum est quidem matrimonii usum sæpe sine aliquâ libidine non esse; sed hoc est *per accidens*, et aliunde talis voluptas non est mala nisi ita dominetur ut ceteros fines honestos excludat : quod quidem vitio vertendum est non ipsi matrimonio sed iis qui eo abuntur[1].

942. 2° *Status virginitatis vel cælibatus, pro Deo susceptus, præstantior est statu matrimoniali.* De fide est ex *Trident.*[2]: "Si quis dixerit statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cælibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cælibatu, quam jungi matrimonio, A. S."

Quæ propositio dirigitur contra *Jovinianum* (IV sæc.), et *Novatores* qui contenderunt nuptias virginitati vel æquiparandas vel etiam anteponendas esse. Ut propositio rectè intelligatur, notandum est comparationem institui inter *statum* virginitatis et statum *conjugalem*, non inter personas qui in utroque statu versantur : possunt enim dari conjugati qui nonnullis virginibus perfectiores

[1] Sanctitatem et felicitatem christianorum conjugum sic præclare describit **Tertullianus** (*ad Uxorem*, II, 9. *P. L.*, t. I, p. 1302) : "Ambo fratres, ambo conservi. nulla spiritus carnisve discretio. Atqui vere duo in carne unâ; ubi una caro, unus et spiritus. Simul orant, simul volutantur et simul jejunia transigunt, alterutro docentes, alterutro hortantes, alterutro sustinentes. In Ecclesiâ Dei pariter utrique, pariter in convivio Dei, pariter in angustiis, in persecutionibus, in refrigeriis; neuter alterum celat, neuter alterum vitat, neuter alteri gravis est; libere æger visitatur, indigens sustentatur; eleemosynæ sine tormento, sacrificia sine scrupulo, quotidiana diligentia sine impedimento; non furtiva signatio, non trepida gratulatio, non muta benedictio; sonant inter duos psalmi et hymni, et mutuo provocant quis melius Deo suo cantat. Talia Christus videns et audiens gaudet, his pacem suam mittit; ubi duo, ibi et ipse; ubi et ipse, ibi et malus non est". — [2] Sess. XXIV. can. 10.

sint. Præterea cælibatus de quo agitur, non est solum carentia vinculi conjugalis, quæ nonnunquam cum vitâ flagitiosâ componitur, sed cælibatus *pro Deo* susceptus, quo vita ducitur a voluptatibus carnis exempta.

(A) *Script.* (a) Cùm Christus Apostolis exposuisset varia matrimonii onera ex ejus indissolubilitate orientia, hi exclamârunt : " Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere "; hanc autem occasionem arripiens Salvator, asserit quosdam virginitatem colere propter Deum, nec tamen omnes hujusmodi verbum capere, propter ejus sublimitatem : " Et sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum : qui potest capere, capiat " [1]. Porro hæc important statum virginitatis excellentiorem esse conjugali statu : sic enim, juxta *S. Hieronymum* [2], intelligi possunt verba Christi : " Mihi illi eunuchi placent, quos castravit non necessitas, sed voluntas : libenter illos in meos sinus recipio, qui a nuptiis abstinuerunt propter regnum cælorum, et ob mei cultum noluerunt esse quod nati sunt... Grandis fidei est, grandisque virtutis, Dei templum esse purissimum, totum se holocaustum offerre Domino, et, juxta Apostolum, esse sanctum corpore et spiritu ".

(b) Idem magis diserte Apostolus docet [3]; licet enim honorifice de matrimonio scribat, virginitatem tanquam aliquid melius, per modum consilii proponit : " Bonum est homini mulierem non tangere (1)... volo enim omnes vos esse sicut meipsum (7)... dico autem non nuptis et viduis : bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego (i. e. sine uxore) (8)... Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori et divisus est (32)... Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit *melius facit* " (38). Hæc adeo clara sunt ut Protestantes ea detorquere nitantur, asserentes Apostolum ibi loqui solum *hypothetice*, putantem scilicet secundum Domini adventum jam prope esse (29); sed frustra, nam ratio allata, videlicet eum *qui sine uxore est sollicitum esse eorum quæ Domini sunt*, in omnibus locis et

[1] *Matt.*, XIX, 9-12.
[2] *Contra Jovin.*, l. I, c. 7, n. 12, *P. L.*, XXIII, 228. — [3] *I Cor.*, VII, 1-40.

temporibus vera manet, et luculenter demonstrat virginitatis statum Dei servitio magis aptum esse.

Hæc est etiam aperta Patrum doctrina, ut ex eorum operibus videre est : cfr. *S. Cyprianus*, de habitu Virginum; *S. Ambrosius*, de Virginibus; *S. Hieronymus*, contra Jovinianum; *S. Augustinus*, de sanctâ virginitate, etc.

943. (B) *Rat. theol.* Is enim status excellentior est statu conjugali, in quo bonum divinum præfertur bono humano, et bonum animæ bono corporis; atqui virginitas ordinatur ad bonum Dei, propter cujus amorem carnis voluptates etiam licitæ libere despiciuntur; et ad bonum animæ, cùm eam disponat ad vitam contemplativam, ad orationem et considerationem eorum quæ sunt Dei [1]; dum conjugium ordinatur ad bonum corporis, quod est multiplicatio generis humani, et pertinet ad vitam activam, quâ vir et mulier in matrimonio viventes necesse habent cogitare quæ sunt mundi. Hinc Christus virginem matrem elegit, virginitatem ipse perpetuo coluit, virginem discipulum præ ceteris dilexit, eique soli virginem matrem in cruce moriens commendavit, exemplo suo manifeste ostendens majoris pretii esse statum virginalem quam conjugalem [2].

944. *Solvuntur difficultates.* (A) Matrimonium est *sacramentum*, proindeque virginitate præstantius, quæ sacramenti rationem non habet.

Resp. Hic comparamus *statum* virginitatis cum *statu* conjugali, non cum sacramento Matrimonii; aliunde quamvis Matrimonii sacramentum gratias *ex opere operato* conferat, non exinde sequitur illud esse virginitate melius : hujusmodi enim gratiæ dantur propter pericula et onera conjugii, quæ in virginali statu desunt; præterea, loco gratiarum, quas conjuges sacramento Matrimonii accipiunt, virgines multo majores obtinere valent propter ferventes actus amoris et devotionis quos, teste Apostolo, longe facilius eliciunt quam nupti.

(B) Cælibatus intra fines *boni privati* sese continet proindeque minus utilis est quam status matrimonialis.

Resp. Multum ad commune societatis bonum cælibatus confert tum per modum exempli, docendo quomodo refrænentur indomitæ passiones, ex quibus sanctitas matrimonii periclitatur; tum

[1] Hinc S. Thom. (*Opusc. de perfect. vitæ spiritualis*), docet eos præsertim a matrimonio abstinere debere qui ad perfectionem tendunt, "quia per hoc homo maxime curis sæcularibus implicatur" et maxime conjugali affectu irretitur.

[2] S. Thom., 2. 2., q. 152, a. 4.

hominem continentem efficiendo aptissimum ad opera caritatis exercenda, videlicet pauperum, orphanorum ac infirmorum curam, aut parvulorum educationem, etc.; tum etiam in memoriam revocando patriam cælestem, ubi neque nubent neque nubentur.

(C) Nec dicatur, cum Protestantibus multis, continentiam esse *moraliter impossibilem*, ideoque eos qui virginitatem vovent, in laqueum diaboli incidere. Nam continentiam diu servare valde difficile est quidem, immo moraliter impossibile iis qui media a Christo proposita respuunt, non autem iis qui periculosas occasiones fugiunt, carnis mortificationi, studio vel labori operam dant, simulque orationi assidue vacant, ac sacramenta, præsertim Eucharistiam, frequenter recipiunt; his enim mediis concupiscentia efficaciter frenatur. Quod candide agnoscebat protestans *Leibnitz*[1] : "Clerici et religiosi firmiter habeant persuasum, quod, ad continentiam servandam, vix opus est aliâ re, quam devitare otiositatem et periculosas occasiones, et habere voluntatem firmam, cujus gratiam Deus non denegat postulanti eam ferventi studio". Revera, inter ipsos Protestantes, nonne sunt vidui et viduæ innuptæque virgines, quibus obligatio diu continentiam servandi incumbit? Numquid præsumere licet hos omnes vitio deditos esse! Si non liceat, cur catholici sacerdotes vel alii qui propter Deum virginitatem vovent, tanquam incontinentiæ rei insimulantur?

Caput iij.

DE MATRIMONIO UT SACRAMENTO.

945. Matrimonii contractus, apud multos populos, aliquid sacri et religiosi præ se fert, et sæpe sacris ritibus celebratur[2]. Christus vero eumdem ad dignitatem sacramenti evexit, ita ut, apud Christianos, sit signum non solum *sacrum*, sed etiam *gratiæ* productivum.

Quatuor declarabimus : 1° *existentiam* hujus sacramenti; 2° ejus *naturam;* 3° *effectus;* 4° per modum *corollarii*, *potestatem leges ferendi* circa matrimonium.

[1] *Systema theolog.*, n. 66. — Quod jam animadverterant **S. Gregor. Naz.**, *Orat.* 31; **SS. Chrysost.** et **Hieronymus**, in cap. XIX *Matt.*, **S. August.**, *Confess.*, l. VI, cap. XI; cfr. **M. Rosset**, *op. cit.*, t. I, n. 398 sq.

[2] **P. Sauzet**, *Réflexions sur le Mariage civil et le Mariage religieux*, Lyon, 1853, p. 11 sq.; **Glasson**, *le Mariage civil et le Divorce dans l'antiquité*, Paris, 1880, p. 139 sq.; **R. Lemaire**, *Le Mariage civil*, Paris, 1904, p. 4-15.

§ I. De existentia sacramenti Matrimonii [1].

I. Thesis exponitur ac probatur.

946. (A) *Errores.* (a) Olim *Gnostici* et *Manichæi* nuptias ut malas damnârunt, utpote concupiscentiæ incentivum et medium quo propagatur originale peccatum. (b) *Protestantes* longe sunt quidem ab errore *prohibentium* nubere, cùm nuptias supra virginitatem extollant, sed communiter negant, *Ritualistis* exceptis, matrimonium esse sacramentum. *Lutherus* siquidem ait [2]: "Matrimonium novæ Legis sacramentum non est, cùm ipsi desit divina promissio"; *Calvinus* [3] autem affirmat non magis nuptiis rationem sacramenti convenire quam agriculturæ vel arti sutoriæ, neque ut sacramentum habitas fuisse ante Gregorii I tempora [4]. (c) *Modernistæ*, post *Liberales*, dicunt [5]: "Matrimonium non potuit evadere sacramentum novæ legis nisi serius in Ecclesiâ; siquidem, ut matrimonium pro sacramento haberetur, necesse erat ut præcederet plena doctrinæ de gratiâ et sacramentis theologica expolitio".

947. (B) *Doctrina Ecclesiæ.* (a) *Ante Christum*, matrimonium non fuit quidem sacramentum gratiæ productivum, immo nec inter sacramenta veteris Legis recensebatur; sacramentum tamen vocatum est a nonnullis Patribus, sed *latiori sensu*, quatenus erat signum rei sacræ, videlicet futuræ conjunctionis Christum inter et Ecclesiam; nam, juxta Patrum doctrinam, Adam sopore correptus [6] Christum in cruce morientem repræsentabat, Eva Ecclesiam ex ejus latere manantem; sicut relinquit homo patrem et matrem

---

[1] **S. Thom.**, *Suppl.*, q. 42, a. 1-3; **Bellarmínus**, *de sacr. Matrimonii*, c. 1-5; **Sanchez**, l. II, disp. 10; **Drouin**, l. X, *de sacr. Matrim.*, q. 1; **Liebermann**, cap. II, a. 1; **Perrone**, *de Matrim. christ.*, l. I, sect. I, c. 1; **Carrière**, *De Matrimonio*, p. I, sect. 2, c. 1; **Palmieri**, c. II, th. 7-9: **de Augustinis**, a. 1; **Billot**, th. 36.

[2] *De Capt. Babyl.*, § de Matrim. — [3] *Instit.*, l. IV, c. 19, n. 34.

[4] Moderni Protestantes libenter agnoscunt Matrimonium *religiosam* esse institutionem, sed plerique negant illud esse sacramentum. *Ritualistæ* tamen illud agnoscunt tanquam unum e minoribus sacramentis: "*Liber Homiliarum* de ipso tamquam de sacramento loquitur, quod virum et mulierem æterni amoris ligamine vincit. Ex eodem libro eruitur, matrimonium quoddam esse vitæ genus a Deo, cùm adhuc homo innocentiâ fruebatur, institutum; mysticam Jesu Christi et Ecclesiæ unionem exprimere; Canæ nuptiâs in Galilæi, Christi præsentiâ, primoque ejus tunc peracto miraculo cohonestatum. Jure igitur ac merito inter nos *matrimonii sacramentum* dicitur". (**Morgan Dix**, *Sacramental System*, p. 87-88).

[5] Quæ propositio reprobata est in decr. *Lamentabili*, n. 51.

[6] *Gen.*, II, 18.25.

et adhæret uxori suæ, ita Verbum quodammodo reliquit Patrem ut Ecclesiæ adhæreret; sicut conjuges duo sunt in carne unâ, sic Verbum caro factum est, ita ut ex unione ejus cum carne unica exsurgeret persona; sicut ex Adamo et Evâ nati sunt homines, ita ex Christo et Ecclesiâ quotidie nascuntur spirituales filii. (b) *Christus* autem matrimonialem contractum evexit ad dignitatem sacramenti proprie dicti, ut ex sequenti thesi patebit.

948. *Thesis :* **Matrimonium inter Christianos legitime celebratum, est proprie dictum sacramentum.** *De fide est ex Trident.*[1] *:* "Si quis dixerit Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem Legis evangelicæ sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesiam invectum, neque gratiam conferre, A. S."

Scripturâ non probatur quidem, sed *innuitur.* 1° *In Evangelio* non invenitur quidem explicita Christi declaratio de institutione sacramenti matrimonii, sed ex iis quæ protulit de *unitate* et *indissolubilitate* vinculi matrimonialis mens ejus probabiliter inferri potest[2].

Interrogatus enim a Pharisæis num liceret uxorem dimittere quâcumque ex causâ, in memoriam eorum revocat verba Genesis de unitate et de indissolubilitate matrimonii. His autem objicientibus divortium a Moyse fuisse permissum, ait : "Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras : ab initio autem non fuit sic". Quapropter novam legem promulgat de indissolubilitate matrimonii : "Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur; et qui dimissam duxerit mœchatur". Hanc legem ipsi discipuli nimis arduam esse putant : "Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere".

Christus itaque *unitatem* et *indissolubilitatem* vinculi matrimonialis non a paucis, sed *ab omnibus* exigit. Id autem sapienter postulare nequit, nisi *gratiam* infundat necessariam ad præstandum id quod vires humanas communiter superat. Revera divortium aut saltem privilegium pro viro uxorem repudiandi apud omnes fere populos vigebat, et, ob naturalem cordis humani inconstantiam, tanquam naturale et necessarium habebatur : ex communiter enim

[1] Sess. XXIV, can. I. — [2] *Matth.*, XIX, 1-10.

contingentibus, tanquam moraliter impossibile censebatur uni uxori per totam vitam adhærere. Atqui datâ Legis novæ œconomiâ, gratia, quæ necessaria est pro permanenti vitæ statu, per sacramentum conferri solet. — Illatio ex doctrinâ Apostoli confirmatur.

949. 2° *S. Paulus* de mutuis conjugum officiis agens, ut conjuges efficacius ad eadem implenda inducat, exemplum affert unionis Christi cum Ecclesiâ : " Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ : ipse salvator corporis ejus. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro eâ, ut illam sanctificaret... ut sit sancta et immaculata. Ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit : sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam. Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem suum, et matrem suam, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne unâ. · *Sacramentum* hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ " [1]. Jamvero, ex his Apostoli verbis, Matrimonium christianum : (a) est *signum sacrum ;* (b) *signum gratiæ ;* (c) *gratiamque valde probabiliter producit*, et ita est vere et proprie sacramentum.

(A) Matrimonium christianum *aliquid sacri significat*, videlicet *unionem Christi cum Ecclesiâ.*

Etenim Apostolus christianos conjuges hortatur ut uxores sint viris subditæ, sicut Ecclesia Christo (*Ephes.*, V, 22-24), et ut viri uxores diligant sicut Christus Ecclesiam (25-28), quia eodem modo quo vir est caput uxoris et uxor viri corpus, Christus est caput Ecclesiæ et Ecclesia Christi corpus (23). Unde quæ Adamus de Evâ pronuntiavit, ipsam esse os de ossibus ejus et carnem de carne ejus, æque vera sunt de Ecclesiâ relative ad Christum; nam membra sumus corporis Christi, de carne ejus et de ossibus ejus (30). Sicut igitur relinquit homo patrem suum et matrem suam et adhæret uxori suæ, et sunt duo in carne una (31), ita Filius Dei relinquit sinum Patris et adhæret Ecclesiæ per gratiæ communicationem,

[1] *Ephes.*, V, 22-32.

et cum Ecclesiæ membris unum corpus mysticum constituit. Hoc est sacramentum id est, juxta vim græcæ vocis, μυστηρίον, mysticum signum, et magnum quidem, tum quia magnam rem significat, nempe sponsum Christum et sponsam Ecclesiam; tum quia miro modo hanc sacratissimam rem significat (32). Ergo matrimonium Christianorum aliquid sacri significat.

950. (B) Est *signum gratiæ sanctificantis;* nam significat unionem Christi cum Ecclesiâ; atqui hæc unio per gratiam sanctificantem perficitur, juxta illud Apostoli : "Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro eâ, ut illam *sanctificaret*" (25-26); et revera unio Christi cum Ecclesiâ fructus sanctitatis profert; ergo matrimonium christianum significat gratiam sanctificantem.

(C) Tandem matrimonium christianum *producit gratiam sanctificantem quam significat.* Quod S. Paulus *non aperte docet, sed innuit.* Nam matrimonium christianum exhibetur ut unio *supernaturalis* et *permanens :* (a) *supernaturalis*, quia mutua conjugum officia, qualia ab Apostolo describuntur, supernaturalia sunt ex *exemplari* quod proponitur, videlicet dilectione Christi erga Ecclesiam atque Ecclesiæ devotâ subjectione erga Christum; (b) *permanens*, nam dilectio et obedientia, quas Apostolus præcepit christianis conjugibus, imitari debent dilectionem Christi ac Ecclesiæ subjectionem, quæ sunt aliquid *constans* et *permanens.* Atqui unio conjugum non potest esse supernaturalis sine gratiâ, neque permanenter supernaturalis sine gratiâ habituali, cui gratiæ actuales adnectantur, præsertim cùm talis unio permanens specialem difficultatem præ se ferat, ob inconstantiam humanæ naturæ, ut supra notatum est, n. 948. Ergo matrimonium christianum requirit *gratiam habitualem*, simul cum jure ad gratias actuales. Porro, attentâ Legis novæ œconomiâ, gratia sanctificans, cum jure ad gratias actuales, conferri solet per specialem *ritum sacramentalem*, qui gratiam non solum significet, sed producat. Ergo matrimonium christianum valde probabiliter gratiam sanctificantem vere producit; ergo est vere sacramentum N. Legis.

951. *Objici* potest : Jam ab Adami tempore, matrimonium fuit signum unionis Christi cum Ecclesiâ; ergo ab Adami tempore contulit gratiam. Atqui falsum consequens, ergo et antecedens.

Resp. Ab initio matrimonium fuit solummodo signum *futuræ* unionis Christi cum Ecclesiâ, dum christianum matrimonium signum est *unionis jam peractæ.* Porro mera adumbratio rei futuræ non tantam requirit perfectionem quantam rei peractæ quasi reproductio et extensio. Unde ante Christum, signum ipsius futuræ unionis erat solus matrimonialis status, absque gratiâ sacramentali, dum matrimonium christianum, ut digna sit imago tum physicæ tum moralis unionis Christi cum Ecclesiâ, debet, juxta S. Paulum, caritate speciali et virtutibus quas gignit caritas, insigniri.

Immo ipsemet status matrimonialis ante Christum sensim prærogativas amisit unitatis et indissolubilitatis, quibus præcipue unionem Christi cum Ecclesiâ repræsentat. E contra matrimonium christianum necessario unum et indissolubile factum est. Gratia specialis non requirebatur quidem ut status matrimonialis, polygamia, divortio, necnon et tyrannide viri in uxorem deturpatus, remaneret quoddam valde imperfectum signum unionis Christi cum Ecclesiâ; sed specialis gratia omnino adesse debet in matrimonio christiano, quale ab Apostolo describitur, nempe unitate et indissolubilitate firmum, et constanti dilectione inter conjuges ornatum, ita ut non solum unionem Christi cum genere humano ad mentem revocare possit, sed ad vivum exprimere ipsius devotissimam erga Ecclesiam caritatem et Ecclesiæ fidelissimam erga Christum.

Neque addere juvat in textu allato agi tantum de matrimonio Adæ cum Evâ; nam Adamus non tam de semetipso quam de posteris loquebatur, dum diceret : " Relinquet homo patrem suum et matrem suam "... ; ipse enim non habebat parentes quos relinqueret; prophetice igitur de unione matrimoniali posterorum locutus est, et quidem de illâ quæ perfectius unionem Christi cum Ecclesiâ figurat, de eâ scilicet quæ inter Christianos existit.

952. **Traditione.** In historico hujus dogmatis progressu, tria præcipue stadia distingui possunt.

1° *Quatuor prioribus sæculis*, nonnisi implicite et obscure Patres docent matrimonium esse sacramentum gratiæ productivum. Toti sunt enim in propugnandis *honestate* et *sanctitate* connubii contra Gnosticos et Manichæos, ejusque *indissolubilitate* contra jurisperitos. Attamen, dum asserunt matrimonium esse *signum sacrum* et religiosum, quædam enuntiant principia, quæ supponunt eodem quamdam *conferri gratiam.*

Ita *S. Ignatius* declarat nuptias esse rem sacram, secundum Dominum, de sententiâ episcopi celebrandas[1] : " Decet vero ut sponsi et sponsæ de sententiâ episcopi conjugium faciant, ut nuptiæ secun-

[1] *Ad Polycarpum*, c. 5, p. 293 ed. *Funk.*

dum Dominum sint, non secundum cupiditatem." *Tertullianus* dignitatem christiani matrimonii sic extollit[1]: "Unde sufficiamus ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio, angeli renuntiant, Pater ratum habet?" Jamvero tam præclara descriptio, attento etiam contextu ubi depingitur pia et sancta conjugum conversatio, supponit gratiam christiano connubio esse adnexam. — Quod clarius infertur ex hoc *Origenis* testimonio[2]: "Ac Deus quidem is est, qui duo in unum compegit, ut, ex quo mulier viro nupsit, duo amplius non sint, et, quoniam conjunctionis est auctor Deus, propterea *iis inest gratia*, qui a Deo conjuncti sunt.". Non ibi quidem declaratur hanc gratiam ipsi connubio alligatam esse, sed nil prohibet hæc verba ita intelligi. Hanc gratiam pariter commemorat *S. Ambrosius;* postquam de gratiâ baptismatis egit, de christiano connubio scribit[3]: "Cognóscimus velut præsulem custodemque conjugii esse Deum, qui non patiatur alienum torum pollui; et si quis fecerit, peccare eum in Deum, cujus legem violet, *gratiam solvat.* Et ideo quia in Deum peccat, sacramenti cælestis amittit consortium." Alibi asserit[4] "ipsum conjugium velamine sacerdotali et *benedictione sanctificari*": quibus veris saltem innuitur gratiam esse conjugio adnexam. Id etiam ex eo infertur quod ejus violatio *sacrilegium* a S. Siricio dicitur[5]: "Illa benedictio, quam nupturæ sacerdos imponit, apud fideles cujusdam sacrilegii instar est, si ullâ transgressione violetur". — Nonnulli Patres docent Christum, nuptiis Canæ assistendo, suam mentem ostendisse matrimonio gratiam alligandi. Ita *S. Epiphanius*[6]: "Duabus mihi de causis videtur invitatus esse Christus. Primum ut aquæ similem ac diffluentem furiosorum hominum in mundo libidinem nuptiarum castimoniâ et honestate constringeret; tum ut, quod deerat, emendaret ac jucundissimi vini suavitate mulceret et gratiâ".

953. 2° A tempore *S. Augustini* ad sæculum XII magis diserte asseritur matrimonium esse *sacramentum gratiæ producîivum*, non quidem expressis verbis, sed *æquivalenter*.

(A) Constat ex *Patribus*. (a) Tria bona *S. Augustinus* in nuptiis distinguit, quæ copulam excusant a peccato, *prolem, fidem* et *sacramentum*: prolem, quæ ideo nascitur ut renascatur per gratiam; *fidem*, quâ conjuges perenni vinculo junguntur; *sacramentum*, "quod nec separati nec adulterati

[1] *Ad Uxorem*, lib. II, c. 9, *P. L.*, t. I, p. 1302.
[2] *Comment. in Matth.*, 14, n. 16, *P. G.*, XIII, 1230.
[3] *De Abraham*, lib. I, c. 7, *P. L.*, t. XIV, p. 442.
[4] *Ep.* 19 ad Vigil., n. 7, *P. L.*, XVI, p. 984.
[5] *Epist.* 1 ad Himer., c. 4, *P. L.*, XIII, 1136.
[6] *Hæres.* 51, n. 30. *P. L.*, t. XLI, p. 942.

amittunt, conjuges concorditer casteque custodiant "[1]. Hoc autem sacramentum non esse signum vacuum, sed vere efficax seu gratiæ productivum, ex his verbis patet : " Hujus procul dubio *sacramenti res* est ut mas et femina connubio copulati quamdiu vivunt inseparabiliter perseverent, nec liceat, exceptâ causâ fornicationis, a conjuge conjugem dirimi "[2]. Jamvero, juxta modum loquendi Augustini, *res sacramenti* nihil aliud est nisi *gratia;* significat igitur per gratiam sacramenti ita conjuges juvari ut, non obstante naturali eorum inconstantiâ, inseparabiliter uniti perseverent. Et ita confirmatur quod in argumento biblico dicebamus, videlicet indissolubilitatem vinculi supponere gratiæ collationem.

Alibi loquitur de *sanctitate* hujus sacramenti, quæ pariter consistit in ejus indissolubilitate, et sub hoc respectu matrimonium comparat cum baptismo et ordine, quibus indelebilis imprimitur character : " Bonum igitur nuptiarum per omnes gentes atque omnes homines in causâ generandi est, et in fide castitatis; quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in *sanctitate sacramenti*, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir ejus nubit, nec saltem ipsa causa pariendi... Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ab plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis sacramentum ordinationis[3]. " Exinde concludit matrimonium esse indissolubile, etiamsi filii non procreati fuerint; in hoc consistit *sanctitas*, seu gratia sacramenti.

954. (b) Eodem fere tempore, *S. Cyrillus Alex.*, de nuptiis Canæ scribens, docebat Christum ibi adfuisse ut generationis humanæ principium sanctificaret : " Cum nuptiæ celebrarentur, caste nimirum et honeste, adest quidem mater Salvatoris, sed et ipse una cum discipulis suis invitatus venit; non tam epulaturus, quam ut miraculum faceret ac propterea *generationis humanæ principium sanctificaret*, quod ad carnem nimirum attinet. " Ibi quidem non asseritur matrimonium esse sacramentum, sed solum Christum voluisse generationis humanæ principium sanctificare; quod sane melius fieri nequibat nisi connubium evehendo ad dignitatem sacramenti.

(c) Circa an. 458, *S. Leo magnus*, doctrinæ Pauli innixus, declarat matrimonium esse sacramentum, seu signum unionis Christi et Ecclesiæ : " Unde, cùm societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut, præter sexuum conjunctionem, haberet in se Christi et Ecclesiæ sacramentum (*Ephes.*, V, 32), dubium non est eam mulierem non

[1] S. August., *De nuptiis et concup.*, l. I, c. 17, *P. L.*, t. XLIV, p. 424.
[2] *Ibid.*, c. 10, p. 420. — [3] *De bono conjugali*, c. 24, *P. L.*, t. XL, p. 394.

pertinere ad matrimonium, in quâ docetur nuptiale non fuisse mysterium[1]." Ibi quidem nil explicite dicitur de gratiâ, sed redit argumentum superius propositum de textu S. Pauli.

955. (B) Ex *liturgiis* thesis confirmatur. In antiquissimis enim *Sacramentariis* et *Ordinibus* seu *Ritualibus*, sive latinis sive græcis, invenire est ceremonias et preces pro nuptiis, ex quibus infertur matrimonium esse rem divine institutam, cum sanctificatione et gratiâ conjunctam.

Ita, v. g., declaratur "Deum esse qui legitimâ societate conjuges connectit, et supra conjuges opem suæ benedictionis infundit, ut in conjugali consortio *sanctitate mutuâ* copulentur, mulierisque rudimenta sanctificentur"; sic, v. g., in liturgiâ armenâ legitur: "Benedic, Domine, et *sanctifica* servorum tuorum conjugium... Non enim prohibuisti nuptias, sed *sanctificasti* eas et sacerdotaliter benedixisti"[2]. — Confirmatur ex antiquis *monumentis*[3], in quibus depicta reperitur nuptiarum celebratio; ibi enim exhibentur vir et mulier dextras jungentes, et inter eos exstat monogramma Christi, vel aliquando Christus ipse sponsos coronans, ut exinde appareat matrimonium esse *rem sacram;* immo in numismate græco ad sæc. V vel VI spectante, Christus exhibetur ut conjuges jungens, eisque gratiam impertiens, nam hæc legitur inscriptio Θεοῦ χάρις (gratia Dei). Jamvero hæc omnia, etsi *per se sola* non sufficerent quidem ad thesim demonstrandam, sunt tamen veluti vestigia, quæ ostendunt doctrinam catholicam de elevatione matrimonii ad dignitatem sacramenti fuisse antiquitus implicite traditam, ita ut Ecclesia nihil aliud fecerit, in sequioris ævi definitionibus, nisi explicite et diserte exponere quod obscure et implicite antea tenebatur.

956. 3° *A sæculo XII*, matrimonium inter septem sacramenta recensetur, etsi inter theologos usque ad sæc. XIV disputetur num et quomodo gratiam producat. Ita, an. 1181, *Lucius III* contra Albigenses decrevit anathemate plectendos esse eos qui de sacramentis aliter sentiunt et docent ac Ecclesia Romana; jamvero inter sacramenta recenset matrimonium[4]. Pariter, in Concil. *Lugdunensi II*, 1274,

[1] **S. Leo**, *ep.* 167 ad Rusticum, n. 4, *P. L.*, t. LIV, p. 1204-1205.

[2] **Gallanus**, *de Conciliat. eccles. armenæ cum roman.*, t. II, q. 5, § 5. Cfr. **Martene**, *De Ant. Eccl. Ritibus*, l. I, c. 9, a. 5 sq.; **Goar**, *Eucholog. Græcorum*, De officio coronationis (i. e. nuptiarum, in quibus sponsa coronabatur), aliique auctores superius allegati; **Duchesne**, *Origines du culte chrétien*, ch. 14.

[3] **Garucci**, *Vetri*, tab. 26-30; **Martigny**, *Dict. des Antiquités*, verbo *Mariage; Perpétuité de la Foi*, ed. *Migne*, t. III, p. 965.

[4] *Decretal.*, lib. V, tit. 7, c. 9; **Denzinger**, 402 (339).

lecta est, nomine Græcorum, confessio fidei Michaelis Palæologi, quâ declarabatur septem esse sacramenta, inter quæ matrimonium connumerabatur [1].

Theologi, jam a sæc. XII, fere unanimiter docent septem esse sacramenta, et inter ea matrimonium computant. Sed, quia sacramentorum efficacia nondum fuerat clare definita, quidam dubitârunt num gratiam conferret. Tres vigebant sententiæ, teste *Alberto Magno* [2]: alii dicebant, cum Præpositivo et Gulielmo Antissiodorensi, matrimonium esse quidem signum gratiæ, sed eam non producere; et hæc fuisse videtur opinio P. Lombardi. Alii tenebant per connubium gratiam conferri, sed solum ad vitandum malum. Alii tandem docebant gratiam conferri etiam in ordine ad bonum; quibus adhæret Albertus. — Hanc pariter sententiam ut *probabiliorem* amplexus est *S. Thomas*, quando librum Sententiarum exposuit [3], et tanquam *certam* in Summâ theologicâ [4]. *Scotus* pariter tenuit matrimonio conferri gratiam, etsi fateatur quosdam aliter sentire : "Quia communiter tenet Ecclesia sacramentum matrimonii esse septimum inter ecclesiastica sacramenta... ideo dici potest quod contractui matrimoniali annexuit Deus sacramentum proprie dictum" [5]. Nihilominus postea *Durandus*, etsi fateatur modernos theologos communiter docere matrimonio conferri gratiam, asserit aliter opinari quosdam canonistas, ideoque concludit rem nondum ab Ecclesiâ esse definitam [6].

A tempore Durandi, non solum theologi, sed canonistæ docuerunt christianc matrimonio conferri gratiam, et quidem tanquam aliquid certum.

Mox *Florentinum*, in Decreto pro Armenis (1445), declaravit matrimonium esse unum e septem sacramentis, ideoque gratiæ productivum. Itaque, quando Protestantes id negârunt, jam Ecclesia catholica, non solum Occidentalis sed Orientalis, hanc veritatem publice profitebatur; *Tridentinum* igitur merito eam tanquam de fide catholicâ definivit.

Hoc argumentum potest etiam proponi per modum *præscriptionis*, ut notavimus *De Sacramentis*, n. 260.

957. **Ratio** ostendit quantum *deceat* matrimonium esse vere sacramentum, gratiæ productivum. Per hoc enim conjuges deputantur ad opus nobilissimum et societati tum

[1] Denzing., 465 (388). — [2] *In Sentent.*, IV, 26, 14.
[3] *In Sentent.*, IV, d. 26, q. 2, a. 3; cfr. *Supplem.*, q. 42, a. 3.
[4] S. Thom., 2. 2æ, q. 100, a. 2, ad 6.
[5] *In Sentent.*, IV, 26, q. 1, n. 13. — [6] *In Sentent.*, IV, 27, q. 3, n. 5-6.

civili tum spirituali utilissimum, videlicet procreationem et educationem prolis; vinculo indissolubili connectuntur, nec ad alias nuptias, nisi mortuo altero conjuge, convolare possunt; obligationes autem hujusmodi adeo sunt graves ut haud raro non communem sed heroicam requirant virtutem. Porro sacramenta eo fine instituta sunt ut gratiam conferant in illis vitæ stadiis quæ maximi sunt momenti, et ex quibus animarum salus maxime pendet, præsertim cùm ex eisdem oriuntur officia onerosa, quæ vix sine speciali auxilio adimpleri valent. Ergo conveniebat Matrimonio sacramentalem gratiam adnecti, vi cujus filiorum procreatio et educatio sanctificaretur, conjugesque christiani onera sibi imposita facilius ferre valerent.

§ II. De natura sacramenti matrimonii.

Exponemus : 1° naturam sacramenti *in ipso contractu* consistere; 2° quinam sint *ministri;* 3° quænam *elementa constitutiva* seu *materia* et *forma.*

I. De inseparabilitate sacramenti a contractu [1].

958. *Status quæstionis.* Duplici modo Christus sacramentum matrimonii instituere potuit, vel addendo contractui naturali aliquod signum externum gratiæ productivum, v. g., sacerdotalem benedictionem, vel evehendo ipsum contractum matrimonialem ad dignitatem sacramenti. Jamvero, sæc. XVII, *Marcus Ant. de Dominis* [2], Spalatensis Episcopus, postea hæreticus, et *J. Launoy* [3], necnon sæc. XIX° *J. Nuytz*, professor Taurinensis, docuerunt sacramentum ita supervenire matrimonii contractui jam constituto, ut ab eo separari possit, proindeque impedimenta dirimentia a principibus statui posse, cùm contractus matrimonii sit ex naturâ suâ civilis. Quam doctrinam libenter amplexi sunt *Politici*, ut sic facilius circa matrimonium leges ferre valerent.

[1] **S. Thom.**, *Sup.*, 42, a. 1, ad 1; a. 3, ad 3; **Bellarminus**, *de Matrim.*, c. 7-8; **Billuart**, diss. I, a. 5; **Carrière**, p. I, sect. 3, c. I, a. 1; **Perrone**, sect. I, c. 6; **Palmieri**, th. 10; **Pesch**, n. 718 sq.; **Billot**, th. 37.

[2] *De Republ. christianâ*, l. III et V, c. 2.

[3] *De regiâ in matrim. potestate*, t. I, p. 2, c. 4.

Quidam catholici, ut *M. Canus*[1], putârunt contractum esse quidem materiam sacramenti, sed benedictionem sacerdotalem esse formam, ita ut si benedictio omittitur, existat matrimonium ut contractus, non autem ut sacramentum. Pauci alii, post *Vasquez*[2], agnoverunt quidem contractum esse totum et integrum sacramentum, sed tenuerunt contrahentes posse *suâ intentione* efficere ut contractus naturalis sine sacramento existat.

Doctrina autem catholica est ipsum contractum matrimonialem fuisse ad sacramenti dignitatem evectum, ita ut inter *baptizatos* dari non possit matrimonii contractus quin uno eodemque tempore sit sacramentum.

959. *Thesis :* **Inter Christianos matrimonii contractus et Matrimonii sacramentum tam intime connectuntur, ut nullum dari possit matrimonii contractus quin sit pariter sacramentum.** Certum est.

Dicitur *inter christianos;* nam infideles possunt valida matrimonia contrahere, quæ rationem habent contractûs, non autem sacramenti.

(A) *Scripturâ* non demonstratur quidem sed innuitur; etenim ex verbis S. Pauli ad *Ephesios* supra laudatis, Patrum additâ interpretatione, illud ipsum matrimonium ad dignitatem sacramenti evectum est quod Deus ab initio instituerat; atqui quod Deus ab initio instituerat nihil aliud est nisi contractus ipse matrimonialis; ergo contractus ipse, non autem alter ritus accessorius, vere fuit ad dignitatem sacramenti evectus. — Revera nullus ritus, nulla oratio, nulla materia aut forma in Scripturâ determinatur, præter ipsum matrimonialem contractum; ergo omne matrimonium inter Christianos legitime celebratum, est sacramentum; et vice versâ, si non adsit sacramentum, nec erit vere contractus matrimonialis.

960. (B) *Tradit.* (a) *Patres* non directe quidem hanc quæstionem expenderunt, sed ita de matrimonio christiano locuti sunt, ut exinde erui possit *contractum ipsum* fuisse ad dignitatem sacramenti evectum.

(b) Scholastici omnes qui ante sæc. XVI floruerunt id

[1] *De Locis theol.*, l. VIII, c. 5.
[2] *De Sacram.*, disp. 138, c. 5, n. 63-64.

apertius declararunt, docentes, post *S. Thomam* [1], verba quibus consensus seu contractus matrimonialis exprimitur, esse formam sacramenti, vel post *S. Bonaventuram* [2], sacramentum Matrimonii pro materiâ habere personas legitimas, et pro *formâ consensum :* quod quidem importat consensum, seu contractum matrimonialem ad essentiam sacramenti pertinere, nec ab eo divelli posse.

(c) Id etiam infertur ex variis Ecclesiæ documentis. Imprimis *Decretum pro Armenis* hæc habet [3] : " Causa efficiens matrimonii regulariter est *mutuus consensus* per verba de præsenti expressus ". Hìc certo agitur de Matrimonio ut *sacramento*, cum Decretum sit instructio de sacramentis ; atqui declaratur causam efficientem proindeque essentiam hujus sacramenti esse mutuum consensum, seu matrimonialem contractum ; ergo contractus a sacramento separari nequit. Idem ex *Tridentino* erui potest : docet enim [4] matrimonia clandestina *rata* et *vera* fuisse matrimonia, quamdiu Ecclesia eadem irrita non fecerit ; quod quidem importat ea fuisse verum sacramentum, nam, juxta *Innocentium III* [5], matrimonium " *verum* et *ratum* existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed *ratum* efficit conjugii sacramentum ". Atqui in matrimoniis clandestinis nihil invenitur nisi contractus matrimonialis ; ergo talis contractus vere constituit sacramentum, nec ab eo separari potest.

(d) Tandem res extra omne dubium posita est ex disertis declarationibus *Pii IX* et *Leonis XIII.*

Prìor, in Allocutione ad Cardinales habitâ (27 sept. 1852), legem reprobans, quâ matrimonium ut contractus civilis tantum habebatur, declaravit matrimonium " *inter fideles dari non posse, quin uno eodemque tempore sit sacramentum ;* atque idcirco *quamlibet aliam inter Christianos viri et mulieris conjunctionem,* cujuscumque etiam civilis legis vi factam, *nihil aliud esse nisi turpem atque exitialem concubinatum* ab Ecclesiâ tantopere damnatum : ac proinde *a conjugali fœdere sacramentum separari nunquam posse* ". Posterior autem, in Encycl. *Arcanum* (10 Febr. 1880), asserit in matrimonio christiano *contractum a sacramento non esse dissociabilem ;* atque ideo

[1] *Suppl.*, q. 42, a. 1, ad 1. — [2] *In IV Sent.*, dist. 28, a. 1, q. 5.
[3] **Denzing.**, n. 597. — [4] Sess. IV, c. 1, de Reformat. Matrim.
[5] *Decretal.*, l. IV, tit. 19, c. 7, ap. **Denzing.**, 406 (351).

non posse contractum verum et *legitimum consistere, quin sit eo ipso sacramentum...*: omne inter Christianos justum conjugium *in se* et *per se* esse sacramentum. Merito itaque *Codex*, can. 1012, § 2, declarat : "Quare inter baptizatos nequit matrimonialis contractus validus consistere, quin sit eo ipso sacramentum".

(e) Thesis etiam ex iis quæ de ministro, necnon materiâ et formâ disputabimus, confirmabitur : si enim ministri sunt contrahentes, si materia et forma in ipso consensu consistunt, ut ex dicendis patebit, sacramentum essentialiter in ipso contractu situm est, nec ab eo disjungi potest.

Conclusio. Etiamsi baptizati contrahentes omnino nesciant contractum matrimonialem esse sacramentum, conficiunt tamen sacramentum eo ipso quod intendunt matrimonium contrahere.

II. De ministro Matrimonii [1].

961. *Melchior Canus* primus esse videtur qui docuerit non ipsos contrahentes, sed sacerdotem qui eis benedicit, ministros esse sacramenti [2]; cujus opinionem amplexi sunt multi theologi, inter quos *Sylvius*, *Drouin*, *Tournely* aliique : hodie vero antiqua sententia asserens ipsos contrahentes esse ministros sacramenti, iterum prævalet.

962. *Thesis :* **Ministri sacramenti Matrimonii sunt ipsi contrahentes, non autem Sacerdos nuptiis benedicens.** Certum est.

(A) *Ex antiquis ritualibus.* Ut recte animadvertit *Martene* [3], ita matrimonium olim celebrabatur : sponsi sistebantur sacerdoti ad portas ecclesiæ; deinde, datis sibi mutuo dextris, præstabant consensum, "in quo totam sacramenti matrimonii essentiam reponebant antiqui". Jamvero si essentia sacramenti matrimonii in solo consensu conjugum consistit, ipsi contrahentes sibi administrant sacramentum.

---

[1] **S. Thom.**, *Supp.*, q. 45, a. 5; q. 46, a. 2; **Bellarminus**, c. 6; **Drouin**, lib. X, q. II; **Billuart**, diss. I, a. 6; **Carrière**, pars I, sect. 2, c. 2; **Perrone**, sect. I, c. 2; **de Augustinis**, a. 3; **Palmieri**, th. XI.

[2] *De Loc. theolog.*, l. VIII, c. 5. — Melchior Canus suam sententiam tribuit *Gulielmo Parisiensi*, *Petro Paludano*, immo *S. Thomæ*, sed immerito, ut late ostendit **Perrone**, l. c., p. 48 sq.

[3] *De Antiquis Eccl. Rit.*, p. II, c. 9, a. 1.

(B) *Auctoritate theologorum.* Veteres Scholastici id aperte declarârunt; ita *S. Thomas* scribit [1] : " Consensus expressus per verba de præsenti, inter personas legitimas ad contrahendum, matrimonium facit...; alia autem omnia sunt de sollemnitate sacramenti... Et ideo sacerdotis benedictio non requiritur in matrimonio, quasi de essentiâ sacramenti ". Idem docuerunt *S. Bonaventura* [2], aliique theologi usque ad sæc. XVI.

(C) *Ecclesiæ praxi et declarationibus.* (a) *Tridentinum* declaravit *rata et vera* fuisse matrimonia clandestina, i. e., absque præsentiâ sacerdotis contracta, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit [3]. Atqui ex usu loquendi ecclesiastico matrimonium *ratum* idem est ac *sacramentum* matrimonii [4]. (b) Aliunde, proposito dubio utrum matrimonia tempore gallicæ perturbationis peracta, absque sacerdotis præsentiâ, revalidanda essent, Congregatio pro negotiis Ecclesiæ gallicanæ deputata respondit (22 apr. 1792) " hujusmodi *benedictionem ad validitatem minime pertinere* ".

(D) *Rat. theol.* Ex dictis in præcedente thesi, contractus matrimonialis inseparabilis est, immo non realiter distinguitur ab ipso sacramento, proindeque illi vere conficiunt sacramentum qui contractum perficiunt.

Principia ad solvendas difficultates. (a) Aliquando, in antiquis documentis, matrimonia, sine præsentiâ Sacerdotis celebrata, illicita, aut aliquando illegitima dicebantur, quia contra leges Ecclesiæ contrahebantur, sed ex hoc minime sequitur eadem invalida fuisse. (b) Iterum quidam benedictioni sacerdotali tribuunt virtutem *sacramentalem*, sed, inspecto contextu, sensus est hujusmodi benedictionem esse quoddam sacramentale. (c) Nonnunquam asseritur matrimonium, absque illâ benedictione, non esse veri nominis sacramentum, quia contrahentes, legem Ecclesiæ violantes, gratiam sacramenti non recipiebant. Horum principiorum ope, præcipuæ difficultates solvi queunt : si quæ autem supersint auctoritates contra nostram thesim, vim decisionum Ecclesiæ infringere non possunt.

[1] *Suppl.*, q. 45, a. 5. — [2] *In IV Sent.*, dist. 28, q. 5.

[3] Sess. XXIV, de Ref. Matrim., c. 1.

[4] Ita declaravit Innocentius, *Decretal.*, l. IV, tit. 19, c. 7, Denz.-Bann., 406 (351).

III. De materia et forma.

963. **Materiam** sacramenti Matrimonii sitam esse in ipso contractu omnes theologi tenent.

Nonnulli autem, cum *Melchiore Cano*, putárunt **formam** in benedictione sacerdotis reponendam esse : quæ quidem opinio ex jam dictis confutata manet. Est igitur *communis* et *certa* doctrina *materiam et formam in ipso matrimoniali contractu* repositam esse.

964. Hoc autem díverso modo explicatur.

(A) Quidam, cum *Navarro*, dixerunt consensum internum esse materiam, formam autem consistere in signis externis quæ consensum exprimunt; quod admitti nequit, nam materia debet esse aliquo modo sensibilis, independenter a formâ.

(B) Alii tenuerunt, cum *Vasquez*, corpora contrahentium seu dominium in ea esse materiam, formam autem verbis consensum significantibus constitui. Admittimus quidem dominium in corpora esse materiam *circa quam* versatur sacramentum, sed negamus illud esse materiam *ex quâ* constat sacramentum; nam tale dominium nullo modo gratiam significat, nec constituit ipsum matrimonialem contractum, in quo tamen consistit sacramentum.

(C) *Communis* igitur sententia in praxi *tenenda* docet *materiam* proprie dictam et vere sacramentalem esse *consensum*, quatenus reciprocam corporum *traditionem* exprimit, *formam* autem esse eumdem *consensum*, quatenus mutuam eorum *acceptationem* significat. (a) Quod imprimis declaravit *Benedictus XIV*[1] : " Legitimus contractus materia insimul ac forma est sacramenti Matrimonii; mutua nempe ac legitima corporum traditio verbis ac nutibus interiorem assensum exprimentibus, materia, et mutua pariter ac legitima corporum acceptatio, forma ". (b) *Ratione* confirmatur : mutua enim traditio est quid *determinabile* tantum, cùm sit solum inchoatio contractûs : corporum autem acceptatio est quid *determinans*, cùm contractum compleat eumque efficacem reddat.

Objiciunt quidam contractum matrimonialem non esse materiam et formam hujus sacramenti, quia gratiam minime significat. Sed immerito; nam hujusmodi contractus significat unionem Christi cum Ecclesiâ, quæ est veluti fons ac causa gratiæ huic sacramento

[1] Decret. Ep. *ad Archiep. Goanum*, 19 mart. 1758.

propriæ, proindeque ipsam gratiam quibus conjuges ipsi sanctificantur; sed insuper consensus ille directe etiam repræsentat spiritualem illam animorum unionem quæ est una e præcipuis gratiis huic sacramento annexis.

965. **Corollaria.** (A) Matrimonium est contractus sui generis, speciales characteres præ se ferens; siquidem est : (a) *naturalis*, quatenus naturali hominum inclinatione fundatur, et ad bonum naturæ ordinatur, scilicet humani generis propagationem et educationem; (b) *sacer*, cùm a Deo fuerit institutus et significet unionem Christi cum Ecclesiâ; (c) *sacramentalis*, cùm ad dignitatem sacramenti evectus fuerit; (d) *ecclesiasticus*, quatenus ad bonum Ecclesiæ ordinatur, et multis legibus Ecclesiæ regitur; (e) *civilis*, utpote tendens ad bonum reipublicæ, et in quibusdam accessoriis potestati civili obnoxius.

966. (B) Matrimonium inter *Infideles* non est sacramentum, cùm Baptismus sit janua omnium sacramentorum, ita ut nullum a non baptizatis valide recipi valeat. Attamen eorum connubia valida sunt ut contractus naturalis. *Hæretici* autem, qui valide baptizati sunt, et legitime contrahunt, sacramentum Matrimonii valide accipiunt, etiamsi ignorent vel negent hujus sacramenti existentiam.

967. **Quæstiones disputatæ.** Quæritur : (A) nùm matrimonium a non baptizatis contractum fiat sacramentum, si uterque conjux postea baptizatus fuerit. (a) Quidam *negant*, inter quos *Vasquez*, *Salmanticenses*, *Carrière*[1], etc., quia res semel donata non potest de novo valide donari, cùm non sit amplius sub potestate donatoris. Alii autem communius et probabilius *affirmant* cum *Sanchez*, *Bellarmino*, *Perrone* aliisque[2] : vel quia renovatur consensus, saltem implicite, in ordine ad firmiorem indissolubilitatem; vel potiùs quia sola ratio cur contractus non fuerit simul sacramentum, est quia contrahentibus christianus character deerat; statim igitur ac Baptismi characterem recipiunt, obex removetur, ac contractus fit sacramentum, quin renovetur ullo modo consensus.

(b) Nùm matrimonium validum *fidelis cum infideli* sit sacramentum. Multi *negant*, ut *Sanchez*, *Billuart*, *Theologi Wirceburgenses*[3],

[1] **Salmantic.**, c. 3, n. 82; **Carrière**, n. 150.

[2] **Sanchez**, l. II, disp. IX, n. 5; **Wirceburgenses**, n. 285; **Benedictus XIV**, *de Synodo diœces.*, l. VIII, c. 13, n. 8; **de Augustinis**, a. 5.

[3] **Sanchez**, l. II, disp. VIII, n. 2; **Billuart**, d. I, a. 5, pct. 7; **Wirceburg** n. 288.

quia sicut ad contractum requiruntur essentialiter duo habiles ad contrahendum, ita ad sacramentum quod cum contractu identificatur, requiruntur duo habiles ad consensum sacramentalem præstandum. Alii autem, et quidem probabiliter, *affirmant* matrimonium hujusmodi esse sacramentum in parte fideli; ita *Salmanticenses*, *Tournely*, *Perrone*[1], etc. Etenim, quamvis res a Dei voluntate pendeat, *ex se* tamen nil prohibet quin unum idemque sacramentum sit validum in uno qui nullo impedimento laborat, invalidum autem in altero qui sacramenti est incapax. Cùm enim matrimonium ut sacramentum possit esse *fructuosum* pro uno tantum conjugum rectè disposito, ita potest esse *validum* pro uno tantum capaci; eo magis quòd fuisset durissimum christianis mulieribus quæ prioribus sæculis ethnicos in matrimonium ducere debebant, privari gratiâ sacramentali ipsis tam necessariâ.

§ III. De effectibus sacramenti.

968. Cùm Matrimonium sit unum ex sacramentis N. Legis, gratiam habitualem producit *ex opere operato*, ut definitum est a *Trident.*[2]: "Si quis dixerit matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicæ sacramentis, a Christo Domino institutum... *neque gratiam conferre*, A. S."

Gratia autem, quam confert, non est prima, sed *secunda*, cùm, teste *Tridentino*[3], institutum fuerit non ad peccata remittenda, sed ad sanctificandos conjuges. Præterea gratia huic sacramento propria consistit in jure ad accipiendas, tempore opportuno, gratias actuales christianis conjugibus ad sua officia rite adimplenda necessarias, scilicet: 1° ad christianam prolis procreationem et educationem; 2° ad mutuum amorem et vitæ consortium; 3° ad concupiscentiam coercendam.

1° *Ad christianam prolis procreationem et educationem.* Confertur siquidem gratia: (a) ad quærendum in matrimonio *prolis bonum* potiùs quam voluptatem, juxta exemplum pii Tobiæ qui dicebat: "Et nunc, Domine, tu scis quia non luxuriæ causâ accipio sororem meam conjugem, sed solâ posteritatis dilectione, in quâ benedicatur nomen tuum in

[1] **Salmantic.**, cap. III, n. 82; **Tournely**, q. II, a. 2, ed. Veneta, 1739, p. 45.
[2] Sess. XXIV, c. 1, **Denz.-Bann.**, 971 (847).
[3] **Denz.-Bann.**, 969 (846).

sæcula sæculorum " [1]; (b) ad *filios sancte educandos*, qui sint non solum terrestri patriæ utiles, sed etiam fideles Ecclesiæ cives, regnique cælestis candidati; nam, ut ait *Leo XIII* [2] : " In liberis tuendis atque ad virtutem potissimum informandis omnes parentum curas cogitationesque evigilare necesse est : *Patres, educate illos in disciplinâ et correptione Domini*" [3]; et addit hæc officia, " ob virtutem quæ sacramento percipitur ", non modo tolerabilia, sed jucunda fieri.

2° *Ad castum amorem fovendum;* siquidem sacramentalis gratia potenter efficit ut vir uxorem suam diligat sicut Christus Ecclesiam, et uxor viro subdita sit sicut Ecclesia Christo, amboque alacrius mutuas infirmitates mutuosque defectus perferant et sibi mutuo condonent, immo assiduum præsidium alter alteri præstet.

3° *Ad concupiscentiam moderandam;* gratiâ enim sacramenti adjuti, christiani conjuges libidinis impetus cohibere valent, adulterinos amores sedulo vitant, caste juribus suis utuntur : sicut enim " Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro eâ ut illam sanctificaret " [4], ita vir christianus casto amore uxorem prosequitur, et uxor virum, ita ut ex illâ mutuâ dilectione sanctiores evadant.

Attamen, ut Matrimonii sacramentum præfatos operetur effectus, recipi debet cum rectâ intentione et statu gratiæ. Pastores igitur tum privatim tum publice adolescentes hortentur ut non sine sufficientibus dispositionibus accedant ad sacramentum.

§ IV. De potestate leges ferendi circa matrimonium [5].

969. Cùm matrimonii contractus ad dignitatem sacramenti fuerit evectus, eo ipso Ecclesiæ potestati subjicitur.

[1] *Tob.*, VIII, 9. — [2] *Encycl. Arcanum.* — [3] *Ephes.*, VI, 4. — [4] *Ephes.*, V, 25-26.

[5] S. Thom., *Quodlibet.* V, a. 15; Bellarminus, c. 32; Sanchez, l. VII, disp. III; Drouin, l. IX, q. VI, c. 1; Billuart, diss. VI, a. 2-3; Carrière, p. III, sect. II, c. 2, n. 520 sq. cum emendationibus in 6a ed. *Compendii* insertis, n. 130 sq.; Perrone, l. II; Heuser, *De potestate statuendi impedimenta dirimentia...*, 1853; Palmieri, th. 28 sq.; Roskovany, *De Matrimonio in Ecclesiâ catholicâ potestati ecclesiasticæ subjecto*, 1887; de Angelis, *Prælect. juris can.*, tom. III, p. I, p. 24 sq.; Cavagnis, *Institut. juris publ.*, 4a ed., l. V, n. 184 sq.; Billot, th. 47-48; Paoli, *Etude sur les origines et la nature du mariage civil*, Paris, 1890; R. Lemaire, *Le Mariage civil*, 2a ed., Paris, 1904;

Hanc tamen Ecclesiæ auctoritatem negârunt non solum *Novatores*, qui matrimonium tenebant *sacramentum non esse*, sed etiam *M. A. de Dominis*, *Launoy*, *Regalistæ* non pauci, necnon *Jansenistæ* qui Synodo Pistoriensi (1786) adfuerunt : isti siquidem docere non erubuerunt potestatem leges ferendi circa christianum matrimonium, præsertim ad dirimenda matrimonia, pertinere ad solos principes sæculares, non vero ad Ecclesiam, nisi forte ex principum indulgentiâ. Præterea catholici auctores non pauci, præsertim in Galliâ, putârunt potestatem impedimenta dirimentia statuendi non solum Ecclesiæ, sed etiam principibus competere, quia matrimonium est contractus tum civilis tum ecclesiasticus. Quæ tamen opinio hodie, post repetitas S. Sedis declarationes, admitti nequit. Quid Ecclesia, quid potestas civilis de matrimonio possit decernere sequentes propositiones declarabunt.

970. *Thesis 1ª :* **Ecclesia potestatem habet statuendi jure proprio impedimenta matrimonium fidelium dirimentia, et judicandi causas matrimoniales quæ matrimonii vinculum respiciunt.** *De fide* est ex *Tridentino*[1] : " Si quis dixerit Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errâsse, A. S. — Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, A. S. "

Jamvero hujusmodi canones dogmatici sunt, quidquid in contrarium pauci dixerint; hic enim agitur de re non disciplinari, sed ad fidem spectante, scilicet de ipsâ potestate Ecclesiæ et de ejus infallibilitate in exercitio hujus juris. Præterea hanc potestatem Ecclesiæ inesse *jure proprio*, non autem ex concessione Principum, colligitur ex damnatione propositionis Synodi Pistoriensis, in quâ oppositus error propugnabatur : talis enim propositio ut *Tridentino contraria* et ex *hæreticali principio* profecta, reprobata fuit[2].

971. (A) *Praxi Ecclesiæ.* Christus ipse legem indissolubilitatis, juri romano contrariam, statuerat ; Paulus *privilegium fidei*, supra, n. 927, promulgaverat. Horum vestigiis inhærens, Ecclesia *proprio jure* varia de matrimonio condidit statuta : præsertim impedimenta dirimentia, et, datâ occasione, de causis matrimonialibus quoad ipsum *vinculum* judicavit.

Basdevant, *Des rapports de l'Eglise et de l'Etat dans la législation du Mariage*, Paris, 1900.

[1] Sess. XXIV, can. 4, 12.

[2] Ap. Denzing., 1559-1560 (1422-23).

(a) Imprimis antiquissima est Ecclesiæ lex, vi cujus matrimonia virginum quæ sollemniter suam virginitatem Deo voverant, non solum illicita sed etiam invalida habita sunt; ita, v. *g.*, *Gelasius I* scribit[1] : "Virginibus autem sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum Deo propositum *incesta fœdera* et sacrilega miscere". Porro hujusmodi lex ex nullo civili Codice desumpta est; ergo ab ipsâ Ecclesiâ *jure proprio* lata fuit. (b) Concil. *Neocæsariense* (314), can. 2, statuit[2] : "Femina, si duobus fratribus nupserit, extrudatur usque ad mortem. Sed in morte, propter humanitatem, si dixerit quod, ubi convaluerit, *solvet matrimonium*, habebit pœnitentiam"; quibus verbis supponitur matrimonium de quo agitur tanquam nullum habitum fuisse. Jamvero hoc impedimentum a lege civili non fuit mutuatum, cùm hæc nonnisi an. 355 idem statuerit[3]. (c) Synodus *Matisconensis* (585), can. 16, declaravit irrita esse matrimonia a viduis clericorum contracta : "uxor subdiaconi, exorcistæ vel acolythi, mortuo illo, secundo se non audeat sociare matrimonio"; quod in nullâ civili lege reperitur. (d) Tandem in *Tridentino*, oratores Regis Galliarum petierunt ut matrimonia clandestina, et connubia sine parentum consensu contracta, irrita declararentur : prius fuit concessum, posterius autem negatum; quod quidem luculenter probat auctoritatem Ecclesiæ in condendis impedimentis fuisse penitus agnitam, et quidem a jure principum independentem.

Quod argumentum sic breviter contrahit *Leo XIII* (*Arcanum*) : "Quæ (Ecclesia) potestatem in conjugia Christianorum, omni cum tempore tum loco, exercuit, atque ita exercuit, ut illam *propriam* ejus esse appareret, nec hominum concessu quæsitam, sed auctoris sui voluntate divinitus adeptam... Nemo ignorat quam multa de impedimentis ligaminis, voti, disparitatis cultûs, consanguinitatis, criminis, publicæ honestatis in conciliis Illiberitano, Arelatensi, Chalcedonensi, Milevitano II[4] aliisque, fuerint ab Ecclesiæ præsulibus constituta, quæ a decretis jure imperatorio sancitis longe sæpe distarent. Quin tantum abfuit ut viri principes sibi adsciscerent in matrimonia christiana potestatem, ut potius eam, quanta est, penes Ecclesiam esse agnoscerent et declararent. Revera Honorius, Theodosius junior, Justinianus (*Novel.* 137) fateri non dubitârunt, in iis rebus, quæ nuptias attingunt, non amplius quam custodibus et defensoribus sacrorum canonum sibi licere. Et de connubiorum impedimentis, si quid per edicta sanxerunt, causam docuerunt non inviti, nimirum, id sibi sumpsisse ex Ecclesiæ permissu atque auctoritate".

[1] *Ep.* ad Episcopos Lucaniæ, c. 20, *P. L.*, LIX, 54.

[2] Ap. **Bruns**, t. I, p. 71.

[3] *Cod. Theod.*, l. III, tit. 12, *Etsi licitum*.

[4] **D'Aguirre**, *Conc. Hisp.*, tom. I, can. 13, 15-17; **Harduin**, *Act. Concil.*, t. I, can. 11, 16-17.

972. (B) *Rat. Theol.* Matrimonium, inter Christianos celebratum, est sacramentum; atqui sacramentum est quid omnino sacrum, quod civilis auctoritatis potestatem transcendit, solique Ecclesiæ potestati subjacet. Ergo et ipse contractus, indivulse cum sacramento connexus, et ad dignitatem sacramenti evectus, eo ipso ab auctoritate civili subtrahitur, quippe quæ circa res sacras nihil valeat : " Igitur cùm matrimonium sit suâ vi, suâ naturâ, suâ sponte sacrum consentaneum est ut regatur ac temperetur non principum imperio, sed divinâ auctoritate Ecclesiæ, quæ rerum sacrarum sola habet magisterium " [1].

973. *Thesis 2ª* : **Potestas civilis non potest leges statuere matrimonii fidelium vinculum respicientes, sed solum circa effectus temporales et separabiles contractûs.** *Certum est.*

Ad quod intelligendum, notare juvat effectus matrimonii temporales duplicis esse generis, alios ab ipso contractu inseparabiles, v. g., mutua jura et officia conjugum quoad torum et habitationem, prolis legitimitatem; alios autem ab ipsâ substantiâ contractûs separabiles, v. g., dotem, donationes propter nuptias, hereditariam successionem, etc.

(A) *Prius* probatur : (a) *Ecclesiæ praxi* : Ecclesia enim nunquam hanc potestatem in principibus agnovit, sed nullam vim habere censuit leges civiles circa matrimonii vinculum.

Ita *Gregorius M.* conjugia consobrinorum a principibus permissa reprobavit; *Benedictus XIV* [2], loquendo de lege, quâ Theodosius prohibuerat matrimonia Judæorum cum Christianis, ait : " Hæc lex, utpote a laico principe condita, nullam habere vim in matrimoniis debet "; item *Urbanus VIII* ac *Pius VII* [3] declarârunt legem civilem, irritantem matrimonia sine consensu parentum inita, in foro conscientiæ vim non habere.

(b) *Auctoritate RR. Pontificum*, imprimis *Pii VI* [4] : " Dogma est fidei ut matrimonium quod ante adventum Christi nihil aliud erat nisi indissolubilis quidam contractus, illud, post Christi adventum, evaserit unum ex septem legis

[1] **Leo XIII**, l. c. — [2] *Litt.* ad Card. Eboracensem, 9 febr. 1749.
[3] *Litt.* ad Napoleonem, 27 jun. 1805.
[4] *Brev.* ad Episc. Motulensem, 16 Sept. 1788. Cfr. *Codex*, c. 1016.

Evangelicæ sacramentis... Hinc fit ut ad *solam Ecclesiam*, cui tota de sacramentis est cura concredita, jus omne ac potestas pertineat suam adsignandi formam huic contractui ad sublimiorem sacramenti dignitatem evecto, ac proinde de matrimoniorum validitate aut invaliditate sententiam ferre". Ibidem illos confutat qui dicunt canonem Tridentinum (supra, n. 970) non dicere *solos* judices ecclesiasticos, aut *omnes* causas matrimoniales : " Verba enim canonis ita generalia sunt, omnes ut causas comprehendant et complectantur; spiritus vero sive ratio legis adeo late patet, ut nullum exceptioni aut limitationi locum relinquat ".

(c) *Rat. theol.* Matrimonium enim, ut recte ait *Pius VI.* non est contractus mere civilis aut naturalis, sed unum ex septem sacramentis; atqui sola Ecclesia, vi potestatis ipsi divinitus concreditæ, de sacramentis leges ferre valet.

Objiciunt quidam *politici* in societatibus hodiernis, quæ sunt mixtæ religionis, potestatem civilem leges condere debere circa ipsam essentiam matrimonii, ut sic pro omnibus civibus uniformitas servetur.

Resp. Ad hanc uniformitatem servandam, sufficit ut Status *conditiones et effectus civiles*, ex contractu matrimoniali orientes, determinet. Sed ipsa conscientiæ libertas postulat, ut in societatibus mixtis nulla lex feratur de *ipso vinculo* matrimoniali : cùm enim non eadem sint hâc de re variarum spiritualium societatum statuta, ex quâcumque civili lege circa vinculum fieret ut nonnulli cives tamquam invalidum tenerentur habere matrimonium quod secundum suam conscientiam validum est, vel vice versâ.

974. B) *Posterius* declaratur et probatur, videlicet potestas civilis potest leges statuere circa *effectus temporales ac separabiles matrimonii*, v. g., dotes, hereditates ac generatim possessiones bonorum temporalium quæ e maritali contractu sequuntur. Ratio est quia ex unâ parte hæc non afficiunt substantiam contractûs, sed sunt ipsi accessoria, et ex alterâ potestas civilis determinare potest circa res hujusmodi quidquid bonum publicum requirit.

(a) Potest prohibere, non quidem sub pœnâ nullitatis, sed sub aliis pœnis, v. g., mulctis pecuniariis, amissione jurium civilium, ne matrimonia fiant nisi servatis conditionibus quas bonum publicum exigit, v. g., ne minores contrahant absque parentum consensu, ne milites uxorem ducant nisi de venia auctoritatis militaris, etc.

(b) Valet etiam connubia a se vetita denegare recognitionem non-

nullorum effectuum civilium, v. g., recognitionem dotis, juris succedendi in privilegiis patris, ubi talia agnoscuntur privilegia, etc. (c) Jus pariter habet *registrandi* matrimonia atque considerandi hanc registrationem ut legalem probationem existentiæ supradicti matrimonii, quamvis ex æquitate receptum sit hanc probationem per æquipollentem suppleri posse, si legalis deficiat.

Disputatur tamen inter theologos num Status denegare possit filiis genitis ex matrimoniis in se validis, sed lege civili prohibitis, civilem legitimitatem et jus successionis in paternam hereditatem intestatam. Ratio dubitandi est quia hæc duo jura sunt partim a naturâ, partim a jure civili. Communius asseritur Statum id valere non posse quoad *legitimitatem* quæ ex ipsâ validitate matrimonii defluit. Omnes aliunde agnoscunt denegationem horum jurium insipientem et crudelem esse, cùm sint aliæ pœnæ magis efficaces ad ea conjugia impedienda, nec expediat punire in filiis delicta parentum [1].

Corollarium de jure auctoritatis civilis in matrimonium infidelium.

975. Nonnulli theologi putant Statum non habere potestatem leges ferendi de matrimoniis *infidelium*, quia hæc, licet sint merus contractus, aliquid religiosi præ se ferunt, et aliunde valde timendum est ne Status, si ipsi concedatur hujusmodi potestas, justos limites transgrediatur atque familiæ religionisque sanctuarium invadat [2].

Communis tamen sententia tenet hanc potestatem principi sæculari competere, ita ut possit ad bonum commune impedimenta dirimentia statuere. (a) Hoc enim aperte declaratum est a *S. C. de Propaganda Fide* in Instructione quæ anno 1821 edita fuit [3]: "Licet inter infideles verum sit matrimonium, illud tamen ad naturæ et communitatis officium referri tantummodo potest, ac proinde a jure naturali et civili plane est moderandum. *Sequitur hinc principes sæculares, sive fideles sive infideles, plenissimam potestatem retinere in matrimonia subditorum infidelium, ut scilicet appositis impedimentis, quæ juri naturali ac divino adversa non sint, eadem non solum quoad civiles effectus, sed etiam quoad conjugale vinculum penitus rescindant*". Quod etiam confirmatum est pluribus decisionibus *S. C. P. F.* et *S. Officii.*

(b) Ea enim omnia determinare possunt principes quæ ad commune bonum civilis societatis pertinent, dummodo res de quâ

[1] Cf. **de Angelis**, *op. cit.*, p. 43 sq.; **Palmieri**, th. 31.

[2] Ita **Perrone**, *De Matrim.*, II, 439 sq.; **Feije**, *de Impedimentis*. n. 67.

[3] *Collectanea* [2], n. 744 (1447) cum notâ. Cfr. **Resemans**, *De competentiâ civili in vinculum conjugale infidelium*, Romæ, 1887; **Cavagnis**, l. c., n. 105; **Gasparri**, *op. cit.*, n. 287 sq.; **Sasse**, II, p. 470.

agitur, utpote sacra, ab eorum auctoritate subtracta non fuerit. Atqui maxime interest societatis civilis ut certa existat norma auctoritate publicâ constituta, secundum quam matrimonia rite contrahantur; lege enim naturæ hoc satis non fuit determinatum in certis adjunctis. Aliunde matrimonium paganorum, licet in quibusdam regionibus aliquo ritu religioso accidentaliter consecretur, non est tamen sacramentum, neque a Christo auctoritati Ecclesiæ fuit subjectum, cùm Ecclesia nullum jus sibi vindicet directum in hujusmodi matrimonia. Ergo potestas civilis hâc de re leges ferre valet. Nec sane jus principum denegari potest, quia eo abuti possunt; secus enim, quot jura intacta manerent? Nec sapientiores esse debemus quam ipsæ Romanæ Congregationes.

Tractatum *de Matrimonio* his *Leonis XIII* verbis [1] concludimus : " Quæ cum ita sint, omnes gubernatores administratoresque rerum publicarum, si rationem sequi, si sapientiam, si ipsam populorum utilitatem voluissent, malle debuerant sacras de matrimonio leges intactas manere, oblatumque Ecclesiæ adjumentum in tutelam morum prosperitatemque familiarum adhibere, quam ipsam vocare Ecclesiam in suspicionem inimicitiæ, et in falsam atque iniquam violati juris civilis insimulationem ".

[1] Encycl. *Arcanum*.

Index Rerum.

De Pœnitentiâ.

Auctores consulendi 1
Decreta et Canones 3
Objectum Tractatûs 13
Prænotanda de actu et virtute Pœnitentiæ . . . 14
Genuina pœnitentiæ notio 14
Falsa protestantium notio 16
Necessitas pœnitentiæ. 18
Divisio Tractatûs 20

CAP. I. De potestate clavium.

ART. I. DE IPSÂ POTESTATE CLAVIUM ECCLESIÆ COLLATÂ . 21
Status quæstionis 21
Thesis catholica Scripturâ probatur 24
Traditione demonstratur 31
Appendix de antiquâ pœnitentiali disciplinâ . . . 43
ART. II. DE MINISTRO POTESTATIS CLAVIUM . . . 47
De potestate ordinis requisitâ 47
De potestate jurisdictionis 51

CAP. II. De pœnitentis actibus.

ART. I. DE CONFESSIONE PECCATORUM 53
Status quæstionis 53
Confessionis sacramentalis institutio et necessitas ex Scripturâ infertur 57
Eadem Traditione probatur 59
Confessio secreta etiam ab initio in usu fuit. . . 68
Confessionis utilitas ratione ostenditur. . . . 71
ART. II. DE CONTRITIONE PRO PECCATIS 73
Ejus natura et necessitas 73
Contritionis efficacia sine absolùtione 77
Attritionis sufficientia cum absolutione. . . . 79
Veræ attritionis honestas et utilitas 83

Art. III. De satisfactione pro peccatis . . . 85
Ejus necessitas etiam post remissa peccata . . . 86
Pœnitentes possunt tamen absolvi antequam satisfactionem impleverint 90

CAP. III. De ipso sacramento Pœnitentiæ.

Art. I. Ejus existentia probatur 92
Art. II. Ejus elementa constitutiva declarantur . 94
Tres pœnitentis actus sunt quasi-materia . . . 96
Forma sunt verba absolutionis 98
Speciatim de formâ conditionatâ 100
Art. III. Effectus sacramenti exponuntur . . . 102
Remissio peccatorum mortalium 103
Remissio pœnæ peccato debitæ 104
Meritorum reviviscentia 105
Remissio peccati venialis 107
Comparatio inter *virtutem* et *sacramentum* Pœnitentiæ . 109
Appendix de Indulgentiis 111

De Matrimonio.

Auctores consulendi 115
Decreta et Canones 117
Prænotanda : matrimonii notio 119

CAP. I. De Matrimonio ut contractu.

Art. I. De naturâ matrimonialis contractûs . . 122
Matrimonium est contractus stabilis ad constituendam familiam aptus 122
Essentia hujus contractûs consistit in consensu . . 130
Art. II. De proprietatibus matrimonii. . . . 132
De matrimonii unitate. 132
De polygamiâ simultaneâ 133
De polygamiâ successivâ 138
De matrimonii indissolubilitate 139
De indissolubilitate ex jure naturali 140
De indissolubilitate ex jure divino sub *Antiquâ* Lege . 148
De eâdem indissolubilitate sub *Novâ* Lege . . . 150
De privilegio Paulino 155
De dissolutione matrimonii rati et non consummati . 161
Corollaria : matrimonii honestas 164
Virginitatis præstantia. 165

CAP. II. De Matrimonio ut sacramento.

§ I. *Existentia sacramenti matrimonii* 169
Scripturâ innuitur 170
Traditione probatur 173
§ II. *Natura hujus sacramenti* 178
Inter christianos contractus inseparabilis est a sacramento. 179
Ministri sunt ipsi contrahentes. 181
Materia et forma in contractu consistunt . . . 183
§ III. *De effectibus sacramenti* 185
§ IV. *De potestate leges ferendi circa matrimonium.* . 186
Corollarium de jure auctoritatis civilis in matrimonio infidelium 191

Imprimerie S. Jean l'Évangéliste, DESCLÉE ET CIE. — Tournai (Belgique).

240.2
T167
v.3

3551

Synopsis theologiae
dogmaticae /
A. Tanquerey

240.2
T167
v.3

3551

Synopsis theologiae
dogmaticae /
A. Tanquerey

Graduate Theological Union
Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709